3 1761 08305234 0

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

purchased from the
FORD FOUNDATION GRANT

for

EAST EUROPEAN STUDIES

1330
66
I

SBORNÍK
VĚD
PRÁVNÍCH A STÁTNÍCH.

ZA ÚČASTENSTVÍ ČLENŮ

ČESKÉ FAKULTY PRÁVNICKÉ

REDIGUJE

PROF. BOHUŠ RIEGER.

S PODPOROU ČESKÉ AKADEMIE CÍS. FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ A »PRÁVNICKÉ JEDNOTY« V PRAZE.

ROČNÍK II.

V PRAZE 1902.

BURSÍK & KOHOUT,

KNIHKUPCI C. K. ČESKÉ UNIVERSITY KARLO-FERDINANDOVY A ČESKÉ AKADEMIE PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

K
23
B67
roč.2

Tiskem Aloisa Wiesnera v Praze,
knihtiskaře České akademie císaře Františka Josefa
pro vědy, slovesnost a umění.

OBSAH ROČNÍKU II. (1901-2).

ČLÁNKY: Stránka

Fr. Laurin, O posvěceních 1
K. Kadlec, Štěpán z Vrbovce a jeho Tripartitum 17
M. Stieber, Počátky praenotace 38
Em. Tilsch, O ručení dopravních podniků, nenáležejících k železnicím parou hnaným, za úrazy na těle 52
Jos. Trakal, Význam Haagské konference míru ve vývoji novodobého práva mezinárodního . . . . . 64 a 313
C. Horáček, K otázce bytové ve velkých městech 92
Jos. Drachovský, Zvýšení daně z lihu na základě zákona ze dne 8. července 1901 ř. z. č. 86 109
A. Bráf, Hospodářství národní a světové 114
A. Pavlíček, Nejnov. zákony v Něm. říši k ochraně majitelů listů zástavních a dluhopisů dílečných 257
J. Prušák, Křivé obvinění 287
M. Talíř, Osobní daň z příjmu a voliči do říšské rady, pak rozdělení této daně dle národností 295
A. Bráf, Plány selského vybavení dluhového v Rakousku (dodatek) . . 358
A. ryt. Randa, K theorii cenných papírů 445
J. Pražák, Jaký má význam res judicata v právu správním 456
L. Winter, Nejednotnost úrazového pojišťování 472

LITERATURA:

Oddíl všeobecný:

Arndts, Jurist. Encyklopaedie u. Methodologie, v. Grueber *(Henner)*. — Groppali, I caratteri differ. della moralità e del diritto secondo la scuola positiva inglese *(Trakal)*. — Solovjev, Pravo i nravstvennosť *(Týž)*. — Savigny, Das Naturrechtsproblem *(O. Jsk)*. — Eulenburg, Möglichkeit u. Aufgabe e. Socialpsychologie *(Týž)*. — Časopisy sociologické: 1. Revue intern. de soc.; 2. Annales de l'institut int. de soc.; 3. L'année sociologique *(Trakal)* 128
Časopisy sociologické; pokračování *(Trakal; J. Č.)* 498

Právo římské:

Heyrovský, Dějiny a systém soukr. práva řím. *(Vančura)*. — Compilation der Digesten Justinians. — Burckhard, Zu Fragm. Vatic., Beitrag z. Lehre von d. Schenkung u. Dos. — Gradenwitz, Natur u. Sklave bei der naturalis obligatio. — Wenger, zur Lehre von der actio iudicati. — Stintzing, Beiträge zur röm. Rechtsgesch.: 1. Zur Gesch. d. condictio u. d. actio certae pecuniae; 2. Über d. possidere pro possessore *(Týž)* 143

Obsah ročníku II. (1901-2).

Právo církevní:

Concilium Tridentinum. — Aichner; Marianus de Luca; Solieri; Sägmüller. — Englmann, Kathol. Eherecht. — Bielik, Gesch. d. Militär-Seelsorge u. des apost. Feld-Vicariates *(Henner)* 151

Z literatury r 1901 *(Henner)* 503

Právní dějiny:

Amira, Grundriss d. germ. R.; Lehman. Deut. Rechtsgesch. u. Grund. d. deut. Privatr.; Brunner, Grundz. d. deut. Rechtsg. *(Hanel)*. — Schmoller, Umrisse u. Untersuch. z. Verfass., Verw. u. Wirtschaftsgesch., bes. d. Preuss. Staates *(Josek)*. — Dopsch, Die Kärnten-Krainer Frage u. d. Territorialpolitik der ersten Habsburger *(Demel)*. — K literatuře agrár. práva Bosensko-Hercegovského *(Kadlec)*. — Hlídka časopisů z r. 1900 a 1901 *(Teige, Demel, Emler)* 153

Hlídka časopisů, pokračování. — Z časopisů slovan. 1901 *(Jos. Čermák)* 362

Zigel, Lectures on Slavonic Law *(Kalousek)*. — Friedrich, O základ. listině kapituly Litoměřické *(Demel)*. — Archiv Český XIX *(Kalousek)*. — Kameníček, Zemské sněmy a sjezdy moravské *(Teige)*. Týž, Moravští stavové a lid v 16. a na poč. 17. století *(D.)* — Hintze, Der österr. u. preuss. Beamtenstaat im 17. u. 18. Jahrh. *(Demel)* — Taylor, The origin and growth of the English Constitution *(řk.)* — Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte *(Hanel)*. — Hlídka časopisů z r. 1900 a 1901, konec. — Z rak. škol. programů r. 1900 a 1901 *(J. E.)* 507

Právo občanské:

Tilsch, Einfluss der Civilprocessges. auf d. mat. R. *(Randa)*. — Till, O znacz. praw automatu *(Tilsch)*. — Kohler, Substanz- u. Wertrecht *(Krčmář)*. — Arch. f. bürg. R.: Gierke; Jahrb. f. Dogmatik: Hölder, Zitelman *(Týž)* 177

Přehled literatury rak. všeob. práva obč. za r. 1901 *(Tilsch)* . . 370

Hlídka v oboru práv autor. za r. 1900 a 1091 *(Herrmann)* 376

Iherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechtes: Schultze; Archiv für die civilistische Praxis: Wendt; Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart: Rosin *(K.)* . . . 527

Právo obchodní:

Górski, Zarys prawa handlowego austr. *(Herrmann)* 186

Právo trestní:

Mayer, Schuldh. Handlung u. i. Arten im Strafr. *(Storch)*. — Liepmann, Einl. in d. Strafr. *(Prušák)*. — Sonnenberg, Meze odborné oprávněnosti lékaře *(—í)* 196

Sládeček, Tiskové právo živn. a řízení tiskové *(Storch)*. — Zeitsch. f. d. ges. Strafwiss.; Archiv f. Krim. Anthropologie u. Kriminalistik *(Prušák)*. — Allg. öst. Gerichtszeitg.; Jurist. Bl *(Mířička)*. — Ze slovan. časopisů *(J. Čermák.)* 384

Friedmann, Vorschläge zur Umgestaltung des österreichischen Pressrechtes, sowie des Rechtsschutzes in Beleidigungssachen *(Storch)*. — Friedmann, Das Recht der Wahrheit und der Schutz des guten Namens *(Týž)*. — Archiv für Strafrecht 1901 *(Skála)*. — Der Gerichtsaal *(M)*. — Blätter für Gefängnisskunde *(Týž)*. — Česká revue . . 530

Civilní řízení:

Petschek, Zwangsvollstreckung in Forderungen *(Tilsch)*. — Neumann, Executions-Ordnung *(Vážný)*. — Skedl, D. österr. Civilprocessrecht *(Worel)* 205

Ott, Soust. úvod ve studium nového říz. soud. (*B. Pick*). — Neumann, Executions-Ordnung (*Menoušek*). — Přehled literatury v r. 1901 (*Popel*) 396
Fierich, Nauka o sądach cywilnych i procedura cywilna, I. (*Ott*). — Přehled literatury v r. 1901, konec (*Popel*) 541

Ústavní a správní právo:

Offermann, Bedingungen des constit. Oest. (*Pražák*). — Rostworowski, Austr. Izba panów (*Týž*). — Anschütz, Theorien ü. d. Begriff d. gesetzg. Gewalt u. d. Umfang des kön. VOR. nach preuss. Staatsr. (*Týž*). — Hauke, Ein. Fragen des Parlamentsrechts (*r*). — Tezner, Üb. Verwaltungsrechtspflege m. Hinbl. auf d. sächs. Verwaltungsgerichtsg. (*Pražák*). — Hatschek, Selbstverwaltung; D. engl. Local Government (*Bráf*). — Rieger, O vedoucích myšlenkách naší samosprávy, O kraj. zřízení pro král. Č.; Bráf, Idey a skutečnosti v samosprávě (*Elgart*) 229
Herrnritt, Die Staatsform etc. (*Pražák*). — Lukas, D. rechtl. Stellung des Parlaments (*Týž*). — Meyer, D. parlam. Wahlrecht (*Týž*). — Geyerhahn, D. Problem d. verhältnissm. Vertretung (*L. Winter*). — Steinitz, Dispensationsbegriff u. Dispensationsgewalt (*Pražák*). — Spiegel, Budgetrecht d. Obstructionsära (*Týž*). — Redlich, Engl. Lokalverwaltung (*řk*). — Ústavní právo v časopisech r. 1901 (*Týž*) . 415
Fischel, D. öst. Sprachenrecht; Materialien z. Sprachenfrage in Oest. (*řk*). — Kolmer, Parlament u. Verfassung in Oest., I, 1848—69 (*Týž*). — Goblet, La représentation proport. en Belgique (*Týž*). — Správní právo v časopisech r. 1901 (*Týž*) 556

Politické hospodářství:

Gruber, Fin. principy prostředků doprav. (*Bráf*). — Fiedler, Zeměděl. zákony (*Schuster*). — Weigner, Průmysl rukavič.; Srb, Zemské a státní subvence (*J*). — Schumacher, Binnenschiffahrtsabgaben (*Gruber*). — Bericht der Gewerbeinspectoren 1900 (*Týž*). — Wolf, Die sozial. Bewegg. in England (*C. H.*). — Loria, Socialpolitik in Italien (*Týž*). — Földes, Matricular- u. Quotenbeiträge; Cardona, Reform der Budgetirung f. Krain; Riemer, Haushalt der Städte mit eig. Statut (*Drachovský*). — K osobní dani z příjmů: Mittheil. des Finanzmin.; Gerichtshalle: Thumim; Oest. Z f. Verwaltg.: Komorzynski (*Fux*) 241
Wieser, Gesell. Gewalten (*Bráf*). — Cohn, Cameralwiss. (*C. H.*). — Fiedler, Zeměděl. zákony (*Schstr*). — Wagner, Schutz d. Landwirtschft. in d. Zollpolitik (*C. H.*). — Schäffle, Votum gegen d. n. Zolltarifentwurf (*Bráf*). — Wicksell, Steuerinzidenz (*Dr.*). — Z dopravní politiky: Z. f. ges. Staatsw ; Arch. f. Eisenbahnw.; Z. f. Volksw., Socialp. u. Verw.; Hieronymi; Chlumecký (*Gruber*). — Raynaud, Nationalisation d. chemins de fer suisses (*Týž*). — Gruber, O vodních cestách etc. (*Bf.*). — Rauchberg, Steuererklärg. u. Steuerauflage auf d. Geb. d. dir. Personalsteuern in Oest. (*Talíř*) . . . 430
Z obchodní politiky: Beiträge z. neuest. Handelspolitik Oest. (*Salaba*). — Z oboru bankovnictví: Landmann, Weber, Rosendorff, Heinemann, Žmavc (*Horáček*) 565

Statistika:

Publikace sněmu a zem. výb. král. Čes. 1895—1900 (*Krejčí*) . . . 253

O posvěceních.

Napsal prelát dr. *František Laurin* ve Vídni.

§ 1. *Co jest posvěcení.*

Moc, kterou Ježíš Kristus církvi ku spasení lidského pokolení propůjčil, dělí se vzhledem k svému předmětu[1]):

1. na moc učitelskou (potestas magisterii), jež se vztahuje na hlásání a vykládání jeho božského učení[2]);

2. na moc kněžskou (potestas ministerii), jíž náleží konati veřejné služby Boží a přisluhovati svátostmi (sacramenta) i ostatními posvátnými úkony (sacramentalia)[3]);

3. na moc vládní (potestas regiminis), kteréž vůbec přísluší upravovati a chrániti zevnitřní řád a život členů církve,[4]) jmenovitě

---

[1]) O tom, jak se táž moc dělí vzhledem ke způsobu, jímž se propůjčuje, viz níže § 3.

[2]) Mat. 28, 18—20: »A přistoupiv Ježíš, mluvil jim, řka: Dána jest mi všeliká moc na nebi i na zemi. Protož jdouce, učte všecky národy, křtíce je ve jmenu Otce i Syna, i Ducha svatého: učíce je zachovávati všecko, což jsem koli přikázal vám: a aj já s vámi jsem po všecky dny, až do skonání světa.«

[3]) Luk. 22, 19—20: »A vzav chléb, díky činil, a lámal a dával jim, řka: Totoť jest tělo mé, kteréž se za vás vydává; to čiňte na mou památku. Tak i kalich, když povečeřel, řka: »Tentoť jest kalich, nová úmluva v mé krvi, kteráž bude za vás vylita.« Jan 20, 21—23: »Tedy jim opět řekl: Pokoj vám! jako mne poslal Otec, i já posílám vás. To pověděv, dechl, a řekl jim: Přijměte Ducha svatého: kterýmž odpustíte hříchy, odpouštějí se jim: a kterýmž zadržíte, zadrženi jsou.«

[4]) Členy církve Kristovy vůbec jsou všickni ti, kdož platně svátost křtu (sacramentum Baptismi) přijali. Skutk. apošt. 2, 41: »Tedy ti, kteříž přijali řeč jeho [apoštola Petra], pokřtěni jsou: a připojilo se duší v ten den okolo tří tisíců.« Jsouce takto učiněni členy církve Kristovy, nazývají se Christiani (srv. Skutk. apošt. 11, 26; c. 78. 88—91. D. IV. de cons.). V jazyku českém se jmenují křesťané, kteryžto výraz patrně od slova křest odvozen jest. A jelikož svátostí křtu ukládá se pokřtěným povinnost, aby božskému učení Kristovu upřímně věřili, a zároveň se jim uděluje milost Boží, k tomu potřebná, pročež svátost křtu i sacramentum fidei slove (c. 76. D IV. de cons.; c. 3. C. XV. qu. 1; c. 7. X. de divort. IV. 19): tudíž ti, kdo tuto svátost platně přijali, i fideles, věřící, ostatní pak lidé infideles, nevěřící, se nazývají (I. Kor. 7, 12—16; c. 10—12. C. XXVIII. qu. 1; c. 76. D. IV. de cons.; c. 4. X. de consangu. et affin. IV. 14; c. 8. X. de divort. IV. 19).

jim zákony dávati (moc zákonodárná), tyto zákony vykonávati (moc výkonná neboli správní), jakož i vzniklé mezi členy církve spory rozsuzovati a k rušitelům veřejného řádu přiměřeným trestem přihlížeti (moc soudní).[5]) Posléze jmenovaná moc soudní se latině nazývá vlastně jurisdictio, pravomoc; často však se téhož výrazu i k vyznačení moci vládní (potestas regiminis) vůbec užívá a tou měrou tato moc potestas regiminis neb jurisdictionis se nazývá.

Vzájemný poměr dotčených tří částí církevní moci jest tento. Moc vládní upravuje a hájí vůbec zevnitřní pořádek a kázeň v církvi. Moc učitelská opravňuje jisté členy církve, aby v určitém církevním obvodu učení Ježíše Krista hlásati a vykládati směli; a tudíž podstatně na církevní moci vládní (potestas regiminis) a jmenovitě na moci výkonné neb správní závisí. Potřebnou znalost učení Kristova musí ten, kdož onoho oprávnění dosáhnouti chce, z pravidla svým vlastním přičiněním si opatřiti, a o tom, že si ji skutečně opatřil, u církevního vrchního, jenž pro onen obvod moci vládní a jmenovitě moci výkonné neb správní požívá, se vykázati. Mocí kněžskou nabývá člen církve v určitých mezech posvěcující milosti Boží a zároveň nadpřirozené způsobilosti, svrchu jmenované bohoslužebné, svátostné a posvátné úkony platně (valide) předsebráti; čehož ten, kdo touto mocí nadán není, byť ostatně mocí vládní i učitelskou opatřen byl, nikoli platně vykonati nemůže.[6]) Aby ale člen církve mocí kněžskou nadaný zmíněné úkony i slušně a právě (licite) předsebráti mohl, musí k tomu od církevního vrchního, pro onen církevní obvod mocí vládní, a jmenovitě mocí výkonnou neb správní, opatřeného, obdržeti dovolení neb zmocnění, jež v církevním názvosloví licentia, canonica

[5]) Mat. 16, 18—19: »I já ť pravím tobě, že ty jsi Petr, a na té skále vzdělám církev svou, a brány pekelné jí nepřemohou. A tobě dám klíče království nebeského: a cožbyskoli svázal na zemi, bude svázáno i na nebi: a cožbyskoli rozvázal na zemi, bude rozvázáno i na nebi.« A Mat. 18, 18. řekl ke všem apoštolům: »Amen pravím vám, cožkoli svážete na zemi, bude svázáno i na nebi: a cožkoli rozvážete na zemi, bude rozvázáno i na nebi.« Že tato moc církvi naprosto potřebná jest, dokládá mimo jiné *de Schenkl* (Institt. jur. eccl., ed. XI. Ratisb. 1853, I. str. 6. v pozn.), řka: »Quis enim prudens speraverit multitudinem hominum, animis studiisque variam et levem, in aptis ad obtinendum finem socialem mediis tum eligendis, tum adhibendis per sese consensuram esse perstituramque . . . si nec sit, qui determinet, nec, qui efficienter compellat?«

[6]) C. 15. X. de elect. I. 6. Summarium: »Per confirmationen electionis non transfertur potestas exercendi ea, quae sunt ordinis. Illa enim transfertur per consecrationem.« C. 42. eod. in Sext. I. 6: »Is, cui procuratio seu administratio cathedralis ecclesiae plena et libera in spiritualibus et temporalibus a Sede Apostolica, cui soli hoc competit, est commissa, potest, alienatione bonorum immobilium dumtaxat excepta, omnia, quae jurisdictionis episcopalis existunt, et quae potest electus exsequi confirmatus, libere exercere. Illa quippe, quae ministerium consecrationis exposcunt, nisi fuerit episcopus, per alios faciat episcopos expediri.«

missio, též jurisdictio se nazývá.[7]) Ano, přisluhování svátosti pokání (sacramentum Poenitentiae), od kněze bez dotčeného zmocnění krom případu nebezpečenství blízké smrti kajícníkovy předsevzaté, jest nejenom nedovolené, nýbrž i neplatné, poněvadž tato svátost podstatně se uděluje způsobem soudního nálezu (judicium, sententia judicialis), jehož soudce na jiného, leč na svého poddaného, platně vynésti nemůže, poddaných pak v této příčině ten, kdo pouze mocí kněžskou nadán jest, právě teprv dotčeným dovolením neb zmocněním nabývá.[8])

Ona církevní moc však nepřísluší nikoli všem členům církve vůbec, nýbrž jen těm, jimžto zvlášť udělena jest. Kristus Pán si totiž z těch, jenž se ho byli přidrželi, dvanácte mužů vyvolil,[9]) v jichž čele postavil Šimona, syna Jonášova, jemuž dal i nové jméno, zna-

[7]) Trid. sess. VI. de reform. cap. 5: »Nulli episcopo liceat cujusvis privilegii praetextu pontificalia in alterius dioecesi exercere, nisi de Ordinarii loci expressa licentia et in personas eidem Ordinario loci subjectas tantum. Si secus factum fuerit, episcopus ab exercitio pontificalium et sic ordinati ab exsecutione ordinum sint ipso jure suspensi.« Teprv průběhem času vznikl oproti tomuto ustanovení obyčej, že biskup smí v cizí diecési s dovolením biskupa této diecése pontifikální úkony i pro diecésány jiného biskupa předsevzíti, pokud jen k tomu i od tohoto biskupa povolení má. Srv. *Benedict.* XIV. const. Ad audientiam, dd. 15. Febr. 1753 §§ 6., 7. (Bullar. Rom. ed. Luxemburg. 1741 sqq. tom. XIX. p. 31.).

[8]) C. 12. X. de poenitt. et remiss. V. 38: »Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata confiteatur proprio sacerdoti.« — »Si quis autem alieno sacerdoti voluerit justa de causa sua confiteri peccata, licentiam prius postulet et obtineat a proprio sacerdote, quum aliter ipse illum non possit absolvere vel ligare.« Trid. sess. XIV. de poenit. cap. 7. »Quoniam . . . natura et ratio judicii illud exposcit, ut sententia in subditos duntaxat feratur, persuasum semper in Ecclesia Dei fuit, et verissimum esse synodus haec confirmat, nullius momenti absolutionem eam esse debere, quam sacerdos in eum profert, in quem ordinariam aut subdelegatam non habet jurisdictionem.« A když byl týž sněm o tom zmínku učinil, že mohou jak papež, tak i biskupové absoluci od jistých hříchů a církevních trestů (censurae) sobě zadržeti, dále dí: »Verumtamen pie admodum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat, in eadem Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis, atque ideo omnes sacerdotes quoslibet poenitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere possunt; extra quem articulum sacerdotes quum nihil possint in casibus reservatis, id unum poenitentibus persuadere nitantur, ut ad superiores et legitimos judices pro beneficio absolutionis accedant.«

[9]) Mark 3, 13—14: »I vstoupiv [Ježíš] na horu, povolal k sobě, kterýchž sám chtěl: i přišli k němu. A ustanovil jich dvanácte, aby s ním byli, a aby je poslal kázat.« Luk. 6, 12. 13: »I stalo se v těch dnech, že vyšel na horu k modlení, a přes noc trval na modlitbě Boží. A když byl den, povolal učenníků svých, a vyvolil z nich dvanácte (kteréž i apoštoly nazval).« Mat. 10, 2—4: »Dvanácti pak apoštolů jména jsou tato: První, Šimon, jenž slove Petr, a Ondřej bratr jeho, Jakob Zebedeův, a Jan bratr jeho, Filip a Bartoloměj, Tomáš a Matouš publikán, Jakob Alfeův a Thadeus, a Šimon Kananejský, a Jidáš Iškariotský, kterýž i zradil ho.« Mezi tyto Kristus Pán po svém na nebe vstoupení zázračným způsobem za apoštola povolal Šavla, jenž později nazván jest Pavel (Skutk. apošt. 9, 1—22; 13, 9. 10; Gal. 1, 1).

menající tolik co: skála (v jazyku syrsko-chaldejském, jehož se tehdáž v Palestině užívalo, kefa, po řecku: πέτρα, latině: petra), a jenž tudíž nazývá se Πέτρος, Petrus, Petr.[10]) Tyto muže nazval své apoštoly, t. j. poslance, a na ně veškerou onu moc vznesl, s tím příkazem, aby ji dle jeho nařízení nejenom sami vykonávali, nýbrž i ostatním členům církve, jež v té příčině za způsobilé a hodné seznají, u větší neb menší míře s podobným příkazem udělovali.[11]) Nástupci těchto mužů jsou biskupové (episcopi), a zejména Petrův nástupce jest římský papež (Pontifex Romanus). Ostatním členům církve náleží, tyto poslance Kristovy v uctivosti míti a jich poslouchati.[12])

Tím způsobem dotčená církevní moc průběhem času rozličným členům církve v rozličné míře čili v rozličných stupních propůjčena jest. Tak moc vládní (potestas regiminis seu jurisdictionis) v jednotlivých diecésích (dioecesis) v určitých mezech patří biskupovi té které diecése (episcopus dioecesanus). Pro širší církevní obvody, zejména církevní krajiny (provincia ecclesiastica), primacie (primatia) n. exarchie (exarchia) a patriarcháty (patri-

[10]) Mat. 16, 13—19: »Přišel pak Ježíš do krajin Cesaree Filipovy, i otázal se učenníků svých, řka: Kým praví lidé býti Syna člověka? A oni řekli: Někteří Janem Křtitelem, jiní pak Eliášem, jiní pak Jeremiášem, aneb jedním z proroků. Dí jim Ježíš: Vy pak kým mne býti pravíte? Odpověděv Šimon Petr, řekl: Ty jsi Kristus, Syn Boha živého. A odpovídaje Ježíš, řekl mu: Blahoslavený jsi Šimone, synu Jonášův: nebo tělo a krev nezjevilo tobě: ale Otec můj, kterýž jest v nebesích. I já ť pravím tobě, že ty jsi Petr, a na té skále vzdělám církev svou, a brány pekelné jí nepřemohou. A tobě dám klíče království nebeského: a cožbyskoli svázal na zemi, bude svázáno i na nebi: a cožbyskoli rozvázal na zemi, bude rozvázáno i na nebi.«

[11]) Mat. 28, 18—20: »A přistoupiv Ježíš mluvil jim, řka: Dána jest mi všeliká moc na nebi i na zemi. Protož jdouce, učte všecky národy, křtíce je ve jmenu Otce, i Syna, i Ducha svatého: učíce je zachovávati všecko, což jsem koli přikázal vám.« Jan 20, 21—23: »Tedy jim opět řekl: Pokoj vám! Jako mne poslal Otec, i já posílám vás. To pověděv, dechl, a řekl jim: Přijměte Ducha svatého: kterýmž odpustíte hří hy, odpouštějí se jim: a kterýmž zadržíte, zadržáni jsou.« A sv. apoštol Pavel (II. Tim 1, 6), Timothea, jenž byl biskupem v městě Efesu ustanovil, napomínal, řka: »Napomínám tebe, abys opět vzbudil milost Boží, kteráž jest v tobě skrze vzkládání rukou mých.« A Titovi, jenž byl biskupem na ostrově Krétě zřídil, týž apoštol takto psal (Tit. 1, 5): »Zanechal jsem tebe v Krétě, abys, čehož se nedostává, spravil, a ustanovil po městech kněží, jakož i já jsem t bě nařídil.«

[12]) Mat. 10, 5. 7. 14. 15. 40: »Těch dvanácte poslal Ježíš, přikazuje jim, řka: . . . Jdouce pak kažte, řkouce: Přiblížilo se království nebeské.« — »A kdožkoliv by nepřijal vás, aniž uposlechl řečí vašich: vyjdouce ven, z domu, neb z města, vyrazte prach z nohou svých. Amen pravím vám: Lehčeji bude zemi Sodomských a Gomorských v den soudný, nežli městu tomu.« — »Kdož vás přijímá, mne přijímá: a kdo mne přijímá, přijímá toho kterýž mne poslal.« Luk. 10, 16: »Kdo vás slyší, mne slyší: a kdo vámi pohrdá, mnou pohrdá: kdo pak mnou pohrdá, pohrdá tím, jenž mne poslal.« — Sv. Petr (I. Petr 2. 4. 5. 9) sice věřící vůbec nazývá kněžstvem, kněžstvem svatým, královským; avšak pouze ve smyslu mystickém, klada jim tím na srdce, že mají, jakož jsou, co křesťané povinni (I. Petr. 2, 11—20; 3, 8—4, 19) mravný, Bohu milý život vésti, tak na způsob skutečných kněží Bohu život

archatus), dotyčnému metropolitovi (metropolita), primasovi n. exarchovi (primas n. exarcha) a patriarchovi (patriarcha); v nejvyšším stupni pak a pro veškerou církev a všecky věřící bez rozdílu římskému papeži (Pontifex Romanus), jehož svrchovaná církevní moc vládní papežským primátem (Primatus Apostolicus) se nazývá.[13])

I moci učitelské rozličnì členové v rozličné míře požívají. Tak má zejména farář (parochus, plebanus) moc učitelskou pro svůj farní okres (parochia).[14]) U vyšším stupni má ji biskup diecésní pro svou diecési.[15]) V nejvyšším stupni pak a pro obor veškeré církve mocí učitelskou nadán jest římský papež, jenž u vy-

svůj v obět líbeznou přinášeli. »Ku kterémuž [Ježíši Kristu],« tak onen výrok sv. Petra doslovně zní, »přistupujíce [jakožto] ku kameni živému, od lidí zajisté zavrženému, ale od Boha vyvolenému, a poctěnému [srv. Žalm. 117, 22], i vy, jakožto kamení živé, vzdělávejte se na něm v dům duchovní, v kněžstvo svaté, k obětování duchovních obětí, příjemných Bohu skrze Ježíše Krista.« — »Vy rod vyvolený, královské kněžstvo, národ svatý.« Vzhledem k tomu Katechismus, z nařízení sněmu Tridentského pro duchovní pastýře upravený a z rozkazu papeže Pia V. na světlo vydaný a obyčejně Katechismem Římským nazývaný (Part. II. cap. 7. qu. 23), ty, jenž kněžské posvěcení na sobě mají, nazývá kněžstvem zevnitřním (sacerdotium externum), prosté věřící pak kněžstvem vnitřním (sacerdotium internum).

[13]) O moci vládní biskupů srv. Trid. sess VI de ref. cap. 5; sess. XIII. de ref. cap. 1—3. O vládní moci metropolitů viz Trid. sess, XXIV. de ref. capp. 2, 3—5. Co se týče primasa uherského, jímž jest arcibiskup Ostřihomský, srv. *Porubszký*, Jus eccles. Catholicorum, ed Agriae 1867, I. 229, sq.; *Demko*, Jus eccl. peculiari respectu habito ad Hungariam. Agr. 1888, II, 426. O moci vládní patriarchů viz c. 23. X. de privileg. V. 33. O vládní moci neb jurisdikci papežské c. 16. C. IX. qu. 3 (Gelasius I. a. 493) takto dí: »Ipsi sunt canones, qui appellationes totius Ecclesiae ad hujus Sedis examen voluerunt deferri. Ab ipsa vero nusquam prorsus appellari debere sanxerunt, ac per hoc illam de tota Ecclesia judicare, ipsam ad nullius commeare judicium, nec de ejus unquam praeceperunt judicio judicari, sententiamque illius constituerunt non oportere dissolvi, cujus potius decreta servanda mandarunt.« (Srv c. 10. ead.) A obecný církevní sněm Lateránský IV. z r. 1215 v té příčině se prohlásil že »Romana Ecclesia disponente Domino super omnes alias ordinariae potestatis obrinet principatum utpote mater universorum Christi fidelium et magistra.« (Cap. 23. X. de privileg. V. 33). Obecný církevní sněm Vatikánský pak const. Pastor aeternus ze dne 18. července 1870 cap. 3. (Acta S. Sedis, ed. Rom. 1865 sqq., VI. 43) za příkladem dřívějších obecných církevních sněmů o té věci slavně se pronesl, jak následuje: »Docemus proinde et declaramus, Ecclesiam Romanam, disponente Domino, super omnes alias ordinariae potestatis obtinere principatum, et hanc Romani Pontificis jurisdictionis potestatem, qua vere episcopalis est, immediatam esse: erga quam cujuscumque ritus et dignitatis pastores atque fideles, tam seorsum singuli, quam simul omnes, officio hierarchicae subordinationis, veraeque obedientiae obstringuntur, non solum in rebus, quae ad fidem et mores, sed etiam in iis, quae ad disciplinam et regimen Ecclesiae per totum orbem diffussae pertinent; ita ut custodita cum Romano Pontifice tam communionis, quam ejusdem fidei professionis unitate, Ecclesia Christi sit unus grex sub uno summo pastore.«

[14]) C. 3. X. de vit. et honest. cler. III. 1; Trid. sess. V. de ref. c. 2; sess. XXIV. de ref. cc. 4—7.

[15]) Trid. sess. V. de ref. c. 2; sess. XXII. de ref. c 2; sess. XXIII. de ref. c. 18; sess. XXIV. de ref. c 4—7.

konávání tohoto nejvyššího učitelského úřadu svého zároveň té zvláštní milosti Boží, v osobě apoštola Petra sobě od Ježíše Krista zůstavené,[16]) požívá, že se u věcech víry a mravů omýliti nemůže (neomylnost, infallibilitas) [17])

Při moci kněžské (potestas ministerii) rozeznává se právě osmero stupňů, v nichž ona se uděluje. Tyto stupně, od nejvyššího počínajíc, jsou: 1. episcopatus, biskupství [18]); 2. presby-

[16]) Luk. 22, 31: »I řekl Pán: Šimone, Šimone, aj satan žádal o vás, aby [vás] třídil jako pšenici: ale já jsem prosil za tebe, aby nezhynula víra tvá, a ty někdy obrátě se, potvrzuj bratří svých.« Srv. Mat. 16, 18—19 (svrchu v pozn. 5).

[17]) O čemž obecný církevní sněm Vatikánský, bedlivě uváživ dotýčná usnesení dřívějších obecných církevních sněmů, zejména Konstantinopolského IV. z r. 869 Harduin. V. 773. sq.), Lyonského II. z r. 1274 (Harduin. VII. 695. sq., srv. 690) a Florenckého z r. 1439 (Harduin. IX. 985), v cit. const. Pastor aeternus, cap. 4. (Acta S. Sedis, VI. 45. sqq.) slavně se prohlásil, jak následuje: »Ipso autem Apostolico primatu, quem Romanus Pontifex tamquam Petri principis Apostolorum successor in universam Ecclesiam obtinet, supremam quoque magisterii potestatem comprehendi, haec Sancta Sedes semper tenuit, perpetuus Ecclesiae usus comprobat, ipsaque oecumenica Concilia, ea imprimis, in quibus Oriens cum Occidente in fidei charitatisque unionem conveniebat, declaraverunt.« — »Huic pastorali muneri ut satisfacerent, Pradecessores Nostri indefessam semper operam dederunt, ut salutaris Christi doctrina apud omnes terrae populos propagaretur, parique cura vigilarunt, ut, ubi recepta esset, sincera et pura conservaretur.« — »Neque enim Petri successoribus Spiritus Sanctus promissus est, ut eo revelante novam doctrinam patefacerent, sed ut eo assistente traditam per Apostolos revelationem seu fidei depositum sancte custodirent et fideliter exponerent. Quorum quidem apostolicam doctrinam omnes venerabiles Patres amplexi et sancti Doctores orthodoxi venerati atque secuti sunt; plenissime scientes, hanc sancti Petri Sedem ab omni semper errore illibatam permanere, secundum Domini Salvatoris nostri pollicitationem discipulorum suorum principi factam [Luk. 22, 31]: Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos« — »Itaque Nos traditioni a fidei Christianae exordio perceptae fideliter inhaerendo, ... sacro approbante Concilio, docemus et divinitus revelatum dogma esse definimus: Romanum Pontificem, cum ex Cathedra loquitur, id est, cum omnium Christianorum Pastoris et Doctoris munere fungens, pro suprema sua Apostolica auctoritate doctrinam de fide vel moribus ab universa Ecclesia tenendam definit, per assistentiam divinam, ipsi in beato Petro promissam, ea infallibilitate pollere, qua divinus Redemptor Ecclesiam suam in definienda doctrina de fide vel moribus instructam esse voluit, ideoque ejusmodi Romani Pontificis definitiones ex sese, non autem ex consensu Ecclesiae irreformabiles esse.«

[18]) Biskupové (episcopi) též pontifices slovou (srv. c. 4. C. VII qu. 1); a tudíž římský papež jakožto biskup nejvyšší, Summus Pontifex. Pontifex Maximus neb Pontifex Romanus se nazývá (srv. c. 32. D. LXIII; c. 7. D. LXXIX; c. 6. X. de elect. I. 6). Původně název pontifex dáván byl velekněžím pohanských Římanů, ježto jim mimo jiné uloženo bylo, dřevěný most (pons sublicius), v Římě přes řeku Tiberu vedoucí, v náležitém stavu držeti a jej, když toho bylo potřebí, opraviti, při kterém opravování musili jisté bohoslužebné úkony předsebráti. Tento název pak v mystickém smyslu na biskupy křesťanské přenesen jest, jimžto náleží, o blažený přechod věřících z tohoto života do života věčného pečovati. Srv. *Macer*, Hierolexicon, Venet. 1765 v pontifex; *Zoeller*, Römische Staats- und Rechtsaltertümer. Breslau 1885 str. 166.

teratus, kněžství, od řeckého *πρεσβύτερος*, starší[18a]); 3. diaconatus, jáhenství, od řeckého *διάκονος*, služebník; 4. subdiaconatus, podjáhenství; 5. acolythatus, akolythát, od řeckého *ἀκολούθος*, průvodce, jelikož těm, kdo na tomto stupni stojí, náleží vyšší služebníky, jáhny a podjáhny, při službě oltářní doprovázeti a jim pomáhati[19]); 6. exorcistatus, exorcistát, od řeckého *ἐξορκιστής*, zažehnávatel, jelikož tento stupeň moci kněžské zavírá v sobě moc, nad těmi, kdož jsou zlým duchem posedlí, jméno Boží vzývati a je tak vlivu zlého ducha sprostiti; 7. lectoratus, lektorát, od lat. lector, čítatel, jelikož těm, jenž na tomto stupni postaveni jsou, náleží v bohoslužebném shromáždění věřících předčítati ony části Písma Svatého, které pak biskup aneb kněz má vykládati; 8. ostiariatus, ostiariat, od lat. ostium, dvéře, jelikož tento stupeň moci kněžské ukládá povinnost, ostříhati klíčův a dvéří chrámových, a přístupu do chrámu zabraňovati těm, jimž vstoupiti tam jest zakázáno.[20])

Jedenkaždý z těchto osmi stupňů církevní moci kněžské nazývá se ordo, posvěcení; onen posvátný úkon, jímž ordo (posvěcení) se uděluje, slove vůbec ordinatio, svěcení, onen úkon pak, jím posvěcení na biskupství se uděluje, zvlášť se nazývá consecratio.[21])

Někteří bohoslovci a kanonisté toliko sedm posvěcení kladou. Oni totiž, v té příčině hlavně zření majíce k duchovní moci, konati oběť Mše svaté, kteroužto moc biskupství a kněžství co do podstaty v stejné míře v sobě zavírají,[22]) tato dvě posvěcení za jedno jediné posvěcení (ordo) pojímají a toto posvěcení ordo sacerdotii neb sacerdotium nazývají, a biskupství (episcopatus) nikoli za zvlášťní, od presbyterátu rozdílné posvěcení, nýbrž jenom za doplnění neb dovršení (complementum, perfectio) presbyterátu po-

---

[18a]) Srv. c. 1. §§ 11. 12. D. XXI.

[19]) Jakož ve vědách přírodních, tak i v bohosloví a církevní pravovědě průchod mají četné výrazy, původně z řečtiny a latiny pocházející, jichž stručně a srozumitelně zčeštiti nelze. Těch a takých výrazů jsme tudíž zde v původním jich znění podrželi. Platí zajisté i tuto, co o pokuse, zčešťovati některé názvy řecké, posud v rostlinovědě užívané, pronesl Dr. *Ladislav Čelakovský* v Almanachu České Akademie císaře Františka Josefa, ročn. II. (1892) na str. 38.

[20]) Druhdy ostiář i aedituus (od aedes a tueor) se nazývá Srv. c. 21. C. VIII. qu. 1). Úkony, jež jednomu každému z oněch osmi stupňů církevní moci kněžské náležejí, zevrubně vykládá Pontificale Romanum na dotýčných místech; stručně je uvádí c. 1 D. XXI. a c. 1. D. XXV.

[21]) Srv. papeže Benedikta XIV. (De synod. dioec., ed. Rom. 1755, lib. VIII. cap. 9. n. 2), jenž v té příčině dí: »Ordinem seu verius sacram illam caeremoniam, qua inaugurantur Ecclesiae Ministri, cujus effectus est ipse Ordo, esse atd.« Obřady (ritus), jichž při tomto úkonu nutně šetřiti jest, vyměřuje Pontificale Romanum na dotýčných místech; uvádějí se též v c. 7—19. D. XXIII.

[22]) Biskup toliko s větší zevnější slavností, než pouhý kněz (presbyter), obět Mše svaté konati může.

kládají.[23]) Zároveň však ti a tací, uvažujíce, jak velice biskup v jiném důležitém směru nad pouhého kněze (presbyter) vyniká, v řečeném ordo sacerdotii dva druhy kněží (sacerdotes) od sebe rozeznávají, totiž sacerdotes primi, neb primi ordinis, jimiž rozumějí biskupy (episcopi), a sacerdotes secundi neb secundi ordinis, jimiž míní kněží, vlastně tak nazývané čili presbyteri.[24])

Avšak důvodně biskupství (episcopatus) za zvláštní, od presbyterátu rozdílné, posvěcení (ordo) se pokládá, a to sice za tou příčinou, že biskupstvím, a jenom jím, uděluje se nadpřirozená způsobilost světiti na kněžství (presbyteratus) a na biskupství (episcopatus), kteréžto způsobilosti presbyterátem nikoli se neuděluje.[25]) A tudíž důvodně osmero posvěcení se počítá.[26])

Ostatně ale posvěcení na kněžství (presbyteratus) jest podstatnou podmínkou a jakožto základem posvěcení na biskupství

---

[23]) Papež Benedikt XIV. na místě svrchu (v pozn. 20.) naznačeném o tom dí takto: »De episcopatu, etiamsi ab aliquibus non censeatur Ordo diversus a Sacerdotio, cujus tamen juxta omnes est extensio, perfectio et complementum,« atd.

[24]) Trid. sess. XXIII. de sacram. Ord. cap. 4: »Sacrosancta synodus declarat, ... episcopos, qui in Apostolorum locum successerunt, ... presbyteris superiores esse, ac sacramentum Confirmationis conferre, ministros Ecclesiae ordinare atque alia pleraque peragere ipsos posse, quarum functionum potestatem reliqui inferioris ordinis nullam habent.« A v can. 7. tamž: »Si quis dixerit, episcopos non esse presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi et ordinandi, vel eam, quam habent, illis esse cum presbyteris communem, ... anathema sit.« A papež *Innocenc I.* (epist. ad Decentium, Eugub. episc., a. 416 cap. 3. *(Constant*, Epistolae Romm. Pontiff., ed. Paris 1721 p 855) v té příčině dí: »Presbyteri, licet sint secundi sacerdotes, pontificatus apicem non habent. Srv. c. 1. §§ 11., 12. D. XXI.

[25]) Díť o tom *de Angelis*, Praelectiones juris canon. Rom. 1877 sqq tom. I. part. 1. p. 199: »Solet ... controversia pertractari, an valeat Romanus Pontifex simplicibus Presbyteris concedere facultatem conferendi Ordines Majores, et quos. Cui respondetur, auctores omnes in hoc saltem ex negativis argumentis convenire, quod non valeat Romanus Pontifex presbyteris facultatem concedere impertiendi Sacerdotium; etenim nemo hanc ei adstruit facultatem, et Romani Pontifices nunquam id concesserunt. Et jure quidem, cum hoc videatur esse una ex differentiis essentialibus inter Presbyteratum et Episcopatum, quod Episcopus valeat gignere seu consecrare sibi pares, non ita tamen Presbyter.« Rovněž *Santi*, Praelectiones jur. can, Ratisb. 1886, lib. I. p. 123 n. 23. Srv. *Kurz*, Der Episkopat der höchste vom Presbyterat verschiedene Ordo. Wien, 1877; *Schulte-Plassmann*, Der Episkopat, ein vom Presbyterat verschiedener, selbstständiger und sacramentaler Ordo. Paderb. 1883; *v. Dunin-Borkowski* (S. J), Die neueren Forschungen über die Anfänge des Episkopats. Freiburg i. Br. 1900. (Zugleich 77. Ergänzungsheft zu den »Stimmen aus Maria Laach«.)

[26]) Nadpis: »De septem ordinibus«, který v nynějších vydáních usnesení sněmu Tridentského při sess. XXIII. de sacrament Ordinis cap. 2. se nalézá: »De septem ordinibus«, není v té věci rozhodný; poněvadž týž nápis nepochází od samého sněmu Tridentského, nýbrž od pozdějších vydavatelův usnesení téhož sněmu. Srv. *Aichner*, Compend. jur. eccl., ed. VIII. Brixin. 1895 p. 194 not. 15.

(episcopatus), tak sice, že kdyby kdo přijal toto, onoho opominuv, posvěcení na biskupství by naprosto neplatné bylo.[27])

Jiní opět dokonce devatero posvěcení počítají, i klerikální tonsuru (tonsura clericalis), níže (v § 5.) připomenutou, za posvěcení (ordo) pokládajíce; avšak bezdůvodně, jakož na zmíněném místě ukázáno jest.

V starších církevních dějinách se při některých kostelích připomínají i psalmistae (od ψαλμός, zpěv, a ψάλλω, pěji) a cantores, dále fossores (hrobaři), též laborantes a copiatae (od řeck. κόπος, práce) nazývaní, a jiní podobní zřízenci Těmi názvy ale nevyznačují se výkony určitých posvěcení (ordines), nýbrž pouhá zaměstnání, ježto se při oněch kostelích přiházela a od správce kostela z pravidla na prosté věřící a po případě i na ty, již pouze klerikální tonsuru (srv. níže § 5.) na sobě měli, jako zejména řízení kostelního zpěvu, beze všeho liturgického obřadu se vznášela.[28])

§ 2. *Jak se posvěcení dělí.*

Z uvedených svrchu posvěcení (ordines) jsou první tři, totiž biskupství, kněžství a jáhenství, od Ježíše Krista ustanovena, a tudíž juris divini.[29]) Těmito třemi posvěceními uděluje se tomu, kdo

[27]) *Emman. Gonzalez de Tellez*, Comment. in Quinque Libb. Decretall. Gregor. Papa IX., ad cap. un. X. de cler. per salt. promot. V. 29. n. 8. (ed. Lugd. 1715), tom. V. p. 415. dí: Episcopalis ordinatio nulla est, nisi praemittatur presbyteratus. Quia Episcopatus est summum Sacerdotium et presbyteratum essentialiter involvit, et nequit esse Episcopus, qui non fuerit presbyter.« Srv. gl. ad cit. cap. un. X. de cler. per salt. prom., v. de misericordia.

[28]) Jmenovitě o psalmistovi dí c. 20. D. XXIII., jak následuje: »Psalmista, id est cantor, potest absque licentia Episcopi, sola jussione presbyteri officium suscipere cantandi.« A gl. ad c. 1. D. XXI. v. psalmista v té příčině dokládá, řkouc: »Per .. tonsuram fit aliquis psalmista vel clericus.« Srv. Benedict. XIV. De synod. dioec. lib. VIII. cap. 9. n. 7. sq.

[29]) Jsouť biskupové nástupci apoštolův, od Ježíše Krista k úřadu apoštolskému povolaných (srv. svrchu pozn. 9.) O kněžství v té příčině srv. Benedict. XIV. l. c. lib. VIII. cap. 9 n. 2. Co se týče jáhenství, zajisté i jáhnové v Písmě Svatém se uvádějí, a vypravuje se tam o nich, že, jakož apoštol Pavel Timothea biskupem v Efesu ustanovil (II. Tim. 1, 6), tak i oni od apoštolů modlitbou a vzkládáním rukou ustanoveni jsou (Act. 6, 6); dále, že oni nejenom péči o chudé vedli, kterouž se před tím apoštolé sami zabývali (Act. 6, 1—4), nýbrž i posvátné úkony předsebrali; jmenovitě, že jáhen Filip (srv. Act. 6, 3—5) v Samaří kázal a svátost křtu uděloval (Act. 8, 5—13); mimo to že týž komorníka mouřenínské královny Kandace na víru křesťanskou obrátil a pokřtil (Act. 8, 26—38). A sv. Pavel, dávaje Timotheovi, biskupu Efesskému, naučení, kterých vlastností má pohledávati na tom, kdo žádá státi se biskupem (I. Tim. 3, 1—7), zároveň mu připomíná (ibid. 8—10), kterými vlastnostmi má se vykázati ten, kdo chce státi se jáhnem. Důvodně tudíž obecný církevní sněm Tridentský (sess. XXIII. de scram. Ord. can. 6) ustanovil, jak následuje: »Si quis dixerit, in Ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris: anathema sit.« A když pak nicméně někteří spisovatelé božské ustanovení jáhenství brali v pochybnost, *Gabriel Vasquez*, S. J., rodem

je přijímá, posvěcující milost Boží, a jsou tudíž povahy svátostné (ordines sacramentales, sacramentum Ordinis).[30]) Zároveň se jimi přijímateli propůjčuje nadpřirozená způsobilost, posvátné úkony platně předsebráti a zejména svátostmi platně přisluhovati; kteréžto způsobilosti ten který posvěcenec nikdy ani sám se vzdáti, ani od nikoho zbaven býti nemůže. Tou měrou se duši těch, kdo tuto svátost přijímají, vtiskuje nezrušitelné znamení (character), jímž oni se na věky rozeznávají od těch, kdož této svátosti nepřijali; jakož se to v určitém směru i při svátostech křtu a biřmování děje.[31])

Španěl, † 1604 (Comment. in Summam theolog. S. Thom. Aquin., tom. 3. in III. Part. disp. 238. cap. 2.), proti nim povstal, řka: »Ego tamen valde miror, viros non vulgariter doctos aut decretum Concilii Tridentini sess. 23. can. 6. non legisse, aut plane non intellexisse, ubi definitur in hunc modum: Si quis dixerit, in Ecclesia catholica non esse Hierarchiam, divina ordinatione institutam, quae constat ex Episcopis, Presbytnris, et Ministris, anathema sit. Ex quo canone expresse liquet, Hierarchiam, jure divino institutam, non solum constare Episcopis, et Presbyteris seu Sacerdotibus, sed etiam Ministris. Per Ministros autem, ut minimum, Diaconos intelligere oportet; cumque de ceteris inferioribus Ordinibus nemo, etiam probabili conjectura ductus, asserere possit, canonem esse intelligendum, superest, ut dicamns, de Diaconis non posse non intelligi.« Dotčená tři posvěcení též ordines hierarchici slovou. Srv. Benedict. XIV. l. c. lib. VIII. cap. 10 n. 1.; lib. XIII. cap. 19. n. 17.

[30]) Trid. sess. XXIII. de sacrum. Ord. can. 3: »Si quis dixerit, ordinem sive sacram Ordinationem non esse vere et proprie Sacramentum a Christo Domino institutum, . . . aut esse tantum ritum quendam eligendi ministros verbi Dei et Sacramentorum: anathema sit.« A v can. 4. tamž: »Si quis dixerit, per sacram ordinationem non dari Spiritum Sanctum, ac proinde frustra Episcopum dicere: ‚Accipe Spiritum Sanctum, . . . anathema sit.«

[31]) Trid. sess. VII. de sacrament. in gen., can. 9: »Si quis dixerit, in tribus sacramentis, baptismo scilicet, confirmatione et ordine, non imprimi characterem in anima, hoc est signum quoddam spirituale et indelebile, unde ea iterari non possunt, anathema sit.« A sess. XXIII. de sacram. Ord. cap. 4: »Quoniam vero in sacramento Ordinis, sicut et in baptismo et confirmatione character imprimitur, qui nec deleri, nec auferri potest, merito sancta synodus damnat eorum sententiam, qui asserunt, Novi Testamenti sacerdotes temporariam tantum modo potestatem habere, et semel rite ordinatos iterum laicos effici posse, si verbi Dei ministerium non exerceant.« A v can. 4. tamž: »Si quis dixerit, per sacram ordinationem . . . non imprimi characterem; vel eum. qui sacerdos semel fuit, laicum rursus fieri posse, anathema sit.« — Roku 866 Bulhaři na papeže Mikuláše I. (858—867) vznesli otázku, zda-li smějí svátosti přijímati od kněží, hříšný život vedoucích, a zda-li jim dotčené úkony kněží takových k spasení co prospějí. Načež jim týž papež odpověděl, že jim dotčené úkony zmíněných kněží, pokud jen oni sami se jich hodně zúčastní, zajisté k spasení prospějí, poněvadž tyto úkony svou nadpřirozenou moc a působnost mají od Boha (sacramenta operantur ex opere operato), kteréž jim hříšnost dotčených kněží odejmouti aneb umenšiti nikterak nemůže; ti a tací kněží, v hříšném stavu svátosmi přisluhujíce, že jenom sobě samým škodí, a nikoli těm, jimž jimi přisluhují Dále dokládá papež, že, dokud příslušní biskupové týmž kněžím za trest duchovní přisluhování nezapovědí, věřící se ho naprosto účastniti smějí »Sciscitantibus vobis«, tak doslovně zní táž odpověď papežská, v c. 5. pr. C. XV. qu. 8. uvedená, »si a sacerdote, qui sive deprehensus in adulterio, sive de hoc sola fama respersus est, debeatis communionem suscipere, nec ne? respondemus: Non potest aliquis, quantum-

Ostatní posvěcení, od podjáhenství níže, nejsou od Ježíše Krista, nýbrž od církve ustanovena, a tudíž jsou pouze juris humani[32]) a nikoli svátostná (ordines non sacramentales).[33])

Dále první čtyři posvěcení, totiž episkopát, presbyterát, diakonát a subdiakonát, slovou ordines sacri (posvěcení posvátná), jelikož ten, kdo některé z nich přijímá, tím samým službě církevní doživotně a neodvolatelně se věnuje neb zasvěcuje (se dedicat, se consecrat), takže více této služby dle své libosti vzdáti se nemůže. Kdyby se toho nicméně odvážil, dopustil by se tím těžkého církevního přečinu, jenž slove apostasia ab ordine (odpadlictví od posvěcení), a zbavením církevních privilegií a v případu zatvrzelosti i vyobcováním z církve (excommunicatio) se tresce.[34]) Ostatní čtyři posvěcení, totiž akolythát, exorcistát, lektorát a ostiariát, onoho právního závazku neukládají, a tudíž se nazývají ordines non sacri. Vzhledem pak k ordines sacri slovou tato čtyři posvěcení ordines minores (nižší posvěcení), ona vzhledem k těmto ordines majores (vyšší posvěcení).[35])

---

cumque pollutus sit, sacramenta divina polluere, quae purgatoria cunctarum contagionum exsistunt; nec potest solis radius, per cloacas et latrinas transiens, aliquid exinde contaminationis attrahere. Proinde, qualiscunque sacerdos sit, quae sancta sunt, coinquinare non potest. Idcirco ab eo, usque quo judicio episcoporum reprobetur, communio percipienda est, quoniam mali bona administrando se tantummodo laedunt, et cerea fax accensa sibi quidem detrimentum praestat, aliis vero lumen in tenebris administrat, et unde aliis commodum exhibet, inde sibi dispendium praebet.«

[32]) Z počátku totiž na jáhny všecka církevní posluhování náležela. Jelikož však průběhem času se ukázalo, že oni sami ke všem těmto posluhováním nepostačují, tudíž církev z nich jen ta, která se přímo k bohoslužbě a k nejsvětější svátosti Oltářní vztahují, jáhnům vyhradila, ostatní pak posluhování v jisté třídy rozvrhla a pro vykonávání jich jiné služebníky ustanovila; na něž dotčená posluhování s určitým liturgickým obřadem vznáší. Tím způsobem ostatní posvěcení, totiž podjáhenství, akolythát, exorcistát, lektorát a ostiariát, povstala jsou. Srv. *Hallier*, De hierarchia eccl., lib. III. sect. 2., ed Paris 1656 p. 230. sqq; Benedict. XIV. l. c. lib. VIII. cap. 9. n. 4—12.

[33]) »Si ... adinventi et constituti sint [totiž ordines infra Diaconatum],« dí papež *Benedikt XIV.* (l. c n. 7.), »ab Ecclesia, non poterunt sane veram participare rationem Sacramenti, ad quod de novo instituendum sola Ecclesiae auctoritas non protenditur.«

[34]) Srv. *Hollweck*, Die kirchlichen Strafgesetze. Mainz 1899 S. 299 § 227.

[35]) Druhdy se v církvi toliko episkopát, presbyterát a diakonát za posvátná posvěcení (ordines majores n. sacri) považovali, subdiakonát nikoli. To jde z výroku papeže Urbana II. (1088—1099), v c. 4. D. XX. uvedeného, jenž takto zní: »Nullus in episcopum eligatur, nisi in sacris ordinibus religiose vivens fuerint inventus. Sacros autem ordines dicimus diaconatum et presbyteratum. Hos siquidem solos primitiva legitur habuisse ecclela.« Avšak již za času téhož papeže počal subdiakonát k posvěcením posvátným se počítati, jakož vysvítá z výroku, v c 11. D. XXXII. umístěného, jenž zní, jak následuje: »Erubescant impii, et aperte intelligant, judicio Spiritus sancti eos, qui in sacris ordinibus, presbyteratu, diaconatu, subdiaconatu sunt positi, nisi mulieres abjecerint et caste vixerint, excludendos ab omni eorundem graduum dignitate « Tento výrok nejenom v Graciánově Decretu (v nadpisu

Posluhování, nižším posvěcením vlastně náležející, nyní na mnoze lidé světští (laikové) vykonávají. Avšak obecný církevní sněm Tridentský [36]) své vroucí přání vyslovil, aby biskupové k tomu přihlíželi, by táž posluhování, pokud bude lze, zvláště při kostelích katedrálních a kollegiátních a znamenitých farních, toliko od posvěcenců se vykonávala. Dokonce pak ti, kdož posvěcení vyšší obdržeti chtějí, povinni jsou, dříve všecka nižší posvěcení přijmouti.[37])

Musejí pak posvěcení vůbec přijímati se v určitém pořadu, jak svrchu (na str. 6.) uvedena jsou. Kdo by některé pozdější posvěcení přijal, dřívějšího posvěcení opominuv (ordinatio per saltum), nebyla by sice proto ordinace — vyjmouc konsekraci na biskupství, kteráž kdyby ji kdo přijal, aniž byl prvé na kněžství (presbyteratus) posvěcen, by naprosto neplatná byla (srv. svrchu str. 8—9.) — neplatná, nýbrž toliko nedovolená (illicita), tak že by ten a taký posvěcenec nesměl bez zvláštního prominutí (dispensatio) biskupského a po případě dokonce papežského posvěcení takto přijaté vykonávati.[38])

§ 3. *Potestas ordinis a potestas jurisdictionis Hierarchia.*

Ona část církevní moci, která se uděluje svěcením (ordinatio, ordo, nazývá se vzhledem k tomuto způsobu udělování jí — potestas ordinis (moc svěcení n. posvěcení). Jestiť to ona část církevní moci, jež vzhledem k jejímu předmětu (srv. svrchu § 1.) jmenuje se potestas ministerii (moc kněžská). Ostatní dvě části církevní moci svrchu zmíněné, jež vzhledem k jich obsahu slovou moc učitelská (potestas magisterii) a potestas regiminis n. jurisdictionis) propůjčují se pouhým úkonem moci vládní, a sice jmenovitě moci výkonné neb správní, totiž prostým jí udělením, jakýmkoli způsobem se toto udělování stává;

c. 11. XXXII.), nýbrž i od papežů Innocence III. (Comp. III. c. 6. de temp. ordinatt et qualit. ordinatt. I. 9) a Řehoře IX. (c. 9. X. de aetat. et. qual. I. 14) papeži Urbanu II. se připisuje, ježto *Richter* (ad c. 11. D. XXXII. not. 71.) a *Friedberg* (ad cit. c. 11. D. XXXII. not. 143.) jej papeži Alexandru II. (1061—1073) přičítají. Zajisté ode dob papeže Innocence III. (Comp III. c. 6. de temp. ordinatt. et qualit. ordinand. I. 9) a zvláště Řehoře IX. (cap. 9. X. de aetat. et qualit. I. 14) subdiakonát po veškeré církvi za ordo sacer n. major se považuje. Srv. *Devoti,* Institutt. canonn., lib. I tit. 2. § 28. not. I. A ježto druhdy subdiákon za biskupa zvolen býti nesměl, leč s povolením papeže aneb metropolity (srv. c. 4. D. LX.), tož od časů papeže Innocence III. a Řehoře IX. prostě, pokud jen nejméně šest měsíců subdiákonem jest, za biskupa zvolen býti může. Srv. c. 9. X. de aetat. et qualit. I. 14; Trid sess. XXII. de ref. cap. 2.

[36]) Sess. XXIII. de ref. cap. 17.

[37]) Trid. sess. XXIII. de sacram. Ord. cap. 2 a can. 2; ibid. de ref. cap. 13.

[38]) Can. un. D. LII.; cap. un. X. de cler. per salt. promot. V. 29; Trid. sess. XXIII. de ref. cap. 14. Srv. *Devoti,* Institt. canonn. lib. I. lit. 4. sect. 2. § 7.

kterýžto způsob udělování dotčené církevní moci v právu kanonickém se vyznačuje rozličnými výrazy, jako: canonica institutio, canonica missio, delegatio, mandatum, licentia a t. p. A tudíž se ony dvě části církevní moci nazývají potestas jurisdictionis, t. j. církevní moc, jež se úkonem jurisdikce neb pravomoci uděluje. A tou měrou moc církevní vzhledem ke způsobu, jímž se propůjčuje, na potestas ordinis a potestas jurisdictionis se rozvrhuje.[39])

A jakož ti, kdož církevní mocí vůbec (potestas sacra, *ἱερῶν ἀρχή*, *ἱερὰ ἀρχή*) nadáni jsou, slovem: hierarcha (*ἱεράρχης*) se vyznačují, a jich soubor, dle jejich právní nad- a podřízenosti seřaděný, hierarchia (*ἱεραρχία*) slove[40]): tou měrou i tato na hierarchii ordinis a hierarchii jurisdictionis se dělí.[41]) Dále dle toho, zdali jednotlivé stupně její na ustanovení Božím (jure divino) aneb na ustanovení církevním (jure ecclesiastico, humano) se zakládají, obojí hierarchie na hierarchii juris divini a juris humani se rozvrhuje. Hierarchii pravomoci juris divini tvoří papež a biskupové, s ním spojení a jemu podřízení, jenž z ustanovení Božího k řízení a spravování církve povoláni jsou[42]); ostatní stupňové této hierarchie, jsouce dílem od papeže, dílem od biskupů zřízeni, jsou juris humani. Hierarchie ordinis juris divini v sobě obsahuje biskupy, kněží a jáhny[43]); ostatní stupně hierarchie ordinis, totiž podjáhnové, akolythé, exorcisté, lektoři a ostiáři, jsou juris humani.[44])

V skutečnosti jest v církvi jen jedna jediná hierarchie, totiž sbor církevních vrchních, jimž náleží věřící k blaženosti nebeské vésti, a z nichž někteří obojí církevní mocí, ordinis i jurisdictionis, nadáni jsou, jako zejména papež, diecésní biskupové a faráři, jiní toliko tou neb onou opatřeni jsou, jakož jsou jmenovitě světicí

[39]) K tomuto rozvržení církevní moci i Katechismus Římský (part. II. cap. 7. qu. 6) se táhne.

[40]) *Hallier*, De hierarchia eccl., lib. I. sect. 2 cap. 3, ed. Lutet. Paris. 1656 p. 30.

[41]) Slovo: hierarchia, uvažuje-li se pouze dle etymologie (*ἀρχή*, vláda, *ἄρχω*, vládnu), znamená vlastně toliko soubor těch, kdož církevní mocí vládní (potestate jurisdictionis) nadáni jsou. Tak je pojímá sv. *Tomáš Akvinský*, jenž (Summa theolog. I. qu. 108. art. I. in corp.) dí: »Hierarchia est sacer principatus.« Avšak již ode dávných dob se toho slova skutečně i k vyznačení těch užívá, kdož potestate ordinis nadáni jsou. Tak ho užívá i Trid. sess. XXIII. de sacram. Ord. cap. 2. (Srv. *Hallier* l. c. lib. I. sect. 2. capp. 1. 3; sect. 4. cap. 1; lib. III. sect. 1. cap. 1; sect. 2. capp. 1. 2; lib. IV. sect. 1—3; *Devoti*, Institt. canon. lib. I. tit. 1. § 4; tit. 2 §§ 1—6. Totéž platí i o českém výrazu svatovláda.

[42]) Srv. Mat. 16, 18. 19; 18, 18 (svrchu v pozn. 5); Skutk. apošt. 20. 28: »Buďtež bedliví sebe, i všeho stáda, v němžto Duch svatý ustanovil vás biskupy, abyste spravovali církev Boží, kteréž dobyl svou krví.« Dále Concil Vatic const. de die 18. Julii 1870 cap. 3. (Acta S. Sedis, VI. 43. sq.).

[43]) Trident. sess. XXIII. de sacram. Ord. can. 6 (svrchu v pozn. 29.).

[44]) Benedict. XIV. De synod. dioec. lib. VIII. cap. 9. n. 4—12.

biskupové (vicarii in pontificalibus), jenž pouze potestatem ordinis mají, a biskupští generalní vikáři, kteří pouze pravomoc (potestas jurisdictionis) vykonávají, a tudíž i k dosažení tohoto úřadu žádného posvěcení (ordo) zapotřebí nemají, ana jim v té příčině klerikální tonsura (srv. níže § 5.) úplně postačuje.[45]) Tou měrou hierarchie ordinis a hierarchie jurisdictionis jsou jenom části té hierarchie, jíž v církvi skutečně stává.[46])

§ 4. *Clerici v užším smyslu.*

Ti, kdož některé ze svrchu uvedených posvěcení (ordines) přijali, jmenují se v církevním názvosloví clerici v užším (vlastním) smyslu; oproti nim ostatní věřící slovou laici, od *Λαός* (populus, lid).[47]) Výraz: clericus (*κληρικός*) pochází od *κλῆρος*, které slovo mimo jiné znamená tolik co: los, pak podíl, věci společné, losem rozdělené, jednotlivým společníkům též věci připadlý, dále podíl dědický, pak vlastnictví téhož podílu, a konečně vlastnictví vůbec.[48]) Jakož zmíněné slovo *κλῆρος* znamená vlastnictví, nazývají se dotčení posvěcenci clerici za tou příčinou, že oni, ačkoli všickni členové církve, ano všickni lidé vůbec, Bohu náležejí, a on opět pánem a otcem jich všechněch jest: oni však jemu zvláštně a povýtečně náležejí, jsouce nejenom jeho stvořenci a vykoupenci, nýbrž i jeho zřízenci a zmocněnci, zde na zemi jeho božskou moc vykonávající; jakož dokládá sv. Pavel (I. Kor. 4, 1), řka: »Sic nos existimet homo, ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei.« V témž smyslu sv. Jeronym, v can. 5. C. XII. qu. 1. zmíněný, posvěcenců napomínaje k přiměřenému, Bohu milému životu, tak aby oni měli svrchované zalíbení v Bohu a ve věcech božských, a Bůh opět aby mohl míti zalíbení v nich, dí: »Clericus, qui Christi servit Ecclesiae, interpretetur primo vocabulum suum, et nominis definitione prolata nitatur esse, quod dicitur. Si enim *κλῆρος* graece sors latine appellatur, propterea vocantur clerici vel,[49]) quia de sorte sunt

---

[45]) Cap. 2. X. de jud. II. 1: »Decerninus, ut laici ecclesiastica negotia tractare non praesumant.« Srv. *Devoti*, l. c. lib. I. tit. 3. sect. 9. § 81: »Vicarii (generalis) munus recte obeunt clerici tonsura initiati.«

[46]) *Hallier*, l. c. lib. IV. sect. 3. cap. 1.

[47]) To jde z výroku *sv. Jeronyma* v c. 21. C. VIII. qu. 1. uvedeného, jenž takto zní: »Qualis . . . aedificatio erit discipuli, si se intelligat magistro esse majorem? Unde non solum episcopi, presbyteri et diaconi debent magnopere providere, ut cunctum populum, cui praesident, conversatione sermone et scientia procedant, verum etiam et inferioris gradus, exorcistae, lectores, aeditui [tolik, co: ostiarii], acolythi, et omnes omnino, qui domui Dei servinut, quia vehementer Ecclesiam Christi destruit, meliores laicos esse quam clericos.« Srv. can. 7. C. XII. qu. 1.

[48]) Srv. *Schleusner*, Novum Lexicon graecolatin. in Novum Testament., Lips. 1819 sub v. *κλῆρος*.

[49]) Vel tuto znamená tolik, co: et, jakož se níže i skutečně s touto částicí zaměňuje Srv. též c. 1. § 2. C. XXX. qu. 1.

Domini, vel quia Dominus sors, id est pars, clericorum est. Qui autem vel ipse pars Domini est, vel Dominum partem habet, talem se exhibere debet, ut et ipse possideat Dominum, et possideatur a Domino.«

Někteří název clericus odvozují sice též od řeckého κλῆρος, avšak pokud toto slovo znamená los (Loos) a tvrdí, že dotčení posvěcenci proto slovou clerici, poněvadž, jak se vypravuje v Skutc. apošt. 1, 23—26, po zahynutí Jidáše zrádce Matěj losem za apoštola zvolen jest.[50]) Avšak kdyby to pravý důvod onoho názvu byl, tož by toliko biskupové jakožto nástupci apoštolů, mohli clerici nazýváni býti, kdežto dle pradávního církevního názvosloví i nejnižší posvěcenci tak se jmenují, biskupové pak z pravidla clerici se nenazývají.[51])

§ 5. *Clericalis tonsura. Clerici v širším smyslu.*

Prve než kdo posvěcení (ordo), i jen nejnižší (ostiariát), přijmouti smí, musí z třídy prostých věřících (fideles, laici) vyloučen a k tomu, aby časem svým posvěcení přijal, vyhrazen býti. To se děje tím činem, že jemu, an se modlí Žalmu 15. verš 15.: »Dominus pars haereditatis meae et calicis mei; tu es, qui restitues haereditatem meam mihi,« biskup, po případě opat (abbas), vlasy na hlavě ve způsob koruny postřihne, k upamatování, že má od té doby mysl svou od věcí a rozkoší světských odvraceti a k věcem a radostem nebeským pozdvihovati; začež že mu od Ježíše Krista účastenství v blaženosti nebeské přislíbeno jest (Mat. 19, 27. 28). Tento liturgický úkon, jakož i oholené jím na hlavě místo slove v církevním jazyku tonsura,[52]) postřižení. Touto tonsurou se žádná moc kněžská (potestas ministerii), ano vůbec žádná církevní moc neuděluje, nýbrž toliko poněkud požívání církevních privilejí, jmenovitě tak zvané privileje »canonis« se propůjčuje.[53]) A tudíž

[50]) Srv. c. 1. pr. D. XXI.

[51]) Srv. níže pozn. 63.

[52]) Dí v té příčině kanonista římský, *Prosper Fagnanus* (Comment. in Quinque Libb. Decretall. Gregorii Papae IX. ad cap. 11. X. de aetat. et qualit. I. 14. n. 23—25): »In omni transitu de statu ad statum convenienter interponitur aliqua media dispositio, sicut novitiatus est media dispositio inter statum saecularem et religiosum. Ergo inter statum laicorum et ministrorum Ecclesiae convenienter ponitur dispositio media! (n. 24.). Hoc est autem tonsura aeclericalis, per quam illi, qui tonsurantur, a statu laicorum separantur et praeparantur ad statum ministrorum. Et quia separantur a statu laicorum, deponunt capillos et tondentur in signum depositionis superfluae curae saecularium. (n. 25. Quia vero praeparantur ad ministerium Dei, cui servire regnare est (srv. Mat. 19, 27—28), ideo raduntur in modum coronae, quae est signum regale.«

[53]) Can. 29. C. XVII. qu. 4. Srv. nařízení papeže Pia IX. ze dne 20. září 1860 v Acta S. Sed. III. 433. a 443. nn. O této tonsuře dí kanonista římský, *Devoti* (Institt. canon. lib. I. tit. 1. § 12), jak následuje: »Clericalis tonsura nullam tonso tribuit potestatem ad Sacrificium spectantem, neque

tato tonsura není posvěcním (ordo), jak druhdy někteří kanonisté za to měli,[54]) nýbrž pouze přípravou ku přijmutí posvěcení (ordo).[55]) Nicméně však udílení jí tu a tam slovem: ordinatio (svěcení) se vyznačuje.[56]) A poněvadž, kdo chce obdržeti posvěcení, musí prve tuto tonsuru přijmouti,[57]) tudíž ona se nazývá prima tonsura.[58])

I ti, kteří jenom tuto tonsuru přijali, clerici se nazývají[59]); ovšem oproti těm, kteří již i některé posvěcení (ordo) obdrželi

---

ullum confert ministerii genus; sed tamen eum lata significatione clericum facit, hoc est, ita in ordinem refert clericorum, ut inter illos tonsus locum habeat in sacris conventibus, et linteatus [t. j. v komži neb rochetě] divinis officiis intersit. Quo fit, ut privilegia, jura, immunitates clericorum tonsos etiam attingant, si vestes deferant clericales, eaque servent, quae de vita et honestate clericorum sancita sunt.«

[54]) Srv. *Fagnanus*, Comment. ad cap. 11. X. de aetat. et qual. I. 14 n. 38; *Passerini*, Comment. in Sext. Decretall. Libr. (Venet 1698), ad cap. 2. de temp. ordinatt. I. 9. n. 18; ad cap. 4. eod. n. 32; *Riganti*, Comment. ad Regulas, Constitt. et Ordinatt, Cancellar. Apost. Rom. 1744 sqq tom. II. p. 350 n. 31; p. 356. n. 82. Toto různé mínění v příčině tonsury jakožto posvěcení trvalo ještě za papeže *Benedikta XIV.*, jakož vysvítá z jeho const. Ad audientiam ze dne 15. února 1753 § 22. (Bullar. Rom. ed. Luxemb. 1741 sqq tom. XIX. p. 34. sqq.).

[55]) Katechism. Římský, part. II. cap. 7. qu 12. o této tonsuře dí: »Quam quidem docere oportet quandum praeparationem esse ad ordines succipiendos. Ut enim homines ad baptismum exorcismis, ad matrimonium sponsalibus praeparari solent, ita, quum tonso capillo Deo dedicantur, tanquam aditus ad Ordinis sacramentum illis aperitur.«

[56]) Tak jmenovitě v cap. 37. synody Epaonské (Epaunum) ve Švýcarsku z r. 517 (Harduin, II. 1051. Srv. *Passerini* l. c. ad. cap. 4 de temp. ordinatt. in Sext. I. 9. n. 33.

[57]) Trid. sess. XXIII. de sacram. Ord. cap. 1: »Ut, qui jam clericati tonsura insigniti essent, per minores (ordines) ad majores adscenderent.«

[58]) *Scavini* (Theolog. moral. univ. tract. XI. disp. un. cap. 1. art. 1. qu. 1. (ed. X. Mediol. 1865, tom. III. p. 472) dí: »Tonsura est primus gradus ad ordines; ideo vulgo dicitur prima tonsura. Tak tonsuru nazývá i gl. ad can. 1. D. XXI. v. psalmmista, řkouc: »Per primam tonsuram fit aliquis psalmista vel clericus.« Též cap. 11. X. de aetat. et qualit I. 14. Kdyby kdo přijal posvěcení (ordo), klerikalní tonsury nepřijav, považovala by se táž ordinace za ordinatio per saltum. Srv. *Hinschius*, Das Kirchenrecht der Katholiken und Protestanten. Berlin 1869 ff. Bd. I. S. 111. Anm. 10.

[59]) To jde z cap. 6. X. de traesact. I, 36, v němž o jistém člověku se dí, že se falešně vydával za klerika, nejsa ještě přijmutím tonsury klerikem učiněn, »se mentiens clericum, quum nondum esset in clericum tonsuratus. Též to vysvítá z cap. 11. X. de aetat. et qualit. I. 14, jenž stanoví, že tonsurou, církevním způsobem vykonanou, klerikalní stav se uděluje; »respondemus, quod ... per primam tonsuram, juxta formam Ecclesiae datum, ... clericalis ordo [zde tolik, co stav] confertur.« To dokládá též Pontificale Romanum, v němž kapitola, vyměřující obřad, jenž se při udělování tousury zachovávati má, nadepsána jest: »De collatione primae tonsurae seu do clerico faciendo.« A Katechismus Římský (part. II. cap. 7. qu. 13.) dí, že, kdo tonsuru přijímá, v témž okamžení, a sice poprvé, názvu clericus nabývá, jelikož si tu poprvé za příkladem starozákonního pokolení Levi, jemuž Bůh, část zaslíbené země ku vzdělávání jí dáti zakázav, přisluhování při svatyni své na ně vzložil (Numer. 28, 20—24; Deut. 18, 1—2), vykonávání služby Boží a přisluhování svátostmi za své povolání a za své dědictví (Žalm 15, 15) si zvolil. »Clerici nomen, quod ei [tonso] tunc primum imponitur, quum

a kteří v užším a vlastním smyslu clerici slují (srv. svrchu § 4.) toliko v širším neb nevlastním smyslu.[60])

V jazyku českém se nyní clericus týmž slovem, totiž »klerik« znamená; druhdy jej nazýváno: žák, což patrně z řeck. *διάκονος* utvořeno jest.[61]) Vzhledem k svému povolání, které k tomu směřuje, aby člověka nad žádosti těla a smyslnosti povzneslo (srv. Řím. 7, 18—25, 8, 5—17), se clerici nazývají duchovní, Geiſtliche.[62]) V obyčejné mluvě se slovem duchovní vyrozumívají kněži.

Klerik, který ještě žádného posvěcení (ordo) neobdržel, slove prostý klerik (simplex clericus) aneb pouze klerik (clericus); který ale i některá posvěcení, nižší aneb vyšší, na sobě má, klerik nižších, pokud se týče, vyšších posvěcení (clericus majorum, pokud se týče, minorum ordinum) se nazývá. Jednotliví klerikové vyšších posvěcení však pravidelně dle onoho vyššího posvěcení, jež na sobě mají, a tudíž podjáhnové, pokud se týče jáhnové, kněží a biskupové se nazývají.[63])

Dále clerici podle toho, zdali k duchovenstvu světskému aneb řeholnímu náležejí, clerici saeculares aneb regulares slovou.

Štěpán z Vrbovce a jeho Tripartitum.

Úvodem k větší rozpravě napsal Dr. *Karel Kadlec.*

O celá téměř tři století dříve, než země české a rakouské, dospěly země uherské ke společné soustavné sbírce práva soukromého. Ten význam jako má dnes ve většině zemí nynějšího státního

---

tonso capillo Deo dedicatur, ab eo deductum est, quod Deum sortem et haereditatem habere incipiat, veluti, qui in Hebraeorum populo divino cultui mancipati erant; quibus vetuit Dominus aliquam agrorum partem in terra promissionis tribui, quum inquit (Num. 18, 20): Ego pars et haereditas tua. Ac quamvis id omnibus fidelibus commune sit, praecipua tamen ratione iis, conveniat necesse est, qui se Dei ministerio consecrarunt.« Za tou příčinou se tato tonsura — tonsura clericalis nazývá, lišíc se od té tonsury, která se v některých duchovních řádech (ordo religiosus n. regularis) členům těchto řádů na znamení křesťanské pokory a odřeknutí se nádhery světské uděluje a tonsura monachalis slove. O této tonsuře srv. c. 6. C. XIX. qu. 3; c. 1. C. XX. qu. 2; cap. 1. X. de regular. III. 31; Wetzer und Walte's Kirchen-Lexikon, II. Aufl. Art. Tonsur.

[60]) Již zmíněný *Devoti* l c. (svrchu v pozn. 53.) v té příčině dí, že clericalis tonsura tonsum . . . lata significatione clericum facit «

[61]) Srv. *Brandl*, Glossarium illustrans bohem. morav. hist. fontes (Brünn 1876) v. žák.

[62]) Srv. *Sailer*, Vorlesungen aus der Pastoraltheologie. III. Ausg. München 1812, Bd. I. S. 6 f.

[63]) Srv. c 9. D. LIV; capp. 5. 7. X. de cler. conjug. III. 3; cap. 1. eod. in Sext. III. 2; cap. 1. de vit. et honest. cler. in Clem. III. 1; *Walter-Gerlach*, Lehrb. des Kirchenrechts. XIV. Aufl. S. 471. Anm. 5.

útvaru rakouskouherského rakouský obecný zákonník občanský z r. 1811, mělo až do polovice století XIX. pro všechny země uherské t. zv. Opus Tripartitum (zvané též Decretum Tripartitum, zkráceně Tripartitum, = Trojdílná práce, maď. Hármaskönyv) Štěpána z Vrbovce (Verbőczia) z r. 1514, dílo soukromé, jež povstalo sice z podnětu stavů uherských i krále Vladislava II. a mělo po schválení od sněmu a sankci od panovníka prohlášeno býti jako zákonník, avšak z důvodů politických nominálního uznání jako kodex soukromého práva nedošlo. Skoro tři sta padesát let užívalo se tedy v zemích uherských pouhé soukromé právní sbírky, tak jako by byla skutečným zákonníkem. Takové veřejné autoritě těšilo se dílo vrstevníka našeho Všehrda, pouhý soukromý spis, který při všech svých přednostech nevyrovná se nijak slavným Knihám devaterým, jež pro národní písemnictví mají mimo velikou svou hodnotu věcnou ještě i zvýšený význam tím, že nejsou psány mrtvou latinou tak jako Tripartitum, nýbrž jazykem českým.

Ke skutečné zákonné platnosti v zemích uherských pomohl Tripartitu politický i právní vývoj Uherska. Že zákonná moc neměla dílu tomu býti přiznána, toho důkazem jest snaha krále Ferdinanda, který vymohl u sněmu revisi a opravu Tripartita, chtěje z něho odstraniti mnohá ustanovení sobě nepříjemná. Snaha ta se mu však nezdařila, jak níže bude ukázáno. A poněvadž pak ani později nedošlo přes kodifikační pokus z r. 1715 (t. zv. Opus Tripartitum Carolinum z r. 1719, jež sestavila commissio systematica zřízená r. 1715, nestalo se zákonem) k soustavnému sepsání soukromého práva, zůstalo dílo Štěpána z Vrbovce prvým a posledním úspěšným pokusem toho druhu v Uhrách a podrželo tedy moc skutečného zákona. Od r. 1628 bývalo uveřejňováno ve sbírkách sněmovních dekretů uherských vedle některých jiných zákonných pramenů i soukromých prací a tvořilo od té doby integrující část t. zv. Corpus juris Hungarici, sbírky právní, jež obsahuje na prvém místě Opus Tripartitum, dále pak vlastní zákony, dekreta sněmovní vydaná od nejstarších dob (počínajíc od krále Štěpána sv.), a to v chronologickém pořádku s indexem všech dekrétů a obšírným věcným i osobním rejstříkem od Szegediho, týkajícím se Tripartita i všech dekretů a nadepsaným Cynosura universi juris Hungarici (ve 2 dílech), načež následuje t. zv. Syllabus indigenarum (přehled cizinců, jimž uděleno uherské státní občanství), pak Praxis criminalis, t j. trestní zákonník vydaný německy od Ferdinanda III. r. 1656 pro německé země rakouské, přeložený do latiny a pojatý do Corpus juris Hung. r. 1696 od Szent-Iványiho, na to dvě soukromé práce chorvatského učeného právníka Jana Kitoniće: Directio methodica in processum judiciarium (spis o soudním řízení) a Centuria contrarietatum et dubietatum ex Decreto Tripartito desumptarum et resolutarum (kde se uvádí a vysvětluje 100 míst z Tripartita odporujících si jen domněle), kteréžto oba spisy Kitonićovy pojal do Corpus j. H. teprve J. Szegedi (v letech 1742—1751); dále obsaženy jsou v Corpus j. H. t. zv. Articuli juris Tavernicalis (maď. Tárnoki Czikkek), soudní řád pro spory proti obča-

ům oněch svobodných a královských měst, jejichž řádným a nejvyšším soudcem byl magister tavernicorum regalium (tárnokmester), a konečně několik krátkých dodatků, jako Observationes processus causarum militaris Curiae regiae in facto honoris (obsažené již v Mossóczyově vydání Corpus j. H.), rozličné formule přísah, různá pravidla práva římského, uherského a církevního, přehled všech uherských králů, komitátů (za Štěpána z Vrbovce i z doby pozdější), arcibiskupů ostřihomských a palatinů a jako poslední část t. zv. Regulamentum militare Marie Terezie.

Jak viděti, byl obsah Corpus juris Hung. (mad. Magyarország törvénytára) velmi pestrý. Vedle skutečných zákonů (sněmovních dekretů) uherských a jednoho zákonníka cizího (jehož platnost v Uhrách uznána nebyla) byly v něm práce nejen poloofficiální, nýbrž i soukromé, ba i jen pouhé přehledy osob a předmětů pro právní dějiny sice důležité, avšak s právem samým nemající nic společného. Ze všech vyjmenovaných součástí Corpus j. H. jediné Tripartitum bylo dílem upravujícím jistý právní obor — právo občanské — systematicky. Podstatná a největší část Corpus j. H., sněmovní dekrety, jež zaujímají více než polovici celé (dvojsvazkové) sbírky, nejsou vůbec soustavně v jeden celek zpracovány, nýbrž prostě sebrány a chronologicky za sebou seřaděny bez ohledu na to, odporují-li si jednotlivá jejich ustanovení či pozbyla-li mnohá z nich dekrety pozdějšími vůbec platnosti.[1]) Z této příčiny nelze nijak srovnati Corpus j. H. s Corpus juris civilis Romani, podle něhož bylo nazváno. Kdežto jednotlivé součástky legislace Justiniánské nijak si neodporují a všechny jsou pracemi soustavnými, není tomu tak u Corpus juris Hungarici. Jediné Tripartitum dá se srovnati s Institucemi, jež autorovi jeho ostatně sloužily za vzor. V ostatních částech jest uherská právní sbírka dílem rázu zcela jiného. Dekrety sněmův uherských v ní uveřejněné nejsou sebrány ani úplně. Dokázali to dva slavní badatelé chorvatští Martin Jiří Kovačić (starým pravopisem Kovachich) a syn jeho Josef Mikuláš Kovačić, kteří objevili a uveřejnili velmi mnoho starších zákonů, o nichž učenci XVII. a XVIII. stol. ničeho nevěděli aneb je znali jen v úryvcích.[2]) A ani oba Kovačićové neobjevili ještě všech dekretů. Nehledíc však k neúplnosti sněmovních dekretů obsažených v Corpus j. H., byla jich sbírka právě tak dílem soukromým jako dílo Štěpána z Vrbovce, jež nad ni vynikalo svou soustavností, a proto není divu, že si vedle jiných důvodů vydobylo všeobecného uznání a veřejné autority právě pro tuto svou systematičnost.

---

[1]) V té příčině podobna jest sbírka uherských sněmovních zákonů t. zv. Úplné sbírce zákonů ruských (Polnoje Sobranije zakonov), z níž ovšem učiněn byl výběr zákonů, které podržely platnost. Stalo se to ve druhé části ruské kodifikace, ve Svodu zákonů.

[2]) Srv. díla *M. J. Kovačiće:* Vestigia comitiorum (v Budíně 1790) a Supplementum ad Vestigia com. (3 sv., v Budíně 1799—1801) a díla *J. M. Kovačiće:* Monumenta veteris legislationis Hung (2 sv., v Kološi a Záhřebě 1815), Sylloge Decretorum Comitialium Incl. Regni Hungariae (2 sv, v Pešti 1818) a Notitiae praeliminares ad Syllogen Decretorum Com. (v Pešti 1820).

V nynějším stručném informačním článku chceme přestati jen na podání krátkého životopisu uherského Ulpiana, Triboniana, Hermogena a Gratiana, jak autor Tripartita od starších učenců bývá nazýván, na vylíčení vzniku řečeného jeho díla a na povšechném vytčení jeho obsahu a rázu. Podrobnější soustavný výklad Tripartita, pokud běží o hmotné právo civilní, vyhražujeme si pro místo jiné.

Autor Tripartita hrál v uherských dějinách roli neobyčejně vynikající. Dodělal se nejvyšších hodností úředních a náležel mezi prvé politické osobnosti své doby. Uváží-li se, že vedle toho zanechal po sobě památku tak trvalou, jako jest jeho trojdílná kniha obyčejového práva uherského, jest věru těžko pochopiti, že se život jeho nezná dosud všestranně až do podrobností. Životopisů jeho jest celá řada. Uvedeny jsou zejména ve dvou novějších pracích, věnovaných jeho dílu: v předmluvě k novému maďarskému překladu Tripartita od Alex. Kolosváriho a Klim. Óváriho, nazv. Verbőczy István Hármaskönyve (v Budapešti 3. vyd. z r. 1894) jakož i v úvodě k latinskomaďarskému vydání od Kolomana Csikyho, nazv. Tripartitum Opus juris consuetudinarii Regni Hungariae (v Budapešti 1894, též separ. pod n. Werbőczy István és Hármaskönyve v laciné knihovně v Budapešti r. 1899). Přes to však, že životopisů slavného právníka tohoto jest mnoho, není znám ani rok jeho narození, ani rodiště ani některé jiné podrobnosti jeho života. Někteří spisovatelé mají za to, že pošel z komitátu Novohradského, jiní uvádějí za jeho rodiště obec Vrbovec (maď. Verbőcz) v komitátě Ugočském, a jiní dokonce hledají rodiště jeho v Sedmihradsku, ve vsi Szőkelfalva v komitátě Kokelském. Nejpravděpodobnější jest mínění, že pocházel z komitátu Ugočského. Nasvědčuje tomu především jeho vlastní jméno. Psalť se latinsky — a latina byla, jak známo, v Uhrách jazykem nejen úředním, nýbrž (až do r. 1836) i výhradným jazykem zákonným — Stephanus de Werbewcz (Verbőcz), tedy Štěpán z Vrbovce, z čehož maďarská forma Werbőczy (= Vrbovecký) István a latinská Stephanus Werbőczius (Verbőczius). A osada Werbőcz (Vrbovec) leží v komitátě Ugočském. Jest sice pravda, že Vrbovců (ve formě Vrbovce, množ. č.) jest ve slovanských komitátech uherských několik, na př. v kom. Gemerském, Niterském a Užhorodském, avšak tyto Vrbovce nazývají se maďarsky Verbócz a Várbócz. Kromě toho mluví pro původ Verbőczіův z komitátu Ugočského faktum jiné. Jeť doloženo, že Barla Kerepeczy, podstolník (dapiferorum regalium vicemagister) na dvoře krále Zikmunda, děd našeho Štěpána z Vrbovce, společně s bratrem svým Janem koupili r. 1429 šlechtický dvůr ležící ve vsi Vrbovec (Verbeucz, Verbőcz) v Ugočské stolici, podle něhož se pak potomci Barlovi střídavě nazývali Kerepeczy i Verbőczy. Syn Barlův Osvald měl čtyry syny, z nichž nejstarší Štěpán, slavný právník a politik uherský, užíval již výhradně jména »z Vrbovce« (de Verbőcz). Matkou Štěpánovou byla Apollonie Deákova, dcera nebo sestra syndika Ugočského komitátu Adama Deáka, o níž dřívější životopisci Verbőczyovi uvádějí, že byla příbuznou s mocným rodem Zápolských, čímž vykládají

onu oddanost Verbőczyovu k Zápolským, kterou jevil po celý svůj život. Příbuzenství rodiny Zápolských a Deáků není však dokázáno.

Co se týče roku narození Verbőczyova, kolísá mínění spisovatelů. Dle jedněch narodil se r. 1460, dle jiných asi r. 1470, ba dle jiných až r. 1475. Pozdější události však nasvědčují tomu, že rok jeho narození hledati sluší mezi r. 1460 a 1470. O době jeho dětství i letech jinošských dat nemáme. Pravděpodobno jest, že studoval na Budínské akademii, založené od krále Matěje, a že pak studia svá dokončil na některé italské universitě, v Bologni nebo Padově. Pochybno jest, studoval-li ve Vídni, jak praví tradice. Podle Fraknóiho, jednoho z jeho životopisců, neobjevuje se jeho jméno v immatrikulační knize Vídeňské university. Ať však už studoval kdekoli, jisto jest, že svědectví jeho vrstevníků, dle něhož nabyl vzdělání neobyčejně vysokého, jest úplně správné. Dokázalť Štěpán z Vrbovce nejen ve své úřední a politické činnosti, nýbrž jmenovitě jako právnický spisovatel, že byl vzdělán ve filosofii, theologii a zejména v právu římském, nazývaném tehdy velmi často právem císařským, a ovšem i v právu církevním. Že znal staré klassiky i pozdější středověké filosofy a theology, toho svědectvím jsou četná místa v dedikačním listě králi provázejícím Tripartitum a zvláště v prologu a závěrku (Operis conclusio) Tripartita. Uvádí se tam Demosthenes, Aristoteles, Cicero, Papinianus, sv. Řehoř, Jeronym, Jan Zlatoústý, Tomáš Aquinský a j. Vědomosti z církevního a římského práva nabyté na universitách doplnil znalostí práva domácího, získanou v soudní a úřední praxi. Uherští biografové jeho uvádějí dále, že znal několik jazyků. Vedle jazyka mateřského — prý maďarského — mluvil plynně latinsky, řecky a německy.[1]) Jest však velmi pravděpodobno, že kromě maďarštiny znal i rusky. Měl li rod Kerepeczyů a Verbőczyů své statky v Berežském a Ugočském komitátě, ještě dnes polo rusínských, jest na snadě domněnka, že členové rodu toho, nebyl-li vůbec slovanským, slovanskému jazyku aspoň se naučili.

Vrátiv se z ciziny domů, slynul Štěpán z Vrbovce takovou učeností, že upozornil na sebe krále Vladislava II. i uherské magnáty. Kdy vstoupil na veřejnou dráhu, nevíme. Zdá se však, že Ugočská stolice vyslala jej do zemského sněmu jako svého poslance již r. 1495 a pak i v letech následujících, čímž se mu naskytala příležitost ukázati své vědomosti i vzácný řečnický talent, kterému mimo jiné děkoval svou karrieru. Neobyčejný vliv na veřejné záležitosti již v tehdejší době přisuzují Verbőczyovi Szalay a Fraknói. Vlivu, ba i peru jeho připisují sepsání sněmovních článků z r. 1498, zavádějících značné změny v zemské správě ve prospěch nižší šlechty (nobiles, köznemesség) a na újmu vysokého duchovenstva a panského stavu (praelati, főpapok,

[1]) Životopisná data o Verbőczyovi čerpáme hlavně z uvedených již statí *Csikyho*, *Kolosváriho* a *Óváriho*, dále ze starší biografie *Emer. Palugyaye* Werbőczy István rövid életrajza (Budín 1842) a z *Kelemenovy* Historia juris Hung. privati (v Budíně 1818).

barones, főurak, főnemesség) a částečně i na újmu moci královy.[1]) Ze změn těchto byla nejdůležitější ta, kterou nižší šlechtě (ve čl. 1.) umožněno účastniti se sněmů viritim a tím dosíci na nich většiny a vykonávati vliv na vedení zemské správy. Je-li domněnka Szalayova oprávněna, těžko dokázati. Téhož roku 1498 setkáváme se s Verbőczyem jako notářem královského soudního dvoru (notarius curiae regiae). Zdá se však, že úřad tento nepodržel dlouho. Ač se jmeno jeho vyskytuje na několika listinách z let 1499, 1500, 1501 a 1502, neuvádí se, že by byl zastával zmíněnou funkci.

Od samého počátku XVI. stol. hrál Štěpán z Vrbovce velikou roli v životě politickém. Byl přítomen na sněmích v l. 1500 a 1501. Na prvém z nich vystupoval jako tlumočník rozličných žalob a stížností nižší šlechty a redigoval podání adresované králi, v němž se žádá, aby páni nuceni byli vypravovati banderia, praelati pak zachovávati obyčeje v příčině vybírání desátků. R. 1502 byl jmenován protonotářem (itélőmester = soudní magister) Petra, svatojirského a bozinského hraběte a sedmihradského vojvody jakožto zemského soudce. V tomto postavení měl jednak bohatou příležitost rozmnožiti své praktické zkušenosti, jednak zastával v dolní tabuli zemského sněmu (v dolní sněmovně) úřad notáře a měl úkolem nejen koncipovati spisy, nýbrž i redigovati text sněmovních dekretů.

Tenkráte náležel již Štěpán z Vrbovce mezi nejpřednější členy nižší šlechty a vyšinul se brzo za jejího vůdce. Týž antagonismus, který panoval v sousedních zemích, zejména v říši České a Polské mezi stavem panským a vladyckým, vyvinul se i v Uhrách mezi vyšší aristokracií čili magnáty (zv. též barony, pány) a nižší šlechtou. Verbőczy náležel k šlechtě nižší. Boje mezi oběma stavy dospěly vrcholu za slabé vlády Vladislava, společného krále uherského a českého, jemuž Uhři pro jeho chabou povahu a dobrácké potakování slovem »dobře« přezdělí Dobzse László. Vladislav II. byl úplně v rukou magnátské oligarchie, která jej z několika praetendentů dosadila na trůn uherský a za to jej všestranně vykořisťovala. Nižší šlechta naproti tomu majíc v dobré paměti slavnou vládu krále Matěje I. Korvína, zvaného »Spravedlivým«, krále z rodu domácího, a vidouc, že příčinou úpadku říše jsou králové cizích dynastií anebo spíše boje, jež se při ucházení cizích praetendentů o trůn rozpoutávají, pomýšlela od samého nastoupení Vladislavova na trůn, jak by po jeho smrti bez mužských potomků dosadila za krále muže z rodu domácího. Myšlénka »národního království« byla vůdčí ideou drobné šlechty. Od jejího splnění očekávala spásu říše, a vítala proto s povděkem, že muže

[1]) Ve čl. 2. § 5. onoho sněmovního usnesení z r. 1498 (zv. třetí dekretum čili decretum minus Vladislava II.) byl za příčinou nové organisace zem. oktávového soudu obmezen počet přísedících ze stavu praelátů a pánů a rozmnožen počet přísedících z nižší šlechty; právo jmenovati tyto přísedící, jež náleželo dříve jen králi, učiněno nyní společným právem krále i země t. j. sněmu; ve čl. 7. pak ustanoveno, že z dotčených (16) přísedících ze stavu nižší šlechty má polovice jich připouštěna býti do královské rady, běží-li o záležitosti celé říše.

svých snů našla v osobě Jana Zápolského, nezřízeně ctižádostivého syna bývalého místodržitele rakouského Štěpána Zápolského. Zájmy vyšší aristokracie kryly se úplně se zájmy krále Vladislava, a proto zápas nižší šlechty o uskutečnění myšlénky národního království byl zároveň bojem s magnáty i stranou dvorskou. Jan Zápolský sám dlouho se nestavěl v čelo strany pro něj bojující a čekal, až poměry samy se vyvinou do té míry, aby utrhl ovoce úplně dozrálé. Jedním z nejhorlivějších bojovníků pro něho, resp. pro národní království byl Štěpán z Vrbovce. Při tom nebyl však náš Štěpán králi nevěrným, nýbrž připravoval poměry, které měly nastati teprve po bezdětné smrti krále Vladislava. A byla to snad jen náhoda, že Verbőczy původně jen bezděky pracoval pro potomního svého protektora Jana Zápolského.[1]) Poprvé ozvala se »národní strana« na Rákošském sněmu r. 1505. V den sv. Michala dostavila se plným počtem na pole Rákoš a získala na váze tím, že se k ní přidali nejvlivnější členové strany dvorské: arcibiskup ostřihomský Tomáš Bakócz, palatin Perényi a Vavřinec Ujlaky. Dne 12. října 1505 usneseno — vzhledem k tomu, že mocná a kvetoucí někdy říše za cizích králů upadla, — že v případě, kdyby král Vladislav zemřel bez mužských dědiců, nebude zvolen za panovníka cizí kníže, nýbrž rozený Uher (»nullum alium quam suae gentis et linguae regem eligere velint«).[2]) V dekretu Rákošském uveden jest Verbőczy mezi protonotáři, a dle Istvánfya sám onen dekret slavnostně prohlašoval.[3]) Jako protonotář dle všeho jej asi také koncipoval.

Naděje strany národní brzo se zmařily. R. 1506 se narodil královic Ludvík, a dekret Rákošský pozbyl tedy účinku. Na sněmu z r. 1507 zvětšena však opět práva nižší šlechty, a Jan Zápolský jakožto nejvyšší zemský hejtman postaven v čelo branné moci.

Autorita Vladislavova klesala víc a více. Korunní statky rozchváceny, a král ocitl se v takové peněžní tísni, že neměl z čeho hraditi ani potřeby svého dvora a tím méně mohl vypláceti žold svým vojákům. A vojska bylo právě tehdy nejvíce zapotřebí. Uhersko bylo čím dále tím více napadáno od Turků, i bylo nutno připraviti se k odražení a zastrašení nepřítele. Arcibiskup Bakócz vyhlásil r. 1514 se svolením papeže křižáckou výpravu proti Turkům. Při tom nejvíce se počítalo na sedláky, ač někteří jednotlivci varovali před tím, aby sedlákům od smrti krále Matěje nelidsky utiskovaným nebyla poskytována příležitost vrhnouti se na vrchnosti místo na nepřítele. Obava se pak skutečně

---

[1]) *Emerich Kelemen* ve své Historia juris Hungar. privati (v Budíně 1818) str. 500 a 501 v pozn. h) soudí, že buď až do r. 1524 nebylo vůbec žádné strany Zápolského, anebo že k ní aspoň Verbőczy nenáležel, jak myslí Istvánfy.

[2]) Dekret sněmu Rákošského z r. 1505 nebyl sice pojat do Corpus juris Hung., avšak byl v ověřeném opise poslán do každého komitátu. Sr. *M. J. Kovačić*, Vestigia comitiorum, str. 448 a 449, Suppl. ad Vest. com. II., str. 332, a *Eug. Csuday*, Die Geschichte der Ungarn (přel. M. Darvai, 1900) I., str. 486

[3]) *Kelemen* u. m, str. 499, pozn. g).

splnila. V krátké době sešlo se pod vrchním velením Sékela Jiřího Dóže množství sedláků, kteří opustivše polní práce, obrátili se nikoli na Turky, nýbrž na šlechtu a zle řádili, pálíce, vraždíce a všemožně nad pány se mstíce. V největší tísni vysvobodil uherskou šlechtu sedmihradský vojvoda Jan Zápolský, který selskou vzpouru krvavě potlačil. Vůdce její Jiří Dóža surově umučen. [1]) Při výpravě Zápolského proti selským povstalcům nalézáme Štěpána z Vrbovce po boku Jana Zápolského. Jako jiní šlechtici vypravil tenkráte i Verbőczy na bojiště svým nákladem značný ozbrojený zástup.

Téhož roku 1514 předložil Verbőczy své Opus Tripartitum sněmu a králi ke schválení. Když však dílo jeho z důvodů, jež níže budou vyloženy, zákonem se nestalo, a když rodinná a svatební smlouva uzavřená r. 1515 ve Vídni a v Prešpurku mezi Jagajlovci a Habsburkovci utvrzovala národní stranu v přesvědčení, že myšlénka národního království nedá se uskutečniti, a když zejména vyšší aristokracie nabyla u dvora většího vlivu, odstoupil Verbőczy s politického jeviště. Na počátku r. 1516 složil úřad zemského protonotára a odebral se do Sedmihrad k vojvodovi Janovi. Pobyl u něho však jen krátký čas. Po smrti krále Vladislava a na počátku panování Ludvíka II. nalézáme ho již r. 1517 opět v Budíně jako královského personála (personalis praesentiae regiae in judiciis locumtenens, királyi személynök), kteryžto úředník náležel k nejvyšším zemským soudcům (judices regni ordinarii, az ország nagy [rendes] birái). [2]) Od této doby setkáváme se v dějinách neustále se jménem Verbőczyovým. Na sněmě báčském r. 1518 domlouval stavům, aby za příčinou války s Turkem vyplatili zastavené královské důchody, přivedli zemské finance do pořádku a pečovali o obranu země. Za tím účelem mělo po dvě léta z každého dvorce 2 zl. válečné daně býti vybíráno, a kromě toho mělo se platiti pro potřeby královského dvora vedle důchodů z měst z každého dvora 120 denárů daně. Z toho mělo se užiti 20 denárů k výplatě zastavených statků nalézajících se v rukou Jana Zápolského, 80 denárů na potřeby král. dvoru a zbývajících 20 denárů jakož i desátá část příjmů proboštů, arcidiakonů a farářů, kteří nenesli válečných břemen, bylo určeno k zaplacení královych dluhů. Aby tato sněmovní usnesení byla provedena, bylo do státní rady povoláno po čtyřech zástupcích duchovních i světských velmožů a 16 zástupců šlechty.

R. 1519 zemřel však palatin Emerich Perényi, a pro spory vzniklé za příčinou osoby jeho nástupce usnesení báčského sněmu neprovedena.

---

[1]) Byl posazen na řeřavý trůn, na hlavu mu vložena řeřavá koruna, maso jeho kleštěmi štípáno, a sedláci nuceni maso to jísti. — Dle jedněch utraceno tehdy na 40.000, dle jiných na 70.000 sedláků.

[2]) Pod jurisdikcí personálovou stála t. zv. personálská města královská, jako na př. Bozin čili Pezínek (maď. Bazin, něm. Pösing), Kežmark, Koprivnica, Križevci, Levoč, Ostřihom, Požega, Rust, Sobinov (maď. Kis-Szeben, lat. Cibinium minus, něm. Ceben), Skalice, Stol. Bělehrad, Sv. Jiří (St. Georgen), Trenčín a Varaždín.

Ačkoli dvorská strana slíbila Zápolskému hodnost palatinskou, zvolila přece za palatina chromého Štěpána Báthory. Anarchie v zemi rostla čím dále tím více. A ke všemu dolehlo na zemi nebezpečí se strany turecké právě v tu dobu nejprudčeji. Selimův nástupce sultán Soliman připravoval se k nájezdu na Uhry. Nemohouce spoléhati na vlastní síly, doufali Uhři v pomoc ciziny, jmenovitě republiky Benátské, papeže a císaře římskoněmeckého. Několik poselstev bylo za tou příčinou z Uher vypraveno. Štěpán z Vrbovce byl jejich vůdcem a mluvčím. Tak byl vyslán r. 1519 do Benátek a k papeži Lvovi X. Výmluvně líčil hlavě křesťanstva, jaké nebezpečí hrozí od Turků celé Evropě. Pomoc, kterou papež Uhrům poskytne, zachrání prý nejen Uhersko, nýbrž způsobí porážku nepřítele křesťanstva, který pak se už neodváží na ostatní národy. Na poskytnutí pomoci závisí prý spása samého Říma, kde otec Solimanův Selim slíbil vystavěti svému bohu mešitu. Nikdy nebyl prý také žádný národ spíše než uherský hoden papežské podpory. Tak přesvědčivě domlouval Verbőczy papežovi, že jej pohnul, aby poslal do Uher kardinála Kajetána (Tomáše de Vio) se značnou sumou peněz. R. 1521 poslán byl Verbőczy do Německa, aby tam jménem krále Ludvíka na říšském sněmu ve Wormsu prosil císaře Karla V. a německé stavy o pomoc proti Turkům. Setkal se tam s Martinem Lutherem, s nímž disputoval o náboženských otázkách. Rok na to (1522) účastnil se za stejným účelem říšského sněmu v Norimberce.

Na zmíněné cesty povolen mu byl nějaký náklad, který však nebyl dostatečný, jak vysvítá z upomínacího listu k Vesprimským.[1]) Dovídáme se z něho, že za námahy a výdeje spojené s cestami do ciziny povolil Verbőczyovi sněm odměnu po 5 denárech z každé selské usedlosti po celém království (5 denarios de singulis sessionibus jobbagyionalibus per totum regnum).

Uhři obraceli se sice o pomoc do ciziny, avšak sami se chovali nečinně. Z lethargie vyrušil je teprve pád Bělehradu, avšak jen na krátko. Na sněmě zahájeném dne 19. listopadu 1521 bylo sice usneseno, že k postavení vojska všichni obyvatelé zaplatí vyměřenou daň, avšak sotva došla zpráva, že Soliman obléhá Rodus, a brzo na to další zpráva, že vytáhl proti Persii, která se vzbouřila, zavládla v Uhrách dřívější lehkomyslnost a anarchie. Jen několik málo mužů chápalo nebezpečí blížící se kvapnými kroky. Mezi nimi na předním místě byl Verbőczy. Spojiv se se svým tchánem Michalem Zobi a s nižší šlechtou, umínil si svrhnouti nečinnou státní radu a bezuzdnému řádění velmožů přítrž učiniti. Slovy věšteckými a tušícími všeobecný národní úpadek vybízel na sněmě konaném v Pešti v září 1524 přítomné zástupce národa, aby v poslední ještě okamžik se vzpamatovali a odstranili zlořády. Když však pokus jeho vyzněl na prázdno, odhodlala se nižší šlechta od něho vedená ke kroku revolučnímu: na den 24. června 1525 svolala do Hatvanu ozbrojený zemský sněm. Chtějíc tento sněm zmařiti, při-

[1]) *Kelemen* u. m., str. 500.

měla dvorská strana pod vedením palatina Štěpána Báthory krále, aby svolal stavy na 7. května 1525 na pole Rákoš. Šlechta sešla se na Rákoši a žádala krále, aby pomina své zlé rádce, vládl společně s komisí nestranných mužů. Král žádost tu zamítl a nepotvrdil také usnesení, aby se v Hatvanu přece jen nový sněm konal. Král sice ještě zvláštním listem rozeslaným všem komitátům hatvanský sněm zakázal, ale marně, tak že konečně sám, ač nerad, na něj se dostavil. Když se dne 3. července blížil k Hatvanu, byl uctivě přijat od 14.000 šlechticů a od Verbőczya jejich jménem pozdraven. V oslovení svém pravil Verbőczy, že šlechta jest přesvědčena o dobré vůli králově, žádá však, aby odstraněni byli zlí rádcové královi, a na jejich místo aby dosazeny byly osoby hodnější. Když král se jevil povolným, zvolil sněm Verbőczya jednohlasně za palatina, načež zvoleno osm šlechticů do státní rady, a vláda poukázána, aby opatřila vším potřebným pohraničné pevnosti.

Verbőczy dosáhl nejvyšší zemské hodnosti, byl první osobou po králi. Úřad svůj vykonával však »palatin a sluha Uherska«, jak sám sebe nazýval, svědomitě a nestranně, zaváděje všude kázeň a řád. Jsa jakožto palatin zároveň prvým z »řádných (nejvyšších) soudců« zemských, dokázal skvělým způsobem nestrannost svou jmenovitě ve sporu vedeném od dědiců Štěpána Zápolského na základě t. zv. bratrské adopce [1]) (adoptio fraternalis, contractus, testvérré fogadás), uzavřené kdysi mezi Štěpánem Zápolským a zemským soudcem Vavř. Ujlakym, zemřelým r. 1524. Dědicové Zápolského žádali na základě dotčené bratrské adopce, aby jim byly přisouzeny statky, které král pro nevěru Ujlakyům skonfiskoval a jiným daroval. Verbőczy podle práva rozhodl spor ve prospěch koruny a proti dědicům Zápolského, ač jinak právě s rodinou Zápolských žil v nejlepších stycích přátelských.

V novém úřadě byl by zajisté Verbőczy vykonal velmi mnoho, kdyby mu bývalo popřáno hodnost svou dále zastávati. Magnáti hleděli však zmocniti se dřívější posice a svrhnouti stranu, která se dostala k moci povstáním, i vůdce jejího Verbőczya. Mladému králi slibovali hory doly, až jej dostali na svou stranu, a konečně přivábili i část nižší šlechty, která se od Verbőczya odtrhla. R. 1526 dostavili se nepřátelé Verbőczyovi na sněm svolaný do Budína a usilovali o svržení i bezživotí palatinovo. Verbőczy seznav léčku proti němu nastrojenou, uprchl rychle z Budína. Sněm dosadil opět Báthoryho za palatina a Verbőczya i Michala Zobi prohlásil za zrádce [2]) a odsoudil je ke ztrátě hlavy i jmění.

Na výkon rozsudku nebylo však už času ani příležitosti. Soliman blížil se s ohromným vojskem k Uhrám, i bylo třeba pomýšleti na obranu země. Vojsko sbíralo se však pomalu. Dne 29. srpna 1526 došlo k nešťastné bitvě s Turky, v níž Soliman za půl druhé hodiny zničil úplně

[1]) Bratrská adopce jest v právu uherském totéž, co v právu českém spolek čili sstupek (unio, congressus bonorum).

[2]) Sr. čl. 26. z r. 1526: »Ut Majestas Sua literas proscriptionales contra Stephanum Werbőczi et Michaëlem Zobi suos infideles jubeat extradari, et ipsos proscriptos juxta eorum demerita puniri mandet.«

uherské vojsko a s ním i svobodu uherského království.[1]) Král, jak známo, ztratil u Moháče život.

Verbőczy prožil neštěstí země v horních Uhrách, ve hradě Dobraniva. Brzo však se připojil k Janu Zápolskému a s obnoveným nadšením chopil se dávné myšlénky, uskutečnění národního království. Myšlénka sice byla provedena, ale k malé slávě uherského národa. Jan Zápolský stal se králem jedné části Uher, avšak jen z milosti sultánovy. Verbőczy jmenován královým kancléřem, ale na vývoj událostí rozhodujícího vlivu neměl. Jedenkráte byl od krále vyslán k tureckému císaři.

Když se po smrti krále Jana Turci zmocnili Budína, jmenován byl Verbőczy nejvyšším soudcem Maďarů žijících pod tureckým panstvím. Za nedlouho však zemřel: buď ještě r. 1541 nebo 1542. Podle některých zpráv otrávil jej budínský paša při jedné hostině, dle jiného pravděpodobnějšího mínění zachvácen byl morem zuřícím r. 1542.

Co se týče života soukromého, byl Verbőczy dvakráte ženat. Z prvé ženy měl syna Emericha, o němž jako vrchním županovi tolenské stolice činí zmínku čl. 10. § 5. sněmu konaného r. 1542 v Báňské Bystřici. R. 1582 uvádí se z rodiny této v mužské linii Řehoř Verbőczy, který tenkráte žádal za nové darování na panství Vrbovecké. Zemřel bez mužských potomků. Z dcery jeho Alžběty provdané za Jana Dombaye pochází několik šlechtických rodin uherských. Tyto ženské potomky Verbőczyovy vypočítává v jeho životopise Emerich Palugyay.[2]) S druhou ženou Kateřinou Herczegovou, vdovou po Janu Szerecsenovi, s níž se oženil jako sedmdesátiletý stařec, Verbőczy dětí neměl.

Poznavše pohnutý život uherského Triboniana, přejdeme k vypsání vzniku slavné jeho trojdílné knihy o obyčejovém právu chorvatském.

Potřeba řádné sbírky zákonů a obyčejů pociťovala se v Uhrách již v prvé polovici XV. stol. Všichni právní historikové uherští poukazují v té příčině již na dekret krále Albrechta (nazývaného u Maďarů Albertem) z r. 1439. Stavové žádali tehdy na králi, aby staré zemské zákony a obyčeje a svobody stavovské jejich radou a pomocí opětně zavedl, obnovil, opravil a zachoval, a všechny novoty a škodlivé obyčeje zrušil. Král slíbil tak učiniti. (Sr. 1439: 1. a 4.). Úkol byl však mnohem těžší, než aby jej bylo lze tak brzo provésti za tehdejších vnějších válek i vnitřních nepokojů, a hlavně pro nedostatek sil k tomu schopných. Soukromě činili sice jednotlivci již v druhé polovici XV. stol. pokusy o sebrání zákonů, avšak dále než k pokusům se nedospělo. Od sklonku XV. stol. zabývají se sněmy neustále otázkou souborného vydání obyčejů a zákonů. Sněmovní dekrety mají v té příčině tato ustanovení:

Dekret z r. 1498 praví ve čl. 6., nadepsaném »Consuetudines antiquae, per Protonotarios in judiciis allegari solitae, conscribantur« doslovně toto: »Quoniam autem Magistri Protonotarii in judiciis discernendis semper consuetudines Regni allegare consue-

[1]) *Csuday*, u. m. I., str 504—506.
[2]) Werbőczy István' rövid életrajza (v Budíně 1842), str. 37 a 38.

verunt, ob hoc hujusmodi consuetudines antiquae conscribantur, et si quae videbuntur Regiae Majestati, ac Dominis Judicibus rationabiles et legitimae, non abusivae nec irrationabiles, secundum easdem judicetur. Eligatur autem Magister Adam per Regiam Majestatem, qui easdem consuetudienes conscribat, domini Regnicolae illi provisionem facient, et cum eo superinde concordabunt. Supplicant etiam Regiae Majestati, ut et ipsa committat alicui ad conscribendum, et similiter illi provisionem faciat.«

Obšírněji se zabývá otázkou sepsání obyčejového práva sněm. dekret z r. 1500 ve čl. 10. §§ 5.—7. Praví se tam: »Et illi iidem jurati ellecti (= jurati assessores) semper et continue Budae alternatis vicibus interesse ac consuetudines et jura Regni, quae in judiciis allegari consueverunt, explanare et conscribi facere, ad futurasque Conventiones Regnicolarum Generales juxta seriem Decreti celebrandas semper coram Regia Majestate ac Dominis Praelatis et Baronibus Universitateque Regnicolarum exhibere et praesentare teneantur. Ubi, si quae earundem Regiae Majestati ac Dominis Praelatis et Baronibus caeterisque Regnicolis rationabiles et justae videbuntur, acceptentur et approbentur. Si quae autem ipsarum irrationabiles et modo abusivo confectae et scripta dignoscuntur, per Regiam Majestatem, Dominos Praelatos et Barones Universitatemque Regnicolarum in melius reformentur. Quibus tandem per omnia explanatis conscriptisque et approbatis, secundum easdem et eadem judicentur.«

Dekret z r 1504 má ve čl. 31. nadepsaném »Decreta in unum corpus redigantur« toto ustanovení: »Postremo, quod Regia Majestas omnia Decreta sua et Statuta in diversas partes hactenus posita in unam formam Decreti jam redigi faciat.«

Konečně budiž uvedeno ustanovení dekr. z r. 1507 ve čl. 20., nadepsaném »Compilatio decretorum fiat«: »Item quod Majestas Regia universa Statuta et Decreta sua et Regni sui in diversas partes hactenus posita in unam formam Decreti jam redigi faciat.«

V usneseních sněmovních po r. 1507 až do r. 1514 se nemluví již o sebrání práva obyčejového. Teprve z r. 1514 máme ustanovení čl. 63. sněmovního usnesení: »Item, quod universa Decreta jam rectificentur et in unum comportentur Juraque Regni scripta Regia Majestas statim perlegi facere et perlecta confirmare confirmataque et sigillata ad singulos Regni Comitatus remittere dignetur.«

Citovaná ustanovení zmíněných dekretů až do r. 1507 vykládají se v uherské právnické literatuře rozličným způsobem. Starší literatura nevidí v ustanoveních těchto, co se podstaty jejich týče, žádného rozdílu. Věc vykládá se tak: Když usnesení sněmu z r. 1498 v příčině sebrání a sepsání obyčejového práva nebylo provedeno, opakovaly následující sněmy dřívější usnesení, až konečně sněmu z r. 1514 předložena sbírka práva již hotová. V literatuře novější objevují se dvě odchylná, od sebe vespolek se různící mínění. K. Csiky vykládá usnesení dotčená takto: Ve čl. 6. dekretu z r. 1498 usnesli se stavové uherští,

aby staré obyčeje byly sepsány, a podle oněch, které budou uznány za zákonné, aby se soudilo. Úkol sepsání obyčejů svěřen protonotáři Adamovi (Harváthy) a kromě toho snad i nějaké osobě druhé. Že by byl král již tenkráte vyzval Štěpána z Vrbovce, aby řečený úkol vzal na sebe, sotva lze předpokládati. Nešlať práce ku předu, následkem čehož stavové po dvou letech (1500 : 10) uložili členům zemského soudu za povinnost, aby trvale v Budíně sídlíce byli v tribunále přítomni a aby zemské obyčeje a zákony, jež bývaly ve sporech citovány, vykládali, sepisovali a předkládali králi i stavům k posouzení a schválení. Nelze prý si mysliti, že by se tento úkol byl vztahoval na provedení něčeho jiného, než co přede dvěma roky uloženo magistru Adamovi a ještě jinému učenému právníku.[1]) Naproti tomu podle mínění K. Csikyho článek 31. z r. 1504 a čl. 20. z r. 1507 nenařizují, aby sebráno bylo veškeré zemské právo, nýbrž jen sněmovní dekrety. Byly to dva různé úkoly, které dohromady a zároveň nebývalo by lze vykonati. A poněvadž v novějších sněmovních usneseních (z r. 1504 a 1507) mluví se jen o sebrání sněmovních dekretů, má Csiky za to, že sepisování práva obyčejového bylo tenkráte již v jistých rukou a proudu. Za věrohodné pokládá, že členové zemského tribunálu přesvědčujíce se, že velký sbor nemůže úkol svěřený mu čl. 10. z r. 1500 provésti tak snadno jako jednotlivec, sami prosili krále, aby práci odevzdal Verbőczyovi, slavnému již tenkráte a váženému soudnímu úředníkovi. Stopy po takovém králově příkaze v zákonech ovšem není, a není také znám královský list daný v této příčině. Jen z královského potvrzení (diploma confirmatorium) doprovázejícího Tripartitum a z dedikačního listu samého autora adresovaného králi se dovídáme, že Vladislav II. Verbőczyovi svěřil úkol sepsati staré obyčeje právní. Na základě toho, co shora řečeno, domnívá se Csiky, že příkaz tento mohl se státi kolem r. 1504. Vzhledem k tomu pak, že Verbőczy dílo své předložil sněmu svolanému na 18. října 1514, má Csiky za to, že Verbőczy pracoval o svém Tripartitu asi 10 let.[2])

Jak viděti, postřehl Csiky velmi dobře rozdíl mezi sněmovními dekrety z r. 1498 čl. 6. a z r. 1500 čl. 10. na jedné straně a mezi dekrety z r. 1504 čl. 31. a z r. 1507 čl. 20. na straně druhé. Oba prvé dekrety mluví o starých právních obyčejích (consuetudines antiquae, consuetudines et jura Regni), kdežto ve druhých dvou dekretech děje se zmínka pouze o dekretech (decreta, decreta et statuta), to jest o zákonech (usneseních) sněmovních, jež se zhusta nazývala i dekrety královskými, poněvadž k jejich platnosti bylo třeba královy sankce. Byť tedy důvodnost domněnky Csikyho, že Verbőczyovi dán byl příkaz sestaviti sbírku obyčejového práva kolem r. 1504, může býti brána v pochybnost, sluší se přidati k výkladu Csikyho, že druhé dva dekrety vztahují se k něčemu jinému, než oba dekrety prvé.

[1]) *Csiky*, u. m., str. XVIII.
[2]) Tamtéž str. XIX.

Co se týče shora uvedených ustanovení dekretů z r. 1504 a 1507, shodují se s míněním Csikyho Kolosvári a Óvári. Vykládají, že ustanovení ta vztahují se pouze na sněmovní dekrety, jež byly rozptýleny a měly býti sebrány a zredigovány do jednoho celkového dekretu Naproti tomu zcela jinak vykládají cit. ustanovení dekretu z r. 1500. Mínění jejich jest vůbec takové: Dle 6. čl. dekr. z r. 1498 zvolili stavové k sepsání obyčejového práva protonotáře Adama a králi zůstavili, aby také sám se své strany jmenoval vhodnou osobu dle své libosti. Král již asi tenkráte svěřil sepsání zemského obyčejového práva Štěpánovi z Vrbovce, který byl už tehdy notářem královské kurie, tak že král měl dobrou příležitost poznati jeho velikou právnickou učenost a zvláště zběhlost v domácím právu a přesvědčiti se o tom, že k napsání zamýšlené práce nemohl nalézti schopnějšího právníka než jeho. Z dedikačního listu, kterým Verbőczy doporučuje Tripartitum králově milosti, vychází dále na jevo, že je sepsal k přímému rozkazu královu, král pak při konfirmaci Tripartita se vyslovuje, že dal zemská práva sebrati k prosbám a stížnostem svých věrných. A poněvadž prý od čl. 6. z r. 1498 nenalézáme žádné stopy po takové prosbě nebo stížnosti stavů, jest z toho viděti, že nejen král vyhověl žádosti stavů přednesené r. 1498, nýbrž že se i stavové spokojili s osobou, kterou si král vybral k provedení důležité i obtížné práce. Článek 10. dekretu z r. 1500 vykládají totiž Kolosvári a Óvári originálním způsobem. Neshledávají, že by se v něm opakovalo totéž, co ve čl. 6. z r. 1498, a proto poznamenávají, že od čl. 6. z r. 1498 nenalézáme stopy po tom, že by stavové byli naléhali na sebrání obyčejového práva. Stavové byli prý si dobře vědomi, že osoby, kterým bylo uloženo sepsati obyčejové právo (Adam Harváthy a Verbőczy), nebudou hned tak s prací svou hotovi, a proto pomýšleli na to, jak by prozatím, než sbírka obyčejového práva bude sepsána, opatřena byla aspoň částečná náhrada oné sbírky. Ve čl. 10. z r. 1500 poukázali přísedící oktávových soudů, aby ony obyčeje a právní normy, jichž se strany před soudem dovolávají, vysvětlovali a zapisovali, anebo, jak bychom dnes se vyjádřili, aby sepisovali nálezy (döntvényeket) a předkládali je nejbližšímu sněmu k schválení, po případě k opravě. Kdyby byli přísedící oktávových soudů úkol na ně vznesený vykonali, bývalo by značně usnadněno sepsání obyčejového práva. Soudcové uvedení nepředložili však sněmu žádnou práci, ačkoli jest nepochybno,[1]) že nálezy skutečně sepisovali, jak dokazuje sbírka nálezů v Illosvayovském kodexu, v níž jest více nálezů z doby Vladislavovy.[2])

S výkladem tímto těžko jest souhlasiti. Že by opatření učiněné v 10. čl. z r. 1500 mělo povahu jen prozatimní, nijak z textu onoho článku nevysvítá. A kromě toho těžko připustiti, že by Verbőczy již r. 1498 býval pověřen úkolem sepsati obyčejové právo. Dle samého

[1]) *Kovačić*, Notitiae praeliminares II str. 400. a násl.
[2]) *Kolosvári* a *Óvári*, u. m. str. XXII. a XXIII.

textu sněmovního dekretu z téhož roku (čl. 6.) býval by měl aspoň s počátku spolupracovníka Adama Harváthy a byl by zajisté v dedikačním listě, adresovaném králi, v němž sděluje některé detaily o vzniku svého díla, neopomenul zmíniti se o svém spolupracovníku, i kdyby Adam Harváthy třebas jen krátkou dobu s ním společně byl pracoval a brzo snad zemřel nebo úkolu mu svěřeného se zhostil.[3]) Za důvodnější mínění pokládáme tudíž mínění K. Csikyho.

Ať však se má věc jakkoli, tolik jest jisto, že nejdříve započíti mohl Štěpán z Vrbovce dílo své r. 1498 a nejpozději asi r. 1504, ve kterém se již neopakuje projev potřeby sepsati právo obyčejové, kdežto naopak se naléhá na krále, aby dekrety sněmovní už konečně dal redigovati v jeden celek. Nejlépe bude tedy položiti počátek díla Verbőczyova do let 1498—1504.

Potřeba podobného sborníku soukromého práva, jaký sestaviti uloženo Verbőczyovi, pociťovala se v Uhrách již za krále Matěje, který by byl nejraději zavedl v Uhrách právo římské, když však se mu plán jeho nezdařil, vydal dekret z r. 1486, t. zv. decretum majus, nejdůležitější do konce XV. stol. zákonodárné dílo uherské. Obsaženy v něm byly obyčejové normy, starší zákony i nová nařízení. Dle § 2. úvodu vydán byl onen dekret za tím účelem, »ut eas inordinationes et perditas abusiones, quae in hoc Regno ... potissimum vero in judiciis fuerunt, abolere et exstinguere, utque statuta et decreta ita salutaria, ita stabilia condere possemus, quae ad laudem et gloriam imprimis Redemptoris nostri ac deinde nostrum ac totius Regni nostri honorem, salutem commodum et tranquillitatem condita plane dignoscerentur, quaeque pro legibus et jure scripto perpetuo haberentur nec unquam illa pro arbitrio variare, aut novas et contrarias leges cuiquam ferre liceret, prout hactenus in cujuslibet novi Regis assumptione factum fuisse non est obscurum.«

Králi Matějovi dobře bylo známo, že uherští stavové vykořisťují změnu v osobě panovníkově ve svůj prospěch a jsou příčinou, že právní řád neustále se mění a kolísá. Aby to zamezil, vydal dekret z r. 1486, v němž zlořády (inordinationes) a protizákonné obyčeje (perditas abusiones) odstranil a zavedl právo, jež by trvale bylo zachováváno nehledíc ke změnám v osobách panovníků. Decretum majus Matějovo jest prvý obšírnější zákon uherský, kterým se upravuje soukromé právo. Zmenšilo sice dosavadní právní nejistotu, avšak neposkytujíc pro celý obor soukromého práva potřebných právních pravidel, zůstavovalo mnoho otázek sporných a pochybných. Neustále se objevovaly právní poměry, ohledně kterých bylo pochybno, o jaká právní pravidla mohou se opírati

[3]) *Kolosvári a Óvári*, u. m. str. XXIV. navazujíce na poznámku Kovačićovu. Formulae solemnes styli (předmluva, str. V.) o nálezech král. kurie, které snad sestavil magister Adam, poznamenávají: »Zda-li také magister Adam připravil nějaké dílo čili nic, to nemůžeme tvrditi. . . . . K tomu, abychom mohli zjistiti správnost této domněnky (Kovačićovy), nemáme dostatečné opory.«

jednak strany hledající právo, jednak soudcové sami. Právní nejistota nebyla však za »spravedlivého« krále Matěje tak citelná jako za Vladislava, který neměl žádné autority. Neustálé boje mezi šlechtou vyšší a nižší jakož i boje mezi politickými stranami měly za následek všeobecnou anarchii. Za toho stavu rostla ovšem právní nejistota čím dále tím více. Strany vykládaly si právo podle své libosti. Jedni dovolávali se právních obyčejů, druzí sněmovních usnesení často si odporujících, čímž zaplétány spory do té míry, že vznikaly zmatky nejen mezi stranami, nýbrž i mezi soudci a právníky. Dospělo se až tam, že ti, kteří více spoléhali na svou sílu a moc než na právo a spravedlnost, utíkali se k násilí a tak chtěli si sami vymoci svá domnělá práva. Znamenitě líčí stav tento konfirmační list krále Vladislava II. uveřejněný s Tripartitem.[1]) Hlavní příčinu tohoto zla připisuje král okolnosti, že práva nebyla sepsána, následkem čehož, »ať se kdo dovolával jakéhokoli zákona neb obyčeje, ti, kdož důvěřovali ve vlastní sílu, buď jej opačně vykládali nebo tvrdili, že jinak od jiných soudců a v jiných sporech byl vyložen, a tím veškeren základ soudění nejhanebněji mátli.« Proto se často stávalo, že ve které věci někdo dříve zvítězil, v téže anebo v podobné jiný podlehl a prohrál.

To mělo býti budoucně zamezeno, a proto král praví, že svěřil »fidei nostro Egregio Magistro Stephano de Werbewcz . . . . . curam omnium regni nostri jurium, legum et consuetudinum, constitutionumque receptarum atque approbatarum, quae in ipso Regno nostro et praesertim in aula nostra regia (in) judicandis et decidendis causis ac sententiis ferendis sequi[2]) ac observari consuevissent, in unum colligendi atque in titulos et capita distinguendi: ut ea postea nobis oblata ac per caeteros magistros protonotarios et sedis nostrae judiciariae juratos coassessores revisa, discussa, ac diligenter trutinata in unum volumen redigerentur.«

Verbőczy vykonal práci mu uloženou a uvedl v soustavu jednak nepsané právo obyčejové, jednak i sněmovní zákony a předložil dílo své, nazvané dle rozdělení na tři části Tripartitum opus juris consuetudinarii inclyti regni Hungariae partiumque adnexarum sněmu svolanému na den sv. Lukáše (18. října) 1514. Stavové zvolili k prozkoumání Tripartita 10člennou komisi, jejímiž členy byli Pavel z Vardy, probošt sv. Zikmunda, správce královských důchodů, Benedikt Batthyáni, kastelán budínského hradu, Jan z Ellyewelgh (Ellyevölgyi), protonotář palatinův, Albert Bellyéni a Pavel Bolyár, protonotáři personálovi, Štěpán Kesserew Gybárthi, vicepalatin, Jiří z Mekče, králův sekretář, Michal Zobi a Pavel Dombai, přísežní přísedící zemského (krá-

[1]) Praví se v něm zejména: . . . . »Ut quandoque hi, qui plus viribus, potentiae quam legibus et justitiae fiderent, tribunal judicum magno asseclarum agmine aggressi, quod ratione et legibus nequirent, clamore et multitudine obtinere contenderent; et qui jure inferiores essent, superiores tamen esse et vincere, non jure, sed tumultu ac mulitudine niterentur.«

[2]) Sequi zastupuje tu passivnou formu, ač formy této schopno není. Verbőczy píše však latinou ne právě pečlivou.

lovského) soudního dvoru, a Štěpán Henczelffy z Petrovce, ředitel královských právních záležitostí. Členové komise seznavše, že v Tripartitu sebrány jsou zákony a právní obyčeje »recto ordine et debito modo . . . . . quoad omnes clausulas, sensus, capita et articulos«, schválila dílo jí předložené. Vzhledem k tomu, že sněm zahájen byl dne 18. října, a královo potvrzení pochází z 19. listopadu, nemohla komise zkoumání Tripartita věnovati mnoho času a byla s revisí svou za několik málo dní hotova. Dlouhého zkoumání nebylo však potřebí. Jednotliví členové komise znali dílo Verbőczyovo již předem, dříve ještě, než bylo předloženo sněmu ke schválení. Doznávať sám Verbőczy v dedikačním listě adresovaném králi, že psal dílo své »po úradě s ostatními kollegy a znalci domácího práva a obyčejů«. Že byl mezi nimi na př. přítel Verbőczyův Michal Zobi, není po tom, co uvedeno shora v životopise Verbőczyově, třeba ani dokazovati.

O schválení Tripartita zmiňuje se čl. 63. dekretu z r. 1514 těmito slovy; »Item, quod (universa Decreta jam rectificentur et in unum comportentur) Jura(que) Regni scripta Regia Majestas statim perlegi facere et perlecta confirmare, confirmataque et sigillata ad singulos Regni Comitatus remittere dignetur«.

V citovaném článku činí se rozdíl mezi Decreta a Jura regni scripta. Tyto má král ihned dát přečísti a pak potvrditi, zpečetiti a do komitátů rozeslati. Ony (dekrety) mají konečně býti opraveny a v jedno sebrány. Se sbíráním sněmovních dekretů nebylo tudíž dosud ani ještě započato, kdežto Tripartitum od stavů již schválené mělo býti potvrzeno i od krále a státi se zákonem.

Král také se své strany prozkoumal Tripartitum a potvrdil je v den sankce sněmovního dekretu, to jest 19. listopadu 1514. Kromě toho slíbil král ústně,[1]) že dílo Verbőczyovo napsané na pergaménu rozešle bezplatně po všech krajích (komitátech) Uherska a tím je publikuje.

Ke splnění slibu však zatím nedošlo. Tripartitum nebylo opsáno ve více než padesáti exemplářích — tolik bylo komitátů — nebylo zpečetěno a po říši rozesláno. Aby neupadlo v zapomenutí, uveřejnil je Verbőczy r. 1517 sám vlastním nákladem ve Vídni. V předmluvě adresované čtenářům vykládá příčiny, proč králův slib nebyl splněn. K opsání tak objemné knihy ve více než 50 exemplářích bylo prý třeba delšího času, král byl zatím rodinnými a veřejnými záležitostmi odvolán do Prešpurku a Vídně a nedlouho po svém návratu do Uher zemřel. Správně podotýká Csiky, že příčiny, které tu Verbőczy uvádí, nejsou skutečné. Že Tripartium nebylo se všemi náležitostmi publikováno, mělo příčinu jinou, kterou Verbőczy zamlčuje, poněvadž by mu to jinak bylo škodilo. Zásluhu o to, že Tripartitum bylo sněmem z r. 1514 schváleno, měla nižší šlechta, která měla na sněmu tomto převahu. Neslušíť zapomínati, že sněm z r. 1514 konán byl několik

[1]) Sr. Allocutio ad lectores k Tripartitu.

měsíců po krvavém potlačení selské vzpoury, jež bylo dílem hlavně nižší šlechty. Dvůr i vyšší aristokracie projevily tehda naproti selské bouři podivuhodnou nečinnost. Reflexem těchto poměrů byla veliká moc a váha nižší šlechty, došlá výrazu hlavně na sněmě z r. 1514. Byla to už před léty právě nižší šlechta, která cítíc se slabší naproti stavu panskému, naléhala na sepsání soukromého práva. Ideál její byl nyní proveden. Muž z jejího středu, jeden z nejslavnějších Uhrů té doby, předložil sněmu dílo, po němž se dávno toužilo. Muž ten sepsal kromě toho dílo své úplně v duchu, který pronikal po léta všechny politické snahy nižší šlechty uherské. Již na samém počátku Tripartita (I. 2. § 1.) obsažena byla znamenitá garancie práv nižší šlechty. Praví se tam doslovně: »Omnes domini praelati et ecclesiarum rectores, ac barones et caeteri magnates, atque nobiles et proceres regni hujus Hungariae, ratione nobilitatis et bonorum temporalium, una eademque libertatis, exemptionis et immunitatis praerogativa gaudent; nec habet dominorum aliquis majus nec nobilis quispiam minus de libertate.« Jsouc takto sepsáno úplně ve smyslu nižší šlechty, bylo Tripartitum beze všech průtahů na sněmě r. 1514, kde nižší šlechta měla převahu, schváleno. Po sněmě vzmohla se však opět strana dvorská a panská, které zmařily snahy t. zv. strany národní a s nimi i publikaci Verbőczyova Tripartita, hlavního plodu těchto snah.

Seznav situaci, chtěl Verbőczy zachrániti aspoň obsah svého díla a dal je svým nákladem tisknouti r. 1517 ve Vídni u Singrenia. V předmluvě ke čtenářům praví sice autor, že knihu svou uveřejňuje »nullo penitus sensu ordineque immutato, sub ea, qua prius formula atque contextu«, avšak ve skutečnosti učinil na díle svém před vytištěním přece asi nějaké, byť nepatrné změny, jak vysvítá ze dvou vložek,[1]) které mohl vsunouti jen po sněmu z r. 1514, resp. po schválení Tripartita.

Vydání své opatřil Štěpán z Vrbovce konfirmačním listem královým a dedikací adresovanou králi, aby autoritu díla svého zvýšil a nahradil nedostatek řádné promulgace svého díla.

Jak již název díla samého ukazuje, rozděleno jest Tripartitum na tři části: prvá má 136, druhá 86, třetí 36 titulů. Kromě toho opatřeno jest dílo úvodem, zv. prologus, o 16 titulech.[2]) V prologu obsaženy

[1]) V II. části, tit. 44. (nadepsaném De casibus, in quibus etiam contra ecclesiasticas personas capitalis sententia fertur), § 8. se praví: »Quae (consuetudo) etiam in generali moderno decreto nostro roborata habetur et confirmata«, čímž se myslí čl. 32. dekr. z r. 1514. Ve III. části, tit. 25. (nadepsaném De villanorum, quos jobagiones nuncupamus, conditionibus et legibus), § 2. na konci stojí: »(hujusmodi libertatem [de loco residentiae ipsorum ad alia loca sese conferendi] penitus amiserunt [scilicet jobagiones]) dominisque ipsorum terrestribus mera et perpetua jam rusticitate subjecti sunt.« Cituje se tu čl. 14. § 3. dekr. z r. 1514.

[2]) Teprve Szegedi rozdělil (v XVIII. stol.) jednotlivé tituly Tripartita na paragrafy. Rozdělení to se ujalo a od té doby cituje se zpravidla část, titul i paragraf, na př. II. 44 § 8, což značí II. část, 44. titul, 8. paragraf.

jsou theoretické úvahy o právu, které vlastně do knihy mající představovati zákonník ani nepatří. Mluví se tam o spravedlnosti, o právu a rozdělení práva, o zákoně, o právním obyčeji a p. Část tato není také originální. Verbőczy používal tu latinské právnické literatury, a bezpochyby asi též učení svých universitních profesorů.

Dle 1. titulu I. části předsevzal si Verbőczy pojednati o právu uherském v tomto pořádku: Prvá část věnována jest osobám, druhá věcem, třetí soudnímu řízení (žalobám). Soustavy této není však náležitě dbáno. O věcech pojednává se namnoze v části prvé, a o žalobách v části druhé. Jak vidno, nejvíce se zabývá Tripartitum právem soukromým a teprve v druhé řadě soudním řízením. Z práva trestního všímá si jen ně kolika málo otázek, a rovněž tak málo věnuje pozornosti právu ústavnímu a správnímu. Dle povahy tehdejšího právního stavu upravuje Tripartitum vlastně jen právo šlechtické a právo týkající se hlavně nemovitostí. V tom podobá se Verbőczyovo dílo našim zemským zřízením, resp. Knihám devaterým Viktorina Kornela ze Všehrd. Kolosvári a Óvári vysvětlují ráz Tripartita jakožto sbírky práva šlechtického tím, že šlechtické právo bylo v Uhrách více vyvinuto a že v něm spočívalo těžisko zemského práva, kdežto městské právo sotva se tvořilo, a právo selské bylo teprve v prvém zárodku vývoje. Výklad tento jest po našem mínění správný jen částečně. Neboť sotva asi dá se dokázati, že by právo šlechtické bylo bývalo více vyvinuto než právo městské. Tripartitum jest spíše obrazem tehdejších právních poměrů, dle nichž »zemskými obyvateli« (regnicolae) byli jen příslušníci stavu duchovního (praelati), panského a šlechtického (nižší šlechty). Tripartitum jest jen reflexem sněmovního složení. Jako sbírka práva šlechtického jest dílo Verbőczyovo, pokud běží o právo hmotné, v podstatě sborníkem práva domácího. Jest to viděti i na soustavě díla, která se nedá nijak srovnati se soustavou práva římského. Co se týče movitostí a práva obligačního, má Tripartitum velmi málo ustanovení. V těch oborech šířilo se v Uhrách právo cizí: římské a německé. Právo formální (soudní řízení) obsažené v Tripartitu jest do značné míry recipováno ze západu. V II. části, 6. tit., § 12. praví autor sám: »Processus judiciarius et usus processuum, quem in causis inchoandis, prosequendis, discutiendis et terminandis observamus, regnante ipso domino Carolo rege per eundem ex Galliarum finibus in hoc regnum inductus fuisse perhibetur.« Dle svědectví Verbőczyova jest tedy soudní řízení uherské původu francouzského a zavedeno bylo za Karla I. Roberta (1305—1342).[1])

V literatuře německé (J. A. Tomaschek, Über eine in Oesterreich in der ersten Hälfte des XIV. Jahrhunderts geschriebene Summa legum incerti auctoris und ihr Quellenverhältnis zu dem Stadtrechte von Wiener Neustadt und dem Werbőczischen Tripartitum, Sitzungsber. der philos.

[1]) Totéž praví chorvatský překladatel Tripartita *Ivan Pergošić* v dedikaci svého překladu Jiřímu Zrinskému (1574): »Mozibiti nijesu Ugri teh pravd znova zmislili ni napravili, da imaju početak od pravd Francie Orsaga, koje je odonud Karol kralj donesal.«

hist. Classe der Kais. Akad. der Wiss., Vídeň 1884, sv. 105.) vysloveno bylo mínění, »že Tripartitum čerpalo velkou část své vlastní právnické látky ze Summy legum« (u. m., str. 327) neznámého autora z prvé pol. XIV. stol., a že »Verbőczy základní učení o právu vzal bezprostředně ze Summy, vedle níž lze najíti jen nanejvýš řídké stopy, že by byl nahlédl též do Institucí nebo že by byl použil jiných pramenů« (u. m., str. 324). K potvrzení svého mínění sestavil Tomaschek parallelně vedle sebe některá místa ze Summy a Tripartita (zejména z prologu). Kolosvári a Óvári [1]) pokládají mínění Tomaschkovo za upřílišené a podotýkají, že nestranná kritika musí teprve po srovnání dotčených dvou prací i Institucí se středověkou literaturou o Summě rozhodnouti, zdali a pokud jest tvrzení Tomaschkovo správné. Jak již shora bylo poznamenáno, jsou v prologu obsaženy jen theoretické úvahy o právu. Není tedy divu, že prologus jest ohlasem cizích učení a mínění, čerpaných z literatury a bezpochyby i z universitních přednášek. Uvážíme-li pak dále, že Verbőczy dle vlastních svých slov (viz Operis conclusio) hleděl na dílo své nejen jako na knihu zákonů, nýbrž i jako na knihu, která by měla krajany jeho poučiti, [2]) shledáme i to přirozeným, že ohlas cizích myšlének najdeme sem tam i v textu vlastního díla. O nějakém opisování cizích pramenů ve větší míře nemůže tu ovšem býti ani řeči. Verbőczy ostatně sám v dedikačním listu adresovaném králi ohražuje se proti tomu, že by zaváděl nějaké nedovolené novoty. Praví doslovně: »Nemo autem id sibi persuadeat, me tantum mihi autoritatis vindicasse, ut novas aliquas leges afferre ac superaddere fuerim ausus, sed ea duntaxat, quae a majoribus meis accepi, quaeque observari in pertractandis judiciis causisque discutiendis vidi, didici, in unum quasi volumen contuli, digessi«

Odkud čerpal Verbőczy látku k svému dílu, nedá se tou dobou zcela přesně zjistiti. Zatím ví se jen tolik, že čerpal ze sněmovních dekretů, z královských výsad (privilegií) a z práva obyčejového, jmenovitě z praxe soudů komitátních i soudu zemského (dvorského), s kteroužto praxí se seznámil ve svém soudcovském postavení. Kromě toho přihlédl i k mínění učených právníků, kterým bylo nařízeno, aby ho při sepisování práce podporovali, a s nimiž v nejedné otázce nesouhlasil. Dílo své nazývá Verbőczy domestici juris compendium (Allocutio ad lectores); král je označuje (v diploma confirmatorium) jako »libellus gentil(it)ia, municipaliaqua jura, ac leges et consuetudines vetustas et receptas continens«. Tripartitum obsahuje tedy dle králova označení právo národní (jura gentilia), právo zemské (municipales leges) [3]) a právo oby-

[1]) U. m., str. XXVIII.

[2]) Rursus occurrebant nostrates homines, qui hoc ipso opere instituendi erant — Ráz učebnice pozorujeme na Tripartitu neustále. Vedle objektivního a neosobního způsobu vyjadřování se, jako to bývá v zákonech, vyskytují se v celém díle ustavičně obraty osobní, na př. disserendum est (jest nám pojednati) atd.

[3]) Sr. též smysl výrazu *jus municipale vel statutarium* v prol. 8. § 2 naproti výrazu *jus commune*.

čejové (consuetudines vetustas et receptas). Že však se slovo consuetudo nemůže bráti přesně jen ve smyslu právního obyčeje, vysvítá z Trip. II. 6., kde se praví: »Municipalis haec nostra consuetudo (zemský náš právní obyčej), qua in judiciis modo generaliter utimur, ex tribus fundamentis constat: primo ex constitutionibus et decretis publicis, [1]) secundo autem ex principum privilegiis, tertio vero ex judicum ordinariorum regni sententiis.« Místo toto ukazuje zcela zřejmě, že by bylo nesprávné domnívati se podle názvu díla Verbőczyova (Opus tripartitum juris consuetudinarii), že obsaženo jest v něm pouze právo obyčejové.

Tripartitum bylo dílem obsahujícím všeobecné právo, právo platné ve všech zemích uherských, tedy nejen v samém Uhersku, nýbrž i v Sedmihradsku a zejména i Chorvatsku. Byla to tedy sbírka společného soukromého práva uherskochorvatského, práva, jež se vyvinulo v zemích uherských z elementů slovanských i maďarských. Pouze v některých věcech platily v Chorvatsku a Sedmihradsku, kteréžto země se nazývají v Tripartitu brzo partes subjectae, brzo regna, regna incorporata ac partes subjectae, úchylky od práva všeobecného. (Sr. III. 3. a 4.)

Zůstavujíce si o obsahu Tripartita pojednati jinde obšírněji zakončíme stať tuto vysvětlením, jak se stalo, že dílo Verbőczyovo, ač nebylo jako zákon řádně publikováno, nabylo přece veřejné autority, jako by bylo skutečným zákonníkem. Sotva bylo r. 1517 ve Vídni vytištěno, rozšířilo se po celém Uhersku. Důkazem toho jest čl. 41. § 5. konstitucí báčských z r. 1518, kde se výslovně praví: »(Causae motae vel movendae) secundum Jura regni scripta ad universos Regni Comitatus jam destinata ab universis Comitatibus semper adjudicentur.« Až do čtyřicátých let XVI. stol. nemáme sice žádných zpráv o užívání Tripartita u soudů a úřadů uherských, že však dílo to se v zemích uherských šířilo, toho dokladem jest uspořádání nového vydání r. 1545 (opět ve Vídni). Král Ferdinand pohlížel na Tripartitum jako na dílo člověka, který se dopustil zemězrády, a nehledíc ani k tomu, že s mnohými jeho ustanoveními nesouhlasil, jevil už proto k dílu Verbőczyovu nechuť. Působením jeho došlo ke čl. 21. dekr. z r. 1548 nařizujícímu, aby »zemská práva« byla revidována a opravena. Za tím účelem zvolena celá komise učených právníků. Práce jejich asi pomalu pokračovala, jak lze souditi ze čl. 10. a 11. dekr. z r. 1550. Konečně byla předložena sněmu z r. 1553. Poněvadž nové dílo rozděleno bylo na 4 části, nazváno Quadripartitum. [2]) Stavové pro krátkost času o díle nejednali, nýbrž odkázali je za příčinou posouzení a revise větší komisi odborníků (1553 : 15). Teprve na sněmu následujícím mělo dílo býti přijato jako zákonník. Poněvadž však mezi králem a stavy povstaly rozličné (hlavně veřejnoprávní) kontroversy, nedošlo ani přes opětovné žádání sněmu z r. 1563 (čl. 30) ke královu potvrzení, a Quadripartitum nestalo se zákonem.

[1]) Sněmovní usnesení nazývají se v Trip. *constitutiones*, *statuta*, *sanctiones* i *decreta* (II. 1, 2, 3, 5 atd.).

[2]) Vydáno bylo v Záhřebě r. 1798.

Myšlénka, aby sepsán byl zákonník uherský, pronáší se sice ještě ve stol. XVII. (ve čl. 16. dekr. z r. 1608 před korun. a hned zase ve čl. 69. dekr. z r. 1609) a pak ve stol. XVIII. (o bezvýslednosti t. zv. Opus Tripartitum Carolinum učiněna zmínka již shora), avšak myšlénka ta uskutečněna nebyla. Tripartitum docházelo zatím čím dále tím většího rozšíření. R. 1561 vytištěno bylo ve Vídni po třetí, r. 1572 po čtvrté a vedle toho počalo býti překládáno i do nových jazyků. R. 1565 objevuje se již prvý překlad maďarský, 1574 překlad chorvatský, [1]) 1599 překlad německý. Velmi mnoho jest vydání latinských ze XVII. i XVIII. stol Počínajíc čl. 24. z r. 1588 odvolává se na Tripartitum celá řada sněmovních článků, ba některé sněmy (1635 : 18, 1723 : 5 a 6, 1741 : 8) nazývají dílo Verbőczyovo přímo Decretum (místo Opus) Tripartitum, titulujíce je jako zákon. V Sedmihradsku nabylo Tripartitum i formálně moci zákonníka. Několik sedmihradských knížat potvrdilo je jako zemský zákon ve svých inauguračních přísahách, a diploma Leopoldinum (1691, § 3) zařaďuje je mezi sedmihradské zákony. Poněvadž pak i soudy, jmenovitě král. kurie (která v XVIII. století zakládala na Tripartitu své nálezy) užívaly neustále díla Verbőczyova jako skutečného zákona, není divu, že Tripartitum udrželo se až přes polovici stol. XIX. Odstraněno bylo, jak známo, v zemích uherských teprve cís. patentem ze 29. listop. 1852, resp. cís. pat. ze 29. května 1853, kterými zaveden obecný zákonník občanský v Uhrách a Chorvatsku počínajíc dnem 1. května 1853 a v Sedmihradsku počínajíc dnem 1. září 1853. Kdežto v Uhrách byl po osmi letech (23. června 1861) obecný zákonník občanský opět odstraněn, podržel v Chorvatsku i Sedmihradsku platnost ještě po 23. červnu 1861. [2])

Počátky prenotace.

Napsal Dr. *M. Stieber.*

Johanny, vylíčiv r. 1870 dějiny rakouské prenotace, [1]) rozptýlil svou pozornosť po osnovách, referátech a protokolech, ku deskovému patentu dolnorakouskému ze dne 24. listopadu 1758 se nesoucích. [2])

[1]) Překlad chorvatský, vydaný r. 1574 v protestantské tiskárně v Nedelišči jest velice vzácný a neobyčejně zajímavý i pro filology. Psán jest chorvatskou kajkavštinou, jíž se užívalo v Mezimuří. Pořízen byl podle maďarského překladu z r. 1565, což prozrazují také četné maďarismy.

[2]) K této své stati použili jsme kromě pramenů uvedených již shora ještě těchto spisů: *Domin Imbrih*, Dogodozpisz pravicz szamoszvojneh Vugerzkeh (Záhřeb 1819) a Navuchanye vu praviczah szamoszvojneh Vugerzkeh (t. 1821), *Carl Putz*, System des ungar Privatrechtes a *Wenczel Gusztáv*, Az 1848 előtti magyar magánjog tekintettel ujabb átalakitására (Budapešť 1885).

[1]) Johanny, Geschichte und Reform der österreichischen Pfandrechts-Pränotation. Wien 1870.

[2]) Johanny, str. 85 a násl.

Po vydání tohoto patentu setkal se se zjevem, který dostavuje se vždy, když zákonodárství, nehledíc k organismu vývoje, nevyvozuje nové ze ze starého, ale sahá hned ku překotné reformě. Zákonu se nerozumí, vzcházejí pochyby, a k odstranění jich je třeba ministerských aneb zákonodárných odpovědí. Tak tomu je dnes a bylo tomu také po vydání jmenovaného patentu, když nový ústav nedocházel plného porozumění. [3])

Jakés takés předchůdce měl ústav desk zemských v Dolních Rakousích ovšem. Byl to Landgedenkbuch, [4]) Inhibitionsprotokoll exekučního úřadu [5]) a částečně také Gültbuch. [6]) Než Landgedenkbuch byl jen tím, co značil název jeho již sám, zemská kniha pamětní, která uchovávala, jak Suttinger dosvědčuje, [7]) jen pečlivěji listiny v ní zapsané. Souvislý s ní pak Inhibitionsprotokoll úřadu soudních sluhů, kteří zváděli věřitele na majetek dlužníkův, měl jen negativní ráz; obsahoval jen zápovědi zemského maršálka, aby se nevedl »Ansatz«, český »zvod«, dnešní »zájem« na statek, soukromě zastavený [8]). Gültbuch sloužil pak jen účelům berničním, přijímaje průběhem času i funkci stavovské matriky, nepostrádaje ovšem i vlivu české praxe deskové. [9])

Zemské desky, po českém vzoru v Dolních Rakousích zavedené, byly tedy přes to všechno něčím novým. A jak už to tak bývá, že nový, z jiného kraje přivedený tvor, nová, z jiného ponebí přinesená bylina v jiné končině dojde jiného zrodu a zrostu, bylo tomu tak i v Dolních Rakousích při českém deskovém právu. Zrůdnosť deskové prakse vedla tu k prenotaci, takže Dolní Rakousy jsou jí rodnou kolébkou.

Právo české prenotace neznalo. Zápisy do desk byly vždy definitivní. Ať již to byl akt soudní, půhon, nález, úmluva, zvod, panování

---

[3]) Johanny, str. 132 a násl.

[4]) Gerichts-Process und Ordnung des Lands-Rechtens des Hochlöbl. Ertzhertzogthumbs Osterreich vnnder der Enns (1557) fol. VII., Johanny str. 26, 27.

[5]) Johanny, str. 27 a násl., Haan, Studien über Landtafelwesen, Wien 1866, str. 163.

[6]) Randa, Eigenthumsrecht str. 430, Haan, str. 164; viz o něm Adler, Das Gültbuch von Nieder- und Oberösterreich und seine Function in der ständischen Verfassung, Stuttgart 1898.

[7]) Suttinger, Observationes practicae, observ. CXL.: »Es wird bey dem Löbl. Landmarsch: Gericht ein grosses saubers Buch gehalten, welches man das Land-Gedenck-Buch nennet, in dasselbe werden auf der Partheyen Begehren die Schuld-Obligationen, Contract, Verträg, Abtheilungs und andere Instrumenta, wie auch die Protestationen eingetragen, von dem Landschreiber collationirt, und sowol im Land-Gedenck-Buch als auch auf das Instrument, so man wieder zuruck gibt, mit seiner Hand geschrieben, dass es prothocollirt sey. Der Nutzen dieser Prothocollirung in das Land-Gedenck-Buch bestehet in deme: 1. dass, wann gleich Original-Instrument durch Feuer, Feinds-Gefahr, oder in andern Weg verlohren ist, man dasselbe in dem Land-Gedenck-Buch finden und solches hieraus völlig und genugsam probiren kan. 2. So wird auch durch die Einverleibung in das Land-Gedenck-Buch aus einer Scriptura privata ein Instrumentum publicum . . .«

[8]) Johanny, str. 33 a násl.

[9]) Haan str. 164 a hlavně spis Adlerův, viz také Sborník věd právních a státních, 1901 str. 216.

neb odhádání, anebo mimosoudní se podvolení anebo také přípovědi,[10]) které z městského práva[11]) přešly do práva zemského. Definitivnost tuto otřásal pouze odpor. Že i půhon definitivní zástavní právo zjednával, když připojovaly se k němu ostatní soudní akty, nález a zvod, nebylo anomalií, jak Johanny myslí,[12]) nýbrž obecně platná zásada v zemích českých.[13])

Jakkoli vždy jindy začínalo se s opravami hned u zákonodárného pramene, v Dolních Rakousích, předešly je v příčině deskového práva Štýrsko, Korutany, Krajina a Horní Rakousy. Příčina toho byla asi, jak Johanny pro dobu pozdější z pramenů konstatuje, nechuť stavů, i zemského maršálka, kteří, spokojujíce se s Weisbotenamtem, nebyli příznivi novému ústavu.[14]) Nezbývá nám protož nic jiného než abychom se nejdříve zabývali předchůdci deskového patentu dolnorakouského a od nich šli teprvé k němu. Tu však nutno zmíniti se o zvláštním ústavu, který jak Dolní a Horní Rakousy, tak země vnitrorakouské spojoval v jeden právní celek. Jsou to dlužní a spravní listy, ke kterým připojen jest landschadenbund, doložka totiž, že pro nároky z nich, škody (Schaden) jsou zavazeny (gebunden) všechny nemovitosti dlužníkovy v zemi (im Lande), jak země za právo má (als Landesrecht ist).[15]) V rakouském právu, jak provádíme podrobně na jiném místě,[16]) a také v právu vnitrorakouském[17]) povstalo pro takovéto dlužní listy od dob Otakarových zvláštní urychlené řízení, které přešlo do soudnictví říšského a bylo zde důvodem, že aplikován byl na tyto zvyky exekuční proces italský, jak

---

[10]) Brandl, Libri citationum V_2, Půhony a nálezy Brněnské (1480—1494) str. 429, 443, 444, 447 a 459.

[11]) Koldín, Práva městská království českého a markrabství moravského (Vyd. Jirečka 1876) G XXIV.—XXXIV., Johanny, str. 10 a násl. Přípovědník musel ovšem svou přípověď prokazovati (Koldín, G XXVII.—XXIX)., to ale na věci nic nemění, vždyť i půhon také jen na soudě byl prokazován.

[12]) Johanny, str. 20 a násl.

[13]) Libri cit. I. str. 167, 207, 227, II. str. 533, Všehrd III. hl. 6. odst. 7.

[14]) Johanny, str. 74.

[15]) Urkundenbuch ob der Enns VI. str. 179 CLXXII. (1335), IV. str. 338 CCCLXIV. (1300), str. 363 CCCXCI. (1300), str. 512 DL. (1307), Fontes rerum austriacarum II. 6 str. 245 č. 93 (1328). O »landschadenbundu« viz Suttinger, Consuetudines, str. 430 (vyd. norimb.), Gerichts-Process vnd Ordnung des Lands-Rechtens ditz hochlöbl. Ertzhertzogthumbs Osterreich vnnder der Enns. Wien 1559 fol. XVII., Ainer Ersamen Landschaft des löbl. Fürstenthumbs Steyer New verfaste Reformation des Landts vnd Hofrechts daselbst, Im MDLXXIII Jar auffgericht, Art. XXXVI. a XXXVII., reformace ze dne 7. list. 1618 čl. 27, 28, ze dne 30. března 1622 čl. 26, 27, Des Ertzhertzogthumbs Khärndten Neu aufgerichte Landtrechtsordnung z r. 1577, čl. 24, 25, Landschrannenordnung des hochlöbl. und preiswürd. Herzogthumbs Crain ze dne 15. ledna 1571 čl. IX., Dimitz, Geschichte Krains. I. str. 324, Carinthia 1833: Uber die Clausel des allgemeinen Landschadenbundes in Kärnten, str. 62.

[16]) Viz můj spis: K vývoji správy. Vliv českých živlů na správu v Dolních a Horních Rakousích, její osudy a význam pro rakouský exekuční proces (1901. v Rozpravách České Akademie).

[17]) Srvn. zákony cit. v pozn. 15.

vývojem přišla k němu průběhem doby prakse v italských městech. Tento proces praktikován pak také v rakouském soudnictví zemském a částečně také v soudnictví vnitrorakouském. Názory, vzešlé takto na říšském komorním soudě, přizpůsobují si domácí rakouské právo tu se zdarem a tu s nezdarem. Vrcholem zdaru je generale ze dne 4. dubna 1573, kde podle říšského exekučního procesu nařizuje se na dlužní listy toliko jeden mandát.[18]) Ale zdar brzy zvrhá se v nezdar, a kompromis cizího práva s právem domácím zavádí v Rakousích dva rozkazy, povýšiv »Ladung«, v němž po starém zvyku[19]) dával se již rozkaz dlužníku, aby žalobci vyhověl, na první rozkaz a vlastní rozkaz dřívějšího domácího práva, Gebotsbrief, na rozkaz druhý, takže v exekučním procesu rakouském s dvěma rozkazy co činiti máme.[20]) Dle toho také zemský maršálek, když chce věřitel zapisovati své dlužní listy do »Landgedenkbuchu«, dvěma »Vorwissensverordnungen« dlužníku o tom věděti dává.[21])

Na mandáty, které se takto vydávají důsledkem kompromisu práva cizího s právem domácím, přenášejí se též pojmy sumárního procesu, námitky altiorem indaginem requirentes odkazují se ke sporu jinému, a zatím exekuce se povoluje.[22]) Mandáty vydávají se původně jen na listy likvidní, mající určité náležitosti.[23]) Procesní novela ze dne 29. března 1681, vydaná pro dolnorakouský regiment a soud zemského maršálka,[24]) zavádí však do exekučního procesu také listiny pololikvidní, t. zv. listiny polovičního důkazu: »Auszügel eines untadelhafften Handelbuchs oder ein anders Instrumentum, welches keine vollständige Prob bey Gericht machet,« na které se pak taktéž vydávají dva mandáty.[25])

Ale ani na zmíněném kompromisu se nepřestává, a předvečer deskových patentů v zemích rakouských přenáší do dolnorakouské prakse

[18]) Petri Frideri Mindani J. U. D. de mandatis et monitoriis judicialibus sine clausula tractatus. 1596 Francofurti, str. 60 kap. X., str. 746 § VIII.

[19]) Viz formulář soudu zemského maršálka, chovaný v dolnorakouském zemském archivě, fol. 63, 104 a 112. Bischoff, Steiermärkisches Landrecht des Mittelalters, Gratz, 1875, str. 177: »Emphilh ich ew ernstlich von gerichts wegen, das ir in den XIIII tagen tuet nach irs briefs sag. Tett ir des nicht, so must ich oder daz gericht von hewt vber XIIII tag tuen, was in mit recht darumb ertailt wurde.« Srvn. s tím dolnorakouský soudní řád, fol. XIX.: »Von Ladungen«.

[20]) Srvn můj spis str. 155 a násl.

[21]) Johanny, str. 90.

[22]) Codex austriacus I.: exekuční řád ze dne 27. července 1655, str. 306, 10. titul § 1, Suttinger observ. CIV.

[23]) Žádala se likvidnost, kterou Colerus ve svém traktátě »De processibus executivis«, pars III, cap. I. n. 1 definoval takto: »Vocamus autem debitum liquidum, quod est certum, hoc est, de quo apparet, quid, quale, quantum sit vel de quo constat ac liquet . . . Dicitur autem de debito liquere dupliciter: vel per confessionem partis, vel per instrumentum fide dignum«. Srvn. k tomu: Suttinger, observ. XXXVII. a exekuční řád ze dne 27. července 1655 § 5 tit. 10. (Cod austr. I. str. 306)

[24]) Cod. austr. I. str. 26.

[25]) První mandát zove se »Unklaghaffthaltung«, druhý »Gebotts-Brieff«, viz § 2. cit. procesní novely.

starou ústnosť, kterou »komise«, roky za účelem smírné dohody účastníků nařizované [26]) a již v době předrecepční pod jménem »berednusstage« [27]) svůj právní život žijící, po celou tu dobu v stálé bdělosti udržují. [28]) Tak stanoví ústní jednání po žalobě Obrist-Hofmarschallische Gerichtsordnung ze dne 17. července 1714 [29]) při pololikvidních pohledávkách, směnečný řád pro Rakousy pod Enží ze dne 31. srpna 1717, [30]) pro vnitrorakouské země ze dne 20. května 1722 [31]) a české, dolno- a vnitrorakouské země ze dne 1. října 1763 [32]) při směnkách, a Fallitenordnung ze dne 12. srpna 1734 [33]) při výtazích z knih obchodníků a řemeslníků. Ve Štýrsku, [34]) Korutanech [35]) a Krajině [36]) trvá pak pro dlužní listy ústnosť již od staradávna. Seznavše takto půdu, která očekávala desky zemské v zemích rakouských, přistupme nyní k jejich deskovým patentům.

Exekuční listiny rakouských zemí způsobovaly generální zavazení všech statků dlužníkových, a nový ústav desk zemských nemohl míti před tím zavřeny oči. Listy tyto měly nyní míti své staré právo, toliko když použily výhod nového ústavu. Byla jim k tomu dána lhůta jednoho roku a šesti neděl, [37]) po jejímž marném uplynutí pozbývaly své přednosti před pohledávkami, které byly mezitím do desk zapsány. [38])

Co se formy zápisu v předchůdcích dolnorakouského deskového patentu dotýče, souhlasí spolu znění deskového patentu štýrského ze dne 15. března 1730 [39]) s deskovým patentem hornorakouským ze dne

[26]) Srvn. můj spis str. 160 a násl.

[27]) Viz formulář soudu zemského maršálka fol. 124 a Fronbuch dvorního archivu ve Vídni fol. 17, 22, 33, 36, 48, 58, 61, 67, 79, 92, 101.

[28]) Chorinsky, Der österreichische Executiv-Process, str. 85 a násl.

[29]) Cod. austr. III. str. 750 čl. 25

[30]) Cod. austr. III. str. 881—904 § IX.

[31]) Cod. austr., suppl. II. str. 49, Chorinsky str. 83.

[32]) Cod. austr. IV. str. 452.

[33]) Chorinsky, str. 83, 84.

[34]) Štýrská reformace z r. 1574 čl. 36

[35]) Korutanský soudní řád z r. 1577 fol. 17.

[36]) Krajinský soudní řád z r. 1571 čl IX.

[37]) Štýrský deskový patent odst. 7, korutanský patent odst. 7, hornorakouský patent odst. 7 a dolnorakouský patent odst. 6.

[38]) Dolnorakouský patent odst. 7, ostatní patenty odst. 8. V hornorakouských deskách poznamenáno tu v knize břemen (Haupt-Vormerkungs-Buch auf die von den drei obeien Ständen des Erzherzogthums Österreich ob der Enns vermög der neuen Einlag Besitzende Realitäten) při každém statku »finis termini praefixi«.

[39]) Jeho odstavec 10. v této příčině zní: »Zehendens, diser Land-Taffel, und derer Vormerckung ist ein jeder fähig, und mag sich derer Betragen, wer Gelt auszuleihen hat, ohne Unterschid des Stands; es ist auch nicht nothwendig, dass allezeit alle Interessenten in die Vormerckung consentiren, sondern es stehet einem jeden Creditori allein frey, seine in Händen habende Schuldbrieff und habende Sprüch vormercken zu lassen, wann schon der Debitor die Schuld wiederspricht, jedoch bleibt auch diesem bevor. seine Negativam oder litis pendentiam also gleich; post litem finitam aber auch ipsam sententiam, oder die etwa erfolgte Transaction in die Vormerck-Bücher eintragen zu lassen.«

3. října 1754,[40]) odlišuje se však znění deskového patentu pro Korutany ze dne 25. června 1746,[41]) kteréž dle svědectví Haana zase s deskovými patenty pro Krajinu ze dne 24. června 1747, Gorici a Gradisku ze dne 10. ledna 1761 a Terst ze dne 26. října 1772 plně jest souhlasné.[42]) Štýrský a hornorakouský patent přidržely se tu deskového práva českého,

[40]) Jeho odstavec 10. zní: »Zehendens: Ist dieser Land-Tafel und der Vormerckung ein jeder fähig ohne Unterschied des Standes, und ist ingleichen nicht nöthig, dass alle, welche die Schuld, oder Schuldforderung angehet, in die Vormerckung einwilligen, sondern es stehet einem jeden Glaubiger auch ohne seiner Mitglaubiger, oder Schuldners Einwilligung frey, seine in Handen habende Schuld Briefe und Sprüche vormercken zu lassen, und dieses zwar sogar auch in dem Fall, da der Schuldner die Forderung widersprechen sollte. Doch ist auch diesem unbenohmen, seinen Widerspruch in die Land-Tafel eintragen zu lassen, welchem hiernächst der etwa darüber erfolgende Richterliche Ausspruch, oder gütiger Vergleich ebenfalls einzuverleiten ist.« Dle aktů, chovaných v hornorakouském zemském archivu, byl v sezení stavovské komise dne 19. července 1751 přijat § 10. štýrského deskového patentu beze změny Celý patent probrán ve třech sezeních, a to dne 19. července 1751, dne 20. července 1751 a dne 21. července 1751. Z těchto aktů sluší uvésti, že stavové, byvše dekrétem ze dne 6. ledna 1751 zpraveni, že panovnice zamýšlí po vzoru českém na způsob štýrských zemských desk i v Horních Rakousích desky zemské zavésti, pověřili stavovského registratora Jana Tobiáše Schmidthaura z Mannstorfu, aby podal o tom archivální zprávu. Tento snesl v ní, co dalo se uvésti proti úmyslu panovnice, zejména také privilegium Henricianum majus a minus, kteréž v opise s nadpisem »extrakt« ke své zprávě přiložil. Nás zajímá, že citoval v ní z lipského vydání kroniky Hájkovy, že českým deskám dal r. 752 základ vévoda Nezamysl, a že uvádí dále, že zavedl je r. 1321 král Jan, poradiv se o tom se stavy. Na základě této zprávy šel na dvůr pokorný přípis stavů ze dne 4 února 1751, aby Horní Rakousy byly nového ústavu milostivě ušetřeny. Odtud bylo odpověděno dekrétem ze dne 21. dubna 1751, že se nemají stavové více nad tím pozastavovati, zda zemské desky zřízeny býti mají, nýbrž že mají štýrský patent hned v úradu vziti. Pak šlo ještě několik zpráv ode dvora a zase nahoru, až došlo k sezení, o němž jsme se svrchu zmínili. Protokolem o tomto sezení příslušné spisy hornorakouského zemského archivu (heslo »Landtafel« k r. 1754 v psaném seznamu) končí. Na zřízení desk zemských povoleno stavy 1200 zl., viz Stauber, Historische Ephemeriden über die Wirksamkeit der Stände von Österreich ob der Enns Linz. 1888, str. 156.

[41]) Jeho článek 10. zní: »Decimo: Dieser Land-Taffel, und deren Vormerckung ist ein jeder fähig, und mag sich derer Betragen, wer Geld auszulehnen hat, ohne Unterschid des Stands, doch aber ist darbey Unser gnädigster Befehl, das (was die Intabulation deren Sprüchen und Schuldens-Forderung de praeterito anbetrifft) zu solcher Intabulation auch der Debitor solte citirt, und zugezogen werden, um zu vernehmen ob derselbe etwas dagegen einzuwenden habe; gestehet nun dieser die intabulirende Schuldens-Forderung, so ist mit der Intabulation alsogleich fürzugehen; gestehet er aber die Schuld nicht, so ist nur allein eventualiter die Schulds-Forderung mit dem Tag, und der Stund der angesuchten Intabulation vorzumercken, und der Creditor zur gerichtlichen Ausmachung der Sache an die gehörige Instanz zu weisen; da nun der Spruch, oder die Schuld-Forderung dem Creditori zuerkannt ist, so solle alsdann die angesuchte Intabulation von der Zeit der eventualen Vormerckung Statt finden, und ihren Effect haben; gleichmässig auch, wann über die quästionirte Schuldsforderung eine Transaction erfolget wäre.«

[42]) Haan, str. 21.

připouštějíce odpor dlužníka proti zápisu, když věřitel, nemaje k tomu jeho souhlasu, dal své dlužní listy a nálezy do desk zaznamenati,[43]) ať již to byly listy staré, před těmito patenty vydané, aneb listy nové, pro něž předepisovaly tyto patenty zvláštní náležitosti.[44]) Odpor tento nebyl však nic jiného než námitky exekučního procesu, ať už se dle těch kterých předpisů podávaly písemně aneb ústně na položeném k tomu roce.[45]) Lhůta, do které se odpor podati mohl, nebyla v těchto patentech uvedena.[46]) Odpor, jakož i o věci vynesený nález neb uzavřený

[43]) Svolení dlužníkovo je tu svolení k fysické ingrossaci na rozdíl od svolení k intabulaci. Záznam dlužních listů bez svolení dlužníkova děl se ve smyslu tehdejší listovní spravedlnosti proti vůli dlužníkově. K rozdílu mezi svolením ku fysické ingrossaci a svolením k intabulaci srvn. Johanny, str. 59. 67, 72 a 116. K jeho vývodům třeba připojiti ještě deskový patent pro Breisgau ze dne 11. srpna 1783 č. 169 ob z. s. a pro Innskou čtvrť ze dne 10. ledna 1791 č. 113 ob. z. s., které činí rozdíl mezi intabulací listů s deskovými náležitostmi, jež se děje se svolením dlužníkovým, a záznamem těchto listů bez tohoto svolení, a dále záznamem listů bez těchto náležitostí. V příčině tohoto významu svolení netřeba však, jak Johanny str. 116 se domnívá, upouštěti pro dolnorakouský patent deskový od významu slova toho v deskových patentech dřívějších. Důraz jest zde klásti na to, že se děla prenotace ve smyslu tehdejšího exekučního řízení proti vůli dlužníkově, takže postrádatelnost svolení dlužníkova nic neznamenala a sama sebou se rozuměla. Z té příčiny zbyla tedy v dolnorakouském patentu zmínka o tomto souhlasu, nikoli však proto, že rozdíl mezi intabulací a prenotací položen do nedostatku svolení dlužníkova k intabulaci, poněvadž rozdíl tento spočíval i v každém jiném nedostatku deskových náležitostí.

[44]) Deskový patent pro Horní Rakousy stanoví v té příčině toto: »Belangend eilftens: die Beschaffenheit deren vorgemerckt werden mögender Schuld-Forderungen ist zwischen denen dermahligen und künftigen nachfolgenden der Unterschied zu machen, dass alle und jede Landschadenbündige Schuld-Briefe, oder so genante Instrumenta quarentigiata, so vor Verkündung gegenwärtigen Gesatzes errichtet werden, der Land-Tafel einverleibt werden mögen, für das künftige aber um derenselben einverleibet werden zu können, erforderlich seye, das Erstens das Grundstück, Gült, oder Guth, worauf die Versicherung haften solle, nebst der Ursach, woher die S huld entsprungen, deutlich benennet, und ausgedrucket: Zweytens die Befugniss den Anspruch vormercken zu lassen, ausdrücklich beigefüget, und endlichen Drittens die Urkund von zweyen Zeugen mitgefertiget werde.« Dřívější patenty s tímto zněním souhlasí až na to, že se v nich mimo to nalézalo, že »die zur Mitfertigung beruffene Zeugen die Causam debendi, und woher sie solche wissen, scilicet ex propria scientia, an ex Confessione Debitoris verbis vel in scriptis facta? in ihrer Unterschrift mit etlichen Worten mit anführen, und disfalls die Wahrheit so gewiss beobachten, als bei herauskommenden Widrigen sie dafür willkührlich bestraft werden sollen.«

[45]) To jde na jevo ze srovnání s řízením o exekučních listech a vůbec z celého vývoje prenotace.

[46]) Johanny, str. 63 soudí z odst. 11 štýrského patentu, že lhůta tato není jiná nežli promlčecí. Odst. 11 tohoto patentu mluví totiž o »gemessene Zeit«, v které dlužník své námitky proti listu s deskovými náležitostmi v exekučním řízení provésti může. Tato »gemessene Zeit« jest lhůta promlčecí, poněvadž kratší lhůta než obyčejná promlčecí byla v předběžných poradách k deskovému patentu štýrskému odmítnuta. Odstavec 11 štýrského deskového patentu stanoví o listech s deskovými náležitostmi (taktéž i patent korutanský

smír mohly se do desk dáti zapsati. Zápis sám povoloval vrchní ředitel desk zemských[47]) a odkazoval strany na soud jen tehdy, když měl proti němu nějakých pochybností. Nicméně i tu byl list presentován, a hodina presentace na něm poznamenána. Uznal-li pak příslušný soudce, že má se list zaznamenati, povolen zápis ku dni prvotní presentace.[48])

Korutanský deskový patent rozlišil formu zápisu listů starých a listů nových s deskovými náležitostmi. Listy nové s deskovými náležitostmi zanechal při štýrské »observaci«,[49]) při čemž však jest pochybno, zda připustil při nich i odpor dlužníkův, když tento k ingrosaci svolení svého nedal.[50]) Pro listy staré zůstal však na půdě domácího práva, tak jak se k němu průběhem doby vývojem přišlo. Korutanský řád zemského práva z r. 1577 ukládal, jak tomu bylo již v starém rakouském právu,[51]) dlužníku mandátem, aby buď vyhověl listu s »land-

a hornorakouský), že »paratissimam executionem nach sich ziehen«. Bylo tedy po vydání deskových patentů ohledně listů deskových dvojí řízení možné. Prenotační, kde dlužník do lhůty promlčecí mohl podati svůj odpor. Exekuční, kde dlužník dle pravidel exekučního procesu podával proti platebnímu rozkazu své námitky. Řízení prenotační mohlo řízení exekuční předcházeti aneb mu následovati. Byl-li deskový list prenotován a také odpor proti prenotaci podán, podal věřitel žalobu sám, zahájil totiž na základě svého deskového listu exekuční proces, v kterém bylo dlužníku nařízeno, aby zaplatil aneb své námitky podal. Námitky připuštěny však pouze likvidní. Illikvidní musel provésti dlužník zvláštní žalobou samostatně, »in gemessener Zeit«, jak se v odst. 11 štýrský patent vyslovuje. Zatím povolovala se exekuce, »Ansatz«, který, zapsán do desk, zaznamenaný tam odpor dlužníkův vyřídil. O tom, jak se věc měla, když exekuční řízení zahájeno dříve než řízení prenotační, nemají deskové patenty ustanovení. Otázku tuto, jak později uvidíme, luštila prakse a zákonodárství teprvé při deskovém patentu dolnorakouském. Přece však již i štýrský patent stanoví (čl. 9), že mezi konkurujícími pohledávkami, buď starými nebo novými zjednává přednosť provedený »Ansatz« (dies obtentae immissionis ex primo decreto). Novým deskovým zákonem tápalo se ve tmách, a tak dá se z tohoto místa dovoditi, že si exekuce se zemskými deskami nevěděla rady, a že i pohledávka s provedeným »ansatzem« musela teprvé na zvláštní žádosť věřitele býti prenotována.

[47]) Johanny, str. 64, 73. V hornorakouských zemských deskách v této příčině v knize listin (Tomus instr. III. fol. 1401) čteme na př. pod opisem listiny: »Mit Bewilligung Sr. Excellenz des Herrn Ober- Directoris eingetragen worden. Fürgemerkt worden bey dem Kloster Kremsmünster vide Hauptbuch Tomo Imo fol. 112 No 10«

[48]) Johanny, str. 64, 65. Johanny vidí v tom první zárodek prenotace, než máme za to, že by se spíše na zárodek ústavu »až dojde prvopis« mysliti mělo. Případ aspoň, který jsme v hornorakouských zemských deskách v této příčině nalezli, tomu nasvědčuje V VII. knize listin fol. 861 nařizuje zemské hejtmanství řediteli zemských desk, aby zaznamenal na majetku Jana Leopolda z Clamu dlužní list ze dne 10. července 1742, dlužní list z r. 1756, ježto nemá náležitostí deskových, má však vzíti ad notam, takže dluhy, později se vyskytnoucí, mají za ním následovati, že však třeba listinu s deskovými náležitostmi předložiti.

[49]) Viz čl. 11 korutanského deskového patentu

[50]) Johanny, str 67, 68 vykládá možné příčiny toho, proč se korutanský patent o odporu nezmiňuje, připouštěje, že spočívá jeho mlčení třeba na nějakém přehlédnutí.

[51]) Viz pozn. 19.

schadebundem« aneb podal svou odpověď na nejbližším soudním roku.[52] Směnečné řády ze začátku 18. století kladly však již, jak jsme shora uvedli, na směnečné žaloby místo mandátů ústní roky, kde slyšen byl dlužník se svými námitkami, a o nich rozhodováno. Obdoba tohoto řízení volala dle korutanského deskového patentu při prenotaci starých dlužních listů dlužníka k deskám, aby se vyjádřil, co proti žádanému zápisu chce namítati. Znal-li se k dluhu aneb se nedostavil,[53] ukončovalo se prenotační řízení intabulací, jako se rozhodnutím soudu ukončovalo řízení o exekučních listech. Neznal-li se dlužník k dluhu, nemohla se věc před deskami odbýti. Pro formu, jak by se věc upravila, nešlo se však příliš daleko. Skytl ji zase exekuční proces. Jako se v exekučním procesu odkazovaly námitky altiorem indaginem requirentes k jinému sporu, a mezitím povolovala exekuce, odkazovaly se i námitky dlužníkovy proti intabulaci od desk k jiné instanci, a povolovala se mezitím prozatímní, prioritu pro budoucnosť zachovávající prenotace, »eventuale Vormerkung«. Vynesený pak nález neb uzavřený mír, zapsány jsouce do desk, tahly účinky zápisu k tomuto prozatímnímu záznamu.[54] Povaha prenotačního řízení vyžádala si ovšem na řízení exekučním jisté ústupky. V řízení exekučním prováděl námitky altiorem indaginem requirentes v jiném řízení dlužník, při řízení prenotačním musel však žalovati sám věřitel.[55] Tato poslední okolnosť byla však povaze prenotačního řízení zplna přiměřená; zápis prenotační nebyl definitivní, nýbrž jen eventuelní. Ne dlužník, nýbrž věřitel musil tedy své právo prokazovati, a zápis stával se proto teprvé tehdy definitivní, když věřitel žalobou svou došel cíle.[56] Na korutanské prenotaci spatřujeme tedy již všechny známky prenotace pozdější. Základem jejím však přes to nebyla, vzavši povstání své odjinud. Bylať korutanská prenotace obmezena na staré

---

[52]) Fol. 17: »Clag auf Schuldbrief: Auf ainen jeden Schuldbrief, darinnen der Landschadenpundt nach lengs oder aber zum khürtzisten angezogen vnd begriffen, Sollen geschäfft, in viertzehen tagen zu bezalen, oder aber zu schieristen Hofthaiding in Antwort zu erscheinen, von Gericht aussgeen, vnnd dan weiter, So die beclagt Parthey nicht erscheint, mit behebnus, vnd wie Landsrecht ist, fürgefarn«

[53]) Deskový patent korutanský se o tom výslovně nezmiňuje, ale z povahy věci, ježto předvolání dlužníka sloužilo právě k tomu, aby jeho námitky byly slyšeny, a dále z obdoby exekučního procesu (viz poznámku 52) jde to na jevo.

[54]) Viz odst. 10, citovaný v pozn. 41 Johanny domnívá se (str. 68) dle Haana, že důvod odst. 10 ležel asi v tom, že byla obava před zápisy nesprávných pohledávek, poněvadž povstati mohlo z toho nebezpečí pro úvěr. Mínění to je mylné. Volání dlužníka k deskám dle korutanského patentu a jeho odpor dle patentu štýrského a hornorakouského byla jen různá forma jedné myšlénky, obrana dlužníkova proti disposici, která se měla díti na základě dlužního listu. Obranu měl i proti exekuci, když na základě listu byla žádána, i měl ji míti také proti prenotaci.

[55]) To stanoví korutanský deskový patent v čl. 10 již výslovně; (viz pozn. 41).

[56]) Odst. 10 korut. pat. v pozn. 41 a k tomu vývody v pozn. 46.

dlužní listy, s nimiž měla zaniknouti, nejsouc nijak zachována budoucnosti. Byl to ústav pouze přechozí, most od starých dlužních listů k listům s deskovými náležitostmi, od práva, které lpělo na listě, ku právu, které zakládaly desky.

Úkol pracovati v příčině prenotace pro budoucnosť zachován byl deskovému patentu pro Dolní Rakousy, k němuž po mnohých přípravách [57]) dne 24. listopadu 1758 [58]) došlo. Vyžádaly si toho tehdejší, v rakouském právu panující názory. Do Landgedenkbuchu mohly býti zapisovány listy jakéhokoli druhu. Zvláštních náležitostí jako při deskách nebylo tu potřebí. Stačilo pouze, aby dlužník sám o zápis žádal, aneb, žádal-li věřitel, aby se dalo o tom dlužníku napřed dvakrát věděti. Nedostatek náležitostí deskových byl by tedy pro budoucnosť zbavil domácí dlužní listy výhod, které měly, jsouce do Landgedenkbuchu zapisovány. Těmto listům odpovídaly »landschadenbündige« nebo »quarentigiata instrumenta« Horních Rakous, Štýrska, Korutan a Krajiny, kterým však deskové patenty těchto zemí pro budoucnosť způsobilosť k deskám přiznati nechtěly. V Dolních Rakousích byly však ještě listy jiného druhu. Vývoj právní přiznal zde průběhem doby, jak jsme shora vytkli, vlastnosť exekučních listin také t. zv. listinám polovičního důkazu, jakými byly směnky, výtahy z obchodních knih a p. [59]) Takovéto listy dle své povahy ani deskových náležitostí nikdy míti nemohly. Byly-li proto tyto listy výhod exekučního procesu účastny, nebylo by se dalo odůvodniti, aby se desky zavíraly jim, ale otevíraly jiným listům exekučním. [60])

Dolnorakouský deskový patent pomohl tu všestranně. Stanovil sice pro budoucnosť náležitosti listin deskových, [61]) ale připustil k deskám

---

[57]) Johanny, str. 74 a násl.

[58]) Tento patent, jakož i patenty štýrský, hornorakouský a část patentu korutanského uveřejnil Johanny v dodatku ku svému spisu.

[59]) Viz výše v textu a k tomu pozn. 24 a 25.

[60]) Jak jsme v pozn. 46 uvedli, staly se listy s deskovými náležitostmi exekučními listinami, takže na jich základě mohl zahájen býti exekuční proces.

[61]) Jeho odstavec 10 zní: »Zehendens: Die Beschaffenheit deren vorgemerkt werden mögenden Schuld Forderungen, so ist in Zukunft zu einem Landtafelmässigen Schuld-Schein erforderlich, dass Erstens, das Grund-Stück, Gült, oder Gut, worauf die Versicherung haften solle, nebst der Ursach, woher die Schuld entsprungen, deutlich benennet, und ausgedrucket, Zweytens: die Befugnüss, den Anspruch vormerken zu lassen, ausdrücklich beygefüget, und endlich Drittens: der Schuld-Brief von zweyen Zeugen mitgefertiget werde. Welche Forderungen nun sich auf ein dergleichen Schuld-Schein gründen, diese können der Land-Tafel *alsogleich einverleibet* werden, und haben sich die Partheyen lediglich bey dem Land-Tafel-Amts-Directore um die Auflag andie Land-Tafel zu melden, wegen all-übrigen *auf eine nicht Landtafelmässige Obligation, Wechsel-Brief, Auszügel, oder anderes Instrument* sich gründenden Sprüchen hingegen, solle *ein ordentliche Klag* eingereichet, in selbiger zugleich *die Fürmerkung anverlanget*, und die Klag dem Schuldner innerhalb 14 Tagen also gewiss zuexequiret werden, als im widrigen die beschehene Fürmerkung ihre Kraft von selbst verliehren solle; Betreffend endlichen jene Forderungen, welche dermalen in Lite verfangen seynd, ist deren Fürmerkung, mittels einreichenden besonderen Anbringens, anzusuchen.«

i listiny poloviční důkazu,[62]) klada tu formu jich zápisu na roveň s formou zápisu listů starých.[63]) Korutanský deskový patent použil obdoby exekučního procesu pro prenotační řízení v příčině listů starých, které bylo tu vlastně jen řízením nesporným. Dolnorakouský deskový patent, ponechav deskám zápisy listů s deskovými náležitostmi,[64]) použil pro staré dlužní listy a listy poloviční důkazu exekučního procesu přímo, stanoviv, že věřitel může tyto listy dostati do desk jen »via executionis«,[65]) řádnou žalobou žádaje jich »Fürmerkung«. Na žalobu vydána »vorläufig bewürkende gerichtliche Auflag«, nařizující deskám

[62]) Viz odst. 10 v pozn. 61: »eine nicht Landtafel- mässige Obligation. Wechsel-Brief, Auszügel, oder anderes Instrument«.

[63]) Jeho odst. 5 zní: »Fünftens: Stehet der Vormerckungs-Weeg nicht allein denen neuen, sondern auch denen alten Glaubigern offen, wovon in dem folgenden § 10 das mehrere enthalten ist . . .«

[64]) Viz odst. 10 v pozn. 61: »bey dem Land-Tafel-Amts Directore«.

[65]) Viz odst. 10 v pozn. 61 a odst. 5 v pozn 63 a dále odst. 9: »Neuntens: Ist dieser Land-Tafel, und der Vormerkung ein jeder fähig, ohne Unterschied des Standes, und ist ingleichen nicht nöthig, dass alle, welche die Schuld, oder Schuld-Forderung angehet, in die Formerkung einwilligen, sondern es stehet einem jeden Glaubiger frey, seine in Handen habende Schuld-Briefe und Sprüche auf die Art und Weise, wie im nachfolgenden 10. Paragrafe vorgesehen ist, auch ohne seiner Mit-Glaubigern oder Schuldners-Einwilligung, sogar auch in dem Fall, da der Schuldner die Forderung widersprechen solte, *gegen vorläufig bewürkender gerichtlichen Auflag*, mittels der Fürmerkung, pränotiren zu lassen bevor; doch ist auch diesem ohnbenommen, seinen *Widerspruch* in die Land-Tafel innerhalb *drey Jahr, und achtzehen Wochen* von der Zeit, dass des Gegentheils Anforderung intabuliret worden, anzurechnen, eintragen zu lassen, welchen hiernächst der etwa darüber erfolgende richterliche Ausspruch, oder gütige Vergleich gleichfals einzuverleiben ist, also zwar, dass eine dergleichen ohne Einwilligung der Schuldners beschehene fürgemerkte Post erst nach verflossenen drey Jahren achtzehen Wochen, wann in dieser Zwischen-Zeit der Widerspruch nicht erfolget, bey der Land-Tafel für liquid zu halten; es wäre denn Sache, dass der Schuldner sich zu der Forderung immittels bekennet, oder aber die Finalrichterliche Erkantnuss, in Favorem des Glaubigers, noch vor angesetzter Frist deren drey Jahren achtzehen Wochen ergangen, und intabuliret worden wäre: wofern aber der Widerspruch zu rechter Zeit eingeleget worden, so kann die Liquidität nicht anderst, als durch den richterlichen Ausspruch, oder, wann der Schuldner von seinem Widerspruch abstünde, und dieses in Tabulis fürgemerkt würde, erhalten werden; woferne nun die fürgemerkte Post auf ein- oder andere Art ihre Liquidität erreichet, so überkommet selbe das Vorrecht gleich von der Zeit der ersten Intabulirung.« O »via executionis« v materiáliích dolnorakouského deskovébo patentu srv. Johanny, str 89, 98, 106, 108, 109. Ku zprávám Johannyho sluší však připomenouti, že výtky, které zejména Doblhoffem návrhu deskového patentu v Dolních Rakousích činěny byly (str. 100, 105 a 106), neporozuměly tomu, co via executionis znamená. Mělo se totiž za to, že prenotace, třeba soudním příkazem povolovaná, inscio debitore díti se má Pro zemského maršálka (str. 106) připraven jistý poučovací dekret, v kterém stálo, že náleží dlužníku, aby se čas od času u desk zemských přesvědčil, zda nějaká prenotace proti němu se stala. Charakteristické však je, že toto místo v dekretu tomto pak škrtnuto bylo, poněvadž se referent přesvědčil, že via executionis inscio debitore díti se nemůže. Vrací-li se proto Johanny (str. 117) zase k tomuto škrtnutému místu, nepřihlíží ku pravé stránce věci.

povolenou prenotaci, a žaloba tato musela býti dlužníku do 14 dní doručena, sice pozbyla povolená prenotace své moci.[66]) Přivoláme-li si na mysl, že i v tehdejším exekučním procesu vyřizovala žalobu »gemeine Auflage«,[67]) »Vollziehungsauflage«[68]) a »Contentirungsauflage«,[69]) seznáme, že i »Auflage« na zemské desky, povolující žádanou prenotaci byla ve smyslu soudobého práva přirozené vyřízení podané žaloby, mandát exekučního procesu. Na takovýto mandát bylo však v exekučním procesu možno podati námitky, a námitky tyto připustil i deskový patent dolnorakouský, ale nechal je vězeti v českém právu deskovém. Jeho předchůdcové v Štýrsku a Horních Rakousích znali již český odpor proti deskovému zápisu, a dolnorakouský patent deskový připojil k němu i českou lhůtu 3 let a 18 neděl. Do této lhůty byl zápis illikvidní a zůstal i později illikvidní, když proti němu odpor byl vložen, a illikvidnosť potomním smírem, soudním nálezem anebo zpětvzetím odporu nezdvižena.[70]) Byl-li podán odpor, podával žalobu věřitel,[71]) jakkoli k tomu asi zřídka došlo.[72])

Prakse pochopila totiž zákonodárce úplně, a zemský maršálek nařizoval o žalobě, žádající »Fürmerkung«, dle tehdejších pravidel exekučního processu nejdříve jedno smiřovací stání pod pokutou a potom druhé pod následky kontumace.[73]) Přišel-li dlužník a znal se k dluhu, zapsáno jeho uznání do desk, a z »Fürmerkung« stala se definitivní intabulace. Totéž platilo i pro zápis soudního nálezu, když dlužník na kontumačním roku nestál.[74])

Zemské desky dolnorakouské a také hornorakouské, štýrské a korutanské byly po svém českém vzoru úřad samostatný, který podléhal jen dozoru příslušné hlavy toho kterého zemského soudu.[75]) Záznam listů bez deskových náležitostí přivedl však zemské desky dolnorakouské v užší styk se soudem, když od tohoto šla na desky »Auflage« povolující »Fürmerkung«. Styk tento generalisoval dolnorakouský patent ze dne 7. srpna 1762, štýrský ze dne 7. ledna 1763 a hornorakouský ze dne 29. ledna 1763[76]) na veškeru agendu deskovou, takže úřad desk zemských, původně samostatný, dostal se tak v podruží soudu, v kterém zůstal až po dnes.

---

[66]) Viz odst. 9 v pozn. 65 a odst. 10 v pozn. 61.
[67]) Thasser, Progymnasmata actionum forensium, str. 84.
[68]) Obrist-Hof-Marschallische Gerichtsordnung ze dne 17. července 1714 (Codex austr. str. 750).
[69]) Gerichts- und Taxordnung der Wienerischen Universität ze dne 28. listopadu 1724 § 8 (Cod. austr. suppl. II str. 334).
[70]) Viz odst. 9 v pozn. 65.
[71]) Viz pozn. 46.
[72]) Viz níže u textu.
[73]) Johanny, str. 147.
[74]) To plyne z obdoby současného exekučního procesu.
[75]) Viz závěrečná ustanovení těchto soudů a dále příslušná místa, kde strany samy u ředitele desk hlásiti se měly.
[76]) Haan, str. 23, 24.

Prenotace, zjednávající hned po podané žalobě zástavní právo, byť podmíněné, způsobila v stávajícím exekučním řízení v Dolních Rakousích zmatek. Dle dolnorakouského exekučního řízení zjednával zástavní právo k nemovitosti teprvé provedený »Ansatz«, zvod na jmění dlužníkovo do výše vymáhané pohledávky.[77]) K tomuto zvodu došlo však teprvé po dlouhé cestě, takže věřitelé, kteří mezitím za prenotaci žádali, mohli právo zvodce předejíti. Toho byl si zákonodárce zplna vědom, a když se proto zemský maršálek v předtuše vzniklého nebezpečí dotazoval, kterého okamžiku by bylo lze použíti při »Ansatzu« ku skutečné intabulaci a kterého pouze ku prenotaci,[78]) odpověděl na to dvorským dekretem ze dne 11. června 1759, že prenotaci lze žádati již při exekuční žalobě, další však zápis do desk teprvé tehdy, když podá viceregistrator k deskám relaci, že »Ansatz« byl proveden.[79]) Na rozklad zemského maršálka vyložen tento dvorský dekret ještě dvorským dekretem ze dne 24. srpna 1759 v ten smysl, že jen provedený »Ansatz« zakládá jus pignoris praetorii, že o něm vždy písemně referováno býti musí, a že o prenotaci žádati možno i kdykoli před tím, nestalo-li se tak již v exekuční žalobě.[80]) Zmíněné nebezpečí a tyto dvorní dekrety byly tedy exekventům pokynem, aby za prenotaci svých soudních nálezů, rozsudků a dlužních listů žádali hned ve svých žalobách exekučních. V nich ležel také podnět k tomu, aby zákonodárce exekuční řízení opravil při nové jeho kodifikaci. Josefinský soudní řád odmítl proto zvod na místě samém jako zbytečný a zavedl místo něho intabulaci, která byla ihned právoplatna (§§ 322 a 323). Starý »Ansatz« pod názvem »Pfändung« ponechal jen při exekuci na movitosti (§§ 340, 341 a 342). Prenotace vnutila takto exekučnímu řízení josefinského soudního řádu své formy. ale naopak zase tento ji přizpůsobil formám svým. Exekuční řízení bylo nyní zcela jiné, a jiný byl také exekuční proces. Exekuce povolovala se dle § 298 jen na »richterlichen Spruch« nebo »gerichtlichen Vergleich«.[81]) Jak tedy bylo možno »via executionis« dostati prenotaci do desk? Mohlo proto povstati mínění, že nový soudní řád prenotace vůbec nedopouští.[82]) Náhledu toho však zákonodárné orgány nebyly, poněvadž otázka ta náleží prý nikoli do soudního řádu neb jurisdikční normy, nýbrž do práva materielního.[83]) K uklidnění myslí a vyrovnání rozporů vydán dvorský dekret ze dne 4. října 1784 č. 347 sb. z. s., dle něhož ku prenotaci nebylo již více potřebí žaloby, ale stačila jen pouhá žádosť, o jejímž povolení však byl dlužník zpraven. Jinak však zůstalo vše při starém. Zůstal odpor se útolhu tří let a osmnácti neděl, a řádná žaloba věřitele, když byl

[77]) Soudní řád ze dne 18. února 1557: »Von Ansetzen«.
[78]) Johanny, str. 135.
[79]) Johanny, str. 138.
[80]) Johanny, str. 143.
[81]) l. c. 167.
[82]) l. c. 168 a násl.
[83]) l. c. str. 169.

podán.[84]) Žalobu tuto bylo podati u osobního soudce, ale to platilo již i v dřívějším právě.[85]) Tento dvorní dekrét vydán byl jen pro Dolní Rakousy, ale patent zedne 15. března 1785 č. 397 sb. z. s. zavádí jej pro všechny země vnitrorakouské.[86])

Další doba náleží sporům s českými zeměmi, zda ku prenotaci vůbec listiny jest potřebí, poněvadž po starém českém právu, jak jsme již uvedli, pouhá žaloba zjednávala již zástavní právo. Odkazujeme tu, jakož i v příčině přípravných prací ku českému deskovému patentu na záslužnou práci Johannyho.[87]) Tolik však třeba z doby této vytknouti, že západohaličský soudní řád recipoval v § 395 české právo zastavení nemovitosti žalobou, stanoviv, že záznamem zažalované pohledávky nabývá se podmíněné právo zástavní, kteréž okamžikem záznamu povstává, když zažalovaná pohledávka soudním nálezem se přiřkne.

Dvorní dekret ze dne 4. října 1784 č. 347 sb. z. s. a patent ze dne 15. března 1785 č. 397 sb. z. t. svedly prenotaci na jiné cesty. Dle pojmů josefinského soudního řádu nemohla býti více žádosť prenotační žádostí exekuční. Také do exekučního, v § 298 stanoveného exekučního procesu nebylo možno ji vtěsnati. Zbývala jen na žádosť veřitelovu povolovaná prozatímní opatření. Žádosť prenotační vtiskla tedy ráz celé prenotaci, český patent deskový ze dne 22. dubna 1794 č. 171 sb. z. s., dekretem dvorním ze dne 18. listopadu 1796 č. 324 sb. z. s. i pro ostatní země vyhlášený, konal tu jen další důsledky. Předepsal pro prenotační žádosť současnou aneb aspoň do 14 dnů podanou spravovací žalobu, tak jak to předpisoval i josefinský soudní řád pro prozatímná opatření (§§ 281, 282, 290 a 291).[88])

Občanský zákon stávající předpisy o prenotaci změniti nechtěl.[89]) Přes to však povstaly zase hlasy, které jako po vydání josefinského

[84]) Předchůdcem dvorského dekretu ze dne 4 října 1784 č. 347 sb. z. s. byl již deskový patent ze dne 11. srpna 1783 č. 169 sb. z. s. pro Breisgau, který žalobu a viam executionis již nezná a jen o »Ansuchen« mluví. Nemajíce po ruce příslušných dokladů z Dolních Rakous, můžeme formu pro vyřízení podobné žádosti čerpati z knihy listin Innské čtvrti, kdež zemské desky nedlouho na to patentem ze dne 10. ledna 1791 č. 110 sb. z. s. byly zavedeny. Ve svazku I. fol. 3 tu čteme nadpis: »Rathschlag«, pod tím: »Dem k. k. Landtafelamt aufzulegen, wie gebetten. Dessen die Stadt Scharding rathschlägig in der Absicht zu erinnern, damit dieselbe ihre allenfalls wider diese bewilligte Intabulation habende Einwendungen binnen 3 Jahren 18 Wochen fürmerken zu lassen wissen mögen,« podpis: »Vom k. k. Landrecht Linz den 18. März 1791«. Místo »Einwendungen« stojí na jiných místech »Widerspruch«.

[85]) Viz pozn 46.

[86]) Johanny, str. 174.

[87]) l. c. str. 175 a násl.

[88]) Srvn. k tomu Maasburg, Die Process-Ordnung für Böhmen vom 23. Januar 1753, str. 54: »Von denen Condictionen und Kummern« a dále § 19. deskového patentu pro Breisgau, dle něhož žaloba současně s prenotační žádostí podána býti musila; v žalobě muselo býti řádně pokračováno, sice prenotace pominula.

[89]) Johanny, str. 200.

soudního řádu jak praksi, tak i dějinnému vývoji odporovaly. Dovozovaly z § 449 o. z. o., že k prenotaci nestačí pouhá listina, nýbrž že musí býti titul k zástavnímu právu v spravovací žalobě prokázán [90]) aneb dokonce již v listině obsažen. [91]) Prakse toho nedbala, [92]) ale došla k takovým přílišnostem, že zvrhlosť její theorie právem kárala. [93]) Hlasy tyto daly také podnět k její reformě, kterou podnikl zákon knihovní ze dne 25. července 1871 č. 95 ř. z. [94])

Zbývá ještě zmíniti se o jejím jménu. Korutanský deskový patent zve ji poprvé »eventuale Vormerckung« na rozdíl od »Vormerckung«, která byla zápis definitivní. Deskový patent pro Dolní Rakousy, užívaje již slova »einverleiben« pro definitivní zápis, má pro ni jméno »pränotiren« a částečně i »Fürmerkung«, jakkoli slovem tím i intabulaci myslí [95]) a jakkoli slovo to jest jen nářečím dolnorakouským vyslovený »Vormerkung«. Určitě zná však již »Pränotirung« dvorní dekret ze dne 4. října 1784 č. 347 sb. z. s. a také deskový patent pro Breisgau pod jménem »Pränotazion«, klada vedle něho i německé jméno »Voranmerkung«. [96]) Podle toho má pak i deskový patent ze dne 22. dubna 1794 č. 171 sb. z. s. pro prenotaci název »Voranmerkung« (Pränotation), pro vklad »Intabulation, Einverleibung«, a také »Vormerkung«. Neurčitost této terminologie odstranil patent ze dne 14. února 1804 č. 652 sb. z. s., nařizuje pro budoucnost, aby místo slov »Vormerkung« a »Voranmerkung« užíváno bylo názvů »Intabulation« a »Pränotation«. Dnešní terminologie přijata teprvé v občanském zákoníku. Pro prenotaci přijato tu slovo »Vormerkung«, kterého, jak jsme viděli, používáno bylo dříve pro vklad. Vklad sám zove se tu »Einverleibung«.

O ručení dopravních podniků, nenáležejících k železnicím parou hnaným, za úrazy na těle.

Několik slov od dr. *Emanuela Tilsche.*

Pro případy tělesného poškození, jež způsobeno bylo událostí u provozování železnice parou hnané, stanovena byla zákonem ze dne

[90]) Nippel, Über die Natur der Rechtfertigungsklage bei pränotirten Forderungen (Zeitschr. für österr. Rechtsgelehr. 1830/1, str. 119—144).

[91]) Benoni, Beiträge zur Ergänzung der Abhandlung des Herrn Landrathes Nippel über die Pränotirung (l. c. 1831/1).

[92]) Kopetzky, Über das österreichische Pränotationssystem (l. c. 1832/2), Klepsch, Das österr. Tabularrecht, str. 62 v pozn ***).

[93]) Exner, Das Institut der Pfandrechtspränotation in Österreich (Gerichtszeitung 1868 č. 52 60).

[94]) Kaserer, Die Reichsgesetze vom 6. Februar 1869 und 25. Juli 1871 über das Grundbuch mit Materialien, str. 171.

[95]) Odst. 11: »Gegen einen fürgemerkten Landtafelmässigen Schuld-Schein«.

[96]) § 19: »einsweilige Voranmerkung (Pränotazion)«.

5. března 1869 č. 27 ř. z. zvláštní pravidla o ručení železničního podniku. Jsou to zejmena tato:

a) Podnik jest práv i z náhody, pokud tato nemá kvalifikaci neodvratitelnosti (vis major).

b) Podnik jest bezpodmínečně práv ze zavinění osob, kterých užívá u provozování.

c) Podnik bezpodmínečně nese průvodní břímě exkulpace. — Tendence zákona tedy směřuje k tomu, aby závaznost železničních podniků byla zostřena. Důvod (ratio legis) tohoto zostření jest zvláštní nebezpečnost těchto podniků pro tělesnou integritu.

Naskytá se otázka, zda užiti lze řečeného zákona analogicky na případy poškození tělesného, jež událo se u provozování jiných podniků dopravních. Na otázku tu sluší odpověděti záporně.

Analogie jest prostředkem doplnění práva; užiti lze jí jen tehdy, když jest v zákoně mezera. Mezery zde však není; zákon z roku 1869 vyňal jen určité případy z oboru platnosti všeobecných pravidel o náhradě škody; pokud nesahá jeho působnost, potud platí pravidla všeobecná. Vždyť již ze samého vydání zvláštního zákona lze souditi, že ustanovení v něm obsažená jsou odchylna od všeobecných, jinak by zákona nebylo třeba, a ustanovení zákona z roku 1869 jeví se nám skutečně býti jen výjimkami z pravidel o náhradě škody jinak platících.

Analogické užití zákona toho na jiné podniky dopravní možno proto pokládati za vyloučeno, a lhostejno jest při tom, jde-li o dopravu provozovanou sice na kolejích železných, avšak nikoli parou, aneb sice parou, avšak nikoli na železných kolejích.

V souhlase s tím nejvyšší soud prohlásil rozhodnutím ze dne 26. července 1893 č. 8552 (sb. Gl.-U. č. 14772), že zákon o povinném ručení železnic nevztahuje se na dráhy koňské, a rozhodnutím ze dne 17. května 1899 č. 4889 (Právník 1900 str. 177), že nevztahuje se na dráhy elektrické [1]); avšak užito bylo zákona toho v rozhodnutí ze dne 20. října 1897 č. 11962 (Jur. Bl. 1898 č. 2) na parní tramway. Nejde vůbec o to, zda dráha jest normální, neb místní (sekundární) neb drobná (tertiérní), jen když je parou hnaná. Ovšem jest zajímavo, že zákon o drahách nižšího řádu ze dne 31. prosince 1894 č. 2 ř. z. z r. 1895 veškeré dráhy, které nejsou hnány parou, již proto řadí do kategorie nejnižší, totiž k drahám drobným, tertiérním (čl. XVI. odst. 1. in fine); vysvětliti to lze tím, že dosud nebylo drah většího rozsahu, které by nebyly hnány parou.

Nelze-li užíti zákona o povinném ručení ani na železné dráhy koňské, elektrické a pod., u kterých přece karakteristická nebezpečnost železničních podniků se vyskytá, totiž rychlý pohyb na železných kolejích ve směru přesně určeném, tím méně bude lze užiti ustanovení onoho

[1]) K tomuto rozhodnutí srv. článek *Hubáčkův* (O ručení obce Pražské za úraz tělesný na dráze elektrické způsobený) v Právníku 1900 str. 126.

zákona na podniky provozující dopravu loďmi, byť i parou poháněnými. Jak vychází z materialií, nebylo také úmyslem rozšířiti povinné ručení na jiné podniky dopravní, zejmena na ústavy paroplavební.[2]) Též německá judikatura nerozšiřuje říšský zákon o povinném ručení ze dne 7. června 1871 č. 25 ř. z. (ač vztahuje se na železnice vůbec, nejen na železnice parou hnané) na jiné podniky dopravní, zejmena ne na podniky paroplavební a to ani tehdy, když paroplavba jest částí podniku jinak železničního.[3])

Pokládáme tedy za jisto, že zákon o povinném ručení z roku 1869 vztahuje se jen na železnice parou hnané, a že na případy úrazů tělesných, jež udály se u provozování jiných podniků dopravních, užiti sluší jen všeobecných pravidel občanského práva o náhradě škody. Užití těchto pravidel není řečeným zákonem vyloučeno, nýbrž naopak dle paroemie: Exceptio firmat regulam in casibus non exceptis — potvrzeno.

Zvláštnosti zákona o povinném ručení jeví se, jak svrchu řečeno, zejmena ve třech směrech. Ve všech těchto směrech jest tedy v případě úrazu, spůsobeného u provozování jiného podniku, třeba užiti všeobecných pravidel.

I. Náležitost zavinění. Jakožto zásady, na kterých zákonodárství o náhradě škody může spočívati, rozeznávají se zejména: zásada zavinění a zásada spůsobení škody. Zákonodárství nějaké spočívá na oné, když krom příčinné souvislosti mezi činem škůdcovým a škodou vyhledává se i vina subjektivně přičítatelná; na této, když objektivní souvislost bez subjektivního zavinění dostačuje k odůvodnění nároku na náhradu.

Rakouské právo občanské spočívá tak jako římské právo[4]) na zásadě zavinění. Pouhé spůsobení škody bez subjektivní viny jen výjimečně (n. př. dle § 1310 obč. z.) jest důvodem závazku k náhradě škody. Dle rakouského práva nemůže býti řeči o »zásadě« spůsobení, nýbrž jen o jednotlivých případech, v kterých objektivní spůsobení

[2]) Srv. řeč *Hye*-ovu v stenograf. protok. panské sněmovny IV. sesse 1867—1869 str. 1551: . . . auf Dampfschiffahrten ausgedehnt . . . hiedurch (würden) völlige Umwälzungen in allen diesfälligen Bestimmungen des allg. bürg. Gesetzbuches herbeigeführt, wozu im Augenblicke kein Anlass ist.

[3]) *Eger*, Reichshaftpflichtgesetz 1896 str. 51: . . . nur diejenigen Anlagen, welche dem öffentlichen Transportverkehre mittelst Eisenschienen dienen und auf welche sich daher die eigenthümliche und besondere Gefährlichkeit des Eisenbahnbetriebes überträgt. Daher unterliegen der Vorschrift nicht: . . . der mit dem Eisenbahnbetriebe verbundene Dampfschiffahrtsbetrieb (R. O. H. G. 20/10. 1874); str. 41: nur wirkliche Eisenbahnen sind dem Haftpflichtgesetze unterworfen, nicht beliebig andere Unternehmungen, welche ihnen an Gefährlichkeit gleichen . . . Eine Ausdehnung des Gesetzes auf alle Unternehmungen von gleicher Gefährlichkeit widerstrebt dem Wortlaute und Begriffe, wie auch der Tendenz des Gesetzes. Hätte der Gesetzgeber diese Ausdehnung gewollt, so hätte der Eingang lauten müssen: Wenn bei dem Betriebe einer Eisenbahn oder einer Unternehmung von gleicher Gefährlichkeit . . . .

[4]) »Nicht der Schaden verpflichtet zum Schadenersatz, sondern die Schuld«. *Ihering*, Schuldmoment str. 40.

dostačuje. Volno ovšem vědě právní hledati i v těchto jednotlivých případech anebo v několika z nich jednotnou myšlenku.[5]) Kdyby však i jednotná myšlenka byla nalezena, nesluší přece při tom zapomenouti, že by to nebyla primární zásada právní, nýbrž jen myšlenka, vysvětlující jednotně případy výjimečné.[6])

Základním pravidlem zůstává v právu rakouském § 1295 ve spojení s § 1306 obč. zák.: Každý jest oprávněn, žádati na škůdci náhradu škody, kterou mu tento z viny způsobil. Škodu, kterou někdo způsobil bez viny, není z pravidla povinen hraditi.[7]) Vyžaduje se zásadně subjektivně přičitatelná vina a lhostejno jest při tom, zda jde tu o jednání, jež jest nedovolené o sobě aneb jen vzhledem k obligačnímu poměru již založenému (argum. § 1295 obč. z.), zda jde tedy o delikt aneb o porušení obligace.

Že zásada zavinění panuje v právu rakouském, tomu nasvědčuje i sám zákon o povinném ručení železnic. Rčení, že pro zavinění podniku jest domněnka, bylo právě proto užito, aby zákon ten uveden byl v soulad se zásadou zavinění jinak panující v rakouském právu. V pravdě jest železniční podnik práv i z obyčejné náhody, pokud jen není kvalifikována jako vis major, jelikož mu i úplný důkaz o nevině nic neprospěje.[8])

---

[5]) *Unger:* »Handeln auf eigene Gefahr« 1893; *R. Merkel:* Collision rechtmässiger Interessen 1895 (Handeln im eigenen Interesse); srv. dále *Rümelin*, Gründe der Schadenszurechnung 1896 (str. 26: Es leuchtet in keiner Weise ein, wie der blosse Causalnexus ohne Hinzukommen weiterer Momente, namentlich subjectiver Art, eine Haftung begründen sollte); *Sjögren*, Dogm. Jahrb. XXXV. str. 407, 418

[6]) Srv. *Randa*, Náhrada škody 1899 str. 15: Případy, pro které domnělý vedoucí princip (jednání na vlastní nebezpečí) vytčen jest, jeví se býti jen výjimkami ze zásady i Ungrem uznané, že z pravidla jen zavinilá škoda nahraditi se má; *Unger*, Handeln auf eig. Gef. 1893 str. 131: So stehen Haftung ohne Schuld und Haftung aus Schuld zu einander im Verhältniss von Ausnahme und Regel

[7]) Srv. *Randa* na u. m., dále str. 27 (k tomu moje oznámení v Jur. Bl. 1899 č. 22); *Unger*, System II. § 100 str. 230; *Burckhard* System II. § 78 str. 254: Der Standpunkt, dass nur eine subjective Verschuldung eine Ersatzpflicht zu begründen vermöge, ist im Wesentlichen der des österreichischen und auch des römischen Rechtes; *Krainz-Pfaff-Ehrenzweig*, I. § 138 str. 378 II. § 338 č. 7, u. § 138 další literatura; srv. i *Pfaff*-ovo dobrozdání 1880 str. 9 pozn. 32, dále Rud. *Merkel*, Collision rechtmässiger Interessen § 111, *Croissant*, Eigenes Verschulden, str. 26 a j.

[8]) Srv. *Randa*, Haftung der Eisenbahnunternehmungen, 1869, str. 19; *týž*, Náhrada škody, § 3; *Unger*, Handeln auf eigene Gefahr 1893, str. 90: (es) wurde der Unternehmer dennoch durch den Nachweis, dass ihm selbst solches Verschulden (culpa levissima) nicht zur Last fällt, von der Haftung für innere Betriebsunfälle nicht befreit, da er principiell für den subjectiv unverschuldeten Schaden zu haften hat; Rozh. něm. soudu říšského XIV. č. 19: (Das Gesetz) macht (den Unternehmer) schlechthin für den angerichteten Schaden verantwortlich, mit der einzigen Ausnahme, wenn höhere Gewalt oder eigenes Verschulden des . . . Verletzten den Schaden verursacht hat. Sonach trifft das Gesetz an sich auch solche Fälle, wo erwiesenermassen kein Verschulden des Unternehmers oder seiner Gehilfen, sondern ein zufälliges Vorkommnis den Schaden herbeiführte.

Finguje se zde, kde výjimečně pouhé spůsobení škody bez viny zakládá nárok na náhradu, zavinění; na důkaz, že zavinění považuje se vůbec za nutné k odůvodnění nároku na náhradu škody.[9])

Jest nám tudíž v příčině tělesných úrazů spůsobených u provozování jiných dopravních podniků než železnic parou hnaných, zejmena tedy u provozování drah elektrických a podniků paroplavebních, setrvati na pravidlu, že k odůvodnění nároku na náhradu škody jest třeba u toho, na němž náhrada se žádá, chování se, jež jest v příčinné souvislosti se škodou a jež lze subjektivně jakožto zavinění přičítati.

II. Ručení za pomocníky. V připojení k poslední větě, že vyhledává se zavinění toho, jenž škodu má nahraditi, sluší pojednati o otázce, zda podnikatel jest práv ze zavinění svých pomocníků, tedy ze zavinění jiných osob.

V příčině železnic parou hnaných jest otázka ta rozřešena v zákoně o povinném jejich ručení. Podnikatel jest práv ze zavinění všech osob, jichž u provozování užívá, tak jako ze svého vlastního zavinění. Již z toho, že ustanovení takové do zákona bylo pojato, a z toho, že praví se »jako ze svého vlastního zavinění«, lze souditi, že bez zvláštního ustanovení věc jinak by se měla, a jest tomu skutečně tak.

Rakouské právo také v této příčině jest na stanovisku práva římského. Každý jest práv z pravidla jen z vlastního svého zavinění (§ 1313 obč. z.). Ze zavinění pomocníků jest práv principál jen potud, pokud jej samého stíhá vina. Vina tu může záležeti v nedbalosti u výběru, v ponechání osoby té neb v dozoru nad ní.[10])

---

[9]) Srv. *můj* článek v Jur. Bl. 1900 (Verschulden des Beschädigten), strana 337.

[10]) *Randa*, Náhrada škody str. 45.: Principal ručí vůbec za škodu jeho pomocníky spůsobenou potud a jen potud, pokud jemu culpam in eligendo . . . přičítati lze. Tomu rovná se nedostatek při dozoru na osoby ty. Každým způsobem předpokládá se tedy vina principálova. *Randovo* dobrozdání 1880 str. 129: Ein bedauerlicher Mangel des a. b. G.-B besteht ferner darin, dass der Geschäftsherr mit geringen Ausnahmen weder in obligatorischen noch in ausserobligatorischen Verhältnissen für seine Leute einzustehen braucht, vielmehr lediglich das Verschulden in der Auswahl der Gehilfen zu vertreten hat. *Strohal*-ovo dobrozdání 1880, str. 153: Der Standpunkt, welchen die österreichische Gesetzgebung gegenüber diesem Probleme einnimmt, ist im Allgemeinen der, dass man für fremdes Verschulden regelmässig nur dann haftet, wenn man selbst im Verschulden ist . . . Srv. materialie k občanskému zákonníku, v kterých vytýká se rozdíl mezi právem rakouským a právem francouzským (čl. 1384, 1797 code civ.), které stanoví přísnější ručení principálovo (*Ofner*, protok. str. 487, *Pfaff-Hofmann*, Exc. I. str. 82); *Krainz-Pfaff-Ehrenzweig*, II § 406 str. 336; *Hubáček*, l. c. str. 131. Srv. dále: *Unger* (Handeln auf eigene Gefahr, 1893 odst. VII.—VIII.) a *Mataja* (Recht des Schadenersatzes, str. 57 a násl.), kteří dle lege ferenda sice přimlouvají se za rozšíření ručení principálova, de lege lata však uznávají zásadu ručení za culpam in eligendo. Podobně *Steinbach* (Rechtsgrundsätze betr. Ersatz von Vermögensschäden. Jur. Bl. 1888, str. 291): Nach den neuen Codificationen soll im allgemeinen für den von anderen Personen, sei es wer

Bylo právě spolu účelem zákona o povinném ručení železnic, rozšířiti ručení za pomocníky nad míru obecnými pravidly stanovenou.[11])

Z pravidla, že principál v příčině škod způsobených jeho pomocníky práv jest jen z viny u výběru (v ponechání neb v dozoru), byly i před zákonem z r. 1869 výjimky, zejména v příčině dopravy zboží. Plavci a povozníci jsou právi z věcí, které jim aneb jich zřízencům jako náklad byly odevzdány (§ 970 obč. z.) a jsou povinni nahraditi škodu, kterou učiní jich zřízenci na těchto věcech (§ 1316 obč. z.). Povozníci dle obchodního práva jsou právi za své lidi a za jiné osoby, kterých při výkonu převzaté dopravy užívají (čl. 400 obch. z.).

Co se týče dopravy osob, existuje bezpodmínečné ručení podnikatele za vinu zřízenců právě jen u železnic parou hnaných dle zákona svrchu uvedeného. Zákona toho nelze analogicky užiti, a v příčině jiných dopravních podniků zůstávají v platnosti všeobecné zásady. Tak i judikatura nejvyššího soudu, n. př.: rozhodnutí ze dne 26. července 1893 č. 8552 (sb. Gl.-U. 14772), dle kterého popřeno bylo ručení společnosti tramwayové za (spůsobilého) kočího ve všech třech instancích; rovněž tak rozhodnutí ze dne 17. května 1899 č. 4889 (Právník 1900 str. 177) týkající se nehody na elektrické dráhy.[12]) Též u podniků paroplavebních a jiných podniků dopravních musí platiti, co se týče dopravy osob, tatáž pravidla, jako u tramwayí neb elektrických drah, rovněž tak u fiakrů a drožkářů. Rozdíl nějaký mezi dopravními prostředky, které nepatří k železnicím parou hnaným, není zákonně odůvodněn.

Podnikatelem dopravy bývají často osoby právnické neb obchodní společnosti; třeba tedy zkoumati, jaký vliv tato okolnost může míti na ručení za pomocníky.

Rakouské právo má zásadní pravidlo: V poměru k jiným požívají dovolené společnosti (právnické osoby) z pravidla stejná práva s jednotlivými osobami (§ 26 obč. z.). Při zavinění jde o affekci vůle; za vůli

---

immer, angerichteten Schaden jemand nur haften, wenn ihn ein subjectives Verschulden trifft (§§ 1313, 1314, 1315, 1'61, 1010 a. b. G.-B., Preuss. L.-R. I. 6. §§ 60, 65, 53, 62 - 67). Proti odchylným náhledům, zejména *Pfaff*-a a *Schreibr*-a viz *Randa*, Náhr. škody, str. 47 a *Unger*, H. a. e. G. VII. p. 8., 9.

[11]) Stenogr. protok. panské sněm. 1867-1869 str. 1508. *Arndts:* »Erleichterung bezweckt der vorliegende Gesetzentwurf, indem er unbedingt anerkennt, dass die Bahngesellschaften auch für das Verschulden des in ihrem Auftrage handelnden Dienstpersonales einzutreten haben«; str. 1555. *Unger:* »sonst nur für Auswahl der Personen.« Motivy k říšskému zákonu něm. (*Eger* str. X.): Das gemeine Civilrecht und die von diesem beherrschten deutschen Particularrechte gehen im allgemeinen von dem Principe aus, dass für den durch Vorsatz oder Nachlässigkeit verursachten Schaden nur der unmittelbare Urheber verantwortlich zu machen ist. Ist der Schadenstifter Vertreter einer dritten Person, so hat der Auftraggeber nur für erweisliches Versehen in der Auswahl seines Beauftragten (culpa in eligendo) zu haften.

[12]) Z důvodů: Poněvadž řidič vozu byl řádně zkoušen a ve službě zcela spolehlivý, nelze s důvodem tvrditi, že žalovanému podnikateli na nehodě lze zavinění dle § 1315. obč. z. přičítati.

právnické osoby,[13]) která ovšem sama vůle míti nemůže, platí právně vůle jistých osob, které stanovami povolány jsou k jednáním za právnickou osobu a v jejím jméně. Zavinění těchto osob, jednají-li v mezích repraesentace za právnickou osobu, platí za zavinění právnické osoby. Jest tomu tak nejen v poměrech obligačních, ale i v příčině deliktů, jichž se zástupci osoby právnické u vykonávání svých funkcí dopustili. To plyne z cit. § 26 obč. z. a dále z §§ 45, 46 zák. ze dne 28. prosince 1887 č. 1 ř. z. z r. 1888.[14]) Jest tedy možno i právnické osobě přičítati zavinění ve výběru, v ponechání zřízence aneb v dozoru nad ním, lze-li totiž zástupci právnické osoby, jemuž dle organisace její přísluší výběr, ponechání, dozor, přičítati zavinění ve vykonávání těchto funkcí. Ručení právnické osoby jest tedy stejné s ručením principála jednotlivce. Není ani zmírněno ani zostřeno. Zejmena nelze odůvodniti zostření v ten smysl, že by právnická osoba proto, že jest právnickou osobou, byla práva bezvýjimečně z viny všech svých zřízenců. Tak jak nelze činiti principála, nespůsobilého k právním činům (nezletilého, šíleného), pouze z důvodu nespůsobilosti jeho a nutnosti zastoupení zodpovědným vůbec za jednání zřízenců, tak také nelze zodpovědnou činiti právnickou osobu z důvodů její nespůsobilosti a nutnosti zastoupení. Pouhé pomocníky (kočí, řídiče vozu, strojníky, topiče) nelze vůbec považovati za zástupce právnické osoby v její vůli, nýbrž za osoby jí zvolené, a proto sluší hledati vinu neb nevinu právnické osoby, stejně jako principála jednotlivce, ve skutečnostech zvolení, ponechání a dozoru.[15]) Jen tak jest parita mezi osobou právnickou a fysickou zachována. Nelze proto de lege lata souhlasiti s odůvodněním rozhodnutí nejvyššího soudu ze dne 10. srpna 1899 č. 11684 (sb. Gl.-U. 691),[16]) ani s odůvodněním rozhodnutí ze dne 19. února 1901 č. 14,[17]) týkajícího se katastrofy na

[13]) Co řečeno o právnických osobách, platí i o obchodních společnostech.

[14]) *Randa*, Náhr. šk. str. 35 násl.

[15]) Srv. *Randa* l. c. pozn. 30 »Na otázku Pfaffa: ručí-li práv. osoba za culpa in eligendo organu volícího (zřizujícího) aneb zdali hned za vinu organu zvoleného, odpovídám: dle rak. práva jen za vinu prvější . . . . .« O pojmu a rozdělení osob pomocných pojednává zejmena *Doliński:* Haftung des Contrah. 1893 str. 14.

[16]) . . . wenn berücksichtigt wird, dass nach § 26 a. b. G.-B. Gesellschaften Dritten gegenüber gleiche Rechte mit einzelnen Personen geniessen, somit auch in gleicher Weise verpflichtet werden, dass die beklagte Firma nur der Name der Unternehmung ist, welche als solche ihre Geschäfte nicht selbst führen kann, sondern hiezu sich anderer Personen bedienen muss, dass demnach die Haftung für ein pflichtwidriges Gebahren aller jener Personen, deren sie sich bei Durchführung des Geschäftsbetriebes bedient, in den Bestimmungen der §§ 1294, 1297 und 1331 a. b. G.-B. ihre Rechtfertigung findet . . .

[17]) . . . »Za svou právnickou osobnost nemůže se žalovaná společnost s úspěchem skrývati a nemůže činiti nároky na privileje, které jí nepříslušejí, poněvadž zákon mezi jednotlivcem a mezi právnickou osobou nerozeznává; právnické osoby pokud se týče jejich representanti z pravidla nejsou s to, aby všechny záležitosti sami obstarávali, často spíše nuceni jsou svěřiti záležitost zřízencům nižším, společnost i za dolosní nebo kulposní jednání neb opomenutí svých zřízenců a za škodu jimi způsobenou odpovídá, jelikož za daných podmínek jednání a opomenutí osob podřízených pokládati nelze za cizí, nýbrž za vlastní jednání a opomenutí osoby právnické.«

parníku paroplavební společnosti Pražské. Slova, že »za daných podmínek jednání a opomenutí osob podřízených pokládati nelze za cizí, nýbrž za vlastní jednání a opomenutí osoby právnické«, vyňata jsou patrně z důvodů rozhodnutí ze dne 29. listopadu 1899 č. 16027 (sb. Gl.-U. 777), a spočívají právě na mylném onom náhledu, že právnická osoba proto, že sama jednati nemůže, práva jest vůbec z jednání i pouhých pomocníků, tedy přísněji než osoba fysická.[18]) Ostatně v posléz dotčeném rozhodnutí žaloba též pro nedostatek zavinění u výběru byla zamítnuta, činí se jen neodůvodněný rozdíl, zda jde o zřízence trvale ustanoveného aneb ad hoc zjednaného. Rozdílu takového nezná § 1315 obč. zák., a § 1316 obč. z. i čl. 400 obch. z. kladou vlastní zřízence a osoby ad hoc zjednané na roveň.

Krátce možno tedy říci: Osoba právnická jakožto principál jest práva ze zavinění svých pomocníků tehdy a potud, kdy a pokud i fysická osoba, jsouc principálem, byla by práva,[19]) jest tedy práva ze zavinění ve výběru, ponechání a dozoru, nikoli však přímo z viny pomocníkovy.

III. Břímě průvodní. Zákon o povinném ručení železnic měl za účel nejen rozšířiti ručení železnic na případy obyčejné náhody a zavinění pomocníků, ale i upraviti břímě průvodní ve prospěch poškozeného. Jde to na jevo z motivů vládní předlohy,[20]) z ostatních materialií[21]) a ze znění zákona samého stanovícího »domněnky«.

Dle obecných zásad náleží tomu, kdo žádá náhradu škody, aby tvrdil a dokázal zavinění škůdcovo (§ 1296 obč. z.). Z toho stanoví § 1298 obč. z. výjimku, že ten, jenž předstírá, že nemohl závazku svého ze smlouvy neb ze zákona vzešlého, pro překážku bez viny své splniti, dokázati to musí.

Jak z motivů vládní předlohy a z řečí zástupců vlády při poradách vychází, předpokládalo se, že v případech tělesného poškození u provozování vozby důkaz zavinění náleží vždy poškozenému, a že jest lhostejno, zda-li jest poškozený cestujícím neb osobou cizí, zda-li uzavřel s železničním podnikem smlouvu dopravní čili nic; vždyť occasio legis bylo neštěstí u Hořovic, kdež zejména šlo o poškození cestujících. V motivech v té příčině se praví, že sice v pruském právu jest uznáno, že již ve smlouvě, kterou cestující k dopravě se přijímá, založena jest povinnost neporušeného dopravení cestujícího na místo, na které jízdní lístek zní, tomu však že dle rakouského práva tak není. Zástupce vlády ministr Herbst pak v odůvodnění návrhu uvedl, že dle občanského práva poškozenému přísluší důkaz zavinění škůdcova, že dle obchodního zá-

[18]) Správné ovšem jest odůvodnění v rozhodnutí ze dne 4. listopadu 1898 č. 12644 (Gl.-U. 370): Der Staat (haftet) wie jede andere juristische Person für das Verschulden seiner Organe, soweit letztere »als dessen Repräsentanten« handeln.

[19]) Srv. *Randa* l. c.

[20]) Srv. sten. prot. panské sněm. 1867—1869 str. 1509.

[21]) Sten. prot. pan. sn. str. 1440, 1513 1515, posl. sn. str. 5030, 5034.

kona sice v příčině dopravy věcí platí odchylné pravidlo, že však v příčině dopravy osob zůstalo to při uvedeném ustanovení práva občanského.[22]) Proti této motivaci obrátili se v poradách Arndts a Unger, tvrdíce, že v případě poškození cestujícího břímě průvodní již dle platného práva tíží podnik železniční, jelikož tento smlouvou převzal povinnost, cestujícího neporušeně dovézti na určené místo.[23])

Ačkoli nyní otázka břemene průvodního nemá již takové důležitosti, jako za starého processu civilního, jelikož jednak pravdivost tvrzení posuzována má býti vždy dle výsledku celého jednání (§ 272 s. ř.), jednak i odpůrce k přispění při důkazu dohánět býti může,[24]) přece nejsou pravidla o rozdělení břemene průvodního bez významu. Jde o to, komu to jest na újmu, když žádná z obou stran důkazu neprovede, když totiž ani žalobce zavinění, ani žalovaný nevinu nedokáže.[25]) Opírá-li se nárok na náhradu o jednání o sobě nedovolené, tedy o delikt, jest bezdůkaznozt na újmu žalobci (§ 1296 obč. z.), opírá-li se o nárok o porušení povinnosti, jež plyne ze zvláštního obligačního poměru, jest na újmu žalovanému (§ 1298 obč. z.).

Není-li tedy poškozený v žádném zvláštním obligačním poměru s podnikem dopravním, jenž nenáleží k železnicím parou hnaným, není pochyby o tom, že na poškozeném jest, aby dokázal vinu podniku; nedokáže-li, jest to na jeho újmu.

Je-li poškozený s podnikem dopravním ve zvláštním obligačním poměru, bude třeba dříve zkoumati, zda-li povinnost, nepoškoditi na těle, spočívá v tomto obligačním poměru, neboť nestačí zajisté k užití § 1298 obč. z., aby poškozený v jakémkoli obligačním poměru byl s tou osobou, na níž náhradu žádá. Jen tehdy, když obligační poměr obsahuje v sobě povinnost, nepoškoditi na těle, když tedy tato povinnost sama jest obligační, lze užiti § 1298 obč. z., a příslušelo by v takovém případě, aby osoba, na níž náhrada se žádá, byla-li by od poškozeného dokázána existence takového poměru obligačního, dokázala svou nevinu.

Z poměrů obligačních, v kterých poškozený k podniku dopravnímu býti může, zejména vytknouti sluší: poměr služební a poměr ze smlouvy dopravní.

Co se týče poměru služebního, sotva kdo bude tvrditi, že by k odůvodnění nároku na náhradu škody za tělesné poškození ve službě

---

[22]) Sten. prot. pan. sn. str. 1440: . . . . Dies gilt in Bezug auf Sachbeschädigungen, allein ganz anders ist es ein Beziehung auf körperliche Beschädigungen oder Tödtungen, die bei dem Betriebe einer Eisenbahnunternehmung vorkommen. Hier ist es in der That bei der Bestimmung des bürg. Gesetzbuches geblieben. Hier tritt daher eine Haftungspflicht nur dann ein, wenn der Unternehmung ein Verschulden zur Last fällt. Es liegt daher dem Beschädigten die Verpflichtung ob, zur Nachweisung dieses Verschuldens einen Beweis zu führen, der schon an und für sich schwierig ist . . . .

[23]) Prot. p. s. str. 1509, 1511.

[24]) *Ott* Soust. úvod II. str. 95.

[25]) Srv. *Wehli*, Jur. Bl. 1896 str. 457 n. (Gefahr des Nichtfestgestelltseins, Praejudiz, welches auf das non liquet gestellt ist.)

stačil důkaz smlouvy služební a tělesného poškození ve službě a že by principál, aby podlehnutí se uvaroval, nucen byl dokázati svou nevinu. Není ovšem pochybnosti o tom, že principál nejen dle všeobecných pravidel jako každý jiný vystříhati se má všeho, co tělesné poškození jiných osob způsobiti může, ale že i dle zvláštních politických předpisů starati se má o bezpečnost svých zřízenců, ba i že dle občanského práva na něm po případě znalecká diligence (§ 1299 obč. z.) vyhledávána býti může, přece však povinnost, nepoškoditi na těle, nebude moci býti považována jakožto součást smlouvy služební. Bude tedy třeba, aby poškozený, třeba by ve služebním poměru k dopravnímu podniku byl, dokázal vinu tohoto.[26])

Také v příčině cestujících, kteří uzavřeli s podnikem smlouvu dopravní, zdá se to neprávníku a zajisté i velké části právníků[27]) přirozenějším, nárok ze zaviněného poškození na těle odvoditi vždy z deliktu. Důvodem jaksi citovým pro toto pojímání jest snad předem okolnost, že zaviněné poškození na těle jest vždy i činem zapovězeným v trestním zákoně (§§ 335 násl., 431 násl. tr. z). Dalším důvodem jest asi neodůvodněnost rozlišování: Má to býti rozhodujícím pro posuzování případu, když drožkář někomu bičem vyšlehne oko, zda poškozený sedí ve voze anebo zda stojí na chodníku a v tomto případě, zda drožkáře již najal čili nic? Má to býti rozhodujícím, když cestující stanici, na kterou lístek jeho zněl, zaspí a pak na místě a v době, pro které smlouva dopravní již neplatí, na těle jest poškozen?[28])

---

[26]) Srv. *Randa,* Haftung der Eisenbahnunternehmungen, 1869, str. 9: »Insbesondere hart sind ... Nichtfahrgäste (namentlich das Betriebspersonale) betroffen, denen, wie bemerkt, nur dann ein Recht auf Schadenersatz zukommt, wenn dieselben der Bahnverwaltung das die Katastrophe verursachende Verschulden nachzuweisen vermögen, während Fahrgäste mindestens insofern günstiger gestellt sind, als die Bahnverwaltung zu ihrer Entlastung den Beweis des Zufalls erbringen muss.« Str. 5: »... soweit es sich um Nichtfahrgäste, insbesondere um das der Gefahr am meisten ausgesetzte Bahnpersonale und um zur Beförderung nicht übernommene Dritte handelt, ist die Bahn nur in dem Falle zum Ersatze verpflichtet, wenn ihr von dem Beschädigten ein Verschulden bewiesen wird, welches den Unfall verursachte.

[27]) Tak srv. na př. Hubáček l. c str. 128: Ratio legis (z r. 1869) jest zkušenost, že při drahách železných silou parní hnaných podle zařízení způsobu dopravního cestujícím naprosto možno není v případě neštěstí zjistiti příčinu nehody a původce jejího a podati důkaz o tom, že neštěstí zaviněno bylo zřízencem dráhy, »kteréžto břímě průvodní ve sporu dle práva občanského by převzíti musili« ... Za účelem odstranění této nesrovnalosti, kde na jedné straně »ukládá se cestujícímu důkaz viny«, ač notorícky známo jest, že důkazu onoho nikdy provésti nemůže, vydán byl právě zákon ze dne 5. března 1869. Srv. Motivy cit. v pozn 31 a řeč Herbstovu v pozn. 22.

[28]) Srv. *Herbst* v sten. prot. pan. sněm. str. 1562: »Auseinanderhaltung und separate Behandlung der beiden Fälle, der Beschädigung ex delicto und ex contractu eine unmögliche«. Srv i citát z *Petersona* v *Unger,* Handeln auf eig. Gef. str. 67 (kombinace s ručením za pomocníky): »Ein Fuhrwerksunternehmer soll einen Reisenden fahren, Er fährt ihn nicht selbst, sondern schickt einen Kutscher. Dieser wirft den Wagen durch Nachlässigkeit um, der

Důvody ty ovšem nedostačují, aby právnicky odůvodnily ono, jak řečeno, předem více citově odůvodněné pojímání, že nárok zakládá se vždy v deliktu. Uspokojujícího objasnění dosáhneme teprve, když prozkoumáme důvody, které vedly k náhledu opáčnému, že tělesné poškození cestujících kvalifikovati sluší za porušení obligační povinnosti obsažené ve smlouvě dopravní.

Smlouva dopravní má za účel dopravení z jednoho místa na druhé. Dopravení jest jeho causa, nikoli opatrování, jež jest causa smlouvy schovací.

Pokud smlouva dopravní týká se věcí, přistupuje přirozeným způsobem k povinnosti dopravení i povinnost opatrování, neboť věc dostane se do moci, do detence povozníkovy. Jest totiž uznaným úkazem, že, kdykoli věc na základě obligačního poměru do detence jiného se dostane, vždy nastává povinnost opatrování věci. Platí to o komodatáři (§ 979 obč. z.), o nájemci (§ 1109), o dělníku, jenž převzal věc k zpracování, ke správě, o mandatáři (§ 960), o zástavním věřiteli (§ 1369) atd. [29]) Tak to jest i při smlouvě nákladní (čl. 395 obch. z.).

To platí o věcech; v příčině osob schází podobné ustanovení. Není to nic jiného než užití analogie, tvrdí-li se, že i při dopravě osob povinnost custodiae ve smlouvě jest obsažena. [30]) Jest otázka, je-li analogie de lege lata důvodná.

Analogii tu považujeme za velice nejistou.

Povinnost custodiae neplyne analyticky z pojmu smlouvy dopravní, která za účel má dopravu, nýbrž syntheticky jest spojena se smlouvou o dopravu věcí z toho důvodu, že na základě poměru dopravního věc dostala se do detence povozníkovy. Osoba však nedostane se do detence, o detenci osoby nemůže býti řeči. [31])

Pošlu-li ke krejčímu loutku, aby ji ošatil, jest mně krejčí práv z poškození loutky ex contractu, byla-li poškozena, musí on dokázati svoji nevinu. Pošlu-li za týmž účelem ke krejčímu své dítě a krejčí mu na př. při zkoušení šatů vyvrkne ruku, nemám ani já ani dítě, i kdybych jako zákonný zástupce jeho byl jednal, žalobu ex contractu proti krejčímu; on jest zavázán jen ex delicto. Loutka dostala se do jeho detence, dítě nikoli. Se smlouvou onou byla dle výrazu některých rozhodnutí nej-

---

Reisende bricht ein Bein. Da soll der Unternehmer haften aus dem Vertrage, den er abgeschlossen hat. Wenn aber der Reisende ausgestiegen war und der Kutscher hat ihn eine Minute später umgefahren, dann haftet er nicht und ebensowenig, wenn er einen Dritten beschädigt.«

[29]) Srv. *Krainz-Pfaff-Ehrenzweig* II. § 359; *Schey*, Oblig. Verh. I. 2. str. 293.

[30]) *Arndts* a *Unger* na místech jmenovaných v poznámce 23, *Randa* na místě citovaném v pozn. 26.

[31]) To asi jest též myšlenka motivů, praví-li se v nich (prot. p. s. str. 1509): Man kann die Garantie für das unversehrte Anlangen der beförderten Menschen nicht in dem eingegangenen Vertrage enthalten ansehen, weil dieser Erfolg auch von dem Verhalten der beförderten Menschen abhängt. Myšleno jest asi: custodia předpokládá detenci, moc nad předmětem.

vyššího soudu [32]) spojena smlouva schovací, s touto nikoli. Rovněž tak možno říci, že sice se smlouvou dopravní v příčině věcí spojena jest smlouva schovací, nikoli však se smlouvou dopravní v příčině osob. Analogie tu jest velice nejistá, ano lze říci, že selhává. [33])

Není tím ovšem řečeno, že by dopravovatel nebyl práv vůbec ze žádných následků tělesného poškození ex contractu. Pokud žádá se náhrada pro nepořádné realisování účelu dopravy, může i tělesné poškození přijíti v úvahu jakožto nepořádné splnění smlouvy. Poškozené dorazení na jisté místo může se rovnati nedorazení a pokud žádá se náhrada za nedorazení neb nepořádné dorazení, jest žaloba zajisté kontraktní. Potud jeví se nárok na náhradu škody přeměněním původního nároku ex contractu na dopravu.

Škodu, která povstala z vadného provedení jednání (ex causa), dlužno lišiti od ostatní při vykonávání jednání (ex occasione) způsobené škody. [34]) Že při smlouvě o dopravu věcí i škoda posléz dotčená ex contractu se nahražuje, plyne jak řečeno z toho, že smlouva o dopravu věcí obsahuje v sobě depositum těchto věcí (na základě skutečnosti detence dopravovatelovy), což však při dopravě osob není. Z pojmu smlouvy dopravní samé povinnost ona neplyne.

Každou smlouvou chrání se zájem, smlouvou dopravní chráněn jest zájem na dopravě na určité místo, nikoli zájem na tělesné integritě. Tato jest významna pro smlouvu potud, pokud zaviněným porušením jejím účel dopravy byl úplně neb částečně zmařen. Pokud však žádá se nárok na náhradu za tělesné poškození o sobě bez ohledu na zmaření účelu dopravy, tvořícího causam smlouvy, potud jeví se to býti přirozeněji žalobou na základě činu nedovoleného o sobě, bez ohledu na smluvní poměr. Dle toho pak řídí se i břímě průvodní.

IV. Závěr. Z uvedeného jde na jevo, že právní ochrana jak zřízenců tak obecenstva, a to cestujícího i necestujícího, v příčině úrazů

---

[32]) Na př. č. 2894, 2784 Gl. 21.

[33]) Srv. motivy citované v pozn. 31, kteréž pokračují: »Schon aus diesem Grunde kann die Auffassung der preussischen Gesetzgebung, welche die Beschädigung an Menschen nach den gleichen Grundsätzen regelt, auf welchen die für Frachten geltenden Bestimmungen beruhen, für Oesterreich nicht empfohlen werden«, a řeč *Herbstovu* (str. 1515): »Nun ist jene Bestimmung des a. b. G.-B (§ 1298) keineswegs eine unzweifelhafte, und die Praxis zeigt, dass man sie nicht überall in dem von den beiden Herren Rednern (Arndts, Unger) angeführten Sinne anffasst, so dass also jedenfalls das Bedürfnis einer Erläuterung vorhanden ist... dass sie (die Auslegung des § 1298) nicht allgemein anerkannt ist, beweist eben der Umstand, wie lebhaft man das Bedürfnis nach der Erlassung des Gesetze gefühlt hat... Podotknouti sluší, že též v příčině zavinění zřízenců neužívá se analogie §§ 970, 1316 obč. z. a čl. 400 obch. z. na dopravu osob.

[34]) Srv. rozlišování u *Krainze-Pfaffa-Ehrenzweiga* II. § 406, str. 336: Es kann jemand zur Ausführung eines ihm obliegenden Geschäftes sich einer Hilfsperson bedient haben, durch deren Verschulden das Geschäft »schlecht ausgeführt« oder demjenigen, in dessen Interesse es ausgeführt werden soll, ein »sonstiger Schaden zugefügt« wurde.

na těle, jež udály se u provozování dopravního podniku, jenž nenáleží k železnicím parou hnaným, jest dle platného práva nedostatečná. Dopravní podnik takový jest práv vždy jen ze zavinění, v příčině zavinění zřízenců odpovídá jen za zavinění u výběru, ponechání a dozoru, a v ohledu formálním břímě průvodní tíží poškozeného.[35]) Uvítati proto sluší návrh zákona podaný vládou v posledním (XVII.) zasedání říšské rady (718. příl. k sten. prot.), dle kterého ustanovení zákona ze dne 5. března 1869 rozšířena býti mají na veškeré dráhy poháněné silou živelní.

Význam Haagské konference míru ve vývoji novodobého práva mezinárodního.

Píše dr. *Josef Trakal.*

Literatura: *Actes et documents* relatifs au programme de la conférence de la paix publ. d'ordre du gouvernement par Mr. Van *Daehne* van Varick. La Haye, M. Nijhoff, 1899; str. 19, 41, 35 (úřední snůška historických různých listin a j. pomůcek pro členy konference uspořádaná hollandskou vládou). — Protokoly konference i komissí uveřejnilo hollandské ministerstvo zahraničních záležitostí v silném svazku foliovém: *Conférence de la paix.* La Haye 18. Mai—19. juillet 1899. La Haye, M. Nijhoff, 1899; str. 254 (konference in pleno a snesení), 101 (1. komisse), 184 (2. komisse), 267 (3. komisse). — *Livre jaune* sur la conférence de la Paix (*Mémorial diplomatique*, 38. ročn. 1900, č. 14—17, 20, 24, 28, 30, 32, 35, 37—40, 44, 48, 51. Mezi jiným pod č. 5 obsažena tu officielní zpráva delegace francouzské k ministrovi zahran. záležitostí o výsledcích konference); *Rapport* sur le budget des affaires etrangères (*tamtéž* ročn. 37, 1899, č. 47 a 48 a r. 38, 1900, č. 5); *La conférence de la Haye* (tamtéž, ročn. 37, 1899, č. 19—29, 31—33). *Message royal des Pays-Bas* (tamtéž 38. ročn. 1900, č. 10, 11); *Conférence internationale de la paix.* Rapport sur le réglement pacifique des conflits internationaux par le Chev. *Descamps* (Revue de droit international, 1900, str. 117 násl., 270 násl., 352 násl, 499 násl.)

Obšírné výklady díla konference haagské po stránce práva mezinárodního a snesení její obsahují: *A. Mérignhac* (prof. univ. v Toulouse), La conférence internationale de la paix. Étude historique, exégétique et critique des travaux et des resolutions de la conférence de la Haye de 1899. Paris, A. Rousseau, 1900, str. VIII. a 460 (s předmluvou L. Bourgeoise); Fred. *W. Holls* (delegát Spojených Států při konferenci), The Peace conference at the Hague and its bearings on international law and policy. New York, Macmillan, 1900, str. XXIV. a 572 (spis věnovaný caru Mikuláši II); *Ph. Zorn* (delegát Německa při konferenci), Die völkerrechtlichen Ergebnisse der Haager Conferenz (v Deutsche Rundschau, XXVI, 1900, seš. 4., str. 122—137, seš. 5., str. 208—225, seš. 7., str. 104—134.).

Kratší výklady a ocenění výsledků: *F.* de *Martens* (prof. univ. v Petrohradě, ruský delegát při konferenci), La conférence de la paix à la Haye. Étude d'histoire contemporaine. Trad. du russe par M. le comte de Sancé. Paris, Rousseau, 1900, str. 43; Dr. *H. Lammasch* (professor univ. ve Vídni,

[35]) Nesporně platí to v příčině zřízenců a osob cizích necestujících; v příčině cestujících jest věc jak svrchu uvedeno, sporna.

rakouský delegát při konferenci), Die Fortbildung des Völkerrechtes durch die Haager Konferenz, (Sonderabdruck aus der Zeitschr. »Die Kultur«) Wien, Roth, 1900, str. 19; *K. v. Stengel* (prof. univ. v Mnichově, delegát Německa při konferenci), Die Haager Friedensconferenz und das Völkerrecht (Archiv f. öff. Recht, 1900, Bd. XV. 2, str 139 násl.); Die völkerrechtlichen Ergebnisse der Haager Friedensconferenz (Deutsche Juristenzeitung, 1901, VI. 15., str. 337—340). Prof. *Franc. Kasparek*, Pokojowa konferencya v Hadze z r. 1899 i jej znaczenie dla prawa międzynarodowego (Czasopismo prawnicze i ekonomiczne, Kraków, ročn. I.; 1900 seš. 3 a 4). *P. Fiore*, L'organisation juridique de la société internationale (Revue de droit international, 1899, str. 105 násl., 209 násl.); *A. Schäffle*, Die Friedensconferenz im Haag. Beiträge zu einer socialwissenschaftlichen Theorie des Krieges (Zeitschr. f. d. ges. Staatswissenschaft, 55. ročn., 1899, seš. 4.) a Zur socialwissenschaftlichen Theorie des Krieges (tamtéž, 56. ročn.. 2. seš.); *M. Kebedgy* (prof. univ. v Bernu), Les lois de la guerre et la conférence de la Haye Lausanne, Corbaz, 1901, str. 31; *Fr. P. Contuzzi*, La convenzione di Ginevra studiata nelle sue origini e nel suo sviluppo sino alla Convenzione dell Aja del 29. I 1900. Milano, 1900, 183 str.; Dr *H. Kolben*, Wahrheit und Klarheit über die Haager Friedensconferenz. Berlin, Puttkammer-Mühlbrecht, 1900, 96 str.; *A. H. Fried*, Die Haager Conferenz, ihre Bedeutung und ihre Ergebnisse. Berlin, Bermüller, 1900. 80 str. (s předmluvou barona d'Estournelles de Constant); *J. v. Bloch*, Die wahrscheinlichen politischen und wirtschaftlichen Folgen eines Krieges zwischen Grossmächten. Berlin, Akad. Verlag f. soc. Wiss., 1901, str 105; *J. Novicow*, La féderation de l'Europe. Paris, Alcan, 1901, str. 807; *M. Siotto-Pintòr* (professor univ. v Urbino), L'ideale della pace e il rinnovamento psico-sociologico del così detto diritto internazionale. Roma, Bocca, 1900, str. 196; *téhož* spisovatele, Il concerto europeo e la conferenza internazionale della pace. Milano, 1899; *Corrado Giovannini*, I grandi stati la giustizia e la pace. (A proposito della conferenza dall' Aia.). Roma, Marietti, 1899, str. 56; Dr. *L. v. Bar* (prof. univ. v Göttingen), Der Burenkrieg, die Russificirung Finnlands, die Haager Friedensconferenz und die Errichtung einer internationalen Academie zur Ausgleichung von Streitigkeiten der Staaten. Hannover, Helwing, 1900, str. 61; *B. v. Suttner*, Die Haager Friedens-Conferenz. Dresden. Pierson, 1900, str. 311 a LIX.

Z hojné literatury předkonferenční (srv. obšírný přehled u *Mérignhaca*, l. c., str. 8 násl.): Dr. *E. Steinbach*, Zur Friedensbewegung. Wien, Manz, 1899, str. 80; prof. *F. Stoerk*, Russlands Abrüstungsvorschlag und das Völkerrecht (D. Juristenzeitung 1899); Lapradelle, La question du désarmenent (Revue génerale de droit int. public. 1899); Pillet et Fauchille, La question du désarmement et la note du Tsar Nicolas II. (ibid. 1899); A. Charmolu, L'arbitrage international et la conférence de la paix. Paris, 1899; *J. H. Ferguson*, The international Conference at Hague. A plea for peace in social evolution. La Haye, 1899, a j.

Ostatní literatura uvedena bude na příslušných místech následujících statí.

I.

V žádném oboru právního řádu nejeví se vliv běžných otázek politických a dočasných interessů jednotlivých států na vývoj a stav práva v té míře, jako v právu mezinárodním, zvláště v té jeho části, která týká se sporů a práva války. Pod vlivem tímto stojí praxe a namnoze též věda mezinárodního práva; jím vysvětlují se rozpory mezi právem vědou formulovaným, neb smlouvami mezistátními slavně uznaným a prohlášeným a mezi skutečností často opačnou; odtud pocházejí nevy-

rovnatelné neshody v názorech o hlavních zásadách právního řádu; jím stěžuje a zdržuje se nepoměrně pokrok v uprávnění poměrů mezinárodních.

Jest třeba podržeti na mysli tuto okolnost, chceme-li pokud možno nestranně sledovati podnět a průběh konference mezinárodní, která pod jménem »*konference míru*« zasedala od 18. května do 28. července r. 1899 v Haagu, a chceme-li správně posouditi význam jejího díla ve vývoji práva mezinárodního bez ukvapeného přeceňování, avšak též bez pessimistického podceňování.[1])

Konference Haagská náleží dnes dějinám. Jakožto historický fakt souvisí dojista příčinně s vývojem mezinárodních poměrů a mezistátní politiky i se soudobým stavem poměrů těchto, jichž stručné přehlédnutí nebude proto nemístné.[2])

Základ evropské politické situace v posledním čtvrtstoletí po válkách prusko-francouzské a rusko-turecké, tvoří co do obsahu a do-

[1]) Nadšení zástanci a přátelé míru domnívajíce se, že přiblížilo se uskutečnění věčného míru, přehnali význam konference jakožto konference »odzbrojovací« (conférence du désarmement); naproti tomu nazval proslulý historik německý (Mommsen), jak známo, svolání a dílo její »chybou tisku« v dějinách světových a mnozí jiní haagskou komedií a utopii. Chladní a skeptičtí posuzovatelé (na př. *Zorn*, l. c., str. 122, 123 a j.) odmítají officielní název »Conférence de la paix«, pokládajíce za správnější prostý název konference Haagské.

[2]) Souborný přehled všech důležitějších otázek mezinárodní politiky ku konci 19. století (však bez příslušné literatury) se stanoviska francouzského podává *Ed. Driault*, Les problèmes politiques et sociaux à la fin du XIX. siècle. (Bibl. d'histoire contemporaine) Paris, Alcan, 1900. Srv. též *M. Anitschkow*, Krieg und Arbeit. Berlin, Puttkammer-Mühlbrecht, 1900; II díl, kapit. 1 a 2., str. 191 násl., 215 násl. Dr. *E. Schlief*, Der Friede in Europa. Leipzig, Veit, 1892, zvl. str. 344 násl. *Aug. Pierantoni*, Storia del diritto internazionale nel secolo XIX. Napoli, Marghieri, 1876; *týž*, Die Fortschritte des Völkerrechtes im XIX. Jahrhundert (übers. v. F. Scholz), Berlin, Vahlen, 1899. Dr. *J. Trakal*, O mezinárodním právu naší doby (v Osvětě r. 1887). *E. Nys*, Le concert européen et la notion du droit international (Revue de droit international et de législation comparée, ročn. XXXI. (1899), str. 273 násl.). *G. Streit*, Les grandes puissances dans le droit international (tamtéž, ročn. XXXII., 1900, str. 5 násl. *L. Kamarowsky*, Des causes politiques de guerre dans l'Europe moderne (tamtéž, r. XX., 1888, str. 132 násl.). *F. Holtzendorff*, Les question controversées du droit de gens actuel (tamtéž, VIII., 1876, str. 5 násl.). *F. Martens*, La conférence de Congo à Berlin et la politique coloniale des états modernes (tamtéž, r. XVIII, 1886, str. 113 násl., 244 násl.). *J. Jooris*, De l'occupation des territoires sans maître sur le côte d'Afrique (tamtéž, str. 236 násl.) *F. H. Geffcken*, L'Allemagne et la question coloniale (tamtéž, r. XVII, 1885, str. 105 násl.). *Bluntschli*, Le congrès de Berlin et sa portée au point de vue du droit internat. (tamtéž, r. XI., 1879, str. 1 násl., 411 násl.; r. XII., 1880, str. 276 násl, 410 násl.; r. XIII, 1881, str. 571 násl.). *F. Martens*, La Russie et l'Angleterre dans l'Asie centrale (tamtéž, r XI, 1879. str. 227; XII., 1880, str. 47 násl.). *J. Westlake* (odpověď na článek předcházející, tamtéž XI., str. 401 násl., XII., str. 295 násl.). *Martens*, Le conflit entre la Russie et la Chine (tamtéž, XII, 1880, str. 513 násl., 582 násl.). — Články a přehledy občasné nadepsané »Chronique du droit international« a »Chronique des faits internationaux« od *G. Rolina-Jaequemynse*, a j. v téže Revue de droit int.

sahu svého podstatně známý *trojspolek* velmocí středoevropských [1]) r. 1879 (přístupem Italie 1882) proti východu (Rusku) a západu (Francii) založený a od té doby obnovovaný (1887, 1892 a 1896). Nebezpečí porušení rovnováhy evropské a míru, kteréž přes veškeré mírumilovné projevy představitelů trojspolku a přes faktické trvání míru stále naplňovalo Evropu obavami a ukládalo státům súčastněným povinnost stoupajícího zbrojení, zajištěno bylo značně utvořením se *dvojspolku* (rusko francouzského) r. 1887, jehož bližší cíle jsou dosud předmětem více méně pravděpodobných domyslů.[2]) Jisto jest, že v době poslední ve vývoji obou spolků proti sobě stojících vyrovnáním mocenské politické rovnováhy nastalo patrné zmírnění protiv a poměrné sblížení, k němuž ovšem asi nemálo přispělo kromě vzrůstu moci anglické *vystoupení Severoamerických Spojených Států na jeviště světové politiky.*[3])

Organisace hnutí a soustavy panamerické, zabezpečení hegemonie nad veškerými státy za atlantickým oceánem v duchu proslulé doktriny Monroeovy[4]) z r. 1828, neuspokojily rozpínavé snahy mohutně se vyvinující republiky severoamerické. Vítěznou válkou se Španělskem o Cubu a Filippiny ve jménu téže doktriny Monroeovy vedenou, jakož i činným zasáhnutím do zápletků na východě asijském, opustily Spojené Státy svou dosavadní politiku výlučně americkou a posunuly tím zároveň základy soustavy evropské rovnováhy. Světovládná dosud evropská hexarchie (Anglie, Francie, Italie, Německo, Rakousko-Uhersko a Rusko), jest nu-

[1]) Srv. *M. G. Rolin-Jaequemyns*, Les alliances européennes au point de vue de droit international (Revue de droit internat., XX, 1888, str. 5 násl.). *Driault*, l. c., str. 241 násl. Dr. *J. Trakal*, Alliance rakousko-německo-italská (Osvěta, 1888, str. 621 násl.).

[2]) *Driault* (l. c., str. 282 násl.) vytýká dosavadní tajemnost obsahu i dosahu alliance rusko-francouzské. Veřejné projevy, k nimž návštěvy cara Mikuláše II ve Francii a představitelů Francie v Petrohradě zavdaly podnět, nepřinesly dosud více světla v této věci, ač lze z nich vyčísti, že alliance se stále více upevňuje. Car Mikuláš II. nazval ji (dne 20. září 1901 v Paříži) sám »*l'union intime* de deux grandes puissances animées des intentions les plus pacifiques« (Srv. Le Mémorial diplomatique, ročn. 39., 1900, č. 38).

[3]) Kn. *Gregori Sturdza* (Mémorial dipl., ročn. 38., 1899, č. 12), Le congrès des grandes puissances continentales, přimlouvá se za splynutí trojspolku a dvojspolku v jednotnou evropskou ligu míru (quintuple alliance) se stálou organisací kongressovou (naproti Anglii a Americe). Podobnou federaci evropskou navrhuje *Novicow*, l. c., str. 755 násl.

[4]) *J. B. Moore*, La doctrine de Monroe (Revue de dr. int., XXVIII., 1896, str. 301 násl.); *týž*, Les États-Unis et la politique d'annexion (tamtéž, XXVI., 1894, str. 153 násl.). *Pradier-Fodéré*, Les républiques de l'Amérique espagnole absorbées par les États-Unis de l'Amérique du Nord (tamtéž, XX., 1898, str. 515 násl.). *D.* de *Becumarchais*, La doctrine de Monroe, Paris, Larose, 1898. T. zv doktrina Monroeova (poselství presidenta M. ke kongressu v r. 1823) vyslovuje předem po stránce negativní zásadu non-intervence Evropy do záležitostí amerických (Amerika Američanům); výklady pozdějšími však zdůvodňuje po stránce positivní bažení po protektorátu Spojených Států nad všemi státy americkými a nyní světový imperialism. Velmi případně posuzuje tuto širokou interpretaci Monroeovy doktriny *F. Martens*, Völkerrecht (deutsche Ausg v. C. Bergbohm), Berlin, Weidmann. 1883 I. sv., str. 303 násl.

nucena přetvořiti se v heptarchii, v soustavu rovnováhy evropsko-americké, k níž nad to (od doby války čínské 1894—95) počíná se hlásiti jakožto další budoucně závažný činitel asijský, Japonsko.[1])

Není pochyby, že události tyto v souvislosti s válkami z r. 1870 a 1866 stlačily velmi citelně a na dlouhou dobu politický význam států románských, druhdy v popředí dějin světových stojících, a zvýšily neobyčejně váhu velmocí plemene anglosaského v Evropě i v Americe, mezi nimiž ostatně jeví se v době právě minulé známky vzájemného politického sblížení. K *solidárnosti anglo-americké* spolupůsobí též asi rozpínavý úspěšný postup Ruska v Asii, jímž tamní interessy obou států anglosaských jsou vážně ohrožovány.

Porovnáváme-li tento stav věcí s formacemi trojspolku a dvojspolku v Evropě, zdá se jakoby vývoj mezinárodní společnosti spěl v dohledné budoucnosti *k útvarům několika menších skupin států* na základě jistých daných společných interessů plemenných, politických a hospodářských a k tužší organisaci mezistátní zatím uvnitř těchto skupin jednotlivých.[2])

Význačnou stránkou politického vývoje soudobého jest *imperialism* vedoucích velmocí po příkladu Anglie. *S. Reinsch* (professor politické vědy na universitě Wisconsinské), jehož pozoruhodný rozbor imperialismu náleží mezi přední práce v tomto oboru,[3]) spatřuje v něm další vývojovou formu nacionalismu 19. století, jevící se v rozpínavosti silných národních států na světová území zabraná dosud národy nižších plemen. Imperialistické státy, Anglie, Rusko, Německo, Spojené Státy Severoamerické a Francie, předstihují se navzájem, aby sobě včas zabezpečily co největší kolonialní oblasti a mořské cesty k nim, aby získaly cizí vydatná tržiště, odbytiště a též výrobiště pro svůj národní obchod, průmysl a kapitál v zájmu národní velikosti. V posledních letech nastalo takto dělení ohromných území mimoevropských na »oblasti zájmů«, či »sfery vlivu«, předurčené k hospodářskému vykořisťování a k politické kontrole za vyloučení cizích vlivů politických. Prostřednictvím finančních, výrobních a obchodních korporací, protekcí stanic

[1]) Srv. *A.* de *Siebold*, L'accession du Japon au droit de gens européens (trad. F. Daguin et S. Mayer) Paris, Pichon, 1900 (rec. v Revue de dr. int., III. 2 sér, 1901, str. 214.).

[2]) Srv. Dr. *E. Steinbach*, l. c. (Zur Friedensbewegung), str. 65 násl. *Novicow* (l. c., str. 755 násl.) má za to, že federativní vývoj mezinárodní spěje k formacím jednak evropské, jednak americké skupiny států.

[3]) *Paul S. Reinsch:* World Politics at the end of the nineteenth century as influenced by the oriental situation. New York. Macmillan, 1900. Rozebrav v prvých kapitolách povahu, formy a hlavní znaky imperialismu zabývá se R. na základě hojných pramenů literárních pak zvláště též otázkou otevření Číny, vlivem asijské situace na ruský imperialism, na ostatní západní velmoci evropské (zvl. na Anglii a Francii) a sleduje dále soustavný imperialismus Německa, jakož i postavení Spojených Států k východní otázce. — Srv. též *Driault*, l. c., str. 258 násl.; *G.* de *Lapradelle*, L'impérialisme et l'américanisme aux États-Unis (Revue du droit public et de la science politique, dir. F. Larnaude, ročn. VII., 1900, str. 65 násl.); *Novicow*, l. c., str. 149 násl. a j.

missionářských, zřizováním uhelných a posádkových stanic, stavbou železnic obrovských rozměrů a povlovnou kolonisací národní mají široké ony »oblasti zájmů« na konec býti territoriálně zabrány. Evropské státy usilují o imperia v Asii a v Africe, Spojené státy americké v Tichém oceánu. Není pochyby, že v imperialismu předních velmocí o světa panství takto se dělících, že v neurčitých mimoevropských »oblastech vlivů neb zájmů«, tkví mnoho vážného nebezpečí pro světový mír. Válka americko-španělská, tříletá již válka jihoafrická, hrozivá zápletka franko-anglická o Fašodu a krvavé řešení otázky čínské, jsou toho dokladem. Nárazy západní rozpínavé vzdělanosti na východní svět, nezůstanou asi bez hlubokého reflexu na politické poměry Evropy.

Století 19. nahromadilo na sklonku svém k dosavadním otázkám sporným celou řadu nových, válkou hrozících problémů. Otázky: elsaskolotrinská, římská, východní (států balkánských), středozemská (incl. otázky egyptské a suezské), afganská, čínská, africká v celém svém rozsahu a složitosti ovládají politickou situaci.[1]) S nesmírným rozšířením oboru sporných interessů roste ovšem též možnost a pravděpodobnost velikých, přímo světových válečných konfliktů, jichž příprava ukládá súčastněným státům zbrojení v rozměrech druhdy nebývalých. Potřeba zajištění vlivu na jevišti světových dějin a vyvážení nebezpečí válečného v mezinárodním světě, kde dosud platí právo silnějšího (droit de force) a na konec zásada moci nad právem (might is right), jest příčinou a důvodem *soustavy ozbrojeného míru*, se všemi jeho důsledky. Ve všech státech zbrojí se o závod bez ohledu na velikost obětí. Neobyčejný pokrok v oboru techniky vojenské (zvláště námořní) podmiňuje rychlé změny ve výzbroji stále zvýšovaných kontingentů válečných a zatěžuje rozpočty státní ohromným progressivním břemenem. Prostředí ozbrojeného míru ovládáno jest duchem vzájemné nedůvěřivosti a žárlivosti velmocí, zásadou »otevřených dveří«; v něm bují válečné náklonnosti a choutky jednotlivců, politických stran i celých širokých vrstev, v jeho službách, pokud jde o interesy vlastního státu, pracuje veřejný tisk i vědecké badání.

Ve zdánlivém rozporu s právě uvedenými zjevy, však dojista v úzké příčinné souvislosti s nimi množí se v době naší v míře neobyčejné styky mezinárodní všeho druhu, a s nimi mohutní vědomí vzájemné odvislosti hospodářské a kulturní, přesvědčení o společenství interesů a snahy po udržení míru v zájmu všeobecném.

---

[1]) Ku otázkám mezinárodním tohoto druhu čítá *Driault*, l. c., str. 43 násl. a 315 násl. též otázku případného rozkladu říše rakousko-uherské. Z podobného francouzského politického hlediska pojednává o téže otázce po stránce mezinárodní *Ch. Benoist*, La monarchie Austro-Hongroise et l'équilibre Européen (v Revue de deux mondes ze dne 15. října a 1. prosince 1897, 15. července 1898, 15. listopadu 1899) a nejnověji známý spis *A. Chéradama*, L'Europe et la question d'Autriche au seuil du XX. siècle (Paris, Plon, 1901). O »rakouské otázce« mluví též, ovšem z jiného (opáčného) stanoviska politického *Schlief*, l. c., str. 377.

Hnutí pro pokoj a mír nikdy nebylo tak živé jako právě nyní v době nejtužšího zbrojení; jsouc vědomě organisováno, proniká zejména do vzdělaných, vedoucích vrstev společností státních, ano i do rozhodujících kruhů vládních, i působí dnes účinně jakožto ideální i hmotná síla proti směrům válečným neb válce přejícím. Záležíť pak problem míru dle všeobecného ideálného pojetí v reorganisaci neb nové organisaci mezinárodní, ve kteréž by veškeré spory mezinárodní řešeny byly pořadem práva, dle určitých pravidel právních určitou sankcí opatřených, prostřednictvím zvláštních orgánů společných s přiměřenou mocí výkonnou.[1])

Otázka tato zajímala ovšem již od dob Grotiových přední pěstitele práva mezinárodního a filosofy práva přirozeného v století 17. a 18.,[2]) ač vážný a zajímavý pokus praktický tohoto druhu k podnětu *Jiřího z Poděbrad* vyskytá se již v stol. 15.[3]) Dějiny práva mezinárodního zaznamenávají po této stránce zejména *Sully-ův* »velký plán republiky křesťanské« přičítaný Jindřichu IV. (1623), návrh ligy všech států k docílení věčného míru, Castelem de *St. Pierre*[4]) kongressu Utrechtskému (1713) předložený a Rousseauem později zpopularisovaný, *Benthamův* střízlivý »plan for a perpetual and an universal peace«,[5]) a *Kantův*[6]) filosofický projekt věčného míru (1795). V 19. století množí se úvahy a návrhy tohoto druhu; ideální velikosť cíle mezinárodní organisace,

[1]) Srv. *M. Siotto-Pintòr*, L'ideale della pace, str. 33.

[2]) Srv. k dějinám starších i novějších osnov organisace mezinárodní společnosti: *F. Martens*, Völkerrecht, sv. I, str. 216 násl.; *Fr.* v. *Holtzendorff*, Handbuch d Völkerrechtes I. sv. (Berlin, 1885) § 10; *Bulmenrincq* (tamtéž IV. sv., Hamburg, 1899, § 16); Dr *C. Lueder* (tamtéž § 54—56); *É. Nys*, Les origines du droit international, Paris, Thorin, 1894, str. 388 násl.; *Bulmenrincq*, Praxis, Theorie und Codification des Völkerrechtes, Leipzig, Duncker-Humblot, 1874, str. 180 násl.; *Heffter*, Das europäische Völkerrecht d. Gegenwart, 8. vyd. (Geffckenovo), Berlin, 1888, str. 231 násl.; *A. Rivier*, Lehrbuch d. Völkerrechtes, Stuttgart, Enke, 1889, § 3, 56; *B. II. Даневскій*, Пособіе къ изученію исторіи и системы международнаго права. Charkov, 1892, I. sv., str. 157 násl.; *Pierantoni*, Storia del diritto intern. nel sec. XIX., passim; *Lorimer*, Principes de droit international (trad. E. Nys), Paris, Maresq, 1888, str. 308 násl.; *Funck-Brentano et Sorel*, Précis du droit des gens, Paris, Plon, 1887, str. 434 násl.; *Schlief*, l c., str. 116 násl., 161 násl.; *Anitschkow*, l. c. str. 84 násl.; *Siotto-Pintòr*, l. c., str. 13 násl.; *P. Fiore*, Trattato di diritto internazionale publico, 2. ed, I. sv., Torino, 1879, str. 94 násl.; *týž*, L'organisation juridique de la société intern. (Revue de droit intern., XXXI, 1899, str. 114 násl.); *Diodato Lioy*, Philosophie d. Rechtes (übers. v. M. Martino), Berlin, Prager, 1885, str. 489 násl.; *Trakal*, O mezin. právu naší doby (Osvěta 1887), str. 520 násl.

[3]) Traité d'alliance et de confédération entre le Roy Louis XI., Georges roi de Bohème et la seigneurie de Venise-Mémoire de Commines. Srv. o bližším obsahu tohoto projektu a jeho obdobách s konferencí Haagskou: dv. r. prof. dr. *A. Zucker*, Jiří Poděbradský a české mezinárodní styky v 15. stol. (Česká Revue, r. IV., str. 129 násl.); *D. Lioy*, l. c., str. 490; *Trakal*, l. c., str. 520.

[4]) *Castel* de *St. Pierre*, Projet de paix perpétuelle, 1873.

[5]) *J. Bentham*, Principles of international Law (vyd. 1843).

[6]) *E. Kant*, Zum ewigen Frieden, 1795.

jakožto předního problemu kulturního vývoje lidstva, nabádá opět a opět k vědeckým řešením novým. Vynikající představitelé vědy o právu mezinárodním posledni doby, jako americký právník *D. Dudley Field*,[1]) Edinburgský professor *J. Lorimer*,[2]) velmistr vědy *Bluntschli*,[3]) téhož ruský žák hr. *Kamarovsky* (prof. univ. v Moskvě),[4]) Pasquale *Fiore*[5]) a j., podali pozoruhodné osnovy jednak kodifikace práva mezinárodního, jednak všeobecné neb aspoň částečné organisace společnosti mezinárodní, které přes nepříznivé přijetí po stránce praktické v době ozbrojeného míru[6]) udržují otázky tyto na denním pořádku vědecké diskusse, mající u porovnání s návrhy dřívějšími, jak právě konference Haagská ukazuje, cenu více než akademickou.[7]) Jest zjevno dnes, že hlavní a

[1]) *D. Dudley Field*, Draft outlines of an international code, 2. ed. 1876.

[2]) *J. Lorimer*, Principes de droit international (trad. E. Nys). Paris, Maresq, 1885, str. 280 násl ; Le problème final du droit international (Revue de droit int., IX. 1877, str. 161 násl.); Proposition d'un congrès international, basé sur le principe de facto (tamtéž, III., 1871, str. 1 násl.).

[3]) *Bluntschli*, Die Organisation des europ. Staatenvereines, 1878 (Gesammelte kleine Schriften, II. Bd., Nördlingen, 1881); Das moderne Völkerrecht der civil. Staaten als Rechtsbuch dargestellt, 3. Aufl., Nördlingen, Beck, 1878, str. 108 násl.

[4]) *Гр. Л. Камаровскій*, О международномъ судѣ (Du tribunal international). Moskva, 1881, (rec. Martens, Revue de dr. int, XIV., 1882, str. 90 násl.); *týž*, De l'idée d'un tribunal international (Revue de droit int., XV., 1883, str. 44),

[5]) *Pasquale Fiore*, Il diritto internazionale codificato e la sua sanzione giuridica, 2. ed.. Turin, 1898 (srv. Revue de dr. int., XXIII, 1891, str. 94 násl.; XXX., 1898, str. 403 násl.); L'organisation juridique de la société internationale (Revue de dr. int., XXXI., 1899, str. 209 násl.).

[6]) K posouzení návrhů Bluntschli-ova, Lorimerova a hr. Kamarovského srv. *F. Martens*, Völkerrecht, I. sv., str. 221 a Revue de dr. int, XIV , 1882, str. 90; *G. Rolin-Jaequemyns*, Les principes philosophiques du droit international. Examen du système de M. Lorimer (Revue de dr. int., XVIII., 1886, str. 49 násl.); *Anitschkow*, l. c., str. 166 násl.

[7]) Srv. m. j. *P. Fiore*, De la sanction juridique du droit international, Revue de droit int. XXX. 1898, str. 5 násl.; *M. S. Kebedgy*, Contribution à l'étude de la sanction du droit international (tamtéž, XXIX., 1897, str. 113 násl.). Dr. *G. Roszkowski*, Über das Wesen und Organisation der intern. Staatengemeinschaft (v Ztschrft. f. intern. Privat- und Strafr., herausg. v. Böhm, Erlangen, III. sv., 1893, str. 253 násl.; *týž*, De la codification du droit intern. (Revue de dr. int. XXI., 1889, str. 521 násl.) *J. Hornung*, Civilisés et barbares (tamtéž, XXVII., 1885, str. 5 násl., 447 násl., 539 násl., XVIII., 1886, str 188 násl., 281 násl.). Četné práce vědecké vztahují se zejména k organisaci mezinárodního rozhodčího soudu: srv. *E. Laveleye*, Des causes actuelles de la guerre en Europe et de l' arbitrage. 1873 (rec. v Revue de dr. int. V., 1873 str. 506 násl.); *G. Rolin-Jaequemyns*, De l'arbitrage comme moyen d'accommoder les différends entre les nations, 1883; *Rouard le Card* (Toulouse), Les destinées de l'arbitrage depuis la sentence rendue par le tribunal de Genève, Paris, 1892 (rec. tamtéž XXIV., 1892, str. 339 násl.; *F. Dreyfus*, L'arbitrage international, Paris, Calman-Lévy, 1892 (rec. Revue de dr. int., XXIV., 1892, str. 549 násl.); *M. Revon*, Les traités d'arbitrage permanent (Revue de dr. int., XXIV., 1892 str. 406 násl.), vyňatek z díla poctěného cenou Bordinovou od Académie des sciences morales et pol.: L'arbitrage international, son passé, son présent. son avenir, Paris, 1892; *Féraud-Giraud*, Des traités d'arbitrage général et permanent. Revue de dr. int. XXIX , 1897, str. 333 násl.); *A. Mérignhac* (Toulouse),

a ovšem zatím ještě nepřekonatelná obtíž záleží v pojmové neslučitelnosti absolutní suverenity států a jakékoliv donucovací společné autority vyšší, jež jeviti se musí jakožto neoprávněná a nepřípustná intervence.[1])

Hnutí za mírem v 19. století postupuje však ještě jinými, vývoji novodobého veřejného života přiměřenými prostředky, spůsobem organisovaným. R. 1815 utvořena byla první *společnost přátel míru* a nedlouho potom následovalo zakládáni podobných korporací ve všech vzdělaných státech světa. Ethické pohnutky, hrůzy a nespravedlivosť válek, vítězení moci nad právem, vysvětlují jich zřizování. První mezinárodní kongress společností těchto odbýval se r. 1842 v Londýně s programem návrhu na zřízení mezinárodního soudu. Od té doby postoupila mezinárodní organisace společností přátel míru co do významu a rozsahu svého netušenou měrou, přetvořivši se (1867) v mezinárodní stálou ligu míru (Ligue internationale de la paix et de la liberté) s ročními kongressy a se stálým úřadem (Bureau de la paix) v Bernu; vybředla z utopií k otázkám více praktického rázu, vymanila se ze vlivů revolučních a agitačních živlů, získávajíc svými projevy a tiskem půdu v kruzích politiků, právníků a vzdělanců všeho druhu jakož i příznivější posuzování u vlád evropských. Nyní jest to celkem praktické hnutí veřejného mínění, jehož význam a cena leží méně v jeho jednostranném a od skutečných poměrů příliš vzdáleném řešení otázky míru, jako spíše v dynamické jeho stránce, v účinném působení k sesílení obecného přesvědčení mravního, kteréž jest dojista důležitou podmínkou skutečného pokroku v této věci.[2])

Traité théorique et pratique de l'arbitrage international, Paris, 1895; *Chev. Descamps* (Louvain), Essai sur l'organisation de l'arbitrage international (Revue de dr. int. XXVIII., 1896 str. 5 násl.). — O otázce odzbrojení srv.: *Lorimer*, Le désarmement proportionel (Revue de dr. int., XVII, 1885 str. 50 násl.); *Rolin-Jaequemyns*, Limitation conventionelle des dépenses et des effectifs militaires (tamtéž, XIX., 1887, str. 398 násl.); *Lorimer*, La question du désarmement et les difficultés qu'elle soulève (tamtéž str. 472 násl.); Comte *Kamarowsky*, Quelques réflexions sur les armements croissants de l' Europe (tamtéž, str. 479 násl.).

[1]) Srv. nové cesty razící odchylné theorie o suverenitě států na základě vzájemné odvislosti (interdépendence a contr. běžné nauky o indépendence) u *A. Pilleta*, Recherches sur les droits fondamentaux des états dans l'ordre des rapports internationaux et sur la solution des conflits qu'ils font naitre. Paris, Pedone, 1899 (rec. *Trakal* ve Sborníku věd pr. a st., I. ročn. 1901, str. 327 násl.).

[2]) Srv. k dějinám propagandy společností přátel míru: *Siotto-Pintòr*, l. c., str. 17, 26 násl.; *Schlief*, l. c., str. 156 násl.; *Anitschkow*, l. c., str. 94 násl., 106 násl.; *Novicow*, l. c., str 717 násl.; *Bulmerincq* (Holtzendorffs Handb. d. Völkerrechts, IV sv., § 13); *Descamps*, Essai sur l'organisation de l'arbitrage etc., str. 14; *Pierantoni*, Storia del diritto intern. in sec. XIX., cap. II., III., V.—VII., IX. Dle výkazu ústředního bureau jest nyní 94 společností toho druhu (s 347 přidruženými skupinami), z těch 54 v Americe, 40 v Evropě. Před konferencí v Haagu a po čas jejího zasedání dostoupily agitační projevy přátel míru zvláště v Anglii, v Holandsku, v Německu a v Rusku velkolepých rozměrů (srv. Dr. *Kolben*, l. c. str. 31; *Mérignhac*, La conférence int. de la Paix, str. 10; *B. Suttner*, l. c., passim).

Mnohem vytříbenější a odbornější organisace hnutí pro mír a pokoj vznikla založením a pořádáním t. zv. *interparlamentárních konferencí* pro mír a rozhodčí soud mezinárodní. Již r. 1878 na kongressu přátel míru navrhl E Thiaudière svolání ročního kongressu složeného z členů parlamentů různých národů. Od r. 1889, kdy dle návrhu toho sešli se na podnět Fr. Passy a R. Cremera poprve zástupci parlamentů deseti zemí (96 počtem) k rokování o otázkách míru a organisace mezinárodní, shromažďuje se ročně interparlamentární konference k tomu cíli střídavě ve sněmovních budovách států evropských, čítajíc nyní kolem 1500 členů, mezi nimiž nalézá se značný počet vynikajících politiků, ministrů a zástupců vlád. K doplnění organisace bylo zřízeno r. 1892 v Bernu stálé bureau (Bureau interparlamentaire pour l'arbitrage international) jakožto orgán stálé »Union interparlamentaire«. O věcnějším a více praktickém pojednávání otázek mezinárodního práva na konferencích interparlamentárních svědčí mimo jiné zvláště snesení a návrhy konference v příčině zřízení rozhodčího soudu mezinárodního. Kdežto společnosti přátel míru požadují odzbrojení a na plné rovnosti práv založený právní řád s obligatorním soudem rozhodčím, opatřeným sankcí a exekutivou mezinárodní, zasazuje se interparlamentární konference o dosavadní praksi a skutečným poměrům spíše odpovídající stálý, však fakultativný soud rozhodčí.[1])

Konstitucionalismus parlamentární vůbec napomáhá vydatně vývoji hnutí pro mír; o otázce rozhodčího soudu mezinárodního a o vsouvání příslušné doložky do smluv mezistátních, bylo častěji v poslední době rokováno ve sněmovnách států evropských i amerických.[2]) Neméně znatelný jest vliv hnutí toho i v projevech vlád a panovníků. V odpovědi uherské delegaci r. 1891 císař rakouský František Josef I. dal přesvědčení tomu nad jiné případný výraz.[3]) Prohlásiv »udržení míru za nejbezpečnější záruku štěstí a blaha národů« doložil, že vzájemná úsilí vlád evropských nevedla sice ještě k tomu, »aby odstraněna byla nebezpečí politické situace Evropy, neb aby zastaveno bylo všeobecné válečné zbrojení; ježto však potřeba míru tak všeobecně a

[1]) Srv. *G. Moch*, Autour de la conférence interparlamentaire. Paris Colin, 1895; *Schlief*, l. c., str. 174 násl.; *Descamps*, Essai sur l'organisation de l'arbitrage etc., str. 19 násl. Interparlamentární bureau vydává měsíčník »Conférence interparlamentaire«. Mnozí z delegátů konference Haagské jsou vynikajícími členy interparlamentární konference (Descamps, Rahusen, Beernaert a j.). Na poslední konferenci v Paříži r. 1900 shromážděno bylo 700 členů.

[2]) Srv. *Schlief*, l. c., str. 85 násl.; *Bulmenrincq* (Holtzendorffs Handbuch, IV. sv. § 14, 15); *Féraud-Giraud*, Des traités d'arbitrage général et permanent (Revue de dr. int. XXIX., 1897, str. 345); *Descamps*, Essai sur l'organisation de l'arbitrage etc., str. 17 násl.; *Pierantoni*, l c., zvl. cap. IX., X.; *Bloch*, Die wahrscheinl. polit. u. wirtsch. Folgen e. Krieges etc., str. 28 násl. Návrhy parlamentní na prospěch hnutí pro mír a rozhodčí soud souvisí namnoze s jednáními konference interparlamentární a s projevy společností přátel míru. V letech 70tých zvlášť objevily se téměř ve všech parlamentech Evropy a Ameriky.

[3]) Cit. u *Schliefa*, l. c., str. 134, pozn.

jednomyslně se jeví, není naděje na konečné dosažení onoho cíle vyloučena. Kéž by Mně bylo dopřáno, bych mohl svým národům ohlásiti radostné poselství, že nynější starosti a břemena ohroženého míru jsou u konce.«

Jakožto přímo právotvorná stálá organisace v oboru práva mezinárodního působí r. 1873 k podnětu Rolina-Jaequemynse v Gentu založený »*Institut de droit international*«.[1]) Po 25 let svého trvání sdružuje a shromažďuje institut bez hřmotné zevní agitace přední zástupce vědy k střízlivému a důkladnému vědeckému řešení praktických otázek práva mezinárodního Mimo jiné vypracována byla tu brzo po založení korporace této (1873) dle návrhu prof. Goldschmidta osnova řádu pro zřízení mezinárodního soudu rozhodčího a příslušného reglementu pro jeho řízení[2]) a po nezdaru konference Brusselské (z roku 1874) návrh kodifikace práva válečného: »Manuel des lois de la guerre sur terre«[3]) (1880), kterýž od té doby nabyl v některých státech téměř officielní platnosti.[4])

---

[1]) Srv. *G. Rolin-Jaequemyns*, De la necessité d'organiser une institution scientifique permanente pour favoriser l'étude et le progrès du droit international (Revue de dr. int., V., 1873. str. 463 násl.); táž Revue, V., 1873, str. 667 násl.; VI., 1874, str. 167 násl., 343 násl.; VII., 1875, str. 291 násl.; *Descamps*, Essai sur l'organisation de l'arbitrage etc., str. 15 násl.; *A. Pierantoni*, l. c., cap. VIII.—X.; *Anitschkow*, l. c, str. 142 násl. Zakladateli institutu jsou: *Asser* (Amsterdam), *Besobrazov* (Petrohrad), *Bluntschli* (Heidelberg), *Calvo* (Buenos Ayres), *Laveleye* (Liège), *Lorimer* (Edinburg), *Mancini* (Řím), *Moynier* (Ženeva), *Pierantoni* (Neapol) *Rolin-Jaequemyns* (Gent). Orgánem institutu jest *Revue de droit international et de législation comparée* vycházející v Brusselu (od r. 1869). Kromě toho vydává institut ročně sborník »*Annuaire*« de l' I. de dr. int. obsahující nejdůležitější akty diplomatické a mezinárodně právní.

[2]) Dr. *Goldschmidt*, Projet de réglement pour tribunaux arbitraux internationaux présenté à l'Institut de dr. int. (session de Genève 1874) v Revue de droit int, VI., 1874, str. 421 násl., 587 násl.; tamtéž VII., 1875, str. 277 násl., 418 násl.

[3]) Sdělání této osnovy předcházel důkladný rozbor snesení konference Brusselské (srv. *Rolin-Jaequemyns* v Revue de dr. int. VII., 1875, str. 87 násl., 284 násl, 438 násl., 674 násl. »*Manuel des lois sur la guerre*« (tamtéž, XIII., 1881, str. 77 násl. a Annuaire de l' I. de dr. int. V., 1882) snesený na schůzi institutu v Oxfordě (za součinnosti Moyniera, Bluntschtlia, Martense, Hollanda, Den Beera Portugaela a j.) zavdal podnět k výměně proslulých listů mezi hr. Moltkem a Bluntschlim (Revue, XIII., 1881. str. 79 násl.), jakož pak mezi vévodou Leuchtenbergským a Martensem (tamtéž. str. 309 násl.). Na něm zakládají se pozdější osnovy práva válečného, pak osnova vojenského kongressu španělsko-portugalsko-amerického (v Madridě) z r. 1892, osnova *E. Lehra* (Revue, XXV., 1893, str. 321 násl.) a Dra *Geffckena* (tamtéž, XXVI., 1894, str. 586 násl.). — Kromě těchto a jiných předmětů podrobil institut důkladnému rozboru t. zv. pravidla Washingtonská z r. 1871 o povinnostech neutrálů, jež sloužila za základ známého rozhodčího výroku o otázce Alabamské (srv. *Ch. Calvo* v Revue de dr. int., VI., 1874, str. 453 násl., 533 násl.; *Rolin-Jaequemyns*, tamtéž VII., 1875, str. 72 násl.).

[4]) V podobném směru jako institut práva mezin. působí r. 1873 v Londýně založená »*Association pour la réforme et la codification du droit de gens*«, kteráž od r. 1894 přijala jméno »*International Law-Association*«.

Veškeré uvedené snahy, jež v souboru svém tvoří hnutí pro mír a pokoj, nalézají posily jednak ve faktu poměrného ubývání válek i ve *skutečném vývoji mezinárodní praxe v příčině řešení sporů mezistátních prostředky smírnými.* Kdežto v 17. století plných 60 let náleží válce, v dějinách 18. století až do r. 1815 není téměř ani 15 let bez událostí válečných, jest válka v 19. století zjevem mnohem řidčím a počet sporů vyřízených cestou smírnou roste očividně, zejména po úspěšném výsledku rozhodčího soudu, jenž r. 1872 zasedal v Ženevě ve sporu anglo-severoamerickém (Alabama-claims) a po vydání osnovy řádu pro rozhodčí soud mezinárodní institutem práva mezinárodního (1874). R. 1872 rozhodl papež ve sporu německo-španělském o Karoliny, r. 1893 vláda francouzská ve sporu americko-anglickém o rybolovu v Behringově moři. Smlouvy s všeobecnou doložkou arbitrační, po případě smlouvy o rozhodčím rozhodování všech sporů mezi těmi kterými státy vzešlých uzavřeny neb aspoň navrženy byly mimo jiné mezi Švýcarskem a Spojenými Státy (návrh 1883), mezi státy americkými (na panamerické konferenci 1890), mezi Hollandskem a Portugalskem (1894), mezi Italií a Argentinou (1898) a mezi Anglií a Spojenými Státy (návrh 1897). Právě v době konference Haagské (1899) zasedal a vynesl rozsudek rozhodčí soud v Paříži (za předsedání prof. F. Martense) ve sporu mezi Anglií a Venezuelou o hranice Guyany.[1])

(Srv. *Pierantoni*, l. c., str. 543 násl.). Otázkou zavedení rozhodčího soudu mezinárodního zabýval se též po dvakráte r. 1888 a 1892 ibero-americký právnický kongress v Lissaboně a v Madridě (srv zprávy o kongressech těchto: *Torres Campos*, Revue de dr. int., XXI., 1889, str. 238 násl., a *E. Lehr*, tamtéž, XXVI., 1894, str. 335 násl.).

[1]) Srv. k dosavadní praxi mezinárodních soudů rozhodčích a příslušných smluv: *Pierantoni*, l. c., zvl. cap. VII.—X.; *F. Martens*, Völkerrecht, II sv., § 104; *Даневскій*, l. c., I., str. 180 násl., II., str. 74 násl.; *Bulmenrincq* (Holtzendorffs Handb. d. Völkerrechts IV. sv.), § 9—16; *C. Lueder* (tamtéž) § 56; *Bluntschli*, Das mod. Völkerrecht, § 488. až 498; *Rivier*, l. c., § 58; Dr. *E. Ullmann*, Völkerrecht (Marquardsens Handbuch d. öff. R.), Freiburg i. B., Mohr, 1898, § 132—134; Dr. v. *Liszt*, Das Völkerrecht, Berlin, Haering, 1898, str. 202 násl.; *Heffter* (Geffcken), l. c., § 108, 109; *Funck-Brentano et Sorel*, l. c., str. 458 násl. *Lorimer*, Principes de dr. int., str 300 násl.; *H. S. Maine*, Le droit international. La guerre. Paris, Thorin, 1889, str. 271 násl.; *Carnazza-Amari*, Traité de droit international public. (trad. Montanari-Revest), Paris, Larose, 1882, II. sv., str. 559 násl.; *W. B. Lawrence*, Note pour servir à l'histoire des arbitrages internationaux (Revue de dr. int., VI., 1874, str. 117 násl.); *Pradier-Fodéré*, La question de l'arbitrage devant la conférence internationale américaine de Washington (tamtéž XXII., 1890, str. 537 násl.); *Trakal*, l. c, str. 608 násl. Další literaturu v. shora v pozn. 7. k str 71. Revue de droit int. po dobu svého trvání sleduje běžně hlavní případy soudů rozhodčích (Chronique des arbitrages internationaux a j.). *P. Fiore* Revue d. dr. int., XXX,, str. 12) uvádí, že od r. 1815 až do r. 1898 bylo celkem 60 případů; Spojené Státy byly súčastněny z těch ve 32, Anglie ve 20 případech. Smluv se stálou doložkou rozhodčí, po případě všeobecných smluv o rozhodování soudem rozhodčím bylo dle *Féraud-Girauda* (l. c. Revue de dr. int. XXIX. str. 353 násl.) od r. 1848 až 1895 celkem 20. Doložka arbitrační vsunuta jest kromě toho v četných smlouvách mezi-

Ovšem že byly a jsou to dosud hlavně právní otázky, spory o hranice, porušení neb spory o výklad mezinárodních smluv, porušení práv cizinců, otázky povinností a práv z neutrality plynoucích, jimiž se rozhodčí soudy s úspěchem zabývaly, nikoliv otázky politické neb takové, jež dotýkají se národní cti neb životních interessů, celistvosti území, neodvislosti, existence států. Z toho důvodu většina spisovatelů práva mezinárodního (l. c.) pochybuje více méně o tom, že by instituce rozhodčího soudu, který za daných poměrů může býti toliko fakultativní (nikoliv stálý a obligatorní), byla při veškerém blahodárném působení s to v dohledné době nahraditi válku ve všech sporech mezinárodních, a omezuje ji na určitý úzký obor mezistátních poměrů (R. Jaequemyns, Mancini, Carnazza-Amari, Martens, Goldschmidt, Féraud-Giraud, Lorimer, Bulmenrincq, Rivier, Bluntschli a j.). Někteří (Geffcken-Heffter, Funck-Brentano et Sorel, Lueder), hovíce spíše militaristickému duchu, zaujímají stanovisko více než skeptické. Na druhé straně roste však stále vědecký směr, který pokládá i za daných poměrů instituci rozhodčího soudu za důležitý kus organisace mezinárodní, schopný vývoje dalšího (Pierantoni, Fiore, Pradier-Fodéré, Rouard le Card, Lucas, Kamarovsky, Danevsky, Maine, Revon, Descamps, Mérignhac a j.).[1])

Rozhodčí soudy mezinárodní v století 19. odstranily dojista nemálo sporné látky z mezistátního života, kteráž byť by i sama válku nespůsobila, přec po případě byla by s to stupňovati napjetí a protivy. Přiváděním práva do poměrů mezinárodních přispěly případy smírného vyřízení sporů mezistátních k skutečnému pokroku kulturnímu.

Z dosavadních úvah vysvitá, že vědě, ač sama o sobě ještě není s to vytvořiti dokonalé právo mezinárodní, připadá i na dále důležitý úkol při řešení problému míru. Úkol ten záleží předem ve vyšetření a ve vědecky přesném rozboru všelikých překážek, jež staví se hnutí za mírem v cestu, v seznání nedostatků institucí dosavadních, ve formulování návrhů skutečným poměrům, přirozenému vývoji odpovídajících a v dohledné době uskutečnitelných, po stránce negativní pak v kritice nebezpečných illusí, ukvapených závěrů a jednostranné frázovité agitace. Kromě toho jest třeba, aby otázky sem spadající byly probírány nejen po stránce práva mezinárodního, nýbrž též ze stanoviska ostatních věd státních, sociálních a politických, jakož aby zejména soustava ozbrojeného míru, válka i mír po stránce technické, finanční, hospodářské, sociální a kulturní byly zevrubně objasněny a oceněny.

---

národních, obchodních a hospodářských. Dle zprávy Le *Foyera* o »Les oeuvres de la paix à l'Exposition universelle de 1900. (Revue intern. de sociologie, 1901, str. 354 násl.), bylo od r. 1800—1899 celkem 195 případů rozhodčích soudů (statistika Bernského bureau): z těch 29 do r. 1849, pak 15 (1850 - 59), 22 (1860 - 69), 24 1870—79), 42 (1880—89), 63 (1890 - 99).

[1]) Povšechný přehled různých mínění o rozhodčím soudnictví v literatuře práva mezinárodního podává *Féraud-Giraud* Revue de dr. int., XXIX. str. 334 násl.).

Vědecká diskusse na této reální půdě, uvádějící hnutí pro mír do nového stadia jest také již zahájena, i chceme ku konci této statě některé typické názory zde ještě uvésti.

Jedni pokládají problém míru za otázku všeobecné *ethické obnovy*. Názor tento má pro sebe tradice stkvělé doby v dějinách vědy práva mezinárodního, tradice učení Grotiova a pozdější filosofie práva přirozeného. Soubor zásad mravních ve formě ideálního věčného a nezměnitelného práva přirozeného přinesl do zevního života států první základy novodobého práva mezinárodního a podmiňoval ve spojení s křesťanstvím jeho další postupný vývoj. V 19. století odklonila se věda práva mezinárodního vlivem historické a realistické methody namnoze od onoho směru, jemuž po stránce právně politické nelze upříti značného významu v příčině vědomého a soustavného vytváření práva mezinárodního. Dnes ovšem nebude nikdo konstruovati soustavy práva přirozeného dle vzorů století 17. a 18.; jest však a bude vždy nutno přispůsobovati v zájmu skutečného a trvalého pokroku nedokonalé právo mezinárodní zásadám, jež tvoří ve vývoji společností lidských mravní úroveň vzdělanosti. Zvláště právně-politická nauka mezinárodní, která chce působiti na utváření se práva mezinárodního na základě idey míru, přirozeně připínati se musí k ethické stránce poměrů mezistátních.

V tomto smyslu pojednává o problému práva mezinárodního prof. *Siotto-Pintòr* v cit. spise o ideálu míru;[1]) vyšetřuje psycho-sociologický obsah dosavadního hnutí pro mír, sleduje obšírně překážky jeho v nynějším stavu společnosti a práva mezinárodního: překážky pojmové (nezadatelná suverenita států), překážky mravní (názory diplomatů, stoupenců militarismu, jistých politických a sociálních stran a v souvislosti s těmito překážky hospodářské a politické (hospodářské zájmy válečné, osadnická politika, výstřední nacionalism, plemenné záští, mocenské snahy vlád i národů a j.). Řešení problému míru předpokládá předem mravní disposici států uznávati vzájemnou solidárnost a společnou autoritu bez potřeby donucení a násilí na základě uvědomění interessů všeobecných a zásad křesťanských. Kromě toho přimlouvá se *Siotto-Pintòr* za radikální reformu vědy práva mezinárodního ve směru sociologickém (scienza etica de' rapporti intersociali), na základě a za součinnosti vědy národohospodářské a kollektivní psychologie. Náprava praktická musí směřovati zejména k těm poměrům, v nichž seznány byly hlavní překážky k uskutečnění ideálu míru.

Obdobným způsobem jako Siotto-Pintòr podává povšechný a obsažný výklad otázek těchto po stránce *sociologicko-politické* s ohledem

[1]) *M. Siotto-Pintòr* (prof. university Urbino), L' ideale della pace e il rinnovamento psico-sociologico del cosi detto diritto internazionale, Roma, Bocca, 1900. Srv. téhož spisov. Considerazioni storiche e teoretiche intorno ai più gravi argomenti della etica politica. Vol. I Evoluzione storica delle forme e forze politiche. La sovranità. Torino, Roux Frassati, 1896; Della vera natura ed indole della disciplina internazionale. Firenze, Bemporad, 1895.

na určitější právní organisaci společnosti mezinárodní *J. Novicow.*[1]) Politický vývoj mezinárodní jeví v postupu svém zákonnost jako všechen vývoj sociální vůbec; vývoj ten směřuje v budoucnu nevyhnutelně k federativnému seskupení států, ustrojenému na ideách míru a pokoje. Vylíčiv předem výhody takové federace kteráž by při zachování su erenity zaručovala zevní kollektivní i individualní bezpečnost národů prostředky právními, jakož i všeobecný volný vývoj hospodářský federovaných států bez ochranných cel mnohem účinněji než nynější anarchie mezinávodní s ozbrojeným mírem, sleduje ruský sociolog překážky vývoje k federaci směřujícího: territoriální rozpínavost, domnělé výhody války, bludy militarismu, jeho interessy, národní chauvinism, egoism a krátkozrakosť, plemennou zášť, nedůvěru k soudnictví mezinárodnímu, tradice a víru ve věčnost války a všemohoucnost násilí, rutinu diplomatů a t. p. Překážky tyto, jež kromě plemenné různosti mají vesměs ráz subjektivní, jsou odčinitelné. Prostředky k tomu směřujícími zabývá se *Novicow* v dalším oddílu spisu svého. Jsou to jednak vývoj světové organisace hospodářské na základě vzájemné odvislosti a společenství zájmů, rostoucí internacionalism myšlenkový, činitelé mravní, následkem největšího zdokonalení výzbroje stále pravděpodobnější nemožnost války mezi velmocemi (Bloch), vývoj demokratismu, socialismu, zdokonalení vnitřní správy států ve smyslu potřeb života mezinárodního, redukce počtu států, alliance, větší territoriální ustálenosť mocností evropských, vývoj evropského patriotismu na základě dějinné kulturní solidárnosti. Síla associace v zákonném vývoji sociologickém nezná mezí; rovněž trvalé snahy po zajištění bezpečnosti kollektivní a individuální, po docílení rovnováhy, po rozšíření a utužení práva a spravedlnosti nespokojí se s formou a s prostředky státu a s právní nejistotou mezinárodního stavu nynějšího. Kdy a jakým konkretním spůsobem utvoří se federace evropská, nelze ovšem předvídati; jisto jest jen, že organisace její pokračuje v oboru soukromého i veřejného práva mezinárodního, v evropské i americké soustavě států. V zajímavé stati závěrečné shrnuje *Novicow* význačné zjevy, kteréž již nyní sluší pokládati za ukazatele vývoje federativného; jsou to zvláště: zdokonalená mezinárodní právní ochrana cizinců (soukromé a trestní právo mezinárodní, zařízení a praxe mezinárodních úřadů správních (poštovního, telegrafního, železničního, k ochraně průmyslového, literárního a uměleckého majetku a j.), pořádání pravidelných kongressů k témuž cíli, vědecké officielní kongressy mezinárodní, organisace katolické a pravoslavné církve, progressivně rostoucí počet řešení sporů rozhodčími výroky, uznávání principu národnostního, občasné kongressy panovníků a zástupců velmocí k úpravě všeobecných otázek (od kongressu vídeňského 1815 až ku konferenci Haagské), útvary allianční (trojspolek a dvojspolek). Vývoj tento bude přirozeně postupovati k širším a tužším organisacím států, fakultativní

[1]) *J. Novicow*, La fédération de l'Europe. Paris, Alcan, 1901, str. 807. Srv. téhož spisov. La politique internationale. Paris, Alcan 1886. Novicow náleží mezi přední stoupence organické theorie sociologické.

stálý rozhodčí soud mezinárodní stane se časem obligatorním, působnosť jeho rozšíří se na veškeré spory mezistátní, síla mravních sankcí jeho rozhodnutí poroste, kongressy mezinárodní k úpravě všeobecných společných interessů stanou se pravidelnější a nabudou povahy jakési zákonodárné autority a na konec naleznou se dojista též i přiměřené formy pro úpravu výkonné moci společné ve federaci evropské. Jakkoliv soudíme o základním sociologickém názoru *Novicowa* i o některých vývodech více subjektivního rázu, nelze celkovému výkladu jeho upříti vědecké přesvědčivosti. Úvahy tohoto druhu nemohou více ani u odpůrců hnutí pro mír zanechati dojem politické utopie.

Kdežto *Siotto-Pintòr* i *Novicow* v uvedených spisech, vydaných po konferenci Haagské, opírají výklady své namnoze též již o fakt a o výsledky konference této, pokusil se již před tím z podobného stanoviska *právně politického* o řešení otázky míru a organisace mezinárodní dr. *E. Schlief*. Spis jeho, »Der Friede in Europa«, r. 1892 vydaný, jenž vzbudil všeobecnou pozornost tím, že odlišuje se podstatně od názorů v německé literatuře běžných, jest proto též zajímavým, že v něm svolání konference Haagské přímo jest předvídáno.[1]) *Schlief* podrobuje předem v Německu zvláště od r. 1870 běžnou theorii války jakožto »článku božího řádu světového« (Moltke) a nenahraditelného positivního dobra případné kritice a vykládá pak praktickou cenu nerušeného mezinárodního vývoje za míru na základě solidárnosti interessů na místě nestálé rovnováhy za stoupajícího všeobecného zbrojení, praktické výhody povlovného zřízení federativní soustavy křesťanských vzdělaných států se společnými pravidelnými institucemi rozhodčími a kongressovými při zachování jich suverenity a s dalšími důsledky postupného vývoje mezinárodní správy, koloniální politiky a konečně i odzbrojení aspoň relativného. Autor jest přesvědčen, že uskutečnění cíle tohoto v dohledné době není přes všechny pochybnosti a zjevy tomu odporující vyloučeno. »Jsouť období (v dějinách světových), kdy zdánlivě náhle vystupují zjevy, jež dosud volně a snad vůbec nepozorovaně zrály k uskutečnění; k takovému bodu obratu dospěly dějiny patrně též dnes a v lůně nejbližší budoucnosti dřímají nepochybně události nejrůznější, jež zevní ráz civilisovaného lidstva proti nynějšku podstatně změní.«[2])

---

[1]) Dr. *E. Schlief*, Der Friede in Europa. Eine völkerrechtlich-politische Studie. Leipzig, Veit, 1892, str. 511. Obsahuje stati: 1. Das Wesen des Krieges im Allgemeinen; 2. Der Krieg als »Element der göttlichen Weltordnung«; 3. Der Krieg als positives Gut; 4. Die Solidarität der Kulturinteressen und der Geltungsbereich des Völkerrechtes in Europa; 5. Friedensbestrebungen in d. neueren Zeit; 6. Die innere Politik und der Friede; 7. Die Diplomatie und der Friede; 8. Völkerrecht und Weltbürgerthum; 9. Schiedsgerichte, Staatencongresse und Völkergerichtshof; 10. Stabilität; 11. Die Neutralisirung der europäischen Meere und Meerengen; 12 Staatensystem und Ausland; 13. Staatensystem und Kolonialpolitik; 14. Abrüstung; 15. Der Weg zum Ziele. — *Holls*, l. c. (str. 7. pozn.) chválí u spisu tohoto »hluboké vědění, zdravý úsudek«, »státnický rozhled a diplomatický takt« a shledává v něm znamení úpadku theorií »krve a železa« v literatuře německé.

[2]) L. c., str. 467.

To platí zvláště o hnutí pro mír i »mělo by ustati mluvení o pacifikaci Evropy jakožto o přeludu povrchních idealistů; spíše lze právem prohlásiti nynější stav věcí, věčnou válečnou hotovost národů za cop, jenž přítomnosti proti rozumu jest přivěšen a dříve neb později musí býti ustřižen.« [1])

K tomu třeba jest ovšem praktických prostředků a příslušného o zkušenosti se opírajícího popudu s vyloučením dosavadních omylů, jež záležejí hlavně v slučování hnutí pro mír s jinými věcně nesouvislými snahami, pak ve snahách po docílení všeho rázem, i se všemi důsledky, jež dostaviti se mohou teprv později a konečně příliš dalekosáhlé prostorové rozšíření plánu, jenž ostatně nemusí vázati se na jisté formy ústavního zřízení států, zvláště ne na zřízení parlamentární, co do absolutní ceny kulturní dosti pochybné, jenž však měl by za svůj základ podržeti vzdělanost křesťanskou.

Podnět k rozřešení této veliké a důležité otázky mezinárodního práva musel by vyjíti od některého vlivuplného státu, plně vědomého svého významu i účelnosti takového kroku, jemuž by střední a malé státy dojista neodepřely souhlasu. Mohlo by to býti za nynějšího stavu věcí Německo, pak — mnohem spíše než rozpínavá Anglie — Rusko potřebující ve svém přirozeném vývoji na východ přiměřeného uvolnění v Evropě. »Není nikterak vyloučeno, že z tohoto poznání právě od Ruska vyjde jednou první a skutečně praktický popud k založení evropské soustavy států.« [2])

Stát onen musel by dotázati se přímo úředně všech ostatních vlád a udati toliko hlavní rysy problemu: »zaručení dané držby, rozhodování všech mezistátních sporů soudem, jenž skládal by se ze všech na případu nesúčastněných členů a jehož organisace byla by vyhražena bližšímu ujednání« [3]) podobně jako pravidla pro jeho řízení. Podnět takový nemohl by zůstati bez odpovědi vlád, kteréž by ať již s výhradami dojista neodmítly diskussi vůbec, tím méně, když by veřejné mínění o to se povolanými orgány účinně zasadilo.

Schlief nepochybuje o tom, že nadejde brzo pravý čas a s ním že objeví se pravý muž, jenž ujme se otázky zajištění míru, kteráž musí se každému pozorovateli nynějšího stavu věcí dobré vůle jeviti jakožto nutný výsledek střízlivého a praktického důmyslu. »Mír Evropy není útvar předražděné fantasie, nýbrž nic více a nic méně než požadavek, jenž splněn býti může a splněn býti musí, má-li vzdělanost lidstva vůbec uchráněna býti před otřesy nejtěžšími.« [4])

Nápadnou shodu mezi uvedenými vývody *Schliefovými* a mezi spůsobem svolání jakož i programem konference Haagské nelze pře-

[1]) L. c., str. 468.
[2]) L. c., str. 490.
[3]) L. c., str. 493.
[4]) L. c., str. 509, 510.

hlédnouti. Svědčí ne-li snad o přímém vlivu na činitele, od kterých podnět ke konferenci vyšel, tedy přec o věcném pokroku vědeckého zpracování problému míru na půdě reální a praktické. [1])

Mezi vědeckými pracemi, jež měly přímý vliv na rozhodnutí cara Mikuláše II., uvádí se obsáhlé dílo ruského státního rady *J.* v. *Blocha* o moderní *válce.* [2]) Na základě bohatého materialu podává v. Bloch všestrannou theorii a důsledky novodobé války. Nynější stav ozbrojeného míru jest vlastně zakrytá stupňovaná válka pohlcující většinu produktivného národního jmění; trvání tohoto stavu musí vésti příště dle *Blocha* nezbytně buď k strašlivé válce s nedozírnými následky neb k stoupajícímu úplnému vysílení národů, k otřesení sociálního řádu, snad k úplné katastrofě. V VI. svazku spisu *Blochova* shrnuty jsou stručně výsledky dílů předcházejících i doličována potřeba a výhody zřízení obligatorního mezinárodního rozhodčího soudu, jemuž přikazuje spisovatel veškeré spory mezinárodní, i řešení současných velikých otázek politických, elsasko-

[1]) Podobným spůsobem jako *Schlief* probírá otázku právní organisace mezinárodní též *Ed. Cimbali*, Lo stato secondo il diritto internazionale universale. (Roma, Bocca, 1891, 317 str.). C. hledá uspořádání poměrů mezinárodních při zachování svobodné neodvislosti legitimních států na základě míru a odzbrojení na místě nynější soustavy ozbrojeného míru, práva výboje, práva silnějšího ve světové soutěži dravých států proti státům slabším. Autor pokládá konfederaci neb personální unii za onu formu, ve které se ustaví všeobecná společnost států, všeho světa (naproti spolkům států dle plemenných neb jiných interesů), jichž neodvislost by zabezpečovala společná ústřední autorita ochranná. *Prader-Fodéré*, jenž ku spisu C. napsal předmluvu, praví o něm, že není knihou minulosti, nýbrž budoucnosti. Mohly by se autoru vytýkati dojista některé přepjatosti, avšak celkem jest případný a »chceme-li býti zcela upřímnými, uznáváme, že jeho hlavní vada jest, že má příliš pravdu«. Srv. též *E Cimbali*, Il non intervento. Roma, 1889; Popoli barbari e popoli civili, Roma, 1891.

[2]) *Johann v. Bloch*, Der Krieg. Übersetzung des russischen Werkes des Autors: Der zukünftige Krieg in seiner technischen, volkswirtschaftlichen und politischen Bedeutung. Bd. I.—VI. Berlin, Puttkammer-Mühlbrecht, 1899. K přehledu obsahu uvádíme tituly jednotlivých svazků: I. Beschreibung des Kriegsmechanismus; II. Der Landkrieg; III. Der Seekrieg; IV. Die ökonomischen Erschütterungen und materiellen Verluste des Zukunftskrieges; V. Die Bestrebungen zur Beseitigung des Krieges, die politischen Konfliktsursachen, die Folgen des Krieges; VI. Der Mechanismus des Krieges und seine Wirkungen. Die Frage vom internationalen Schiedsgericht. Dílo toto, kteréž zcela neb výtahem přeloženo jest do všech téměř jazyků evropských, bylo prozkoumáno censurní vědeckou komisí ruského generálního štábu. Tvrzení o přímém vlivu spisu i jeho autora na rozhodnutí cara Mikuláše II. v příčině svolání konference Haagské (srv. Dr. *Kolben*, l. c., str. 7; *Fried*, l. c., str. 22; *B. Suttner*, l. c., str 19) nebylo popřeno. Společnosti přátel míru vydaly před konferencí četné výtahy spisu Blochova (Der Krieg der Zukunft vom Münchener Komitee für Kundgebungen zur Friedensconferenz, Berlin 1899 a j.). B. sám uveřejnil pro členy konference 4 brožury pod titulem »Die Entwickelung von Krieg und Frieden« a konal v Haagu v době zasedání konference několik přednášek (srv. *Suttner*, l. c.). Krátký nástin názorů jeho obsažen jest též v B. ově pozdějším cit. spisku, Die wahrscheinlichen polit. u. wirtsch. Folgen eines Krieges zwischen d. Grossmächten, str. 77 násl.

lotrinské, východní, čínské, i sporů náboženských, sporů vzcházejících ze záští plemen, z dynastických interessů, z koloniální rozpínavosti, ze zájmů obchodních, z urážek národní cti a j. Dalším požadovaným důsledkem všeho toho ovšem jest zastavení zbrojení, bez něhož nemůže býti trvalého skutečného pokroku kulturního a hospodářského. [1])

Vědecké hnutí pro mír sesilují konečně i ony názory právnické, kteréž nepokládají za daných poměrů organisaci rozhodčího soudu sice za včasnou, avsak připoustějí aspoň, že válka není pro všechnu budoucnosť nezbytným článkem právního řádu mezinárodního. Typický v tomto směru jest spisek býv. ministra Dra. *E. Steinbacha* o hnutí pro mír, vydaný před konferencí Haagskou. [2]) *Steinbach* zabývá se zejména *právní* stránkou problemu míru a na základě případného porovnání vývoje středověkých institucí soukromých válek a dosud obvyklého souboje s vývojem války mezinárodní soudí, že postupným prostoupením mocenského pojmu války právními zásadami, jakož i vývojem mezinárodních styků, utvářením se různých smluvených organisací mezistátních k vymezení sporů, přeměnou vojsk v národní hotovosti a rozšířením válečného nebezpečí na nejširší kruhy zájmové soustava války znenáhla sejde. Nejúspěšnější zatím byla by dle jeho náhledu snad v případech vzešlých sporů vzájemná přísná povinnost států dovolávati se dobrých služeb neb prostředkování; rozhodčí soud při dosavadní nedokonalé organisaci společnosti mezinárodní zdá se mu býti předčasným, byť i ne pro další budoucnost nemožným neb bezúčelným. »Kulturní dějiny lidstva ukazují nám všude povlovné omezování a zatlačování násilí a nahrazování jeho úkonů prostředky jinými. Smlouva i soud v prvotných formách ukazují svými obyčeji a symbolickými jednáními, že zaujaly místo násilného boje druhdy všude platného. To lze dokázati ve vývoji práva římského tak jako v oboru práva germánského. Není důvodu k domněnce, že by tento všude pozorovaný vývoj právě před formou násilí vtělenou ve válce států se zastavil.« [3])

Ve státech pro militarismus a soustavu ozbrojeného míru předem silně zaujatých, zvláště pak v Německu, převládají ovšem dosud, pokud jde o literaturu státovědeckou, názory hnutí za mírem nevalně příznivé. Válka jest dle názorů těchto, jimž po vítězné válce z r. 1870, po nezdaru konference Brusselské (1874) a po vydání osnovy práva válečného institutem práva mezinárodního (1880) dán byl památným listem hr. *Moltke-a* k *Bluntschli-ovi* tak praegnantní výraz, nezbytný způsob řešení

[1]) Ku pracím tohoto směru náleží též cit. spis *M. Anitschkowa*: Krieg und Arbeit. A. ovšem jest přesvědčen, že válka sama sebe nepřivede ad absurdum, aniž že by dosavadní návrhy rozhodčího soudu a organisace mezinárodní (incl. konference Haagské) byly sto způsobiti zánik stavu válečného. To stane se teprv tehdy, až státy rozhodující pronikne přesvědčení, že úkoly jich záležejí ve snaze po uskutečnění svobodného sdružení mezinárodního a vzájemné soutěže. Úkoly ty jest rozřešiti století dvacátému

[2]) Dr. *E. Steinbach*, Zur Friedensbewegung. Wien. Manz 1899 (80 str.).

[3]) *Steinbach*, l. c., str. 72.

sporů mezinárodních ale i nenahraditelný kulturní prostředek k výchově pokolení lidského.[1])

Směr tento připouští v právu mezinárodním toliko humanisaci, uprávnění války, a drže se neústupně pojmu absolutní suverenity státu na venek ve smyslu plné volnosti a neomezenosti, činí hnutí pro mír nanejvýš ústupek volného použití smírných prostředků ve sporech mezinárodních podřízené důležitosti.[2]) V nejnovější době *A. Schäffle* rozepisuje se v tomto smyslu o potřebě širší vědecké sociálně-politické theorie války, aby zejména naproti vývodům v. *Blocha* a jiných stoupenců hnutí pro mír prokázáno bylo, že snahy po odzbrojení jsou v neslučitelném rozporu s neposunutelnými základními podmínkami, s nevyhladitelnými pudy a danými základními skutečnostmi života národů.[3]) Hnutí pro mír vytýká *Schäffle* předem nesprávné pojetí míru, za něhož ve skutečném životě národů zuří všude vnitřní nekrvavé války ničící svým spůsobem statky i životy. Smlouvy a soudy mezistátní bez moci donucovací nemají ceny; nález rozhodčí nehodí se pro spory mezinárodní, kde namnoze jde o sporné zájmy a nikoliv o sporná práva. Jako proti zkázám přírodním tak též proti vnitřním a zevním nepřátelům jest třeba ochrany a obrany; plná hotovost (Vollrüstung) jest jedině možné zabezpečení míru. Si vis pacem, para bellum. Všeobecná branná povinnost tvoří zábranu proti válkám lehkovážným. Odzbrojení nelze ani řádně definovati aniž kontrolou opatřiti; jest to myšlénka předčasná, pro nynější Německo zvláště nevhodná, stálého nebezpečí války nedbající, k ústavním různostem států nehledící, se sociálním a státním vývojem, k němuž náleží možnost převratu válkou neb revoluci, nesrovnatelná.

---

[1] List hr. Moltkea, jakož i vlastní odpověď uveřejnil Bluntschli v Revue de dr. int., XIII., 1881, str. 79 násl. Hlavní místo listu hr. Moltkea: »Věčný mír jest sen a není ani krásný sen. Válka jest Bohem ustanovený článek řádu světového. Nejušlechtilejší ctnosti člověka se tu vyvinují; zmužilost a odříkání, věrnost k povinnosti a duch obětavosti; vojín dává svůj život. Bez války svět by zakrněl a sešel by v materialismu«.

[2]) Srv. na př. *C. Lueders* (Holtzendorffs Handb. des Völkerrechts, IV. sv., zvl. § 47—57); *Gareis*, Institutionen des Völkerrechts. Giessen, 1888, str. 28. *Lasson*, Princip und Zukunft des Völkerrechtes, Berlin, 1871; *téhož*, System d. Rechtsphilosophie, Berlin, 1882, str. 389 násl.; *Rüston*, Kriegspolitik und Kriegsgebrauch, Zürich, 1878 (k tomu *Bluntschli* v Revue de dr. int., 1876, str. 633 násl.); *Steinmetz*. Der Krieg als sociologisches Problem, Amsterdam, 1899; *Stengel*, Der ewige Friede, München, 1899. Z francouzských spisovatelů zaujímá podobné stanovisko *Funck-Brentano et Sorel*, l. c., str. 135 násl.; z italských *Cosentini*, Le militarisme de l'avenir (v Revue intern. de sociologie, 1899). — Naproti tomu *Steinbach*, l. c., str. 71 násl.; *Schlief*, l. c., zvl. statě 1—3 (str. 1—76); *Даневскій*, l. c. II., str 87 násl.; *Holls*, l. c, str. 3 násl. Holls má za to, že od úmrtí kn. Bismarcka (1898) státovědecký a filosofický oportunismus a realismus (»the barracks-philosophy«), kterýž politika německá v té době vytvořila, se přežil.

[3]) *A. Schäffle*, Die Friedensconferenz in Haag. Beiträge zu einer socialwissenschaftlichen Theorie des Krieges. (Zeitschrift f. d. ges. Staatswissenschaft, 55. ročn., 1899, 4. seš.); Zur socialwissenschaftlichen Theorie des Krieges (tamtéž, ročn. 56, 1900, 2 seš.).

Sílu a význam nynějšího hnutí pro mír nelze ovšem v sociálně-politické theorii války pominouti. *Schäffle* připouští, že míru přibývá, že užití theorie Darwinova boje o život v životě společností lidských není případné. Pěstění nápravy sociální, citů altruistických, shody, smluv, vzájemného působení jednotlivců a osob kollektivních, jest s to omeziti válečný spůsob rozhodování sporů a destruktivný spůsob války. Nevhodným však rozhodně jest prostředek odzbrojení a obligatorního soudu rozhodčího. —

Takto jeví se nám v hlavních rysech politické a vědecké prostředí, v němž vyklíčila myšlénka cara Mikuláše II. v příčině svolání mezinárodní konference míru do Haagu. Před ní, mezi ní, mimo ní i po ní tvoří nynější situace Evropy, pletivo politických snah předních států světa a současné kulturní proudění duchů ve vědě i ve veřejném životě závažné pozadí, jehož předběžné vylíčení k posouzení díla konferenčního pokládali jsme za vhodné.

II.

Z příkazu cara Mikuláše II. zaslal ruský ministr zahraničných záležitostí hr. Muravěv vládám všech v Petrohradě zastoupených velmocí memorandum ze dne 24. srpna 1898 navrhující svolání konference mezinárodní, kteráž by se zabývala »*nejúčinnějšími prostředky k zajištění dobrodiní skutečného a trvalého míru národům a předem položila meze stoupajícímu vývoji nynějších zbrojení.*« [1]) Co Schlief r. 1892 předvídal, stalo se tudíž dříve skutkem než se kdo nadál. Poselství cara Mikuláše II. nevyšlo asi pouze z politických pohnutek, aby uvolněn byl ruský postup na východ. Nebyloť to poprvé, co Ruskem dán byl podnět k úpravě podobných důležitých otázek práva mezinárodního. [2]) Základní pravidla námořního práva mezinárodního, kteráž na kongresu Pařížském (1856) přijata byla za závazné též Anglií, pojí se ku jménu Kateřiny II. (1780); Pavel I. (1800) upevnil zásady ozbrojené neutrality. Po válkách Napoleonských a po kongresu Vídeňském (1816) zasazoval se Alexander I. o shodu s Anglií a v příčině odzbrojení; [3]) Alexander II. jest svolavatelem konference Petrohradské, kteráž vedla k závaznému zákazu užívání výbušných kulí vážících méně než 400 gr.; týž panovník přičinil se o svolání konference Brusselské (1874) v příčině kodifikace práva válečného.

---

[1]) Text memoranda: *Actes et documents* etc., kdež nadepsáno jest »*Message* du Czar«; *Mérignhac*, La conférence int. de la paix, str. 2 násl.; *Holis*, l. c., str. 8; *Livre jaune* (Mémorial diplomatique, 1900, No. 14); *Fried*, l. c., str. 1 násl. a j.

[2]) Srv. *F. Martens*, La conférence de la paix à la Haye, str. 36 násl.: »Je ne sache pas de peuple civilisé, dont le passé présente une telle suite de tentatives pour la solution pacifique des questions de l'ordre et du droit international« (str. 37).

[3]) Srv. *F. Martens*, La question du désarmement dans les relations entre la Russie et l' Angleterre (Revue de droit international, XXVI., 1894, str. 573 násl.).

Veliký slovanský stát východní byl si tudíž ode dávna vědom zvláštní mravní povinnosti k povznesení kulturního pokroku lidstva, a car Mikuláš II. šlechetným svým vystoupením na prospěch míru a humanisace války zůstal věren tomuto tradicionalnímu poslání své říše.

Tak otevřeně a ostře s trůnu nad jiné mocného, panovníkem absolutním, ve zbrojení konstitučně neomezeným nebyla dosud posouzena a odsouzena válka a soustava ozbrojeného míru. »Za posledních dvaceti let — praví se v poselství — upevnily se ve vědomí národů vzdělaných snahy po všeobecném upokojení. Zachování míru vytknuto bylo za cíl politiky mezinárodní. V jeho jménu uzavřely veliké státy mocné alliance; k zaručení míru vyvinuly své síly vojenské v rozsahu dosud neznámém a pokračují ve zvýšování jich, nelekajíce se žádných obětí. Veškeré tyto snahy však nemohly dosud vésti ku blahodárným výsledkům kýženého zjednání míru a pokoje.

Stoupající břemena finanční postihují a ničí veřejné blaho z kořene. Intelektuální a fysické síly národů, práce i kapitál odvráceny jsou namnoze od svého přirozeného upotřebení a stráveny neproduktivně. Sta millionů vynakládají se na opatření strašných strojů zkázy, jež platíce dnes za poslední slovo vědy, již zítra ztrácejí veškeru cenu následkem nějakého nového vynálezu v tomto oboru. Národní vzdělanost, hospodářský pokrok a výroba statků jsou ve svém vývoji ochromeny, ničeny a na nesprávné cesty sváděny. Čím více roste zbrojení každé velmoci, tím méně a méně vyhovuje se takto cílům, jež si vlády vytkly. Hospodářské pohromy, zaviněné z velké části soustavou přepjatých zbrojení a stálým nebezpečím, které stále tkví v tomto nahromadění výzbroje válečné, přeměňují nynější ozbrojený mír v břemeno zdrcující, jež národové více a více nejsou s to snésti. Jest zřejmo, že další trvání tohoto stavu vedlo by ku katastrofě, jejíž hrůzy předem chvějí každým lidským myšlením. Položiti meze tomuto stálému zbrojení a hledati prostředky, kterými by se předešlo pohromám hrozícím celému světu, jest povinností nejvyšší, kteráž dnes všem státům náleží.«

Účinek překvapujícího poselství ze dne 24. srpna 1898 na současný vzdělaný svět byl ovšem různý. V táboře přátel míru přijato bylo s obdivem a jásotem, nedůvěřivé kruhy diplomatické a věda zaujaly chladné a vyčkávací stanovisko; stoupenci militarismu, nacionalismu a imperialismu netajili se svou nechutí a zásadním odporem. Všeobecné znění poselství, v němž v první řadě mluví se o zastavení zbrojení a jež nezmiňuje se zatím výslovně o rozhodčím soudu mezinárodním, vybízelo k nepříznivé kritice, kteráž zahájena byla ve veřejném tisku i ve vědecké literatuře zvláště v Anglii, v Německu, v Italii a v Severní Americe.

Ačkoliv z ohledů k původci poselství a k významu Ruska v koncertu velmocí vládám států vyzvaných nebylo lze zaujati a priori stanovisko neochotné neb odmítavé, vleklo se přec diplomatické jednání ve věci této drahný čas, kteréhož použil hr. Muravěv k tomu, aby osobní

intervencí u hlavních dvorů evropských objasnil blíže úmysly vlády ruské a rozptýlil křivé výklady a nedůvěřivosť, jež se v rozhodujících kruzích tu a tam nepokrytě jevily.[1]) Následek těchto jednání bylo vydání dalšího okružního listu hr. Muravěva ze dne 30. prosince 1898,[2]) ve kterémž z ohledu na »změněnou tvářnost politického obzoru« od rozeslání prvního memoranda byly předem otázky, o nichž by na zamýšlené konferenci bylo jednati, určitěji formulovány s dalším uspokojujícím ujištěním, že otázky týkající se politických poměrů států a poměrů smlouvami upravených, jakož i všech předmětů, které s programem konference přímo nesouvisí, jsou z jednání konference naprosto vyloučeny jakož i že konference nemá zasedati v hlavním městě některé z velmocí, kdež se soustředí mnoho interessů politických.

Okružník hr. Muravěva pokládá ve dvou věcech předběžnou výměnu názorů vlád za žádoucí: pokud jde o prostředky k zastavení stoupajícího zbrojení a o prostředky smírné, jimiž by se předešlo válečným konfliktům. V tomto všeobecném rámci byly pak navrženy pro pořad rokování konference následující otázky: 1. »Dohoda stanovící, aby na určitý čas nynější branné síly pozemní a námořní, pak rozpočty vojenské k tomu se vztahující nebyly zvyšovány; předběžné studium cest, jimiž by pro příště bylo lze uskutečniti dokonce snížení branných sil a uvedených rozpočtů. 2. Zákaz používání nových zbraní střelných a třaskavin ve vojsku a v námořním loďstvu, jakož i prachu účinnějšího, než jest ten, jehož se nyní jak pro pušky tak pro děla užívá. 3. Omezení již pozůstávajících třaskavin neobyčejně silných ve válce pozemní a zákaz metání střel neb jakýchkoliv třaskavin s balonů neb způsobem obdobným. 4. Zákaz užívání podmořských neb ponorných torpedů neb

[1]) Srv. řeč *Delcasséa* (ministra zahraničných záležitostí) ve francouzské sněmovně poslanců 23. ledna 1899 (*Livre jaune* sur la Conférence int. de la Paix, Mémorial dipl., 38 ročn., No. 14); odpověď lorda *Salisbury* k memorandu ze dne 24. srpna (*Holls*, l. c., str. 14 násl.); úřední zprávu zástupce Spojených Států Severoamer. (*Holls*, l. c., str. 16 násl.); rozhovor hr. Muravěva s baronkou B. Suttnerovou ve Vídni (*B. Suttner*, l. c., Anhang, X. násl.); *Mérignhac*, La conférence intern. de la Paix, str. 4; *Fried*, l. c., str. 12 násl.; v. *Bloch*, Die wahrscheinlichen Folgen etc., str. 40 násl. První odpověď k poselství carovu dala vláda francouzská (v září 1898), poslední vláda anglická (24. října). Názory Německa vysvitají z řeči kancléře hr. *Bülowa* (k interpelaci poslance Grodnauera) v říšském sněmu 1. března 1900 (*Mémorial diplomatique*, 1900, No. 9, str. 131 násl.), v níž poukazuje k důsledným tradicím německé politiky v hájení národního individualismu na základě co nejdokonalejšího vyzbrojení. Jediné vodítko politické pro vládu Německa jest prý salus publica národa Německého, zachování jeho nezcizitelné suverenity. Německo přivolilo ke konferenci, když bylo dáno ujištění, že status quo zůstane nedotknut, že veškeré velmoci budou zastoupeny a že nebude rozhodným princip většiny. Delegátům Německa byla dána instrukce, aby, přicházejíce jinak pokud možná vstříc ruským návrhům, účastnili se rokování toliko ad referendum, bez vlastní initiativy, ve shodě s delegáty států trojspolku (Rakousko-Uherska a Italie).

[2]) Text okružníku: *Actes et documents* etc.; *Mérignhac*, l. c., str. 5 násl.; *Holls*, l. c., str. 24 násl.; *Livre jaune* (Mémorial dipl., 1900, No. 14); Fried, l. c., str. 3 násl. a j.

jiných zkázonosných strojů téže povahy; závazek, že nebudou pro příště stavěny valečné lodi se zobáky. 5. Přizpůsobení ustanovení konvence Ženevské z r. 1864 na základě dodatečných článků z r. 1868 pro válku námořní. 6. Neutralisace, z téhož titulu, lodí a šalup záchranných pro tonoucí mezi bitvami námořními neb po nich. 7. Revise deklarace týkající se práva a obyčejů válečných, kteráž vypracována byvši na konferenci Brusselské, nebyla posud ratifikována. 8. Zásadní přijetí dobrých služeb, prostředkování a fakultativního rozhodčího řízení v případech vhodných, aby předešlo se branným konfliktům mezi národy; dohoda o jich užití a stanovení jednotného řízení při nich.«

Program tento na prvý pohled u porovnání s poselstvím ze dne 24. srpna 1898 činí značné ústupky námitkám a pochybnostem, jež před tím asi v diplomatických notách vlád, pak v odborných projevech vědeckých i ve veřejném mínění v příčině ruského projektu se vyskytly. K hlavní otázce částečného odzbrojení připojena jest celá řada otázek jiných válečně-technických a právních, jichž diskussi sotva který stát mohl odmítnouti a limine. Celkem odnášejí se toliko dva články (1. a 8.) k organisaci míru, ostatních 6 (2.—7.) zabývá se vlastně otázkami války.

Když pak takto hlavní diplomatické obtíže programové i dále některé formální námitky v příčině účastenství jistých níže uvedených mocností byly odklizeny, vyšlo příslušné pozvání od zahraničného úřadu nizozemského ze dne 7. dubna 1899 ke konferenci na klassickou půdu práva mezinárodního do Haagu ku dni příštích narozenin cara Mikuláše II., 18. května 1899. Nizozemská vláda dala konferenci k disposici památný historický letohrádek »Huis ten Bosch« a postarala se o příruční sbírku listin, návrhů a projevů ku programu ruskému se vztahujících.[1])

Konferenci obeslalo celkem 26 států: Z Evropy zastoupeny byly velmoci: Rusko, Rakousko-Uhersko, Německo, Italie, Francie a Anglie; střední státy: Hollandsko, Belgie, Švýcary, Španělsko, Řecko, Turecko, Portugalsko, Rumunsko, Švédsko a Norsko, Dánsko a Lucembursko. Zastoupení Černé Hory přejalo Rusko. Bulharsko (ač polosuverenní stát) bylo (přes protest sultánův) pozváno a súčastnilo se, nehlasujíc, jakožto sekce delegace turecké. Z Ameriky obeslaly konferenci Spojené Státy (poprvé na evropském mezinárodním shromáždění) a Mexiko; z Asie Čína, Japonsko, Persie a Siam. Bezpochyby následkem nepozvání nesúčastnily se konference: Sv. Stolice, republiky střední a jižní Ameriky, sultanát Maroko, jihoafrické republiky (Oranžský stát a Transvaal), Monaco, San Marino a Habeš. O důvodech nezvaní, po případě o principu zvaní nebylo podáno žádného officielního výkladu.[2]) Nepochybně

[1]) Cit. *Actes et documents* relatifs au programme de la Conférence de la Paix publiés d'ordre du gouvernement par J. van *Daehne* van *Varick*. La Haye, M. Nijhoff, 1899. Pro volbu Haagu za shromaždiště konference uvádí *Martens* (l. c. str. 10 násl.) jednak zásluhy Hollandska o právo mezinárodní, jednak úzké přátelské poměry mezi Ruskem a Nizozemím.

[2]) Srv. *Holls*, l. c., str. 34 násl.; *Mérignhac*, l. c., str. 12 násl.; *Lammasch*, l. c., str. 3 násl.

byly to však běžné otázky politické, jimž Rusko opomenutím některých států chtělo se v zájmu zdaru konference vyhnouti.[1]) Anglie odporovala vyzvání republik jihoafrických, aby nebylo praejudikováno otázce jich suverenity, kterouž, jak známo, zásadně popírá. Lev XIII nebyl zván následkem veta italské vlády, jež, obávajíc se rozvinutí otázky římské na konferenci namítala, že papež nemá ani území ani vojska a na konec prohlásila, že by v případě pozvání Sv. Stolice konferenci vůbec neobeslala.[2]) Jest sice pravda, že od r. 1870 papež nesúčastňoval se mezinárodních kongresů politických a není též pochyby, že ony kusy ruského programu, jež vztahují se k válce, dotýkají se méně interessů Sv. Stolice. Haagská konference míru neměla však ani tak politický neb diplomatický jako spíše všeobecně kulturní ráz a v té příčině jest vyloučení papeže, jakožto suveréna a představitele světové duchovní a mravní moci z díla míru co nejvíce želeti. Kromě odporu Italie přispěla k němu asi též okolnost, že vedoucí nyní velmoci (Rusko, Anglie, Německo) nejsou katolické a nepokládají katolicismus a jeho hlavu více za tak významného činitele mezinárodního řádu, jakým byl ve středověku a ještě v r. 1815. Přes to byla nepřítomnost zástupce Sv. Stolice na konferenci pociťována a královna Vilemína sama zvlášť ještě před zahájením konference požádala Lva XIII. o podporu díla konferenčního, kterouž ji papež též zvláštním vřelým telegramem ujistil.[3])

Delegáti súčastněných států na konferenci vybráni byli jednak z diplomatů, jednak z odborníků vojenských a právnických. Při různém počtu delegátů jednotlivých států (úhrnem 137), měl každý stát toliko jeden hlas, jenž příslušel delegátům plně zmocněným.

---

[1]) Jihoamerické republiky nebyly zvány prý pro to, ježto r. 1890 Chile odmítlo účastenství na panamerickém kongressu; Brasilie křekla se prý účastenství pro spořivost a t. p Spíše však bude asi hlavní příčinou nezvaní těchto španělských států odpor Severoamerické Unie, po případě nechuť oněch republik k Spojeným Státům. Srv. *Mérignhac*, l. c., str. 12 násl. — *Holls*, l. c., str. 35 lituje zvláště, že nemohl se účastniti konference mimo jiné Calvo (Argentina), znamenitý učitel práva mezinárodního.

[2]) Srv. k této otázce: *Mérignhac*, l c, str. 14 násl.; *Holls*, l c., str. 338; *Goyau:* La conférence de la Haye et le Saint Siège (Revue de deux Mondes, CLIV. (1899), str. 591 násl.; *C. Giovannini*, l c. (předmluva od R. Murri); *H. Lammasch*, l. c., str. 4; *Suttner*, l. c., str. 306 a Anhang XLIII.; *Mémorial* diplomatique, 1899, No. 21, str. 343 a No. 32, str 516. Ruská vláda měla úmysl Sv. Stolici ke konferenci vyzvati. K poselství cara Mikuláše II. ze dne 24. srpna 1898 a k cirkuláři hr. Muravěva ze dne 30. prosince 1898, jež byly též papeži zaslány, slíbil kardinál Rampolla plnou podporu Lva XIII. zvláště pokud jde o otázku rozhodčího soudnictví mezinárodního. Chování sv. Stolice před konferencí bylo vůbec takové, že nemohlo odůvodňovati námitky vlády italské. Italský spisovatel práva mezinárodního *Siotto-Pintór* (l. c., str. 23) nazývá opomenutí Vatikánu »un gravissimo errore« »Dějiny musely zaznamenati vyloučení představitele moci, která po 18 set let na světě se upevnila přinášejíc mír lidem dobré vůle, z konference míru« (*Chrétien*, cit u *Mérignhaca*, l. c., str. 18).

[3]) Srv. *Conférence de la Paix*, 1. část, str. 210 násl. List královny Vilemíny a odpověď Lva XIII. byly čteny v závěrečné schůzi konference 29. července 1899 a připojeny k protokolu.

Delegáty *rakousko-uherskými* byli: velvyslanec hr. *R. Welsersheimb* (odborný přednosta v zahraničném úřadě), *A. Okolicsany* d' Okolicsna, vyslanec v Haagu, *G. Merey* de Kapos-Mere, legační rada a přednosta praesidiálního úřadu ministerstva zevních záležitostí, Dr. *H. Lammasch*, professor university Vídeňské; podplukovník generálního štábu *V.* v. *Khuepach-Haslburg* a korvetní kapitán hr. *St. Soltyk*. Ze zástupců ostatních států buďtež zde uvedena aspoň některá jména známější. *Německo* zastupovali: velvyslanec v Paříži hrabě (nyní kníže) *Münster*, *K.* svob. p. *Stengel*, professor university v Mnichově, Dr. *Ph. Zorn*, professor university v Královci (nyní v Bonnu), plukovník *Gross* von *Schwarzhoff* (jenž od té doby jakožto generál zahynul v Číně), lodní kapitán a attaché *Siegel*. *Rusko* vyslalo znamenitého diplomata sv. p. *Staala*, velvyslance v Londýně, dále autoritu v oboru práva mezinárodního, *B.* z *Martensu*, professora university Petrohradske a poradce ruského úřadu zahraničného, státní rady *Basily-a* a *Raffalowiche*, plukovníky *Gilinského* a hr. *Baranceva*, fregatního kapitána *Šeina* a poručíka námořního *Ovčinnikova*. *Anglii* delegováni byli: Sir *J. Pauncefote*, velvyslanec ve Washingtonu (původce návrhu smlouvy anglo-americké v příčině stálého soudu rozhodčího), *H. Howard*, vyslanec v Haagu, viceadmirál *J. Fisher*, generalmajor *J. C. Ardagh*. *Francii* zastupovali: *L. Bourgeois*, býv. ministerský předseda, baron d' *Estournelles* de Constant, býv. vyslanec, *L. Renault*, professor právnické fakulty v Paříži. Delegáty *Spojených Států* Severoamerických byli: Mr. *White*, velvyslanec v Berlíně, *Seth Low*, president university Columbia v New-Yorku. *F. W. Holls*, advokát v New-Yorku, námořní kapitán *A. T. Mahan*, Delegaci *italské* stál v čele hr. *Nigra*, velvyslanec ve Vídni; *španělské* vévoda z *Tetuanu*, býv. ministr záležitostí zahraničních. Ze zástupců ostatních menších států buďtež uvedeni: *A. Beernaert*, ministr a předseda sněmovny, senátor chev. *Descamps*, professor university v Lovainu (Belgie); Jonkheer *A. P. C.* van *Karnebeek*, býv. ministr zahraničních záležitostí, generál *J. C. C.* den *Beer Portugael*, býv. ministr války, *T. M. C. Asser*, státní rada (t. č. předseda institutu »de droit international«), *F. N. Rahnsen* (Hollandsko); *E. Rolin* (chef-redaktor »Revue de droit international«), konsul (Siam), *A. Beldiman*, vyslanec v Berlíně (Rumunsko), *Delyannis*, býv. předseda ministerstva (Řecko), Dr. *V. Veljkovič*, professor university v Bělehradě (Srbsko), Dr. *A. Roth*, vyslanec v Berlíně (Švýcarsko), sv. p. *Bildt*, vyslanec v Římě (Švédsko-Norsko), *Turkhan* paša, býv. ministr zahraničních záležitostí (Turecko a j.[1])

[1]) O zevním průběhu konference, charakteristice osobností delegátů, jich vzájemných stycích, o konferenčním ruchu v Haagu, o slavnostech a j. srv. *B. Suttner*, l. c.; Mémorial diplomatique, 1899; *Lammasch*, l. c., str. 4 násl.; *Martens*, l. c., str. 13 násl.; *Mérignhac*, l. c., str. 28 násl.; *Holls*, l. c., str. 322 násl. Mimo jiné uspořádána byla k návrhu delegace americké stkvělá slavnost na počest *H. Grotia* v Delftu (kdež jest pohroben) dne 4. července 1899 (sr. *Holls*, l. c., str. 535 násl.).

Konferenci zahájil dne 18. května 1899 hollandský ministr zahraničních záležitostí *Beaufort*, k jehož návrhu zvolen byl první delegát ruský sv. p. *Staal*, za předsedu. V druhé schůzi plenární rozdělila se konference ve tři hlavní komisse: 1. pro otázky zastavení zbrojení a válečné techniky (čl. 1., 2., 3., 4. ruského programu); 2. pro rozšíření konvence Ženevské a revisi deklarace Brusselské (čl. 5., 6. a 7.); 3. pro otázky dobrých služeb, prostředkování a rozhodčího soudu (čl. 8.). Zvláštní komisse (Commission des adresses et petitions) zřízena byla k prozkoumání četných petic a pamětních spisů podaných konferenci (petice Poláků, Finnů, Armenů, Makedonců, Mladoturků a j.), jichž projednávání, poněvadž nesouviselo přímo s programem, ve smyslu cirkuláře hr. Muravěva konference odmítla.[1])

Sestavení komissí a vůbec přípravná organisace formální byly předmětem dosti obtížných diplomatických porad předběžných mezi prvními delegáty[2]) po celý první týden, tak že práce komissí počaly teprv 23. května. Konference rokovala jazykem francouzským; tu a tam promluveno bylo však též anglicky, německy a vlašsky patrně k vytčení rovnoprávnosti jazyků těchto. Snesení většinová byla ovšem ve věcech zásadních vyloučena s ohledem na suverenitu zastoupených států, což při obecné snaze, dospěti k výsledkům positivním, stěžovalo neobyčejně jednání. Hlasováno bylo dle abecedního pořadu států v názvosloví francouzském (Allemagne, Amérique États-Unis, Autriche-Hongrie, Belgique atd.). Veřejnost byla ze schůzí konference i z komissí vyloučena.

Těžiště prací spočívalo v komissích; plenum odbývalo celkem 10 schůzí, ve kterých stala se formální snesení o návrzích komissí. V poslední schůzi dne 29. července 1899 podepsán byl závěrečný akt (Acte final) s příslušnými snesenými konvencemi, deklaracemi a přáními, načež po řečech předsedy a některých předních delegátů konference ukončena.

K závěrečnímu aktu připojeny jsou jakožto výsledky konference:

a) 3 konvence: 1. konvence o smírné úpravě mezinárodních sporů; 2. konvence o právu a obyčejích války pozemní; 3. konvence o užití zásad konvence Ženevské ze dne 22. srpna 1864 ve válce námořní;

b) 3 deklarace: 1. zákaz metání střeliva a třaskavin s balonů neb jiným novým způsobem obdobným; 2. zákaz užívání střeliva, jehož je-

[1]) Srv. *Mérignhac*, l. c., str. 11 násl.; *Holls*, l. c., str. 326 násl. Konference a její členů došly spousty adress, přípisů, telegramů, návrhů všeho druhu a obsahu od jednotlivců, společností přátel míru, z výborů utlačovaných národností. Připuštění jich na pořad rokování konference bylo by vedlo k politickým debatám, po případě ku zmaru konference samé. »Jsme — pravil jeden z delegátů — konference shromážděná za určitým cílem a nikoliv kongress jako byl kongress Berlínský z r. 1878, jenž mohl se zabývati všemi otázkami, ježto byl shromážděn, aby přezkoumal smlouvy, kteréž přeměnily mapu Evropy« (*Mérignhac*, l. c., str. 11, 12).

[2]) Srv. *Livre Jaune* (Mémorial dipl., 1900, No. 16, str. 250 ve zprávě delegace francouzské).

diným účelem jest šíření plynů zádušných neb omamujících; 3. zákaz užívání kulí, jež se v lidském těle snadno rozšiřují neb splošťují;

c) resoluce v příčině omezení břemen vojenských;

d) 6 přání: 1. v příčině brzké revise konvence Ženevské svoláním zvláštní konference; 2. v příčině práv a povinností neutrálů, jakožto předmětu rokování příští konference; 3. v příčině dalšího studování vládami súčastněnými otázek technických, týkajících se pušek a děl; 4. v příčině dalšího uvažování vlád o možnosti omezení zbrojení; 5. v příčině nedotknutelnosti soukromého majetku ve válce námořní (odkaz k příští konferenci); 6. v příčině úpravy bombardování přístavů, měst a míst ve válkách námořních (odkaz k příští konferenci).[1])

S výhradou ratifikací podepsána byla do vyhražené lhůty 31. prosince 1899 konvence 1. o smírném vyřizování sporů mezinárodních všemi státy. Spojené Státy Severoamerické připojily k podpisu svému doložku ve smyslu doktriny Monroeovy a rovněž rumunská vláda přidala zvláštní výhradu.

Konvence 2. o právu války nebyla dosud podepsána Čínou; Anglie a Německo podepsaly ji s jistými výhradami. V konvenci 3. o rozšíření konvence Ženevské na válku námořní bylo nutno k docílení všech podpisů vypustiti čl. 10.

Deklaraci 1. o zákazu metání střel s balonů nepodepsala Anglie, obě další deklarace pak Anglie a Spojené Státy Severoamerické.[2])

Všechny konvence a deklarace konference Haagské, kromě konvence 1. o smírném vyřizování sporů mezinárodních jsou t. zv. *konvence otevřené* (conventions ouvertes), tak že k nim později mohou přistoupiti i jiné státy na konferenci nesúčastněné. V příčině konvence 1. týkající se smírného vyřizování sporů mezinárodních, otázka tato zavdala podnět k velmi choulostivým jednáním v komissi závěrečného aktu, při kterých, tak jako ohledně zvaní, šlo opět o politické snahy po vyloučení Sv. Stolice, Transvaalu a jihoamerických republik. Na konec docílena byla shoda v ten smysl, že zůstaveno jest pozdějšímu sjednání států signatárních, aby stanoveny byly podmínky, za kterých by mocnosti na konferenci nezastoupené ke konvenci této mohly přistoupiti. Konvence tato jest tedy *konvencí uzavřenou* (convention fermée).[3])

---

[1]) Redakce závěrečného aktu a ostatních doplňků ku sneseným konvencím, deklaracím a přáním, pak upravení otázek datování, podpisů, ratifikace, jakož i otázky možného pozdějšího přistoupení mocností na konferenci nesúčastněných svěřena byla zvláštnímu výboru (commission de l'Acte final), jehož předsedou byl *Asser* a zpravodajem prof. *L. Renault.*

[2]) Srv. Dr. *K.* v. *Stengel*, l. c. (v »Deutsche Juristen-Zeitung«, 1901, No. 15, str. 340). Ratifikace nedošly dosud od Číny, Lucemburska, Turecka a Srbska.

[3]) Srv. *Lammasch*, l. c., str. 18; *Livre jaune* sur la Conférence intern. de la Paix (Mémorial diplomatique, 1900, No. 30, str. 477); *Mérignhac*, l. c., str. 34 násl.; *Holls*, l. c., str. 332 násl. Uzavření konvence 1. požadovaly zvláště Anglie, Italie a Spojené Státy Severoamerické.

Stručný tento přehled průběhu a výsledků konference chceme v následující stati doplniti důležitějšími podrobnostmi v pořadu dle jednotlivých komissí. (Pokračování.)

K otázce bytové ve velkých městech.

Napsal Dr. *C. Horáček.*

S rostoucím vývojem velkých měst vystupuje stále ostřeji v popředí tak zvaná otázka bytová. Mezi nejnutnější, existenční potřeby lidské patří v našich poměrech podnebných potřeba bydlení. Ukojování této potřeby není vždy a všude stejně snadno a možno. Vyskytují se ve směru tom různé nesnáze a obtíže, jež dávají podnět ku steskům a požadavkům a jako v rozmanitých jiných oborech mluvíme i zde o t. zv. otázce, totiž o otázce bytové. Otázka tato nevyskytuje se ovšem všude stejně citelně. Venkov, k němuž lze čítati i menší města, vůbec jí nezná, rovněž ve městech střední velikosti objevuje se zcela zřídka a mívá zde čistě individuální příčiny. Za to ve městech velikých a v takových místech průmyslových, jež nepoměrně rychle vzrůstají, jest otázka tato jevem pravidelným, typickým, i lze jev ten jakožto takový statisticky zjistiti a zachytiti, lze vyšetřovati jeho příčiny i následky, lze konečně klásti ve směru hospodářsko-politickém určité požadavky opravné. Otázka bytová stává se krátce předmětem bádání národohospodářského a sociálně politického.

Důležitosť otázky bytové jest zřejma, uvědomíme-li si všechny nepříznivé účinky, jež závady příbytné ve velkých městech mají v zápětí. Závady ty jsou různého druhu.

1. Především do očí bijí nepříznivé účinky *zdravotní.* Člověk potřebuje k životu dostatek vzduchu a volného prostoru. V bytech malých, přeplněných, podzemních, podkrovních, vlhkých, temných, postrádá podmínek zdravého životního vývoje. V městech a čtvrtích s takovými příbytnými nedostatky stoupá morbilita i mortalita, rozšiřují se rychle nákazy a některé epidemické nemoci vůbec nevymizují. Pokolení v takových příbytcích vyrůstající bývá tělesně degenerováno.

2. Jiné nepříznivé účinky jsou *mravního* rázu. Špatné a přeplněné byty, kde v jedné místnosti často několik rodin i s cizími nocleháři bytuje, jsou z pravidla příčinou mravní zkázy dětí i odrostlých a rozháraného života rodinného, bývají útulkem zločinců a pařeništěm alkoholismu.

3. Nepříznivé poměry bytové mají také neblahé účinky sociální. Špatné a drahé byty znesnadňují hospodářské poměry obyvatelstva vůbec, zejména vrstev hospodářsky slabších. Jest statisticky dokázáno, že čím nižší úhrnný důchod rodiny, tím poměrně větší kvota jeho připadá na

uhražení nájemného, tím poměrně méně tedy zbývá na všechny ostatní potřeby životní.[1]) Jest tedy omylem pokládati otázku bytovou jen za podřízenou část otázky dělnické. Otázka bytová netýká se jen třídy dělnické, nýbrž nižších vrstev středních vůbec a jest pro tyto mnohdy ještě citelnější, ježto potřeby společenské a osvětové, jež u vrstev těchto zpravidla jsou vyvinutější než u dělnictva, právě na úkor potřeb bytových musí býti obmezovány.

Neblahé účinky nepříznivých poměrů bytových daly záhy podnět k pokusům o nápravu, při čemž zásadní požadavek zní: nejen dostatek bytů, nýbrž i byty zdravé a levné. Směr rozličných návrhů nápravných různí se jednak dle toho, které škodné účinky pokládají za nejzávažnější, jednak dle hospodářsko-politických stanovisek, z nichž vycházejí. Přistoupíme-li na toto poslední dělidlo, jakožto hlubší a zásadnější, můžeme rozeznávati:

I. *Nápravné pokusy pohybující se v mezích počinu soukromého,* a tu opět:

1. Pokusy plynoucí z motivů především karitativních, tedy rázu převážně filantropického. Skvělým příkladem akce takové jest londýnská nadace Jiřího Peabodyho, jenž v letech šedesátých věnoval sumu 500.000 liber št. ku stavbě a zařízení obytných domů dělnických. K tomuto účelu zakoupena a upravena byla celá řada domů v londýnské čtvrti dělnické, v nichž přes 4500 dělnických rodin požívá za levné týdenní nájemné zdravých příbytků. Vzor Peabodyův byl následován Edvardem Guinessem, jenž k podobnému účelu věnoval 200.000 liber št. pro Londýn a 50.000 liber pro Dublin, pak lordem Rowtonem, jenž r. 1892 založil útulek pro dělníky svobodné, v němž za nepatrnou cenu lze obdržeti celé zaopatření. Za stejným účelem se nese podobná nadace v Gothenburku ve Švédsku, nadace Wawelbergova 300.000 rublů ve Varšavě. Také v Německu založeny byly toho druhu nadace, tak nadace Abegova r. 1870 v Gdansku s kapitálem 60.000 m., v Norimberku t. zv. Königshausstiftung, v Kolíně n. R. Rathem postavená dělnická osada »Wilhelmsruhe« nákladem 450.000 m., v Düsseldorfě a j. Rovněž ve Vídni zřízeno bylo velkolepé jubilejní nadání císaře Františka Josefa I. pro lidové byty a blahodárná zařízení bohatě obdařené městským rozšiřovacím fondem, rakouskou spořitelnou i soukromníky a disponující jměním skoro jednoho milionu zlatých.

K podnikům těmto čítati lze i takové instituce ze soukromého počinu vzniklé, při nichž sice rovněž převládá ráz karitativný, ale do jisté míry zastřen jest tím, že hospodářský základ jich spočívá na kapitálu nejen darovaném, nýbrž i vypůjčeném, ale ovšem bez úmyslu výdělečného, ježto věřitelé spokojují se z pravidla obvyklou mírou úrokovou a každý zisk jest vyloučen. Podniky toho rázu jsou opět nejčastější

[1]) Sr. *Engel:* Die moderne Wohnungsnoth. Signatur, Ursachen und Abhülfe. Lipsko, 1873.

v Anglii a s hospodářským vývojem tamním souvisí, že právní forma jich jest z pravidla associace akciová. Tak v Londýně: Metropolitan Association for Improving the Dwelling of the Industrious Classes, jež svým akcionářům platí nejvýš $4^1/_2$—5% dividendu, Improved Industrial Dwellings Company, Victoria Dwellings Association, Artisans', Labourer's and General Dwellings Company. Podobný podnik, soukromého rázu založila r. 1864 v Londýně Octavia Hillová, vystavěvši z valné části na úvěr celou řadu dělnických obytných domů, jichž nájemníci přidržováni jsou k týdennímu placení mzdy a podrobeni domácí kázni. [1])

Též v Německu vznikly podobné instituce, na příklad berlínská akciová společnosť Alexandra-Stiftung, k jejímuž založení dal podnět dar 1000 dukátů cara Mikuláše neb v Drážďanech Dresdner gemeinnütziger Bauverein, v Berlíně Verein zur Verbesserung kleiner Wohnungen, v Lipsku Verein für Erbauung billiger Wohnungen, v Curychu Gesellschaft für Erbauung von Arbeiterwohnungen atd.

Pokud všechny tyto snahy mají ráz převážně filantropický, platí o nich vše to, co platí o živlu karitativném při řešení sociálních otázek vůbec. Za dnešních řádů právních a hospodářských, při hlubokých a nepřeklenutelných nerovnostech majetkových jest dobročinnosť soukromá po stránce etické nutným a nenahraditelným korrektivem a prostředkem zmírnění nejbolestnějších rozporů sociálních. K jich soustavnému odstranění ovšem nedostačuje, již kvantitativně nikoliv. I milionový dar jest pouhou krůpějí v písčité sahaře a neobčerství ani nejžíznivější. Dobročinnosť jest věcí lidského srdce, řešení otázek společenských jest věcí rozumu. To platí i o otázce bytové. Levný a zdravý byt nemá býti almužnou, nýbrž právem každého obyvatele velkého města a to z důvodů veřejných. Zjevno tudíž, že soukromou dobročinností k řešení otázky bytové se jistě napomáhá, že však touto jedinou cestou otázka ta se nerozřeší.

2. Důležitý význam přísluší dále akci soukromých zaměstnatelů, mající za účel stavbu obytných domů pro vlastní závodní dělnictvo. Jakožto nejznámější příklad patří sem podnik Kruppův, jenž pro své dělnictvo vystavěl přes 3600 domů, v nichž bydlí přes 25.000 duší. Podobné podniky menších rozměrů jsou ve Francii dělnické domy dolových společností v Anzinu, v Blenzy, v Lensu, v Belgii v Bois du Lac, v Marie Mont Bascoup, ve Švédsku v Gotenburku firem Carnegie, Pripp, v Rusku Rameské továrny Maljutinovy v moskevské gubernii, jihoruské dolové společnosti Dněprské a Starachovické společnosti v Polsku. Dále v Německu v Eislebenu firmy Mannsfelder Kupferschieferbauende Gesellschaft, v Mettlachu firmy Villeroy a Beck, v Elberfeldě firmy Peters a spol., ve Wormsu firmy Cornelius Heyl, v Heilbronu firmy Bruckmann a synové, v Ludwigsbergu firmy H. Francke a synové, v Norimberku firmy Schuckert a spol. V Rakousku v Berndorfu firmy Arthur Krupp, v Dornbirnu firmy Hämmerle, v Leobersdorfu firmy Ganz

[1]) *O. Hillová:* Homes of the London Poor, Londýn, 1875.

a spol., v Štýru firmy Oester. Waffenfabriksgesellschaft, ve Vítkovicích firmy Bergbau- u. Eisenhüttengewerkschaft, v Ústí n. L. firmy Oester. Verein für chemische u. metallurgische Produktion a j.

V tento obor zahrnouti lze také podniky samostatné, na podkladě akciovém zřízené, jež však v život vyvolány byly hlavně zaměstnavateli za účelem, aby vystavěly obytné domky pro jich dělnictvo. Zde první místo náleží proslavené dělnické osadě Mühlhuzské, jež založena byla od tamních továrníků r. 1853. s akciovým kapitálem 300 000 fr. a subvencí francouzského státu v stejné výši. Vystavěla přes 1000 domků v ceně od 2000 do 3000 fr., jež přenechává dělníkům. Tito zaplatí hned as 8% kupní ceny, ostatní umořují tak, že v 13 až 16 letech stávají se plnými vlastníky.[1]) Podobné podniky ve Francii v Paříži v Passy Auteuilu, v Lillu, v Belgii v Bruselu, Antverpách, Lutychu, ve Švédsku v Stokholmu, v Rusku v Petrohradě, Rize a Revalu, v Dánsku v Kodani, v Německu v Berlíně, v Gladbachu, v Barmech, v Bielefeldu, v Bremách, v Stuttgartě, v Drážďanech, v Hamburku, ve Frankfurtě, v Mnichově, v Nizozemsku v Delftu a j. v. Také v Praze vznikla r. 1869 z kruhů zaměstnavatelských akciová společnost pro stavbu dělnických bytů, jež vystavěla 34 domů na Smíchově a 25 domů v Holešovicích. V domech těch poskytuje společnosť příbytky za levnější nájemné, leč pouze dělníkům zaměstnaným u svých akcionářů, totiž dělníkům společnosti státní dráhy a firem Ringhofferovy a Richterovy.

Zdánlivě i tyto podniky daly by se zařaditi mezi snahy filantropické a nelze upříti, že u mnohého podnikatele děkují vznik svůj pohnutkám altruistním. Přes to líší se zpravidla od čistě humanních snah tím, že při nich padá na váhu i soukromý zájem podnikatelův. Jest ve prospěch zaměstnavatele, aby si pro všechny okolností uchoval silný kmen dělníků hospodářsky i zdravotně výše stojících, zvláštních výhod proti soutěžným podnikům požívajících, tím však i osobně oddaných a při tom i hmotně odvislých. Podnikatel stává se tím dojista proti všem mzdovým bojům obrněnějším. Značný náklad hmotný, který na zařízení takových dělnických domů věnuje, není tudíž kapitálem ztraceným, nýbrž po případě dobře uloženým. S druhé strany ovšem tyto tovární dělnické příbytky mají pro dělnictvo vedle nepopíratelných výhod zejména zdravotních, hospodářských i osvětových, některé stinné stránky v zápětí. V tom směru třeba rozeznávati, zůstávají-li vystavěné dělnické domky trvale ve vlastnictví zaměstnavatele, aneb je-li dělníku dána příležitosť, aby mírnými splátkami průběhem doby sám nabyl jich vlastnictví. V prvém případě nastává nebezpečí, že zaměstnavatel výhodu, kterou dělníku poskytuje bezplatným aneb levnějším bytem, nahradí si opět snížením mzdy, takže celkové hospodářské postavení dělníkovo nijak se nezlepší, naopak ale jeho osobní svoboda utrpí. Neboť dělník bydlící se svou rodinou zdarma neb za levné nájemné v domě, jenž

[1]) Z četné literatury zejm. *Schall:* Das Arbeiterquartier in Mühlhausen in Elsass, Berlin. 1877.

jest majetkem zaměstnavatelovým, a jsoucí v stálém nebezpečí, že rozvázáním smlouvy pracovní rázem a bez výpovědi bude nucen se vystěhovati, postrádá ovšem opory, aby své požadavky mzdové mohl naproti zaměstnavateli důrazně hájiti. V druhém případě tato odvislosť sice odpadá, avšak dělník jest nemovitým svým majetkem opět úzce vazán k svému bydlišti, on nemůže využiti výhodných konjuktur na cizím trhu pracovním a dostaví-li se krise a je-li propuštěn z práce, musí se domku svého zbaviti za každou cenu. Mimo to zkušenosť učí, že jakmile dělník sám stane se vlastníkem domu, ihned převahy své hospodářské opět naproti jiným dělníkům využitkuje, přijímá za vysoké nájemné podnájemníky, původní účelné zařízení domu spekulačními přestavbami znešvařuje a dům co nejdříve se značným výdělkem prodati se snaží.

Ostatně podniky sem spadající nemají valného významu pro velká města, nýbrž spíše pro tovární a průmyslové kraje na venkově. Ve velkých městech jest půda příliš drahá, než aby zaměstnavatel jí mohl použíti k účelům stavby domů dělnických, jež jsouce stavěny z pravidla osamoceně dle soustavy cottageové, značně plochy potřebují.[1])

3. Daleko větší význam pro řešení otázky bytové mají ony snahy, jež spočívají na podkladě svépomocném. Jsou to rozmanité formy svépomocného združování, druh výrobních společenstev zabývající se stavbou domků pro své členy. Vzorem jest zde opět Anglie, kde jsou rozšířena tato společenstva pod jménem building societies. Jest to vlastně druh stavebních spořitelen. Členové ukládají po řadu let pravidelné příspěvky a obdrží na konec domek do svého vlastnictví, v němž však již od počátku mají právo bydleti. Při tom jsou společenstva tato povahy buď přechodné (terminating), rozejdou-li se po splnění svého účelu, aneb trvalé (permanent), přijímají-li opět nové členy a pokračují-li ve své činnosti.

Podobná společenstva vznikla: r. 1865 v Dánsku v Kodani (čítá 14.000 členů s podíly $6^1/_2$ mil. m. a 1170 domy), v Belgii (Namur), kde podporována jest činnosť jich zvláštními »Comités de patronage«, ve Švýcarech (v Basileji, Curychu, Winterthuru, Neuchâtelu, Lausannu, Ženevě), ve Švédsku (Gotenburk, Stokholm) i v Německu. Co do účelu jich může týž býti opět dvojí. Buď vystavěné domky stanou se vlastnictvím jednotlivých členů, aneb zůstanou ve vlastnictví společenstva a členové mají pouze právo bydlení v nich. Nejznámější taková společenstva německá jsou: Berliner Baugenossenschaft (zal. 1886), jež staví domky v ceně 6000 až 7000 marek. Členové platí ročně 6% trhové ceny, v čemž zahrnuta 2% amortisace. Je-li tímto spůsobem jedna třetina trhové ceny uplacena, stává se člen knihovním vlastníkem a zbytek zůstane na domě pro společenstvo zjištěn hypotekou. Stejného druhu stavební společenstva ve Flensburku, v Kielu, v Dortmundě, v Greifs-

[1]) Sr. *Albrecht:* Bau von kleinen Wohnungen durch Arbeitgeber, Stiftungen, gemeinnützige Baugesellschaften und in eigener Regie der Gemeinden. (Spisy Spolku pro sociální politiku, 96, Lipsko, 1901).

waldě, v Duisburku, v Karlsruhe, ve Vratislavi, v Magdeburku, Zhořelici, Hlohově. Dále v Hamburku »Gemeinnützige Baugesellschaft« a »Häuserbaugesellschaft«, v Norimberku »Wohnungsverein« a j. Vůbec bylo r. 1897 v celém Německu 192 stavebních společenstev s 8433 členy a 1,500.000 m. podíly.[1]) Také v Rakousku byla založena podobná společenstva, zejména ve Vídni »Wiener Cottage- Verein« a »Wiener Wohnungsreformverein«, jež ovšem působnosť svou nevztahují na třídu dělnickou, nýbrž spíše na zámožnější buržoasii, zabývajíce se hlavně stavbou rodinných domků villových. V Čechách slibný pokus stal se v poslední době založením stavebního družstva dělnických domků pro Louny a okolí.

O svépomocných snahách při řešení otázky bytové lze říci to, co o svépomoci vůbec: hlavní význam její leží ve výchově k hospodářské podnikavosti, samostatnosti, svézodpovědnosti. Tam kde cestou svépomoci dosíci lze skutečných praktických výsledků, jest cesta ta zajisté nejlepší. Ovšem ale každé hnutí svépomocné, má-li býti úspěšným, vyžaduje určitých předpokladů. Předpoklady ty jsou: nejen porozumění pro svépomocnou akci sdružovací, a skutečnou vůli akci tuto podniknouti, nýbrž i dostatek inteligence a poctivosti těch, kdo se jí uchopí a dostatek energie, aby nedbajíce různých překážek, též ku konci ji přivedli. Mimo to každá akce svépomocná, má-li setkati se s úspěchem, předpokládá u vrstev, které se jí chápaji, aspoň jistý vyšší stupeň hospodářské vyspělosti. Jedná se zajisté o sdružování nejen osob, nýbrž i kapitálu a nemá li podnik již předem míti v sobě zárodek záhuby, musí vládnouti nějakými třeba nikoli značnými prostředky hmotnými, jež by byly zakladem jeho další činnosti. Nedostatek těchto předpokladů ohrožuje vážně každou akci svépomocnou nejen v tomto oboru, nýbrž i jinde a bývá příčinou, že myšlénka svépomocná sama neprávem často se podceňuje.

Nedostatku závodního kapitálu různých podniků svépomocných v tomto oboru bývá často odpomáháno většími neb menšími příspěvky od jinud plynoucími: od dobročinných soukromníků, zaměstnavatelů, korporací, obcí, okresů, zemí, státu. Tím ovšem takováto »svépomocná« akce postavena bývá na pevnější hospodářskou půdu, ovšem ale zase na újmu své vnitřní podstaty, neboť přívlastku »svépomoci« osvojuje si pak již neprávem. V pojmu svépomoci leží požadavek »vlastní silou« a jakmile nastane spoléhání na výpomoc cizí, přestává hlavní vzpruha hospodářského podnikání: svézodpovědnosť za budoucí úspěch.

Pokud svépomocná akce podporována jest hmotně z pramenů soukromých, ať již z důvodů humanních či jiných, spadá mezi ony druhy řešení bytové otázky, o kterých již byla řeč. Jinak děje-li se tak z prostředků veřejných, ať již komunálních neb státních. Taková veřejná podpora tvoří již přechod z dosavadní oblasti návrhů nápravných pohybu-

[1]) Sr. *Crüger:* Baugenossenschaften v Conradově Handwörterbuch der Staatswissenschaften.

jících se ještě veskrze na poli soukromo-hospodářském v jinou širokou sféru návrhů povahy veřejnohospodářské a veřejnoprávní.

II. *Návrhy rázu veřejnoprávního.*

Tu naskytuje se především pochybnosť, je-li otázka bytová toho druhu, aby řešení její vyžadovalo zásahu státu, zemí, okresů, obcí a těles veřejnoprávních vůbec, je-li způsobilá, aby dala podnět k řešení na půdě veřejnoprávní. Pochybnosť tato se rozptýlí, uvážíme-li důležitosť otázky bytové ze stanoviska blaha veřejného i skrovný výsledek všech dosavadních pokusů, pokud pohybovaly se přísně v mezích akce soukromé. Jakmile objeví se ve společnosti vady a rozpory, jež prospěch veřejný v značné míře ohrožují a k jichž odstranění soukromý počin a svépomoc ukázaly se býti nedostačitelnými, jest zakročení státu a ostatních organismů veřejnoprávních nejen jich právem, nýbrž i povinností. Ostatně bylo by mylno mínění, že myšlénka veřejnoprávního zásahu v úpravu otázky bytové jest povahy moderní. Naopak souviselo s politickým i hospodářským vývojem, že stát feudální i absolutní, zejména ale stát merkantilistický z důvodů účinné politiky populační velmi důrazně pečoval o řešení otázky bytové tím, že zakládání a rozšiřování měst z pravidla nezůstavoval soukromému počinu, nýbrž vyhražoval si v tom směru velmi dalekosáhlou ingerenci v cestě různých privilejí, výhrad, podpor atd. Teprvé vítězství hospodářského liberalismu i zde přivodilo obrat a soukromé spekulaci ponechalo volné pole. Výsledek bohužel byl podobný jako v jiných oborech hospodářského a sociálního života: k různým těm jiným otázkám společenským, s nimiž dnešní společnosti v důsledcích liberalismu hospodářského jest zápasiti, přibyla i otázka bytová. A na konec jest to opět stát a korporace veřejné, které zde jedině mohou zjednati nápravu.

Jakým způsobem státi se tak má, jest ovšem věcí názoru o úkolech státu a prostředcích k jich dosažení, při čemž dle různých hledisek navrhována bude cesta reforem mírnějších, neb pronikavějších. Připustí-li se pak již v zásadě řešení otázky bytové na podkladě veřejnoprávním, nebude míti pak asi spor druhdy o tom vzniklý, kdo, zda-li stát či obec, jsou výhradně povolány k řešení této otázky, onoho zásadného významu, jenž se mu někdy přikládá. Vindikování příslušnosti v otázce této výhradně státu neb výhradně obci nebylo by místno. Jakmile otázka bytová uznána tak důležitou, aby podrobena byla řešení na půdě veřejnoprávní, budou i stát i obec i jiné autonomní a veřejnoprávní korporace povolány k soutěži v tomto řešení a bude záležeti na okolnostech více méně podřízených, zejména na poměrech místních, které z nich v té příčině přísluší přednosť.

Veřejnoprávní akce čelící k řešení otázky bytové může býti opět druhu dvojího. Buď se jedná o přímý zásah státu a obcí aneb jen o působení nepřímé tím, že se bojuje proti domnělým příčinám, které dnešní otázku bytovou zavinily.

A) Pokud bezprostřední akce se týče, sluší sem čítati především již všechny ty způsoby, kdy stát neb obce z prostředků veřejných udílejí podpory a subvence různým těm společnostem, jež stavbu dělnických domků vzaly si úkol.[1]) Obzvláště sem však patří:

1. Způsob, když stát neb obce samy ve vlastní režii stavějí neb zařizují domky dělnické. To díti se může buď od státu a obcí jako zaměstnatelů pro jich vlastní dělnictvo anebo bez tohoto zřetele pro dělnictvo vůbec. V prvém případě veřejnoprávní ráz této akce ovšem nevystupuje tak do popředí, ježto soukromohospodářské zájmy zaměstnatelské hrají zde důležitou úlohu, nicméně stát může i v tomto oboru postupovati vzorem pro ostatní zaměstnatele soukromé. V tom směru vyniká zejména pruský stát, jenž v letech 1895, 1898, 1899 a 1900 věnoval celkem 20 milionů m. ku stavbě dělnických domků pro své železniční zřízence a zaměstnance. Dále poskytuje pruský stát zálohy a prémie až po 2400 m. k stavbě domků horníkům v pruských státních uhelných dolech v Hor. Slezsku a v pánvi Saarbrückenské, takže mohou dělníci levnými 10% splátkami státi se vlastníky těchto domků, jsouce ve vlastnictví svém jen tím obmezeni, že do desíti let domek nesmějí prodati vůbec a po této době opět jen horníkům. Úhrn těchto záloh a prémií činil do r. 1899 12 milionů m. Podobně stavěl pruský stát domky pro své dělnictvo při stavbě baltickoseveromořského průplavu. Rovněž Bavorsko věnovalo 6 milionů m., Sasko r. 1892 půl druhého milionů marek k stavbě obytných domů pro své zřízence, podobně Würtembersko atd. Ostatně i jinde státy ve vlastnosti zaměstnatelů (jakožto podnikatelé železniční, poštovní, horní, tovární) ode dávna již pro dělnictvo své byty opatřují. Tak v Rakousku dělnické kolonie státních drah v Gmündu, N. Sandci, Lvově, Stryji atd. celkem 134 domů. Z měst stavěly domky pro své zaměstnané dělnictvo Altona, Cassel, Darmstadt, Drážďany, Essen, Frankfurt n. M., Heidelberk, Karlsruhe, Kolín n. R., Královec, Manheim, Norimberk, Štětín, Strassburk a j. v.

Mnohem šířeji ujalo se stavění dělnických a malých obytných domků vůbec bez zřetele na zaměstnatelské poměry u velikých měst anglických, jakožto odvětví sociální politiky komunální. Příkladem tu šel Glasgow (City Improvement Trust) r. 1866, pak Birmingham z počinu svého bývalého starosty, nyní ministra Chamberlaina, Manchester, Liverpool, Richmond, Stratford a j. v., ve Švýcarech Bern, Nechâtel, v Norsku Christiania. V Německu zejména Frankfurt n. M. působením svých vrchních starostů Miquela a Adickesa, Osnabrück, Brémy, Strassburk, Halle, Freiburk, Düsseldorf, Emdy, Charlottenburk, Worms atd. Sem spadají také ovšem z pohnutek více filantropických než sociálních od velkých obcí zřizované noclehárny. Instituce tyto těšící se velkému rozšíření zejména v Anglii (Common lodging houses) jsou již staršího původu, avšak teprvé v nové době, ztrativše svůj původně policejní ráz a odpoví-

[1]) Srv. *Beck:* Förderung der gemeinnützigen Bauthätigkeit durch die Gemeinden. (Spisy spolku pro sociální politiku, 96, Lipsko 1901).

dajíce všem vymoženostem zdravotním, stávají se důležitými ústavy socialními. Značný počet takových domů jest v Londýně, v Glasgowě (též pro celé rodiny), v Leithu, Salfordu, Aberdeenu, Lancasteru, Southamptonu a dle toho pak i v některých velkých městech kontinentu.

Vedle státu a obcí mohou se podobné akce v řešení otázky bytové súčastniti ovšem i jiná tělesa veřejnoprávní a to nejen organismy territoriální samosprávy jako země, kraje, okresy atd., nýbrž i samosprávy zájmové a odborové. Význačný pokus v tom směru podnikly u nás úrazové pojišťovny, které části svých fondů použily ku stavbě dělnických domků. Tak úrazová pojišťovna v Terstu r. 1896 vystavěla 8 domků, úrazovna v Št. Hradci r. 1898 7 domků, úrazovna ve Vídni až dosud 6 domků. Není pochyby, že v případě zdaru i ostatní úrazové pojišťovny na této cestě budou následovati. Také některé spořitelny získaly si na tomto poli značných zásluh. Tak spořitelny ve Francii, v Belgii, v Ženevě, v Miláně, v Turině, v Bologni, v Gotenburku, v Draždanech, v Strassburku, v Brémách, v Linci. Podobný chvalitebný podnik zahájila také u nás Chrudimská spořitelna věnovavší rovněž část svého reservního fondu na stavbu dělnických domů.

2. Jiný způsob přímého zásahu státu jest na poli úvěrovém. Hlavní překážka, o kterou se úsilí o stavbu nových domů obytných zpravidla rozbijí, jest nedostatek kapitálu. Tento nedostatek lze aspoň částečně odstraniti úvěrem. Jedná se tedy o zjednání příležitosti k úvěru a to k úvěru dostatečně hojnému a levnému. Zde může opět zakročiti stát buď přímo nebo nepřímo. Přímo poskytne-li úvěr takový sám z prostředků veřejných, nepřímo usnadní-li úvěr soukromý tím, že jej podepře svou zárukou. Pokusů a návrhů v obou těchto směrech není nedostatek. [1])

Tak mohou v Anglii po rozumu zákonů Housing of the Working, Classes Act z r. 1890 a Small Dwellings Acquisition Act z r. 1899 hrabské rady (borough councils) udělovati v určitých mezích úvěr za účelem stavby dělnických domů. V Dánsku poskytl stát zákonem z 26./2. 1898 k témuž účelu úvěr do 2 milionů korun, podobně v Norsku. Jinde vyvolává stát v život zvláštní organisace, které mají za účel podporovati a úvěrem opatřovati podniky sem směřující. Tak v Belgii na základě zákona z 9./8. 1889 obligatorní Comités de patronage des habitations ouvrières et des institutions de prévoyance, ve Francii na základě zákona z 30./11. 1894 fakultativní Comités d'habitation à bon marché. Jinam směřuje návrh Lechlerův a Schäffleův, již žádají vybudování zvlaštní nové organisace na základě tak zvaných zemských stavebních kommissí s právem vydávání stavebních zástavních listů, jež by požívaly státní garancie [2]) a zřízení říšského ústředního úřadu pro bytovou reformu. Požadavky ovšem dalekosáhlé a v blízké budoucnosti sotva uskutečnitelné.

[1]) Srv. *Brandts:* Beschaffung der Geldmittel für die gemeinnützige Bauthätigkeit (Spisy Spolku pro sociální politiku, 96, Lipsko, 1901).

[2]) Srv. *Lechler* a *Schäffle:* »Nationale Wohnungsreform«, Berlin, 1895. *Týž*: »Neue Beiträge zur nationalen Wohnungsreform«, tamtéž, 1897. *Týž*: »Die staatliche Wohnungsfürsorge«, tamtéž, 1900.

B) Vedle takové přímé podpory může ovšem stát cestou zákonodárnou i nepřímo úpravou různých poměrů mocný vliv na bytovou otázku vykonávati. Tak díti se může zejména:

1. v oboru zákonodárství *zdravotního*. Na tomto poli postupovati lze především směrem negativným, totiž důsledným zákazem používání všech příbytků zdraví lidskému škodlivých, tedy zvláště příbytků podzemních a podkrovních, vlhkých, temných, zákazem přeplňování bytů, noclehářství atd. Předpokladem jest zde ovšem především důkladná organisace služby zdravotní, zřízení kommissí bytových opatřených samostatnou mocí výkonnou, stálá inspekce bytová mající poměry příbytné v trvalé evidenci a j. v. I zde vzorem jest zase Anglie. Dle zákonů Artizan's and Labourers Dwellings Act (Torrens Act) z r. 1868 a Artizan's and Labourer's Dwelling Improvements Act (Cross Act) z r. 1875 zostřených r. 1879 a 1892 má zdravotní úředník komunálního úřadu (vestry) k žádosti nejméně 4 občanů oznámiti zdravotně vadný dům a úřad po konaném šetření může vlastníku nařídíti potřebné opravy po případě i sboření domu. Tím způsobem může býti nařízeno sboření i celých ulic a čtvrtí a zároveň musí býti o to postaráno, aby aspoň polovice obyvatelstva zbořených domů nalezla příbytky v nejbližším okolí. Podobné účele sledují Public Health Act z r. 1891 a Housing of the Working Classes Act z r. 1900.[1]) Zákony s podobnou tendencí, byť ne tak radikálními prostředky, mající více povahu zdravotně policejní mají i Švýcary (kanton Waadtský) a Německo. Tak v Hessensku zákon z r. 1893, v Hamburku z r. 1894 (následek epidemie cholerové), v Düsseldorfě atd. Celkový účinek ostrých zdravotních zákonů svědomitě také prováděných jest dojista velmi blahodárný, ježto aspoň nejškodlivější výstřelky bytových závad znemožňuje. K rozřešení celé bytové otázky ovšem ani nejlepší zdravotní zákony nevystačí, poněvadž hlavní problém, totiž odpomožení nedostatku levných bytů leží mimo jich úkol.[2])

2. Se zdravotnictvím souvisejí také *stavební řády*. Ovšem zde vedle účelů zdravotních padají na váhu i jiné, zejména komunikační, esthetické atd. Stavební řady při novostavbách i přestavbách kladou libovůli stavebníka určité meze. Ony předpisují zpravidla šířku ulic a jich úroveň, určují plochu staveniště, která nesmí býti zastavěna, výši domů, která nesmí býti překročena, zakazují stavby sklepních neb podkrovních bytů, průmyslových dílen lidskému zdraví škodlivých, někdy předpisují i zakládání zahrádek, účelné zařízení záchodů, žump, studní a pod. K tomu účelu sdělávají se rovinné a polohopisné plány pro celá města a jich okolí, v jichž mezích každá novostavba a přestavba musí býti provedena, mimo to v každém jednotlivém případě schvalují se podrobné plány sta-

---

[1]) Bližší o zajímavých těchto zdravotních zákonech anglických u *Oppenheimera:* Die Wohnungsnot und Wohnungsreform in England, Lipsko, 1900. Dále *Bötzow:* Die Wohnungsfrage in England (Spisy Spolku pro sociální politiku, 97, Lipsko, 1901).

[2]) Sr. *Reincke, Zweigert:* Die Beaufsichtigung der vorhandenen Wohnungen (Spisy Spolku pro sociální politiku, 95, Lipsko, 1901).

vební za spolupůsobení odborných znalců technických i stavebních, provedená stavba se kollauduje a udílí se zvláštní schválení k jejímu obývání.

Jisto jest, že stavebními řády, mají-li dostatečně rozhodná ustanovení a provádějí-li se přísně a nestranně, lze mnohé závady zdravotní při novostavbách a přestavbách odstraniti a tím i k řešení otázky bytové značně přispěti. Za to ovšem na staré domy, ve kterých zdravotní závady bývají nejčastější, nemá i nejlepší stavební řád zpravidla vlivu a vlastníci takových domů střehou se tím více nějakých důkladnějších oprav podniknouti. Radikálním prostředkem jsou ovšem tak zvané akce assanační, při kterých celé čtvrti městské z důvodů zdravotních určeny jsou ku sboření a znovavystavění, než prostředek tento jest vždy povahy mimořádné a spojen bývá se značnými hmotnými oběťmi, takže mezi pravidelné způsoby řešení otázky bytové čítán býti nemůže.

Hlavní obtíž docílení účinných stavebních řádů spočívá v tom, že dotýkají se zpravidla velmi citelně zájmů soukromých. Každý stavební řád obmezuje do větší neb menší míry disposiční právo vlastníkovo. Tento nemůže stavebního pozemku využitkovati v té míře a v tom způsobu, aby výnosnost jeho byla co největší. Tím utrpí ovšem ujmu majetkovou. Proto mezi zájmem veřejným a soukromým nutno přivoditi jistý kompromiss, jehož docílení mnohdy velmi jest nesnadno. Zpravidla nepodrobuje tedy stavební řád stavby v celém městě stejným předpisům, nýbrž liší mezi jednotlivými čtvrtěmi, více neb méně zalidněnými, středu neb obvodu bližšími, obchodními, průmyslovými, dělnickými atd. rozeznávaje jednotlivá pásma. Ale i tu křižovány jsou často zájmy soukromé i třídní, jež v praxi prospěšné účinky stavebního řádu maří. Vzornými stavebními řády honosí se mnohá města německá, tak Frankfurt n. M., Altona, Halle, Wiesbaden a j., [1]) ve Švýcarech Ženeva.

3. Účinnou pobídkou ku stavění nových domů obytných jsou určité výhody berní. Týká se to zejmena slev poplatkových z převodu vlastnictví a slev daňových tam, kde domovní daň dosahuje značné výše. Sleva daňová, zejmena je-li spojena i se slevou autonomních přirážek, znamená značné stoupnutí čistého výnosu, tedy zvýšenou rentabilitu domu. Takové slevy daňové zavedeny jsou v Anglii (domy s výnosem pod 20 lib. št. sproštěny jsou vůbec inhabited houses taxy), ve Francii, Belgii, Dánsku, Německu. U nás byl ve směru tom učiněn pokus zákonem z 9/2. 1892 č. 37 ř. z, dle něhož dělnické obytné domy stavěné od obcí, spolků a zaměstnatelů za určitých podmínek mají požívati po 24 roků (na rozdíl od obvyklého 12letého) osvobození od daní, po případě i od přirážek. Podmínky ty jsou, že byt nesmí se nalézati pod uliční úrovní, že úhrnná plocha 1 pokojového bytu musí býti v mezích 15 až 30 m^2, vícepokojového v mezích 40 až 75 m^2 a že nájemné za 1 m^2 smí obnášeti nejvíce ve Vídni 1 zl. 75 kr., v obcích do 10.000 obyvatelstva

[1]) Sr. *Schilling, Stübben, Simony:* Die Bauordnung (Spisy Spolku pro sociální politiku, 95, Lipsko, 1901).

1 zl. 15 kr., jinde 80 kr. Z různých důvodů účel tohoto zákona v praxi se neosvědčil, takže na jeho základě do r. 1894 vystavěno bylo v celé říši jen 174 domů a to většinou ještě mimo velká města od zaměstnatelů pro jich dělníky. Z toho důvodu pomyšlí vláda na změnu tohoto zákona značným rozšířením výhod a zmírněním podmínek jeho a má býti dotyčná osnova předložena v nejbližší době sborům zákonodárným.[1])

4. Další prostředek, kterýmž bytovým nesnázím má býti odpomoženo, jest zřizování a podporování dopravních prostředků všeho druhu. Zdokonalená komunikace sbližuje prostory a zkracuje čas. Levná a rychlá komunikace umožňuje, aby dělník, malý úředník, obchodník atd. bydlil se svou rodinou ve značné vzdálenosti od sídla svého působiště. On není vázán na drahé a obmezené byty ve středu města, nýbrž může odstěhovati se do poměrně levnějších a pohodlnějších bytů předměstských, je-li jen dostatek dopravních prostředků, jichž bez valné ztráty času a bez značnějších nákladů může použiti. Takovými dopravními prostředky jest hustá síť koňských a elektrických drah s výhodnými jízdními řády a levnými sazbami, rozvětvené spojení omnibusové, konečně městské dráhy nad- i podzemní s rychle za sebou sledujícími vlaky. Vzorem takové praktické městské dráhy jest až dosud dráha berlínská, protínající samý střed velkoměsta s několikaminutovou nepřetržitou službou dopravní. Ale význam dopravních prostředků sahá i přes vlastní hranice městské. Tam kde, jako pravidelně v každém hlavním městě, vybíhají paprskovitě železniční trati z jednoho středu v nejrůznější směry, může obyvatelstvo velkoměstské posunouti své bydliště třeba hodně vzdáleně od hranic města, vycházejí-li mu správy dráh jen poněkud vstříc. Nutnou podmínkou takového bydlení podél trati mimo město jest dostatečný počet stanic v blízkých vzdálenostech, levnosť sazeb a dostatečný počet vlaků. Žádným způsobem nevystačí tu však obyčejné vlaky do dálky, nýbrž jest třeba zavedení četných vlaků místních, v pravidelných dobách dopravní službu sprostředkujících. Tam, kde jest splavná řeka, průplavy, jezera atd., padají ovšem i tyto komunikační prostředky na váhu. Přirozeno pak, že všechny tyto komunikační prostředky, nalézají-li se ve správě veřejné (státní, komunální) daleko spíše požadavkům obyvatelstva budou moci vyhověti, než jsou-li v rukou společností soukromých, u nichž zištné tendence obyčejně převládají.

5. Konečně patří sem všechny ty různé způsoby a návrhy, které čelí k obmezení soukromé spekulace mající původ svůj v stoupající městské rentě pozemkové. Jako pozemková renta vůbec i renta městská souvisí s monopolistickou povahou vlastnictví k půdě, plynoucí z její obmezenosti. Při půdě městské vyniká ovšem tento monopolistický ráz mnohem zřetelněji, než při půdě venkovské, věnované výrobě zemědělské. O výši renty pozemkové při půdě zemědělské rozhoduje především úrodnosť, v druhé řadě teprve výhodnější poloha k trhu. Při půdě sta-

[1]) Srv. *Schwartzenau:* »Zur Reform der österreichischen Arbeiterwohnungsgesetzgebung« (Zeitschr. f. Volksw., Socialpol. u. Verwaltg., X., 1.).

vební živel úrodnosti nemá ovšem žádného vlivu, za to rozdíly v poloze jsou zde daleko důležitější. Čím blíže středu města, tím poptávka po půdě, resp. po bytech, krámech, nájemných místnostech atd. živější, avšak nabídka obmezenější, tím vyšší tedy cena nabízená za užívání této půdy ve způsobě nájemného, tím vyšší renta pozemková a tím vyšší pak i kapitalisovaná cena této půdy. Někdy není to právě střed města, kde pozemková renta jest nejvyšší a půda nejdražší, nýbrž určité radiální neb okružní třídy (boulevardy), na nichž se nejživější ruch města soustřeďuje. To závisí od konfigurace města, terrénu, vod město protékajících, od historického vývoje atd. Důležitý vliv na městskou rentu stavební vykonávají komunikační prostředky. Právě tím, že vzdálenosti zkracují, zvyšují cenu pozemků nad míru, které by jinak nedosáhly. Něco podobného platí o stavebních řádech a plánech polohy. Určujíce předem plochy k zastavení příště určené, zvyšují do budoucnosti ceny pozemků a poskytují tím vítanou příležitost soukromé spekulaci, aby tuto budoucí cenu předem již eskontovala. Neboť cena stavebních míst netvoří se na základě přítomné, nýbrž budoucí výnosnosti. Proto nejbujnější spekulace stavební zde má volné pole. Také osvobození daňová, jichž nahoře bylo dotčeno, zvyšují ceny stavebních pozemků. Neboť amortisací daně stoupne ihned cena dotyčného pozemku právě o kapitalisovanou slevu daňovou, takže prospěch ze slevy plyne jedině dočasnému vlastníku. Tak právě ty prostředky, které na jedné straně mají přispěti k řešení otázky bytové, způsobují na druhé straně umělé stoupání městské renty pozemkové, tudíž zdražování pozemků a následkem toho i bytů.

Proto mnozí považují všechny návrhy na řešení otázky bytové za marné a bezúčinné, pokud nedotčenou zůstavují městskou rentu pozemkovou a hlavní útok podnikají proti této. Dle jich názoru všechny ostatní návrhy čelí pouze proti symptomům, avšak vlastní příčinu, totiž spekulační stoupání renty pozemkové opomíjejí. Avšak právě zde třeba nasaditi páku. I v tom směru navrhují se reformy různého druhu a stupně

Především ovšem třeba vytknouti, že boj proti vlastní podstatě městské renty pozemkové jest marný a bezúčelný. Městská renta pozemková jest kategorie ekonomická a jako taková vzniká a trvá beze všeho vztahu a ohledu k platnému řádu právnímu a zejmena i k instituci soukromého vlastnictví. Příčina vzniku jejího leží ve faktickém monopolu, v obmezenosti a zvláštní výhodné poloze půdy. Určité komplexy půdy zvlášť výhodně položené budou dle přirozené povahy věci míti vždy vyšší hodnotu, než jiné pozemky vzdálenější, na tom platný právní řád ničeho měniti nemůže.

Ale jiná jest ovšem otázka, kdo z tohoto ekonomicky nutného stoupání hodnoty půdy ve velkých městech má prospěch a je-li prospěch tento ze sociálního hlediska ospravedlněný. Není pochybnosti, že jediný prospěch ze stoupání městské renty pozemkové má vlastník pozemku. Zisk tento jest někdy ohromný. Pozemky uvnitř i na obvodu velkých měst často v poměrně krátkých obdobích v cenách svých stouply o 100, 200 a více procent. Pozemky do nedávna rolnictví a zelinářství věno-

vané stávají se takořka přes noc stavebními místy a vyrůstají na nich nové činžovní domy, půda která prodávána byla po jitrech a hektarech, prodává se po sáhách a metrech, malí rolníci, sadaři, zelináři stávají se v několika letech zámožnými, ba bohatými majetníky stavebních realit, stavebními podnikateli atd. Jest přirozeno, že naděje na tak ohromné zisky dráždí soukromou spekulaci. Tato vrhá se na všechnu dosud nezastavěnou půdu v dalekém obvodě městském, nikoliv aby zde novostavby prováděla, nýbrž aby ji neplodně a nevzdělaně tak dlouho uchovala ve svém vlastnictví, dokud nová vlna nevyžene rentu stavební do další výše. Odtud ten podivný úkaz, že v obvodu měst nalézá se poměrně dost nezastavěné plochy a přece nedostatek bytů a že často teprve za širými nezastavěnými pozemky na novém vzdáleném obvodě vznikají zase nová předměstí. Dojde-li pak skutečně k zastavění pozemků spekulací předražených, jsou přirozeně na drahých pozemcích i byty drahé a tím nižším vrstvám nedostupné.

Vyšetřujeme-li však příčiny stoupání městské renty pozemkové, vidíme příčiny ty především v přirozeném vzrůstu a rozvoji města. Rostoucí populace vyžaduje stále více a nových bytů, dané území města jest však obmezené a byty v dalším obvodu neposkytují již oněch výhod, jako byty ve středu, kde se soustřeďuje hlavní život. Poptávka po bytech roste, nabídka jest obmezena a stlačuje ji ještě soutěž různých úřadů, obchodů, ústavů, representačních místností, škol a t. d. Domy nemohouce růsti do šíře, rostou do výše, vznikají čtyř-, pěti- a výšepatrové budovy. Tím stoupá jich výnosnost a tím i cena pozemková. Na obvodech města pozorovati lze cos podobného. Zde však mají vliv na stoupání výnosnosti domů a cen stavebních míst vedle celkového vzrůstu obyvatelstva i jiné okolnosti. Celá úprava terénu a okolí, dlažba, kanalisace, zavedení osvětlení, nových dopravních prostředků (drah, tramwayí atd.) má nepopíratelný vliv na stoupání ceny staveništ. Zříme to každodenně, jak celá předměstí, která byla do nedávna útulkem chudiny, stávají se znenáhla sídlem střední buržoasie, jak nedávná nespořádanost, zanedbanost, primitivnost ulic a celého okolí ustupuje úpravnosti a komfortnosti. Drahota bytů tím ovšem přiměřeně stoupá a cena pozemků roste.

Ze všeho toho jest však patrno, že příčiny stoupání městské renty pozemkové leží spíše ve všem jiném než v zásluze vlastníkově. Jest to nezasloužený dar, který zcela bez jeho přičinění padá mu do klína. On nepotřebuje hnouti rukou a ví, že za deset, dvacet roků cena pozemku jeho se zdvoj- až ztrojnásobní. Zásluhu o to nemá on, nýbrž všichni, kdo v území dotyčné obce bydlí, žijí, pracují, konsumují. Jest to kolektivní zásluha celé společnosti obecní, nutný výsledek a produkt této hospodářské pospolitosti.[1])

[1]) Sr. *Voigt:* Die Bodenverhältnisse, das Bau- u. Wohnungswesen in Berlin u. seinen Vororten, *Schwarz:* Die Entwickelung der städtischen Grundrente in Wien, *Horáček:* Die Bodenwertbewegung in Prag und Vororten. (Spisy Spolku pro sociální politiku, 94, Lipsko 1901.)

V této skutečnosti, že ovoce pospolité zásluhy připadá ve prospěch jednotlivce, jest patrně nepoměr a přirozeně vznikly snahy, aby nepoměr tento byl odstraněn, vyrovnán aneb aspoň zmírněn. Podle toho pak různé návrhy různým nesou se směrem.

Nejpříkřejší odpůrci stoupající renty pozemkové vědouce, že podstata její souvisí s rozvojem velkých měst vůbec, obrácejí snahy své proti tomuto vzrůstu velkoměstskému, doufajíce tak odstraniti jednu z hlavních příčin stoupání cen městských pozemků. Snaží se tedy znesnadňovati rychlý vzrůst měst, žádají pokud možnou decentralisaci všeho veřejného i hospodářského života, přeložení úřadů, škol, průmyslových závodů a t. d. na venek. Jest patrno, že snahy tyto nemohou se potkati s úspěchem, neboť soustřeďovací tendence jest typickým jevem novodobého hospodářského vývoje a nelze ji žádným umělým způsobem zdržovati. Ruch obchodní a průmyslový hledá střediska v určitých výhodně položených místech a boj proti této snaze byl by bojem proti hospodářskému vývoji vůbec.

Proto jiní zanechávají marného boje proti příčinám stoupání renty městských pozemků, považují ji za nutné zlo a chtějí pouze odstraniti onu sociální nesrovnalost, aby zisky rentové neplynuly jedině těm, kdo o ně nemají vlastně žádných zásluh. Nejradikálnější návrhy ve směru tom nesou se k tomu, aby buď cestou vyvlastnění aneb volné koupě co nejvíce velkoměstské půdy přešlo ve vlastnictví obcí.[1]) Tedy jakési komunalisování městské půdy vůbec. Vzrůstu městské renty pozemkové by se tím ovšem nezamezilo, ale zisk z toho neplynul by jednotlivým vlastníkům soukromým, nýbrž obci, tedy veškerenstvu občanů. Sem čelil také na příklad návrh vrchního starosty frankfurtského Adickesa učiněný r. 1892 v pruské panské sněmovně. Na získaných takto plochách by pak obec buď prováděla stavby obytných domů ve vlastní správě, zůstávajíc vlastnicí novostaveb a pronajímajíc je pak pokud možno bezvýdělečně obyvatelstvu, aneb by projímala nezastavené plochy na dlouhou řadu let stavebním podnikatelům, kteří by se zavázali po uplynutí pronájmu vystavěné jimi domy bezplatně přenechati obci. Poukazuje se tu na podobné způsoby nemovitostného pronájmu v Anglii, na t. zv. leasehold system, na jehož základě i valná část města Londýna jest postavena, kde šlechta, ústavy a nadace, jež jsou vlastníky půdy, pronajímají tuto stavebním podnikatelům na dobu tří generací (99 let). Nelze upříti, že uskutečnitelnost těchto návrhů v praksi setká se s vážnými překážkami, neboť žádná obec nevládne tak značnými hmotnými prostředky, aby všechnu půdu ve svém obvodě mohla zakoupiti. Jest také pochybnost, je-li obec k tomu povolána a stačí-li k tomu její síly a způsobilost, aby sama novostaby prováděla a pronajímala. Ovšem působnost obcí na poli hospodářském v době nové se velice rozšířila, obce zřizují a spravují dnes plynárny, elektrárny, koňské a elektrické

[1]) Sr. *Wagner:* Grundlegung der politischen Oekonomie, 3. vyd. Lipsko 1892, *Bücher:* Die wirtschaftlichen Aufgaben der modernen Stadtgemeinde, Lipsko 1898, *Damaschke:* Vom Gemeinden-Socialismus, Berlin.

dráhy, pivovary, doly, továrny, pojišťovny, spořitelny, banky, i není zásadní překážky, aby také v tomto oboru neučinily pokusů. Ostatně zajisté by stačilo, kdyby pokus takový se stal pro první dobu jen v skrovnějším rozměru. Neboť jednak příklad samý, jednak soutěž levných a zdravotně bezvadných bytů obecních působil by na soukromé podnikání jistě velmi blahodárně. Co do druhého způsobu, totiž pronajímání půdy soukromým stavebním podnikatelům, vězí ovšem nebezpečí v tom, že provedené zde stavby budou postrádati dobré jakosti a důkladnosti, ježto podnikatelé budou hleděti, aby náklad stavební v době nájemní se umořil a nebudou míti zájmu, aby stavby i přes tuto dobu byly zachovány. V tom směru by třeba bylo tedy zvláštních kautel.

Jiný z technického hlediska poněkud složitější, ale vzhledem k platným poměrům hladší způsob řešení této otázky leží na poli komunální politiky daňové. Jedná se totiž o to, aby zdaněn byl zisk plynoucí ze stoupající pozemkové renty městské tak, aby plynul místo do kapsy soukromého vlastníka do pokladny obecní. Jest to tedy myšlénka upomínající na známou »single tax« H. Georgeovu, jenž ji chtěl ovšem rozšířiti na všechnu rentu pozemkovou vůbec. Uváží-li se, že zisky ze stoupání městské renty pozemkové nejsou zásluhou dočasného vlastníka, nýbrž celé pospolitosti obecní, nelze návrhům těmto upříti jisté oprávněnosti. Ovšem obtíž spočívá především v otázkách kompetenčních, ježto u nás na příklad daně reální jsou daněmi státními, a nikoliv jako v Prusku od r. 1893 daněmi komunálními. Další nesnáz jest v praktickém provedení po stránce berně-technické, ježto právě takový čistý zisk nesnadno lze postihnouti. Navrhuje se v tom směru trojí způsob zdanění. Jednak poplatková forma obchodové daně, jež by se vybírala při majetkovém převodu stavebního místa, ať již mezi živými dle ceny kupní nebo směnné, ať již v pozůstalostním řízení dle odhadu, jednak forma t. zv. staveništní daně (Bauplatzsteuer) na základě přiznání vlastníkova, při čemž by obec měla právo staveniště v přiznané hodnotě expropriovati, jednak konečně forma daně přírůstkové (Zuwachssteuer) v určitých časových obdobích na základě odhadu z přírůstku hodnoty staveniště vyměřované.[1]) Dosavadní zkušenosti o těchto různých způsobech zdanění, pokud na některých sporých místech byly na zkoušku zavedeny, jsou ještě příliš nedostatečné, než aby konečný úsudek o nich by mohl býti pronesen Jisto však jest, že ve směru tom otevírá se do budoucnosti slibné pole komunální politiky daňové, jejíž hlavní význam ovšem leží ve stránce sociálně-politické.

Tím by asi hlavní směry obírající se řešením otázky bytové byly vyčerpány. Ze stručného tohoto přehledu jest patrno, že ani otázku bytovou řešiti nelze jedinou cestou, nýbrž že způsoby řešení jejího jsou

[1]) Sr. *Pabst:* Zur Beseitigung der Communalen Grund- und Gebäudesteuer Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaft, 56.), *Wagner:* Finanz-Wisensschaft, II, Lipsko, 2. vyd. 1889, *Cohn:* System der Finanzwissenschaft, Stuttgart, 1889, *Adickes:* Studien über die weitere Entwickelung des Gemeindesteuerwesens, Tubinky 1894.

různé. To plyne již z toho, že i příčiny její nejsou vždy a všude stejné, že jsou jak rázu všeobecného, z hospodářského a sociálního rozvoje samého vyplývající, tak i rázu zvláštního, dle různých poměrů místních. Proto i prostředky k nápravě budou rozličné: zde vystačí snad ústavy dobročinné, jinde hlavní váhu třeba klásti na snahy svépomocné, ještě jinde těžisko ležeti bude v reformách rázu veřejnoprávního. Při tom ovšem jeden prostředek nevylučuje druhého, nýbrž ony se mohou souladně na vzájem doplňovati a tím spojeným úsilím dosíci kýženého výsledku. Také tím není míněno, že by při řešení otázky bytové nebylo lze postupovati dle plánu jednotného. Naopak nejúčelnější postup jest postup soustavný, jakého použito bylo v některých kantonech a městech švýcarských (Bazilej, Curych) a do jisté míry i v Belgii a v Prusku.[1]) Postup tento předpokládá především zjištění poměrů bytových a vyskytujících se závad, což státi se může jen pečlivým šetřením statistickým a důkladnými enquetami. Teprvé na základě látky takto získané lze pak přikročiti k soustavné reformě. Tato bráti se bude ovšem směrem různým, ale legislativně zahrnuta jest v jeden *bytový zákon* rozpadající se v různá nápravná opatření. Tím dosáhne se soustavnosti, souladnosti, účelnosti, tím dána jest i záruka úspěchu. Proto i tam, kde jednotnosti v řešení otázky bytové dosud docíleno nebylo, aneb kde jako u nás, řešení to nevykročilo dosud ze stadia přípravného, bylo by si přáti takové cesty účelné, neboť brzké a zdárné rozřešení této otázky jest věcí veřejného dobra i sociálního pokroku.

Další literatura mimo spisy již uvedené:

Sax: Die Wohnungszustände der arbeitenden Klassen und ihre Reform, Vídeň, 1869.

Ratkowsky: Die zur Reform der Wohnungszustände in grossen Städten notwendigen Massregeln. Vídeň, 1871.

Rupprecht: Die Wohnungen der arbeitenden Klassen in London. Gottinky, 1884.

Reichardt: Die Grundzüge der Arbeiterwohnungsfrage. Berlin, 1885.

Engels: Zur Wohnungsfrage. Curych, 1887.

Miquel: Massregeln zur Erreichung gesunden Wohnens. Brunšvík, 1888.

Cohn: Die Wohnungsfrage und die Socialdemokratie. Mnichov, 1900.

Albrecht: Die Wohnungsnot in den Grossstädten und die Mittel zu ihrer Abhülfe. Mnichov, 1891.

Sedlaczek: Die Wohnverhältnisse in Wien Vídeň, 1893.

Voigt: Grundrente und Wohnungsfrage in Berlin und seinen Vororten, Jena, 1901.

Philippovich: Sociale Verwaltung in Oesterreich am Ende des XIX. Jahrhunderts. Wohnungsverhältnisse in oesterreichischen Städten, insbesondere in Wien. Vídeň, 1900.

Týž: Wiener Wohnungsverhältnisse. (Archiv f. soc. Gesetzg. u. Stat. VII.)

Bernstein: Der gegenwärtige Stand der Wohnungsfrage in England. (Archiv f. soc. Gesetzg. u. Stat. XV.)

Bericht über die Verhandlungen des 14. Congresses deutscher Volkswirte in Wien. Berlín, 1873.

Schriften des Vereins für Socialpolitik 30, 31, 33, 94, 95, 96, 97.

[1]) Výnos ministerstev vnitra, obchodu, kultu a orby z 19. března 1901.

Bráf: Obec dělnická (Lumír 1882; psáno 1876).
Wagner: Zařízení ku blahu dělnictva. Praha, 1890.
Lukáš: Podstata a způsob některých zařízení ku blahu dělnictva. (Věstník České Akademie císaře Františka Josefa pro vědu, slovesnost a umění, VII.)

Zvýšení daně z líhu na základě zákona ze dne 8. července 1901 ř. z. čís. 86.

Zákonem v nadpisu citovaným byla v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených zvýšena daň líhová o 20 h, tak že nyní bude platiti z Hl^0 alkoholu — pokud státní dani vůbec podléhá — při dani výrobní a dani z líhu kontingentovaného po 90 h, při dani pak z líhu nekontingentovaného po 1 K 10 h. Zároveň bylo zaplatiti za líh státní daní stížený, pokud dne 1. září 1901 byl na skladě a minimalní množství 10 resp. 5 Hl^0 přesahoval, daň dodatečnou v obnosu 20 h za Hl^0. Dani té podléhá ovšem též líh dovážený, a to i ze zemí koruny Uherské, z Bosny a Hercegoviny, čímž opět byl učiněn další krok ke zřízení čáry celní mezi těmito zeměmi a naší polovicí říše. Článkem III. cit. z. pak byla přikázána zemím z výnosu této nové daně summa, jež z hrubého výnosu daně líhové po odečtení daně navrácené připadá na toto zvýšení, a to pro dobu od 1. září 1901 do 31. prosince 1909. Rovněž veškeren výtežek čistý daně dodatečné má býti přenechán zemím. Účastenství zemí na tomto příspěvku státním učiněno však závislým (čl. III. B a čl. IV. cit. z.) na tom, že země posud samostatnou daň z pálených tekutin líhových vybírající [1]), této daně se vzdají a že vůbec žádná země podobné daně po dobu trvání příspěvku nezavede, dále pak na tom, že zemím nedostane se příspěvku aspoň stejně velikého se strany státní z pramenů jiných. Jednáním proti prvé podmínce, jakož i ve případě druhém ztrácí země svůj podíl na výtěžku, který pak připadá státu. Podíl pak zemí na tomto výtěžku byl stanoven až do roku 1909, kdy nastati má nová úprava, tím způsobem [2]), že za měřítko podělovací byl vzat nejvyšší konsum roční té které země z let 1896 do 1899, a to zvýšený o 5% při zemích, v nichž výroby líhu vůbec není nebo jest jen nepatrná, dle toho pak rozdělen praeliminovaný zisk tohoto zvýšení daně per 19,200.000 K; zemím pak, jež by přikázáním tohoto příspěvku po odhadnutí dosavadního čistého výnosu daně zemské ztrátu utrpěly [3]), garantován byl maximalní čistý výnos této daně. Tím ovšem zmenšily se podíly zemí ostatních, tak že jest percentualní poměr na výtěžku zvýšení daně i daně dodatečné nyní následující (čl. III. A. c. z.):

---

[1]) Byly to: Dalmacie, Halič, Solnohrady, Štýrsko, Korutany, Krajina, Bukovina, Tyroly, Istrie a Gorice s Gradiskou.
[2]) Tabulka I. k příloze 64. sten. prot. post. sněmovny zas. XVII.
[3]) Dle výše citované tabulky utrpělo by ztrátu Štýrsko (240903 K), Korutany (66128 K) a Krajina (545318 K).

Čechy	18·8078%	Bukovina	3·1488%
Dalmacie	0·5259 »	Morava	15·7818 »
Halič	28·3423 »	Slezsko	5·3087 »
D. Rakousy	10 7662 »	Tyroly	2·2796 »
H. Rakousy	0·9152 »	Vorarlberg	0·2065 »
Solnohrady	0·5682 »	Istrie	0·3217 »
Štýrsko	4·6875 »	Gorice s Gradiskou	0·3238 »
Korutany	3 0208 »	Terst s okolím	0·4699 »
Krajina	4·5253 »		

Tohoto praecipua ovšem nebylo při prvém pokusu, kdy toto zvýšení daně z lihu mělo se státi zákony zemskými, rovněž pak nebral se za základ vyměření podílu původně konsum nejvyšší, nýbrž průměrný, z čehož pak ovšem resultoval na př. pro království České podíl per 19·7557% (§ 9 vl. předl. čes.). Toto udílení jakéhosi praecipua zemím, jež dříve měly z daně zemské vyšší výnos, není naprosto odůvodněno v tom způsobu, jak se stalo: přijal-li se již jednou za měřítko rozdělovací konsum té které země, bylo při něm zůstati, a pokud stát shledával nutným, aby za příčinou některé daně zemské volný obchod mezi zeměmi stěžován nebyl, měl na základě specielní úmluvy s tou kterou zemí jí po případě z prostředků všeobecných náhrady poskytnouti. Takto jest zde zavedena na řadu let nahodilá přednost několika zemí. Vládní předloha mírnila ovšem ostří tohoto ustanovení limitujíc (čl. III. A odst. 5. předl. na ř. r.) toto praecipuum na dobu tu, pokud země z nového pramene stejných prostředků nenabudou, leč ustanovení toto nestalo se zákonem.

Vůbec pak rozdělování této nové daně dotační (dle terminologie Bilinskim zavedené) podle konsumu jednotlivých zemí dá se ztěžka jinak odůvodniti, než původním tvarem jejím jakožto daně zemské; v tom případě jest arci jasno, že zemská daň může stihnouti pouze konsum v zemi vlastní a výtěžek z tohoto stižení pak zemi připadá: při dani však státní, z jejíhož výnosu mají zemím býti dány příspěvky, má se věc jinak. Zde stát principielně uznává (jak již čl. VII. nn. uv. z. k nov. d. os. ex 1896 učinil), že prameny ku krytí nákladů hospodářství zemského jsou nedostatečny, jelikož sám všechny vydatnější daně ve svůj prospěch zabral, i bere na se vzhledem ke spojitosti své se zeměmi i k neurčitosti hranic mezi úkoly specielně státními a zemskými (což v Rakousku tím více vyniká, že historicky jednotlivé země vlastně byly samostatné státní individuality — cf. i Wagner: Finanzwissenschaft, 3. Aufl., I. str. 102. nn., 126.) povinnost těmto financím vypomoci Výpomoc má se říditi dle potřeby, a nelze nijak říci, že měřítkem potřeby mohl by býti konsum lihovin; leč ani dle nynějších výdajů a dluhů zemských nelze bez dalšího trvale příspěvek rozdíleti, ježto by jinak poměrná výše státního příspěvku byla založena na momentu od jeho vůle zcela nezávislém a nijak zásadně spravedlivém, totiž na hospodárném spravování financí zemských a na velikosti úkolů zemí na se

vzatých. Při takovémto rozdělení fixované summy mezi jednotlivé země jest podobná potíž, jako při určování quoty příspěvku mezi oběma polovicemi našeho mocnářství, a nelze ji rozřešiti jinak, než pečlivým výběrem a srovnáním čísel indexových [4]). Jakýsi surrogat pro čísla poměrová mohly by podati výsledky daně důchodové [5]), bylo by však nutno korrigovati cifru jejich se zřetelem k tomu, že služební platy při úřadech centrálních jsou zdaněny v hlavním městě říšském, a že se i tam platí také mnoho této daně z důchodu odjinud plynoucího. Tyto obtíže správně poukazují k tomu, že daň dotační jest formou příspěvku nanejvýš nepraktickou, nynější pak rozdělení její vysvětluje se dějinami vzniku. Zavedení daně dotační vůbec má svůj důvod ve snaze, aby podkladně státní nevzrostly podporou zemí nižádné nové výdaje. Ovšem jest neméně jisto, že touto, původně nesprávně [6]) zvanou »přirážkou« nastoupen byl v hospodářství státním opětně opuštěný system daní účelových, které sice ve financích samosprávných [7]) mohou najíti svého odůvodnění, pro hospodářství státní však jsou obtížny.

Tento důvod rovněž mluví proti zavedení daně dotační vedle ostatních (na uv. m. Schönbergovy příruční knihy sestavených) důvodů, leč třeba také míti na mysli, že rovněž by mělo u nás své obtíže rozšíření tak zv. podílnictví státu na zemských výdajích na jednotlivé účely, což jest druhá forma přímého příspěvku státního zemským financím. Není ovšem toto podílnictví nikterak forma neobvyklá; při stavbě dráh bývá i nyní dosti časté, leč posud ve směrech jiných se nevyvinulo. Bylo by tudíž zásadně rozhodnouti, ve kterých částech rozpočtu zemského podílnictví státu místa míti má Výdaj na školství obecné by sem zajisté mohl dobře spadnouti, vždyť povinná všeobecná návštěva školní byla zavedena zákonem říšským a vrchní dozor nad školami přísluší orgánům státním, čímž zájem státu na školství dostatečně jest dokumentován. Toto podílnictví dalo by se tím spíše odůvodniti, když celkem všechny země věnují na školství obecné náklad dosti značný, ale přes to nikterak meze potřeby nepřekračující. S jinými obory bylo by už více obtíží, neboť intensita jejich pěstění jest v různých zemích různá, a mnohé z nich mají charakter příliš specielně zemský. Rozšíření podílnictví na dluhy zemské anebo na veškery výdaje vedlo by k nesrovnalostem výše zmíněným. Ovšem s druhé strany také odůvodnění daně dotační jako příspěvku přechodního za příčinou sanování zemských financí jest zde nepřípadné, jelikož zákon rostoucích nákladů veřejných také v hospodářství zemském značnou měrou k platnosti přichází a vzhledem ke kompetenci zemských sněmů (§§ 11 a 12 z. z. st. o zast. ř.)

[4]) Béla Földes: Ueber Matrikular- u. Quotenbeiträge, F. A. 1900 I. 77. nn.

[5]) Poslední výsledky v Mittheilungen des k. k. Finanzministeriums, 1901 str. 1173 nn. Na Dol. Rakousy připadá tu z celkového výtěžku daně 45·69%; z důchodu dani podrobeného plyne pak tam 37·18% z platů služebních.

[6]) K čemuž Menger v debattě poukázal — St. prot. XIII. zas. sn. posl. str. 1315.

[7]) Srv. Schönberg, Handb. sv. III. 2. str. 100, 101 nn. (IV. vyd.) a tam uvedenou literaturu.

také přijíti musí, důchody pak zemské nikterak ve stejném poměru nestoupají; nastal by tudíž po odpadnutí státního příspěvku tentýž nedostatek prostředků, jaký byl dříve.

Tomu všemu bylo by lze se vyhnouti, kdyby úhrada potřeb zemských byla se stala zákonem zemským pomocí daní zemských, ve kterémžto případě ovšem bylo by záhodno, aby některé daně státní byly zemím přenechány. Příklad Anglie učí, že by se k tomu hodily nejlépe daně t. zv. přímé, a to zvláště daň pozemková a domovní. Tu nejspíše měla by platnost zásada při finančním hospodářství zemském vůbec připouštěná (ne ovšem tak při zdanění státním), totiž zdanění podle interessu (aspoň částečně), a také nejsou daně tyto takové, aby případným různým upravením jejich v různých zemích byl volný obchod předměty jakýmikoliv nebo snad zásada spravedlnosti porušena. Nepřesunujíť se daně tyto — aspoň ne tou měrou, jako daně konsumní nebo t. zv. živnostenské nebo výdělkové — na cenu výrobků, nýbrž spíše kapitalisují se a přesunují na cenu objektu, z něhož se platí [8]); vedle toho pak různost hospodářských poměrů různých zemí i případnou nestejnou úpravu daní realních ospravedlniti by mohla.

Nynější pokus o sanování zemských financí pomocí daně konsumní možno nazvati naprosto nezdařeným. Tato daň, pokud o daň zemskou se jednalo, měla se zde přimknouti těsně k dani státní a to stejným způsobem ve všech zemích, což byl požadavek právně nezaložený, kompetenci sněmů obmezující. Mělo se tím způsobem docíliti stejnoměrného zdanění, jehož výsledek pak na základě účetních manipulací obchod mezi zeměmi značně obtěžujících (srv. příslušná ustanovení čes. osnovy — §§ 9. nn.; pak prov. nař.) měl mezi země dle tříletého průměru býti rozdílen. Již tato opatření kontrolní, tvořící surrogat celních šraňků v obchodě líhem mezi jednotlivými zeměmi, byla dostatečnou závadou proti zavedení této daně. Ale jest zde ještě otázka kompetence, a to nikoliv sněmů zemských, nýbrž říšské rady.

Jest zajímavo, že právě při sněmích byla tato kompetence v odpor brána [9]), avšak v radě říšské ani nyní, ani při zavedení příspěvku zemím na základě zákonů z r. 1896 nějaká pochybnost ve příčině kompetence říšské rady se neozvala. Jest však otázka, zdali k podobnému zavedení daně ve prospěch zemí jest říšská rada kompetentní vůbec, a jak dalece po případě při daních se zemědělskou výrobou úzce spojených jest nutno srozumění s druhou polovicí říše.

Základní zákon státní o zastupitel. říše 1867 v § 11 lit. c) má již i vzhledem k úvodu tohoto § na mysli patrně jen opatřování prostředků pro celou říši, ne pak pro země jednotlivé, témuž pak svědčí i čl. II. dipl. říjnového a § 10 ústavy únorové. Ve smyslu pak § 12 z. z. o zast. ř. a čl. III. dipl. říj. spadají záležitosti říšské radě nevy-

[8]) Srv. zvl. Kaizl, Überwälzung der Steuern, ajv.

[9]) Srv. n. př. zprávu čes. rozpočt. kommisse o návrhu na zavedení zvýšené daně z líhu.

hražené [10]) v obor kompetence sněmů zemských, a tu stanoví výslovně § 22 čes. zříz. zems. (§ 22 mor.), že sněmu zemskému přísluší raditi se a usnešení činiti o to, jak by se opatřily prostředky k vyplnění povinností jeho v příčině potřeb zemských, zachování majetnosti, fondů a ústavů zemských, pokud příjmy z jmění základního k tomu nestačí; odstavec pak druhý téhož paragrafu připouští i jiné daně a dávky, než přirážky k přímým daním zeměpanským, ovšem se schválením císařským. Jak tedy ze zákona odůvodniti kompetenci říšské rady? Se stanoviska vědy finanční není ovšem závady: celkem všichni autoři připouštějí s tohoto stanoviska aspoň podmíněnou nutnost příspěvků státních; leč ze zákona dá se kompetence ona odůvodniti pouze rozšířením pojmu »státního hospodářství« v lit. c) § 11 st. z. z. o zast. ř. také na příspěvky nutné k vedení spořádaného hospodářství zemského a to vzhledem k svazku jejich se státem v odst. 4. a 5. říj. dipl. zřejmě dokumentovanému. Připomenouti dlužno, že lit. o) cit. § 11 projednávání daně z líhu na sněmech zemských nikterak by v cestě nestála, jelikož nejedná se zde o věc oběma polovicím říše společnou (gemeinsam), nýbrž pouze o daň, jež ve smyslu § 2. čís. 2 rak. zák. o spol. zál. (§ 63 uh.) podle stejných, čas od času umlouvaných zásad spravovati se má.

Zde pak docházíme k další otázce, jak by sobě vzhledem k citovaným místům zákonů resp. čl. I. posled. vyrovnacího zákona a čl. XI. zák. ze dne 27. června 1878 ř. z. čís. 62 bylo počínati co do zvýšení daně líhové. Při zavádění daní zemských na konsum pálených tekutin líhových v našem soustátí i v polovici uherské nebylo se na tuto výhradu »úpravy dle stejných zásad« ohlíženo, bezpochyby vzhledem k tomu, že zaváděné daně měly v poslední řadě stihnouti přec jenom výčepníka, a byly konečně jistého druhu daněmi živnostenskými [11]), mají pak daně tyto analogii v podobných dávkách obecních. Zdá se pak v skutku, že zákon o záležitostech společných měl na mysli pouze tehdejší daně státní a to zásadně konsumní při výrobě ukládané. Bude však nutno uvážiti dále dosah oněch zmíněných »stejných zásad«. Jedná-li se zde pouze o formu daně (materialová, polofabrikátová, fabrikátová), či též a to zároveň o výši daně? Jelikož toto zařízení bylo zavedeno, »by předpisy, které mají vliv na výrobní náklady jednotlivých producentů, v celém obvodě celním pokud možná se srovnávaly, poněvač není žádnému účastníku svazku celního možno vyrovnati neshody z různosti těchto předpisů pocházející zavedením pohraničného cla ochranného na tak dlouho, dokud trvá jednotný obvod celní« (Pražák, l. c. IV. str. 132), bude tedy pod onu úpravu dle stejných zásad zařaditi každý předpis daně konsumní při výrobě ukládané, který má tento vliv na výrobní náklady, tudíž zajisté také výšku daně. Leč toho při zavedení této přirážky nebylo dbáno, ač vládní osnova vyrovnací z r. 1898 (příl. 10.

[10]) Blíže zvl. Pražák, Rak. pr. ústavní, II. str. 164 nn., III. str. 203 nn.

[11]) Srv. však n. př. Caspaar v. Z. f. V. 1885 str 45 nn., 221 nn., pak 1886 str. 153/4; kterýž dle praxe Štýrské dovozuje, že daň tato se prováděla v některých případech jako direktní konsumní daň.

sten. prot. XV. zas. sn. posl.), dle níž by to spíše bylo možno, posud zákonem se nestala (srv. Pražák l. c. IV. str. 134 nn.). Leč současná existence zvláštních daní podobných v uherské polovici říše jest podkladem i pro další trvání tohoto zvýšení v polovici naší.

Dr. Drachovský.

Hospodářství národní a světové.

Podává prof. *Albín Bráf.*

K. Oldenberg. Deutschland als Industriestaat. Vortrag auf dem evang.-socialen Kongress in Leipzig (Gotinky 1897).

H. Dietzel. Weltwirtschaft und Volkswirtschaft (Drážďany 1900).

Týž. Kornzoll und Socialreform (Volksw. Zeitfragen 177/178. Berlin 1901).

L. Brentano. Das Freihandelsargument. Erweiterter Vortrag (Berlin-Schoeneberg 1901)

Týž. Die Schrecken des überwiegenden Industriestaats (Volksw. Zeitfragen 183/184, Berlin 1901).

A. Wagner. Agrar- und Industriestaat. Eine Auseinandersetzung mit den Nationalsocialen und mit Professor L. Brentano (Jena 1901).

K. Diehl. Kornzoll u. Socialreform. (Jena 1901).

W. Lotz. Der Schutz der deutschen Landwirtschaft und die Aufgaben der künftigen deutschen Handelspolitik (Volksw. Zeitfragen 170/171, Berlin 1900).

G. v Mayr. Zolltarif-Entwurf und Wissenschaft (Mnichov a Berlín 1901).

J. Conrad. Die Stellung der landw. Zölle in den 1903 zu schliessenden Handelsverträgen (V díle: Beiträge zur neuesten Handelspolitik Deutschlands. Schriften des Ver. für Socialpol. LXXXX. 1. Bd.).

H. Dade. Die Agrarzölle (Tamže. 2. Bd.).

G. Ruhland. Gegengutachten zu Prof. Dr. Conrads Stellung der landw. Zölle etc. (Neuwied. 1901).

Koncem roku 1903 uběhne dvanáctiletá lhůta celních a obchodních smluv, které Rakousko-Uhersko a říše Německá mezi sebou a zároveň s Italií, Belgií a Švýcarskem roku 1891 byly uzavřely, ku kterýmž smluvám pak ještě některé jiné s touž konečnou lhůtou přistouply. Ač pro případ, že by do roka před vypršením lhůty řečené vypovězena nebyla, ujednáno jest další trvání každé smlouvy na rok a pakli ještě nebude práva výpovědního použito, vždy zase na další rok, přece již dávno i v Rakousku a Uhersku i v Německu panuje čilý ruch nových příprav celnopolitických jak v kruzích interesentů tak u vlád. Sama o sobě již nejistota, která by vyplývala ze závislosti na eventualitách jednoročního prodlužování, nemohla by hověti ani potřebám těch kruhů, jež sobě přejí pokračování v témže duchu obchodní politiky. Neposkytovalať by žádoucí stálosti podnikatelským záměrům dále sahajícím. Nad to však jsou tu veliké skupiny výrobnické, především zemědělské, ba i některé průmyslové, které si pokračování toho nepřejí, nýbrž naléhají na změnu ve směru přitužené ochrany. A mocné usilování všech těchto posléz řečených skupin, i když ony, účtujíce s nutnostmi světohospodářskými, politice smluvní naprosto se nevzpírají, tíhne především k tomu, aby se dříve novým upravením všeobecných celních tarifů, požadavku účinné

ochrany lépe hovících, utvořil účelnější základ pro ujednávání nových smluv i aby spolu vysokými sazbami nových všeobecných tarifů výrazu došla srozumitelná hrozba proti státům cizím pro případ, že by k žádoucím ústupkům nejevily ochoty. Zbrojení tu i zbrojení onde s nezbytnými rozpory táborů, jejichž zájmy se rozcházejí a jež tedy navzájem se snaží požadavky svoje potírati. To platí arci především a nejhlavněji o odvěké protivě, panující mezi těmi, kdož vyrábějí potraviny a suroviny, a těmi, jejichž odbytové prospěchy vyžadují laciných potravin a surovin jakožto podmínky nízkých nákladů výrobních, zkrátka o dávném rozporu zájmů zemědělských a průmyslových. Jen potud měníva se tvářnost toho sporu, že v počátcích průmyslového vývoje zájem agrární bývá spolu zájmem vývozním a později se stoupající převahou průmyslu karta se obrací. V říši německé pak dokonce veliký průmyslový rozmach posledních let pošinul vývozní prospěchy měrou nebývalou do popředí. Proto také — ovšem vedle jiných protiv v užších skupinách, jejichž výrobky stojí k sobě v poměru polotovaru a fabrikátu hotového — základní protiva průmyslových a zemědělských snah v říši Německé příkřeji se utváří nežli u nás. Podařilo se sice i tam před několika léty velkým svazům zemědělským a průmyslovým docíliti v zásadě jisté vzájemné kompromisové dorozumění, leč ono se rozbíjí tím více, čím více se požadavky jednotlivé konkretisují; dokonce pak se obtížně klížená dohoda zvrhla v prudký bojovný žár uveřejněním úřední osnovy německého tarifu všeobecného, který — jsa upraven jen v nepatrné části jako tarif dvojitý — proti dosavádnímu skoro venkoncem navrhuje položky zvýšené, některé, a to zejména v oboru výrobků zemědělských, mocně zvýšené.

Po mé vědomosti nebylo ještě nikdy ani v Rakousku ani v Německu z původu nastávajících změn celnopolitických tak všestranně a horlivě tiskem a jinými veřejnými projevy pracováno, jako tentokrát. Jest naprosto nemožno i jen v povšechném přehledě vše udržeti. Kromě článků časopisových soustřeďuje se arci v Rakousku mimovládní činnosť hlavně v průmyslovém a zemědělském ústředí, kdežto kruhy akademické poměrně málo dosud zasahují do sporů a snah celnopolitických, což nepochybně aspoň z části souvisí s tím, že všecko rázovité dychtění t. zv. rakouské školy národohospodářské se upíná k základním theoretickým záhadám. A v tom právě se liší rakouské poměry od německých. K přehojné agitaci z vrstev interessentův druží se tam horlivá účasť národohospodářských učitelův akademických a to nejen v časopisech odborných, nýbrž i v denní publicistice a ve veřejných shromážděních. Jest jich věru málo, kteří by do přítomných vzrušujících otázek obchodněpolitických nebyli více méně živě zasáhli. Od časů velkého sporu methodového, který se zvláště účinkem Mengerova spisu rozpoutal kolem polovice let osmdesátých v německém písemnictví, nebylo žádného problému, do kterého by tolik akademických odborníků národohospodářských literárně bylo zasáhlo a to po různu s dosti prudkým polemickým ohněm. I tak nabývá přítomný hospodářsko-politický ruch německý významnosti i po stránce literárně-historické. Nabývá jí pak zvláště tím, že hádky příslušné dosahují po různu až k základům dávných, z části dlouho již v nerušeném klidu ponechávaných theoretických kontrovers a že tím právě zase znova se probouzejí

i methodové spory zatím znenáhla k jistému uklidnění dospěvší. Bezprostředná applikace základních theoremů na palčivé otázky časové má svůj nepochybný půvab i pro vzdělané kruhy neodborné, probouzí v nich smysl pro hlubší theoretické myšlení, slouží tedy netoliko řešení konkrétných úkolů praktických, nýbrž spolu pokrokům naukového vzdělání. Toť zajisté nepochybno. Protože však správnost této applikace je nezbytně podmíněna jasným vědomím o logické povaze applikovaných theoremů, jež zase jest podmíněna methodou badání, naráží se i na nebezpečná úskalí, nejsou-li hranice upotřebitelnosti s toho hlediště jasně vytčeny. Již zajisté před půl stoletím hospodářsko-politické snahy německé národohospodářské školy svobodopřejné také a to nejtěsněji se připínaly na theorie klassické školy národohospodářské. Náleželo však k památným zásluhám školy historické, k níž ponejvíce se hlásili šiřitelé nových nauk sociálno-politických z tábora tak řečených kathedrových socialistů, že prokázala nepřípustnost takových přímých bezvýhradných applikací. Tím nápadnějším nám bude, že i v některých spisech, jež přítomný spor časový v Německu vyvolal, s jakousi okázalou jednostranností opásali se autorové zbrojí z toho starého arsenálu a to nejen známí obhájcové relativné platnosti starší abstraktní methody, jako na př. H. Dietzel, nýbrž i nedávní její břitcí odpůrci, jako L. Brentano. Než, v tom právě spočívá zajímavý rozdíl tehdejší a nynější literatury, pokud k našemu časovému sporu se odnáší, že se následkem vybojovaných zatím methodových sporů a především vítězného vymanění theorie ze starých pout individualistického názoru soukromohospodářského dostává všem takovým pokusům účinných korrektivů. I můžeme tedy i na takových ryze časovými záhadami vyvolaných učených sporech měřiti pokroky vědy.

Proto z širokého kruhu spisů souvisících s velkým obchodně-politickým sporem nynějším vyjímáme právě tuto zajímavou výseč, projevy, jimiž odborní učenci, nepřístupní podpalům ryze zájmových agitací, do toho sporu zasahují. Vždyť hlavně přičiněním jejich základní sporné thema z pouhé otázky uvolnění neb přitužení celní ochrany povznáší se k vyšší otázce, má-li se Německo — vyspěvši v mocnou průmyslovou říši, která si důrazným posilováním své námořní moci a výpravami válečnými dobývá mohutnou světohospodářskou posici bez ohledu na tíseň a nebezpečí z toho některým výrobním odvětvím, především pak zemědělství jeho vzcházející — tomu proudu oddati, své stále těsnější včlánkování do světohospodářských závislostí sledovati, či proudu tomu uzdu přiložíc o větší svou národohospodářskou samostatnost péči míti. V tomto posléz řečeném smyslu hlavně *A. Wagner* otázku pojal, formuloval a řešiti se pokusil. Proto nelze také spisy a spisky, jimiž se tu zabýváme, prostě roztříditi v takové, jež přejí uvolnění obchodu zahraničného pomocí obchodních smluv, které by výhodami pro dovoz potravin a surovin vykoupily podmínky dalšího rozvoje průmyslového vývozu, a takové, jež přejí opaku neb aspoň zachování statu quo, utvořeného smlouvami z r. 1891 a násl. To dělítko by nevyčerpávalo problém sporu, třeba bylo samozřejmo, že všecky musily stanovisko k tomuto aktuálnímu sporu zaujmouti a neschází také žádné z uvedených tří alternativ obranců. I mohl tedy právem *Mayr* vytknouti nesprávnosť tvrzení, oblíbených v táboře svobodopřejném,

jako by »věda« vůbec odmítala požadavky agrárnické. Výstřední požadavky, potřeb celkových s hlediště národohospodářských souvislostí nedbající, odmítají se arci ústy všech zde uvedených mluvčích.

Leč sám *Conrad*, ač věru není přítelem agrárnických táborů německých i mimoněmeckých, přece v referátě svém, do souborné publikace Spolku pro sociální politiku napsaném, jest přímluvčím zachování statu quo v příčině cel na pšenici a žito, pro ječmen doporoučí vyšší míru (rovnou sazbě pro žito), ani zvýšení cel na dobytek se nebrání, jen za zrušení cla na oves se přimlouvá.

Lotz, který ve zdražení potravin obecného lidu v Německu spatřuje ohrožení soutěžné způsobilosti německého průmyslu vzhledem k Anglii, Rusku a Americe, ano i pro samo rolnictví německé se obává ohrožení odbytu masa, mléka, másla, vajec a obchodních rostlin, kdyby se následkem celní ochrany obecně všem potravinám poskytované ceny jejich zdražily, uznává přece potřebu zachovati nynější výši německých smluvních cel obilních, ježto ona již výrazu došla v cenách pozemků, kterouž by odstranění těch cel stlačilo.[1])

Také *Dade*, korreferent Conradův, z pečlivých srovnání statistických vyvozuje oprávněnost minimálních cel ochranných (proti nynějším z části zvýšených) na pšenici, žito, oves a sladový ječmen a pouhých finančních cel na ječmen pící, kukuřici, otruby a pokrutiny.

Mnohem rozhodněji vedou si však v těch příčinách *Oldenberg* a *Wagner*, z nichž tomuto především platí útočné polemiky *Brentanovy*, onomu *Dietzelovy*. Že ovšem arciagrárník *Ruhland* je zastancen agrární ochrany celní, jest na jevě, ač právě jemu jsou cla prostředkem vlastně jen podružným. Utkvívaje v četných svých tomu předmětu věnovaných pracích stále rozhodněji na myšlénce, že není žádné přebytečné nabídky obilí, nýbrž že nízký stav cen obilních způsobuje kapitalistická převaha velkotržby obilím k trvalé baissi pracujíc, spatřuje prostředek rozřešení toliko v organisaci zemědělců, solidních živlů tržebních a mlýnů ve velké národní syndikáty prodejní, kteréž by udržovaly ceny na výši nákladů výrobních, tedy v mohutné kartelové organisaci zemědělecké. Z tohoto názoru arci vlastně ani pro budoucnost, kdyžby organisace jemu na mysli tanoucí mezinárodně se upevnila, nevyplývá konečné odstranění cel obilních. On v té příčině pro budoucnost za nejúčelnější pokládá clo stupnicové (Scalazoll), jehož sazby, v obráceném poměru s domácími cenami se pohybující, by pak důsledně byly spolu ochranou proti vykořisťování monopolistického postavení agrárnických syndikátů samých.

Více než tato pochybná hudba budoucnosti padá na váhu otázka, nestane-li se clo obilní zařízením trvalým, když již jednou vlivem jeho hodnota pozemků rolnických se povznesla a ustálila. Takovýto úsudek by byl dosti na snadě, pokud by se jenom účtovalo se skutečností, že nekyne v dozírné době žádná čáka na přirozené ochabnutí soutěže zemí mimoevropských na

[1]) Trefně proti tomu připomíná Mayr, že tedy již snížení cel smluvami bylo neodůvodněno, protože vyšší sazba původní na ceny statků byla měla účinek. — Pro dobytek jest Lotz přímluvcem výrobních prémií místo cel.

obilním trhu evropském, protože dosud ani prostorný rozsah obilní výroby severoamerické nedosáhl svých přírodou daných konečných mezí, tím méně ale v Argentině, kdežto v ostatních světodílech nalézají se ještě ohromné úrodné oblasti k obilní výrobě schopné, kteréž budou zdrojem nových nabídek na trhu světovém, jakmile se jim dostane dokonalejšího spojení dopravního. Majíce tuto skutečnosť na zřeteli a v počet berouce účinek, který zvýšená ochrana celní způsobí v zemích clem chráněných na výnos a tím i na cenu statků rolnických, praví odpůrci obilního cla, že ono právě pro ten svůj účinek nutně vede k požadavkům stále nového zvyšování. Jakmile totiž poměrem k dané sazbě celní hodnota pozemků stoupne, usnadňuje, ano nezbytně s sebou přivádí nové zadlužování zejména u příležitosti změn držebních a nově takto vzcházející tísně jen zase v nových zvýšeních cel budou hledati odpomoci. Tedy zvyšování in infinitum. Nikoliv zvýšením hodnoty pozemků, během posledních dob už nepřiměřeně vystouplé, v němž vězí hlavní příčina nynější agrární tísně, nýbrž naopak stlačením její sluší zjednati nápravu, míní odpůrci cel obilních. Tím prý se způsobí, že postupně přejdou pozemky do rukou hospodářů podnikatelsky a technicky schopných, kteří budou s to, aby zdokonalením technickým nebezpečí soutěže i za volného obchodu překonali. K tomu tíhne *Brentano* i *Dietzel*.

S takovým radikálním léčením ovšem nic nemají společného názory těch spisovatelů, kteří si přejí zachování obilních cel při statu quo, protože nechtějí hodnotu pozemků dosavádním stavem cel spoluurčenou vydati novým otřesům. Ano, přijmeme-li ten názor o clech obilních, který ve své trefné práci provádí *Dade*, nebude ani třeba za nutné pokládati nedozírné setrvání při dosavadní výši jich, i když časem úbytek nabídky obilní z nynějších států vývozních (následkem vzrostu jejich vlastního obyvatelstva) bude dohánět přírůstkem nabídky z jiných oblastí, jejichž polním plodinám lacinější cesta do Evropy teprve se otevírá neb otevře.

Jsme tu u velmi zajímavého bodu. Známo jest, že na př. v nauce Listově nebylo vůbec místa pro ochranná cla obilní i jiná zemědělská. Takového převratu, jaký způsobila na trhu obilním a tím v poměrech zemědělské třídy vysoce zdokonalená novověká doprava, se ani List, tento veliký horovatel pro železniční dopravu, nenadál. On zná jen clo ochranné na výrobky průmyslové jako přechodný vychovací prostředek, aby průmyslová odvětví ještě nevyspělá, ale ovšem k životu schopná, dostatečně se mohla vyvinouti; cla k ochraně jejich nemají soutěž s cizí vyspělejší výrobou vylučovat, mají cizí výrobek na domácím trhu jen potud sdražit, aby s ním domácí k soutěži byl schopen a zahraniční soutěž spolu s vnitřní domácí, nutíc domácí výrobu k povznešení produktivnosti, má ochranu postupně učinit zbytečnou. Protože však agrární cla naopak slouží ochraně intensivnějšího a tedy dražšího hospodaření domácího proti extensivnějšímu a tedy méně nákladnému cizímu, nemůže při nich býti řeči o nějakém vychovacím cíli v totožném smyslu jak o průmyslových. Předpokládajíc tudíž nezměněný způsob zemědělského provozování po stránce technické i podnikatelské, mohla by cla obilní jen tehdy zase se odstraniti, kdyby cizí země obilní následkem přírůstků obyvatelských a po případě pak nutného vyššího stupně intensivnosti neměly více pře-

bytků pro trh světový nebo kdyby je musily vyráběti větším nákladem. Dokud se myslilo pouze na Ameriku Severní a evropské Rusko, jejichž vlastní vzrost populační veliké přebytky vývozní v dozírné době snad znemožní, mohlo se, třeba jen pro doby zatím odlehlé, na konečné odstranění evropských cel obilních pomýšleti. Ta naděje arci avšak tou měrou by mizela, jakou se ukázalo a ukazuje, že Rusko a Severní Amerika nejsou jedinými oblastmi laciné obilní výroby pro veliký vývoz. A protože se za tím vliv cla na výnos půdy v ceně její petrifikoval, tedy by každé snížení neb dokonce odstranění cel zůstalo vyloučeno. Pojmová protiva mezi clem agrárním a průmyslovým by byla naprostá. Avšak *Dade* přese všechnu základní rozdílnost v původě a cíli cel průmyslových a agrárních také pro ona uznává jen oprávněnosť dočasnou, ospravedlnitelnou rovněž jistým úkolem vychovacím, takže by znenáhla mohla cla ta pominouti, i kdyby soutěž lacinějších výrobků cizích nepominula. Mají totiž býti pouhou dočasnou ochranou, aby rolnictví domácí nabylo možnosti zdokonalením své techniky náklady své výrobní snížiti a za tím účelem potřebné kapitálové opory si zjednati. Praví: »Zásadní oprávněnost agrárních cel naproti celému hospodářství národnímu odvoditi jest, jako při průmyslu, nehledíc k jejich důležitosti pro finance říšské, z významu, který obě ty velké větve výrobní mají pro obecnost státní. Ježto úloha moderního státu nezáleží pouze v policejní péči blahobytové, nýbrž i v účinné podpoře všech jeho kulturních sil ve směru hmotném i duchovním, tedy se nebude moci shostiti povinnosti, aby dle sil svých zadržel úpadek tak velikého odvětví povolání, jakým jest zemědělství. Z opatření příslušných mohou však cla býti uznána toliko za dočasnou pomůcku, protože může z nich pojíti obtížení spotřebitele v zájmu rolnických výrobců. Účelem cel agrárních jest nedopustiti náhlý pokles důchodu polno-hospodářského účinkem obchodních konjunktur světových, tak aby zemědělství mohlo zvýšením hrubých výnosů, změnami osnov provozovacích a, kde to lze se slibným výsledkem, i vnitřní kolonisací dřívější důchod znovu si vydobýti neb aspoň zůstati k existenci schopným, takže by se státu zachovaly zdatné živly zemědělské a to i velkostatkové.« I dodává, že »vyměření cla na 60 marek z tůny pšenice a 50 m. z tůny žita[1]) již předpokládá, že německé zemědělství může tůnu žita vyrobiti o 20 a tůnu pšenice o 40 ř. m. levněji než v letech sedmdesátých. Clo nemá vyvolati zvýšení cen nad víceletý průměr, nýbrž pouze způsobiti pozvolnější klesání cen nežli na trhu světovém. Tím se obilnímu clu zachovává vychovací a ochranný ráz a vyloučí se spekulační vliv.« A *Dade* spatřuje v zemědělství německém zvláště od polovice let osmdesátých směry tomu předpokladu hovící. Vidí je předem v pokrocích německého dobytkářství a ve snaze, aby se pomocí větší rozmanitosti pěstovaných rostlin provozovací risiko rolníkovo více rozdělilo a tím vyrovnala nevýnosnosť obilnictví. Sleduje je v pokrocích mlékařství, hospodářského strojnictví, užívání strojených hnojiv atd. Stať, v níž tuto stránku rozvoje vypisuje, ani na novější pokroky společenstevní organisace nezapo-

[1]) Osnova německá, jež pro svou povolnosť k požadavkům agrárnickým vyvolala tolik vzrušení, navrhuje pro žito 60 m. maximální a 50 m. minimální sazby, pro pšenici 65 m. maximální a 55 m. minimální za tůnu!

mínaje, při tom soudně i risika nová nepřehlížeje, náleží k nejzajímavějším částem jeho pečlivě pracovaného referátu. Jest ovšem pochybno vyhoví-li názorům velké části zemědělců, ale jisto jest přece, že povyšuje problém, pro i contra příliš s hledišť zájmových posuzovaný, na povznešené hlediště obecného zájmu národohospodářského. A při tom neupadá *Dade* do nesrovnalosti jako na př. *Dietzel* a *Brentano*, kteří shovívavě se staví k průmyslovému clu vyrovnávajícímu rozdíly nákladů výrobních domácích a cizích, kdežto v agrárním vidí pořád jen prohibiční prostředek k tomu cíli žádaný, aby se mohla renta pozemková na prospěch vlastníků zvýšiti, v nejlepším pak případu pouze dané půdě větší množství plodin vyrvati, což může se státi pouze s nákladem více než poměrným a tedy na újmu celkové produktivnosti hospodářství národního, o čemž níže víc.

Názory, jaké *Dade* vykládá, nejsou na závadu pokračování ve smluvní politice, arci za předpokladu jistého minima sazeb cel agrárních, pod které by je nesměla stlačiti koncesse poskytovaná proveniencím cizích států agrárních náhradou za ústupky od nich německému dovozu tovarovému povolené. Při tom co do prováděcích forem ani živá agitace praktiků ani střízlivá nauka nelpí více na vyjetých kolejích. Šablóna od let šedesátých panovavší byla: všeobecný celní tarif s jednoduchými sazbami; několik tarifových smluv (při nichž ústupky od všeobecného tarifu byly umlouvány od vyjednávačů v mezích ryze interních direktiv jim daných) a zpovšechnění smluvních sazeb pomocí doložky o největších výhodách obsažené nejen v tarifových, nýbrž i ve všech ostatních smlouvách. I tak tu skutečně byly pak jen dva tarify: smluvní, složený z různých od všeobecného tarifu odchylných sazeb jednotlivých smluv a následkem obecného vkládání řečené doložky do smluv platný naproti proveniencím ze všech států, s nimiž uzavřeny smlouvy; a všeobecný, platný vůči proveniencím ostatním, ač-li pro případy mimořádné nebylo ještě zvláštního zvyšovaciho opatření odvetného.

Netřeba dokládati, jak tato zvyklosť ujednávání smluv činila obtížným. Obor speciálních výhod, jimiž navzájem ústupky platně mohly býti vykoupeny, štenčoval se uzavřením každé nové smlouvy. Pořad časový, v jakém se s jednotlivými cizími státy ve vyjednávání vešlo, byl při tom stavu věci velmi důležitý, pochybení v něm snadno velmi osudné. V roku 1891 dána přednosť současnému ujednávání mezi pěti státy a v rakouských smlouvách s Italií a Srbskem byly některé ústupky, aby nenastalo jich zpovšechnění pomocí doložky o největších výhodách, fikcí příliš průhlednou zařaděny pod záhlaví výminek v obchodě hraničném (Grenzverkehr).

To, oč se (rozdílem od řečené šablony) usiluje v přítomnosti — nikoliv jen se strany agrárnické — dá se vyjadřiti dvěma hesly: dvojitý tarif všeobecný — vyloučení doložky o nejvyšších výhodách. Dvojitým tarifem vyrozumívá se všeobecný tarif celní, pokud pro jisté položky stanoví dvojí míru cla, nejvyšší a nejnižší. Nejnižší tvoří pevnou hranici pro ujednávání úlev ve smluvách, nejvyšší platí naproti proveniencím států, s nimiž není ujednání Horlivé nyní hájení dvojitého tarifu, k němuž příklad stvořila Francie, souvisí vlastně spíše s otázkou techniky zákonodárné nežli s meritem hospodářsko-politických otázek, o něž zde běží. Přichází-li smlouva už obojstrannými

plnomocníky ujednaná ke schválení před parlament, mění se cokoliv na položkách její velmi těžko, protože sebe menší odchylka činí nezbytným nové vyjednávání o koncessi i protikoncessi. Zavésti dvojitý tarif se stupnicí maximální a minimální znamená tudíž upevniti vliv parlamentu na ujednávání smluv předběžným ustanovením nepřekročitelných minim. Že z pouta podobného mohou vyplynouti zase jiné spůsoby nesnází, snadno jest se domysliti. Ale nauka právem nespatřuje v takové otázce věc zásadní, nýbrž pouhou dle potřeb času a místa řešitelnou otázku prospěchovou.[1]) Dvojitý tarif sám nedává u spisovatelův odborných podnět k národohospodářským námitkám, nýbrž jen k obavám, že budou minimální sazby jeho agrárních cel příliš vysoké, než aby bylo možno jiným státům spatřovati v nich dostatečnou náhradu za své ústupky (Lotz 53).[2])

Poněkud jinak se to má s heslem druhým. Doložka o největších výhodách, generalisující úlevy celní v jednotlivé tarifové smlouvě obsažené na všecky kontrahenty právem na největší výhody opatřené, byla zvláště od let šedesátých oblíbena u všech, kdož se klonili k svobodnější praxi tržby zahraničné. Když se za našich časů pozvedá odpor proti řečené doložce, hoví to jenom duchu doby, která v touze po větší hospodářské autarkii států tíhne k rozhodnějšímu celnímu sebeuzavírání. Nehledíc ani k tomu zřeteli nalézá vyloučení její a tedy úplně individualisované upravení výhod a protivýhod v každé jednotlivé smlouvě i v literatuře samé přátely.[3]) Ovšem však nemohl by se stát, který by takovým individualisujícím rázem smluv differentně nakládal s cizími státy, ani od nich nadíti chování jiného.

V cílech, které mají na zřeteli propagatoři obou právě dotčených hesel, zajisté se ukazuje jistý duch zpětnosti, návratu k ostřejší politice ochranné. Vždyť se i v jiných ještě směrech znova objevují zařízení, jež ze zásadních nebo ryze prospěchových příčin pokládána za věci překonané. Cla vývozní, podstatný článek starších prohibitivných soustav celních, znova se vynořují a jest to právě svobodopřejná Anglie, která zavedením vývozního cla na kamenné uhlí podala příklad nápadný. A již na př. *Mayr* (str. 40) je doporučí Německu v příčině solí draselnatých, žádaje také pro ni, pro vývozní clo, tarif dvojitý. A také clo hodnotné na místě specifických už v rozmanitých spůsobech částečně se vrací do novověkých soustav celních a podněcuje vynalézavost hospodářských politiků. (Pro jemné výrobky Mayr 46 a násl.)

Než vedlo by nás příliš daleko, kdybychom chtěli stopovati všecky podrobnosti návrhů a názorů projevených v příčině té i jiných příbuzných. I obraťme tudíž pozornost svou k naukově nejzajímavější stránce v přítomném sporu vysokoškolských národních hospodářů německých.

V řadě spisovatelů, jejichž projevy přítomný referát se zabývá, nejvý-

[1]) *Mayr* u. u. m. 52. Německá osnova celního tarifu je upravena jako tarif dvojitý pouze vzhledem ke čtyřem hlavním druhům obilním.

[2]) Faktum zvýšení sazby celní, dokud platí stejně pro všecky cizí státy a tedy podmínky vzájemné soutěže všem stejnou měrou upravuje, samo o sobě ještě nikomu práva nedává stěžovati si na křivdu. Jenom pokud takové zvýšení má za účel umožniti větší domácí výrobu a tedy přívozní příležitost cizině obmeziti, dotýká se této nepříjemně.

[3]) *Ehrenberg*, Handespolitik, str. 72, *Mayr* 50.

značnější místa zaujímají *Dietzel, Brentano* a *Wagner.* Mezi prve řečenýma dvěma a posléz uvedeným panuje nejrozhodnější protiva. Každý z nich zasáhl do sporu vícekrát, než uvedenými brožurami, leč tyto podávají vše podstatné ke posouzení stanoviska autorův. Nejobjemněji učinil to *Dietzel* v knize »Weltwirtschaft und Volkswirtschaft«, kteráž v jistém směru může býti pokládána za monografický pokus o vylíčení hospodářských příčin, jež nezbytně vyžadují, aby se nekladly umělé překážky postupnému přechodu jednotlivých průmyslově již vyspělých národních hospodářství na půdu hospodářství světového, aby se tedy každé takové národní hospodářství vzdalo všech snah po soběstačném uzavírání sebe, nic si z toho nedělajíc, že potřebu svou v jednotlivých oborech statků vlastní výrobou neuhradí a v příčinách těch na jiných se stává závislým, neboť tyto závislosti jsou vzájemné, slouží všestrannějšímu a hospodárnějšímu úkoji potřeb. Vzniká tedy přese všechen egoismus, který výrobu a obchod všude ovládá, ba pomocí jeho a skrze něj bezděčná mezinárodní solidárnost zájmů, kterouž porušiti každému ve světohospodářství »včlánkovanému« národu právě ten vlastní prospěch brání, takže na skutečnost tu i bez vlivu zůstává okolnost, jsou-li produkty, jež při tom jednotlivý národ přivážeti neb vyvážeti musí, jakožto podmínky existenční širokých mass obyvatelských nutnější či zbytnější. Již tato nejstručnější, ale podstatu věrně podávající karakteristika dává nám tušiti, že tu jde o projev týmž duchem naplněný, jaký sálal z literárních prací národních hospodářů anglických, když země jejich, dospěvši první na stupeň státu průmyslového jakoukoliv soutěží neohroženého, pomocí velkého obchodního kapitálu svého jala se vyvinovati v průmyslovou velmoc vývozní. Táž hesla byla tu přioděna ve formu logicky sousledné všeobecné theorie. Konkretně však řečeno šlo by tedy nyní pro Německo o to, má-li se ono — vyvinuvši se hospodářsky tak silně během posledního půlstoletí — bráti po příkladu Anglie k témuž cíli a také dle toho příkladu zaříditi svou politiku národohospodářskou, čemuž beztoho již kolonisační podniky říšské, péče o rozvoj silné moci námořní i válečná výprava na Východ sloužiti měla. Právě proti té tendenci byl již r. 1897 vystoupil berlínský docent *Oldenberg* přednáškou »Deutschland als Industriestaat«. Východištěm jeho byla obava, že říše Německá vyvíjejíc se stále jednostrannéji ve smyslu průmyslovém, stále menší měrou zabezpečuje výživu rychle přirůstajícího obyvatelstva svého přívozem plodin, stávajíc se takto stále více závislou na nahodilostech úrod cizích, kdežto přece vzrost obyvatelstva v zemích nyní do Německa potraviny vyvážejících znenáhla zdroje úživy pro Německo může ucpati, rovněž jako v zápletkách válečných může přívoz obilí docela býti uříznut. Jednostranný vývoj průmyslový není *Oldenbergovi* nutným důsledkem postupující zalidněnosti země, tato industrialisace je pouhým soukromohospodářským zájmem kapitálu, kterýž vydělává více na výrobcích zbytnějších, národní zájem však prý káže tomu hráze postaviti ochranou agrární, aby se zabezpečila dokonalejší nezávislost země. V tom zabezpečení stálosti národohospodářského vývoje stýká se dle jeho mínění i zájem dělnický s prospěchy zemědělskými.

Naproti pessimisticky líčeným »hrůzám průmyslového státu« postavili tedy *Brentano* a *Dietzel* svou obranu volného světohospodářského vývoje

a *Dietzel* se pak ještě zvláštním spisem znova a obšírněji pokusil o vyvrácení myšlénky, že by se dal srovnati zájem zemědělství na vyšších cenách výrobků s prospěchy dělnictva, i dokazoval holý opak.

V čelo své knihy staví *Dietzel* thesi: Vrchním cílem hospodářské politiky jest jednak, aby se dosáhlo maximum bohatství národního za daných podmínek možné, a pak, aby hospodářský život národa probíhal jak možná stejnoměrně. Národ tím více se přiblíží rozřešení té úlohy, čím více má obchodu s jinými národy; při pouhém vlastním hospodaření nemůže se národní práce ani tak produktivně, ani s takovou stálostí prováděti, jako když se připojí na hospodářství světové. Základní theoretický důkaz pro první thesi provádí spisovatel pomocí dvou zákonů v staré klassické škole objevených, tak řečeného »zákona o ubývajícím výnosu«, jenž platí v zemědělství, a »zákona o přibývajícím výnosu«, který platí v průmyslu. Rozmnožení výroby zemědělské jest totiž jen možno, když buď se sáhne k pozemkům horší jakosti, na nichž každá jednotka produktu větším nákladem se musí vykoupiti než na lepších, anebo když se sáhne k intensivnějším způsobům tržby, kteréž však též jsou poměrně dražší. U průmyslu platí opak; větší věnování práce a kapitátu (ve formách velkovýroby) stlačuje poměrný náklad výrobní. Nutiti tedy umělými prostředky ochrany podnikatele a kapitály, aby se místo k průmyslu, kdež mohou způsobiti větší produktivnost výroby, obracely, k rolnictví, jen aby nemusily cizí plodiny jíti do země, znamená ukládati domácí výrobě větší náklady výrobní a tedy dražší, tudíž také obmezenější ukojení potřeb národních, než kdyby za výrobky průmyslové doma výhodněji vyráběné se získávaly plodiny v cizině laciněji vytěžované. Zcela sousledný závěr, dokud 1. vede nás výhradně zřetel na náklady výrobní a všecky jiné důležitosti zůstanou stranou, 2. pak, dokud se nevezme v počet možnost zdokonalení techniky v zemědělství, jež zase náklad snižuje, neboť zákon o ubývajícím výnosu platí jen ceteris paribus. *Brentano* v podstatě nevede si jinak, také on své hlavní důkazy buduje na protivu zákona o ubývajícím a přibývajícím výnosu. *Dietzel* jen podrobněji důkaz rozvádí přicházeje konecně ke známému závěru, že světové hospodářství dopouští každémn národu vyráběti, co nejproduktivněji vyrobiti může, vede tedy k nejúčelnější dělbě práce a pomocí její i k nejstálejším podmínkám pravidelného a ovšem nepoměrně rozmanitějšího úkoje potřeb: neboť se takto nejlépe vyrovnávají účinky dalších dvou tak řečených zákonů národohospodářských, zákona o »časové« a »místní rozdílnosti nákladů výrobních«. Všecky námitky o možných přirozených, hospodářskopolitických neb válečných a j. poruchách této stálosti pokládá za přehnané možnosti nebo za prosté nemožnosti. Ve všem je optimistou, jen v jednom pessimistou, ve víře v možnost technického pokroku v zemědělství. Nesnází a pohrom, jež mohou jednotlivým velkým odvětvím vzejíti ze soutěžné přemoci ciziny neb hospodářsko-politických její opatření, nevidí, svobodný rozvoj světohospodářský způsobi, že přejdou i pozemky do rukou produktivnějšího upotřebení schopných, když umělé zvyšování ceny pozemkové bude zabráněno resp. odčiněno. Jedině v tom se *Dietzel* odchyluje od starší doktriny, že nezamítá ochranná cla průmyslová jako přechodný prostředek, když pro překážky dočasné průmysl se vzmoci nemůže. Té oprá-

něnosti však cla rolnická dle něho nemají, anať slouží jen zvýšení renty pozemkové na prospěch vlastníků, hlavně velkých, a ke zdražení potravin, tedy ke snížení reálné mzdy, byť i nominální nepoklesla.

S nemenší doktrinářskou rozhodností řeší *Dietzel* ve speciálném spisku otázku o vztahu obilních cel a sociální opravy. *Brentano* byl v té věci opatrnější. Vidí ve clech agrárních ochrannou politiku ve prospěch silnějších na újmu slabších, ve prospěch těch, kdož mohou ceny zvýšiti, na újmu osob na pevné příjmy odkázaných, ve prospěch těch, kdož moc státní mohou si služebnou učiniti, na újmu tříd, jež vlivu takového nemají, ve prospěch podnikatelského zisku a renty pozemkové na újmu dělníků, kteří nebudou s to, aby své mzdy úměrně s větší drahotou zvýšili. Ale *Dietzel*, vylíčiv předem, kterak ve státě cly uzavřeném nezbytně se dostavuje větší kolísavost cen obilních než pod čirým vlivem soutěže světové, pro otázku poměru mezi cenami potravin a mzdami dělnickými vyšukal ve skladištích klassické školy dvojí sobě odporující nauku, z nichž jednu nazývá theorií o stejnosměrnosti potravinových cen a mzdy (Parallelheorie), druhou theorií o jejich protichůdnosti (Conträrtheorie). V dogmové historii obou těch theorií sobě odporujících obrážejí se nejzajímavější stránky starší individualistické nauky. Učení o parallelním pohybu renty pozemkové a mzdy vine se naukou Physiokratův a Smithovou i najde se ještě u Ricarda a to ve spojení s jeho učením o rentě pozemkové a t. zv. železném zákoně mzdovém (a jen pokud tento souvisí s populační naukou Malthusovou, také s touto). Když renta pozemková (v našem případu následkem ochrany) stoupá, protože může vlastník půdy do vzdělání uvésti i půdy poměrně horší, a vyšší náklad na těchto potřebný pak určuje cenu na trhu, tedy musí se stoupajíci cenou chlebovin i mzda dělníků stoupati. Ricardo však připouští, že se to nestane vždy ihned, že se naopak přechodně i mzda reální sníží, ale v průběhu delších dob stoupání cen potravinových musí míti za následek i stoupání mzdy. *Dietzel* nalezl sice u Ricarda již spolu jisté zárodky theorie kontrární, ale Ricardo je nedovedl rozvinouti; Malthus a Buchanan jí byli blíže. On tedy sám se pokouší nyní o důkaz, že jen kontrární theorie je správna a k tomu cíli postupuje methodou isolující abstrakce takto: »Pomysleme si území, na kterém se jen žito pěstuje a na němž se nalézají jen pozemkáři a dělníci, osobně svobodní dělníci bez pozemků. Podle trvajícího právě stavu celkové poptávky dělníků po žitě a po zaměstnání vzdělávají se tři třídy pozemkové a jsou všecky zabrány. Totiž půda I. třídy, na níž dělník průměrem vytěží 8 ctů., půda II. třídy, na níž vytěží průměrem 7 ctů., a půda III. třídy, na níž vytěží průměrem 6. Půda IV třídy — kde možný výtěžek žita činí jen 5 ctů, je ještě volna. Jak se za těch okolnosti utváří mzda? Aby se usnadnilo pochopení, jest záhodno předpokládati, že dělníci jsou placeni in natura. Co pak pozemkovým vlastníkům ještě žita přebude, prodají do ciziny. Mzda v plodinách bude za těch okolností obnášeti mezi 5 a 6 cty. za jednotku půdy. Musí vypadnouti mezi 5 a 6 cty., t. j. mezi tím množstvím žita, které by se na půdě ještě volné, dělníkům přístupné, dalo vytěžiti, a 6 cty, t. j oním množstvím, které tvoří produkt práce dělníkovy na půdě III. třídy, na nejméně produktivné části půdy ve vlastnictví se nalézající

Mzda nemůže obnášeti více než 6, méně než 5 ctů. Její výše jest přesně determinována. Proč ne přes 6 ctů? Protože by žádný vlastník půdy III. třídy dělníky nezaměstnával, kdyby více žita mzdou požadovali, než mu vyrobí. Tato sazba mzdy, mezi 6 a 5, bude ale zajisté také rozhodnou pro mzdu v žitě placenou dělníkům II. a I. třídy, bude sazbou mzdy vůbec. Nemohou-li dáti páni půdy III. třídy více než 6, nemusí páni půdy I. a II. třídy dáti více, musíť dělníci k nim přijíti, neboť na půdě třídy IV. by vyzískali ještě méně. Dejme nyní tomu: produktivnost obilnictví na našem území vystoupne; tolik půdy II. třídy se nově stane přístupným, že všecky půdy III. třídy se ostaví a dělníci dosud na ní zaměstnání naleznou práci na půdě třídy II. Následek jest: pracovní výtěžek žita na půdě II. třídy, jakožto nynější minimální produkt, bude určovati výši mzdy; ona vystoupne na obnos mezi 6 a 7 cty., řekněme na 6½ ctů. Jinak by páni půdy III. třídy dělníky si udrželi. Mzda žitná stoupne z 5½ na 6½ ctů. Pari passu však klesne renta pozemková — na půdě I. třídy se 2½ na 1½, na půdě II. třídy s 1½ na ½ ctu. atd.« Podobným spůsobem vyvozuje i případ, kdyby bylo naopak třeba sáhnouti ku vzdělávání pozemků IV. třídy. Pro mzdu peněžní nebyl by prý effekt jiný. Neplatí tedy »cheap bread, cheap labour; dear bread, dear labour«, jak učili parallelisté, nýbrž »cheap bread, dear labour; dear bread, cheap labour« — jak učili po Ricardovi manchesterci angličtí a jejich stoupenci němečtí. Uzavření země cly obilními vyvolává prudčí kolísání obilních cen, každé jich stoupnutí stlačuje mzdy umenšujíc spolu poptávku po mnohých výrobcích, každé klesnutí cen ji zvyšuje. Proto cla obilní a reforma sociální hodí se k sobě »jako pěst na oko«.

Na svůj abstraktně vyvozený důkaz klade *Dietzel* váhu největší, dovolává se sice dokladu historického také, že od r. 1875 1900 ceny obilní stále klesaly a mzdy šly do výše, leč ani jej blíže neanalysuje. Má na tom dosti, že toto faktum potvrzuje theorii o kontrárním vztahu potravinových cen a mzdy.

Proti obojímu, *Dietzlovu* důkazu theoretickému i proti historickému dokladu, obrátil svou pěkně psanou odpověď *Diehl*, který sice sám nesouhlasí s odmítavým stanoviskem historické školy naproti isolující methodě abstraktní pěstované klassickou školou, má však za to, že *Dietzel*, přece jinak dovědný obhájce oné methody, ukázal na tomto svém pokusu, jak se jí užívati nemá. Míní-li arci *Diehl*, že »abstraktní myšlení a isolující postupy« jsou nutny jen, má-li se vniknouti do p o d s t a t y a v ý z n a m u jistých elementárních zjevů národohospodářských a bojí-li se však vyvozování »faktických vývojových tendencí jistých národohospodářských fenoménů« — novověký sociolog nějaký by to řekl slovy, že abstraktní methoda dostačí jen pro statické, nikoliv pro dynamické úkazy — tedy jest to přece málo. I v tom druhém směru byla nám ona methoda staré školy cennou, jak ukazují na př. abstraktní zákony cenové. Ale ovšem musíme si býti toho ustavičně vědomi, jakou logickou cestou takové theoremy povstaly, když je chceme applikovati na vysvětlení konkretních úkazů.[1]) Činíme-li tak, nejsou ani další vývody nebezpečny. Za

[1]) Poukazuji v té příčině na své »Listy o studium národohospodářském«, kde věc zevrubně probrána.

to *Diehl* pěkněji a zevrubněji ukázal, jak obě theorie o vztazích potravinových cen a mzdy se vyvinovaly, jak zejména theorie o protichůdnosti jejich vznikla teprv v době Cobdenovského hnutí proticelního, a rozbil na padrť »historický« doklad *Dietzelův* prostým připomenutím, že v době 1875—1900, kteroužto dobu *Dietzel* uvádí jako dobu stoupající mzdy v Německu, mělo toto v příčině obilí naprosto svobodnou tržbu, mírné i vysoké clo. I doplnil pak ten obraz hojnými doklady z Německa, Anglie i Francie, a na místě neposledním také doklady z anket anglických, aby ukázal, že není induktivného potvrzení pro abstraktní theorem Dietzelův. Zajímavé jsou jeho doklady z Ricarda, jak tento i od zavedení svobodné zahraničné tržby obilím neobával se více, než že Anglie nějakou menší část své obilní potřeby bude dovážeti zůstanouc však státem agrárním. Nesporno jest, když praví, že skutečné stoupání mzdy v Německu přese všecka cla obilní připadá na účet rozvoje průmyslového a na účet zvýšené moci dělnictva plynoucí z jeho organisace. Než tím se přece jen převádí otázka na pole jiné a jako nebylo dokázáno pokusem *Dietzelovým*, který ve své »isolující« methodě šel do krajnosti největší, že běh věcí po zvýšení celní ochrany pro německé obili musil by dospěti ke koncům z té theorie vyplývajícím, tak ani z *Diehlova* materiálu nevyplývá, že by opak byl jistý. V tom má *Diehl* spíše pravdu, když praví, že v otázce *Dietzlem* výhradně probírané — totiž v protivě svobody a ochrany obilního obchodu — vlastní podstata celého konkretního problemu ani neuí vystižena. Nevězíť ona v tom, »zdali účinkem zaoceánské soutěže pozemkáři musí si dáti líbiti redukci své renty třeba s příznivým jinak následkem, že mzda stoupne«, nýbrž touto zaoceánskou soutěží stává se celá rentabilita německého pěstování obilí nejširší měrou pochybnou a to nejen výnosnost nejhorších tříd půdy, které by se pro rostoucí obyvatelstvo musily zabrati, nýbrž též plochy již vzdělávané, a to zas nejen těch půd, které jsou stíženy vysokými rentami následkem velkých kupních cen z časů stoupajících cen obilních, nýbrž i půd středního a menšího objemu, při kterých výnos skládá se podstatně ze mzdy a ze zúročení provozovacího kapitálu «

Ještě rozhodněji však z těsného rámce pouhého sporu o rentu pozemkovou, ceny a mzdy vynesl problém celý *A. Wagner*, jenž proto i v naší úvaze nalézá místo poslední. Tresť jeho pozoruhodných názorů vyložená m. j. i v letošní jeho přednášce vídeňské, prošla také mnohými českými novinami a možno ji tudíž podati krátce.

Wagner pohlíží sice také s radostí na rozvoj Německa v příčině populace a výrobního i tržního pokroku. Populace od r. 1816 do 1900 vzrostla ze 24·83 mil. na 56·35 mil., její hustota dosáhla 104·2 duší na 1 čtv. kilom., $^4/_5$ průměrné hustoty populace velkobritské a irské a skoro o polovici převyšuje hustotu francouzskou. Mocný a mnohostranný je technický a obchodní rozvoj průmyslu i velkotržby, zvláště zahraničné. Ale zdá se mu ten vývoj příliš náhlým a proto s nebezpečím spojeným; neboť stále nepříznivěji se pošinuje poměr početní mezi městským a venkovským obyvatelstvem, stále větší podíl na výživě národa připadá na přívoz zahraničný, stále více stává se blahobyt národa závislým na čákách vývozu fabrikátového. Nepopírá, že vývoje takové, jako jest novější hospodářský v Německu, mají hlubší vniterné

příčiny, mají v sobě potud něco vniterně přirozeného. Ale nejsou s druhé strany přece tak nepřístupny upravující lidské vůli a vlivům záměrného lidského jednání, zejména zákonodárného a správního, jak si představuje názor, nověji zase u Brentana prokmitající, kterýž jest jen krokem zpět ke starému pojímání hospodářství národního jako útvaru ryze přírodního. Tento názor, vzpírající se umělé ochraně zemědělství, vlastně v důsledcích svých vede k jedinému účinnému léku: ohromné agrární krisi, kteráž by za následek měla sřícení nejpodstatnější části velkého statkářstva a pokud třeba i selského obsáhlými proměnami držebními za silně snížených cen statkových. To ale by vlastně se rovnalo změnám držebním, jaké nastávají po velikých katastrofách válečných. Však právě tito nyní v tíseň uvržení živlové, ty starousedlé šlechtické i selské rodiny, jsou důležité, ba nevyhnutelné články celého národohospodářského organismu; jejich náhrada by byla těžká a živlové, kteří by je nahradili, nebyli by zrovna radost vzbuzujícími. Přechod podstatné části venkovského pozemkového majetku do rukou městské buržoasie, za dnešních časů předem rukou městského kapitálu bursovního, bankovního, spekulantského, průmyslnického, obchodnického, který by své zisky v půdě uložil, vedl by k držení latifundiovému a z části k latifundiovému hospodářství s pachtýřským a dělnickým proletariátem, jako v Italii, Velké Britannii a Irsku! Nehledíc ani k jiným účinkům. Nemusilo by se, kdyby taková katastrofa hrozila účinkem nešťastné veliké války, vše vynaložiti, aby se odvrátila? A zde se má dáti působnosť zásadě »laissez aller«. Zákon o ubývající produktivnosti sice platí v zemědělství, ale klassičtí jeho hlasatelé také připustili, že pokrok techniky rolnické může jeho vliv vyvážiti. Ten pokrok vyžaduje náklady, předpokládá kapitálové prostředky, to musí být umožněno dočasnou ochranou. Výsledek bude i průmyslu i samému dělnictvu užitečným, protože zjedná zabezpečený odbyt, neohrozitelný pohromami, které mohou stihnouti obchod zahraničný, neboť i v příčině vývozu tovarového záleží vše na tom, mohou-li a chtějí-li cizí odběratelé naše výrobky připouštěti a dostatečně zaplatiti Již nyní je starost o odbyt rostoucí německé výroby a vede k úsilnému vyhledávání nových zámořských odbytišť, vede k bezohledné politice, k zápletkám a bojům. (Také příklad transválský účinky takové politiky illustruje.)

S obzvláštním zájmem zdržuje se *Wagner* při otázce populační. Vzrost německého obyvatelstva je po jeho názoru příliš kvapným. Přes jisté kolísání v kratších obdobích činí číslo porodů v letech 1841—50 37·6 pro mille, v letech 1891—1899 též 37·4 pro mille, číslo sňatkové 8·1 resp. 8·2 pro mille, číslo úmrtnosti však, které bylo v letech 1841—50 28·2 pro mille, kleslo v letech 1891—99 na 23·5 pro mille. Jest otázka, zdali se dají splniti a zabezpečiti hospodářské podmínky ročního přírůstku obyvatelského 13·93 pro mille, jaký byl v posledním desítiletí, ba jen 11 prom., jaký trvá průměrem posledního půlstoletí. A dokud zabezpečeny nejsou, důvodna jest obava přelidnění relativného. A tím tedy i *Wagner* sahá zpět k heorům staré klassické nauky — k Malthusovi.

Nemá býti dle něho zamezen průmyslový a světohospodářský vývoj Německa, jen zdržován a to především pomocí ochrany agrární, jejíž oběti

(kterých *Wagner* nepopírá), uložené konsumentstvu i především samému dělnictvu, vyváží obecný prospěch národní. Daňovou politikou břemenům vrstev nezámožnějších polevující a věnováním části výnosu celního na reformy sociální, především na dovršení soustavy dělnického pojišťování novým článkem, vdovským a sirotčím pojišťováním, má se spůsobiti protiváha obětí v zájmu celkovém jim uložených.

Tak končí sociálnoreformovým akkordem obrana ochranné politiky, jejíž odpůrci hledali nejostřejší zbraně zrovna v heslech sociální reformy. Pro politiku agrární ochrany, jíž z počátku let sedmdesátých v Německu ještě agrárničtí předáci sami se vzpírali a to i z důvodů, jež dnes odpůrcové její vedou do boje, nemůže býti silnější opory, než když se prokáže její souhlas s obecnými prospěchy národními. Co se v jednotlivostech z *Wagnerova* ideálu brzdového osvědčí, nemožno dnes předvídati, zásadní podklad jeho vývodů není nevědecký. Vždy zůstane důležitým prostředkem našeho odborného poznání, vystihnout pečlivou abstrakcí a isolující její methodou hospodářskou podstatu jevů a tendencí pro utváření životních poměrů z ní vyplývajících. Jenom si nesmí nynější badatel isolující abstrakci tak zpohodlňovat, jako zejména *Brentano* a zvláště tentokrát *Dietzel*. Ale pouhá bezprostřední applikace takových theoremů na konkretní problémy hospodářské je nemožna; život je bohatší a není obsah jeho vyčerpán pouhou mechanikou cen, rent a zisků.

Literatura.

Oddíl všeobecný.

Dr. *L. Arndts* R. v. Arnesberg, *Juristische Encyklopaedie u. Methodologie.* Zehnte Auflage nach des Verfassers Tode besorgt von Dr. Jur. *Erwin Grueber.* Stuttgart 1901. 8°, str. 99.

K encyklopaediím, o nichž jsme v tomto časopise (I., 157) podali zprávu' přibyla Arndtsova již v 10. vydání péčí Mnichovského profesora Gruebera' jenž obstaral též vydání 7., 8. a 9. Počet vydání mluví sám o sobě o oblíbenosti knihy, a zdá se to býti anachronismem, podávati nyní zprávu sebe kratší o knize tak rozšířené. Činíme-li to přece, má to důvod svůj v okolnosti, že, neklamou-li nás všechna znamení, encyklopaedie u našeho právnického dorostu vůbec nejsou mnoho čteny, a že Arndtsova encyklopaedie zůstala u něho dosti neznámou, kdežto jeho Pandekty na jazyk český přeložené staly se přece známějšími. — Účelem Arndtsovy encyklopaedie jest podati úvod do právnického studia vůbec, při čemž ovšem v první řadě na mysli má vývoj práva německého. Odtud dá se rozdělení její encyklopaedické části vysvětliti. První oddělení (str. 10 - 24) probírá podstatu práva a právní vědy, tudíž otázku, co jest právo, jak právo vzniká, jak právo poznáváme. Druhé oddělení (str. 24—40) šíří se o rozdělení práva a přijalo různění na právo soukromé, právo veřejné a na právo církevní, kteréžto zvláštní vytknutí práva církevního odpovídá celkem historickému pojmu o ius utrumque. Třetí oddělení podává stručný přehled historického vývoje positivního práva v Ně-

mecku od nejstarších dob na doby naše a zaujímá největší část knihy (str. 40 až 85); i jest spíše vhodné pro opakování práva německého, než by tvořilo úvod do studia jeho. — Methodologická část knihy (str. 86 - 99) šíří se stručně o účelném způsobu, kterak studium práva má býti zařízeno, při čemž největší pozornost věnuje se upravení právnického studia na německých universitách po zavedení nového občanského zákonníka. Pro studium právních věd vyměřena v Německu celkem doba šesti semestrů, při čemž ovšem státní vědy, t. j. národní hospodářství, finanční a správní věda i statistika bývají vyloučeny a přikázány zpravidla fakultám filosofickým. Ač filosofické vzdělání jest pro studium jak státních, tak právních věd neocenitelné, přece však nutno dáti přednost způsobu rakouskému, dle něhož studium státních věd jest obligatorně předepsáno pro právníky a s právnickou fakultou sloučeno, neboť nehledě k přemnohým úzkým stykům státních věd s právními vědami jest uskutečňování zásad státními vědami hájených v praxi nemožno bez důkladného právního vzdělání.

Henner.

Al. Groppali, I caratteri differenziali della moralità e del diritto secondo la scuola positiva inglese. Verona, Drucker, 1901. Str. 272.

Otázka poměru práva k mravnosti jest sporna ve filosofii práva a v ethice již od dob renaissance, kdežto v starověké a v dřívější filosofii středověké právo a mravnost splývají ve všeobecné idei dobra. Při společném původu, při souběžné funkci sociální, při souvislosti vzájemné a neurčitosti hranic v životě společenském jest přesné rozlišení práva a mravnosti, od něhož ovšem závisí též zásadní vymezení poměru filosofie práva k ethice, velice obtížno. G., jeden ze stoupenců mladší sociologické školy italské, podává ve své studii předem krátký historický přehled řešení této otázky ve filosofii řecké a římské. ve filosofii německé (sv. Tomáš, Grotius, Leibnitz, Thomasius, Kant, Fichte), italské (Vico, Genovesi, Beccaria, Romagnosi, Rosmini, Ardigò), francouzské (Diderot, Montesquieu, Rousseau, Comte) a zabývá se pak v druhé části zvlášť podrobněji sem se odnášejícími theoriemi anglických spisovatelů (Baco, Hobbes, Locke, Hume, Smith, Mill, Bain, Spencer), kteréž, na rozdíl od filosofie kontinentální, představují samorostlý a samostatný, soustavně a jednotně ucelený vývoj ethicko-právní nauky, odpovídající vývoji národního života anglického.

V třetí části spisu shrnuty jsou přehledně výsledky historického rozboru theorií o rozlišení práva a mravnosti. Po stránce f o r m y jeví se hlavně následující různosti: (1) právní pravidla jsou negativní, mravní předpisy positivní (Thomasius, Smith, Genovesi, Kant, Spencer, z části Ardigò); (2) právo jest určitější než mravnost (Smith, Bentham, Bain); (3) právo uloženo jest v zákonnících, mravnosť tkví v lidských srdcích (Rousseau, Diderot); (4) právo jest bilaterální, mravnosť unilaterální (Rosmini, Mill, Bain); (5) cit provázející porušení práva jest intensivnější, než cit při přestupku mravním (Mill); (6) mravnosť vztahuje se na veškeré vnitřní akty, právo na jednání zevní (sv. Tomáš, Hobbes, Montesquieu, Hume, Smith, Kant, Rosmini); (7) právní povinnost jest vždy vynutitelná, mocí sankcionovaná, mravní povinnost postrádá této sankce, majíc povahu záslužnosti (Thomasius, Hume, Smith, Rousseau, Genovesi, Kant, Fichte, Rosmini, Mamiani, Mill, Bain, Spencer, Ardigò); (8) právo a mravnost liší se růzností zevní sankce, kterouž jest u práva státní moc, u mravnosti veřejné mínění (Locke, Bentham, Bain).

Po stránce o b s a h u: (9) obor mravnosti jest širší než obor práva (Kant, Romagnosi, Bentham); (10) funkce práva jest ochrana, funkce mravnosti zdokonalení poměrů lidských (Hume, Smith, Romagnosi, Mill, Bain, Ardigò).

Kritický rozbor těchto výsledků podává G. v části čtvrté svého spisu. Rozlišení práva a mravnosti dle positivní a negativní formy pravidel (1) pokládá za správné toliko ve většině případů; větší určitost práva (2) jeví se teprv ve vyvinutém řádu sociálním, nikoliv v prvotných a v starších histo-

rických formách práva, kdežto znak kodifikace (3) u práva má zase spíše význam historický; dvojstrannost práva a jednostrannost mravnosti (4) jsou odlišné znaky zřejmé; větší intensivnost citu při porušení práva (5) zakládá se na větším stupni ochranné povahy právních norem; rozlišení práva a mravnosti dle zevní a vnitřní stránky jednání (6) nelze pokládati za objektivně správné, neboť jakkoliv týká se mravnost intencí vnitřních, jeví se též v jednáních zevních a rovněž vztahuje se právo též na vnitřní stránku jednání zevních; nepochybný jest nedostatek zevní vynutitelnosti zvláštními orgány při povinnosti mravní (7), kdežto právní normy jsou zevně vynutitelné; rovněž případný jest odlišný znak v různosti sankcí pravidel právních a mravních (8) zjištěný; po stránce obsahové jest obor mravnosti širší než obor práva (9), oba obory se však vzájemně doplňují, a spolupůsobí k témuž cíli zdokonalení člověka a společnosti; sociologická funkce práva záleží v ochraně podmínek sociální existence individuí a společnosti (nikoliv jen vládnoucích tříd), mravnost směřuje k nenucenému, volnému zdokonalení společenského života (10).

Mezi mravností a právem jest stálá výměna norem; obojí jsou povahy progressivní, v stálém pohybu následkem nových ideálů časových. Kdežto právo postupně sesiluje a utvrzuje úvazky sociální solidárnosti, chrání mravnost vše co vztahuje se k osobnosti lidské v nejširším slova smyslu na prospěch sociálního pokroku. G. pokládá na konec své přehledné a po sociologické stránce filosofie práva pozoruhodné studii shrnutí shodných a odlišných znaků práva a mravnosti v definice za zbytečné, ježto vytknutí znaků těch stačí k pojetí ideí tak složitých. Nejsme téhož mínění, majíce za to, že by souhrn výsledků a pokus o konstrukci definice práva na jich základě nebyl spisu na újmu. Vytknutím odlišných znaků práva a mravnosti není dojista ještě zplna vyřízena otázka pojmu práva. Třeba vyhledati dále též odlišné znaky jeho naproti ostatním oborům společenského řádu, zvláště naproti řádu obyčejovému (mravovému), náboženskému, hospodářskému a j., po stránce positivní pak vyložiti jeho specifické znaky vlastní (soubor norem či poměrů? vynutitelnost? a t. p.) a to jednak v příčině práva v objektivním, jednak práva v subjektivním smyslu.

Dr. Jos. Trakal.

Влад. Соловьевъ, Право и нравственность. Очерки изъ прикладной этики. 2. изд. Petrohrad, Kantorovič 1899. Str. 177.

Solověv shledává, že v nynější ruské literatuře jsou krajní směry, z nichž jeden odmítá veškerou souvislost mravnosti s právem (Tolstoj), druhý pak totéž výlučné stanovisko zastává v příčině práva (Čičerin), i snaží se tudíž vyhledati vnitřní podstatný vztah mezi právem a mravností, »jež jsou nerozlučny i v pokroku i v úpadku svém«. Všeobecné otázky této týkají se však toliko prvé dvě kapitoly spisu, kdežto ostatní (3 – 7) zabývají se zvlášť poměrem mravnosti k právu trestnímu.

Prvotní právo jest dle S. instinktivný výraz kollektivního ducha (rodového, národního), organický útvar národního historického processu, s nímž se zároveň též mění. Forma primitivního práva jest obyčejová, symbolická. Jakož pak další vývoj společenský není jen organicky přírodní, nýbrž též psychologický, s převahou vědomého působení individuí, tak i vývoj práva na vyšších stupních podmíněn jest též a namnoze převahou individuální činností jednotlivců. Forma jeho jest zákon neb právo právníků, nejen snad ve smyslu kodifikace práva obyčejového, nýbrž jakožto vědomý výraz osobního principu ve vývoji sociálním. Vlastním pramenem tohoto práva jest pak vědomá dohoda (договоръ) za určitým cílem na základě obecných zájmů všech, neb aspoň většiny. Úkol státu nezáleží při tom ve faktickém uskutečňování oněch byť i stejných zájmů individuálních, nýbrž v nestranném ohraničení jich dle principu relativní rovnosti všech, či spravedlnosti, tak aby nikdo sleduje své zájmy nerušil zájmy jiných, pokud jsou právem (neminem laede). Právo není tudíž určeno pojmem interessu, blaha, nýbrž mravním principem spravedlnosti.

Právo (i právní stát) utváří se dle toho jednak organickým vývojem, jednak vědomou shodou. V prvotní době převládá prvý, v dalším vývoji práva druhý způsob; vzájemný poměr obou v dějinách práva není stálý, aniž vždy a všude stejný; určují jej blíže zvláštní podmínky místní i časové. Oba způsoby jsou zjevy dvou proti sobě působících principů vývojových všeho života lidského, principu uspolečnění a individualismu

Historická škola právní, kteráž jakožto reakce proti dřívější metafysice práva získala si veliké zásluhy o výklad historického vývoje právního, není dle mínění S.-a s to rozřešiti otázku o zvláštní podstatě, o formální příčině práva. Pojem práva nenahradí nám jeho dějiny aniž srovnávací ethnografické vypsání práva.

Právo určuje vzájemné poměry osob. Podstatným znakem osoby jest svoboda omezená předem faktickou silou. Uznáním téže svobody u jiných omezená svoboda stává se právem, kteréž tudíž jest »svobodou, podmíněnou rovností«. Tato synthesa individuálního principu svobody se sociálním principem rovnosti tvoří dle S.-a podstatu (logickou ratio) práva, jakožto práva přirozeného, rozumového naproti positivnímu právu historickému (při čemž S. nemíní právo přirozené někdejších theorií filosofických, jež historicky existovati mělo zároveň s t. zv. přirozeným stavem před právem positivním).

Pojem práva sám o sobě nepodávaje obsah práva, nevyjadřuje nijak poměr jeho k mravnosti. S. probíraje v dalším tento poměr, odmítá názory o zásadní různosti práva a mravnosti dle positivní neb negativní formy norem, dle ochrany interessů a t. p. Právní a mravní pojmy vyjadřuje jazyk týmiž slovy. Výrazy: долгъ, debitum, devoir, duty, Schuld, Schuldigkeit mají význam právnický i ethický, slova: *δική*, *δικαιοσύνη*, jus, justitia, право, правда, Recht, Gerechtigkeit, right, righteousnes liší se pouze koncovkou. Právo předpokládá mravnost a naopak; není mezi nimi odporu. Právo přestavuje jisté minimum mravnosti pro každého stejně závazné, kdežto čistě mravní zásady nejsou takto ohraničeny, nýbrž jsou všeobecné; k zajištění jistého minimálního dobra, po případě k zamezení jistého zla právní norma stanoví určité zevní jednání, kdežto mravní zákon nepožaduje určitých zevních projevů vůle; snaha po mravní dokonalosti předpokládá dobrovolnost jednání, kdežto uskutečnění právního řádu dopouští vynucení. V poměru k mravnosti jest tudíž právo »vynutitelný příkaz ku konání minimálního dobra, či takového pořádku, kterýž nedopouští jisté krajní projevy zla« (str. 28). Mravní zákon sám nezabezpečuje společnost lidskou dostatečně, předpokládaje lidi dobré vůle; proto jest vynutitelný zákon právní nezbytná podmínka mravnosti.

Právo přirozené jest tudíž zároveň positivní a po této stránce lze je vymeziti jakožto »historicky-postupné určení vynutitelné rovnováhy mezi dvěma mravními zájmy: formálně-mravním zájmem osobní svobody a materielně-mravním zájmem obecného blaha« (str. 33). Vynutitelná spravedlnost, racionální rovnováha jsou zvláštní znaky práva.

Tato souvislost práva a mravnosti, omezení subjektivní svobody jednotlivce objektivními normami obecného blaha, vystupuje zvláště zřejmě v oboru práva trestního, jehož předmětem není zlá vůle jakož spíše zločinná vůle (преступная воля) namířená proti normám obecného blaha společnosti. S. z tohoto stanoviska podává právně-filosofický, či ethický rozbor základních pojmů trestního činu (přečinu) a trestu jakož i kritiku dosavadních běžných theorií o důvodu a podstatě trestu. Až do 19. století běžnou theorii odplaty, jakož vůbec absolutní theorie, opírající trest o absolutní vinu svobodné vůle pachatele, pokládá S. za názor barbarský, za přežitek primitivného nazírání na přečin jakožto skutek vyžadující odplatu přímou krevní mstou neb (později) surrogátem jejím prostřednictvím státu. Rovněž právem vždy více opouštěna jest utilitaristická, mravním zásadám se příčící theorie odstrašení a jen na hlíněných nohou obou těchto barbarských názorů drží se jestě nemravný a nelidský trest smrti (kap. 3, 4).

V novějším trestním právu Evropy a Ameriky byly theorie ony více méně již nahraženy názory právně-ethickými. Nesprávná jest však tu a tam

hájená theorie passivity vůči přečinu. Donucení trestní nepříčí se dojista mravnosti, nýbrž jest nutné. Mravní princip vyžaduje odpor proti přečinu i určuje tuto reakci (trest v širším slova smyslu) jakožto právní a závazný prostředek aktivného lidumilství, vymezující zákonně a vynutitelně výstřední projevy zlé vůle nejen pro bezpečnost společnosti a její pokojných členů, nýbrž též ve vlastním zájmu pachatele. Přečinem ohrožený neb poškozený má právo na ochranu po případě náhradu, společnost má právo na bezpečnost, pachatel má právo na poučení a nápravu. Stejnoměrné uskutečnění tohoto trojího práva jest úkolem zákona trestního (kap. 5).

Anthropologické škole kriminalistické (jíž věnována jest kap. 6.) přičítá S. za zásluhu, že odbyla starší názory absolutní odplaty a odstrašení a učinila konkretní pojem abnormální přirozenosti základem theorie trestní. Chybou její však jest, že vykládajíc zločinnost (l'uomo delinquente) příčinným poměrem duševního života k podmínkám biologickým (anatomo-fysiologickým, či nervo pathologickým) a k zevním okolnostem fysickým, podřizuje jevy vyššího řádu zákonům řádu nižšího Zvlášť případný jest podrobnější posudek S.-ův o sem se odnášející theorii ruského sociologa trestního práva D. A. Drila (Преступность и преступники. 2. vyd. Petrohrad, Kantorovič), formulované na kriminalistickém kongressu v Brusselu r. 1892. Hlavní nedostatek školy anthropo-sociologické, kterouž S. nepokládá zatím sice za nový svět. ale za možnou cestu k němu, záleží v tom, že účelem trestu jest jí toliko nutnost ohražení se společnosti proti zlu zločinu přiměřeným odstraněním pachatele. Nepojímajíc zločince za člověka majícího svobodnou vůli nýbrž za výsledek podmínek zevních, příčí se anthropologická škola kriminalistická v důsledcích svých mravnímu poznání (kap. 6.).

Pachatel trestního činu porušuje minimální požadavky dobrého chování, které trestní zákon v zájmu bezpečnosti lidské společnosti stanoví. K spáchání přečinu disponují jej poměry, skutek sám však jest výsledek duševního processu, vědomé zavrhování pohnutek mravních a vědomé sledování zlých vlivů. Jako však žadný trestný čin nemůže člověka zbaviti jeho práv přirozených, nepodmíněných, má trestní represse hleděti nejen k ochraně zájmů společnosti, nýbrž též k osobnímu prospěchu pachatele; jinak jest násilí podobné zločinu samému. Důsledky, kteréž odtud pro úpravu trestního soudnictví a pro soustavu trestnictví odvoditi sluší jsou: dočasné zbavení svobody, vyšetřovací samovazba pachatele; spravedlivý a účelný trest dle konkretní individualisace; podmíněné odsouzení; psychologické, psycho pathologické a ethické vzdělání soudců; náhrada poškozenému (ze jmění neb z nucené práce pachatele); normální trest ztrátou svobody se změnami a s nucenou prací bez tělesných neb mravních muk a s přiměřenými zařízeními směřujícími k mravní nápravě a k znovuzrození zločince; zvýšená spůsobilost kázeňských zřízenců.

Celkem svědčí studie S.-ěva o vlivu novokantismu na filosofickou literaturu ruskou (srovnej též dodatek, str. 136 násl., o ethických názorech Kanta, Schellinga, Schoppenhauera). Pokud pak jde o filosofii práva trestního, náleží S. svým stanoviskem ethicko-právním ku stoupencům theorie polepšovací, modifikované názory školy anthropologicko-sociologické.

Dr. Jos. Trakal.

L. v. Savigny, Das Naturrechtsproblem und die Methode seiner Lösung. (Jahrb. f. Ges., Verw. u. Volksw. 25. Jahrg. 2. Heft.)

V jistém smyslu lze se zastávati práva přirozeného ještě dnes — i po důkladných dílech jeho neurputnějšího protivníka Bergbohma. Tento arci tvrdí, že podstatným znakem práva jest, aby bylo positivně platno. Ale lze namítnouti, že ta platnost může míti rozličný význam, a že právo stává se vrchovatě platným nejen z toho důvodu, že bylo od lidí stanoveno, nýbrž že přistupují k tomu ještě jiné podmínky, zvláště určité kladné neb záporné vlastnosti moralní. Rovněž ještě není vyvrácena bytnost přirozeného práva,

pojímá-li se toto relativisticky a vývojově, a ne jako naprosté a universalní. — Tak »socialní idealismus« Stammlerův mluví o »přirozených právech měnivého obsahu«. V obci lidí svobodně chtících uznává každý z nich objektivně oprávněné cíle svého druha a činí je i svými cíli; obec stanoví si pak řády, aby domohla se společného cíle za těch neb oněch poměrů, v nichž se ocitnuje. Ježto tyto poměry se mění, třeba pokaždé zkoušeti, která právní ustanovení slouží dnes neb zítra nejlépe obecně platnému, konečnému účelu socialního života. Povždy tedy empirické právo té neb oné doby provázeno jest jakýmsi idealem, jakým by býti mělo. Tento ideal, vyvíjeje se znova a znova, vybízí zákonodárce, aby jej hleděl uvésti v skutek.

Jsme-li s to, abychom bezpečně poznali tento ideal, jakési objektivně správné právo, podle něhož bychom pak dovedli odhadnouti hodnotu empirického práva toho neb onoho času? Pohříchu ethická věda nepodává nám o něm nic spolehlivého. Jsou velmi různé názory o nynějším dobru, o kriteriích mravnosti, o cíli všeho jednání, o naprosté neb vztažné hodnotě takovýchto měřítek. Jedině poznávací theorie hodí se k tomu, aby tyto záhady řešila. Pojem práva za každé doby setkán z velmi mnoha činitelů: je to velmi složitá představa úhrnná, vyplynulá z více méně jasných představ o vlastnostech, které dnes zítra právu připisujeme, o tom, kterým družstvům (obcím) přísluší právo vytvářeti, o formách, jakými se to děje, o účelu práva, o mezích právních nařízení atd. »Právní formou« nazývá Savigny úhrn těch formálních živlů jednotně pojatých.

U rozličných jednotlivců a v rozličných dobách bývá tedy pojem práva rozličný dle toho, jaké mají zkušenosti, vědomosti, názory a jakou bystrost úsudku. V jejich pojmu práva budou vedle jistých živlů shodných i různé. Ba i společné ty znaky, které tvoří takřka podstatu práva, mohou se časem měniti intellektuelním pokrokem a stálým tříbením všech ponětí. Kdo by chtěl podati výměr moderního práva tak, aby obsah jeho byl úplně vystižen, musil by napsati celou knihu. Definice, které se užívá k praktickým účelům, nemůže vytýkati leč nejpodstatnější znaky rozlišné, jest tedy jenom jakousi zkratkou, stručným výrazem všech těch představ, které s právem spojujeme. Ale jakmile někdo se snaží právní pojem a jeho definici přesně vystihnouti neb opraviti, tomu nezbývá než rozložiti jej v právní formu t. j. reflexí tozvésti plný jeho obsah ve všechny jeho znaky a logické důsledky. To co činí normu, poměr, nárok, povinnost právní normou, právním poměrem, právním nárokem a právní povinností, není tudíž pouze snad »právní rozkaz«, není pouze »positivita«, nýbrž veškery jejich formalní živly pospolu. Jde tedy o to, zjistiti bádáním rázu filosofického takové živly všeho empirického práva, aby se vypátralo, pokud a která obrážejí se v něm nejvyšší a poslední měřítka správnosti, aneb pokud zůstává jeho údělem, aby za nimi pokulhávalo.

O. Jsk.

Fr. Eulenburg, Über die Möglichkeit und die Aufgabe einer Socialpsychologie. (Jahrb. f. Ges., Verw. u. Volksw. 24. Jahrg., 1. Heft.).

Upozorňujíce na poučný referat Dr. Frt. Čády »O Wundtově pojímání socialní psychologie« (Národop. Sborník, svaz. VII., 1901), stavíme tuto jako jeho protějšek názory Eulenburgovy o úkolu téže vědy. — Jsou některé psychické úkazy, které mohou vznikati v duši jedincově, i kdyby žil sám o sobě mimo lidskou pospolitost, na př. odhad, jak mu chutná ten neb onen pokrm. Ale jiných úkazů zase nezbytnou jest podmínkou, aby jedinci vespolek na sebe působili, čili, aby utvořila se »socialní skupina«. Jenom v této pospolitosti rodí se a mají svůj význam ponětí auktority, cti, vlastnictví, vkusu a p. Někteří psychologové pokládají za socialně-psychické zjevy pouze řeč, mrav a mythus (Steinthal-Lazarus, Wundt), ale to daleko nejsou veškery, nýbrž toliko jich část a to velmi již složitých. Také jest socialních skupin daleko více než jen »lid« neb »národ« (kategorie to historická); zapomíná se, že socialně-psychické processy líhnou se nejdříve v menších souborných

jednotkách a odtud teprve šíří se dále jakousi osmosou. Jsou takové skupiny jednak přirozené (rodina, horda, příbuzenstvo, kmen a p.), které vytvořily se bezděčně a bez reflexe svých údů, a jiné zase ustavily se zúmysla z jistých uznávaných potřeb (spolky a korporace za rozmanitými cíli). — Zevnější podporou a páskou (»fysickým aequivalentem«) socialně-psychických výjevů bývá pokrevní příbuznost (rodin a rodů) aneb společné působiště (byty cechů v téže ulici, spolkové místnosti). Teprve později spojuje údy nějaká páska čistě duchovní, ale i potom údové hledí aspoň ob čas setkávati se na jednom a témž shromaždišti (sjezdy učenců) aneb opatřují se vespolek jako příslušníci téhož družstva nějakým odznakem (uniformou, kokardou, stužkou a p.). Vyhledávati takové zevnější zjevy a ukázati, pokud závisí na nich socialně-psychické děje ve větších menších pospolitostech — toť první úkol badatelův. Jde-li o dějinný vývoj národů, vyšetřiti jest fysiologické, anthropologické a hospodářské živly, které do něho zasahovaly. To náleží historii dle moderního ponětí, která nevhodně nazvána »materialistickou«, ježto název ten nevystihuje pravého jádra věci.

Duševní zjevy, které vyskytují se mezi sdruženými jedinci, jsou dvojí: socialní představy a socialní chtění: 1. Socialní představy rozličných družstev jsou rozličné. Jaké jsou a jak mocné, lze vypátrati podrobnějším zkoumáním, na př. těžením ze statistických čísel o četbě, tak v mocnářství Rak.-Uherském Poláci nejraději čítají spisy náboženské, rádi historické, Češi nejraději belletrii, Němci po výtce nauky praktické. — Posloupnost socialních představ vysvětluje se (jako v duševědě individualní) »úžinou vědomí« Ani společnost nemůže se touž dobou zabývati mnoha představami; proto každá doba má své koníčky (svůj politický radikalismus neb konservatismus, své umělecké školy klassické neb naturalistické a p.). Teprve když se nasytila představami toho rázu, oblibuje si zase jiné, často kontrastné, načež navrací se k starším. Tak zvané »názory« toho onoho času neb některé společenské třídy o tom, co se sluší a nesluší, o hodnotě majetku, o vlastnictví a p. nejsou než ustálenější socialní představy. Některá ponětí nynější nevyskytují se v společnostech dřívějších, poněvadž nepociťována jich potřeba (ponětí duševního majetku — neznámé středověku). — Socialní představy se sesilují a to tím více, čím více jest shodných psychických živlů mezi členy skupiny, spíše tedy v menších družinách než velikých. Význačné svéráznosti tyto představy nabývají, stýkají li se jedinci po dlouhou dobu, mají-li společné bydliště, jsou-li odloučeni od příslušníků jiných družin a p. (kastovní smýšlení důstojníků, obchodníků, učenců, umělců.) Z opačných příčin socialní představy bývají slabší.

2. Socialní chtění čili úkazy socialní vůle stávají se patrny, kde skupina jedná společně (ve vojsku, orchestru, škole a p.). Mezi sebou obcují údové vřeleji zase spíše v družině menší; jakmile obchodník rozšíří závod svůj tak, že potom prodává zboží místo známým zákazníkům širokému obecenstvu, ochladne jeho chování k jednotlivým kupujícím. Také vedou si členové skupin k sobě jinak a jinak dle toho, je-li druh druhu podřazen buď naprosto (pán-otrok, rodiče-děti) nebo jen částečně (továrník-dělník), rovněž je-li mezi nimi rovnost buď úplná (členové téhož spolku dle stanov), neb jsou-li si vespolek rovni jen po některé stránce (šlechtic-nešlechtic před soudem). I na venek družstva menší projevují poměrně silnější vůli než-li rozsáhlá, z méně příbuzných živlů složená. Vůbec čilejší ruch vnitřní a mocnější (poměrně) chtění spíše nalezneš v jednolitějších družstvech malých (hybnost klubů za francouzské revoluce, zdlouhavé a obtížné pohyby velikých stran politických). Čím závažnější zájem poutá jedince ke skupině, tím úsilněji hájívají existence tohoto souborného celku (cechy středověké — novodobé spolky sportovní) Osobní prospěch jedinců musí ustoupiti, kde jde o zájem tohoto celku; odtud prudká nevole družiny proti stávkokazům, rušitelům kartelu. Jestliže skupina neláká jedinců ani minimem interessu, rozpadá se.

Posléze zmíniti se jest o principech stanovících, kterak psychické živly jedinců, v skupině obcujících, vespolek na sebe působí a dále se šíří. Takový princip Eulenburg uvádí prozatím pouze jeden — Tardeův to zákon napodoby, jehožto rozličné formy osvětluje na několika příkladech. Z těchto na ukázku vybíráme zde formu »zapuzovací a vyhlazovací«, kterou se vykládá zánik venkovského kroje. Městský šat dává těm, kdo jej nosí prvotně, v očích společnosti jistou hodnotu. To nabádá venkovany, aby i oni, přejmouce takový šat, nabyli (třeba jen na pohled) téže social ní hodnoty. Tím že si jej znenáhla kde kdo pořizuje, vytlačen a posléze zcela vymýtěn původní venkovský kroj. Jen někdy bývá si napodobitel toho vědom, že to ono napodobí; jindy vede si tak bezděky z jakési suggestivní (psychické) nákazy.

Eulenburg, vymeziv takto obor a zpytovací postup social ní psychologie, upozorňuje na to, že mohl se obejíti bez všech pomůcek a principů tajemných a transcendentních (bez »duše lidové«, »národové«, »ducha času«, »hyperorganismu« lidské společnosti a p.). Předmět vědy, kterou tímto způsobem pojal, bude arci velmi rozsáhlý; psycholog, kulturní historik, národní hospodář a statistik budou se o práci děliti, aby věc po všech svých stránkách byla prozpytována. Ale naznačené zjevy, které jim vyšetřovati jest, jsou zcela určité, konkrekní a takové, že je lze buď měřiti, aneb aspoň jasně rozebrati a popsati.

Ot. Jsk.

Časopisy sociologické. Referuje dr. *Jos. Trakal.*

1. *Revue internationale de sociologie* (dir. *R. Worms*; 8. année 1900, Paris, Giard-Brière; č. 1—12, str. 928).

Všeobecnými otázkami, zejména pokud jde o poměr dosavadní filosofie k sociologickému směru, zabývá se v tomto ročníku *G. Tarde*, Leçon d'ouverture d'un cours de philosophie moderne. Jest to úvodní přednáška, kterou T. měl na Collège de France, kdež koncem roku 1899 byl ustanoven professorem. Věnovav předem vřelou vzpomínku svému předchůdci J. F. Nourrissonovi, prohlašuje T., že chce svým čtením dáti směr sociologický, jenž jest dnes filosofickým ideálem.

A. Groppali: Essais récents de sociologie pure (A propos des publications de *Winiarsky* et de *Pareto*), kritisuje obšírně konstrukci prosté sociologie obou jmenovaných sociologů, kteří pojímají vědu tuto jakožto studium sociálních sil, jež řídí se všeobecnými zákony pohybu, přitažlivosti, odpudivosti a rovnováhy. Toť sociologie prostá, mathematická, deduktivní. sociální mechanika, část mechaniky všeobecné (kosmické). Egoismem jedinců a sociálních skupin, jenž jest silou původně biologickou, vysvětluje Winiarsky, professor nár. hospodářství na universitě v Ženevě (v různých článcích časopisů Revue philosophique 1898, 1899, 1900, Rivista italiana di sociologia 1899, Athenaeum [polské] 1899, 1900), veškeré jevy ekonomické, právní, mravní, esthetické a vědecké. Přeměna biologických energií děje se pak zápasem třídním vlivem prostředí přirozeného i umělého a vlivem jiných skupin sociálních. Studium příčin jevů sociálních posunuje Winiarsky teprv do druhé řady, kdežto Pareto (professor university v Lausanne), jenž jinak sociologii buduje na podobném základě (Cours d'économie politique, Lausanne, 1896—97), připouští je v rámci výkladu sociálních sil k rovnováze směřujících. G. nesouhlasí s vymezením sociologie v tomto způsobu. Může nanejvýš existovati toliko jakožto věda formální, určující ideální typy a všeobecné zákony sociálního dějství, vedle sociologie popisné a srovnávací založené na konkretných faktech. Winiarsky odpovídá G.-ovi v témž ročníku Revue.

Marxismus jest předmětem článků *M. Blocka:* Karl Marx, fictions et paradoxes, pak *G. Sorela:* Les polémiques pour l'interprétation du marxisme, Bernstein et Kautsky. Block vykládá jednostrannost Marxovy sociální theorie kapitalistické, nesprávnost jeho theorie hodnoty

jakožto theorie tendenční k odůvodnění víry socialistické a dovozuje na konec nemožnost společnosti kollektivistické. Sorel, známý znalec a kritik marxismu, srovnává Bernsteinovy úsudky (Socialisme théorique et socialdémocratie pratique) o Marxových theoriích hodnoty a o výkladu dějin jevy hospodářskými (historický materialism) s protispisem Kautsky-ho (Le marxisme et son critique Bernstein; anticritique. Paris, Bock 1900). Bernstein má dle mínění S.-a zásluhu, že dokázal, kterak Marxovy vědecké theorie jsou rázu subjektivního, sloužíce toliko k odůvodnění předpojatých thesí socialistických. B. vidí v marxismu filosofické učení budoucnosti, jež potřebuje doplnění a obnovy. Kautsky naproti tomu není s to Bernsteinovi s úspěchem odporovati a jednotným způsobem vyložiti nejasné a rozptýlené názory Marxovy, zvláště pokud jde o otázky základní.

O historickém materialismu čili o významu činitele hospodářského v organisaci sociální zahájeny byly rozpravy též v Société sociologique de Paris *Kaz. de Kelles-Krauzem*, jenž vykládal a hájil stanovisko marxismu proti tuhé opposici (Limousin, Duprat, Tarde, Delbet, Kovalewsky), vytýkající historickému materialismu pochybenou jednostrannost ve výlučném sledování fakta ekonomického.

G. Picot, L. Liard: Projet de tableau du progrès des sciences morales et politiques. Stálý sekretář akademie »des sciences morales et politiques« předložil této učené společnosti s ohledem na konec století 19. návrh, aby akademií sdělán byl přehled věd morálních a politických za dobu 1789—1900. Příznivý referát člena akademie L. Liarda o návrhu tom byl akademií přijat a tak stane se snad tentokráte skutkem to, oč se akademie jmenovaná během uplynulého století několikráte s nevalným úspěchem pokoušela.

La sociologie dans l'enseignement secondaire. Enketa uspořádaná v ročníku 1899. Revue k návrhu E. Andréa o otázce zavedení sociologie do vyučovacích plánů středních škol zakončena jest v tomto ročníku. Zúčastnili se jí Fouillée, Espinas, Tarde, Durkheim, Bertrand, Séailles, Egger, H. Michel, Lévy-Bruhl, Bourdeau. Bloch, Letourneau, Faure, Vauthier, Duprat, Groppali, Delbet, Bernès, de la Grasserie, Goblot, Valran, Mihaescu. Většina jest náhledu, že by sociologie, ovšem jen v nejvyšších třídách středních škol neměla scházeti. Naproti tomu poukazují někteří k dosavadní neustálenosti vědy té v otázkách základních, kteráž připouští jen značně omezené zavedení v plánech vyučovacích.

Politické sociologii věnována jest stať *J. Novicowa*, Comment se fera la fédération de l'Europe (výtah ze spisu La fédération de l'Europe, Alcan, 1900). N. vytýká konservativním stranám, že překážejí úpravě právních poměrů mezinárodních. Přes to myšlénka mezinárodní federace volně sice, avšak jistě pokračuje Nasvědčuje tomu dle N. a rostoucí hnutí mírumilovné, množství společností míru ve všech zemích (91), konference interparlamentární, v nichž zastoupeno jest nyní 14 parlamentů, vzmahání se stran protivojenských a socialistických.

Oboru sociologie trestního práva náležejí články: *R. de la Grasserie*, De la genèse sociologique de la pénalité a *Ed. Westermarck*, Responsabilité morale des dommages accidentels. Grasserie nechce probírati filosofické theorie o důvodu práva trestati, nýbrž sociologické formy trestu. V prvních dobách byl trest podobně jako zločin aktem faktické moci, či násilí. Teprv na jistém stupni vývoje sociálního užití trestní moci následkem prospěšnosti jeho stává se právem, ano i povinností autority sociální. Ukazují to zřejmě prvotní formy trestní reakce, krevní pomsty, odvety jednotlivců a celých skupin sociálních, kteréž G. podrobněji vykládá. Též studie Westermarckova vztahuje se namnoze k starému právu trestnímu, kteréž posuzovalo čin spíše dle výsledku skutečného a nikoliv dle úmyslu. Staré řády náboženské sakcionovaly též činy náhodné, necivilisovaný duch společností prvotných nedovedl různiti dolus, culpa a casus. W. uvádí pak i z novějších řádů

právních (zvl. anglického) příklady zodpovědnosti trestní za činy nevolné, uvažuje po této stránce dále též otázky pokusu a přípravných jednání, otázku trestnosti pouhého smýšlení zločinného (conatus proximus). Obecné mínění neliší celkem tak přesně zavinění od náhody jako právní pravidlo.

Více úvah věnováno jest otázce ethiky. *G. L. Duprat*, Nature de la morale (úvod ku spisu D.-ově La morale après les données psychologiques, Doin, Paris, 1900) požaduje založení ethiky (theorie, jež podává předpisy pro jednání s ohledem na účely obecně závazné) na psychologii, biologii a sociologii. Morálka sama není sice vědou nýbrž uměním, theorií socialního jednání.

E. de Roberty, Rapports de la morale (ou sociologie élémentaire) avec les autres sciences formant l'échelle du savoir abstrait (vyňatek ze čtení na École de morale v Paříži a Université nouvelle v Brusselu) rozvádí, že sociologie není závislou ani na biologii ani na psychologii, nýbrž naopak závisí psychologie individuální i kollektivní (vědy konkretní) na dvou vědách abstraktních: biologii a sociologii. *L. L. Vauthier*, La morale et la science reaguje na stať Roberty-ovu a míní, že mnoho omylů a nedorozumění zaviněno jest špatnou klassifikací. Morálka není věda, nýbrž sociologické umění; u jevů mravních působí příčinně nejen zevní příroda, nýbrž účelné působení lidské. Mravnost jest dílo lidské progressivní činnosti k dosažení lepších podmínek životních. K vysvětlení mravnosti jest tudíž třeba jednak znalosti světa zevního, jednak psychologie. Nynější mravní úpadek přes značný pokrok vědný není zaviněn vědami, ale tím, že sociální umění (ethika) nepoužívá vydatně výsledků vědných.

Literárně-biografického rázu jest řeč, kterou při slavnosti odhalení pomníku Aug. Comtea v Paříži pronesl *A. Denis:* À la mémoire d'Auguste Comte. Význam Comteova díla ve filosofii 19. století, zvláště pokud jde o zákon tří stavů ve vývoji ducha lidského, o klassifikaci věd a o sociologii, jakož i rozšíření filosofických a vědeckých názorů Comteových, i jich vliv zvláště na národohospodářskou a právní vědu jest tu krátce, však obsažně vystižen. Menšího významu jest jiná řeč při téže příležitosti proslovená *É. Corry*, À la mémoire d'Auguste Comte. — Ku statím tohoto rázu náleží též studie *A. Lamberta:* L'oeuvre sociologique de Guyau. L. oceňuje filosofickou práci Guyau-ovu (stoupence spencerismu), jeho zásluhy o popularisaci sociologie a o obnovu ethiky i esthetiky na základě sociologickém (Guyau: Éducation et Hérédité; Essay d'une morale sans obligation et sa sanction; La morale d'Épicure; La morale anglaise contemporaine).

Sociologický význam ruského právníka a publicisty Kavelina vyličuje *A. Koni*: Constantin Dimitriewitsch Kavelin; o filosofii Tolstého rozepisuje se *Boutroux:* La philosophie de Tolstoï (s ohledem na spis Ossipa-Lourié-a, La philosophie de Tolstoï, Paris, Alcan, 1899).

Sociálně-politické přehledy podávají o Švýcarsku *V. Rossel*, Mouvement social, Suisse, 1899; *Groppali*, Mouvement social, Italie. Les finances italiennes; *H. Defourmantelle*, Mouvement social, France (1899—1900). —

Z rozprav sociologické společnosti pařížské — kromě shora uvedené diskusse o historickém materialismu — uvádíme ještě rozpravu a enketu o dědičnosti, po případě kontinuitě v povoláních a řemeslech za soustavy svobody práce a živností.

2. *Annales de l'institut international de sociologie* (Red. *R. Worms*; III., 1896, 463 str. a IV., 1897, str. 589).

R. 1896 nebyl odbýván valný sjezd institutu; ročnice obsahuje tudíž práce členy zaslané. Nejobsáhlejší jest methodologická studie *P. Lilienfelda:* La méthode graphique en sociologie. L. má za to, že methoda grafická, podobně jako ve statistice, může značně přispěti k pokroku sociologie a podává grafické znázornění své theorie organické (srv. zde I. ročn., str. 176).

Organogrammy jeho podobají se velice obrazcům studií biologických, zejména embryologických. Znázorňují jednak typické skupiny sociální (obce, národy, státy) jednak jich složení z buněk sociálních v různé koordinaci a hierarchisaci (t. zv. synoptické organogrammy). L. probírá a vykládá předem tyto, pak organogrammy zvláštní k objasnění sociálního života po stránce hospodářské, právní, politické, ve vývoji pravidelném i pathologickém. Závěrkou porovnává organogrammy s diagrammy statistickými, jich užití vědecké a pedagogické a vyvrací některé námitky.

F. Puglia (Messina), La causalité en sociologie pokládá otázku příčinnosti v sociologii za jednu z nejzávažnějších, ale též z nejobtížnějších, ježto příčin jest tu mnoho a velice složitých. Obtíže usnadní po jeho soudu jednak bližší určení jevů sociálních, jednak vlastních příčin jevů těch. Jevy sociální určovány jsou faktem života společného (kollektivností, všeobecností). Po stránce příčinnosti jsou zevními projevy jevů bio-psychických, modifikovaných společným životem lidí a zevním prostředím (sociálním a fysickým). Za causae efficientes mezi těmito složitými jevy příčinnými pokládá P. jevy psychické, kdežto ostatní jevy zevní působící na život duševní (ponebí, území, rasa a j.) jsou příčinami nepřímými, vzdálenějšími jevů sociálních. — Krátký příspěvek k psychologické sociologii po případě ku kritice sociologie biologické podává též *G. Tarde* (Paříž): Note sur les rapports de la biologie et de la sociologie.

Ad. Posada (Oviedo), Les sociétés animales et les sociétés humaines primitives snaží se ukázati (na základě prací Espinas-a, Letourneau-a a j.), že propasť mezi společností zvířecí a lidskou prvotnou není tak veliká. Tato jeví se býti jakýmsi superorganickým (Spencer) pokračováním vývoje společenského v přírodě organické, obsahujíc rovněž ideu stálé součinnosti jiných bytostí jednotlivých k témuž cíli (Espinas). K formám společnosti zvířat nenáležejí parasitism, commensalism, mutualism a příslušnost domácí (domesticité). Vyššími formami jsou společnost manželská, domácí mateřská a domácí otcovská. P. porovnává pak organisaci společností zvířecích a primitivných lidských a sleduje jich shody a vývojové znaky.

Několik zajímavých statí obírá se sociologií politickou. *Combes de Lestrade* (Paříž), La sociologie et la politique, připouští sice, že sociologie dosud není s to prokazovati velikou službu denní politice, avšak politická věda na sociologii založená poskytuje již nyní dosti cenných a vědecky uspořádaných theorií k řešení a posuzování praktických otázek politických. Tak po stránce negativní přiměla k vědeckému zavržení theorií přirozených práv a jiných racionalistických zásad politických, k uvedení přeceňovaného významu formy vládní pro život sociální na pravou míru; podává však též positivní theorii proti učením anarchistickým a převratným.

M. R. Garofalo (Řím), Le progrès des institutions politiques probírá otázku pokroku v politice. Lépe lze vystihnouti pokrok v politických dějinách než v přítomnosti ovládané dočasnými měnlivými ideály politickými. Dle obecného mínění záleží pokrok v institucích demokratických, v soustavě representativní a v největším rozšíření práva volebního. G. dovozuje, že vydání zákonodárné a vůbec politické moci vrstvám méně vzdělaným, jakž ukazuje stálé klesání parlamentární úrovně v době naší, jest pro zdravý vývoj společnosti povážlivé, ba nebezpečné. Těžiště otázky sociálního a politického pokroku neleží ani tak v institucích samých jako ve výběru osobností k moci povolaných. Ani volební právo víceronásobné, ani soustava volební dle povolání, ani soustava skutečných interessů nepostačí samy o sobě, pokud poskytují možnost, aby voleni byli politikové řemeslní, kteří touto cestou domáhají se vlivu, neb úřadu neb jmění bez průkazu spůsobilosti. Jde o zařízení, jež by zajistila co do vzdělání, mravnosti a majetkové nezávislosti nejlepší a nejspůsobilejší zastupitelstvo.

R. de la Grasserie (Rennes), De l'évolution de l'idée de démocratie pokračuje ve svých studiích z oboru sociologie politické (srv. Sborník,

str 178). Kdežto odlišný znak aristokracie jest kvalitativný, jest znak ten při demokracii kvantitativný. G. shledává ve vývoji demokracie více vrstev sukcessivně vystupujících a různým způsobem moc politickou vykonávajících. Vývoj těchto různých vrstev demokratických (rolnické, městské, dělnické, civilní, vojenské, laické, theokratické demokracie) probírá předem v řádu politickém, a naznačuje pak vývoj idey demokratické v řádu hospodářském, mravním a intellektuálním.

Sales y Ferré (Sevilla), La genèse de la nation zajímavým způsobem sleduje postupné vytváření se idey národa v dějinách germanských. Vpádem germanským do západních provincií římských vrátila se tato část světa k primitivní organisaci kmenové; vlivem podmaněných staly se kmeny tyto territoriálními svazky a směřovaly k zakládání států — obcí, jaké byly tu ve starověku. Vlivem katolicismu, jenž zatlačil lokální kulty pohanské, sjednotil veškeré kmeny v jednotně víře a zachoval základy administrativního rozdělení císařství, podmanění i podmanitelé založili dohromady sociální soustavu vyšší než byla starověká obec, — národ. Toť stručně shrnutý výsledek úvah S. y F.-ových.

Ch. M. Limousin (Paříž), Le socialisme et l'économie politique devant la sociologie. Rozhraničení vědy národohospodářské, kterou osvojuje si téměř výlučně ekonomický individualismus, od mnohovýznamného socialismu, jenž v různých variacích dovozuje též na více méně vědeckém základě možnost společenské přeměny ve smyslu větší spravedlnosti a blahobytu zvláště tříd dělných působením autority sociální, jest nesnadné. Každým způsobem náleží dle L. sociologii, aby zabývala se hnutím socialistickým, jakožto důležitou skupinou jevů sociálních.

Poměr sociologie k ethice probírá *R. Worms* (Paříž), La sociologie et la morale. Sociologie jest vědou toho, co bylo a jest i pokud jde o jevy mravní, ethika jest umění, nauka konstruktivní, určující, co by mohlo a mělo býti s ohledem na ukojení hodnotných potřeb organických a sociálních. Sociální fakta lze sice měřiti po stránce mravní, oceňování toto však dlužno lišiti od popisu a výkladu jevů oněch.

Biografická studie *C. Krauze* (Paříž), Un sociologue polonais, Stanislas Krusinski poskytuje pohled do polské literatury sociologické a zabývá se zvlášť pracemi mladého sociologa polského S. Krusinského (1857—1886), jehož spisy vydal Krzywicki r. 1891 ve Varšavě. Krusinski dovozoval, že společnosti lidské nynější nejsou organismy biologické, s nimiž shodují se sice pokud jde o znak dělby práce, od nichž však liší se bojem o život, zápasy třídními (srv. Gumplowicz), jenž v organismu pravém, (kdež jest shoda a subordinace funkcí) schází. Aby společnosti staly se pravými organismy, jest třeba, by třídní boj ustal. Jak a pokud jest to možno, není z prací Krusinského dosti jasno. — Biograficko-literární stať *M. Kovalevského* (Brussel), Deux précurseurs, Botero et Campanella odkrývá prameny moderních zásad svobody, rovnosti a národní svrchovanosti v dějinách městských republik italských. Literárním představitelem jich jest Botero, kdežto Campanella (Civitas solis) konstruuje ideální stát, jenž by zaručoval všem a každému hmotné blaho a vývoj schopností. —

Ročnice IV. obsahuje práce 3. kongressu mezinárodního institutu sociologického odbývaného v Paříži r. 1897 za předsednictví předního stoupence organické theorie sociologické, ruského senátora *P. z Lilienfeldu*. Organická theorie byla tentokrát také jeden z hlavních předmětů jednání sjezdových, jež připojilo se ku zprávě *J. Novicowa*, La théorie organique des sociétés. Maje za to, že bez organické theorie není sociologie jakožto věda positivní možna, vyvrací N. výtky theorii té činěné, předem výtku, jakoby vedla k despotismu neb k aristokracii, neb k socialismu, pak námitky čerpané z nesouvislosti sociálních buněk (individuí), z nedostatku differenciace orgánů společenských, z psychologické povahy poměrů sociálních (a contr. fysiologické u organismů). Zákony biologické a sociologické jsou totožné, výklad

sociálního tělesa dlužno hledati v biologii. K úvodu tomuto připojuje se stať *P. Lilienfelda*, La méthode graphique en sociologie (závěrek k pojednání obsaženému v III. ročn. Annales), v níž porovnává (též graficky) vývoj organismu sociálního (dějiny) s vývojem organismu biologického (člověk zvířecký, primitivní, divoký, polodivý, člověk doby mythologické a heroické, člověk antický, a moderní vzdělaný). Zároveň obrací se tu L. proti názorům odpůrců své theorie organické a obírá se zvlášť námitkami Spencera, jenž, ač sám jest přívržencem organického pojímání společnosti, není dle L. přece dosti proniknut skutečností organismu sociálního, maje za to, že společnost jest organisace diskretní (a contr. konkretnosti organismů přírodních), organisace hybných a v prostoru rozptýlených individuí (a contr. ucelených organismů zvířecích), organisace nesouměrná a postrádající určitého ústředí duševního (sensorium commune).

Rozprava o obou těchto statích zahájená poskytuje zajímavé všestranné posouzení otázky pro i contra. *G. Tarde* ze svého stanoviska kollektivné psychologie upírá organické theorii správnosť, pokládaje ji za neplodné porovnávání jevů zcela různých; stoupenec historického materialismu, *C. de Krauz* ukazuje, že veškerý pokrok v sociologii stal se bez pomoci hypothesy organické, z níž také nelze odvoditi jednotnou theorii sociálně-politickou; *L. Stein* vyličuje vývoj organické theorie od přenesených obdob až k plnému ztotožňování společnosti s organismem přírodním, poukazuje k nepravidelnosti a složitosti jevů sociálních (a contr. biologických) a dokazuje proti této deduktivní theorii potřebu historické a srovnávací methody v sociologii; *S. R. Steinmetz* spatřuje v ní duchaplnou hříčku, *C. N. Starcke*, *R. Garofalo*, *Ch. Limousin* připouštějí ji namnoze jen jakožto zajímavou, celkem však zbytečnou obdobu, *A. Espinas* pokládá vedle ní za nutný psychologický výklad společnosti. Obhájení theorie proti převaze odpůrců podniká *R. Worms* (autor spisu: L'organisme et société, Paris, Giard-Brière, 1896) a opětně *Novicow*. Shoda názorů docílena nebyla; spíše střetly se tu ostře hlavní různé methodologické směry sociologické i seznána jich logická oprávněnost vzájemná.

Částečně s týmž předmětem souvisí článek *R. Garofalo*-a (Řím), Le cerveau social et le cerveau individuel. Kdežto Worms spatřuje středisko sociálního popudu a pohybu v jistých organisovaných skupinách sociálních (zákonodárných, vědeckých sborech, v tisku, v burse a t. p.), shledává G. spíše úplnou obdobu soustavy nervové a mozku v ústrojí vlády. V ostatním obsahu je stať G.-ova ostrou kritikou nynější representativní soustavy, jakožto způsobu, kterým se ústřední vůle státu utváří. Bylo by dojista záhodno, aby vláda (zákonodárná i výkonná moc) byla v rukou nejspůsobilejších, v rukou představitelů nejvyššího politického vzdělání národa. Ať jest však volební právo upraveno na jakémkoli základě (interessů, skupin jiného druhu), musí se minouti s účelem; čím širší jest, tím více jest parlamentum indoctum, jemuž předem schází sociální paměť, historické vědomí. Nebude politického pokroku, pokud tato soustava representační se nezruší a nenahradí jiným přiměřeným způsobem výběru nejlepších sil. První krok k tomu byl by v stanovení zvýšených podmínek pro volitelnosť zástupců; dále navrhuje G. utvoření zvláštní odborné organisace (institut supérieur de politique nationale), z níž by vybíráni byli členové moci zákonodárné a vlády. Živá debata, kterou vývody G.-ovy byly provázeny, shodla se s nimi ovšem snáze v kritickém rozboru parlamentárních zřízení nynějších, než v řešení obtížné otázky positivní nápravy (srv. ročn. III. Annales).

O pojmu a methodě sociologie stručně pojednává *L. Stein* (autor spisu, Die sociale Frage im Lichte der Philosophie, Stuttgart, Enke, 1897) v článku: La définition de la sociologie a v dodatku: Le devoir social. Společnost lidská poskytuje trojí hledisko: ontologické či zákony koexistence (biologie, anthropologie, ethnografie, demografie, statistika); genetické (zákony sukcesse jevů sociálních, dějiny lidské); praktické, deontologické (věda o sociálních imperativech, povinnostech). Sociologie, jakožto

zvláštní větev filosofie má obsáhnouti všestranně problém společnosti lidské, sebrati a zpracovati výsledky všech zvláštních věd sociálních. Pravdy sociologické jsou však jiné povahy než zákony přírodní; jsouť spíše pravděpodobnosti než pravdy věčné. Methody sociologie jsou různé. St. sám jest zaujat pro methodu psychogenetickou pokud jde o počátky společnosti lidské, a pokud jde o její vývoj, pro methodu srovnávací, historickou.

Otázkou methody obírá se zvlášť *R. Worms*, L'expérimentation en sociologie. Užití veškerých způsobů induktivní methody (pozorování, pokusu, klassifikace, indukce) jest v sociologii sice při veliké složitosti jevů obtížné, nikoliv však nepřekonatelné. To snaží se W. ukázati zvláště pokud jde o pokus, jehož obtíže tkví v nemožnosti volné disposice s předmětem, a v nemožnosti rozluky sil. Do jisté míry nahražován jest pokus vědomým zákonodárstvím a činností moci výkonné; rozložení složitých jevů sociálních v příčiny a následky třeba provésti abstrakcí. K pokusům sociologickým čítá W. též vynálezy, vycházející z podnětu jednotlivců, i shledává celkem, že pole pokusu v sociologii jest obsáhlejší než se na prvý pohled býti zdá.

Americký sociolog *L. F. Ward* (Washington), L'économie de la douleur et l'économie du plaisir, analysuje subjektivní stránku jevů sociálních, význam libých a nelibých citů ve vývoji společenském. Tento postupuje celkem od ekonomie bolesti k ekonomii citů libých v poměru ke vzrůstu rozumových schopností a vědy, od sociálního pessimismu (malismu) k meliorismu.

R. Steinmetz (Utrecht), La sélection indirecte ou corrolaire, sleduje průvodní sílu hypothesy přirozeného výběru (selekce) v theorii sociálního vývoje a obrací zvlášť pozornosť k nepřímé formě výběru tohoto, jevící se v tom, že ztráta jistých vlastností může přivoditi ztrátu jiných s ní souvislých, po případě usnadniti vývoj vlastností dosud potlačovaných. Příklady této formy selekce sociální spatřuje v ubývání násilí a zmírnění ukrutnosti, v sterilitě manželství, v alkoholismu a j. Celkem jest význam hypothesy selekční při neobyčejné složitosti jevů sociálních v sociologii daleko menší než v biologii.

Z ostatních pozoruhodnější jest stať *C. N. Starcke-ova* (Kodaň), Les lois de l'évolution politique. Na základě četných jevů společností primitivných, barbarských a starověkých vykládá St. předem vznik prvních společností lidských, útvaru státního a formuluje odtud pro další vývoj politický pět zákonů: (1) úkoly politické byly vždy tytéž, kdežto prostředky k jich řešení valně se měnily; (2) politická moc má vždy povahu representativní; (3) představitel společnosti přeměňuje se v jejího pána a vládce; (4) politickou moc užívá její držitel vždy jakožto prostředek v soutěži hospodářské; (5) politická moc nalezá se vždy v rukou těch, kdož činností svou uskutečňují hospodářskou způsobilosť země. Tyto zákony snaží se pak St. v závěrečné části ověřiti nynějšími poměry politickými.

Pokračováním dřívějších sociologicko politických studií *R.* de la *Grasserie* (srv. ročn. III.) jest úvaha o vývoji idey monarchie (nikoliv o vývoji monarchie samy): L'évolution de l'idée de monarchie. Kdežto idea aristokracie spočívá v sociální kvalitě, idea demokracie v kvantitě, záleží idea monarchie v jednotě. G. sleduje předem theoreticky zvláštní povahu idey monarchie, pak její historický vývoj, různé druhy a kombinace, nynější stav a na konec pravděpodobné určení.

A. Loria (Padova), L'importance sociologique des études économiques sur les colonies, doporučuje studium kolonií po stránce sociologické, národohospodářské, ethnografické, filologické a j. methodou srovnávací. Methoda tato přispěla dosud značně k historické theorii vývoje jevů sociálních, méně k objasnění jich vzájemné příčinnosti. V tomto směru zvlášť poučno jest porovnávání států mateřských s jich koloniemi, v nichž činitelé psychologičtí jsou více méně totožní, činitelé přírodní však namnoze různí. L. ukázal příklad toho ve svém spise o hospodářském vývoji Nového

Světa a Evropy (2. sv. Analisi de la proprietà capitalista, Roma, Bocca, 1889) zvláště pokud jde o vývoj soustavy kapitalistické. Srovnání jest však i v jiném směru poučné. Kolonie evropských kulturních států prodělávají zrychleným postupem tisíciletý vývoj Evropy ve všech jeho podstatných obdobích i jest jich studium proto pro historickou část sociologie nad míru závažné.

Sociologie trestního práva zastoupena jest krátkým článkem *P. Dorada* (Salamanca), La justice criminelle dans l'avenir, jednajícím o úkolech a zařízeních v trestnictví na základě známé sociologicko-anthropologické theorie zločinu a trestu.

K úplnosti uvádíme na konec obsahového přehledu V. ročnice institutu sociologického sociálně-politickou stať *A. Lamberta* (Paříž), L'obligation sociale de l'assistance a úvahu *E. Ginera de los Rios* (Madrid) o sociální povaze a hodnotě vědy (La science comme fonction de la société).

3. *L'année sociologique* (dir. *É. Durkheim;* III., 1898—1899, Paris, Alcan, 1900, str. 618).

Ročnice obsahuje tři původní články obšírnější: *Fr. Ratzel*, Le sol, la société et l'état; *G. Richard*, Les crises sociales et les conditions de la criminalité; *M. Steinmetz*, Classification des types sociaux et catalogue de peuples.

Ratzel obrací pozornost sociologů k studiu činitele territoriálního (půdy, území), kterýž má nejen pro theorii státu, ale společenských forem vůbec (rodiny, kmene, národa) největší význam. Poměr společnosti k půdě podmíněn jest již z počátku potřebami obydlí a výživy. R. zvlášť doličuje poměr tento u rodiny a rodu (clanu), pak u státu a na konec nastiňuje význam činitele geografického v dějinách politických. Jest ovšem pochybno, zdali činitel R.-em do popředí postavený sám o sobě stačí k výkladu různých i shodných sociálních institucí ve vývoji společností lidských.

Richard shledává nejlepší část sociologie trestní v studiu poměru mezi sociálním prostředím a podmínkami zločinu. Prostředí toto určuje i formy práva trestního i zločinnosti v různých dobách. Normální vývoj společnosti vymezuje zločinnost, politické, hospodářské a sociální krise ji podporují a způsobují v určitých směrech a postupem pravidelným. Na základě induktivním snaží se R. dokázati: 1. existenci příčinného poměru mezi zločinností politickou a sociální krisí; 2. krisím hospodářským sluší přičítati zločiny, jež obsahují parasitism (podvody, kridy, žebrotu, krádeže a j.); 3. mezi krisemi politickými a hospodářskými jest pravděpodobně příčinná souvislost; zdá se však, že obojí jsou příznaky krise hlubší, mravně-náboženské. V té příčině R. nesouhlasí s theorii historického materialismu Marxova. — Zbývá rozřešiti však ještě jednu značnou obtíž, může-li pokrok mravního vědomí nejen současně existovati s regressí, jejíž následkem jest zločinnost sektární a parasitní? R. nalézá vysvětlení tohoto jevu u Lange-a (Geschichte des Materialismus) a soudí, že souvisí s rozkladem sociální discipliny a s uvolněním kontroly mravní nad vrstvami lidu, jichž mravní vývoj jest zpožděný. Zločinnost nelze pokládati nikdy za přežitek starší mravnosti sociální, nýbrž za následek krise společnosti, která pokaždé se objeví, když sociální disciplina se přetvořuje. — Bylo by ovšem záhodno bývalo, aby R. blíže určil pojem a povahu toho, co nazývá krisí sociální.

Steinmetzova studie jest nejobsáhlejší a nejzajímavější. S. vytýká sociologii posavadní nedostatečné zpracování induktivní látky, ukvapenost ve zvšeobecňování na základě úzkého kruhu společností lidských a přílišné nadržování methodě deduktivní. Srovnávací methoda nemůže dosud proniknouti hlavně proto, že není tu klassifikace a katalogu všech národů dle jich sociálního stavu a stupně vzdělanosti. Zvláště národové barbarští a primitivní mimo Evropu jsou namnoze zanedbáváni v studiích sociologických. Jeví se nedostatek tento dle St. hlavně ve vědě národohospodářské, ale i v ethnologii. Sociologii schází dosud citelně vědecká literatura popisná, klassifikační, Odtud pocházejí nemožnost a nedostatky indukce.

St. probírá předem možnost klassifikace v sociologii, pak různé dosavadní pokusy klassifikační (Coste, Ward, Fouillée, Spencer, Giddings, De Greef, Durkheim, Liszt, Hildebrand, Grosse, Hahn, Bücher, Vierkandt, Peschel, Morgan, Sutherland, Le Play a j.) a podává na konec plán své vlastní klassifikace sociologické, dávaje přednost soustavě psychologické a hospodářské přirozené před soustavami umělými, geografickými i morfologickými. Pro roztřídění základní národů volí znak psychologický (řada progressivní) v dalším rozdělení pak přibírá kriterium hospodářské a navrhuje dle těchto dělidel sestavení úplného katalogu národů a jich historických období.

Nedostatků sociologie popisné i všeobecné, jež St. vytýká, aniž prospěšnosti navrženého jím klassifikovaného katalogu nelze namnoze popírati. Otázkou však jest, má-li všeobecné studium sociologické čekati, až bude popisný materiál jeho tak zpracován a klassifikován, jak St. navrhuje a je-li vůbec práce vědecká v tomto rozsahu možna. St. ukládá sociologii positivní a srovnávací studium celého pokolení lidského — kromě jeho základu fysického a psychického, jež jsou předmětem biologie a psychologie — tedy všech společností lidských po stránce mravní, náboženské, právní, hospodářské, demografické a j.; jest to úkol neobyčejně obsáhlý, k jehož provedení zatím není tu přiměřené jednotné vědecké organisace kollektivní. Ostatně dojista nelze očekávati pokroky vědy sociologické výhradně od co možná úplné indukce bez přiměřeného užívání methody deduktivní.

Str. 149—595 ročnice Durkheimovy obsahují jako ročnice předešlé soustavně uspořádané rozbory, posudky a oznámení sociologické literatury všech oborů.

Právo římské.

Prof. Dr. *Leopold Heyrovský*, *Dějiny a system soukromého práva římského*. Třetí, rozšířené vydání »Institucí římského práva«. První polovice, stran 560. V Praze 1901.

Skromně označuje spisovatel spis svůj jako třetí vydání Institucí; vskutku máme před sebou dílo zcela nové, v němž nelze spatřovati již jen stručný přehled práva římského, na který omezovaly se instituce, jsouce toliko pro začátečníka určeným úvodem ve studium tohoto práva. V tom ovšem shoduje se s nimi přítomný spis, že obsah jeho tvoří čisté právo římské, avšak toto vykládáno jest způsobem zevrubným, čímž blíží se spíše pandektám, liše se však od nich podstatně tím, že nepřihlíží více ke změnám, jichž původ sáhá teprve do doby pojustiniánské. Stojí tedy spis tento dle slov spisovatele samého (str. 105) asi uprostřed mezi dřívějšími institucemi a pandektami, maje za účel nastoupiti jako jednotná učebnice soukromého práva římského na místo jich obou. A v tom právě spočívá jeho značný praktický význam, jenž souvisí úzce s novou u nás proniknuvší etapou akademického studia práva římského a jeho zjednodušením způsobem, jenž zaveden byl v říši Německé ihned po zrušení formální platnosti práva pandektního vydáním nového říšského zákonníka občanského, a jenž v jiných zemích, jako Francii, Belgii a Italii již ode dávna jest obvyklým.

V úvodu pojednává spisovatel o vnějších dějinách práva římského, předeslav nejprve výklad o základních pojmech právní vědy vůbec (str. 1 až 20), totiž o pojmu, vzniku, změně, rozdělení a výkladu práva objektivného, o vědě právní a o právu subjektivném. Spisovatel přidržuje se tu v celku nauk nyní všeobecně uznávaných; v jednom ohledu toliko doporučovalo by se snad doplnění textu na str. 6, kde spisovatel jednaje o právu obyčejovém, uvádí: »i když opinio necessitatis povstala z omylu, na př. neporozumnění zákonu, není to vzniku práva obyčejového na překážku«; jako citát z pramenů pro tuto otázku uvedena jest však (str. 7) L 39 D de legibus I. 3,

kteráž obsahuje právě opáčný výrok Celsův: »quod non ratione introductum, sed errore primum, deinde consuetudine obtentum est, in aliis similibus non obtinet«. Tímto nesouhlasem mohlo by ve studující mládeži býti vzbuzeno domnění, že text není správně vytištěn, což tvrditi však nelze, ježto stalo-li se zachovávání jisté normy později na původním omylu nezávislým, není vznik práva obyčejového vyloučen, a vskutku též uznávány byly v právu pandektním některé normy práva obyčejového, jež právě tímto způsobem z mylného výkladu zákona se byly vytvořily; ovšem bylo-li neporozumění zákonu stále jedinou příčinou, pro kterou bylo jisté pravidlo zachováváno, pak sluší dle výroku Celsova se říditi, ježto vzhledem ke klamu, v němž byly osoby jednající, nelze v jich jednání pravou opinionem necessitatis spatřovati.

V dalším oddílu (str. 21—83) vykládá spisovatel o pramenech vzniku a o poznání práva římského, neomezuje se však toliko na vypsání jednotlivých pramenů právních, nýbrž vyličuje stručně sic, avšak nikoliv na újmu důkladnosti také základní zásady státního práva římského, pokud vztahují se k činitelům, kteří byli činnými při tvorbě nového práva objektivného, tak zejmena o občanstvu římském shromážděném v komitiích a konciliích plebis, o magistratech soudních a jich činnosti v oboru soudnictví a o jich důležitém ius edicendi, o významu senátu co orgánu pravotvorného, o účastenství principů a císařů v zákonodárství; další stati jednají o činnosti právníků římských, jich responsech, o interpretatio iuris civilis, a právnické literatuře římské. Podrobněji pojednáno jest o zvláště důležitých pramenech právních, jako o zákonu XII tabulí, o Julianově edictum perpetuum Hadriani, a o konstitucích císařských. Památky, jež se až na naše doby z pramenů a literatury práva římského zachovaly, jsou přehledně na příslušných místech sestaveny, tak leges (str. 32—34), spisy právníků římských (str. 63, 64), listiny sepsané o soukromoprávních jednáních, a sbírky císařských konstitucí (str. 67—70). Poslední dva odstavce tohoto oddílu věnovány jsou Justinianovým sbírkám práv a zákonů, obsahujíce důkladné výklady o jich vzniku, vzájemném poměru, o jich zachovaných rukopisech a znamenitějších vydáních tiskových. Zvláště cennou jest další část (str. 83—108) spisu, pojednávající o pozdějších osudech práva římského, o škole glossatorské a recepci práva římského v zemích středoevropských; jmenovitě vítati jest, že spisovatel neomezuje se pouze na vypsání historie recepce práva římského v říši Německé, ale že podává i nástin jejího vývoje v zemích koruny České (str. 93, 94); stejně jest tomu i ve stati jednající o novější pravovědě romanistické, v níž věnována jest pozornost nejen cizím vynikajícím romanistům, ale i spisovatelům českým a polským (str. 99, 100), kteří byli v oboru práva římského ve století 17. a 18 činnými. Poslední stať úvodu obsahuje pak výklad o ius civile, ius gentium, ius honorarium, aequitas a ius strictum.

Co se týče vlastního systému práva římského, postupuje spisovatel při výkladech svých dle obvyklého roztřídění látky na nauky všeobecné, právo věcné, právo obligační, právo rodinné a právo dědické; přítomný díl I. obsahuje však toliko nauky všeobecné a právo věcné, z práva obligačního pak jen začátek (str. 558—560). Způsob výkladů jest ten, že nejprve podává se při každé instituci historický vývoj její od doby nejstarší až do doby Justiniánské, načež následuje zevrubný výklad norem, jimiž instituce ta upravena byla dle práva klassického a Justiniánského. Kontrovers, které v literatuře práva římského, zejména pandektního, hojně se vyskytují, spisovatel se nedotýká, což sluší jen schvalovati, ježto tato stránka leží mimo účel, jemuž spis má v první řadě sloužiti. Tím není však řečeno, že by nedbáno bylo literatury právní vůbec; vyhovujeť i v tom ohledu spis všem požadavkům, neboť obsahuje v úvodu ke každému oddílu pečlivě sestavený přehled znamenitějších spisů, jež v novější době otázkami tam projednávanými se zabývaly. Předností spisu jest dále, že k jednotivým odstavcům připojena jsou vždy vhodně vybraná místa ze zachovaných pramenů práva římského, jmenovitě z Justinianovy sbírky a ze spisů Gaiových, Ulpianových

a Paulových, čímž poskytnuta jest akademické mládeži příležitost, aby již při samém studiu textu seznámila se beze vší námahy s vynikajícími vzory římské techniky právní.

Nauky všeobecné, o nichž jedná první oddíl systému (str. 117—320), dělí spisovatel na tři hlavní části, totiž nauku o osobách, o právních skutečnostech a o ochraně práv. V první části pojednává o osobách přirozených a právně důležitých rozdílech jich, a sice o otrocích, propuštěncích, kolonech, občanech římských, latinech a peregrinech, dále o rozdílech zakládajících se na poměrech rodinných, agnaci, kognaci, o familia, personae sui a alieni iuris, o capitis deminutio, status controversia, cti občanské, o právních rozdílech stavu a náboženského vyznání, o právních účincích přirozených vlastností lidských, jako pohlaví, věku, zdraví a marnotratnosti, ku konci pak o osobách právnických, korporacích a nadacích. Obsahem druhé části jest nauka o právních jednáních, jich pojmu, roztřídění a náležitostech, o vedlejších ustanoveních, o zastoupení, vadnosti právních jednání a o jiných skutečnostech právnických, totiž činech bezprávných, omylu a času. Část třetí, pojednávající o ochraně práv, najmě o svépomoci, o actiones a exceptiones, o účincích zahájeného sporu a rozsudku na soukromoprávní poměr stran a o in integrum restitutio, jest pozoruhodna zejména tím, že obsahuje také výklady o základních zásadách římského processu civilního, podávajíc přehled jeho vývoje, řízení per legis actiones, per formulas a extra ordinem, jakož i řízení exekučního. Není lze vzhledem k této obsažnosti látky nastíniti na tomto místě byť i co nejstručněji podstatný obsah těchto výkladů, vždyť spis sám již dle svého určení podává vzorně dle zásady non multa sed multum jen konečné výsledky bádání vědeckých. V následující otázce odchylujeme se však od náhledu spisovatelova; ve statích jednajících o vadnosti právních jednáních (str. 239, 240) a o obranách (str. 272—275) se totiž uvádí, že pro rozdíl mezi neplatností právních jednání ipso iure a ope exceptionis bylo jedině rozhodným, zda důvod neplatnosti nebo zrušení zakládal se na právu civilním nebo jen na právu praetorském. To však nelze dobře srovnati se skutečností, že vyskytovaly se i dosti četné exceptiones spočívající na pramenech práva civilního (exceptio senatusc. Vellaeani, Trebelliani, Macedon., legis Cinciae, Plaetoriae), a že také Gaius rozeznává mezi excepcemi práva civilního a praetorského (IV. 118) »quae omnes vel ex legibus vel ex his, quae legis vicem obtinent, substantiam capiunt, vel ex iurisdictione praetoris proditae sunt«: z toho sluší souditi, že řečený rozdíl nevznikl jen z ruznosti pramenů právních, nýbrž že měl příčinu vnitřní, souvisící se samou povahou jednotlivých skutečností, z nichž některé uznávány byly za působivé bez dalšího, absolutně, jiné pak jen, jestliže osoba, jíž byly na prospěch, je náležitým způsobem k platnosti přivedla. K obranám posléz uvedeným náležely pak ovšem všecky důvody neplatnosti a zrušení uznané toliko právem praetorským, ježto o nich nebylo lze říci, že činí neplatným nebo zrušují naprosto právní jednání, které přec bylo platno dle práva civilního; avšak tím nebyl obor excepcí — nehledě k excepcím, jež sloužily k provedení samostatných nároků — ještě vyčerpán, neboť i některé důvody neúčinnosti uznané právem civilním mohly býti pouze per exceptionem provedeny. Tomu nasvědčuje dále, že i po odstranění řízení s formulami, ano i v právu Justiniánském, v němž rozdíl mezi normami původu civilního a praetorského pozbyl významu, zůstalo ještě toto rozeznávání mezi neplatností a zrušením ipso iure a neúčinností per exceptionem v platnosti, a mělo i praktickou důležitost.

Obsahem druhého hlavního oddílu (str. 321—557) jest právo věcné. Předeslav nejprve výklad o věcech a právních poměrech věcí se týkajících, pojednává spisovatel v hlavě druhé o právu vlastnickém a držbě, o jich pojmu, obsahu a druzích, o způsobech nabytí a pozbytí jich, a o žalobách sloužících k ochraně vlastnictví a držby; kromě o vlastních žalobách z práva vlastnického vykládá v této stati též o jiných vedlejších právních prostředcích vlastníkových, totiž o actio finium regundorum, aquae pluviae arcendae, cautio damni infecti,

operis novi nuntiatio a interdictum Quod vi aut clam. Hlava třetí až pátá má za předmět iura in re aliena, obsahujíc výklady o služebnostech, superficii a emphyteusi a o právu zástavním.

Ve stati jednající o různých způsobech nabytí práva vlastnického (str. 367 a n.) rozeznává spisovatel: 1. nabytí vůlí posavadního vlastníka, totiž mancipací, in iure cessí, tradicí, a nabytí od státu, 2. nabytí výrokem úředním a zákonem, 3. nabytí vydržením a 4. nabytí jiným způsobem původním, jako okkupací, nálezem pokladu, nabytí řečiště a ostrova, nabytí akcessí, konfusí a smísením, specifikací, a nabytí plodů. Rozdělení toto nejeví se býti zcela případným, pokud uvádí se zákon jako zvláštní způsob nabyvací vedle ostatních způsobů, jmenovitě pak vedle převodu práva vlastnického výrokem soudním. K nabytí ze zákona počítá pak spisovatel (str. 385) tyto případy: *a*) přechází-li na někoho vlastnictví lege, t. j. podle ustanovení zákona komitialného, aniž sám byl činným jako strana smluvná nebo procesná; sem náleží nabytí vlastnického práva při caducum, ereptorium a legatum. Proti tomu lze namítnouti, že lex sama ani v případech těchto není přímým důvodem nabytí práva vlastnického, neboť ani při nich není zákon v jiném poměru k nabytí věci než při ostatních důvodech nabyvacích, totiž co vzdálenější pramen jich všech. Tak ku př. při legatum není vlastně titulem pro nabytí práva vlastnického lex XII. tab. sama, nýbrž právní jednání, t. j. zřízení odkazu věci zůstavitelovy a nastoupení pozůstalosti dědicem. *b*) Dále uvádí spisovatel v tomto odstavci jako způsoby nabyvací, při nichž přímo ze zákona přechází vlastnictví, některé případy, kdy dosavadní vlastník ztrácí své právo ve prospěch osoby třetí, jako: odňal-li svémocně vlastní věc z cizí držby, nebyla-li věc vyclena, parens binubus ohledně lucra nuptialia, a j. Avšak ani tu není zákon přímým důvodem nabytí práva vlastnického, nýbrž jest jím uskutečnění se určitých okolností, stejně jako i při jiných způsobech nabytí původního i odvozeného.

Jednaje o převodu práva mancipací uvádí spisovatel (str. 570), že k zabezpečení důkazu úkonu mancipačního bývala přibírána jako svědek ještě další osoba, antestatus; antestatus pak se zachoval, i když se později k pojištění důkazu o mancipaci zřizovaly listiny. Náhled tento, vyskytující se u spisovatelů novějších (Karlowa RG II. str. 380) opírá se o okolnost, že v listinách, jež se nám o mancipaci zachovaly (Bruns, Fontes I), častěji se slovem antestatus se setkáváme; přes to však jsou důsledky, které z tohoto výrazu se dovozují, dosti nejisté. Především jest uvážiti, že v žádné ze zpráv, jež se nám ve spisech římských právníků o mancipaci dochovaly, zejmena ani v zevrubné zprávě Gaiově, o antestatovi jako zvláštním svědku důkazním vedle pěti svědků solenních se nijaké zmínky nečiní; také nelze vysvětliti potřebu takového svědka, nehledě k tomu, že přibírání toliko jediného svědka důkazního nebylo ani obvyklým. Avšak i samy listiny shora zmíněné svědčí proti uvedenému výkladu, neboť podávajíce zprávu o průběhu úkonu mancipačního, uvádějí mezi jiným: »Antestatus est T. Flavium Theopom[pum]« (Manc. don. causa Flavii Syntrophii), »antestatus est Ti. Julium Erotem« (Manc. don. causa Fl. Artemidori), z čehož sluší souditi, že toto dovolávání se svědectví, antestari, — kterýž výraz již sám poukazuje na starý původ —, náleželo k podstatným částem samého obřadu mancipačního. Z toho však by následovalo, že osoba, jíž se mancipant co svědka jménem dovolával (antestatus), byla jedním z pěti svědků solenních; že při tom neuváděl také jména ostatních čtyř svědků, vysvětlí se obřadností tohoto jednání, jež vylučovalo všelikou rozvláčnost. Jmeno jednoho, jaksi hlavního svědka, mělo zastupovati i ostatní přítomné. Tento výklad slova »antestatus« potvrzen jest i listinou jednající o mancipatio donationis causa Flavii Syntrophi, jež jest nejobšírnější z listin zachovaných a též jedinou, která podává jména všech svědků, při řečené mancipaci súčastněných, uvádějíc jména: »M. Clodi Saturnini, A. Cascelli Doryphori, T. Flavii Pii, T. St. . . ., T. Flavii Theopompi antestati,« T. Claudii Phile[ti libripendis], tedy dohromady mimo libripenda jen 5 svědků, i spolu s antestátem.

Konečně nesdílíme náhled spisovatelův o povaze práva zástavního při zastavení pohledávky peněžní; na str. 532 uvádí se totiž, že zastavení pohle-

dávky peněžní zavírá v sobě postup, cessi její, co do obsahu omezenou. Věta tato nemůže však právním postavením zástavního věřitele býti odůvodněna, neboť týž nabývá toliko práva za jistých podmínek zastavenou pohledávku vymáhati a podržeti z obnosu zaplaceného, mnoho-li jest třeba k uspokojení jeho pohledávky; k zajištění tohoto práva přísluší mu pak ius denuntiandi. V těchto oprávněních nelze však ještě spatřovati podstatu cesse, neboť zástavní věřitel nenastupuje na místo zástavcovo co nový věřitel pohledávky zastavené, nýbrž toliko v některých směrech ochromuje věřitelská práva zástavcova. Že i po zastavení pohledávky zůstává zástavce na dále věřitelem, to jeví se v tom, že může i potom platně disponovati pohledávkou, pokud to není na újmu omezujícím právům zástavního věřitele, tak zejména může zástavce předsevzíti platně nejen všeliká jednání, jimiž se jeho pohledávka sesiluje, jako přijati pro ni rukojmího, zástavu, ale i omezující disposice, jako další zastavení pohledávky pro jiný dluh, prominutí dluhu pro případ zániku zástavního práva; též může mu býti dovoleno, je-li zastavená pohledávka úročnou, aby vybíral i po zastavení úroky. Vzhledem k tomu jeví se zastavení peněžní pohledávky jen omezením práva zástavcova, podobným, jakým jest i zástavní právo k věci vzhledem ku právům vlastníkovým, ne ale postoupením pohledávky samé. To jest důležito i při zániku zástavního práva, neboť odpadnutím jeho stane se právo zástavcovo co věřitele zastavené pohledávky bez dalšího opět plně působivým, aniž jest třeba, aby mu zastavená pohledávka byla zástavním věřitelem zpět postoupena.

Dovolili jsme si uvésti několik málo otázek, v nichž odchylujeme se poněkud od náhledů ve spise obsažených. Se stanoviska povšechného jest spis v každém ohledu dílem vynikajícím: bohatost obsahu, jevící se v tom, že podává se nejen zevrubné vylíčení soukromého práva římského, ale i historický vývoj každé instituce, základní zásady římského práva státního a processu civilního, vnější dějiny práva římského, a sice tyto až do doby nejnovější, přehled právní literatury a hojnost vhodných citátů ze zachovaných pramenů a spisů římských právníků, dále stejnoměrné vylíčení látky, kteráž podána jest způsobem jednoduchým, přehledným a i začátečníkům lehce srozumitelným, při tom však s mistrnou důkladností, všecky tyto přednosti činí spis cennou pomůckou učební, jež zajisté uvítána bude zvláště naší mládeží akademickou, pro niž znamená zároveň usnadnění a zjednodušení studia práva římského proti době dřívější.

Dr. Jos. Vančura.

Dr. *Franz Hofmann: Die Compilation der Digesten Justinians;* nach des Verfassers Tode herausgegeben von Dr. *Ivo Pfaff.* Wien, 1900, str. 233.

Spis tento jest cenným příspěvkem pro seznání historie vzniku Digest Justinianských a pro posouzení činnosti kompilatorské, o níž rozšířeny jsou dle H. náhledy namnoze mylné. Hlavní zprávu o těchto otázkách čerpáme z Justinianovy konstituce Tanta, jež sděluje, že kompilatoři ze 2.000 knih obsahujících 3,000.000 řádek sestavili digesta o 50 knihách s 150.000 řádkami, a provedli práci tu ve 3 letech. H. popírá věrohodnost této zprávy, ježto jest činou nemožností, aby tak značný počet spisů v rukopisech, obsahujících četné zkráceniny a značky, i jen přečten byl v době tak krátké, zejména uváží-li se, že se jednalo o spisy latinské, o kompilatorech však jest bezpečně známo, že jim řeč latinská nebyla nikterak druhou řečí mateřskou. Rovněž nezasluhuje víry další tvrzení Justinianovo, že kompilatoři čerpali ze všech spisů starších právníků římských, jež uvádí index Florentinský, neboť seznam ten není v souhlasu ani se skutečným obsahem Digest, ani s nápisy spisů v nich citovaných. Z toho soudí H., že jak constitutio Tanta, tak jmenovitě i poukazování na seznam spisů pro sbírku použitých vysvětliti sluší co nemístnou sebechválu a přehnané vychloubání se císaře Justiniana a kompilatorů, kteříž snažili se vylíčiti kompilaci jako výsledek nadlidské práce, jež toliko zázračnou pomocí božskou v tak krátké době mohla býti provedena. Této chvály však kompilatoři dle H. nikterak nezasluhují, neboť

práce jich byla v celku dosti mechanická a pohodlná: glossované a rozšířené vydání spisů Ulpianových na příslušných místech doplnili výtahy ze spisů jiných právníků římských, zejména Paula, Gaia, Papiniana a Modestina, použivše při tom různých v tehdejší době hojně se vyskytujících sbírek a kompilací. Postup jich práce představuje si H. takto: nejprve určili dle kodiku, Julianových digest a Ulpianského kommentáře v hlavních rysech system celého díla, načež byla sbírka po částech zhotovována; nalézti příslušné stati nebylo nesnadno, pokud se jednalo o výtahy z obšírných kommentářů ad edictum neb ad Sabinum, aneb o výtahy z monografií; při jiných spisech byla práce kompilatorů usnadněna sbírkami, v jichž rubrikách místa do toho kterého titulu se hodící lehce nalezli. Největší část titulů digest byla pak tím způsobem sestavena, že výtah ze spisů Ulpianových s doplňky byl předeslán, a ku konci připojen na okrasu dodatek obsahující citáty z ostatních spisovatelů, jež však, pokud se týče spisů z doby předhadrianské, nebyly čerpány z originálů, nýbrž z druhé až třetí ruky ve znění, v němž se zachovaly ve sbírkách a spisech pozdějších.

Pozoru hodny jsou námitky, jež H. činí proti nauce Bluhmeově, dle níž kompilatoři všecky spisy k spracování ustanovené rozdělili ve tři skupiny, jež dle hlavních spisů pojmenovány byly masou Sabinovou, ediktovou a Papinianovou; každá ze skupin těchto přikázána byla k prostudování a pořízení výtahů jednomu ze tří výborů, načež přikročilo se k sestavení digest tím způsobem, že v každém titulu na prvním místě uvedena byla masa, která poskytovala největší část fragmentů, druhé dvě masy pak byly po přiměřeném upravení na konci titulu zařaděny. Hypothesa tato přijata byla jako stkvělý objev školou historickou, jmenovitě Hugem i Savignym, a ještě dnes těší se všeobecnému uznání, jak toho důkazem jest, že i Mommsen ve svém vydání digest k ní přihlíží Dle H. spočívá theorie ta na omylu Již samo zřízení tří výborů jest málo pravděpodobno, ježto se zřetelem k okolnosti, že mezi kompilatory byli mimo 12 praktiků 4 professoři, dalo by se spíše utvoření čtyř výborů očekávati; též by bylo obtížno vysvětliti, že Justinian se o tom nezmiňuje, ač jinak o plánu a provedení sbírky dosti obšírně pojednává. Theorie Bluhmeova není však ani věcně odůvodněna, neboť zařadění jednotlivých spisů do uvedených tří skupin jest velmi nucené: Julianova digesta jsou v mase Sabinianské místo v mase ediktalní, quaestiones Africani, responsa Ulpiani a Marcelli v mase Sabinianské místo v mase Papinianské a j. Avšak ani po tomto libovolném roztřídění spisů není poměr skupin přiměřený, neboť masa Sabinianská má téměř dvojnásobný objem nežli masa Papinianská. Jiná vážná námitka proti Bluhmeově theorii jest, že skutečný pořad fragmentů v titulech není ani v souhlasu s pravidlem jím tvrzeným: místa náležející různým masám střídají se tak pestře, že ve většině případů o nějakém pořádku nelze vůbec mluviti. Kromě toho předpokládá hypothesa Bluhmeova namáhavou a mnoho času vyžadující práci, ježto současná kollegiální činnost tří výborů byla by rychlejšímu postupu spíše na překážku nežli ku prospěchu; toliko roztřídění látky dle oborů mohlo kompilatorům práci usnadniti.

Dr. Jos. Vančura.

Dr. *Hugo Burckhard: Zu Fragmenta Vaticana 269. Ein Beitrag zur Lehre von der Schenkung und Dos.* Leipzig 1900, str. 72.

Proti Bechmannovi (Das röm. Dotalrecht I. 211 a n., II. 33 a n.) hájí B. panující náhled, jenž pokládá zřízení věna osobou, která k tomu není povinna, vůči manželce za darování. Naproti tomu Bechmann namítá, že causa donationis a causa dotis se navzájem vylučují, ježto zřízení věna jest zcela nezávislým na projevu souhlasu manželčina, jenž však jest podmínkou pro darování, a nelze v něm kromě toho spatřovati ani rozmnožení majetku manželčina. Protidůvody B. jsou stručně tyto: Zřízení věna muži, causa dotis, může míti za základ jiný hospodářský důvod vzhledem k manželce, tak ku př. causam solvendi, bylo-li věno zřízeno dlužníkem manželovým nebo otcov-

ským ascendentem k zřízení povinným, nebo causam credendi, zřídila-li věno osoba třetí k příkazu manželky nebo za jiných okolností manželku k náhradě zavazujících, a není proto příčiny, proč by nemohlo míti za základ i causam donationis, jsou-li splněny všeobecné podmínky, jež tvoří podstatu darování. Správným jest názor Bechmannův jen potud, že zřízení věna nelze pokládati za darování manželce, stalo-li se bez jejího souhlasu; jednáť se tu o dvě samostatné causae, z nichž každá má své zvláštní, rozdílné náležitosti. Ostatně bude otázka taková málo praktickou, neboť sotva setká se zřízení věna s odporem manželky, a bude lze proto z pravidla již z okolností toho kterého případu na souhlas její bezpečně souditi. Záležeti bude tedy hlavně na tom, zda zřízení věna může býti pokládáno za rozmnožení majetku manželčina. O tom nelze však pochybovati, uváží-li se, že nejen manželce přísluší neodvolatelné právo na pozdější restituci věna, jež samo o sobě má hodnotu majetkovou, ale i že za trvání manželství bylo věno již dle názorů římských toliko formálně v majetku mužově, jsouc materielně jměním manželčiným, res uxoria, quasi patrimonium mulieris, in bonis mulieris. Z toho dovozuje B., že za podmínek uvedených jest zřízení věna pro manželku darováním, ovšem ne donatio simplex nýbrž kombinovaná donatio dotis causa, kteráž okolnost má za následek, že zvláštnosti souvisící s darováním ustupují do pozadí, pokud odporují zásadám práva dotálního, jmenovitě pokud by byly na újmu právům manželovým k věnu za trvání manželství (insinuace, odvolání daru, lex Cincia). To změní se však, jakmile causa dotis přestane po zrušení manželství působiti; pak nic nepřekáží, aby zásady o darování nabyly proti manželce plné účinnosti.

Dokladem tohoto názoru jest dle B. kromě jiných míst (L 43 § 1 D 23. 3. L 31 C 5. 12, L un § 13 C 5. 13, L 33 D 23. 3, L 43 § 1 D 26. 7, L 23 § 1 D 42. 3) též § 269 Fr. Vat., v němž pojednává Ulpian o daru, jenž poskytnut byl matkou dceři jsoucí v moci otcovské. Darování takové jest neplatné vzhledem k zákazu o darování mezi manžely; avšak jako výjimku z tohoto zákazu uvádí Ulpian darování, jež záleželo ve zřízení věna dceři její matkou slovy: »potest enim donare filiae, cum res mariti fiunt, quamvis quandoque filia vel sola, si iuris sui fuerit, vel voluntate filiae pater habeat rei uxoriae actionem.« Výklad Ulpianův neměl by smyslu, kdyby zřízení věna nepokládal za skutečné darování manželce, ježto na pouhou liberalitu se zákaz řečený vůbec nevztahoval.

Dr. Jos. Vančura.

Otto Gradenwitz: *Natur und Sklave bei der naturalis obligatio.* Königsberg 1900, str. 43.

Obligatio naturalis byla dle G. ve starším právu římském obvyklým označením pro závazky otroků; dokladem toho jest, že nejstarší fragment, v němž se o ní činí zmínka (Javolenus L. 40 § 3 D. 35, 1), jedná o dluhu otroka, a v tom významu i na ostatních místech se obligatio naturalis nejčastěji vyskytuje; též byla slova natura, naturalis zvláště ve vztahu k otrokům užívána. Historický vývoj obligace naturální u Římanů představuje si G. takto: nejprve přihlíželo se k ní při vypočtení peculia (deductio de peculio), po té uznáno bylo plnění její za solutio debiti, a konečně připuštěna byla co základní obligace pro fideiussio. Při tom vycházelo právo římské od obligací otroků, od nichž teprve přeneseny byly uvedené účinky též na závazky nedospělců a senatusconsultem Macedoniánckým na závazky z peněžních zápůjček dětí v moci otcovské. Jiných účinků, zejmena pokud se týče kompensace, zřízení zástavy, konstituta, obligace naturální neměla; vzhledem k okolnosti, že míst, jež o těchto dalších účincích jednají, jest v pramenech velice po skrovnu, a že postrádají téměř zcela odůvodnění rozhodnutími konkrétních případů, vyslovuje G. domněnku, že toto rozšíření významu obligace naturální jest snad teprve výsledkem činnosti kompilatorů, s jichž snahou generalisovati se i jinde často setkáváme.

V tom smyslu vykládá G. též L. 16 § 3 D. 46, 1 od Juliana a L. 10 D. 44, 7 od Ulpiana, v nichž slovy až na nepatrnou odchylku stejnými de-

finuje se obligace naturální takto: »Naturales obligationes non eo solo aestimantur, si actio aliqua *eorum* nomine competit, verum etiam cum (L. 10 cit. místo »cum« »eo si«) soluta pecunia repeti non potest.« Obtíž tu působí slovo »eorum«, jež v textu Florentinském souhlasně na obou citovaných místech přichází, ač bychom očekávali na jeho místě slovo »earum« vzhledem k »obligationes« ve větě předcházející. Z toho soudí G., že uvedená místa nebyla přijata do kompilace v podobě nezměněné, nýbrž že v původním znění jednala o naturálních obligacích otroků, a že teprve kompilatoři slovo »servorum« nahradili všeobecnějším výrazem »eorum«. Pro tuto domněnku uvádí G. dále, že rčení »actio aliqua eorum nomine competit« užívalo se téměř výhradně o žalobách, jež z jednání otroků pánovi nebo proti němu se poskytovaly, což G. hojnými příklady z pramenů dokládá.

Vančura.

Leopold Wenger: Zur Lehre von der actio iudicati. Graz 1901, str. 270.

Souhlasně s Eiselem (Abhandlungen zum römischen Civilprocess IV.) zastává W. proti Bekkerovi (Aktionen II. 174) náhled, že v processu s formulami mohla býti exekuce zahájena toliko žalobou, actione iudicati, při níž však jenom v případech výjimečných došlo skutečně ke sporu in iudicio; obyčejně žalovaný doznal správnost rozsudkem uznaného nároku žalobcova, o nějž se žaloba tato opírala, načež ihned vydán byl proti němu dekret exekuční. Actio iudicati náležela k žalobám, pro něž platila zásada »infitiando lis crescit in duplum;« účinek tento nastával však dle W. jen, hájil-li se žalovaný excepcí peremptorní, ne však, domáhal-li se jen zmírnění kondemnačního obnosu dilatorní excepcí in id, quod debitor facere potest nebo duntaxat de peculio, pokud excepce tyto byly ještě proti actio iudicati připuštěny. V tom ohledu sdílí W. náhled Perniceův (Labeo II. 1 str. 261 a n.), jenž námitky ty nepokládá vůbec za pravé excepce co podmínky kondemnace, ale toliko za její omezení. Proti Perniceovi tvrdí však, že k tomuto účelu sloužila také exceptio doli, a uvádí pro svůj náhled L. 17 D. 24, 3, jež jedná o případu, v němž iudex z neznalosti práva (iuris ignorantia) odsoudil manžela ve sporu o věno in solidum, i praví se: »Neratius Sabinus doli exceptione eum uti oportere aiunt eaque tutum fore.« W. má za to, že manželi poskytuje se tu exceptio doli k provedení beneficia competentiae ještě proti žalobě iudikátní, a že tedy není správným tvrzení Perniceovo, že se excepce doli v této funkci. k provedení obran kondemnaci zmírňujících, nikdy neužívalo. S výkladem W. nelze však souhlasiti, neboť slovo »eum« v místě citovaném nevztahuje se na »maritum,« nýbrž na »iudex,« a smysl místa toho jest, že *iudex* má exceptionem doli proti žalobě, kterou podal proti němu manžel dle ustanovení o »iudex qui litem suam fecit.« (Gaius v L. 6 D. 50, 13.)

Podav v odstavci III. a IV. přehledný nástin iudikátního sporu v řízení s formulami připojuje W. stručnou úvahu o změnách nastalých v řízení extra ordinem, tvrdě proti Eiselovi, že i v něm zahajovala se exekuce samostatnou žalobou, actione iudicati, ježto výraz ten přichází ještě v kompilaci Justiniánské, v níž také příklady sporů iudikátních se vyskytují. Tomu neodporuje, že žaloba měla pak formu jednoduchého návrhu (postulatio), neboť forma ta byla v řízení kogničním všeobecnou.

Vančura.

Dr. Wolfgang Stintzing: Beiträge zur römischen Rechtsgeschichte: 1. Zur Geschichte der condictio und der actio certae pecuniae. 2. Über das possidere pro possessore. Jena 1901, str. 130.

ad 1. Proti panujícímu náhledu snaží se St. dokázati, že actio certae creditae pecuniae nebyla zvláštním (nejstarším) druhem kondikcí, nýbrž že sloužila ve starší době k vymáhání pohledávek z nexa, když zákonem Poeteliovým byla svémocná ductio nexus odstraněna, a později též k vymáhání nároků ze stipulací a expensilací. Základem jejím bylo tedy creditum, základem kondikcí však repetere, t. j. vrácení bezdůvodného obohacení. Tyto žaloby hodily se pro mutuum, jež co pouhá obligatio re contracta nemohlo

býti jinak vymáháno, a bylo jich lze užiti též při neplatném creditum, byl-li obnos skutečně vyplacen. Actio certae creditae pecuniae lišila se od kondikcí nejen formou procesní, jež byla u ní sponsio et restipulatio tertiae partis, ale i v ohledu materielním, neboť byla žalobou z poměru smluvního, jenž mohl sloužiti za základ pro právo zástavní a fideiussio, což původně při kondikci vzhledem k její povaze možným nebylo. Naproti tomu bylo dle St. zvláštností kondikcí iusiurandum necessarium, jež při actio certae creditae pecuniae připuštěno nebylo, ježto odporovalo přísnosti procesu per sponsionem. Procesní rozdíly mezi creditum a kondikcemi byly zmírněny však v době klassické, a již v Hadrianově ediktu zařaděny jsou obě žaloby v jediné rubrice »de rebus creditis,« právo Justinianské odstranilo pak i rozdíly materielní, sloučivši obě žaloby v žalobu jedinou.

ad 2. Pojmovou známku possessionis pro possessore spatřuje St. ve svémocném nabytí držby. Nejstarší zmínka o ní činí se při interdictum Quorum bonorum, jímž bonorum possessor mohl vymoci vydání všech věcí, jež měl zůstavitel v době smrti třeba jen v držbě nebo detenci. Interdictum směřovalo tedy proti každému, kdo si z pozůstalosti některou věc přisvojil bez rozdílu, činil-li nárok na dědictví (possessor pro herede) čili nic; v druhém případě byl possessorem pro possessore, při čemž nezáleželo na jeho bona nebo mala fides: i vlastník byl proti interdiktu Quorum bonorum possessorem pro possessore, okkupoval-li svémocně věc, jež při smrti zůstavitelově byla v držbě nebo detenci tohoto. Důležitým byl dále rozdíl mezi possessorem pro herede a possessorem pro possessore při hereditatis petitio; neboť tvrdil-li žalovaný, že sám jest dědicem, mohl spor o dědictví vyřízen býti toliko v processu legisakčním per vindicationem et contravindicationem, nebo per sponsionem, vždy však jen před soudem centumvirálním, kdežto neopíral nárok svůj na věc právem dědickým, nýbrž namítal-li jen své ius possessionis, popíraje buď právo dědické odpůrcovo nebo příslušnost věci k pozůstalosti, pak mohl býti spor vyřízen i v processu s formulou petitorní před unus iudex. Ježto vzhledem k těmto různým účinkům bylo důležito zjistiti, zda žalovaný hodlá se ve sporu hájiti právem dědickým či jinak, má St. za to, že poskytovala se žalobci interrogatio in iure »utrum pro possessore an pro herede possideat,« na kterou poukazují prameny v L. 12, 13, D. 5, 3, c. 11, C. 3, 31, c. 12, C. Th. 11, 39. I v tomto případě byla otázka malae a bonae fidei pro podstatu possessionis pro possessore lhostejnou. Stejně jest tomu dle St., pokud se jedná o případy náležející mimo obor sporu dědického: vždy rozhodným bude pro pojem possessionis pro possessore toliko vitiosní, vadné nabytí držby bez ohledu na bona a mala fides a na causa possessionis. Tak zejmena jest possessorem pro possessore, kdo koupil věc vědomě a furioso, deicient. ano i kupec, jenž zaplativ kupní cenu uvázal se svémocně v držbu koupené věci. *Vančura.*

Církevní právo.

Concilium Tridentinum. Upozorňujeme na veliký vědecký podnik německé společnosti *Goerresovy*, která uvázala se v nové vydání všech akt sboru Tridentského se týkajících (diariorum, actorum, epistolarum nova collectio). Roku 1901 vyšel ve Freiburgu u Herdera péčí Šebastiana *Merkle*-ho první velký svazek (lex. o str. CXXIX. a 931) pod názvem: Concilii Tridentini diariorum pars prima, obsahující vedle předmluvy a listu papeže Lva XIII. vydání schvalujícího cenná Prolegomena jednající hlavně 1. de monumentis c. T. ac maxime de diariis; 2. de Herculis Severoli vita et commentaro; 3. de Angelo Massarello concilii secretario et diariorum actorumque scriptore. Otištěny pak Herculis Severoli de concilio Tridentino commentarius a I., II„ III. diarium Angeli Massarelli de concilio Tridentino a téhož diarium IV. de concilio Bononiensi. Podobný index a doplňky ukončují svazek první. Pokračováno má býti co nejrychleji. *Henner.*

Dra *Simona Aichnera*, knížete biskupa Brixenského, známé *Compendium iuris ecclesiatici* vyšlo r. 1900 v devátém doplněném vydání péčí jeho generálního vikáře Dra Theodora Friedleho. — Ústavnímu právu církevnímu dostalo se nového spracování dvěma spisy v Římě vyšlými; jsou to Institutiones iuris ecclesiastici publici, quas iuxta methodum Card. Tarquini tradebat in schola institutionum canonicarum P. *Marianus De Luca* S. J. nunc textus decretalium professor in universitate gregoriana (Vol. I., 1901) a Juris publici ecclesiastici elementa auctore *F. Solieri*, apud s. Apollinarem et in instituto s. Congr. de propaganda fide iuris ecclesiastici professore (1900). — Dr. *J. B. Sägmüller*, professor theologie na universitě Tubinské, vydal Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts; I. díl (Freiburg in Breisgau, 1900. str. 144) obsahuje úvod, nauku o církvi a o církevní politice, pak prameny církevního práva. *Henner.*

Katholisches Eherecht. Nach dem hinterlas. Manuskr. des † geistl. Rates u. Lycealprof. Dr. *Johann Anton Englmann*, bearbeitet von *Ludwig Stingl*, Priester der Diöz. Regensburg, 1901 8. Str. XV. a 459. Englmann (1817 až 1886) byl posléze profesorem církevního a bavorského správního práva na královském lyceu v Řeznu. R. 1853 obstaral 11. vydání Schenklových Institutiones iuris ecclesiastici; jako učitel byl velice vážen. Různým přáním projeveným se strany jeho bývalých žáků po vydání jeho přednášek o církevním právu, zejména pak o právu manželském, vyhověl Stingl 14 let po smrti učitelově. Z předmluvy knihy shora naznačené dovídáme se, že rukopis Englmannův nebyl úplný, že zejména scházela nauka o dispensích z překážek manželských a o řízení ve věcech manželských. Stingl tedy mezery doplnil, bral ohled k upravení manželství novým občanským zákonníkem německým a k partikulárním předpisům platným v diecési Řezenské, i přidal celou řadu formulářů potřebných v praxi ve věcech manželských (str. 408—436). Pietu osvědčenou oproti učiteli vydáním jeho přednášek nutno uznati. Spis sám v leckterém ohledu praktickým potřebám vyhoví, vydání jeho ale s ohledem na přehojnou literaturu německou o právu manželském nutné nebylo. Co se spracování látky týká, pokrok nějaký znamenati nelze. Třeba přehled použité literatury udaný na str. XIV. a XV. uvádí 45 děl, přece zaráží a jest přímo nepochopitelno, jak nejcennější díla z německé literatury o právu manželském od r. 1875 tak bohatě vzkvétající a na historických základech zbudované mohla v německém spisu býti opomenuta a v detailním spracování býti ignorována. Neomlouvá v tomto ohledu nikterakž okolnost, že se vlastně vydává spis Englmannův dle stavu jeho z r. 1886; vždyť Stingl přihlíží sám k novému občanskému zákonníku a k novějším církevním předpisům; neomlouvá ani okolnosť, že spis určen v první řadě pro praxi vždyť se ve spisu nalézá hojnost historických dát dnes nepraktických, jimž ale nedostalo se žádného propracování. Nízká cena M. 2·80 rozšíření spisu zajisté mnoho přispěje. *Henner.*

Emerich Bielik, k. u. k. Feld-Consistorial-Secretär, *Geschichte der k. u. k. Militär-Seelsorge u. des apostolischen Feld-Vicariates.* Wien, 1901. Str. VIII. a 373. Jest to podrobné vypsání dějin i nynějšího stavu duchovní správy ve vojsku rakousko-uherském, po stránce věcné i osobní, při čemž se podává i schematismus nynějších duchovních vojenských. Ježto spis sepsán na rozkaz nynějšího apoštolského polního vikáře Belopotoczkého, přístupny byly autorovi zejména vojenský archiv a registratura říšského ministerstva vojenství, čímž zprávy podané získávají na autentičnosti. V první části (str 9—82) vypsána doba až do r. 1773, kdy 1. prosince nejvyšším rozhodnutím byl zřízen zvláštní polní vikariát a sloučen s biskupstvím v Novém Vídeňském Městě, což brevem papeže Klementa XVI. ze dne 22. prosince 1773 bylo církevně schváleno i blíže provedeno. Dějiny zřízeného takto polního vikariátu obsaženy pak v části II. (str. 83 nsl.) do nejmenších podrobností. Pře-

hled nejdůležitějších dat o vojenské duchovní správě po stránce právnické má již Rittnerovo Církevní právo katolické I., str. 221—223, ku kterému v této příčině poukazujeme, dodávajíce, že papežským brevem ze dne 18. prosince 1891 bylo právo císaře uznáno, by ustanovil, kdo podléhá vojenské duchovní jurisdikci, a že stav duchovenstva vojenského v době míru jest nyní poněkud pozměněn oproti udáním v učebnici řečené obsaženým, ježto jest nyní 32 římskokatolických kurátů, 1 řecko-katolický vojenský arcipryšt (od r. 1896), 39 římskokatolických a 11 řeckokatolických vojenských kaplanův a 28 duchovních profesorů, kteréžto větší počet se vysvětluje tím, že vyučování náboženství jest nyní ve všech vojenských vzdělavacích a vychovávacích ústavech obligátní vyjma akademii Tereziánskou a technickou. Při vojsku pozemním obnáší pak úhrnný počet katolického duchovenstva v míru 138, k tomu přistupuje 10 duchovních řeckovýchodních a 8 protestantských; při marině působí duchovních 9. Záhadou nám zůstává způsob ustanovování vojenských duchovních; kdežto Bielik s poukazem k nejv. rozhodnutí ze dne 3. ledna 1869 udává, že jmenování všechněch duchovních vychází od císaře, mají »Organische Bestimmungen für die Militär-Seelsorge« uveřejněné v 43. čísle vojenského »Normal-Verordnungsblattu« z r. 1883 (ad Praes. Nro. 4098) ustanovení poněkud odchylná. Škoda, že autor tuto otázku blíže nevysvětlil. Jisto jest ovšem, že o duchovní správě v území okupačním nemohlo býti rozhodováno r. 1869, jak na str. 207 jest udáno. — Ze spisu vane všude autorova láska k věci opravdová. *Henner.*

Právní dějiny německé a slovanské.

Amira Karl v. — Grundriss des germanischen Rechts, II. verb. A. Sonderabdruck a. d. II. A. von Pauls Grundriss der germ. Philologie. Strassburg. Trübner 1897. VI. i 184 str.

Lehmann H. O. — Deutsche Rechtsgeschichte und Grundzüge des deutschen Privatrechts. (*Birkmeyer*, Encyklopädie der Rechtswissenschaft. Berlin. Häring 1901, str. 193—353.)

Brunner H. — Grundzüge der deutschen Rechtsgeschichte. Leipzig. Duncker & Humblot. 1901. VI. i 298 str.

Tři spisy nejpřednějších zástupců oboru dějin práva německého, spracované pro obsáhlá díla encyklopedická; neboť i spis Brunnerův jest jen novým spracováním pojednání téhož sp.: »Quellen und Geschichte des deutschen Rechtes« v Holtzendorfově encyklopedii právní V. vyd. str. 215—302.

Porovnání těchto spisů tím jest zajímavějším, poněvadž jejich spisovatelé — ač vesměs v témže oboru německé právovědy, dějinách práva německého, vynikající místo jako samostatní badatelé i duchaplní vykladači zaujímají, předce namnoze v tom se různí, že každý z nich, jakož jiné sem náležité práce jejich dokazují, jiné stránce předmětu svého obzvláštní pozornost věnuje. *Amira* již od prvého vystoupení svého na poli literatury obrací zřetel na povšechně germanské právo, *Lehmann* zejména v oboru soukromého práva německého pracuje, *Brunner* pak, bez odporu nejpřednější místo mezi žijícími pěstiteli práva německého zaujímající, obzvláště četnými svými pracemi v oboru něm. práva processualního i velevýznamnými svými výzkumy na poli starších pramenů práva německého vysoko vyniká.

Tyto speciality spisovatelů jeví též vliv na povahu všech tří, shora uvedených prací.

Amira vyličuje nejdůležitější zjevy, kteréž karakterisují povšechné germanské období právních dějin německých a důsledně obmezuje výklad svůj v ohledu časovém v celku na dobu staršího středověku; v tomto časovém pak obmezení vyličuje veškeré obory práva veřejného i soukromého, nehledě k tomu, zdali jeden neb druhý řád právní již ve středověku samém vymizel, aneb až do dob novějších se zachoval.

V pojednání *Lehmannovu* zaujímá poměrně nejdůležitější místo právo soukromé a při pozorování jeho beře se v první řadě ohled na řády doposud platného práva. Důsledně nedbá se valně řádů, z užívání zejm. recepcí cizích práv vytlačených, a i soustava, v jakéž se právo soukromé v historickém jeho rozvoji pozoruje, řídí se ohledy na moderní právo a jeho obvyklou systematiku, jakož zejména i k nejnovějšímu zákonodárství občanskému povýtečný zřetel se obrací.

Spis *Brunnerův* konečně poskytuje mistrný přehled pramenů i dějin t. zv. povšechných práva německého v dobách ranního i pozdního středověku, méně však v celku přihlíží k rozvoji právnímu od té doby, kdy rozšířením se v Německu práv cizích, v první řadě římského, další rozvoj práva německého na mnoze na nové základy jest postaven. Pro dobu tuto obmezuje se *Brunner* — obzvláště co se týče práva trestního, processualního i soukromého, na jaksi aforistické vytknutí nejdůležitějších zásadních proměn, recepcí cizích práv v oborech těchto se uskutečnivších, i na výčet oněch řádů práva něm., které vzdor recepci této národní povahu svoji zachovaly.

Povšechné porovnání všech tří sh. uv. prací ukazuje především, že nejpodrobnější zprávy o pramenech práva něm. ve středověku poskytuje spis *Amiry*. Tu vyličují se nejen písemné památky práva germánského, nýbrž i t. zv. ústní, jako ku př. technické výrazy, říkadla a p., jakož se i k významu právní archeologie v užším sm. sl. poukazuje. Mezi písemnými památkami vykazuje sp. povýtečné místo památkám severogermanským; zajisté plným právem, neboť nelze se více při studiu ani práva specielně německého obejíti bez neustálého přihlížení k těmto památkám, kteréž, ač v dobách mnohem pozdějších, než jihoněmecké vznikajíce, namnoze původnější povahu vykazují, nežli tyto, a obraz dávnověkosti germansko-právní mnohem bezpečněji nakresliti dovolují, než na základě památek t. zv. doby franské učiniti lze. Spis *Amiry* v ohledu tomto zaujímá vůbec přední místo v celé literatuře německé právně-historické. Neméně podrobné zprávy obsahuje spis *Amiry* i ohledně památek práva anglosaského i významu jejich pro dějiny práva německého. Spis *Lehmannův* poskytuje pro dobu ranního středověku pouze krátký výpočet právních pramenů s udáním nejdůležitější, k jednotlivým z nich se vztahující literatury, kdežto *Brunner* i v tomto ohledu, spočívaje na samostatných, v obsáhlé jeho Deutsche Rechtsgeschichte I. i II. svazku uložených výzkumech, nejnovější výsledky o vzniku i významu jednotlivých t. zv. práv národních a pojící se k nim literatuře v stručné i přehledné, avšak vzdor stručnosti té úplné formě podává. Avšak i ve výkladu právních památek pozdního středověku, zejmena t. zv. právních kněh i práv městských a p. jest *Amira* poměrně nejpodrobnějším; pozoruhodným jest v ohledu tom obzvláště uvažování souvislosti mezi úpadkem práva národního i vznikem

i rozkvětem středověké právnické literatury, zejména i různých padělků, již v XI. stol. se vyskytujících. Za to poskytuje *Brunner* o právních památkách této doby nejvíce pokynů literárních, kdežto *Lehmann* i tu se obmezuje na pouhé vytknutí nejdůležitějších z nich, spolu s poukazy na jejich vydání. K rozvoji práva německého v novověku *Amira* arciť více nepřihlíží, poněvadž to padá mimo pojmový obvod práva obecně germánského; *Lehmann*, jenž ohledně povšechné karakteristiky právního rozvoje v Německu mohl předpokládati znalost stručného, avšak v celku trefného výkladu *Grueberova* v tomtéž díle (Einführung in die Rechtswissenschaft, str. 5 a n.) na str. 6—12. podaného, poukazuje k nejdůležitějším zákonům novověkým při líčení jednotlivých právních řádů moderního práva německého. Přehled *Brunnerův* o rozvoji práva něm. od doby recepce práv cizích, ač ne příliš obsáhlý, podává jasný přehled jak pramenů práva říšského doby té, tak i práv zemských i městských, i rozvoje moderní právní vědy i moderního zákonodárství německého, zejména též snah k docílení právní jednoty v době nejnovější čelících.

Ve výkladu o řádech práva rozcházejí se uv. spisy ve valné míře, zejmena jest celá methoda výkladu odvislou od celkové povahy oněch souborných děl, jejichž součástěmi práce uv. se býti jeví. *Amira* poskytuje výklad germanských starožitností právních, methoda srovnávací přivedena tu k nejvyšší platnosti a etymologický výklad jednotlivých technických výrazů právních, velikou přednost spisu tvořící, poskytuje z pravidla východisko pro veškeré další vývody. Porovnávání empirického materialu nesvádí však *Amiru* k povšechným jen kombinacím o povaze jednotlivých řádů germanskoprávních; sp. přísně kritickým spůsobem stvrzuje rozvoj řádů těch až do těch dob, kdy tyto v Německu samém vlivy cizími národní svojí povahy více neb méně pozbývaly. Poněvadž však se spisovateli nejednalo o to, stopovati rozvoj ten až do dob přítomných, nevidělo se mu též, dle našeho názoru zcela správně, přidržeti se obvyklé v moderní literatuře německoprávní soustavy pozorovací, nýbrž sp. roztřiďuje výklad svůj podle logických kategorií: území, obyvatelstvo, panovník, rodina, majetek, zločin i soud, a v kategoriích těchto vykládá rozvoj jednotlivých právních řádů bez ohledu na to, zdali se jednotlivé z nich zachovaly do dob novějších, aneb již ve středověku z práva národního byly vymizely. Naproti tomu *Lehmann*, v jehož práci převládá ohled na právo soukromé i rozvoj jeho až do dob nejnovějších, přizpůsobuje i výklad svůj historickoprávní oněm požadavkům, kteréž v ohledu systematickém se kladou na pozorování dogmatické práva veřejného i soukromého, pojednávaje v prvním ohledu o prvcích státu i jeho správě, v druhém o povšechném rozvoji práva soukromého i jeho obvodech territorialních, pak o povšechných naukách jeho, v soustavě pak dnes obecně obvyklé o jednotlivých jeho řádech. Důsledně takřka naprosto mlčením pomíjí, obzvláště opět v právu soukromém, mluviti o takových řádech, jejichžto výklad v obor právních starožitností se umisťuje. O právu trestním i processualním i organisaci soudní pojednává pak způsobem velice stručným, pouze pro dobu novověku poněkud soustavnějším, v odstavci o povšechné správě státní. Jinak, nežli oba tyto spisy, postupuje spis *Brunnerův* v roztřídění veškeré látky. *Brunner* dělí především celou látku na t. zv. všeobecné i zvláštní právní

dějiny, stanoví pro ně jednotlivá období a v těchto pak pozoruje rozvoj jednotlivých řádů právních. Jednotlivým obdobím všeobecných právních dějin předesílá stručný výklad o hospodářských i společenských základech všeho státního i právního života německého, i pojednává pak o t. zv. právních pramenech, načež následuje výklad o různých odvětvích t. zv. zvláštních právních dějin a sice práva státního i správního, práva trestního i řízení soudního. Jako hlavní dvě období všeho rozvoje práva německého stanoví *Brunner* — jakož jest ustáleným zvykem v moderní literatuře dějin práva toho — období, jež předchází a následuje recepci práv cizích; v prvém pak rozeznává dobu germanskou, franskou i dobu pozdního středověku do konce XV. stol. Dějiny práva soukromého však vykládá bez jakéhokoliv podřadného dělení v souvislosti až do dob recepce cizích práv; co se však týče doby pozdější, tu poukazuje *Brunner* pouze povšechně na význam této recepce, aniž by se vpouštěl v jakýkoliv výklad jednotlivých řádů práva toho. Rovněž obmezuje se *Brunner* i v dějinách práva trestního i processualního v novověku pouze na stručné vytknutí nejdůležitějších zásad, povahu práv těchto v novověkém jejich rozvoji karakterisujících.

V ocenění samého obsahu všech tří spisů těchto vpouštěti se nebudeme; nemajíť takové encyklopaedické práce úkol, nové dráhy pro studium toho kterého oboru vědy raziti, nýbrž ukazovati vědou již přijaté výsledky badání dosavadního i karakterisovati tak onen stupeň poznání, ku kterému věda právě dospěla.

Žádný ze spisů sh. uv. nemá za účel, vyhověti požadavkům podrobného studia dějin práva německého, tím méně pak, nahraditi snad akademické výklady o dějinách těchto; poskytnouti však povšechný přehled jejich i posloužiti k rekapitulaci studia akademického, k tomu hodí se spisy ty — v první zajisté řadě spis *Brunnerův* velice. *Hanel.*

Gust. Schmoller: Umrisse und Untersuchungen zur Verfassungs-, Verwaltungs- und Wirtschaftsgeschichte, besonders des Preussischen Staates im 17. und 18. Jahrhundert. Leipzig, 1898.

Spisovatel, vyhýbaje se úzkostlivě čistě theoretickému sestrojování dějin, prozpytoval skutečný vývoj ústavy, správy a hospodářství německého hlavně proto, aby vymaloval obraz státu Pruského v 17. a 18. století — za vlády merkantilismu. Ovoce toho bádání, 10 studií, podává souborně v knize o 686 stranách, svědčící znova o známé auktorově znalosti věci a vědecké důkladnosti. Kniha zahájena jest povšechnou studií o merkantilismu a jeho dějinném významu, aby stěžejní myšlenky, tu hlavními rysy vystižené, byly takřka klíčem k pochopení všech rozprav ostatních. Neboť čelné názory první studie pak v následujících buď pouze na konkretním případě se doličují (jako v st. 2.), anebo historickými podrobnostmi se hloub motivují, aby vynikla souvislost merkantilismu se změněnou úpravou financí, vojska i úřednictva (stud. 3.—5.), s přechodem řemesla v průmysl domácký a s počátky velkoprůmyslu pruského v 18. stol. (stud. 6.—8.). K tomu druží se agrarní stať o kolonisaci Pruska v 17. a 18. stol. (stud. 9.), a celek dovršen studií 10. o politice obchodu obilního. — Vyjímáme z knihy věci jen nejdůležitější, nejen Němci a Prusovi, nýbrž všeobecně zajímavé.

Jest omyl, že jedinec neb rodina sama o sobě byla kdy s to, aby vtiskla hospodářství toho neb onoho národa jakýsi význačný ráz. Jsou to vždy jen obce (menší, větší) a jejich politické orgány, od nichž pochodí jednolité, ucelené a tím typické soustavy hospodářské, totiž u národů used-

lých nejprve vesnice, pak město, pak territorium a posléze stát. Ve všech těchto obcích společnou pružinou oekonomických řádů jest egoismus celku. Vesnice spravuje se zásadou: hospodářským bližním (ať tak dím) budiž pouze náš příslušník; nepříslušníka lze vyssávati jakkoli. Podobné pravidlo platí pak i v druhých větších pospolitostech, jenže pojem o hospodářském bližním stává se vždy širším (příslušník města, příslušník territoria), až posléze ve státě má býti jím pokládán každý příslušník tohoto rozsáhlého, politického útvaru. A právě merkantilismus nabádal k utvoření vždy větších obcí, v nichž by vesnice, města a territoria jsouce spojena, znenáhla podrobovala se takovým hospodářským zásadám společné správy, které přihlédají k zájmům ne jediné části, nýbrž veškerého obyvatelstva ve stát sdruženého. Než popatřme již raději na historický vývoj:

1. Ve v e s n i c i starého rázu náleží jedinci pouze to, co mu popustí obec: dům, dvůr, zahrada, pole, užívání pastviny a lesa. Jedinec orá a žne dle vůle obce; ze společného lesa smí bráti si dřevo, ale ne palivo a uhlí odtud jinam vyvážeti; na společné pastvině může pásti svůj dobytek, ale není dovoleno, aby vykrmoval jej pro cizího. Cíl a konec těch a podobných řádů jest patrný, totiž, aby učinily z vesnice pevný, uzavřený, hospodářský a obchodní celek. Když staré řády vesnické se promění vlastnictvím velko statkářův a jinak, rodí se 2. v m ě s t e c h hospodářská osnova ještě uzavřenější, jednolitější a vychytralejší. Měšťané hned od počátku usilují o to, aby stůj co stůj ustavili se v jakési privilegované družstvo. Již při zakládání své osady neb později zakoupí si, vybojují a vyvzdorují si rozmanité výhody na škodu okolního venkova, jen aby jim samým dobře se vedlo Vymohou si samosprávu, své vlastní soudy, trhy výroční a týdenní, právo raziti svou minci, osvobození z naturalních berní a služebností. Veřejná váha, tržnice, hostinné dvory kupecké, právo předkupní, mílové a skladné — vše slouží jen místním prospěchům Celá síť městských cel rozhozena na řeky i cesty v sousedství a obchodu vytknuty jisté nucené dráhy; zákazy vyvážeti obilí, vlnu, kůže a p. spravují se potřebami domácího trhu. Samostatná úprava financí a úvěru dokonává tuto soustavu vypočítavého sobectví. Takto každé město, zejmena pak každé větší (o 4, 5 tis. duší neb nad to) stojí proti všem ostatním nepřátelsky jako hospodářský sok, od hlavy do paty pečlivě vyzbrojený. (Cf. stud. 2.)

Někde (na př. v Italii) mocná města, nabyvše tak neb onak panství nad vesnicemi, statky a městečky svého okolí, měnila se tak 3. v t e r r i t o r i a. V Německu bývala to nejčastěji knížata, jimiž vytvořeny takovéto větší obce. Vládnouce nad několika neb mnoha městy a zároveň nad značnějším kusem venkova, zeměpáni byli rozličnými příčinami nutkáni, aby sjednotili tyto složky rozlehlejšího celku společnými řády, jimž stavovské korporace městské i rytířské zvolna se přizpůsobovaly. Potřeba, aby territorium bylo hospodářsky jednotně organisováno, bila v oči, když rozdílnost mincí a výsad jednotlivých měst, jejich rozmanitá cla i práva skladná překážela volnosti a rozkvětu vnitřního celkového obchodu. Venkovský rolník a rytíř naříkali den co den na útisky, jichž zakoušejí od měst; také spory města s městem množily se neustále. Bylo tedy na čase, aby moc knížecí předně nad těmito byla zvýšena. A tak zeměpán osobí si zase stvrzovati konšely, dozírati na jejich správu, udíleti nové výsady a uznávati starší. Menším městům pomalu (v 15. a 16. stol.) odnímá právo skladné, aby nebylo na závadu nejbližším, soutěžícím městům téhož territoria; jen velikým zůstavuje právo toto, pokud jest jim soutěžiti s cizinou. Pokud Vratislav, Frankfurt a Štětín náležely rozličným pánům, vedly mezi sebou obchodní válku často po mnoho let, a vladaři je v tom podporovali. Když však v 18. stol. ocitla se ta města v panství společného knížete, zrušil tento skladné právo všech, aby nebylo na újmu obchodu celého jeho territoria. (Toť jádro myšlének stud. 2.) Z podobných důvodů kníže konšelům vzal a sám sobě vyhradil právo rozhodovati o vývozu neb dovozu vlny, kůží, dobytka, soli a zejména obilí, místo městských

neb cizích peněz zaváděl své a učinil mincmistry zase knížecími úředníky. Zeměpanské tyto novoty vítězí arci teprve po dlouhém boji s městy a šlechtou.

Co do centralisace financí pomáhali knížatům a jich komorním úředníkům stavové sami. Scházejíce se periodicky na sněm a povolujíce berně, zvykali si pojímati zemi jakožto celek. Jejich kommissaři, cestujíce po celém territoriu, pracovali o katastrech, aby pozemky odhadovány byly všude dle téhož měřítka. Ba právě společné berně a jiná břemena, která in natura byla vybírána, budily v poddaných nejmocněji povědomí, že jsou »membra unius corporis«. Pokusy o territorialní soustavu nepřímých daní, padající do let 1470—1570, týkají se hlavně knížecího regalu solního, poplatků z piva a vína jakož i cel. Úprava městských a feudalních cel ustoupí (do r. 1600) nové zeměpanské. Tato přihlédá k starým obchodním cestám a k dopravě po voze i lodi; tarify vymahány (zvláště po válce 30leté) vždy značnější, ale při tom ustaluje se zásada, aby každé zboží platilo v territoriu clo pouze jednou. Osvobození měst, šlechty a klášterů od nových cel přestává. — Hospodářský a finanční úpadek za války 30leté vede k novému způsobu territorialních berní. Po půl století dějí se pokusy o zvýšení poplatků z piva, ale marně. Nastane tedy návrat k přímým berním, ke kontribucím a katastrům, a teprve mezi léty 1670—1700, když se blahobyt obyvatelstva poněkud zase vzmahá, zavádějí se převahou daně nepřímé (akcisy), o čemž bude zmínka ještě později.

4. Zatím dávno před tím otevřel se obchodu zemí západoevropských široký obzor. Indie a Amerika svým kořením, zlatem a stříbrem lákaly k smělým podnikům, jež bohatě odměňovaly. Jenže k tomu bylo třeba mocné armády, mocného loďstva a velikých družstev obchodnických, jakými vládly pouze mohutné a dobře organisované obce, totiž státy. Nadto i uvnitř zemí německých hospodářský vývoj úžasně se přetvořoval: poštami, směnečným obchodem, prvními bankami a počátky novinářského zpravodajství. Nastala zeměpisná dělba práce, která dříve veškera v městě jediném bývala soustředěna. V jednom městě neb kraji kvetlo soukenictví, v jiném plátenictví, v jiném jirchářství a p. Tomuto kulturnímu rozvoji hospodářská soustava territorialní již nestačila. Bylo třeba, aby z jednotlivých territorií byla zřízena veliká, jednotná obec, jejížto složitou správu by mělo v ruce četné, vyškolené, knížeti oddané úřednictvo, jejížto silná armáda byla by podporou zeměpanské vůle uvnitř a vážnosti na venek, a jejížto uniformita řádů finančních, berničních, celních a j. byla by zároveň základem jednotného ústrojí oekonomického. Krátce: šlo o to, aby territoria byla scelena v moderní stát, který by dovedl svou vnitřní i zahraniční politiku upravovati dle hospodářských potřeb celého národa, společnosti to obrovské, příbuzné jazykem i náboženstvím, ale rozčleněné dělbou práce v nejrozmanitější stavy a třídy. A v této obrovské obci neměl býti pokládán za hospodářského bližního pouze vesničan, pouze měšťan, pouze obyvatel jedné krajiny, nýbrž každý příslušník té mocné pospolitosti, jež všecky menší obce v sebe pojala; nepřítelem a oekonomickým sokem měl býti napříště příslušník cizi veliké obce, jiného státu.

Za tímto cílem osvícení absolutisté 17. a 18. století zahájili boj proti hospodářským (a jiným) ohradám, jež údy jednoho národa neb státu od sebe odlučovaly: proti výsadám šlechty, měst, korporací a provincií. Všecky třídy, vrstvy a části obyvatelstva měly znenáhla cítiti se jediným hospodářským tělesem, semknutým týmiž správními i soudními řády, jednotou měr, váhy, mince, úvěru atd. Jestliže tito panovníci stěžovali dovoz výrobků a podporovali domácí průmysl zákazem vývozu surovin, praemiemi a obchodními smlouvami; jestliže přáli domácím loděnicím, rybaření a pobřežní plavbě, ale znesnadňovali cizí soutěž; jestliže vyhrazovali obchod do osad pouze mateřské zemi, dovolovali dovoz osadnického zboží jen přímo z kolonií: všude sledovali touž myšlenku, týž cíl, totiž, aby zakročujíce státní mocí proti cizí konkurrenci, hájili hospodářských zájmů svého národa. I 17. i 18. stol. jest plno dlouholetých válek, které rodily se z příčin čistě obchodních a národohospodářských. I když po lomozném řinčení zbraně nastával na oko mír,

aby odpočívala děla a vyzbrojená loďstva, přece tichá válka byla vedena dále, ale jinými nástroji: zákazy dovozu a vývozu, celními tarify a p.

Historická fakta učí, že kulturní národové zápasí vespolek s neuprosným egoismem a neštítí se nijakého prostředku, který jim na snadě; učí, že kdo v těchto bojích nedovede býti kladivem, chtě nechtě stává se kovadlinou. A dějinný význam merkantilismu? — Mnohým byla soustava tato pouze naukou, jak množiti bohatství toho neb onoho národa hromaděním peněz, poučkou o obchodní bilanci, o clech, koloniích a p. Ale kdo merkantilismus historicky sleduje a pojme hloub, shledá, že směřoval daleko dále, jsa rodičem a budičem vždy naléhavější potřeby, aby hospodářská politika vesnic, měst a territorií nahrazena byla politikou veliké obce státní a národové.

Osvícení absolutisté, přetvořujíce territoria v moderní stát, potřebovali k tomu dvou pomocných nástrojů: vojáků z povolání a úředníků z povolání. Obé vyžadovalo značného finančního nákladu. Proto líčí Schmoller předně epochy braniborsko-pruské finanční politiky až do založení Německé říše (stud. 3.). Branibersko a Prusy, »tyto dva klíny, jež německá kultura v 12. a 13. stol. vrazila do země Slovanů«, byly zprva vojenskými koloniemi rolnickými. Jak markrabí tak německý řád rozdělují osadníkům pozemky za službu válečnou a za nájem peněžitý neb naturální; vládám náleží největší část desátku, v městech poplatky živnostníků a obchodníků za boudy a krámy, rozsáhlá domania, lesy, důchody ze soudů a j. Obě země mají správu centralistickou; rozkvět marky končí se panstvím Lucemburků, Pruska úpadkem řádu německého. Později braniborští vladaři, pokládajíce zemi za soukromý majetek své rodiny, jali se ji děliti, a když jim nestačily důchody, prodávali právo berní a celní, právo mince a domania, dávali v zástavu právo jurisdikce a p.; v Prusku již v 14. stol. bylo dovolováno vykupovati se penězi ze služby vojenské. Tak stalo se, že vznikla bohatá města samosprávná a vzdorná šlechta statkářská proti ochuzenému zeměpánu. Nad to vadil správě nedostatek dozorných úřadů, chatrnost účtování a písemních úkonů úředních.

Od 15. do počátku 17. stol, jsou Branibory a Prusko stavovským státem territorialním. Zeměpáni vymohou si na stavech obnovu některých starších daní, pak zavedou territorialní poplatek z nápojů, přidržují více města i šlechtu k povinnostem vojenským a naturalním, zvyšují cla, ale především reformují správu domanií a lesů, takže teprve tehdá počnou sami skutečně z nich těžiti. V čelo správy komorní postaví kollegialní úřady, pečují o řádné účtování a dokonalejší úřední písemnosti, jakož i o kontrolné úřady. Než stává se, že vladař se zadluží ať již z lehkomyslnosti, ať podnikem obecně prospěšným. Tu žádá na stavech, aby přijali část jeho dluhů za své. Stavové pak obyčejně svalují daň se zámožných na nižší třídy v městě i na venkově, vybírajíce berni z hlavy, dobytka, z domů, komínů a p. místo z jmění vůbec. Poněvadž povolují daň často k určitým konkretním účelům, vybírají některé berně sami a spravují je svými orgány. Tak vedle knížecích úředníků správních povstali i stavovští, pohříchu ne vždy dosti poctiví.

Nastane válka 30letá, která přináší zemím obtížné kontribuce, daně to peněžité i naturalní na výživu vojska. I tyto snaží se šlechta i města svaliti na sedláka, na němž vymáhány bez odkladu kdežto bohatým a váženým osobám shovíváno. Proto Fridrich Vilém (1640—1698) »veliký kurfiřt«, dosadí místo berníků stavovských knížecí. Zřídiv komisse, aby vyšetřily rozsáhlost a výnosnost statků jak selských tak šlechtických a stanovily (po dohodnutí s majiteli) výši berně, připudí takto značný počet šlechticů k dani daleko značnější, než jakou odevzdávali dosud. Města podrobí kurfiřt akcisům (z nápojů, obilí, masa a p.) a svěří péči o tyto poplatky četným dozorcům, z nichž odchován kmen státních úředníků. Válečné pokladny provincialní změněny v knížecí (1676 vznikne generalní kassa válečná) a berně odevzdány zcela do správy vojenských komissařů. Fridrich Vilém I (1713 až 1740), rozloučiv úplně hospodářství státní od dvorského, založil pruský státní poklad. I správě domanií věnována zvýšená pozornost. Již předchůdce tohoto

krále pokusil se o to, aby domania (místo po malých selských statcích) pronajímána byla po velkých kusech dědičným pachtýřům, ale nenalezl vhodných k tomu osob, nýbrž jen lehkovážných dobrodruhů. Fridrich Vilém I. zaváděl potom »generalní pacht«, t. j. pronajímal jednotlivcům statky se vším příslušenstvím (i policejními a soudními právy, vesnicemi selskými, robotami, mlýny a j.) za pevné nájemné, což arci vedle svých výhod mělo i své nehody. Fridrich II. (1740—1786) zřizoval čistě státní podniky živnostenské: vedle obchodu obilního zvláště státní doly a hutě, jimiž rozkvetl velkoprůmysl pruský, ale krom toho i státní monopoly, poddaným obtížné (na tabák, kávu) jakož i nešetrné, přísné vybírání akcisů, jež svěřil francouzským svým úředníkům.

Od r. 1808 do 1870 Prusko, zprvu neobmezená monarchie, umluví jednotu celní s veškerým Německem, všemocný (i ve financích) byrokratismus poněkud seslabí ústavou z r. 1850. Holdujíc zásadám osvícených filosofů národohospodářských, rozpřádá vždy více daně přímé, upravujíc nepřímé tak, aby co nejméně vadily obchodu uvnitř, přeje mírným clům na venek a vybavuje se z byrokraticko-merkantilistické praxe státní. Nicméně úřednictvu státnímu vyhrazuje správu důležitých institucí, aby nepřešly v moc soukromých velkých podnikatelů a kapitalistů. Nepřestává udržovati svůj státní poklad, veliké domanium, státní lesy a doly, státní banku a obchod námořní; i železnice, které dříve stát zůstavoval soukromým podnikatelům, uvádí brzy zase pod svou moc. Reorganisace vojska 1859—1866 provedena bez podstatného zvýšení daní, ale šetřilo se i v jiných oborech, aby nahromadilo se hojně přebytků, jichž pak užito bylo za válek a důležitých politických převratů od 1864 do 1874.

Starší dějiny pruského vojska (od r. 1740 do 1840) líčí studie 4.; hlavně aby vysvětlila, jak vznikl stav vojáků z povolání, silná to opora osvíceného absolutismu. — Za nejstarších dob, pokud národové zůstávají kočovnými pastevci, každý svobodný muž jest zároveň vojákem, a shromáždění lidu není než shromážděním vojenským. U kmenů usedlých vojáci stávají se vládnoucí kastou šlechtickou (patricii), ale později, když vyvíjí se hospodářství peněžní, mění se tato kasta v boháče, šlechtu majetkovou, jež brzy raději si vojáky najímá, než aby sama sloužila. Tak vzniká žoldnéřství; avšak námezdní vojáci stanou se potom ostatní společnosti břemenem. Zvláště za delšího míru kázeň mezi nimi se uvolní, a žoldnéři zneužívají své moci. I proti svým náčelníkům se bouří a za peníze kupčí s trůnem, povyšujíce na něj toho, kdo jim dává více. — Za středověku vzmůže se zase šlechta vojenská — rytíři, dlouho vážení, pokud nevítězí nad nimi pěšáci. Švýcaři, jmenovitě pokud bojují za svobodu své otčiny, porážejí rytířskou jízdu. Osvědčivše takto svou vojenskou zdatnost, jsou vyhledáváni od rozličných knížat, aby jim sloužili za mzdu. Zkušenější válečníci — plukovníci a hejtmané — jsou knížatům prostředníky. Zjednavše si patenty verbovací, sbírají vojáky i důstojníky v pluky jako soukromí podnikatelé s úmyslem, aby co možná hodně na knížatech vydělali. Poslouchají při tom knížete nevalně a jen v těch věcech, v kterých si poslušnost jich zajistil zvláštní smlouvou (kapitulací). Vojna stává se řemeslem, a jako každé řemeslo středověké, žoldnéři sestupují se v jakési vojenské cechy s cechovními stanovami, které uvádějí v zástupy těchto námezdníků poněkud lepší kázeň, jednotnější a trochu počestnější ducha. Tak povstali lancknechti, kteréžto tovaryšů cechovním mistrem jest plukovník. Lancknechti po dlouhý čas předčí svou kázní a výcvikem nad zemskou hotovost, již vrchnosti stloukají z všelijaké čeládky schátralé, pověrčivé a loupežné. Ale přes to i verbování od plukovníků mělo mnoho závad. Nic nedíc o tom, že plukovníci bývali někdy neschopnými válečníky: povážlivější věcí bylo, že verbovali jen za svým osobním užitkem a to brzy pro toho, brzy pro onoho knížete a že vedli si při správě pluků téměř zcela samostatně. Co zbývalo knížatům, než aby znenáhla odstraňovali tyto nešvary? — Proto později udílejí najímací patenty opatrněji — jen způsobilým válečníkům, a městům i stavům odnímají právo verbovací. Aby v každém okamžení měli pohotově značnější moc ozbrojenou,

zřizují si vojsko stálé a nutí stavy k povolování potřebného k tomu nákladu. Mezi vojáky, žijícími ustavičně pospolu, rodí se nový duch a nový poměr ke knížeti. Tento pak snaže se o to, aby důstojníci a plukovníci stali se ze soukromých podnikatelů státními úředníky a hodnostáři, udílí jim už tituly vojenské sám a rozkazy své povýší nad jejich. Jestliže pro nedostatek vlastních peněz zůstavuje městům, krajům a stavovským korporacím, aby ubytovaly, stravovaly a vyplácely vojsko, aby dodávaly mu obilí a píci, přece vyhrazuje sobě samému vybírati kontribuce, opatřovati vojáky zbraní a stejnokrojem, i zakládati zeměpanská skladiště obilní. Všichni vojáci zavázáni přísahou poslouchati knížete a býti mu věrní; od něho pochází vojenský řád trestní Jeho důvěrníci (kommissaři) přidáni jsou každému pluku, aby dozírali na kázeň a hospodářskou správu. Z nich vyvíjí se generalní štab a vojenská intendatura; péče o vojenský výcvik odevzdána dovedným cvičitelům (Exerciermeister); zároveň položen důraz na dobré mravy a počestnost armády. Víc a více verbují se vojáci doma místo v cizině Ježto šlechtičtí důstojníci rádi lacině najímají poddané na svých statcích a pouštějí je často na dovolenou, kdykoli jich potřebují na panstvích, zastaveny tyto libůstky. Celá země rozdělena na okresy (kantony) tak, aby z každého odvádělo se k určitému pluku. V Prusku r. 1733 poprvé vyslovena zásada, že všichni obyvatelé země jsou zrozeni k službě vojenské Poddaní v příčině odvodu podřízeni odvodním úřadům a ne již vrchnostem; šlechta sama nucena vstupovati do vojska, aby pomáhala povznášeti sociální úroveň stavu důstojnického a zároveň odvykla smýšlení antimonarchickému. Tímto postupem armáda, zprva soukromý podnik zištných plukovníků a hejtmanů, přetvářela se znenáhla v instituci národní. Všeobecná povinnost branná vyrovnává den co den více příkré protivy mezi stálým vojskem a občanstvem.

Podobně teprv dlouholetým vývojem vznikl stav novodobých úředníků z povolání (stud. 5), druhý to (vedle armády) pomocník osvícených absolutistů. — V patriarchálních státech rolnických úřady jsou dědičny; přecházejí s otce, majitele rozsáhlejšího pozemku, na syna. Držitel hodnosti nežije z ní, nýbrž ze svého jmění. Také v řeckých, římských a středověkých obcích městských úředník na rok volený má chléb svůj jen ze své soukromé živnosti. Bylo mínění, že úředníku není třeba zvláštního vzdělání průpravného, a že státní a obecní věci lze spravovati jaksi mimotně. Ještě dnes některé úřady se dědí (na př. v knížecích rodech) a jiné (jako samosprávné) trvají jen na krátko. Ale největší část složité správy státní vymáhá úředníků doživotních, zručných, za své úkony trvale placených, krátce uředníků z povolání. Jich tvůrci byli knížata.

Za středověku hrabata, markrabí a vévodové, držíce nejvyšší úřady, obírali si za pomocníky úředníky nižší, zejmena rytíře a osoby duchovní, znalé písma, (někdy i obchodníky židy), které dosazovali kdykoli dle své libosti. Všecky výkony úřední bývaly více méně ochotnické. Dvorští úředníci přebývali jen část roku u dvora, ostatek na svých statcích. Správa ústřední vyřizovala věci naléhavé, jen když se sešli kníže, kancléř a zemský hofmistr. Úředníci nevědouce, zda-li nepozbudou své hodnosti dnes neb zítra, tyli z ní kde jak, jmenovitě jestliže byli věřiteli svého pána; o blaho obecné nehrubě dbali. Není divu, že od r. 1500 knížata pomýšlejí na reformu správy, aby lépe sloužila potřebám celé jejich državy. Šlo předem o novou úpravu úřadů ústředních. Hlava těchto — kancléř — dotud osoba duchovní, která lnula srdcem po výtce k církvi, vybírán potom ze studovaných právníků světských a rovněž i jeho pomocníci Kancelář, dříve za knížetem sem tam kočující, obdržela sídlo stálé. Knížecí radové sestupují se již v pevné kollegium, jež některé věci vyřizuje samo, jiné přednáší knížeti. Nastane dělba práce: radové ustaví se v odbory, z nichž jeden řeší věci politické, druhý církevní, třetí soudní, čtvrtý finanční Tím vznikají tajné rady, konsistoria, dvorské soudy a komory. Domácí šlechta usiluje o to, aby vyhradila tyto hodnosti pouze sobě, a proto hájí indigenátu.

Než toto territoriální ústrojí ukazuje se později nedostatečným. Spousty za války 30leté se svými běd'nými následky vybízejí knížata k pronikavějším opravám. Vladaři uznávají, že zvelebě celkového blahobytu obyvatelstva a moci jejich držav brání nejvíce sobecké výsady a výhody měst, rozličných korporací a zvláště stavů zemských. Uznávají, že nezbytně potřebují k správě berní, cel, vojenské a j. takových úředníků, kteří by stojíce nad zájmy jednotlivých tříd obyvatelstva i jednotlivých krajin, hleděti hlavně k potřebám veškerého jejich panství. Proto knížata domáhají se toho, aby jejich dvorské rady a odbory z ní vytvořené staly se ústředními orgány velikého celku t. j. aby vedly vrchní správu všech provincií a to jedním a týmž duchem. A rovněž týmž jednotným duchem má býti proniknuta společná všem zemím armáda stálá. Proto vybavují vojsko z moci zemských stavů a podřizují je ve všem všudy pouze svým rozkazům. Jednotlivé vlády zemské seslabují krok za krokem, vyjímajíce některé odbory provincialní z jejich právomocnosti a stavíce je přímo pod své ústřední úřady. Hohenzollerové zřídili jednotu Pruského státu zejmena tím, že v létech 1680—1722 provincialní komory podřídili berlínské komoře dvorské a provincialní, válečné kommissariaty vrchnímu válečnému kommissariatu berlínskému, jenž pak správu bernictví a policie odnímal zemským stavům čím dále tím více.

Vedle úředníků vyšších zaměstknáván četný zástup nižších při poště, bernictví, clech, lesnictví, v solnicích a dolech. Těmto všem i kancelářským sluhům (vybíraným z vysloužilých poddůstojníků), ježto všecken svůj čas věnovali službě, dostávalo se výživy od státu. Trvalo arci dlouho, nežli došlo k úpravě řádné stupnice úředních hodností, peněžitých platů, kázeňského řádu, k předpisům o zkouškách způsobilosti, o navrhování a jmenování těch, kdo se o úřad ucházeli. Dokročeno i na města; na místo četných konšelů, rok co rok se střídajících, nastoupil magistrát z malého počtu osob stále úřadujících a zcela neb zpola od státu jmenovaných. Zeměpanským řízením církve a zeměpanským patronátem stali se i správci duchovní a školní více méně závislými na knížeti. Posléze proměněno i soudnictví tím, že odevzdáno cvičeným, zkoušeným, od státu dosazovaným, placeným a kontrolovaným orgánům. Tímto způsobem přetvořen stát feudální v stát úřednický, jehožto všecky nitky sbíhaly se do rukou neomezených jedinovládců. Mnoho blahodárného mohlo býti provedeno, jestliže moudrý a prozíravý panovník řídil tento rozsáhlý stroj; byl-li však nerozumný a neschopný, tím hůře vedlo se poddaným. Slabé stránky byrokratů ukazovaly se pak tím okatěji: bezduchá, knihová učenost bez lásky k tomu neb onomu kraji, bez zápalu a vzletu, příliš se vypínající a příliš policejně úzkostlivá o rozum poddaných.

Toliko stručně dotkneme se studií 6., 7. a 8., které líčí pokusy králů pruských o zvelebu řemesel a průmyslu. Řemeslníci téhož odboru sestupujíce se v městech v cechy, aby hájily důrazně monopolu jejich živnosti, pranic se nestarali o to, zda-li neubližují zájmům ostatních tříd obyvatelstva. Organisace jejich utužovala se ještě více tím, že cechy městské zarážely mezi sebou bratrstva ještě širší, jejichžto středem býval cech některého znamenitějšího města. Tu na společných schůzích dohodovali se účastníci bratrstev o zásady slušné soutěže, o jednostejném způsobu, jak nakládati s učni a s tovaryši, jak trestati provinilce a p. Řemeslníci kočující (na př. kotláři), v jednotlivých městech počtem slabí, sestupovali se z celého území v jediný cech. Proti mistrům sjednocovali se v družstva i tovaryši, aby starali se zase o své zájmy, opatřujíce přesp lním svým druhům místa u mistrů sami a naléhajíce na výhodnější podmínky pracovní. Do 18. století závisely cechy na vrchnostech městských, které mívaly s nimi mnoho potíží, jmenovitě pak s výstupky tovaryšů. Zeměpány mrzely nejen hojné mravní neplechy (na př. časté společné pitky) a sobecká vypočítavost řemeslnických jednot, ale i to, že ve věcech cechovních rozhodovala často bratrstva z území cizích. Odtud úsilí knížat, aby podrobili cechy správě státní. Proto stavějí je pod dozor berních kommissařů, spravujících městské akcisy a výslovně sobě vyhrazují, výsady i stanovy cechovní rušiti a obměňovati dle vůle své tak, aby z živno-

stenského práva městského vytvořili znenáhla právo territoriální. O to přičiňoval se zvláště král Fridrich Vilém I., opíraje se při tom o říšský zákon živnostenský, roku 1731 vydaný. Týž panovník, povoliv krátce před tím berlínským obchodníkům, aby směli dodávati sukno ruské armádě (stud. 7. o ruské kompagnii berlínské 1724—1738) povznesl valně průmysl soukennický; hedbávnický zvelebil potom Fridrich II. (stud. 8.) tak, že ač vývoz zůstával skrovný, přece aspoň domácí spotřeba byla uhrazována.

Ale za nejskvělejší výkon hospodářské politiky knížecí pokládá Schmoller kolonisaci Pruska v 17. a 18. století jež podrobně vypsána v studii 9. Úbytek obyvatelstva za války 30leté a po ní nabádal panovníky, že vystěhovalce z jiných států (zvláště pronásledované pro náboženství) nejen ochotně do země své přijímali, nýbrž je soustavně rozmanitými výhodami lákali. Od r. 1640 do 1786 usadilo se v Prusku nad 400.000 lidí, z nichž menší polovice uhostila se po venkově na pozemcích jednotlivých vrchností, zvláště však na statcích královských. V tom i onom případě zakročovala státní správa. Bez ní bývali by venkovští přistěhovalci bezpochyby jen rozmnožili počet nemajetných dělníků, ale péčí vládní uděleno jim za jistými výminkami 30—40 tisíc selských usedlostí a 100—120 tisíc drobnějších pozemků. Tím vzrostlo číslo prostředních a malých statkářů v zemi a zamezen vznik šlechtických latifundií — věc neobyčejného sociálního významu.

K agrární té rozpravě připojuje Schmoller jinou o politice obchodu obilního (stud 10.) — závěr to knihy, v němž výzkumy Naudéovy doplňuje svými. Obchod obilní vzniká z dvojí příčiny. Buď ve vesnici, městě, territoriu neb státě přibude obyvatelstva aneb i živností nerolnických tolik, že domácí úroda na jeho výživu nestačí a nastane potřeba opatřovati si obilí ze sousedství neb i cizích vzdálených zemí; aneb — případ druhý, urodí se někde obilí v jedněch létech s dostatek, ale v jiných málo. Tu třeba zásobiti se odjinud, aby tím nestejnost žně se vyrovnávala a hlad byl zamezen — starost důležitá v zemích a krajích s nedostatečnou kommunikací. Kde obilí jest hlavní částí potravy, spotřebuje ho osoba ročně průměrem asi 200 *kg*. Spisovatel dokazuje podrobnými výpočty, že jakmile v osadách vzrostl počet duší nad tisíc neb dočista nad dva tisíce duší, již obyvatelé nutkáni zjednávati si obilí od bližších vzdálenějších sousedů. Tak tomu bývalo v městech. Města o 5—10 tisíc duší zásobovala se dosti snadno dílem proto, že i mnozí měšťané rolničili, hlavně však nákupem od okolních sedláků; starala se pouze o to, aby cena obilí byla co možná levná a doprava z okolí na týdenní trh pravidelná a dostatečná. Dle řádů městských nesměl měšťan kupovati obilí na venkově ani před branou, nýbrž jen na trhu a to když v určitou dobu na určité místo bylo svezeno. Na dané znamení (vztyčení praporce) směl po několik hodin kupovati předně měšťan pro svou vlastní domácí potřebu, teprve později (zase na dané znamení) pekař, hokynář a sládek pro svou živnost neb aby obilí zase jiným prodávali. Venkovan, který již v předchozí noci do města jel, celé hodiny pak na trhu meškal, všecek jsa zemdlen zbavoval se obyčejně rád obilí za lacinou cenu, jen aby již mohl navrátiti se domů. Nesnáze nastaly teprve, když jednotlivá města vzrůstala, když potřebovala dovozu z větší dálky, který nebyl možný bez překupníků. Tu staré řády trhové znenáhla obměňovány a rušeny. Do měst nad 10—20 tisíc duší nemohl venkovan vždy dojížděti na trh sám; proto nemohl nevzniknouti stav obchodníků obilím; pekaři, hokynáři a sládci jali se opatřovati většími zásobami. Byla-li možna doprava po vodě, obilí nahromadilo se na trhu někdy nad spotřebu, a dopravovatelé domáhali se pak práva, aby směli dovážeti je i dále jinam. Veliký zástup lidu, přeje si míti laciný chléb neb opatřiti se po špatné žni proti hladu, nerad viděl, jestliže obilí dále jinam se vyváželo; ale zájmy obchodníků byly jiné (a také těch, již měli pozemky na blízku města, ježto větší spotřebou obilí vzrůstala renta pozemková). Starý řád trhový, tedy aspoň částečně zjinačen: zůstal v platnosti pro veliký dav konsumentů a venkovana nejbližšího okolí, ale překupník a velkoobchodník směl nakupovati si obilí ve větší vzdálenosti od města a vyvážeti je i jinam

vyjímajíc dobu podzimní a zimní. Aby však město ochráněno bylo od sobecké libovůle obchodníkovy a zajištěno proti náhlé drahotě i hladu, zakládána obilní skladiště od obce, cechů a jiných korporací.

Do měst světového obchodu o 100—500 tis. duší, kde většina obyvatelův ani nerolničila, ani zásob míti nemohla, dopravováno obilí z veliké vzdálenosti a také po moři. Tam nastal vývoj dvojí. Buď rozmohli se soukromí překupníci a velkoobchodníci, kteří nakoupivše si zásob v značné dálce co možná lacino, přiváželi je po vodě, ale zároveň pouštěli se v boj proti starším předpisům tržním a zejmena proti zápovědem vývozu, až posléze nad nimi zvítězili. Aneb správa městská, někdy i státní, obávajíc se bouří lidu, který žádal si laciného chleba neb i zadarmo, zakládala vždy hojnější zásobárny. V territoriích, kde šlo o výživu dvou neb více millionů lidí, bylo třeba jak výrobu, tak i obchod obilní upravovati dle potřeb celé země. Uvnitř pečováno o rozkvět domácí orby a svobodu obchodu, aby dle choutek svých neškodilo město městu, kraj kraji; na venek bylo rovněž zakročovati dle zájmů celého území a dle nich dovolovati neb zakazovati vývoz i dovoz a stěžovati neb usnadňovati obé úpravou cel. Ježto za neúrody přála si města, aby vývoz byl zakazován, rytíři, aby byl volný, náleželo knížeti hleděti k tomu, aby interessy městských konsumentů nebyly na závadu venkovským dodavatelům obilí a naopak. Moudrý vladař uměl voliti pravou cestu; jen nerozumně zištný udíleje licence, jimiž jednotlivcům dopouštěl vývoz neb dovoz proti normě, prohřešoval se proti blahu obecnému.

V moderních státech provádí se obilní politika jiná do r. 1870 a jiná později. Ohromná síť silnic, železnic a průplavů, zřizovaná od počátku 19. století, značně vyrovnala ceny obilní mezi lidnatými, průmyslovými a mezi méně lidnatými, rolnickými státy. Uvnitř států valně usnadněn odbyt obilí, jmenovitě po zrušení interních cel. Husté obyvatelstvo zemí průmyslových doléhalo na vlády, aby i pohraničná cla na dovoz z ciziny byla zmenšena aneb docela pominula, až splnilo se jeho přání. Od r. 1845 do 1870 pokládá se v státech lidnatých za vrchol moudrosti, aby obchod obilní byl zcela svobodným a neobmezeným. Ale potom názor tento shledán chybným. Seznáno, že zvelebením a zlaciněním dopravy po souši i po vodě může cizina (Rusko, Amerika, státy podunajské a j.) dováženi do státu průmyslového 40—80% veškeré spotřeby, tak že touto volností dovozu domácí rolnictvo ocitlo se v nebezpečenství, že úplně zanikne. Nastal obrat: již nepochybuje se o tom, že třeba zase cla na dovoz zavésti, a uvažuje se jen, jak vysoká mají býti. Zvláště Německo musí si věc dobře rozmysliti. Z jeho národního důchodu (18—20 millionů marek) připadá na vývoz a dovoz více než třetina. Čísla ta ukazují, jak značná část jeho výroby jde do ciziny, a jak značná část jeho spotřeby pochází z ciziny. Kdyby se chránilo vysokými cly obilními, osamotí se v mezinárodním obchodu a ublíží si na jiné straně. A zda-li jest mu možno, aby taková cla skutečně provedlo? — Rusko, majíc 22 millionů km.² a 105 mill. duší snadno se může ohraditi proti cizině, ale kterak Německo, držíc jen 540.483 km.², ale s 52 mill. lidí? — Schmoller tedy radí, aby Německo *a*) na venek po vypršení obchodních smluv pokusilo se o celní spolek obilní se všemi středoevropskými státy, mezi nimiž jakožto údy spolku obchod obilní byl by svobodný; proti státům jiným aby Německo mírně zvýšilo svá obilní cla. Obchodní smlouvy s údy i s nečleny toho spolku obsahovaly by výhody v mnohých kusech všem společné, jenže co do obilních a potravných cel neshodné; členům povoleny by byly výhody i v těchto věcech, ale nikoli nečlenům. *b*) Uvnitř Německa bylo by radno, aby vláda podporovala zřizování rolnických společenstev a společných sýpek, dále aby bez váhání jala se zakupovati pro stát rozsáhlé kusy pozemkové tam, kde jest agrarní bída nejhorší. Část pozemků měla by vláda zalesniti, ostatek zase za vhodných výminek odprodati neb pronajmouti a to po výtce tak, aby vznikaly větší menší usedlosti selské. Snad bylo by i na čase pomýšleti na to, kterak veškeré pozemky vůbec ze zadlužení vybaviti a nové přiměřenější agrární právo provésti. —

Dojem knihy jakožto celku jest neobyčejně příznivý. Dočítaje objemný spis, uznáváš vděčně, žes odnesl si z něho bohatou kořist. Jsou spisovatelé, kteří umějí sbírati historicko-národohospodářská fakta, ale nemají daru, aby výtěžky svého studia dovedli vystihnouti i přehlednými, všeobecnými větami, které ovládají tou spoustou jednotlivostí. A jiní zase zahrnují čtenáře povšechnými ideami, ale zapomínají doložiti je dostatečným počtem vhodných, konkretních udajů. Schmoller jest mistrem obého: i důkladným sběratelem dokladů i dovedným sestrojovatelem přehledných charakteristik a to charakteristik faktům úplně přiměřených. Odtud i přesvědčivost i poučnost i vážná opravdovost jeho výroků, která bezděky budí úctu k spisovateli jakožto muži usilujícímu o to aby vědeckou svou prací prospíval skutečnému životu. Podrobné udaje spisu osvětlují vývoj státu Pruského, ale z všeobecných jeho vět může těžiti příslušník státu kteréhokoli. *Ot. Josek.*

Alfons Dopsch, Die Kärnten-Krainer Frage und die Territorialpolitik der ersten Habsburger. (Archiv f. ö. G., Bd. 87, 1. Hälfte, S. 1—111; Wien 1899.)

Zajímavá a cenná tato práce probírá otázku udělení Korutan a Kraňska v léno v letech 1282—1286, kterou se již řada badatelů obírala. Spočívá na velmi obsáhlém základě, všímajíc si bedlivě všech událostí jen poněkud věci se dotýkajících i listin současných od r. 1256 až do konce 13. stol., ba až do třicátých let 14. stol.; dle našeho náhledu pak podává celkem uspokojivé rozřešení. — Jádro otázky spočívá hlavně v těchto okolnostech: Král Rudolf I. sice na říšském sněmu Augsburském r. 1282 udělil svým synům Albrechtovi a Rudolfovi v léno vévodství Rakouské, Štýrské a Korutanské i s Kraňskem a Vindickou markou, avšak v dotyčné listině lenní z r. 1282 není o Korutansku žádné zmínky. Také nevydán králem žádný holdovací rozkaz ke stavům Korutanským, aniž vykonávali Habsburkové od r. 1282 do r. 1286, kdy Korutansko dostalo se lénem Menhartovi hr. Tyrolskému, práva vladařského v této zemi, neužívajíce ani titulu vévod Korutanských. Naproti tomu v lenním listu Menhartovu z r. 1286 přece zase výslovně se děje zmínka o udělení Korutan i Kraňska r. 1282 vév. Albrechtovi a Rudolfovi.

Dopschovo vysvětlení jest toto. Král Rudolf původně chtěl svým synům uděliti lénem Korutany i s Kraňskem, avšak změnil úmysl r. 1280, když zasloužilý jeho pomocník Menhart hrabě Tyrolský a Gorický vystoupil s nároky na Korutansko a Kraňsko; obmezil své záměry pouze na udělení Kraňska a rozhodl se dáti Korutansko v odměnu za věrné služby Menhartovi, který tam již také od r. 1276 byl zemským hejtmanem. Avšak Kraňsko nebylo říšským knížectvím, proto král Rudolf (jak spisovatel ve zvláštním exkursu dokazuje) r. 1282 vedle Kraňska, které nicméně (od r. 1279) nadále zůstalo v zástavě Menhartově, udělil svým synům lénem také vévodství Korutanské za tím účelem, aby tito zejména nabyli panství korutanských Sponheimovců v Kraňsku. — Menhart pak sice zatím odstranil všechny překážky, které stály v cestě jeho obdaření říšským lénem, dokázav, že není vasalem žádného světského knížete říšského; poněvadž však urputně trval na nárocích i na panství Sponheimovců v Kraňsku, nebylo mu ani vévodství Korutanské lénem propůjčeno, až teprvé r. 1286, kdy Menhart následkem ucházení se krále čes. Václava II o léno korutanské nároků svých na Kraňsko se vzdal. Toto vzdání se stalo se zvláštní smlouvou mezi vévodou Albrechtem Habsburským a hrabětem Menhartem Tyrolským, k onomu udělení léna připojenou; nový vévoda Korutanský vzdal se nároků na Sponheimské panství v Kraňsku, výslovně dokládaje, že převodem vévodství Korutanského nevznikají proň žádná práva v Kraňsku a marce Vindické, nýbrž naopak že i držebnosti vévodů Bernharda a Oldřicha Sponheimských v Kraňsku mají trvale spadnouti na vévodu Albrechta a nemají nikdy více býti odloučeny od panství nad Kraňskem.

Tak se stalo, že r. 1282 ne Menhart, nýbrž synové Rudolfovi Korutansko lénem dostali; chtěl-li totiž král Rudolf svým synům uděliti Kraňsko

v celém objemu, bylo především třeba vyloučiti je ze svazku, ve kterém v poslední době se nalézalo k vévodství Korutanskému. Zvláštní státoprávní postavení Kraňska dalo se právoplatně uskutečniti, když na budoucí zeměpány Kraňska aspoň formálně se převedlo také vévodství Korutanské, kdežto novému vévodovi, kterému Korutansko se chtělo trvale uděliti, propůjčilo se toto teprvé na základě vzdání se dle zvláštní smlouvy. Král Rudolf pak chtěl zamýšlenou změnu státoprávního poměru mezi Kraňskem a Korutany na jisto postaviti ve formě právně nenařikatelné. Proto také udělení léna Korutanského synům Rudolfovým z r. 1282 výslovně je uvedeno v lenní listině Menhartově z r. 1286, kdežto v lenním listu z r. 1282 mlčením jest pominuto.

S vývody Dopschovými polemisuje Bachmann ve své recensi v Lipské »Historische Vierteljahrsschrift« 1900 (str. 540—9) sice dosti duchaplně; nedá se upříti, že dokázal slabost některých vývodů Dopschových, který na jeho polemiku odpověděl tamže 1901 (279—282), načež zase Bachmann dal protiodpověď (str. 283—284); ale přece dle náhledu našeho nevyvrátil Bachmann přesvědčivost celkové argumentace Dopschovy.

Dr. Jaroslav Demel.

K literatuře agrárního práva Bosensko-Hercegovského.

Od samého počátku okkupace Bosny a Hercegoviny se strany Rakousko-Uherska přetřásá se občas ve veřejných listech rakouských i zahraničných i v četných polemických brošurách agrární otázka okkupovaných zemí. Přes to však hledí se na palčivou tuto otázku mimo hranice Bosny a Hercegoviny až dodnes pořáde jen lhostejně. Samým právníkům rakouským jen málo jest známo, že v okkupovaných zemích rakouskouherských zachoval se až na naše dny kousek středověku: právní ústav »kmetství«, »kmetského práva«, ústav podobný namnoze dědičnému selskému poddanství, v Evropě dávno již zrušenému. Posledním sčítáním lidu v Bosně a Hercegovině r. 1895 bylo zjištěno, že z veškerého obyvatelstva zabývajícího se zemědělstvím, připadá na t. zv. kmety, resp. kmetské rodiny, t. j. na selské rodiny usazené na cizích (statkářských, agovských) pozemcích 40·15% všech rodin zemědělských, na rodiny svobodnické pak 39·21%, kdežto na rodiny velkostatkářské 2·63%. Kromě toho bylo 10·23% takových svobodnických rodin, které měly zároveň pozemky kmetské (t. j. pozemky, jejichž vlastníky jsou agové), 7·78% oněch rodin, jež jinak byly zaměstnány při zemědělství (jako selská čeleď nebo nádenníci). Již z tohoto pouhého statistického přehledu se vidí, jakou důležitost má agrární otázka v Bosně a Hercegovině. Mezi samým obyvatelstvem živícím se zemědělstvím, jest 48% (kmeti s čeledí a nádenníky) t. j. polovice bezzemků, kdežto z druhé polovice jest více než pětina sedláků tak malých, že se nemohou uživiti z vlastní půdy a jsou nuceni přibírati k těžení půdu cizí. Vezme li se v úvahu ještě ostatní obyvatelstvo, jež se zemědělstvím nezabývá a nemá tedy pražádných pozemků, a přihlédne-li se i k státním doménám jest poměr, v jakém jest vlastnictví půdy rozděleno mezi jednotlivými třídami obyvatelstva v Bosně a Hercegovině, dojista křiklavý. Jen malá část obyvatelstva má ve svých rukou vlastnictví k půdě — nehledíc k tomu, že vlastnictví toto podle práva tureckého jest (dispositními právy státu) velmi obmezeno, ani k tomu, že půda jest většinou v rukou mohamedanských, tak že agrární otázka národohospodářská stává se zároveň otázkou sociální a politickou.

Kmetské právo, o němž někteří mají za to, že jest specialitou bosenskohercegovskou, není ničím jiným než t. zv. dědičným pachtem na polovic, dědičným kolonátem partiarním. Jako římský colonus partiarius odváděl vlastníkovi pozemku místo určitého pachtovného v penězích alikvotní část úrody, tak odvádí i bosenský a hercegovský kmet (tur. čifčija, něm. rovněž Kmet; výrazů Grundholde a Pächter, dříve obvyklých, nyní se již neužívá) agovi (vlastníkovi pozemku, který se nazývá též — jeli bohatší

a vznešenější — begem; říká se také spahija, officiální název tur. jest čifluk sahibija; srbskochorv. zemljogospodar, gazda, něm. rovněž Aga nebo Grundeigenthümer, na jehož pozemku s rodinou svou dědičně jest usazen, jistou dávku, z pravidla v naturaliích. Vedle dědičného partiarního kolonátu (kmetství) zná bosenskohercegovské právo prostý kolonát partiární, t. j. obligační poměr uzavřený mezi vlastníkem pozemku a sedlákem bezzemkem jen na krátkou dobu. Jako kmet platí i prostý colonus partiarius, zv. v Bosně a Hercegovině priorac, pridržnik, prisjevač, prifatnik, pagonik a j. vlastníkovi půdy z pravidla alikvotní část úrody, po případě jisté fixum (kesim, ćesim). Tento primitivní způsob hospodářských poměrů, kde mezi vlastníkem půdy jakožto kapitalistou a sedlákem bezzemkem jakožto pracovní silou vzniká poměr podobný smlouvě společenské, a výtěžek se dělí mezi obě súčastněné strany, býval kdysi v jednotlivých zemích evropských zjevem zcela obyčejným. Kolonát partiarní zná na př. zákon zemědělský (*νόμος γεωργικος*) v říši Byzancké, zná jej i starší právo západních národů evropských (sr. champart, campi pars, campartum, campartuum terrage, agrier, tasque, complantus, complant), právo ruské (v pramenech XIV.—XVI. stol. uvádějí se sedláci zv. polovniki, odvádějící pánovi polovici úrody), ba pacht na polovic (něm. Halbpacht) znám jest ještě dnes ve Francii (metayage, »polovičnictví«), v Italii, (mezzeria, mezzadria), na Černé Hoře (napolica, ispolica) a j. Ovšem v zemích jmenovaných nepraktikuje se partiarní kolonát dědičný jako v Bosně a Hercegovině, nýbrž »polovičnictví« jen prosté. Dědičnost vysvětluje se u tohoto ústavu v okkupovaných zemích rakouskouherských jen tím, že kmetství jest institucí stejného původu se selským poddanstvím. Také v Bosně a Hercegovině byli před výbojem tureckým na vrchnostenské půdě usazeni poddaní sedláci, kteří pánům svým rovněž robotovali a různé dávky odváděli. Kdyby přirozený vývoj nebyl r. 1463 (dobytím Bosny) a 1482 (dobytím Hercegoviny) násilně přerušen, byl by býval i v nynějších okkupovaných zemích lid selský zbaven stěhovací svobody, a porobení jeho bývalo by dovršeno. V Bosně a Hercegovině zaveden byl vývoj do jiných kolejí, a tak se stalo, že ústav selského poddanství vlivem tureckého výboje došel jiných konců než se stalo v jiných zemích evropských. Jen v tom se poměry nezměnily, že stejně jako dříve nenáleží ještě ani dnes v Bosně a Hercegovině skoro celé polovici selského obyvatelstva vlastnictví k půdě od této části obyvatelstva vzdělávané a užívané.

Poněvadž agrární otázka v Bosně a Hercegovině týká se hlavně majetkových poměrů mezi agou a kmetskou rodinou, nazývá se agrarním právem bosenskohercegovským soubor právních norem, kterými se upravují dotčené poměry mezi statkáři a kmety, čili t. zv. kmetské právo. Následkem souvislosti náležejí do agrárního práva bosenskohercegovského i právní poměry, týkající se pridržníků čili priorců, zmíněných shora prostých partiarních kolonů.

Literatura agrárního práva bosenskohercegovského jest dosud velmi chudá. Až do nedávna zabýval se kmetským právem pouze jediný spisek, práce *O. Volkara*, Über die Agrarverhältnisse in der Hercegovina (Praha 1881), a kromě toho věnováno mu 14 stránek v díle *St. Posiloviće* Das Immobilarrecht in Bosnien und Hercegovina (Záhřeb 1894). Jen malou zmínku o právu kmetském činí spis *Ed. Eichlera* Das Justizwesen Bosniens und der Hercegovina (Vídeň 1889). Vítanou pomůckou jsou tud ž dva nové spisy pocházející od odborníka, výtečného praktického znalce agrárního práva bosenského, okresního přednosty *Adama Karszniewicze*, Das bäuerliche Recht in Bosnien und der Hercegovina (I. sv. 1899, Dolní Tuzla) a Das Verfahren in Agrarstreitigkeiten (tamtéž 1900). Jako novinky literární v tomto oboru sluší uvésti i dvě práce z letošního roku, z nichž jedna, článek Die agrarischen Rechtsverhältnisse im türkischen Reiche od *Milana Pavla Jovanoviće*, vyšla v Zeitschrift für vergl. Rechtsw ss. XV. (Stuttgart 1901), a druhá, polemický spisek *Božidara Nikašinoviće* Bosnien und die Hercegovina unter der Verwaltung der österr.-ung. Monarchie (Berlin 1901, I. sv. Berliner Kongress 1878 und die Agrarfrage), náleží do přehledu prací vědeckých jen

částečně. O obou spisech Karszniewiczových i stati Jovanovićově a knize Nikašinovićově podati chceme stručný referát.

Zkušeného praktika prozrazují oba spisy *Karszniewiczovy*, tištěné jako rukopis ne snad proto, aby byly vyjmuty ze širšího užívání, nýbrž z důvodů jiných, jež tuto uváděti nemůžeme. V předmluvě k prvé své knize praví sice autor, že dílo jeho má býti jen praktickou příruční knihou k orientování v oboru bosenského agrárního práva, avšak vedle stránky praktické není nijak zanedbána ani stránka theoretická, a proto dílo s radostí vítáme. Z předmluvy dovídáme se zároveň, že celé dílo bude míti svazky tři: ve druhém jednati se bude o smlouvách v příčině dobytka, o právu pastvy a polní ochraně, ve třetím mají býti obsaženy všechny příslušné zákony a nařízení. Svazek prvý rozdělen jest na úvod a tři části: v prvé píše se o právu kmetském, ve druhé o pachtovní smlouvě v zemi obvyklé, ve třetí o dávkách, jež odvádí kmet agovi, resp. pachtýř vlastníkovi pozemku. Cizinci, který neví praničeho o kmetském právu bosenském, býval by vítaný krátký historický úvod a srovnání s agrárními poměry v jiných státech. Že v úvodu nic takového není, vysvětluje se jen tím, že spis Karszniewiczův určen jest hlavně pro praktickou úřední potřebu v Bosně a Hercegovině. Z důvodu toho neprobírá se také podrobně t zv. seferské nařízení (zákon ze 14. seferu 1276, t. j. z r. 1859), tištěné ve sbírce zak bos., a úřednictvu dobře známé. Naproti tomu však citována jsou na příslušných místech četná nařízení a výnosy zemské vlády bosenské, týkající se práva agrárního. Kmetské právo definuje Karszniewicz jako věcné, selské rodině dědičně náležející právo užívati za úplatu cizí půdy. Zcela správné a theoreticky zajímavé jest všechno, co se uvádí na str. 16. a násl. o podobných i rozdílných známkách na jedné straně práva kmetského a na druhé straně smlouvy pachtovní, společenské, práva služebností a zejména bývalého selského poddanství Na str. 21. srovnává se kmetské právo s dalmatským kolonátem. — Látka prvého spisu Karszniewiczova rozdělena jest na jednotlivé články, v nichž na způsob textu zákona obsaženo jest, co se blíže vykládá a rozvádí při každém článku Tak na př. pod čl. 8., který zní: Das Kmetenrecht kann durch Vertrag erworben werden, vykládá se, co jsou agrární smlouvy jakého druhu jsou, jaké formy jest k jich uzavření potřebí atd. S náhledem, že by se kmetského práva mohlo nabýti také rozsudkem, nemožno souhlasiti Mát rozsudek pouze moc deklarační, nikoli konstituční. Na str. 48. projevuje Karszniewicz mínění, že právo kmetské může vzniknouti i vydržením Jinak soudí (u. m. str. 109 Posilović. Detailně probírají se dále vzájemné poměry mezi kmetem a agou. Píše se o objemu užívacího práva kmetova, jak co se týče pozemků, tak i jiné půdy, jmenovitě lesní, o právních následcích meliorace i deteriorace kmetluku čili čiftluku (kmetského statku), o povinnostech a břemenech kmetových, o předkupním právě kmetově, o rozličných způsobech zániku kmetského práva, zejména o případech odnětí kmetského práva kmetovi a j V části druhé pojednává se týmž způsobem o pachtovní smlouvě v zemi obvyklé (von dem landesüblichen Pachtvertrage). Na str. 117. uvádí se (jako čl. 40.) »Landesübliche Pachtverträge sind jene Bestandverträge, welche zum Theile oder gänzlich nach den im Lande oder in einzelnen Gegenden herrschenden von der geschriebenen Gesetzgebung abweichenden Gewohnheiten geschlossen und wirksam gemacht werden Solchen Verträgen entspringende Rechtsverhältnisse werden nach den geschlossenen Vereinbarungen und in Ermangelung dieser nach dem Gewohnheitsrechte beurtheilt«. Mezi smlouvy tyto patří nejen prostý partiarní kolonát nýbrž i jiné právní poměry obligační; kombinuje se na př. smlouva pachtovní s námezdní nebo se společenskou a p V části třetí jedná autor o rozličných dávkových soustavách pravidlem jest soustava třetinová, vedle níž však panují četné odchylky, jmenovitě v okresích hercegovských), o způsobu odvádění těchto dávek (t. zv agovských dílů), o reluování dávek naturálních na peníze, o pachtovném fixním (kesim, česim), o službách (hizmet), k nimž (a pokud) jsou povinni kmeti, a o pod. jiných podrobnostech.

Ve druhém spise Karszniewiczově probírá se a vysvětluje nařízení zems. vlády ze dne 8. pros. 1895 č. 143.493/I. (a prováděcí jeho nařízení z 8. ledna 1896, č 2582), kterým upraveno řízení ve sporech agrárních. Spory tyto projednávají se nikoli před řádnými soudy, nýbrž před úřady politickými, což zavdává v Bosně a Hercegovině podnět k nespokojenosti jisté části obyvatelstva.

Obě knihy Karszniewiczovy jsou nevyhnutelnou pomůckou pro každého, kdo se chce podrobně zabývati agrárním právem bosenskohercegovským.

Plagiátem neobyčejné smělosti jest článek *Jovanovićův*: Die agrarischen Rechtsverhältnisse im türkischen Reiche. (Zeitsch. f. vergl. Rechtswiss. XV Band, II. Heft, pag. 275—308). Obsahuje jen 34 stránky, avšak nic na něm není vlastního autorovi. Nehledíc ani k tomu, že nápis článku nijak neodpovídá obsahu (na 28 stránkách píše se o nejrůznějších právních věcech, a teprve posledních šest stránek věnováno jest právu agrárnímu), jest celá »stať« doslovně se změnami jen zcela nepatrnými opsána z knihy Eichlerovy Das Justizwesen Bosniens und der Hercegovina a ze spisku Volkarova Über die Agrarverhältnisse in der Hercegovina. Celé stránky opsány jsou z obou uvedených autorů, a přece ani slovem neděje se o nich zmínka. Až do str. 302 opisuje Jovanović z Eichlera, odtud do konce z Volkara. Co jest obsaženo na str. 277, 283 a 284, jest u Eichlera na str. 69 70 a 71, str. 278 až 281 u Jovanoviće opsány jsou ze str. 63—65, 67—69 u Eichlera. Podobně str. 290 302 u Jovanoviće = str. 25—47 u Eichlera. Všechno jest doslovně opsáno, pouze sem tam vynecháno jest několik nepatrných vět nebo jen slovíček vztahujících se na předcházející část u Eichlera, kteráž u Jovanoviće neměla by smyslu, poněvadž u něho jí není. Vypuštěno jest dále to, co se týká výhradně Bosny a Hercegoviny. Ve své opisovací horlivosti zapomněl však přece Jovanović škrtnouti jednotlivá slova, která se vztahují jen na Bosnu a u něho, poněvadž píše o poměrech v turecké říši, nemají smyslu. (Sr. na př. str. 301 u Jovanoviće se str. 46 u Eichlera; z věty »welche in Bosnien erst nach Bewältigung des Aufstandes durch Omer Pascha zur Durchführung gelangt ist« škrtnuto jest pouze slovo in Bosnien, kdežto ostatní slova jsou proti smyslu ponechána). Jak bez rozmyslu a beze znalosti věci Jovanović opisuje, o tom svědčí mezi jiným, co se píše na str. 278 o zákoně ze 7. šabanu 1274 (1857). Kdyby autor měl jen povrchní znalost práva tureckého, musel by věděti, že datum zmíněného zákona jest sporné. Uvádíť se častěji, že zákon onen vydán byl nikoli 7. šabanu 1274, nýbrž 7. ramazanu 1274 a dle toho říká se mu v Bosně zkráceně také zákon ramazanský. To ovšem Jovanovićovi známo není, a poněvadž Eichler píše, že zákon ten vydán byl 7. šabanu, opisuje Jovanović toto datum. Na doklad Jovanovićova autorství stůjž zde parallelně jedno místo z Jovanoviće a jedno z Eichlera:

Jovanović, str. 290.	Eichler, str. 25.
Als mit der Gründung des türkischen Reiches durch Osman — um 1300 n. Chr. — dieses Staatswesen raschen Schrittes bis an die Küsten des ägäischen und Marmorameeres sich erweiterte, und sohin nach Übersetzung der Meerengen festen Fuss auf der Balkanhalbinsel fasste und von da aus erobernd in Europa vordrang, hatte diese .... Machtentwickelung und Machterhaltung Verhältnisse und Bedürfnisse geschaffen	Als nämlich mit der Gründung des ottomanischen Reiches durch Osman (um 1300 n. Chr.) dieses Staatswesen raschen Schrittes bis an die Küsten des ägäischen und Marmorameeres sich erweiterte, und sohin nach Übersetzung der Meerengen festen Fuss auf der Balkanhalbinsel fasste und von da aus erobernd in Europa vordrang, hatte diese .... Machtentwickelung und Machterhaltung Verhältnisse und Bedürfnisse geschaffen ....

Zrovna tak směle opisuje Jovanović z Volkara, a nic mu nevadí, že Volkar píše o agrárních poměrech jen hercegovských, jež, jak odborníkům známo, značně se v detailech liší od agrárních poměrů v turecké říši. Opiso-

vatel myslil, že si pomůže, vynechá-li sem tam zmínku o Hercegovině, avšak zapomněl, že, co opisuje, platí výhradně jen o této zemi. Někde se nenamáhal ani tolik a opsal všechno doslova. Důkazem jest toto srovnání:

Jovanović, str. 303.	Volkar, str. 18.
Bei Bemessung der Abgabe von Kornfrüchten ist das Drittelsystem (trećina) vorherrschend, in einigen Bezirken das Hälftesystem, in zweien ist die Pauschalirung (pod česimom, idjare) üblich, in anderen kommen wieder alle Systeme, je nach der Ortschaft, resp. der Güte des Bodens vor. Fast ausschliesslich trifft man das Drittelsystem in Hercegovina - Bezirken: Nevesinje, Ljubinje, Konjica und Počitelj	Bei Bemessung der Abgabe von Kornfrüchten ist das Drittelsystem vorherrschend, in einigen Bezirken das Hälftesystem, in zweien ist die Pauschalirung (pod česimom) üblich, in anderen kommen wieder alle Systeme, je nach der Ortschaft, resp. der Güte des Bodens, vor. Fast ausschliesslich trifft man das Drittelsystem in den Bezirken: Ljubinje, Konjica, Počitelj und Nevesinje . . . .

A tak opisuje Jovanović všechno, i co se nehodí. Na str. 23. svého spisku napsal r. 1881 Volkar: »In den letzten 20 Jahren haben die Grundherren von den Kmeten von Allem und Jedem eine Vergütung verlangt . . .« Nehledíc ani k tomu, že věta citovaná se vztahuje pouze na Hercegovinu, a nikoli na Tureckou říši, uplynulo od r. 1881 nových dvacet let, avšak pan Jovanović opisuje na str. 307 své stati přece jen doslovně: »In den letzten 20 Jahren . . . .« atd.

Jest opravdu litovati, že smělý plagiát Jovanovićův vyšel v seriosním německém časopise, a že jeden z redaktorů, sám znalec práva tureckého, tak neopatrným způsobem se dal podvésti.

Kniha *Nikašinovićova* jest, jak shora již uvedeno, spisem polemickým. Autor netajeně vystupuje proti nynějšímu vládnímu režimu v okkupovaných zemích a snaží se dokázati, že Bosna a Hercegovina za správy rakousko-uherské co do hmotného blahobytu obyvatelstva značně poklesly naproti době turecké. Spis jest tendenční do té míry, že na mnohých místech přepíná, jen aby barvami co nejživějšími vylíčil úpadek bosenského selského lidu. Vyšlá kniha jest prvým svazkem díla, rozpočteného na 4 svazky. Díl prvý zabývá se agrární otázkou okkupovaných zemí, a v části úvodní píše se o berlínském kongresu. Tenor knihy jest ten: Bosna a Hercegovina dány byly od cizích mocností do správy Rakousko-Uherska jen za tím účelem, aby agrární otázka, která byla příčinou četných povstání selského lidu ve jmenovaných zemích, konečně byla vyřízena, přes to však nestalo se v řešení této otázky pranic, ba hmotný stav selského lidu v Bosně a Hercegovině zhoršil se ještě za správy rakousko-uherské. Pramenem zla jest prý kruté vybírání desátku a ustanovení zákonné, že protokol o odhadu desátku slouží za základ k výměře t. zv agovského dílu (z pravidla třetiny výtěžku). Pisatel naříká dále na to, že komise desátková složena jest většinou z osob, jež jsou interesovány na tom, aby kmetovi vyměřily co největší desátek, a odsuzuje vybírání desátku v penězích, což neodpovídá poměrům primitivního hospodaření ani zásadám, na jejichž základě se vyměřuje desátek, daň již dle povahy věci v naturáliích. Útočí také na zemskou vládu v Sarajevě, že agrární spory ne přikázala, jak by mělo býti, soudům, nýbrž politickým úřadům. Co se píše ve druhé části knihy (Die landwirtschaftlichen Institutionen der neuen Verwaltung), netýká se práva a vymyká se našemu přehledu. Ke konci otištěno jest memorandum, jež podali zástupci bosensko-hercegovských kmetů dne 8. dubna 1897 císaři rakouskému.

Na čtenáře cizího, který nezná poměrů v Bosně a Hercegovině, působí kniha Nikašinovićova zcela přesvědčivě. Kdo však sezná některé nesprávnosti a jisté přepínání, bude pohlížeti na spis ten s větší reservou a bude bráti

v pochybnost i mnohou věc zcela správnou. Zbytečně se přepíná, že devět desetin obyvatelstva Bosny a Hercegoviny (sr. str. 59 a j.) jest přivedeno na mizinu. Především nedá se ani mysliti, že by všichni kmeti bez výjimky hmotně byli upadli, a pak kdyby i tomu tak bylo, tvoří kmeti, jak shora bylo uvedeno, pouze 40·15% zemědělského (nikoli veškerého) obyvatelstva Nesloužil také nijak na prospěch knihy, mluví-li se (str. 59.) o »tajném cirkuláři«, když cirkulář ten jest otištěn ve sbírce zákonů a p. Ve vlastním svém zájmu měl býti autor opatrnější, neboť jen tak byl by dosáhl svého cíle i u čtenářů nejstřízlivějších.

Dr. Karel Kadlec.

Hlídka časopisů z r. 1900 a 1901.*) Podávají Dr. *Jos. Teige*, Dr. *Jar. Demel* a *Jan Emler*.

Právník, XXXIX. (1900). Dr. *Č. Pinsker*, O promlčení a vydržení šlechtictví v Čechách, (úryvek z rodopisu . Vychází z názoru, že nelze tyto poměry (arci soukromoprávní), posuzovati měřítkem občanského zákona, ježto povstaly před jeho zavedením (jinak kdyby bylo možno použíti ustanovení o. z. o lhůtách promlčecích, byla by každá žádost rehabilitační ztracena; vždyť neužívání šlechtictví v příznivých případech trvá nejméně sto roků). Ukazuje, kterak naše zákonodárství, postrádajíc přímého ustanovení, jakou dobu přerušení může trvati, aniž by nastala ztráta šlechtictví, zůstává zpět za jinými. Uvádí některé případy zdánlivé ztráty promlčením, kde však pravým důvodem bylo schudnutí a nemožnost nésti břemena stavu (jakési zřeknutí se stavu); nelze tedy při otázce promlčení šlechtictví přihlížeti k úpadkům, které v rodech českých nastaly z příčiny chudoby. Také přihlížení k o. z. má obtíže; neníť šlechtictví právem soukromým, není res in commercio, — jest právem politickým, čemuž nevadí, že o. z. stanoví účinky šlechtictví v manželství. Ustanovení o z. o promlčení vztahují se pouze k věcem in commercio; a promlčení, jsouc účinkem vydržení na osobu třetí (jejíž práva se ruší proto, že jiný nabyl jich vydržením), nemůže se aplikovati na šlechtictví, jelikož stát jsa zbaven rodu šlechtického, ničeho nenabývá. Theorii promlčení dlužno zamítnouti také z nemožnosti nějaké doby promlčecí, zvláště když si povšímneme vývinu promlčení dle českého práva od nejstaršího ustanovení v pohořelých deskách r. 1410 do některých doplňků a změn z. zř. z r. 1549 (jež autor vytýká) a nepatrných pozměn zřízením z. z r. 1564. Obn. Z. Z. i zde zavedlo novoty ve prospěch moci královské; pak již nadchází platnost ob. z. o. Ustanovením deklaratorií (Ll. 9 11) promlčení šlechtictví jest přímo vyloučeno. Autor pak vyvozuje právní nemožnost tohoto promlčení také z majestátů a dekretů dvorské kanceláře, (které namnoze předpokládají neužívání šlechtictví po více filiací a přece dopouštějí rehabilitaci) Vydržení stavu jest naproti tomu v jistých případech stanoveno zákony (právo české zná jediný případ výslovně zákonem stanovený), byť i vyžadovalo přijetí do stavu resp též udělení znaku. Erbovníkům bylo možno diuturnitate temporis praejudiciose stav rytířský vydržeti I vydržení doznalo několikeré modifikace. až přešlo na konec ve vyhražené právo královské, libovolně uděliti všecky stupně šlechtictví až do titulu vévodského. — **Ročník** XL. (1901). Dr. *Jindř. Šolc*, Zákonitý stav jazyka českého při soudech do vydání min. nař. z 5. dub. 1897 (přednáška), sleduje vývoj od Obn. Zř. Z. 1627, od o. řádu soudního 1781, od kabin. listu z 8. dub. 1848 a souvislého nař. min. z 22. květ. i cirkuláře appell. soudu z 30. kv. 1848; ukazuje též k nařízením Krausovým z 1852 a násl., načež zase přihlíží k novějším nařízením jazykovým z 1880, jakož i z 1897 a 1898, jichž význam blíže vykládá. — Dr *Č. Pinsker*, O várečných měšťanstvech. Článek směřuje k rozřešení otázky ručení várečníků za dluhy měšťanstva várečného, ve spojení s rozhodnutím sporné podstaty těchto měšťanstev jako veřejných společ-

*) Část látky zadržené pro nedostatek místa z ročníku I.; druhá část této hlídky odkládá se ještě do seš. 3.

ností občanských; připojují se též některé podrobnosti co do historického podkladu a vývoje práva várečného a právních poměrů měšťanstev. — Prof. dr *Jar. Čelakovský*, O významu mistra Viktorina ze Všehrd v kulturních a právních dějinách českých (řeč o slavnosti v Chrudimi 27. říj 1901). Podává nástin doby, ve které Viktorin žil, jeho životopis a postavení v novém proudění humanismu, na jehož dráze také se nalézal, a (proti jiným humanistům) zakladatelem českého humanismu národního se stal. Potom vykládá význam Všehrdova arcidíla »Knih devaterých«; zvláště líčí nechuť, která se jevila u vyšších stavů proti tomuto sepsání, nepřejícímu šlechtické oligarchii, vytýká Všehrdovy názory o vysoké ceně práva českého a o jeho poměru k právu římskému, označuje postavení »Knih« v současném písemnictví i vůbec vzpomíná vynikajících vlastností znamenitého českého právníka a vlastence. *E.*

Obzor národohospodářský, VI. Pošta historicky a národohospodářsky (str. 370 n., 421 n., posud neukončeno). Od stručných zmínek o předchůdcích pošty v starém Egyptě a o pravidelném zařízení jízdních kurýrů Cyrem v Persii provádí nás autor líčením zařízení pro stálou dopravu zpráv k účelům státním v říši římské, k zcentralisované dopravní organisaci církve, universit, jakož i světských vrchností a korporací (podrobně též o Čechách). Ukazuje, kterak počátky moderního poštovnictví v jedno spadají s počínajícím sesílením moci státní; za Karla VIII. poprve označena sorganisovaná služba dopravní »poštou,« jež přijavši později též dopravu osob a soukromých dopisů stává se zařízením mezinárodním. Připomínaje spojení rodu Taxisů s poštovnictvím, líčí pak autor vývoj poštovnictví v zemích habsburských (českých a rakouských od prvního poštovního řádu pro Čechy v listině ze 26. srpna 1535 k výkvětu za doby Rudolfa II., k úpadku po válce třicetileté, až zase k centralisaci pod gen. poštovním ředitelstvím r. 1749 Přihlíží k souvislosti mezi časopisectvím a vývojem pošty, a dospívá pak v II. kap. k vývoji poštovnictví v 19. století. *E.*

Věstník král. české společnosti nauk, 1900. *Th. Antl*, Seznam úroků z města Loun a ze vsí k němu náležitých v l. 1450—51; je to seznam poddaných ve všech městských — *Fr. Mil. Kouba*, Querela stavů českých r. 1611. Rudolf II mínil r. 1611 pomocí vojska pasovského, jež jeho bratranec arcikn. Leopold přivedl do Čech a do Prahy, zbaviti se těžkých ústupků, které na něm vymohli bratr jeho Matyáš ve smlouvě Libeňské 1608 a potom 1609 protestantští stavové. Ale místo toho vpád pasovský přinesl císaři sesazení s trůnu. Querela česká, tuto otištěná, jest pak stížný list, jejž stavové čeští, hlavně protestantští, měli přednésti na sněmě, aby bylo počato jednání o přenesení koruny české s Rudolfa na Matyáše; ke čtení jejímu však nedošlo, když Rudolf byl donucen, aby »dobrovolně« resignoval. — *F. V. Šimák*, Chotěšovské zprávy o selské bouři r. 1680. — *F. Strnad*, Rejstřík kraje plzenského z r. 1600; je významný pro dějiny národnostní. *T.*

Památky archaeologické a místopisné. Red. dr. *J. L. Píč.* Díl XVIII. *Ant. Tomíček*, Zřízení městské v Litomyšli. Jest jedna z četných prací tohoto spisovatele o dějinách Litomyšle; otištěno je zde dvoje zřízení, a sice jedno dané paní Marii Manriquovou z Láru (1583—1608) a druhé paní Polixenou z Lobkovic z r. 1608 (vydavateli jest neznámo vydání tohoto druhého zřízení v Čas Čes Musea 1844). V prvém, starším, zapovídá se každé jiné vyznání náboženské vyjma pod jednou neb obojí spůsobou a obmezuje se zastupování stran řečníky: »chci, aby potřebu svou sami, jakž umějí, sprostně oznámili; neb se spravedlnost nezakládá na lidském jazyku než na soudu a spravedlivém rozvážení« — *Jos. Šimek*, Brány a věže Kutnohorské; pojednává též o cle městském. — *Th. Antl*, Další příspěvky k cechovnictví v jižních Čechách. V tomto pokračování důležité publikace cechovních řádů jihočeských otiskuje autor pravidla a řády vydané r. 1519

Petrem Vokem z Rožmberka pro Třeboň, Lomnici a Veselí; i zde tovaryši bývali zastoupeni dvěma staršími, jedním mistry, druhým tovaryši voleným: jiná důležitá ustanovení socialní obsahuje tento řád; druhý řád cechu hrnčířského, vydaný Vilémem z Rožmberka roku 1555, týče se zvl. mistrovského kusu a práva výpovědi — Díl XIX. *Th. Antl.* Artikulové, jimiž se sousedé a všickni obyvatelé nynější i budoucí ve vesnici Bitozevsi nyní a na časy věčné říditi a spravovati mají; vydány Bernardem Hruškou z Března sepsáním Adama Stehlíka z Prahy z r. 1580; z připojené přísahy konšelské vysvítá, že konšelé vesničtí byli zde jmenováni pánem vesnice. — *Fr. Bareš*, O živlu německém v Ml. Boleslavi od věku 15. do 19. Uvádí zajímavé faktum, že Boleslav Ml. ve svých stycích s něm. městy lužickými užívala do r. 1589 jen češtiny; obrat stal se působením Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, »jenž byl sice český pán, ale Němce příliš fedroval a za sebou loudil;« do vnitřní úřední správy zavedena němčina teprv v druhé polovici 17. stol. král. rychtáři a krajskými hejtmany, a za vlády cís. Františka I. opanovala veškeré úřední jednání. — *Th. Antl*, O cechovnictví v Třeboni, obsahuje pravidla cechů kovářů z r. 1563, pekařů z r. 1568, soukeníků z r. 1569 a mydlářů z r. 1578. — *B. V. Spiess*, Kterak a co Královhradečtí druhdy kšaftovali (obírá se pouze vnitřním obsahem nikoli formou testamentů z XVII. st. — *H. Gross*, Z bývalých cechů v Českém Krumlově; otiskuje řád řeznický z r. 1447; důležité jest ustanovení v příčině prohlídky dobytka dvěma ročně volenými řezníky při kolu (kutlofu) u masných krámů, kam bylo přivésti každý kus před zabitím; maso o jednom tržním dnu neprodané nesmělo býti více do města přineseno; maso uhřivé smělo býti prodáváno jen s výslovným ohlášením, že jest takové. To vše přijal i Jošt z Rožmberka r. 1539 do svého řádu. — *T.* — *Jos. Smolík*, O mincovně v Budějovicích Českých; příspěvek k historii českých hor stříbrných a českého mincovnictví. — *Otokar Leminger* jedná o Pamětech Ondřeje Křivoláčka, obsahujících zápisy o splácení dluhů erckaféřských za rudy lénšaftním havéřům. — JUDr. *K. V. Adámek*, Město Skuč; uvádí několik detailů o privilegiích tržních, artykulích cechovních, organisaci správy městské a p. — *Hynek Gross*, Z bývalých cechů v Českém Krumlově; pokračování o krejčích, sladovnících, kožešnících a obuvnících. — *Jos. Siblík*, Příspěvky k cechovnictví z Blatenska; týče se městečka Sedlic, kterým dostalo se po řádků a cechů teprve poč. 18. st. Článek uvádí celé znění artykulů cechu řeznického, obuvnického a krejčovského; pokud se týče cechu kovářského, kolářského, bednářského, truhlářského, zámečnického, odkazuje k téměř totožným artykulům Krumlovským. *E.*

Český časopis historický. VI (1900): *Kadlec K.*, O potřebě vydati zprávy byzanckých spisovatelů o Slovanech. — *Jos. Pekař*, K sporu o zádruhu staroslovanskou; podává cennou literaturu o věci, předmětu neřeší, ačkoli staví se rozhodně proti Kadlcovi, popíraje zejména totožnost šlechtického nedílu čes. a polského a zádruhy jihoslovanské, i starobylost zádruhy u Slovanů vůbec; článek jeví ještě stopy boje o R. Z. — Z četných referátů buď vytčen *Kratochvílův* o Kameníčkových: Zemské sněmy a sjezdy moravské I — *T.* — VII. (1901): *Jos. Pekař*, Nová kniha o českém horním právu a českém dolování středověkém, (Zycha, Das böhm. Bergrecht etc., viz Sborník I, str. 134 sl.). — *Th. Antl* a *Jos. Pekař*, Kojakovice, Materiály k dějinám české vesnice. Podávají zprávy o hospodářském a právním životě této osady na panství kdys Rožmberském (první zpráva z r. 1371); zprávy o výměře pozemků a dávek, jež poddaní z nich platili, i poplatků, jež z jiného majetku (krav atd.) odváděli, o míře robot, o měnlivosti a vývoji poddanských poměrů a později výkupu z robot — lze zde sledovati od prvého data po pět století až do nové doby, kde ukázáno i k výměře kontribuce po zřízení Josefinského katastru. — *Jos. Pekař*, K českým dějinám agrárním ve středověku. Obšírný referát a ostrá kritika o knize *Jasinského* (Očerki i izslědovanija po socialnoj i ekonomičeskoj istorii Čechii v srednie věka.

Tom. I, Osnovy socialnago stroja češskago naroda v epochu gospodstva obyčnago prava. Jurjev 1901); vytýká spisovateli »agrární poesii», jelikož prý právo české a slovanské podává o době staroslovanské pravý opak toho, než co Jasinski hledí dokázati ze zásady, že rozvoj společenského a státního zřízení v českém státu dál se samostatně a ne pod působením německého práva. — *Jos. Pekař*, K dějinám stavovského státu. Referuje o spise *Frid. Teznerově*: Technik und Geist des ständisch monarchischen Staatsrechts, který »vznikl z pokusu a obranu proti F. Rachfahlovi.« Referent shledává v něm polemiku proti přenášení moderních ústavních pojmů na poměry státu stavovského a proti příliš širokým vymezením stavovského práva zákonodárného; při tom vytýká autorovi, že mu jde o nepříznivou kvalifikaci stavovství a stavovských práv; dále mu vytýká neznalost české ústavy stavovské, příslušné literatury i materiálu; protož tato práce neuspokojí historika ani právníka. *E.*

Věstník slovanských starožitností, vydává dr. *L. Niederle*. Sv. III. (1899). Zde seskupeny jsou referáty o spisu *Kadlcově*: Rodinný nedíl či zádruha v právu slovanském. *Vl. Levec* stojí při straně *Spevcově* uváděje, že pokud otec žije, náleží veškerý statek jemu, pak po smrti jeho, rozdělí-li se bratří, stává se každý dědic samostatným vlastníkem, zůstanou-li ale z kteréhokoli důvodu hospodářského spolu, povstává condominium k ideálním částem. *Balzer* naproti tomu celkem s Kadlcem souhlasí a upozorňuje na svůj článek v Kwartalniku historycznym 1899: O zadrudze słowiańskiej, uwagi i polemika. *Bogišič* podává velmi cenné dodatky k celé otázce. — *T.* — Svazek IV. (1900) mimo jiné přináší (str. 36) referát o knize *A. Guirs*, Das östliche Germanien und seine Verkehrswege in der Darstellung des Ptolemaeus (1898), »stanovící všecky cesty, které vedly od Dunaje východní Germanií k severu.« Vedle hlavních cest (obchodu s jantarem) vycházela z Usbia, z Hallštatských salin, obchodní cesta solní poříčím Vltavy do střední Moravy a jiná z Usbia přes Strevintu, Kasurgis (obě místa spadají do jižních Čech) a odtud dvojím směrem přes Nomisterion a Lupfurdon podél toku Labe k severu, jednak přes Hegetmatii, Sugidunum (které spadají do severních Čech). Referent (N.) nesouhlasí ve všem s lokalisací uvedených drah. *E.*

Národopisný sborník československý. Sv. 6. (1900) obsahuje *Kadlcův* článek »K slovu o zádruze«, kdež autor ukazuje, že s dr. *Peiskerem*, který v IV. svazku téhož časopisu vyložil své názory o zádruze v článku »Slovo k zádruze«, rozchází se naprosto pouze v tom, že 1. s posavádními badateli zádruhu pokládá za starobylou právní instituci, známou Slovanům od dob nepamětných, kdežto Peisker povazuje zádruhu za výtvor pozdních poměrů. (Srov. níže Zeitschr. für Wirtsch. und Socialgeschichte, kde Dr. *Peisker* znovu v čl. »Die Serb. zadruga« své názory obhajuje); a 2. že pokládá někdejší šlechtickou zádruhu za totožný právní ústav s dnešní selskou zádruhou jižních Slovanů a ruských mužíků, — kdežto dr. Peisker myslí, že u šlechty vůbec nelze mluviti o zádruze, nýbrž jen o šlecht. nedílnosti a že jsou to dva různé právní ústavy; a tyto své theorie zevrubně obhajuje. Srov. též »Čes. čas. hist.« a »Čas. Mat. Mor.« *D.*

Časopis společnosti přátel starožitností českých v Praze. Roč. VIII. *J. V. Nováček*, Hospodářská instrukce Jeníkovská z r 1659. — *J. V. Šimák*, Turnov do válek husitských. Cenný jest tu výklad zřízení městského. Město řídilo se právem magdeburským; rada městská složena byla z 12 přísežných konšelů, kteří sedali podle vážnosti své ve čtyrech lavicích, z nichž každý úřadoval po čtyry neděle jako purkmistr, přijímal obecní peníze a řídil jednání rady. Krom rady městské byli 4 obecní konšelé; jich účel definován tu poněkud nejasně: ježto sousedé neměli kdy všímati si věcí obecních, jdouce po živnostech, měli oni obcovati seděním radním a přihlížeti potřebám městským; a předce dva z nich byli městští radní. Obnova rady i obecních děla se pravidelně v lednu Pro věci důležité svolávána celá obec. — *T.*

— Ročník IX. č. 1, 2. *Th. Antl*, Zápisy kláštera sv. Anny, jinak sv. Vavřince v St. Městě Pražském; podává opis »zprávy a registra hlavních úroků, kteříž se platí při sv. Martinu z vinic i z chmelnic pannám kláštera sv. Anny l. b. 1518«, a zápisů tržních, při kterých zároveň vymíněn roční úrok. *E.*

Sborník hist. kroužku. II. č. 3 (str. 145): *Hynek Gross*, Některé doplňky k listáři Zlatokorunskému (jedna listina týká se poddanského práva odúmrtního kláštera příslušejícího, jedna vysazení cel ze zboží přes most na Vltavě kláštera). *E.*

Alétheia. Roč. IV. (1900—1901). Z předchozích ročníků pokračuje *Fr. Vacek*, Vývoj society a práva slovanského v Čechách. Zabývá se vývojem klášterů mužských i ženských ve 12. stol. i později, snahami biskupa Zdíka po jich zvelebení, jmenovitě pokud jde o »řeholní kanovníky« i praemonstráty; ukazuje, kterak jednotlivé řády vždy více bývaly statky obdarovány od panovníků, kteří rádi je uváděli do Čech (jako Vladislav Johannity a Přemysl Otakar I. řád německých rytířů). Pojednávaje pak o hospodářské správě, řízení statků a poměrech lidí klášterských rozebírá tyto světské klášterní zaležitosti velmi podrobně dle jednotlivých řádů a organisací duchovních, a to proto, že tím poskytuje se u té které kongregace celkový obraz jejího hospodářského zřízení, ducha, kterým správa její se nesla ku poddanské třídě, i zakladatelské politiky klášterů, která i na města se vztahovala. Potom autor přihlíží k episkopátu; sleduje snahy jeho držitelů po zjednání nákladu na chrámy a duchovenstvo, jenž z počátku kryl se desátky z úrody zemské v plodinách, později i v penězích; ukázav, jak důchody biskupské přes úsilovnou péči biskupů byly zkracovány různými výhradami a výsadami klášterů, i zadržováním desátků se strany zemanů, dospívá k líčení zápasu biskupův o immunitu majetku církevního, jež (opakem k Německu) byla rušena příslušností poddaných lidí na biskupství ke světské soudní a správní moci — kteryžto zápas skončil r. 1187 pro biskupa (dosáhnuvšího zároveň postavení immediatního říšského knížete) vítězně. — Ročn. V, seš. 1.—3 *Fr. Vacek* postupuje od vítězného boje biskupa pražského o immunitu jeho a svatovítské kapitoly od zeměpanských platů, zemských robot atd. k propůjčení svobod klášterům a kollegiátním kapitolám i výhod duchovenským korporacím nebo jednotl. jejich členům. Přihlíží pak k účinkům vlivu církevního na společenské instituty a právní zřízení v zemi (jmenovitě na upevnění svazků manželských), dotýká se práva kostelního asylu; ukazuje, kterak řízení duchovenstva spočívalo v rukou biskupových, jemuž Přemyslem Ot. I. i všeliké soudy nad kleriky byly propuštěny. Po poznámkách, týkajících se rozdělení diecése na několik arcijáhenství z důvodu snažšího dohledu netoliko na osadní kněží, nýbrž i na mravní život vůbec, naznačuje autor přímý i nepřímý vliv církve v zákonodárství a soudnictví zemské. Kap. VII. o bojovnících (druzích) jest ukončena tato stať. *E.*

Almanach kr. hlav. města Prahy. Roč. IV. (1901). *J. Vlk*, Chudinství kr. hl. m. Prahy, líčí dějiny tohoto zřízení až do r. 1890. — *J. Teige*, Seznamy měšťanů pražských, I. Staré Město (1324—50); v úvodu promluveno o propůjčování práva městského. *T.*

Český lid. Red. dr. Č. Zíbrt. Roč. IX. (1900): *Pisch O.*, Robota na Kojetínsku. — *F. J. Čečetka*, Z doby robot na Dymokursku. — *V. Schulz*, Paběrky archivní o čarodějnicích. *F. Velc*, »Spravedlnost« (šibenice) ve Mšeci. — *K. Labler*, Artikulové svolení obecního v Brandejse n. L. z r 1582. — *A. Tomíček*, Rodinný nedíl v dědickém právu městském a na Litomyšlsku v 15. a 16. st. — *Fr. Teplý*, Obnova magistrátu v Miličíně r. 1735. — *T.* — Roč. X. (1900—1901). *Eduard Šebesta*, Stezky středních Sudet a jich kulturně historický význam (jako referát o knize *R. Foxe*, Die Pässe der Sudeten unter besonderer Berücksichtigung der Centralsudeten, Stuttgart 1900: připojuje některé své poznámky a srovnává s rozličnými úsudky jiných.) — *V. Vaněk*, Postavení učitele a duchovního správce v Olešnici r. 1848; histo-

rický obrázek z vikariátu Semilského. — Dr. *Ant. Krecar*, Jak přešli Slanští z poddanství v ochranu (dle pamětní knihy a listin). — Dr. *Em Fait*, Srovnavací studie o svatebních obyčejích, zvláště o svatbě v Makedonii. *Jos. Kojecký*, Pluh, příspěvek k jeho dějinám v našich zemích. — *F. J. Čečetka*, Náboženská hnutí na Dymokursku a Chlumecku (dle zápisů v archivech). — Svatby vojenské za starých časů; vypravuje *Karel Zástěra*, podplukovník v. v. *E.*

Osvěta, 1900: *B. Rieger*, O krajském zřízení pro král. České; s historickým přehledem od r. 1848. — *Týž*, O prozatímných zákonech (§ 14), též s vývojem od r. 1849. — *Týž* pokračuje též v řadě svých studií o rak. vývoji ústavním: Říjnový diplom r. 1860. — R. 1901: *Týž*, Česká státoprávní otázka v l. 1848—65. — *Týž*, Ústava únorová r. 1861. *T.*

Česká revue. IV. *Al. Zucker*, Jiří Poděbradský a české mezinár. styky v 15. stol.; poukazuje na snahy po smírném vyřízení mezinár. sporů dle zpráv o cestě českého poselstva ke dvoru krále Ludvíka XI r. 1464. — *A. Mířička*, O trestním právu vojenském (přehled). — *T.* Dr. *Ant. Dokupil*, O královské oboře; krom historických podrobností zabývá se zvláštním právním postavením »královské obory«, jakožto majetku českého krále, kdežto zemský výbor jest správcem a užívatelem. *E.*

Časopis Matice Moravské. XXIV. (1900): *Bartocha Josef*, Jak za starých dob čeština se znenáhla stala jazykem jednacím (úředním) v zemích koruny české. Původně byla latina jazykem jednacím a diplomatickým, vedle ní záhy již němčina. Proti tomu jeví se koncem XIII. a ve XIV. stol. reakce české šlechty, jejíž jednacím jazykem stala se čeština již v poslední čtvrti XIV. stol. (1. listina česká z r. 1370), a jejíž vlivem dostala se čeština vedle latiny a němčiny od r. 1394 do kanceláře král., resp. od r. 1389 do moravské markr kanceláře, r. 1430 do kanceláře knížat slezských, a vlivem panovnických kanceláří poč. stol XIV. pak i do měst královských a nekrálovských (1. listina čes. z r. 1396). Války husitské učinily pak češtinu téměř výhradným jazykem úředním, vyjímajíc kancelář královskou, kde latina pořád měla přednost, a desky zemské, do nichž se ještě nějakou dobu výhradně latinské zápisy dály; čeština teprve r. 1426 na Krnovsku, r. 1431 v Opavsku, r. 1480 na Moravě a r. 1495 v Čechách stala se i v deskách zemských jazykem panujícím. — *Klvaňa Josef*, Krevní kniha městečka Bojkovic (výtah z této knihy ze stol. 17., jenž pokračuje a v ročníku 1901 ukončen jest.) — *Nosek Fraut.*, Práva horská na panství Hodonínsko-Pavlovském (právní předpisy ohledně vinic dědiny Rakvic panství Hodonínského z l. 1707 a 1708). — *Mat. Václavek*, Panství Vsacké l. 1776 (vyňato z obšírného popisu panství Vsetínského na Moravě z r. 1776, jejž vydal tehdejší vrchní Jos. Jiří Bergler; dotýká se zevrubně právních poměrů lidu poddanského). — Roč. XXV. (1901) *Fr. Šilhavý*, Místní názvy Brtnice, Dlouhá Brtnice a Brtnička (dotýká se různých právních poměrů, zejména tak zvaného »brtného práva«) — *Karel Kadlec*, Rodinný nedíl ve světle srovnávacích dějin právních. Odpověď na kritiku Dra. Pekaře »K sporu o zádruhu slovanskou« v Č. Č. H. 1900, ve které spisovatel znova zevrubně obhajuje these svého spisu »Rodinný nedíl čili zádruha v právu slovanském«, že totiž 1. jihoslovanská zádruha a čes. i pol. rodinný nedíl šlechtický jsou jeden a týž ústav právní, a 2. že zádružné zřízení existovalo skutečně u všech starých Slovanů. — *Fr. Tischer*, Dopisy Zikmunda Helta z Kementu p. Jachýmovi z Hradce od r. 1553—1558 (dotýkající se též místy tehdejších právních poměrů). *D.*

Věstník Matice Opavské. Čís. 8. (1899): *A. Landsfeld*, Městský archiv Těšínský; seznam listin urbářů a městských knih v městském archivu Těšínském. — *V. Hauer*, Hledání práva v 17. a 18. století na Paskovsku. Vyličení nižšího soudnictví na tomto panství v 17. a 18. stol., jež vykonávali jednak z občanů ustanovený fojt (jako smírčí soudce), jednak obecní starší

Paskovští, pokud se týče Velkohrabovští a Novobílští za spolupůsobení tamějšího fojta (právo Paskovské, Velkohrabovské a Novobílské) jako jakási stolice vyšší. — Čís. 9. (1901): U z e m s k é h o p r á v a T ě š í n s k é h o (1590 až 1604; líčí se zevrubně některé případy občanských sporů i trestních processů před zem. právem těšínským. — C e c h o v é š e v c o v š t í v knížectví Těšínském; řád cechu ševcovského v Těšíně z roku 1547, i s dodatky potvrzujícího privilegia knížete Václava Adama z 1602. *D.*

Časopis vlasten. mus. spolku v Olomouci. Roč. 17. (1899—1900). Z »různých zpráv« vyjímáme: *V. Houdek*, Špancedule obecních zřízenců tovačovských; zpráva o několika listinách 18. stol. z archivu Tovačovského stanovících podmínky, za kterých různí zřízenci přijímáni do obecních služeb. — Roč. 18. (1900—1901). *V. Pinkava*, Litovel na slovanském a německém právu. Spisovatel snaží se dokázati, že listiny z r. 1243 (Cod. dipl. Mor. III. p. 19), 1270 (IV. 51) a 1287 (III. 339) o vysazení Litovle na německém právě nejsou podvrženy. *D.*

Časopis moravského musea zemského. Roč. I. (1901): *Fr. Šujan*, Prameny a pomůcky k dějinám Brna. Podává přehled pramenů a literatury o nich, jakož i pomůcek, mezi nimiž mnohé týkají se právních dějin brněnských. *D.*

Sborník museálnej slovenskej spoločnosti. Roč. V. (1900): *Archiv* obsahuje (vesměs z archivu baňsko-bystřického) několik listin z konce 16. a poč. 17. stol., které se dotýkají tehdejších poměrů poddanských, jedno doznání dluhu a vyzvání k zaplacení z r. 1604, smírčí nález palatina hraběte Jižího Thurza z r. 1612 ve sporu města B. Bystřice s tamějším měšťanem Friedenreichem. — Roč. VI. (1901), sv. 1.: *Jan Kluch*, Artikule slovenskej cechy súkennickej v Eberhardě na Czallokösi z r. 1675. — **Slovenské Pohlady**, 1901: *A. B-y*, Kremnica a její okolí (první historická část článku dotýká se též stručně privilegií města Křemnice a jejích právních poměrů). *D.*

Právo občanské.

Dr. *Emanuel Tilsch*, *Der Einfluss der Civilprozessgesetze auf das materielle Recht* und die in vorwiegend materiellrechtlichen Gesetzen enthaltenen prozessualen Bestimmungen. (Zweite umgearb. u. vermehrte Auflage. Wien 1901, Manz.)

Již prvním vydáním své obšírné práce o vlivu processuálních zákonů na právo materielní velice zavděčil se bystrozraký autor rakouským právníkům. Druhé rozmnožené a přepracované vydání vyniká nad první netoliko rozmnoženou látkou, nýbrž též hlubším její propracováním a podrobnějším použitím souvislé literatury. Co se týče uspořádání látky, přidržuje se autor i v druhém vydání své monografie pořádku paragrafů, jak v občanském zákonníku po sobě následují, a usnadnil tím zejména praktickým právníkům případné použití výkladů svých. Cenu svého díla zvýšil autor často důkladnými rozbory principielních otázek a kritickým třeba ne vždy úplným výběrem ze soudobé a starší literatury. Že vědecké pronikání látky při různých předmětech nestejným se jeví, vysvětliti lze rozmanitostí probraných otázek a přechodním účelem díla. Oznamujíce pozoruhodné dílo to, dotkneme se pochopitelným způsobem jen některých bodů, a nebudiž nám vykládáno ve zlé, když dotkneme se hlavně těch, při kterých nelze nám souhlasiti se spisovatelem.

Dobře vykládá autor na str. 5. sl., že na otázku: zdali při odporu zákona prve prohlášeného, však později působnosti nabyvšího, se zákonem později (za vakace prvnějšího) prohlášeným přednost přísluší tomu neb onomu zákonu, nelze dáti všeobecnou odpověď. Jde tu o otázku interpretace, při které na úmyslu zákonodárcovu v konkretním případě vše záleží. Dle toho správně soudí T., že processuální předpisy §§ 6—8 zák. ze dne 27. dubna 1896 č. 70 ř. z. o obchodech splátkových novým civilním a jurisdikčním řádem zrušeny nebyly; neboť jasným jest úmysl zákonodárcův, že obzvláštní ochrana oným zákonem dlužníkovi ratione necessitatis poskytovaná nemá býti obmezována na dobu trvání starého processualního řízení. V pochybnosti platí ovšem pravidlo, že zákon poslednější deroguje zákonu dříve vyhlášenému, třeba onen prve působnosti nabyl.

Zcela případné jsou výklady T—ovy k § 339 vš. o. z.; jen co se týče formulování konečného výsledku rozkladu na st. 80 byla by precisnější skladba na místě. Praví totiž autor při rozboru otázky, zdali dle nového soud. řádu připouští se žaloba o rušení držby v řízení řádném (t. zv. possessorium ordinarium): že dle slovného znění § 454 civ. pr. přicházíme ku řádné žalobě possessorní, která není vázána třicetidenní lhůtou. Však argumentum a contrario ze slov § 454 jest o sobě velmi povážlivé; slovíčko: »nur« v § tomto znamená patrně jen protivu mezi possessorní a petitorní rozepří; dokonce oproti věcným a historickým důvodům, i Tilschem uznaným, povážlivá interpretace a contr. nikterak na váhu nepadá. Konečně přichází i Tilsch k tomu výsledku, že possessorní žaloba jedině přípustná (§§ 339 vš. obč. z. a § 454 soud. ř.) vázána jest tak jak posud třicetidenní lhůtou,

S výkladem o povaze práva ukojovacího str. 112 sl. v podstatě souhlasíme. — Srovnati se nemůžeme s náhledem spisovatelovým, že zásady o ochraně důvěry v knihy veřejné při exekučním nabývání hypoteky neplatí (str. 130). Důvodů pro tento náhled, který se panující theorii a praxi příčí a ve všeobecném znění §§ 1500 obč. z. §§ 61 násl. knih. z. žádné opory nenalezá, spisovatel neuvádí. Pro správný výklad sr. též jud. č. 143 sb. jud. a posledně mé Vlastnictví (5. vyd.) str. 178 a článek Adlera v Ger.-Z. 1901 č. 23. 24. — Rovněž nelze souhlasiti s náhledem, na str. 140 vysloveným, že § 200 odst. 2. exek. ř., jenž uznává jus offerendi hypotekárního věřitele (§ 462 obč. z.) »nic zvláštního« neobsahuje, nic co by zajisté rovněž neplatilo o každém třetím, jenž věřiteli vyplatí pohledávku vykonatelnou. Naopak — § 462 vš. o. z. obsahuje výjimku ze zásady z § 1423 o. z., vedle kterého věřiteli od osoby třetí placení bez svolení dlužníka nemůže se vnucovati. — Důsledně nemůžeme tudíž souhlasiti s dalším tvrzením spisovatelovým, že druhý odstavec § 200 jest toliko speciálním případem normy třetího odstavce téhož paragrafu. Při vykonání t. zv. jus offerendi § 462 obč. zák. žádá hypotekární věřitel, jenž není exekventem, za zastavení dražby, aniž by byl vázán pololetní čekací lhůtou § 202 odst. 3. (to bezdůvodně pokládá Tilsch za pochybné), kdežto v případě § 202 odst. 3 exekvent žádá za zastavení dražby.

Tím více srovnáváme se s důkladným výkladem autorovým na str. 207 a sl., pak 209 sl., 283 sl. v příčině smyslu a dosahu záhadného druhého

odstavce článku VII. úvodního zák. k civ. proc. Správně uvádí autor ve srovnalosti s Ottem, Soust. úv. § 78, že slovo »Beweiskraft« v čl. VII. znamená něco zcela jiného než totéž slovo v § 294 civ. pr.; míní se tam totiž způsobilost listiny, prokázati materielní existenci právního jednání, tudíž občansko-právní formu (podmínku) vzniku jeho, kdežto § 294 civ. pr. rozhoduje jen processuální průvodní otázku, od koho pochází prohlášení v listině obsažené. Zcela správně soudí autor, že materielněprávní foremnosti právních jednání novým civilním řádem dotčeny nebyly, a že tudíž zejména formy, v kterých dle vš. obč. zák. zřizovati dlužno poslední pořízení, nikterak zrušeny nebyly.

Však zásady té spisovatel po našem rozumu, pokud se týká předpisů § 722 vš. obč. z., důsledně neužívá. Uznává sice správně, že § 586 ob. z. jednající o »důkazu« ústního posledního pořízení, obsahuje předpis o formě materielně-právní; dobře dovolává se při tom slova »rechtskräftig« v § 586 a historie vzniku skladby té normy. Se Stubenrauchem, Andersem, mnou i j. pokládá tudíž (proti Krainz-Ehrenzweigovi § 497 p. 11) normu § 586 za dosud platnou. Tím nápadnějším jest, že spisovatel normu § 722 in fine: že obsah ztraceného posledního pořízení týmž způsobem dokázati dlužno, jakýmž ústní poslední pořízení — za zrušenou prohlašuje. Marně brání se Tilsch proti výtce nedůslednosti, dovolávaje se dvojsmyslných slov: »erwiesen« a »Beweisarten«. Slova »Beweisart« užívá ostatně zákon jen při odvolání na soudní řád! Nepřípadnou jest argumentace, že tu »nejde o vtělení posledního pořízení, nýbrž o reprodukci jeho«, — neboť i v případě § 586 jde toliko o jeho reprodukci. Přímo kladný důkaz, že § 722 neobsahuje processuální, nýbrž materielně-foremný předpis, shledávám v tom, že zákon sám v první větě týkající se důkazu »náhody« výslovně na soudní řád poukazuje, však — v pravé protivě k tomu — ohledně »obsahu testamentu« na materielně-právní předpis § 586 vš. o. z. se odvolává. Tímto obratem nemohl přece zákonodárce nic jiného obmýšleti, než: že formu toho »průvodu« za formálnost občanského práva pokládá. Slovo »erweisen« neznamená zde nic jiného než slovo »bestätigen« v § 586. Také při tomto paragrafu mluvili redaktoři o »důkazu« testamentu a měli nepochybně na mysli občansko-právní formu testamentu.

Zcela správně vykládá Tilsch na str. 211 sl., že zákon ze dne 25. července 1871 § 1 lit. a), b), d) v platnosti žůstal; však nedobře dle našeho soudu tvrdí, že odstavec lit. c) téhož §, jenž jedná o potřebě notářského aktu při stvrzení přijetí věna novým civ. proc. zrušen jest. Dlužno totiž uvážiti, že § 1 lit. c) cit. zák. vstoupil na místo § 1226 obč. z. a že § 1 v úvodu praví: »Die Giltigkeit nachstehender Verträge und Rechtshandlungen ist durch Aufname eines Notariatsactes . . . . bedingt: lit. c): Bestätigungen über den Empfang des Heiratsgutes« etc. Touto skladbou chtěl zákon říci, že platnost stvrzení příjmu věna, jež zajisté jest právním jednáním (Rechtshandlung), obdobným způsobem formou notářského aktu vázána jest, jako zřízení věna (§ 1 lit. a). Vždyť Tilsch sám dobře tak pojímá normu § 1 lit b), vykládaje slova: »Schuldbekenntnisse, welche von einem Ehegatten dem anderen abgegeben werden« v ten smysl, že tu nejde o processuální seznání,

nýbrž (jak jsem vždy učil) o materielní smlouvu doznávací. Názor náš, že § 1 v plné platnosti zůstal, dotvrzuje též minist. nař. ze dne 26. července 1899 č. 141 ř. z., kterým uvádí se zákon ze dne 25. července 1871 beze všeho obmezení v Solnohradsku. To nebylo by možným bývalo, kdyby norma lit. c) byla zrušena civilním řádem.

Tyto a jiné pochybnosti o správnosti některých posudků spisovatelových nemohou ovšem býti na ujmu vědecké ceně knihy, kterouž pokládáme za trvalé obohacení literatury a kterou pro praktickou její důležitost právníkům co nejvřeleji doporučujeme.

V Praze, v září 1901. *Randa.*

Ernest Till, O znaczeniu prawnem automatu. Osobne odbicie z Księgi Pamiątkowej wydanej przez Uniwersytet Lwowski ku uczczeniu jubileuszu Uniwersytetu Krakowskiego. Lwów 1900.

Novými vynálezy vytvořeny byly nové poměry právní, v zákonech nepředvídané, jichž posuzování spojeno jest s obtížemi, při nejmenším s pochybnostmi. Význačnou pro novější vynálezy jest převážně snaha po ušetření síly lidské a času; práce lidská nahražována jest prací strojů. Nahražování to vsahuje již i do právní sféry člověka, stroj stává se jeho zástupcem i v právních jednáních. V římském právu myšlenka zastoupení pomalu razila si cestu, ač šlo jen o zastoupení osoby osobou; dnes již jde o zastoupení osoby strojem.

Zákonodárství, vyjma finanční a živnostenské, v některých případech zachovalo se v příčině automatů nečinně. Jest otázka, zda v oboru práva soukromého jest třeba užiti analogie či zda možno jest užiti bezprostředně nynějších pravidel právních.

Faktický stav věci jest tento: Vlastník automatu (může to býti i držitel neb požívatel) postaví na místě přístupném obecenstvu stroj opatřený obyčejně nápisem, že kdo vsune do otvoru určitý peníz, obdrží určitý výrobek anebo výkon. V postavení automatu leží projev vůle vlastníka. Užití automatu někým z obecenstva jest rovněž projevem vůle. Jest tu tedy projev shodné vůle dvou stran. — Projev vůle vlastníkovy může různě býti vykládán:

Přijmeme-li, že již samo postavení automatu zavazuje k splnění toho, co slíbil, měli bychom tu případ jednostranně závazného aktu, pollicitace (Auslobung). Náhled tento nelze však pokládati za správný, protože při pollicitaci plnění slibujícího musí míti ráz náhrady (úplaty) za způsobení nějakého výsledku, kdežto při automatu věc má se právě obráceně; neboť vlastník automatu slibuje nějaký výsledek, dá li se jemu úplata. Nelze tedy postavení automatu klásti na roveň vypsání cen na př. za literární práce.

Projev vůle vlastníkovy mohl by též považován býti za pozvání k podávání offert, podobné jako má na mysli čl. 337 obch. zák. Leč není záměrem vlastníkovým, aby teprve mu činěny byly offerty, a offerta vůbec musí býti učiněna v ten způsob, aby ten, jemuž byla učiněna, se o ní dověděl; vlastník tu nemá možnost přijetí a odmítnutí.

Projev vůle vlastníkovy (postavení automatu) může konečně považován býti sám za offertu a tento náhled nejvíce shoduje se s podstatou věci. Obtíže působí tu však theoretická zásada, že úmluvu učiniti mohou jen personae certae. Zajisté v době, kdy smlouva se uzavírá, osoba druhého kontrahenta musí již býti jistá, individuálně označená. Z toho však nevyplývá, že by offerta nemohla býti učiněna ad incertam personam. Jestliže totiž někdo činí offertu osobě, která vyplní určitou činnost, osoba ta sama se individualisuje provedením té činnosti. V době učinění offerty osoba oblata jest incerta, v době uzavření smlouvy však certa. Vlastníku automatu jest lhostejno, kdo bude jeho kontrahentem, úkaz to, jenž ve vývoji práva nové doby není řídký (papíry majiteli svědčící, Grundschuld).

Obsah offerty musí býti dovolený a tak určen, aby prosté: přijímám stačilo k uzavření smlouvy. To u automatů bývá, nebylo-li by tomu tak, nebyla by tu offerta.

Offerta musí býti na někoho řízena; komu se offeruje automatem? Zpytujíce vůli, která v činnosti vlastníkově se zjevuje, tážeme se, zda-li vlastník chce učiniti jednu offertu celému obecenstvu aneb spíše tolik offert, kolik smluv trhových atd. učiniti míní, a přicházíme k úsudku, že obracení se vlastníkovo na veřejnost není nic jiného, než forma obsahující mnoho offert, z kterých každá na jednu osobu se vztahuje. Kdo vsune peníz do otvoru, činí to ve vlastním jménĕ, ne ve jménĕ obecenstva. Vlastník slibuje tedy neznámé mu dosud osobĕ, která se mezi obecenstvem najde, o offertĕ se doví a přijetí předepsanou činností projeví.

Další otázka jest, od které do které doby offerent jest vázán svou offertou, nebo spíše svými offertami. Jelikož offerta není adresována obecenstvu, nýbrž jen tomu, kdo požadovanou činnost splní, totiž peníz do stroje vsune, vázanost offerentova začíná teprve tímto okamžikem. Před tím může stroj zavříti, aniž by se obávati musil následků zpětvzetí nějaké offerty Kdyby stroj tomu, jenž peníz vložil do něho, nesplnil, co sliboval, vlastník automatu není práv ze zpětvzetí offerty, nýbrž z nedodržení závazku ze smlouvy již uzavřené. Věcí jeho jest postarati se o takové zařízení stroje, aby v případĕ, že by stroj již nemohl vyplniti, co na něm se požaduje, přijetí offerty se stalo nemožným Obyčejnĕ děje se to tím způsobem, že otvor, jímž peníz má býti vsunut, se automaticky zavře aneb že peníz vložený místo výrobku vypadne. V druhém případĕ ovšem mohou povstati pochybnosti, sluší však uvážiti, že kupec ví aneb má věděti, že v tom případĕ vlastník automatu smlouvu učiniti již nechce.

Kdy jest smlouva perfektní, zejména je-li třeba, aby přijetí offerty bylo offerujícímu oznámeno (§ 862 obč z.: bekannt gemacht werden)? V uvážení, že offerující nepochybnĕ má právo určiti činnost, kterou považovati bude za přijetí offerty, v uvážení dále, že postavením stroje a přispůsobením jeho k funkci po vsunutí peníze tutéž činnost označil jako projev přijetí offerty, která jest zároveň splněním smlouvy, musíme uznati, že zřekl se předchozí odpovědi a projevil, že splnění určené činnosti považovati bude za projev přijetí offerty a tedy dobu vykonání této činnosti za dobu uzavření smlouvy.

Co zde uvedeno, jest hlavní obsah spisu, pokud obsahuje mínění autorovo, autor však neobmezuje se jen na podání svého náhledu a zevrubné odůvodnění jeho, nýbrž, seznamuje nás i s míněními odchylnými, přihlížeje při tom i k literatuře práva obecného, pruského a nového německého. Studium této důkladné a při tom jasnĕ a přesnĕ psané rozpravy o předmĕtĕ tak zajímavém může býti každému doporučeno. *Tilsch.*

Kohler J. Prof Dr., *Substanzrecht und Wertrecht.* (Archiv für die civ. Praxis, sv 91. seš. 2., str. 155—208.).

Geniální professor berlínský opĕtnĕ vystupuje s originální konstrukcí, konstrukcí zvláštní kategorie práv věcných — práv, jichž předmĕtem je hodnota, jichž »souhrnná theorie má býti úhelným kamenem našich práv« (str. 208.) Právem, jehož předmĕtem je substance, jakéhož nejdokonalejším typem je vlastnictví, nazývá K. právo, které objímá věc ve všeobecnosti hospodářských vztahů, tedy právo, mocí kterého potřeby oprávnĕného jsou ukojovány přirozenými vlastnostmi věci; právem pak, jehož předmĕtem je hodnota, a typem právo zástavní, ono právo, při kterém věc oprávnĕnému neslouží přirozenými vlastnostmi, nýbrž hodnotou, jakou repraesentuje.

Pokud jde o charakteristiku práva zástavního, neposkytují výklady tyto nic nového, ovšem však v rozšíření pojmu práv na hodnotu jak stručnĕ kategorii onu chceme nazývati. Neboť 1. vedle práv na hodnotu, při kterých věc je fondem pro určité, summou vyjadřitelné pohledávání oprávnĕného, kamž vedle práva zástavního počítá hlavnĕ ještĕ právo věřitelů konkursních (Beschlagsrecht), věřitelů lodních (Schiffsgläubiger), zná Kohler ještĕ kategorie dvĕ:

2. práva, při nichž hodnota věci je fondem pro opětovná plnění (realná břemena, pak právo požívatele nadace, jež K. ovšem uvádí v kategorii třetí, a 3 práva, která vztahují se na celou hodnotu věci, kamž náležeti mají: práva akcionářů, společníků veřejných, členů společenstev (Genossenschaften) a spolků.

Pokud jde o kategorii druhou, tož patrně nelze vysvětliti reální břemena jakož práva věcná, třeba taková, jichž předmětem je hodnota. Vždyť dlužno proti náhledu tomu uvésti totéž, co uváděno proti staré konstrukci — servitutes juris germanici. Konstrukce reálného břemena jako práva věcného nedovede vysvětliti vsunutí osoby k plnění povinné mezi věc a osobu oprávněnou; nutno tedy setrvati při pojmu obligace vázané (Randa). Naproti tomu pokus, vysvětliti právo požívatele nadace, jako právo věcné, jehož předmětem je hodnota věci, zůstane zajisté pozoruhodným.

Pokud jde o charakteristiku práv třetí kategorie, a zároveň o konstrukci společnosti akciové, společenstva a veřejné společnosti obchodní, vytýká K. toto: Vlastníkem jmění je osoba právnická; akcionáři a společníci (členové společenstva) mají práva na hodnotu, práva toho obsahu, že jim připadá v jistém poměru výtěžek z věci a že při skončení společnosti připadne jim příslušný podíl.[1]) Proč K. konstruuje tyto útvary jako osoby právnické, výslovně neuvádí. Patrně pokládá konstrukci jejich jako společností za nemožnou vzhledem k tomu, že jsou subjekty práv v knihách veřejných, že zastupují jmění, zcizují je a zavazují (str. 164.), kdežto jednotlivcům nižádného přímého vlivu na substanci nepřináleží, dále že mohou akcionáři atd. se společností v právní jednání vstupovati (str. 206.).[2])

Myslím však, že ani duchaplné argumentace K-ovy, zabývající se výkladem postavení akcionářů a p. k společnosti akciové a jmění společenskému, postavení to, jež při konstrukci její jako právnické osoby zůstává nevyjasněným,[3]) nedovedou as zvrátiti učení: Jen tehdy, je-li tu jmění nepřináležející určité osobě neb více takovým společně, je subjektem osoba právnická, nechť konstruuje se táž jako osobnosť fingovaná právem, nechť jako jmění účelové, či konečně jako osoba skutečná, kollektivní; protož společnosti obchodního práva i společenstva jsou společnostmi, societates (sr. vůbec: Randa, Právo obch., 3. sešit, při jednotlivých útvarech společenských)

Je pravda, že mnohé předpisy práva korporačního platí jmenovitě pro společnosti akciové a společenstva, čímž nemá býti řečeno, že tyto jsou nějakými tvary povahy smíšené. Takové vyskytovati se mohou snad při organismech fysických, nikoli však v útvarech sociálních, jak níže bude podotčeno. Tím ovšem uvedená okolnosť vyloučena není, že totiž jisté předpisy pro jeden útvar vydané a z jeho povahy logicky plynoucí, mohou zákonem býti prohlášeny pro jiný útvar povahy podstatně rozdílné, kdež odůvodněny jsou toliko utilitou a nikterak uvažováním logickým. Snad bude tedy řečeno, že spor o povaze akciové společnosti a p. je sporem bezdůvodným, ježto přec vydány jsou předpisy specielní, jednotlivé jevy upravující, že tyto předpisy právní (Rechtssätze) jsou rozhodny, a že otázka, jaký tu pojem (Rechtsbegriff) — zda právnická osoba či společnosť — nemusí býti zodpověděna, majíc zájem pouze theoretický. — Než tomu nepochybně tak není! Neboť tvrzení takové nepomýšlelo by na možnosť, že předpisy právní nemusí celé materie vyčerpati, že se mohou vyskytnouti mezery Jak je doplniti? Patrně obvyklou

[1]) Vlastně tato manipulace s hodnotou není nic nového. Charakterisovalť již Windscheid v dřívějších vydáních pandekt I. § 142. č. 4. partes pro indiviso, jako podíly v hodnotě. Po něm Steinlechner: Wesen der juris communio.

[2]) Táž konstrukce platí prý pro spolky vůbec.

[3]) Spolek je vlastníkem; práva členů spolku k jeho jmění jsou pak právy na hodnotu, tedy právo používati jmění spolkového, hráti v klubu, vypůjčovati si knihy, noviny atd, Tu patrně stal se K-ovi pojem jím konstruovaných práv nejasným, neboť zdá se nám býti nepochybno, že tato užívací práva členů jsou právě právy užívacími, a tedy dle vlastní definice Kohlerovy právy k substanci.

cestou — pomocí analogie. Pokud pak nejde o analogii předpisu právního, tutéž materii upravujícího, jest nutným předpokladem pro použití analogie, by jasným byl pojem, právní povaha útvaru, ve příčině kteréhož analogie má býti použito; aby bylo zjištěno, který pojem je podobný, ve příčině kterého platí táž ratio juris, a odkud tedy analogické předpisy čerpati lze. Poučným je u věci té § 45. odst. 3. obč. zák. pro říši německou, i Kohlerem citovaný, dle jehož předpisu jmění spolku výhradně interessům členů slouživšího, při zrušení jeho připadne členům stejnými podíly Tu jde zajisté o předpis contra rationem juris; dřívější zákony namnoze podobného neznaly. Lze vůbec říci, že logickou dedukcí z povahy věci plyne, že jmění spolku zrušeného je jměním bez pána, jmění zrušené společnosti jměním společníkův. Táži se: 1. Je nezbytně nutným ustanovení čl. 245. odst. 1. obch. zák. toho smyslu. že jmění zrušené společnosti akciové připadá akcionářům dle poměru akcií? a 2. rozpakoval by se někdo v případě, že by ustanovení takového tu nebylo, zodpověděti otázku, zda pro rozhodnutí o osudech jmění zrušené společnosti akciové sluší použíti analogicky předpisů práva korporačního nebo společenského, — ve prospěch alternativy druhé? Tím tuším poukázáno na důležitost otázky, zda osoba právnická či společnosť, a zároveň poukázána nemožnosť útvarů smíšených; neboť dle kterého z různých útvarů, z nichž předpisy jsou kombinovány, dlužno se v případech sporných říditi?

Konstrukce pak zvláštních práv na hodnotu vzhledem k momentu, že akcionářům, členům společenstva atd. jakožto takovým nepřísluší žádný vliv na substanci, je patrně mylna. Otázka většího či menšího vlivu na substanci a úplného jeho vyloučení je pouze otázkou regulace konkurrujících vůlí jednotlivců, je otázkou správy. Kdežto výhradnému vlastníku, pokud se nedotýká veřejných zájmů resp. cizích práv soukromých, přísluší neobmezené působení na substanci, jest ono vzhledem ku konkurrenci již omezeno při communio incidens a společnosti dle práva občanského, a úplně jest vyloučeno při společnosti akciové a společenstvu. Z důvodů lepší správy, z důvodů prospěchu podniku svěřuje se a musí se svěřiti působení na substanci jistým orgánům, osobám, které však nejsou orgány právnické osoby, nýbrž celku akcionářů. Že otázka vlivu na substanci je pochybna, že týž dle různých útvarů je různý a že lze svrchu dotčené seslabování jeho pozorovati, uznává i Kohler (str. 197.) pravě, že při jistých útvarech, kde více osob k substanci oprávněných konkuruje, nelze se vyhnouti regulujícímu upravení vlivu na substanci ve formě principu majoritního Vzhledem k tomu dlužno říci, že i tento útok na učení o akciové společnosti a útvarech pod. jako společnostech sluší pokládati za nezdařený. — Tím ovšem nemá nikterak se býti dotýkáno zásluh, které K. si získal i tu vytčením mnohých interessantních otázek práva společenského a jich řešením. Jen pokud jde o vytčení kategorie práv na hodnotu a applikace její, nelze než práci nazvati omylnou. — Ku konci podotknouti dlužno, že §§ 4.—6. (169—183) obsahují zajímavé příspěvky k objasnění povahy práva obligačního, aniž by s vlastním předmětem pojednání přímo souvisely.

Kohler (tamže, 183 nn. a sešit 3. str. 309—365). Výborné jsou výklady K—ovy týkající se práva společenského (u něho Teilrechte) On nezná útvarů práva společenského, zásadně, principielně různých; nýbrž toliko modus repartice je různý při jednotlivých útvarech (a jak dodáváme, i normy upravující poměr společníků za trvání společenství od sebe se liší). Tedy pokud jde o postavení jednoho každého podílníka oproti věci, náleží při všech druzích společenství každému společníku ideální díl, ale při některých platí zvláštní modus, zvláštní normy pro rozdělení, rozloučení společenství.[1])

[1]) Ideální díl je ovšem vždy rčením obrazným, a znamená vyjádřen konkretně: přiměřený podíl ve vládě věcí nedělenou, reálný (skutečný) podíl v požitcích dílných a opětně ideálný v nedílných, určitý podíl v hodnotě věci nedělené disposice podílem) a reálný díl věci rozdělené. Sr. o dílu idealném vůbec: *Randa*, Eigenthum.

(K. to nazývá společenstvím s nucenými podíly, Gemeinschaft mit Zwangsanteilen.)

Pokud jde o výklad jednotlivých útvarů, je zajímavé a důležité učení o t. sv. Gesammteigenthum (vlastnictví souhrnném německého práva). Opírá se tu konstrukci jakékoli »ideální Gesammtsache«, od jednotlivých věcí rozdílné. »Věc souhrnná přichází v úvahu jen jako element početní, jenž je rozhodný pro rozsah oprávnění na jednotlivých věcech; a zcizení věci souhrnné (podílu jejího) je jen zcizením neurčitého práva na jednotlivých kusech, zcizením, které může se státi jen souhrnně a ne dle jednotlivých těch kusů, poněvadž je jisto, že podílník (specielně spoludědic) obdrží sice předměty do onoho celku spadající, ale není jisto, které — tedy neurčité podílnictví na jednotlivých věcech, ale takové, že věcí těch musí k tomu býti použito, aby jako hodnota společná každému podílníku poskytly příslušný zlomek«. — Konstrukcí tou stal se nepopíratelný krok ku předu, neboť mlhavá věc souhrnná padla. Po našem soudě dlužno však jíti ještě dále a prohlásiti: Konstrukce t. zv. gesammte Hand, Gesammtsache neliší se ničím od konstrukce t. zv. romanistického spoluvlastnictví; jedině v tom je rozdíl, že disposice t. zv. idealním podílem jednotlivých věcí positivní normou je zakázána. Tedy: každému podílníku přísluší podíl na každé věci jako římskému spoluvlastníku, a sice je to v daném okamžiku podíl určitým zlomkem vyjadřitelný (sr. i Kohler, str. 185: dass mithin eine genaue Festsetzung der Beteiligung nur auf Momente geschehen kann).[1]) Avšak disposice tímto podílem na jednotlivých věcech je vyloučena a při dělbě nemusí dojíti k dělení realnímu (pokud jde o poslednější sr. i římské prameny, fr. 21 D 10, 3, c. 3 C. 3, 37). Proč stavíme se zde proti konstrukci neurčitých práv věcných k jednotlivým věcem, má svůj dobrý smysl. Kdyby »ideální díl« jen při rozdělení věci hrál úlohu, bylo by to ovšem bezdůvodno. Ale, jak řečeno, on hraje ji též na př. při braní požitků z věcí nerozdělených. Proč mělo by se ustoupiti od zásady, že i při t. zv. Gesammthandvermögen přísluší reálný podíl v požitcích, je-li summa dílna, každému společníku? A nechceme-li od zásady té ustoupiti, jsme nuceni přijmouti konstrukci ideálních podílů i při jednotlivých věcech do společného jmění patřících. —

Druhý článek obsahuje pokračování a sice provedení thematu: Gemeinschaften mit Zwangsteilung na jednotlivých ústavech. Společenstvím tím rozumí K. takové, při kterém členové jsou podílníky cum partibus, ale pro jejichž rozdělení platí zvláštní normy, na př., že jeden z členů má právo při dělení obdržeti určitou věc v hodnotě napřed určené, aneb že jeden má obdržeti věc *a*, druhý věc *b*, a neshoda v podílech tím povstalá že při dělení ostatních věcí má býti vyrovnána. Za nejzajímavější tvary sem spadající K. prohlašuje: 1. t. zv. divisio parentum, 2. institutio heredis ex re certa, a 3. praelegat.

ad 1. Obšírně dějinami pramenů římských vykládá, jak Římané zneuznavše právní povahu tohoto institutu (případ je ten: rodiče ustanovivše děti své dědici rozkážou, by tomu kterému dítěti určitá věc napřed připadla, stavěli omylně na nauce o fideikomissech a legátech, ale dobře dovedli se vyhnouti úskalím, na která následkem toho se dostali (331). Německý zákonník pak že dobře látku upravil (333).

ad 2. Pokud jde o institutionem ex re certa, zdá se konstrukce K-ova býti přijatelna; dnes ovšem ani ona rolli hráti nebude. Celý institut pozbyl své někdejší důležitosti, sotva kdy potkáme se s posledním pořízením, ve kterém by kdo byl heres ex re certa institutus, a stalo-li by se snad, že by ten, komu určitá věc byla zanechána, v posledním pořízení dědicem nazván byl, neplyne z toho as nic pro qualifikaci jeho jako dědice a bude jej považovati za legatáře.

ad 3. Také praelegát považuje K za »Gemeinschaft mit Zwangsteilung«; celou nauku římskou o praelegátu a sice nejen v konsequencích (jak vůbec doznáno), nýbrž i v jádru, v podstatě považuje za hrubý omyl — praelegát

[1]) Sr. vůbec: *Randa*, Právo obchodní, sešit 3., str. 187.

(správně praeceptio) není legátem, jest to jen modus dělení. Ovšem i jemu vadí zcela přiměřené učení právníků římských, že vzdá li se dědic, v jehož prospěch praecepce zní, dílu dědického jemu napadlého, zůstane mu přes to praecepce; i hledí věc vysvětiti tak: vzdá-li se dědic dědictví, mění praeceptio svou povahu, ona přestává býti částí dílu dědického, a stává se odkazem ve prospěch spoludědice; opatření tedy myšleno tak: v první řadě jako společenstvo s nucenými podíly, v druhé řadě jako odkaz (351.) Nelze popříti, že konstrukce sama je již dosti nucená. Ostatně sluší ještě uvážiti, že vlastně praecepce pojmu dělení se příčí; pod dělbou dlužno rozuměti v první řadě ten případ, kdy na př. A i B jsou dědici ex semisse; A má obdržeti předmět *a*, ale tak, že při dělení ostatních věcí nesrovnalosť tím vzniklá se vyrovná. Avšak praeceptio původní podíly alteruje! — Sám K. (361) doznává, že i Římané rozumnou argumentací mohli, pojímajíce praecepci jako odkaz, dojíti k správným výsledkům vzdor předpisům o akkrescenci, t. j. kdyby byli vytkli, že akkrescence neplatně odkázaného dílu nastává jen tehdy, když neplatnosť je materielní, ekonomická, nikoli tam kde neplatnosť je povahy formální, takže spoludědic, v jehož prospěch praecepce zní, to, co nemůže obdržeti jako legatář, obdrží jako dědic. Tak argumentovalo se v novějších dobách v moderním právu vždy, ač stálo se na stanovisku odkazu. Je tedy vlastně výtěžek konstrukce Kohlerovy i v tomto případě dosti nepatrný. Z toho patrno, že těžisko celého učení o společenstvech s nucenými podíly, leží vzdor tomu, že článek druhý o nich κατ' ἐξοχήν pojednává, v článku prvním — ač nelze popříti, že instituty, namnoze již jen historicky zajímavé, do nového, překvapujícího světla byly postaveny. *Krčmář.*

Archiv für bürgerliches Recht, sv. 19. *Otto Gierke*, Handelsgesellschaft und bürgerliches Recht (114 137). Opětně příspěvek k právu společenskému I *G.* pokládá společnost akciovou a kommanditní na akcie za osoby právnické (130 nn.). Pokud jde o společnost obchodní veřejnou a kommanditní, tvrdí, že ony nejsou ani societami, ani právnickými osobami (116), nýbrž společenstvím k ruce nerozdílné. »Patrně neznamená rčení ‚k ruce nerozdílné' právní institut, nýbrž právní princip. Ono vypovídá o tom, jakým způsobem více osob společně zaujímá právní posici (oproti majetku). A sice praví, že více osob v právní spojitosti (Verbundenheit) má postavení právního subjektu. Tím vyjadřuje protivu k jiným principům právním, které více osobám, jakož subjektům nespojeným (unverbunden) připisují společná práva neb závazky. Právo německé zná i tento poslední princip, ale ono vytvořilo, vycházejíc z práva rodinného, pravé společenství (echte Gemeinschaft), při němž více osob je spojeno (als verbunden gesetzt), a v této spojitosti (Verbundenheit) jsou nositely práv a závazků« (117). Co vlastně osobní spojitostí má býti řečeno, jaké politické úvahy mají se k tomu pojiti, zůstává mně nejasno, a konejším se nadějí, že nikoli vinou mojí. Přece není výsledkem všeho úvaha, že společníci tak pevně a vřele jsou spolu spojeni, že tato páska často byla přirovnána manželství? Že osud společníka často visí na osudu společnosti? (120.) Učí se přece všeobecně, že v struktuře jmění, v postavení jednotlivých členů k jmění tomu leží význam nerozdílné ruky, a že důvodem útvaru toho je zabrániti povolnému rozkladu komplexů majetkových před účelným rozdělením, a nyní má nejasné rčení o osobní spojitosti býti základem celého učení? Jsou nějak osobně spojeni testamentární dědici, z nichž jeden žije v Evropě a druhý v Americe? A oni jsou společníky k ruce nerozdílné (Gesammthänder) ve smyslu něm. obč. zák. Přes tento argument nepomohlo by jistě ani tvrzení, že jednota dědiců datuje se odtud, že representují zůstavitele. — Pokládám tudíž i po tomto pokuse, vysvětliti právní strukturu nerozdílné ruky, za nutné trvati při tom, co bylo řečeno při recensi výkladů Kohlerových. *Krčmář.*

Jahrbücher für Dogmatik, sv. 42. — *Hölder*: Die Anfechtung der Ehe wegen Irrthumes über die Person. Vykládaje příslušná ustano-

vení obč. zák. něm., podává H. některé poznámky všeobecné důležitosti. 1. Dochází zevrubným výkladem k výsledku, že t. zv. Savignyho (»nepravý«) error in corpore a in persona jest omylem v pohnutce, a že tedy t. zv. error qualitatis in personam redundans je skutečně error qualitatis. Neboť okolnosť, že někoho pokládám za kohos jiného, neznamená než, že jemu jisté vlastnosti připisuji, kterých nemá. Jde jen o různý druh vlastností. Vlastnosti totiž věcí, praví H. jsou buď takové, které je od jiných rozlišují (Individualisirungsmerkmale, a o takové jde při error in corpore a in persona), anebo takové, o kterých to neplatí. Než právě prvé mohou často pro individualitu věci neb osoby býti zcela lhostejny. Zakládá se tudíž na omylu mínění, že omylný předpoklad takové vlastnosti má vyšší význam, než omylný předpoklad vlastnosti jiné. — 2. Případy t. zv. zmatení i případy omylů klade H., pokud jde o úvahu civilně politickou, na roveň, vytýkaje, že rozdíl mezi nimi leží jen v tom, že při prvém je důvodem rozdílu mezi skutkem chtěným a učiněným vada fysická, při druhém vada psychická. V obou případech došlo k jinému skutku, než k onomu, jenž v době pojatého záměru jednajícímu na mysli tanul, a nečiní pro právní význam této různosti rozdílu, že on zakládá se v případě druhém na vadě určující pojetí záměru, v prvém na vadě pozdější (sběhší se při projevu záměru). — *Zitelman*: Verhältnis der örtlichen und der zeitlichen Anwendungsnormen zu einander (189—204). Pojednává o otázce sporné v německé literatuře, dlužno-li na právní poměry nastalé před tím, než německý občanský zákonník nabyl platnosti, použiti kollisních norem starého či nového práva. Při rozhodnutí svém řídí se touto úvahou. Naskytne-li se soudci případ, ve kterém vystupuje na př. cizinec, musí tímto způsobem postupovati, by rozhodné právo zjistil: 1. Musí se tázati, jakého práva použíti má, zda domácího či cizího (tu je mu lhostejno, zdali snad doma nebo v cizině nastala změna positivního práva). 2. Aby tuto otázku řešiti mohl, musí se obrátiti k zásadám vlastního práva o místních mezích zákona (k normám kollisním). 3. Stala li se však změna v těchto kollisních normách ve spojení s ostatním materielním právem, předstupuje před otázku, jsou-li proň rozhodny staré či nové kollisní normy. Na to odpovídá Zitelman všeobecnou úvahou (str. 201—204): Nové kollisní normy budou jen na ony právní poměry použity, které, kdyby dle domácího práva měly býti posuzovány, podle nového práva domácího posuzovány být by musily; v ostatních případech platí normy staré. 4. Je-li předchozí otázka rozhodnuta, má tím soudce zjištěno, použije-li ve svém případě norem cizího či domácího práva. 5. Je-li výsledkem těchto úvah, že případ dlužno posuzovati dle domácího práva, rozhodují o tom, má-li nového či starého práva domácího býti použito, normy nového práva o časových mezích zákona. Tím soudce definitivně zjistil normu materielní proň rozhodnou. — Je patrno, že úvaha není ani pro nás, vzdor cogentní povaze norem processních, bezvýznamnou.

Krčmář.

Právo obchodní.

Zarys prava handlowego austryackiego. Napisal Dr. **Antoni Górski,** profesor uniw. Jagiell. Tom I. Pojęcia vstępne i rzecz o osobach prawa handlowego. — Wyd. drugie rozszerzone. Kraków. Nakładem autora. 1900. (Str. XIII + 402).

Zajímavým jest sledovati rozvoj literatury rakouského práva obchodního, pokud jde o soustavná jeho vylíčení. Naší české literatuře přísluší v tom směru — možno říci — primát, a to známým velecenným dílem *Randovým* (první vydání r. 1875), kteréž jest prvním v pravdě důstojným vědeckým zpracováním moderního rakouského práva obchodního; ku starším pokusům systematického výkladu v řeči německé vydaným nelze z části pro zastara-

ralosť jich, z části také pro více populární povahu a i vnitřní jich vady z hlediska vědeckého vážně přihlížeti. Jakožto v řadě druhá následuje po literatuře české v oboru obchodního rakouského práva literatura polská spisem prof. *A. Górskiho* r. 1890 vydaným, obsahujícím soustavný výklad rakouského práva obchodního v podobném rozsahu jako dílo Randovo, totiž výklad o obchodech a naukách prvních tří knih obchodního zákona. Rakouští Němci zůstali poměrně dlouho odkázáni na soustavná díla o obchodním právu německém, kterážto — zvláště pokud šlo o vydání po roce 1870 vyšlá — arciť v důležitých svých partiích (tak zejména co do práva společenského) nepodávala výkladu pro rakouské právo přímo použitelného. Tato mezera rakousko-německé literatury obchodněprávní vyplněna do jisté míry teprve učební knihou *Cansteinovou*, r. 1895, 1896 vyšlou, jakož i soustavným — za pomůcku při studiu učeným — výkladem *Pollitzerovým* (1895).

Připadla nám vítaná úloha referovati tuto o druhém vydání cit. spisu prof. *Górskiho*, vyšlém loňskeho roku pod titulem v čele uvedeným. Vítaná, poněvadž jde o posudek díla zdařilého, jímž dostalo se nejenom nové ozdoby písemnictví spřízněného národa polského, nýbrž i literatuře rakouského obchodního práva vůbec cenného obohacení. Přistupujíce ku provedení úlohy této uvádíme ještě, že arciť při rozsahu projedávané látky resp. hojnosti otázek rozebíraných zcela jest přirozeno, že nejednou potkáváme se i s odpověďmi, v příčině kterých po soudu našem zaujati jest stanovisko odchylné, leč netřeba zajisté povždy ve případech takových proti autorově mínění klásti vlastní; stačíť zajisté k účelům našim, pakli předvádějíce ve hlavních rysech obsah přítomného díla jen tam zajdeme do jednotlivostí, kde doporučovati se to bude zvláštní důležitostí nebo zajímavostí ať věci, ať výkladu.

Obsah přítomného svazku prvního, nadepsaného, jak výše uvedeno, rozdělen jest ve dva díly, z nichžto první (str. 1—83) pojednává o pojmech úvodních, druhý pak (str. 84—402) obsahuje nauky o osobách obchodního práva. Díl první obsahuje ve třech odděleních výklad o obchodu a právu obchodním vůbec, o vymezení a pramenech obchodního práva rakouského a o obchodech v užším smyslu. Druhý díl o osobách práva obchodního dělí se ve dvě velké části; první pojednává o kupci jednotlivci, organisaci kupeckého podniku a pomocných osobách obchodních, druhá pak věnována jest nauce o obchodních sdruženích vůbec.

Zahájiv výklady svoje úvahou o pojmu a rozdělení obchodu (§ 1.) přistupuje autor v poměrně rozsáhlém § 2. ku všeobecné úvaze o pojmu obchodního práva, o rozdělení jeho, o význačných pro ně momentech a jeho dějinách. Pojednávaje při tom o positivním vymezení hranic práva obchodního oproti ostatním oborům soukromoprávním zahrnuje spisovatel sice v obor jeho právo námořní, naproti tomu vylučuje z něho právo pojišťovací a směnečné, jakož i právo autorské a patentní; v příčině poměru obchodního práva ku právu směnečnému blíže zabývá se — v polemice, jak za to máme, zdařilé — známým stanoviskem *Grünhutovým*, jenž zabírá v základě čl. 2. obch. zák. též směnečné právo v obor práva obchodního. Podav ještě v témž paragrafu stručný nárys historického rozvoje obchodního práva přistupuje v §§ 3. a 4. k výkladu o vzniku německo-rakouského obchodního zákona a pozdějším rozvoji rak. zákonodárství obchodního, k čemuž připojuje stručný přehled obchodněprávních oblastí co do cizozemských zákonodárství, jakož i výpočet nejdůležitějších literárních děl sem hledících.

Druhé oddělení dílu prvního nadepsané: »Zakres i źródła prawa handl. austr.« obsahuje přehledný výklad o pojmu »věcí obchodních« jednak dle práva hmotného, jednak dle práva formálního, načež přistupuje autor v § 6. k nauce o pramenech obchodního práva. Tu dáti jest v příčině výkladu o právu obyčejovém a usanci na uváženou, zdali nezachází autor příliš daleko shledávaje v řadě případů v zákoně obch. vytčených dovolání se právního obyčeje, ač jde tam z části o zákonné předpisy, zůstavující přednosť dispositi vůle stran ať výslovně ať konkludentně projevené. (Srv. případy vytčené

na str. 27 v pozn. 2.). Máme za to, že tu na místě jest rozeznávání *Randou* (Obch. pr. str. 31 zejm. pozn. 58.) činěné, dle něhož ve případech výše karakterisovaných rozuměti jest »obyčejem« zpravidla jen faktickou usanci, kdežto dovolání se práva obyčejového shledati jest tam, kde zákon jmenuje obchodní obyčej vedle partikulárních (zemských) zákonů. — V kapitole o interpretaci obchodněprávních norem věnuje autor bližší zřetel zejména též známé kontroversi strany významu protokolů konference Norimberské pro výklad zákona, praecisuje blíže stanovisko jednak *Goldschmidtovo*, jednak *Hahnovo* a přistupuje posléze k mínění Hahnem zastávanému (pro rak. právo též *Randou* v podstatě akceptovanému). — Oddělení druhé zakončeno jest úvahou o místních a časových mezích použití práva obchodního; projednávají se tu zejména otázky, dle kterých norem dlužno posouditi, zda kdo jest kupcem, zda tu jest obchodní společnosť, dále otázka formy právních jednání, zpětného působení zákona a j.

Oddělení třetí dílu prvního obsahuje nauku o obchodech. V úvodní stati pojednává tu autor nejprve všeobecně o zákonodárné soustavě podmětné, předmětné a smíšené (u nás přijaté), pokud jde o vytčení mezí oboru obchodního práva proti právu občanskému. Přistoupiv na to v § 10. k úvaze o podstatě a druzích obchodů, přihlédá k různosti mezi hospodářským a právním pojetím obchodu, vymezuje pojmově rozdělení obchodů v základní a pomocné a obchodů základních v absolutní a relativní; při tom vyslovuje se (str. 40 pozn. 1.) proti zahrnování též pomocných obchodů dle čl. 273. pod společný název obchodů »relativních« s případy čl. 272. Vytknuv jako význačné vlastnosti obchodů jednak znak negativní, že nesmí míti za předmět nemovitosti, jednak že musí zásadně — třebas i jen prostředečně — míti ráz spekulační a přihlédnuv ještě k zásadě čl 276. jakož i ve stručnosti ku stanovisku nového německého obchodního zákona v otázkách těchto, přistupuje autor v § 11. k výkladu o obchodech absolutních. Co do jednotlivostí jest tu podotknouti, že v kontroversní otázce, zdali realisační koupě se strany dodavatele předsevzatá jest obchodem dle čl. 271. č. 1., sdílí *Górski* — oproti mínění zejména *Goldschmidtově* a *Cansteinově* (v příčině tohoto dodáváme ještě další citát str. 110 a 111) - mínění panující. (Tak i *Randa* str. 42 s dovoláním se zvláště ještě též slova »veräussern« ve čl. 271. č. 1. u srovnání s obratem čl. 306. »veräussert u. übergeben«). Je-li úmysl dalšího zcizení kombinován ještě s úmyslem jiným, na př. s úmyslem předchozího užití, rozhoduje dle G. záměr hlavní, a nelze-li konstatovati, co jest úmyslem hlavním, rozhoduje záměr, jehož nejprve lze dosíci (str. 47). Pojednávaje o převzetí pojištění za prémii jakožto absol. obchodu zabývá se též otázkou právní povahy pojištění životního, kterouž zodpovídá, jak za to máme, správně tím, že též tuto jde o pravou smlouvu pojišťovací, a nikoliv o jakousi smlouvu sui generis, resp. smlouvu smíšenou (str. 51). V dalším výpočtu absol. obchodů pozdržuje se déle při obchodech bursovních, vysvětluje pojem a organisaci bursy, jakož i podstatu obchodů terminových resp. differenčních.

§ 12. věnován jest obchodům relativním (čl. 272.). V příčině otázky, zda přesahuje podnik ve případu čl. 272. č. 1. meze řemesla čili nic, prohlašuje autor za rozhodné faktické poměry konkretního případu, nikoli pak ustanovení živnostenského práva v příčině podniků řemeslných a továrních, aniž výši z podniku placených daní vzhledem k § 7. uvád. zák. (str. 63, pozn. 1.). K tomu podotknouti jest tolik, že výše placené daně sama sebou zajisté není bezprostředně rozhodnou pro posudek přesřemeslného objemu, nicméně však nepřímo může býti spolehlivým podkladem pro zodpovědění otázky té, i dlužno tudíž, jak za to máme, přidržeti se tu *Randova* mínění (str. 47, k pozn. 99.), že živnosť každým způsobem meze obyčejného řemesla převyšuje tehdá, když živnostník ze své živnosti platí daň v § 7. uvád. z. (cís nařízením z 11 července 1898. č. 124. ř. z nově textovaném) vyměřenou. — Mezi obchody relativní (základní) přiřaďuje G. ku případům v čl. 272. vytčeným též ještě jednání skladišť veřejných dle § 6. zák. z 28. dubna 1889 č. 64 ř. z., vytýkaje však jako zvláštnost vůči ostatním obchodům je vyzna-

čující, že jednání ta jsou obchody, i když nesměřují k docílení zisku, což místo má z pravidla tenkráte, byly-li podniky ty založeny od zemí neb obcí (str. 71 a 41 sub b.).

Při výkladu o obchodech pomocných zabývá se spisovatel kontroversí strany čl. 273., dotýkající se rozsahu pojmu »náležitosti ku provozování kupcovy živnosti obchodní« i přistupuje s bližším odůvodněním k mínění *Goldschmidtem* (zejm. proti *Hahnově* užšímu stanovisku) zastávanému, že čl. 273. zahrnuje všeliká jednání kupcova, kteráž dle podstaty své mohou býti obchody a proto ku provozování podniku obchodního mohou přináležeti. Co do čl. 274. zasluhuje povšimnutí, že autor dopouští proti praesumpci odst. 2 protidůkaz nejen z obsahu nýbrž do jisté míry i z formy dlužního úpisu, tak na př. i z hmotné povahy listinného substrátu, z řeči, v níž byl psán a j. Tomuto extensivnímu výkladu slov čl. 274. odst. 2. »aus denselben« lze zajisté přisvědčiti. Pojednávaje o čl. 275. zastává správné zajisté mínění, že nespadají pod předpis ten na př. pojišťovací smlouva v příčině nemovitosti uzavřená, dále jednání disponující pohledávkou hypotekární, arci však, že náleží sem na př. zřízení služebnosti k věci nemovité. Dále nepodřaďuje také pod čl. 275. — arci pochybnější již — případ jednak smlouvy týkající se vedle nemovitostí spolu i movitostí, nejsou-li nemovitosti při tom hlavním předmětem smlouvy, jednak případ illace nemovitosti ve společnost.

Úvahy dílu prvého zakončuje autor statí o jedno- a oboustranných obchodech, zvláště pak též vývody o zásadě čl. 277 obch. z.

Druhý díl věnovaný nauce o osobách práva obchodního resp. první jeho část obsahující výklad o kupci jednotlivci, organisaci kupeckého podniku a pomocných osobách kupeckých zahajuje spisovatel úvahou o pojmu kupce. Rozebíraje tu jednotlivé pojmové znaky, přihlédá — vzhledem ku praxi v tom směru zhusta chybující — podrobně také ku vztahu mezi pojmem kupce a pojmem řemeslníka, jež arci se navzájem nikterak nevylučují (str. 87, 88). K pojmu kupce požaduje G. arciť, aby provozování obchodů po živnostensku dělo se vlastním jménem provozujícího, naproti tomu neklade požadavek, by dělo se výlučně jeho jménem (srv. hned níže). K úvaze o pojmu kupce připojen v § 17. výklad o právu ku provozování obchodu (prawo trudnienia się handlem) s hlediska práva živnostenského, při čemž přihlédá spisovatel též k podmínkám připuštění cizozemských a zejm. též uherských společností akciových, akciových kommandit, společností pojišťovacích a společenstev, jakož i dále ku případům obmezení a zákazů v příčině provozování obchodu, ať zakládajícím se ve předpisu positivním, ať ve zvláštní úmluvě stran; počítá sem zvláště případy čl. 7., 56., 59., 69., 96. obch. z., § 12. zák. o veř. skladištích z 28. dubna 1889 č. 64. ř. z., § 17. zák. z 17. března 1883 o dozorcích živnostenských.

§ 18. věnován jest bližšímu přihlédnutí k podmínkám resp. účinkům vlastnosti kupce, při čemž uvažují se případy: manželka jako obchodnice, nezletilí jako kupci, společnosť resp. právnická osoba jako kupec (kobieta, małoletni, spólka lub osoba prawnicza kupcem). Kompetenci k supplování konsensu manžele dle § 6. úvod. zák. přikazuje to spisovatel (str. 100 pozn. 1.) zajisté právem soudu obecnému bydliště mužova, nikoli soudu obchodnímu; naproti tomu nesdílíme výhradu, kterouž autor činí ve prospěch kompetence obchodních soudů ve Vídni, v Praze a Terstu, dovolávaje se při tom čl. VIII. č. 2. uvád. zák. k jurisd. normě. Stejně jako ku vlastnosti kupcově, vyžaduje G. i k účastenství manželky v obchodní společnosti jako osobně ručící společnice svolení manželova a pokládá odvolání konsensu toho — souhlasně s *Behrendem* str. 463 pozn. 7 — za důvod zrušení veřejné společnosti dle analogie čl. 123. č. 2. obch. z. — S výše vytčeným názorem, že ku vlastnosti kupce netřeba, by provozování obchodů dělo se výlučně jménem vlastním, souvisí též, že G. za kupce prohlašuje také osobně ručící společníky společností obchodních, dodává tu však arci důležité obmezení — v pozn 1. na str. 103 vůči *Cansteinovu* stanovisku (str. 182 násl.) bystře motivované, — že jsou

kupci jen potud, pokud ve jménu společnosti jednají. Pokládáme za to, že — upouští-li se již v příčině pojmu kupce od požadavku provozování obchodu výlučně ve jménu vlastním — bude důsledno prohlásiti za kupce všechny veřejné společníky, bez rozdílu, zda za společnost jednají, či jsou třeba i ze zastoupení vyloučeni, neboť i tito jsou subjekty obchodů uzavíraných, a nevyžaduje se k pojmu kupce, by osobně obchody uzavíral. Nelze arci neseznati, že konsekventním provedením výše zmíněného stanoviska zaujímaného co do podmínek vlastnosti kupce k četným dochází se nesrovnalostem, jak toho jsou dokladem zejména výše cit. vývody *Cansteinovy* (str. 182 násl.), a to právě jeví se nám býti silnou oporou pro mínění — zastávané zejm. též *Randou* (str. 58 k pozn. 120.; R odkazuje tu též k positivnímu dokladu pro právo rak., totiž k posl. větě § 16. uvád. zák.) — že kupcem po rozumu obch. zákona jest jenom ten, kdo uzavírá obchody výlučně ve vlastním jménu.

Pojednav v § 19. o kupci plného a neúplného práva (kupiec o pelni praw i drobny) zakončuje autor I. oddělení druhého dílu podrobným výkladem o majetkových poměrech manželů, rozebíraje postupně jednak případ, kdy žena jest obchodnicí, jednak kdy muž jest kupcem.

Druhé oddělení dílu druhého nadepsané »Organizacya przedsiębiorstwa handlowego« zahajuje autor v § 21. úvahou o závodu obchodním vůbec, v níž vymezuje tento pojem a polemisuje zejména s míněním personifikujícím závod obchodní v jakous osobu právnickou; dále uvažuje právní účinky převodu závodu a zvláště podmínky ručení nabyvatele závodu za závazky posavadní.

V § 22. pojednává autor o rejstříku obchodním. Tu zejména podrobně zabývá se otázkou, zdali soud jest oprávněn z úřední povinnosti vymazati firmy závodů zaniklých a zodpovídá ji kladně (str. 122 pozn. 2.). Z důmyslného — a, jak za to máme, v celkovém výsledku přesvědčivého — odůvodnění uvádíme tu argument čerpaný jednak z § 15. odst. 2. uvád zák. k z. obch., z něhož dovozuje autor, že činnosť soudní k rejstříku se nesoucí podléhá zásadám nesporné řízení ovládajícím, jednak ze čl. 20. obch. zák., dle něhož — arg. a contrario — nebude při nové firmě zapotřebí dodatku rozeznávacího vůči jiné již zapsané firmě stejného znění v témže místě resp. v téže obci, pak-li firma tato fakticky již nepozůstává (slovo: »bestehenden«); tu pak soud zajisté vzhledem k totožnosti dvou registrovaných firem musí přistoupiti k výmazu fakticky již neexistující firmy dřívější. (O otázce výše zmíněné srv. též *Randa*, Obch pr. str. 84 pozn. 166, kdež vysloven souhlas s návrhem ve článku *Klierově* v Právníku 1890 str. 37 sl. učiněným v příčině vydání předpisu o officiósním výmazu uhaslých firem, podobně jak tomu jest dle německého zák. z 30. března 1888).

V § 23. následuje nauka o firmě, kdež shrnut výklad o předpisech sem hledících pod čtvero hledisko: totiž zásadu pravdivosti firmy (pojednává se tu spolu o případech firmy staré jakožto výjimkách ze zásady té), dále zásadu zjevnosti firmy (mezi j. též výklad čl. 25.), výlučnosti firmy (čl. 20., 27.) a přináležitosti firmy k závodu (čl. 22., 23.). K nauce o firmě připojuje se v následujícím § 24. výklad o některých případech výlučného práva v příčině průmyslových výrobků: jsou tu přehledně vyloženy zásady o ochraně průmyslových známek dle zákonů z r. 1890 a 1895, jakož i vzorků a modelů dle pat. z r. 1858; příležitostný bližší zřetel věnován při tom také pojmu t. zv. nekalé soutěže vůbec.

Objemný § 25. (str. 144 násl.) věnován jest nauce o knihách obchodních. Pojednávaje o inventáři, zabývá se autor blíže otázkou udaje inventární ceny kusů majetkových, a označuje za nepřiměřené ustanovení čl. 31. v příčině udaje hodnoty v době zápisu, ježto za rozhodnou pokládati jest zajisté dobu započetí podniku resp. ukončení závodního roku (str. 147); dále přihlédá kriticky ku běžnému pojmu t. zv. ceny objektivní a dochází k výsledku, že také pro kupce jednotlivce v tom směru nejvíce přiměřenými se jeví zásady vyslovené v § 261. něm. zák. obchodního v příčině

společností akciových, i formuluje dle toho větu, že dlužno odhadnouti majetek kupcův dle »wartości obrotowej« (»Verkehrswerth«, srv. též *Randa* str. 110 pozn. 25.: »cena běžná, tržní, obchodní«), kteráž při kusech k prodeji určených jest zpravidla nižší, při objektech k užívání určených zpravidla vyšší než hodnota směnná (str. 150). — Ve výkladu o bilanci podává spisovatel pod čarou na praktických případech též vylíčení technicko-účetnické stránky zápisů (str. 151 násl.).

Přistoupiv k výkladu o průvodní moci knih obchodních přihlédá k choulostivé otázce v příčině vztahu mezi ustanovením čl. 34 (též co do míry průvodnosti obch. knih dle § 295. c. ř. s. v platnosti zachovaným) a zásadou § 272. c. ř. s. o volném uvažování výsledků průvodních, i dochází k výsledku, že záleží tu úplně na svobodném uznání soudcově, jakou moc průvodní chce obchodním knihám přiznati, že však nemůže soudce bez vážných příčin pominouti průvodu z řádně vedených knih obchodních dovozovaného (str. 160, 161). (Srv. k tomu *Tilsch*, D. Einfluss d. Civilprocessges. auf d. mat. R. 2. vyd str. 213 a liter. citáty v pozn. 34.). Časově neobmezenou průvodní moc přikládá autor knihám obchodním jen mezi kupci plného práva; v poměru jak proti nekupcům, tak i proti kupcům »drobným« ji ohraničuje — a to i při obch. knihách plnokupců — 18měsíční lhůtou § 19. resp. 20. uvád. zák. (Stanovisko, jež zaujímá též *Randa*, str. 115 k pozn. 40. a *Canstein* str. 261 k pozn. 47). Z § 19. uvád. z., jenž lhůtu právě dotčenou počítá od vzniku pohledávky v knize jako neuhrazené apparující, dovozuje autor, že průvodní moc obchodních knih jest i vůči nekupcům (resp. drobnokupcům) časově neobmezenou, pokud jde o průkaz zániku závazku resp. okolnosti, že kniha určitého zápisu neobsahuje (str 162, 165) Jest tu arci dáti na uváženou, zdali cit. obratem v § 19. neměl býti vytčen jenom případ nejbližše na snadě jsoucí, jenž by pak ovšem nedopouštěl argumenta a contrario, jakož i, zdali podává se z povahy případů výše uvedených vnitřní důvod pro tak různé posuzování.

Jakožto positivní výjimku ze zásady o průvodní moci obchodních knih stran všelikých věcí obchodních uvádí spisovatel (str. 162) předpis § 22. zák. o společenstvech, (pokud se knihám společenstev podle předpisů obch. zákona vedeným přiznává prův. moc pouze v příčině pohledávek z jednání zákonem dovolených); předpis tento vztahuje sice na všecka společenstva bez rozdílu, provozují-li obchody či ne, arci však posuzuje trvání průvodní moci knih oněch různě dle toho, zdali společenstva platí daň ve výši § 7 uv. z. čili nic. (Srov. též *Randa* Obch. pr. str. 116, jakož i zvláště str. 77 pozn. 161.). Úvahu o knihách obchodních zakončuje autor ještě výkladem o způsobu provádění důkazu obchodní knihou, o pr. ústavu edice (čl. 37.), jakož i o t. zv. sdělení knih obchodních dle čl. 40. obch. zák.

Třetí oddělení druhého díla věnované nauce o pomocných osobách obchodních zahajuje spisovatel v § 26. všeobecným úvodem, v němž rozlišuje dvojí třídu »pomocniczych osob w handlu,« totiž osoby jsoucí ve služebném poměru ku principálu a osoby, jež provádějí pomocné výkony jako samostatní podnikatelé. V první kategorii liší a) čeleď a dělnictvo, b) osoby, jichž výkony jsou výlučně nebo převážně vědecké, literárné, artistické nebo technické a c) osoby konající služby kupecké v populárním pojmu: totiž obchodní pomocníky ve vlastním smyslu. Jakožto momenty každému služebnímu poměru takovému společné vytýká, jednak že osoba pomocná jest zavázána nikoli k určitým výkonům, nýbrž k celému jich oboru, jednak, že má při konkursu principála s nárokem svým přednosť dle předpisu § 43. k. ř. Vytknuv rozdíl resp. vztah mezi pojmem obch. pomocníka a plnomocníka zabývá se otázkou zodpovědnosti principála za jeho osoby pomocné, precisuje tu stanovisko posit. práva a přimlouvá se de lege ferenda za stanovení takové zodpovědnosti.

Následující § 27. věnován jest zvláštní úvaze »o pomocnikach handlowych«; spisovatel zabývá se tu právy a povinnostmi stran, přihlédaje při

tom zejména též ku právnímu poměru učňů dle živnostenského řádu, dále všeobecně k otázce úplaty pomocníku příslušející (»commis interessé«, zákaz »trucksystému« a j.), k závazkům pomocníků, jakož i zvláště též k obmezením čl. 59. (resp. 56.) obch. z. Předpis tento vykládá G. oproti *Stubenrauchovi*, *Blaschke-Pitreichovi* a *Cansteinovi* (kteří následují názoru v německé doktrině hájeného) zajisté správně v ten rozum, že příslušejí principálovi práva tam zmíněná elektivně (arg slovo »oder« v § 24. uvád. zák.). (Názor týž se stejným odůvodněním hájí, jak známo, též *Randa*, Obch. pr. str. 138 k pozn. 95.)[1]) Úvaha o obchodních pomocnících končí bližším výkladem o zrušení služebního poměru.

V § 28. »o pełnomocnikach handlowych« podává spisovatel nejprve všeobecnou úvahu o zastoupení a plné moci (pojem »bezprostředního zastoupení«, účinky nedostatku plné moci v osobě zástupcově, zásada čl. 55., rozdíl »příkazu« a plné moci, na str. 183 pozn. 2. polemika proti *Cansteinovu* vymezení těchto pojmů), k čemuž připojuje vytčení momentů společných všem případům zmocnění obchodně-právních. Ve zvláštní části stati této pojednává předem o všeobecném rozdílu mezi případy plné moci »formalné« (prokura, zastupovací moc veřejných společníků jakož i představenstva společností akciových a společenstev výdělkových a hospodářských) a plné moci praesumtivní (»domniemane«; případy čl. 47., 49., 50. obch. z.). Ve výkladu o prokuře zvláště si klade též otázku, jak dalece dlužno použíti pro obchodní právo normy § 1025. vš. obč. zák., i liší v tom směru jednotlivé případy zániku plné moci: zemřel-li zmocnitel, platí čl. 54. (resp. 297.) obch. z.; zemřel-li prokurista resp. byla-li prokura odvolána, vylučuje G. použití § 1025. (arg. moment osobní důvěry při prokuře, resp. stran odvolání meze ve čl. 46. pro event. závaznosť aktů bývalého prokuristy stanovené, naproti tomu používá § 1025. ve příčině zániku prokury výpovědí prokuristovou jakož i vůbec v příčině ostatních zmocněnců v obchodu (str. 192, 193). — Předpis čl. 49 vztahuje G. na obchodní cestující (»wyslannicy handlowi«) jak ony, již jsou ve službách určitého principála, tak i na samostatné agenty. (Jinak *Randa* str. 135, jenž čl. 49. vzhledem k obratu »ihr Principal« nevztahuje na agenty samostatné, arci však přiznává i jim de lege lata práva ve čl. tom zmíněná v základě § 23. uvád. zák., kterýmžto — třeba s mylným dovoláním se čl. 49. — zrušen byl předpis § 10. min. naříz. z 3. listopadu 1852 č. 220. ř z. Z toho hlediska *Randou* zastávaného odpadá ve věci též výtka u G. str. 195 pozn. 2. vůči stanovisku *Cansteinově* (ku str. 306) a *Blaschke-Pitreichově* (ku str. 72) činěná.) — Za nesprávné a obchodu nebezpečné prohlašuje autor (str. 195) stanovisko praxe pokládající právně účinným oznámení vad zboží dle čl. 347. obch. z. obchodním cestujícím

§ 29. »o stręczycielach handlowych« obsahuje poměrně obšírný výklad o obchodních dohodcích, a to jednak soukromých, jednak úředních, k němuž připojena též úvaha o ostré kritice, s níž potkává se právní instituce úředních sensálů v novější literatuře; autor nepokládá odstranění instituce této žádoucím, přimlouvá se však arci za přiměřenou její reformu.

Druhá část přítomného svazku označena jest souborným názvem »O stowarzyszeniach handlowych«. Zahájena jest všeobecnou úvahou o obchodních sdruženích (»o stowarz. handl. v ogólności«), kdež podává se jich všeobecný pojem, dále po stručném historickém exkursu přehled jednotlivých případů a rozdělení jich s hlediska systematického, zejména dle povahy ručení účastníků za závazky z dotčeného sdružení Co do otázky právní jich povahy prohlašuje G. akciové společnosti jakož i společenstva výdělková a hospodářská za osoby právnické, ačkoli nepopírá, že čl. 216. obch. z. resp. §§ 55. a 79. zák. o společnostech — jednající o podílech společníků — jen stěží dají se v soulad uvésti s podstatou právnické osoby (str. 218 pozn. 1.

[1]) Poznamenati jest, že nyní též nový německý zákon obchodní zaujal v § 61. stanovisko elektivního oprávnění principálova.

Srv. o otázkách těch zejména též vývody u *Randy* str. 193 násl.). Všeobecná tato část zakončena jest vytčením karakteristických momentů vyznačujících obchodní společnosť zejména u srovnání se společností podle práva občanského.

Následující na to výklad zvláštní rozdělen jest opět na dvě oddělení, z nichžto první jedná o obchodních společnostech, druhé o sdruženích ostatních.

Oddělení první (»Spólky handlowe«) pojednává ve čtyřech titulech o jednotlivých obchodních společnostech, a to odděleně v pořádku zákonném. V prvním titulu (»O spólce handlowej jawnej«) přihlédá autor postupným výkladem k podstatě a uzavření veřejné společnosti (§ 31.), ku vzájemnému poměru společníků (§ 32.), k poměru společnosti k osobám třetím (§ 33.), ke zrušení veřejné společnosti (§ 34.), jakož i k likvidaci společnosti a promlčení žalob proti společníkům (§ 35.). — Uvádíme z těchto statí jen malý výběr zajímavějších jednotlivostí. Za společníky společnosti obchodních, a zvláště též společnosti veřejné připouští autor také osoby právnické; přistoupí-li naproti tomu k veřejné společnosti jiná společnosť veřejná, stanou se členové společnosti přistupující veřejnými společníky ve společnosti první (str. 223 pozn. 2.). Schváliti zajisté dlužno výklad čl. 94. obch. z. v tom směru, že veřejný společník nemůže ubrániti se zodpovědnosti za hrubou nedbalosť dovoláním se, že i ve svých záležitostech se jí dopouští, jakož i že zásady ve čl. tom stanovené vztahují se na každé jednání společníka za společnosť, ať jde o její zastupování na venek či pouhou činnosť vnitřní (kalkulace, sestavení inventáře), ať jest společník pověřen jednatelstvím čili nic (str. 226, 227 pozn. 1.). Ze stati o jednatelství[1]) upozorniti jest na výklad nezřídka různě pojímaného 2. odst. čl. 104. obch. z. (právo odvolati prokuru má každý z jednatelství nevyloučený společník), dále na zajímavé stanovisko autora v příčině čl. 101. obch. z.; možnosť tohoto t. zv. odvolání jednatelství připouští totiž i tenkráte, přísluší-li jednatelství dle čl. 102. všem společníkům; odvolání to provésti jest žalobou, výrok soudní má ráz deklaratorní a působí zpět. (Z části jinak *Behrend* str. 490, *Staub*, Comm. ku čl. 101.) V příčině moci zastupovací uvádí autor zajisté právem, že nemůže společníku býti jinak odňata než s jeho shodou. Použití čl. 113. obmezuje autor na případ přistoupení společníka do společnosti již stávající, nespadá sem přistoupení v závod kupce jednotlivce (srv. v tom směru výklad u *Randy* str. 103 s obsáhlým odůvodněním). — Co do úvahy o zrušení společnosti schváliti jest zajisté pojetí soudního výroku ve případech čl. 125. jakožto konstitutivního (v 1. vyd. hájil autor ráz deklaratorní; zajímavými jsou tu vývody na str. 248 pozn. 1., k tomu str. 251) — Ve stati o likvidaci veř. společnosti věnuje spisovatel bližší zřetel m. j. i otázce, jaké právo přísluší bývalému společníku jakožto likvidátoru v době, pokud dědicové zemřelého společníka neprovedou volby společného zástupce, i přikazuje tu druhému společníku prozatím plná práva likvidatorská; event. prostředkem ochranným proti zneužití jeho moci bude tu žádosť k soudu o prozatímní jmenování spolulikvidátora (str. 256).

Celkem v témž postupu jako o společnosti veřejné, pojednává autor v tit. 2. o společnosti kommanditní (str. 261—274). Ručení kommanditisty pokládá za bezprostřední a primární (srv. podrobnou polemiku na str. 268. v pozn. 1. proti míněním odchylným), ohraničeno jest summou, jakou kommanditista dle zápisu do obchodního rejstříku za dluhy společnosti ručiti se zavázal; byl-li vklad kommanditisty učiněn a nenastaly-li později dle čl. 165. výplaty nebo navrácení, nemá vůbec místa osobní ručení kommanditisty, a předmětem exekuce jest jen jmění společenské a osobní jmění komplementáře; je-li naproti tomu kommanditista v prodlení se vkladem v rejstříku vyznačeným, anebo obdržel výplaty anebo navrácení ze vkladu v poměru ku třetím nedovolená, ručí věřitelům osobně do výše od něho dluho-

[1]) Nauku o jednatelství a zastupování veř. spol. spracoval *Górski* též monograficky ve chvalně známém spise »Die Geschäftsführung u. Vertretung der offenen Handelsgesellschaft«. Vídeň. 1888.

vaných, resp. takto obdržených obnosů (str. 268 násl. Srv. k tomu v podstatě shodné stanovisko *Randovo* str. 269, 277.)

Z titulu 3. věnovaného nauce o společnosti kommanditní na akcie chceme — abychom příliš nepřekročili místo vykázané — jen ve stručnosti vytknouti, že v úvodní stati kapitoly pojednává autor o systémech zákonodárných co do poměru státu ku společnostem na akciové soustavě spočívajícím (s. koncessní, s. normativních předpisů, s. »veřejnosti«); zvláště dále upozorniti jest na podrobný výklad v příčině významu požadavku notářské nebo soudní listiny o zřízení a obsahu společenské smlouvy, resp. vůbec o významu podobných předpisů též jinde v zákoně se vyskytujících (str. 281—285); se strany notáře požaduje tu autor veřejného notářského aktu, stran ustanovení o soudní listině odmítá význam požadavku ověření, nýbrž pokládá je v nedostatku zvláštní positivní úpravy takovýchto soudních aktů za bezpředmětná. Pozoruhodny jsou dále výklady autorovy o právním významu zápisu společnosti v rejstřík, resp. o účincích jednání právních před zápisem za společnost provedených (str. 285 násl.) — Indossament akcií au nom pokládá spisovatel za indossaci t. zv. nevlastní, uskutečňující jen derivativní nabytí práva, odvolávaje se na to, že ve čl. 182. citovány jsou sice čl. 11.—13., nikoli však čl. 36. a 74. směn. ř., i vylučuje při nabývání akcií takových — odpíraje mínění *Randou* (v Eigentumsrecht § 13. k pozn. 48. a 50.) hájenému — použití § 367 obč. zák, resp. čl. 306. zák. obchod. (V této arci choulostivé otázce sdílí referent, specielně co se akcií au nom dotýče, mínění *Randovo*, a dovoluje si co do bližšího odůvodnění svého stanoviska odkázati ku spisu svému »O pr. povaze rektapapírů«, 1892, str. 57 a násl., resp. ku článku v Právníku 1891. str. 267). — Co do usnášení se valné hromady požaduje G. ku změně stanov v nedostatku odchylného statutárního předpisu bez rozdílu obsahu změny té jednohlasnosti zastoupených na v. hromadě kommanditistů. (Jinak *Randa* str. 262.)

Čtvrtý titul věnován jest nauce »o handlowej spólce akcyjnej«. Jakožto podmínku založení společnosti akc, uvádí G. též znamenání akciového kapitálu. Bližší úvaze podrobuje případy založení simultanního a sukcessivního (»Założenie doraźne, z. stopniowe«). »Subskripci« pojímá autor jako offertu učiněnou k vyzvání zakladatelů, nikoli však těmto (leč že se zakladatelé výslovně zavazují uděliti subskribentu pevný počet akcií), nýbrž příští společností, ze kteréhož důvodu nelze subskripci odpírati z důvodu §u 887 obč. z., anebo pro uvedení v omyl zakladately, resp. pro podvodná prohlášení ve prospektu (str. 310 sl.). — V § 43. pojednává spisovatel o právech a povinnostech akcionářů a orgánů akc. společnosti. Jakožto práva z podílnictví akcionáře ve společnosti plynoucí (korporační práva) uvádí autor a) právo spolusprávy (»prawo vspóladministracyi«) ve věcech společenských (provádí se valnou hromadou, vůle jednotlivce podléhá tu vůli většiny), b) práva individualní (»prawa jednostkove, samodzielne«), jichž nelze obmeziti beze shody dotčeného akcionáře; tato jsou opět hlavní (právo na dividendu a podíl při zrušení spol.) a vedlejší (na př. právo na zápis ve knihu akc., připuštění na v. hromadu a j.) Stranou od práv zmíněných jsou t. zv. práva osobní (Sonderrechte), která příslušejí akcionářům jako takovým, ale ne všem, j. n. př. zakladatelům, majitelům akcií prioritních (str. 318). — Na str. 322. sl. zmiňuje se spisovatel též o závazku akcionářů k dodávání řepy; spatřuje v tom závazek úmluvy uzavřené s každým akcionářem »z osobna« nemající se statutem ničeho společného. — Výklad v § 44. věnován jest otázkám o změně kapitálu akciového, a to nejprve případům jednak zvětšení kapitálu »obrotowego« cestou emisse obligací, jednak zvýšení nominalní hodnoty akcií za shody všech společníků (čl. 219), jakož i emisse akcií nových, kdež pak různí se »akcye zakladowe« a »akcye pierwszeństva« (prioritní); dále přihlédá k různým případům snížení akc. kapitálu, a to buď snížením nominalné hodnoty akcií, buď vzetím určitého počtu akcií z oběhu (»amortisací«). Otázku, zdali v těchto případech potřebí jest zabezpečení věřitelů podle čl. 248. obch. z., zodpovídá autor zajisté právem kladně. (Srv.

k tomu zejm. též *Randa* str. 279). Pojednávaje dále o různých případech vrácení akc. kapitálu zabývá se blíže též právní povahou požitkových listů (»dowody uczestnictwa«; rozeznává jich dvojí druh, jednak listy repraesentující práva korporační, tedy akcie zvláštního rázu, jednak listy mající ráz dluhopisů), jakož i otázkou koupě resp. lombardu vlastních akcií nyní do jisté míry v § 32. akc. regulativu upravenou. — Ve stati o zrušení akciové společnosti § 45. a) přihlédá autor po všeobecném výkladu zvláště ku případu zrušení fusí a konkursem (na str. 343 pozn. 1. upozorniti jest na výklad o sporné otázce, přípustna-li fuse též při akciové kommanditě; autor přípustnost popírá). Kapitolu o společnosti akciové zakončuje spisovatel souborným přihlédnutím k akciovému regulativu (str. 344—355) obsahujícím jak úvahu o principielním jeho stanovisku, tak i přehled hlavních jeho ustanovení.

Druhý oddíl části druhé (»Stowarzyszenia handlowe ne będące spółkami«) věnován jest nauce jednak o společenstvech výdělkových (výrobních) a hospodářských (titul 1.) jednak o společnosti tiché (t. 2), jednak posléze o společnosti příležitostné (t. 3).

Úvahu o společenstvech (»o towarzystwach zarobkowych i gospodarczych«) zahajuje spisovatel všeobecným úvodem o národohospodářském principu jich a historickým přehledem jich vzniku a rozvoje, načež přihlédá k pojmovým znakům společenstev a ku právní jich podstatě, jakož i zvláště ku podmínkám jich vlastnosti jako kupce. — V §u 47. pojednává o založení a organisaci společenstev. Pokud se týče pochybných otázek poutajících se k normám o postoupení společenských podílů, používá autor norem §§ 56—58. zák. o spol. na společenstva s ručením jak neobmezeným, tak i obmezeným, naproti tomu použití §u 59. při společenstvech s obmezeným ručením vylučuje. Exekuční odevzdání podílu vylučuje autor bezvýminečně i při společ. s ručením obmezeným (str. 377). (Sr. jest k těmto otázkám vývody u *Randy*, str. 267.) — V §u 48. jedná posléze o zrušení společenstev a jeho vlivu na ručení členů za dluhy společenstevní. při čemž arciť podrobnou úvahu věnuje zejména řízení repartičnímu. V příčině četných sem náležejících otázek sporných hodláme — spějíce již k zakončení — sděliti jen zásadní stanovisko autorovo co do ručení členů: při společenstvu s neobmezeným ručením jest ručení to bezprostřední, solidární, celým majetkem, arci však subsidiární (str. 382), při společenstvu s ručením obmezeným nemá věřitel proti členům bezprostředního nároku, tito podrobili se — přistupujíce ku společenstvu — jen ustanovení statutu, že zavázáni jsou ve případě zrušení společenstva pro nedostatečnost majetku zapraviti za každý podíl svůj další ještě kvotu nejméně v nominalní výši podílu (str. 386, zejm. též pozn. 1.).

Ve 2. titulu následuje úvaha o společnosti tiché (»spólka cicha«). V §u 49. shrnuje tu autor výklad o její právní podstatě, a o právech a povinnostech jednak tichého společníka, jednak »komplementáře«, a o vztahu tichého společníka k věřitelům závodu (zvláště též o podmínkách ručení dle čl. 260. obch. z., jakož i dle čl. 259., kterýž autor pokládá za nedotčený odpůrčím zákonem z 16. března 1884, č. 36 ř. z.), posléze pak o zrušení společnosti tiché. Spis zakončen jest titulem třetím druhé části, pojednávajícím o společnosti t. zv. příležitostné (»spólka dorazowa«).

Podaným tuto přehledem sdělen alespoň v hlavních rysech postup a bohatý zajisté obsah autorových výkladů. Stejně uspokojuje však také i forma jich, a to jak přesností dikce, tak i jasností po stránce slohové, nečiníc obtíží ani čtenáři polské četbě nezvyklému. Může nás to vskutku naplniti zadostiučiněním, že rakouská literatura moderního práva obchodního — jež děkuje již své jak časově tak i vědecky nejpřednější soustavné dílo mistrnému péru Randově — obdařena nyní opětně se strany slovanské spisem velmi cenným, o němž dlužno říci, že značně předčí dotčené partie veškerých posud v německém jazyku vyšlých systematických výkladů o rakouském právu obchodním.

K. Herrmann.

Právo trestní.

Die schuldhafte Handlung und ihre Arten im Strafrecht. Drei Begriffsbestimmungen von *Max Ernst Mayer*, Dr. phil. et jur., Privatdocent der Rechte an der Univ. in Strassburg. Leipzig, C. L. Hirschfeld 1901. Str. VI. a 201

Úporný boj, jenž po několik desítiletí vede se proti t. zv. klassické škole v právu trestním a zejména proti uznávání volnosti lidské touto školou zastávané, tento boj právě v poslední době dospívá netušených konců. Odpůrce volnosti již od počátku byli sobě vědomi, že volnost jest nezbytnou podmínkou trestní odpovědnosti a že na tomto podkladě trest nemůže míti jiné povahy než zasloužené odplaty za zaviněné bezpráví. Proto zavrhnuvše volnost, zavrhovali i odpovědnost i trest odplatný, ba i sám pojem viny a trestu pohodili mezi bezcenné přežitky a nahradili jej pojmy nebezpečnosti a obrany, z práva trestního pak učinili zařízení, jehož jediným účelem má býti obrana společnosti. Vyvracováním staré námitky, že by potom zločin nebyl důvodem, nýbrž jen podnětem trestu, a že by s trestáním člověka nebezpečného nemělo býti vyčkáváno, až zločinu skutečně se dopustí, nebylo třeba příliš se truditi; vždyť nezbytností společné ochrany jakékoliv opatření jest více než dostatečně ospravedlněno! Toť vlastní jádro školy anthropologické a — v konečných důslednostech — i sociologické. Pokusy těch, kdož jako *Janka* a *Merkel*, snažili se nynější právo trestní vybudovati na základě deterministickém, obecně uznávají se za nezdařené.

Nejnověji však zdá se, že i stěžejné myšlenky školy klassické u samých odpůrců přicházejí ke cti. Deterministé *Büttner*[1]) a *Liepmann*[2]) uznávají výslovně odplatovou působnost trestu za oprávněnou, ba za nezbytnou; nyní pak přichází determinista *Mayer* a prohlašuje volnost lidskou za nezbytný základ práva trestního! M. pokládá za vědecky dokazatelný jen determinism, jehož také jest přesvědčeným obhájcem (str. 73 dd.). Zároveň však jest dosti upřímným, aby nepokrytě přiznal, že volnost jest naprosto nezbytnou podmínkou právní odpovědnosti (str. 92 dd.). Poněvadž volnosti skutečné podle jeho mínění není, nahrazuje ji pouhým »vědomím volnosti, jež v každém člověku žije« přes všeliké poznání rozumové (str. 75 a 92 dd.). Tato myšlenka není arciť novou. Již *Pavel Rée*[3]) vysvětluje příčetnost z toho, že skutky své za volné pokládáme, nikoliv z toho, že by volnými skutečně byly, podobně jako *Herz*[4]) mravní svět zakládá nikoliv na volnosti, nýbrž na představě volnosti. Proti oběma těmto M. se obrací vytýkaje jim, že na přeludu chtějí stavěti mravní svět, jenž by musil zmizeti, jakmile by omyl byl poznán. Jemu jest vědomí volnosti toliko symptomem, z něhož lze usuzovati přirozenou povahu lidskou, kteráž činí člověka zhola neschop-

[1]) *Büttner*, Die Vergeltung und ihre Zukunft im Strafrecht, Gerichtssaal, 56 (1899) str. 291 dd.
[2]) *Liepmann*, Einleitung in das Strafrecht, 1900, str. 188 dd., 196 dd.
[3]) Mayer, u. m. 94.
[4]) Tamže.

ným jednati jinak než indeterministicky. Člověk pokládá se totiž za volného nikoli proto, že by nepoznával bludnosti této domněnky, nýbrž proto, že sama přirozenost lidská, jejížto podstatnou částí jest právě toto vědomí volnosti, mu jinak nedovoluje. Jinými slovy: »lidstvo jest k indeterminismu determinováno.« (str. 100).

Můžeme tedy stanovisko *Mayerovo* označiti jakožto theoretický determinism a praktický indeterminism. Hloubky a důmyslnosti těmto úvahám nelze upříti. Jiná však jest otázka, má-li takovýto determinism ještě nějaké ceny a nějakého existenčního oprávnění. Což platno, že osvícený (?) rozum vzpírá se uznati výjimku ze zákona příčinnosti pro život duševní, když sama »lidská přirozenost« bez uznávání této výjimky jest nemožná? Skvělejšího dostiučinění nemohlo se ani dostati zastáncům volnosti v právu trestním! Čistokrevní deterministé ovšem, totiž ti, kdož uznávají determinism za odůvodněný nejen v theorii, nýbrž trvají i při praktických důslednostech, neušetří asi *Mayera* výtky nikoliv neoprávněné: kdeže jest podán důkaz o tom, že by vědomí volnosti, o kteréž přece víme (?), že ve skutečnosti neexistuje, nevyhladitelně bylo sloučeno s přirozeností lidskou, a proč by i tu, jako v tak mnohých jiných oborech, bludná představa neměla ustoupiti lepšímu poznání?

Výklad o volnosti lidské není však ani jedinou, ani nejdůležitější částí obsažného spisu *Mayerova*. Hlavním jeho úkolem jest, vytknouti základy, »na kterých by bylo lze vybudovati nauku o subjektivném provinění« (str. V.). K tomu konci podává zevrubný rozbor »vinného jednání« přihlédaje k »funkcím a logickému kořenu« jeho pojmu (str. 1 dd.) a k jeho »elementům psychologickým« (str. 16 dd.). Jádrem spisu pak jsou ty části, z nichž podává se »formule vinného jednání« (str. 102 dd.) a »formule jednání úmyslného a kulposního« (str. 137 dd.). Kapitolou o »činitelích vinu zvyšujících a zmenšujících« (str. 185 dd.) spis se končí.

Pozoruhodnou zvláštností methody spisovatelovy jest, že nechce podávati žádných zásad, nýbrž jen formule, a to zejména formuli »v příčině těch porušení povinnosti, jež stát stíhá trestem« (str. 1 dd.), t. j. »určiti kriteria, zdali nebo jak konkretní případ má býti trestán« (str. 3). Nejde mu tedy o to, aby vykládal »ethický obsah pojmu viny a jeho důvodnost«, nýbrž jen »logicko-methodickou jeho nezbytnost« (str. 199). V této formuli viny musí alespoň jeden »element historický« býti obsažen, jemuž potom každá doba dá jiný obsah, ale tak, že formule sama v každé době zůstane upotřebitelnou (str. 13). Tyto vlastnosti pak shledává ve formuli: vinný čin jest »protipovinnostní skutkové osvědčení vůle, kteréž způsobilo bezprávný výsledek« (str. 106). Podle toho vinný čin obsahuje dvojí moment: 1. protipovinnostní skutkové osvědčení vůle. »Protipovinnost« jest tu elementem historickým, jehožto konkretní obsah se mění podle ethických názorů různých dob, podle toho, co které kulturní období pokládá za dobré nebo zlé, tak že osvědčuje se v tom správnost výroku *Merklova*, že protipovinnost působnosti té oné osoby měří se platnými právě soudy hodnotnými (str. 107 dd.). Dalším momentem pak jest 2. bezprávný výsledek (str. 115 dd.). Podle obou těchto elementů určují se potom stupně viny,

totiž podle toho, čím jednání jest protipovinnější a výsledek bezprávnější (str. 126 dd.).

Zvláštní pozornost spisovatel vynakládá, jak nejprve důrazně činil již *Wahlberg*, na ocenění motivu v právu trestním. Nejprve shledává v motivu prostředek, který nám činí možným hleděti ku příčinám zločinu. Při tom definuje motiv jakožto »představy působící na vůli« (str. 43), odmítaje výklad, který k motivům počítá také pocity a vlastnosti povahy, jako: bázeň, ziskuchtivost útrpnost atd. Pocitu přiznává však význam potud, že motivem může býti jenom představa nějaké změny toho, co si představujeme (str. 45), pocit pak tuto představu provázející, že právě jest to, co působí na vůli (str. 46 a 47). Avšak ani povaze, charakteru, jejž definuje jakožto souhrn ustálených motivů, neboli představy, jež staly se trvalým majetkem určitého individua, neupírá účinnosti, vykládaje (str. 52), že motiv jest »jednotlivá příčina, jež způsobuje skutkové osvědčení vůle tím, že přistoupí k podmínkovému souboru povahy, jejž třeba sobě mysliti v klidu«. V dalším pečlivém rozboru (str. 53 dd.) roztřiďuje motivy ve čtyři skupiny: 1. hlavní motivy, t. j. představy, které zamýšlenému činu rozhodně napomáhají a tedy konečně jej způsobují; 2. protimotivy, t. j. představy, které činu rozhodně brání a tedy jej konečně zamezují; 3. positivné motory, t. j. představy, které činu napomáhají, nejsouce však samy o sobě s to, aby jej způsobily; a 4. negativné motory, t. j. představy, které činu brání, nejsouce však o sobě s to, aby jej konečně zamezily. Nejpřednější důležitosti mezi motivy pak nabývá ten, jenž záleží v »představě o bezprávném výsledku« (p. o b. v.), jehož spisovatel používá k vytčení hranic mezi jednáním dolosním a kulposním (str. 150 dd.). Společným znakem každého vinného jednání jest totiž, že p. o b. v. nestala se, jak státi se mělo a mohlo, protimotivem činu; p. o b. v. však nemohla se státi protimotivem tam, kde jí vůbec nebylo (jednání kulposní), anebo kde tato představa byla motivem hlavním (jednání dolosní). Podle toho jest kulposně spáchán ten vinný čin, pro nějž p. o b. v. nebyla protimotivem, protože jí nebylo; dolosně pak ten, pro který dotčená představa nebyla protimotivem, protože byla motivem hlavním. Pojem »motorů« pak mu slouží k vymezení »vědomé nedbalosti« (když p. o b. v. nebyla protimotivem, poněvadž představa opačná, totiž představa, že výsledek nenastane, byla positivným motorem) a úmyslu eventualného nebo, jak *M.* říká, »nepřímého« (když p. o b. v. nebyla protimotivem proto, že buď vůbec nebyla motivem anebo byla positivným motorem). Konečně však motiv má také velikou důležitost při určování míry trestuhodnosti (str. 185 dd.). Formule pro to jest: »Vina jest tím menší, čím silnější jsou motivy, tím těžší, čím motivy jsou slabší« (str. 189); neboť v onom případě sluší čin více klásti na vrub povahy jednajícího než v tomto. Určiti sílu motivu pak možno podle formule: »Čím více motiv přispívá k vysvětlení činu, tím jest silnější; čím více však čin dochází svého vysvětlení v povaze jednajícího, tím slabším jest motiv.«

Spisu *Mayerovu* sluší vzdáti neobmezenou chválu v tom směru, že opírá se o výsledky hlubokých studií v oboru filosofie a psychologie, i svědčí o jasném myšlení a bystrém úsudku spisovatelově. Snaha jeho, základy práva

trestního co možná uvésti na »formule«, o nichž, jak právem dí, dohodnutí jest snažší než o zásadách jest úplně odůvodněna, a také zajisté mnohé z formulí jim podaných jsou takové, že lze je bez váhání přijmouti. Přece však zdá se nám, že jsou obory, v nichž tato formulovací snaha nemůže vésti k cíli. Nejjasněji ukazuje se to na tom, jak spisovatel — a to právě jest vlastním jádrem knihy — pojem vinného jednání a rozdíl mezi jednáním dolosním a kulposním snaží se vysvětliti z povahy a různé účinnosti motivu, a to jediného motivu, kterýmž mu jest »představa o bezprávném výsledku«. Co získáme tím, konstruujeme-li vinné jednání, jakožto jednání, při němž p. o b. v. nestala se, jak státi se mělo a mohlo, protimotivem činu? Lze skutečně každé zavinění vystihovati jen tímto ryze negativným označením? A kde konečně jest právní předpis, který by nám ukládal, aby — pokud nechceme dopustiti se viny — právě určitá představa byla, resp nebyla motivem našeho jednání? Pro účely právního řádu záleží, tušíme, jen na tom, aby činy bezprávné, co možná, vůbec se nedály, nechať výsledek tento byl způsoben motivy jakýmikoly. Také psychologicky tato konstrukce ukazuje se býti nesprávnou. Na vůli lidskou působí v každém okamžiku takové množství nejrůznějších motivů a protimotivů, že nikdy nelze ho pokládati za výsledek právě jediného určitého motivu. Že pak zvláště pokus, odůvodniti tímto způsobem rozdíl mezi jednáním dolosním a kulposním, nelze pokládati za zdařený, zdá se nám býti nepochybno. Ne o každém činu dolosním lze tvrditi, že by při něm p. o b. v. byla motivem hlavním. Matka na př., která nemohouc poskytnouti potravy svému hladovícímu dítěti, dopustila se krádeže; čeledín, kterýž, aby se pomstil za propuštění ze služby, zapálil stavení svého hospodáře; člověk práce se štítící, který chtěje zjednati sobě prostředky k obživě nebo vytouženým požitkům, dopustil se podvodu: ti všichni poháněni jsou k činům svým motivy, jež nikterak nelze vystihnouti výrazem »p. o b. v.«. Na druhé straně pak možno sobě mysliti mnohé jednání, jehož hlavním motivem skutečně byla dotčená představa, jež však proto přece nelze vřaditi mezi dolosní činy trestné, jako zejména jednání přípravné.

Nejméně však tato konstrukce uspokojuje při činech kulposních. Nejprve nelze v každém jednání kulposním tvrditi, že by při něm vždy nedostávalo se »představy o b. v.«. Vždyť *M.* sám uznává i případy t. zv. »vědomé nedbalosti«, t. j. právě nedbalosti, při níž jednající měl na mysli možnost, t. j. představu výsledku. Arciť *M.* snaží se uniknouti této nedůslednosti tím, že charakterisuje vědomou nedbalost jakožto jednání, při němž »představa, že výsledek nenastane, byla pachateli o důvod více, aby čin předsevzal« (str. 154.). Ale možno-li sobě mysliti, že by ten, kdo se domýšlí že výsledek nenastane, neměl představy o tomto výsledku? Nelze tedy tvrditi, že by ten, kdo jednal »vědomě nedbale«, neměl »představy o b. v.«. Poněvadž však právě nedostatek této představy podle *Mayera* jest povšechným znakem každého jednání kulposního, nehodí se případ »vědomé nedbalosti« vůbec pod tento pojem, a měl by vřaděn býti mezi činy dolosní.[1]) Také nelze říci,

[1]) Ovšem ani nejrozhodnější zastavatelé theorie představovací této důslednosti nepřijímají, vylučujíce dotčené případy z pojmu dolosnosti. Sr. ku př. *Liszt*, Lehrbuch, 8. vyd. 1897, str. 169 dd. a *Frank*, kommentár, 2. vyd. 1901, str. 103.

že by se bylo *Mayerovi* podařilo bez úrazu obeplouti úskalí, o něž stroskotává se snaha přívrženců t. zv. theorie představovací, stanoviti hranici mezi těmito případy kulposnosti a t zv. úmyslem »nepřímým« (recte eventualným). Počítáť k tomuto znůsobu dolosnosti případ, kde p. o b. v. jednajícímu »nebyla motivem, aby od skutkového osvědčení vůle upustil« (str. 156). Tato charakteristika platí přece také plnou měrou o případech »vědomé nedbalosti« nehledíc ani k tomu, že sotva můžeme pokládati za možné, zjistiti a prakticky zužitkovati tak jemné psychologické rozdíly, jako se tu stanoví mezi obojí skupinou případů.

V celku nemohli jsme dospěti přesvědčení, že by se bylo *Mayerovi* podařilo záhady a spory z pojmů dolosnosti a kulposnosti vyhladiti a pojmy ty na bezpečný základ postaviti Nemohlo se mu to podařiti podle našeho mínění proto, že pojem motivu jest k tomu zhola nezpůsobilý; vždyť samo vystižení různých motivů v jednání lidském jest úkolem příliš nesnadným, aby na tom mohla býti zakládána tak pronikající a zásadná různost, jaká jest mezi jednáním dolosním a kulposním. Tolik však nelze upříti, že způsob, jak *M.* problém tento řeší, jest originální a svrchovaně zajímavý, a že kniha jeho jak v této, tak v ostatních částech obsahuje i v základním pojetí i v provedení tolik pozoruhodného, že neváháme ji vřaditi mezi nejvážnější práce, jež v posledních letech vykazuje německá literatura kriminalistická.

Storch.

Liepmann, Einleitung in das Strafrecht. Berlín 1900.

V knize své snaží se Liepmann kritikou hlavních pojmů dospěti k pevnému základu pro systematický výklad práva trestního. Spisovatel sám nazývá práci svoji jen pokusem, při němž nelze hned ke konečným výsledkům dospěti; také nejedná se o přesné propracování jednotlivých problémů, nýbrž jen o správné jich základní pochopení. Historie a dogmatika zůstaly nepovšímnuty; rovněž pro konkretní ustanovení platného práva není místa v knize, jež chce se právem trestním toliko povšechně zabývati. Práci svoji rozdělil L. ve čtyři knihy: v první jedná o pojmu činu ve smyslu práva trestního, v druhé o příčetnosti, jako všeobecné podmínce trestní zodpovědnosti, v třetí o přičítání k vině, ve čtvrté o pojmu trestu a jeho úkolech.

Knihám těmto je předeslán úvod, v němž spisovatel pojednává zejména též o rozdílu mezi bezprávím trestním a civilním. Probrav kriticky theorii Hegelovu, Hälschnerovu, Stahlovu, Merkelovu, Bindingovu a Lisztovu, dochází L. k tomu poznatku, že rozdíl mezi bezprávím trestním a civilním pozůstává v tom, že civilní bezpráví ani nemusí býti porušením určité povinnosti, dokonce ne činem, kdežto zločin (bezpráví trestní) dle podstaty své je projevem vůle právu se příčící, t. j. bezprávím, jež jako čin k vině se přičítá. — Nepochyboval jsem nikdy o tom, že principielní pojmutí bezpráví trestního musí míti nezbytný důsledek při posuzování otázek speciálních; kniha Liepmannova naprosto v tom mne utvrdila. Mnohé jeho důmyslné vývody nás nepřesvědčí, jestli v tomto vlastním základě práce s ním nesouhlasíme, neuznáváme-li, jako on, určité hranice mezi bezprávím civilním a trestním. A tu podotýkám, že hranice takové uznati nelze, že nelze připustiti podstatného rozdílu obojího bezpráví; přes odchylky v jednotlivých moderních zákonnících nutno, dle mého názoru, zastávati zásadu, že rozdíl mezi bezprávím civilním a trestním není v podstatě, nýbrž toliko v následcích. Zákonodárce toliko z důvodu oportunity prohlašuje určité bezpráví jako civilní, jiné jako trestní. Vracím se tu k učení Merkelovu, jež ovšem v celém jeho rozsahu nepřijímám; avšak o tom jsem pevně přesvědčen,

(a tu s Liepmannem úplně se rozcházíme), že i civilní bezpráví v podstatě své nezbytně předpokládá porušení povinnosti právní; a toto po ušení dává teprve vznikati právu druhotnému, právu plynoucímu z porušeného práva prvotního (práva civilního v širším slova smyslu). Jestli pak moderní zákonodárství na př. stanoví povinnost k náhradě škody bez ohledu na zavinění určité osoby (škoda způsobená věcí, silou přírodní), tu nejedná se o bezpráví, nejde o sankci práva z bezpráví vzniklého, nýbrž o právo primérní, o t. zv. závazek ex lege, t. j. závazek plynoucí nikoli z bezpráví, nýbrž toliko z vůle společenské, vyslovené v určitém předpise právním (de la Grasserie). Abych pak s některými dogmatiky se nestřetl, tedy řeknu, že zákon s existencí určitých skutečností ne však výhradně s bezprávím) spojuje určité právo a určitý závazek (obligatio ex variis causarum figuris). Ostatně jest v dnešních poměrech právních závazek k náhradě škody i nezaviněné zjevem vyjimečným (ač zcela neprávem), takže při stanovení všeobecného pojmu základního nelze s ním počítati, právě tak, jako Liepmann při stanovení pojmu bezpráví trestního nepočítá s t. zv. delikty z neposlušnosti, při nichž vina pachatelova také je nerozhodna.

V první knize spisovatel pojednává nejdřív o všeobecném, pak o právním pojmu činu, a posuzuje důležitost jeho pro právo trestní. Činem nutno rozuměti projev vůle lidské, vůlí vědomé kladení příčin, vědomím, jež nelze pro nedostatek pojmu druhového definovati, společnou vlastnost všech dějů psychických, t. j všecky děje duševní jsou vědomé Zde šťastně kritisuje Liepmann učení Schopenhauerovo, Hartmannovo a Göringovo o vůli nevědomé, zastávaje se toho, že vůle sice toliko prostředečně, přistoupením vědomé představy, vědomou se stává, poněvadž však představy vždy jsou vědomé (vědomí je vlastnost všem dějům psychickým společná), je i vůle naše vždy vědomá — Z pojmu činu, jako projevu vůle, dochází pak Liepmann správně k tomu poznání (a contr. směru panujícího), že veškeré dělení činů na činy v užším slova smyslu a na opomenutí, je zcela zbytečné; i ukazuje ihned k prospěchům z toho vyplývajícím učení o úmyslu. opomenutí a actiones liberae in causa).

Předeslav všeobecné znaky pojmu činu, spisovatel přistupuje k pojednání o kausálním vztahu mezi činnosti volní a výsledkem. Se stanoviska přesného positivismu omezuje Liepmann příčinnost na vztah mezi oběma změnami; příčinná souvislost není ve věcech, je pouhou synthesí našeho vědomí. pojmem rozumovým, jímž myslíme si jistý zjev s jiným nutně spojený. Zjistili jsme příčinu jistého děje, když jsme zjistili věcně dané předpoklady. z nichž skutečnost jeho pro myšlení naše nutně vyplývá. Vztah příčinný je applikací zákona o dostatečné příčině na skutečnost. Odpovídaje na otázku, zda i na poli vědeckém, dle vzoru skutečného života, jsme oprávněni z celého nekonečného komplexu příčinně spojených událostí jednotlivé podmínky děje vyjmouti a jako příčiny jeho je označiti, praví spisovatel, že nejen jsme oprávněni tak učiniti, nýbrž že tak i učiniti musíme, vylučujíce jednak ty podmínky, jež dle určitého stavu vědění jsou přirozenými pro běh určitého děje, jednak ty, jež potřebu vysvětlení jeho nemohou uspokojiti. Jen ty podmínky, jež pro stanovisko, s něhož chápeme, jsou důležity, mohou jako příčiny býti označeny, z čehož vyplývá, že kausální rozhodnutí pro jednotlivý případ jen potud jest možným, pokud tento s nějakým všeobecnějším pojmem se srovnává. a pokud praemisy pro to podstatné mohou býti nalezeny. Otázka kausalitní může býti luštěna jen se stanoviska abstraktní logiky.

Zde přistupuje spisovatel ke kritice dnešních teorií kausalitních, pojednává o teorii Buriově a Lisztově (teorie to panující, přijatá též říš. něm. soudem), o teorii Birkmeyerově a Bindingově (teorie metafysické) a přichází ke třetí skupině teorií, k teoriím logickým (Bar, Kries, Merkel, Thon). Ukázav neudržitelnost teorie panující i teorií metafysických, zabývá se Liepmann teoriemi logickými obhajuje základ učení Kriesova o adaequátní kausa-

litě a snaží se toliko samostatnou terminologií a novým odůvodněním vyvrátiti námitky Kriesovi činěné. Že Liepmann Kriesovy teorie se přidržel, pokládám s jeho stanoviska za správné, a názor jeho odpovídá též úplně duchu dnešního práva trestního, zastupujícího ještě stále stanovisko viny mravní; zde subjektivní dodatečná prognosa Kriesova je jedině správná a výhodná, zbavujíc nás zejména zbytečného rozeznávání zavinění od přičinění. Hledíme-li však k podstatě práva trestního a k tendenci budoucího jeho vývoje, tedy se stanoviska čistě vědeckého (nikoli právně dogmatického), nelze dle mého názoru teorie Kriesovy obhajovati; mnohem správnějším je pak přidržeti se teorie Rümelinovy, zastávající nutnost objektivní dostatečné prognosy (Rümelin, Die Verwendung der Causalbegriffe im Straf- und Civilrecht).

Pojednav o činnosti volní a příčinné souvislosti, spisovatel končí svoje pojednání o činu statí o výsledku. Učení panující, že výsledkem je přičiněná neb nepřekažená změna ve světě zevnějším, není správné; výsledkem nutno důvodně rozuměti toliko nastalé změny ve vztazích právních, jež logicky můžeme podřaditi právním znakům určité podstaty skutkové.

V druhé knize Liepmann pojednává o příčetnosti. Přesahovalo by nezbytně meze referátu, kdybych názory spisovatelovy zde chtěl blíže probírati, omezím se tedy na nejdůležitější. Příčetnost, dle něho je způsobilost k abstraktnímu průměrnému chování se příslušníků určité kultury. Přihlédneme-li blíže k této důmyslně vyvozené definici Liepmannově, tu poznáme ihned žáka Lisztova, resp. definici tohoto v jiné roucho oblečenou, poněkud doplněnou, avšak ne více určitou. »Normale Bestimmbarkeit durch Motive« je nahražena oním »abstraktes Durchschnittsverhalten«, jež v podstatě své nemůže býti ničím jiným, než normální určovatelnost vůle motivy. Doplniti Liszta snaží se Liepmann tím, že udává, v čem máme hledati toto »normální chování se«, dle čeho je můžeme měřiti, a tu dodává svoje »abstraktes Durchschnittsverhalten der Angehörigen einer jeweiligen Kultur«. Dodatek tento maně mi připomíná Tardovo »un certain degré de similitude sociale sentie ou reconnue entre sa victime et lui (le malfaiteur), entre lui et ses accusateurs«. Celkem však pokládám vymezení Liepmannovo v praxi za naprosto neudržitelné, a též se stanoviska theoretického nedovede mne uspokojiti. Činí se tu dva požadavky, jimž v praxi je velice nesnadno učiniti zadost: 1. zjistiti přesně celkový duševní stav pachatelův, a 2. zjistiti, zda-li tento celkový duševní stav odchyluje se od abstraktního průměrného chování se příslušníků jisté kultury. Jak tomuto druhému požadavku by měl soudce vyhověti, podle čeho by měl stanoviti tento abstraktní průměr, nelze dobře chápati. Ostatně jak zjistiti průměr ten ve velkých říších s různě pokročilým obyvatelstvem? Tu je patrno, že celkový průměr by byl svrchovaně nespravedlivým, jak pro třídy pokročilé, tak pro zanedbané, oněm by nadměrně prospíval, těmto neodůvodněně škodil. Ostatně vypadalo by to velice podivně, kdyby před soudem na př. mělo býti rozhodováno o tom, zda celkový duševní stav professionálního kapsáře neb tuláka odchyluje se neb ne od abstraktního průměrného chování se příslušníků jisté kultury. — Má-li již pojem příčetnosti býti zachován pro právo trestní, nelze příčetnosti rozuměti nic jiného, než způsobilost jednati dle vlastní individuality; ano se zřetele na dnešní zákonodárství lze akceptovati učení Tardovo: »La condition essentielle et suffisante de la culpabilité, c'est que l'acte reproché émane de la personne même, volontaire et consciente, non malade, non aliénée, cause causée, soit, mais cause pourtant, saillante et irréductible.« Ovšem podotýkám, že tuto koncessi lze učiniti toliko se zřetele k právu platnému; neváhám se však opětně přiznati, že s dnešním pojmem příčetnosti při dobrém svědomí mohli bychom se šťastně rozloučiti k prospěchu pokroku práva trestního.

Ve třetí knihu »o přičítání k vině« umístil Liepmann pojednání o pohnutce, o úmyslu, nedbalosti, a přichází ku stati nejdůležitější, ale také nej-

nebezpečnější, k pojednání o mezích přičítatelnosti, k pojmu viny. Liepmann je determinista, jak tomu nasvědčuje nejlépe jeho učení o massách appercepčních; ano shodujeme se i v tom úplně, že zodpovědnosť se zakládá v individualitě pachatelově. Také dle Liepmanna stoupá zodpovědnosť stejnoměrně s faktem, do jaké míry čin odpovídá individualitě pachatelově, resp. jeho massám appercepčním; a přece daleko rozcházíme se v důsledcích. Kdežto Liepmann stále nemůže se odhodlati opustiti stanovisko viny mravní, nezbytně svobodu vůle lidské předpokládající, jsem já pevně o tom přesvědčen, že se stanoviska determinismu viny mravní nelze obhájiti, že nutno zodpovědnost mravní nahraditi zodpovědností sociální, pro niž pojem vůle svobodné je zcela nerozhodným.

Že Liepmann názor svůj obhájiti nemůže, že chyba, jíž se dopouští, nezbytně stále se vrací, zejména v nauce o trestu a jeho úkolech, je přirozeně nezbytným. Kamenem úrazu jsou tu ty případy, kdy předpokládaná vina mravní je nepatrná, téměř nule se rovná, a přece sociální nebezpečnost pachatelova vyžaduje přísnou reakci státní. A tu Liepmann, nepřítel italské školy antropologické, přiznává a musí přiznati správnost jejího učení o nebezpečnosti sociální, nutnost reakce státní přizpůsobené nebezpečnosti individuality pachatelovy. Spisovatel se ovšem domnívá, že tato nutná opatření proti osobám sociálně nebezpečným, avšak méně příčetným, nelze spojiti s výkonem trestu, leč to je zcela nerozhodno, je to mínění naprosto osobní; faktum však jest, že se tím přiznává proti zločinu nutnost státní reakce, jež v podstatě své není zlem, že se tu trest odplatný namnoze vylučuje při osobách sociálně nebezpečných, při zločincích — tím však dnešní trest stává se výhradou »lepších lidí«, tak jako trest náboženský je vyhražen toliko lidem »dobrého svědomí«, kdežto člověka mravně otrlého se netýká.

Rozhodně také nelze souhlasiti s Liepmannem, že pro otázku mravní zodpovědnosti je nerozhodnou víra ve svobodu vůle lidské; všecky sem spadající vývody Liepmannovy se sice krásně čtou, ale pro praktický život nestačí. Tvrdí-li mi někdo, že nemohl jinak jednati, než jednal, že z jeho mass appercepčních za daných okolností nemohlo se jiné rozhodnutí zroditi, než se zrodilo, tu nevím, co by mi řekl, kdybych mu odpověděl, resp. odsuzující svůj úsudek opřel o mínění Liepmannovo, že vina mravní předpokládá »lediglich eine allgemeine, abstrakte Fähigkeit zur Befolgung des vom Recht geforderten Verhaltens«. Vím určitě, že na moje »mohl jsi jinak jednati, jen kdybys byl jinak chtěl,« by mi řekl: »Vždyť právě o to jde, že jinak nemohu chtíti.« Zde je těžiště věci, a ani duchaplný Liepmann nedostane se se svojí mravní vinou dále, než se dostali jeho předchůdci.

Čtvrtá kniha obsahuje pojednání o pojmu a úkolech trestu. Spisovatel vychází tu z náhledu, že příčina veškerých sporů různých škol v této otázce spočívá v tom, že zbytečně se mnoho filosofovalo o trestu, avšak právní jeho význam ustupoval do pozadí. Na trest nesmíme pohlížeti jako na zjev zcela ojedinělý, nýbrž toliko jako na zvláštní formu právního donucení; nutnost trestu spočívá v nutnosti práva. Trest je právem přikázaná, ve formách práva vykonávaná reakce proti zločinu. Rozdíl mezi trestem a jiným donucením právním spočívá ve zvláštnostech zločinu, jako činu porušujícího povinnost právní a obtěžkávajícího osobnost pachatelovu; proto dle Liepmanna trest musí směřovati přímo proti osobě pachatelově, musí nezbytně býti zlem pro postiženého. — Pouštěti se v širší kritický rozbor tohoto názoru, pokládám úplně za zbytečné při různém našem názoru na zločin; je přirozeno, že nemohu ani v otázce trestu s Liepmannem souhlasiti. Spisovatel opustil tu bezpečnou půdu skutečného života, upadá sám ve zbytečné filosofování a přeceňuje jednotlivé faktory na úkor druhých. Mluví o trestu jako zlu, o trestu spravedlivém, měřeném však nikoli podle viny pachatelovy, nýbrž dle velikosti psychologických účinků zločinu ve společnosti, shrnuje učení své v překrásnou frási, že trest jen tehdy jest oprávněným, když větší zlo odstraňuje, než působí, atd. Krátce, každý tu najde něco pro sebe, kousek, který se mu hodí;

velice však pochybuji, že by někdo s vývody Liepmannovými mohl býti úplně spokojen.

Se svého stanoviska namítám: reakce státní proti zločinu nemá v podstatě své nic společného s trestem odplatným, zlem uloženým pachateli za vinu jeho mravní; a věru je nepochopitelno, jak přísný determinista Liepmann mohl dospěti ke svému názoru. Je naprosto nepravda, že psychologické účinky zločinu na lid toho vyžadují, aby trest byl pro zločince zlem; avšak i kdyby tomu tak bylo, nevyplývá z tohoto fakta ještě ten důsledek, že zákonodárce musil by počítati s tímto požadavkem některé snad části společnosti Ostatně, jak jsem již pravil, nepokládám názor Liepmannův za správný. Ukradne-li mi na př. někdo cennou věc, nezáleží mi nikterak na tom, aby pachatel byl ve smyslu Liepmannově potrestán, t. j. aby mu bylo učiněno zlo (naopak bylo by mi to nepříjemno): to, co si přeji, jest, abych věc svoji opět obdržel, aby mi byla dána co největší záruka, že podruhé mi nebude ukradena; že dnešní trest odplatný (ono zlo dle Liepmanna) záruky takové mi neposkytuje, o tom jsem naprosto přesvědčen. Rolník, jemuž vypálen statek, zajisté více bude státu vděčen, když tento mu statek opět postaví, jej odškodní a ochranu majetku jeho pro budoucnost zvýší, než když snad náhodou se dočte v novinách, že pachatel byl odsouzen na 10 let do vězení — a tím bude věc odbyta.

Ony psychologické účinky zločinu ve společnosti, pro něž dle Liepmanna trest musí býti zlem, jsou jen výsledky vědomí nedostatečné ochrany jednotlivce se strany státu; i mohou býti odstraněny jen zvýšením ochrany té, nikdy však dnešním trestem, který prospívá jedině zločinu, řádných občanů však nechrání Nejkrásnějšími úvahami nelze tu ničeho změniti, nevzdáme-li se abstraktního nazírání na »vinu« pachatelovu, nezřekneme-li se trestu měřeného dle stupně této viny, omezíme-li trestní reakci státní toliko na lidi příčetné. Skutek objektivně bezprávný zakládá povinnost reakce státní, jejíž míra a forma nemůže se říditi ani mravní vinou pachatelovou, ani ojedinělým akcentováním vnější stránky spáchaného činu, nýbrž skutečnou potřebou, jež je dána podmínkami spořádaného života státního. —

Referátem svým nechci snad zmenšovati význam Liepmannův mezi mladými německými kriminalisty; knihu jeho nutno právem prohlásiti za nejzajímavější německou publikaci poslední doby v oboru všeobecné vědy práva trestního. Spisovatel důmyslně pojednává v ní o základních pojmech práva trestního, a kritikou různých názorů dospívá namnoze k novým, vědecky pevně opřeným poznatkům. Tak na př. pojednání o pojmu činu v právu trestním, o příčinné souvislosti, o výsledku, jsou znamenitá; otázka probíraná je správně zachycena a analysována. Liepmann je bystrým psychologem a ovládá dostatečně moderní literaturu kriminalistickou i filosofickou, řekneme-li však, že přes to přece nás neuspokojil, že nesplnil nadějí do něho kladených, spočívá to v jeho eklektismu, v kompromisu mezi přesnými poznatky vědeckými a nevědeckým dogmatismem. *Pk.*

Dr. *E. Sonnenberg*, *Meze odborné oprávněnosti lékaře s hlediska zákona a etiky*. (Z polštiny přeložil Dr. *D. Panýrek*, v Thomayerově Sbírce přednášek a rozprav z oboru lékařského.)

Tato zajímavá rozprava pojednává v 6 kapitolách o provádění výkonu operativního na dítěti beze svolení rodičů, o souhlasu nemocného jakožto nezbytné podmínce zákonnitého a ethického počínání lékaře, o výjimkách z tohoto obecného pravidla, o provádění výkonu lékařského se souhlasem nemocného, ale bez lékařské indikace (vědeckého opodstatnění výkonu), o výkonech lékařských neospravedlněných rozsahem choroby, a konečně o výkonech prováděných bez vědomí nemocného proti zájmům jeho zdraví. Podává celou řadu zajímavých případů z literatury lékařské i soudní skoro všech velkých národů evropských, jimiž osvětluje rozpaky mravní i právní, s jakými je někdy spojeno rozhodnutí, je-li lékař oprávněn provésti ten který

výkon. Dotýká se na př. případu, kde lékař uzdravil dítě šťastnou amputací nohy, jejíž kost byla postižena tuberkulosní affekcí, a byl pak žalován otcem dítěte, jenž amputaci rozhodně nechtěl, ježto věřil, že si příroda pomůže sama; jiného sporu pro amputaci provedenou bez svolení nemocné, když tato byla svolila pouze k jiné, menší operaci, avšak při provádění této se ukázalo, že nemocnou končetinu nelze zachrániti a že je nezbytno jí odejmouti; případu, kde manžel nechtěl svoliti k nutné operaci na manželce, i případu opáčného, kde muž žádal za operaci na manželce, jíž tato si nepřeje; případu, kde osoby pokousané vzteklým psem nechtěly se podrobiti léčení v příslušném ústavu, nebo kde úrazem stižený nechtěl se podrobiti operaci, kterou by dle náhledu lékařů pojišťovny následky úrazu mohly býti odstraněny atd atd. Dále rozebírají se tu otázky, může-li morfinista, jenž se dobrovolně odebral do ústavu k léčení takových nemocných zřízeného, býti v něm držán až do ukončení léčby, i když, jak bývá pravidlem v prvních dnech léčení, vší mocí žádá ústav opustiti; je-li potřeba svolení příbuzných k operaci na choromyslném; možno-li provésti operaci k zachránění plodu bez svolení matky; smí-li lékař k žádosti nemocného provésti na něm výkon, jenž dle vědeckého jeho přesvědčení neodpovídá potřebě zdraví pacienta, na př. zohyzditi jeho tvář nebo dokonce vyhnati plod nebo zkrátiti muka beznadějně nemocného neb duševní chorobě propadajícího smrtící dávkou morfia; naopak zase, smí-li proti vůli pacientově zachraňovati sebevraha. Dále dotýká se autor manie některých chirurgů a gynaekologů, zvláště amerických, prováděti nejsmělejší operace bez nutné potřeby, třeba jen k vůli diagnose, jež se pak ukázala — zcela příznivou. Staví na pranýř návrh zákona, podaný senátu v Kanadě, a r. 1894 též parlamentu státu Michigan, aby všichni epileptikové a duševně choří byli před propuštěním z nemocnice vykleštěni, by se tak zamezil vzrůst osob takto nemocných; návrh byl horlivě zastáván, a navrhovatelé naléhali dokonce, aby byl zákon rozšířen i na těžší zločince recidivující Na konec zabývá se otázkou, je li lékař oprávněn v zájmu vědy činiti na nemocném, třeba i zločinci k smrti odsouzeném, bez jeho svolení pokusy, jimiž se jeho zdraví ohrožuje. — Jak viděti, látky i pro právníka zajímavé je tu dost, a spracována poutavě na pouhých 70 stránkách; právník by arci leckde psal přesněji a určitěji, — bylo by vůbec obzvláště zajímavo, kdyby o těchže otázkách pojednal povolaný odborník přesně se stanoviska vědy právnické. —*l.*

Civilní řízení.

Dr. *Georg Petschek, Die Zwangsvollstreckung in Forderungen nach oesterreichischem Rechte.* I. Theil: Einleitung, Voraussetzungen der Zwangsvollstreckung, Pfändungsverfahren — Ve Vídni 1901 u Manze. Stran 348.

Z jedenácti paragrafů, v něž spis tento jest rozdělen, jedná první tvořící zároveň první kapitolu, o předpokladech exekuce, všechny ostatní pak, označené jakožto kapitola druhá, týkají se řízení zájemního. První paragraf této druhé kapitoly (§ 2. díla) jedná o povolení a vykonání zájmu, ostatních devět o účincích zájmu.

Účinkem formálně vykonaného zájmu jest v každém případě zapletení či spíše zapletenost (Verstrickung) předmětu exekuce. Povstalo-li zájmem exekuční právo zástavní, jest zapletenost obsažena již v tomto exekučním právě zástavním; avšak i tehdy, když zástavní právo nevzniklo, protože n. př. předmět exekuce nenáleží exekutovi neb nepodléhá exekuci, nebo pohledávka věřitelova nepozůstává, nastává formálním provedením zájmu jistá vinkulace předmětu, kteráž jest právě onou zapleteností.

Co se týče předem exekučního práva zástavního na pohledávkách, může mu s dvou hledisek býti upírána vlastnost práva zástavního, jednak

jako zástavnímu právu »exekučnímu«, jednak jako zástavnímu právu »na pohledávkách«. Autor obhajuje kvalitu jeho jakožto práva zástavního v obou směrech, shledávaje v něm karakteristické známky každého práva zástavního: věřitel obdrží na dobu trvání své pohledávky (pokud i jen část její trvá) pramen uspokojení, který mu právně nemůže býti odňat jednáními dlužníka neb osob třetích, i obdrží proti ostatním neprivilegovaným konkurentům právo pořadí.

Co se týče zapletenosti, jest ona sumou účinků, které formálně správný zájem za všech okolností má až do zničení aktu exekučního, účinků to, kteréž hledí zameziti vybavení předmětu z vinkula exekučního Zapletenost pohledávky exekvované existuje buď s exekučním právem zástavním, jsouc jeho součástí, neb o sobě, jsouc pak samostatným následkem aktu státní výsosti, exekučního zájmu. Máme tedy co činiti buďto s účinky zástavního práva exekučního, k nimž patří též implicite všechny účinky zapletenosti, anebo máme co činiti jenom s těmito.

Zájem účinkuje na pohledávku v celém jejím rozsahu, na zvýšené platy, na vedlejší závazky, ač § 299. ex. ř. jmenuje z nich jen úroky, na nárok na náhradu škody po nesplnění, na akcessorní závazek rukojmí, na ruční zástavu, jež snad pro pohledávku zabavenou vázne. Ze slova snad (etwa) v § 298. autor dovozuje, že zmínka o ruční zástavě vždy v usnesení má býti pojata, i kdyby věřitel vymáhající nebyl o zástavě ruční se zmínil. Schování takové ruční zástavy má jen funkci zajišťovací, nikoli konstitutivní. Věřitel vymáhající nenabývá práva podzástavního, ani zájmem pohledávky ani schováním zástavy, neboť nemůže postupovati proti třetímu detentoru; teprve po přikázání pohledávky k vybrání může tak učiniti, pak vykonává však věcné právo cizí. Též k realisování zástavy přikročiti může teprve, dal-li si pohledá ku přikázati, a je-li tato pohledávka sama vykonatelna. Zájem vztahuje se i na právo hypotekární. Proti uniknutí tohoto z nexu zástavního chráněn jest věřitel vymáhající již tím, že v knihách pojištěná pohledávka může býti zabavena toliko zápisem do knih veřejných. Tímto zápisem nabývá věřitel skutečného práva podzástavního.

Zabavení pohledávky nezabraňuje exekutovi, aby ji postoupil, ale postoupení nemá vlivu na právní poměr založený zájmem, cessionář nabude pohledávky cum onere. Též zápověď třetímu dlužníku, aby pohledávku exekutu zaplatil, nečiní zaplacení takové vůbec neplatným, nýbrž jen neúčinným proti vymáhajícímu věřiteli. Úkaz tento vysvětluje autor přirovnáváním k případu, když zaplacena byla pohledávka kridatáři, i praví, že pohledávka zabavená má ráz podobný oddělenému jmění (sondergutähnlich), že jest latentním jměním odděleným.

Vymáhající věřitel není v žádném právním poměru s oddlužníkem, on nemá práva vybrati pohledávku. Platil-li by poddlužník věřiteli vymáhajícímu, může placení vždy dle § 1431. obč. z. kondikovati. Kvitance vymahajícího věřitele byla by bezcenna, a nemohlo by jí zejmena býti užito ke knihovnímu výmazu. Ovšem ale může vymáhající věřitel jako negotiorum gestor přijati zaplacení poddlužníkovo, a tomuto též není zabráněno, aby věřiteli nabídl zaplacení dle § 1423 obč. z.

Poddlužník může se svého závazku zbaviti jen třemi způsoby: Dle § 455. obč. z. může exekutu zaplatiti, svolí-li věřitel vymáhající; svolení toho však sotva bude lze dosíci, neb exekuční zástavní právo na pohledávce pomíjí a na surrogát nepřechází. Věřitel a exekut mohou též žádati, aby poddlužník jim společně zaplatil, avšak i v tom případě, když poddlužník tak učiní, nevztahuje se exekuční právo zástavní na věc prestovanou, nýbrž věřitel obdrží jen smluvené zástavní právo na této věci dle § 451. obč. z, Poddlužník konečně může dlužnou věc složiti k soudu dle § 1425. obč. z., jelikož jeho věřiteli jest odňato oprávnění k přijetí. Žádají-li to věřitel i exekut, jest i povinen tak učiniti. Věřitel obdrží na depositu exekuční právo zástavní.

V jistých případech nespokojuje se zákon stanovením negativních účinků zájmu (neučinnosti jistých jednání), v případech § 296 ex. ř. má soud zasahovati i positivně, aby předmět exekuce byl zachován.

Jen jednání, která jsou na ujmu věřiteli, jsou exekutu zapovězena, ale nikoli jednání, jež právu věřitelovu neubližují. On sám jest oprávněn — pokud nebyla nařízena správa pohledávky — k výpovědi, k upomenutí, k vymožení poznámky výpovědi: on má právo volby, byla-li zabavena pohledávka alternativní, on má volbu dle § 354. a násl. obch. zák., může tedy i od smlouvy odstoupiti. Vratkosť pohledávky v tomto případě existovala již v době zájmu, zabaveno bylo právo ze smlouvy, již lze zvrátiti. Má-li poddlužník právo výpovědi, je exekut jediným pravým adressátem, jemu také sluší prohlásiti svolení zákonného zástupce v případě § 865. obč. zák, atd.

Následující paragrafy spisu věnovány jsou processualním účinkům zapletení pohledávky. Vyjímáme z nich toto:

Pravidelně exekut a vymáhající věřitel jen společně mohou dovolávati se právní ochrany v příčině zabavené pohledávky, ať již žalobou kondemnatorní, neb určovací aneb bráněním se záporné žalobě určovací; exekut a věřitel vymáhající jsou jednotnými společníky rozepře Odůvodnění toho čerpáno zejmena z nauky o právní moci rozsudku v subjektivním směru Kde by nutnost společného postupu následkem odepření působnosti jedním účastníkem mohla pohledávce býti na újmu, umožňuje zákon ustanovení opatrovníka.

Z pravidla, že processuální vykonávání pohledávky jen věřitelem i exekutem společně jest možno, dlužno stanoviti výjimky v případech zabavení nároku již sporného (actio litigiosa) a zabavení vlastního dluhu. V obou případech postupuje exekut sám.

Byla-li zabavena pohledávka již vykonatelná, má to rovněž za následek společnost publicistického nároku vykonatelnosti pro věřitele a exekuta, tento tedy nemůže sám exekuci vésti; také zde nastává společným podáním návrhu exekučního společenství ve smyslu § 14 s. ř. Výjimka jest ovšem i tu v příčině zabavení vlastní vykonatelné pohledávky, jež má za následek jen seslabení vykonatelnosti v ten způsob, že možno vésti pouze exekuci ad deponendum

Byla-li zabavena pohledávka simultaní a dojde-li k exekučnímu prodeji nemovitosti, mají oba (věřitel z pohledávky zabavené i věřitel nadzástavní) právo přihlásiti pohledávku a určiti, z kterého fondu a v jakém poměru chtějí dosíci zaplacení. Odporují-li si tyto přihlášky, platí ta, která jest pro oba příznivější.

Na otázku, zda exekut po zabavení pohledávky hypotekární může postoupiti jiné pohledávce přednost, odpovídá spisovatel záporně vzhledem k ustanovením exekučního řádu, jež upravena jsou ve smyslu jednotnosti pořadí a vypovídají službu, jakmile jest nejisto, v jakém pořadí pohledávka, po případě část její, k zaplacení se má dostati.

Návrh na zahájení konkursu na jmění poddlužníkovo může podán býti jen společně věřitelem vymáhajícím a exekutem, neb návrh ten má za cíl generalní exekuci, a může býti svěřen jen tomu, kdo by měl legitimaci k návrhu exekučnímu Přihlášení ke konkursu jest každému z účastníků volno, naskytnou-li se difference, upraviti je sluší způsobem pro všechny nejméně škodlivým, platí tedy likvidace větší sumy a požadování lepšího pořadí pro všechny. Exekutu samotnému přísluší však ingerence ve správě celé podstaty, jen on má právo volby správce podstaty, aktivní i passivní právo volební pro výbor věřitelů, právo navrhnouti svolání hromady věřitelstva (§ 144). Jen společně mohou věřitel a exekut vzíti přihlášení zpět neb obmeziti je jen společně mohou žádati za zrušení konkursu. V řízení o nucené narovnání oběma musí býti poskytnuta možnost, intervenovati. Hlasovati jsou oprávněni oba, jelikož však výsledek hlasování obou musí býti jednotný, platí zápor i když jen jeden dá hlas svůj proti vyrovnání.

Předposlední paragraf díla pojednává o povinnosti poddlužníkově podati zprávy o pohledávce (§ 301. ex. ř.). Povinnost tato není soukromoprávního rázu, není to povinnost odpovídající nějakému nároku na uznání, jejž by měl exekut (a na jeho místě vymahající věřitel) proti poddlužníkovi, jest to povinnost rázu processualního sui generis, která sice má podobnost s jinými povinnostmi manipulačními, avšak není s nimi totožná. Od všeobecné povinnosti, podati svědectví, zejmena liší se tím, že nezakládá se jako tato na právu státu samého, nýbrž odpovídá jí právo věřitele na informaci Pochybno jest, zda zákon i v případě zabavení papírů jmenovaných v § 296. ex. ř. dává nárok na podání zpráv. — Je-li poddlužník nespůsobilý k právním jednáním, povinen jest podati zprávy jeho zákonný zástupce, za nepřítomného poddlužníka však nemůže ad hoc býti zřízen opatrovník. Je-li poddlužník v konkursu, nárok na podání zprávy jde proti kridatáři, ne proti správci konkursní podstaty Byla-li zabavena pohledávka hypotekární, povinen jest ke zprávě dlužník osobní, nikoli vlastník hypotéky (vzhledem k § 320. odst. 4.) Prohlášení poddlužníka, že jest ochoten dluh zaplatiti není dispositivním, neobsahuje uznání. Kompaciscentem smlouvy uznávací mohl by býti jen věřitel z pohledávky; obsahovalo-li by prohlášení poddlužníkovo uznání, nepotřeboval by vymáhající věřitel již přikázání, aby proti poddlužníku mohl postupovati, vzhledem k § 310. ex. ř. by dokonce kladné zodpovědění otázky § 301, č. 1, (kdyby v něm spatřováno bylo uznání) vůči jednomu z věřitelů mělo za následek po případě i odsouzení ve sporu vedeném jiným věřitelem vymáhajícím. Je-li podáno prohlášení přesně dle zákona, neobsahuje ani mimosoudní doznání, jelikož se týká existence pohledávky, nikoli skutečností; může se však ovšem státi, že poddlužník uvede i faktické okolnosti, což eventuálně býti může mimosoudním doznáním.

Dílo končí zmínkou o nároku věřitelově na vývoj situace processní. Tímto nárokem rozumí spisovatel ono plus, jež přísluší exekučnímu zástavnímu věřiteli ve srovnání se smluvním věřitelem zástavním, nárok na jisté processualní prostředky za příčinou uspokojení (na přikázání pohledávky, na zřízení opatrovníka). Bližší pojednání o tomto nároku ponechává však autor do oddělení o realisování zabavené pohledávky. *Tilsch.*

Die Executions-Ordnung. Systematisch dargestellt von Dr. *Georg Neumann*, k. k Oberlandesgerichtsrath. Register von Dr. Franz Tampier. Wien, 1900, Manz.

Spisovatel předesílá své práci stručnou předmluvu, seznam obsahu a přehled literatury. Pak nastiňuje v úvodě »Přehled obsahu exekučního řádu« (§ 1.): soustavu exekučního řádu; pojem exekuce uhražovací; její podmínky a prostředky, jež rozřaďuje dle různého hlediska jednak na přímé dotýkající se bezprostředně dlužníkova majetku) a na nepřímé (namířené v prvé řadě proti osobě dlužníkově, jednak dle předmětu vykonatelného nároku (dle soustavy zákonné); posléze pojem řízení zajišťovacího, jeho podmínky a rozdíl od exekuce uhražovací, jakož i pojem, podmínky a rozdíl exekuce k zajištění a prozatimních opatření. Napotom spisovatel seskupil své výklady ve tři díly, z nichž prvé dva jsou věnovány exekuci uhražovací, poslední pak řízení zajišťovacímu. obsahem prvého dílu jest všeobecná část, druhého pak zvláštní část řízení exekučního. Další rozdělení jest na oddíly, hlavy a paragrafy, které jsou číslovány celým dílem nepřetržitě (z paragrafů číslem 1. označen jest úvod).

Dílu I. oddíl prvý zabývá se »ustanoveními všeobecnými« a rozebírá v hlavě I. jednotlivé zásady řízení exekučního, a to: officiosnosť řízení (§ 2., v čem se zračí úchylky ze zásady té a její zákonodárný důvod), dále že netřeba, dáti se advokátem zastupovati (§ 3, úchylky z této zásady, a kdo může býti zmocněncem v řízení exekučním); dále povšechné zásady, řízení se týkající (§ 4.), kde pod čís. 1. až 8. jedná se o ustanoveních §§ 50—64. ex. ř. — (*čís. 1.*: po-

všechná zásada § 78. ex. ř., zejména neplatí v řízení exekučním předpisy c. ř. s. o klidu a přerušení řízení, nelze mluviti o zmeškání ve smyslu c. ř. s., a zvláště též nelze roků určených k úkonům exekučním odročovati pro nedostavení se účastníků; právo chudinské; *čís. 2.* návrhy účastníků; *čís. 3.* rozhodování v řízení exekučním, výslech účastníků, ústní projednávání, protokolování, účinky nedostavení se k roku; *čís. 4.* usnesení: kdo je vydává, kdy výjimečně rozhoduje se rozsudkem, prohlašování a doručování usnesení, vyrozumívání o jednotlivých exekučních úkonech a jinakých událostech exekučního výkonu a zásady §§ 428.—430. c. ř. s.; *čís. 5.* lhůty; *čís. 6.* vliv soudních prázdnin na řízení exekuční; *čís. 7.* navrácení ku předešlému stavu; *čís. 8.* doručování); — posléze nauku o rekursu (§ 5.; §§ 65.—67. ex. ř. a §§ 514.—528. c. ř. s.; zvláště vytýkají se úchylky od c. ř. s. platné pro řízení exekuční). — Hlava II. »Příslušnosť soudů pro exekuci Soud povolující exekuci a soud exekuční.« Tu spisovatel, vytknuv jako »všeobecné zásady« (§ 6.) zásady §§ 51. ex. ř. a 41. odst. 2. a 44. j. n., vykládá nejprvé (§ 7.) o soudu povolujícím a exekučním vůbec (soud povolující, usnesení exekuci povolující, objem působnosti soudu povolujícího, soud exekuční, kdy výkon exekuce pokládá se za započatý, po kterou dobu trvá působnosť soudu exekučního, místní meze této působnosti, současné působení několika soudův exekučních na základě téhož povolujícího usnesení); pak jedná o příslušnosti k povolení exekuce (příslušnosti soudu povolujícího § 8.), o příslušnosti k výkonu exekuce (§ 9., i věcné i místní), i probírá (§ 10.) »pochybnosti co do příslušnosti; příslušnosť několika exekučních soudův,« jedná o případech §§ 20. a 69. ex. ř., § 23. ex. ř. a min. nař. z 24. čna. 1897 čís. 157 ř. z., o delegaci k výkonu exekuce dle § 30. a 31. j. n. a o předpisech §§ 21. a 22. ex. ř.; a končí (§ 11.) nástinem objemu působnosti soudův exekučních. — V hlavě III. »Orgány výkonu exekuce. Všeobecné předpisy o orgánech výkonných (§§ 25.—32. ex. ř.)« rozřaďují se příslušná ustanovení na přehled všeobecný (§ 12.), na nauku o objemu úřední působnosti výkonných orgánův a všeobecných předpisech pro orgány ty (§ 13.) a posléze o stížnosti na orgány výkonné (§ 14.). — Věnovav hlavu IV. pojednání »O podmínkách exekuce« rozeznává spisovatel: *A.* podmínky hmotné a *B.* podmínky formelní. Jako hmotná podmínka exekuce uvádí se exekuční titul, jenž co do pojmu svého se vyměřuje, při čemž docházejí povšimnutí předpisy §§ 7.—12. ex. ř. (*a*) exekuce pro jiného nebo proti jinému, než pro koho nebo proti komu zní titul exekuční, *b*) splnění výminky, uplynutí lhůty pro splnění, *c*) závazek alternativní; § 15.). dále vypočítávají se povšechně tuzemské tituly exekuční (§ 16.: I. rozsudky a jinaká rozhodnutí, II. smíry, III. určité listiny), jedná se zvláště o rozsudku tuzemském jakožto exekučním titulu (§ 17.), vykládají se předpisy o exekuci na základě cizozemských titulův exekučních (§ 18.), o příslušnosti k vyřizování exekučních návrhů na základě cizozemských titulův exekučních, řízení o tom a o způsobu vyřízení (§ 19.), uvádějí se státy, ohledně nichž vzájemnosť jest zaručena (§ 20.). *B.* Pod záhlavím »Formelní podmínky« (§ 21.) jedná pak spisovatel: 1. o návrhu na povolení exekuce (§ 54.), 2. o soudním povolení exekuce (§ 63.) a o řízení při rozhodování o exekučním návrhu, zejména též o hromadění několika exekučních prostředkův. — Poslední, V. hlava dílu I. »Náklady exekučního řízení. Meze exekučního donucování« obrací se nejprvé (§ 22.) k výkladu zákonných ustanovení o nákladech exekučního řízení, načež další, rozsáhlejší její stať jedná o obmezení exekučního donucování — v ten způsob, že po úvahách povšechných vypočítávají se (§ 23.) předměty vyjmuté z exekuce jednak z důvodů čl. VI. u. z. k ex. ř. (I.), jednak v zájmu veřejném (II.), dále z ohledu na dlužníka (ježto dotčené věci buďto do jisté míry s osobou dlužníkovou těsně souvisí, buďto jich odejmutím byla by dlužníkovi znemožněna buď jeho existence, pokud se týče vedení domácnosti, buď výchova dítek, buď živnosť nebo povolání), a posléze pro zvláštní právní povahu dotčených věcí (IV.). Na konec pak jsou doložena zákonná obmezení exekuce

na nároky (§ 24.), jež zevrubněji roztřiďují se na takové, jež naprosto exekuci nepodléhají (*A.*), dále uvádějí se obmezení exekuce ohledně jednotlivých nároků (*B.*), zejména ohledně příjmův osob ve službách veřejných a jich pozůstalých a ohledně příjmů z poměru pracovního a služebního, jež jsou buďto zcela z exekuce vyjmuty (1), buď vůči jistým privilegovaným nárokům exekuci částečně podrobeny (2), buďto podléhají částečně exekuci vůči všelikým nárokům, třebas ne vůči všem měrou rovnou (3); a posléze seskupují se obmezení exekuce ohledně jinakých majetkových práv (*C*).

Díl II. věnován jest, jak již uvedeno, nauce o zvláštních ustanoveních řízení exekučního, Jeho oddíl druhý: »Způsoby exekuce. Exekuce pro pohledávky peněžité« podává v hlavě VI. přehled jednotlivých druhův exekuce (§ 25.), přičiňuje všeobecné poznámky o exekuci pro pohledávky peněžité (§ 26.) a vymezuje všeobecné zásady o exekuci na jmění movité (§ 27.) V hlavě VII.: »Exekuce pro peněžité pohledávky na movité, hmotné věci«, nejprvé (§ 28.) vytčeny zásady všeobecné, pak jedná se o zabavení (§ 29.), o výkonu zabavení (§ 30.), o uschování (§ 31.) a odejmutí peněz (§ 32.), dále o zpeněžení zabavených věcí v ten způsob, že předem (§ 33.) podávají se zásady všeobecné, načež vykládá se o návrhu na povolení prodeje (§ 34.), o povolení prodeje a přístupu (§ 35.), o dražbě (§ 36: *a*) příprava dražby, *b*) její výkon), o prodeji z volné ruky (§ 37.: *A.* exekuce na cenné papíry a jich zpeněžení, *P.* prodej jiných předmětů než cenných papírů, z volné ruky) a o řízení rozpočetním (§ 38.: *A.* bezprostřední vydání, *B.* použití prodejového výtěžku, pokud se týče peněz, při zabavení odejmutých, jest-li tu více věřitelův). V hlavě VIII.: »Exekuce na peněžité pohledávky« spisovatel vyznačiv (§ 39.) zásady všeobecné, zabývá se povolením zabavení a jeho výkonem (§ 40.), vykládá o zvláštních ustanoveních při zabavení některých pohledávek (§ 41: 1. zabavení peněžitých pohledávek proti erár nebo fondu jsoucímu ve správě veřejné, 2., veřejných obligací, znějících na určité jméno, nebo pro určitý účel vinkulovaných. a 3 peněz a cenností uložených u rakousko-uherské banky); o zabavení pohledávek naznačených v § 296 ex. ř. a pohledávky z police pojišťovací (§ 42.), o zabavení pohledávek, knihovně zastavním právem zjištěných (§ 43., při čemž zejména též dochází povšimnutí otázka o exekuci na hypotekární pohledávku již zaplacenou a dosud knihovně váznoucí), o pořadí zástavních práv na pohledávky (§ 44.), o zpeněžení zabavených peněžitých pohledávek (§ 45. povšechně a zvlášť o obecných zasadách přikázání pohledávek, zejména též knihovně zjištěných), o právních účincích přikázání pohledávek (§ 46.: I. ustanovení společná oběma druhům přikázání, a zvláštní ustanovení II. ohledně přikázání k vydobytí a III. na místě placení) i o jinakém zpeněžení zabavených peněžitých pohledávek (§ 47.). — Hlava IX. »Exekuce na nároky, na vydání nebo plnění věcí hmotných« jest po vytknutí zásad všeobecných (§ 48.) poodělena na rozbor předpisův o exekuci na nároky týkající se věcí movitých (§ 49.) a nemovitých (§ 50.). Další, X. hlava: »Exekuce na jiná majetková práva« zabývá se podmínkami této exekuce (§ 51.), zabavením a zpeněžením těchto práv (§ 52.) a podrobnostmi této exekuce (§ 53.: 1. exekuce na výměnek, 2. na ideální podíl na vlastnictví k movitým věcem hmotným, 3. na podíl na jmění nedělenem, 4. na práva patentní, 5. na práva autorská, a 6. na podniky živnostenské, závody tovární a p.). Nejrozsáhlejší stať celého díla tvoří hlava XI.: »O exekuci na jmění nemovité.« Po úvodu, majícím za předmět zásady všeobecné (§ 54.), přichází na řadu vnucené založení práva zástavního (§ 55.), načež dle zákonného pořadí sleduje vnucená správa — a to: její význam (§ 56.), zahájení (§ 57: *a*) pojmenování správce, *b*) vyzvání k dlužníkovi a *c*) odevzdání zřízenému správci), pořadí a poměr vnucené správy k jiným způsobům exekuce (§ 58.), jednotnosť vnucené správy téže nemovitosti a přístup (§ 59.), okamžik započetí působnosti správcovy (§ 60.), objem správcových práv a povinností (§ 61.: vůbec, v případech zvláštních; svolení exekučního soudu k opatřením správcovým, dozor nad působností správcovou a kladení účtův),

použití důchodův a složení výtěžků (§ 62.), rozdělování přebytků (§ 63.), vnucená správa ideálních částí nemovitostí (§ 64.), ukončení vnucené správy (§ 65.), účinek vyhlášení konkursu na jmění dlužníkovo po čas vnucené správy (§ 66.) a vnucená správa hor a podílu na horách (§ 67.). Potom spisovatel podává všeobecné poznámky o vnucené dražbě nemovitostí (§ 68.), načrtává povšechně její postup (§ 69. pravidelný a zároveň úchylky od postupu pravidelného); načež obírá se její zahájením (§ 70.: I. návrh dražební, II. povolení dražby), přístupem (§ 71.), účinkem povolujícího usnesení a poznámkou zahájeného dražebního řízení (§ 72.), přípravou dražby (§ 73.), odhadem (§ 74.), zvláštnostmi ohledně nemovitostí ve veřejné knize nezapsaných (§ 75.), stanovením dražebních podmínek (§ 76.: předložení návrhu dražebních podmínek, jich povaha, řízení při stanovení dražebních podmínek, navrhuje-li vymáhající věřitel úchylky dle zákona přípustné, pravidelné dražební podmínky, úchylky od nich dle zákona přípustné, i řízení při stanovení dražebních podmínek ohledně nemovitostí, ve veřejné knize nezapsaných), zásadou uhrazovací a prozatímním zjištěním stavu břemen (§ 77.), nařízením dražebního stání, dražebním ediktem a jinakými vyzváními účastníkův (§ 78.), vyhlášením dražebního ediktu a přípravou dražebního stání (§ 79.), dražebním stáním (§ 80. předsevzetí dražby, § 81. rozhodnutí o udělení příklepu, § 82. rekurs na rozhodnutí o udělení neb odepření příklepu a účinky rozhodnutí o udělení a odepření příklepu § 83.), prozatímní správou (§ 84.), odevzdáním nemovitosti vydražiteli a vkladem jeho práv do veřejných knih (§ 85.), úchylkami od pravidelného postupu dražebního řízení (§ 86. přehled, § 87. jednotlivé případy a to: I. odpor pro nedostatečnou úhradu předcházející hypoteky, II. zrušení dražebního řízení z důvodů jemu zvláštních, III. odložení řízení, IV. předražek a dražba opětná), rozpočtem nejvyššího podání — (§ 88. přehled, § 89. kruh účastníků, k nimž při rozpočtu se přihlíží, a pořadí jich nároků: I. kruh reálních účastníků vůbec, II. přehled nároků, k nimž se při rozpočtu přihlíží, dle jich pořadí, III. všeobecná zásada o pořadí nároků na nejvyšší podání odkázaných, při nepostačitelnosti podstaty, a IV. případ postoupení přednosti dle § 30. knih. zák.; § 90. objem nároků, k nimž při rozpočtu přihlížeti sluší: 1. případ prodeje dle konkursního řádu, 2. § 216. č. 1. ex. ř., 3. § 216. č. 2. ex. ř., 4. § 216. č. 3 ex. ř. 5. ostatní věcné nároky v knihovním pořadí a to: *A.* služebnosti, výměnek a jiná reální břemena a *B.* peněžité pohledávky; § 91. přikázání útrat, § 92. pohledávky simultanní, § 93. řízení rozpočetní, § 94. usnesení rozpočetní a dílčí podstata a § 95. rekurs na usnesení rozpočetní) — načež obírá se umořením starých břemen hypotekárních (§ 96.) a poukázav na ustanovení §§ 240.—248. ex. ř. a min. nař. z 5./5. 1897 čís. 115 ř. z., končí výkladem o prodeji nemovitostí ve zvláštních případech (§ 98.: I. vnucená dražba nemovitosti, náležející do konkursní podstaty, II. zcizení nemovitosti takové správcem podstaty dle zásad exekučního řízení, a III. dražba nemovitosti společné.).

Dílu II. oddíl třetí: »Exekuce pro jiné nároky, než pohledávky peněžité« jest rozčlánkován v hlavě XII.: »Exekuce, by byly vydány nebo plněny věci, neb aby bylo něco vykonáno, opomenuto nebo trpěno« na všeobecný přehled (§ 99.); dále na výklad o exekuci, by byly vydány nebo plněny věci movité (§ 100.), by postoupeny nebo vyklizeny byly věci nemovité, předměty vlastnictví horního a lodi (§ 101.); na povšechný přehled exekučního uskutečnění nároku, by něco bylo vykonáno, opomenuto nebo trpěno (§ 102.); na zvláštní pojednání o exekučním vynucení úkonů (§ 103. 1. nezastupitelných a pouze na vůli dlužníkově závislých a 2. úkonů zastupitelných), by bylo vydáno prohlášení vůle (§ 104.), by něco bylo opomenuto nebo trpěno (§ 105.); a na rozbor otázky útrat v uvedených případech a žaloby o interesse (§ 106.).

Oddíl čtvrtý: »Donucovací prostředky společné více exekučním prostředkům« zahrnuje v sobě § 107. o vazbě a § 108. o přísaze vyjevovací.

Předmětem oddílu pátého: »Ochrana proti exekuci« jest po všeobecném přehledu (§ 109.) hlava XIII. »Právní pomůcky exekučního řádu proti působnosti exekučních titulův«, t. j. žaloby upravené §§ 35.—38. ex. ř. a náhrada žalob §§ 35. a 36. ex. ř. (§ 110: výpočet jednotlivých případů sem náležejících; § 111.: § 35. a 38. ex. ř.; § 112.: § 36. a 38. ex. ř.; § 113. náhrada za žaloby dle §§ 35. a 36. ex. ř., totiž 1. návrh dle § 40. ex. ř., 2. rekurs jako opravní prostředek k odvrácení exekuce a 3. ustání v exekuci orgánem výkonným dle § 46. ex. ř.; § 114: § 37. a 38. ex. ř.) — a hlava XIV.: »Zrušení, obmezení a odložení exekuce« (§ 115. poznámky předchozí, § 116. zásady všeobecné, § 117. zrušení exekuce, § 118. obmezení a § 119. odložení její.)

Dílu III.: »Řízení zajišťovací« předeslány jsou způsobem obvyklým přehled a zásady všeobecné (§ 120.), načež pojednává se ve hlavě XV. o exekuci ku zajištění (§ 121. podstata této exekuce a exekuční prostředky k zajištění přípustné, § 122. podmínky exekuce ku zajištění, § 123. příslušnosť a řízení; zrušení a obmezení exekuce ku zajištění). Celé dílo zakončuje se hlavou XVI. »O prozatímních opatřeních« (§ 124. předběžné poznámky, § 125. podmínky prozatímních opatření, § 126. zajišťovací prostředky: I. k zajištění peněžitých pohledávek, II. jinakých nárokův; § 127. nařízení a výkon prozatímních opatření: 1. příslušnosť, 2. návrh, 3. rozhodnutí o návrhu, 4. forma rozhodnutí a 5. výkon prozatímních opatření; § 128. právní ochrana proti povolení prozatímních opatření: 1. rekurs, 2. odpor; § 129. zrušení a obmezení učiněného opatření; § 130. nárok na náhradu škody toho, proti němuž prozatímní opatření bylo nařízeno; a § 131. zvláštní případy prozatímních opatření jinými zákony připuštěných: 1 v řízení pro rušenou držbu: *a)* dle § 456. c. ř. s. a §§ 340—342. obč. z., *b)* dle § 458. c. ř. s., 2. dle § 382 č. 8. ex. ř. a 3. zájemní popis t. zv. invecta et illata).

Posléze dlužno co do zevní úpravy jen ještě poznamenati, že práce opatřena jest rejstříkem, jednak abecedním dle hesel obsahu, jednak chronologickým, jenž vypracován jest drem Františkem Tampierem; dále na jednotlivých stránkách na hoře v stejné výši s číslem jejich jest vždy naznačen příslušný § díla se stručným označením obsahu, čímž hledání v knize zajisté úspěšně se urychluje. —

Dle předmluvy záměrem spisovatelovým bylo vylíčiti soustavně ustanovení exekučního řádu v souvislosti s ostatními procesními zákony a právem hmotným, i pokusiti se o řešení četných otázek sporných. Ježto však spisovateli zároveň jednalo se o to, by jeho dílem byl poskytnut snadný přehled celého obsahu zákona, vynasnažil se o stručnosť, proč ež nedotkl se všech otázek sporných, a nepoužil judikatury v plném rozsahu.

Co se předem soustavy práce dotýče, uchýlil se spisovatel od zákonného uspořádání látky hlavně dvojím směrem, totiž jednak tím, že exekuce na jmění movité došla svého rozboru před vylíčením exekuce na jmění nemovité, jednak tím, že o ustanoveních §§ 35.—45. ex. ř. pojednáno až na konci výkladův o exekučním řízení. Lze li již proti této druhé úchylce namítati, že nebylo důvodu upouštěti od zákonného rozdělení na část všeobecnou a zvláštní, tím méně lze schváliti úchylku prv naznačenou, uváží-li se, že jí byla přivoděna zbytečná rozvláčnosť stati o exekuci na movité jmění, ježto pak v této stati zhusta rozebírány byly předpisy platné o exekuci na jmění nemovité, čehož by při šetření zákonného pořadu nebylo bývalo zapotřebí. Dále bylo by si bývalo přáti větší stejnoměrnosti v rozboru jednotlivých částí. Tak především díl třetí, jednající o řízení zajišťovacím, zůstává co do zevrubnosti rozboru značně za dílem prvým a druhým. V podrobnostech pak spisovatel, upadaje místy v rozvláčnosť a zbytečné opakování (na př. v §§ 55., 61. a 117.), jindy počíná si s nepoměrnou stručností (na př. v §§ 67. a 97., kde spokojuje se pouhým poukazem na příslušné §§ zákona, i při rozboru ustanovení odhadního řádu nemovitostí).

Co se týče pramenů, z nichž spisovatel čerpal, nebylo by bývalo od místa v zájmu snažšího porovnávání, kdyby byl spisovatel uváděl je nikoli

úhrnkem, nýbrž vždy na tom místě, kde jich právě bylo použito. To platí zejména o dovolávání se literatury a zákona, z nichž příslušné stati, pokud se týče §§ pouze úvodem té které hlavy nebo § se vypočítávají, v podrobnostech však původ toho, co se tvrdí, zřejmým není; tím pak prozkoumávání práce místy podstatně se stěžuje. Dále (zajisté pouhým nedopatřením) jsou mylně uvedeny citáty některých §§; tak na str. 11. pod č. 5. § 50. místo § 58 odst. 1., na str. 65. v pozn. 4. čl. IX. č. 8. místo čl. IX. č. 1., na str. 108. lit. c § 264. odst. 3. místo § 264 odst. 2., na str. 244. v § 76. místo § 145. § 146., na str. 333 § 216. č. 4. místo § 216. poslední odstavec. Ne zcela přesně reprodukuje se ustanovení zákona — na str. 42. § 16. I. 1 slovo »pravoplatné« (§ 1. č. 1. ex. ř.), na str. 48. § 19. odst. 1. slova »einer anderen hiezu berufenen Behörde« (§ 82. odst. 2. ex. ř.: »von einem anderen hiezu berufenen ausländischen öffentlichen Organe«), na str. 69. § 24. A č. 1. vynecháno slovo »Gemeindecassen«, na téže stránce § 24. A č. 2 slovo »Forderung« místo »Versicherungssumme« (pozměněno dle odpovědi min. sprav. k § 290. č. 2.), na str. 298. III. 1 in fine »ale jen k návrhu vymáhajícího věřitele« (§ 204. odst. 2. ex. ř. »k návrhu nebo z moci úřední« a na str. 447. č. 1. slova »okresní soud, u něhož exekut má svůj obecný soud ve věcech sporných« (§ 375. odst. 1. ex. ř.: okresní soud, naznačený v § 4. č. 6. ex. ř.). Zákonnému názvosloví nevyhovují slovo »abzutreten« na str. 53. (§ 44. j. n.: »überweisen«) a slova: »Die Verwendung der Einkünfte«) na str. 213. (§ 119. ex. ř. »Verwaltungserträgnisse«). Na str. 407. v pozn. 1. ze spisu: Emil Ott, »Soustavný úvod ve studium nového soudního řízení« nesprávně cituje se díl I. § 39.—45. místo § 38. str. 179.—181. Konečně omyl tiskový shledati lze na str. 155. § 46. I. 1 »dem Drittschuldner« místo »dem Verpflichteten« a na str. 403. č. 1. 3. řádka: »den Verpflichteten« místo »den betreibenden Gläubiger«.

O b s a h e m svým odpovídá dílo úkolu, jejž si spisovatel v předmluvě vytkl. Podáváť přehled o celém obsahu exekučního řádu a uvozovacího jeho zákona, i dodatečných ustanovení o exekučním řízení vydaných; všímá si zejmena pečlivě souvislých ustanovení jednacího řádu pro soudy a instrukce pro výkonné orgány; poukazuje na příslušná ustanovení civilního řádu soudního a zákona organisačního; používá k osvětlení vedle literatury a motivů též odpovědí ministerstva spravedlnosti o otázkách nových zákonů procesních, dbá bedlivě judikatury a používá dokonce i výnosů ministerstva spravedlnosti, které byly k soudům vydány, ale jinak neuveřejněny. Úspěšně slouží k lepšímu porozumění věci praktické případy rozpočtu ohledně úroků (str. 336.) a ohledně simultánních hypotek (str. 340. a násl. při čemž nedopatřením na str. 341. druhý řádek se shora uvedeno x = 3600 K místo počtně správného x = 1800 K).

Co týče se j e d n o t l i v o s t í, stůjž zde řada poznámek:

Na str. 4. pozn. 2. spisovatel prohlašuje povolení exekuce na přihlášení přípustným pouze při zabavení věcí hmotných a při vydání nebo plnění věcí. Jakkoli vzhledem k § 16. ex. ř. jest vůbec přes výslovný předpis § 161 j. ř. velmi pochybno, zda lze připustiti tuto úchylku ze zásady officiálnosti, přece z druhé strany, pakliže se to uzná, není důvodu, proč by se takto obmezovala, i také z předpisu § 161. j. ř. nic podobného neplyne.

Proti mínění spisovatelovu, že v řízení exekučním strany bez ohledu na obnos mohou i v místech, kde jest dvé nebo více advokátů, dáti se zastupovati každou svéprávnou osobou mužského pohlaví (str. 6, § 3 poslední odst.), dalo by se namítati, že, an § 52. v tomto směru nic nenařizuje, dle § 78. ex. ř. rozhodným jest tu § 29. c. ř.

Pouhým theoretisováním jest, vytýká-li spisovatel (str. 13) jako zvláštní úchylku řízení exekučního od ustanovení civilního řízení co se rekursu týče, že není rozdílu mezi řízením ve věcech nepatrných a ostatními druhy řízení, načež to blíže vykládá a dále nepřesně tvrdí, že návrh na povolení exekuce zapisuje se do nového rejstříku E; § 232. odst. 1. j. ř.)

Na str. 14 zastává spisovatel názor, že jsou-li v témž vyhotovení dvě usnesení, ohledně nichž platí různé lhůty rekursní, platí 14tidenní lhůta bez ohledu na to, která část béře se v odpor. Naproti tomu sluší uvážiti, že pouhé nahodilé pojmutí několika usnesení do téhož vyhotovení nemůže přece míti vliv na zásadu o neprodlužitelnosti lhůt, jež by se takto zvracela.

Nelze přisvědčiti mínění, jako by exekuční úkony, předsevzaté bez příslušného povolení v noci, v neděli nebo ve svátek, byly neplatné a bezúčinné, a že by je slušelo k stížnosti dlužníkově zrušiti (str. 32 č. 4. odst. 2.); vždyť ani v § 30. ani na jiném místě ex. ř. nic podobného ustanoveno není. Dlužníku ovšem zachovává se právo stížnosti dle § 68. ex. ř.

Že by exekučním řádem byl zrušen dv. dekret z 26. listopadu 1826 čís. 2234 sb. z., jednající o tom, jak jest si počínati, by authentika nebyla porušena (str. 66 pozn. 9), jest pochybno, an exek. řád toho se nedotýká (čl. I. odst. 2. u. z. k ex. ř.).

K plodům, tudíž k přírůstku a následkem toho k příslušenství čítají se (na str. 69): *b*) ryby v rybníce, pokud nebyly vyloveny, a zvěř v lese, pokud nebyla chycena, *c*) domy, budovy a jiné věci zřízené na pozemku s úmyslem, by tam stále zůstaly. Správností tohoto mínění zajisté netřeba se ani zabývati.

Zcizení zabavené věci dlužníkem neposuzuje se dle § 183. tr. z. a zák. z 25./5. 1883 č. 78. ř. z. (str. 86), nýbrž jen dle tohoto zákona, jelikož ono ustanovení § 183 tr. zák. bylo jím zrušeno.

K ustanovení § 258. ex. ř. podotýká se na str. 93 odst. 2., že nelze více, jakmile výtěžek soudem exekučním byl vydán, nastupovati u něho žalobou o výsadné uspokojení z výtěžku dotýčné věci, nýbrž že se pouze ponechává osobě súčastněné, by příslušnou žalobou nastoupila u soudu dle j. n. příslušného. Bylo by bývalo zajisté zajímavo zvěděti, kdo pak má býti žalován, a z jakého právního důvodu.

Na téže stránce (odst. 5.) uvádí se: »Invecta et illata nejsou v držbě pronajímatelově nebo pro pachtovatelově, leda, že vykonav své právo zástavní, vzal je v uschování.« Pak jsou v držbě?? — »Pronajímatel může vykonávati své právo zástavní nebo přednostní dle § 258 ex. ř. ještě před splatností, tudíž také pro nájemné, nebo pachtovné ještě nedospělé.« Naproti tomu sluší uvážiti, že dle § 1101. obč. z. zákonné zástavní právo pronajímatelovo k invecta et illata vzniká teprve podáním žaloby o nájemné, ač ovšem, bylo-li takto založeno, má dle dv. d. z 3./11. 1819 č. 1621. sb. z. s. pořadí hned ode vznesení svrchků do najatého předmětu.

Byl-li při exekuci, povolené na přihlášení se, exekuční návrh výkonným orgánem dle § 161. ex. ř. soudci pro marné uplynutí lhůty měsíční předložen, má to v zápětí, že věřitel znova u exekučního soudu vymoci si musí ústně nebo písemně příkaz k výkonu exekuce, a soud dle § 74. ex. ř. posoudí, zda útraty této nové žádosti jsou nutnými, (str. 94 na konci a str. 95 na poč.). Avšak takovýmto způsobem mohla by se věc do nekonečna protahovati a zásada § 16. odst. 1. ex. ř. by se tím mařila; protož by se snad lépe doporoučelo, by vymáhající věřitel byl vyzván, by do jisté krátké lhůty se prohlásil, chce-li v exekuci pokračovati, ježto jinak pokládalo by se za to, že zřekl se pokračování v exekuci, a že následkem toho tato byla by zrušena.

Poznámka spisovatelova k § 283. odst. 2. ex. ř., že vydává-li se výtěžek dražební věřiteli přímo orgánem výkonným, dlužno úroky vypočísti až do dne vydání, ježto dle § 283. odst. 3. teprve tímto okamžikem pohledávka pokládá se za zaplacenu (str. 126), jednak odporuje jasnému znění § 283. odst. 2. ex. ř., jednak nemá valné ceny praktické, ježto vydání stane se ihned při roku dražebním nebo po něm.

V otázce, zda možnou jest exekuce na hypotekární pohledávku zaplacenou, ale dosud nevymazanou, spisovatel souhlasí (str. 148 a 149) s názorem Reinholdovým (Gerichtshalle 1898, č. 28. a 29.), že takovéto vedení exekuce jest neplatným, a že se proti němu připouští žaloba dle § 37. ex. ř. Uváží-li se však, že ustanovení § 469. obč. z. jest pouhým důsledkem veřejné víry

knih veřejných, že dle této veřejná kniha pro toho, kdo nevěděl a při náležité bedlivosti též věděti nemohl, že jest neúplnou nebo nepravdivou (ježto se stavem skutečným, z knih nezřejmým se neshoduje), pokládá se za pravdivou a úplnou, že nerozeznává se, z jaké příčiny a jakým způsobem kdo práv knihovních pro sebe nabývá — dlužno v oné otázce zaujati stanovisko opáčné (viz též nález repertoria č. 143.).

K otázce, zda v případě, že byla přikázána pohledávka, o které dlužníkem již byl spor zahájen, vymáhající věřitel, jemuž byla přikázána, může vzhledem k předpisu § 234. c. ř. s. vstoupiti do sporu jako strana hlavní, odpovídá spisovatel na str. 157 pod čís. 4. způsobem kladným, i pro případ přikázání k vydobytí, i pro případ přikázání na místě placení. Onen případ zdá se spisovateli býti nepochybným, ježto »nenastává změna v osobě žalobcově, jímž i na dále zůstává dlužník, za něhož pouze spor dále vede věřitel, jakožto mandatář, jemu soudem vnucený«. Nenastala-li však změna v osobě žalobcově, pak není tu případu v § 234. c. ř. s. zmíněného, a zbývá pravdou o postavení vymáhajícího věřitele jen to, co dále bylo shora uvedeno, a co odpovídá též předpisu § 308. ex. ř. Dodává-li se pak ještě ku konci, že též z obsahu žaloby musí býti zjevno, že věřitel jest jen mandatářem, ježto týž musí opodstatniti, proč jest oprávněn, by cizí pohledávku zažaloval, dlužno míti na zřeteli, že se právě předpokládá, že žaloba byla již dlužníkem podána, a že zmocnění věřitelovo bude vykázáno právě přikazujícím usnesením, následkem kterého věřitel dle zákona jako zástupce dlužníkův do sporu vstoupí a zejména též výlučně oprávněn bude vysouzenou hodnotu přijímati. V případě přikázání na místě placení lze s míněním spisovatelovým souhlasiti.

Jakkoli dlužno shodovati se s náhledem, že vymáhající věřitel, jemuž pohledávka k vydobytí byla přikázána, ručí za škodu, kterou způsobil dlužníkovi liknavým nebo nedbalým její vymáháním a zejména tím, že mu řádně rozepře neopověděl (str. 161 ad 2.), přece jest pochybno, zda dlužník má právo, uplatniti tento svůj nárok žalobou dle § 35. ex. ř. Neboť, třeba že pohledávku ku kompensaci se hodící sluší za podmínek § 35. ex. ř. nepochybně pokládati za důvod žaloby té, dlužno způsobilost tu přiznati pouze vzájemnému nároku, rovněž již vykonatelnému a to jednak pro zásadu: liquidi cum illiquido nulla est compensatio, jednak proto, že by jinak dlužník zažalováním nároků vzájemných i naprosto neodůvodněných mohl exekuci protahovati (§ 42. č. 5. ex. ř.).

Názor, že nárok vymahajícího věřitele ve smyslu § 316. druhé věty ex. ř. promlčuje se dle § 1489. obč. z. ve třech letech, bude správným tehda, vztahuje-li se ustanovení § 1489. obč. z. též na náhradní nároky ze smlouvy plynoucí. Pakli však obmezuje se promlčecí lhůta § 1489. obč. z. pouze na náhradní nároky z činů nedovolených, bude platnou vzhledem k tomu, že ohledně případu § 316. druhé věty ex. ř. výslovně se poukazuje na § 1397. obč. z., i ve příčině promlčení táž lhůta, jako v případě § 1397. obč. z., tudíž třicetiletá (str. 165.).

Že by, jest-li tu více dědiců, každý spoludědic přihláškou dědickou stal se spoluvlastníkem jednotlivých kusů pozůstalostních dle poměru svého dědického podílu, jak tvrdí se na str. 178 odst. 3., zajisté vyvraceti netřeba.

V nauce o vnuceném založení práva zástavního k nemovitostem, ve veřejných knihách nezapsaným, prohlašuje se (str. 189 B odst. 2.), že, ačkoli zákonem se nevyhledává výkaz vlastnického práva dlužníkova, nicméně nelze zabavení povoliti, objeví-li se, že dlužník jest sice držitelem, ne však též vlastníkem. Vzhledem k znění zákona (§ 91. ex. ř.) však spíše by se doporučovalo i v tomto případu na výkazu držby přestati a vlastníku ponechati žalobu dle § 37. ex. ř.

Co se týče otázky, jaký vliv vyhlášení konkursu na jmění dlužníkovo má na vnucenou správu dlužníkových nemovitostí, nelze oproti příslušným vývodům spisovatelovým, jenž i po čas trvání konkursu připouští vnucenou správu pro věřitele reální a ty, pro něž vnucená správa již před vyhlášením konkursu pravoplatně byla zahájena (str. 224 a 225), nepovšimnouti si toho,

že do všeobecné podstaty konkursní plyne to, co zbude z výtěžku za podstatu zvláštní, a že by tudíž všeobecné podstatě ušel tento zbytek v případě, když by ohledně těch kterých nemovitostí k jich prodeji nedošlo. Dlužno tudíž vývodům spisovatelovým přisvědčiti s tím obmezením, že vnucená správa ovšem nevadí zcizení dotyčné nemovitosti, a že došlo-li k němu, vnucená správa přemění se dle § 161. ex. ř. v prozatimní správu a pak se zruší.

K vývodům o přístupu (str. 234 a násl.) dlužno přisvědčiti.

Došlo-li pro liknavost vydražitelovu v placení nejvyššího podání k opětovné dražbě, jest otázkou, může-li vydražitel úroky, v mezičasí hypotekárním věřitelům zaplacené, na těchto zpět požadovati. Oproti záporné odpovědi spisovatelově (str. 283) dlužno k tomu poukázati, že dle § 157. odst. 1. ex. ř. nemůže si sice vydražitel úroků těch sraziti z plodů a užitků, jež mu vrátiti jest, že však tím není vyloučena samostatná žaloba oproti věřitelům hypotekárním, již by slušelo posuzovati dle zásad občanského práva o bezdůvodném obohacení.

Hledíc k předpisu § 20. knih. zák. nejeví se býti důvodným názor (str. 285 odst. 3.), jako by prozatimní správu slušelo knihovně poznamenati, a to tím méně, ano nelze seznati, jaký by byl účinek této poznámky.

Ačkoli motivy nasvědčují mínění (na str. 292 odst. 2.), že v případě, jest-li pro vymáhajícího věřitele právo zástavní již vloženo, odpadne ohledně něho vyzvání dle § 206. ex. ř., že jeho zástavní právo zůstane i na dále v knihách a vymažou se pouze poznámky, týkající se dražebního řízení, dlužno uvážiti, že zástavní právo ve smyslu § 208. ex. ř. má týž účinek, jako zástavní právo založené způsobem vnuceným, i jest zastávati názor, že v případě shora dotčeném stane se pro vymáhajícího věřitele poznámka vykonatelnosti dle § 89. ex. ř.

Zajisté nebylo by bývalo nezajímavým, dotknouti se v nauce o opětovné dražbě (str. 303 a násl.) otázky, jak lze vysvětliti, že dle § 154. posl. odst ex. ř. o dražbě opětovné vyrozumívají se též osoby oprávněné ku koupi zpáteční, kdežto přec právo jejich dle § 133 posl. odst. ex. ř. v době tam naznačené již zaniklo? K téže kapitole buďte připojeny i další poznámky: Knihovní poznámka opětovné dražby není exekučním řádem nařízena a tudíž dle § 20. lit. *b.* knih. zákona jest nepřípustnou (str. 304, odst. 3.). Oproti Schauerově poznámce 3. k § 154. ex ř. souhlasiti jest s názorem (str. 303 pozn. 19.), že nájemce, jehož právo jest v knihách, nemá práva, žádati za dražbu opětnou. Nelze přisvědčiti mínění (str. 306 odst. 2.), jako by při opětovné dražbě bylo lze odporovati udělení příklepu zejmena též proto, že v řízení tom bylo pokračováno, ačkoli prvotní vydražitel před uplynutím lhůty k rekursu na povolení opětovné dražby již k soudu složil zadržélé a v hotovosti splatné částky nejvyššího podání i s úroky, ježto důvody, pro něž lze odporovati udělení příklepu, jsou v § 184. ex. ř. výlučně vypočtěny; prvotní vydražitel, nepodav z uvedené příčiny rekursu na povolení opětovné dražby, pozbyl tím práva, jemu § 154. odst. 2. vyhraženého, a někdo jiný k odporu z naznačeného důvodu není oprávněn. Zejména velmi nebezpečnou byla by zásada (str. 305 a 306), jakoby důvody zrušovací, i všeobecné, i ony § 200. ex. ř. nevztahovaly se na opětovnou dražbu. Uvádí-li se, že důvody zrušovací jen potud mohou se dotýkati dražebního řízení, pokud dražba nezačala, nebo pokud příklep pravoplatně nebyl udělen, i že opětovná dražba právě teprve tehdy jest možnou, byl-li příklep pravoplatně udělen — nelze přehlédnouti, že pravoplatným povolením dražby opětovné dražba prvotní a tudíž i zejména příklep dřívější pozbývají účinnosti (§ 154. odst. 2. ex. ř.) a že dražba znova počíná. Spisovatel sám (str. 307) uznává obtíže plynoucí z jeho názoru pro ten případ, že nemovitosti přes opětovné pokusy nebude lze prodati; a zajisté nebylo nijak úmyslem zákonodárcovým, by onen nejistý stav snad po leta trval, a dotčená nemovitost i dlužníku i věřitelům zůstávala po leta odejmutou.

K právům spočívajícím na věcném právu k nemovitostem čítají se (str. 309, § 89., 1) též vložená práva nájemní (??), a praví se (táž str. č. 2.

odst. 3 na konci), že k nárokům, ve veřejné knize nezapsaným, náležejí v jistém (jakém?) smyslu též nedoplatky na úrocích a plněních z hypothek a břemen.

Ve velmi sporné stati o tom, jaký význam a dosah při rozpočtu nejvyššího podání má postoupení knihovní přednosti (str. 314 a 315), jest pochybno, zda v případě, zanikla-li pohledávka, která přednosť postoupila, nicméně postoupení přednosti má účinek — pojímá-li se postoupení přednosti tak, že v konkurenci věřitelů ustupuje jeden druhému pod tou samozřejmou výminkou rozvazovací, dojde-li vůbec mezi nimi ke konkurenci, t. j. budou-li tu obě pohledávky v čas rozpočtu nejvyššího podání; i dlužno, hledíc k zásadě § 442. poslední věty obč. z., případ. že byla postoupena přednosť před břemenem reálním, opravňujícím k opětujícím se dávkám, řešiti poněkud odchylně od mínění spisovatelova (str. 312 odst. 3. a 4.) tak, že věřitel, jemuž byla přednosť postoupena, dostávati bude po čas trvání reálního břemena naturální dávky z něho plynoucí, a s tím, co snad zbude z pohledávky jeho v čas zrušení reálního břemena, odkázán bude na prvotním svém místě na zbylý uvolněný kapitál.

Nelze seznati zákonodárné příčiny, proč spisovatel na str. 319 lit. g) v souhlasu s odpovědí ministerstva spravedlnosti (č. 3. k § 216.) obmezuje hledě k slovnému znění § 216. č. 3. ex. ř. toto ustanovení pouze na mzdu na penězích, a nikoli též na jiné příjmy služební.

K poznámce, že výměnek nadále plniti dlužno jen v mezích rozpočetního usnesení (str. 324 odst. 3.), poukazuje se opětně na § 20. b) knih. zák.

Ježto i v případě nepostačitelnosti uhražovacího kapitálu dávky plynoucí z reálního břemene dle znění § 226. odst. 2. ex. ř. dlužno in natura poskytovati, jsou bezpředmětnými vývody str. 324 odst. 3.

Jako již na jiných místech, též na str. 328 odst. uvádí se libovolně v život knihovní poznámka, zákonem neopodstatněná. Podobně má se věc se vkladem zástavního práva pro závazek k plnění úroků z pohledávky súročitelné, časem vázané a vydražitelem převzaté (str. 329 odst. 2. na konci).

Zásadám hmotného práva příčí se mínění (str. 329. odst. 4 posl. věta), že jestli pohledávka o vrácení věna súročitelnou, připadají úroky, docílené až do splatnosti pohledávky, věcně oprávněným, pokud se týče vymáhajícím věřitelům, ježto dle § 1229. obč. z. splatnosť pohledávky o vracení věna nastává teprve smrtí toho neb onoho manžela, úroky po čas trvání manželství připadají manželovi (§ 1227. obč. z.) a opáčná úmluva, příčíc se pojmu a účelu věna, byla by neplatnou.

K výkladům o simultánních zástavách při rozpočtu nejvyššího podání (str. 339 a násl.) budiž poznamenáno, že, neprodávají-li se veškeré simultánně zavazené nemovitosti, bylo by de lege ferenda důslednějším, bráti za základ výpočtu dle § 222. ex. ř. ohledně nemovitostí prodávaných nejvyšší podání a ohledně nemovitostí neprodaných cenu odhadní, obojí však se zřetelem na břemena, simultánní hypotece předcházející, ježto důvod, označený na str. 346 zajisté mohl by míti dobře platnosť i tehda, když všechny nemovitosti se prodávají. Spisovatel dále vytknuv na str. 348 zásadu, že náhradní nárok ve smyslu § 222 ex. ř. přísluší též osobám, z reálního břemena oprávněným a těm, jež mají nárok na uspokojení, opomenul zabývati se otázkou, jednak co má se státi s uhražovacím kapitálem, z ostatních hypotek doplněným co se tohoto doplňku týče; jednak, neprodaly-li se ostatní hypoteky, jakou praktickou cenu pro reálně oprávněného bude míti vklad náhradního nároku, a bude-li týž zejmena oprávněn, žádati doplněk naturálního plnění od vlastníků hypotek neprodaných. Posléze budiž poukázáno k pochybným zajisté otázkám, zda odečítají se břemena, vydražitelem bez srážky z nejvyššího podání převzatá (str. 349), a zda oprávněným přísluší právo volby (str. 350 č. 2.).

Povážlivým jest náhled, že přísaha vyjevovací ve smyslu 2. odst. § 47. ex. ř. má místo, jakmile exekuce na movitý majetek zůstala bezvýslednou, třeba by exekuce immobilární výsledek zabezpečovala (str. 392); i dlužno tu poukázati jednak na důvody, provedené v článku Bumově, na str. 392, pozn. 2

citovaném, jednak dále i k tomu, že zákon mluví hlavně o movitém majetku, ježto tento snadno lze věřiteli učiniti nepřístupným, a nikoli též o nemovitém, o němž to neplatí.

K § 96. ex. ř. poznamenává na str. 428 odst. 2 poslední věta, že obmezení exekuce státi se může též tím způsobem, že u dobrovolně zřízených práv zástavních vymaže se poznámka vykonatelnosti. To jest správné ovšem tehda, jde-li pouze o takováto práva. Byla-li však další práva nuceným způsobem založena, dlužno tato, pokud se týče některé nebo některá z nich zrušiti, ježto by to nemělo pro dlužníka valné ceny, odstraniti vykonatelnosť ohledně zástavních práv tu již jsoucích, a při tom další nemovitosti jeho stížiti vykonatelným právem zástavním.

Uznává-li se na str. 442 odst. 2 za možnou exekuce ku zajištění též na základě tuzemských rozsudků ještě nedoručených, lze proti tomu namítati, že možnosť exekuce takové jest výronem působnosti rozsudku proti stranám, že působnosť ta dle § 415. c. ř. s. nastává teprve doručením rozsudku, že by se při nejmenším učiniti musela výhrada pro případ § 193. c. ř. s. a že nebylo by lze nalézti rozdílu mezi § 415 a 452. odst. 1 c. ř. s.

Tolikéž nelze přisvědčiti mínění (str. 445 d), α), β), jakoby v případech §§ 7., 9. a 10. ex. ř. věřitel mohl vésti aspoň exekuci ku zjištění, uváží-li se, že exekuci té nevadí ta okolnosť, že rozsudek nebo jiný titul exekuční není dosud vykonatelný, nýbrž jiné příčiny, které jí právě tak překážejí, jako exekuci uhražovací.

Porovnává-li se znění odst. 1 § 386. ex. ř. (flüchtig oder der Haft verdächtig) se zněním 2. odstavce téhož § (wegen Fluchtverdachts), podobá se, že § 386. odst. 2. č. 2. ex ř. obmezuje se pouze na ten případ, jestli odpůrce z útěku pouze podezřelým, že však neplatí tehda, vydal-li se skutečně na útěk. O této otázce spisovatel (str. 460) se nezmiňuje.

Posléze odporuje znění zákona (§ 387 odst. 1., zur Zeit anhängig), prohlašuje-li se (str. 460, § 127. a) za trvání sporu za příslušný k povolení prozatimních opatření vždy procesní soud I. stolice.

Tím, co posud uvedeno, nebylo se ovšem dotčeno se všech otázek, jichž dílo se dotýká. Vadiť tomu účel a dovolený rozsah tohoto přehledu. — Úhrnkem jest dílo, jehož nástin právě byl podán, prací ponejvíce kompilátorskou, pracně a se znamenitou pílí sestavenou. Rozbor celé látky zákonné a přehledné uspořádání všech pomůcek, jaké spisovatel měl po ruce, činí dílo to zajisté velmi cenným příspěvkem a podkladem pro další a zevrubnější studium zákona, ve svých podrobnostech tak obtížného. Pro krátkosť času, jaký spisovateli k spracování vybýval, dlužno spis jeho co nejmírněji posuzovati; byť prvým soustavným dílem a dojista prvým potřebám zcela vyhovoval, i lze s potěšením uvítati slib spisovatelův v předmluvě, že si ponechává zevrubnější rozbor pro komentář k exekučnímu řádu, který co nejdříve vydati chce, a projeviti přání, by skutečně tak se stalo. *Dr. Vážný.*

Dr. *Arthur Skedl, Das österreichische Civilprocessrecht.* Svaz. I., str. 446; Lipsko 1900.[1])

V předmluvě spisovatel uznává civ. říz. s. rakouské za úplně samostatné, od něm. říz. s. značně se odchylující; tvrdí však, že nutno literaturu něm. civ. ř. důkladně seznati a sice vzhledem ku příbuzenství obou a k hist. vývinu. Účelem díla pak má býti nejen úvod ve studium processualního práva, nýbrž dílo to má hleděti ke všem theoretickým a prakticky důležitým problemům, i též praktikovi sloužiti k tomu, aby důkladně a logicky správně mohl zákona užiti. Konečně autor omlouvá se, proč nebylo užito judikatury nejvyššího soudu, pravě, že civ. ř. teprve krátký čas je v platnosti a že judikatura ta nezaujala veškeré právní obory; rovněž nebylo hleděno díla Kleinova: Vorlesungen, poněvadž prý rukopis spisovatelův byl hotov v listopadu 1899.

[1]) Srov. kritiku téhož díla od Dr. M. Pollaka v Jur. Blätter, 1900, str. 449.

Pokud rak. s. ř. je příbuzný, ano totožný s něm. civ. ř. s., k tomu bylo námi již jinde poukázáno;[1]) nicméně nepokládáme za nutné ve spisech o rak. civ. ř. všímati si snad všelikých brošur v Němcích a vůbec nedotknouti se ani znamenitých děl našich spisovatelů slovanských a specielně českých. Omluva, proč vůbec nehleděno judikatury rak. soudů, jest lichou vzhledem k mnohým zásadním rozhodnutím nejvyššího soudu, vydaným již i do listopadu 1899, konečně mohlo k znamenitému dílu Kleinovu býti přihlíženo podle postupu tisku, aneb vůbec bylo lze spis přiměřeně pozměniti, zejména, když kusým jest.

V úvodu v § 1. pod názvem »prameny civ. ř. s.« sub. I. definuje se pojem c. ř. s. dle Wachowa: Handbuch d. C. P. R., načež sub. II. citují se jednak platné zákony, jednak průpravní práce kodifikační, civ. řád upravující, jednak všeobecně se udává, že dřívější předpisy, soudní řízení upravující, nebyly novými zákony úplně vyzdviženy, i vypisuje se, které celistvé zákony dřívější zůstaly v platnosti, kdežto v poznámce 9., 10. všeobecně se připomíná, že též jiné zákony nepozbyly platnosti, jsouce zachovány jednotlivými ustanoveními úvodních zákonů processních (s. ř., ex. ř., org. z. a jedn. ř.). Nehledíc k tomu, že pojem civ. ř. s. patrně nenáleží do pojednání o pramenech, zasluhoval by starý, po více než 100 let plativší s. ř. aspoň zmínky jako pramen nového c. ř. s.; mimo to min. nařízení, která mají nové processualní zákony doplniti, jsou citovány a vypočtěny velmi kuse a povšechně.

V § 2. vypisuje se opětně účel civ. říz. a několika slovy i nesp. řízení. Z pojmu, účelu civ. ř. a vzhledem na osoby v něm jednající ukládá si spisovatel za úlohu vyložiti: I. zásady civ. ř. s. ovládající; pak jednati II. o stranách, III. o vedlejším intervenientu, IV. o soudu, V. o skutkové povaze sporu a to: *a*) o jednání stran a jich process. obmeškání, *b*) o jednání soudním, *c*) o jiných příhodách process. moment tvořících, VI. o formalním processním řízení. — Přihlédneme-li k tomuto rozdělení, musíme je prohlásiti jednak za kusé, jednak za sobě odporující. Kusým jest jednak proto, že nevykazuje po způsobu systemů Otta, Plancka, Wacha, Ullmanna a j. oddíly vypisující pojem a druhy řízení, ani poměr civ. ř. ku právu materielnímu, k řízení administračnímu (o tom slibuje se dle pozn 1. pojednati v odd. IV., ač to tam nenáleží), k řízení trestnímu a smírčímu. Nelze tušiti, kde se pojednati míní o časových a místních mezích zákona. Literatuře nevykazuje system ten žádný zvláštní odstavec, tím méně modernímu zákonodárství zemí sousedních, ba ani civ. řádu německému, ačkoli literatura jeho cituje se do nejmenších detailů. Dále slušelo by v systematickém díle pojednati o výkladu zákona a kritice textu, zejména pokud soudy jsou vázány jednak min. nařízeními vydanými praeter ano i contra legem, jednak vydanými judikáty nejvyššího soudu, jednak officielně vydanými formuláři, často znění zákona podstatně měnícími. Rovněž tento system sobě odporuje proto, poněvadž sub I. jedná o zásadách process. práva, aniž by dříve pojednal o faktorech při řízení tom důležitých, totiž o soudu a stranách, neboť tito musí býti dříve známi, nežli seznáme zásady, jimiž se mají říditi. Mezi zásady process. práva počítá se řízení kontumační, opravné, ano i soudní příslušnost.

V I. oddílu spisovatel líčí zásady civ. říz. soudního, a sice v § 3. materialní právo soudu říditi spor. Na str. 7. praví, že nový civ. řád a contr. starých řádů soudních přijal za zásadu vypátrání materielní pravdy, a různými obraznými popisy líčí moc soudce ve sporu vůči dřívější moci stran. Sub II. (str. 10.) odvozuje z principu zjištění materielní pravdy zásadu officiální, pokud se týče materielní právo soudce říditi spor; vykládá různá literární mínění vyslovená brzo před vydáním a nyní po vydání nového civ. ř., i opíraje se o theorii Wacha, že nárok žalobou k platnosti přiváděný jest nárokem na ochranu právní, tvrdí, že následkem jeho jest povinností soudu,

[1]) Srov. pojednání podepsaného: »Srovnání rakouského soud. řádu s německým v několika hlavních rysech« v Právníku 1901, str. 151 a násl.

podle pravdy zjistiti skutkový stav věci. Vypisuje pak demonstrativně jednotlivá zákonní ustanovení poskytující soudci řízení sporu, zejmena §§ 180., 182., 183., vytýká, jak myslíme, správně neodůvodněnost výjimky § 183 od. 2., již zadními dvířky disposice stran zavedena. Případy materielního řízení sporu soudcem jsou podány velmi kuse, neboť schází mimo jiné případy § 181. od. 2., právo předsedy vytknouti odpor v přednesení stran se spisy, jakož i vytknouti pochybnosti v příčině nepřípustnosti pořadu práva, nepříslušnosti nezhojitelné prorogací, litispendence, rei iudicatae, dále případy čl. XI. č. 5., XXXVIII. úv. p. k c. ř. s. Opatření listin dle § 183. čís. 3. c. ř. s. není (jak spisovatel v pozn. 26. praví) důkazem ku zajištění, nýbrž informací.

V § 4. v VI. odstavcích vyličují se některé případy formalního práva soudu říditi spor, a to zejmena v příčině zápovědi dobrovolného odročování roku a prodlužování lhůt stranami, právo sloučiti jednání o více samostatně k platnosti přiváděných nárocích, přerušiti řízení z moci úřadu; připojuje se, že i v řízení exekučním officialní zasada jest provedena. — Tento popis jest necelý, neboť nečiní rozdílu mezi právem soudce, totiž samosoudce neb předsedy senatu, a právem senatu; nevypisuje zejmena právo předsedy zahajovati jednání, udíleti slovo, odstraniti nedostatek řízení přípravného a nedostatky při provádění důkazů, prohlašovati zakončení jednání, usnesení a konečné rozhodnutí, ustanoviti event. nový rok, vyloučiti strany i zástupce z osobního jednání. Kdežto prospěšnost vyloučení disposice stran v příčině roků a lhůt jest doložena na str. 18 v pozn. 2. všemi pro i proti uvedenými náhledy do nejmenších podrobností, spisovatel opět v málo řádkách textu uvádí náhled osnovy a zákonodárných kommissí. Do § 4. nenáleží odst. VI. o off. zásadě v exekučním řízení, ježto toto předpokládá právoplatné rozhodnutí sporu; výminky z této zásady se neuvádějí.

V § 5. nadepsaném: Podpůrčí povinnost stran sporných vypisuje se velmi povšechně a kuse (§ 82., 312. c. ř. schází) právo dotázek § 184., povinnost udati pravdu § 178., konečně povinnost vydati listiny dle § 303. a ohledání věci dle § 369. c. ř. s. Nenáleží sem povinnost ediční osob třetích a kritika její.

§ 6. nadepsán »Jednolitost řízení«. Spisovatel správně tvrdí, že zásada snahy po materielní pravdě sebou přináší, aby se hledělo na vše, co důležitého za sporu předneseno; celé jednání až do konce tvoří jeden celek. Vysvětluje dále, že v §§ 179. od. 1., 181. od. 2., 275. od. 2., 278., 279. c. ř. s. není obsažena zásada praekluse, nýbrž toliko úmysl znemožniti zavlečení. Konečně uvádí několik případů praeklusí processualních a několik soukromoprávních. Z obsahu § 6. plyne, že spisovatel asi zapomněl, že chtěl jednati o jednolitosti řízení: jednolitost a materielní pravda nejsou totožny. Ustanovení o praeklusi dle § 179. a útratách zajisté sem nenáleželo, nýbrž spíše o nemožnosti libovolně odročiti jednání; stačilo popsati, jak zákon jednolitost tu upravuje, a jaké výjimky z toho stávají, které jsou na str. 36. uvedeny.

V § 7. spisovatel pojednává opět v VI. odstavcích o soudcovském volném uvažování důkazu; a sice v odst. I. vysvětluje ve smyslu § 272. toto volné uvážení soudcovské a vztahuje správně též na důkaz znalecký, což praxe nečiní. V odst. II. uvádí doklady toho, jak volné soudcovské uvážení v civ. ř. s. upraveno a některé toho výjimky. Při tom bylo by bývalo vhodno, vytknouti rozdíl mezi neuposlechnutím příkazu §§ 182. a 184. a onoho § 381., neboť v oněch strana se neupozorňuje na event. přísahu, v těchto ano. Vynechán dále případ § 498. od. 2. c. ř. s. V příčině následků dle čl. 37. obch. z. schází zmínka o tom, zda ohledně obchodních knih úplně vyloučeno užití c. ř. s., či zda platí vedle obchodního zákona. V pozn. 9. na str. 40. schází citace velmi podrobného pojednání Beckova 10. Abhandlungen o § 273. c. ř. s. — V odst. III spisovatel obšírně vykládá, že zásadě volného uvážení důkazu odpovídá též nahražení přísah stran přísežným jich slyšením; zdá se, že tu opět zapomněl, že chtěl pojednati o volném uvažování důkazu a ne o přísežném slyšení stran. Nesouhlasíme, že ustanovení § 377. od. 2. c. ř. s.

věty 1. jest výhodným; značné obtíže a nedůslednosti s tím spojené objevují se zejména v řízení odvolacím, ježto ani následkem zrušení rozsudku I. stolice nemůže nastati výjimka z § 377. od. 2. věty 1.; §§ 178. a 182. tu neprospívají. Vůbec nesdílíme náhledu spisovatelova, že přísežný výslech stran je spřízněn s německoprávní přísahou a že jest zaveden ve prospěch zásady volného uvážení důkazu, spíše tvrdíme, že jest jen následkem vyloučení dispositce stran s processem, naznačeného v bagatelním řízení a v předešlých osnovách civ. řízení soudního, i provedení zásady materielního řízení sporu soudem. — V odst. IV. vypisuje se co další konsekvence volného uvažování důkazu ustanovení §§ 266. od. 3., 267. a 491.; ohledně novot v řízení odvolacím schází citace obmezení § 482. od. 2. c. ř. s. — V odst. V. vyličují se výjimky z volného uvažování důkazu či t. zv. pravidla průvodní, zejmena v příčině listin; tu však příliš úzce definuje se pojem § 292. c. ř. Rozhodně nelze na str. 46. schvalovati tvrzení převzaté z pojednání Schulzova, že právní účinek listiny soukromé nastává teprve odevzdáním destinatáři neb jeho zmocněnci. Což smlouva trhová v jednom vyhotovení zřízená a u prodávajícího se nalézající, aneb testament ve spisech zůstavitele nemají právního účinku? — V VI. odstavci konečně spisovatel tvrdí, že theorie volného uvažování důkazu přivodila modifikaci a obmezení přísného rozdělení břemena průvodního. Nehledě k tomu, že pojednání o břemenu průvodním nenáleží do odstavce o volném uvažování důkazu, nesouhlasíme se spisovatelem, že jest nerozhodnou otázka dle nového civ. ř. s., kdo má dokazovati, neboť tento c. ř. s. na mnohých místech osobu probanta vyznačuje, srov. §§ 297., 308. od. 2., 312. od. 2., 396. a j.

V § 8. spisovatel jedná »o ústnosti a písemnosti«, vypisuje světlé stránky oné, udává však dále, že přílišná ústnost jest nepřítelem zjištění pravdy, pročež jí musí napomáhati písemnost. — Veřejnosti řízení, popsané v pozn. 3. (str. 51), slušelo vykázati zvláštní odstavec. Při tom nejsou ani vypsány všechny případy vyloučení veřejnosti, schází zejmena případ řízení přípravného, řízení exekučního. Veřejnost jednání a veřejnost spisů jsou pojmy zcela různé.

Co se týče písma dělí spisovatel pojednání své na: *A.* Písmo jako koncentrační prostředek, a *B.* Písmo sloužící ku zjištění (fixování) látky projednací. V prvním pododdílu projednává o tom, že k tomu, aby projednání sporu mohlo jednolitě předsejíti, jest třeba přípravných spisů, jež civ. ř. připouští. O přípravných spisech, ač v mnohém ohledu tohoto svého rázu pozbývají (srov. § 468., 482. c. ř. s.), řízení odvolacího a dovolacího se nezmiňuje. Při tom zajisté nenáleželo uvést do tohoto oddílu celou literaturu o prospěšnosti 1. roku a o tom, co jest jeho předmětem. Dále jedná spisovatel o námitkách uváděných v theorii proti řízení přípravnému, avšak způsobem nepoměrně obsáhlým (10 str. a 31 pozn.). Tu nejlépe pociťujeme nedostatek citace díla Kleinova »Praxis«. S nadpisem (ad *A.*) konečně nekryje se pojednání sub. III. o tom, že provedení důkazu soudcem dožádaným neb z příkazu činným nelze schvalovati se stanoviska vypátrání materielní pravdy, bezprostřednosti a koncentrace. Sub *B.* vypisují se příliš rozvláčně výhody a námitky proti protokolování vůbec, pak způsob protokolování, i nebezpečí plynoucí ze špatného porozumění předpisům o protokolování. Pojednání o skutkové povaze rozsudku jest příliš povšechné a náleží do zvláštního odstavce. Konečně sub V. líčí se důležitost protokolu pro řízení odvolací, z čehož dedukuje se vhodnost práva stran odporovati protokolování.

§ 9. pojednává o »Řízení kontumačním« a sice i v něm prý platí zásada zjištění materielní pravdy. Bezprostřednost je obmezena zásadou písemnosti potud, pokud toho na základě jednostranného jednání stran třeba ku zjednání neb zjištění skutkové povahy potřebné pro podklad rozsudku. Řízení to nezakládá se ani na zásadách nuceného sepření se stran, ani na trestu na neposlušnost, praeklusi neb fikci doznání, nýbrž pouze na ztrátě práva stran, aby byly u soudu slyšeny; strana nemůže účastniti se dalšího vývinu sporu a zjištění povahy skutkové. V další části líčí se jednak tři hlavní případy kontumace, a sice nedostavení se k prvnímu roku, nepodání odpovědi

na žalobu a nedostavení se k roku k ústnímu přelíčení po podané odpovědi, jakož i všechna práva, jichž strany mohou užíti a z jichž užití strana obmeškalá jest vyloučena, též postavení soudu v případech těch a sice velmi důkladně a podrobně. Zcela správně vytýká spisovatel přílišnou krutost § 398. od 1. c. ř. s. pro případ nedostavení se žalobce, a nedůslednost vůči daleko vážnějšímu obmeškání při 1. roku. Co se týče obmeškání dle § 399. spisovatel správně uvádí, že podklad rozsudku tvoří žaloba, její zodpovědění a připuštěné důkazy; nesprávně však tvrdí, že též nabízené důkazy, arg. § 399. slova »verfügte«. Nelze schvalovati, a nesrovnává se s §§ 482. a 491. c. ř. s. náhled spisovatelův, že nedostavení se k odvolacímu líčení má za následek pouze vyloučení právních vývodů. Tvrzení spisovatele, že právě popsané zásady kontumačního řízení platí též pro obmeškání stran v incidenčních sporech v případě § 18. a 308, zdá se nám býti příliš úzkým a kasuistickým; správněji bylo by uvésti, že mimo právě vydané následky obmeškání během sporu může jak pro strany tak osoby třetí míti ještě různé jiné následky, jako ku př. ony jím uvedené případy, pak §§ 24., 156. od. 1., 235, 477. a j. v.

§ 10. Řízení opravné. Sub I. uvádí spisovatel (jak myslíme v této všeobecnosti nesprávně), že řízení to neovládá zásada materielní pravdy a praekluse. Jsme toho náhledu, že ne organisace soudu (jak tvrdí spisovatel), nýbrž účelnost a bezprostřednost řízení vedla legislaci, aby v tomto ohledu samostatně opakování to (po způsobu Německé říše). nepřipouštěla. Sub II. praví spisovatel, že v stolici opravné nezkoumá se objektivní, nýbrž pouze subjektivní správnost rozsudku I. stolice, nikoli souhlas s realní skutkovou povahou, nýbrž pouze správnost vzhledem na skutkový material I. stolicí zjištěný. Což opakuje-li důkazy soud odvolací, doplní-li, zruší-li řízení první, aneb provádí-li doplnění v II stolici, tu zajisté zkoumá též objektivní správnost rozsudků I. stolice? Nelze schvalovati náhled, jenž nesrovnává se s §§ 513. resp. § 463. a 272. c s. ř., že volné uvážení důvodů průvodních je v revisní stolici absolutně vyloučeno. Sub III. spisovatel vysvětluje správně, že vzhledem k tomu, že hlavní váha leží na řízení I. stolice, vyloučeny jsou novoty v řízení ve stol. II. a III.; v obsáhlém pak pojednání (5 str.) líčí boje theorie o novoty. Při tom nesprávně proti předpisům §§ 468. a 482. připouští v případě doplnění důkazu dle § 488. soudem odvolacím též ve smyslu § 496. od. 3 nová tvrzení, ano i důkazy odpůrcem, zapomínaje na slova § 488. »erfolgte Beweisaufnahme« a »erfolglos angebotene«. Správně připouští ve smyslu motivů novoty v rekursu k odůvodnění tvrzení stížnosti uvedené. Sub IV. správně uvádí, že vzhledem ke způsobu jednání ve II. stolici není tu vyjma případ §§ 488. a 489. (snad též §§ 478. od. 4., 496. in fine?) vlastně jednání ústního, zejména ne v řízení revisním, kdež z pravidla ústní přelíčení je vyloučeno. Pojednávaje pak sub V. o tom, že německo-právní připojení k odvolání jest u nás neznámo, přimlouvá se sub VI. za něm.-právní ústav odporu na místo navrácení v předešlý stav, uváděje různé toho důvody. Při tom patrně zapomíná na to, že u sborových soudů platí nucené zastupování advokáty, že strana chudá obdrží zástupce zdarma, i na praxi. která způsobem co nejpřísnějším důvody restituce v neprospěch práv. zástupců vykládá, že konečně u okresních soudů soudce má povinnost, poučiti stranu o prostředcích právních jí příslušících. V čem ale záleží navrácení v předešlý stav, a jaké jsou podmínky povolení restituce té, nedovídáme se z tohoto de lege ferenda učiněného exkursu, a musíme se spokojiti citací §§ 146. a násl. c. ř. s.

§ 11. Nucené zastoupení advokáty. Aniž by spisovatel již tu vysvětlil, v čem záleží toto nucené zastoupení aneb aspoň poukázal na ustanovení zákona, uvádí, proč je zavedeno, i vytýká neodůvodněnost § 28. c. ř. s. vůči úředníkům fin prokuratury, bývalým advokátům a soudcovským úředníkům do jiné kategorie služby přistouplým (srv. totéž doleji o § 27. spisu). Podivno, že se nezmiňuje o tom, že rada pensionovaný po 4 letech může se státi advokátem, zejména však, že ustanovení § 28. jest nevhodným vůči univers. professorům eminentně přece práva znalým, již jsou zkušebními

komissary všech v § 28. c. ř. s. naznačených osob jak při zkouškách theoretických, tak praktických.

§ 12. Příslušnost soudní. Především nevysvítá z pojednání spisovatelova, jakou zásadou civ. řízení jest příslušnosts oudní, ač § 12. jest pododdílem oddílu I. o zásadách těch jednajícího. Příslušnost soudní odbývá spisovatel několika větami, pravě, že soudy dělí se na kollegiální a soudy jednotlivců, kompetence že řídí se dle výše summy sporu, a hranicí že je obnos 500 zl.

V oddílu II. spisovatel jedná o stranách, a sice především v § 13. o pojmu stran. Strany definuje sub I., kde v obsáhlé poznámce (4 str. naproti 11 řádkům textu) vykládá různé náhledy theorie německo-právní v příčině tohoto pojmu. Pak vykládá sub II. dvojí postavení stran ve sporu, totiž žalobce a žalovaného; ohledně obou mohou formalně nastoupiti v rozepři aktivní a passivní společníci, materielně stávají mezi jednotlivými spornými stranami samostatné spory. Sub III. vypisuje, jak povstává vlastnost býti stranou (Parteieigenschaft), totiž doručením žaloby žalovanému a sukcessí v úlohy stran, nezmiňuje se však, kterak žalobce se stranou stává. Vypočítává pak případy, v nichž processní sukcesse nastává následkem soukromoprávního nástupnictví a ve kterých podle zákona. Ve třech dalších pododdílech konečně jedná o tom, že právo rakouské nezná vstoupení jisté osoby do sporu zahájeného vedle dosavadní strany, že vlastnost býti stranou končí sporem (patrně pravoplatným jeho zakončením) aneb definitivním vystoupením strany ze sporu, a na konec praví, že ustanovení o stranách platí též v mnohém ohledu o tom, kdo smí vykonávati práva stran, t. j. i o zákonném zástupci, zmocněnci a částečně vedlejším intervenientu.

§ 14. jedná o způsobilosti býti stranou (Parteifähigkeit). Spisovatel sub I. ji definuje (v pozn. 2.—4. vypočítává tyto subjekty). Sub II. praví, že pokud se nedostává soukromoprávní způsobilosti aneb jest obmezena, nedostává se též zcela nebo z části způsobilosti býti stranou. Sub III. uvádí, že způsobilost býti stranou jest absolutní podmínkou processuální, na niž v každém stadiu processu hleděti sluší, což odůvodňuje tím, že pro toho, kdo nemůže býti subjektem sporného práva, schází potřeba právní ochrany; jest prý tudíž proti rozsudku takovému žaloba pro zmatečnost zbytečnou i zároveň nepřípustnou, poněvadž tu strany není. K tomu jest podotknouti, že není vyloučena možnost, že takový rozsudek bude vydán a tu teprve při podání žaloby pro zmatečnost naskytne se příležitost k této hleděti. Sub IV. konečně spisovatel praví, že vytýkání nezpůsobilosti býti stranou není vytýkáním nedostatku způsobilosti ku processu; výtka ta hodila by se spíše na konec následujícího § 15., až čtenář sezná, co rozumí se způsobilostí processní.

§ 15. vypisuje způsobilost processní, a sice *A*) její podstatu. Spisovatel sub I. definuje způsobilost tu ve smyslu § 1. civ. ř. s., a rozlišuje ji od způsobilosti postulační, t. j. dáti processním jednáním relevantní formu; i vypisuje, kterým processně způsobilým stranám této poslední způsobilosti se nedostává. Sub II. praví, že způsobilost processní řídí se sice dle předpisů práva občanského, není však pojmem práva toho Podmínkou způsobilosti processní jest prý způsobilost dispoziční (Dispositionsfähigkeit), již lišiti sluší od oprávnění dispozičního (Dispositionsbefugniss) a líčí poměr těchto dvou pojmů k způsobilosti processní. Sub III. srovnává způsobilost processní se způsobilostí, zavázati se právním jednáním soukromoprávním. Sub IV. vypočítává jednak osoby úplně k processu nezpůsobilé, jednak obmezeně nezpůsobilé; podrobně popisuje pak processní způsobilost kridatáře a manželky obchodníkovy. Sub V. praví, poněvadž ten, kdož je samostatně k závazkům nezpůsobilý, není processně způsobilým, také je vyloučeno vedení sporu jím po zmocnění neb schválení zákonním zástupcem, a tento, ačkoli dle občan. práva jako zmocněnec osoby třetí tuto může zavázati, nemůže jako zástupce ve sporu nastoupiti. Konečně spisovatel sub VI. líčí způsobilost cizinců ku processu.

§ 16. *B*) jest věnován předpisům o zákonném zastoupení. Právo zastupování zakládá se na vůli zákona a ne na vůli zastoupeného: zastoupení zák. je nutnou náhradou nedostávající se způsobilosti k závazkům. Občanské a veřejné právo obsahují předpisy o tom, kdo je zástupcem osob k processu nezpůsobilých. Zákonný zástupce musí, aby mohl processualně účinně jednati, vykázati legitimationem ad processum. On není stranou, nýbrž zástupcem, ač předpisy o stranách bývají též naň užívány; jeho jednání pokládá se za jednání strany, a mají pro ni účinek, sám ručí za útraty ve smyslu § 49 c. ř. s., jej stihají tresty za urážky jím spáchané.

Předmětem § 17. *C*) jest pojednání o nedostatku processní způsobilosti neb zákoného zastoupení. Způsobilost stran k processu resp. řádná legitimace zákonných zástupců, dí spisovatel, jest podmínkou právoplatného založení sporu, což platí pro veškerá processualní jednání stran i soudu při ústním přelíčení, i mimo ně, pročež nedostatek způsobilosti processní aneb zákonného zastoupení možno v každém stadiu sporu, i ve vyšších stolicích stranou vytýkati, aneb i z moci úřadu k němu přihlížeti. Netřeba tuto nezpůsobilost a tento nedostatek namítati, nýbrž sluší z moci úřadu na obojí hleděti. Processní jednání osobami aneb proti osobám processně nezpůsobilým, anebo zástupci neb proti zástupcům dle zákona nezřízeným postrádá právního účinku processního, může však dle § 6. dodatečně býti spraveno. Spisovatel dále vykládá, jak na nedostatek ten hleděti sluší při vyřízení žaloby (§ 7.), o jednáních, jež výjimečně osoba k processu nezpůsobilá aneb zástupce neoprávněně legitimovaný předsevzíti jest oprávněn, konečně o následcích nezpůsobilosti tohoto nastalé během sporu (§§ 8., 158). Poněvadž vědecké dílo není nějakým encyklopaedickým přehledem literatury, bylo zbytečné citovati, (jak se ku př. stalo na str. 170 v pozn. 10) až 18 spisovatelů tutéž myšlenku pronesších.

V §§ 18. až 21. spisovatel seznamuje čtenáře s pojmem společenství v rozepři, a sice v § 18. s pojmem, v § 19. společenství formelního a materielního, v § 20. s t. zv. jednolitým (einheitliche) společenstvím, konečně v § 21. se vznikem a zánikem společenství v rozepři. Pojem tohoto společenství vykládá jako spojení více sporů v jeden či formelní spojení řízení následkem toho, že v úloze žalobce neb žalovaného aneb na obou stranách více osob jako společníci vystoupilo; tudíž c. ř. s. prý nezná nutného společenství v tom smyslu, že by bylo možno vynutiti vstoupení více osob v úlohu stran. Společenství dělí na 3 druhy, a sice formelní, dále materielní, konečně jednolité. Všechny tyto druhy definuje a příklady jich uvádí, avšak toliko v poznámkách. Co se týče formelního společenství v rozepři (§ 19) praví správně, že tato pouze zevní konnexita nemůže míti materielně processualní vliv na řízení, nýbrž pouze formelní t. j. v příčině nakládání s nároky těmi; i uvádí toho příklady. V dalším vykládá, že formelní společenství nemá vlivu na materielní právní poměry společníků; líčí, jaký vliv ono má na žalobu, jednání o ní a rozsudek, na doručení vyřízení vydaných společníkům během jednání, i uvádí, že každý společník jest oprávněn pohánčti spor s účinkem též pro ostatní strany. V příčině materialního společenství má místo jak zvláštní soud § 99. j. n., tak spočítání nároků dle § 55. j. n., a může býti užito předpisu § 97. c. ř. s.; ale jinak prý ani materielní ani formelní společenství v rozepři nemá žádného vlivu na processualní a soukromoprávní postavení jednotlivých na sobě nezávislých společníků (s jistou výjimkou, str. 194). V § 20. konečně spisovatel vykládá pojem jednolitého či nerozlučného společenství v rozepři, pravě, že principielně i tu platí, že každý společník jedná pro sebe ve vlastním zájmu následkem svého práva na svůj účet, nicméně vzhledem k tomu, že rozhodnutí musí býti stejné, musí jeho jednání a opominutí býti posuzováno s ohledem na jednání a opomenutí ostatních společníků. Dále vypisuje důsledky těchto vzájemných vztahů, jevících se v ustanovení § 14., 15. od. 2. v příčině navrácení v předešlý stav (v pozn 4. též § 402. od. 2. c. ř. s.). Brojí pak proti náhledu v literatuře hájenému že se jedná o zastoupení jednoho společníka druhým. Líčí účinky

aktivního súčastnění se všech společníků na vedení processu. Pak popisuje, jak dalece jednolité rozhodnutí má vliv na postup řízení a sice v příčině přerušení řízení, klidu, zcizení a postupu věci sporné, je-li tu více společníků. Konečně v § 21. vykládá, jak vzniká a jak zaniká společenství v rozepři; při tom popisuje, jak se nakládá se žalobou, nedostává-li se podmínek k založení společenství v rozepři.

§§ 22.—25. spisovatel věnuje t. zv. hlavní intervenci; a sice líčí nejprve *A)* pojem, *B)* podmínky, strany a soud sporu intervenčního, *C)* samostatnost processu prvního a intervenčního, a čítá sem *D)* též žalobu excisní či exekuční intervenci. V § 22. definuje především hl. intervenci ve smyslu § 16 c. ř. s. a dělí ji na hl. i. o věc a o právo. Účelem hl. intervence jest nabytí rozhodnutí proti oběma stranám. Nároky žalobní ve sporu intervenčním mohou přes identitu práv žalobních býti různými, není tu společné žaloby, společného sporu, nýbrž spojení žalob resp. sporů, na základě jehož povstává jednolité společenství dle § 14. c. ř. s. s jistými odchylkami. Za podmínky hl. int. uvádí v § 23. existenci sporu mezi oběma intervenčně žalovanými v příčině nároku přiváděného k platnosti žalobou intervenční. Spor musí býti zahájen. Doručení intervenční žaloby musí se státi v čas zahájení prvního sporu. Vzetí první žaloby zpět nepřekáží tomu, aby se v intervenčním pokračovalo. Žaloba intervenční se nepřipouští, pakli ohledně nároku, na nějž se hl. intervence vztahuje, vydán právoplatný dílčí rozsudek aneb řízení ohledně něho právoplatně zastaveno a úlohy žalobní v jedné osobě spojeny. Přistoupení jako vedlejšího intervenienta ve sporu dřívějším třeba dle § 20. c. ř. s. nevylučuje intervenci hlavní. Pak vyličuje, kdo může býti žalovaným v intervenčním sporu, a sice v případě pravidelném aneb nastane-li singulární neb univers. sukcesse ve sporu prvním, aneb přistoupí-li v prvním sporu původně neb později společníci v rozepři aneb vedlejší intervenient. Dále jedná o doručení žaloby intervenční a konečně naznačuje soud, u něhož žaloba intervenční může býti podána. V § 24. vyličuje samostatnost prvního a intervenčního sporu a důsledky toho. Zásadně mají, jak dí, rozhodnutí v obou sporech býti samostatně vydána a provedena, a může tudíž zvítězivší první žalobce přes to, že interv. spor visí, právoplatný rozsudek exekvovati, ačli hl. interventu nepřísluší právo odporu dle § 37. ex ř., neb právo na stavení exekuce dle § 42. ex. ř., aneb na pojištění nároku dle §§ 370., 378. a násl. ex. ř. Pouze tehdy, jestli intervenční spor právoplatně dříve rozhodnut, působí to na spor hlavní, neboť obě strany mohou se jeho výsledku dovolávati. Konečně spisovatel tvrdí, že intervenční žaloba chová v sobě samostatný jednoduchý nárok proti prvžalovanému, ne však proti prvžalobci, zejmena potud, pokud podmínky processualní pro hl. intervenci tu nejsou a žaloba intervenční byla doručena pouze prvžalovanému, — tím ovšem schází žalobě té nejpodstatnější kriterion — k tomu totiž nároku proti prvžalovanému směřující; vůle žalobce intervenčního musí ovšem před zamítnutím žaloby, jako žaloby intervenční býti výslovně vyjádřena. Konečně uvádí se, kdy nastati může změna interv. sporu v jednoduchý, a toho následky.

Zajisté nesprávně uvádí spisovatel v odstavci věnovaném hlavní intervenci (sub *D*, § 25) též t. zv. exekuční intervenci, kterou označuje titulem Widerspruchsklage. Tuto žalobu (odporovací) definuje jako právo odporu příslušící osobě třetí proti povolené neb započaté exekuci, jež porušuje právo příslušící této třetí osobě k exekvovanému předmětu majetkovému; účelem je určení nepřípustnosti exekuce na jistý předmět majetkový, jest prý to záporná žaloba určovací, při čemž v ak vítězství má za následek změnu právního stavu, způsobeného povolenou exekucí, přes to nelze mluviti o žalobě na plnění (v pozn. 8. podrobně vypisuje literární hádku o povaze této žaloby). Zapomínaje patrně, že umístil žalobu tu do odstavce o hl. intervenci, líčí a uznává rozdíl obou, popisuje, v čem obě jsou si podobny; vyličuje možnost, že má osoba třetí žalovatelný nárok proti exekutu na vydání exekvované věci a důsledky z toho plynoucí, dále podání podružného návrhu určujícího soukromý nárok osoby třetí na předmět exekuce proti

exekventu neb exekutu. — V tomtéž odstavci (tudíž snad počítaje ji též mezi hl. intervence) popisuje žalobu osobě třetí dle § 258. ex. ř. příslušící, ohledně níž lze užiti analogicky ustanovení platících o žalobě excisní.

§ 26. věnován jest pojednání o nominatio auctoris. Spisovatel uváděje negativně, zač ústav ten nelze pokládati, praví, že jest právem a ne povinností žalovaného. Za podmínky nominace uvádí: 1. zahájení rozepře, aniž by došlo k 1. roku, 2. spor, v němž žalovaný jako držitel nějaké věci neb věcného práva je stihán, 3. tvrzení žalovaného, že drží alieno nomine. Vypisuje dále jednak formu, jak se provádí nominace, jednak počátek jejího působení, konečně účinek nominace. Co se posledního týče, rozeznává: *A.* Uzná-li auktor právní poměr žalovaným tvrzený, při čemž líčí jak a kdy toto uznání se může státi, či jak souhlas žalovaného může býti projeven. Široce vykládá podmínku vyloučení žalovaného ze sporu na základě návrhu k tomu směřujícího. Dále pojednává o tom, jak a kdy třeba svolení žalobce, a jak tento může odporovati návrhu na sproštění žalovaného, dále o účinku usnesení sprošťujícího žalovaného žaloby jak na spor tak na útraty, jakož i o tom, jak soud se na tomto usnesení usnáší; konečně líčí následky nedostavení se žalovaného k 1. roku v příčině nominace auktora, a následky osvobození žalovaného od žaloby vůči auktorovi. *B.* Nedostaví-li se auktor k prvnímu roku, aneb popře-li tvrzení žalovaného neb odepře-li vyjádření, nastávají účinky materielního práva § 24. od. 1., 2. c. ř. s.; při tom spisovatel vypisuje poměr auktora ku sporu tomu. *C.* Uzná li dostaviv ší se auktor poměr právní žalovaným tvrzený, není-li však ochoten spor převzíti aneb nesvoluje-li k tomu žalovaný, čehož následky se líčí.

§§ 27.—31. věnuje spisovatel pojednání o t. zv. dobrovolném zastoupení, gewillkürte Vertretung, a sice § 27. *A* jedná o zmocněnci procesním, § 28. *B* o procesním zmocnění, § 29. *C* o nedostatku plné moci, § 30. *D* o mnohosti zástupců, § 31. *E* o t. zv. pomocnících (Beistandschaft). — Co se podrobností týče, pojednává spisovatel v § 27. především o tom, kdo může býti zastupován, o účinku tohoto zastoupení vůči zmocněnému a sice v příčině jednání a zavinění zmocněncova. Praví, že pro poměr zmocněnce ku zmocněnému rozhoduje civilně právní poměr, kterýž je pro spor potud důležitým, pokud působí na vznik, trvání a obsah zmocnění. Pojednav pak o výminečných případech, kdy strany jsou povinny k osobnímu jednání, přichází k stati o absolutním donucení stran, dáti se advokáty zastoupiti (absoluter Anwaltszwang), u sborových soudů první a všech vyšších stolic. Při tom líčí následky dostavení se stran bez advokátů, jak nedostatek ten při podáních se napravuje vůbec, zejmena zemřel-li advokát aneb stal-li se nezpůsobilým; vypisuje zmatečnost neadvokátem předsevzatých process. úkonů a přivádění jí k platnosti. Dále zmiňuje se o tom, pokud strana sama vedle advokátů během jednání může se vyjadřovati, doznání a skutková jeho vyjádření ihned odvolati; konečně jedná se o zastoupení fin. prokuraturou. V dalším odstavci vypočítává 13 objektivních a 3 subjektivní výjimky z nuceného zastoupení advokáty. Rozdělení prvnější dalo by se zjednodušiti; mimo to bylo lze též aspoň hlavními rysy učiniti zmínku o právech a povinnostech advokátů, i vypsati postavení notářů ve sporu, jakož i veřej. agentů (nestačí zajisté pouka v poz. 55 na nějaký článek v Not. Ztg. a uvedení notářů jako subjektivně dle § 28. od. 1. c. ř. s. osvobozených od zastoupení advokátského). Dále spisovatel jedná o relativním donucení dáti se zastupovati, pak o tom, ne stává-li zastoupení nuceného; vypisuje, kdo může jako zástupce vůbec vystoupiti, zejmena v řízení bagatelním a před živ. soudy; připojuje k tomu pojednání o známých pokoutnících a o zástupcích nezpůsobilých k srozumitelnému se vyjádření. Tu pak nelze schvalovati tvrzení spisovatele (poz. 77.) že advokát má se tehdy pokládati za nezpůsobilého k srozumitelnému se vyjádření o předmětu sporu aneb ústnímu jednání, není-li mocen zemského jazyka, jehož se při přednesení stran z pravidla u soudu užívá, — takovéto luštění palčivé jazykové otázky neodpovídá zajisté intencím § 185. c. ř. s. Konečně sp. jedná o obmezení stran, samostatně spor projednávati; nejsou-li

způsobilé srozumitelně se vyjádřiti o předmětu sporu, o následcích neuposlechnutí příkazu dle § 185. c. ř. s., podivnou náhodou též o zmocněncích pro doručení, a sice o pojmu a jich úkolech, kdy straně zřízení jich může býti nařízeno, též o poštovní plné moci, ač by o těchto obou správněji pojednati bylo v odstavci o doručování.

§ 28. *B* obírá se processní plnou mocí, a sice jejím základem a pojmem, objemem dle § 31., účinkem úmrtí neb nezpůsobilosti zastoupené processní strany nebo změny jejího zákonného zastoupení na process. plnou moc. Uvádí, že processní plná moc jest korrelátem sporu, ve kterém platí nucené zastoupení advokátem; v ostatních sporech strany mohou vydati specielní plnou moc, jejíž obsah řídí se občanským zákonem. Další oddíl stati věnován zániku plné moci a účinku toho vůči zastoupenému i odpůrci, specielně odvolání plné moci a povinnostem advokáta v tomto případě; další odstavce jednají jednak o tom, že zmocnění k zřízení processní plné moci sluší posuzovati dle civ. práva, o formách zmocnění a výkazu udělení plné moci u soudu sborového a okresního, dále o tom, kdy třeba tento výkaz podati, o formě plné mocí a průkazu její pravosti. Poslední dva odstavce konečně seznamují čtenáře s předpisy o nahrazení aktu zmocnění aktem soudním, zejmena v příčině stran chudých, opatrovníků ad actum, zmocněnců k doručení a v případě doručení osobám třetím dle §§ 102., 105. c. ř. s., konečně se zákonnou praesumcí vůle chtíti někoho zmocniti, obsaženou v § 98. c. ř. s. — V § 29. spisovatel pojednává o nedostatku plné moci, i praví, že výkaz plné moci jest absolutní podmínkou processualní, na niž soud vždy v každém stadiu sporu z moci úřadu hleděti má, a již strany vždy mohou vytýkati, aniž by to musely dokazovati, při čem soud není vázán průvodními pravidly; nedostatek ten působí i po skončení sporu a může žalobou pro zmatečnost býti přiváděn k platnosti. V dalším líčí různé účinky nedostatku plné moci. Napotom pojednává o formě, době a objemu, jak jednání nezmocněného mohou býti dodatečně schválena. V posledním pak odstavci poukazuje na výjimečné případy, v nichž ku předsevzetí jistých nutných procesních jednání připouští se zastoupení bez zmocnění, při čem vykládá podmínky a formu rozhodování o těchto jednáních; konečně vypisuje, jak následky uposlechnutí a neuposlechnutí vyzvání ku ratihabici, i povinnost náhrady škody, jež z toho plyne vůči neoprávněnému zmocněnci.

V § 30. *D* spisovatel podrobuje rozboru případ ten, nastupujeli více zmocněnců. Jedná o způsobu, jak smí jednati více zmocněnců, jsou-li zmocněni společně a je li každý zmocněn samostatně, pak o náhradě útrat v případě zastoupení více advokáty a o případě společného zmocněnce pro společníky v rozepři a pro stranu a intervenienta. V § 31. konečně zmiňuje se o tom, že našemu právu nejsou známi německoprávní pomocníci (dle § 90. něm. c. ř.), a že nepřipouští se podepsání podání stran bez plné moci, ani vystoupení vedle strany bez její plné moci.

Co se týče rozdělení látky další, nemá autor šťastné ruky: chtěltě dle nadpisu v oddílu třetím pojednati o vedlejším intervenientu, avšak cituje co pododdíl § 35. též opovědění rozepře, ač ono přece není vedlejší intervencí; správněji by byl učinil, kdyby byl z oddílu II vyloučil pojednání o nominaci auktora a zmocněncích, a spojil je v jeden oddíl s vedlejšími intervenienty a s opověděním rozepře. — Co do podrobností věnuje § 32. pojednání o podstatě a podmínkách vedlejší intervence. Definuje tuto co samostatné súčastnění se osoby třetí na sporu mocí vlastního práva ve vlastním jméně a na vlastní účet; intervenient není stranou, ani jejím zástupcem, ani plnomocníkem (co se týče opáčných náhledů v literatuře, uvádí jich v poz. 4. nadbytkem celých 18!). Pak vykládá, jaký zájem musí brát intervenient na vítězství strany, k níž přistupuje. Dále jedná o vlivu rozsudku vyneseného mezi stranami na poměr vedlejší intervence, a vypisuje především, jaký může míti vliv poskytnutí neb odepření žádané ochrany právní na právní sféru osob třetích. Potom líčí účinky uspokojení nároku, o němž uznáno, že

ochrany potřebuje, na právní sféru osob třetích; konečně tvrdí a uvádí toho doklady (1—5), že nárok ochrany vyžadující tvoří skutkový podklad pro ztrátu aneb ohrožení práva resp. pro vznik povinnosti osob třetích. V posledním odstavci stati pak vykládá, že je-li tu pro třetího intervenčního zájmu, má právo přistoupiti jako vedlejší intervenient ku oné straně, na jejíž vítězství právní zájem má. Vedlejší intervenient může přistoupiti ku sporu od doby jeho zahájení až do skončení ve všech stolicích; i popisují se jednotlivá stadia sporu, kdy se tak státi může, zejmena zdali se vedl. intervence připouští při žalobě navzájem, při prozatímním návrhu určovacím a námitce kompensace, i tvrdí se, že v řízení upomínacím a exekučním, vedl. intervence místa nemá, ovšem ale v rozhodčím, ano též incidenčním dle § 308. c. ř. s.

Další § 33. jest věnován vlastnímu pojednání o přistoupení vedlejšího intervenienta, a sice především o způsobu, jakým přístup se děje, o významu a následku jeho, o právu stran, podati odpor proti ohlášení přístupu vedl. intervenienta a žádati za jeho zamítnutí; o tom, jak a v jaké době to lze navrhovati. Sp. praví, že návrh na zamítnutí prohlášení vedlejšího intervenienta tvoří mezitimní spor mezi ním a stranou přístup popírající; jedná dále o příslušnosti soudu ku rozhodnutí tohoto sporu, o způsobu, jak spor ten se rozhoduje vůbec a jak tehdy, vzata-li během intervenčního sporu žaloba původní zpět, o právoplatnosti rozhodnutí vůči stranám, jakož i o tom, že odpírají-li strany obě přípustnosti intervence, mají v tomto mezisporu postavení společníků v rozepři. V posledních dvou oddílech jedná o tom, že mezisporem se hlavní nestaví, že však může býti nařízeno přerušení, konečně o následcích jak návrhu na zamítnutí vedlejšího intervenienta, tak i právoplatného vyhovění tomuto návrhu, — V § 34 *C.* sp. seznamuje čtenáře s právním postavením vedlejšího intervenienta. Praví, že tento musí převzíti spor v tom stadiu, ve kterém v čas přístupu se nachází; při čemž podrobně vypočítává jednání, k nimž vedl. intervenient oprávněn jest, a ku kterým není. Na doklad toho, že jednání vedlejšího intervenienta může býti též v odporu s jednáním strany, a v jaké formě se tak může státi, uvádí (v poz. 4. str. 391) neméně než 27 spisovatelů pro et contra. Nejasně tvrdí, že právní povaha intervenienta § 19. a 20 c. ř., jest stejnou. V dalším odstavci uvádí, jelikož intervenient jest samostatným účastníkem na sporu, že pro rozhodování incidenčních sporů povstalých mezi ním a jeho odpůrcem na základě jeho processní činnosti, je důležito právní a faktické postavení jeho a nikoli strany. Dále jedná o otázce útrat v případě nastoupení vedlejšího intervenienta; pak praví, že každá strana může vedlejšího intervenienta jmenovati svědkem a provádí toho důsledky. Není správno, že nečiní rozdílu mezi vedlejším intervenientem dle § 19. a 20. c. ř. s., což platí zejména v příčině povinnosti ediční dle § 308. resp. § 307. V dalším odstavci pojednává o tom, že vedlejší intervenient má právo jednání se súčastniti, že tudíž má nejen připuštěn, nýbrž přibrán býti ku všem jednáním, nemá však povinnosti jednati Pak jedná o postavení vedlejšího intervenienta ve sporu advokátském. Dále vykládá, že vedl. intervenient nikdy nemůže vymoci exekuci rozsudku; že na obou stranách může též nastoupiti více vedlejších intervenientů, a jaké je jich postavení; konečně, že vedlejší intervenient může nastoupiti do sporu na místo strany, jíž po ruce jest, čímž přestává býti vedl. intervenientem.

V posledním článku (§ 35.) sp. vysvětluje ohlášení rozepře. Praví, že na základě litisdenunciace může se vyhledávati přístup denunciata jako intervenienta jak ku založení soukromoprávních následku, tak k zamezení těchto následků podle občanského práva; vypočítává příklady toho, líčí následky denunciace pro denunciata v pozdějším sporu, jež vrcholí v tom, že strana litisdenunciací nenabývá práva na vedlejší intervenienci. Ohlášení rozepře jest prý processním jednáním, ne ale aktem ev. zahájené rozepře; i vypisuje následky jak pro stranu tak pro denunciata Konečně sp. popisuje, jakým způsobem litisdenunciace se děje, a který soud má při tom účinkovati, kdo nese její útraty, jak se nahražují; i tvrdí, že v případech, na něž

sluší užíti § 931, o. z. obč. přímo nebo per analogiam (což podrobně vypisuje), litis denunciace musí se státi soudně, v jiných též mimosoudně. —

K prvnímu svazku celého díla jest připojen jednak rejstřík věcný dle pořádku abecedního, jednak rejstřík citovaných zákonů. Co do tohoto neodpovídá praktické potřebě, označovati jednotlivé zákony slovy: Geschäftsordnung, Gewerbegerichtsgesetz, Advokatenordnung, aniž by byl udán rok a den; rovněž neslouží přehledu, když seznamenání zákonů a nařízení ani není sestaveno chronologicky, nýbrž toliko dle nahodilého označení jako: Patent, kais. Verordnung, Just.-M.-Erlass a p., jak shledáváme na str. 446. Úprava díla jest velmi vkusná, sloh až na některé oddíly průhledný a jasný. Toliko vzhledem k velkému objemu tohoto 1. svazku, ač v něm poměrně málo látky probráno, obáváme se, že budeme museti na dokončení díla dlouho čekati. *Dr. Jos. Worel.*

Ústavní a správní právo.

Offermann (Alfred Freiherr von), *Die Bedingungen des constitutionellen Oesterreichs.* Wien und Leipzig 1900, str. 110.

Již dřívějšími pracemi svými z oboru národního hospodářství a veřejného práva chvalně známý spisovatel rozebírá v přítomném spisu hlavně otázku, kterak by lze bylo učiniti neškodnými národnostní boje pro stát, jenž jimi již nejednou uveden byl do těžkých krisí. Po jeho náhledu nespomůže tu národnostní zákon, i kdyby se podařilo, jej skoncovati, poněvadž by pak vzplály znova ještě tužší boje o výklad a změnu zákona tohoto; nýbrž spásu hledati dlužno jedině v autonomii národností, kteréž chce spisovatel organisovati jako korporace samosprávné a odevzdati jim úplně do vlastní správy veškeré ústavy vyučovací, vzdělavací a umělecké, sloužící potřebám této národnosti. Měť prý článek 19. základního zákona státního toliko ten smysl, že stát nemá zasahovati do vlastního vývoje jednotlivých národností, rovněž tak, jak jemu šetřiti jest vlastnictví soukromého, svobody osobní a samosprávy vyznání náboženských, jím uznávaných. Takto by provedena byla článkem tímto stanovená rovnoprávnost ve škole: tato by odňata byla vlivu strannických usnesení sborů zákonodárných a vlády, na těchto sborech závislé, a každý národ měl by tolik a takové ústavy vyučovací a vzdělávací, mnoho-li a jaké by sobě sám vydržoval. Co však týče se zaručené článkem 19. rovnoprávnosti v úřadech, týče se toto dle náhledu spisovatelova toliko styku úřadů se stranami, nikoli vnitřního jazyku úředního, aniž organisace úřadů samých. Tato měla by býti praerogativou koruny a měla by býti prováděna po návrhu tajné rady, jak na ministerstvu tak i na zákonodárných sborech úplně nezávislé.

Připustiti možno, že názor spisovatelův o podstatně negativném obsahu čl. 19. nalézá oporu ve vřadění článku tohoto mezi ostatní záruky svobody individualné. Též o tom nebude hrubě sporu, že není možno sobě mysliti účinné hájení zájmů národnostních, dokud nedojde k organisaci národností, podobající se organisaci společností náboženských, kterak jsem k tomu již v novém vydání svého rak. práva ústavního dílu III. na str. 54. poukázal.

V tom však klame se spisovatel, že by lze bylo bez značných obtíží provésti spolehlivou matriku národností na základě přiznání jednotlivců a že by bylo lze rozvržením příspěvků na příslušníky jednotlivých národností, takto konskribované, uhraditi ohromný náklad na školy a ústavy vzdělavací. Přiznání jednotlivce bylo by, zvláště když by na něm záviselo placení, příznakem velmi nespolehlivým, nehledíc ani k obtížím, které by působilo zařadění právnických osobností, společností a jiných poplatníků, při nichž o národnosti nelze mluviti. Kde pak bychom měli jistotu, že všechny národnosti budou míti prostředky, opatřiti náležitě své prostředky vzdělavací, a že,

i kdyby těch prostředků měly, tak vskutku učiní? A může stát lhostejně k tomu přihlížeti, kterak tyto záležitosti budou opatřeny orgány jednotlivých národností? Předpokládáme zajisté, že by do representace národnosti ti, o jichž hmotné zájmy by při tom šlo, zejména osoby učitelské, voleni býti nemohli, a vzchází tedy další pochybnosti, zdali by orgány národnosti měly s dostatek věcné znalosti k posouzení spletitých těchto poměrů. Též o tom bylo by třeba uvažovati, zdali vskutku na všechny ústavy vyučovací se hodí navržená organisace národnostní v jednotlivých zemích, zda zejména by aspoň k universitám a vyšším učilištím nemělo býti přihlíženo se stanoviska jiného, než k ústavům výhradně toliko pro užší místní kruhy určeným.

Co pak týče se návrhů v příčině organisace úřadů činěných, uznává spisovatel sám, že na ten čas uskutečnění jich překáží ještě předpis základních zákonů státních, vykazující legislativě říšské základy organisace soudů a úřadů správních. Vliv zákonodárných sborů a stran tam zastoupených nebude ostatně lze v těchto věcech již z důvodů rozpočtových snadno vymeziti, byť i pravda bylo, co spisovatel o povaze rozpočtu vykládá, přiléhaje k názorům Labandovým a Gneistovým. Hlavní však věcí jest, že mezi úpravou vyučování aspoň vyššího a předpisy upravujícími organisaci a vnitřní činnost úřadů jest tak úzká věcná souvislost, že nemožno jest, onu ponechati volně jednotlivým národnostem a tyto zachovati exekutivě samého zeměpána. Pořízení takové exekutivy vyžadovalo by ostatně opět změnu základního zákona státního o vykonávání moci vládní a výkonné, jakož i změnu předpisů o zodpovědnosti ministerské a stojí tedy aspoň v dohledné době mimo diskussi.

Uznávajíce plnou měrou vlastenecké tendence spisovatelovy máme tudíž za to, že jeho návrhy bude třeba ještě podrobiti leckteré modifikaci a mnohému vytříbení. V neplodné vřavě našich dnů jest však tomu, komu obírati se jest právem veřejným, již potěšením, setká-li se s názory věcně promyšlenými, prostými vášně strannické. *Pražák.*

Rostworowski (Dr. Michal, docent Wszechnicy Jagiellonskiej). *Austryacka izba panów.* Część I.: Jej czynniki składowe. We Lwowie. Str. 128.

V této prvé části práce, jejíž předmětem jest předlitavská sněmovna panská, pojednává spisovatel o skladbě dotčeného sboru zákonodárného a to jednak s hlediska povšechného, jednak hledě k vývoji historickému a k ustanovením práva té doby platného.

Za tou příčinou pojednává se v rozdílu prvém vůbec »o soustavě dvojkomorné v theorii a v positivním právu«. O výhodách a nevýhodách této soustavy bylo již tolik psáno a mluveno, že spisovatel právem povšechné výklady své o tomto předmětu obmezil na míru nejskrovnější. Velice záslužným jest naproti tomu přehled positivního zákonodárství všech čelnějších států, kde jest instituce panské sněmovny, na str. 27—52 podaný.

Rozdíl druhý (str. 54—91) přináší historický přehled vývoje dvojkomorní ústavy v Rakousku. Arciť mohl výklad ten započíti vůči nedostatku dávného historického základu pro zastupitelstvo ústřední teprve rokem 1848. Spisovatel vychází tu z projektu Perthalerova a »centralní kommisse«, pojednává o konstituci ze dne 25. dubna 1848, o návrhu Kroměřížském, o t. zv. oktroyované ústavě ze dne 4 března 1849, o sněmovně panské ve smyslu ústavy ze dne 26. února 1861, representující protivou k vyšší sněmovně dle ústavy z roku 1849 princip centralistický.

V oddělení třetím (str. 92—123) dochází k výkladu na nynější ústavu ze dne 21. prosince 1867, pokud se týče složení panské sněmovny. Použito pečlivě materialií, jakož i protokolů o dosavadních jednáních panské sněmovny a literatury domácí jazyka německého i polského. Pokud se týče princů domu císařského, rodem k účastenství v sněmovně panské povolaných, hájí spisovatel náhled, po našem soudě mylný, že otázku zletilosti těchto princů posuzovati jest nikoliv dle práva občanského, nýbrž dle zákonů rodin-

ných. Spíše možno nám souhlasiti s výklady, týkajícími se druhé kategorie členů rodem povolaných, totiž náčelníků tuzemských rodů šlechtických, vynikajících držením rozsáhlých nemovitostí. Rovněž i k výkladům o duchovních hodnostářích a o členech jmenovaných nepřičinili bychom poznámky leč té, že, co řečeno o důvodech vylučovacích dle analogie § 20. řádu volení do říšské rady, po našem soudě praktickým býti může toliko tenkráte, kdyžby některý člen panské sněmovny později pozbyl volitelnosti, nikoliv ale tenkráte, kdyžby (patrně nedopatřením) členem panské sněmovny jmenován byl někdo, kdo postrádal volitelnosti již v čas jmenování svého.

Některými úvahami de lege ferenda končí zajímavý spisek.

Pražák.

Anschütz (Dr. Gerhard). *Die gegenwärtigen Theorien über den Begriff der gesetzgebenden Gewalt* und den Umfang des königl. Verordnungsrechts nach preussischem Staatsrecht. Tübingen u. Leipzig 1901, str. 176.

Kdežto u nás teprv neblahý spor o platnost nařízení jazykových zavdal příčinu k zevrubnějšímu rozboru otázky o hranicích moci nařizovací, jest otázka tato v Německu již dávno předmětem živých literárních diskusí. Spor točí se hlavně o to, zda přípustna jsou nařízení praeter legem, na vyplnění mezer zákonodárství, kdežto není pochybnosti, že nařízení contra legem vydána býti nesmí a že s druhé strany secundum legem bez závady může býti nařizováno.

Mezi obhájci názoru, jenž upírá výkonné moci právo vydávati nařízení praeter legem, zaujímá *Anschütz* místo vynikající. Přítomné druhé vydání spisu oznámeného vyplněno jest téměř zcela polemikou proti odpůrcům, najmě proti *Arndt-ovi*, jenž byl hájil rozhodně právo pruského krále, vydávati nařízení o předmětu, o němž posud zákona není.

Charakteristické jest, že v Prusku jak u nás obhajcové obou názorů sobě odporujících mohou se dovolávati ve svůj prospěch dosavadní praxe, jakož i četných praecedenčních případů, kde vyhrazen jest na úpravu některého předmětu zákon neb kde taková úprava zůstavena byla výslovně nařizovací moci. Arciť prohlašují jedni ustanovení toho, jiní ustanovení onoho druhu odpůrci dovolaná za zbytečná, za pouhé monology zákonodárcovy neb budoucí programy pracovné, kdežto z míst jimi samými dovolaných dovozují zároveň a contrario, že výhrady učiněné pro jiné případy neplatí, poněvadž by jinak byly zbytečnými.

S takovými a podobnými argumenty vůbec se po našem soudě v tomto sporu daleko nedojde. Též nauka o t. zv. zákonech formálních, za jejíž přívržence se autor přiznává, není s to, vyvésti nás z pochybností, neb poznáním, že se žádá formy zákonné též k platnosti jistých úkonů správních, nezískali jsme ještě ničehož, pokud chceme určiti, které normy obsahu hmotného této formy vyžadují.

Dle názoru spisovatelova mohou nařízení s obsahem právním (Rechtsverordnungen) v Prusku vydána býti králem toliko na základě zvláštního zmocnění, ve formě zákona uděleného. Máme-li sobě o této věci utvořiti jasný úsudek, musíme si předkem uvědomiti, co vyrozumívá spisovatel slovem »Rechtsverordnungen«. Dle výkladů na různých místech (zejmena na str. 19., 62., 88., 97) podaných jsou zde míněna taková nařízení, která se dotýkají svobody neb vlastnictví poddaných, nařizujíce jim čeho, neb zapovídajíce jim konání to které.

Dlužno uznati, že tato definice jest nad míru úzká a že jí valně seslaben jest význam zásadné věty, že nelze vyplňovati nařízením mezery práva dosavádního. Spisovatel obrací se právem proti výkladu, jakoby normami právními, vyžadujícími formy zákona, byly toliko předpisy práva soukromého, trestního a processu civilního, zahrnuje sem i předpisy práva správního; nicméně i jeho výklad dotýká se toliko menší části širého oboru tohoto.

Což není to právní norma, vytýkají-li se na př. náležitosti, kterými vykázati se mají uchazeči o úřad veřejný neb ti, kdož hodlají provozovati živnost nějakou? Normy tohoto druhu mohly by dle definice spisovatelovy bez závady vydány býti cestou nařizovací, dokud by jen nečelily proti dosavádním zákonům. A což teprv máme říci tomu, připouští-li spisovatel bez rozpaků zásadně i změnu sazeb poštovních, tedy předpisů poplatkových, cestou nařizovací, poněvadž prý sazba dotčená má tutéž povahu jako sazba výrobků nějaké továrny erární (str. 98)!

Svým restriktivním výkladem na pojem t. zv. »Rechtsverordnungen« ohrožuje tudíž spisovatel po našem soudě spíše svůj základní názor, než aby jej uhájil. Že nemůže jinak než na základě zákonného zmocnění býti zasahováno do osobní a majetkové sféry jednotlivých občanů státních, vyplývá již z formule t. zv. všeobecných neb základních práv občanů státních a nebylo k odůvodnění této pravdy ani zapotřebí tak rozsáhlého vědeckého aparátu, jakým opatřen jest spis, o němž tuto podána zpráva.

Pohříchu však nedojdou otázky, o které tu jde, konečného rozřešení svého ani sebe důkladnějším rozborem theoretickým.

Pražák.

Dr. *Fr. Hauke, Über einige Fragen des Parlamentsrechtes* (Inaugurationsvortrag). Czernowicz 1901.

Vedle recepce soukromého práva římského lze v Evropě znamenati také recepci veřejného práva francouzského (zvláště to platí ve příčině institucí moderní státní správy: zeměpanské, centralisované a rozdělené dle soustavy reálné, jak ji z Habsburků vytvářeli Maximilian I. a Ferdinand I.). Také parlamentní resp. repraesentativní ústava jest ve většině států výsledkem ústavního vývoje francouzského a belgického, jenž arci ze své strany zase podléhal vlivům práva anglického a amerického. Nicméně touto recepcí nebyly domácí základy veskrze vyhlazeny; bylať ona spíše processem přispůsobovacím, přetvořovacím a vyrovnávacím, tak že i přes ni zůstává nutno stopovati zvláštní ráz jednotlivé státní ústavy na podkladě staršího práva domácího. Tak i v Rakousku a v Prusku byl sice mocným zvláště vliv demokratické ústavy belgické z r. 1831, ale přece tu ze starších ústav v celku ještě se zachoval princip monarchistický (proto také lišívá se t. zv. konstituční system německý od konstitucionalismu resp. parlamentárního státu francouzsko-belgického).

Důležitou byla také starší doktrina, která panovala v prvých desítiletích konstitucionalismu; ano veřejné mínění až podnes na ní lpí, ačkoli ona ve vědě státního práva jest již překonána a vyvrácena. Doktrina ta totiž rozkládala stát dualisticky ve dva faktory zvláštních, protilehlých zájmů, totiž v korunu a v lid; tu parlament byl pravým zastupitelstvem lidu ex professo a tvořil vlastně ochrannou baštu proti koruně, resp. státní moci; státní ústava zakládala se na smlouvě a dohodnutí obou faktorů. Nyní však nekonstruujeme povahu státu a nezakládáme ústavu jeho na protikladu koruny a lidu, na rozlišnosti jejich zájmů; naopak zvláštní zájmy knížete i lidu ustupují nám před vůlí státu, ve kterém vidíme jednotně sorganisovanou právní osobnost. Následovně nemůžeme pokládati parlament za repraesentaci či zastupitelstvo lidu v juristickém smyslu, neboť lid sice je celkem přirozeným, ale není nám právním subjektem neb osobností, a proto také právně nemůže býti zastupován. V parlamentu nevidíme baštu proti moci státní, nýbrž spíše naopak zvláštní orgán státní, účastný ve státní moci, orgán sice bezprostřední, ale (v monarchii) samostatně nejednající.[1]) Dle toho nelze se diviti nutnosti nápravy při některých zjevech parlamentárního práva i smýšlení, které souvisí

[1]) Také samospráva bývala pokládána za t. zv. přirozené právo obcí, které prý stojí kromě moci státní a proti ní, kdežto nyní pokládá se za jejich podíl ve výkonné moci uvnitř státu.

ještě s recepcí cizího práva nebo se starou doktrinou (jako ku př. autonomní zkoumání voleb parlamentem).

Některé námitky proti parlamentarismu vyplývají z přetíženosti parlamentu. Francouzská nauka totiž použila theorie o dělbě státních mocí k tomu, aby oblíbené volonté générale pojistila pole co nejširší; takto zákonodárná moc a působnost parlamentu rozšířily se na řadu zákonů formálných a jiných aktů, na obsáhlou kontrolu státní správy. Dle mínění autorova snad by se dalo zjednati ulehčení dělbou práce (a decentralisací) — tím způsobem, že by sice parlament všeobecný ústavní) jako dosud projednával sám všechny otázky práva ústavního a jmenovitě otázky dotýkající se právního postavení státního občanstva, ale že by vedlé něho byla organisována soustava parlamentů odborných: pro justiční zákonodárství a pro správu; tu pak by živly odborně kvalifikované s náležitým prospěchem mohly působiti v těch otázkách (zvláště správního zákonodárství), jež vlastně mají býti vyňaty z rozčilujícího ovzduší shromáždění specificky politického. Nešlo by prý jen o restauraci někdejších (úřednických) zákonodárných komisí; ale i dnes stává u nás soustava nejvyšších odborných rad — rady národohospodářské, pracovní, průmyslové, zemědělské, železniční, i nebylo by prý nesnadno připojiti k tomu odborné komise parlamentární, i přiznati takovýmto organisacím (smíšeným) na místě hlasu poradného formálné právo usnášecí — tedy vytvořiti parlamenty odborné, zařízené dle soustavy reálné, která již v nejvyšších správních úřadech se osvědčila. Nutná vrchní moc a ústřední postavení parlamentu všeobecného byly by snad dosti zabezpečeny, když by se mu nechal vliv na složení odborných parlamentů, když by jejich usnášení se na zákonech pokládalo se za delegaci zpředu zákonem určenou, a když by bylo za určitých kautel vyhraženo právo odporovat usnesením parlamentů odborných. (Jaké účinky by taková organisace měla pro zákonodárství zemské, autor ovšem nevykládá.)

Velmi četné jsou otázky a návrhy, jak by se nejlépe pojistila způsobilost a dělnost parlamentu. Ve příčině práva volebního byly vymyšleny všeliké soustavy pro zastupování menšin a volby proporční, ale v praxi vždycky bývají spojeny s technickými nesnázemi (ostatně v monarchii také sankce koruny tvoří pevnou hrázi proti jednostrannému panování majority). Neméně potřebí pojistiti trestními předpisy volební svobodu, a to nejen proti přehmatům byrokracie, nýbrž i proti vlivům kapitalistickým (nedostatečným byl návrh *Bareuthrův* 1895), spolu pak rozřešiti otázku, slušíli zkoumání platnosti voleb ponechati majoritě parlamentu nebo svěřiti je soudu, a to snad zvláštnímu; vůbec nejde tu dnes jen o poměr mezi vládou a parlamentem, nýbrž také o úpravu poměru jednotlivých stran mezi sebou, zvláště vzhledem k zostření národních, politických a hospodářských protiv (o právu menšin psal *Jellinek* 1898). K tomu dále přistupují hlasy požadující zákon inkompatibilitní, reformu poslanecké immunity, i rozřešení mnohých nesnadných otázek jednacího řádu. Ostatně autor, nechtěje se dotýkati otázky, zdali za trvání soustavy zájmového zastoupení počet poslanců je poměrně správně rozdělen, míní toliko, že sněmovna říšská má míti více členů než sněmy zemské, a a dolní sněmovna má býti četnější než horní (do níž prý nesluší povolávati pouze z politických důvodů); mimo to svou měrou odporuje populárnímu zvyšování počtu poslanců (zvláště když se mandáty rozmnožují spůsobem neorganickým), jelikož to bývá na újmu funkční schopnosti parlamentu.

Zvláště pak autor ukazuje blíže k otázce, slušíli volební právo změniti ve volební povinnost a nucené hlasování (proti čemu vystoupil prof. *Triepel* v přednášce: Wahlrecht u. Wahlpflicht, 1900). Připomíná k tomu výnos min. vnitra z 18. led. 1900 vydaný za příčinou revise obecního statutu Vídeňského, a souhlasně míní, že není vhodno, politickou lhostejnost (patrnou v tom, že při velké části voleb účastní se pouze menšina voličů) chtíti léčiti problematickými prostředky donucovacími; tu že pomůže jedině povznesení obecného ducha a politického vzdělání.

Potom vytýká se zjev historický, že záležitosti volební obstarávají správní úřady jako by úkoly správní, ačkoli tu vlastně jde o výpomoc spadající do práva ústavního. Jistá volební policie je snad sice nutna při vlastní volbě, avšak nikoli ve stadiích přípravných (pokud jde o volební listiny, reklamace, vypsání voleb); tu pak vláda z pravidla zaujímá své stanovisko, a a následovně státní správě, jež zasahujíc do všelikých poměrů občanstva, měla by zachovávati vždy náležitou slušnost a spravedlnost, dostává se bezděky odiosního rázu strannického, a činnost její tím podstatně trpívá. Kdyžby některá z těchto stadií svěřila se soudům, snad by rovněž trpělo jich vlastní povolání a byly by strhovány do víru života politického. Spíše prý by pomohlo zavésti zvláštní státní »volební úřady«, kteréž by za příkladem soudů požívaly jisté neodvislosti, kdežto voličstvo vůči nim by jinak odvislým nebylo. Aby taková organisace nebyla neoekonomickou, musily by se jí arci svěřiti vedlé státních agend při volbách politických i komunálních ještě jiné stálé záležitosti, jako vedení matrik, rozličná šetření administrativní statistik; tak dosáhlo by se výsledku nedost ocenitelného: odloučení veřejné správy od politiky.

Konečně autor naproti novějším pochybnostem o parlamentatismu prohlašuje tento za zjev trvalý, jelikož při rozsáhlém rozvoji moderní státní činnosti soustava absolutní musila by zase bezděky klesnouti pod tíhou své nezměrné odpovědnosti; dlužno tedy místo destruktivní kritiky usilovati tím spíše jen o zlepšení parlamentarismu plodnými návrhy positivními. *r.*

Tezner (Prof. Dr. Friedrich). *Über Verwaltungsrechtspflege mit Hinblick auf das neue sächsische Verwaltungsgerichtsgesetz.* Dresden, Zahn & Jaensch. 1901, str. 49.

V Sasku došlo dne 19. července 1900 k zákonu, jímž zavedeno v této zemi soudnictví správní, kdežto dříve dle zákona ze dne 21. dubna 1873 byla pouze správa sama reorganisována tím, že úřadům správním přidány byly výbory ze stavu laiků, kteří u vyřízení některých záležitostí správních měli hlas rozhodný, u vyřízení některých jiných aspoň hlas poradný. Správa nadace Gehe-ovy pozvala Vídeňského prof. Dr. Teznera ku přednášce o novém zákoně, kteráž ve formě poněkud rozšířené tvoří obsah přítomné publikace.

Organisace saské iurisdikce správní ve smyslu zákona ze dne 19. července 1900 připouští toliko z části analogii s úpravou našeho soudnictví správního. Dlužno totiž tam rozeznávati dvojí serii případů ku kompetenci správních soudů náležejících: V jistých, zákonem přesně vymezených veřejnoprávných sporech stran provádí se vůbec celé řízení před správními soudy a v těchto věcech jest kompetence řádných úřadů správních na dále vyloučena. Jinak však pozůstává řízení před soudy správními toliko v dodatečném zkoumání správnosti postupu úřadů správních, kteréž se provádí k žalobě súčastněné některé strany a toto řízení připomíná nám ovšem velmi postup při dovolání se našeho správního dvoru soudního. Zdali taková odpůrčí žaloba se připouští (jak u nás) toliko v případě porušení nějakého subjektivného práva stěžovatelova, není v saském zákoně zřejmě rozhodnuto; spisovatel má však za to, že nezbude, než zákon v tento smysl restriktivně vykládati. On též popírá, že by bylo věcného podstatného rozdílu mezi záležitostmi toho i onoho druhu a hledá i pro t. zv. sporné správní záležitosti stran analogii nikoliv v processu civilním, jako spíše v řízení nesporném a v processu trestním.

Zásadu absolutní právoplatnosti nálezů v moc práva vzešlých vytýká saský zákon v příčině nálezů soudů správních a to netoliko ve sporech stran zcela před správními soudy projednaných, nýbrž i ve sporech odpůrčích. Spisovatel má za to, že nebude lze tuto zásadu udržeti, pokud by nález správního soudu se objevil jakožto nezákonný přehmat, jehož další zachování v platnosti by se příčilo zájmu veřejnému.

Od nového zákona očekává spisovatel zdárné zpětné účinky na řízení správní. V tom směru zvláště ukazuje se k tomu, že saský vrchní soud správní není jak náš správní dvůr soudní pouhou instancí kassační, nýbrž že má i v řízení odpůrčím rozhodovati ihned u věci samé neb aspoň, pokud by to nebylo možné, v enunciátu nálezu samého přesně označiti, co v konkretním případě příslušnému úřadu správnímu jest činiti neb opominouti.

Pražák.

Hatschek Jul., *Die Selbstverwaltung* in politischer und juristischer Bedeutung. (Staats- u. völkerrechtl. Abhandlungen, hersgg. v. G. Jellinek u. G. Meyer, II., 1; 1898, 236 str.) — *Týž*, *Das englische Local Government*, seine heutige Form und Bedeutung für die preuss.-deutsche Rechtsentwickelung. (Verwaltungsarchiv, IX., seš. 4., 5.; 1901, str. 319—443).

Spisovatel obou těchto studií, v nejedné příčině vysoce zajímavých svědčících o nejobsáhlejší znalosti literatury speciální, jest žákem i naskrz oddaným přívržencem heidelberského professora *G. Jellinka*, který už jako docent vídeňský upoutal na sebe pozornost theoretickým rázem a směrem svého badání a jeho methodou. Jelikož zatím *Jellinek* sám ve zvláštním odstavci své »Allgemeine Staatslehre« (1900) svoje methodové stanovisko vyličil, nebude asi nemístno předeslati o tomto několik slov. *Jellinek* usiluje o ryzí theorii a ohraničuje tak úkol svůj naproti pěstitelům nauky státní, kteří buď ještě lpějí na planých povšechnostech starší konstituční doktriny nebo si kalí objektivné poznání skutečnosti politickými příměsky anebo se vůbec vyhýbají generalisující práci theoretické, obmezujíce se na výkon více méně deskriptivný. On tedy spolu přesně odlišuje politiku (co býti má) od poznání skutečnosti (co jest), a to skutečnosti v jejích zjevech typičných neboli druhových. Nechce tudíž také osnovati typy ideální, jakými se obírali bývalí spisovatelé t. zv. politických románů, nýbrž typy průměrné líšením podstatných znaků od měnivých individuálných, podmíněných zvláštnostmi konkrétních vývojů dějinných. K historii sahá jen potud, pokud to právě nutno k výsvětlení přítomnosti, maje za to, že zejména vyjasnění původu všelikých politických institucí jest nemožno pro neprostupné temno, jež jej zahaluje. Nechce se také dáti másti pojmem vývoje, který dle jeho (zajisté správného) mínění v novějším sociologickém písemnictví nepřesně se pojímává, takže se i namnoze líčí jako vývoj to, co skutečně jest pouhou proměnou jednotlivých institucí následkem změny jejich prvotního účelu (některé trefné doklady n. u. m. str. 41—44). Proto také odmítá nauku o organickém původě a vytváření sociálních jevů — »Protože se neví, jak věci povstaly, myslí se, že nemělo lidské uvědomění na tom účast«.

Vzhledem k této theoreticko-konstruktivné snaze *Jellinkově* připomenul jeden z břitkých kritiků spisu *Hatschkova* [1]) nikoliv bez jistého přídechu ironie, že oba tito pěstitelé vědy státní, původem Rakušané, mají řečenou snahu po ryze theoretických konstrukcích společnu s novější rakouskou školou národohospodářskou. Jest to sice shoda dost pozoruhodná, ale přece vlastně jen vnější. Znalci národohospodářskému netřeba připomínati, že hospodářsko-psychologické práce školy *Mengrovy* jsou plodem snahy obnoviti v podobě zlepšené deduktivnou methodu staré klassické školy, když historický směr německý k novostavbě theoretické, zakladateli jeho zamýšlené, ukázal se býti tak málo způsobilým, že ústy novohistoriků školy *Schmollerovy* vlastně ryzích cílů theoretických se vzdal. Zcela však jinak má se věc u *Jellinka*, který chce, aby se theoretické badání o státu, politické a starožitnické přítěže zbavené, bralo ryze induktivně. Stojí on tedy příkře proti starší nauce státní, individualistickým názorem ovládané, která naproti zjevům skutečnosti snažila se vyvinouti typ státu vyplývající z domněle přirozené

[1]) *A. Preuss*, Zur Methode jurist. Begriffsconstruction (Schmollerův Jahrbuch, roč. 29., sv. 1.).

povahy věci. Způsob práce posléz řečené nauky byl mnohem příbuznější způsobu práce starší ekonomické školy, než způsob práce Jellinkovy způsobu práce školy Mengrovy, neboť obě dotčené starší nauky z nehistorických abstrakcí také přímo dedukovaly politické maximy. Před něčím podobným chrání i novověké naše pěstitele abstraktní methody v národním hospodářství jasnější vědomí methodického původu jejich pouček.

Proto že se Jellinek obmezuje na vyhledávání průměrných typů ze států příbuzného rázu vývojového, lze jeho methodu označiti jako indukci z positivních veřejnoprávních útvarů států západoevropské osvěty. Zásadně nemůže proti takovému postupu býti námitky. V jeho provádění může se arci pochybiti. Od směrů, jež *Jellinek* i *Hatschek* označ jí jako převahou pouze deskriptivní, liší se jejich nejenom rozhodnější tendencí generalisační, nýbrž i větší odvahou k ní. Takéť však *Jellinek* ve svém methodologickém úvodě veliký důraz klade na přebohatou individuálnou rozmanitost sociálních dějů [1]), »kteréž se nikdy nejeví býti pouhým účinkem všeobecných sil, nýbrž především jako výkony určitých individuí.« A ježto tedy nelze »základ všech sociálních jevů, individuum, nikdy přesně vypočísti, jest tím zároveň dána nemožnost obsáhlého poznání zákonů sociálných.« Na tom stanovišti trvají právě všichni oni převahou jen deskriptivní pracovníci, kterým toto obmezování *Jellinek* vytýká. Sám pak jenom tím nesnázi uniká, že činí možnost theorií sociálních závislou na určitém skutku základotvorné abstrakce, kterouž se určité stránky skutečnosti dějinně-společenské (mravnost, právo, hospodářství atd.) v pomyslu lidském od celku odlupují a činí samostatným předmětem pozorování (v tom srovnává se úplně s K. Mengrem). On tedy jinými slovy sociální theorie má za možné jen v podobě speciálných věd. Však to právě jest punctum litis mezi pojímáním deskriptivistů a theoretiků.

Hatschkův spis, výše na prvém místě uvedený, už svým zevním uspořádáním podává se jako pokus použití methody mistrovy na problém samosprávy. V prvé části, nadepsané »Komposice novověkého pojmu samosprávy na historickém podkladě«, vyšetřuje na útvarech samosprávy anglické, francouzské, belgické, německé a (stručným příležitostným pohledem též) rakouské, jakož i stopováním základních ideí zákonodárných, jež ovládaly jejich tvorbu, typické znaky těm útvarům společné. Výtěžek toho vyšetření pak v části druhé (»Politická samospráva a její prvky«) formuje v theorémy. Skutečnosti v prvé části dotčené pokládá patrně za známé z literatury historicko-popisní a vybírá tedy ve formě zhuštěné a úsečnými větami jen nejvýznamnější fakta pro svůj účel potřebná. Zde si již připravuje látku pro základní dvojici útvarů pod jménem samosprávy zahrnovaných, v jejichž definici a hlavní nomenklatuře vězí nejvýznačnější ráz jeho díla. Sledovati toto líčení a v něm pak všecky sociálné a politické momenty a pohnutky, jež k dotčeným útvarům vedly, nebylo by na obmezenem místě tak snadno. Obrátím se tedy raději ihned k theoretickým formulím z toho materiálu vyvozeným. Podle společných znaků všech vyšetřených útvarů definuje *Hatschek* samosprávu jako »činnost místně uzavřenách svazků pospolitých (Kollektivverbände pro účely státní v ten způsob, že ony sloužíce zájmům vlastním zároveň uno actu vyhovují zájmům státním«. Touto formulí hradí se autor na dvě strany. Proti prostému pojímání samosprávných svazků za orgány státní, neboť tomu brání skutečnost, že ony právě často ve své »činnosti pro účely státní« se státní vůlí přicházejí v rozpor (n. př v oboru svého finančního hospo-

[1]) Staví-li *Jellinek* tuto skutečnost do popředí rozdílu věd přírodních a duchových, má to zajisté své oprávnění, ale na tom jediné by se nezakládala možnost »všeobecných zákonů« v přírodní vědě (»tak že se jednotlivý průběh dá prokázati za repraesentanta druhu«) a nemožnost jejich v sociální vědě. I v přírodních vědách panuje v příčinné té možnosti veliký rozdíl mezi těmi, jejichž předmět je jednodušší (lučba, fysika), a těmi, kde jest spletitý (na př. fysiologie).

dářství). Ale také proti druhé výstřednosti, totiž názoru (směru Gierkova) o úplné samostatnosti jejich činnosti v poměru ke správě státní. Ten názor může platiti pouze pro odlehlé doby historické, nikoliv pro »moderní process postátňovací v poměru státu a včleněných jemu místně uzavřených svazků kollektivných«. Myšlénka, že se tu uno actu potřeby státní i potřeby místní pospolitosti ukojují, nalézá se sice již u *Steina*, leč *Hatschek* míní, že *Stein*, sveden svou Heglovštinou, z dobrého náběhu upadl do staré chyby připouštěje, že jsou samosprávné svazky přece »orgánem vlády«, třeba samostatným. Předpoklad, jakoby správa veřejná jakožto činnost státu byla vždy jen jednáním jeho orgánů, není správným. Správní účinky (Verwaltungseffecte) nemusí vycházeti pouze od státních orgánů, neboť existuje i výkon práv svrchovanostních skrze soukromníky. I jest tedy také činnost místních svazků pospolitých pro účely státní summou takových účinů, jest »veřejnou správou, tedy, jsouc pozorována se strany státu, správou státní«, aniž ony samy orgány státu.

Hledí-li se nyní k technice právní, pomocí které se toho dociluje, že se místní svazky kollektivné tím způsobem pro státní účely upotřebují, aby uskutečněním vlastních zájmů pospolitostních spolu ukojily zájmy státní, vidí se možnost cesty dvojí. Sleduje-li se způsob, jakým stát fysických nositelů vůle pro své účely získává, shledá se, že se to děje dvojím prostředkem: Oprávněním nebo zavázáním (Verpflichtung) fysického nositele vůle Právní řád tu velmi ekonomicky využitkuje sociálních spojů. Buď uzná individuálný zájem za pospolitý t. j. učiní z onoho »subjektivní právo veřejné«, při čemž »k utvrzení toho poměru výkon subjektivného práva může se učiniti povinností«, anebo, když takového spojení individuálného zájmu s veřejným není, buď si stát zabezpečí potřebnou fysickou vůli smlouvou (systém úřadnický) anebo »sáhne do své zbrojnice po svém imperium a uloží uskutečnění svého povšechného zájmu, resp. výkonu poddanského k tomu potřebného, jako povinnosť« (povinnosť vojenská, povinnosť ke službě porotčí a j.) Zcela obdobně jako naproti vůli individuální počíná si stát také naproti vůlím kollektivným, chce-li jich pro své účely zužitkovati. A tak povstávají dva různé útvary, oba pod vyšší nadřízený pojem samosprávy spadající. Stát

»buď oprávňuje neb zavazuje kollektivnou vůli resp. kollektivný svaz jako jednotu, t. j. uznává v něm právnickou osobnosť, korporaci veřejného práva,

anebo on vznese práva a povinnosti na jednotlivé příslušníky svazu [1]), tak že stejnoměrné a pokud možná kollektivné vykonávání práv i plnění povinností představuje kollektivnou vůli svazu u výkonu (in Action).«

Pro prvou alternativu je typickou naše obec. Její »právo na samosprávu je subjektivné právo veřejné na vykonávání imperia od státu odvozeného k uskutečňování veřejných zájmů pospolitých«. Pro druhou poskytují nejmarkantnější příklady útvary anglického selfgovernementu i moderní anglický local government s jedinou výjimkou, totiž měst t. zv. chartou nadaných, která, byť v obmezeném oboru oprávnění a s neobmezeným právem státu na odnětí »charty«, jsou obdobna obcím ve smyslu našem.

Opíraje se o rozdíl výše vytčený a ujav se názvoslovného obratu *Jellinkem* již ve spisu o subjektivných právech veřejných použitého, [2]) nazývá též *Hatschek* útvary skupiny prvé »aktivnými svazky veřejnoprávními«, útvary skupiny druhé »passivnými svazky veřejnoprávními«. Buď stát nalézá již kollektivné svazky místní, kterých pak v řečeném

[1]) t. j. jmenované neb volbou určené.

[2]) *Jellinek* nyní sám v »Allg. Staatslehre« (str. 585—594) zevrubněji rozvinul svou theorii o samosprávě jakožto jednom z prostředků správní decentralisace. Ve věci s *Hatschkem* souhlasně, ale formou průzračnější a jednodušší. Sotva však bude hledisko decentralisace pro všecky případy samosprávy dostatečným vysvětlením původu a tedy i místa v systému.

směru pro své účely použije, anebo si je, pak především po způsobu druhém, tvoří. Vystihování a využitkování sociálních spojů, názorů, náchylností a interessů těch kterých obyvatelských skupin atd. k řečeným účelům jest vlastní politickou stránkou ve tvoření samosprávy. Spisovatel vynaložil velikou píli, aby tuto stránku dějin veřejnoprávních, kterou již v prvé části své knihy stále stopoval, ještě po podaném výkladu svých definic a k upevnění jeho dále provedl. Není to nejméně zajímavou částí jeho knihy s velikou pílí a nemalým nákladem učenosti sepsané. Také jeho obšírná studie výše na druhém místě uvedená (v časopise Verwaltungsarchiv) jest věnována témuž účelu, při čemž se vyšetřují různé okolnosti, rozhodující o volbě jednoho neb druhého z obou hlavních typů samosprávy, a spisovatel se pokouší uvésti je na určitá generalisující pravidla Má ostatně tato studie pro každého, koho zvláště podrobnosti anglických poměrů správních zajímají, užitek i v tom směru, že se tu nejobsáhlejší měrou používá novější anglické literatury veřejnoprávní, o níž v poměrech našich nebývá snadno známosť si opatřiti. Kromě toho pak třídí tu spisovatel útvary veřejnoprávní německé, pokud se s jeho pojmem samosprávným shodují, do obou svých základních kategorií samosprávných Že při jeho výměru běžný rozdíl »vlastní« a »přenešené« působnosti odpadá, jest na bíledni. Z druhé strany pak jeho výměr nevylučuje, aby týž veřejnoprávní svazek v jistém oboru výkonů správních měl povahu aktivného a v jiném passivného svazku veřejnoprávného. Že výkon úkolů veřejnosprávních skrze úřady čestné — jeden z podstatných znaků nejen v definici *Gneistově,* nýbrž i v jiných přečetných — ve výměru *Hatschkově* schází, jest z toho co uvedeno, vysvětlitelno, máť tu význam podružný. Také to bude jasno, že nespadne již každý výkon veřejnosprávní skrze laiky v úřadech čestných, třeba při obmezení na určitý místní obvod, pod výměr ten. Neboť aby mohla býti řeč o samosprávě, jest nevyhnutelně zapotřebí spojení zájmu kollektivného svazu s povšechným zájmem státním, kterýmž oběma se uno actu slouží. Kde toho není, jest nám činiti dle *Hatschka* s pouhým okresem státní správy, třeba tu laický živel byl k výkonu veřejné správy s rozhodovacím hlasem přibrán.

A právě v tom kriterium, které se stává ve výměru *Hatschkově* znakem nejpodstatnějším, že totiž musí kollektivný zájem místního svazu i státní uno actu býti plněn, vězí po našem mínění hlavní umělůstka celé osnovy. Viděti to na podrobnostech, kterak se někdy spisovatel musí namahati, aby tuto spojitost nalezl. Tak na př. vidí ji splněnu u německo-říšských venkovských svazů dodávkových (Landlieferungsverbände) t. j. svazů venkovských hospodářů k dodávkám za příčinou opatřování ozbrojené moci ve válce potravinami a jinými potřebnostmi, kteréž svazy se dle možnosti mají ohraničovati dle trvajícího rozdělení správních obvodů, aniž však tyto jako takové jsou přímo zavázány. Naproti tomu nespatřuje nic podobného v pruském okresu vládním, neuznávaje jej ani za passivný svazek veřejnoprávný. Pruský vládní okres není obcí, územní korporací v našem smyslu, to není pochybno. Bylo by ale dost snadno vzhledem na účasť laických živlů v okresním výboru vysoustružiti vykonávání zájmu místní pospolitosti vládního okresu uno actu s vykonáváním zájmu povšechně státního.

Zde vězí tedy jistá umělůstka autorova, která k vyjasnění pojmů nepřispěla, protože svádí k fikcím a ohraničení pevné znesnadňuje. Nejeden útvar, kde laický živel s právem rozhodovacím má účasť na výkonu práv vrchnostenských, nám z pojmu samosprávy vypadne, a ten zřetel, který si v novověké správě klestí cestu, že jednostranné formální vychování úřadnictva zeměpanského vyžaduje si doplnění laickými živly znalými konkretních poměrů životních, na něž právo má býti applikováno, zůstává při konstrukci pojmu samosprávy zcela mimo všecku úvahu. Arciť autor prohlašuje i známou definici Gneistovu — správa státní skrze úřady čestné a zdaňování ve svazku sousedském — za pouhou »politickou« definici samosprávy, nikoliv tedy za právnickou Což pak elementy její nejsou také pojmy veřejného práva? Tím více nás však překvapí, když *Hatschek* pojednou se přidává k názoru, že by se pojem

správního soudnictví neměl obmezovati na právní ochranu subjektivných práv veřejných, nýbrž že by se, pominouc všeho lišení záležitostí usnášecích a právních při správních (Beschlusssachen - Verwaltungsstreitsachen), rozšířiti měl na všecky případy správní projednávané kontradiktoricky. Vyloupnutí pojmu ochrany subjektivných práv veřejných — třeba konkretní vymezení kompetenčního oboru správních soudů bylo s hlediště zákonodárné techniky dost nesnadno — bylo vysoce plodným skutkem právní theorie, bylo eminentním stanovením »průměrného typu« přesně od jiných odlišného a právě ten, kdo v přesných typových konstrukcích spatřuje úkoly vědeckého pokroku, nejméně by je měl obětovati takovým, ve kterých pouhá technika procedury se činí rozhodujícím znakem pojmovým. Tím spíše, když na druhé straně na př. znak čestného úřadu, tedy také jistý technický prostředek provádění, pokládá pro pojem samosprávy za podružný.

Bráf.

Věstník samosprávný a národohospodářský (red. *K. Harmach.*) Roč. I. (1901), č. 1., Dr. *B. Rieger:* O vedoucích myšlénkách naší samosprávy. Č. 3—6., Dr. *Albín Bráf:* Idey a skutečnosti v samosprávě. — *Osvěta*, Roč. 1900, č. 1. a 4., Dr. *B. Rieger:* O krajském zřízení pro království české.

Všem třem článkům je společná snaha o vymanění rakouské samosprávy ze stagnace a umožnění dalšího jejího vývoje. Souhlasně se tu vytýká obyčejné nedoceňování moderní veřejné správy v porovnání s parlamentarismem. Ale značný její význam bezděky se ukazuje tehda, když apparát parlamentní nefunguje: tu právě řádná správa vůbec udržuje normalní chod státu; také sněmy, místo aby se shostily velikých úkolů zákonodárných, naopak s velkou svědomitostí zabývají se drobnými úkoly správními. Při tomto významu veřejné správy také stát sám už shledává, že není možno, pověřiti jí výhradně byrokracii, jelikož ona nestačí na obstarání veřejných úkolů v té plnosti, jakou s sebou přináší život moderní; že naopak je nutno, použíti spolupůsobení těch živlů, které s konkretní částí správy do jisté míry srostly a mohou ji úplněji obsáhnouti, že tedy je nutno, uvésti do státní správy živly laické i. e. samosprávu. Oba autoři dospívají k názoru, že dosavadní samosprávné zřízení rakouské je jednak nedostatečné, jednak neúplné, a že tudíž potřebuje jednak reformy, jednak doplnění.

Problémem nedostatečnosti zabývá ve »Věstníku« prof. *Rieger*. Ukazuje totiž, že celé rakouské zákonodárství od r. 1848, pokud se týká územních korporací. spočívá na témž — ale dle novějšího názoru mylném — theoretickém podkladu, totiž nauce o t. zv. přirozeném právu jistých územních korporací na volné sebeurčení, jak bývalo konstruováno v prvé polovici XIX. století zcela analogicky dle t. zv. přirozených práv jednotlivců. Důsledné provedení této zásady vedlo k rozporu s požadavky, jaké na veřejnou správu klade doba nová. Tak zejména dle analogie přirozené rovnosti jednotlivců postaveny všechny obce na stejný stupeň bez ohledu na jich ráz a velikost, ať si stačí na úkoly jim vyměřené čili nic. Obcím přiznávala se přirozená svoboda, přijímati do svého svazku členy (právo domovské a s ním souvislé chudinství). Rozšířen i t. zv. přirozený či samostatný obor jejich působnosti na záležitosti, které jinde jsou tytýž státními; a jelikož správní dohled státu příčil by se přirozenému právu obcí, tedy byl svěřen zemi, tím pak vytvořena ona specialita a hlavní vada rakouská: dualismus správy státní a t. zv. autonomní. Máli tedy samospráva územních korporací státi se schopnou dalšího vývoje, zvláště vedle samosprávných útvarů nově vznikajících, nutno opustiti starý theoretický podklad, což není nemožno, protože naše ústava už přirozených základních práv obci formálně nezaručila (rovněž ne onen dualism); také zákonodárství obecní od r. 1867 přísluší zemím samostatně. Zejména ovšem bylo by potřebí, překlenouti zmíněný dualismus použitím prvků self-governmentalních ve státní správě, resp. i ve správním soudnictví (neboť to je u nás též nedostatečně opatřeno); a neméně bylo by prospěšno, rozmanitým

způsobem sepnouti samosprávu územní s nově vzrůstající samosprávou odborovou.

Článek v »Osvětě« téhož autora projednává specialní případ správní reformy, totiž zavedení zřízení krajského, jež by bylo vhodné z dvojího důvodu: předně by mohlo odpomoci značnému přetížení orgánů jak autonomních tak zeměpanských úlohami správními, tak že by se totiž část agendy úřadů vyšších i nižších svěřila ve vhodné kombinaci kraji; za druhé mohlo by posloužiti k zavedení novějšího, pravého typu samosprávy (i v oboru správy státní) resp. i správního soudnictví, neboť nový útvar snáze se poddá nové úpravě než útvary starší, svou setrvačností charakterisované. Tak by zřízení krajské upravilo cestu, po níž by pak i reforma ostatní správy se musila ubírat. — Autor se tu ještě nezabýval osnovou vlády Koerbrovy o zřízení krajských vlád v království Českém z března 1900 (ta se samosprávy vůbec netýkala, chtějíc zříditi krajské vlády výhradně zeměpanské [1]), nýbrž jen projekty krajského zřízení prof. *Herknera*, hlavně však návrhy Arn. šl. *Plenera* a prof. *Ulbricha*. Srovnáním s formulacemi zřízení krajského z počátku konstituční éry od r. 1848, vytýká, pokud sdílejí staré nedostatky, a pokud v uskutečnění jejich by bylo možno zaznamenati pokrok. A ježto počet a rozdělení krajů i zřízení jejich v Čechách souvisí s otázkou jazykovou a národnostní, dotýká se jednotlivých návrhů krátce i s této stránky.

Druhým problémem, totiž doplněním samosprávních organismů, zabývá se zvláště v serii svých článků prof. *Bráf*. Jemu nejde na prvním místě o kritiku platného zřízení a návrh reformy, nýbrž o konstatování, že ten proces doplňovací se již znenáhla odehrává: jde mu o konstatování jistých velice zajímavých, potřebami správy samé vynucených počátků.

Stát totiž sám uznává, že pouhou byrokracií nestačí ke všem úkolům správním; aby tedy zabezpečil dokonalejší, k daným poměrům lépe přiléhající výkon správy, uchyluje se k pomoci určitých kruhů občanstva a zaváděje jejich zástupce, volené neb jmenované, do svého správního organismu, svěřuje jim účast v exekutivě. V oboru zemského zákonodárství tato novota dosud tak zřejmě nevystupuje (významný jest tu jen tyrolský zákon z r. 1900 o kmenových statcích selských). — Současně se vyměňuje theoretický podklad: padá totiž princip práva na volné sebeurčení místní (ač tu nebylo lze podceňovati jeden moment, totiž hospodářskou autonomii obcí, jež mohla vstupovati jako korrektiv na místo neochotné správy státní zvláště k národním potřebám kulturním) a činí místo principu veřejné povinnosti. Autor ponechávaje stranou samosprávu územních korporací, ukazuje, jak se samospráva šíří do ostatních oborů správy. Dosti značný počet těchto útvarů je již hotov a lze je rozvrhnouti ve dvě skupiny: 1. Kategorie samosprávných orgánů zřízených dle typu pruského, kde sečlánkován je živel laický se živlem zeměpanským v těchže instancích (tedy typ smíšený, a contr. typu anglického, kde se živel laický dělí o správu státní s úřednictvem instančně). Sem možno počítati zejména organisaci správy školské dle zákonů z r. 1868 a 1869, rozmanité kommisse daňové pro osobní přímé daně dle zák. z r. 1896; také živnostenské soudy a j. 2. Kategorie samosprávných orgánů typu odborně společenstevního. Útvarů tohoto rázu v nejnovější době rychle přibývá. Za příklad mohou posloužiti rozmanité komory, pokud je jim svěřen nějaký úkol správní, neboť pouhá poradní funkce činí je pouze pomocnými orgány správy.

J. Elgart.

---

[1]) Text i motivy podali dr. *Fr. Joklík* a *A. Hubka* v Knihovně Samostatnosti, sv. 3.: »Vládní předlohy jazykové. Vládní předloha o krajských vládách« (1900).

Politické hospodářství.

Dr. *Josef Gruber, Finanční principy moderních prostředků dopravních* V Praze, v komisi Řivnáčově 1901, str. 114.

Knize, která má upřímné cíle vědecké, jako tato přítomná, ukřivdilo by se zajisté, kdyby ji kdo chtěl posuzovati s hlediště jakýchkoliv proudů časových; i nemá také zde s hlediště časového býti posuzována. Ale přece nechceme zatajiti, že přichází i v té příčině právě vhod. Měl by jí aspoň bedlivou pozornost věnovat každý, kdo hledá poučení důkladnějšího v otázkách a sporech, které vypučely v ovzduší nejnovějšího velkého rakouského projektu vodocestného. Jsoutě někteří mezi nadšenými fedrovateli toho projektu jen zvláštní specií všeobecného typu, těch překypělých enthusiastů dopravy, kterým jsou laciné sazby alfa i omega hospodářsko-politické moudrosti beze všeho ohledu na to, podaří-li se při takových sazbách všechen náklad přijmem dopravného uhraditi. Málo je trudí, kdo vlastně pak nese břímě schodků, musí-li se tyto hraditi z veřejných prostředků.

Spis, kterým sobě autor zjednal veniam legendi z oboru politické ekonomie na vysokém učení našem, rozpadá se ve dva díly. V objemnějším prvém se sledují »finanční principy dopravních prostředků v literatuře národohospodářské«, ve druhém se podávají spisovatelovy názory vlastní o tom předmětě se zřetelem na moderní hospodářství národní a státní. Z prvé části poznáváme, že tu jde o spor už více než století. Točí se okolo otázky, zdali a do jaké míry má stát a po případě jiný veřejný hospodář na tom trvati, aby se dopravným, které vybírá za používání spojovacích prostředků v jeho rukách se nalézajících, celý náklad uhradil nebo i přebytky se docílily, či káže-li mu nějaký vážný zřetel hospodářskopolitický, aby zásadně ani nechtěl a nepožadoval plné úhrady jen z tohoto zdroje. Prvotně běží pouze o silnice, poštu, cesty vodní. Znova pak a velmi rozhodně rozvlňuje se spor od počátků éry železničné [1]) A věru není jakéhokoliv stanoviska ve věci té z různých stran v praxi hájeného, od fiskálního kořistění až po zásadní uznání příplatkového hospodářství, aby se pro ně nedala citovati nějaká národohospodářská autorita.

To má celkem příčinu dvojí.

Předně způsob, jakým se oceňuje obecný národohospodářský význam toho kterého spojovacího prostředku poměrem k soukromým prospěchům jednotlivých jeho uživatelů a celých uživatelských skupin neb tříd.

Za druhé pak stupeň zevrubnosti, s jakou se kromě prospěchů uváží a národohospodářsky neb sociálnopoliticky ocení také stinné stránky, zejména nerovnosti v užitcích až do přímých poškození, která z existence určitých tratí neb celé soustavy dokonalejšího prostředku spojovacího vyplývají pro osoby, vyrabitelské vrstvy i celé krajiny, jež vzhledem k povaze svých živností a jejich odbytové příležitosti, vzdálenosti místní a t. d., mají menší možnost užívání, anebo i nemožnost, takže může pro jedny vzejíti znesnadnění soutěže, pro jiné i potlačení její možnosti vůbec.

V těchto příčinách řadí se spis dra. Grubera k pracím oněch národohospodářských odborníků, kteří se nedali zmásti optimismem touž měrou přehlížejícím stíny, jakou se dává uchvátiti předpokládaným nebo i skutečným světlem. Oni naopak k nemalému prospěchu objektivného poznání věnovali svou kritickou pozornost právě těm nesrovnalostem, nepoměrnostem prospěchů, jež pro konkrétní skupiny společenské ze samé existence a daného místního rozvětvení dokonalejšího prostředku spojovacího vyplývají. Takovým kritickým rozborem jest naplněna druhá část Gruberovy knihy. Především

[1]) Pro tu dobu je nám Čechům zajímavým také výrok Purkyňův, jejž spisovatel z propasti zapomenutí vynesl.

správně se tu liší účinky, které se spůsobují samou technickou povahou a dokonalostí novověkých prostředků spojovacích bez ohledu na láci výkonů, od účinků, které s touto souvisí. Na kolik běží o samu výši tarifů, opírá se spisovatel v souhlasu s G. Cohnem, Weichs-Glonem, Kaizlem a j. přehnaným tvrzením o obchodotvorné působnosti železnic. I ukazuje, jak značné musí býti snížení dopravného, aby jeho účinek pocítil nejen výrobce (předem arci velkovýrobce) a obchodník, nýbrž také spotřebitel. Zpravidla až ke konsumentovi účinek snížení nesahá. Pak ale nemůže býti řeči o rozmnožení výroby jakožto následkn zlaciněného dopravného; ano snížené dopravné může se státi pak prémií na technickou opozdilosť, poněvadž ubírá popudy k pokroku. Místní a časové změny cen dopravních stávají se tudíž jen činitelem pro ziskovou čáku vyrabitele neb obchodníka, na objem výroby působí výše dopravného pouze tehdy a potud, pokud snížení až na trhu detailním se pociťuje a možnost odbytovou rozšiřuje. K tomu se řadí účinky místního rozdělení sítě dopravní, následkem kterého vzejde pro každou trať určitý, podle povahy dopravovaných předmětů různý pás attrakční, takže pro oblasť přes tento pás sahající účinkem pošinutých podmínek soutěžních i positivné škody mohou vzejíti. Pokud se pak v úvahu vezmou účinky na rozdílné třídy společenské, tu rozeznává spisovatel osobní dopravu od dopravy zboží. Celek doprav zboží rozděluje se co do množství a požadovaných výkonů na mnohem menší počet osob než veškerosť doprav osobních. Výše tarifů má na poměrnosť používání se strany různých vyrabitelských vrstev v oboru dopravy zboží jen účinek nepatrný, t. j. snížení sazeb nevyvolá poměrně větší podíl účasti malých vyrabitelů; ano nestejnoměrnosti užívání železnic a vodních sil bude i dále přibývati následkem rostoucího soustřeďování sil kapitálových a pracovních ve velkozávodech hornických, průmyslových a tržebních, kterémužto procesu koncentračnímu moderní prostředky dopravní nebrání, nýbrž jej podporují. Také snížení osobního dopravného působi obchodotvorně jen tehdy, jsou-li dosti značna, ale nejdříve zase prospívají zámožnějším vrstvám. Stíny sociální povahy provázejí tedy světlé stránky zdokonalených prostředků spojovacích i zlacinění jejich výkonů, jako zejména: chudnutí maloměst a venkova ve prospěch velkých středišť tržebních a průmyslových, podpora velkopodniků na úkor malých, nahromaďování kapitálu a t. d. Z těch důvodů všech vyslovuje spisovatel zásadní požadavek plného uhrazení nákladů (amortisaci zřizovacích kromě úplné úhrady provozovacích) dopravným. Jen výjimkou z důvodů spravedlnosti neb vhodnosti může se připustiti úhrada pouze částečná eventuálně bezplatnosť.

Velice pěkné jest srovnání účinků, musí-li se schodek dopravným neuhrazený ze všeobecných prostředků státních hraditi, tedy z daní, a účinků, docílí-li se naopak z výnosu dopravného přebytky. Srovnání, které vrstvy v každém z obou případů oběť stihne, měl by si každý dobře přečísti a rozmysliti, kdo nechce prostě papouškovati hesla v jistých kruzích populární, nýbrž vážněji jíti věcem na kloub.

Pisatel těchto řádků v některých otázkách s autorem knihy se nesrovnává. Zejména v odmítavém jeho stanovišti naproti Saxově nauce, i domnívá se, že by snad byl i posudek autorův se poněkud pozměnil, kdyby kromě Saxovy knihy o dopravních prostředcích byl vzal na potaz jeho hlavní soustavný spis »Die theoretische Staatswirtschaft«, první jednolitou theorii veřejnohospodářskou, kterou vůbec literatura má. I to by snad bylo mělo na jiné ocenění Saxova pokusu theoretického vliv, kdyby se nebyl autor v druhé části příliš výlučně obíral železnicemi, nýbrž byl si položil otázku, zdali požadavek úhrady nákladů dopravným vzhledem k různým kategoriím spojovacích prostředků nevyžaduje různé míry už vzhledem k tomu, že právě poměrná účasť různých vrstev na užívání každé z těch kategorií jest nestejna. Však to nebudiž řečeno na újmu knihy. Platíť v těch věcech: adhuc sub judice lis est. Kniha Gruberova jest platným obohacením naší vědecké literatury domácí a neminula by se s uznáním ani v literatuře jiné. *Bráf.*

Zemědělské zákony i jiné předpisy týkající se zemědělství v království Českém. Soustavně uspořádal a výkladem opatřil JUDr. *František Fiedler*. Svazek I. V Praze 1901, J. Otto.

V různých oborech práva veřejného nelze se tak snadně a rychle orientovati jako v právu soukromém, jehož předpisy jsou poměrně snadno přístupny a soustavně zpracovány. Také právníku nelze vždy snadně vyhledati příslušný předpis veřejnoprávní. Kořeny této poměrně menší znalosti práva veřejného tkví již v universitním studiu, jež oné, stále značnější části právnictva, která se nezabývá praxí soukromoprávní, v nynější své jednotnosti poskytuje dost málo příležitosti seznamovati se s různými obory práva veřejného. Zejmena předpisy právní, týkající se hospodářské činnosti obyvatelstva, zůstávají absolvovanému právníku z největšího dílu neznámými, a otázky sem spadající působí mnohdy nemalé potíže nejen advokátům, soudním úředníkům a p., nýbrž i úředníkům správním. Laiku pak jsou často naprosto nepřístupny. Stesk ten platí v míře svrchované zvláště o zákonech a opatřeních, týkajících se zemědělství Zásluhou českého odboru rady zemědělské a zemského výboru českého království vydán byl právě prvý svazek *Fiedlerova* soustavného soupisu a výkladu zemědělských zákonů. Nebylo snadno přistoupiti k dílu, jež připravováno býti musilo dlouhodobou předběžnou prací a jež shrnouti mělo vše, co posud bylo v pravém slova smyslu roztrouseno po rozmanitých zákonnících říšských i zemských. Bylo třeba rozpoznávati, platí-li posavádní předpis čili nic a vyhledávati vzájemnou spojitosť správních norem. Fiedler dostál tomuto úkolu plnou měrou, a poskytl právníkům i laikům v pravdě soustavný přehled předpisů zemědělských, platných v českém království. Marně bychom hledali v kompendiích rakouského práva živnostenského, sepsaných po většině juristy zabývajícími se praxí živnostensko-právní po dlouhou řadu let, oné soustavnosti a přehlednosti, již dovedl F. vdechnouti svému dílu, svého druhu u nás zcela novému a jedinému. Látku posud nezpracovanou a málo známou roztřídil s jemným, účelným a praktickým rozlišováním, jímž se ostatně i jiná autorova díla vyznamenávají. Jednotlivé části doprovází jasným výkladem a případným úvodem, v němž autor, asi vzhledem k především praktickému účeli knihy, zúmysla pominul častějšího poukazování k předpisům jiných zemí, kteréžto srovnávání by bylo nadmíru zajímavým.

V prvé části pojednává autor o zastoupení zájmů zemědělských, druhá týká se právního poměru hospodáře k jeho zřízencům. Sem spadají příslušné předpisy obecného zákonníka občanského, normy upravující poměry čelední, úrazové a nemocenské pojišťování. Ochrana polního majetku (polní policie) a to opatření proti polnímu psychu a proti škůdcům přírodním projednávána jsou v díle třetím. Část IV. týká se přečetných opatření k podpoře chovu dobytka, zejmena chovu koní, skotu, bravu vepřového a drobného zvířectva. Pátá část obsahuje neméně četné předpisy policie veterinářské, zvláště také ustanovení platná ve styku se zeměmi uherskými a v obchodě mezinárodním. Poslední (VI.) část obsahuje všeobecné zákonné předpisy o ochraně lesů, prováděcí předpisy k zákonu lesnímu, pak zvláštní ustanovení o ochraně lesů obecních a státní službě lesnické. Všechny oddíly jsou propracovány zevrubně a velmi instruktivně. Vedle zákonů říšských a zemských vřaděna byla prováděcí nařízení k jednotlivým zákonům, jakož i jiná nařízení veřejných orgánů, k zemědělským záležitostem se vztahující, a kde třeba, připojeno i poučení pro úřady, jimž jest zákon prováděti. Nedovedli-li zemědělci pro neznalosť zákonů zemědělských posud těžiti na svůj prospěch z mnohých prospěšných opatření veřejných, jim neznámých, pozbude tento stesk po dokončení Fiedlerova díla své důvodnosti. »Zemědělské zákony« jsou tu rukověti dokonalou, vědecky propracovanou, jaké by bylo potřebí i v některých jiných oborech práva veřejného.

Schstr.

Vývoj a stav průmyslu rukavičkářského se zvláštním zřením na rukavičkářství Pražské. Napsal *L. Weigner*. V Praze 1901, nákladem technol.- průmyslového musea, stran 92.

Ke spisku dala podnět akce technologickoprůmyslového musea Pražského za účelem zdokonalení odborného výcviku šiček rukavičkářských, jakožto jednoho z prostředků ku zlepšení vývozu a zmírnění krise pražského průmyslu rukavičkářského, zaměstnávajícího šitím rukavic na Dobříšsku a Příbramsku na 11.000 žen a děvčat a v Praze na 2000 mistrů, pomocníků a učedníků, vyrábějícího ročně zboží za 7·3 mil. zl. Spisek vyličuje dějiny rukavice a jejího užívání, vypisuje průmysl rukavičkářský v cizině a v Rakousku, líčí technický postup výroby a zevrubněji, částečně na základě osobního vyšetření, vyličuje domácký průmysl rukavičkářského šití v království Českém a konečně kursy technologickým museem Pražským na šití rukavic pořádané. Spisovatel pečlivě sebral, co v literatuře jemu přístupné o rukavičkářském průmyslu domácím a zahraničním nalézti mohl; avšak užitá literatura daleko není všechna, a se spisů použitých mnoho, co vybráno, mohlo odpadnouti, zvl v prvních dvou oddílech, a zbytek byl by místo mechanického druhdy seřadění vyžadoval zpracování soustavného.

Citelně pohřešujeme ve spisku též líčení dějinného vývoje průmyslu rukavičkářského jakožto článku veškerého průmyslového vývoje své doby, a přes všechny zajímavé detaily z minulosti a přítomnosti tohoto průmyslu v jednotlivých státech, celkového obrazu o vývoji a stavu tohoto průmyslu přece nenabudeme. Formálně vadí nám rozvleklost slohu a některé nečeské obraty.

Cenným příspěvkem k historii českého vývoje průmyslového zůstává, co autor uveřejnil z archivu společenstva pražských rukavičkářů, i konečné výsledky osobního vyšetření poměrů v dobříšském šití rukavičkářském.

Mělo by býti úkolem českých komor obchodních a živnostenských, abychom konečně dočkali se dokonalých monografií jednotlivých odvětví průmyslových z jejich obvodů! *J.*

Zemské a státní subvence, jakož i zákonné slevy, úlevy a výhody samosprávné i zemědělské. Sestavil *Edvard Srb*, konc. adjunkt okresního zastupitelstva v Rokycanech. V Praze 1902. Stran 122, cena 1·80 K.

Sbírka zákonů, nařízení, výnosů zemského výboru a rady zemědělské stran získávání subvencí, slev a úlev samosprávných a zemědělských, a návod k podávání žádostí subvenčních pro obce, samosprávné úředníky, hospodářské spolky a pod. Spisu vadí nedostatek orientačního úvodu o státních i samosprávných orgánech správy zemědělské a průmyslové, o jich složení a vzájemném poměru, o kolkovní povinnosti žádostí a peticí, dále nesoustavné spořádání látky a nedostatek přehledu, jemuž jen z části odpomáhá obsah jednotlivých kapitol na konci spisu, nedostatečné rozlišování toho, co jest textem zákona, vynesení a pod., co pouhým doplňkem nebo vysvětlením autorovým. Velmi často není udán zákon nebo nařízení, o něž se výhoda nebo subvence opírá (na př. při výhodách a úlevách povinnosti vojenské, při subvencích pro prům. školy pokračovací, na stavbu okresních silnic, mostů atd.), rovněž není dost přesně vymezena látka (na př. jsou-li, ač dost neúplně — uvedeny petice o subvence pro prům školy pokračovací, nemělo by chyběti nařízení o státní podpoře výstav průmyslových a j.). Celkem však spisek v praxi může prospěti poučením nejen o tom, jak, nýbrž i vůbec že k tomu onomu účelu o veřejnou podporu se ucházeti lze. *J.*

Zur Frage der Binnenschiffahrtsabgaben. Unter Benützung amtlicher Materialien von Prof. Dr. *Hermann Schumacher*. Berlin 1901, stran 389.

Kniha sestává ze tří pojednání, vzniklých vesměs ku příkazu pruského ministerstva veřejných prací: vývoj platebních dávek vnitrozemských v Německu, zvláště v Prusku, theoretické úvahy o plavebních dávkách vnitrozemských v Německu a finanční vývoj vodních cest francouzských. V prvním

pojednání (str. 1—172) zpracována partie o vývoji dávek těchto v Německu až k počátku 19. stol. na základě dosavadních výzkumů cizích a teprv oddíly týkající se doby novější na základě materiálií dosud nepoužitých (reforma plavebních dávek vnitrozemských zákonodárstvím Pruska a celního spolku, vývoj dávek na řekách většímu počtu německých států společných v 19. stol. a zrušení říčních cel v Německu). Zvlášť nové a zajímavé jest vylíčení onoho hnutí, které vedlo ke zrušení německých cel říčních článkem 54. ústavy německé říše r. 1871. Chaos nejrozmanitějších předpisů o clech na rozličných splavných tocích Německa, který byl prohlašován za »pravé veřejné neštěstí«, užívání říčních cel jakožto oblíbeného prostředku v hospodářském závodění jednotlivých států pobřežních, již ze starších dob datující odstranění dávek na Visle a Odře, soutěž železných drah a vznikání velikých společností parníkových, těžce doléhající na drobné plavce teprv nedávno i dřívější cechovní organisace zbavené, opora, jaké se tužbám interesentů dostalo od veřejného mínění, liberalistickými ideami vždy víc a více ovládaného, způsobily, že národní shromáždění německé ve Frankfurtě (1848 a 1849) toužíc po hospodářském ujednocení Německa stejně jako po účinné ústřední moci politické vyzvalo ústřední moc, aby předložila co možná brzy osnovy zákonů ke zrušení říčních dávek a k udržení i zlepšení vodních cel v Německu. Již v plenu národního shromáždění samého ukazovala však oposice na finančně politickou stránku otázky, prohlašujíc, že nelze značné výdaje udržování a zlepšování cest vodních ukládati masse chudého lidu, a žádajíc pouze reformu říčních cel dle zásady poplatkové. Ještě hlasitěji ozýval se odpor proti zrušení jich v části veřejného mínění, a i vlády německé skoro jednomyslně setrvaly po plná dvě desítiletí na stanovisku poplatkovém. Teprv když v druhé polovici let 60tých jednalo se znovu o utvoření nové ústřední moci politické, muselo nové roucho ústřední býti tak upraveno, aby došlo stoupající obliby, a staré tužby po úplném osvobození říčné dopravy byly věnčeny úspěchem stejně, jako bylo splněno liberální přání po všeobecném právu volebním: v osnovu ústavy Severoněmeckého bundu bylo přijato ustanovení, které pocházelo z péra Delbrückova a přešlo nezměněno do říšské ústavy z r. 1871, že na přirozených vodních cestách smějí se vybírati dávky jen za používání zvláštních zařízení, k usnadnění dopravy určených, a že tyto jakož i dávky za užívání státních vodních cest umělých nesmějí převyšovati náklady k udržování a obyčejnému zřízení těchto ústavů potřebné. — V druhém pojednání (str. 173—392) plaiduje Schumacher pro dávky z plavby vnitrozemské. Vodní dráhy jsou daleko nestejnoměrněji rozloženy po území státním a daleko méně schopny dalšího rozvětvení sítě nežli silnice a železnice, jsou konečně zpravidla též daleko nákladnější a obnosy na zdokonalení vodních cest dosahují číslic obrovských. Také skutečné užívání jich je mnohem nestejnoměrnější, t. j. počet uživatelů jest mnohem obmezenější nežli u cest pozemních, a čím více se zvětšují typy lodí a čím obtížnější jest pak rozkládání jízdy v četné malé trati, manipulace s menšími poměrně trasporty, tím více převládají ve vodní dopravě transporty pro velké podnikatele ve velkých městech nebo v jich blízkosti. Čím větší tedy připadají na jednotlivého dopravovatele výkony dopravní co do váhy zboží i délky transportní, tím vyšší obnosy dovozného jest mu platiti a tím značnějších výhod dostává se mu bezplatným poskytováním vodní dráhy na útraty veškerosti. Rozdíl mezi poplatnými průplavy, často plavbu jen ve skromné míře dopouštějícími, a mezi nepoplatnými, dopravně nejvýkonnějšími řekami dá se jen historicky vysvětliti, nikoli však theoreticky ospravedlniti. Je tedy Schumacher pro jednotnou reformu plavebních dávek na vodách přirozených i umělých, ač nezneuznává obtíže a příkrosti, které by s faktickým znovuzavedením říčních poplatků v Německu byly spojeny. — K podobným koncům směřuje, zdá se, i finanční vývoj vodních cest francouzských (str. 293—389). Plavební dávky francouzské nejenom ničím nepřispěly k zúročení a umoření kapitálu zařizovacího, nýbrž uhrazovaly i jen z polovice pravidelné udržovací výdaje vodní sítě francouzské. Rokem 1880 byly veškeré dávky na státních vodních cestách (i průplavech) zrušeny,

stát nese roční břemeno zúrokovací v obnosu 54 mil. franků (3% z úhrnného kapitálu 1800 mil. franků, na vodní cesty francouzké vynaloženého) a 20 mil. fr. ročních výdajů vydržovacích, nemaje proto úhrady specielní. Tato ryzí passivnost státní sítě vodní ochromila do nejnovější doby interes státu pro nové stavby a s druhé strany dopouští bezplatnost vodních tratí státních majitelům průplavů soukromých, aby na svých poměrně krátkých tratích vybírali bez odporu obecenstva tím vyšší sazby dopravní. I do Francie tedy zasáhlo konečně hnutí po opětném zavedení dávek ze státních vodních cest, podpírané důvody, jaké v Německu uvádějí Cohn, Ulrich, Schumacher: nedemokratičnost, spočívající v tom, aby veškerost platila výhody malému zástupu vyvolenců, nerovnoměrné rozšíření territoriální, jež bezplatnými cestami vodními obdařuje právě nejbohatší východní a severovýchodní kraje Francie, účast cizozemské plavby na vodách francouzských, obchodněpolitický význam vodní dopravy ve státě s celní ochranou a pod. Ke skutečnému, přímému obnovení dávek vodních je však ve Francii návrat zajisté ještě nesnadnější nežli v Německu.

Jos. Gruber.

Bericht der k. k. Gewerbeinspectoren über ihre Amtsthätigkeit im Jahre 1900. Ve Vídni 1901. Stran LXXV a 417.

Zprávy živnostenských inspektorů nebudí dnes již tolik pozornosti, jako v prvých letech jejich působnosti, kdy inspektoři vstupovali v podniky průmyslové, úřednímu dozoru a vůbec širšímu světu pečlivě uzavřené, jako v neznámou pevninu, na každém téměř kroku odkrývajíce věci a poměry nové, druhdy překvapující, leckdy ovšem málo potěšitelné, ale vždy sociálně, hospodářsky a technicky zajímavé. Tohoto půvabu novosti zpráva desátá, patnáctá nebo nyní již sedmnáctá arciže víc nemají. Jednak poměry průmyslové výroby, pokud právě běží o úkoly inspektorů, vlivem inspekce skutečně skoro veskrze se zlepšily, křiklavé případy znevažování předpisů živnoslenskoprávních i požadavků humanitních a mravních na úkor barvitosti zpráv, ale ovšem na prospěch sociální stávají se vždy řidšími. Jednak samy zprávy inspektorské vyjezdily si časem jisté koleje a četné obraty rok co rok nyní stereotypicky v nich se opakují. Jednotné schema zpráv, před několika lety zavedené, ostatně již samo sebou k tomu svádí a nutí.

Tím nedotýkáme se arci nijak vlastní činnosti dozorčí našich živnostenských inspektorů, aniž chceme povyšovati psaní výročních zpráv za hlavní úkol inspektorů. Chceme jen pokusiti se o vysvětlení, proč tolik opravdové práce, v činnosti a zprávách inspektorských obsažené, tak málo proniká k interesu naší veřejnosti.

Zpráva za rok 1900 konstatuje značné zvýšení činnosti dozorčí, způsobené jednak rozmnožením počtu inspekčních obvodů, jednak dočasným odpadnutím speciálních prací, jimiž inspektoři na úkor pravidelné působnosti své občas bývají přetěžováni. Inspektorských obvodů přibývá téměř každoročně; v roce 1884 počato s 9 obvody, do r. 1890 bylo již obvodů 16, do r. 1895 18 a do r. 1900 již 21. Čechy, Morava a Slezsko měly v roce 1884 čtyři obvody (se sídly Praha, Liberec, Budějovice a Brno) a nyní jich mají 10 (přibyly nové obvody se sídly: Plzeň, Děčín, Chomutov, Král. Hradec, Olomouc a Opava) a téměř polovici všech výkonných sil dozorčích v Rakousku. Všech osob v živnostenské inspekci zaměstnaných bylo v roce 1884 celkem 10, v roce 1890 již 24 a v roce 1900 již 62 Počet navštívených závodů v prvním roce působnosti inspektorské činil 2564, počet inspekcí resp. revisí v roce 1900 plných 16 493 v 15 393 závodech. Úhrnný počet dělnictva v navštívených závodech činil v roce 1884 přes 228.000, v roce 1890 přes 343.000 a roku loňského 702.855.

Kdežto v prvních letech působnosti inspektoři věnovali pozornost skoro výhradně velkým podnikům živnostenským, přesunují znenáhla činnost dozorčí na poměry maloživnostenské, jak vidno z toho, že na jeden prohlédnutý závod připadalo v roce 1884 zaměstnaných dělníků 89, v roce 1890

již jen 58, v roce 1900 dokonce jen 46. Zvýšená tato pozornost k podnikům maloživnostenským má dvě příčiny. Jednu — připouštíme, že nikoliv hlavní — ve stoupajícím oceňování a vlivu velkého průmyslu, v jeho spolkové a tiskové organisaci a v energické výbojnosti, s jakou — nahoru i dolů — domáhá se svých požadavků a brání se naproti všem škodám a útiskům, skutečným i jen domnělým. V době, kdy »Industriefreundlichkeit« správy státní má oslazovati zvýšená břemena daňová, je činnost inspektorů dvojnásob obtížnější a choulostivější. Druhou jistě daleko závažnější příčinou jest, že velcí podnikatelé skutečně s daleko větším porozuměním, ochotou i obětavostí vyhovují požadavkům dělnictva pro zkrácení doby pracovní, zvýšení mzdy a pod. i potřebám hygienickým a bezpečnostním, než podnikatelé malí, hospodářskými poměry tísnění, bez inteligence i potřebného kapitálu. Zejm. žalostné hygienické poměry v maloživnostenských podnicích přiměly již v roce 1896 na př. české místodržitelství, že nařídilo i úřadům živnostenským, aby postupnými revisemi samy přesvědčovaly se o tom, jak tyto podniky vyhovují předpisům o zařízení dílen a užívání i ubytování učňů a později opětně je vyzvalo, aby hygienická zlepšení v dílnách a noclehárnách i donucovacími prostředky a tresty vymáhaly. A přece, když totéž místodržitelství nařídilo r. 1899 revise zejm. v potravinářských závodech větších měst českých, shledány velmi zhusta nanejvýš povážlivé nepřístojnosti a četné dílny maloživnostenské navrženy k úplnému uzavření úřednímu. Také loni provedena v některých českých obvodech soustavná obchůzka závodů maloživnostenských, jež znova odhalila četné nešvary v samé Praze, a zpráva inspektorská konstatuje pořád ještě nedostatek péče o vhodnější a hygienickou úpravu dílen a nocleháren v maloživnostech i tam, kde ohledy finanční nijak na váhu nepadají.

Potěšitelnějším zjevem ze zpráv inspektorských je postupující zkracování denní doby pracovní. V roce 1900 obnášela v 53·3% z 6315 navštívených továrních závodů pracovní doba méně na 11 hodin zákonného maximálního dne pracovního kdežto v třech letech předchozích činil týž poměr 48·5, 46·6 a 42·01%. Jen v málo okresích průmyslově z pravidla méně vyvinutých) činí závody s pracovní dobou 11hodinovou přes polovici všech továrních podniků. V některých oborech zavedena již s úspěchem pracovní doba 9hodinová. Také zařizování dílen, zejm. u nových velkopodniků, děje se již — z pravidla na základě předchozího dobrozdání inspektorů — se všemožným zřetelem k požadavkům zdravotnickým; toliko hlášení nemocí, jistým průmyslovým výrobám specifických, děje se přes platné přísné příkazy velmi neúplně a pravidelná lékařská prohlídka dělnictva v podobných závodech provádí se zhusta nedbale.

Ve výchově dorostu živnostenského znamenati pokrok jen velice znenáhlý; přeplňování dílen učni, užívání jich k výkonům, jež s budoucím jich povoláním nijak nesouvisejí, špatné ubytování a zacházení atd. jsou neřídkými zjevy. Prospěšně působí pokračovací školy, zejm. mají-li ráz odborný, a výstavky učednických prací. Nestejná pozornost, jakou inspektoři těmto poměrům věnují, má však v zápětí, že všeobecná zpráva ústředního inspektora svádí k tomu, pokládati zcela nahodilé a nesoustavné údaje inspektorů v tomto směru za obraz celkového pokroku ve školství a ve výstavnictví učednickém; na př. uvádí zpráva 4 učednické výstavy z Korutan a Moravy, kdežto o 19 českých výstavkách s ústřední výstavou v Praze inspektoři čeští vůbec se nezmiňují; pokračovacích škol bylo jen v Čechách loni nově založeno několikrát více, než o kolika se zmiňuje úvodní zpráva inspektorská. Pro pokračování v akci na povznesení malých živností byli živn. inspektoři vyzváni, aby označili ze svých okresů ony mistry, kteří výcviku svých učňů přiměřenou pozornost věnují, zákonná ustanovení o učednících přesně zachovávají a co do zacházení, ubytování, školní návštěvy atd. učňů k výtkám podnětů nezavdávají. Takových mistrů mohli však inspektoři ze svých okresů oznámiti jen počet velmi skrovný, ba někteří ani jediného.

Nepříznivé hospodářské poměry roku loňského — krise v textilnictví vlněném, zejm. v soukenictví, poklesnutí stavební činnosti, drahota uhlí a jí

způsobené dočasné obmezení nebo zastavení výroby v četných jiných odvětvích výrobních — působily tísnivě na hnutí dělnické; stávek bylo poměrně málo a jejich skrovné úspěchy nebyly přiměřeny velkým obětem, pro ně přineseným; přece však bylo dosaženo některých cenných úspěchů co do zkrácení denní doby pracovní.

Pro velikou massu dělnictva vždy nesnadněji utvářejí se poměry bytové, zvl. ve velkých městech, kde nájemné ustavičně stoupá daleko nad místní poměry mezdní. Vídeňská úrazovna zbudovala ve Floridsdorfu 6 třípatrových domů pro rodinné byty dělnické a 1 pro svobodné dělníky, pronajímajíc tyto domy za nájemné velice mírné.

Také mezinárodní proudění mass dělnických za lepším výdělkem projevuje již citelné účinky: kdežto z Haliče obyvatelstvo hromadně — na vždy nebo na čas — se vystěhovává, vypuzováno jsouc nedostatkem práce a přenízkými mzdami — 18—20 kr. denně pro dospělého dělníka —, ničí v Tyrolsku veškeré mzdové úspěchy domácího dělnictva široký proud dělnictva italského, rok co rok přes Tyrolsko a Švýcary bezmála do polou Evropy se rozlévající a poptávku po silách pracovních hravě ukojující.

I letošní zpráva obsahuje, a to ve formě velice důrazné dávný již stesk, že inspektoři živnostenští všestrannou agendou nad míru své výkonnosti jsou přetíženi a že zejm. písemná agenda již dlouho podstatně stěžuje soustavné provádění vlastní činnosti dozorčí. Stesk věru oprávněný, a bylo mu brzy alespoň částečně vyhověno zvýšením počtu živnostenských obvodů dozorčích na 25. Praha obdržela (stejně jako již dříve Vídeň) vlastního inspektora pro svůj policejní obvod, kdežto pro ostatní část bývalého obvodu zřízen inspektorát nový, a dále zřízen nový obvod se sídlem v Pardubicích. Z 25. inspektorátů živnostenských připadá tedy nyní na Čechy 9, na ostatní Předlitavsko 16.

Jos. Gruber.

H. W. Wolf: Die sozialistische Bewegung in England. (Jahrb. f. Nationalök. und Stat., III. F., XXI. 3.)

Wolf upozorňuje na zvláštní úkaz, že ačkoliv Anglie jest kolébkou socialistického hnutí vůbec a vlastí t. zv. socialismu vědeckého, přece dělnictvo anglické propagandě sociálně demokratické zůstává těžko přístupno. Byli to zejména Godwin, Hall, Thompson, Hodgskin, již položili v první polovici minulého století v Anglii základ k theoriím socialistickým a jichž Marx byl jen učelivým žákem, leč na půdě politické vybouřilo se dělnické hnutí v letech čtyřicátých v chartismu a ubírá se od té doby dále klidným tokem. Dělnictvo anglické obdařeno jest příliš praktickým a reálním duchem, než aby pro revoluční taktiku internationaly mělo pochopení. Proto nemohla tato mezi dělnictvem anglickým dlouho zapustiti kořeny a teprvé dalekou oklikou přes Německo počaly se názory marxistické v letech osmdesátých šířiti i mezi dělnictvem anglickým, ovšem s jistými programními ústupky, jež vyžadovaly poměry anglické.

První opravdu sociálně demokratická organisace dělnická v Anglii vznikla r. 1883 pod názvem »sociálně demokratická federace« (Social democratic Federation) s Hyndmanem v čele. Její program po stránce theoretické jest sice revoluční, v praksi dovede však přispůsobiti se v mnohém skutečným poměrům. Čítá několik tisíc členů, ale v poměru k ohromnému počtu anglického dělnictva jest vliv její přece dosti skrovný.

Druhá socialistická organisace anglického dělnictva jest t. zv. strana neodvislého dělnictva (Independent Labour Party), jejíž vůdce Keir Hardie dobyl také mandátu v parlamentě. Jest početně silnější, než federace, a žije s touto v poměru ne právě přátelském. Sleduje spíše praktické a v brzké budoucnosti dosažitelné cíle, mlhavými utopiemi se netrápí.

Třetí socialistický směr jest t. zv. společnosť fabiovců (Fabian Society), jež se pojmenovala po známém římském vojevůdci Fabiu Cunctatorovi. Početně jest sice slaba, ale síla její záleží v tom, že ve středu svém má inteligenci. Její činnosť jest hlavně literární a přednášková, při čemž vyvinuje

značnou horlivosť a agilnosť. Ovšem ortodoxní socialism také není jejím programovým základem. Naopak po této stránce vykazuje dosti pestrosti a nejednotnosti a na kontinentě by čítána byla spíše mezi radikální strany sociálněreformní, než mezi socialisty. Dělnictvo samo ku straně této, jak to vůči inteligenci bývá, nemá dostatečné důvěry, naproti tomu u buržoasie požívá značných sympatií mohouc se odvolávati na veliké průkopníky svých idei Carlylea, Ruskina, Toynbeea.

Všecky tyto směry socialismu anglického jsou samy o sobě příliš slaby, aby se domohly značnějšího vlivu veřejného, proto bylo jich snahou nabýti půdy u rozšířených a mocných jednot odborných (Trades Unions). Tyto jsouce vychovány v starých tradicích hospodářského individualismu, dlouho odolávaly vlivům socialistickým. Teprvé r. 1894 prohlásil se sjezd odborných jednot pro zásady kolektivistické. Ale usnesení toto přišlo k místu jen po předchozí čilé agitaci a náhodným utvářením poměru hlasů, takže neznamená žádný obrat zásadní. Naopak poměr mezi odbornými jednotami a socialistickými stranami dělnickými jest dosti napjatý a tyto vytýkají oněm, že tvoří dělnickou aristokracii. Celkem ovšem rozdíly mezi socialisty a nesocialisty nejsou v Anglii tak přesně ohraničeny jako u dělnictva jiných národů, takže přechody jsou velmi četné Pojem socialismu má v Anglii vůbec jiný ráz, než na příklad v Německu. Základní hesla marxovského nazírání: historický materialism, třídní boj, katastrofní theorie a násilný převrat nemají pro anglický socialism valného významu. Tento jest povahy více ethické a reformní. Také politický radikalism odpadá, ježto při demokratickém zřízení anglickém nemá účelu. Socialistické ideály kolektivistického státu postrádají pro praktické a individualistickým duchem proniknuté dělnictvo anglické půvabu. Ono lpí také příliš na svém patriotismu a positivně náboženských názorech a také jeho hospodářské postavení není tak zlé. aby bylo ochotno učiniti skok do tmy socialistického státu. Ještě nejspíše poutají dělnictvo anglické jednotlivé konkretní požadavky socialistického programu a v tom směru, jakožto vzpruha socialních oprav, může socialismus i v Anglii konati dobré služby. *C. H.*

Achille Loria: Die neue Phase der Socialpolitik in Italien. (Socìale Praxis, X., 42.)

Professor Padovské university Loria promlouvá o nových socialněpolitických zákonech, jež ministr Zanardelli letošního roku předložil italskému parlamentu. Dělnické zákonodárství italské nalézalo se až dosud v plenkách. Obmezovalo se jedině na zákony z r. 1886 o práci dětí, z r. 1893 o zákazu dětské práce v kočovných živnostech a z r. 1898 o dělnických úrazech. Zákaz dětské práce stanoven byl hranicí věku velmi nízkou a zůstával mimo to mrtvou literou, ježto dozor nad jeho prováděním byl naprosto nedostatečným. Neboť pro celou Italii zřízeni jsou jen tři tovární inspektoři, kteří ovšem nejsou s to úkolu svému dostáti. Příčinou tohoto opozdění na poli ochranného zákonodárství dělnického, jež staví Italii do řady až za Španělsko a britskou Indii, vidí Loria jednak v nedostatku movitého kapitálu a následkem toho ve scházejícím soutěžném závodění jeho s majetkem nemovitým, jež bývá jinde tak plodno pro sociální pokrok. Jednak jest průmysl italský umělá rostlina vypěstovaná v zátiší ochranných cel a přes to opět stížená ohromnými daněmi a brání se proto houževnatě jakémukoliv novému břemenu plynoucímu z dělnického zákonodárství ochranného a pojišťovacího.

Následek této sociálněpolitické zákonodárné stagnace ovšem byl, že italské dělnictvo, již povahou svou převratným ideám přístupnější než dělnictvo národů jiných, snažilo se bědné postavení zlepšiti cestou mimozákonnou. Stávky a revoluční nepokoje byly na denním pořádku. Vláda snažila se zjednati pořádek mocí, podřídila železné dráhy pod vojenskou správu, nahražovala stávkující dělníky vojáky a t. d., ale vše s malým výsledkem. Konečně změnila taktiku a výsledkem toho jsou nynější zákonodárné návrhy, jimiž doufá dělnictvo přivésti opět na půdu zákona a platného právního pořádku.

Osnova nového zákona o práci žen a dětí posunuje nejnižší hranici dětské práce pro obyčejnou práci na 10, pro podzemní práci na 13, pro noční práci na 15 let, obmezuje práci dětí od 10 do 12 let na 8 hodin, vylučuje z práce šestinedělky a t. d. Jiným zákonem zřízen má býti pracovní úřad, jehož úkolem bude rozhodovati o sporných otázkách pracovních a vykonávati dozor nad prováděním ochranných zákonů. Třetím zákonem má býti postaráno o starobní zaopatření dělnictva, ještě jinými zákony mají v život býti uvedeny odborné jednoty dělnické a živnostenské soudy. Osnovy tyto vykazují ovšem četné mezery, tak zejména není ani nyní ještě postaráno o dostatečný dozor, jejž by vykonávali neodvislí a placení tovární inspektoři, leč přes to proti dosavadním poměrům bu ou reformy tyto znamenitým pokrokem a světlým znamením obratu v dosavadních opozdilých názorech politického a socialního veřejného mínění v Italii, jenž snad přinese konečně zemi této požehnání práce a míru, jehož tak potřebuje *C. H.*

Dr. *Béla Földes*, *Über Matrikular- und Quotenbeiträge* mit besonderer Rücksicht auf den österreichisch-ungarischen Quotenstreit (Finanz-Archiv, 1900 I. str. 77 nn). Prvý oddíl jest vlastně přípravou pro vlastní účel, jenž jest osvětliti náš spor kvotový se stanoviska uherského; tu spisovatel na základě vyšetření poměrů těch států evropských, kde jednotlivým částem jako takovým bylo přispívati k úhradě budgetu celkového (Hollandsko, Anglie-Irsko, Švýcary, Švédsko-Norsko, Dánsko-vévodství, Německo, Oldenburg-Lübeck-Birkenfeld dochází k těmto výsledkům: 1. Přesné odměření finanční síly dvou států navzájem nedá se docíliti a nynější statistické prostředky a methody dávají jen výsledky přibližné. 2. Symptomy, dle kterých se chce tato síla finanční zjistiti, jsou nanejvýš různé. 3. Nejméně způsobilým měřítkem zdá se poměr počtu obyvatelstva o sobě, nebo spotřeba a daně spotřební. 4. Tu a tam byly vzaty za základ výsledky berní, leč nikde výlučně. 5. Pokud mají složené státy samostatné prameny příjmů, jsou tyto z pravidla daně nepřímé. Shrnuv takto výsledky z praxe plynoucí, kritisuje F. v oddílu druhém návrhy jednotlivých statistiků, i dochází k výsledku, že nejlepší řešení možno jen na základě systému čísel indexových (index number system). Takovéto řešení ovšem vyžaduje úplnou organisaci, které však u nás není. V oddílu třetím následuje porovnání obou polovin říše naší dle různých hledisek (obyvatelstvo, produkce, obchod a doprava, národní důchod a jmění, obě hlavní města), z čehož plynou příznivé výsledky pro Uhry — ač nespolehlivost těchto výpočtů tajena není. Čtvrtý oddíl jedná o některých zvláštnostech pramenů příjmových ve svazcích státních. Nedá se popříti, že dílo je velmi duchaplné a zanechává dojem objektivity. — Se stanoviska rakouského zabývá se vyrovnáním Dr. *J. Bunzel*, Zur Regulirung der wirtschaftlichen Beziehungen zwischen Österreich und Ungarn (Schmoller's Jahrbuch 1900. str. 33 nn) Přihlíží též poněkud k historickému vývoji a vystupuje proti vzmáhající se supremacii Uher. (Zákony vyrovnací jsou otištěny také v Zeitsch. f. Volksw., Socialp. und Verw. 1900, str. 301 a 404). *Drachovský.*

Dr. *v. Cardona: Über die Reform der Budgetirung und Rechnungslegung für das Herzogthum Krain* (Statist. Monatsschrift 1900, str. 526 nn). Finanční správa vévodství Krajinského spočívá posud na systému fondovním: jest 14 fondů speciálních, a vedle nich stojí fond zemský, z něhož také nedostatky ostatních fondů kryti jest. Zvláštní projednávání budgetů jednotlivých fondů spojeno jest se značnou obtíží; i podává spisovatel podle vzoru Štýrska i Tyrolska návrh na sloučení a zjednodušení. Jednotlivé fondy budtež sloučeny v jednotný rozpočet, jehož hlavní oddělení nechť jsou *a*) hospodářství řádné, *b*) h. úvěrové. Pododdělení, kapitoly (13) a tituly. Forma budiž tabellární. V oddělení *b*) přeje si spisovatel miti t. zv. »neúčinné hospodářství« (unwirksame Gebahrung), vyvolané operacemi úvěrními, zálohami a novostavbami, k čemuž pak při závěrce účetní ještě hospodářství průběžné připojeno býti má. V závěrce účetní mohou zcela dobře kolony nynější závěrky býti ponechány, jenom seskupení kont bylo by jiné. *Drachovský.*

Dr. *Riemer*: *Der Haushalt der Städte mit eigenem Statut* und einiger anderen Städte in den Jahren 1888 1897 (tamtéž str. 590 nn). Po krátkém přehledu finančního práva obecního následuje vlastní práce statistická, jejímž základem jsou finanční výsledky celkem 49 měst cislajtanských. Pozorovati lze značný vzrůst příjmů i vydání i v období tak krátkém. Příjmy soukromoprávní a daně obecní jsou hlavní prameny, z nichž vydání se uhražuje. Na hlavu přítomného obyvatelstva připadá z příjmu obecního nejvíce v Brně (18·92 zl.) Praze (16·43 zl.), Innsbrucku (15·57 zl.) a Št. Hradci (14·11 zl. — vše za r. 1897), což jsou při nynějším velmi nerovnoměrném rozdělení břemen obecních quoty dosti značné. Se vzrůstem zadlužení vzrůstá také jmění obecní, neboť dluhy kontrahují se zvláště za účelem investicí. *Drachovský.*

Mittheilungen des k. k. Finanzministeriums (seš. 3.) přinášejí dvě stati o daních přímých. První, »Zur Statistik der Personaleinkommensteuer im Jahre 1898«, (str. 957—1101) podává vyšetření o počtu censitů dle pohlaví a hlavního povolání v jednotlivých stupnicích příjmů, v souvislosti s výší poplatního příjmu (tedy bez ohledu na ustanovení §§ 173—175. zák. z r. 1896) a s dalším rozlišením dle postavení v hlavním povolání (podnikatel, úředník, pomocník) a dle poměru služebního. — Censitů definitivně zjištěno 733.157, a poplatný příjem ve výši 1.194,644.707 zl.; o něco více než původně bylo napočítáno. $^2/_3$ censitů náleží do stupnice příjmů až do 1200 zl., asi $^1/_3$ do stupnice 1200—20 000 zl., a nepatrný zlomek do stupnice nad 20.000 zl.; naopak více než $^1/_2$ příjmů patří do stupnice příjmů 1200—20.000 zl, $^1/_3$ do stupnice až do 1200 zl. a skoro $^1/_7$ do stupnice nad 20.000 zl. Účastenství žen jest celkem nepatrné, ve stupnicích do 3600 zl. asi $^1/_{10}$ poplatníků, ve stupnici nad 20 000 zl. asi $^1/_4$. Poměr mezi povoláním na jedné, a počtem censitů jakož i výší příjmů na druhé straně znázorňují tato čísla: produktivní povolání 687, liberální povolání 308 s příjmem 650 342 zl. (z každého 1000 poplatníků a z každého 1000 zl. příjmů). Poměr úředníků kolísá dle hlavního povolání zaměstnavatelů, jak počtem (na př. u zemědělství $^1/_6$, u obchodu $^1/_4$ atd.) tak i podílem na příjmu (na př. u peněžnictví 2 samostatní s příjmem 15, 17 úředníků s příjmem 23, z každého 1000 censitů a 1000 zl. úhrnného příjmu.; poměr sil pomocných jest veskrze jako 2 : 1. Další tabelly přinášejí srovnání o produktivních a liberálních povoláních, o poměru, jakým jednotlivá povolání zastoupena jsou v různých stupnicích příjmu, o poměru mezi censity mužskými a ženskými, o statistice v uvedených směrech se stanoviska té které země atd.

Druhá stať (str. 1171—1608) podává výsledky o ukládání osobní daně z příjmů a daně ze služného za rok 1900. Osobní daň z příjmů vyměřena 800.357 (754.643) [1]) subjektům berním, s úhrnným počtem 1,553 148 osob (1,453.953) čili 9·22% (8·65) všeho obyvatelstva. z čistého příjmu 2.565,258.385 K (2.431,344.648). V Čechách tvoří z celkového příjmu příjem z pozemků 10·68% (11·26), z budov 9 50 (9·86), z podniků 30·21 (29·58), z platů služebních 35·27 (34·25), z jmění kapitálového 13 05 (12·98) atd. Morava vykazuje celkem větší příjem z pozemků, Slezsko naopak menší. Na osobní dani z příjmů předepsáno 48,603.637 K (46,246.332); na sumě této participují Dolní Rakousy 45 69%, Čechy 20·60 (20·35), Morava 7·14 (6·83), Slezsko 1 92 (1·88), Halič asi tolik, co Morava. V Čechách připadá 84 61% (84 93) z celkového počtu censitů na stupnici příjmů 1200—3600 K, 10·72% (10·48) na stupnici 3600—7200 K, 2 60% (2 51) na stupnici 7200—12.000 K, a 1·85 (1·87) na stupnici nad 12.000 K; celkem tytéž cifry vyskytují se i v jiných zemích, vyjímaje Dolní Rakousy. Vyšší daň ze služného nevykazuje nic zvláštního; uloženo na dani 1,834.081 K (1,690.533). — Další statistika uvádí 1. počet censitů vzhledem k počtu obyvatelstva, a počet výhod dle §§ 173. I., II., III, 174. zák. z r. 1896; 2. výši zdaněného příjmu (z pozemků, budov, podniků, služebních příjmů, kapitálů, pak výši veřejných dávek, úroků z dluhů, trvalá břemena); 3. počet poplatníků

[1]) Čísla v závorce značí číslici z r. 1899.

v té které stupnici příjmů a výši uložených sazeb — vše dle zemí vzhledem i bez ohledu na ukladací okresy. Ze statistiky ad 2. povšimnutí zasluhují rubriky veřejné dávky a úroky z dluhů; prvá vyjadřuje berní sílu okresů neb měst, která však nestojí často při srovnávání v poměru se zjištěným příjmem; druhá rubrika jde zajisté z valné části na zadlužení hypothekární. *Dr. B. Fux.*

V »Gerichtshalle« 1900 č. 15. podává Dr. M. St. referát o přednášce Dr. Thumima »o právnické povaze kommisse odhadní pro osobní daň z příjmů«. Obsah jest asi tento: »Litovati dlužno, že ukládací kommisse pro všeobecnou daň z příjmu zcela jednotně nejsou upraveny. Kommisse odhadní ukládá sazby, odvolací kommisse jest odvolací instancí pro nesprávnosť sazeb i řízení. Předseda má dvojí postavení, co ochránce zájmů státu, a co člen kommisse. Kommisse jest úřadem rozhodčím, nikoliv administrativním, jenž rozhoduje v mezích zákona dle volného uvážení. Při řízení spočívá nedostatek v tom, že strana nemá nárok na přísežný výslech svědka. Reformatio in pejus nepřísluší odvolací kommissi, právě tak jako reassumace by byla přípustnou na nejvýše pouze u osobní daně z příjmu.« — Nehledě k některým letmo nadhozeným otázkám speciálním, nehledě ani k některým omylům (na př. že přísežný výslech svědka nařizuje fin. úřad I. inst.), není oprávněno přání, aby jednotně upraveny byly předpisy o kommissi pro osobní daň z příjmu a pro daň výdělkovou, poněvadž obě daně podstatně se liší. Interess státu, který předseda kommisse výdělkové i kommisse odvolací mocí úřadu svého jest povinen hájiti (prův. nař. I. čl. 16. ad 1., 2, čl. 43. ad 3), spočívá u daně výdělkové, co daně kontingentované v tom, aby daň stejnoměrně byla uložena; vzhledem k instituci přirážky a srážky repartiční jest finanční effekt uložení daně v kommissi státu lhostejným; proto přidělení fin. orgánu kommissi jest pouze fakultativní § 16. zák. o os. daních, proto odvolání, které přísluší předsedovi kommisse, má ráz ochrany poplatníků § 59 cit. zák. a čl. 41. prův. nař. I. Jinak u osobní daně z příjmu, na které stát také finančně jest interessován; odtud větší vliv na ukládání daně. Přidělení fin. orgánů, co referentů jest obligatorní § 191. II. cit zák., předseda kommisse odhadní stojí pod dozorem předsedy kommisse odvolací § 191. cit. zák., čl. 43., 63. nař. IV., odvolání proti výměře daně nepřísluší předsedovi kommisse, nýbrž fin. úřadu I. inst. (okr. hejtmanství neb berní správě) § 218. cit zák.

Správně rozpoznána soudcovská funkce kommissí pro obě daně; na základě subsumpce pod ustanovení zákona rozhodne kommisse, co jest právem. Rozhodnutí toto jest správním aktem pro finanční správu závazným; tato obstará vyrozumění poplatníka platebním příkazem, který tudíž zahrnuje v sobě rozhodnutí i vrchnostenský rozkaz. *Dr. B. Fux.*

V »Oest. Zeitschrift für Verwaltung« 1900 č. 24., 25. řeší *Dr. Komorzynski* »einige strittige Fragen betreffend die reformierten Personalsteuern«: *1.* »Osobní dani z příjmů podléhá dle § 156., 227., 229. a 232. zák. o os. d. praesumptivní příjem v roce berním z pramenů, jimiž poplatník na počátku roku berního disponuje«. Tento méně dokonalý princip zdanění napřed platí sice u pruské osobní daně z příjmů § 10., 56., 59. zák. ze dne 24. června 1891. sb. z. 175. (Fuisting, Kommentar I. str. 50., 96), nikoliv však dle jasného znění § 156. citovaného zákona, který ovšem není bez vyjímek. *2.* »Není správno, aby výhry lotterní podléhaly osobní dani z příjmů«. Ve smyslu kladném rozhodl správní soudní dvůr, Budwinski č. 13755., a průvodní nařízení IV. čl. 4. ad 2., ač s theoretického stanoviska názor tento není nepochybný. *3.* »Při domech dočasně od činžovní daně osvobozených sraziti možno z příjmu částku, které třeba k splácení kapitálu, který uspořená daň representuje, ježto dle § 160. cit. zák. jest onen amortisační kapitál výlohou učiněnou k dobytí ús or na dani t. j. k dobytí většího příjmu « Názor tento nesrovnává se se zásadou, že dani jest podroben příjem bez ohledu, k jakému účeli (zde thesaurace) se ho upotřebuje Sr. obšírné důvody Budw. č. 14936. *4.* Zemská kommisse pro daň z výdělku nemá právo reformationis

in peius«. Souhlasně rozhodl i spr. dvůr soudní, Budw. č. 12758 a č. 14237. *5.* »Passivní úroky z emittovaných dlužních úpisů a kontrahovaných hypothekárních zápůjček nelze dle § 94. c. cit. zák. sraziti.« Výtka, že úroky tyto měly by se zdaniti u věřitele a ne u dlužníka, ztrácí na váze, uváží-li se, že z technických důvodů jest výhodnější, zdaniti čistý výtěžek (§ 92 cit. zák.) co daň výdělkovou z podniku, než části výtěžku co renty zdaniti u různých příjemců § 125. č. 13. cit. zák. *6.* »Čistým výnosem dle § 95. a. cit. zák. rozuměti dlužno výnos po srážce skutečných výloh udržovacích« Není správné vzhledem k znění § 95. a § 6. zák. z 9. února 1882 č. 17. ř. z.; z hrubého výnosu domu odpočte se zákonná quota 15—30%, a effektivní výlohy udržování jdou na účet podniku (prův. nař. II. čl. 16. ad 3 al. 2, čl. 25, a § 95. f. cit. zák.). Sr. i Budwinski č. 13646. *7.* »Amortisace výloh zakládacích jest přípustnou srážkou«; není potud správné, pokud výlohy tyto se amortisují z výtěžku bilančního (§ 94. cit. zák. a prův. nař. II. čl. 18.), princip, který ostatně platí také u os. daně z příjmů § 162. cit. zák a prův. nař. II. čl. 5. ad. 2, tím méně, ježto amortisace tato sotva dá se subsumovati pod odpisy dle § 95. f. cit. zák. *8.* »Tak zvaná daň dividendová (§ 100 al. 7. cit. zák.) není theoreticky oprávněna, poněvadž progressivní zdanění jest na místě u osob fysických a nikoliv pomyšlených.«

Dr. B. Fux.

Statistika.

Statistika v publikacích sněmu a zemského výboru království Českého v l. 1895—1900.

Počali jsme předešle (Sborník I., str. 358) podávati stručný přehled statistických prací z posledních let, v Čechách vykonaných nebo Čech se týkajících. Pokračujíce, všimneme si především statistických výkazů a zajímavějších dat uveřejněných v tiskopisech sněmu království Českého zvoleného r. 1895 (1895—1901). Učiníme tak poněkud obšírněji, jelikož tiskopisy ty zpravidla zůstávají širší veřejnosti skoro neznámy, ač plně zasluhují její pozornosti.

Potřeba pevného statistického podkladu pro mnohé úkoly zemské správy i zákonodárství zemského byla již před zřízením vlastního statistického úřadu zemského. I bylo jí aspoň v případech nejnaléhavějších vyhovováno tím způsobem, že buď požádána o provedení celého šetření statistická kancelář zemědělské rady, po případě za vedení zvláštní komise ad hoc sestavené, nebo sebrán sice materiál zemským výborem samým, spracování pak ponecháno téže statistické kanceláři, anebo konečně sebrána i spracována potřebná data výhradně orgány zemského výboru, pro jiné úkoly zřízenými. Prvním způsobem pořízena byla důkladná statistika veřejného chudinství v království Českém na základě individuelního šetření z r. 1890, první to práce toho druhu v Rakousku; způsobem druhým pak »statistický přehled o přirážkách k přímým daním, pak o příjmech a výdajích obcí a okresů v království Českém«, vydaný poprve za r. 1883 a odtud ob rok až do roku 1895. Způsobem třetím konečně sestavena jednak zemskou účtárnou, jednak správami zemských ústavů, jednak zvláštními orgány zemskými, jakými jsou zemští inspektoři hospodářských škol a stravoven nebo zemský zdravotní konceptní úředník, buď samostatně, buď za vzájemné pomoci celá řada větších neb menších výkazů statistických, z nichž veřejnosti přístupnými staly se aspoň důležitější tím, že byly uveřejněny v tiscích sněmovních, jakožto zprávy zemského výboru, po případě zprávy sněmovních komisí.

Statistická cena prací těch je arci velmi různá, dle větší neb menší hodnoty (t. j. úplnosti a správnosti) původních dat, a také dle větší neb menší instinktivní schopnosti statistické u těch, kdož byli pověřeni spraco-

váním jich, nemajíce — aspoň zpravidla — odborného vzdělání statistického. Některé z prací těch podávají ku podivu jasný, přehledný a účelně sestavený obraz o poměrech pozorovaných, kdežto jiné jsou snůškou ohromných podrobností, bez náležitého výběru nakupených, nepřehledných, a přec ještě někdy neúplných, nedostatečných.

I když pak později (1. ledna 1898) vešla v život vlastní zemská statistická kancelář, byla pokračování mnohých těch výkazů sestavována způsobem dosavadním, jednak k vůli kontinuitě, jednak proto, že kancelář ta v nynější podobě nemá dosti sil, aby mohla všecky ty práce sama převzíti. Arci není možno neuznati, že to je zjev poněkud nepřirozený: Máme-li již svou zemskou odbornou kancelář statistickou, měly by zajisté všecky statistické práce zemí prováděné projíti jejíma rukama a její zodpovědností. Odborné řízení prací těch a spracování jejich výsledků bylo by nejen v zájmu vědy, ale zajisté i zemské správy samy. Zvláště kdyby se první plán každé práce sestavoval v jakési komisi, kde by vedle zástupců statistické kanceláře byli také zástupci dotýčných odborů zemské správy a ti, kdo dosud podobné výkazy sestavovali.

Mezi sněmovními tisky všech pěti zasedání posledního sněmu zemského, zvoleného na podzim r. 1895, zasluhují zmínky po stránce statistické zejména tyto:

Zpráva zemského výboru *o stavu národního školství* v král. Českém vydávána byla až do roku 1898 ve zvláštních vkusně upravených svazcích velkého formátu (za r. 1895 jakožto tisk č. VI. prvního výročního zasedání sněmu toho, za r. 1896 jakožto tisk č. XL. druhého výroč. zas., za r. 1897 jakožto tisk č. CCXI. téhož zasedání a za r. 1898 jakožto tisk XXVIII. třetího zased.). V četných tabulkách, přes množství detailů dosti přehledných, podána pěkná, byť i ne úplná statistika našeho veřejného školství národního a jeho učitelstva, a také některá data o školách soukromých. Neradi postrádáme zejména data o nákladu *místních* školních rad na veřejné školství národní; bez nich nemohou arci finanční výkazy, ač velmi důkladné, podávati úplný obraz o tom, jak veliké oběti přináší naše veřejnost školnímu vzdělání svých dětí. Za r. 1899 a 1900 vydána zpráva ta poněkud sůžená v obvyklém formátu sněmovních zpráv (tisk č. XXX. čtvrtého a LVIII. pátého zasedání); omezena totiž pouze na data finanční, jelikož v ostatních směrech nahražuje ji aspoň částečně zpráva c. k. zemské školní rady, sněmu rovněž předkládaná. — Také v příslušných zprávách školských komisí (na příklad tisk č. CCXXVI. z prvého nebo CCCXLIII. z druhého zased.) podány jsou zajímavé přehledy o stavu našeho školství národního, sestavené arci na základě oněch zpráv zemského výboru.

Za doplněk mohou sloužiti zprávy zemského výboru o podporování *soukromých škol s právem veřejnosti* za l. 1895—1899, a to jednak *evangelických* (tisky čís. VIII. prvého, XXXVII. a CXCVI. druhého, XX. třet ho, XX. čtvrtého a XII. pátého zasedání), jednak *ostatních* (X. prvního, XVI. a CXCVII. druhého, XXI. třetího, XXVI čtvrtého a XI. pátého zasedání); obsahují též data o nákladu zemském na školy ty, o úsporách, jež existence jejich přináší zemskému fondu, o počtu jejich žactva vůbec a dle jazyka mateřského i dle vyznání zvlášť.

O stavu *pokračovacích škol průmyslových, kupeckých a j* (vyjma hospodářské), zejména o výši ročních nákladů na každou z nich, o subvencích jim poskytovaných, počtu tříd i žactva, jeho stáří, návštěvě, prospěchu a roztřídění dle živnosti, podává se zpráva zemským výborem v tisku čís. LXXXI. prvního zasedání za 1894/5; za léta další pak (tisk čís. VII. a CXC. druhého, XIV. třetího, III. čtvrtého a I. pátého zasedání) přidán též výkaz o počtu a způsobilosti učitelstva na školách těch.

Velmi podrobná statistika *hospodářských škol zemí podporovaných* vydána byla v tisku č. III. druhého a XXIII. čtvrtého zasedání; první za leta 1892/3, 1893/4 a 1894/5, druhá za další tři školní roky (1896/7—8/9) Obsahuje data o počtu a kategoriích učitelstva, jeho příjmech, pak o příjmech a vydajích

škol, o počtu žáků, jich předběžném vzdělání, prospěchu, budoucím povolání, vlasti, národnosti, stáří a náboženství i o stavu rodičů; o počtu učebních pomůcek, knihovnách a kabinetech; o pozemcích ústavu věnovaných, budovách školních i hospodářských, živém i mrtvém inventáři; o zvláštních běžích při školách těch pořádaných, pak o stipendiích žákovských. Přidány jsou stručnější výkazy *o pokračovacích školách hospodářských*, jež podávají data o počtu žáků, nákladu na školu i úhradě jeho, o době vyučovací a kvalifikaci sil učitelských.

Oproti svrchu zmíněné statistice škol národních jsou sice tyto statistiky o školství pokračovacím a hospodářském v leckterém směru méně přehledny; mají však zase ty výhody, že vyčerpávají úplněji, ač většinou méně podrobně, stránku finanční, a že podávajíce data o každé jednotlivé škole zvlášť, umožňují nahlédnouti hloub do ústrojí školství toho a samostatně, dle vlastních potřeb spracovati si data o něm.

Jako doplněk statistiky o školách hospodářských sluší uvésti výkaz všech pramenů příjmův i výdajů kuratorií škol těch sestavený dle rozpočtů na škol. rok 1893/4 (tisk LV. prvního zased.) a statistiku středních hospodářských škol, sestavenou za leta 1892/3—1897/8, v příloze tisku číslo LXX. třetího zasedání.

Kromě o školství obsahují sněmovní tisky také hojná data o některých *ústavech úvěrních*. A tu nejen o výsledcích činnosti a účetních závěrkách obou ústavů zemských, tedy *Hypoteční* a *Zemské banky království Českého*[1]), ale i *o okresních hospodářských záložnách* (za r. 1894 v tisku čís. CXXXV. prvního, za r. 1895 a 1896 v tiscích číslo CXXIII. a CCXXVII. druhého, za r. 1897 v tisku č. XXII. třetího, za r. 1898 v tisku č. XXXV. čtvrtého a za r. 1899 v tisku č. II. pátého zasedání), a *o záložensk ých a úvěrních spolcích soustavy Raiffeisenovy* (za r. 1894 v tisku č. CLXXIII. prvního zasedání, a za leta 1895 – 1897 v tiscích č. LVI. a CCXLI. druhého a XXV třetího zased.). O každém spolku podává se tu výroční účet a bilance z konce roku, za rok 1897 pak též účetní závěrky obou ústředních jednot těchto spolků. Tabulky o okresních hospod. záložnách jsou v prvních čtyrech ročnících hodně podrobnou, ale málo přehlednou statistikou těchto úvěrních ústavů, většinou malých, ale téměř vždy zajímavých; podávají v jednom hlavní položky bilance, obraz o činnosti i mnohé důležité zprávy o správě jejich. Za r. 1898 upraveny jsou zcela nově: rozšířeny dle přání sněmu a urovnány většinou dle návrhů zemské statistické kanceláře, takže podávají v první tabulce všechny důležitější položky bilance z konce roku i data o výtěžku a jeho upotřebení, v II. tabulce zprávy o všeobecných poměrech a v tab. III. řadu zajímavých čísel relativních o každém ústavu i o všech dohromady. V té podobě je to statistika velmi pěkná, jen snad až příliš podrobná. V téže podobě vydána pak i za r. 1899.

Jiným předmětem statistických šetření zemského výboru je *zařízení stravoven a jejich působnost*. Ve zprávě za období od 1./5. do 31./10. 1896 (tisk č. LIII. druhého zasedání) podává se v četných tabulkách, ne vždy šťastně upravených množství dat, zejména o počtu stravoven dle okresů, o době jich trvání, počtu místností a lůžek, celkové frekvenci a rozvrhu cestujících dle skupin stáří, dle pohlaví, příslušnosti a dle zaměstnání, pak o způsobu podpory cestujících a o sprostředkování práce, o nákladu, velmi podrobně atd. Připojeny jsou již také tabulky, jež jsou pokusem všestrannějšího statistického zpracování dané látky: Vedle dat za celé pozorované období sestavena data o jediném dni (stáří a zaměstnání cestujících z 31./8. r. 1896 a počet odmítnutých 31./10. a 9./11 1896, seřaděny okresy dle celkového nákladu na stravovny a dle frekvence v nich sestaven výkaz o úhrnném počtu cestujících ve všech stravovnách dle zaměstnání atd. Také pěkná

[1]) Oba ty ústavy vydávají každoročně své zprávy také zvlášť tiskem; proto se zde nezabýváme déle sněmovními tisky, jež se jich týkají a od těchto vlastních jejich zpráv valně se neliší.

přehledná mapa stravoven, hnaneckých stanic, veřejných nemocnic a četnických stanovišť s udáním vzdálenosti dle okresů zastupitelských připojena. — Ve změněné poněkud úpravě vydána obdobná statistika stravoven za další období až do 30./4. a částečně do 31./10. 1897 v tisku č. CCXXI. druhéh a pak až do 31./10. 1898 v tisku č. XXVI. třetího zasedání; další změny, nikoli v neprospěch, provedeny v podobné zprávě za čas od 1./1. do 31./12. r. 1899, tisk XLVI. čtvrtého a za r. 1900 v tisku čís. L. pátého zasedání.

Zajímavou statistiku podávají dále tisky č. CXVIII. druhého, XC. třetího a XXXVIII. čtvrtého zasedání: *O kárancích a korrigendech v zemských donucovacích pracovnách a polepšovnách.* Pojednávají jednak o pohybu a osobních poměrech jejich v r. 1895, resp. 1897 a 1898, jednak o dalším chování a osudu káranců, do konce předcházejícího roku z ústavu propuštěných. Za l. 1897 a 1898 připojen též výkaz o nákladech na ústav a jejich úhradě. Celkem je to statistika pěkná a přehledná, zvláště v poslední úpravě. —

Uvedenými většími pracemi není arci ještě nikterak vyčerpáno vše, co zajímavého pro statistika obsahují pozorované tisky sněmovní. Proň budou míti význam arci také každoroční *zemské účty, rozpočty* a *výkazy zemských účetních výsledků*, podávajíce nad jiné poučný obraz o rozsahu a směrech správy zemské; *ve zprávách rozpočtové komise o rozpočtu* najde také vždy mnoho zajímavého, zejména též přehledy finančního stavu království za celou řadu let, přehledy o činnosti zemských ústavů humanitních atd Jej budou baviti též *rozpočty a účetní závěrky rady zemědělské, samostatně účtovaných fondů zemí spravovaných* a p., nebo zprávy *o činnosti obou technických oddělení* zemského výboru, *o podporování železnic nižšího řádu* atd.

Také však v mnohých zprávách nahodilých, periodicky se neopakujících, nalézti lze zajímavá statistická data o Čechách. Tak na př. v tisku č. CLXXXVIII. prvního zasedání *o sirotčích pokladnách* r. 1893, v č. X. druhého zased. o některých *museích uměleckých a umělecko-průmyslových*, v č. CLXXVIII. téhož zasedání *o pojišťování proti škodám z ohně*, v č. CCIX. téhož zasedání hojná data *o zemských financích*, v č. CXXV. třetího zasedání o těžbě a dopravě *hnědého uhlí* atd.

Leč také mimo tisky sněmovní vydává nyní zemský výbor řadu publikací, statistická data obsahujících. Jsou to jeho *zprávy o zemských ústavech humanitních a o stavu veřejného zdravotnictví v král. Českém.* Jimi jednak nahražuje zvláštní zprávy jednotlivých těch ústavů, dříve samostatně vydávané, jednak uveřejňuje řadu dat nově sbíraných. Dosud vydány byly čtyři svazky: První obsahuje důkladnou zprávu *o zemských ústavech pro choromyslné* za r. 1897, s historií ústavů těch, jich popisem (s reprodukcemi plánů ústavu Dobřanského) a zevrubnou statistikou lékařskou i právní. Podobný obsah má zpráva *o zemském nalezinci a porodinci* za r 1897, k níž kromě zvlášť bohaté řady statistickýeh tabulek přidány také 4 diagramy a 1 kartogram. Svazek III. podává zprávu *o stavu a působnosti chorobinců, zemským fondem podporovaných*, taktéž za r. 1897. Svazek IV. pak jedná *o rozšíření moru kořalečního v král. Českém a o prostředcích proti opilství*; obsahuje výsledky šetření o rozšíření alkoholismu a jeho příčinách mezi obyvatelstvem, v zemských ústavech pro choromyslné a v zemských donucovacích pracovnách i polepšovnách, s návrhy různých okresních výborů a ředitelství jmenovaných zemských ústavů na omezení neřesti té. Připojena je tabulka o počtu a osobních poměrech pijáků a o počtu výčepů kořalky v jednotlivých politických okresích, a pak 5 pěkných kartogramů.

Jak viděti, lze ve spoustě tiskopisů, vydávaných sněmem a zemským výborem, nalézti mnoho zajímavého i poučného. Upozorniti na to, tak aby neležely ladem, jest účelem těchto řádků. — Veškery tisky sněmovní i zprávy zemského výboru uveřejněny jsou v obou zemských jazycích. *Dr. D. Krejčí.*

Nejnovější zákony v Německé říši k ochraně majitelů listů zástavních a dluhopisů dílečných.

Napsal Dr. *Ant. Pavlíček*, advokát, řádný člen České Akademie.

Zraky obecenstva vzdělaného světa obráceny jsou k vzrušujícím událostem, které se odehrávají na trhu cenných papírů, obzvláště zástavních listů v říši Německé, zejména v Prusku [1]).

Není pak divu, uváží-li se, že jsou zástavní listy nepopíratelně ukladacím papírem první jakosti, že německé zástavní listy požívaly povždy té nejlepší pověsti, a že přeohromné jsou obnosy papírů těch v říši Německé v oběhu (Srovn. dále str. 258, pozn. [6]).

V říši Německé ovšem, jak dole obšírněji uvedeno, nebylo až do nedávna zákona k papírům těm přihlížejícího, avšak byly tu přece jednak zákony partikulární, jednak důkladná nařízení, zejména v Prusku, tak obzvláště tak zv. normativní nařízení (dle min. listu ze dne 15. srpna 1893 a oběžníku min. vn. ze dne 27. června 1893 o koncessích pro banky hypoteční, str. 152—6, též jako zvláštní otisk u J. F. Starka v Berlíně str. 293), které sice jednak bankám usnadňuje ocenění předmětů, které mají vydání zástavních listů sloužiti za základ, ale vedle toho ukládá ústavům důležitá obmezení a takto pečuje důkladně o zajištění listů zástavních, tak že bylo se lze nadíti, že řádným zachováváním nařízení toho nelze se ohrožení věřitelů obávati (srovn. obšírně o tom můj spis cit. na násl. str. v pozn. [1]), § 3, str. 36 a násl., hl. pozn. 39a).

Neobyčejná důležitost tak zv. dílečných dluhopisů a listů zástavních [2]) i pro jednotlivce i pro státy a národy musela

[1]) Srovn. mimo jiné četné zprávy a články v listech veřejných, zejména články v N. F. Pr. ze dne 24. května 1901, pak ze dne 6. června 1901 č. 13211 a j. v.

[2]) Ostatně srovn. hlavně *Cohn* v Ende-Hannově př. kn. III., § 428., *Cosack*, Handelsr. § 66, str. 338, a násl., § 66a) str. 342 a násl.; *Schey*, Obligationsverhältnisse (Vídeň u Manze 1890) § 23, str. 178 a násl., *Krainz-Pfaff*, II., 2, § 282 a j. v.

nutně obraceti zřetel zákonodárce v různých státech k tomu, aby právní ústavy tyto byly i co do stránky hospodářské i co do stránky právní zvláštními zákony upraveny.

V Rakousku bylo o práva majitelů papírů těchto postaráno již zákony ze dne 24. dubna 1874 č. 48 a 49 ř. z., pak zákonem ze dne 5. prosince 1877 č. 111 ř. z., které se též v konkretních případech osvědčily.[1] [2]) S podobným zákonem k zajištění práv majitelů zástavních listů setkáváme se též v Uhřích (zák. ze dne 19. červ a 1876 str. 354 a násl.), v Anglii (zákony ze dne 29. června 1865), ve Švýcarsku s podobným zákonem spolkovým o zabavení a vnucené likvidaci drah ze dne 24. června r. 1874;[3]) ve Francii týče se zástavních listů dekr. ze dne 28. února 1852, kdežto o zákonné ochraně majitelů dílečných dluhopisů dosud předložena toliko osnova, a podobně jest v Belgii sdělána osnova podobného zákona.[4])

V Německé říši, kdež vlastně zástavní listy vznik vzaly v t. zv. krajinských úvěrních spolcích (úvěrní sdružení)[5]), nebylo bohužel až do nejnovější doby o práva majitelů zástavních listů neb dílečných dluhopisů postaráno, ač papíry ty v ohromném množství byly ve všech státech spolkových rozšířeny.[6])

Teprvé[7]) usnešením říšského sněmu z 21. prosince 1876 byl pak zejména následkem petice od četných ústavů a korporací říšský kancléř vyzván, aby se postaral o zákonné upravení této otázky pro celou říši. Nemělitě až dosud (a to až do nejnovější doby) majitelé zejména zástavních listů v říši německé vlastně věcné nějaké jistoty a práva přednosti před jinými věřiteli ústavu, zejména v konkursu.[8])

---

[1]) Srovn. můj spis: »Právo listů zástavních« v Praze 1893 (věnovaný 1893 České Akademii dle § 2 stanov za přijetí za řádného člena) § 6, též spis německý »Das Pfandbriefrecht« (ve Vídni u Manze 1895. K tomu hlavně Randa v G.-Z. č. 34 z r. 1896, pak Goldschmied, Ztschrft f. Handlsr. č. 16. z r. 1896, G.-Halle č. 51 z r. 1896 a j. v.

[2]) Mimo to zákony ze dne 19. května 1874 č. 70. ř. z. o zakládání kněh pro dráhy a zajištění práv majitelů prioritních dluhopisů drah zák. z 31. prosince 1894 č. 2. ř. z. z r. 1895 o drahách nižšího řádu.

[3]) Srovn. obšírně v mém spise § 4.

[4]) V Holdheimově časop. sv. 5. str. 189 a násl., můj spis § 4.

[5]) Srovn. můj spis § 3., str. 9 a násl., a něm. »Das Pfandbriefrecht« § 3.

[6]) Tak bylo v Něm. říši již r. 1898 přes 5949,000,000 M, tedy okrouhle 6 milliard marek zástavních listů a jiných dílečných dluhopisů. Srvn. Riesser »Zur Kritik der Gesetzentwürfe« příloha k 47 sv. časop. pro právo hypot. (1898) str. 8., řeč sekret. státního Dra *Nieberdinga* v říšs. sněmu něm. ze dne 7. března 1899. Fleck v Holdheimově čas. č. 8. a 9. z r. 1898 str. 217 a j. více.

[7]) Srovn. obšírně vývoj historický v mém spise § 3 str. 9—25.

[8]) Srovn. obšírně v mém spise § 3 l. c., pak Goldschmied: Deutsche Hypothekenbanken, str. 218, *Busch* Archiv XV., str. 22 a násl., Riesser l. c. a j. v.

Následkem toho předložil kancléř říšskému sněmu osnovu zákona o právu ruční zástavy pro zástavní listy a podobné dlužní úpisy z 11. března 1879 s motivy.[1]) Avšak osnova ta schválení nedošla a podobně i další osnova od říšs. kancléře přípisem ze dne 27. června 1880 v říšském sněmu předložená jednak vůči námitkám věcným proti ní činěným, jednak pak vzhledem k tomu, že se již tehdy jednalo o nový zákon občanský pro říši Německou, jakož i o nový jednotný zákon o knihách pozemkových, s kterými zákony a zejména i s řádem konkursním zákon k ochraně práv majitelů dílečných dluhopisů a zástavních listů měl býti uveden v souhlas a zejména i stejnou dobou nabýti platnosti.

Některé státy spolkové ovšem pak pečovaly o vydání zákona k ochraně majitelů dílečných dluhopisů a zejména listů zástavních, přijavše ponejvíce výše uvedenou osnovu, zejména Brunšvicko zák. z 30./III. 1881 [2]) Bavorsko zák. o papírech majiteli svědčících ze dne 18./III. 1896,[3]) Sasko-Koburk Gotha zák. ze 4./IV. 1885,[4]) Badensko zák. z 12./IV. 1892,[5]) Elsassy a Lothrinky zák. z 22. května 1893[6]) a j. více.

V Prusku byly již v létech 1860ých vydány různé normy pro banky hypoteční, které pak byly zrevidovány a roku 1893 (27. června) v státním oznamovateli ze dne 7. července 1893 jakožto »nová ustanovení normativní pro hypoteční banky» uveřejněny.[7])

Teprve přípisem ze dne 3. února 1899 předložil pak říšský kancléř sněmu říšskému »novou osnovu« zákona o hypotečních bankách a zároveň osnovu zákona o společných právech majitelů dluhopisů.[8]) O osnovách těch uveřejněny ihned četné úvahy, jak učinili zejména *Riesser* (viz svrchu), jakožto příl. k sv. 47. časop. pro právo obch.; *Fleck* v Holdheimově časop. sv. 7. str. 217 a násl. sv. 8. str. 340 a násl., *Meili* v tomtéž časop. sv. 7. str. 267 a násl., *Hecht* v jednáních 24 sjezdu něm. spol práv. sv. 3. str. 211 a násl., sv. 4. 203 a násl., 365—367, týž v D. Jur.-Zeitung sv. 3. str. 364 a násl., týž v Holdheimově Monatschrift sv. 7. str. 174 a násl. a mnozí

---

[1]) Obšírný rozbor i posudek též této osnovy srov. v mém spise čes. i něm. § 3 str. 22 a násl.

[2]) Srovn. čas pro pr. obch. 27 sv. (1882) str. 484 a násl. »O hypothekách a dluhopisech majiteli svědčících.«

[3]) Tamtéž sv. 46. str. 443 a násl., pak Merzbacher: »Gesetz, einige Bestimmungen über die Inhaberpapiere betreffend vom 18. März 1896« (v Mnichově 1896).

[4]) Čas. pro obch. pr. sv. 31 (1885) str. 264 a násl. »O zajištění práv majitelů listů zástavních.«

[5]) Tamtéž sv. 42. 1894) str. 210 a násl. »O právu zástavním pro dluhopisy majiteli svědčící.«

[6]) Tamtéž sv. 42 str. 192 a násl. »O právu zástavním pro dluhopisy od ústavů hypothekárních vydané«

[7]) Srovn. můj spis Právo listů zástavních a Pfandbriefrecht § 3.

[8]) Dluhopisů to, které poměrně dle ceny nominální všem věřitelům stejných práv udílí.

jiní více. Též 24 sjezd něm. právn. spolku jednal o osnovách těchto (srovn. svrchu). Obě osnovy byly přiděleny 21členné kommissi, úvah uveřejněných pilně dbáno, v nástinu o bankách hypothekárních byly mnohé články změněny, čl. 34 osnovy byl zrušen, čl. 36 a 47 nově vřaděny. Tak i v osnově o společných právech majitelů dluhopisů byly některé články změněny, čl. 2, 21 a 22 a § 12 částečně (2. odst.) nově vřaděny a j. v.

Zákon o hypotečních bankách byl pak dne 12. a 13. června 1899 přijat, 13 července schválen a v říšském zákonníku ze dne 21. července 1899 uveřejněn. Osnova o spol. právech majitelů dluhopisů byla 11. listopadu 1899 od říšského sněmu přijata, dne 4. prosince 1899 schválena, dne 9. prosince 1899 v říšském zák. uveřejněna. Oba zákony nabývají platnosti stejně s novým něm. obč. zákonníkem dne 1. ledna 1900. Srovn. *Cosack* Hdlsr. (5. vyd. 1900) §§ 66 a 66a), též *Merzbacher*, »Hypothekenbankgesetz vom 13 Juli 1899« a týž »Gesetz betreffend die gemeinsamen Rechte der Besitzer von Schuldverschreibungen« (v Mnichově 1900) a j. více.

Zákony tyto říše Německé mají pak vedle své obecné důležitosti i pro nás v Rakousku význam a zajímavost, jednak srovnáme-li je s našimi zákony (ze dne 24. dubna 1874 č 48 a 49 ř. z., pak ze dne 5. prosince 1877 č. 111 i ze dne 19 května r. 1874 č. 70. ř. z. a ze dne 31. prosince 1894 (č. 2. ř. z. z r. 1895 o drahách nižšího řádu), a jednak i nejnověji vůči osnově zákona o »zajištěných dluhopisech bankovních«. Zejména v tomto ohledu zajímají nás i změny navržené od dv. rady *Randy* (srovn. zprávu o 15 schůzi XVII. zasedání panské sněmovny ze dne 27. listopadu 1901 str. 276—294) a od dv. rady *Grünhuta* v panské sněmovně (srovn. N. Fr. Pr. z 25 října 1901 a G.-Halle ze dne 17. listopadu 1901 č. 7.).

Grünhut podal docela novou osnovu zákona o dluhopisech dílečných vůbec (i též zástavních listů) tak, že by tím (dle čl. 38. osn. téhož) zákony ze dne 24 dubna 1874 č. 48 a 49 ř. z., zák. ze dne 5. prosince 1877 č. 111. ř. z. úplně a zák. ze dne 31. prosince 1894 č. 2. ř. z. z r. 1895 v čl. 7. a 8. byly zrušeny, kdežto by pak zejména čl. 48—52 zák. z 18. května 1874 č. 72 ř. z. (o vkladu knihovním práv majitelů železničních dílečných dluhopisů) zůstaly i na dále v platnosti.

Osnova Grünhutova (jak i ještě u dotčených článků Něm. zákona i v úvaze uvedeme) měla by tu přednost, že by tím docílen byl jednotný zákon o papírech těchto v Rakousku Avšak nelze přehlédnouti, že osnova ta (jak autor sám částečně uznává v čl. 9. a v poznámce k tomuto čl. 9. viz N. Fr. Pr. z 25. října 1901) na zástavní listy dobře se nehodí; neb zástavní list jest mimo jiné zejména též dluhopisem o samostatné zápůjčce, není to dílec toliko zápůjčky v určitém obnosu větším učiněné a na částečné

obnosy — dílečné dluhopisy — rozdělené. Proto nehodí se na zástavní listy zejména též ustanovení § 12 osnovy Grünhutovy.

Osnova Grünhutova jest především částečně složena z ustanovení zákonů ze dne 24. dubna 1874 č. 48 a 49 ř. z. a z 5. prosince 1877 č. 111 ř. z. (srovn. § 3 násl.) a z ustanovení něm. zák. zejména ze dne 4. prosince 1899 o společných záležitostech majitelů dluhopisů, poněkud též ze dne 13. července 1899 o hyp. bankách (§ 10 a násl.), k čemuž ještě podrobně v průběhu pojednání poukážeme.

Úplně nové jest mimo jiné ustanovení o společném opatrovníku, který má býti vždy zřízen, mají-li dluhopisy dílečné zvláštní krytí (§ 3). Srovn. N. Fr. Pr. z 25. října 1901, pak Ger.-Halle ze dne 17. listopadu 1901 č. 7.

Vhodné změny k osnově zákona o zabezpečených dluhopisech bankovních učinil *Randa*, vycházeje ze stanoviska, že jest úlohou zákonodárce, aby již předem všemu zneužití důvěry v dluhopisy a zástavní listy byla přítrž učiněna.

Proto souhlasí Randa s kautelami, které osnova dotčená zejména v čl. 2. navrhuje. Avšak týž proto dále k čl. 14. osnovy navrhuje, aby c. k. vládní komisař povinen byl bedlivě bdíti nad tím, aby ustanovení zákona a stanov, týkající se zabezpečení dluhopisů byla zachovávána (str. 294), dále aby c. k. vládní komisař zejména veškeré dluhopisy ústavů soukromých, papíry toho druhu emittujících, spolu podpisoval, jakož jest zavedeno při ústavech zemských (a jakož ukládá Němec. zákon ze dne 13. července 1899 o hyp. ústavech »důvěrníku« »Treuhänder« v čl. 30, srovn. též dále ad I. A.), jakož i aby týž vedl řádný seznam o všech vydaných dluhopisech [1])

Aby pak vhodným jinak ustanovením zákona ze dne 24. dubna 1874 bylo žádoucí účinnosti poskytnuto, navrhuje *Randa* dále, aby o každé změně předmětů k zvláštnímu krytí dluhopisů určených byl c. k. vládní komisař vyrozuměn, aby dále též každý dlužník ústavu byl vyrozuměn, že dluh jeho slouží ku krytí listů dlužních od ústavu dotčeného vydaných, jakož i aby dlužník byl výslovně vyzván, aby přímo c. k. vládnímu komisaři oznámil, kdyby učinil mimořádnou splátku na kapitál, která by smluvené amortisační platy převyšovala, tak aby c. k. vládnímu komisaři bylo možno pečovati o to, aby přiměřená část dluhopisů byla z oběhu vzata.

Tato ustanovení má *Randa* zejména tu za nutná, kde předměty k zvláštnímu krytí dluhopisů takových určené nejsou zanešeny do veřejných knih, obzvláště tedy při dluhopisech kommunálních a pod. (str. 277 a násl. cit. zprávy).[2])

[1]) Srovn. též čl. 30. odst. 2. a 3. zák. Německé říše ze dne 13. července 1899 dále

[2]) K tomuto případu srovn. můj spis český i německý (čl. 8., str. 71 a násl. pozn. 64a).

Pokud se jedná o dluhopisy, které dle osnovy této mají poskytnouti pupillární jistoty (§§ 10 a 11), navrhuje Randa, aby bylo výslovně poukázáno k čl. 230 ob. z. obč., poněvadž pouze tam uvedené předměty majetkové, nikoliv však i předměty v čl. 1374. o. z. obč. vyznačené, jsou způsobilé pupillární jistotu poskytnouti, tedy vydání dluhopisů takových za základ sloužiti (str. 278 a násl.).

K oběma návrhům těmto průběhem pojednání ještě poukážeme.

Není v tomto článku lze podati širší rozbor celého obsahu a významu všech jednotlivých ustanovení zajímavých a důkladných zákonů Německé říše, musíme se toliko obmeziti na to, vylíčiti stručně: ad I. A. obsah zákona o bankách hypothekárních ze dne 13. července 1899;

ad I. B. obsah zákona o společných právích majitelů dluhopisů ze dne 4. prosince 1899;

ad II. v úvaze konečné poukázati k některým zvláště důležitým ustanovením zákonů těch, srovnati je s nařízeními Rakouského zákona a učiniti k tomu přiměřené návrhy.

I. A.

Zákon ze dne 13. července 1899 [1]) přihlíží k bankám hypothečním i se stránky hospodářské i právní.

V čl. 1. ustanoveno, které ústavy mohou býti oprávněny vydávati na základě nabytých pohledávek hypothekárních zástavní listy a to vždy po předchozím schválení spolkové rady: jsou to společnosti akciové a komanditní na akcie, které se zabývají zápůjčkami na pozemky a vydáváním dluhopisů na základě toho. Podléhají pak dle čl. 3. ústavy ty státnímu dozoru a to státu spolkového, v jehož okresu má banka své sídlo.

V čl. 2. uvedeno, kterým společnostem není dovoleno obchody hypothekární provozovati; též jsou osoby jednotlivé vyloučeny.

Čl. 4. vypisuje obor působnosti úřadu dozorčího (čl. 1, 3.); úřad ten může ustanoviti komisaře, který za jeho vedení dozor vykonává proti dávce, kterou banka státní pokladně odvádí.

Čl. 5. vypočítává obchody, které mimo poskytování hypot. zápůjček, banka oprávněna jest provozovati.

V čl. 6. a 7. ustanovuje zákon způsob, jakým, a podmínky, za kterých banka jest oprávněna zástavní listy vydávati; ovšem stěžejní podmínkou jest tu, jakož obecně (srovn. můj spis § 3—6) ve všech státech, aby byl obnos zástavních listů, které jsou v oběhu, kryt nejméně stejným obnosem pohledávek hypothekárních a to nejméně stejně zúročitelných (§ 6).

[1]) Motivů k zákonům těm Německé říše dovoláváme se hlavně dle Merzbachera, poněvadž nám přímo nebyly přístupny.

Jestli by se splacením neb z jiného důvodu stalo krytí zástavních listů hypothekami neúplným, a nebylo lze je ihned novými hypothekami doplniti, musí se tak státi cennými papíry státními nebo penězi.[1]) Zejména nesmí hypotheční banka vydávati více zástavních listů než do 15násobného obnosu splaceného kapitálu a fondu reservního § 7).

Dle čl. 8. musí podstatné zásady týkající se právního poměru mezi bankou a věřiteli ze zástavních listů býti na listech zástavních vyznačeny.

Dle čl. 9. není dovoleno vydávati zástavní listy s premií.

V čl. následujících (čl. 10.—21.) jsou pak obsažena nařízení, jak sobě musí banky při udělování zápůjček počínati. Zejména:

1. Dle čl. 10. lze zástavní listy jen na základě hypothek vydávati, které odpovídají náležitostem čl. 11. a 12. t. j.:

a) které jsou pravidlem v první položce, a to jen do $^3/_5$ ceny pozemku, po případě s povolením ústředního úřadu státu spolkového do $^2/_3$ pozemku hospodářského (§ 11).

b) Cena pozemku, který banka za základ bere, nesmí převyšovati cenu prodejní. Při určení ceny té lze jenom přihlížeti k trvalým vlastnostem pozemku a k výnosu, který pozemek každému řádnému hospodáři může přinésti.

2. Zápůjčky uděleti lze jen v penězích; v zástavních listech (v ceně nominalní) pouze tehdy, je-li to dle stanov banky přípustné a jestli dlužník výslovně svolí; tomuto pak musí býti listinou právo uděleno, aby jistinu dle své vůle buď hotově neb v zástav. listech splatil.

3. Dle čl. 17. nesmí banka si vymíniti, že jest oprávněna zaplacení před určeným časem požadovati, kdyby se měla společnost zrušiti.

4. Dle čl. 18. musí býti dlužníku listinou zaručeno právo zápůjčku celkem neb částečně vypověděti a splatiti.

V čl. 22.—28. nalézáme ustanovení o vedení knih, o bilancích, obchodních zprávách a pod.

Zejména pak dle čl. 22. odst. 1. mají veškeré hypotheky, které vydání zástavních listů za základ slouží a podobně i papíry cenné, které dle čl. 6. odst. 4. byly náhradou za odpadlé hypotheky složeny, býti jednotlivě do zvláštních rejstříků zanešeny (Pfandbriefregister).

Důležitá ustanovení obsahují pak čl. 29.—35., týkající se právního zajištění věřitelů ze zástavních listů na přednostní zaplacení z hypothek, které vydání zástavních listů za základ sloužily; o kterých ustanoveních budiž tady poněkud obšírněji dále

[1]) Ustanovení to velice důležité, jakož se v konkretním případu osvědčilo (konkurs české společ. pro úvěr hyp., srovn. můj spis § 12). Srovn. k tomu návrh Randův v úvodu.

pojednáno. Při tom poukazuje čl. 35. k zákonu k ochraně majitelů dluhopisů (viz dále ad B.).

Velice zajímavá jsou ustanovení čl. 29.–35. zák. hyp. Dle čl. 29. musí býti při každé bance hypothekární zřízen »důvěrník« (Treuhänder) a jeho náměstek. Ustanovení obou přísluší úřadu dohlédacímu (srovn. svrchu § 3) po slyšení banky; úřad dozorčí může zřízení to kdykoli opět odvolati. Povinností důvěrníkovou [1]) jest:

1. bdíti nad tím, aby byly zástavní listy povždy úplně kryty;

2. přihlížeti k tomu, aby cena pozemků, které bance jsou hypothekou, odpovídala zákonu (§ 12, viz svrchu) a zásadám v rámci téhož ustanoveným a od dozorčího úřadu schváleným (§ 17). Při tom není jeho povinností bdíti nad tím, zdali cena tato souhlasí s cenou skutečnou.

3. Musí péči míti, aby veškeré hypotheky a cenné papíry dle § 22 byly do rejstříku hypothekárního zanešeny.

4. Týž jest povinen na každém zástavním listu před vydáním potvrditi, že jest týž dle zákona kryt a krytí do rejstříku zanešeno.[2])

5. Hypotheka do rejstříku zanešená a podobně i cenné papíry tam vyznačené mohou jen s jeho svolením býti z rejstříku vymazány; svolení jeho musí se státi písemně; postačí však, když důvěrník v rejstříku svým podpisem výmaz ten potvrdí.

6. Důvěrník jest povinen listiny o hypothekách, které jsou v rejstříku zanešeny, pak cenné papíry v rejstřík zanešené, jakož i hotové peníze, které dle ustanovení § 6 odst. 4. (srovn. svrchu) ku krytí zástavních listů slouží, v pokladně společně s bankou uzavírati a může předměty ty pouze a jedině na základě ustanovení zákona vydati.

7. Týž jest povinen listiny tyto, cenné papíry a peníze bance k její žádosti vydati a k výmazu jich z rejstříku spolupůsobiti, jestli ostatní v rejstříku zanešené hypotheky a cenné papíry ku krytí zástavních listů stačí aneb jestli banka jiným krytím předepsaným přispěje.

---

[1]) Srovn. § 8 mého spisu o vl. komisaři. Dle toho jest funkce důvěrníkova podobna funkci c. k. vlád. komisaře pro banku (srov. obšírně práva a povinnosti téhož v mém spise § 8), avšak jednak jsou tu tyto povinnosti i práva určitě zákonem vyslovena a jednak též důkladně provedena, což v rak. zák. není. Dle návrhu v osnově *Grünhutově* (N. fr. Pr. z 25. října 1901 a Ger.-Halle z 17. listopadu 1901 č. 7) přísluší velká část funkcí těchto společnému opatrovníku společně s c. k. vládním komisařem; srovn. úvod a zejména i dále úvahy ad 1. a 2.

[2]) Srovn. návrh *Randův* k osnově o dluhopisech zabezpečených (svrchu úvod), kterýž navrhuje, aby c. k. vládní komisař dluhopisy na důkaz řádného krytí podepsal — kdežto *Grünhut* v čl 9. své osnovy navrhuje, aby společný opatrovník dluhopisy takto podpisoval.

Je-li však banka povinna dlužníku hypothekárnímu vydati listinu hypothekární aneb přispěti témuž dle čl 1145. obč. zák. pro říši německou [1]) k výkonům tam vyznačeným, musí důvěrník listinu vydati i tehdy, není-li tu požadavků výše naznačených; splatí-li dlužník hypotheku, musí důvěrníku obnos ten v případě tomto býti k uschování odevzdán (§ 31).

8. Důvěrník jest oprávněn knihy a spisy kdykoliv prohlédnouti, pokud se týkají listů zástavních a hypothek, které jsou v rejstřík hypoteční zanešeny. Banka jest povinna o všech splátkách, týkajících se hypothek v rejstřík zanešených, jakož i o jiných změnách pro věřitele ze zástavních listů důležitých důvěrníku nepřetržitě zprávu podávati (§ 32).

Vznikne-li spor mezi důvěrníkem a bankou hypoteční, přísluší úřadu dozorčímu, aby o něm rozhodl (§ 33).

Důvěrník jest oprávněn žádati od banky hypoteční přiměřenou odměnu za své zaměstnání; umluven-li obnos téže, budiž oznámen dozorčímu úřadu. Jestli se nedocílí shody o obnosu, rozhodne týž úřad (§ 34).

Důležité ustanovení obsahuje pak čl. 35. Byl-li na jmění banky hypoteční uvalen konkurs, mají pohledávky věřitelů ze zástavních listů přednost přede všemi ostatními věřiteli konkursními, pokud se týká pohledávek hypothekárních a cenných papírů, které jsou v rejstřík hypoteční zanešeny. Totéž platí i o penězích, které byly důvěrníku ku krytí zást. listů k uschování odevzdány (srovn. svrchu §§ 6 a 31).

Věřitelé z listů zástavních mají mezi sebou právo stejné.

V příčině ostatního jmění banky přísluší věřitelům z listů zástavních právo podobné, jakož ustanovují čl. 64., 153., 155., 156., 168. ř. konkursního pro Něm. říši ze dne 17. května 1898 str. 229 a násl. ř. z. v příčině věřitelů, jimž přísluší právo na oddělení (srovn. o tom dále).

Patří-li do konkursní podstaty též vlastní listy zástavní, které banka včítá do obnosu cenných papírů, připadá na ně podíl jako na ostatní zástavní listy. Byli-li věřitelé z listů zástavních během konkursního řízení svoláni dle předpisu zákona o společných právech listů dílečných (srovn. zákon ten dále), má výlohy shromáždění toho nésti konkursní podstata, která slouží k přednostnímu zaplacení věřitelů zástavních listů (čl. 35). Viz ad II. (»úvahy«) srovnání s Rakouským zákonem.

V čl. 36.—39. obsažena jsou trestní ustanovení a to zejména [2]):

---

[1]) Čl. 1145 nového něm obč. z. má ustanovení v příčině dílečného zaplacení pohledávky, kde není dlužník oprávněn vrácení dluhopisu hypothekárního žádati, nýbrž kde věřitel jest toliko povinen dílečné zaplacení na listině poznamenati.

[2]) Srovn. osnovu *Grünhutovu* §§ 30 a násl. (viz úvod).

a) jestli důvěrník jedná z ú m y s l n ě ku škodě věřitelů z listů zástavních, podlehne trestu dle čl. 266. něm. z. trest. pro nevěru (§ 36);

b) kdo v zastoupení banky v ě d o m ě vydá zástavní listy v obnosu p ř e v y š u j í c í m k r y t í, jaké se jeví dle rejstříku hypothekárního, aneb kdo v ě d o m ě hypotheky neb cenné papíry v rejstřík zanešené zcizí neb zadluží, ačkoli ostatní v rejstřík zanešené hypotheky a cenné papíry ku krytí zást. listů nestačí, jakož i kdo peníze při splnění hypotheky vrácené proti nařízení čl. 11. a 12. důvěrníku neodevzdá k uschování (čl. 37.). Týž tresce se vězením, a je-li tu okolností polehčujících, pokutou;

c) kdo v zastoupení ústavu hypothekárního vydá zást. listy, na kterých není od důvěrníka potvrzení dle čl. 30. odst. 3., že jsou dle rejstříku hypothekárního řádně kryty, propadne trestu až do 1000 M. neb vězení až do 3 měsíců (čl. 38);

d) konečně vydává li zástavní listy veřejná společnost, společnost kommanditní, společnost s obmezeným ručením, společenstvo zanešené neb jednotlivec proti ustanovení čl. 2. tohoto zák., budiž pokutován až do 3000 M. (§ 39).

Dle čl. 40. jsou tak zv. »d l u h y p o z e m k o v é« [1]) ve všech bodech na roveň postaveny s pohledávkami hypothekárními.

Čl. 41. pojednává o zápůjčkách nehypothekárních, které ústav tuzemním korporacím práva veřejného, aneb proti z a r u č e n í se takovéto korporace udělí; pro takové dluhopisy (obligace komunální) platí ustanovení čl. 6. odst. 1. a 4., čl. 8., 9., 22., 23., 25., 26., 29. a 38. tohoto zák.

Takovéto dluhopisy nesmějí však s připočtením zástavních listů v oběhu se nalézajících maximální obnos pro tyto v čl. 7. ustanovený o více než o pátý díl převyšovati (§ 41).

Ustanovení čl. tohoto (41.) platí dle čl. 42. též pro d l u h o p i s y, které hypotheční ústav vydá o zápůjčkách, d r a h á m nižšího řádu [2]) udělených, které ústavu jsou v zástavu dány. Dluhopisy takové jsou, odpovídají-li nařízení čl. 41. a čl. 7. (o maximálním obnosu jednajícího) na roveň postaveny listům zástavním Ostatně má ústav, chce li vydávati takovéto dluhopisy, sestaviti z á s a d y, jimiž se říditi jest; tyto vyžadují schválení dozorčího úřadu (§ 42).

---

[1]) Srovn. čl. 1191.—1203. nového něm. obč. zák Čl. 1191. zní: »Ein Grundstück kann in der Weise belastet werden, das an denjenigen, zu dessen Gunsten die Belastung erfolgt, bestimmte Geldsumme aus dem Grundstücke zu zahlen ist (»Grundschuld«). Die Belastung kann auch in der Weise erfolgen, dass Zinsen von der Geldsumme sowie andere Nebenleistungen aus dem Grundstücke zu entrichten sind.«

[2]) »Kleinbahnen« dle čl. 473. nového obchod. zákona něm. ze dne 10. května 1897 jsou dráhy, které nepodléhají ř á d u ž e l e z n i č n í m u, avšak určeny jsou pro veřejnou dopravu. Srovn. rak. zákon ze dne 31. prosince 1894 č. 2 ř. z. r. 1895.

Čl. 43. mění ustanovení čl. 17. úv. z. ke konkursnímu řádu a nařizuje, že zůstávají v platnosti partikularní ustanovení, kterými zástav. listům úvěrních ústavů, které nejsou ústavy hypothekárními, vydaným na základě hypothekárních pohledávek, udílí se právo přednostní před ostatními věřiteli konkursními co se týká hypothek ústavu dotčeného; a podobně i nařízení partikulární, dle kterých majitelům tak zv. komunálních dluhopisů (srovn. svrchu § 41) udílí se právo přednostní před jinými věřiteli konkursními, kterých pohledávky později vznikly, jestli pohledávky, kterým má přednost ta příslušeti, byly do veřejné knihy dluhů zanešeny (§ 43).

Dle čl. 44. nabývá zákon tento platnosti zároveň s novým něm. obč. zák. (t. j. dnem 1. ledna 1900), pokud čl. 53. neustanovuje výjimky z pravidla toho (srovn. dále čl. 53.).

Čl. 44.—53. obsahují přechodní ustanovení, zejména:

a) ustanovení čl. 1. odst. 2. (o povolení k obchodům hypothekárním) nevztahují se k obchodům hypothekárním, již v době, kdy zákon činnosti nabývá, stávajícím a

b) podobně neplatí čl. 2. (zákaz obchodů hypothekárních) pro společenstva v rejstřík společenský zanešená, která již před 1. květnem 1898 dle svých stanov obchody hypothekární provozují (§ 45);

c) pro banky hypotheční v dobu platnosti toho zákona již stávající neplatí obmezení v čl. 5. zák. v příčině oboru působnosti uvedená, pokud dle stanov svých do 1. května 1898 v širším obsahu obchody provozovaly; smí však ústavy takové vydávati zástavní listy toliko do 10násobného obnosu splaceného kapitálu (§ 46).

d) Jest-li však banka taková se usnese, že se podrobuje ustanovením čl. 5. tohoto zákona, své stanovy dle toho změní a v souvislosti s tím též svůj kapitál sníží, není zapotřebí, aby dle nařízení čl. 289. odst. 3., 4. nového obch. zák. něm. se zachovala, [1]) pokud zástavní listy, v oběhu se nalézající, jsou hypothekárními pohledávkami, v hyp. rejstříku zanešenými, kryty (§ 47).

e) Přísluší-li některé bance hypoteční v době, kdy nabude zákon tento platnosti, právo, vydávati ve větším obnosu zástavní listy neb dluhopisy než čl. 7., 41., 42. a 46. odst. 2. nařizují, má míti ústav ten právo to i na dále, avšak tak, že nesmí obnos zástavních listů neb dluhopisů převyšovati 20tinásobný obnos splaceného kapitálu základního (§ 48).

f) Na pohledávky hypothekární, ku krytí zástavních listů sloužící, kterých ústav již před tím nabyl, než nabyl zákon tento platnosti, nevztahují se nařízení zákona v § 6 odst. 2. a §§ 10—12 obsažená (§ 49).

---

[1]) T. j. aby věřitelé byli vůči pohledávání ze zástavních listů zajištěni.

g) K ustanovením čl. 24—28 v příčině bilancí, účtu o zisku a ztrátě a o zprávě obchodní musí dosavádní banky hypotheční vzíti zřetele teprvé v obchodním roce, který buď po r. 1900 neb v r. 1900 prošel (§ 50).

h) Je-li v době, kdy zákon tento vejde v platnost, při některém ústavu hypothekárním vydávání zást. listů dozoru státního komisaře svěřeno, lze práva a povinnosti, které dle § 22 odst. 2. a §§ 30—32, 41, 42 zák. důvěrníku příslušejí, i nadále svěřiti státnímu komissaři, dle § 4 odst. 3. zák. (jako zástupci dozorčího úřadu) určenému (§ 51).

i) Vydává-li některý hyp. ústav na základě pohledávky důchodové, která před 1. lednem 1899 jako reální břemeno byla v knize gruntovní zanešena, zvláštní dluhopisy, má v příčině jich býti přihlíženo obdobně k čl. 6., 22., resp. 35., 37. odst. 2., 3., 41. od. 1. a 51. zákona (§ 52).

k) Ústavy hypothekární mají povinnost započíti se zakládáním rejstříku v čl. 22., 41., 42. a 52. předepsaného, tím způsobem, aby rejstříky ty 1. ledna 1900 byly již založeny. Hned pak po 1. lednu 1900 mají dozorčímu úřadu oznámiti, že rejstříky jsou založeny a mají opis rejstříku, od důvěrníka neb komissaře (§ 4 odst. 3., § 51) potvrzený, úřadu dozorčímu předložiti. Jakmile by bylo oznámeno dozorčímu úřadu, že rejstřík jest založen, zaniknou práva zástavní, která byla pro věřitele ze zástavních listů dle zemských zákonů zřízena; též pozbývají tím závazky v stanovách neb v podmínkách listů zástavních obsažené, dle kterých ústav jest povinen pro zástavní listy právo zástavní zříditi, své platnosti (§ 53).

I. B.

Důvody, které ukládají zákonodárci přihlížeti k vydání zákona, dle kterého by majitelé zástavních listů bank hypothečních soustředili se k společnému hájení práv stejně jim příslušících — musely taktéž pobádati k péči o majitele podobných dluhopisů. Jsoutě to dluhopisy tak zvané dílečné (parciální) buď majiteli svědčící neb na řád znějící, tedy blankoindossamentem převoditelné.

Společné, jednotné hájení práv majitelů zástavních listů jest téměř nemožným aneb alespoň velice nesnadným, a to zejmena vůči značnému počtu věřitelů těch, kteří k tomu z největší části jsou neznámi, tak že souhlasu jich nelze vůbec neb jen nesnadně docíliti. Tak stává se, že pro případ nebezpečí, zejména pro případ konkursu jsou práva jejich, byť i zákonem uznaná, ohrožena.[1]) Důvody ty vedly k vydání zákona pro Německou

[1]) Srovn. důvody k zák. Něm. a souhlasné téměř důvody zák. rak. ze 24. dubna 1874 č. 48 ř. z., pak z 5. prosince 1877 č. 111 ř. z. (»Oesterr. Gesetze mit Materialien« od Kaserera ve Vídni u Alfr. Höldera 17, str. 11—37, 18 str. 37—78, 29 str. 15—50), k tomu můj spis § 1 str. 1 a násl.

říši ze dne 4. prosince 1899, platného zároveň s novým obč. zák. ode dne 1. ledna 1900.

Dle toho jest pak *vůdčím* bodem zákona, aby věřitelé z dluhopisů takových měli společný orgán, kterýmž by se mohli k jednotnému jednání k cíli uhájení svých společných zájmů usnášeti — čímž pak jsou *právě jen valné hromady*.

Až dosud postrádalo zákonodárství Německé říše podobného zákona. Pouze tu a tam byly tu zákony *partikulární*, které k důležitému předmětu tomu přihlížely, tak zejména v *Bavorsku* zák. ze dne 18. března 1896 v příčině papírů majiteli svědčících, a dříve již v *Brunšviku* zák. z 30. března 1881 o hypothece pro dluhopisy majiteli svědčící. (Srovn. Goldschmidtův čas. sv. 46 a 27, výše str. 259, pozn. 2. a 3.) Zákony tyto nařizují společné zastoupení věřitelů, zejména svolání věřitelstva k valným hromadám.

Pruský zákon ze dne 19. srpna 1895 [1]) týká se pouze práv zástavních na dráhy soukromé a dráhy soukromé a dráhy nižšího druhu.

Ostatní pak podobné zákony *partikulární* [2]) týkaly se pouze a jedině práv věřitelů z listů zástavních a jiných podobných dluhopisů při ústavech *hypothekárních*, byvše celkem sdělány dle vzoru osnovy říšského zákona z r. 1879 a 1880, který, jak jsme svrchu seznali (srovn. *obšírně* můj spis »Právo listů zástavních« a »Pfandbriefrecht« § 3) nebyl zákonodárnými sbory přijat.

V četných státech evropských bylo o práva věřitelů z dluhopisů tak zv. dílečných již dříve pečováno, jakož jsme již svrchu byli seznali. [3])

Poněvadž pak ani v *novém* obč. zák. pro říši Něm., který ostatně se též jen velice skrovně zabývá *papíry podobnými*, totiž *jen dluhopisy* majiteli svědčícími, *nikoli papíry* maj. sv. vůbec a to jen zejména závazky vydatelnými, pak dále některými otázkami práva *věcného*, jako nabytí vlastnictví, hypotheky, užívání, práva zástavního (čl. 793.—808., čl. 935., 1081.—1084., 1187.—1189., 1212.—1216.) — kdežto nový obchodní zákon něm. z 10./5. 1897 v čl. 367. (podobně jako o. z. obch. z r. 1862 v čl. 307.) se o papírech majiteli svědčících *toliko zmiňuje* (v příčině nabytí papírů těch), musilo zákonodárství pro říši Něm., když též v zák. z 13./7. 1899 o ústavech hypothekárních *otázku tuto* neupravilo, přihlížeti k vydání zvláštního zákona, který by zák. obč. a obchodní a zák. o hyp. bankách jaksi *doplňoval* a též *zároveň* s nimi

[1]) Goldschmidtův čas. pro obch. právo sv. 45 z r. 1896 str. 282 a následující: »Gesetz betreffend das Pfandrecht an Privateisenbahnen und Kleinbahnen und die Zwangsvollstreckung in dieselben«.

[2]) Srovn. některé zákony ty svrchu ad I. A.

[3]) V *Rakousku* zákonem ze dne 24. dubna 1874 č. 48 ř. z. a ze dne 5. prosince 1877 č. 181 ř. z., v *Uhřích* zák. ze dne 27./6. 1876, v *Švýcarsku* částečně spolk. zák. ze dne 24./6. 1876 v příčině zabavení a nucené likvidace dráh, v *Anglicku* různými zákony (viz svrchu ad A.).

platnosti nabyl, a to tím více, poněvadž (jak ze zprávy v říšském sněmu Něm. z 7./3. 1899 podané seznáváme) dluhopisy druhu tohoto v Něm. říši od dráh a průmyslových společností vydané včetně listů zástavních obnášely již tehdy okolo 10 tisíc millionů marek (srovn. též úvod).[1])

Proto sdělán zároveň s osnovou zákona o bankách hypothečních nástin zákona o společných právech majitelů dluhopisů dílečných a vyhlášen v t. zv. státním věstníku ze dne 27. května 1898. Dne 3./2. 1899 předložil říšský kancléř ř. sněmu něm. druhou opravenou osnovu, kde bylo zejména i k námitkám v četné literatuře vysloveným přihlíženo. (Literaturu tu viz již svrchu při zák. hyp.) Osnova ta byla v 51. sezení ř. sněmu ze dne s 7./3. 1899 komissi 21členné odevzdána, která dne 12./6. 1899 o osnově té velice důkladnou a obšírnou zprávu ř. sněmu podala, též četné změny, zejména také nové čl. (2., 21. a 22. navrhovala a opravy způsobila. Dne 21./11. 1899 byla pak osnova takto upravená většinou hlasů přijata, 4. prosince 1899 od císaře Německého schválena a 9. prosince 1899 v říšském zák. (č. 47. str. 631—698) uveřejněna, s platností od 1. ledna 1900 zároveň s novým obč. z. něm.

Podstatný obsah zákona toho jest tento: Zákon platí pro veškeré dluhopisy, které jednak vydány jsou v určitém obnosu nominálním, již napřed (při vydání) ustanoveném a to v penězích, a které poskytují věřitelům dle poměrů těchto cen stejných práv, zejména v příčině splacení, zúrokování a zajištění, srov. čl. 1. zák., k tomu motivy (velice důkladné) č. II. str. 909 a násl.

Zejména platí zákon ten nejen pro dluhopisy majiteli svědčící, nýbrž i podobně jako zákon o hypothečních bankách pro dluhopisy, které znějí na části a jež lze zejména žírem in bianco přenésti.

Zákon platí též dle čl. 26. pro dluhopisy, které byly před tím, než nabyl platnosti, vydány, avšak nevztahuje se dle čl. 22. k dluhopisům od říše, od některého spolkového státu neb od korporace veřejného práva vydané.

Zákony zemskými může býti platnost zákona tohoto též na dluhopisy korporací veřejného práva rozšířena (§ 24).

Jsou-li tedy takovéto dluhopisy od někoho, jenž v říši Německé bydlí, neb svůj živnostenský závod[2]) zde má, v tuzemsku vydány, které znějí na obnos nominální určitý a napřed určený, a věřitelům v poměru těchto cen stejných práv poskytují, a jestli obnosy nominální vydaných těchto dluhopisů celkem obnášejí nejméně 300 tisíc marek a počet vydaných kusů nejméně 300 jsou veškeří věřitelé z papírů těchto usnešeními, jež se stala shromážděním věřitelů z dluhopisů těch k obhájení společných

[1]) Proto praví Fleck (v Holdheimově čas. VII. z r. 1898 str 217), že bylo vydání zákona toho přímo nutností.

[2]) »Gewerbliche Niederlassung« § 1 — tedy šíře než »závod obchodní« (Handelsniederlassung) dle čl. 24. obch. z.

zájmů,[1]) vedle ustanovení zákona tohoto v á z á n i — čl. 1. odst. 1. Shromáždění věřitelů z dluhopisů těchto *může* sobě z e j m é n a zříditi k uhájení práv věřitelstva s p o l e č n é h o z á s t u p c e (čl. 1. odst. 2.)[2])

Shromáždění věřitelů n e n í však oprávněno[3]) zavázati věřitele k dalším d á v k á m nějakým — odst. 3.[4]) Taktéž není shromáždění věřitelů oprávněno p r á v n í p o v a h u dluhopisů změniti, zejména na ustavení s p o l e č n o s t i se usnésti, tak aby věřitelé z dluhopisů těch byli členy společnosti, která by závod dlužníkův sama provozovala — což musí zůstaveno býti úplně svobodné vůli j e d n o t l i v ý c h věřitelů (Motivy str. 910); naproti tomu jest shromáždění o p r á v n ě n o, dle potřeby práv z dluhopisů se vzdáti neb je obmeziti. (Srovn. dále § 11.)

Zákon nevztahuje se k s h r o m á ž d ě n í a zastoupení zástavních věřitelů d r á h vůbec a dráh nižší třídy zvláště vedle ustanovení z á k o n ů zemských, pokud se jedná o oddělené zaplacení těchto věřitelů z podstaty tělesa železničního (čl. 25.).

Klesne-li celkový obnos dluhopisů, jež jsou v oběhu, pod 100 tisíc marků aneb počet kusů pod 100, jest dlužník povinen to ihned v něm. říšském oznamovateli vyhlásiti. Od druhého dne po vyhlášení nelze více shromáždění věřitelů na základě tohoto zákona odbývati, od téhož dne zanikne též úřad společného zástupce věřitelstva (§ 2).

Shromáždění věřitelů svolává dlužník (§ 3 odst. 1). Věřitele m u s í dlužník svolati, jest-li to žádají věřitelé, jichž dluhopisy obnášejí 20tý díl celkového obnosu dluhopisů, jež jsou v oběhu, aneb žádá-li to zástupce věřitelů, od shromáždění věřitelstva zvolený; žádost musí býti písemná a uveden v ní účel i důvod svolání. Výlohy se svoláním a odbýváním shromáždění spojené nese dlužník, není-li v zákoně něco jiného ustanoveno (§ 3).

Kdyby dlužník žádosti takové (dle § 3) nevyhověl, může soud okresní, v jehož okrsku dlužník své bydliště neb živnostenský závod má, žadatele oprávniti, aby shromáždění sami svolali. Kdyby v té době neměl dlužník v říši Německé ani bydliště ani živnostenského závodu, jest příslušný soud, v jehož okresu týž posledně bydliště neb závod živnostenský měl.

Podají-li žádost věřitelé, musí své dluhopisy buď u říšské banky, u notáře neb na jiném místě, které vláda zemská určí, složiti. Zmocní-li soud žadatele k svolání shromáždění, může téže

---

[1]) Srovn. k tomu *Cosack* Hdlsr. § 66 a) str. 342 sl.
[2]) T ý ž str. 343
[3]) T ý ž Hdlsr. l c. str. 343.
[4]) Tak i navrhuje *Grünhut* změnu k osnově rak. zák. o zabezpečených dluhopisech bankovních (v panské sněmovně). Srovn. též svrchu úvod a Ger.-Halle č. 7. ze dne 17. listopadu 1901 a N. Fr. Pr. l. c. v § 24 osnovy Grünhutovy.

učiniti opatření v příčině předsednictví v hromadě té. Soud též rozhodne, zda-li výlohy, žádostí, svoláním a odbýváním shromáždění vzešlé, žadatelé neb dlužník nésti mají.

Prvé než soud rozhodne v příčině zmocnění k svolání shromáždění a útrat, má slyšeti, pokud to možno, dlužníka a je-li tu zástupce věřitelů, též tohoto. Proti rozhodnutí jest stížnost připuštěna, kterou dlužník ihned podati musí (§ 4).[1])

Podléhá-li závod dlužníkův státnímu dozoru,[2]) musí soud též před tím, než rozhodnutí dle § 4 vynese, slyšeti úřad dozorčí. Úřad dozorčí může shromáždění věřitelů na útraty dlužníka svolati neb i nařídíti, aby dlužník je svolal, úřad dozorčí jest též oprávněn, svého zástupce do shromáždění vyslati (§ 5).

Dle § 6 dlužno svolání uveřejniti po dvakráte v něm. říšs. oznamovateli a v jiných listech, ve kterých se v okresu soudním vklady do obchodního rejstříku vyhlašují; jedná-li o společnosti neb společenstva, nastoupí místo těchto posledních listy, ve kterých společnost svá ohlášení činiti povinna jest. Lhůta musí býti tak vyměřena, aby ode dne poslední vyhlášky do dne shromáždění alespoň 2 týdny zbylo času ku složení papírů dle § 10 odst. 2.

Stane-li se svolání následkem zmocnění soudu, musí se ohlášení k tomuto usnesení soudu táhnouti (§ 6). Při svolání věřitelů budiž účel shromáždění uveden a každému věřiteli na požádání opis návrhů dodán. O předmětech, které nebyly dle ustanovení § 6 odst. 1., 2. co do podstatného obsahu ohlášeny, nelze se usnášeti.

Ustanoveními § 3—6 jest se též říditi, když se jedná o vyhlášení předmětů, o kterých se má shromáždění usnášeti (§ 7).

Při početí shromáždění budiž ustanoven seznam věřitelů neb jich zástupců, kteří se byli dostavili, dle jména, bydliště a udáním obnosu dluhopisů, jež zastupují; seznam ten musí ihned po svém sdělání, nejdéle pak před prvním hlasováním býti k nahlédnutí vyložen, byv od předsedy podepsán § 8.

Má-li býti usnešení platné, musí býti protokollem od soudu nebo notáře sepsaným osvědčeno.

Protokoll musí obsahovati místo i den shromáždění, jméno soudu n b notáře, jakož i způsob a výsledek usnášení se. Protokollu budťež přiloženy mimo seznam přítomných věřitelů dle § 8 sestavený též veškeré doklady o řádném svolání shromáždění; dokladů těchto není potřebí přikládati, byly-li tytéž v protokolle dle svého obsahu uvedeny. Protokoll budiž soudem neb notářem potvrzen — svědků potřebí není § 9. Aby bylo usnešení platné, jest potřebí pravidlem v ě t š i n y hlasů odevzdaných, ač není-li

[1]) To jest do 2 neděl dle § 22 odst. 1. něm. říšs. zákona o nesporném řízení.

[2]) Tak zejména d r á h y a h y p o t e č n í b a n k y (dle motivů).

v zákoně jinak nařízeno.[1]) Většina čítá se dle obnosu dluhopisů. Je-li stejně hlasů, rozhoduje počet věřitelů. Čítají se však jen hlasy věřitelů, kteří nejdéle druhého dne před shromážděním složili dluhopisy u říšské banky, u notáře neb na místě, od vlády zemské k tomu určeném. — Lze též hlasovati plnomocníkem; plná moc musí býti písemná, což však postačí.

Dlužníků nepřísluší právo hlasování, byť i byl vlastníkem dluhopisů. Přisluší-li dlužníku na dluhopisy právo zástavní neb retenční, jest týž povinen k žádosti vlastníka dluhopisy ty na místě dle výše uvedeného ustanovení určeném, se zachováním práva zástavního neb retenčního, složiti, tak aby bylo vlastníku dluhopisů umožněno hlasování se zúčastniti; výlohy se složením papírů spojené nese vlastník zálohou (§ 10).

Shromáždění věřitelů jest sice oprávněno (srov. svrchu § 1) usnésti se na vzdání se neb obmezení práv věřitelů, zejména též na snížení míry úrokové neb sečkání — avšak toliko tehdy, je-li toho zapotřebí, aby se uvarovalo zastavení platů neb konkurs dlužníkův. K platnosti usnešení, jímž se věřitelé práv vzdávají neb k obmezení jich svolují, zapotřebí jest většiny nejméně tří čtvrtin odevzdaných hlasů; většina musí tedy sestávati nejméně z polovice nominální ceny všech dluhopisů v oběhu se nalézajících[2]) a nečiní li tato cena více než 12 millionů marek, musí obsahovati nejméně $^2/_3$ této ceny nominální; je-li pak cena mezi 16 a 12 milliony, musí činiti většina 8 millionů marek. Při tom se dluhopisy, které se nalézají ve vlastnictví dlužníkově, nečítají. Dlužník jest povinen ve shromáždění podati zprávu o obnosu dluhopisů, v oběhu se nalézajících, kterým právo hlasovati přísluší (§ 11).

Usnesení pak, dle §. 11. učiněné, musí pro všechny věřitele stejné podmínky stanoviti.[3]) Mají-li platiti nestejné podmínky, musí k tomu věřitelé, na jichž ujmu se tak děje, výslovně svoliti.[4]) Každá úmluva dlužníka neb osoby třetí s některým věřitelem, kterouž tomuto má býti větších prospěchů poskytnuto, jest neplatna.[5]) Usnešení věřitelstva, jež se stalo tím, že byly některým

[1]) K některým usnášením jest potřebí většiny $^3/_4$ hlasů (§ 11), a to zejména dle § 12 ad 2., dle § 14 ad 2., dle § 14 ad 3., dle § 14 ad 6. Srov. dále čl. tyto (§§ 11, 12, 14).

[2]) Srov. souhlasné návrhy *Grünhuta* (v panské sněmovně) k osnově v příčině zabezpečených dluhopisů bankovních (N. Fr. Pr. l. c. a G.-H. č. 7. ze dne 17. listopadu 1901). Proti tomu navrhuje *Ž. P.* v Ger. Halle č 7. ex 1901, aby bylo toliko žádáno $^3/_4$ hlasů vůbec všech v shromádění přítomných věřitelů tehdy, jest-li by v předchozím shromáždění nebyla polovice všech dluhopisů zastoupena (§ 21 osnovy *Grünhutovy.*)

[3]) Srov. podobné nařízení čl. 181. odst. 1. nového konk. ř pro říši Něm. (podobně čl. 168. starého k. ř. Něm. a též čl. 226. rak. ř. konk.)

[4]) Podobně čl. 181 odst. 2. nov. Něm. ř. konk

[5]) Tak čl. 181. odst. 3, Něm. konk. ř. a podobně čl. 226. odst. 2. rak. k. ř.

věřitelům zvláštní prospěchy poskytnuty, nemá vůči ostatním věřitelům závaznosti. Dlužník jest povinen usnešení dle ustanovení § 6. odst. 1. uveřejniti.

Zejména pak není věřitelstvo shromážděné oprávněno vzdáti se jistiny do výše nominální ceny dluhopisů (§ 12).[1])

Je-li podřízen závod dlužníkův státnímu dozoru, jest k platnosti usnešení dle § 10 schválení úřadu dozorčího zapotřebí. Úřad dozorčí má schválení jakož i též odepření téhož veřejně prohlásiti (§ 13).

Důležitá ustanovení obsahuje pak §§ 14—20 zák.[2])

Usnese-li se shromáždění, aby byl zřízen zástupce věřitelů, musí zároveň obor jeho oprávnění býti určen.

Je-li takto zástupce oprávněn, »aby přiváděl k platnosti práva věřitelův,« může se shromáždění též usnésti, že nejsou jednotliví věřitelé oprávněni, aby samostatně vystupovali.[3]) Avšak usnesení takové může se státi jen dle § 11 odst. 2.—4., § 12 odst. 2. a § 13 odst. 2., t. j. musí býti většina nejméně $^3/_4$ odevzdaných hlasů a to nejméně $^1/_2$ obnosů nominálních všech dluhopisů, event. $^2{}_3$ nom. ceny a obnáší-li nom. cena ta mezi 12—16 milliony marek, musí činiti většina ta 8 mill. marek (§ 11). Podmínky učiněné musí býti pro všecky věřitele stejné (§ 12) a musí event. dozorčí úřad usnesení schváliti (§ 13).

Zástupce věřitelů je jen tehdy oprávněn, vzdáti se práva věřitelův, byl-li k tomu výslovným usnesením věřitelů, které se musí vztahovati k jednotlivému případu, oprávněn. Usnesení to musí taktéž souhlasiti s ustanoveními §§ 11—13 (Srv. svrchu.)

Vede-li zástupce pro věřitelstvo spor, budiž považován za zákonného zástupce. Za útraty sporu, které věřitele stihnou, ručí dlužník, má však eventuelně postih proti věřitelům.

Je-li více zástupců zvoleno, mohou jen společně práva svá vykonávati, ač není-li jinak usnešeno. Věřitelstvo může zástupce kdykoliv odvolati; nárok na umluvenou odměnu zůstane mu však zachován. K platnosti usnesení odvolacího jest třeba $^3/_4$ odevzdaných hlasů — a byl-li zástupce zmocněn, aby výlučně sám přiváděl nároky věřitelstva k platnosti, musí hlasy ty obnášeti nejméně polovici nominální ceny všech v oběhu jsoucích dluho-

[1]) Může se tedy jen vzdáti, mimo případy čl. 11 (viz svrchu), zvláštních výhod dluhopisem poskytnutých ku př. praemie. Podle vzoru § 12 zní též další návrh *Grünhutův* k ochraně dluhopisů bankovních (N. Fr. Pr. l. c. a G. H č. 7./9. 1901) § 24.

[2]) Srov. k tomu úvahy a rozbor dále ad II.

[3]) Srov. záhadné ustanovení § 9 z. r. z 24./4. 1874, č. 48. ř. z., k tomu další úvaha ad II.

pisů. Též tu dlužno se říditi § 11 odst. 3. a 4. a § 12 odst. 2. (srov. svrchu) (§ 14).

Je-li dlužník společností neb právnickou osobou, jejíž členové usnášejí se v shromážděních, jest zástupce, dle tohoto zákona zřízený, oprávněn zúčastniti se shromáždění a porad těch.

Musejí li se dle zákona spisy, týkající se shromáždění těch neb stavu jmění neb závodu společnosti jednotlivým členům odevzdávati, musí se též zástupci věřitelstva spisy ty doručiti. (§ 15.)

Byl-li zřízen zástupce dle čl. 1189 nov. obč. zák. pro Něm. říši [1]) aneb dle ustanovení, které při vydání dluhopisů platně bylo učiněno, nemění zřízení zástupce dle zákona tohoto ničeho na jeho a povinnostech.

Zástupce takový může též vykonávati práva, která dle § 3 a 7. odst. 3. přísluší zástupci zvolenému od věřitelstva, v příčině svolání věřitelů a uveřejnění předmětů k usnášení se určených.

Žádají-li o to věřitelé, jichž dluhopisy obnášejí alespoň pětinu celkového obnosu dluhopisů v oběhu jsoucích, jest soud oprávněn z důležité příčiny zástupce odvolati. Příslušným jest soud dle § 4 (srv. svrchu). Soud má však před rozhodnutím slyšeti, pokud to možno, zástupce a dlužníka: Proti usnesení lze se ihned odvolati (§ 16).

Ustanovení to (§ 16) platí též pro zástupce, jenž pro majitele dluhopisů zřízen byl před tím, než obč. zák. pro říši Německou nabyl platnosti, dle práva tehdy platného, aneb jenž zřízen byl sice po tom, kdy obč. zák. nabyl platnosti, až do té doby, kdy kniha pozemková se pokládá za zřízenou a to dle zákona zemského zápisem do knihy hypothekární neb do knihy podobné.

K takovémuto zástupci dlužno vůči ustanovení § 44 odst. 2. zák. o knihách pozemkových [2]) přihlížeti stejně jako k zástupci dle čl. 1189. obč. zák. Totéž platí i v příčině zástupce, který byl od shromáždění věřitelů zvolen.[3])

---

[1]) Čl. 1189 nov. obč. zák. Něm. zní: »Jde-li o hypotheku způsobu v čl. 1187 naznačeného (t. j. z dluhopisu majiteli svědčícího, ze směnky aneb papíru na řád znějícího) může pro věřitele zřízen býti zástupce, který jest oprávněn o hypothece opatření pro věřitele i proti němu platné učiniti a věřitele zastupovati, jedná-li se o to, aby hypotheka byla přivedena k platnosti. Zřízení zástupce musí však býti do pozemkové knihy zapsáno.«

[2]) Nový zák. Něm. o kn. pozemkových ze dne 24. března 1897. Čl. 44. odst. 2. zní: »Toto nařízení (odst. 1.), že jedná-li se o hypotheku pro pohledávku majiteli svědčící, ze směnky neb listiny na řád znějící, lze zápis jen tehdy povoliti, byla-li istina předložena, na kteréž se zápis poznamená, nemá platnosti, jedná-li se o zápis na základě svolení zástupce dle čl. 1189 obč. z. zřízeného aneb výnosu soudního proti zástupci takovému vydaného.«

[3]) T. j. zvolen před platností obč. zák. dle dosavadně platného práva.

§ 18 jedná o případě, když na jmění dlužníkovo byl konkurs uvalen. V případě tom svolává a řídí shromáždění věřitelů dle § 1 (viz svrchu) soud konkursní. Ihned po vyhlášení konkursu jest soud ten povinen věřitele svolati, aby se usnesli o společném zástupci v řízení konkursním. Svolání shromáždění odpadne, byl-li již dříve usnesením věřitelstva společný zástupce zvolen.

Mimo případy v § 3 odst. 2. vyznačené (když určené tam množství věřitelů neb zástupce za to žádá) jest soud konkursní povinnen věřitelstvo i tehdy svolati, žádá-li za to správce konkursu neb výbor věřitelů aneb úřad dozorčí. Týž soud též ustanoví místo, kde mají věřitelé své dluhopisy složiti. K ustanovením čl. 5. odst. 1. a 2., § 11 odst. 2., § 12 odst. 3. a § 13 nelze se tu táhnouti.[1])

Přihlásil-li společný zástupce od věřitelstva zřízený, pohledávky z dluhopisů ku konkursu, není třeba, aby byly dluhopisy tyto k přihlášce přiloženy. Jedná-li se však o vyzdvižení obnosů na dluhopisy přihlášené při rozdělování konkursní podstaty připadající, musí býti dluhopisy ty předloženy. V tomto případě nelze se však k § 14 odst. 2. táhnouti[2]) (§ 19).

§ 20 prohlašuje, že práva, která zákonem shromáždění věřitelů a zástupci věřitelstva jsou přikázána, jsou »jus cogens«, jichž nelze ustanovením v dluhopisech vyloučiti neb obmeziti.

§§ 21—23 obsahuje ustanovení trestní a to:

a) Dle § 20 propadá vězení neb pokutě ten, kdo dluhopisů, jež se nalézají v držení dlužníka, jinému k tomu konci odevzdá, aby týž proti ustanovení § 10 odst. 4. na místě dlužníka hlasoval. Témuž trestu propadá, kdo dluhopisů k účeli tomu použije. Na pokutu lze uznati, je-li tu okolností polehčujících.

b) Dle § 22 budiž potrestán vězením až do 1 roku aneb pokutou až do 3000 marek, kdo v prohlášeních dle § 2 (klesl-li počet neb obnos dluhopisů) neb na zprávě, kterou dle čl. 11. odst. 4 podati povinen jest (o počtu dluhopisů v oběhu jsoucích) nesprávné údaje vědomě učiní o tom, což mu po zákoně jest vysvětliti. Podobně budiž pokutován až do 3000 marek ten, kdo prohlášení v § 2. nařízené opomine.

c) Pokutou až do 3000 marek aneb vězením až do 1 roku tresce se, kdo sobě zvláštních výhod vymíní, aby v shromá-

[1]) Dle § 5 odst. 1. a 2. má býti dozorčí úřad slyšen, než li soud okresní svolá shromáždění, a může úřad dohlédací též buď sám shromáždění svolati, aneb svolání dlužníku nařiditi.

§ 11 odst. 2. jedná o obmezení a vzdání se práv, když jest tu nebezpečí, že by dlužník zastavil platy neb upadl do konkursu; § 12 odst. 3. jedná o podmínkách narovnání a potvrzení usnešení věřitelů dozorčím úřadem (srv. svrchu).

[2]) Dle něhož v případě, byl-li společný zástupce věřitelů zmocněn, práva jich k platnosti přiváděti, může shromáždění věřitelů se usnésti, že jednotliví věřitelé nejsou oprávněni, práv svých k platnosti přiváděti.

ždění věřitelů v jistém smyslu hlasoval aneb se hlasování nezúčastnil; stejný trest stihne toho, kdo zvláštních výhod slibuje neb poskytuje za to, aby kdos v shromáždění věřitelů v jistém smyslu hlasoval aneb hlasování se zdržel (§ 23).[1])

§§ 24—26 obsahují přechodní ustanovení, jež jsme již při čl. 1. podstatně seznali:

a) že zákon tento nevztahuje se na dluhopisy říše, neb některého státu spolkového neb některé korporace veřejného práva, že však zemskými zákony mohou též ustanovení tohoto zákona na dluhopisy korporací práva veřejného býti rozšířena (§ 24),

b) že zákon netýká se nařízení zemských o shromážděních a o zastoupení zástavních věřitelů drah nižšího řádu, pokud se jedná o řízení k zvláštnímu uspokojení těchto věřitelů z podstatných částí tělesa dráhy (§ 25);

c) že však zákonem tímto dlužno se říditi i v příčině dluhopisů, které byly dříve vydány, než nabyl zákon platnosti (§ 26).

Zákon nabývá platnosti stejně s novým zákonníkem občanským pro Něm. říši, tedy 1. lednem 1900 (§ 26).

II. Úvahy.

Oba nové zákony říše Něm. mají důležitosti pro nás zejména v tom směru, že lze z nich seznati při četných, tak neobyčejně nesnadných otázkách z jakého stanoviska, od našeho rak. zákonodárství rozdílného, Něm. zákony vycházejí, a takto pak připraviti se ponenáhlu na některé nutné opravy zákonů těch u nás. Proto seznavše v předchozích odstavcích podstatný obsah obou těchto zákonů, chceme nyní obírati se blíže s některými ustanoveními, která zejména pro nás v Rakousku jsou rovněž důležitými jakož i zajímavými.

1. »*O společných záležitostech.*« Jak svrchu (ad I B. k § 1 a § 14, též ad I. A. k § 35 a j. v.)[2]) uvedeno, zavazují usnesení, která byla v shromáždění věřitelů z dluhopisů v čl. 1. zák. 4/12. 1899 vyznačených k obhájení společných zájmů učiněna, podle zákona tohoto všecky věřitele z dluhopisů těch a může sobě též shromáždění věřitelů zříditi k hájení práv svých společného zástupce (§ 1).

Zřízen-li takto shromážděním věřitelů zástupce, musí též zároveň obor jeho právomocnosti býti určen.

Je-li zástupce zmocněn, aby přiváděl práva věřitelů k platnosti, může se shromáždění věřitelů usnésti, že jednotliví věřitelé oprávněni nejsou, samostatně vystupovati § 14; v pří-

[1]) Podobně, jako ustanovují §§ 21 a 23, navrhuje *Grünhut* pro zákon o zabezpečených dluhopisech bankovních. Srv. G. Halle ze dne 17. listopadu 1901 a N. Fr. Presse ze dne 25. října 1901 (k § 31 násl. *Grünhutovy* osnovy).

[2]) Srv. též návrhy *Grünhutovy* v úvodu a dále.

čině usnesení toho dlužno přihlížeti též k § 11 odst. 2., 4., § 12 odst. 2. a § 13 (srv. svrchu).

Jedná-li se však o to, aby se zástupce vzdal práv, věřitelům příslušejících, jest k tomu potřebí usnesení, táhnoucího se k jednotlivému případu (a též podléhajícího ustanovením §§ 11 až 13.) (Ostatně srv. svrchu k §§ 11—13, 14—17.) Byl-li na jmění dlužníkovo uvalen konkurs, jest povinností soudu konkursního shromáždění věřitelů svolati. Tak státi se musí bez prodlení po prohlášení konkursu, aby učiněno bylo usnesení o zřízení společného zástupce v konkursu.

Bylo-li již dříve usnesení v příčině zřízení společného zástupce učiněno, není svolání shromáždění více potřebí § 18.

Ustanovení tato zák. ze dne 4. prosince 1899 platí též pro banky hypothekární dle zák. ze dne 13. července 1899. Srv. m. j. § 35 tohoto zákona, pak § 6 a motivy; § 14 a j. ovšem jen tehdy, jest-li tu jsou požadavky zákona ze dne 4./12. 1899 hl. v § 1 (Srv. svrchu ad I. B. k čl. 1.)

Tedy i věřitelé ze zástavních listů mohou si voliti společného zástupce. Nebyl-li zástupce před prohlášením konkursu na jmění banky hypothekární zřízen, musí býti ihned po uvalení konkursu shromáždění věřitelů z listů zástavních svoláno, aby se usneslo o zřízení společného zástupce v konkursním řízení. Jest-li shromáždění věřitelů zástupce takového zvolí, musí, jak jsme svrchu seznali, býti též obor jeho právomocnosti určen. (§ 14 zák. ad I. B.)

Stalo-li se tak a bylo-li usnešeno výslovně,[1]) že zástupce jest oprávněn, aby práva věřitelů v konkursu přivedl k platnosti, nejsou pak jednotliví věřitelé oprávněni, samostatně v řízení konkursním svá práva hájiti. (§ 14 zák. o spol. zál., § 35 násl. zák. o bank. hyp.)

Zejména nejsou v případě tomto jednotliví věřitelé oprávněni, své pohledávky (z dluhopisů neb zást. listů) ke konkursu přihlásiti a právo hlasovací vykonávati. Obé přísluší v případě tomto pouze a jediné společnému zástupci.

A byl-li společný zástupce toliko zmocněn, aby pohledávky z dluhopisů neb zást. listů v konkursním řízení přivedl k platnosti, jest též jen oprávněn, práva věřitelů hájiti, zejména pohledávky ke konkursní podstatě přihlásiti a právo hlasovací vykonati (§ 11 a 18 zák. o spol. zálež., též motivy na str. 917), není však oprávněn, práv věřitelských se vzdáti neb je obmeziti.

Nebyl-li však vůbec společný zástupce zřízen, aneb nebyl-li společný zástupce oprávněn, aby přivedl práva věřitelů z dluhopisů neb zást. listů v konkursu dlužníka k platnosti,

[1]) Usnešení má se státi dle čl. 11., 12., 13. zák. ad I. B. srv. svrchu.

jest každý jednotlivý věřitel oprávněn, svoji pohledávku ke konkursu přihlásiti. Týž musí však vedle ustanovení (§ 19 zák. o spol. zál.) dluhopisy neb zástav. listy k přihlášce (v prvopisu neb opisu) přiložiti, kdežto společného zástupce zákon (§ 19) tohoto závazku sprošťuje.

Nové zákony německé rozluštily takto otázky dle rak. zákonů ze dne 4. dubna 1874 č. 48. a 49. ř. z. velice sporné.[1])

Zák. ze dne 24. dubna 1874 č. 49 ř. z. (k tomu § 3 zák. ze 24. dubna 1874 č. 48 ř. z. v příčině zást. listů platný) nařizuje v § 9: »Jedná-li se o záležitosti, které jsou veškerým majitelům dílečných dluhopisů společnými, nemohou jednotliví majitelé papírů svá práva samostatně k platnosti přiváděti.« K tomu povolán jest společný opatrovník a jednotliví majitelé papírů mají pak jen na vůli, v případě, jedná-li se o spor od společného opatrovníka vedený, na své útraty co intervenienti ve sporu se súčastniti (§ 9 ze dne 24. dubna 1874 č. 49 ř. z., k tomu § 3 zák. z 24. dubna 1874 č. 48 ř. z.)

Avšak zákony z 24. dubna 1874 č. 48 a 49 ř. z. nikde neuvádějí, které záležitosti vlastně dlužno pokládati za společné a též motivy k zákonům těm o příčině té vysvětlení nepodávají.[2])

Bylo vysloveno v příčině té mínění,[3]) že za společná lze pokládati pouze a jedině práva, která se týkají přímo zvláštního krytí papírů. Proto prý není též právo k přihlášce nároků majitelů zástavních listů ke konkursu dlužníka právem společným a nepřísluší prý tedy společnému opatrovníku právo, nároky z veškerých listů zástavních ku konkursu přihlásiti. Obzvláště ale není prý tedy též právo hlasovací v konkursu dlužníka (ústavu) právem společným a nepřísluší tedy prý společnému opatrovníku zástavních listů právo hlasovací.[4])

Naproti tomu hájen od nás náhled, že společnými jsou veškerá práva, která se všech majitelů papíru stejnoměrně týkají, tedy práva, jež z papíru samého, z jeho vlastnictví vyplývají (podobně rozh. nejv. s. z. 27./3. 1879 č. 34, č. 17 J. Bl. z r. 1877, též Jur. Bl. č. 5 a 6 z r. 1877 a důvody rozh. nejv. soudu z 15./10. 1899 č. 11050).

Zejména pak jest též společný zástupce (kurator) povolán k tomu, aby přiváděl práva věřitelů z papírů těch v konkursu dlužníka k platnosti, aby obzvláště návrhy z papírů

---

[1]) Srovn. k tomu můj spis »Právo listů zástavních« § 10 str. 59 a násl. pak § 12 str. 109 a násl., (obšírněji) něm spis »Das Pfandbriefrecht« §§ 10 a 12.

[2]) Srovn. můj výše uvedený spis l. cit.

[3]) Zejména Krasnopolski, »Uiber die Stellung des Pfandbriefcurators (Jur. Vierteljahrschr. des deutschen Juristenvereines in Prag 1885 a Frankl. (Jur. Vierjahr. sv. 24. seš. 1. 1892 str. 55 a násl. a tamtéž z r. 1895.)

[4]) Srovn. pozn. 4. a můj spis český i něm. § 10.

ke konkursní podstatě přihlásil, a právo hlasovací vykonával.

Vždyť jest dle rak. zák. z 24./4. 1874 č. 48 a 49 ř. z. (§§ 1, 3) právě nejvýtečnějším případem zřízení společného opatrovníka uvalení konkursu (srov. též dole) na jmění dlužníkovo! Má li společný kurator v konkursu právo věřitelů z papírů hájiti a k platnosti přiváděti, musí mu příslušeti zajisté též právo nároky ty ke konkursu přihlásiti. (Srovn. též zprávu kommisse panské sněmovny k zák. ze dne 24./4. 1874 č. 48 ř. z. a Kaserer hl. str. 20 a j. v.[1])

Přísluší-li však společnému opatrovníku právo, aby v konkursu dlužníka nároky z papírů k platnosti přiváděl, a zejména je i ke konkursu přihlásil, musí mu též příslušeti právo hlasovací v konkursu. Neb uvážíme-li, že dle § 2 zák. ze dne 24. dubna r. 1874 č. 48. ř. z. tvoří předměty majetkové, které určeny jsou předkem ku krytí nároků z listů zástavních, v konkursu ústavu zvláštní podstatu, že dále dle § 30. odst. 3. konk. ř. jsou majitelé zástavních listů — poněvadž jim přísluší zároveň osobní nárok proti ústavu, od kterého listy zástavní byly vydány — oprávněni, též proti všeobecné podstatě, jakožto věřitelé konkursní svá práva k platnosti přivésti a že zajisté jest věcí společného opatrovníka, aby nároky ze zástavních listů ke konkursu ohlásil, a vůbec k platnosti přivedl (srovn. též §§ 6, 7 a 12), — nelze zajisté pochybovati, že společnému opatrovníku přísluší dle rak. zákonů právo volební a hlasovací co právo společné v konkursu ústavu (srovn. § 30. odst. 3 §§ 109, 42, 43, 74 rak. ř. konk. ze dne 25. prosince 1868 č. 1. ř. z. z roku 1869.).

Zřejmo, že náhled od nás hájený nalezl ohlasu v nových zákonech říše německé.

Ovšem bylo by velice žádoucno, aby zákon rakouský doplněn byl zejména v tom směru, buď aby určitěji vysloveno bylo jednak, které záležitosti jsou společné[2]) a pokud a kdy společný kurator jest povolán, práva z papírů ke konkursu přihlásiti a práva hlasovacího užíti, aneb aby po vzoru Něm. zákonů bylo určeno, že mají věřitelé právo, sobě ihned společného zástupce zříditi a kruh jeho působnosti vyměřiti, (§ 1 a 14 Něm. zák. o spol. zál.), a nebyl-li takový zástupce společný ihned zřízen, že má ihned po uvalení konkursu na jmění dluž-

[1]) Obšírně v mém spise českém a zejména v německém § 10 a též § 12 str. 80 a násl.

[2]) Tomu ani nevyhovuje osnova *Grünhutova* (srovn. N. Fr. Pr. z 25. října r. 1901 a G.-Halle ze dne 17. listopadu 1901). Čl. 4. ustanovuje totiž: »Majitele dluhopisů dílečných zastupuje v záležitostech, které se týkají jich práv společných, zejména pak práva všem věřitelům na zvláštní krytí poskytnutého, před soudem i mimo soud, a též i v konkursu jediné a výlučně společný opatrovník«. Nelze ovšem upříti, že Grünhut z velké části přilnul k našemu náhledu.

níkovo býti věřitelstvo z papírů k volbě společného zástupce v konkursu svoláno a že musí býti vždy obor působnosti jeho určen (§ 14 cit. Něm. zák.) V mezích této působnosti jest pak vyloučeno, aby jednotliví věřitelé samostatně vystupovali. Bylo-li zástupci takto svěřeno, aby k platnosti přivedl nároky věřitelů z papírů v konkursu, jest k přihlášení ke konkursu a k hlasování oprávněn (§§ 14, 18. Něm. zák. o spol. z., § 35. Něm. zák. o bankách hyp.) Zřejmo, že zákon v něm. říši zaujal stanovisko nejširší autonomie věřitelstva.[1])

2. Společný zástupce (společný opatrovník):

Jak jsme právě seznali, jest dle nových zákonů v něm. říši úplně ponecháno věřitelstvu, aby sobě společného zástupce zvolilo. Dle § 1 zák. o spol. zál. mohou sobě totiž věřitelé ve svém shromáždění zástupce společného zříditi, dle § 14 pak téhož zák. musí věřitelstvo, zřídivši sobě společného zástupce, obor jeho působnosti ihned též vyměřiti.

Nestalo-li se to však, musí dle § 13 ihned po uvalení konkursu na jmění dlužníkovo konkursní soud shromáždění věřitelů svolati, aby se usneslo o zřízení společného zástupce. Totéž platí pak i o věřitelích z listů zástavních dle § 35 zák. o bankách hypothečních (srovn. svrchu).

Zaujaly tedy, jak svrchu podotknuto, zákony v Něm. říši úplně stanovisko autonomie věřitelstva.

Jinak dle výše uvedených zákonů rakouských. Dle těchto zákonů §§ 1—4 zák. ze 24./4. 1874 č. 49 ř. z. a § 3 zák. ze 24./4. 1874 č. 48. ř. z.) zřizuje společného opatrovníka i pro majitele dílečných dluhopisů i pro majitele zástavních listů povždy c. k. soud. Zřízení to může se dle rak. zák. státi jen v případech v zákonech z 24./4. 1874 č. 49 a 48 ř. z. uvedených, kdežto dle zákonů v Něm. říši mají věřitelé úplně na vůli, společného zástupce zříditi čili nic.

Dle § 1 zák. ze dne 24./4. 1874 č. 49. ř. z. má totiž soud pro majitele dílečných dluhopisů zříditi společného opatrovníka ve všech případech, kde by se shledalo,

---

[1]) Jedná-li se o to, aby se čítaly hlasy nikoliv pouze dle nominální ceny papírů, nýbrž i dle hlav věřitelů, nemá sice něm. zákon určitého ustanovení, však dle »motivů« (str. 917, srovn. Motivy nám nepřístupné vůbec u Merzbachera n. j. m.) přísluší tu soudu, aby v případech těch podle svého uznání vůči §§ 95., 96. nového konk. ř. něm. rozhodl. Srovn. též Merzbacher n. u. m. str. 91. Čl. 95 a 96 konk. ř. něm. ze 27. května 1898 str. 229 a násl. ř. z. jednají o hlasování věřitelů, jichž pohledávky jsou dosud sporné, neb které nebyly dosud zkoušeny (§ 95), jakož i zejména, které přísluší věřitelům, kteří mají právo na oddělené uspokojení (t. j. dle rak. práva konk. §§ 30, 31 a násl právo zástavní) (§ 96 n. ř. konk.). K těmto posledně jmenovaným pohledávkám patří právě též pohledávky ze zástavních listů dle § 34 zák. o b. hyp., viz svrchu.

a) že by byla práva věřitelů těch ohrožena, kdyby tu nebylo společného zastoupení, neb

b) že by jinak práva osob třetích byla zdržována;

c) kdyby na jmění dlužníka z dílečných dluhopisů byl uvalen konkurs.

Dle § 3 zák. ze dne 24. dubna 1874 č. 48 ř. z. pak má c. k. soud zříditi společného opatrovníka pro majitele listů zástavních:

a) když v případech, kde by na některý majetkový předmět, který slouží ku krytí listů zástavních, byla vedena exekuce, c. k. vládní komisař, seznav, že jsou práva majitelů listů zástavních ohrožena, o zřízení společného opatrovníka žádá;

b) když za to žádá ten (buď majitel zástavních listů neb osoba třetí), jehož práva jsou proto, že není tu společného zastoupení, zdržována;

c) jestli byl na jmění hypothekárního ústavu uvalen konkurs.[1])

Pouze v příčině zřízení společného zástupce (čili spol. opatrovníka) v konkursu dlužníkově dovolujeme si vysloviti náhled neb návrh od znění zákona Něm. říše se odchylující (§ 18 zák. o spol. zál. ze dne 4. prosince 1899 a § 35 zák. o bank. hyp. ze dne 13. července 1899).

Dle § 18 zák. o spol. z. ze dne 4. prosince 1899 a § 35 zák. o hyp. bank. ze dne 13. července 1899 musí sice ihned, jakmile byl na jmění dlužníkovo konkurs uvalen, shromáždění věřitelů býti svoláno, aby se usneslo na zřízení společného zástupce věřitelstva v konkursu. Avšak i tu mají věřitelé, jako vůbec dle §§ 1 a 14 zák., na vůli, chtějí li zástupce společného zříditi čili nic (srovn. též motivy

---

[1]) Chvalitebné jest ustanovení v čl. 3. *Grünhutovy* osnovy, dle něhož musí vydatel dluhopisů, kterým poskytuje se zvláštního krytí, před vydáním jich žádati za zřízení společného opatrovníka. Jedná li se o dluhopisy jiného druhu (tedy bez zvláštního krytí), má býti společný opatrovník zřízen teprv v případech, jakéž zákon ze dne 24. dubna 1874 č. 49 ř. z. v § 1 uvádí. Společný opatrovník dle Grünhutovy osnovy má však mnohem širší obor působnosti, než společný opatrovník dle zák. ze dne 24. dubna 1874 č. 48 a 49 ř. z. — vykonává týž zajisté též funkce c. k. vládního komisaře buď sám neb s tímto společně; dále musí dle čl. 9. spol. opatrovník za krytím dluhopisu potvrditi před vydáním téhož, že jest náležitě kryt, musí spolu s c. k. vládním komisařem bdíti nad tím, aby o jmění ke krytí ustanoveném nebylo bez jeho a c. k. komisaře písemného svolení disponováno (§§ 12 a 15); peníze a cenné papíry, ku krytí určené, uzavírá spol. kurator a c. k. vládní komisař spolu s ústavem (§ 16); o splátkách na jistiny hypothekární a o exekucích musí býti spol. opatrovník i c. k. vládní komisař vždy zpraven (§ 15), podobně i o došlém knihovním výmazu (§ 19) a o exekucích (§ 20), ve kterém případě má spol. opatrovník podobně jako dle § 3 zák. ze dne 24. dubna 1874 č. 48 ř. z. zvláštní krytí obhájiti a j. v O zastupování společným opatrovníkem srovn. ad 1). Takto vykonávají spol. opatrovník a vládní komisař celkem funkce důvěrníka (Treuhänder) dle Něm. zák. ze dne 13. července 1899 § 29 a násl. Srovn. ad I. A.

str. 917). Zřídí-li se společný zástupce, musí pak ovšem dle § 14 cit. zák. býti obor jeho působnosti určen a byl-li pouze zmocněn, aby práva věřitelů přivedl v konkursu k platnosti, jest pak jen oprávněn, pohledávky z papírů ke konkursu přihlásiti a právo hlasovací vykonati, nikoliv však práv věřitelům příslušících se vzdáti neb je obmeziti (srovn. svrchu). S ustanovením tímto nelze nám souhlasiti. Byť i mimo konkurs bylo věřitelstvo úplně autonomní, nelze rozšířiti autonomii tu i pro případ konkursu. Tu dlužno spíše ustanoviti, že v případě konkursu dlužníka musí býti společný zástupce zřízen, aby věřitelstvo v řízení konkursním hájil, práva jich k platnosti přivedl, zejména pak právo přednostní dle Něm. zák. hyp. § 35 na základě rejstříku o zást. listech hájil, nároky věřitelů ke konkursu přihlásil a právo hlasovací vykonal. Důvody k tomu jsou četné i závažné jednak v povaze řízení konkursního spočívající, jednak z úmyslu zákonodárce, dle kterého vůbec zákon tento vydán byl, vyplývající. V konkursu dlužníkově jsou vždy práva věřitelů z papírů více méně ohrožena, a minul by se právě zákon ten k uhájení práv věřitelstva vydaný přímo svým účelem, kdyby v konkursu postrádali věřitelé (byvše snad při dotčeném shromáždění, kde se usnášejí, má-li se společný zástupce zříditi čili nic, přehlasováni) řádného zastoupení. K tomu vyžaduje rozhodně též správnost řízení konkursního, aby byl společný zástupce věřitelstva zřízen (srovn. můj něm. spis § 12 str. 90. a násl.). Zejména dlužno tu též uvážiti, že, jakož § 20. zák. ze dne 4. prosince 1899 nařizuje, ustanovení zákona toho v příčině práv shromáždění věřitelů a práv společného zástupce jsou »jus cogens«; z toho též důvodu dlužno zřízení společného zástupce pokládati za nevylučitelné (srovn. též § 3 rak. zák, ze dne 24. dubna 1874 č. 48 ř. z. a motivy.

Ustanovení zákonů Německých jsou pro nás ještě v jiných směrech poučná.

Jak svrchu uvedeno, musí býti dle zákonů v Něm. říši obor působnosti společného zástupce od věřitelstva určen (§ 14 zák. o spol. zál.).[1]) Podobně byl-li teprv v konkursním řízení společný zástupce ustanoven (§ 18 zák. o spol. z., § 35 zák. o bank. hyp.). Tím jest zajisté četným sporům v příčině práv a povinností společného zástupce (neb dle rak. pr. »společného opatrovníka«) přítrž učiněna.

Jinak v Rakousku. Dle § 3 zák. ze dne 24. dubna 1874 č. 48 ř. z. má se k společnému opatrovníku pro majitele zástavních listů přihlížeti stejnou měrou, jako k společnému opatrovníku pro majitele dílečných dluhopisů dle § 6 zák. ze dne 24. dubna 1874 č. 49 ř. z. Dle § 6 pak zákona ze dne 24. dubna 1874 č. 49 ř. z.

[1]) § 14 ustanovuje: »beschliesst die Versammlung die Bestellung eines Vertreters der Gläubiger, so muss zugleich der Umfang seiner Befugnisse bestimmt werden.«

»řídí se práva a povinnosti společného opatrovníka dle úlohy na něho vznešené a dle účelu zřízení a dlužno přihlížeti k všeobecným nařízením vydaným o opatrovnících, kterýmž přísluší v jednotlivých případech hájiti práva kurandů, ač jestli v tomto zákoně (ze dne 24. dubna 1874) není něco jiného ustanoveno».

Z toho již lze seznati, že ustanovení zákona Rakouského v příčině práv a povinností společného opatrovníka jsou velice neurčitá. Z praktických pak případů konkretních nabýváme zkušenosti, že jsou to předpisy nejen nejasné, záhadné, nýbrž i nedokonalé. Tak zejména seznali jsme to v konkursu »České společnosti pro úvěr hypotheční«, jakož jest též vylíčeno ve spisech našich »Právo listů zástavních« a »Das Pfandbriefrecht« zejména v § 12 str. 66—85 a resp. str. 90—112; tak i nejnověji v stejných celkem případech dvou českých drah: dráhy to pražsko-duchcovské a buštěhradské.[1])

K tomu dlužno uvážiti, že dle těchto předpisů rak. zákonů ze dne 24. dubna 1874 č. 48 a 49 ř. z. a zejména i dle výslovného ustanovení čl. 1. a násl. zák. ze dne 5. prosince 1877 č. 111 ř. z. musí společný opatrovník v záležitostech důležitých žádati teprve u c. k. soudu opatrovnického za vrchnoporučenské povolení, aby dotčené kroky v zájmu opatrovanců svých mohl předsevzíti.[2])

Jinak zajisté tedy dle zákonů v Něm. říši, kde jest úplně a pouze i jedině na vůli a usnešení věřitelů, jaké kroky v zájmu uhájení svých práv chtějí předsevzíti. (Srovn. též *Cosack* l. c. § 66).[3])

---

[1]) Srovn. jednak »Der Verlosungsconflict der 5% Prioritätobligationen der k. k. priv. Prag-Duxer-Eisenbahn« (od spol. opatrovníka Dra Marka) v Praze 1898. jakož i: »Äusserung des Dr. Adalbert Salz m. noe. der Prag-Duxer-Eisenbahn« (v Praze 1897) od zástupce dráhy proti opatrovníku. Dále rozh. c. k. nejvyššího soudu v pod bné věci dráhy Buštěhradské ze dne 13 června 1901.

[2]) Srovn. případy právě uvedené, kde opatrovníku povolení uděleno nebylo. Dle osnovy *Grünhutovy* §§ 21—25 má v případech, ve kterých se jedná o to, aby se práva majitelů dílečných dluhopisů obmezila aneb ve kterých se jedná o jich vzdání se, společný opatrovník svolati shromáždění věřitelů, jichž usnesení jest vázáno na určitý počet hlasů (§ 24, srovn. též úvod, dle vzoru to něm. zák z 4/12. 1899 §§ 11, 12) — mimo to jest však i potřebí schválení soudu opatrovnického § 25. Shromáždění nemá však vůbec práva usnášeti o tom, že se má vzdáno býti nároků kapitálových, neb že mají strženy býti majitelům dluhopisů další srážky (§ 24). Neplatné jest usnešení (dle vzoru Něm. zák. z 4./12. 1899 § 12), kteréž činí pro některé majitele dluhopisů neb některé kategorie jich prospěšnější podmínky (§ 24).

[3]) Ostatně uznává i Rakouský i Německý řád konkursní zásadu autonomie věřitelstva. K otázce té srovn. nejnověji zajímavý článek *Franklův* v Jur. Vierteljahrschft. z r 1901 (též jako zvláštní otisk) str. 140—148, proti článku *Ehrenzweiga* tamtéž, na obmezení autonomie věřitelstva v konkursu čelící. — Dle něm. zák. jest též k některým usnešením věřitelstva potřebí schválení, avšak nikoliv soudu nýbrž dozorčího úřadu, když totiž podnik dlužníkův podléhá dozoru státnímu. Srvn. svrchu ad I. A. čl. 5. a 13. a ad I. A. čl. 4.

3. Co se pak týká právních poměrů v konkursu dlužníkově (ústavu hypothekárního) tu dlužno především blíže přihlédnouti k ustanovení čl. 35. zák. z 13. července 1899 o bankách hypothečních, který nařizuje: »že v konkursu na jmění banky hypothekární mají pohledávky věřitelů ze zástavních listů přednost přede všemi ostatními věřiteli konkursními, pokud se týká hypothekárních pohledávek a cenných papírů, jež jsou v hypotheční rejstřík (srovn. svrchu k čl. 22., 30., 35) zanešeny. Tak i v příčině peněz, které byly důvěrníku (Treuhänder)[1]) ku krytí zástavních listů k uschování odevzdány (dle čl. 6.). Věřitelé z listů zástavních požívají mezi sebou stejného pořadí.

V příčině ostatního jmění banky přísluší věřitelům ze zástavních listů stejné právo s věřiteli, kteří dle čl. 64., 153., 155., 156. a 168. něm. ř. konk. (z r. 1898) jsou oprávněni žádati oddělené uspokojení (ostatní obsah čl. 35. srov. svrchu).

Z toho seznáváme, že

a) věřitelům ze zástavních listů přísluší v příčině jmění, v rejstřík hypoteční zanešeného, právo přednostní, nikoliv tedy právo zástavní. Avšak zákon německý přijal ustanovení toto o právu přednosti místo o právu zástavním, ne z důvodů právnických, nýbrž, jak z motivů vysvítá, proto, »poněvadž zakládání pozemkových knih, zejména v některých částech říše Něm. ještě delší čas bude vyžadovati, tak že by zákon, dle něhož by věřitelům ze zást. listů příslušelo právo zástavní, způsobil právní poměry velice spletité.«[2]) Toto právo přednostní jest totožné s právem věřitelů v konkursu dle §§ 48. a 49. konk. ř. Něm. (ze 17./5. 1898),[3]) kterýmž přísluší právo na oddělené uspokojení.

Avšak jest tu zaznamenati odchylku od ř. konk. potud, že dle § 47 k. ř. má právo toto pouze v příčině jmění nemovitého místo, dle zákona o hypotečních bankách § 35 však v příčině hypothekárních pohledávek a cenných papírů, v rejstřík zapsaných, a též i peněz důvěrníku dle § 6 zák. odevzdaných (srovn. svrchu k § 6).

b) A jakož věřitelé, jimž v konkursu přísluší právo na oddělené zaplacení, jsou oprávněni pro obnos, který z jmění, na něž jim přísluší právo zástavní, nebyl kryt, žádati z ostatního jmění konkursního stejně s jinými konkursními věřiteli poměrné zaplacení — tak i přísluší věřitelům ze zástavních listů právo pro obnos nekrytý, konkurovati s ostatními věřiteli konkursními

[1]) O tak zv. důvěrníku (Treuhänder) dle něm. zák. ze dne 13. července 1899 o bankách hypotečních čl 29. a násl., oboru jeho působnosti, práv a povinností bylo již svrchu k čl. 29. a násl. cit zák. jednáno.

[2]) Srovn. k tomu obšírně *Riesser* n. c. m. str. 36—50.

[3]) Jímž byla dotčená ustanovení předešlého ř. konk. podstatně změněna. (Srovn. o posledních můj spis český str. 20 a němec. § 3).

v příčině jmění ostatního, do konkursu patřícího. (§ 35 z. o bank. hyp. a §§ 64, 153, 154, 155, 168 Něm. ř. konk.)

Co se týká rakouských zákonů, není tu podstatného rozdílu. Zákon rakouský ze dne 24./4. 1874 č. 48 ř. z. však neoznačuje právo přednosti, které majitelům zástavních listů na hypotheky, cenné papíry a event. též (jako v Něm. z.) na peníze (§ 6 cit. zák.) přísluší, nikterak ani jako právo zástavní ani jako právo přednostní, nýbrž nařizuje toliko v § 2, »že soubor předmětů majetkových, které sloužily zástavním listům vydaným za základ, činí v konkursu ústavu zvláštní konkursní podstatu, ze které věřitelé ze zástavních listů jsou oprávněni před ostatními věřiteli konkursními zaplacení žádati.« [1]) Kdežto tedy někteří spisovatelé (zejména *Exner*, Hyp.-R. II. str. 377, též *Frankl* na j. m. a j.) považují právo toto za »privilegium exigendi« (podobné asi výše uvedenému právu přednosti v zák. Něm. o bank. hyp. § 35) [2]), je podle jiného náhledu (*Krainz-Pfaff:* System des ö. Pr.-R. II. 2 § 282, a můj spis český i něm. § 7 str. 48 a násl., str. 65 a násl. a mé články v »Právníku« č. II. z r. 1892 str. 42) právo přednosti držitelům zástavních listů propůjčené zákonným právem zástavním.

Držitelé zástavních listů jsou kryti zákonným, tudíž zvláštní uperintabulace nevyžadujícím [3]) podzástavním právem na hypothekárních pohledávkách emittujícím ústavům náležejících a to tak, že převedením papíru nabývá majitel téhož nejen pohledávky, nýbrž i práva toho zástavního. Náhled ten pokládali jsme pro rak. právo z více důvodů za správný, zejména poněvadž souhlasí s ustanoveními rak. ř. konkursního, hl. v § 30 a násl. [4])

Ostatně co do výsledků právních souhlasí ustanovení Něm. zákona o bankách hypoth. ad b podstatně s nařízením Rak. zákona. Též dle Rak. zák. přísluší majitelům zástavních listů právo, aby v příčině částky pohledávky své, jměním k zvláštnímu krytí zástavních listů určeným nekryté, žádali poměrného uspokojení z ostatního jmění konkursního stejně s věřiteli konkursními (§ 109 odst. 2, §§ 163 a násl., § 171 rak. ř. konk.).

4. Konečně se chceme ještě zmíniti stručně o tom, komu přísluší v konkursu ústavu *správa jmění*, zejména předmětů majetkových, které slouží za základ vydaným listům zástavním.

Zákony Něm. říše ze dne 4. prosince 1899 a z 13./7. 1899 nemají v příčině té zvláštního ustanovení, pouze § 15 zák. z 4./12.

[1]) Podstatně souhlasně zní návrh v Grünhutově osnově § 11. (Srovn. úvod svrchu ad 1 a 2.)

[2]) Srovn. obšírněji můj spis český (§ 7 str. 47 a násl.) i něm. § 7 str. 63 a násl.

[3]) Proto se při hyp. pohledávkách pouze zaznamenává, že jsou určeny ku krytí listů zástavních, poněvadž již více vkladu práva zástavního není potřebí.

[4]) Srov. obšírně v mém spise českém i něm. l. cit.

1899 nařizuje, že je-li dlužník společností neb právnickou osobou, jejíž údové v shromážděních činí svá usnesení, jest zástupce na základě tohoto zákona (z 4./12. 1899) zřízený oprávněn shromážděním těm býti přítomen a porad se zúčastniti.

Jinak však dlužno míti za to, že v konkursu správa veškerého jmění ústavu hopothekárního, tedy i jmění ku krytí zástavních listů určeného, přísluší správci konkursnímu (§ 35 zák. z 13./7. 1899, k tomu důvody, pak § 123 a násl., § 134 Něm. ř. konk. z 17/5. 1898)

Pro Rakouské právo dlužno ovšem de lege lata tvrditi totéž (§ 76, 82 rak. ř. konk.); avšak dovolili jsme si v spise (českém § 12, str. 71 a násl., i něm. § 12, str. 93 a násl.) vzhledem k účeli zákona ze dne 24/4. 74 a úmyslu zákonodárce de lege ferenda[1]) vysloviti mínění své v ten smysl, že dlužno činiti rozdíl mezi jměním, které slouží vydaným listům zástavním za základ, a ostatním jměním konkursním.

V příčině jmění tohoto ovšem přísluší správa pouze a jedině správci konkursnímu. Co se však jmění prve jmenovaného tkne, tu jsme vyslovili náhled, že by bylo k úplnému dosažení účelu zákona z 24./4. 74 a podle úmyslu zákonodárce žádoucno, aby příslušel společnému opatrovníku jakýsi vliv na správu jmění tohoto, což jsme též se stanoviska vědy odůvodniti se snažili. Srov. obšírně v mém spise českém i něm. l. cit.

Křivé obvinění.

Ve spolku českých právníků »Všehrd« přednesl docent Dr. *Prušák*.

Úkolem mého pojednání není snad poukázati k následkům křivého obvinění dle hmotného a formálního práva trestního, nýbrž k jeho příčinám. V životě praktickém jako soudcové, obhájci neb žalobci setkáte se častěji s tímto zjevem, i je potřebí, abyste již předem blíže s ním se seznámili, chcete-li později zadost učiniti povinnosti své — chrániti nevinného před možným úrazem, před nedostatky vlastními všemu výkonu lidské spravedlnosti. Chcete-li se však se zjevem nějakým seznámiti, je tu jediná cesta: musíte poznati jeho příčiny.

Jsme úplně oprávněni předpokládati, že bezdůvodné obvinění člověka z činu trestního je zjevem velice častým, byť i výkazy trestní statistiky neposkytovaly nám v tomto směru přesného obrazu. Přihlédneme-li příkladně k výkazu statistickému za rok 1895 (výkazy v jed-

[1]) Takto míněno jest též pojednání ve spise »o právu listu zástavních«, jak zejména z německého spisu na str. 94 vychází, (»že by bylo ovšem na snadě, míti za to« atd.).

notlivých létech toliko nepatrně od sebe se odchylují) seznáme, že učiněno bylo celkem 162.995 trestních podání pro zločin a přečin; tomuto velikému číslu trestních oznámení odpovídá však již toliko 35.680 podaných žalob, a počet tento ještě je zmenšen 7261 osvobozenými. S podobným obrazem setkali bychom se asi i při přestupcích, kdyby výkazy statistické přesného porovnání dopouštěly. Statistika rakouská tu uvádí, že roku 1895 podána byla žaloba pro přestupky proti 994.960 osobám, k hlavnímu přelíčení nedošlo v 149.916 případech, osvobozeno bylo 325.672 osob.

Nechci z číslic těchto činiti dalekosáhlých úsudků a upozorňuji zejména na to, že při zločinech počet oznámení proti neznámým pachatelům, při přestupcích počet příkazů trestních je značný; přes to však se domnívám, že tento stručný výkaz neúplné rakouské trestní statistiky je významný, že právník v mnohém se z něho může poučiti. Pro svoji rozpravu poukazuji jen k jednomu: k nutnosti naprosté objektivnosti soudcovy v řízení trestním. Nemůžeme býti nikdy dosti opatrnými, nechceme-li se vydati v nebezpečí, odsouditi osobu nevinnou.[1])

Bylo-li učiněno trestní oznámení na osobu nějakou, a nedošlo k rozsudku odsuzujícímu, stalo se tak podstatně z dvojího důvodu: 1. buď byla prokázána naprostá nevina pachatelova (pachatel byl, jak praví Francouzi, acquitté), 2. buď podezřelý nemohl býti usvědčen, nebylo tu dosti důkazů, aby podezření změnilo se v přesvědčení soudcovo o vině pachatelově (pachatel je absous).

V prvním případě jde o obvinění osoby nevinné, jež však nemusí ještě býti skutečným křivým obviněním v pravém slova smyslu (po stránce etické i právní), neboť mohou tu býti okolnosti, jež v obviňujícím důvodné podezření proti nevinnému vzbuzují; jako křivé v pravém slova smyslu, lze však jen takové obvinění označiti, kde obviňující o nevině obviněného ví, přes to však jako pachatele určitého zločinu jej obviňuje.

Pohnutky, jež k takovémuto obvinění vedou, mohou býti způsobu velmi rozmanitého, mohou to býti pohnutky nejnižší i nejvznešenější, jako na př. láska rodinná, vděčnost, obětavost atd. Nesmíme totiž zapomínati, že křivé obvinění i s vědomím obviněného, ano k jeho vybídnutí státi se může. — Tak je mi z praxe znám případ, v němž všecky okolnosti nasvědčovaly tomu, že matka vzala na sebe vinu dcery své, obviněné z vraždy dítěte. Všecky slyšené osoby vydávaly stařeně nejlepší svědectví, jež ovšem ničeho nespomohla, když obviněná pravdu říci nechtěla; stařena odsouzena byvši k smrti provazem, skončila sebevraždou dříve, než milost panovníkem byla jí udělena.

Přes velikou rozmanitost možných pohnutek, pokládám se však přece za oprávněna, jednotlivé případy křivého obvinění ve tři skupiny rozděliti dle pohnutek typických t. j. nejčastěji se vyskytujících.

[1]) Upozorňuji tu opětně na vynikající práci Grossovu: »Handbuch für Untersuchungsrichter«, v níž pro soudce v řízení trestním súčastněné pokyny dosud ne dosti oceněné jsou obsaženy.

I. V první skupinu umisťuji případy, v nichž převládající pohnutkou je pud sebeobrany v širším slova smyslu. V případech těchto chce obviňující křivým svým udáním chrániti sebe neb osobu blízkou skutečného neb možného podezření a z příčiny té obviňuje osobu jinou, o jejíž nevině je přesvědčen.

II. Druhá skupina obejímá případy, v nichž, bez potřeby chrániti sebe neb osobu jinou, nevinná osoba je obviňována.

III. Ve třetí skupinu umisťuji konečně případy křivého obvinění vlastní osoby z činu trestného. Postaviti tuto třetí skupinu křivého obvinění pokládám proto nutným, poněvadž pohnutky zde se vyskytující namnoze zvláštní jsou povahy.

I. Zabývati se blíže případy první skupiny domnívám se, že je zbytečným, poněvadž neposkytují mnoho zajímavého pro kriminální psychologii; egoism, pud sebezachování zatlačuje do pozadí představy altruistické, neboť i v těch případech, kde o osobu blízkou se jedná, setkáváme se toliko s rozšířením vlastního »já«, s egoismem, nikoli s pohnutkou čistě altruistickou.

II. Daleko zajímavějšími jsou případy skupiny druhé a třetí. Vedle různosti v povaze pohnutek k obvinění vedoucích, liší se tyto případy od oněch skupiny prvé tím, že při těchto (I. skup.) jde vždy o delikt skutečně spáchaný neb stíhaný, v případech však skupiny druhé a třetí velmi často toliko s předstíraným deliktem se setkáváme. Obviňující, nejen že obviňuje osobu nevinnou, nýbrž připisuje jí i delikt, jenž vůbec se nestal, jejž toliko předstírá.

Abych věc příkladem objasnil: Zaměstnavatel udá osobu služebnou, o níž ví, že je nevinna, z krádeže věci, již úmyslně z důvodu toho zničil, neb ukryl, neb osobě nevinně obviněné podstrčil. — Děvče označí určitého muže, jenž prý je znásilnil, přes to, že ví, že muž ten je zcela nevinen, a že nějaký útok na mravopočestnost jeho vůbec se nestal.

Přihlédnouti blíže k pohnutkám takovýchto udání je nutno a užitečno, zejména pokud jde o obvinění z deliktů předstíraných Je patrno že pohnutka zde převládající je pravidlem nízká, na př. msta, vydě račství, neb že vůbec žádného mravního cenění nedopouští, poněvadž je pohnutkou chorobnou, projevem choroby duševní, neb určité poruchy pravidelné duševní činnosti.

Tam, kde jde o pohnutku nízkou se stanoviska mravního, antisociální se stanoviska společenského, je nutnou přísná reakce trestní; zde jde o zvrhlá individua, jež v zájmu společenském musí býti učiněna neškodnými. Lidé počestní musí býti chráněni před osobami, jež lživým udáním nejdražší jejich statky právní v každé chvíli mohou uvésti v nebezpečí. Sem spadají zejména křivá obvinění z deliktů poblavních osob zámožných neb společensky vyšší postavení zaujímajících. Vykořisťování osobami zaměstnanými, a jak již jsem podotkl, nízké pomstychtivosti jsou tu dveře otevřeny.

Zcela jinak však je tomu, pokud s pohnutkou chorobnou se setkáváme. Zde velmi často nejde jen o ochranu křivě obviněného, nýbrž

i o ochranu osoby obviňující, jež obviněním svým nemenšímu nebezpečí než obviněný je vysazena.

O těchto případech chci blíže pojednati. Nebudou nás tu zajímati případy, jež jsou výsledkem vyložené, každému patrné, choroby duševní, nýbrž ty, při nichž porucha duševní činnosti zůstává namnoze i zraku odborníka ukrytou, jež právě proto k největší opatrnosti nás nabádají. Promluvím o případech křivého obvinění, jehož příčinu v hypnose neb suggesci, hysterii a epilepsii nutno spatřovati. [1])

A. Učení o zločinech spáchaných pod vlivem hypnosy neb suggesce stalo se v poslední době předmětem čilé diskuse, jak se stanoviska soudní mediciny, tak se stanoviska čistě psychologického. Rozdíl mezi hypnosou a suggescí, abych odbornými výklady příliš neunavoval, spočívá podstatně v existenci symptomů spánku podobných, ve spánku hypnotickém, s nímž při suggesci se nesetkáváme. Suggesce je jen obmezením činnosti associační na určité obsahy vědomí tím způsobem, že pamět a fantasie toliko k nim se vztahuje.

Nemohu v rozpravě této se zabývati všeobecným významem hypnosy pro právo trestní, musím toliko na to se omeziti, že častými jsou křivá obvinění lékařů a hypnotisérů osobami hypnotisovanými, zejména obvinění pro delikty proti mravopočestnosti, při nichž vůbec nejčastěji s křivým udáním se setkáváme. (Tak na př. ve Francii bylo dle Schauensteina v létech 1850—1854 z 1200 podaných žalob pro delikty pohlavní 500 neodůvodněných, ano v Anglii na 12 neodůvodněných připadá prý toliko jediná žaloba důvodná. Vedle skutečně šílených osob, jsou to zejména hysterické ženy a děti, jež k těmto žalobám zavdávají podnět.)

Jak velikou pozornost udáním s hypnosou souvisejícím věnovati nutno, vyplývá z případu uvedeného známým mnichovským psychiatrem Schrenck-Notzingem, kde teprvé dobré zdání jeho bylo příčinou zastavení tři měsíce se vlekoucího vyšetřování proti jistému lékaři, assistentu mnichovské nemocnice. Assistent tento byl tak neopatrný, že ve svém pokoji za účelem léčebním beze svědků hypnotisoval třináctileté děvče a v době jeho spánku hypnotického v přítomnosti jeho se vymočil. Krátce na to byla král. státním zastupitelstvem proti němu vznešena žaloba, že hypnotisované svůj úd do úst vložil a tam se vymočil. Žaloba tato opírala se ovšem toliko o výpověď třináctiletého dítěte, leč případ byl dosti vážný, aby ohrozil existenci snaživého lékaře. Toliko dobrozdání výtečného psychiatra, jenž po důkladném vyšetření děvčete

[1]) *Havelock Ellis:* Pud pohlavní a stud. — *C. Lombroso-G. Ferrero:* Žena jako zločinec a prostitutka. — *Ilberg*: Význam epilepsie pro právo trestní. Z. XXI. 440 a násl. — *Krafft-Ebing*: Učebnice soudní psychopatologie. II. vyd. 187 a násl. 213 a násl. — *Schrenck-Notzing*: Význam suggesce se stanoviska soudního lékařství. Gros. Arch. V. 1. a násl — *Liszt*: O trestní příčetnosti. Z. XVIII. 242 a násl.

mohl prohlásiti, že jedná se tu o hypnosou vysvětlitelné, nesprávné spracování dojmů ve spánku hypnotickém získaných, je děkovati, že neopatrnost mladého lékaře přespříliš krutě nebyla trestána.

V právnickém spolku v Zurichu přísahal za účelem pokusným hypnotisovaný chlapec, že mu jeden z přítomných pánů ukradl z kapsy kapesník, a po nové hypnose přísahal znova, že nikdy ve svém životě ničeho podobného neřekl.

Důležitější však než hypnosa je pro nás suggesce ve stavu bdění. Nelze ovšem upříti, že pojem suggesce v dnešní literatuře namnoze příliš široce se pojímá, že příliš se přehání, když někteří k tomu poukazují, že každý zločin je pachateli více méně okolím jeho suggerován, leč pozornosti zasluhuje tento, zajisté ne ojedinělý případ (sdělený Dr. Schrenck-Notzingem): V roce 1896 zabýval se mnichovský porotní soud po 14 dní při Jana Bertholda, obviněného z trojnásobné vraždy spáchané na rodině Roosově. Přelíčení skončilo odsouzením obžalovaného k trestu smrti, jenž změněn byl v doživotní trest káznice. Případ Bertholdův je tím karakteristický, že zločin vzbudil veliký zájem veřejný, jenž zejména tiskem stále byl rozněcován. Po celý měsíc vycházely v novinách denně zprávy o strašné vraždě s rozličnými úvahami o nedostatečných poměrech bezpečnostních hlavního města bavorského; mimo to vypsána cena 1000 M na vypátrání pachatele. Když záhadný zločin po delší dobu nemohl býti osvětlen, tu vybídly konečně mnichovské »Neueste Nachrichten« každého, komu by o věci něco známo bylo, aby, pod zárukou naprosté diskretnosti, v redakci se přihlásil. Materiál takto získaný byl uveřejňován, a na jeho základě Berthold, dříve než státním zastupitelstvím, veřejným tiskem jako pachatel vraždy označen.

Následky uvedeného chování se veřejného tisku záhy se dostavily: četné osoby hlásí se k svědectví, a výpovědi jejich, přísahou stvrzené, jsou plny očividných odporů. Mimo to vyvolala v denních listech uveřejněná fotografie Bertholdova u mnohých lidí zpětné klamání paměti. K tomu se družily výpovědi osob nepochybně hysterických, dobrodružná vypravování podezřelých, vícekráte již trestaných osob, jejichž výpovědi ovšem ničím jiným než přísahou nebyly potvrzeny. Suggesce tisku vykonala tu vše, co bylo lze vykonati. Bez ní nedovedli bychom si vysvětliti, že po dobu čtrnáctidenního líčení před soudem porotním neméně než sedm osob se přihlásilo, jež tvrdily, že samy vraždy na rodině Roosově se dopustily. Při 18 svědcích byl vliv suggesce veřejného tisku nesporně zjištěn. Jeden ze svědků tvrdil do konce, že v pátek dopoledne třikráte viděl obviněného — jehož poznal ovšem teprvé dle otištěné fotografie — na blízku místa vraždy, ačkoli se zjistilo, že tomu naprosto tak býti nemohlo, poněvadž v uvedenou dobu svědek soudnímu líčení byl přítomen. Šest dalších svědkyň prohlásilo, že Berthold (poznán opět dle uveřejněné fotografie) u nich podobně jako u rodiny Roosovy snažil se přístup si získati. Ano v jednom časopise vyobrazen Berthold v oděvu, jehož nikdy neměl a nenosil,

však i tu našel se svědek, jenž Bertholda zcela určitě v tomto šatě viděl.

Zajisté je tento případ Bertholdův zajímavým obrazem suggesce veřejného mínění ve výpovědích svědků, již bona fide křivě vypovídají a přísahají. Domnívám se však, že podobný materiál, poskytl by nám každý větší spor, jenž pomocí tisku stal se předmětem obzvláštního veřejného interesu. A přece jak málo věnuje se dosud zjevu tomuto pozornosti.

B. Pokud jde o křivá udání osob hysterických, byl tu již snesen bohatý materiál vědecký, zmiňuji se toliko o případech Krafft-Ebingem a Lombrosem zaznamenaných. Oba poukazují k tomu, že stupňovaná obrazotvornost osob hysterických dává vznikati tak živým představám, že rozeznání jich od skutečnosti není více možným. Přehnaná domýšlivost a nedostatečná věrnost reprodukční svádí osoby hysterické často ku lživým udáním a křivým svědectvím. Žárlivost, přičiněná abnormálními pocity pohlavními, je tu pak příčinou skandálních procesů a křivých udání pro delikty týkající se sféry pohlavní.

Mladé děvče, opuštěné milencem, pojalo proti němu smrtelnou nenávist. Jednoho rána velký počet rév v obci byl pořezán, a děvče, jež samo tak učinilo, aby milenci svému mohlo se pomstíti, označilo tohoto a bratra jeho jako pachatele. Oba, přes svoji zachovalost, byli též odsouzeni. Rok na to přiběhlo totéž děvče do vsi krvácejíc z četných ran na prsou, krku a ramenech a bolestně naříkajíc. Jako pachatele označilo opět strýce svého bývalého milence, jenž chtěl je prý zavražditi. Týž odsouzen k pětiletému žaláři. Později uřezalo kravám vemena, založilo oheň a opět milence svého a bratra jeho křivě obviňovalo. Přes tyto kousky své stalo se však boží mučednicí, a lidé houfně putovali vzhlédnout korunu, již bůh děvčeti seslal — konečně však stihla je lidská spravedlnost a skončilo v káznici.

Z uvedených Lombrosem případů chci se toliko o jediném zmíniti, z něhož je patrno, jak malé víry lze přikládati udání osob hysterických, zejména při deliktech pohlavních. Obvinění týká se často vlastního otce, nejvyššího místního úředníka, nejčastěji však lékaře a kněze. Udání jsou namnoze velice fantastická, leč většinou nalézají přece víru; falšované a anonymní dopisy hrají tu v mnohých případech důležitou úlohu.

Šestnáctiletá dcera jistého generála stěžovala si svým rodičům, že poručík, jenž vedle ní u stolu sedával, neslušné řeči k ní mluví. Od chvíle té docházelo do domu množství dopisů, v nichž pisatel vyznával matce lásku, dceru pak zahrnoval hrozbami. Konečně oznámeno otci anonymním dopisem, že dcera jeho byla poručíkem zneuctěna. Následkem toho zakázán poručíkovi vstup do domu, leč již druhý den nalezena dcera generálova, ležíc v košili na zemi ve svém pokoji, šátkem kolem krku napolovic uškrcena. Přivedena byvši ku vědomí udala, že poručík v noci ji přepadl a chtěl znásilniti; při zápasu s ním byla prý

od něho na četných místech pobodána. Porota odsoudila poručíka k desítiletému vězení, přes to, že se zjistilo, že anonymní dopisy nebyly jím psány, a že generálova dcera trpí hysterií. [1])

Udání těchto spisovatelů doplněna jsou pracemi různých odborníků, z nichž alespoň ještě o anglickém psychiatru Dr. Havelocku Ellisovi chci se zmíniti. Týž dotýká se otázky naší ve svém díle »o studu a pudu pohlavním«. Zajímavým je u něho, že přesvědčivě na to nás upozorňuje, že i u osob, jež za naprosto zdravé a normální musíme považovati, s mnohými zjevy jako u hysterických osob se setkáváme. Zjevy tyto týkají se většinou sféry sexuální.

Tak praví Ellis, že nejdůležitější a nejzajímavější znak, jímž erotické sny ženy, jako sny její vůbec, od snů mužových se rozeznávají, spočívá v náklonnosti žen, sny takové i ve stavu bdění dále sníti, což prý u mužů vždy jen velice zřídka a jen v nepatrné míře se vyskytuje. Skutečnost tato je prý časta při osobách naprosto normálních, ve zvýšené míře vystupuje však u osob neurotických, jež sen jako skutečnost dále zpracovávají a v případě potřeby ochotně odpřísáhnou. — Praktické případy, jež Ellis v knize své uvádí, týkají se ovšem většinou osob chorých. Tak na př. třináctiletá, posunčinou trpící školačka, udala školního ředitele pro nemravný útok na ní spáchaný; ředitel byl po provedeném řízení odsouzen. Teprvé později podařilo se odborníku zjistiti, že děvčeti se vše toliko zdálo, a že odsouzený ředitel stal se obětí snu chorého dítěte.

Z uvedeného vyplývá, jak velice opatrnými býti musíme při posuzování osobních průvodů, zejména při deliktech sexuálních, jakož i v těch případech, jež všeobecný zájem vzbudily, jak na př. v procesu Bertholdově jsme poznali.

Osoby zdravé a zachovalé podléhají tu úplně suggesci, čím intelligentnější pak jsou, tím jsou též nebezpečnějšími, neboť velmi nesnadno lze je z nepravdy usvědčiti. Udání jejich jsou naprosto přesná, svědci neb žalobci nikterak si neodporují, vědí vše »zcela určitě«, bohužel, že toto »jisté« není skutečností, nýbrž jen zaslechnutým hovorem, neb článkem novinářským.

Zde upozorňuji na chybu, jíž soudcové, žalobci i obhájci většinou se dopouštějí, že věrohodnost svědka posuzují na mnoze dle určitosti jeho výpovědi, dle upamatování se na nejmenší detaily. Vypátrá se po roce nový svědek, o němž dosud nikdo ničeho nevěděl, je vyslechnut a pamatuje se ještě na takové maličkosti, o kterých i soudce, kdyby jen poněkud sám sebe si všímal, musil by doznati, že nepamatuje si jich při dějích, jež před týdnem, ano snad před třemi dny se udály. Na všecky otázky odpovídá svědek s naprostou jistotou, jež ve většině případů sama o sobě měla by pravdivost výpovědi svědecké činiti alespoň pochybnou. Jak těžko může se tu obviněný hájiti, když obviněn

[1]) Další případy, zejména křivé obvinění osob duchovních ženami hysterickými, uvedeny Lombrosem v cit. jeho spise.

byv nevinně, nemůže již přirozeně se upamatovati, kde v kritickou dobu před rokem byl, s kým mluvil, jak byl oblečen, krátce na všechny ty podrobnosti, jež svědku tak určitě jsou známy.

Proto se domnívám, že právem již měla by býti uznána nespolehlivost osobních průvodů v takovýchto případech, nejedná-li se o okamžiky v životě svědka neb žalobce obzvláště důležité, neb takové, kterým přirozeně pozornost v životě věnuje. (Důkladná znalost života, zvyků, zaměstnání osoby vyslýchané velice je tu důležita.)

C. Zbývá mi poukázati ještě k epilepsii. Význam choroby této pro kriminalistiku nesmíme nikterak podceňovati, uvážíme-li, že na 1000 osob připadají jeden až dva epileptikové (a tu počítá se ještě toliko s vážnějšími případy této poruchy nervové), a že dle udání nejlepšího znatele této choroby Russel Reynoldse toliko asi 38% epileptiků prosto je poruch duševních. Avšak i tuto menšinu lze prý těžko jako psychicky intaktní prohlásiti. Pozornosti zasluhuje pak zvláště ta okolnost, že zejména v těch případech, kde záchvaty křečovité vůbec scházejí, neb poměrně slabými jsou (petit mal), integrita duševní nejvíce bývá otřesena. Abychom důležitost epilepsie pro právo trestní správně mohli oceniti, nutno si zejména uvědomiti, že choroba nervová často oku neodborníka úplně skrytou zůstává, záchvaty křečovité vůbec se nevyskytují, a že toliko s potlačením sil duševních se setkáváme.

Důležity pro nás jsou zejména »zatemnění vědomí« (Dämmerzustände), jež způsobilost jednati nikterak nevylučují, přes to však člověka nezodpovědným činí. Delikty nejrozmanitějšího způsobu mohou tu býti spáchány: vojáci vypovídají poslušnost a desertují, služky bez jakékoli pohnutky opouštějí službu, krádeže, udavačtví, žhářství, nejodpornější zločiny sexuální bývají v stavu tomto spáchány, ano halucinace záchvatem přivoděné vedou často k sebevraždám, zabití a různým činům násilným.

Po stránce procesuální nutno ještě k tomu poukázati, že výpověď epileptiků v řízení trestním velice opatrně přijímána býti musí, z důvodu často se vyskytujícího přílišného přeceňování vlastního já, jakož i náklonnosti jejich ku lži. Uvádím tu vlastní slova Ilbergova, jenž se v poslední době v důkladné studii zabýval významem epilepsie pro právo trestní: »Přes všecku nábožnost a nábožnůstkářství, s nimiž u epileptiků se setkáváme, mají slabomyslní epileptikové, nepřihlížíme-li ku seslabené jejich paměti, velikou náklonnost ku zpotvořování a překrucování pravdy, a měli by z důvodu tohoto jen s velkou opatrností býti připuštěni k přísaze. Většina jich je k svědectví a přísaze svědecké nezpůsobilá.«

Křivá udání epileptiků nejsou žádnou vzácností. Příčinou jich je povaha epileptiků, jejich dráždivost, poruchy paměti a uvedená jich náklonnost ku lži. V každé učebnici soudního lékařství, jakož i v jednotlivých monografiích epilepsií se zabývajících hojnost křivých obvinění, jichž příčinou je epilepsie, příkladně jest uvedena.

Jako zvláštní druh křivých obvinění, epilepsií přičiněných, lze uvésti ona, jimiž epileptikové okolí svému vysvětliti se snaží nevědomá

svoje konání ve stavu zatemnění. Tak vysvětlují zcela bezdůvodné cesty únosem, různé svoje delikty uvádějí toliko jako výsledky deliktů jinými osobami na nich spáchaných. Soudce pak naprostou bezdůvodností konání epileptikova velmi často může býti sveden k tomu, aby výpověď jeho jako pravdivou pokládal.

Tím probral jsem nejdůležitější body, s nimiž v rozpravě mé, pokud jde o případy skupiny druhé, bylo se mi zabývati. Ochrana osob nevinných, jak křivě obviněných, tak křivě obviňujících, je tu jak již z počátku jsem podotknul přední úlohou právníků v řízení trestním súčastněných. Učiniti jí zadost mohou ovšem jen tehdy, když dostatečně v kriminalistice jsou vzděláni, a když účinně podporováni jsou zkušenými odborníky.

III. Přicházím ku případům třetí skupiny, ku křivému obvinění sebe sama. Leč případy tyto, pro značnou jejich zajímavost pro kriminálního sociologa chci zůstaviti pozdějšímu samostatnému zpracování. Poukazuji toliko k tomu, že z rozmanitých, zde se vyskytujících pohnutek, předem pohnutky dvojího druhu vystupují: jedny přivoděné chorobou duševní, druhé vysvětlitelné nezdravými poměry sociálními. Pokud jde o poslední, uvádím známá slova Löfflerova:

Je nepopíratelno, že žijí mezi námi lidé, kterým, chtějí-li na počestné cestě setrvati, jen hlad, zima, marná námaha jest údělem, až konečně smrť nad bídou jejich se smiluje. Je to strašná obžaloba proti dnešní společnosti, že tisíce lidí v takové bídě zůstavuje, že vedle toho život ve vězení je něco příjemného. O trestance musí se stát starati, na lidském niveau je udržeti, svobodným však občanům, kteří pracovati chtějí, však nemohou, není povinen existenční minimum zabezpečiti. Pro tyto lidi nemají statky, jichž trest nás zbavuje, více žádné ceny, a spočívá to na smutně rozumné úvaze, když tyto statky obětují, aby za ně získali statky reelní, jichž na svobodě tak postrádají: řádnou výživu, obydlí, oděv, teplo, lékařské ošetření a práci silám přiměřenou.

Osobní daň z příjmu a voliči do říšské rady, pak rozdělení této daně dle národností.

Podává dv. rada prof. Dr. *Talíř*.

Tak zní nadpis 9. a 11. odstavce spisu »Die Ergebnisse und die Aussichten der Personaleinkommensteuer in Österreich«, jejž byl před nedávnou dobou vydal Dr. Bedřich svob. pán z *Wieserů*, profesor při německé universitě v Praze, a ve kterém jest tvrzeno, že příslušníci německé národnosti nesou v Rakousku více než 70% veškeré osobní daně z příjmu, a že v Čechách zvlášť obnáší břemeno to 57·6% na straně národnosti německé a pouze 42·4% na straně národnosti české,

z čehož prý plyne, že jsou Němci v držení hospodářských podkladů pro politickou moc mnohem větší, nežli jaká jim právě v nynější době jest přidělena. Na toto tvrzení budiž zde dána odpověď, by nemohlo k tomu býti poukazováno, že tvrzení nebylo popřeno, a že proto lze je míti za správné, jak děje se podobně v naznačeném spise na str. 113, kde jest se dovoláváno článku v časopise Bohemii uveřejněného, který prý zůstal nepopřen, a na jehož základech se pak staví a buduje dále.

Dle hlavního obsahu brošury Wieserovy měl býti podán obraz o výsledku a působení nově zavedené osobní daně z příjmu vzhledem k městům velkým, středním a menším a vzhledem k venkovu, při čemž všude a vždy poukazováno jest na výsledky tetéž daně v Prusku již zákonem ze dne 24. června 1891 zavedené. Zdárné provedení tohoto v každém ohledu velmi chvalného úkolu předpokládá však překonání četných překážek v cestě jsoucích. Autor opírá práci svou úhlavně o »Ergebnisse der Veranlegung der Personaleinkommensteuer und Besoldungssteuer für das Jahr 1899« sestavené ministeriem financí a uveřejněné v »Mittheilungen des k. k. Finanz-Ministeriums«, VI. roč. seš. 3., a pak o »Mittheilungen aus der Verwaltung der direkten Steuern«, jak každým rokem pruskou k. statistickou kanceláří z rozkazu min. fin. jsou spracovány a uveřejňovány. Srovnává co do výsledků nejdříve Vídeň s Berlínem, pak větší města rakouská a pruská s více než 100.000 obyvately (Praha s předměstími, Lvov, Štýrský Hradec a Brno s jedné a pak Vratislav, Kolín, Štětín, Gdánsko, Poznaň, Halle a Krefeld s druhé strany), pak města s obyvately od 50.000 do 100.000, dále s obyvately od 20.000 do 50.000 a konečně města s méně než 20.000 obyvately. Posléze pojednává o výsledcích na venkově v Rakousku a Prusku, připojuje k tomu zvláštní odstavec, věnovaný poplatnému příjmu plynoucímu z hospodářství polního. Pro porovnání zmíněných výsledků berních bylo na straně výsledků pruských přihlíženo (— mimo porovnání Vídně s Berlínem —) pouze k výsledkům, jež zjištěny byly ve východní části Pruska (provincie: Východní a Západní Prusko, Pomořansko, Poznaňsko, Slezsko a z Braniborska východní část), poněvadž prý hospodářské poměry těchto zemí odpovídají as hospodářským poměrům zemí rakouských.

S výsledky zjištěnými pro Vídeň jest autor brošury dosti spokojen jak co do počtu censitů t. j. osob, jež podaly přiznání k dani z příjmu, tak i co do objemu zjištěného a zdaněného příjmu, při čemž vyslovuje spolu mínění, že výsledky berní nezůstávají zde za skutečností o více než 15%, resp. že přiznaný poplatný příjem rovná se as 85% skutečného příjmu poplatného, že nesrovnalosti mezi příjmem skutečným a přiznaným či zdaněným sluší prý hledati s částkou nepatrnou při osobách s příjmy přes 3600 zl. do 6000 zl., více již při poplatnících s více než 6000 zl. příjmu, a že vůbec přibýváním příjmu roste spolu rozdíl mezi poplatnými částkami přiznanými a skutečnými, aniž by pro tvrzení to jaké byly uvedeny zvláštní důvody aneb jaké byly podány doklady.

Méně spokojen jest Dr. Wieser s výsledky v ostatních městech větších, ještě méně ve městech menších a malých, a zcela nespokojen s venkovem. Pojednav o výsledcích berních v těchto jednotlivých skupinách přichází na str. 62. k následujícím výsledkům: »Města dostaví mnohem více než třikráte tolik censitů, zdaní as pětkráte tak veliký příjem a jsou stížena skoro šestkráte tak velikým břemenem« (než venkov). Poněvadž obyvatelstvo městské obnáší as jednu třetinu obyvatelstva venkovského, jest konskribováno v městě v průměru as desetkráte tolik censitů, jako v okresu venkovském se stejným počtem obyvatelstva, jeden censit městský zdaní v průměru patnáctekrát tak veliký příjem jako venkovský, a jest mu za sebe nésti tutéž sumu berní, jako 18 jeho venkovských spoluobčanů dohromady. Vídeň samotná čítá více censitů, nežli celý venkov Rakouska, dodá více jak dvojnásobné poplatného příjmu a odvádí na dani skoro trojnásobné. Jeden Vídeňák má tolik platiti, jako 36 Rakušanů na venkově . . .«

Z těchto číslic — vybočiv v odst. 9. na pole politické — uvádí autor na str. 101. dále, že rozdělení mandátů mezi obyvatelstvo venkovské a městské, které až posud bylo považováno za výhodné pro města, jeví se vůči počtu censitů a placené osobní dani z příjmu najednou velmi nevýhodným pro města. Bylotě ještě r. 1897 čítáno při volbách poslanců do říšské rady v kurii venkovské v průměru na jeden mandát 11.555 oprávněných voličů, kdežto v městech přišel jeden mandát již na 3341 voličů; vůči výsledkům berním v příčině osobní daně z příjmu přijde ale jeden mandát v kurii venkovské již na 1853 a v kurii městské teprv na 4369 censitů, tak že se jeví prý býti s městy $2^1/_2$kráte hůře naloženo, nežli s venkovem. — Dalším vybočením z mezí meritorního pojednání o výsledcích a pod. osobní daně z příjmu na pole politické jeví se býti dále na počátku těchto řádek uvedený 11. odst. jednající o rozdělení osobní daně z příjmu dle národností.

Tomuto extempore, či vybočení z rámce pojednání věcného na pole politické, buďtež následující poznámky věnovány.

Co do prvé části, t. j. co do poznámek činěných v příčině rozdělení mandátů do říšské rady mezi městy a venkovem, mohli bychom za to míti, že celá věc není ani příliš do opravdy míněna, kdyby nás poslední alinea odstavce, jenž o předmětu tom jedná, nebyl přesvědčil o opaku.

Jisto jest, že potud, pokud v Rakousku nebude zavedeno rovné všeobecné právo volební, pokud závislým učiněno jest právo volební z pravidla spolu na placení daní přímých a pokud má místa zastoupení zájmové, v první řadě má býti východištěm pro rozdělení mandátů mezi jednotlivé kurie rozdělení veřejných břemen. Pokud volební právo není zdemokratisováno, potud nechť pro právo volební či pro přiměření nejdůležitějšího z veřejných práv občanských rozhodujícím jest objem veřejných břemen, příslušníkům té které kurie předepsaných. Avšak autor

citované brožury béře za východiště pro své výpočty pouze osobní daň z příjmu, nechav ostatní daně přímé bez veškerého povšimnutí. Byť by i rakouské daně výnosové nebyly tak oprávněny, jak osobní daň z příjmu, byť by ledajakés měly vady a byť by nespravedlivými býti se zdály aneb snad i nespravedlivými byly, proto jsou to přece jenom daně a jimi zůstanou, které ovšem na jednotlivce tím tíže dopadají a tím více jednotlivci jsou cítěny, čím nesouměrněji jsou rozděleny. Také nelze mlčením pominouti břemeno, které tíží platitele výnosových daní přímých — vyjmouc 5% daň z nájmu domovního při staveních od placení daně činžovní z titulu stavby dočasně osvobozených — ve formě přirážek fondových t. j. přirážek k fondu zemskému, okresnímu, obecnímu, školnímu a pod., které neplynou sice do pokladny státní, plynou ale do jiných pokladen veřejných, což ale na břemenu co takovém při osobě poplatníkově ničehož nemění. Uvážíme-li, že osobní daň z příjmu vynesla r. 1899 v celku 23·18 mil. zl., z kterých dle výpočtů p. Wieserových připadá na venkov 3·3 mil. zl., tak že pro města vybývá ne celých 20 mil. zl., a že jediná daň gruntovní rozepsána jest ročně 35 mil. zl., z kterých po srážce odpisů z titulu nehod elementárních as 33 mil. zl. zbude, nalezneme, že venkov již se svou daní gruntovní — nehledíc ani k osobní dani z příjmu venkovu předepsané — vyváží osobní daň z příjmu v městech o více než 13 mil. zl., při čemž nelze přehlédnouti, že venkov platí dle daně pozemkové — jak již uvedeno — též přirážky fondovní, které činí z pravidla 100—200 a více procent daně samé, kdežto osobní daň z příjmu jest prosta těchto břemen vedlejších, které z pravidla mnohem více tíží nežli daň, o kterou se opírají.

Možno, že jednou i v Rakousku bude též uskutečněn ideální stav berní přímých, že totiž bude zavedena jediná daň důchodková či osobní daň z příjmu, načež však v dozírné době nelze čítati. Poukazováním na Prusko co vzorec nedocílí se mnoho, neníť obyvatelstvo rakouské rovno pruskému, a i úřady rakouské liší se od úřadů pruských. Známou jest věcí, že v Rakousku jest povždy velice daleko od zavedení zákona až do jeho úplného provedení, jmenovitě jde-li o kruhy obyvatelstva, při kterém moment setrvačnosti zvláště jest vyvinut, jako na př. při obyvatelstvu venkovském. Nehledíc k tomu, že obyvatelstvo rakouské bylo patentem o dani z příjmu ze dne 29. října 1849 co do morálky berní až do nového upravení osobních daní přímých systematicky demoralisováno, jest obyvatelstvo rakouské celou svou, po staletí odchovanou povahou jiné, nežli obyvatelstvo pruské, i úřady naše ve spůsobu jednání rozcházejí se od spůsobu jednání úřadů pruských; jest karakteristikou úřadů našich shovívavost, pruských však přesnost a drsnost zákona. Budeť dle toho velmi dlouho trvati, nežli pokladna státní bude moci se u nás spokojiti s jedinou daní důchodovou. A když by i skutečně k tomu došlo a když by pak v případu tomto pro budoucnost opraven býti měl volební řád do říšské rady dle výsledků této jediné daně přímé, musel by prý venkov se svými nynějšími mandáty značně býti

redukován.[1]) To by ovšem nemohlo ani jinak býti, ano při stanovení této zásady a při jejím důsledném provedení muselo by Rothschildovi a jeho peněžním nohsledům, pakli by jaks taks správně přiznávali své příjmy ku zdanění — přenecháno býti, voliti $^1/_3$ a třebas i $^1/_2$ všech poslanců na Vídeň vypadlých.

Že by uplatnění této distribuce volebního práva mezi platitele osobní daně z příjmu mohlo se vztahovati pouze k volbám do říšské rady, rozumí se samo sebou; a taktéž by bylo věcí nade vše jasnou, že by tytéž osoby s výhodným zde postavením z titulu placení osobní daně z příjmu nijak nemohly se dovolávati volebního práva do zastupitelstva zemského, okresního, obecního atd., poněvadž osobní daň z příjmu co výhradní pramen pro pokladnu státní, nijakým není dokladem pro přispívání k nákladům autonomním, a má-li placení daní býti prvním a výhradným základem pro volební právo do jednoho zastupitelstva, musí tak se díti též pro volební právo do veřejných zastupitelstev druhých. — Kam bychom dospěli při provádění zásad těchto, nelze snadno povědíti. Dle našeho názoru nelze právo volební po zavedení osobní daně z příjmu co jediné daně přímé a co výhradného pramene příjmu pro pokladnu státní upraviti pro volby do říšské rady jinak, nežli zavedením všeobecného rovného práva volebního. Snad ten, kdo zastává názor, že volební právo do říšské rady má eventuelně přiděleno býti výhradně těm, kdo osobní daň z příjmu platí a to poměrně dle objemu placené daně této, ztěžka mohl by odůvodniti absurditu, že by osoby, které platí v nejlepším případě 35 mil. zl., měly rozhodovati o osudech veliké většiny těch, kteří daň tuto vůbec neplatí aneb pouze v částkách menších, které však spolu z největší části přispívají k uhrazení celé řady set millionů zlatých, kterých správa státní k ukojení nezbytných potřeb státních ročně potřebuje. S tímto názorem by také žádná národnost nemohla se spřáteliti, leda národnost německá ve spojení s židy, kteří s národností německou ponejvíce za jeden provaz táhnou, kterým by tímto způsobem ovšem na dlouhou dobu zabezpečena byla většina v parlamentě.

Otázka tato však — jak již uvedeno — není u nás pohříchu nijak akutní, poněvadž do té doby, než-li bude lze v Rakousku prohlásiti osobní daň z příjmu za jedinou přímou daň státní, ještě mnoho — velmi mnoho vody uplyne. —

Co do druhé části vybočení z rámce pojednání věcného se strany autora svob. pána z Wieserů na pole politické, t. j. co do jeho poznámek v příčině rozdělení osobní daně z příjmu dle národnosti, budiž v následujícím poukázáno k vývodům, pokud týkají se národnosti české,

---

[1]) Dle výpočtů Wieserových přišla by v kurii měst — pakli by dle počtu censitů bylo děleno — skoro polovice všech mandátů na Dolní Rakousy (nejvíce na Vídeň); Čechy by obdržely něco přes jednu třetinu (t. j. 25 oproti nynějším 32), Halič 7 (na místo nynějších 13) a Morava 9 (na místo nynějších 13). V kurii venkovské by dle těchže výpočtů měly obdržeti Dolní Rakousy 21 (místo nynějších 8), Čechy 40 (místo 30) a Halič 16 (místo 27).

které zde na pravou míru mají býti uvedeny. Úkol tento byl však autorem obmezen na jednu národnost, totiž na národnost německou, proti které jest pak postaven celek veškerých rakouských národností neněmeckých, a poněvadž úřední výkazy v tomto směru žádných neposkytují dat, byly pro vyšetření hledaného za východiště vzaty oblasti jazykové, následkem čehož nemůže býti přihlíženo k národnostním menšinám. Dle názoru autora zmíněné brožury utrpí tímto ignorováním menšin národostních nejvíce národnost německá, která jest prý po celé říši roztroušena, která prý v oblastech »cizojazyčných« v průměru vyšší má příjmy a tedy větší platí daně, než-li »cizí« konnacionálové v oblasti německé. Kde minority národnostní v značnějším a vážnějším jsou poměru ku národnostem jiným (majoritám), byly utvořeny okresy smíšené. [1]) — Že touto cestou nemůže býti ani řeči o nějaké přesnosti číslic, rozumí se samo sebou, ale číslice panem Dr. Wieserem vyšetřené jsou prý tak »opatrně vypočtěny, že mohou platiti pro Němce za číslice minimální.«

V tomto smyslu a směru byly za německou oblast čítány: Dolní Rakousy s Vídní, Horní Rakousy, Solnohrady, Korutany a Voralberg. Za neněmeckou oblast čítány: Terst, Gorice s Gradiškou, Přímoří, Dalmatsko, Krajina, Halič a Bukovina (až na Černovice, které byly za smíšené prohlášeny). Ve Štýrsku byly čítána města nejen Hradec, ale i Maribor, Celje a Ptuj za úplně německá (!), kdežto politické okresy byly zařaděny do oblasti německé neb slovinské dle národnosti většiny obyvatelstva. V Tyrolsku byly čítány: Inšpruk, Bolzano a Meran za úplně německé, Trident za »cizojazyčný«, kdežto s okresy bylo naloženo jak ve Štýrsku.

---

[1]) Zde se pořád předpokládá značná poplatnost příslušníků národnosti německé, kteří roztroušeni jsou co minority mezi národnostmi neněmeckými, aniž by pro to jaký byl podán důkaz, a nicméně se na těch základech dále buduje; leda, že bychom Wieserem uvedená slova (str. 108 jeho spisu): »Jeder, der mit den Verhältnissen der nationalen Mischung in Österreich nur etwas vertraut ist, wird beurteilen können, wie viele im fremdsprachigen Gebiete verstreut lebende Deutsche, ja wie bedeutende und steuerkräftige deutsche Ansiedlungen und Sprachinseln hiemit (t. j. utvořením oblastí jazykových) vernachlässigt werden müssen,« ... měli za dogma, ve které věřiti jest příkazem německým. Avšak na jedné straně žaluje se, jakou ztrátu utrpí národnost německá tím, že roztroušeny jsou minority německé, ale za to se účtuje hned vydatný ekvivalent; praví se (na též str. 108): »Ich (Dr. Wieser) glaubte, bei der Auftheilung diesen Umstand (t. j., že o jednotlivých městech, pro která nebyly správou státní podány výkazy a ve kterých též Němci jsou částečně zastoupeni), so wie die im Ganzen bessere wirthschaftliche Stellung der Deutschen, welche ihnen unter den Steuercensiten eine weitaus höhere prozentuelle Vertretung sichert, als sie sie innerhalb der Bevölkerung haben, dadurch berücksichtigen zu sollen, dass ich eine Reihe von Bezirken als gemischt angenommen habe, in denen die Tschechen der blossen Zahl der Bewohner nach ausgesprochen überwiegen« ... Kde jsou doklady pro počínání takové? »Ich glaubte« a libovůle mohou býti postaveny do řady jedné a tetéž.

Ve Slezsku byla čítána města Opava, Těšín, Bílsko a Krňov za zcela německá, politické okresy za německé, »cizojazyčné« nebo smíšené. Na Moravě byla čítána města Brno, Jihlava, Nový Jičín, Schönberg, Sternberg a Znojmo za zcela německá, Kroměříž a Přerov za úplně česká, a pak Ostrava, Olomouc, Prostějov a Vítkovice za smíšená. Z okresů politických byly čítány 21 za něm., 13 za české a 16 za smíšené.[1]) — V Čechách konečně byla uvedena Praha se sousedními obcemi (předměstími) Smíchovem, Král. Vinohrady a Karlínem, pak Budějovice a Plzeň za místa smíšená, z politických okresů byly taktéž za smíšené prohlášeny okres Králové-Dvorský, Landškrounský, Litomyšlský, Jindřicho-Hradecký, Prachatický, Sušický a Žamberský. Z větších měst v Čechách byla dále čítána za německá: Ústí, Liberec, Most, Duchcov, Cheb, Jablonec, Kraslice, Karlovy Vary, Chomutov, Litoměřice, Rumburk, Žatec a Trutnov; za města česká: Chrudím, Mladá Boleslav, Kladno, Klatovy, Kolín, Kutná Hora, Pardubice, Písek a Příbram.

Těmito cestami a pomocí dat o výsledcích osobní daně z příjmu ministeriem financí uveřejněných dospělo se k výsledkům, na počátku tohoto článku naznačeným, že totiž národnost německá v Rakousku nese nejméně 70 % a snad i ¾ veškerého břemene berního, a že najmě v Čechách — nejdůležitější a nejzávažnější zemi Rakouska — připadá na národnost německou 57·6 % břemene berního. — Byloť těmito cestami pro Čechy vypočtěno, že v německých městech s více než 10.000 obyvateli bylo censitů 9·19 % jich obyvatelstva, a že na každého jejich obyvatele připadá v průměru na dani 3 zl., kdežto v městech českých bylo načítáno censitů pouze 5·4 % s průměrnou daní 0·84 zl., a konečně v městech smíšených 11·34 % censitů s průměrnou, na každého obyvatele připadající daní 3·90 zl. Dále bylo čítáno

[1]) Není nám známo, kde vzal svůj původ pojednou, jak se zdá dosti všeobecně obvyklý nespůsob příslušníků národnosti německé, uznávati v Rakousku pouze jazyk německý co jazyk domácí a jazyky národností neněmeckých prohlašovati za »cizí« Užili jsme pouze slova nezpůsob, ač slovo toto kvalitu naznačeného počínání si příslušníků národnosti německé oproti ostatním národnostem rakouským správně snad nenaznačuje. Prohlašovati jazyky národností neněmeckých za cizí v Rakousku, jazyky, které v zemích rakouských jsou aspoň posud nepopíratelně domovem, v mnohých zemích rak. snad dříve již, než-li příslušníci národnosti německé, které užívány jsou rakouskými občany, jichž patriotismus rovná se nejméně patriotismu příslušníků národnosti německé, jmenovitě v zemích koruny české prohlašovati minority neněmecké za cizí konnacionály a pod. — jest zpupností, která nemůže býti dosti odsouzena, a lze se jen diviti, že i mužově vědy libují si v počínání tomto, které přece může slušeti pouze a výhradně Všeněmci pro kandidátní řeč před voliči ničehož neuvažujícími, aneb snad i jednotlivým poslancům na říšské radě, jako na př. poslanci Bergerovi (dne 6./12. 1901, který zná v Rakousku university německé a »cizojazyčné«, za čež se mu však dostalo od dvorního rady p. Ploje náležité odpovědi a vysvětlení. Iš

censitů v politických okresích německých 2·86 % obyvatelstva s průměrnou daní na jednoho každého obyvatele 0·61 zl., v okresích českých shledáno censitů 1·61 % obyvatelstva s průměrnou daní na hlavu obyvatelstva 0·33 zl, a v okresích smíšených censitů 1·54 % s daní průměrnou 0·30 zl. Dohromady vychází tedy pro města a okresy německé censitů 3·75 % obyvatelstva a průměrně na jednoho obyvatele daně 0·95 zl., kdežto města a okresy české vykazují pak pouze censitů 1·86 % s průměrnou daní 0·36 zl., a konečně pro města a okresy smíšené resultuje v celku censitů 6·28 % obyvatelstva s průměrnou daní 2·05 zl.

Na těchto základech dospělo se pak k výsledku, že 37·2 % německého obyvatelstva platí 57·6 % daně oproti 62·8 % obyvatelstva českého s 42·4 % daně. —

Pohlédněme nyní blíže na cesty, na kterých, a na číslice, pomocí kterých dospělo se k výsledkům naznačeným. Především budiž poukázáno k tomu, jakým způsobem dělo se ono »opatrné« vypočtení číslic, které platily za základ a východiště veškerého rozumování, a které mají platiti pro Němce za číslice minimální. Aniž bychom se pouštěli do podrobností, poukážeme k jednotlivým zvlášť markantním případům, které dojista ukážou, jaké intence a tendence rozhodovaly při »opatrném« stanovení číslic, jež pro národnost německou mohou platiti za číslice minimální.

Známo jest na př., že v Korutanech žije Slovinců ne zcela $^1/_3$ veškerého obyvatelstva (mezi 355.000 daleko přes 100.000) a na vzdor tomu byly Korutany čítány za zemi zcela německou, a za příčinu jest uvedeno, že tamější obyvatelstvo slovinské jest ponejvíce selské, a že co takové v příčině osobní daně z příjmu nepadá prý nijak na váhu. Dále město Brno bylo čítáno za úplně německé, ač dle vlastního doznání příslušníci národnosti německé vykazují pouze 63 % veškerého obyvatelstva, kdežto 37 % obyvatelstva českého jest jednoduše potlačeno, a ptáme-li se proč, dostaneme za odpověď, že prý v okresích, které za české byly čítány, též zmizí »snad« někteří značnější poplatníci němečtí, a co ekvivalent za tento úbytek muselo býti čítáno Brno za město zcela německé. — Praha se Smíchovem, Karlínem a Král. Vinohrady byly prohlášeny za města smíšená, kdežto Žižkov, Nusle s Pankrácí a Libní byly velkomyslně přenechány Čechům úplně. — Vídeň jest postavena zcela na účet národnosti německé, ač jest faktem nepopíratelným, že Vídeň jest největším městem českým, po případě slovanským v Rakousku. Připouští se, že mezi neněmeckými minoritami v oblasti německé nejdůležitější bude ve Vídni, že však i zde objevuje se více ve vyšší číslici censitů, než-li ve výši daně, dokladem toho jest prý pranepatrný (»verschwindend gering«) počet hlasů, které při posledních volbách ve Vídni obdrželi početní volební kandidáti čeští. — Ve Slezsku byla čítána města Opava, Těšín, Bílsko a Krňov za města zcela německá, ač vykazuje Opav[illegible]3 %, Těšín 46 % a Bílsko 19·3 % obyvatelstva českého a polsk[illegible] minority úplně zůstanou opomenuty. Podobně se má věc s mě[illegible] též [illegible] za zcela ně-

mecké prohlášenými, kde též 21·6 % obyvatelstva českého úplně zmizí, kdežto naopak na Moravě k vůli 27·5 % obyvatelstva německého byla prohlášena města Prostějov, Vítkovice, Ostrava a Olomúc za města smíšená; dále byla mezi města smíšená zařaděna v Čechách města Smíchov k vůli německé minoritě 10 %, Král. Vinohrady k vůli něm. menšině 12 %, Karlín k vůli 15 % Němců a Plzeň k vůli minoritě německé 16·2 % obnášející, kdežto v okresu Šumpurském, kterýž prohlášen byl za úplně německý, utopeno jest dobře čítaných 17 % Čechů, atd. atd.

Počínání toto připomíná nevolky Schmerlingovu volební arithmetiku, které se takřka na vlas rovná, a nemůžeme jinak, než za pravdu dáti učiněnému výroku, že číslice pro zjištění výsledků osobní daně z příjmu za základ položené »opatrně«, ano velmi opatrně byly vypočtěny, že by však měly platiti pro Němce za číslice minimální — jak též bylo tvrzeno — sotva bude lze míti za správné vůči poznámkám pouze exemplativně právě uvedeným.

Nežli budeme pokračovati s karakterisováním »opatrně« vypočtěných číslic, budiž dříve ještě položena otázka, koho sluší míti za příslušníka té neb oné národnosti? Dr. Wieser je toho mínění, že by národnost censitů snadno mohla býti zjištěna dle toho, v jakém jazyku kdo podal přiznání k dani, a činí nepřímo správě státní výtku, že tak již neučinila, což by prý velmi snadně dalo se prováděti. — Tento modus by ovšem zcela odpovídal principu »opatrného« vypočtení číslic o výsledcích osobní daně z příjmu, ale pouze ve prospěch národnosti německé; neb tímto způsobem zmizely by jednoduše censité neněmeckých či »cizojazyčných« národnostních minorit v majoritě příslušníků národnosti německé. Na př. ve Vídni a v Dolních Rakousích vůbec by se ani nesměl odvážiti příslušník neněmecké národnosti přiznání v jiném jazyku, nežli v jazyku německém, jakožto »v zemi obvyklém«; v zemích koruny České byly by při známé praktice příslušníkům minority neněmecké doručovány pro podání přiznání veskrz blankety německé, dle kterých pak — po případě bez ohledu na jich obsah — určována by byla národnost censitů. Námitka proti tomuto výroku, že každý má právo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku žádati na blanket neněmecký (český neb polský), ničehož nevyváží, poněvadž je to u národnosti české najmě při osobách zámožnějších zvláštním příznakem, že vyhýbá se všemožně sporům s úřady, byť i byla v právu, a směle můžeme tvrditi, že by v podobných případech ze 100 sotva jeden se našel, který by dříve věnoval zvláštní práci stížnosti, vydal se různým svévolným týráním a pod. Ostatní všichni pomohou nevolky rozmnožovati počet censitů na čest, slávu a mimořádná práva národnosti německé. Toť by byla cesta, učiniti na papíře z menšin českých jen samé heloty, žebráky a pod.

Při otázce, koho sluší míti za příslušníka té neb oné národnosti, bude nutno, zmíniti se též o židech, kteří — jak známo — netvoří v Rakousku zvláštní národnost, nýbrž rozmnožují pouze národnosti, brzy tu neb onu. Mám za to, že většině židů, jmenovitě zámožnějších na národnosti přespříliš nezáleží, a že titéž, kteří dnes hlásí se k národ-

nosti té, zítra hlásí se opět k národnosti jiné. Že na základě historického nuceného odchování příslušníků náboženství mojžíšského největší část jich rozmnožuje posud spolu národnost německou, jest úplně pochopitelno. Jak ale bude v budoucnosti snad nepříliš daleké, nemůžeme říci, právě proto, že židé co do národnosti jsou činitelem, který jest proměnám přístupný. Z číslic páně Wieserových lze seznati, že při stanovení základů pro posouzení objemu, v jakém zastoupeny jsou jednotlivé národnosti resp. národnost německá při osobní dani z příjmu, čítal židy úplně na řád národnosti německé, jak to zřejmě dokládají číslice pro Prahu vykázané. Jestiť se dovoláváno odhadu Dr. Urbana v Bohemii dne 5. března 1899 uveřejněného, dle kterého může prý nejméně polovice veškeré daně čítána býti na vrub národnosti německé, a dle kterého bylo se též řízeno. Dle naší informace bylo roku 1900 v Praze na osobní dani z příjmu platebnými rozkazy předepsáno v celku 2,015.185 K 19 h, k čemu přispěli Češi 880.022 K 37 h, Němci 427.585 K 11 h, a židé 449.288 K 72 h; zbytek 258.288 K 90 h připadá na osobní daň z příjmu zaměstnavateli sráženou a bernímu úřadu odvedenou, při které národnost nijak zjistiti nebylo lze. Podobně nebyla nijak zjištěna národnost těch osob ve veřejném postavení jsoucích, při kterých sráží se osobní daň z příjmu u vyplácení služného, aniž by jaký byl vydán rozkaz platební. Může zde býti vůbec rozumné řeči o nějakém dělení na polovici? Wieser ovšem mnoho neuvažuje a dělí celou Prahu jak je na polovici a počítá pak pilně dále. — Mnoho-li z uvedené německé číslice připadá na indifferentní a indolentní Čechy, kteří podávají německá přiznání k dani buďsi na rozkaz, buďsi že jsou ještě ze staré školy a němčina jest jim zběhlejší nežli čeština a pod., a kteří takto rozmnožují číslo censitů německých a summu daně na ně připadajících, nelze ovšem zjistiti, že ale bohužel číslice počet takových přiznavačů naznačující není nijak nepatrná, může směle býti tvrzeno.[1]) — Zde nám jde pouze o konstatování fakta, že daň židům předepsaná čítána jest na řád národnosti německé. Habeant sibi, jenom jest potřebí, též mužně k tomu se přiznati.

Nežli přikročím ku posouzení spolehlivosti číslic, na nichž bylo tak zdatně »budováno«, musím poukázati k momentu, s kterým se Dr. Wieser dosti důkladně zabýval, a který jej nijak neuspokojoval.

---

[1]) Pro Prahu mohli bychom celou dlouhou řadu poplatníků jmény uvésti, kteří by slavně protestovali, kdyby chtěl kdo je míti za příslušníky národnosti německé, ale jejich přiznání k osobní dani z příjmu jsou německá. Možnost opaku, že by totiž též příslušníci národnosti německé podávali přiznání v jazyku českém, sotva bude kdy dána. — Také sluší zde poukázati k poplatníkum šlechticům, kteří v první řadě rozmnožují počet německých censitů podáváním německých přiznání. Mezi přiznáními k osobní dani z příjmu v Praze podanými odchylují se od tohoto pravidla a nepodali přiznání jazykem německým, nýbrž českým pouze kníže Jiří z Lobkovic a arcibiskup Lev svob. pán Skrbenský z Hříště. Mezi osobami, jež zde naznačeným způsobem napomáhají národnosti německé, nalézáme též jména, u kterých bychom se toho nejméně byli nadáli.

Je to venkov oproti městům, o kterém se tvrdí, že nejméně přispívá osobní daní z příjmu k nákladům státním, že nelze nijak, nežli za to míti, že na venkově buď vůbec nebylo aneb velmi nesprávně přiznáváno, že úřady berní jistě neplnily oproti venkovu náležitě svou povinnost, jak zákon káže, a že v příčině ztracených zde milionů bude museti státi se náprava. Uznávať se sice, že venkovskému hospodáři bídně se vede, a že má oprávněný nárok na státní pečlivost, ale nicméně mají býti nalezena a k vůli spravedlnosti zdaněna sta milionů příjmů zde posud ztrácených. — Sociální síla odporu, jaký v cestu klade každý jednotlivec při provádění nové daně, jest prý větší, než-li moc úřadu výhradně na se poukázaného; zde lze prý pomoci pouze spolupůsobením veřejného mínění, a správným spolupůsobením poplatníků samých; a konečně bylo vysloveno mínění, že nynější stav nedokonalosti potrvá potud, pokud úřednictvo berní nebude energickým způsobem podporováno vydatnějšími prostředky právomoci (»... in energischer Weise durch erhöhte Machtmittel...«) [1]) Dr. Wieser nijak nemůže pochopiti, že by příjem z nemovitostí hospodářských obnášel pouze 8·7 % veškerého poplatního příjmu v mezích celého státu, a že by z celého dani podrobeného příjmu z pozemků per 121·8 mil. zl. mohlo býti vydržováno venkovské obyvatelstvo 19 milionů čítající, a to jak obyvatelstvo zámožné či držitelové velkých statků, tak obyvatelstvo jsoucí v držení statků středních i menších.

O tom, že veškeré obyvatelstvo venkovské nebude moci býti vydržováno 121·8 mil. zl., nemůže a nebude žádný pochybovati, taktéž ne o tom, že by veškerý příjem z pozemků obnášel pouze 121·8 mil. zl. Z toho všeho však ještě neplyne, a žádný není ještě tím dán důkaz o tom, že by venkov nebyl do syta zdaněn, a že by na venkově snad více bylo příjmů zatajováno, než-li v městech. Výrok, že na venkově »sta milionů zl. příjmu« ztrácejí se v neprospěch vyměření osobní daně z příjmu, jest lehce vysloven, jest ale spolu zřejmým nařknutím venkova, aniž by přesné doklady toho byly podány. Kdož přečte brošuru Wieserovu, bude se těmto dedukcím diviti hlavně proto, že pisatel její dovolává se opětně a opětně výroků odborného chefa v min. fin. *Meyera* co znalce na slovo vzatého, a cituje též Meyerovy názory o objemu příjmu z pozemku plynoucího a osobní dani z příjmu podrobeného, — které jsou s dedukcemi Wieserovými v naprostém odporu. Máť totiž Meyer za to, že veškerá část hospodářských statků nalezá se v rukou osob, jež nejsou dani z příjmu podrobeny, zvlášť v rukou osob právnických a v rukou takových osob fysických, jejichž příjem nepřevyšuje 600 zl., že pozemky, jejichž výnosy berou osoby dani z příjmu podrobené, obnáší nanejvýše jednu čtvrtinu veškeré plochy poplatné, a že katastrální výnos jejich může býti páčen as na 38·4 mil. zl. (z veškerého katast. výnosu 153·3 mil. zl.). Dále tvrdí Meyer, že lze výnos z pozemků skutečně docílený

[1]) Jakého druhu takové vydatnější prostředky by měly býti, snad drakonické pokuty aneb i snad nějaký druh dragonád? Bližší naznačení takových prostředků bylo by velice zajímavým a spolu i poučným.

odhadnouti ne zcela trojnásobným výnosem katastrálním. *Wieser* těmto vývodům nijak neodporuje, a proto můžeme míti za to, že s nimi souhlasí; a uznáme-li i my autoritu Meyerovu a jeho odborné znalosti stejně, můžeme směle tvrditi, že výsledky osobní daně z příjmu na venkově nijak nelze míti za nepříznivé neb nepřiměřené.

Uvážíme-li, že v Rakousku připadá na držitele pozemků, kteří platí gruntovní daně až 10 zl. přes 85%, a na ty, kteří platí přes 10 až do 50 zl. as 12%, a že pouze něco přes 2% připadá na poplatníky větší, že totiž více než 85% veškerých gruntovníků jistě z pozemků žádný nedocílí 600 zl., že dále z 12% málo jich dodělá se výnosu částku 600 zl. převyšujícího, a že pouze při zbytku as 2% bude moci býti řeči o placení osobní daně z příjmu, nejsou-li jinak poměry poplatníkovy takovy, že jej na př. následkem přílišného zadlužení osvobodí od placení daně z příjmu; uvážíme-li dále, že velmi mnoho pozemností jest v držení osob právnických, osobní dani z příjmu nepodrobených, jako obcí, nadací, klášterů, různých korporací a pod., — nenalezneme, že by předpokládání Meyerovo odchylovalo se zvlášť od skutečnosti. Totéž předpokládání pochází od osoby v službě finanční sestárlé, a lze proto za to míti, že sotva bude svědčiti přespříliš ve prospěch gruntovníků poplatných, tak že může jeho býti použito v plné míře a vším právem proti předpokládáním a tvrzením Wieserovým.

V Čechách shledáváme odchylné od uvedeného průměru rozdělení pozemků mezi jednotlivé držitele. Na poplatné držitele pozemností s daní gruntovní až do 10 zl. připadá totiž 76·6%, na držitele s daní od 10 zl. do 50 zl. 18·5%, a zbytek 4·8% na držitele platící více než 50 zl. roční daně pozemkové. Známo jest však, že v Čechách jest značný počet latifundií, při kterých odpadá placení osobní daně z příjmu, jako statky Jeho Veličenstva (per 34.700 ha.), statky různých čelnějších klášterů (per 52.700 ha.), kapituly Pražské (11.000 ha.), ústavů šlechtičen (per 9.100 ha.), čelnějších nadací (Millesimo, Straka, per 5100 ha.), studijního fondu (per 1100 ha.), velkého počtu obcí a j., a že zde jest též značnější počet latifundií náležejících sice osobám, které jsou povinny platiti osobní daň z příjmu, které ji též platí, ale nikoliv v Čechách, nýbrž ve Vídni, na př arcikníže Ferdinand Este s výměrou 12.000 ha., arcikníže Ludvík Salvator s výměrou 7300 ha., kníže Hohenzollern s 14.300 ha., dále šlechtici: Jan Liechtenstein s 37.000 ha., Jan Harrach s 24.400 ha., Ferdinand Kinský s 26.600 ha., Vincenc Auersperg s 19.280 ha., rod Hohenloheův 29.054 ha., Thurn-Taxis s 34.300 ha. atd. — Toto factum vysvětluje jednak zjev, že Vídeň, kde na dlažbě neroste ani pšenice ani cukrovka, může vykázati pro r. 1899 zdaněný příjem z pozemností s 9·9 mil. zl. (z kterých připadá na prvních IX. okresů 9·5 mil. zl.), a jednak spolu částečně vysvětliti nižší číslici censitů a zdaněného příjmu z pozemností v Čechách; a poněvadž tyto latifundie jsou ponejvíce v krajinách českých, zmenšují tím v první řadě příjem ten v okresích českých, neb totéž, co touto cestou Vídni přibude, Čechám ubude.

Konečně budiž poukázáno ku příjmu placenému za konané služby, a k jeho objemu, jakým jest zastoupen ve Vídni, v Praze a v čelnějších městech jiných. Ve Vídni připadá na tento druh příjmu 169·7 mil. zl. či 36·3% z povšechného příjmu 466·9 mil. zl.,[1]) kdežto v Praze připadá na tentýž druh příjmu pouze 17·0 mil. zl. čili 29·9% z povšechného příjmu 56·8 mil. zl., nejnižší procento mezi všemi hlavními městy zemí rakouských,[2]) a srovnáme-li absolutní číslice placeného příjmu za služby konané ve Vídni a v ostatních hlavních městech jednotlivých zemí rakouských, shledáme, že suma veškerého příjmu ze zmíněného titulu placeného obnáší pro veškerá hlavní města 246·5 mil. zl., z které připadá na Vídeň samu 169·7 mil. zl. a na veškerá ostatní hlavní města pouze 76·8 mil. zl.; máť se Vídeň jediná k veškerým ostatním hlavním městům jak 68·9 k 31·1.

* * *

Na základě uvedeného bude lze přikročiti ku posouzení kvality číslic, na nichž Wieser zbudoval výroky své. Objektivní výsledky osobní daně z příjmu v Rakousku dle jednotlivých větších míst a dle okresů politických béře Wieser z úředních publikací ministeria financí, o jichž správnosti pochybovati není nižádné příčiny; avšak Wieser čítá ještě s jinými číslicemi, jichž správnost prokázati jest holou nemožností, a i Wieser sám při těchto číslicích veskrze připouští, že lze proti nim činiti námitky, ale nicméně buduje se na jich základě vesele dále. Těchto uměle vypočtěných číslic bylo úhlavně potřebí pro oblíbené, ale velmi nesnadné[3]) porovnání výsledků u nás docílených s výsledky, s jakými se setkala daň z příjmu v Prusku, a pak byla pro postavení mnohých číslic rozhodujícím hvězda samospasitelné národnosti německé. Skutečně jest velice litovati, že práce Wieserova jinak velmi pilná a záslužná, tímto, v jistých kruzích snad velmi populárním a vděčným, proto ale přece jenom vždy temným bodem objektivně na kvalitě ztrácí a to tím více, čím více

[1]) Na povšechném příjmu poplatním participují příjmy za konané služby v Zadru s 60·5%, v Lublani s 42·3%, v Černovicích s 40·2%, v Linci s 40%, ve Lvově, v Insbrucku a v Celovci s 38·8%, v Terstu s 38·3%, v Opavě s 38%, v Brně s 37·8%, ve Vídni s 36·3%, v Štýrském Hradci s 36%, v Solnohradě s 33·3% a v Praze 29·9%.

[2]) Z veškerého příjmu pro Vídeň a Prahu per 466·8 a 56·8 mil. zl. uvedeného, připadá na držebnosti pozemkové ve Vídni 2·1% a v Praze 3·2%, na budovy ve Vídni 11% a v Praze 12·6%, na živnosti ve Vídni 29·4% a v Praze 32·7%, na služby ve Vídni 36·3% a v Praze 29·9%, na kapitály ve Vídni 19·2% a v Praze 17·4% a ostatní příjem ve Vídni 1% a v Praze 4·2%.

[3]) Nejhlavnější příčiny potíží pro porovnání výsledků daně z příjmů u nás a v Prusku jsou: že u nás počíná poplatnost teprve s částkou 600 zl. převyšující, kdežto v Prusku jest toto tak zvané existenční minimum stanoveno pouze 900 markami; že naše a pruské statistické výkazy o výsledcích daně z příjmu líší se co do formy, což jich porovnání velice stěžuje; že nestejna jest berní výměra progresní a nelze statisticky naznačiti a měřiti rozdíly sociálních poměrů a povah obyvatelstva našeho a pruského.

— navzdor opětnému ubezpečování absolutní objektivnosti — zřejmě na povrch přichází tendence právě blíže naznačená.

Z číslic ministeriem financí uveřejněných vychází na jevo, že v městech a okresích s větším obchodem a průmyslem na osobní dani z příjmu průměrně větší odvádějí se částky, než li v městech a okresích s menším průmyslem nebo vůbec bez veškerého značnějšího průmyslu. Jisto jest, že průmysl, jmenovitě jednotlivé druhy jeho, jako výroba příze a tkanin, skla, porculánu a j. jest v Čechách zastoupen v první řadě na severu v krajích německých, a taktéž nelze popříti, že průmyslníci v těchže krajích značnými vládnou kapitály. Z toho ovšem neplyne ještě, že by v krajích českých průmysl větší vůbec nebyl zastoupen, na př. cukrovarnictví, které ale co do daně z příjmu nespadá valně na váhu, poněvadž jsou závody ty pravidlem v rukou osob právnických (podniky akciové, spolkové a pod.), které osobní dani z příjmu nejsou podrobeny. Podobně se má věc s jinými druhy podniků. Jest to přirozený následek staletého výlučného poskytování státních podpor národnosti německé v každém ohledu, najmě při průmyslu, že během doby nahromadily se v rukou jednotlivců národnosti německé značné kapitály, jakých ku provozování průmyslu v objemu větším nevyhnutelně jest potřebí. Na straně české, která nikdy nemohla se chlubiti zvláštní přízní státní, nesetkáváme se s podobnými zjevy, a proto když v době novější i Češi se hlásí, že náležitou mírou chtějí participovati na průmyslu, nenacházejíce však u jednotlivců potřebných kapitálů značnějších, kráčí tou cestou, že opatřují sobě potřebné »spojenými silami«, a zakládali a zakládají podniky spolkové a akciové, jejichž důležitost se stanoviska národohospodářského nelze nijak podceňovati, které ale — jak již podotknuto — v příčině osobní daně z příjmu nespadají na váhu. Nelze proto z výšky skutečně placené osobní daně z příjmu souditi na objem a důležitost průmyslu v té neb oné krajině, tou neb onou národností obývané, a proto nelze též výhradně z výšky placené osobní daně z příjmu souditi na větší neb menší berní sílu té které národnosti. Tentýž kapitál, který jednotlivec investuje v podniku, jest při podniku spolkovém investován větším počtem osob; že závod jednotlivci náležející většího docílí čistého zisku než-li podnik spolkový, jest na bíledni, a to proto, že spolkovému podniku jest hraditi vždy nepoměrně větší náklad režijní, a dále též proto, že spolkovému podniku jest z pravidla platiti na dani živnostenské 3 až 4kráte tolik, jako podniku jednotlivce, byť by i oba podniky ve stejném objemu, stejným kapitálem atd. byly provozovány.

Sociální a státní poměry dřívějších dob utvářily stav věcí u nás tak, že průmysl octnul se v rukou německých, obchod v rukou židů, kterým takřka byl vnucen, a hospodářství v rukou českých. Změněné hospodářské poměry dob nových, zmohutnění průmyslu a obchodu a jeho značná výnosnost na jedné straně a znehodnocení hospodářství polního a všeobecná hospodářská krise na straně druhé musely vyvolati nerovnost v neprospěch majitelů hospodářství. Difference tyto lze však míti pouze za mimojdoucí; přirozeným způsobem touží totiž samy po

vyrovnání, jež se během doby též stane. Druhy průmyslu, které pro zvláštní příčiny nejsou na určitá místa neb krajiny vázány, počínají se již šířiti i po krajích, ve kterých prve v dobách dřívějších o průmyslu nebylo ani potuchy. — Nebudiž ve směru tomto šířeno dalších slov, svedlo by nás to přespříliš z cesty našemu pozorování vytčené.

Při tomto stavu věcí snadno jest pochopitelno, že tam, kde nahromaděny jsou kapitály v rukou jednotlivců, osob fysických, musí osobní daň z příjmu více vynésti, než-li tam, kde kapitál jest více rozdělen. Kdyby na př. v Plzni bylo proměněno více závodů větších, nalézajících se v rukou stoupenců národnosti německé (na způsob závodu Škodova) v podniky akciové, bylo by ihned po vychloubání se berní silou německé národnosti v Plzni; a podobně, kdyby v Praze nebyly čítány podobné firmy jako Selig Ellbogen (s daní 23.300 K), Rudolf Mendl (s daní 16.330 K), Rudolf Wenisch (s daní 12.690 K), Michael Benies (s daní 13.800 K), Emil Kubinzky (s daní 25.147 K, veskrz za r. 1900) atd. na účet národnosti německé, zmizela by berní rovnost národnosti české a německé v Praze, aniž by ve skutečnosti jaká udála se změna meritorní.

V okresích s objemnějším průmyslem jest přirozeným způsobem vůbec obchodní a maloživnostenský život čilejší již proto, že obyvatelstvo z pravidla bývá zde hustší a jednotlivá města větší a dále proto, že zde více ustupuje hospodářství naturální před hospodářstvím peněžním, což vysvětluje s dostatek větší počet censitů při osobní dani z příjmu v okresích průmyslových, než-li v okresích bez průmyslu neb s průmyslem nepatrnějším. Tím ovšem není ještě řečeno, že by všichni censité v okresích těchto, které Wieser vindikuje pro národnost německou, také skutečně byli příslušníky národnosti této.

V době nynější lze míti správné zjištění censitů při osobní dani z příjmu dle národnosti u nás za věc zhola nemožnou; v době, kdy jedna národnost staví se nepřátelsky proti druhé, kdy nejsme s to docíliti správné číslice národnostní ani při sčítání obyvatelstva, musí již ze předu prorokován býti nezdar každému pokusu, který by ve směru tom měl či chtěl býti učiněn. *Wieser* ovšem pokus ten učinil a dospěl k resultátům »dříve nikým netušeným.« Jakými cestami se ale při tom bral při vší povždy tvrzené objektivnosti, bylo již z hruba uvedeno; když totiž jako na př v zemích koruny české značné minority české jednoduše nechají se zmizeti, když dále k vůli nepatrným minoritám německým čítají se jednotlivá města za národnostně smíšená, nemůže se jinam dospěti, než li kam dospěl Dr. Wieser. Na vzdor tomu, že o správnosti docílených číslic sám není zcela přesvědčen, jak tomu nasvědčuje časté užívání »vielleicht«, »dürfte«, »annähernd« a pod., a pak učiněný výrok, že tímto způsobem (t. j. dle jazykových oblastí) nalezené číslice mohou býti vyvinuty pouze »unter Vorbehalt« atd., mají býti přece konečně vypočtěné výsledky skálopevné. *Wieser* vidí v každém příslušníku národnosti německé, který bydlí mezi příslušníky národnosti jiné, zámožného občana, který značné platí daně, kdežto v příslušnících národnosti české octnuvších se v oblasti národnosti německé spatřuje

samé chuďasy, s kterými nepotřebuje býti nijak čítáno; a aby národnosti německé za nějakého jejího příslušníka žijícího v oblasti jazyka českého dána byla jakási náhrada, bylo naznačeným způsobem manipulováno, a poskytnuté vydatné náhrady tyto jeví se býti zřejmým zkracováním národnosti české a její skutečné poplatnosti.

Číslice, jak je Dr. Wieser pro své výpočty byl upravil, nejsou nijak spolehlivými, ano můžeme jistě větším právem o jich správnosti pochybovati, nežli by Wieser mohl správnost jejich uhájiti; ale byť bychom i číslice Wieserem nám předvedené za zcela správné měli — což ve skutečnosti ovšem nijak míti nemůžeme — jest úplně neodůvodněna konečná Wieserova dedukce, že jsou Němci v držení podkladů pro politickou moc mnohem větší, nežli jaká jim v nynější době jest přidělena. — Za podklad pro míru politické moci může zde býti míněna pouze placená daň a byť by i osobní daň z příjmu národností německou placená byla vyšší, nežli částky, jakými na tutéž daň přispívají v Rakousku národnosti ostatní dohromady, což my, jak již uvedeno, zřejmě popíráme, neplyne z toho ještě dedukce Wieserem vyslovená a světu hlásaná, poněvadž se ukládají a odvádějí vedle osobní daně z příjmu ještě daně jiné, jako daň gruntovní, domovní atd., a máme za to, že by vůči těmto daním ani Dr. Wieser nechtěl do opravdy tvrditi, že příslušníci národnosti německé na veškerých těchto daních platí nad polovici. Snad by nechtěl tvrditi, že na př. z činžovní daně v Praze, na Vinohradech, na Smíchově a v Karlíně, obnášející více než 4 mil. zl., uhražují příslušníci národnosti německé a spojení s ní židé polovici; a s jistotou lze předpokládati, že by se příslušnící národnosti německé raději zřekli většího práva drem Wieserem jim vindikovaného, nežli by převzali polovici břemene tohoto. Podobně má se věc s daní gruntovní.

Když by do opravdy chtělo býti zjištěno, v jaké míře participují jednotlivé národnosti na placení osobní daně z příjmu, nesměla by především čítána býti Vídeň na účet německý. Vídeň jest sice též hlavním městem Dolních Rakous, avšak kdyby nebyla ničím více, podobala by se asi Linci a nemnoho více. Nynější Vídeň jest hlavním a sídelním městem Rakouska, na kterém participují veškeré národnosti, aniž by nyní při výpočtech Wieserových k nim vůbec bylo přihlíženo. Jak již uvedeno, připadá ve Vídni největší část poplatného příjmu plynoucího ze zdroje příjmu za služby konané. Vídeň jest městem úřadnickym; zde jsou veškeré úřady centrální s celou armádou úřadníků, z kterých takřka každý platí osobní daň z příjmu, pak spousty úřadnictva poplatného podniků, které ve Vídni mají svá sídla v první řadě proto, že jest Vídeň hlavním městem Rakouska, jako železnice, banky atd. atd. Že by veškeří tito úřadníci a zřízenci byli národnosti německé, nebude snad nikdo tvrditi; a i mnohé jiné momenty, jako rozsáhlost Vídně a její značný počet obyvatelstva, mnohé značnější podniky jako pivovary atd., nejsou nijak zásluhou národnosti německé, a také národnost tato neparticipuje výhradně na poplatných příjmech z těchto pramenů plynoucích. Vídeň by musela jednoduše vyloučena býti při vý-

počtech, co na každou národnost v Rakousku připadá osobní daně z příjmu. Dále by nesměly býti čítány částky daně, které se vybírají při úřadnících státních bez podání jakéhos přiznání ve formě srážky při vyplácení služného, poněvadž se zde absolutně žádná národnost nekonstatuje. Konečně by muselo býti nařízeno, aby každý podal přiznání k dani z příjmu jazykem té národnosti, ku které náleží. Jedině touto cestou bylo by lze podati pravděpodobný obrázek o tom, jakými částkami každá jednotlivá národnost v Rakousku přispívá k osobní dani z příjmu. Samo sebou se rozumí, že tímto nijak nebyl by dán spolu obrázek o nesení břemen ve formě ostatních daní přímých — o nepřímých ani nemluvíc.

Výsledky práce takové neměly by žádné praktické důležitosti, a také žádné zvláštní účelnosti. —

Konečně budiž zde připojeno několik slov o provádění či provedení našeho zákona o osobní dani z příjmu z r. 1896 a o eventuelním odstraňování našich přímých daní výnosových.

Kdyby mělo býti pomýšleno na to, zaváděti u nás v Rakousku osobní daň z příjmu co jedinou daň přímou, muselo by především opuštěno býti přespřílišné stanovisko filantropické oproti třídám nezámožným. Jak známo, obnáší v Rakousku t. zv. existenční minimum 600 zl., míru to, s kterou se nesetkáváme v nižádném německém státě, kde zavedena jest daň z příjmu. Může-li na př. počíti zdanění příjmu v Prusku již s 800 markami a při obecní dani z příjmu již 420 markami, a v Sasku vůbec s 300 markami, nechť i u nás počne platnost s 600 neb na nejvýše 800 K. Čím větší jest basis, na které se daň ukládá, tím dříve zdomácní, tím dříve se s ní jednotlivec smíří a snad i spřátelí a — jak se samo sebou rozumí — více vynese. — Dále bylo by potřebí, vzbuditi a povznésti při poplatníku rakouském poctivost občanskou. O otázce, jakým způsobem by toto mohlo býti dosaženo, mohou se názory rozcházeti. Tolik jen jest jisto, že cesta, jakou kráčí náš zákon o osobní dani z příjmu, nevede k cíli kýženému. Známou jest věcí, že týž zákon jest opsán z pruského zákona o dani příjmu až na málo odchylek. Jedna z těchto odchylek jest dle našeho přesvědčení, když i ne jedinou, tedy jistě dosti vydatnou příčinou toho, že nedoděláváme se výsledků očekávaných. Máme-ť totiž u nás podobně jak v Prusku pro stanovení berních sazeb zvláštních komisí, které u nás skládají se z předsedy ministrem fin. jmenovaného a pak z určitého počtu členů, jichž polovici povolá ministr fin. a polovici volí poplatníci (§ 179 zák. z 25./10. 1896 ř. z. č. 226), kdežto v Prusku (dle zák. ze dne 21. června 1891 § 31 a 34 sb. zák. str. 175) předseda při t. zv. předběžných komisích odhadných (Voreinschätzungs-Commissionen) jest zákonem již dán v osobě představeného obce a ostatní členy povolá z části ministr financí a z části volí takové zastupitelstvo obecní v té míře, že počet členů ministrem jmenovaných i s předsedou dohromady musí povždy zůstati za počtem

členů zvolených a při komisích rozvrhovacích jest předseda dán krajským předsedou (Landrat), po případě komisarem k tomu cíli zvlášť ministrem jmenovaným, a členy těchto komisí povolá z části ministr fin. a z části se volí zastupitelstvem krajským a v krajích městských městským zastupitelstvem v té míře, že počet členů jmenovaných i s předsedou dohromady nesmí převyšovati polovici členů volených.

Srovnáme-li tato odchylná ustanovení, shledáme, že ustanovení naše dýše nedůvěrou oproti poplatnictvu a nic není pochopitelnějšího, nežli že poplatníci nemají pak navzájem důvěry k zařízením, ve kterých zabezpečena jest převaha možnému bezohlednému fiskalismu, kdežto ustanovení pruské apeluje na poctivost a správnost neodvislého občanstva, zabezpečujíc mu ve sborech rozhodujících značnou většinu hlasů. Zabezpečení majority v rozhodujících komisích pro ministra financí a tím spolu pro možný fiskalismus a apelování na poctivost občanskou jsou poly navzájem se odpuzující a spojiti je dohromady jest věcí nemožnou. Zákon náš o dani z příjmu z r. 1896 není nijak starým, ale na místo, by zmíněná komise odhadní a její činnost byla zpopularisována, nalezáme pravý opak a do popředí staví se pořáde více berní úřad, kterému přec připadají pouze práce přípravné a nikoliv rozhodující. Velmi podivno jest, že i pro dra Wiesera nezdají se míti zvláštní důležitosti komise odhadní, kterým přec dle našeho zákona přidělování daně přísluší, nýbrž pouze úřady berní, jak jsou toho dokladem na př. jeho rady pro zlepšení výsledků daně z příjmu na venkově. (V. str. 304 sl.) Dále mluví jinde opět »von den veranlegenden Beamten« »Veranlegungsbeamten« a pod., což nelze míti nijak za správné, poněvadž úřadníci finanční co tací při osobní dani z příjmu vůbec nemají samostatně co ukládati. — Nelze pominouti mlčením ještě ten moment, že vláda za výhodný motiv pro reformu berní a pro zavedení osobní daně z příjmu vyslovila stejnoměrnější rozdělení břemene berního, a že pokladna státní nereflektuje na nějaké rozšíření břemene toho, skutek však nesouhlasí s tvrzením tímto, což také proto není s to, povzbuditi mezi poplatnictvem zvláštní důvěru v jednání finanční správy státní.

Bez vzájemné důvěry jednak správy státní oproti poplatnictvu a jednak poplatnictva oproti správě státní nelze pomýšleti na zdárné provedení osobní daně z příjmu. Máme za to, že by správa státní měla opustiti své stanovisko nedůvěry oproti poplatnictvu resp. jeho poctivosti a nelze pochybovati, že by pak i poplatnictvo zaměnilo své stanovisko oproti správě státní. Pak by mohla býti splněna naděje na zdárné provedení daně z příjmu a pak teprv by mohlo býti pomýšleno na odstranění nynějších výnosových daní přímých co daní státních.

Význam Haagské konference míru ve vývoji novodobého práva mezinárodního.

Píše dr. *Josef Trakal.*

(Pokračování.)

III.

1. Zastavení zbrojení, omezení ve výzbroji.[1]) Komisse 1. pro otázky zbrojení a válečné techniky (čl. 1—4 ruského programu) za předsednictví *Beernaerta* (Belgie) rozstoupila se ve dva užší výbory pro válku pozemní a válku námořní (předseda *J. van Karnebeek*). Čl. 1. ruského programu (zastavení zbrojení) vyhražen byl plné komissi.

Užší výbor pro *válku pozemní* rokoval pořadem o výzbroji pěchoty, dělostřelectva, o kulích výbušných, o druzích prachu, o užívání třaskavin a o prostředcích destruktivních dosud nevynalezených téměř bez výsledku. Odborná rozprava ukázala, že nemožno jest ukládati státům omezení nějaká v této příčině a zastaviti technické pokroky ve válečné výzbroji. Toliko ve dvou otázkách docílena byla shoda aspoň většiny zástupců států konferenčních. Přes odpor delegátů anglických, kteří usilovali o zachování volnosti v příčině užívání kulí t. zv. dum-dum,[2]) a delegátů severoamerických, kteří nechtěli vzdáti se účinných

[1]) K pořadu jednání 1. komisse vztahují se v úřední sbírce hollandské vlády *Actes et documents* etc kusy: A 1, Memorandum du Prince de Metternich (ex Martens, Recueil des traités IV.); A 2, Lettre de Napoléon III. aux Souverains de l'Europe, 4. XI. 1863 (Annuaire dipl. 1863); A 3. Proposition de M. Rolin-Jaequemyns (Revue de dr. int. 1887); A 4, Opinion de M. Lorimer sur la question du désarmement (ibid. 1887); A 5, Réflexions sur les armements croissants de l'Europe par le Comte Kamarowski (ibid. 1887); A 6, Limit of permanent military force (Dudley Field, Draft outlines of an intern. code, 528); A 7, Opinion de M. Mérignhac (Traité de l'arbitrage intern., 512); A 8, Opinion du Cons. d'État Johann von Bloch (Der Krieg, VI.); A 9, Opinion de Bastiat (Ce qu'on voit et ce qu'on ne voit pas, ch. II.); A 10, Opinion du Prince L. E. Obolinski (Novosti); B 4, Convention de St. Pétersbourg, 1868. — Srv. též příslušné protokoly 1. komisse a konference v úřední sbírce »*Conférence intern. de la Paix* etc.« a z obšírnějších výkladů cit. zvl. *Mérignhac*, l. c., I. part., str. 41 násl.; De *Lapradelle*, *La conférence de la Paix* (v Revue générale de droit international public, red. Pillet-Fauchille, VI., 1899, str. 659 násl.); *Holls*, l. c., chap III., str. 66 násl.; *Zorn*, l. c., str. 126 násl., 128 násl. Pokud jde o dřívější literaturu v otázce odzbrojení srv. *shora* pozn. 7 k str. 71; k tomu též *E. Catellani*, Realtà ed utopie della pace, Torino, Roux Frassati, 1899, str. 103 násl.; *A. Pillet-P. Fauchille*, La question du désarmément et la note du Tsar Nicolas II. (v Revue générale de droit intern. public, 1898 str. 687 násl.) a pod týmž záhlavím ve formě enkety další články *F. Stoerka*, *H Lammasche*, *Fr. Despagneta*, *A. Mérignhaca*, *Rouarda de Card*, *Brusy*, *P. Fiore-a*, *M. R. Vesniče*, *N. Droze* (str. 695 násl.).

[2]) Míněny jsou deklarací touto předem kule olověné, jichž tvrdý (niklový neb ocelový) plášť nekryje špičku. Kulí těchto, nazvaných (dle arsenálu poblíž Kalkutty) »dum dum« (humoristicky »soft noised bullet«) užívá Anglie ve válkách koloniálních. Mimo Anglii bylo často z odborných kruhů i v zá-

prostředků ve válce námořní, uznala většina komisse i konference za dobré usnésti se předem na dvou *deklaracích* zakazujících jednak užívání střeliva, jehož jediným cílem jest šíření plynů dusivých neb omamujících, jednak užívání kulí, jež se roztahují neb snadno splošťují v těle lidském, jakož kulí s tvrdým obalem, nepokrývajícím úplně jádro neb opatřeným vruby.

V příčině užívání balonů ku střelbě pak snesena jednohlasně další *deklarace*, dle níž »mocnosti se smlouvající souhlasí na dobu pěti let se zákazem metati střely a třaskaviny shůry s balonů neb jiným obdobným spůsobem novým.«

Deklarace tyto směřující podstatně k humanisaci války doplňují a rozšiřují známá ustanovení *Petrohradské deklarace* z r. 1868, zakazující užívání třaskavých nábojů neb střel plněných žhavými neb zápalnými látkami pod 400 gr.[1])

Užší výbor pro *válku námořní*, jenž radil se o zákazu užívání nových střelných zbraní, třaskavin a silnějších druhů prachu, pak o omezení užívání neobyčejně účinných nynějších třaskavin a o zákazu torped podmořských neb ponorných i jiných podobných zkázonosných strojů nedospěl vůbec k žádným snesením, ježto delegáti na základě instrukcí svých vlád, zvláště delegáti velmocí námořních s ohledem na nynější světovou situaci politickou nebyli s to přistoupiti na ruské návrhy v komissi formulované.

Pokud jde konečně o hlavní a dalekosáhlou otázku *omezení branných sil a vojenských rozpočtů*, nebyly naděje na výsledek předem

---

konodárných sborech k tomu poukazováno, že kule dum-dum jsou nelidským střelivem, ježto se nárazem v těle nepravidelně splošťují a rozšiřují, spůsobujíce tím kruté bolesti a nezhojitelné rány. V živé debatě, která rozpředla se o tomto střelivu na konferenci Haagské, hájili delegáti angličtí (Sir John *Ardagh*) užívání dum dum kulí proti nevzdělaným fanatickým nepřátelům a divochům, jež dle zkušeností obyčejná kule pušky Lee Metford malého kalibru nečiní k boji nespůsobilými (hors de combat). Kromě toho popírali vůbec, že by tyto kule působily zvláštní bolesti. Anglická vláda připravila též zvláštní úřední prohlášení v tomto smyslu (otištěno dle angl. Blue-book, 1899 u *Hollse*, l. c., str. 115 násl.) k protokolu konferenčnímu, od něhož však upustila, hlasujíc (zároveň se Spojenými Státy a za abstinence Portugalska) proti většinou přijaté deklaraci. Srv. o této zajímavé debatě konferenční *Mérignhac*, l. c., str. 82; *Lapradelle*, l. c., str. 692 násl.: z opáčného stanoviska *Holls*, l. c., str. 98 násl. *Lapradelle* (l. c.) míní, že deklarace přijatá proti hlasu Anglie legitimuje právě tím spíše anglickou praxi válečnou, kteráž byla do té doby již ve smyslu Petrohradské konvence z r. 1868 odsuzována.

[1]) Závěrečná akta Petrohradské konvence z r. 1868 vyhradila výslovně pozdější dohodě signatárních mocností úpravu otázek nových vynálezů vědy s ohledem jednak na nutnosti války, jednak na zákony lidskosti. Shora uvedené deklarace konference Haagské nejsou však textem svým připojeny přímo ke konvenci Petrohradské, nýbrž odvolávají se úvodem toliko na »sentiments, qui ont trouvé leur expression dans la Déclaration de St. Pétersbourg«, jelikož některé státy konferenční do r. 1899 nepřistoupily ještě ke konvenci Petrohradské. Deklarace Haagské platí (dle zvláštní doložky) toliko pro války mezi dvěma neb více státy signatárními; nikoliv však, připojí-li se k jedné válčící straně nějaká mocnost nesignatární.

již valné, a šlo tudíž více o čestný úspěch ruských návrhů v této příčině podaných. Ruský program nežádal »odzbrojení«, kteréž mu podkládali přepjatí přátelé míru, neb zlovolní jeho odpůrci, nýbrž toliko dočasné zastavení stále stoupajícího zbrojení.[1])

Dle konkretního obezřetně omezeného návrhu ruského (*Žilinsky*) měly se mocnosti zavázati na dobu pěti let, že nerozmnoží nynější branné síly (vyjímajíc vojska koloniální); kontingent tento měl býti stanoven; vojenské rozpočty nynější neměly se po pět let zvýšovati.[2]) V pozoruhodném všeobecném rokování o těchto návrzích bylo sice zlo ozbrojeného míru v poselství cara Mikuláše II. tak případně vytčené více méně uznáváno, avšak dobrá vůle nepřekonala rozhodný odpor zvláště Německa a států jemu politicky blízko stojících. Obratným mluvčím opposice proti návrhům ruským byl plukovník *Gross v. Schwarzhoff*, jenž ujišťoval, že Německo ozbrojeným mírem nikterak netrpí, nýbrž naopak v blahobytu prospívá a v životní míře lidu pokračuje, že národ německý nepokládá brannou povinnost za břemeno, nýbrž za svatou vlasteneckou povinnost a že konečně není možno nalézti stejného měřítka pro hodnotu vojenských kontingentů různých států aniž kontrolovati jich skutečný stav bez újmy suverenity státní.[3]) Vedle nesmiřitelného stanoviska Německa objevily se též obavy států ve výzbroji méně pokročilých; menší státy řídily se namnoze stanoviskem velkých, jichž politickému vlivu podléhají.

Technické vojenské užší výbory, které pak o ruských návrzích podrobněji se radily, uznaly na konec: že by bylo velice obtížno i pro dobu pětiletou ustáliti kontingenty branné, aniž by zároveň jiné otázky národní obrany byly upraveny, jakož i že by bylo neméně obtížno mezinárodní konvencí tuto obranu stanoviti. Aby za toho stavu věci konference aspoň o principu zbrojení projevila své mínění, navrhl fran-

[1]) Srv. výklad ruského delegáta bar. *Staala* v plné schůzi 1. komisse 23. června 1899 (*Conférence intern. de la Paix*, 2. partie, str. 28 násl.). »Il ne s'agit point d'utopie, ni de mésures chimériques Il ne s'agit pas de procéder à un desarmément. Ce que nons souhaitons, c'est d'arriver à une limitation, à un temps d'arrét dans la marche ascendante des armements et des dépenses« Srv. též obsah rozmluvy cara Mikuláše se známým předákem hnutí pro mír W. Steadem (*B. Suttner*, l. c, str. 158) a rozmluvy hr. Muraměva s bar. Suttnerovou (*tamtéž*, Anhang, VI. násl., zprávu angl. velvyslance Sira Ch. Scotta na lorda Salisbury-a (*Holls*, l. c str. 11).

[2]) Plukovník *Žilinsky* poukazoval v odůvodnění návrhů těchto zejména k platným institucím septennátu v Německu a quinquennátu v Rusku. Srv. *Conférence intern. de la Paix*, l. c., str. 31 násl.)

[3]) Srv. protokol schůze 1. komisse ze dne 26. června 1899 (*Conférence intern. de la Paix*, l. c., str. 36 násl.). Obratně vyvracel důvody Schwarzhoffovy zejména Léon *Bourgeois* ve schůzi komisse dne 30. června (str. 44 násl.) Ze shora zmíněných prohlášení kancléře hr. *Bülowa* v říšském sněmu německém (*Mémorial dipl.*, 1900, Nro. 9, str. 131 násl, srv. *shora* str. 86, pozn. 1.) jde na jevo, že delegáti Německa měli v příčině otázky této — patrně z nedůvěry k dvojspolku rusko-francouzskému — přesnou instrukci záporného rázu. Hr. *Bülow* naznačil přímo, že tato část ruského programu byla spíše sto »usnadniti cestu k válce« a že německá vláda nemohla v té příčině učiniti žádný ústupek k seslabení národních prostředků branných.

couzský delegát *L. Bourgeois* resoluci, kteráž pak jednohlasně byla přijata: »Konference pokládá *omezení vojenských břemen*, jež tíží v době přítomné svět, za *velice žádoucí* ku zvýšení hmotného a mravního blahobytu lidstva«.

Konference pak ku zprávě komisse snesla se kromě této resoluce na dvou *přáních:* (1.) aby otázky týkající se pušek a děl námořních byly odkázány úvaze vlád k tomu cíli, by docílena byla shoda v příčině používání nových typů a kalibrů; (2) aby vlády hledíce k návrhům na konferenci činěným, uvažovaly o možnosti shody v příčině *omezení branných sil na zemi i na moři a vojenských rozpočtů.*

2. Rozšíření konvence Ženevské. Zákony a obyčeje války pozemní.[1]) Komissi 2. za předsednictví prof. *Martense* (Rusko) připadl

[1]) Ve sbírce *Actes et documents* odnášejí se k předmětům rokování 2. komisse, pokud jde o *rozšíření konvence Ženevské:* B 2, Convention de Genève, 22./VIII. 1864; B 3, Articles additionnels du 20./X. 1868; B 9, Déclarations de la France, de l'Angleterre et de la Russie concernant les Articles additionels à la Conv. de Genève; B 10, Projet de révision de la Convention de Genève par M. Moynier; B 11, Programme de révision de la Convention de Genève proposé par le Conseil féderal suisse (1898). — V příčině úpravy *práva války:* B 1, Déclaration du Congrès de Paris (1856); B 5, Conférence de Bruxelles (1874); B 6, Propositions russes à la Conférence de Bruxelles (1874); B 7, Les lois de la guerre sur terre (Manuel adopté par l'Institut de dr. int. à Oxford, 1880); B 8, Règles sur le bombardement des villes ouvertes par des forces navales adoptées par l'Institut de dr. int. à Venise, 1896); B 12, Circulaire du Ministère des affaires étrangères des Pays-Bas relative au droit de prise, 13./II. 1873. — Srv. dále kromě příslušných protokolů 2. komisse a konference v *Conference intern. de la Paix* zvláště zprávy *L. Renaulta* (I. part., str. 30 násl., III. part., str. 13 násl.) a *E. Rolina* (I part., str. 47 násl. a III. part., str. 32 násl.). — Podrobnější výklady k této části díla konference Haagské podávají *Mérignhac*, l. c., II. partie, str. 93 násl.; *Lapradelle*, l. c., str. 700 násl; *Holls*, l. c, chap. IV, str. 120 násl.; *Zorn*, l. c., str. 131 násl., 208 násl. Zvlášť k revisi konference Brusselské (k právu války pozemní) vztahuje se obšírný velmi pozoruhodný spis prof. *F. de Martense*, La paix et la guerre (La Conférence de Bruxelles de 1874. Droits et devoirs des belligérants, leur application pendant la guerre d'Orient, 1874—1878. La conférence de la Haye, 1899), trad. du russe par le Comte N. de Sancé. Paris, Rousseau, 1901 (str. XI. a 553), přepracované a rozšířené vydání r. 1878 vydané studie autorovy: Восточная война и Брюссельская конференция 1874—1878. Prvá část spisu jedná vůbec o základních otázkách práva války, druhá podává velice zajímavý přehled práva války v polním tažení rusko-tureckém. Soustavně pojednáno jest o Haagských konvencích v příčině práva válečného v nových vydáních: *Ф. Мартенсъ*, Современное международное право цивилизованныхъ народовъ, 4. vyd., II sv., Petrohrad, 1900 (§ 106 násl.); *H. Bonfils* (P. Fauchille), Manuel de droit international public, 3 ed., Paris, Rousseau, 1901 (§§ 814, 1066—1267, 1280); Dr. *Fr. v. Liszt*, Das Völkerrecht system. dargestellt, 2. vyd., Berlin, Haering, 1902 (§ 39 násl. a Anhang, str. 388 násl.); Dr. *C. Gareis*, Institutionen des Völkerrechts, 2. vyd., Giessen, Roth, 1901 (§ 82 násl. a V. Anhang, str. 297 násl.). Starší předkonferenční obsáhlá literatura jest kromě toho zpracována a uvedena m. j. ve spisech: Dr. *C. Lueder*, Krieg und Kriegsrecht in Allgemeinen (v Holtzendorffově Handbuch d. Völkerrechts, IV. sv., § 47 násl.; Das Landkriegsrecht im Besonderen (tamtéž, § 90 násl.); *Geffcken*, Das Seekriegsrecht (tamtéž, § 121 násl.); Die Neutralität (tamtéž, § 128 násl.); *A. Pillet*, Les lois actuelles de la guerre, Paris, 1898. Nové 2.) vydání P. spisu (z r. 1901) obsahuje též kommentovaný text konvencí Haagských (str. 449 násl.).

úkol právní humanisace války, jednak rozšířením konvence Ženevské na válku námořní (čl. 5. a 6. ruského programu), jednak kodifikací práva války na základě výsledků konference Brusselské z r. 1874 (čl. 7.). K tomu cíli zřídila dva užší výbory; předsedou prvého byl *T. M. C. Asser* (Hollandsko), zpravodajem prof. *L. Renault* (Francie), předsedou druhého prof. *Martens*, zpravodajem *E. Rolin* (Siam).

a) Rozšíření konvence Ženevské ze dne 22. VIII. 1864 na válku námořní bylo jedním z důtklivých požadavků právní politiky mezinárodní. Konvence ta, jíž náležejí dnes veškeré evropské a vzdělané mimoevropské státy, stanovila, jak známo, zásadně neutrálnost (nedotknutelnost) a vzájemnou ochranu ambulancí a polních nemocnic, státních i soukromých (za jistých okolností též domů obyvatelstva), jakož i personálu zdravotnického (lékařů, výpomocných osob, milosrdných sester, duchovních, služebnictva a j.) a sice i v tom případě, kdyby nemocnice upadla v ruce nepřátelské, pokud tu jsou ranění neb nemocní, již přijímají se v ošetření bez rozdílu národnosti. Tito odesíláni jsou po uzdravení svém bez průtahu do svého domova, jsou-li k dalšímu boji neschopni. Předměty a nástroje nemocniční propadají však kořistnému právu vítěze. Znakem veškerých předmětů a osob činících nárok na neutralitu dle konvence Ženevské jest vedle národních barev švýcarský červený kříž v bílém poli.

Od roku 1864 bylo často na četné mezery a nejasnosti konvence Ženevské důvodně naříkáno.[1]) Za jednu z nejcitelnějších mezer zvláště po zkušenostech válek rakousko-italské (1866) a severoamericko-španělské (1898) a s ohledem na rozmach koloniální politiky námořními konflikty hrozící, všeobecně uznáváno bylo omezení konvence na válku pozemní, kdežto ve válce námořní pomoc raněným a nemocným platila za akt nepřátelský po případě za porušení neutrality. K tomu cíli sešla se již r. 1868 nová konference v Ženevě, kteráž usnesla se na t. zv. *dodatečných článcích* (articles additionnels) ze dne 22. VIII. 1868, z nichž čl. 6.—14. týkají se rozšíření konvence Ženevské na válku námořní. K ratifikaci článků těchto však pro zásadní námitky námořních velmocí (Francie, Anglie, Španělska a Ruska, zvláště proti čl. 9. a 10.) vůbec nedošlo a rovněž pozdější veškeré pokusy o docílení shody mi-

[1]) K nejlepším kritickým a historickým studiím o konvenci Ženevské, o její nedostatcích a návrzích opravných náleží spis *C. Luedera*, Die Genfer Convention. Erlangen 1876. Mnoho psal o věci té zvláště *G. Moynier*: Étude sur la Convention de Genève, Paris 1870; La Croix-Rouge; son passé et son avenir, Paris 1882; La revision de la Convention de Genève, Genève, 1898, a j.; *J. C. Buzzati*, La cinquième conférence internationale des Sociétés de la Croix Rouge (Revue de dr. intern., XXVI., 1894. str. 9 násl.); *J. Delpech*, A propos de la Convention de Genève et des Sociétés de la Croix-Rouge (v Revue générale de droit intern. public, 1901, str. 586 násl.); *J. H. Ferguson*, The international Conference of the Hague, Hague, 1899 (str. 54 násl.); *Martens*, La paix et la guerre, chap. VIII, str. 430 násl.; *Contuzzi*, La convenzione di Ginevra studiata nelle sue origini e nel suo sviluppo sino alla Convenzione dell' Aja del 29. l. 1900, Milano, 1900; *Cauwès*, L'extension des principes de la Convention de Genève aux guerres maritimes, Paris, 1899.

nuly se s účinkem. Za příznivější situace ujala se konference Haagská k ruskému návrhu znova revise dodatečných článků z r. 1868, »aby konečně — dle slov zpravodaje prof. *Renaulta* — učiněno bylo zadost přáním dlouho již projevovaným osobnostmi i společnostmi nad jiné oprávněnými, by námořní válka nepostrádala živlu lidského a soustrastného, jejž konvence Ženevská vnesla do války pozemní«.

Úkol tento znesnadňovala značně zásadní různost běžného obecného práva ve válce pozemní a námořní (kdež neplatí nedotknutelnost soukromého majetku), pak nedokonalost právního stavu ve vzájemných poměrech neutrálů a států válčících. Konference Haagská nechtějíc, po případě nemohouc tyto obory práva mezinárodního zásadně upraviti,[1]) omezila se na zlepšení a přispůsobení dodatečných článků daným poměrům, nepřistoupivši s druhé strany k návrhům některých delegátů (*Odier*, *Stengel*), dle nichž měly býti vysloveny toliko jisté zásady s odkázáním podrobností ku zvláštní konferenci.

Konvence komissí navržená a zpravodajem prof. *L. Renaultem* výtečně zdůvodněná upravuje jednak poměry lodí konajících službu špitální (čl. 1.—6.), jednak personálu ošetřujícího (čl. 7.) a konečně raněných, nemocných a trosečných (naufragés) (čl. 8.—9.). Pod zvláštní ochranou konvence té jsou lodě špitální *výhradně k tomu cíli* vyzbrojené státy válčícími, neb též osobami soukromými neb úředně uznanými společnostmi pomocnými států těchto neb států neutrálních. Další podmínkou ochrany (a zároveň zárukou proti podvodům) jest jmenovité oznámení lodí těch dříve než zahájí své úkony, pak zevní označení vlajkou červeného kříže[2]) (vedle vlajky národní) a bílým nátěrem se zeleným (po případě červeným) pruhem vodorovným a u lodí obou posléze uvedených kategorií kromě toho úřední ověření (commission officielle) státu, jemuž náležejí.

Ochrana lodí špitálních — konvence vyhnula se nepřípadnému výrazu Ženevské konvence »neutralita«[3]) — záleží v tom, že jest jich šetřiti (sont respectés) a nesmějí býti vzaty (ne peuvent être capturés),

---

[1]) *P. Fauchille*, Les secours aux blessés, malades et naufragés dans les guerres maritimes (v Revue générale de droit intern. public, 1899, str. 291 násl.) navrhoval úpravu na základě nových zásadních idei. Dle jeho návrhu měly by se zříditi pro službu špitální dvě špitální flotilly, jež by se připojily k oběma stranám válčícím; jedna byla by stálá (nemocniční lodě), druhá hybná (sběrací ambulance). Lodě ty nesly by toliko mezinárodní vlajku červeného kříže (nikoliv vlajky národní). O obtížích provedení tohoto návrhu srv. *Mérignhac*, l. c. 117 násl.; *Lapradelle*, l. c. str. 707; *P. Bajer* La Croix-Rouge dans les guerres maritimes futures (v Revue générale de droit intern. public, 1901, str. 225 násl.).

[2]) Odvolávajíce se k připuštěné praxi požadovali delegáti nekřesťanských států úpravu otázky užívání znaku půlměsíce (Turecko), slunce (Persie), a plamene (Siam) na místě červeného kříže (srv. *Conférence intern. de la Paix*, III part., str. 6, 8, 73), byli však odkázáni na povšechnou revisi konvence Ženevské (čl. 5.), kteráž odkázána jest k zvláštní příští konferenci.

[3]) Srv. o tom vývody prof. L. *Renaulta* ve zprávě komisse (*Conférence intern. de la Paix* I. part., str. 32 a III. part., str. 15).

jakož i že mají volný vstup do přístavů neutrálních. Jich povinností jest pomoc a ošetření raněných, nemocných a trosečných bez rozdílu národnosti, při čemž ovšem nesmějí překážeti pohybu válečných lodí, neb prokazovati jim jakoukoliv službu neb podporu jinou. Válčící strany mají v té příčině právo prohlídky (droit de visite), po případě právo dosazení komissaře na palubu k dohledu, jakož právo, dle okolností nakázati lodím těmto určitý směr neb stanoviště.

Jiné lodě (neutrálů), které by vzaly na palubu nemocné, raněné, neb trosečné osoby (sbírání neb doprava), nemohou sice z tohoto důvodu (ale také jen z tohoto) býti vzaty; nejsou však chráněny před vzetím, poruší-li nějak neutralitu. Obchodní lodě válčících stran ovšem podléhají vzetí dle práva dosavadního.[1])

Duchovní, lékařský a zdravotní personál vůbec (i na lodích vzatých) jest nedotknutelný a nesmí býti zajat. Opouštěje loď po vykonané povinnosti se svolením velitele, může vzíti sebou soukromé předměty a nástroje.[2]) Válčící strana, do jejíž rukou personál onen se dostává, nechť pečuje o jeho neztenčené požitky.

Ranění neb nemocní námořníci a vojínové na lodích vzatých buďtež bez rozdílu národnosti chráněni a ošetřeni zajímatelem. Nemocní, ranění a trosečníci, kteří padnou do ruky nepřítele, platí za zajatce; zajímatel rozhodne, mají-li býti střežení, neb dopraveni do přístavu vlastního, neb neutrálního neb i nepřátelského, v kterémžto případě ovšem nesmějí více během války službu válečnou konati.

Článek 10. konvence stanovil, že trosečníci, ranění a nemocní, kteří vyloděni byli se svolením úřadu místního v neutrálním přístavu, mají býti neutrálním státem — není-li tu jiného ujednání se státy válčícími — podrženi, po případě ošetřeni po čas války na útraty státu, jemuž náležejí, tak aby bojů více se účastniti nemohli. Ustanovení tato již v komissi vzbuzovala zvláště u zástupců malých států (Belgie, Švýcary, též Siam a Čína) obavy před břemeny z toho státům neutrálním vzcházejícími. Z jiných snad méně závažných důvodů zdráhaly se však později též některé jiné státy (Německo, Anglie, Severoamerické Státy a Turecko) přistoupiti vůbec k čl. 10., což Hollandská vláda oznámila za souhlasu Ruska (notou ze dne 29. ledna 1900) signatárním mocnostem s návrhem na vypuštění tohoto článku z konvence na prospěch jejího přijetí všemi státy konferenčními. Návrh ten byl všeobecně přijat.[3])

---

[1]) Výtky, jež konvenci v tomto kuse činí *Lapradelle* (l. c., str. 715) jsou sice případné, těžko však bylo bez prolomení přední zásady práva války námořní jinak poměry těchto lodí upraviti.

[2]) Dle Ženevské konvence není nemocniční material stran válečných nedotknutelným; rovněž nepřihlíží se tu k dobrovolnému ošetřování nemocných. V tom směru značí Haagská konvence pokrok. Srv. *Stengel*, l. c., (D. Juristen Zeitung, 1901, Nro. 15., str. 338).

[3]) Již *Zorn* (l. c., str. 136) pochybuje o správném řešení otázky čl. 10. (jenž nebyl mezi dodatečnými články z r. 1868, nýbrž vznikl z návrhu prof. *Renaulta*) a ukazuje k možnému případu války námořní mezi Ruskem spojeným s Francií proti Německu na bojišti Východního moře. Tím že by ne-

Čl. 11.—14. konvence obsahují všeobecná ustanovení v příčině závaznosti toliko pro mocnosti signatární, ratifikace, výhrady přístupu a jednoroční výpovědi.[1])

Otázka *revise celé konvence Ženevské* při jednání o revisi článků dodatečných se přirozeně opětně namanula, nebylo však nesnadno se jí vyhnouti, jelikož nebyla v programu ruském a ježto vlády nevyslaly ke ke konferenci žádné delegáty lékaře [2]) Konference v této příčině (k návrhu *Assera*) šetříc výslovně dosavadních předběžných kroků a čestného postavení Švýcarska v této věci usnesla se na *přání* »aby v brzku bylo přikročeno k svolání *zvláštní konference*, jež by zabývala se *revisí konvence Ženevské*«.

b) *Zákony a obyčeje války pozemní.* Smutné zkušenosti, jež poskytla v průběhu svém prusko-francouzská válka r. 1870—1871 po stránce neurčitosti, libovůle a nelidské krutosti v oboru práva válečného křesťanských národů vzdělaných byly caru Alexandru II. podnětem ku svolání mezinárodní konference do Brusselu r. 1874, kteráž měla se usnésti na pravidlech práva válečného závazných pro vojska států válčících, aby obyvatelé bezbranní i příslušníci branné moci ušetřeni byli běd a krutostí, jež nejsou příkazem válečné nutnosti.[3])

---

utrální Dánsko přijímalo raněné, mohla by vzejíti pro Rusko-Francii ohromná, snad rozhodující výhoda. — V příčině jednání o vypuštění čl. 10. srv. *Holls*, l. c., str. 128 násl. Institut mezinár. práva v zasedání svém r. 1900 (Neuchatel) snesl se k návrhu *Renaultově* na přání, aby ustanovení vypuštěného čl. 10. konvence Haagské, mající i pro válčící strany i pro raněné a nemocné, jakož i pro práva a povinnosti neutrálů značný význam, byly znovu probrány jakožto předmět dodatečné konvence ke konvenci Haagské. (Srv. *Revue générale de droit intern. public*, 1900, str. 758 násl.)

[1]) Přístup ke konvenci mají mocnosti, jež náležejí neb přistoupí ke konvenci Ženevské z r. 1864. Týká se výhrada tato pouze Číny, Siamu a Mexika. Však i tyto státy podepsavše konvenci o válce pozemní, jsou s ohledem na čl. 21. odkazující v příčině raněných a nemocných ke konvenci Ženevské eo ipso konvencí touto vázány (Srv. *Liszt*, l. c., str 310).

[2]) Z týchž důvodů nevešla konference Haagská v jednání bližší o otázce zavedení trestních ustanovení v příčině přečinů proti konvenci Ženevské a zvláštních soudních instancí pro tyto přečiny uvnitř států súčastněných (dle návrhů *Moyniera* v mezinár. výboru červeného kříže r. 1872 a institutu mezinár. práva z r. 1895, zasedání v Cambridge). Totéž platí o otázkách připuštění soukromých společností pomocných ve válce pozemní, o zřízení zvláštního mezinárodního úřadu červeného kříže a j. Srv. *Mérignhac*, l. c., str. 148 násl.

[3]) Z dřívějších pokusů officielní byť i jednostranné kodifikace práva válečného zasluhuje zmínky instrukce, jež k příkazu presidenta Severoamerických Států Lincolna ve válce občanské (1861) prací věhlasného právníka Liebera a zvláštní komisse vojenské vydána byla vojsku v poli jakožto »Instruction for the governement of Armies of the United States in the field«. Instrukci tuto (157 článků) otiskl *Bluntschli*, Das moderne Völkerrecht der civilisierten Staaten als Rechtsbuch dargestellt (3. Aufl., 1878) str. 485 násl.; též *Pillet*, l. c., Les lois actuelles de la guerre, 2. vydání, str. 387 násl. V Evropě blahodárný příklad tento došel následování toliko u Ruska ve válce rusko-turecké.

Úspěchy v tomto směru částečně docílené konvencí Ženevskou z r. 1864 a Petrohradskou z r. 1868 nabádaly ruskou vládu, aby, pokračujíc v tomto směru hovícímu četným projevům mravního přesvědčení vzdělaných národů ve vědě a veřejném tisku, navrhla evropským státům všeobecnou úpravu obyčejového práva válečného se stanoviska křesťanské lidskosti.

Přes mnohé šťastně překonané obtíže politické a diplomatické [1]) sešla se konference Brusselská 27. července 1874 obeslána byvši delegáty všech evropských států.[2]) Již složení konference a komisse sestavené k předběžnému projednání ruského návrhu téměř výhradně z diplomatů a vojenských odborníků [3]) dalo rokování konference směr, který politickými úvahami a obavami zatlačoval právní i vojenskou stránku návrhu do pozadí a skončil nezdarem celého díla.

Kromě úvodního odstavce všeobecného, více theoretického rázu, o zásadách války, jedná osnova konvence Brusselské ve 4 oddílech a 71 článcích: (1) o vzájemných právech stran válčících (vojenská autorita na území nepřátelském, pojem válčící strany, kombattanti a nekombattanti, dovolené a zakázané prostředky ku škodě nepřítele, obležení a bombardování, vyzvědači, zajatci, nemocní a ranění); (2.) o právech válčících stran v poměru k osobám soukromým, v příčině rekvisicí a kontribucí; (3) o stycích a obcování válčících stran, parlamentářích, kapitulacích; (4) o repressaliích.[4])

Kdežto Anglie setrvala na svém tradicionálním stanovisku odmítajícím vůbec přesnější a závazné formulování práva válečného, spatřovaly malé státy v ruském návrhu zejména pokud šlo o práva vojsk okkupujících na území nepřátelském a o podmínky všeobecného po-

[1]) Nové výklady o dějinách konference Brusselské podává *Martens* (La Paix et la guerre, chap. III., str. 73 násl.), jenž byl duševním původcem jejího svolání, autorem první osnovy mezinárodní konvence pro konferenci a jedním z členů její. Různé politické legendy o úskočných záměrech Ruska směřujících ku zmaru konference, zásadní odpor Anglie a opposice malých států jsou tu postaveny do jasného světla, jež padá odtud též namnoze na obtíže a výsledky konference Haagské. Srv. *téhož* l. c., La conférence de la Paix str. 22 násl. K tomu: T. E. *Holland*, Studies in international Law (Oxford, 1898), str. 59 násl.

[2]) Anglie obeslala konferenci obdrževši od ruské vlády výslovné ujištění, že kromě návrhu ruského ani poměry války námořní aniž vůbec zásady uznané práva mezinárodního nebudou probírány. Delegátu svému dala instrukci, aby rokování vůbec se neúčastnil a žádné snesení nepodepsal. Severoamerické Spojené Státy odvolávajíce se na doktrinu Monroeovu, konferenci neobeslaly

[3]) Zástupce vědy práva mezinárodního vyslaly toliko Rusko (*Martens*), Německo (*Bluntschli*) a Belgie.

[4]) Text osnovy deklarace Brusselské: *Bluntschli*, Das moderne Völkerrecht, Anhang, str. 511. násl.; *Pillet*, Les lois actuelles de la guerre, str. 414. násl.; *Martens*, La paix et la guerre, Annexes, str. 523. násl.; *Actes et documents* etc., B 6. *Conférence intern de la Paix*, III. part, str. 170 násl. otiskuje jej k srovnání vedle textu navrženého reglementu Haagského. K podstatným kusům obsahu Brusselské deklarace hleděno jest ve studii dra *Trakala*, O mezinár. právu naší doby (Osvěta, 1887).

zdvižení branného, nebezpečný »zákonník práv silnějšího«, »zákonník vpádu« na prospěch velmocí a na škodu národní obrany. Marně snažil se předseda konference baron *Jomini* (Rusko) v komissi i v plenu odpor tento překonati a opposici přesvědčiti o věcných a upřímných úmyslech návrhu v zájmu všeobecném. Návrh ruský nestal se závazným aktem mezinárodním. Členové konference podepsali toliko závěrečný protokol, ve kterémž konstatována jest kromě vzešlých růzností mínění všeobecná shoda o potřebě upraviti zákony a obyčeje války, jejíž účelem má býti toliko seslabení nepřítele bez zbytečných pohrom. Protokol ten byl zaslán všem súčastněným státům k dalšímu uvažování. Ruská vláda zamýšlejíc v brzku svolati novou konferenci do Petrohradu vyžádala si v r. 1874 náhledy kabinetů evropských o díle konference Brusselské; však následkem rozhodného odmítnutí z Anglie (počátkem r. 1875), pak povstání v Hercegovině a konečně vypuknutí války rusko-turecké další jednání v té věci ustalo.

Autoritativný vliv osnovy deklarace Brusselské pronikal však od té doby stále jak ve vědě mezinárodního práva tak v praxi válek pozdějších,[1]) zvláště když institut práva mezinárodního v sezení Haagském r. 1875 důkladným rozborem ujal se díla toho. Též pozdější institutem sdělaný »Manuel des lois de la guerre sur terre« (1880), a dle něho v některých státech vydané vojenské instrukce,[2]) jakož i jiné osnovy a výklady práva válečného spočívají v podstatě na deklaraci Brusselské, kteráž r. 1877 ve válce rusko-turecké prohlášena byla za závaznou pro ruské vojsko na území balkánském.[3])

---

[1]) Srv. *shora* str. 74 a tamtéž v pozn. 3. literaturu uvedenou. Na výsledcích konference Brusselské zakládají se namnoze příslušné části vědeckých osnov kodifikace práva mezinárodního, jež podali D. *Field*, *Bluntschli*, *P. Fiore* i soustavné výklady práva válečného po r. 1874.

[2]) Tak na př. ve Francii: Manuel de droit international à l'usage des officiers de l'armée de terre (*Mérignhac*, l. c., str. 170). Kongres vojenský (v Madridě 1892) všech států španělsko-portugalských (Evropy a Ameriky) snesl se na kodifikační osnově (dle Manuelu institutu), kterouž vláda španělská zavedla ve vojenských akademiích svých (srv. *Kebedgy*, l. c., Les lois de la guerre etc., str. 7 násl.). Srv. též *Holland*, l. c., Studies in intern. Law, str. 79 násl. — Text Manuelu institutu podávají: *Pillet*, l. c., str. 423 násl.; *Annuaire* de l'Institut de droit intern., V. 1882, str. 157 a násl.; *Actes et documents*, B 7.

[3]) Stalo se tak úkazem senátu ze dne 12./24. května 1877, o jehož obsahu a významu pro vývoj moderního práva válečného srv. *Martens*, La paix et la guerre, str. 216 násl. Úkaz (zákon) ruský otištěn byl též v *Revue* de droit intern. IX, 1877, str. 136 násl., zároveň s apellem institutu ku stranám válčícím a k veřejnému tisku (*tamtéž* str. 133 násl.). Rusko pokládalo se za mravně vázáno šetřiti zásad konference, k níž dalo podnět i hledělo zásady ty všemožně (denními rozkazy, proklamacemi, reglementy) uplatniti. Institut mezinárodního práva (v Curychu 1877) konstatoval nestranně, že žádná velmoc v 19. století neučinila tak závazných opatření k zachovávání smluv a práva války. Prof. *Martens* sám při hlavním velitelství sledoval pozorně válku po stránce práva mezinárodního. Zajímavé výsledky těchto studií obsahuje právě jeho uvedený spis, kdež stále jest přihlíženo jednak k osnově deklarace Brusselské, jednak též již k reglementu Haagskému.

Sledujíc tento vývoj v jeho souvislosti s hnutím za mírem a pokojem a s příznivější evropskou situací politickou mohla ruská vláda s valnou nadějí na konečný úspěch vsunouti revisi deklarace Brusselské do programu konference Haagské. V užším výboru k tomu ustanovenému, jehož předsednictví svěřeno bylo nad jiné povolané autoritě v oboru tom prof. *Martensovi*, zasedali vynikající odborníci právničtí i vojenští. Nechuť Anglie i obavy malých států, jevící se tentokráte spůsobem daleko mírnějším než na konferenci Brusselské, byly potud překonány, že na konec veškeré státy súčastněné — vyjímajíc neústupné Svýcarsko [1]) a Čínu — konvenci snesenou podepsaly a též ratifikovaly.

Po stránce formální snesena byla krátká *konvence* (*Convention concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre*), k níž připojen jest normální *reglement* (Réglement concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre). Konvencí (5 článků) zavazují se státy signatární, k vydání instrukcí pro vojska pozemní, shodných s připojeným reglementem (čl. 1.). Tato formální úprava u porovnání s deklarací Brusselskou jest dojista výhodnější, ježto státy takto všeobecně zavázané samy z plné suverenity své omezují libovůli svých vojsk v poměrech k nepříteli a k obyvatelstvu nepřátelského území. S druhé strany č.ní se tím jistý ústupek zásadnímu stanovisku anglickému, dle něhož státy neměly býti vázány na určité normy konvencí, nýbrž podržeti plnou volnost ve vydání příslušných instrukcí dle zásad práva mezinárodního, jimiž se dosud řídily (*Sir John Ardagh*). [2]) Ústupek tento hověl rovněž

[1]) Spolková rada Švýcarská zaujímajíc neústupně stanovisko někdejší z r. 1874 proti deklaraci Brusselské, zvláště z důvodu úzkého vymezení pojmu válečné strany (čl. 1. a 2 konvence Haagské pokud jde o levée en masse) navrhla oběma komorám zdržení se ratifikace konvence této, kteréž ku zprávě prof. *Hilty*-a návrh ten, ač ne bez námitek (Rossel, Gobat, Secretan, Berthoud a j.) schválily. Srovn. podrobnosti a břitkou kritiku stanoviska švýcarského u *L. Renaulta*, La Convention de la Haye du 29. VII. 1899 concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre et l'attitude de la Suisse (v Revue générale de droit intern public, 1901, str. 5 násl.). R. má za to, že odmítavé stanovisko Švýcarska (sdílené toliko ještě jen Čínou) jest rozhodně neodůvodněné, nepolitické a nepraktické, ba nebezpečné. Švýcarsko jest v jistém ohledu střediskem mezinárodního hnutí, sídlem četných mezinárodních institucí i jest Haagskou konferencí též vyzváno k způsobení revise konvence Ženevské; tím podivnější jest jeho chování se v této věci. Též prof. Bernské university *Kebedgy*, l. c., Les lois de la guerre et la Conférence de la Haye, str. 25 násl., neshledává v konvenci Haagské vážného nebezpečí pro podstatné zájmy Švýcarska, přimlouvaje se spíše za její schválení. Poznámka jeho, že Švédsko-Norsko (z podobných důvodů jako Švýcary) a Spojené Státy odpírají ratifikaci (str. 25 pozn.), není asi správná.

[2]) Jak *Zorn* (l. c, str. 210) dobře dokládá, jde tu o zásadní pojímání smluveného práva mezinárodního, kteréž dle názoru anglického stává se právem teprv ve formě práva jednotlivých států. Naproti tomu *Martens* za souhlasu většiny kommisse i konference pronikl s názorem opačným, dle něhož konvencionální závazek států má obligatorní význam pro státy se smlouvající (Srv. prohlášení Sira *J. Ardagha v Conférence intern. de la Paix*, III. part, str. 124 a prof. *Martense*, tamtéž, str. 86 a 124 násl.). *Zorn* sám (l. c.) ovšem jest toho náhledu, že smlouva mezinárodní zavazuje státy, avšak že právo mezinárodní toliko v pevné formě práva vnitřního (Landesrecht) stává se právem.

obavám malých států, jichž zásadní odpor namířen však byl ještě více proti oněm oddílům reglementu, kteréž stanoví jednak pojem válčících stran (čl. 1.—3.), jednak práva a povinnosti okkupujícího vojska vůči úřadům a obyvatelstvu zabraného území. Obratným a výmluvným způsobem hájil *Beernaert* (Belgie) stanovisko malých států proti návrhu, dle něhož hromadné pozdvižení obyvatelstva (levée en masse) proti nepříteli (za jistých podmínek), toliko *na území nezabraném* (territoire non-occupé) má pokládáno býti za válečnou stranu (belligérant), nikoliv zbraně se chápající obyvatelstvo na území nepřítelem okkupovaném. Delegáti malých států (Belgie, Švýcarska a Hollandska), k nimž připojil se i zástupce Anglie, spatřovali v ustanovení tom nebezpečné omezení vlastenecké krajní obrany země na prospěch mocných států. Rovněž zásadně vystupováno bylo z této strany proti »právům« vítěze na okkupovaném území (vybírání daní, používání úředníků, kontribuce, rekvisice a t. p.) na škodu slabého nepřítele.[1]) Námitky tyto hrozící (podobně jako v r. 1874) zmarem kodifikaci práva válečného, byly sice případnými vývody předsedy prof. *Martense*,[2]) za podpory jiných delegátů velmocí (*Žilinsky, v. Schwarzhoff*) vyvráceny poukázáním k tomu, že největším nebezpečím a zlem ve válce jest neurčitost práva, že stanovením práv okkupanta omezena jest libovůle, neomezené jinak faktické násilí vítěze (raison de guerre), že uloženy jsou mu tím zároveň určité povinnosti na prospěch práv slabšího odpůrce; uklidnění zástupců malých států a přistoupení konečné k přiměřeně upravenému reglementu o právu válečném stalo se však teprv návrhem zvláštní resoluce (*Martens*), kteráž vsunuta byla do úvodu konvence v následujícím znění:

Súčastněné státy přijaly v zájmu lidskosti a vzdělanosti v duchu myšlenek Brusselské konference z r. 1874 »četná pravidla k bližšímu stanovení a úpravě obyčejů války pozemní. Dle názoru vysokých stran se smlouvajících mají tato ustanovení, jichž sdělání vyšlo z přání po zmírnění běd války, sloužiti, pokud toho vojenské zájmy dopouštějí, válčícím za pravidlo jich jednání v jich poměrech vzájemných a k obyvatelstvu. Nebylo však možno, již nyní shodnouti se na ustanoveních, jež by vztahovala se k veškerým případům v praxi se vyskytujícím. S druhé strany nemohlo býti úmyslem vysokých stran smlouvu uzavírajících, aby případy nepředvídané, za nedostatku písemné úmluvy, zůstaveny byly libovolnému posouzení vojenských velitelů. Pokud nelze sdělati úplnější zákonník války, pokládají vysoké strany smlouvu uzavírající za vhodné stanoviti, že v případech, jež nejsou předvídány v přijatých pravidlech, obyvatelstva i válčící strany zůstávají pod ochranou a vládou zásad práva mezinárodního, jež se vytvořily z obyčejů platných mezi národy vzděla-

[1]) Srv. zvláště řeči: *Beernaerta* (*Conférence* intern. de la Paix, III. part., str. 111 násl., 152 násl., švýcarského plukovníka *Künzli-a* (*tamtéž* str. 154 násl.).

[2]) Srv. znamenité řeči předsedy komisse *Martense* naproti *Beernaertovi* (*Conférence* intern. de la Paix III. part. str. 113 násl., a proti S. J. *Ardaghovi* (*tamtéž* str. 124 násl.).

nými, ze zákonů lidskosti a z požadavků veřejného svědomí. Prohlašují, že zvláště čl. 1. a 2. přijatého řádu v tomto smyslu pojímati sluší.« [1])

Kromě těchto úvodních zásadních vět a shora uvedeného obsahu čl. 1. upravují ostatní články konvence všeobecné otázky platnosti, ratifikace přístupu a výpovědi spůsobem obdobným jako při deklaracích vojenských a při konvenci v příčině rozšíření konvence ženevské na válku námořní.

Připojený ke konvenci řád (*reglement*) čítá 60 článků a upravuje ve čtyrech oddílech: právní kvalifikaci válčících stran (belligérants), právní poměry zajatců, nemocných a raněných (I., čl. 1.—21.); nepřátelství, dovolené a nedovolené prostředky válečné, obležení a bombardování, poměry vyzvědačů a parlamentářů, kapitulace a příměří (II., čl. 22.—41.); práva a povinnosti vojenské autority na území nepřátelského státu (III., čl. 42.—56.); poměry internovaných a raněných osob stavu válečného na půdě neutrální (IV., čl. 57.—60.).

Za *válečné strany* (belligérants), pro něž platí zákony, práva a povinnosti války, mají býti dle reglementu pokládány: vojsko, milice a sbory dobrovolnické, mají-li v čele zodpovědného velitele, nesou-li určité z daleka rozeznatelné odznaky, užívají-li otevřeně zbraní a zachovávají-li při válčení zákony a obyčeje války (čl. 1.). Obyvatelstvo *nezabraného* území, kteréž při blížení se nepřítele z vlastního popudu sáhne ku zbraním, aby kladlo odpor vnikajícímu vojsku (levée en masse), aniž by bylo mělo čas organisovati se dle čl. 1., pokládá se za válečnou stranu, pokud zachovává zákony a obyčeje války (čl. 2.). »Levée en masse« v území okkupovaném nevyhovující podmínkám čl. 1. zůstává na dále pod pravidly *obyčejového* práva dosavadního, kteréž ovšem namnoze bude právem silnějšího, ač reglement sám dojista nevydává ani tyto obrance vlasti jakožto zločince libovůli vítěze. Pod ochranou práva mezinárodního nalézají se nekombattanti (úředníci, duchovní, zpravodajové, dodavatelé a j.) vojsko provázející (čl. 3.).

Právní postavení *zajatců* přesně a podrobně jest upraveno (v čl. 4.—20.); zajetí záleží v zajišťovacím opatření za náležitého šetření života, zdraví i majetku zajatců. Novotou u porovnání s deklarací Brusselskou jest organisace zvláštních poptaváren o zajatcích, požívajících jistých immunit mezinárodní povahy (sproštění poštovného, cla a t. p.). V příčině *raněných a nemocných* (čl. 21.) odkazuje reglement ke konvenci Ženevské.

[1]) K upokojení malých států přispělo kromě toho též všeobecné uznání zásady vyslovené anglickým delegátem *S. J. Ardaghem*, že nemůže býti účelem stanovení kvalifikace stran válčících, aby zmenšeno neb potlačeno bylo právo obyvatelstva země zabrané konati svou povinnost vzepřením se proti vpádu nepřátelskému všemi prostředky dovolenými, vlasteneckým odporem nejúčinnějším (srv. *Conférence intern. de la Paix*, III. part., str. 154). K názoru tomu klonilo se též zejména i Rakousko-Uhersko, kdežto delegát Německa (patrně dle instrukcí) určitě prohlásil, že nemohl by nijak hlasovati pro další rozšíření volnosti národní obrany než jak vymezena byla deklaraci Brusselskou (*Conférence de la Paix*, III. part., str. 157).

Pokud jde *o prostředky válčení,* stanoveno jest všeobecně, že strany válečné nemají neomezené právo jich volby (čl. 22.) i uvedeny jsou pak příkladmo (čl. 23.) některé zakázané prostředky, jež nejsou předmětem konvencí zvláštních neb deklarací Haagských shora uvedených. Válečná lesť jest dovolena (čl. 24.). *Oblehání a bombardování míst*, měst, obydlí a budov *nehájených a neopevněných* není přípustno (čl. 25.). Šetření budov a ústavů kulturním účelům neb veřejnému dobru sloužících v místech obléhaných jest přikázáno, *plen* míst útokem dobytých zakázán (čl. 26.—28.).

Nedotknutelnost *parlamentářů* a jich průvodců, pokud nezneužívají svého poslání, pojem a trestnost *vyzvědačů*, přesné dodržování *kapitulací* a podmínky *příměří* upraveny jsou dle deklarace Brusselské v čl. 29.—41.

Třetí oddíl (čl. 42.—56.) věnován jest otázkám *právního postavení okkupanta* naprotí území zabranému a jeho obyvatelstvu. [1]) Zásadně uloženo jest dobyvateli, na něhož *fakticky* (de fait) přechází autorita zákonné moci, povinnost aby, pokud na něm jest, učinil veškerá opatření k zavedení a zajištění pořádku a veřejného života, šetře při tom, kromě případu absolutní nemožnosti, platné zákony země. V rámci této zásady buďtež dále zákonodárství, soudnictví a správa zabraného území opatřeny, splatné daně a dávky, po případě kontribuce a rekvisice naturální k potřebám vojska požadovány. Soukromý majetek (vyjma případy nouze), poměr státoobčanský, čest a práva rodiny, život, náboženské přesvědčení a úkony občanstva, neméně veřejné ústavy bohoslužebné, humanitní, umělecké a vědecké jsou nedotknutelny; plen jest zakázán. Na státní majetek movitý může však okkupant sáhnouti, nemovitého právem požívatele užívati. Soukromé, válečným účelům přímo sloužící předměty a prostředky (dopravní prostředky železnic, telegrafy, telefony, lodě, vozy, koně, zbraně, oděv a potraviny), mohou býti úplatně používány erga restutionem, po případě za náhradu splatnou po uzavření míru.

Neutrální státy nejsou sice povinny povoliti neb trpěti průchod neb zdržování se raněných a nemocných na svém území; učiní-li však to, šetříce jinak ostatních povinností neutrálů, jest jim osoby tyto náležitě opatřiti (dle konvence Ženevské), aby nemohly znovu účastniti se boje. Náklady spůsobené internováním osob takových, pak vůbec příslušníků vojsk válčících na neutrální území připuštěných a tam z povinnosti neutrality zadržených, buďtež neutrálům po uzavření míru nahraženy (čl. 57.—60.).

Přestávajíce na tomto stručném náčrtku obsahu reglementu, [2]) zmíníme se toliko ještě o některých otázkách, které v jednání 2. kom-

[1]) Švýcarsko, pak Belgie a Luxemburg daly k tomuto oddílu protokolovati prohlášení, že účastní se rokování s výhradou výslovnou, že jich zaručená neutralita vylučuje každou okkupaci.

[2]) Předním kommentářem konvence i reglementu o právu války pozemní jest výtečná zpráva zpravodaje belgického právníka *E. Rolina* (*Conférence* intern. de la Paix, III part, str. 32 násl. a I. part., str. 47 násl.). *Martens* sám označuje ji jakožto »interprétation magistralement précise et claire« (La paix et la guerre, str. 131).

misse konference Haagské se naskytly. Předem jest to otázka úpravy *poměrů neutrálů* vůbec, kdež jest dosud značná nejistota práva. Rokování o tomto předmětu, k němuž zavdal podnět delegát lucemburský *Eyschen*,[1]) (za podpory Belgie, nikoliv Švýcarska) vedlo však s ohledem na velikou složitost a rozsah otázky (kteráž ostatně nebyla v ruském programu pojata) toliko ku snesení *přání*: »aby otázka práv a povinností neutrálů byla dána na pořad *konference příští*.«

Severoamerické Spojené Státy hledíce ke zkušenostem války španělsko-americké navrhovaly stanovení zásad právních o *soukromém majetku ve válce námořní*. Naproti tomu žádala Anglie, aby konference v této věci prohlásila svou nepříslušnost a zdržela se (jakož i Francie) hlasování o většinou sneseném *přání*: »aby návrh směřující k prohlášení nedotknutelnosti soukromého majetku ve válce námořní byl odkázán k projednání *konferenci příští*.«[2])

Podobně naloženo bylo s otázkou *bombardování otevřených přístavů* (návrh *Den Beer Portugaelův* a *Beernaertův*) s ohledem na obtíže její a na nedůtklivost Anglie (jakož i k žádosti Francie). Konference vyslovila toliko *přání*, »aby návrh úpravy otázky bombardování přístavů, měst a míst námořní moci byl odkázán k projednání *konferenci příští*.«

V těchto a všech jiných menších otázkách důsledně zdržela se konference (patrně z ohledů k Anglii) jakékoliv úpravy námořního práva válečného.

3. ***Smírné řešení sporů mezinárodních***. Při skrovných výsledcích 1. komisse v otázce odzbrojení posunulo se těžiště konference do komisse 3., kteráž měla zabývati se čl. 8. ruského programu: »zásadním přijetím používání dobrých služeb, prostředkování a fakultativního rozhodčího soudu« . . »aby se předešlo branným sporům mezi národy«.[3]) Předsedou komisse byl bývalý ministerský předseda, zkušený

---

[1]) Srv. *Conférence de la Paix*, III. part., str. 104, 107.

[2]) Delegace Severoamer. Spojených Států podala presidentu konference zvláštní obšírné memorandum otištěno u *Hollse*, l. c., str. 307 násl.; *Lapradelle* l. c., str. 710 násl.), v němž uvádí dosavadní pokusy a staleté snahy vlády Severoamerické Unie, jakož i institutu práva mezinárodního a autorit vědeckých v příčině právní ochrany soukromého majetku ve válce námořní, odůvodňujíc příslušnost konference Haagské ve věci této. Stanovisko memoranda vyložil pak velvyslanec *White* pozoruhodnou řečí v konferenci samé (srv. *Holls*, l. c., str. 314 násl., *Conférence intern de la Paix*, I. part., str 43 násl.) Hlasování o přání, kteréž bylo výsledkem návrhu delegace severoamerické, zdržel se delegát anglický (*Pauncefote*, »pro nedostatek instrukcí«. Celkem nejevila se u námořních velmocí evropských vůbec zvláštní ochota otázku tuto řešiti.

[3]) K této části programu konferenčního vztahují se v úřední přípravné publikaci *Actes et documents:* C 1, Proposition du Comte de Clarendon au Congrès de Paris de 1856 (v příčině mediace); C 2, Motion de Mancini (ve sněmovně italské r. 1875 v příčině vsouvání arbitrační doložky ve smlouvy mezinárodní); C 3, Résolution de l'Institut de droit international au sujet de la clause compromissoire (session à Zurich, 1877); C 4, Article XII. de l'Acte général du Congrès de Berlin de 1885 (akta Konžská); C 5, Projet de réglement

parlamentář a skvělý řečník Léon *Bourgeois* (Francie), zpravodajem jeden z nejlepších znalců otázky, belgický senátor prof. *Descamps*; v členstvu její shledáváme většinu předních delegátů všech států.

Ačkoliv mezi vládami súčastněnými, jak lze dle průběhu jednání souditi, nebylo ani o hlavních zásadách předběžného dohodnutí, a ač komisse neměla tu tak přesných základů pro své práce jako komisse 2., byla přece i zde vývojem práva mezinárodního v theorii i v praxi, shora vylíčeným vědeckým i praktickým hnutím za mírem a pokojem dosti pevná půda připravena, aby bylo lze docíliti positivních výsledků v mezích rozporných politických zájmů jednotlivých rozhodujících států. Zkušebním kamenem v této příčině byla otázka, mají-li navrhované smírné prostředky k řešení sporů mezinárodních, zvláště pak instituce rozhodčího soudu míti ráz *obligatorní* či *fakultativní*, *stálý* či ad hoc *dočasný*, pro *všecky* sporné případy vůbec či jen pro *některé* spory určité povahy. Bylo zřejmo, že bude-li lze v této věci zásadní docíliti shody, vše ostatní nebude působiti obtíží nepřekonatelných.

---

pour la procédure arbitrale internationale préparée par l'Institut de droit intern. (session à la Haye, 1875); C 6, Projet de Dudley Field (Draft outlines of an intern. Code); C 7, Règles pour l'elaboration d'un traité d'arbitrage, préparées par l'Association de droit international (session à Bruxelles 1895); C 8, Projet d'institution d'une Cour permanente d'arbitrage international adopté par la Conférence interparlamentaire en 1895 (Bruxelles); C 9, Résolutions de la Conférence interparlamentaire (session à Bruxelles 1897); C 10, Cas d'arbitrage et les Trois règles du Traité de Washington de 1871; C 11, Projet du traité d'arbitrage entre les États de l'Amérique signé à Washington, 18. avril 1890; C 12, Lettres de Lord Salisbury á l'Ambassadeur brittanique à Washington (1896, v příčině soustavy rozhodčí mezi Anglií a Spojenými Státy); C 13, Traité entre l'Angleterre et les États-Unis signé à Washington, 11. I. 1897; C 14, Traité entre l'Italie et la République Argentine conclu à Rome, 23. VII 1898; C 15, Articles 55 et 53 de l'Acte générale de la Conférence de Bruxelles de 1890; C 16, Article 23 de la Convention postale universelle de 1891; C 17, Déclarations du Congrés juridique de Madrid de 1892; C 18, Opinion du sénateur Descamps (Essai sur l'organisation de l'arbitrage international, p. 48). — Z cit. obšírnějších výkladů srv. *Mérignhac*, l. c., III. part., str. 257 násl.; *Lapradelle*, l. c., str. 747 násl.; *Holls*, l. c., chapt. V., str. 164 násl.; *Zorn*, l. c. (D. Runschau. 1900. H. 7), str. 104 násl. — Předním pramenem výkladu zůstávají ovšem konferenční protokoly a znamenitá zpráva zpravodaje komisse, belgického senátora, prof. *Descampse* s příslušnými přílohami v *Conférence intern. de la Paix*, I. part., str. 100 násl. (zvlášť otištěna též v *Revue* de droit intern., 1900, str. 117 násl., 270 násl., 352 násl., 499 násl.). Přílohou (Annexe E.-Relevé général des clauses de médiation et d'arbitrages) nalezáme tu též úplný přehled smluv dosud mezi státy signatárními uzavřených, pokud vztahují se k instituci rozhodčího soudu. — Ke konvenci Haagské přihlížejí v nových vydáních *C. Martens*, l. c., Современное международное право, sv. II., 4. vyd., §§ 103, 104; *Bonfils* (Fauchille), l. c., Manuel de droit intern. public, §§ 944—970: *Liszt*, l. c., Das Völkerrecht, 2. vyd., § 38 (§ 17) a Anhang, str. 379 násl.; *Gareis*, l. c., Institutionen d. Völkerrechts, 2. vyd., §§ 77, 78, v. Anhang, str. 289 násl. — Ostatní literaturu k otázce této v. *shora* v I. části tohoto pojednání (zvl. str. 71. pozn. 7; str. 74, pozn. 2; str 75, pozn. 1). K tomu dále *H. Ferguson*, The international Peace-Conference, chap. V. (Arbitration), str. 26 násl.; *A. Pillet*, La question de l'arbitrage international (v Revue générale de droit intern. public, 1899, str. 328 násl.).

Program hr. *Muravěva* mluví o *fakultativním* soudu rozhodčím. V druhé schůzi komisse podán však byl podrobný prof. *Martensem* vypracovaný návrh jednak konvence, jednak zvláštního řádu o rozhodčím soudu mezinárodním. Dle návrhu tohoto neměl to býti rozhodčí soud stálý, nýbrž na základě smluv kompromissních (všeobecných neb zvláštních) ad hoc sjednaný, jinak však pro státy súčastněné *obligatorní* s vyloučením sporů o *zájmy životní* a o *otázky národní cti* (interêts vitaux ou l'honneur national); příklady obligatorních dovolání se rozhodčího soudu (s uvedenou výhradou) jsou pak v návrhu konvence zvlášť vytčeny s doložením, že jich obor může býti zvláštními smlouvami mezistátními rozšířen. [1]) V téže schůzi však podal anglický delegát Sir Julian *Pauncefote*, známý původce osnovy všeobecné smlouvy arbitrační mezi Anglií a Spojenými Státy Severoamerickými, návrh *stálého* soudu rozhodčího. K tomuto širšímu návrhu přispůsobilo se ovšem Rusko a později v užším výboru se pro něj prohlásily též Spojené Státy Severoamerické (*Holls*) a Italie (hr. *Nigra*). »Jest to jeden z nejpozoruhodnějších zjevů, jimiž vyznačuje se konference tato — praví *Descamps* ve své zprávě — že tři největší státy světa podaly tři návrhy na zřízení stálého soudu rozhodčího.« [2])

[1]) Dle ruského návrhu (čl. 10) měl býti rozhodčí soud obligatorní: (1) v případech neshod o náhradu ze škod a ztrát, způsobených vinou neb nedbalostí státu neb jeho příslušníky státu druhému neb jeho příslušníkům; (2) v případech sporného výkladu smluv platných a sice: poštovních a telegrafních, železničních a kabelových, o zamezení srážek na širém moři, o plavbě na řekách mezinárodních a mezimořských průplavech, k ochraně literárního neb uměleckého majetku a k ochraně průmyslové (patentů a známek), konvencí mincovních, metrových, konvencí zdravotních, veterinářských a o vínokazu, konvencí v příčině práva dědického, o vzájemnou pomoc soudní, konvencí o hranice (pokud jsou rázu technického, nikoliv politického). In extenso připojen jest ruský návrh zároveň s výklady (notes explicatives k čl. 5. a 10., pokud jde o konstrukci obligatorní povahy rozhodčího soudu) ku zprávě *Descampsově* (l. c., Annexes A I—IV).

[2]) Hlavní rysy těchto návrhů dle zprávy *Descampsovy* (l. c., str. 118 násl.) jsou: A) *Anglický* návrh: (1) jmenování stejného počtu rozhodčích každou z mocností signatárních, a zápis jich do všeobecné listiny jakožto členů soudu; (2) volný výběr rozhodčích k utvoření soudu v případech daných z této listiny; (3) zařízení mezinárodního soudního bureau v Haagu, jež by zároveň opatřilo agendu správní; (4) ustanovení stálého výboru správního a dohlédacího z diplomatických zástupců v Haagu pověřených za předsednictví hollandského ministra záležitostí zahraničních.

B) *Ruský* návrh (modifikovaný): (1) jmenování pěti mocností touto konferencí, na dobu než sejde se nová konference, z nichž by každá v případech dožadování se rozhodčího soudu jmenovala po jednom soudci, buď ze svých příslušníků neb z cizích; (2) zařízení stálého úřadu v Haagu, jenž by zpravil oněch pět mocností v případech žádostí o rozhodčí výrok.

C) *Americký* návrh: (1) jmenování jednoho člena mezinárodního soudu nejvyšší soudní instancí každého státu; (2) zařízení soudu, jakmile bude zajištěn souhlas devíti mocností; (3) složení soudu pro jednotlivé případy budiž určeno úmluvami sepřených států, kteréžto úmluvy mohou povolati všecky členy soudu neb některé v nerovném počtu, nejméně tři (v tomto případě nesmí býti příslušníky států sepřených); (4) právo států v jistých případech a v jisté lhůtě na revisi pře před týmiž soudci.

Tím dán byl předem určitý směr dalšímu jednání, kteréž s ohledem na velký počet členů komisse bylo svěřeno užšímu výboru (Comité d'examen) pečlivě vybranému. Zasedali v něm za velké státy: *Martens* (Rusko), baron *d'Estournelles de Constant* (Francie), prof. *Zorn* (Německo), prof. *Lammasch* (Rakousko-Uhersko), *Holls* (Spojené Státy Severoamerické); za malé státy: *Asser* (Hollandsko), *Odier* (Švýcarsko) a *Descamps* (Belgie), tento zároveň jakožto zpravodaj. Rokování účastnili se však též předseda konference bar. *Staal*, L. *Bourgeois*, Sir J. *Pauncefote*, hr. *Nigra* a *Karnebeek*. Za to velvyslanci německý a rakouský sem nedocházeli.

Čtyry velmoci, k nimž připojily se malé státy, pak rozhodně též Francie, vyslovily se pro stálý rozhodčí soud, kdežto Rakousko-Uhersko zachovávalo blahovolnou zdrželivost [1]) V příčině rozsahu obligatorní působnosti navrženého soudu ovšem ale mínění valně se rozcházela. Naproti tomu maje patrně přesné instrukce v tomto směru, prohlásil prof. *Zorn*, že Německo ani na návrh obligatorního rozhodčího soudu, ani na návrh fakultativního však stálého soudu takového přistoupiti nehodlá a nemůže, ač nestaví se proti příležitostné praxi rozhodčí dle původního návrhu ruského.[2]) Aby docílen byl souhlas Německa, upuštěno bylo předem

---

D) *Italský* návrh odnášel se k ruskému návrhu (čl. 1.—6.), spojuje v případech, jež ruský návrh přikazoval obligatornímu rozhodčímu soudu, s tímto předem obligatorní mediaci In extenso jsou připojeny návrhy tyto ku zprávě *Descampsově* (l. c., Annexes, B, A III., C II., D). — Zajímavé výklady o politických pohnutkách návrhů těchto srv. u *Zorna*, l. c., str. 105 násl., *Lapradelle*, l. c., str. 780 násl.

[1]) Prof. *Lammasch* prohlásil, že pokládá návrh anglický za způsobilý k předběžné diskussi s výhradou, že jeho sůčastnění se jednání nebude nijak závazné pro jeho vládu. Srv. *Conférence intern. de la Paix*, III. part., str. 123.

[2]) Srv. prohlášení prof. *Zorna* v komissi, *Conférence intern. de la Paix*, III. part., str. 72, 120, 121, 161, 180 a j. Zásadní námitky německé vlády odpovídající namnoze názorům převládajícím v státovědecké literatuře Německa byly: nesrovnalost instituce stálého soudu rozhodčího s pojmem suverenity panovníka a státu, s pojmem neodvislosti národní; tradice politiky německé (Bismarckovy) zachovati si pro všechny případy volnost jednání dle dobře uvážených vlastních zájmů státních. »Jsme přesvědčeni« — prohlásil hr. *Bülow* v říšském sněmu 1. března 1900 (Mémorial diplomatique, 1900, str. 132; srv. *shora* str. 86, pozn. 1.) — »že neodvislý stát jest sám sobě cílem, že v oboru politiky nemůže uznávati cíle vyšší než jest ochrana jeho interessů a udržení jeho neodvislosti k splnění jeho existenčních účelů.« Proto mohla vláda německá připustiti rozhodčí soud nejvýš a toliko v otázkách podřízených, s výhradou plné volnosti akce v záležitostech, jež dotýkají se existence státu, jakož i v otázce, do které kategorie záležitostí sluší jednotlivé případy vůbec řaditi. Toliko se zachováním *plné volnosti jednání* Německo přijalo stálý soud rozhodčí ve formě *fakultativní* a ve formě *stálé listiny soudců* s další podmínkou většího počtu rozhodčích (4) z každého státu, aby výběr z listiny byl usnadněn a politický vliv jednotlivých velmocí ztížen. Srv. též *Zorn*, l. c., str. 106, 109 násl.: »Schiedsgerichtsbarkeit ist immer *freiwillige* Unterwerfung unter eine selbst geschaffene und insofern willkürliche Gerichtsbarkeit, »arbitrage«; im innerstaatlichen Leben, weil der Staat dies gestattet, im internationalen Leben weil es *Gericht und Richter über souveränen Staaten im juristischen Sinne nicht gibt und begrifflich nicht geben kann*« (str. 118).

vůbec od návrhu obligatorního soudu rozhodčího a návrh anglický (fakultativní stálý rozhodčí soud, jakožto stálá listina soudců jednotlivými státy jmenovaných), přijat za základ dalšího rokování. K nalehání ostatních předních delegátů vyžádal si prof. *Zorn* nové instrukce v Berlíně, načež Německo hledíc k dané situaci, za jistých podmínek, jimž dán byl v textu konvence výraz, ku návrhu fakultativního stálého rozhodčího soudu ve smyslu uvedeném přistoupilo.

Francouzská delegace pokusila se ještě jednou zvýšiti význam instituce fakultativního soudu rozhodčího stanovením *povinnosti* států signatárních, aby v případech vážných neshod státům sepřeným připomenuly existenci rozhodčího soudu, bez obavy, že jim to bude ve zlé (za »un acte peu amical«) vykládáno. Kdežto Německo, pokládajíc závazek tento spíše za mravní než právní, zásadně neodporovalo návrhu francouzskému, v němž zástupci států rozhodčímu soudnictví přejících spatřovali »korunovaci celého díla«, odporovaly živě této »povinnosti« zvláště státy balkánské a teprv, když předseda L. *Bourgeois* výmluvnými slovy dovodil, že ustanovení toto má vyjadřovati *společnou povinnost všech národů k zachování míru* právě na prospěch států slabých, v zájmu práva a spravedlnosti, byla zásada tato (čl. 27. konvence) jednohlasně uznána.

Turecko ohradilo se proti rozšiřování této povinnosti v neoprávněnou intervenci, zvláště proti užívání prostředků konvencí upravených v otázkách vnitřních záležitostí říše turecké; Spojené Státy Severoamerické pak připojily prohlášení, že obsah konvence v ničem nemá vykládán býti proti smyslu doktriny Monroeovy, jíž se vzdáti nehodlají.[1])

Na tomto kompromissním základě[2]) byla pak *konvence pro smírné řešení sporů mezinárodních* (*Convention pour le réglement paci-*

[1]) K bližšímu odůvodnění prohlášení Spojených Států srv. *Holls*., l. c., str. 270 násl. Politické pozadí jeho záleží v tom, že Spojené Státy budou moci používati čl. 27. na prospěch své hegemonie na pevnině Americké, že však odmítají a priori vměšování se evropských států ve spory států amerických. *Lapradelle*, l. c., str. 842 násl. pokládá proto uznání doktriny Monroeovy mezinárodním aktem se strany států evropských za pochybené a nebezpečné.

[2]) Celkem odpovídají zásady tyto — pokud jde o otázku rozhodčího soudu — oněm, jež na interparlamentární konferenci v Haagu (1874) člen anglické dolní sněmovny *Ph. Stanhope* k návrhu na vypracování osnovy pro organisaci mezinárodního soudu rozhodčího a k přání, aby k studiu této otázky svolán byl kongress mocností, připojil: 1. šetření plné neodvislosti států; 2. fakultativnost přístupu pro státy; 3. rovnost velkých a malých států v poměru k soudu rozhodčímu; 4. exekutivní moc rozhodnutí jakožto evropského verdiktu. Zkrátka »un tribunal permanent libre au sein des États indépendants« *(Descamps)*. Navržený řád, k němuž *Descamps* sepsal pamětní spis: Essai sur l'organisation de l'arbitrage international (Mémoire aux puissances, Bruxelles, 1896), byl projednán a schválen na interparlamentární konferenci v Brusselu 1895 i rozeslán pak vládám evropským. Osnova tato byla jednou z předních pomůcek pro jednání 3. komisse konference Haagské, jejíž zpravodajem byl právě opět *Descamps*. Srv. *G. Mach*, Autour de la Conférence interparlamentaire (Paris, Colin, 1895, str. 13 násl.), *E. Catellani*, l. c., Realtà ed utopie della pace, str. 34 násl. Osnova snesená v Brusselu otištěna

fique des conflits internationaux) v komissi i v konferenci podrobněji upravena, projednána a usnesena. Úvodem předesláno jest několik všeobecných vět o důvodech a účelu konvence, text konvence pak rozčleněn jest ve čtyry tituly: (1) o zachování obecného míru, (2) o dobrých službách a prostředkování, (3) o vyšetřovacích komissích mezinárodních, (4) o mezinárodním soudnictví rozhodčím.

První a jediný článek 1. titulu (*Le maintien de la paix générale*) stanoví všeobecnou povinnou snahu mocností signatárních zabraňovati válečnému řešení sporů mezistátních: »aby předešlo se v poměrezh mezistátnich pokud možno sahání k prostředkům násilným (secours a la force) dohodly se (conviennent« ve smyslu »promettent de bons efforts) státy signatární, že *hodlají vynaložiti veškerého úsilí svého, by zajištěno bylo smírné řešení sporů mezinárodních.*«

Dobré služby (bons offices) a *prostředkování* (médiation), o nichž jedná titul 2. (čl. 2—8.), jsou v mezinárodní praxi známé prostředky smírného uklizení sporů přátelskou intervencí třetích států (intervention amicale). Pravidelné dovolávání se jich bylo, jak známo, státům súčastněným odporučeno již slavnostním přáním Pařížské deklarace z r. 1856 a za povinnost uloženo v Berlínské smlouvě o Kongu z r. 1885. Význam těchto aktů byl však dosud více akademický než praktický; dobré služby a mediace byly vždy spíše nabídnuty a přijaty k ukončení války, než k jejímu zabránění. Konvence Haagská činí z nich pravidelnou instituci. V případech *vážných neshod* neb sporů zavazují se (conviennent) signatární mocnosti, dříve než sáhnou ku zbraním, dovolati se dobrých služeb jedné neb i více spřátelených mocností, pokud toho poměry dovolují; neutrální mocnosti mají kromě toho pak právo v případech takových neb i *během války* je nabídnouti, aniž by to smělo býti pokládáno za *akt nedosti přátelský* (un acte peu amical). Dobré služby i prostředkování mají povahu nezávazné *rady* (le caractère de conseil et n'ont jamais force obligatoire) a nestaví samy o sobě přípravy k válce neb nepřátelství počaté. Signatární mocnosti mohou dle okolností nabídnouti též zvláštní způsob prostředkování (médiation spéciale k návrhu *Holls-ově* [1]) v té formě, že každá z válčících stran volí si

jest v *Actes et documents*, C 8. — V dalším opírají se práce konference Haagské o osnovu, jež dle návrhu prof. Goldschmidta snesena byla v zasedáních institutu mezin. práva r. 1874 a 1875 v Ženevě a v Haagu). Srv. shora str. 44 (pozn. 2). Otištěna jest osnova tato v *Actes et documents*, C 5; též přílohou v *Bluntschli-ově* rukojeti (D. mod. Völkerrecht, 3. vyd., str. 522 násl.).

[1]) Návrh *Hollsův* (Spojené Státy), jenž nebyl podán jako návrh officielní, zakládá se na obdobách, jež jeví se porovnáním války se soubojem po stránce právního vývoje. Srv. o tom *Holls*, l. c., str. 188 násl. a odůvodnění jeho návrhu v *Conférence intern. de la Paix*, IV. part., str. 105 násl. Myšlénky návrhu podobné vysloveny byly před tím již ruským velvyslancem *Nelidovem* a lordem *Russelem*. Pozoruhodné a případné srovnání obou institucí s příslušnými důsledky pro futuro obsahuje též (Hollsovi známý) *Steinbachův* cit. spisek »Zur Friedensbewegung« (zvl. str. 24 násl., 46 násl.), kdež klade se zvláštní váha na dobré služby a mediací, jakožto prakticky nejdůležitější prostředky preventivní ve sporech mezinárodních (srv. *shora* str. 82).

po jedné z mocností na sporu nesúčastněných a tyto vstoupivše ve vzájemný styk snaží se spor ukliditi (médiation de concert). V době vyjednávání (nejdéle 30 dnů) budiž veškeré přímé jednání sepřených států zastaveno. Vypukne-li přes to nepřátelství, jest prostředníkům užiti každé příležitosti k docílení míru.

V jistém smyslu preventivní prostředek k zamezení sporů jsou (dle ruského návrhu) *vyšetřující komisse mezinárodní* (Commissions internationales d'enquête) ustavené obdobně jako soudy rozhodčí, jichž úkolem jest, aby ve sporech, které nedotýkají se *ani cti*, *ani podstatných zájmů* (interêts essentiels) a pocházejí z různého nazírání na *faktické* poměry« (na př události tiskem strannicky šířené neb přehnané), nestranným a svědomitým šetřením i výkladem přispěly k rozřešení neshod s ponecháním plné volnosti státům sepřeným v příčině rozhodnutí dalších (3. titul, čl. 9—14). K námitkám zvláště balkánských států, jež se obávaly, že by komisse takové, pokud by byly závaznou institucí, mohly vésti k nesnesitelným vměšováním se v záležitosti států, jichž vnitřní správa není právě z nejlepších (zvláště na klassické intervenční půdě poloostrova balkánského), byl navržený obligatorní ráz komissí těchto po dlouhé debatě změněn ve *fakultativní*.[1])

Kdežto *dobré služby* a *mediace* sloužiti mají k uklizení sporů *vážných*, *nebezpečím války hrozících*, *komisse vyšetřovací* k řešení *méně závažných neshod*, pokud jde o posuzování fakt, pokládají signatární mocnosti (4. titul konvence, čl. 15—29) za nejvhodnější prostředek k vyřízení *sporných otázek právních*, zvláště otázek *výkladu neb užití státních smluv výrok rozhodčí*, nelze-li spory takové urovnati cestou diplomatickou (čl. 16). Předmětem rozhodčího soudnictví (arbitrage) jest řešení sporů mezi státy soudci jimi volenými a na základě úcty před právem (čl. 15). Soud rozhodčí jest tudíž fakultativní; konvence nestanoví ani pro určité případy — jak shora již dolíčeno bylo — závazek signatárních států k soudu rozhodčímu z povinnosti se obraceti. Rozhodčí úmluvy zvláštní neb všeobecné, dosud neb příště k tomu cíli mezi státy uzavírané, aby obligatorní rozhodčí soudnictví rozšířilo se na veškeré případy, jež dle jich názoru k tomu se hodí, zakládají povinnost výroku rozhodčímu poctivě (de bonne foi) se podrobiti (čl. 17—19).

K usnadnění soudnictví rozhodčího zařízen budiž *stálý rozhodčí soudní dvůr* (*Cour* permanente d'arbitrage), příslušný pro veškeré případy, ve kterých není stranami sjednán jiný rozhodčí soud zvláštní. V zájmu důvěry k němu a jeho nestrannosti jest soudní dvůr rozhodčí

---

[1]) Námitky tyto proti návrhu ruskému tlumočili výmluvně rumunský delegát *Beldiman* a srbský zástupce *Veljkovič* (srv. *Conférence intern. de la Paix*, III. part., str. 42 násl.) v užším výboru pak (kdež balkánské státy nebyly zastoupeny), uplatnil je s úspěchem prof. *Lammasch*. — Poměr komissí vyšetřovacích k rozhodčímu soudu naznačil *E. Rolin* (Siam) v ten smysl, že rozhodčí soud má pravidelně následovati po komissi, pokud toho třeba. Zpráva komisse vyšetřovací sama o sobě nemá ráz rozhodnutí; jest pro strany nezávazna.

sestaven tak, že každá mocnost signatární jmenuje na šestiletí nejvýše čtyry osoby [1]) práva mezinárodního znalé (d'une compétence reconnue dans les questions de droit international) a mravním v ohledu naprosto úctyhodné (jouissant de la plus haute considération morale), jež zapíší se do *listiny* členů soudu (la liste générale de la Cour). Z listiny této, kteráž sdělí se všem signatárním mocnostem, mohou si sepřené státy voliti po dvou rozhodčích, a tito volí pak pátého soudce za vrchního rozhodčího (sur-arbitre), zároveň předsedu. Neshodnouli se o předsedovi, budiž tento vybrán mocností třetí, kterouž dožádají k tomu strany sepřené; neshodnou-li se ve volbě mocnosti třetí, volí každá z nich po jedné mocnosti a tyto pak předsedu. Soud (*le tribunal* arbitral) sestoupí se v den stranami ujednaný. Permanence soudu rozhodčího dána jest jednak stálou *správní radou* (Conseil administratif permanent), skládající se z diplomatických zástupců signatárních mocností v Haagu *pověřených* (bez ohledu na sídlo) za předsednictví hollandského ministra zahraničních záležitostí; tato správní rada, jejíž povaha jest výhradně správní (návrh hr. *Welsersheimba*) zřídí zvláštní *kancelář soudní* (Bureau international) se sídlem v Haagu, kteráž zprostředkuje shromáždění se soudu a opatřuje jeho archiv. Náklad na vydržování této stálé kanceláře připadá signatárním mocnostem dle klíče obdobného jako při světové jednotě poštovní. Členové rozhodčího soudu požívají po čas výkonu svého úřadu mimo jich vlast diplomatické immunity. Sídlo soudu jest v *Haagu* (čl. 20—26, 28—30.).

»Mocnosti signatární pokládají za svou *povinnost* (considèrent comme un devoir) — stanoví čl. 27. — v případě, kdy vážný spor mezi dvěma neb více jich hrozí vypuknouti, *připomenouti těmto*, že jest tu pro ně (leur est ouverte) rozhodčí soudní dvůr. Následkem tím prohlašují, že připomenutí ustanovení této konvence stranám sepřeným a radu poskytnutou *ve vyšším zájmu míru*, aby obrátily se k stálému soudu rozhodčímu, vždy sluší pokládati toliko za *úkon dobrých služeb.*«

Zbývající část konvence (čl. 30—57.) upravuje *soudní řízení* rozhodčí (la procédure arbitrale), pro případ, že strany jinak se nesnesly. O příslušnosti své rozhoduje soud sám výkladem smlouvy kompromissní, po případě jiných na případ se vztahujících smluv státních a užitím zásad práva mezinárodního. Řízení sestává z písemného řízení předběžného, vyšetřovacího a průvodního (instruction) a z ústního líčení protokolárního (débats), kteréž může snesením soudu za souhlasu stran státi se veřejným. Po tomto řízení, jež celkem má ráz officiální, formuluje se výrok v poradě tajné většinou hlasů. Povinnost připojiti důvody ruský návrh neobsahoval, byla však k návrhu delegátů *Zorna*, *Descampse* a j. do textu pojata, aby výrok neměl rázu politického. Veřejně prohlášeným a stranám doručeným výrokem rozhodčím jest z pravidla spor konečně vyřízen (sans appel), pokud strany neujednaly výhradu *revise*

[1]) Původní návrh stanovil 2 rozhodčí pro listinu z každého státu. Počet ten zvýšen na 4 k návrhu delegáta prof. *Zorna*.

(odvolání k vyšší instanci jest vyloučeno) jeho (ob noviter reperta) soudem, jenž rozhodl (americký návrh *Holls-ův*). Otázka nullity výroku zůstavena jest volnému suverennímu uvážení států súčastněných. Výrok rozhodčí zavazuje toliko sepřené strany k jeho výkonu; je-li na sporu více států súčastněno, mohou tyto třetí státy připojiti se jakožto intervenienti. Vlastní náklady sporu nese každá strana sama, útraty rozhodčího řízení strany sepřené rovným dílem.[1])

Všeobecné doložky konvence této (čl. 58—61.) upravují kromě výpovědi otázku přístupu na rozdíl od konvencí ostatních v ten smysl, že vyhraženo jest *mocnostem* signatárním dohodnouti se od případu k případu o podmínkách, za kterých by *mocnosti* (»puissances«, nikoliv »états«) na konferenci nezastoupené mohly přistoupiti.

IV.

O významu díla konference Haagské pronesena byla celá stupnice úsudků nejrůznějších od nadšeného optimismu, tušícího již počátek zlaté doby míru, až k příkrému odsouzení, jakoby konference úplně minula se s výsledkem. Různosti tyto vysvětlují se jednak porovnáváním díla onoho s krajními ideály hnutí za mírem, jednak přímým účastenstvím a zájmem posuzovatelů na konferenci, neb zvláštním národně-politickým stanoviskem států jednotlivých, namnoze též odchylnými názory o zásadních otázkách práva mezinárodního, vývoje, činitelů a cílů vzdělanosti lidské, a konečně též vlivem politických udalostí po konferenci sběhlých.

Pod přímým dojmem skončených prací konferenčních shrnul předseda velvyslanec svob. p. *Staal* v závěrečné řeči své positivní výsledky její: »Nedospěla-li první komisse, jež se ujala otázek vojenských, omezení branných sil a rozpočtů, k značnějším výsledkům, jest to následek toho, že narazila na technické obtíže a na řadu s tím souvislých otázek, jichž rozřešení nebyla s to podniknouti. Avšak konference žádala vlády, aby o těchto předmětech znovu studia konaly. Přijala též jednohlasně resoluci prvního delegáta Francie: »že omezení vojenských břemen svět v nynější době tížících bylo by nejvýš žádoucí pro hmotné a mravní blaho lidstva«. Konference přijala rovněž veškeré návrhy humanitární, přikázané k projednání druhé komissi. V tomto směru byla s to vyhověti touze dávno projevované, by rozšířeny byly na válku námořní zásady obdobné konvenci Ženevské. Ujavši se pak opětně díla počatého v Bruselu před 25 lety, za auspicií cara Alexandra II., formulovala konference se zdarem přesněji zákony a obyčeje války pozemní . . . . Však hlavní dílo, jež takřka zahájí novou dobu v oboru práva mezinárodního, jest

[1]) Dle ruské osnovy soudního řádu rozhodčího bylo postupováno ve sporu Anglo-Venezuelském o hranice před rozhodčím soudem, jenž současně s konferencí Haagskou za předsednictví prof. *Martense* zasedal v Paříži. Srv. *Martens*, cit. La conférence de la Paix à la Haye, str. 33; *Mémorial diplomatique*, 1899, Nro. 42., str. 677 Reglement tohoto rozhodčího soudu připojen jest in extenso ku zprávě *Descampsově* (l. c., Annexe A V.),

konvence v smírném řešení sporů mezinárodních .... Autoritou, jakáž přísluší shromáždění vzdělaných států, konference snažila se zachovati v otázkách hlavních základní zásady práva mezinárodního. Ujala se úkolu je přesně stanoviti, rozvinouti a jich užiti způsobem nejúplnějším. Vytvořila v mnohých kusech nové právo odpovídající novým potřebám, pokroku života mezinárodního, nejlepším snahám lidstva. Dokonala dílo, jež budoucnost nazve nepochybně »prvním mezinárodním zákonníkem míru«, jemuž my však dali jsme skromnější název »konvence pro smírné řešení sporů mezinárodních«. Dílo toto »osvědčuje vysokou péči vlád o vývoj mezinárodních poměrů míru a o blaho národů. Není sice dokonalé, jest však upřímné, praktické a moudré. Snaží se šetřiti a srovnati oba principy, jež jsou základem práva mezinárodního: princip suverenity států a princip oprávněné solidárnosti mezinárodní. Dává přednost tomu, co spojuje, nad tím, co dělí. Dotvrzuje, že v nových dobách, do kterých vstupujeme, mají převládati zařízení vzešlá z potřeby shody a zúrodněná součinností států, jež sledují uskutečnění jich oprávněných interessů v upevněném, spravedlností ovládaném míru. Úkol splněný konferencí Haagskou v tomto směru jest vskutku záslužný a krásný. Odpovídá velkodušným citům vznešeného původce; dostane se mu opory obecného mínění i zaslouží si, doufám, souhlas dějin.«[1])

V podobném smyslu při vší diplomatické zdrželivosti vyzněly též závěrečné řeči a projevy ostatních delegátů ruským návrhům příznivých.[2]) Reskript cara *Mikuláše II.* ze dne 13. ledna 1900 k hr. *Muravěvovi* vyslovuje rovněž uspokojení s dílem dosaženým: »výsledky prací konference Haagské naplňují mne důvodnou nadějí, že k dosažení tohoto srdci mému tak drahého cíle pevné základy položeny byly, ježto veškeré mocnosti rozřešení této otázky v celém jejím rozsahu za možné a nutné seznaly.«[3])

Z různých officielních projevů vlád, kteréž nezaujímaly naproti konferenci předem stanovisko odmítavé neb zdrželivé (Německo[4]) a Anglie),

[1]) *Conférence de la Paix*, I. part., str. 212.

[2]) Tak proslovy svob. p. *d'Estournelles* (Francie), *Karnebeeka* (Hollandsko), *Beauforta* (Hollandsko); zdrželivě konstatoval hr. *Münster* (Německo) hlavně dobrou shodu delegátů a vliv, jejž konference bude míti na dobrou shodu všech národů (srv. *Conférence de la Paix*, I. part., str. 213 násl.). Vřelá uznání výsledků i budoucnosti díla konference Haagské obsahují dopis italského velvyslance hr. *Nigry* (*Suttner*, l. c. Anhang, XLVIII. násl.), dopis *L. Bourgeois-e* (Francie) k shromáždění přátel míru r. 1900 v Paříži (*Suttner*, l. c., Anhang, XLIX. násl.), téhož předmluva k *Mérignhacově* cit. spisu o konferenci Haagské (V—VIII), a řeč ve sněmovně poslanců 20./I. 1902 k interpellaci o válce anglo-burské (*L'Européen*, 1902, č. 8), idealistické *listy* bar. *d'Estournelles* de Constant do časopisu »Temps« (23. IX., 8. X., 1. a 3. XI 1899) a j. O úsudcích některých jiných delegátů (*Zorna*, *Stengela*, *Martense*, *Hollse*, *Lammasche*) bude níže ještě řeč.

[3]) Cit. dr. *M. Kolbenem*, l. c., Wahrheit und Klarheit über die Haager riedensconferenz, str. 62.

[4]) K projevu kancléře hr. *Bülowa* v říšském sněmu německém bylo již *shora* str. 86, pozn. 1 a str. 315 pozn. 3; 330, pozn. 2 poukázáno.

příznivy jsou projevy francouzské,[1]) pak, pokud jde o malé státy, holandské.[2]) Na rozdíl od stanoviska Německa uznán jest význam konference plně v trůnní řeči císaře *Františka Josefa I.* k delegacím r. 1899: »Lze pokládati za záruku míru shodu, se kterouž veškeří národové vzdělaní sjednotili své snahy na konferenci Haagské, jež sešla se k podnětu cara ruského a povznesla naděje národů, pociťujících vesměs potřebu míru a pokoje«. K tomu pak dodal hr. *Goluchowski* ve svém výkladu v delegaci uherské: »Nesluší podceňovati výsledky konference míru, ježto, pokud jde o stanovisko lidskosti, zmírnila krutosti války a ježto přeměnila jisté zásady, jež byly až dosud marnou tužbou apoštolů míru v určitá pravidla právní, davši jim sankci práva mezinárodního. Myšlenka tohoto velikého díla budoucnosti zůstane ve všech případech nehynoucí zásluhou cara Mikuláše a hluboká mírumilovnost, která z této myšlenky plyne, vzbudí dojista v celém vzdělaném světě cit upřímné vděčnosti.«[3])

V četných úsudcích pocházejících z tábora nesmiřitelných přátel míru přirozeně objevuje se mnoho trpkého zklamání a neuspokojení, jelikož výsledky konference zůstaly daleko za ideály obligatorního stálého rozhodčího soudu, řešení všech sporů mezinárodních rozhodčím výrokem a ještě dále za vidinou odzbrojení.[4]) Mírnější stoupenci snah těchto ovšem přiznávají s ohledem na dané poměry aspoň konvenci o rozhodčím soudu jistou závažnost pro budoucí vývoj mezinárodní organisace míru, želíce jen toho, že nebylo lze docíliti obligatorní instituce soudu tohoto v rámci ruského návrhu; za to odmítají a podceňují výsledky konference »míru« týkající se humanisace války.[5])

Dílo konference Haagské není však s to uspokojiti ani ten vědecký směr v oboru práva mezinárodního, jenž formuluje právně-politický problém míru v celém jeho rozsahu a spatřuje možnost jeho dosažení ve změně základních podmínek dosavadního života mezinárodního, zvláště

---

[1]) Srv. Le budget du Ministère des affaires étrangères (v *Mémorial* diplomatique, 1899, č. 48, str. 788) a zprávu budžetní (*tamtéž* č. 47 a 48, r. 1900, č. 5); officielní zprávu delegace francouzské o výsledcích konference (Livre Jaune, *tamtéž* r. 1900). Vřele zmiňuje se o konferenci též poselství presidenta *Mc. Kinleye* ke kongressu Spojených Států (*tamtéž*, r. 1899, č. 50, str. 812). Srv. k tomu officielní zprávu delegace americké u *Hollse*, l. c., str. 477 násl.; zprávu diplomatického zástupce Spojených Států v Petrohradě *H. D. Peirce* (*tamtéž*, str. 16 násl.).

[2]) Srv. Message royal des Pays Bas (*Mémorial* diplomatique 1900, č. 10, 11). V. též příznivou zmínku v trůnní řeči rumunské (*tamtéž*, r. 1899, č. 50, str. 813).

[3]) V. *Mémorial* diplomatique, r. 1899, č 50 str. 803 násl. Příznivě, však stručně dotýká se konference Haagské trůnní řeč italská (*tamtéž*, 1899, č. 48, str. 781).

[4]) Sem náleží m. j. též *v. Bloch*, l. c., Die wahrscheinlichen politischen und wirtschaftlichen Folgen e. Krieges zwischen Grossmächten (srv. zvl. str. 36 násl).

[5]) Tak m. j. *Fried*, l. c., Die Haager Conferenz, str. 29 násl., 46 násl; Dr. *M. Kolben*, l. c., Wahrheit u Klarheit über die Haager Friedenskonferenz, str. 28 násl ; B. v. *Suttner*, l. c., Die Haager Friedensconferenz, str. 87 násl., 128 násl. et passim; *W. F. Stead* a j.

pak v mravní obnově společenské a politické i v sociologicko-ethické obnově vědy práva mezinárodního. *Siotto-Pintòr* (Urbino) z tohoto stanoviska vážně pochybuje o tom, značí-li konference Haagská skutečný pokrok mezinárodního práva, ježto jsouc výsledkem malae fidei diplomacie jest s to svým pseudohumanismem způsobiti nebezpečné ethické illuse, utlumiti zdravé hnutí za mírem a kodifikací dosavadní praxe položiti překážky dosažení cílů dalších.[1]) Podobně míní *E. Catellani* (Padua), že federativní organisaci států, o niž konference Haagská se pokusila, nemůže se dařiti v nynějším prostředí filosofických theorií práva silnějšího a boje o život, plemenného záští, světové politiky a rostoucího zbrojení i klade veškeré naděje spíše ve výchovu, v »mravní zlepšení člověka a následkem tím ve zdokonalení veřejné mravnosti i práva«.[2])

Že v příslušné vědecké literatuře Německa nejeví se nadšení pro konferenci Haagskou, nýbrž namnoze chladné, zdrželivé neb i odmítavé posuzování, souvisí jednak s převládajícími tam zásadními politickými, státovědeckými a filosofickými názory o nutné potřebě národního sebevědomí, státního egoismu, silné branné moci (militarismu) a touto podepřené plné volnosti mezinárodní na prospěch národního vývoje, o neomezitelnosti státní suverenity, o božském, přirozeném a sociálním poslání války, o mocenské povaze práva, jednak s pocházející odtud zřejmou nechutí ku rozšíření a zdokonalení práva mezinárodního ve smyslu kosmopolitického hnutí za mírem a pokojem.[3]) Proto není divno, že prof. *Zorn* (Bonn) ve svém jinak důkladném pojednání o konferenci Haagské shledává ve výsledcích první komisse »úplné fiasko«, v konvenci o rozhodčím soudu toliko jakýsi »ústupek jiným státům« činěný, za to však »nepopíratelné a závažné úspěchy« v humanisaci války, již po jeho soudu hlavní práce konference byla věnována. Rozšíření konvence Ženevské na válku námořní, jest »nejvýš cenným pokrokem práva mezinárodního«, a revise deklarace Brusselské »zasluhuje stejného uznání«, takže nesprávno by bylo v tomto směru tvrditi, že konference »mlátila hluchou ruskou slámu«. »Zdali však — dokládá *Zorn* — konference se satyrskou hrou burské války, přímo po ní následující, bude tvořiti počátek nové doby míru mezi národy, jakž — nechci říci — naivní snílkové neb optimističtí idealisté doufají a vyhlašují, o tom poučí nás dějiny.«[4]) Souhlasně, snad ještě ostřeji, zní posudek prof. *Stengela* (Mnichov), dle něhož silná válečná hotovost, »dobrý meč« jest nezbytnou,

---

[1]) Srv. o názorech *Siotto-Pintòrových shora* str. 77; k jeho úsudku o díle konference Haagské, l. c., L'ideale della pace, zvl. str. 34 násl., 110 násl.

[2]) *E. Catellani*, l. c., Realtà ed utopie della pace, kap. X—XII., str 111 násl.; Le droit international au commencement du XX. siècle (Revue générale de droit intern. public, 1901, zvl. str. 403 násl., 583 násl.). K názorům *C.* odnáší se namnoze *Siotto-Pintòr*, l. c. Do téhož směru zapadají celkem též úvahy spisku *C. Giovannini-a*, l. c., I grandi stati, la giustizia a la pace.

[3]) Srv. o tomto směru *shora* str. 82 násl.

[4]) Srv. *Zorn*, l. c., str. 122, 126, 131, 136, 210, (Heft 7.:) 106, 112.

ba nejlepší ochranou nejen interessů ale i práv státu; potud platí též »might is right«.[1]) Prof. *F. Stoerk* (Greifswald) přiznává sice konferenci, nehledí-li se k nadějím v ni kladeným, jistý byť i malý pokrok ve velikém díle ujednocení národů mírem a právem; u porovnání s programem jest však nezdarem (échec) a dílo její pouhým zdvořilostním aktem (acte de courtoisie), obratným pochováním předčasně položených otázek bez porušení shody mezinárodní, maskováním čestného ústupu ruské diplomacie z nezdařeného pokusu, jejž na škodu práva mezinárodního nebude lze tak brzo obnoviti.[2])

Též *A. Schäffle* spatřuje ve výsledcích konference vlastně plnou porážku přátel míru, jelikož v otázce hlavní neměla žádného úspěchu, ponechavši státům dosavadní volnost válečného zbrojení, v otázce rozhodčího soudu toliko úspěch čestný; praktický positivní význam má pouze úprava práva války, kteráž byla, jest a bude vždy ultima ratio řádného zajištění vnitřního a zevního míru. Ani obligatorní soud rozhodčí bez sankce donucovací nebyl by s to podati v tomto směru záruky takové, jakou poskytuje plná válečná hotovost.[3])

Příkrý souhrnný úsudek *Schäffle-ův* o výsledcích konference: »parturiunt montes« . . . sdílí ku konci svého všestranného a nad jiné obsažného kritického rozboru snesení Haagských *A. G. Lapradelle* (Grenoble), ze zásadních důvodů věcných.[4]) Jako *Stoerk* soudí i *Lapradelle*, že konference vyhybajíc se ve všech hlavních a obtížnějších otázkách svého programu zásadnímu řešení, pro něž státy zastoupené jevily nejvýš zdánlivou dobrou vůli, aniž by hodlaly přinésti skutečných obětí, nepřinesla svými nepřesnými, nejasnými a proto pro každého přijatelnými sneseními téměř nic nového, původního aniž užitečného. »Mnoho snahy, některé výsledky pouhé formy, žádný základní, toť jest stálá bilance konference«. Učinky její leží spíše v oboru politiky (účasť Ameriky, Asie, seslabení suverenity papežské, připuštění doktriny Monroeovy, nároků Anglie na Transvaal a t. p.) než v oboru práva, kdež toliko

[1]) *K. v. Stengel*, Die Haager Conferenz und das Völkerrecht (Archiv f öff. Recht, 1900, XV., seš. 2., str. 139 násl.); Die völkerrechtlichen Ergebnisse der Haager Friedensconferenz (D. Juristenzeitung, 1901, VI. č 15, str. 340); Der ewige Friede 3. vyd., (1899, München, Haushalter). Spisek tento obsahující názory S. o hnutí za mírem vzbudil již před konferencí všeobecnou pozornost.

[2]) *F. Stoerk*, La conférence de la Haye et ses résultats (v Revue générale de droit intern. public, 1899, str. 848 násl.).

[3]) *A. Schäffle*, Die Friedensconferenz im Haag (Zeitschr. f. d. ges. Staatswissenschaft, 1899, 4. seš.); Zur socialwissenschaftlichen Theorie des Krieges (tamtéž, 1900, 2. seš.). O ostatních názorech Schäffle-ových v příčině války a hnutí za mírem srv. *shora* str. 83 násl. Ve spise: Deutsche Kern- und Zeitfragen, I. sv. (Berlin, E. Hofmann, 1894) nepokládal *Sch.* ovšem rozhodčí soudy k řešení sporů mezinárodních jakožto pevnou instituci za nemožné nýbrž spíše za nezbytný další stupeň státoprávního vývoje (srv. zajímavé výhledy zvl. str. 106 násl.).

[4]) *Lapradelle*, l. c., La conférence de la Paix (Revue génér. de droit intern. public, 1899). Srv. zvl. str. 651 násl., 658 násl., 681, 727, 829 násl., 840 násl. et passim.

uznání zásady rovnosti všech států a pak text konvence o právu války značí malý pokrok, zmírňující poněkud celkový nezdar. V podobném smyslu, zároveň snad ze zvláštního stanoviska malého neutrálního státu (Švýcarska) posuzuje konferenci Haagskou *M. Kebedgy* (Bern) [1]) a z jiného opět hlediska L. v. *Bar* (Göttingen), jenž poukazuje zvláště k zhoubnému vlivu, jakýž má a musí míti jednak válka anglo-burská, jednak soustavná rusifikace Finska na právní přesvědčení a mezinárodní mravnosť, na důvěru v reální význam okázale zahájeného díla míru v Haagu, kdež ruské návrhy závodily s anglickými v příčině zařízení rozhodčího soudu pro spory mezinárodní. *Bar* pochybuje o tom, zdali tato instituce nebude spíše ztěžovati mezinárodní rozhodčí soudnictví, než je usnadňovati.[2])

Se střízlivou blahovůlí ku snahám hnutí za mírem soudí naproti tomu *H. Lammasch* (Vídeň), »že ze stanoviska, při všech otázkách práva mezinárodního jedině platného: rovnoprávnosti všech suverenních států, nemožnosti zákonodárství, soudnictví a donucovacího výkonu vůči suverenním státům, výsledky konference jeví se jakožto velmi značný krok ku předu« a že konference, hledíme-li k obtížím právního řádu nad samostatnými státy, značí »v dosavadním vývoji práva mezinárodního jednu z nejdůležitějších stanic«.[3]) Ve stejně umírněném, na reálním pojímání daných poměrů a obtíží založeném uznání významu díla konferenčního s *Lammaschem* shodují se *F. Kasparek* (Krakov), *d'Olivart* (Madrid), *Fr. Despagnet* (Bordeaux) a *E. Brusa* (Turin).[4]) Rovněž řadí se povšechný úsudek, kterýmž zakončuje *G. Mérignhac* (Toulouse) své nad jiné úplné a nestranné výklady o jednáních a výsledcích konference Haagské, stále porovnávaje je s předchozím vývojem a stavem práva mezinárodního, ke hlasům těch, kdož nesnižují positivní výsledky konference proto, že nesplnily veškeré naděje.[5]) Připouštěje též značnou bilanci passivní následkem různých nevyhnutelných okolností, *Mérignhac* shledává, že při porovnání této s kladnými výsledky kloní se váha na

[1]) *M. Kebedgy*, l. c., Les lois de la guerre et la conférence de la Haye, zvl. str. 2, 8., 24. V konvenci o rozhodčím soudu spatřuje *K.* »plutôt un recul qu'un progrès« a konvenci o právu válečném vytýká pominutí otázek obtížnějších. Velmi skrovné výsledky přičítá konferenci též A. *d'Ebray*, v Mémorial diplomatique 1899, č. 32.

[2]) *L. v. Bar*, l. c., Der Burenkrieg, die Russificirung Finnlands, die Haager Friedensconferenz, zvl. str. 1 násl., 40 násl. B. shledává (str. 42) *Lapradelle-ovu* kritiku za »nejvýš případnou« a soudí, že by větší váhu, než jakou má rozhodčí výrok, ve sporech mezinárodních mělo votum odborné rady (akademie) mezinárodní.

[3]) H. *Lammasch*, l. c., Die Fortbildung des Völkerrechtes durch die Haager Konferenz, str. 2, 19.

[4]) Fr. *Kasparek*, l. c., Pokojowa konferencya v Hadze z r. 1899 (Czasopismo prawnicze i ekonomiczne, 1900, seš. 3., 4.); *D'Olivart*, La conférence de la Haye et ses résultats (Revue générale de droit int. public, 1899, str. 851 násl.); Fr. *Despagnet* sub eod. tit. (tamtéž, str. 859 násl.); *E. Brusa*, sub eod. tit. (tamtéž, str 883 násl.).

[5]) *A. Merignhac*, l. c., La conférence internationale de la paix, zvl. str. 385 násl.; La conférence de la Haye et ses résultats (v Revue générale de droit intern. public, 1899, str. 879 násl.).

stranu aktivní a že nedostatky díla nejsou s to odníti mu jeho přednosti. »Jen slepotou raněný neviděl by důležitost konvencí o námořní službě zdravotní a o právu války pozemní. Třeba by bylo popírati věci samozřejmé, když by neměl býti souhlas projeven s kodifikací právních zásad o prostředkování a rozhodčím soudu, dosud roztroušených, neurčitých, neúplných náhodné úpravě kompromissem neb uvážení rozhodčích ponechaných; když by nemělo býti plně schvalováno zřízení mezinárodních institucí, třebas i nedokonalých, jichž nepopíratelné výhody byly vytčeny. Konference neuskutečnila sny utopistů a popřela s druhé strany předpovědi pessimistů. Než nedosti na tom; sluší uznati, že v značné míře vyhověla snahám zastanců míru (pacifiques) jednak kodifikací zákonů, jež mají zabraňovati, potlačovati neb napravovati výstřednosti války, jednak zvlášť otevřeným prohlášením mravní přednosti rozhodčího soudu nad postupem válečným, i snahou by tato přednosť, pokud to bylo možno, došla výrazu svého v oboru praktických řešení.«[1])

K nejpozoruhodnějším projevům o výsledcích konference náleží dojista posudek prof. *Martense* (Petrohrad) z ohledu jednak k jeho dřívějšímu působení ve vědeckém a praktickém ruchu za humanisací války a rozhodčím soudnictvím v oboru práva mezinárodního, jednak k jeho vynikajícímu účastenství v přípravách i v jednání konference samé.[2]) Srovnáním s výsledky předchozích kongressů mezinárodních (Vídeňského 1815, Cášského 1818, Pařížského 1856 a Berlínského 1878), jež měly celkem dočasný význam historický pro otázky aktuální politiky, zanechavše po sobě jen málo obecných zásad právních trvalé ceny,[3]) vyniká, dle mínění *Martensova*, dílo konference Haagské, nad ony svým dosahem po stránce velikých a trvalých zájmů všenárodních, kulturních i humanitních. Snesení konference, jevící za šetření svobodného vývoje vnitřního

[1]) Též *Reinsch*, l. c., World politics at the end of the XIX. century, str. 22 násl. shledává v konferenci Haagské reelní pokrok, jevící se v opouštění egoistických prostředků Macchiavellismu a ve vyhledávání solidarity i lepšího řešení obtíží mezinárodních smluveným soudnictvím rozhodčím, opřeným (ne bez opposice nacionalistů) o mravní závazek čl. 27. K docílení světového míru jest odtud ovšem ještě daleko, ježto není tu společnost států s plným vědomím solidárnosti interessů a kulturních ideálů. Rovněž *Driault*, l. c., Les problèmes politiques et sociaux à la fin du XIX. siècle, str. 338 násl., klade těžiště významu konferenčního díla v instituci rozhodčího soudu i její budoucí vývoj, kdežto *Anitschkow*, l. c., Krieg und Arbeit, str. 186 násl. uznávaje jinak výhody skromného programu konference má za to, že zřízení stálého soudu jest ještě poněkud předčasné a že bude s to podporovati organisaci míru spíše až války následkem radikálních (zvláště hospodářských) převratů v životě mezinárodním přestanou.

[2]) Srv. *Martens*, l. c., La conférence de le Paix à la Haye, zvl. str. 33 násl.; La paix et la guerre, chap. III, str. 119 násl. Ze stanoviska ruského zvlášť shledává M. v konferenci Haagské článek uzavírající řadu pokusů a snah ruských panovníků a vlád za vybudováním positivního práva mezinárodního.

[3]) Tak zbyly jakožto trvalé výsledky obecné důležitosti z kongressu Vídeňského zásady o plavbě říční, o otrokaření, z kongressu Cášského pravidla o diplomatickém zastupování, z kongressu Pařížského stanovení mediace a některé zásady práva námořního.

života národů užití tvůrčích zásad jednotné shody a lidskosti v životě mezinárodním, vyznačují se snahou po uskutečnění podstatného principu civilisačního, kterýž jim zajišťuje nejen vděčné uznání přítomnosti, nýbrž i další vývoj v budoucnosti.

Martens nenáleží k stoupencům filosofických theorií moci nad právem, aniž k obdivovatelům války a její úkonů civilisačních. »Přijde čas — dokládá — kdy platiti bude v životě mezinárodním ten velký zákon sociální, dle něhož každý národ bude existovati pro celý svět, a celý svět pro každý národ. Doufáme, že není daleka doba, kdy zastanci hmotné síly v oboru sociálním, hrubé síly neznající mezí, budou postaveni na pranýř a kdy idea práva nebude vykládána ve smyslu materialistickém, jak tomu jest dnes. Věříme ve vítězství práva, i je-li porušováno spůsobem nejhorším, ježto věříme v jeho ideální sílu.« Ač jest hluboce přesvědčen, že jednou »válka bude skutečně zjevem výjimečným a státy najdou prostředky vhodnější k řešení svých sporů«, uznává zároveň, že válka, kteráž z pravidla jest zápasem pro interessy politické a zřídka jen pro otázky právní, zatím z poměrů mezinárodních není a nebude tak záhy odstraněna a že »v té míře, v jaké vyvinovati se bude vzájemné sblížení národů, právo válečné bude jediným účinným prostředkem, kterýž jest s to odníti válce její dravý ráz a omeziti pohromy, jichž jest zdrojem.«[1]) V těchto směrech leží vysoká právní a kulturní důležitost konference Haagské.

Názorům *Martens-ovým* poblíž stojí *Holls* (New-York) v přesvědčení, »že konference míru měla velký a slavný výsledek nejen v příčině humanisace války a kodifikace práva válečného, nýbrž předem vyhlášením »Magnae Chartae of International Law«, spojením vzdělaných států ve federaci na základě spravedlnosti a práva a zřízením stálého mezinárodního soudu rozhodčího«.[2]) Americké stanovisko *Holls-ovo* přináší to sebou, že spatřuje hlavně v instituci rozhodčího soudu těžiště snesení konferenčních, jádro příštích doplňků (práva neutrálů a j.) a základ budoucího vývoje práva mezinárodního, opřeného o nezdolnou sílu veřejného mínění. Konference neodklidila válku, ale určila přesněji pojem míru nejen jakožto prostý status quo, jakožto nemožnost změn bez společného souhlasu, nýbrž jakožto vládu práva a spravedlnosti v poměrech mezinárodních, rozptýlila filosofický názor, dle něhož válka jest positivní dobro lidstva a položila zárodky idey federace světa pro spravedlnost

[1]) *Martens*, La paix et la guerre, str. 38 násl. Pozoruhodny jsou celá 1. a 2. kap.: »La guerre et le droit« a »La guerre et la loi«, obsahující názory spisov. o základních otázkách práva války a kritiku zhoubných theorií práva moci v poměrech mezinárodních.

[2]) *Holls*, l. c., The peace conference at the Hague, úvod, str. IX. násl. Srv. též konečnou stať, str. 352 násl. Též *Holls*, jako *Martens*, připíná konferenci Haagskou k diplomatickému hnutí nesoucímu se za zabezpečením pokoje od míru Westfalského velkými občasnými kongressy, od nichž konference Haagská odlišuje se tím, že se neodnáší přímo k žádné válce předchozí.

a všeobecné interessy vzdělanosti lidské naproti myšlence nějakého světapanství jednoho státu.

Sociologická a sociálně-politická literatura, pokud nepokládá nízké a násilné formy boje o život, přirozeného výběru, a přežívání silnějšího bez ohledu na zušlechtění mravní za jedinou a trvalou hybnou sílu sociálního života vnitrostátního i světového mezistátního, shledává v konferenci Haagské známku neodvratitelného úpadku ve vývoji války, vítězného pokroku ve vývoji míru, kterýž jest »nutnou podmínkou společností nynějších a budoucích, jakou byla válka u společností minulých. Pokud byla válka nezbytným činitelem k opatření bezpečnosti a nosičem pokroku, byla vším právem považována za nejvyšší a nejušlechtilejší projev lidské činnosti . . . Válka byla v období své velikosti. Od té doby však, co její úkol odklizením překážek zavedení bezpečnosti bránících byl dosažen a ona sama jakožto nosič pokroku nahražena jinou, účinnější a méně obětí vyžadující formou soutěže; od té doby, zkrátka, co přestala býti užitečnou, ztratila svou obdivuhodnost a veškeré pokusy tuto znovu získati minuly se s cílem. Po období své velikosti vstoupila do období svého úpadku i jest určena, by zmizela a učinila místo míru, jejž umožnila.« Tak soudí *G. Molinari* (Paříž) [1]) a podobně spatřují jiní, jako na př. *Novicow* (Odessa) a Dr. *L. Stein* Bern) [2]) v sneseních Haagských slibné zárodky po případě další stavební kameny právního řádu mezi-

[1]) Srv. *G. de Molinari*, Grandeur et décadence de la guerre (Paris. Guillaumin, 1898), str. 207. V zajímavé této národohospodářsko-sociologické theorii války (se vztahem ke konferenci Haagské) pokračuje *M.* spisem: Esquisse de l'organisation politique et économique de la société future (tamtéž, 1899). Již dříve propagoval *M.* myšlenku utvoření ligy neutrálů v zájmu práva míru (srv. Grandeur et décadence de la guerre chap. X.. str. 187 násl. a Appendice str. 265 a násl.), o jejíž obtížích srv. *H. S. Maine*, l. c., Le droit international. La guerre (trad. de l'angl.), Paris, 1889, str. 291 násl.

[2]) *J. Novicow*, l. c., La fédération de l'Europe, zvl. str. 735 násl. (srv. *shora* str. 78 násl.); Sociologues et pacifiques (v Revue intern. de sociologie, 1901, str. 802 násl.). Článek tento odnáší se k rozpravě v Société sociologique de Paris o »Les oeuvres de la Paix à l'Exposition universelle« (tamtéž, 1901, str. 354 násl.). — Dr. *L Stein*, Die Philosophie des Friedens (Berlin, Paetel, 1899) a k tomu téhož spisov.: Das Ideal des ewigen Friedens und die sociale Frage (Berlin, Reimer, 1896), jakož i příslušné statě díla: Die sociale Frage im Lichte der Philosophie (Stuttgart, Enke, 1897, zvl. 40. Vorl., str. 731 násl.). Též *Ferguson* l. c., The international Peace-Conference (Sap. I., II , dokazuje, že »mravní živel v přírodě jest hybnou silou vzdělanosti« a pokroku v mezinárodním životě zvlášť. »It is the ethical notion of men, — more and more consistent. – which must become the governing principle of society, in order that the ethical man might succeed in setting limits to the animal struggle for existence« (str. 15). — Naproti tomu hájí instituci války, její ideální budoucnost a »železný zákon zbrojení« po stránce sociologické ve smyslu shora dotčených názorů v německé vědě rozšířených a německo-anglických theorií darwinistických (Haeckel, Bagehot a .j), na př. Dr. *S. R. Steinmetz*, Der Krieg als sociologisches Problem (Amsterdam, Versluys, 1899); podobně *Cosentini*, Le militarisme de l'avenir (Revue intern. de sociologie, 1899). K sociologické literatuře o otázkách sem spadajících, pokud nevztahuje se ke konferenci Haagské, nelze ovšem v rámci těchto úvah blíže přihlédnouti.

národního, budoucí federativní organisace mezistátní na základě rostoucí solidárnosti interessů lidstva, pevnou oporu nového vývoje ve směru hnutí za mírem, v němž zůstane sice vždy boj a zápas hybnou silou pokroku sociálního, ale nikoliv ve formě války, nýbrž ve vyšších formách soutěže a smlouvy.

Na pessimistické posuzování výsledků konference Haagské měly a mají patrný vliv četné okolnosti a události mimo ni ležící, jež ztížívše již její svolání a zdar dojista stlačují nemálo též její význam. Konference sama pracovala v těžkém vzduchu vzájemné nedůvěry plynoucí ze shora (v I. části) vylíčeného stavu politických poměrů na sklonku 19. století. Zvláštní národní, plemenné a politické interessy jednotlivých států, jich zájmových skupin, trojspolku, dvojspolku, států malých a velkých vojenských velmocí, států dokonale vyzbrojených a méně pokročilých, setrvačná síla běžných názorů soustavy ozbrojeného míru a perspektiva nastávajícího »dělení světa«, »skoro brutálně působící odpor obou velikých anglosaských mocností proti hlediskům, jež všemi ostatními mocnostmi uznány byly za příkaz vzdělanosti a lidskosti« (*Zorn*)[1] a neméně neústupné stanovisko Německa v hlavních otázkách programu — toť ono pletivo velikých obtíží, jež překonati nebylo věcí snadnou. Odtud pochodící slabá důvěra k jednáním a snesením Haagským nezískala neveřejností konference, ač lze s druhé strany o tom pochybovati, zda by byla bývala veřejnost za všech okolností zdaru jejímu jen na prospěch.[2])

Podmínkou obeslání a positivního úspěchu konference byl politický »status quo« a »uti possidetis«. Avšak přes to požadovala a docílila nedůvěřivost některých států ještě vyloučení jistých mocností z konference i z konvence o rozhodčím soudu, k níž přístup pro mocnosti nesignatární není sice úplně znemožněn, ale podmínkou zvláštní dohody států signatárních ad hoc značně ztížen. Politické důvody tohoto postupu, jeho důsledky a s těmi v souvislosti stojící události pozdější přispěly nemálo k zviklání víry v opravdovost snah konference »míru«.

Vyloučením států *jiho-afrických* praejudikováno bylo válce transvaalské. Nechceme zde šířiti se ani o příčinách ani o průběhu této nešťastné války,[3]) aniž o tom rozhodovati, hodí-li se případ ten před

---

[1]) *Zorn*, l. c., str. 131.

[2]) Švédský delegát sv. p. *Bildt* navrhoval přiměřenou veřejnost vůči tisku za souhlasu americké delegace (srv. *Holls*, l. c., str. VIII. a 167 násl., *Suttner*, l. c., str 65), však bez výsledku. Též Německo přimlouvalo se za uveřejnění všech protokolů (srv. hr. *Bülow*, Mémorial diplomatique, 1900, č. 9, str. 131). Při neveřejnosti konference vedl ovšem hlavní slovo veřejný tisk věci nepřející.

[3]) Přehled obsáhlé literatury o této válce a hlavních otázek práva mezinárodního podává Fr. *Despagnet*, Grande Bretagne, République Sud-africaine et l'État libre d'Orange (v Revue générale de droit int public, r. 1900. str. 84 násl., 276 násl., 655 násl., 764 násl.; r. 1901 str 157 násl., 663 násl.) — V příčině vztahu války ke konferenci Haagské srv. m. j. *Bloch*, l. c., str. 60 násl., 75, 87 a j.; *Fried*, l. c., str. 74 násl., *Kolben*, l. c., str 51 násl.).

rozhodčí soud Haagský,[1]) přes to, že republiky jihoafrické nesúčastnily se konference, že příčiny války spadají do doby předkonferenční a vypuknutí války před ratifikaci konvence Haagské, nehledíc ani k tvrzení Anglie, že jde tu pouze o vnitřní záležitost anglické říše, kteréž přísluší suverenita nad státy jihoafrickými. Pochopujeme též stoupající politický dosah konečného výsledku této války pro světovládnou Anglii, i nechuť ostatních mocností zasáhnouti do sporu toho s ohledem či bez ohledu na konferenci Haagskou. Avšak urputné sledování národního imperialismu na základě práva silnějšího až k válce vyhlazovací, hrubá porušování práva válečného[2]) jsou v nesmířitelném odporu logickém s dějinným faktem konference míru a působí dojista zhoubně na úroveň mezinárodní mravnosti a právního přesvědčení, třebas by tím dílo konference Haagské, na časových a místních otázkách nezávislé, pro budoucnost nebylo ještě vážně ohroženo. Případně soudí *Martens*, že »právě tato válka může býti nejlepším dokladem pro důkaz úspěšnosti prostředků k řešení sporů mezinárodních touto konferencí odporučených« a že »každé, pro Anglii jakkoliv praejudiciální rozhodnutí soudu rozhodčího v otázce transvaalské bylo by pro tuto zemi bývalo výhodnější než oběti nesmírné, nedozírné, kteréž tato válka uložila národu anglickému.«[3])

Značného seslabení co do významu svého utrpěla konference též vyloučením *sv. Stolice*, zvláště pokud jde o konvenci v příčině smírného řešení sporů mezinárodních. Většina nestranných posuzovatelů spůsobení tohoto vyloučení z důvodu otázky římské přičítá italské vládě za politickou chybu.[4])

---

[1]) Příslušnost rozhodčího soudu Haagského odůvodňují na př. *v. Bar*, l. c., Der Burenkrieg atd., kap. I.; *A. Pillet*, La guerre du Transwaal et la conférence de la Paix (v Revue générale de droit intern. public 1901, str. 15 násl.) Veškeré dosavadní pokusy k docílení prostředkování některé mocnosti po případě odkázání rozhodčímu soudu přes všeliký nátlak veřejného mínění minuly se však s výsledkem. Rovněž bezvýsledno (pro nepříslušnost) bylo přímé podání, jež učinili jménem Jihoafrické republiky a Oranžského státu plnomocní zástupci této válečné strany ku stálé správní radě rozhodčího soudu v Haagu (otištěno v *Mémorial* diplomatique, 1901, č. 37 str. 584) Dle posledních zpráv nabídla holandská vláda v Londýně své dobré služby, jež byly anglickou vládou zdvořile sice, avšak rozhodně odmítnuty.

[2]) Srv. *Mérignhac*, Les pratiques anglaises dans la guerre terrestre (Revue générale de droit intern. public, 1901, str. 93 násl.) a *Fr. Despagnet*, l. c.

[3]) *Martens*, l. c., La conférence de la Paix, str. 34.

[4]) Srv. *shora* str. 88. pozn. 2. K tomu dále *Chrétien:* La Papauté et la conférence de la Paix (Revue générale de droit intern. public, 1899, str. 281 násl.); *Catellani*, l. c., Realtà ed utopie de la pace, str. 98 násl. a Le droit intern. au commencement du XX. siècle (Revue générale de droit intern. public, 1901, str. 568 násl.); *D' Olivart*, La conférence de la Haye et ses résultats (tamtéž, 1899, str. 858 násl.); *Fr. Despagnet*, sub eod. tit. (tamtéž, 1899, str. 864 násl); *Brusa*, sub eod. tit. (tamtéž, 1899, str. 888 násl.). S vyloučením papeže zásadně souhlasí: *R. Bompard*, Le Pape, Les États et la Conférence de la Haye (tamtéž, 1900, str. 369 násl.). S katolického stanoviska probrány jsou veškeré otázky sem spadající obšírně, ač nedosti soustavně a vědecky ve spise pseudonyma *T. Filopace*, Sopra il congresso internazionale per la Pace tenuta all'Aja 1899. Dissertazione storico-giuridica (Siena, S. Bernardino, 1901, str. 352) Srv. k témuž stanovisku spisek dra *J. Sojky*, Papež — souverain. Praha 1902 (bez literatury).

Není zde od místa pouštěti se do otázek, kteréž při této příležitosti opět živě v literatuře práva mezinárodního byly přetřásány, jako na př. otázka o nynější povaze suverenity (territoriální či světské, či duchovní neb jen čestné?) sv. Stolice, otázka, zdali vyloučením z konference Haagské doznala suverenita tato jakousi *capitis deminutio* v poměrech mezinárodních a italský zákon garanční jistého uznání, otázka, dlužno-li pokládati z historicko-politických důvodů za to, že by papežství jako druhdy i na příště bylo s to zabezpečiti spravedlnost a mír ve společnosti *států*. Uvažujíce však ohromný civilisační výkon křesťanství a církve katolické vůbec a zvláště jakožto předního činitele ve vývoji práva mezinárodního; přesvědčeni jsouce, že právo toto zvláštní povahou svou odkázáno jest i bude vždy v značné míře na sankce mravní a sledujíce účinnou a rozsáhlou mezinárodní působnost papeže jakožto nejmohutnější, neodvislé, světové autority mravní právě v přítomné době neobyčejné obnovy ducha náboženského: nemůžeme podceňovati důsledky odmítnutí součinnosti sv. Stolice a církve katolické z řešení velikého kulturního problému organisace míru mezi národy. Vstoupení papeže — praví *Zorn* — »do soustavy rozhodčího soudnictví v Haagu utvořeného mělo by nesmírný význam«.[1]) Takto ovšem přistoupení sv. Stolice k »uzavřené« konvenci o smírném řešení sporů mezinárodních závisí od zvláštního souhlasného připuštění všech signatárních států a od jich výkladu pojmu »mocnosti«, jehož konvence tato (místo »státy«) užívá. Nelze se sice, jak případně dokládá *Despagnet*, obávati, že papež bude činiti překážky zájmům míru, avšak »nelze rozumně doufati, že bude je zastávati svou velikou autoritou mravní u národů a vlád, jež poslušny jsou jeho vlivu s tou vřelostí, s jakou by to činil, kdyby byl přispěl k jich diskussi a přípravě.«[2]) Není dokonce vyloučena úspěšná soutěž mezinárodního rozhodčího a prostřednického působení sv. Stolice s rozhodčím soudem Haagským.

Že kromě otázek uvedených na posuzování díla konference Haagské nepříznivě působily též pokračující rusifikace Finska,[3]) válečná intervence evropsko americká v Číně a zatím ovšem neodvratitelné další předstihy všech velikých států evropských ve zbrojení, netřeba dokládati. —

Přehlížejíce na konci předchozích úvah povšechně konferenci Haagskou, nemůžeme předem upříti, že výsledky její v otázce *zbrojení* a v souvislých otázkách *vojenských* jsou skrovné, ač nezasluhují snad příkrého odbytí obhajců ozbrojeného míru jakožto »úplné fiasko«. O plném odzbrojení nemohlo ovšem býti vůbec řeči. Příčiny nynějšího stupňovaného zbrojení leží jednak v nahromaděných velkých otázkách politických

[1]) *Zorn*, l. c. (D. Rundschau, 1901, 7. Heft), str. 117.

[2]) *Despagnet*, La conférence de la Haye et ses résultats (Revue générale de droit. intern. public, 1899, str 868).

[3]) Srv. zvl. *v. Bar*, l. c., Der Burenkrieg, die Russificirung Finnlandes, die Haager Friedensconferenz str. 26 násl.; *Catellani*, l. c., str. 88 násl.; *Bloch*, l. c., str. 46; *Suttner*, l. c, str. 206 násl. O podstatě otázky finsko-ruské srv. *Trakal*, Literatura k otázce finskoruské, *Sborník*, r. I., str. 323 násl.

minulých, v mezinárodní politické situaci přítomné a v politických přípravách k »dělení světa« v století dvacátém. Tyto příčiny aspoň pro praeterito bylo by třeba předem odkliditi, a to jest na ten čas nemožné.[1]) Avšak ani o spíše možném dočasném omezení, po případě zastavení zbrojení nebylo lze docíliti shody, jednak pro tytéž příčiny právě uvedené, pak též proto, že tato část programu konferenčního nebyla zdaleka tak připravena jako otázky projednávané v komissi druhé a třetí, a konečně proto, jak dobře *Lammasch* připomíná, že naproti vojensko-politickým námitkám finanční a národohospodářská stránka, v níž leží hlavní důvody carova poselství, nebyla s dostatek odborně probrána aniž hájena. Konference couvla na celé čáře, dle slov švédského delegáta svob. p. *Bildta*, před »*jedním z nejvážnějších problémů století*«; nezamítla jej sice jakožto utopii, ale odročila.

Přes tento nezdar zůstává pro budoucí vývoj pokus konference Haagské řešiti tuto otázku tímto způsobem a v souvislosti s ostatními kusy problému míru důležitým jakožto první, snad základní pokus praktický, a nebude nikým, kdož přesvědčen jest o zákonnosti postupného vývoje sociálního, jevící se též v životě mezinárodním, pokládán za poslední.[2]) Aniž by bylo došlo k obávanému válkou hrozícímu střetnutí, byla otázka zbrojení, třebas s velkou diplomatickou opatrností, probrána, obtíže po stránce technické i politické seznány a podrobné další studium předmětu jednohlasně doporučeno vládám s prohlášením, že omezení nynějších břemen vojenských jest žádoucí v zájmu hmotného a mravního blaha lidstva. Konference určila a připravila takto blíže problém pro pořad jednání konference budoucí, jež se ho ujme, »neboť idea tato od

[1]) Jsou to podstatně tytéž příčiny, pro které institut práva mezinárodního (1887) ku zprávě *Rolina-Jaequemynse* uznal konvencionální omezení branných sil a vojenských budžetů v dohledné době za nemožné (srv. Revue de droit intern. XIX 1887, str. 130 a 398 násl.). *Mérignhac* (Traité théorique et pratique de l'arbitrage international, Paris, Larose, 1895, str. 487 násl., 509 násl.; l. c., La Conférence intern. de la Paix, str. 41 násl.; La Conférence de la Haye v Revue générale de droit int. public, 1899, str. 880 násl.) pokládá odzbrojení, abstrahuje-li se od překážek politických, za možné, bylo-li by »současné, kollektivní, poměrné a progressivní«. Tím spíše ovšem bylo by lze technicky provésti omezení zbrojení dle skromných návrhů ruských. Více méně všeobecně probírána jest otázka tato v cit. předkonferenčním článku: La question du désarmement et la note du Tsar Nicolas II., Introduction de *A. Pillet* et *P. Fauchille*; Opinions de *F. Stoerk*, *H Lammasch*, *D'Olivart*, *Fr. Despagnet*, *A. Mérignhac*, *Rouard de Card*, *E. Brusa*, *P. Fiore*, *M. Vesnitsch*, *N. Droz* v Revue générale de droit intern. public, 1898, str. 657 násl. Srv. též *Catellani*, l. c., Realtà ed utopie della pace, str. 103 násl.; *Schlief*, l c., Der Friede in Europa, odst XIV. str. 450 násl.

[2]) Dřívější bezvýsledné pokusy: jednání cara Alexandra I. r. 1815 s princem regentem anglickým (srv. *Martens*, La question de désarmément dans les relations entre la Russie et l'Angleterre v Revue de droit intern. XXVI., 1894, str. 573 násl.); pokus Napoleona III. r 1863 a jednání o podnětu kancléře hr. Beusta r. 1870 (srv. *Mérignhac*, l. c. str. 46 násl.; *Lapradelle*, l. c., La conférence de la Haix, str. 662 násl.; *Catellani*, l. c., Realtà ed utopie della pace, str. 71 násl.).

povídá přáním národů« *(Žilinsky)*. Nechť spatřují pessimističtí posuzovatelé a odpůrci hnutí za mírem v těchto snesených diplomatický »projev soustrasti« vůči svolavateli konference, platonickou zdvořilost (*Lapradelle*, *Stoerk* a j.); pro nepředpojatého pozorovatele leží v tomto projevu shromáždění řádných zástupců všech vzdělaných států světa (nikoliv učených idealistů neb fantastických přátel míru) více než přiznání, že válka není ani nutný ani zdravý základ mezinárodního řádu, jakož i odsouzení běžných theorií »moci nad právem«, převládající dosud v státovědecké literatuře některých států. »Vlády« — dokládá k tomu případně *Despagnet* — »nebudou nyní více oprávněny nakládati s těmi, kdož jim budou připomínati, že mají přičiňovati se k ulehčení břemen národů, jako se snílky neb malými vlastenci; čas, politická a mravní výchova lidu, nátlak veřejného mínění způsobí to ostatní.«[1])

Význam deklarací Haagských, kteréž rozšiřují *Petrohradskou konvenci* z r. 1868, vyjadřující »cit všeho vzdělaného světa« (Sir *H. Maine*)[2]) značně seslaben jest časovým omezením jakož i nesouhlasem Anglie a Severoamerických Spojených Států, jichž praxe válečné právě se namnoze týkají. Uznati však sluší, že zde znovu veliká většina vzdělaných států shodla se v zásadě, že účel války, učiniti nepřítele k boji nezpůsobilým, jest překročen užíváním zbraní raněné mučících. Ratifikací deklarací Haagských budou snad konečně mravně donuceny i ty ze států signatárních, jež dosud nepřistoupily ke konvenci Petrohradské, aby tak v zájmu lidskosti učinily.[3])

Rozhodné »non possumus« vojenských velmocí i států ve výzbroji zpozděných (états arriérés) v příčině zastavení zbrojení stupňovalo se důsledně proti všem návrhům čelícím k *omezení výzbroje* samé a všelikých nových příštích »vynálezů zkázy«. Ve válkách budoucnosti v století imperialismu, zvláště ve válkách námořních, budou připadati zkázonosným strojům útočným i obranným stále větší a větší úkoly. Přivedou-li předstihy ve výzbroji po stránce technicko-vojenské a hospodářské válku, jak někteří (*Bloch* a j.) za to mají, ad absurdum, nechceme zkoumati. Zatím trvají státy většinou při ponechání plné volnosti v tomto směru; v příčině války námořní kladla předem Anglie i Severoamerické Spojené Státy zásadně, s nimi pak v druhé řadě ostatní velmoci námořní nepřímo odpor každé omezující úpravě.

Není snadno při nesmírné složitosti problému určitě vymeziti, pokud pokrok mezinárodního řádu právního podmíněn či zdržován jest soustavou militarismu, po případě pokud nedostatky a nedokonalost práva toho podporují trvání a vývoj ozbrojeného míru. Jsou to skupiny jevů vzájemně příčinně souvislých. Dle zkušeností pozorováním dosavadního

[1]) *Despagnet*, l. c, La conférénce de la Haye et ses résultats, str. 874.
[2]) Sir *H. Maine*, Le droit international. La guerre, str. 178.
[3]) Srv. *Zorn*, l. c., str. 129. Na deklaraci Petrohradské scházejí podpisy: Rumunska, Srbska, Černé Hory, Bulharska, Severoamerických Států, Mexika, Číny, Japonska, Siamu, Lucemburska, Španělska.

hnutí za mírem nabytých a konferencí Haagskou dotvrzených, jakož i z obdob odvozených z právního vývoje vnitrostátního lze však souditi, že řešení otázky odzbrojení byť zatím i jen částečného a dočasného, jakožto stavu přechodního, bude třeba připravovati úpravou a zdokonalováním těch oborů práva mezinárodního, jež upevňujíce jednak úvazky mezistátní na základě solidárnosti interessů, jednak zobecňujíce smírné prostředky právní k vyřizování sporů mezinárodních, ujímají prostředkům násilným jich dosavadní nezbytnost a soustavě ozbrojeného míru, předem pokud jde o válečnou podnikavost výbojnou a dobývačnou, její nedotknutelnou půdu. Potřebám nutné ochrany a obrany přiměřené zastavení neb dočasné omezení zbrojení jakožto ukazatel míru může za daných poměrů býti jen následkem tohoto kýženého vývoje, nikoliv jeho příčinnou podmínkou.

V tomto směru právě leží asi vlastní význam té části snesení Haagských, jež upravují prostředky *smírného řešení sporů mezinárodních*, zároveň hlavní význam konference míru. »Udržení obecného míru loyalním spolupůsobením úsilí všech; dobré služby a prostředkování jakožto mocný prostředek zachování neb obnovy poměrů míru; mezinárodní komisse vyšetřovací, jichž podmínky jsou upraveny tak, že chrání volnost a poskytují důležité záruky; rozhodčí soudnictví široce uznané bez donucení; stálý soudní dvůr rozhodčí ustavený a připojený k mezinárodnímu úřadu v Haagu a k stálé radě, složené z diplomatických zástupců mocností; rozhodčí řízení přesně stanovené a zvšeobecněné v kusech základních; takové dílo odpovídá dojista nejlepším snahám našeho století.« Případněji nemohla zpráva *Descampsova* shrnouti positivní výsledky třetí komisse konference.[1])

Rozhodčí soud mezinárodní jest *fakultativní;* v té příčině konvence stanovila toliko *praxi dosavadní,* odporučujíc ji autoritativně pro jisté obory případů (sporné otázky právní a sporné výklady smluv) a usnadňujíc ji určitými, subsidiárně platnými pravidly. Dle ruského návrhu měly býti ovšem aspoň některé, dosavadní praxi odpovídající obory sporů mezistátních definitivně vyňaty z řešení prostředky násilnými. Avšak i takto omezená myšlenka obligatorního soudu rozhodčího, nehledíc ani k vážným neshodám v podrobnostech jeho příslušnosti, rozbila se o pojem neomezitelné suverenity státní, neústupně hájený politicky sebevědomou vojenskou velmocí (Německem), jejíž souhlas v této věci pokládala konference za žádoucí. Neúspěch tento, v táboře zklamaných přátel míru tak těžce nesený, může míti ovšem jen dosah relativní, dočasný; nelzeť zneuznávati naprosto důvody těch, kdož pokládají fakultativní formu soudu rozhodčího za daných poměrů pro další vývoj instituce této za přiměřenější (na př. *Brusa, Holls* a j.), kdežto ani chladní pozorovatelé, ani odpůrci hnutí toho nemohou upříti, že cesta k obligatornímu soudu rozhodčímu jest nyní ražena. Jen zvolna přizpůsobují se novým poměrům základní pojmy státovědecké a zásadní ná-

[1]) *Conférence de la Paix*, I. part., str. 144.

zory politické, k jakým náleží pojem suverenity a názory o státu vůbec; jsouce však výrazem poměrů těchto, mění se s nimi dle zákona vývojového. Jakkoliv daleci jsme snad ještě takové všeobecné modifikace pojmu suverenity státní, aby srovnal se s institucí obligatorního soudu mezinárodního a s pojmem společnosti států, jest ona přec pro sociologický názor o právu mezinárodním spíše v říši pravděpodobností než nemožností.

Taktéž sluší ostatně pojímati ona různá omezení: »pokud okolnosti dovolí«, »pokud nejde o zájmy životní neb o spory dotýkající se národní cti« a t. p., jimiž konference setřela sice určitost a přesnost textu konvence na prospěch volného rozhodnutí států súčastněných, jimiž však po případě zároveň usnadnila jim užití prostředků smírných. Vývoj vzdělanosti bude i zde obor výjimečných opatření takových zúžovati; mnohé otázky konkretní, kterých nyní týkají se uvedené výhrady, ztratí asi časem tento ráz postupnou přeměnou obecného přesvědčení a citů národních, vzrůstem společných interessů.

Za skutečný pokrok práva mezinárodního dlužno za to pokládati jednak stanovení *práva a povinnosti neutrálů k přátelské intervenci* za zachováním míru, po případě zabráněním válce, jednak *stálou organisaci* rozhodčího soudu a rozhodčího řízení.

Správně podotkl švýcarský delegát *Odier* při konferenci, že konvence o smírném řešení sporů mezinárodních poprve zavedla aktem diplomatickým do positivního práva důležitý nový organisační princip pro vzájemné poměry sepřených neb válčících stran a států nesúčastněných, jejž před tím nazval případně *Descamps* »pacigérat« (a contr. belligérat), vymeziv jej jakožto »řád míru platný pro poměry států válkou ztížených k státům této válce cizím, a záležející ve vzájemném šetření společné vlastnosti států těchto jakožto mocností suverenních a v míru trvajících (pacifiques)«.[1]) Čl. 3. konvence Haagské stanoví *právo* neutrálních mocností nabídnouti sepřeným státům dobré služby neb prostředkování a po tuhém zápase mínění docílený čl. 27. ukládá státům signatárním přímo za *povinnost,* v případech hrozícího příkrého sporu upozorniti státy sepřené na mezinárodní rozhodčí soud Haagský. Výkon tohoto práva, po případě této povinnosti, kteráž ovšem postrádajíc jako práva a povinnosti mezinárodní vůbec donucení právního, jest opřena o sankci mravní, nesmí neutrálům býti přičítán za *jednání méně přátelské* (un acte peu amical), čili za porušení neutrality, nýbrž spíše za oprávněné dobré služby »ve vyšším zájmu míru«. Passivní dosud pojem neutrality nabývá tím důležité *stránky aktivní*; nahodilá, nesmělá a choulostivá přátelská intervence jednotlivých států neutrálních stává se soli-

[1]) Srv. *Descamps*, Le droit de la paix et de la guerre. Essai sur l'évolution de la neutralité et sur la condition du pacigérat. Paris. Rousseau, 1898. Přihlížeje k snesením konference Haagské vyvinuje D. dále tyto idey v článcích: Le pacigérat ou régime juridique de la paix en temps de guerre (v Revue générale de droit intern. public, 1900, str. 629 násl.) a Les grandes étapes du progrès dans le droit des neutres et la vocation de notre temps à la constitution du pacigérat (tamtéž, 1900, str. 705 násl.).

dární aktivní povinností všech mocností mimo spor stojících, tvoříc v jistém smyslu surrogát obligatorní povahy prostředků smírných.

Nemenší důležitosti jest *stálost organisovaného rozhodčího soudu* mezinárodního, jejž diplomacie pokládala před tím více méně za utopii. Nemohouc prolomiti princip suverenity států, upravila konference organisaci stálého soudu rozhodčího tak, že sice neodpovídá formám v právu vnitrostátním se vyskytujícím, vyhovuje však praktickým potřebám a daným poměrům života mezinárodního. Stálost soudního dvoru rozhodčího, záležejícího z všeobecné listiny rozhodčích, zabezpečena jest stálou mezinárodní kanceláří soudní v Haagu a správní radou diplomatických zástupců tam pověřených.[1])

Organisovaný stálý rozhodčí soud ve spojení s ostatními smírnými prostředky konvencí Haagskou upravenými znamená v zásadě *omezení války a rozšíření organisace míru*. Nebude s to překonati hned všecky obtíže v poměrech mezinárodních, bude však řešením menších sporů mírniti napjetí sporných interessů, jež hromadíce se k válce nabádají; bude zjednávati lepší půdu pro *modus vivendi* mezi národy, bude přispívati právotvornou praxí svou k soustavnému dalšímu vývoji positivního práva mezinárodního, k šíření a upevnění obecného a jednotného právního přesvědčení, k ochraně států slabých a malých zdržováním a znesnadněním ukvapených válečných rozhodnutí velmocí vojenských. Působnost soudu rozhodčího poroste s výhodami praktickými, jež bude poskytovati životu mezinárodnímu. Užívání a vyčerpání smírných právních prostředků před sáhnutím ku zbraním nebude lze příště se za kontroly a nátlaku veřejného mínění tak snadno vyhnouti.

Předem nyní ovšem záhodno jest, aby signatární mocnosti samy již dbaly o zahájení vlastní činnosti soudu aspoň v malých sporných otázkách, jež se k tomu nepopíratelně hodí a jichž jest v mezinárodním životě stále dostatek. Vším důvodem naléhá jeden z předních rakouských členů rozhodčího soudního dvoru Haagského, B. hr. *Schoenborn* (předseda správního soudního dvoru) na to, aby instituce za nemalých obtíží stvořená, po dvouleté své existenci podala brzo známky skutečného života, ježto jinak nastává obava, že »kapitál důvěry a sympathie, drahocenná to podpora poskytovaná mladé instituci veřejným míněním, se bude ztráceti — zvolna snad, avšak neodvolatelně«.[2])

[1]) Při slavnosti druhé ročnice konference Haagské konané dne 18. května 1901 v Haagu konstatoval hollandský ministr zahraničních záležitostí *Beaufort*, že soudní dvůr rozhodčí jest organisován a ustaven. Ustavení toto bylo mocnostem notou předsednictva správní rady Haagské ze dne 9. dubna 1901 oznámeno (srv. *Mémorial* diplomatique, 1901, č. 21 str. 325 a č. 37, str. 584). Většina mocností jmenovala do té doby členy rozhodčího soudního dvoru pro listinu rozhodčích. Rakouskem-Uherskem jmenováni byli: *Bedřich* hrabě *Schoenborn*, předseda správního soudního dvoru (býv. ministr), dr *H. Lammasch*, prof. university Vídeňské, *Béla* hrabě *Apponyi*, t. č. předseda uherské sněmovny poslanců a *D. Szilágyi*, býv. uherský ministr a předseda sněmovny (zemřel zatím r. 1900).

[2]) Článek *B.* hr. *Schoenborna* vyšel koncem r. 1901 v *Revue bleue*. Cit. dle »*L'Européen*«. 1901, č. 2, str. 8 násl.

Ostatní dlužno přenechati vývoji dalšímu bez přepjatých očekávání, že válka bude tímto prostředkem brzo a vůbec potlačena. Plně souhlasíme v té příčině s prof. *Martensem,* jenž svůj střízlivý úsudek o budoucnosti rozhodčího soudu mezinárodního (v 1. vydání soustavy práva mezinárodního) druhdy pronesený bez podstatné změny opětuje též po konferenci Haagské.[1]) Ze stanoviska zbožných přání nebude nikdo popírati, že bylo by záhodno, kdyby státy své spory nevyřizovaly válkou, nýbrž prostředky smírnými právními. Jiná jest však otázka, zdali prostředky tyto za daných poměrů jsou praktické a možné pro všechny neshody mezinárodní. »Skutečnost ukazuje — dokládá k tomu dále *Martens* — že existuje mnoho takových sporův a podnětův k mezinárodním kollisím, jež nelze rozborem právním rozřešiti. Mnohé z nich nahromadily se během historického života národů a jsou k odstranění toliko násilím a porušením skutečně platného pořádku a práva. Těžko lze předpokládati, že by strany souhlasily s odevzdáním svého historického sporu k vyřízení nějakému soudu rozhodčímu, neb že by tento byl s to nalézti nějakou právní půdu pro své rozhodnutí.«

»Ve všech sporech mezinárodních, ve kterých v popředí stojí element politický, jest rozhodčí urovnání nemožné. Hodí se zvlášť pro takové neshody států, v nichž jde hlavně o interessy povahy právní, kde třeba výkladu práv stranám příslušících.«

»Důsledkem příznivého názoru o mezinárodním soudu rozhodčím není rozšiřování jeho působnosti a přikazování mu úkolů ze stanoviska práva nerozřešitelných. Než s druhé strany nelze nepřáti si co možná největšího užívání tohoto rozumnějšího způsobu smírného řešení sporů mezinárodních. Nesmrtelná sláva Haagské konferenci míru, že poprve organisovala užívání tohoto prostředku a uzákonila jeho autoritu jednohlasným usnesením 24 států Evropy, Ameriky a Asie.«

Konference Haagská ztíživši vyřizování sporů mezistátních mocí a usnadnivši jich řešení způsobem smírným nezbavila tím ještě svět války. Možnost a pravděpodobnost branných srážek při reelním pojímání skutečných poměrů logicky tudíž odkazuje k oné části snesení Haagských, jež týkají se *humanisace války.* Horliví apoštolové míru neprávem podceňují význam konference po této stránce tvrdíce, že úprava práva válečného jest jen novou překážkou pokroku; není dojista úkolem práva mezinárodního — jak dobře dovozuje *Catellani* — jedině potlačiti válku a zavésti mír, nýbrž upravovati skutečné poměry mezi státy nejen ve stavu míru, nýbrž i války.[2]) Tím ještě nepřiznává se válce povaha instituce právní, ve smyslu jakéhosi řízení sporného, obdobného processu v právu vnitrostátním, pro porušení práva; válka zůstává souborem faktických poměrů mocenských, institucí násilí. Věda práva mezinárodního však, rozhodně odporujíc názorům ve vojenské

[1]) *F. v. Martens,* Völkerrecht (übers. Bergbohm), 1886, I. sv., str. 466; *téhož* Совр. международное право, sv. II. (4. vyd., 1900), str. 500, 501.

[2]) *Catellani,* l c., Le droit international au commencement du XX siècle (Revue générale de droit intern. public, 1901, str. 385 násl.).

literatuře převládajícím, jakoby válka dle zásady »inter arma silent leges« záležela v libovolném užití moci, v neomezené volbě prostředků k tomu cíli, aby v nejkratší době způsobeny byly nepříteli co největší škody a pohromy a aby byl vším způsobem donucen podrobiti se vůli vítěze, omezuje účel války na zjištění převahy hmotné síly jednoho z odpůrců, prostředky pak i způsob vedení války na nezbytnou míru běd a zla v zájmu lidskosti a pokročilé vzdělanosti určitými pravidly právními, jichž valnou část obyčej sám do válčení států civilisovaných zavedl a utvrdil. [1])

Ve vývoji života mezinárodního i ve vývoji války, jakož ve vývoji společenském vůbec, zajímá právo postupem místo násilí a libovůle. Deklarace Pařížská z r. 1856, konvence Ženevská z r. 1864 a Petrohradská z r. 1868, upravující aspoň jisté části práva válečného, tvoří stupně tohoto vývoje. Avšak ani konference Ženevská r. 1868 v příčině rozšíření organisace červeného kříže na válku námořní, ani konference Brusselská r. 1874 v příčině práva války pozemské, nebyly ještě s to nakloniti vlády a rozhodující činitele ve státech súčastněných k přesvědčení shora uvedenému. Jestliže konferenci Haagské po třicetiletém marném úsilí podařilo se v obou těchto směrech docíliti positivních výsledků, získán jest tím nepopíratelný pokrok pro právo mezinárodní, jehož význam není s to snížiti ani uznání se strany odpůrců hnutí za mírem a velebitelů kulturní důležitosti války, aniž poukazování ku zdánlivému odporu, že konference »míru« zabývala se též »ex professo« právem války. Rozhodno zůstává, že vzdělané státy celého světa uznaly konečně potřebu určitého stanovení a kodifikace práva válečného v dobře uváženém zájmu válčících stran samých i v zájmu obecném, všelidském. Pro přítomnost jest výsledek tento zajisté neméně cenný než konvence o rozhodčím soudu pro budoucnost.

Je-li správný názor sociologický, že vývoj války a míru po stránce právní v životě mezinárodním obdobný jest vývoji mocenských institucí soukromých válek (záští, Fehde) a souboje v právním řádu vnitrostátním, znamená vnikání právních zásad do faktických poměrů války zároveň pokrok ve směru hnutí za mírem. Válka — jakž případně soudí *Steinbach* — stává se vývojem tímto »jako soukromá válka ve středověku a jako souboj v době nynější právní institucí. V témž vývoji leží však jako při válce soukromé a při souboji zárodek zániku instituce, spočívající v rozhodování násilím a jen tímto.« [2])

Konference při revisi dodatečných článků z r 1868 a osnovy Brusselské z r. 1874 použila po stránce obsahu i formy všech a nejlepších výsledků vědy i zkušeností praxe. Omezivši se na hlavní zásady ponechala úpravu podrobností každému státu dle jeho zvláštních interessů; ve snaze srovnati nutnosti války s právem a lidskostí, stano-

[1]) Srv. *Martens*, l. c., La paix et la guerre, chap. I. a II. (str. 1 násl., str. 41 násl.).

[2]) Dr. *E. Steinbach*, l. c, Die Friedensbewegung, str. 49 násl.

vila toliko takové zásady, jež lze za všech okolností zachovávati *(Renault)*.[1]) Není-li dílo konferenční ve všem všudy dokonalé a uspokojivé, nekryje-li se s potřebami politickými každého státu, jsou příčinou toho kromě různého pojímání požadavků válečné nutnosti zásadní rozpory interessů velmocí a malých států, jichž bylo třeba šetřiti, vzájemnými ústupky zmírniti, po případě k pozdější úpravě odložiti.

Žádoucí praktický účinek Haagských konvencí týkajících se práva válečného nastane ale ovšem jen tehdy, nezůstanou-li mrtvými akty mezinárodními, nýbrž budou-li zpracovány v reglementech a instrukcích vojsk všech mocností signatárních a zavedeny do vyučovacích plánů vojenských. —

Povšechně značí tudíž výsledky konference Haagské, jakkoliv zůstávají za programem jejím, *nejen mravní ale i positivní úspěch hnutí za mírem a pokojem*. Státy nevzdaly se války, aniž zdokonalování prostředků válečných; avšak víra v kulturní poslání války jest silně otřesena. Theorie velikosti a velebnosti války, moci nad právem či práva silnějšího, existují, nejsou však nedotknutelny, aniž obecně uznávány; sama »raison d'être« války byla předmětem vážné výměny náhledů zástupců vzdělaných států celého světa a výsledky úvah těch nezní pro budoucí postavení její právě příznivě. Konference — doznává nedůvěřivá diplomacie perem hr. *Nigry* — jest sama o sobě »velikým úspěchem. Dokazuje, že *idea míru a rozhodčího soudu vnikla do vědomí vlád i národů*.«[2])

Ve vývoji historickém jeví se konference Haagská jakožto pokračování velkých diplomatických shromáždění, mezinárodních kongressů a konferencí k zabezpečení míru od kongressu Vídeňského 1815, neb chceme-li sáhnouti ještě dále od míru Westfalského *(Martens, Holls)*, liší se od nich však svým podnětem, předmětem, složením i formou. Kdežto podnětem oněch bylo z pravidla ukončení předchozích válek a dočasná úprava velikých aktuálních interessů, zabezpečení politické rovnováhy, byla konference Haagská *výslednicí organisovaného mocného hnutí* ve vědě, v praxi i ve veřejném mínění, bez předchozí války; vylučujíc, pokud jest to v oboru tom vůbec možno, z programu svého zásadně veškeré běžné otázky politické, zabývala se úpravou *obecného práva* mezinárodního, po příkladu spíše mezinárodních konferencí Ženevských (1864 a 1868) a Brusselských (vojenské 1874 a protiotrokářské 1889).

Co do složení svého nebyla to konference toliko předních vedoucích velmocí, aniž konference pouze evropská, nýbrž (nehledíc k vyloučení některých států a sv. Stolice) *světová*, poprve za účastenství států amerických a asijských. Všem státům bez rozdílu velikosti a stupně vzdělanosti přiznána tu zásadně *rovnost* hlasu. Individualism a egoism velkých států vojenských není tím ovšem zdaleka ještě překonán a vojenské

[1]) Srv. *Renaultovu* zprávu v Conférence de la Paix, I. part., str. 30.
[2]) Srv. dopis hr. *Nigry* k bar. Suttnerové. (*Suttner*, l. c., str. XLVIII. násl.)

velmoci budou ještě dlouho provozovati faktickou hegemonii na základě své mocenské převahy, překážejíce vývoji společnosti mezinárodní na základě rovnosti právní; postavení malých států samých o sobě (čítajíc sem též polosuverenní Bulharsko) i jakožto mezinárodní skupiny zájmové se však poměrně zlepšilo.

Konference Haagská jest neméně též po stránce *formální* pokrokem naproti diplomatickým shromážděním dosavadním; ne bez důvodu byla porovnávána s parlamentem.[1]) Na rozdíl od odměřených, škrobených forem dřívějších kongressů a konferencí diplomatických, vyznačujících se opatrnou a zamlklou nedůvěřivostí, měly zde formy moderního veřejného života, parlamentární zvyklosti vzdělaných států, přesvědčivá síla mluveného slova, účinný a blahodárný vliv na jednání, na překonávání obtíží, na vyrovnávání zásadních neshod v názorech i na formulování snesení ve shromáždění více než stohlavém předních diplomatů, vojenských odborníků, právníků a politiků v parlamentárním životě namnoze zkušených. Nechceme tvrditi, že by přenesení všech method parlamentárních na půdu mezinárodní bylo možné, a věci na prospěch, a nebudeme též uvažovati o tom, může-li častější opětování konferencí takových vésti ku zřízení občasného pravidelného, neb i stálého kongressu mezinárodního, zákonodárného či lépe právotvorného na základě konvencionálním, jenž by s výhradou ratifikace vlád doplňoval a zdokonaloval právo mezinárodní dle nových neb nepředvídaných poměrů; jistě lze očekávati, že konference Haagská nezůstane bez prospěšného vlivu na tradicionální výchovu, na formy a na věcnou odbornost úkonů diplomatického umění.[2])

Dílo konference Haagské není bez zajímavosti po stránce právě uvedené jakožto *kodifikace* mezinárodního práva. Odpůrci hnutí za mírem, zastávajíce theorii neomezitelné suverenity států a práva moci, a nehorujíce příliš pro rozšíření práva v poměrech mezistátních, nepřejí též kodifikaci práva mezinárodního; vědecká literatura hnutí onomu blíže stojící pokládá naproti tomu kodifikaci takovou pro pokrok právního řádu mezinárodního za prospěšnou, ba nutnou, tím spíše, an zde převaha politických interessů za veliké mocenské nerovnosti států, značné různosti v názorech o právu a mravnosti vůbec dle zvláštní kulturní úrovně a sociálního vývoje jednotlivých národů potřebu určitosti a jednotné úpravy práva zvýšuje.[3]) Právo mezinárodní má dosud příliš mnoho národního

[1]) Srv. *Martens*, l. c., La conférence de la Paix a la Haye, str. 16 násl.; *Stoerk*, l. c., La conférence de la Haye et ses résultats (Revue générale de droit. intern. public, 1899, str. 846 násl); *Holls*, l. c., str. 37. *W. Stead* nazval konferenci »Parliament of Peace«.

[2]) Srv. *Holls*, l. c, str. 367 násl.; *Fried* l. c., str. 25 násl. Naopak přičítají právě *Stoerk*, *Siotto-Pintòr*, *Lapradelle* a j. nezdar díla konferenčního diplomacii.

[3]) K táboru odpůrců kodifikace práva mezinárodního náležejí m. j. *Holtzendorff*, Handbuch d. Völkerrechtes, I Bd., §§ 36., 37.; Encyklopädie d. Rechtswissenschaft (5. vyd. 1890), str. 1283 násl.; *A. v. Bulmenringq*, Praxis, Theorie und Codification des Völkerrechtes, Leipzig, 1874; Völkerrecht (Mar-

rázu jednotlivých mocných států neb silných státních skupin zájmových; vyrovnání těchto růzností v zájmu jednotnosti práva mezinárodního poslouží nejlépe částečná a postupná kodifikace, připravená po jistou dobu obyčejovým právem, praxí a vědou. Konference Haagská posiluje důvody zastanců kodifikace; jest významna nejen jakožto obsáhlejší kodifikace obecného práva mezinárodního, nýbrž též po technické stránce kodifikační. Ač četné textům konference vytýkané neurčitosti, nejasnosti, jakož i omezující všeobecné výhrady prozrazují vlivy více diplomatického než právnického myšlení a umění, blíží se konvence Haagské přec značně výkonům zákonodárným zvláště v těch částích, kde byla půda připravena. Vším právem bylo prof. *Kasparkem* při posouzení výsledků konference Haagské poukázáno k neobyčejným zásluhám, jež získal si v tomto směru institut práva mezinárodního.

O budoucnosti snesení Haagských nebudeme se šířiti. Konference nezůstane dojista posledním úspěchem hnutí za mírem, nebude posledním článkem ve vývoji právního řádu a uspolečnění mezinárodního. Naznačilať sama směr i úkoly budoucího pokračování, odkázavši výslovně některé otázky, při nichž naléhavost úpravy se objevila, jež sama však rozřešiti nemohla, aby snad vše nebylo opět zmařeno, na pořad konferencí příštích; asi nejblíže na obzoru stojí tu revise konvence Ženevské [1]) a úprava práv a povinností neutrálů, pak ve větší vzdálenosti úprava práva války námořní, kdež, pokud nenastane větší vyrovnání sil námořních států, zatím dále platiti bude předem »anglické« právo mezinárodní a konečně last not least snad opět otázka omezení zbrojení.

Dílo konference Haagské konečně vstupuje samo jakožto mohutný činitel do organisace hnutí za mírem a pokojem k dosažení těchto bližších i vzdálenějších cílů, kteréž náležejí k požadavkům pokroku obecné vzdělanosti. Bude oživovati a zúrodňovati vědu práva mezinárodního, jejíž byť i nepřímá právotvorná funkce tak zřejmě se tu osvědčila. Již nyní obsáhlá literatura vztahuje se ku snesením Haagským; vědecké

---

quardsens Handbuch d. öff. Rechtes), Freiburg, 1884, § 6; *C Bergbohm*, Staatsverträge und Gesetze als Quellen des Völkerrechtes, Dorpat, 1877, str. 70 násl. Názor zásadně kodifikaci nepříznivý převládá též v literatuře anglické. Aspoň částečnou kodifikaci připouštějí *Gareis*, l. c., Institutionen des Völkerrechtes, 2. vyd., str. 36; Dr. *E. Ullmann*, Völkerrecht (Marquardsens Handb. d öff Rechtes), Freiburg, 1898, § 9.; *P. Fiore*, Trattato del diritto internazionale publico, 2. vyd, Torino 1879, I. sv., str. 116 násl Potřebu a výhody postupné a obsáhlejší kodifikace práva mezinárodního zastávají: В. И. *Даневскій*, Мысли о кодификаціи международнаго права (Юридическій Вѣстникъ, 1878 str. 753 násl.); Пособіе к изученій исторіи и системы международнаго права, Charkov, 1892, I. sv., str. 107 násl.; *F. Seebohm*, De la réforme du droit des Gens (trad. Farjasse), Paris 1873, str. 143 násl.; Dr. *G. Roszkowski*, De la codification du droit international (Revue de droit intern, XXI., 1889, str. 521 násl.); *Martens*, Völkerrecht (übers. Bergbohm), I. sv., 1898, § 44; Совр. международное право, I. sv., 4. vyd., 1898, § 44; La paix et la guerre str. 62 násl.: *Catellani*, Le droit au commencement du XX. siècle (Revue générale de droit intern. public, 1901, str. 385 násl.).

[1]) Dle posledních zpráv spolková rada švýcarská vykonala již veškeré přípravy k svolání konference za příčinou revise konvence Ženevské.

soustavy práva mezinárodního získávají jimi v příslušných svých částech na místě dosavadního práva obyčejového pevnou půdu práva positivního, k níž přispívati bude časem též praxe soudu rozhodčího. [1])

Objevují se z vážných stran i nové pozoruhodné návrhy dalších odborových organisací mezinárodních, jež by vedle institutu i vedle rozhodčího soudu Haagského podporovaly vývoj positivního obecného práva mezinárodního. [2])

Konference bude posilovati snahy meziparlamentární konference, (od r. 1899 meziparlamentární jednoty míru, »Union interparlamentaire de la Paix«); bude nabádati ji, jakož i její členy v zákonodárných sborech všech evropských států, k používání ústavních přiměřených prostředků, by snesení Haagská byla prováděna a by idey v nich obsažené pronikaly vždy více a více do vrstev vedoucích i do kruhů vládnoucích. [3])

---

[1]) K usnesením konference Haagské přihlíženo jest v nových vydáních učebnic a soustav práva mezinárodního: *Martens*, l. c., Совр. международное право, 4 vyd., 1900; *Bonfils* (Fauchille), Manuel de droit international public, 3. vyd., 1901; *Liszt*, l. c., Das Völkerrecht, 2. vyd., 1902; *Gareis*, l. c., Institutionen d. Völkerrechts, 2. vyd., 1901. *T. J. Lawrence*, Handbook of public international Law, 5 vyd. (London, Macmillan, 1901).

[2]) Tak navrhuje *v. Bar* (»Die Nation« 15. X 1898, a l. c., Der Burenkrieg atd., str. 40 násl.), jenž nemaje mnoho důvěry v praktický význam rozhodčího soudu Haagského, dává přednost odbornému dobrozdání před rozhodčím výrokem, navrhuje k tomu cíli zřízení mezinárodní akademie se stálým sídlem (snad v neutrálním Švýcarsku), složené z odborných členů z povolání, jež by k dožádání (i parlamentních menšin) podávala kollegiální dobrozdání o sporných otázkách států, nezávazná sice, ale opřená o autoritu mravní. Akademie tato byla by mezinárodní, od státu nezávislá i mohly by jí též theoretické úkoly práva mezinárodního býti přikázány. Nejlépe by snad bylo, kdyby zřízena byla z prostředků soukromých (na př. ze známé nadace Nobelovy). První členové jmenováni by byli vybranými důvěrníky (nikoliv vládami), další kooptací. Akademie existovala by vedle institutu práva mezinárodního i vedle interparlamentární konference. *Brusa* (l. c., La conférence de la Haye et ses résultats, v Révue générale de droit intern. public, 1899, str. 899 násl.) souhlasí celkem s tímto návrhem, maje za to, že by podobná akademie dobře mohla působiti vedle rozhodčího soudu Haagského, jehož větší officielní váhu nelze přehlížeti. V interparlamentární konferenci v Paříži navrhoval poslanec *Hirsch* (Německo) zřízení akademie podobné (Académie juridique) k usnadnění úkolů rozhodčího soudu Haagského. Srv. též *Catellani*, l. c., La realtà ed utopie della pace, str. 121 násl.

[3]) Interparlamentární konference, která sešla se na podzim r. 1899 v Christianii, konstatovavši shodu výsledků konference Haagské se svými návrhy, uložila všem národním odborům by dílo konference Haagské ve všech směrech s veškerým úsilím podporovaly a přikázala (v nadšené náladě) stálému interparlamentárnímu výboru, aby příští konferenci předložil návrh obecného mezinárodního zákonníka. V podobném smyslu konference (nyní Union interparlamentaire de la Paix) r. 1900 v Paříži odbývaná zvlášť zavázala členy, aby působili k uzavírání státních smluv s doložkou arbitrační, a bděli nad šetřením čl. 27 konvence o soudu rozhodčím. Kromě toho uznáno za žádoucí doplnění konvence Haagské v tom směru, by soud rozhodčí stal se v mezích neodvislosti státůobligatorním, aby přístup ke konvenci byl uvolněn pro všechny státy a aby organisace soudu rozhodčího byla přiměřenější stálému soudnímu dvoru. (Srv. Revue générale de droit. intern. public, 1899, str. 905 násl., 1900. str. 528 násl.; *Suttner*, l. c., Anhang, str. XXXVII. násl.; *Kolben*, l. c., str. 47 násl.)

Na agitační propagandu přátel míru bude konference, její průběh i výsledky míti snad též dobrý účinek ukazujíce, že skutečný postupný pokrok práva mezinárodního ve směru míru založen býti musí na daných poměrech, a nikoliv na utopiích, na platonických ideálech.

Podporováno vědou, o zvýšenou úroveň mezinárodní mravnosti opřenou a neseno neodolatelnou silou veřejného mínění vzdělaného světa může dílo konference Haagské valně k tomu působiti, aby *Grotiova* veliká kulturní myšlenka *práva války a míru* (De jure belli ac pacis) přetvořila se nejen formálně, nýbrž *zásadně* na *právo míru a války* a aby v životě mezinárodním i ve vědě jeho na místě idey *práva moci* (droit de force) stala se *moc práva obecným principem základním.*

Plány selského vybavení dluhového v Rakousku.

Dodatek k článku stejně nadepsanému ve Sborníku, I, str. 108.

Grabmayrovy návrhy na zavedení zákonné zadlužovací hranice pro »uzavřené usedlosti« v Tyrolsku a na udělení monopolu zemské hypoteční bance tamní, pokud jde o knihovní dluhy na těchto usedlostech, roku 1900 novým zemským zákonem upravených, byly v loňském ročníku »Sborníku« v souvislosti s různými předchozími návrhy zevrubněji vypsány. Ačkoliv tu jde o plán sosnovaný pro zcela specifické agrárno-právní poměry německo-tyrolské (vlašská část Tyrolska uzavřených usedlostí nemá), přece upoutaly návrhy *Grabmayrovy* značnou měrou pozornost v Rakousku i mimo Rakousko, neboť jsou dosud jediným do podrobností vypracovaným plánem selského vybavení dluhového, který nevzbuzuje pochybnosti ani smělou odvážností koncepce, jako na př. *Schaeffluv*, ani jednostrannou požadovačností, jako téměř všecky ostatní.

Dva z obšírnějších úsudkův o *Grabmayrově* knize, které byly uveřejněny už po sepsání úvahy mojí loňské, zdají se mi zasluhovati pozornosti bližší. Jeden pochází od badenského finančního ministra *Buchenbergera*, na slovo vzatého agrárního politika, který v »Zeitschrift für gesammte Staatswissenschaft« (57. ročn., I. sv.) věnoval Grabmayrově spisu delší článek. Druhý uveřejněn byl professorem *Philippovichem* v č. 336. a 337. vídeňského týdeníku »Zeit«.

Buchenberger, ač přiznává opravným návrhům *Grabmayrovým* »význam vážného a dobře rozmyšleného pokusu o rozřešení jedné z nejspornějších úloh agrárních«, přece uvádí proti nim některé rationes dubitandi, kteréž nás tu především zajímají.

První námitka platí tomu, že *Grabmayr* sice zavésti chce zadlužovací hranici pro úvěr hypoteční, že však i pro budoucnost úplně volnou dráhu ponechává zadlužování osobnímu, pro něž by se beze všeho obmezení exekuce vésti mohly na statek sám. Při takovém zřízení úvěrním, které vlastně věřitelům

osobním eventuální nucené dobytí jejich pohledávek tím bezpečněji zaručuje, čím méně jim za vlády úvěrního práva hypoteční úvěr podvazujícího překážeti mohou vysoké pohledávky knihovní, vydána jest hospodářská bezstarostnost a nezkušenost naskrz podobným nebezpečím, jako v soustavě úvěrního obchodu naprosto volného. I pokládá tedy *Buchenberger* za nezbytný doplněk ještě nějakou závoru proti lehkovážnému zadlužování osobnímu a to jistými obmezeními žalovatelnosti dluhů osobních. I spatřuje tedy větší důslednost v doplňcích, které podal *Schaeffle* ve svých »Deutsche Kern- und Zeitfragen« (N. Folge 1895) ke svému plánu inkorporace úvěru hypotečního. Dle tohoto návrhu měla by ona zvláštní společenstva, jež v osnově *Schaefflově* rozhodují o přípustnosti a míře zadlužení hypotečního, býti spolu orgány pro úkoj úvěru osobního (provozovacího, nouzového a rodinného) a jediné pro ně mohlo by se bezprostředně za dluhy hypotečními vymáhati zapravení z ceny statku a inventáře statkového, kdežto by jiným dluhům soukromým sice nemělo býti bráněno, leč nucené vymáhání jejich bylo by odkázáno na jiné části jmění dlužníkova, na statek sám a inventář však pouze v případu dědického převodu neb prodeje. Takového něco by asi bylo dosti proti mysli *Grabmayrovi*, který spatřoval přednost svého návrhu právě v tom, že nedělá ze sedláků »společenstevní poručence« (Genossenschaftsmündel).

Druhá námitka týče se stanovení zadlužovací hranice. *Grabmayr*, jak povědomo, má tu na mysli dvě třetiny hodnoty, a to tak, že pro počáteční ale jen přechodnou dobu připouští jako základ hodnotu obchodovou (prodejní, Verkehrswerth), znenáhla by se však přejíti mělo až k hodnotě výnosové. *Buchenberger*, patrně ne dost obeznámený s pravidly zemských hypotečních bank rakouských, mluví tu tak, jakoby stanovení t. zv. sirotčí jistoty bylo také u nich věcí libovolnou. On má za to, že padesát procent odhadní hodnoty bude se pokládati za hranici sirotčí jistoty; u nás však se zahostila obecně známá formule dvoutřetinová, kteráž arci při *odhadu* vždy nutí k velké opatrnosti. On dává přednost jinému vzorci, jejž sám doporoučel ve své známé soustavné knize, vlastně ne vzorci, nýbrž direktivě, aby totiž úroky s částkou úmorovou (tedy, jak my říkáme úhrnková část neboli annuita) nepřesahovaly pachtovní důchod, který by se za průměrných poměrů provozovacích dal docíliti, tak že by se v nejhorším případě dlužník nalézal v postavení pachtýře, který se na určitý delší čas pozemkové renty vzdává ve prospěch věřitele. Také *Sering* se k názoru jeho přidal. Nevíme sice, byla-li by tato direktiva pro tyrolské poměry výhodnější; pokud lze z našich českých poměrův a zkušeností souditi, bývá při zápůjčkách na velkostatky na základě odhadu poskytovaných výše pachtovného vždy cennou pomůckou, byla-li by jí také při selských usedlostech, zřídka v pacht dávaných, lze pochybovati. V podobném omylu o poměrech zdejších nalézá se *Buchenberger*, i když vyslovuje své pochybnosti o monopólu zemské banky hypoteční pro zápůjčky knihovní na uzavřených usedlostech selských, kteryž patří k jádru návrhů *Grabmayrových*. Maje za to, že může banka, kterou *Grabmayr* má na zřeteli býti jen buď akciovou (s poloveřejným rázem) neb státní, bojí se obou. Přílišné úzkostlivosti u oné a těžkopádnosti i pedanterie u této. Naše zemské ústavy sice nejsou v posléz dotčeném směru prosty všech vad, ale

dobře ukázal *Hattingberg*, že ony s opatrností povinnou dovedly spojiti obchodnickou stránku akciových bank lépe než německé veřejné ústavy pro pozemkový úvěr. Ani obava, že by mohl býti vykonáván nebezpečný jednostranný nátlak agrárnických kruhů na správu bankovní ve směru nepřiměřené povolnosti, v našich domácích zkušenostech nemá valné opory. *Buchenberger*, vraceje se ke známému projektu *Schaefflovu* dal by přednost monopólu »korporativně organisovaného závazného společenstva zemědělského«, od něhož očekává větší záruky bezpečnosti a správnosti. U nás však právě garancie zemská za závazky bank hypotečních, následkem kteréž také se vyvinuly pevné formy dozíracího a spolurozhodovacího práva zemského výboru, způsobila lepší záruky proti podobným požadovačným pokusům, nežby mohla poskytnouti správa společenstva interessentů, leč že by právě spoléhání na garancii zemskou odpadlo. Ostatně stojíme zrovna my ne sice před »inkorporací« hypotečního úvěru, ale před velkolepou inkorporací zemědělstva vůbec pomocí zákona o závazných společenstvech odborných a není vyloučeno, ba velmi možno i věru žádoucno, aby novým společenstvům byly znenáhla přiděleny dále sahající úlohy v organisaci pozemkového úvěru ve spojení s hypotečními bankami zemskými Jako v mnohých jiných příčinách i zde se nastávající všeobecnou společenstevní organisací zemědělstva otevírají nové perspektivy, jejichž uskutečnění arci bude záviseti na tom, jakou měrou se nová závazná společenstva nejprv osvědčí na těch kolejích, které jim zatím zákon vymezil.

Leč obraťme se k *Philippovichovi*. Ač jest zajisté povznešen nade vše podezření hospodářsko-politického zpátečnictví nebo překypělosti agrárnické, spřátelil se s návrhy *Grabmayrovými* více nežli *Buchenberger* a především se nebojí monopolu hypoteční banky, nýbrž pokládá jej za prostředek technicky nejúčelnější k dosažení hlavního účelu, obmezení úvěru hypotečního. Ježto by se monopol vztahoval pouze na uzavřené usedlosti a na všeliké jiné nemovitosti by i na dále mohly jiné ústavy a vůbec jiní věřitelé půjčovati, nescházelo by živlů soutěžících, které by poskytovaly podklad srovnávací pro chování zemského ústavu při odhadech a stanovení úrokové míry. Námitka netečnosti při vyhledávání hypotek by tu vůbec místa neměla, ježto by při uzavřených usedlostech zemský ústav zakročovati musel. Ostatně nespočívá dle mínění *Philippovichova* jádro věci v monopolu banky pro hypoteční úvěr, jako spíše v monopolu odhadovém, tak že by se záměr *Grabmayrův* dal provésti i při plné dlužníkově volnosti ve volbě věřitelů, jen když by oni byli vázáni bráti za podklad odhad orgány zemskými provedený, nepřekročiti dvě třetiny hodnoty a zapezpečiti arci nevypověditelnost zápůjčky a její annuitní úmor. To by předpokládalo všeobecná normativná ustanovení pro poskytování hypotečního úvěru na usedlosti uzavřené. *Philippovich* obírá se též *Falserovou* námitkou, že porůznu se vyskytují hypoteční pohledávky příslušníků rodinných, které jsou nižší měrou úrokovány, než by byly pohledávky hypoteční banky zemské, což by pak pro dlužníka v případě nucené konverse na banku mělo za následek újmu. Příliš lehce si představuje však rozřešení, má-li za to, že by v případech takových měla banka na zápůjčky řečené, kteréž by pak spolu nutno bylo podrobiti annuitnímu úmoru, vydá-

vati zástavní listy o nižší míře úrokové, jež by se věřitelům odevzdaly, aniž by těmto vadilo, že bude jejich kurs nižší, poněvadž by oni sotva je chtěli prodávati (?). Zaručuje-li rodinný ráz zápůjčky nevypovědítelnost, pak by snad, když ona nepřevyšuje zákonnou hranici zadlužovací, nižší její zúročení než je úroková míra zemského ústavu mohlo spíše ospravedlniti výjimku od povinnosti amortisační. Považíme-li dokonce, že zvláštní právo dědické podíly sourozenců beztoho zkracuje proti jiným dědicům, obecnému dědickému právu podléhajícím, bylo by dvojnásob choulostivo, vydávati je ještě také újmě na kapitálu jejich knihovně zjištěných podílů, když by místo nich vzíti musili v nominální sumě obligace, jejichž kurs by stál pod hodnotou nominální.

Účinky, které by mohlo míti provedení zadlužovací hranice knihovní na úvěr osobní, béře *Philippovich* v úvahu jen s jedné stránky, pokud by totiž mohl býti osobní úvěr sám tím ohrožen, kteroužto obavu různými návrhy rázu nezcela nepochybného snaží se oslabiti. *Buchenberger* právem ukazuje, že k té obavě příčiny není a že spíše samo obmezení hypotečního úvěru se stává illusorním, když platí plná volnost osobního úvěru a možnost pro dluhy osobní právo vésti na usedlost samu.

Za to však *Philippovich* bedlivěji prodlel při jiné úvaze. Spatřuje v *Grabmayrově* návrhu, jak ovšem i navrhovatel sám, pokus, aby se pro budoucnost zamezilo předlužování stlačením hodnoty pozemkové. To především dochází výrazu v záměru, aby se co do základu pro stanovení hranic zadlužovacích znenáhla přešlo od hodnoty prodejné k výnosové. Ježto však spolu pro dědické převody platí dle tyrolského zákona o usedlostech uzavřených předpis, že ve prospěch dědice přejímajícího odečte se napřed třetinové praecipuum, vypadly by pak podíly ostatních dědiců příliš nízko. Jelikož pak vypočtení hodnoty výnosové je věc velmi nesnadná, poněvadž tu padá na váhu jednak osobnost hospodářova, jednak skutečnost, že v největším počtu případů sem spadajících neodhaduje se půda jako předmět výnosový, nýbrž jako nástroj k získání výživy pomocí pracovní síly, tedy má *Philippovich* za to, že z pravidla se bude postupovati takto: Odhadne se, kolik nějaká usedlost snese platu úrokového při průměrném způsobu hospodaření, i bude pak skonstruován takový výnos, jehož dvě třetiny se asi rovnají sumě úrokové, uznané za snesitelnou. Podobně prý se bude postupovati při odhadech hodnoty přejímací v jednání pozůstalostním. Z obavy před šablonisováním a z důvodu, že individualisující odhad nemá přehlédnouti, dobře-li či špatně na statku se hospodaří, přimlouvá se *Philippovich* za to, aby se ve zvláštních případech, bude-li možno pro příslušnou část hypotek utvořiti zvláštní fond reservní, nelpělo příliš na vzorci dvoutřetinovém, nýbrž aby se šlo i výše, čímž by se otázka stlačení hodnoty pozemkové dala odkliditi. Za toho předpokladu považoval by ustanovení hranice zadlužovací za přípustné. K těmto úvahám přiměla jej zvláštní zkouška, kterou na podkladech statistiky, arci ne úplně bezpečných, provedl o tvrzení *Grabmayrově*, že jsou uzavřené usedlosti selské v Tyrolsku vysoce přeceněny a na tom základě předluženy. Z čísel, jež by bylo arci příliš obšírno zde rozbírati, dochází k pochybnostem o správnosti řečeného tvrzení a tedy i důsledku: potřeby hodnotu půdy stlačiti.

Následkem obstrukce Italů nemohla zatím v Tyrolsku, kde nový zemský úvěrní ústav pozemkový od 1. ledna 1900 svou činnost započal, pokročiti v zákonodárném směru záležitost monopolu *Grabmayrem* navrženého. Každým spůsobem jest to záležitost nemalé významnosti agrárno-politické.

Pro ostatní země rakouské nedospělo zatím projednávání vybavovacího problému dluhového, k němuž zavdal podnět *Hattingberg* v Rolnické radě, k výsledkům určitějším. Neunavný tento bojovník za reformu úvěru zemědělského znova ji zevrubně probral ve výroční zprávě zemské hypoteční banky dolnorakouské, a podle předběžné zprávy, letos Rolnické radě podané, podnikl velikou písemnou anketu o příslušných zařízeních takměř ve všech pokročilých zemích evropských a také již z většiny míst otázaných došly odpovědi. Bude to v mnohém směru zajímavá publikace, byť nebylo z předu jisto, poskytne-li právě v té otázce, pro kterou se vlastně podniká, lepšího světla. Ne-li, bude pak přece jen nutno, vyhledávati pro ni své cesty zvláštní. Žeť tak snadno více neusne, jest na snadě.

Dr. *Albín Bráf.*

Literatura.

Právní dějiny.

Hlídka časopisů z r. 1900 a 1901 (pokračování).

Zeitschrift für Privat- und öffentliches Recht (Grünhut) XXVII (1900): *J. Hartmann*, Die Einwilligung des Verletzten vom Corpus iuris civilis bis zum Reichsstrafgesetzbuche; pojednává o významu svolení poškozeného k činu bezprávnému, kterým byl poškozen, nejen v právu řím. a církevním, nýbrž i v národních právech germánských, v něm. knihách právních, v trest. zákonníku Karla V., v obecnoprávní literatuře, v trestních kodifikacích zemí německých z konce 18. a z 19. stol. (počítajíc v to i trestní kodifikace rak.) i v nyn. říšském trestním zákonníku něm. — XXVIII. (1901): *B. Pick*, Die Lohnbeschlagnahme nach österr. und deutsch. Rechte; dotýká se v první části krátce historie obmezovacích právních předpisův ohledně zabavení mzdy dělníků v zemích něm. rak. a v říši něm. (Tiroler Weisthum z r. 1510, Corpus juris Fridericiani z r. 1781, soudní řád Josefinský). — *S. Landauer*, Erbloser Nachlass und Grenzen des Verwandtenerbrechtes; v historické části probírá vývoj práva odúmrtního až do novověku, zejména v zemích čes. a něm. rak. od 16. stol. až do vydání obč. zák. r. 1811. — *H. Rosin*, Beiträge zur Parentelordnung und Verwandtschaftsberechnung nach deut., öst. und canon. Rechte. Snaží se dokázati, že řád parentelní, panujícím náhledem za starogermánský uznávaný, rovněž jako t. zv. něm. počí ání stupňů příbuzenstva jest zároveň starodávní institucí žid. národa a talmudu, čímž prý nabývá opory praesumpce o vnitřní souvislosti mezi něm. určováním stupňů příbuzenství a řádem parentelním; dále že »otec řádu parentelního« J. Chr. Mayer theorii tu čerpal z lenního práva, z kterého ji čerpal i rak. zák. obč., konečně že vlastním vědeckým zakladatelem germ. řádu parentelního je W. F. Danz. — *F. Král*, Das Jagdwesen in Oesterreich vom rechtswiss. und ökonom. Gesichtspunkte. Podává v 2. kapitole přehled vývoje práva honebního od Obn. zříz. zem. 1627

až do cís. pat. ze 7. břez. 1849. — *Landsberg*, Kant und Hugo (o významu velikého něm. civilisty 18. stol. Hugona a vlivu Kantovy »Kritik der reinen Vernunft« na Hugonovu vědeckou činnost). *D.*

Jurist. Blätter, 1900: *K. Dzbański*, Ein Blick auf unsere Militärjustiz; podává stručný obraz vývoje vojenského soudnictví trestního od války 30l. až do nynějška. *D.*

Zeitschrift für vergleich. Rechtswissenschaft. 1900: *Mordché W. Rappaport*, Der Talmud und sein Recht. Všeobecná část: t. j duch a právní prameny talmudu; intestátní právo dědické i darování mezi živými a mortis causa; – v roč. 1901 pokračuje se rozborem talmudového práva trestního. — *S. Rundstein*, Die Blutrache und das System der Compositionen in zwei Urkunden poln. Rechtes des 13. Jht. Stopuje ustanovení o krevní mstě v t. zv. privilegium judaicum knížete velkopolského Boleslava z r. 1264 a v statutě z 13. stol. sepsaném jazykem staroněm., asi od nějakého rytíře něm. řádu (Helcel, Monum. juris Poloniae 1856, II.). — *Neubecker*, Geschichte des russ. Rechtes von Dr. *Wladimir Budanoff*, (překlad úvodu a stati o právních pramenech z díla: Obzor istorii ruskago prava. R. 1901: *M. P. Jovanović*, Montenegrin. Rechtsgeschichte. Stručný přehled ústavy i správy, jakož i organisace a řízení soudního na Černé Hoře, konečně přehled psaných zákonů černohorských, mezi nimiž se zevrubněji rozbírá obč. zákoník z r. 1888, dílo Dr. B. Bogišiće, kterýž se r. 1898 dočkal nového vydání. — *S. Rundstein*, Die vergleichende Methode in ihrer Anwendung an die slav. Rechtsgeschichte; dovozuje podle Balzera důležitost srovnávací methody pro slovanské dějiny právní na četných příkladech. — *K. Klee*, Die Strafrechtstheorie der Carolina und Carpzow Ukazuje, že předpisy trest. zák. cís. Karla V. ovládány jsou theorií odstrašovací, k níž se připojuje ničící tendence trestu a theorie odplaty, kteráž poslední určuje formu a způsob trestu; sazby až na jeden případ že jsou relativní. Týmiž theoriemi že jest ovládáno i trestní zákonodárství pokarolinské, které jest namnoze ještě krutější, oč hlavní zásluhu má známý B. Carpzow, že však již v zákonodárství 17. a 18. stol. jeví se předzvěsti pozdější reformy. — *M P. Jovanović*, Die agrarischen Rechtsverhältnisse im türk. Reiche (v. Sborník II., str. 167 sl.). *D.*

Zeitschrift f. Wirthschafts- u. Socialgeschichte. VI. (1899—1900): *Paul Vinogradoff*, Geschlecht u. Verwandtschaft im altnorweg. Rechte, pojednává o významu příbuzenství rodového (muži založeného, bauggildů) a příbuzenství ženami sprostředkovaného (nefgildů) v staronorvéžských právech, pokud jde o ústav krevní ms y a s ní souvislou povinnost k placení t. zv. wergeldu; ukazuje, že původně jen bauggildi byli rozhodující, že však postupem času nefgildi nabývali vždy většího významu, až oněm postaveni na roveň. — *K. Breysig*, Recht und Gericht im Jahre 1500; eine vergleich. sozialgesch. Skizze: 2. Das bürgerl. Recht; parallela řím. a něm. práva soukromého jakožto dvou živlů, které právní vývoj střední Evropy po recepci určovaly, a tu vývoj řím. i něm. práva hospodářského (držby, věcného a oblig. práva a řím. práva sociálního (práva osob, rodinného a děd.), kdežto rozbor povahy něm. práva sociálního, jakož i konečný výsledek sociálně dějepisný má následovati; (rozbor opírá se o Instituce Puchtovy a Heuslerovy.) — *J. Peisker*, Die serbische Zadruga; obsáhlá vědecká práce, jež proti Jagičovi a Dru Kadlcovi snaží se dokázati, že staroslovanského rodového kommunismu zádruhového nikdy nebylo, že veliká zádruha slovanská (P. rozeznává malou a velikou zádruhu) není institucí staroslovanskou, nýbrž mnohem pozdější, a že vůbec zádruha souvisí s berním zřízením, recipovaným v Srbsku z Byzance, jehož jednotkou berní byla daň z ohniska (podýmné, dymnica) t. j. z kuče; ježto bylo placeno a robotováno podle kučí, vyvinula se snaha poddaných, členů téže rodiny, neděliti a zůstávati, pokud možno, při jednom ohnisku, chlebiti spolu v jedné kuči. — *Ed. Otto*, Ein fränkisches Dorf zu Anfang des 17 Jahrh.;

rozbor vesnického řádu z r. 1620. — *F. Keutgen*, Die Wormser Fischhändler-Urkunde 1106—1107; polemika s Rudolfem Eberstädtem, pokud tento jedná o této listině ve spise »Magisterium und fraternitas« (Schmollers Forschungen XV). *D.*

Archiv für österr. Geschichte. *Sv. 87: A. Dopsch*, Die Kärntner-Krainer Frage (v. Sborník II, str. 165). — *Bibl*, Die Organisation des evang. Kirchenwesens im Erzherz. Oesterreich u. d. E. 1568—1576; pojednává o tajném vyjednávání Maximiliana II s evang. stavy po vydání náb. koncesse z r. 1568 a o úsilí evang. stavův o vybudování církv. zřízení, které se nezdařilo jmenovitě následkem sporů Flacianových v příčině dědičného hříchu. — *Menčík*, Beiträge zur Gesch. der kais. Hofämter (v. Sborník I., 213). — *T.* — *Sv. 88.: J. Loserth*, Ein Hochverrathsprocess aus der Zeit der Gegenreformation in Inneröesterreich; vyličení processu Ferd. II. jako vév. štýrského proti Jiř. Kandelbergrovi a H. A. Gabelkofrovi pro velezrádu v l. 1599 a 1600. — *V. Bibl*, Khlesl's Briefe an Kaiser Rudolf II. Obersthofmeister Adam Freih. v. Dietrichstein (1583—89). — *Sv. 89: Hirn* uveřejňuje z pozůstalosti *Gindelyho* »Beiträge zur Gesch. des 30jähr. Krieges«; právních poměrů poněkud se dotýkají: *B)* Französische Vermittlungsversuche im J. 1624, a E) Klagen über Waldstein und die Verhandlungen über das Kriegswesen im Reiche (Mülhausener Collegialtag 1627). — *Konrad Schiffmann*, Ein Mondseer Urbarfragment aus dem 12. Jahrh.; z »Codex traditionum« benediktinského opatství zrušeného r. 1791. — *F. von Krones*, Beiträge zur Gesch. der Baumkircherfehde (1467—70) und ihrer Nachweihen, dotýká se též různých poměrů právních. — *L. Bittner*, Das Eisenwesen in Inneberg-Eisenerz bis zur Gründung der Inneberger Hauptgewerkschaft im J. 1625; líčí vývoj dolování na železo, dotýkaje se i práv. poměrů. *D.*

Sitzungsberichte der kais. Akademie in Wien (Phil. hist. Classe) sv. 140: *Luschin v. Ebengreuth*, Die Chronologie der Wiener Pfennige des 13. a 14. Jhd., podává methodologii dějin mince. — *Siegel*, Die deutschen Rechtsbücher und die K. Karlssage; jest pouze částí větší, bohužel nedokončené práce o pověstech, jak Karel soudil; ukazuje, jak legendy vydávaly i knihy právní za výsledky reformátorské činnosti velikého císaře. *T.*

Mittheilungen des Institutes für oesterr. Geschichtsforschung. XXI. (1900): *J. Lechner*, Schwäbische Urkundenfälschungen des 10. und 12. Jahrh.; týče se listin vydaných domněle od Karlovců s privilegiemi různým švábským klášterům. — *A. Bachmann*, Beiträge zu Böhmens Geschichte und Geschichtsquellen; v první studii: Cosmas und die Urkunde K. Heinrichs IV. über den Umfang des Prager Bisthums, míní, že v cís. privilegiu, kterého dosáhl pražský bisk. Jaromír r. 1086 a při jehož potvrzení Kosmas byl svědkem, nic prý o příslušnosti Moravy se nenalézalo; že Jaromír teprve po smrti olom. bisk. Jana listinu tu prý vsunutím Moravy falšoval, a Cosmas prý měl onen falsifikat za předlohu, domnívaje se, že jest to listina pravá, jejíž potvrzení císařem byl přítomen. — *A. Mell*, Der comitatus Liupoldi und dessen Auftheilung in die Landgerichte des XIX. Jahrh (v. Sborník I, 219). — Ze zpráv vyjímáme: *A. E. Schönbach*, Der steirische Reimchronist über die Herzogshuldigung in Kärnthen — XXII. (1901): *J. Ficker*, Das langobard. und die scandin. Rechte dokazuje proti dánskému právn. historikovi Kierovi, že právo langobardské náleží ke skupině práv východogermánských; že gothlandské a langobardské právo zvláště mezi sebou jsou příbuzna a obě že zase stojí norvežskému Guthalingu blíže než kterémukoli jinému právu, takže základem těchto tří práv jest nějaké původní právo společné. — *Max Dvořák*, Die Fälschungen des Reichskanzlers Kaspar Schlick, dovozuje blíže genesi známých falsifikátů hrab. Kašpara Šlika s různými privilegiemi rodiny Šlikův. — *J. Lechner*, Die älteren Königsurkunden für das Bisthum Worms und die Begründung der bischöfl. Fürstenmacht; ukazuje, jak biskupové obratnými falsifikáty z konce

10. stol. dopomohli si k zeměpanské moci; v pokračování podán diplom. rozbor listin podezřelých z téže doby. — *K. Zeumer*, Der begrabene Schatz im Sachsenspiegel I., 35; řečený čl. saského zrcadla uznává regál k pokladům a dává. vlastníku pozemku právo k disposici se stříbrem v jeho pozemku se nalézajícím. — *A. Dopsch*, Ein antihabsburgischer Fürstenbund im Jahre 1292; dokazuje, že příčinou, proč král Václav II. r. 1292 vystoupil s nároky na dědictví Babenberské, byla nejen ta okolnost, že tehdy v jeho rukách spočívala volba něm. krále, a že svou moc v Polsku rozšířil, nýbrž také, že mezi sebou uzavřeli mocný spolek protihabsburský: arcibiskup salcburský, vévoda Ota dolnorakouský, Oldřich Heimburský, šlechta štýrská, korutanská, kraňská, patriarcha Aquilejský, vév. Amadeus Savojský, kantony Uri, Schwyz a Unterwalden a j. v., k němuž přistoupil i Václav II., chtěje užiti příhodné chvíle k nabytí dědictví odňatého jeho otci. Ale obratným chováním Albrechtovým, jenž svému soupeři o trůn německý, Adolfu nasavskému, v rozhodném okamžiku chytře ustoupil, byl již v srpnu r. 1293 zjednán mír s Václavem, který prý značí vítězství moci zeměpanské oproti stavům zemí německo-rak., a zachránil tyto země před předčasným vývojem stavovské přemoci, před osudem Čech a Moravy, na celých téměř sto let. — »Kleine Mittheilungen« přinášejí: Das Recht der Stadt Friesach in Kärnthen vom J. 1339, dlouho pohřešované a nyní roku 1900 v archivě kláštera sv. Petra v Solnohradě nalezené. — *Ergänzungsband VI*, 1901 (na oslavu Sicklovu): *O. Redlich*, Geschäftsurkunde und Beweisurkunde; římská listina pozbyla v národních právech germanských povahy listiny dispositivní a stala se pouhou listinou průvodní, teprve ve 12. stol. objevují se v Německu pečetěné listiny jako právotvorné. — *H. v. Voltelini*, Spuren des rhäto-romanischen Rechtes in Tirol: I. Lex Romana Curiensis, II. Die rhätisch-roman. Urkunde. — *L. Fejérpataky*, Die Urkunden König Belas III. von Ungarn (1172—96); ukazuje zásluhy krále Bely III o pevnou organisaci král. uh. kanceláře. — *B. Bretholz*, Mocran et Mocran; zur Kritik der gold. Bulle K. Friedrich II. für Mähren vom J. 1212; vykládá, že ve zlaté bulle cís. Fridricha II. z 26./9. 1212 (Erben Reg. I. č. 533) slova »Mocran et Mocran« omylem písařským položena místo »marchionatum Moraviae«, že tedy touto listinou cís. Fridrich Vladislavovi udělil Moravu, která v té době byla prý ještě říšským lénem, což ovšem lze theoreticky připustiti se stanoviska řím.-něm. císařů. — *O. Doublier*, Formalakte beim Eintritte in die altnorweg. Gefolgschaft. — *T. Schön*, Die Landvögte des Reiches in Ober- und Niederschwaben bis 1486. — *K. Schalk*, Sociale Momente in der Verfassungsgesch. der florentin. Republik. — *M. Vancsa*, Die ältesten Steuerbekenntnisse der Stände in Oesterr. unter der Enns; zajímavý příspěvek k dějinám bernictví dolnorak. v 16. stol. — *W. Erben*, Ursprung u. Entwickelung der deutsch. Kriegsartikel; vývoj t. zv. válečných článků 16., 17. a 18. stol. a význam jich pro dějiny vojenské správy v říši Německé. — *A. Veltzé*, Die Wiener Stadtguardia; stručné dějiny této vídeňské vojenské a bezpečnostní stráže od jejího vzniku až do rozpuštění r. 1741, výtah to z větší k tisku připravené práce autorovy. — *H. Forst*, Die deutschen Reichstruppen im Türkenkriege 1664; příspěvek k dějinám organisace říš. správy vojenské. — *E. Wertheimer*, Baron Hompesch und Josef II.; příspěvek k dějinám centralisačních plánů cís. Josefa II. v Uhrách — *A. Kienast*, FZM. Benedek und das Februar-Patent — *F. Zimmermann*, Zur siebenbürgisch-deutschen Geschichtschreibung, besonders über die Besiedlungsfrage. — *E. Richter*, Neue Erörterungen zum hist. Atlas der österr. Alpenländer; navrhuje, aby na jediné mapě velikého měřítka znázornily se různé po sobě jdoucí změny territoriální. *D.*

Mittheilungen des Vereins für Gesch. d. Deutschen in Böhmen. Sv. 37. (1899—1900). *H. Hallwich*. Der Herzog von Reichstadt; vévodství Zákupské bylo zřízeno z t. zv. bavorskofalckých statků, které dle § 101 závěrečné akty kongresu Vídeňského spadly na krále českého, a jež cís. František kabinetním listem z 2. května 1818 povýšil na vévodství ze své moci

»als regierender König von Böhmen«, však jen k doživotnímu užívání nešťastného syna Napoleonova; zrušení této dočasné instituce stalo se bezformálně ipso facto, dekrety o tom vydány nebyly. — *A. Werhold*, Zur wirtsch. u. staatsr. Entwickelung des Egerlandes, zevrubně a kriticky probírá nejstarší dějiny Chebska až do doby Přemysla II., s častou polemikou s Gradlem. — *H. v. Zeissberg*, Zur Gelehrtengesch. im XVIII Jht.; otiskl rukop. poznámky k schematismu z 1797, pokud jde o členy Pražské university; při právnické fakultě uvedeno, že Jos. Mader narodil se ve Vídni 8. IX. 1754, Václav Dienzenhofer v Praze 25. I. 1750, Ign. Butschek v Příboru 6. IV. 1740, Michal Schuster v Praze 7. IV. 1767 a Jos. Veith v Praze 13. III. 1766. — *Jos. Neuwirth*, Die Ordnung der Krummauer Steinmetzer, Maurer und Zimmerleute aus dem J. 1564; řád vydaný něm Vilémem z Rožmberka na zákl. řádu řezenského z r. 1459, s dobrým úvodem. **Sv. 38.:** *Val. Schmidt*, Beiträge zur Wirtschaftsgesch. d. Deutschen in Südböhmen, IV.; podrobně probírají se výrobní poměry sladu a právo mílové. — *Ad. Horčička*, Zur Gesch des Nürnberger Handels nach Böhmen 1512. — **Sv. 39.:** *K. Uhlirz*, Die Errichtung des Prager Bisthums; chce rehabilitovati zprávu Othlohovu z r. 1052. — *Ad. Zycha*, Über die Echtheit der Iglauer Stadthandfeste von 1249; uznává tuto pro městské i horní právo důležitou listinu za pravou a datuje ji mezi 15. a 24. srpnem 1249; bylať prý sepsána městským notářem po jednání s králem a proto vykazuje formy obojí kanceláře. — *Ant. Mörath*, Die deut. Zunftordnung der Krummauer Müller aus d. 2. Hälfte des 16. Jhts.; Vilém z Rožmberka zajisté udělil Krumlovským mlynářům jich řád, jako i jiným pořádkům; ten se nezachoval, ale známo potvrzení Matyášem II. z roku 1614, kde uprostřed protokolních částí jsou pojaty artikule německým jazykem. — *J. Haudeck*. Dorfrecht in alter Zeit; objasňuje význam výroční přehlídky cest a mezí vesnických se závěrečným popíjením (»Tauschk'n«; dle zápisu z r. 1718). — Dr. *A. Marian*, Das bürgerl. Bräuhaus in Aussig; zároveň příspěvek k dějinám čes. pivovarství, jako příloha připojeny artikule sladovnického cechu z r. 1583 a přehled pravovár. domů v Ústí 1660 a 1791. — *Nic. Scheid*, Ein Beitrag zur Schulgesch. Böhmens im 17. Jhdt ; dle zprávy P. Avanciniho, jesuitského visitátora Čech, z r. 1675, příslušníci řádu mají nutně hned z počátku naučiti se oběma jazykům, a pokud toho není, nemají se učiti řečem jiným. — Dr. *K. Siegl*, Das Egerer Achtbuch aus d. Zeit v. 1310—1390; popisuje a otiskuje tuto nejstarší soudní knihu, jakož i stručně líčí starší soudnictví chebské, kde v soudu (Pflegegericht) zasedalo pod předsednictvím zem. soudce resp. purkmistra 6, později 7 soudců, z polovice šlechtici okresu, z polovice vznešenější městští radní. — Dr. *Alfr. Raschek*, Die Zunftordnung der Schlosser in Krummau v. J. 1593; otiskuje se něm řád Petra Voka z Rožmberka, daný cechu zámečníků, puškařů a ostrožníků podle vzoru z Malé Strany Pražské. *T.*

Mittheilungen des Nordböhmischen Excursions-Clubs. XXIV. (1901). *A. Paudler*, Über Ortsnamenforschung. Teprve novější doba po »naivních« počátcích zavedla »filologický« dogmatismus, který nyní stal se »slavofilský«, a vedle »slavomanů« jsou prý jím i »slavofilové« německého původu nakaženi. K poslednějším, kteří takto pomohli Slovanům posunouti hranici slovanských jmen až do Durynska, dopouštějíce toto vědecké lupičství, počítá i chebského Gradla — v protivě k dessavskému Wäschkemu; *Gradlův* spis »Die Ortsnamen im Fichtelgebirge und in dessen Vorlanden« podrobuje vůbec obšírné kritice. — *A. Paudler*, Gestoppelt (klasobraní); mezi rozmanitými drobnostmi krátké zprávy o češích a průmyslu (str. 51) a zakládání vesnic (52). — *A. Paudler*, Zur Geschichte des Glases. — *F. Richter*, Die Maurerzunft in Hirschberg. — *H. Eichler*, Ein altes Gerichtsbuch von Marschen (od 1563—1690, obsahuje trhy, úpravy hranic, narovnání, záznamy o robotách i dědičných úrocích, a »pokuty«, rugy). — *K. Wendler*, Gerichtsbarkeit in Oschitz: uvádí některá bližší data z l. 1604—1754 o hrdelním právu a tortuře v Osečné (Palacký, Pop. 95) a několik trestních rozsudků z městských knih

z l. 1556—1769. — *Ed. Brehm*, Zur Strafrechtspflege im nördlichen Böhmen. — *J. Gierschick*, Zur Geschichte der Thonwaaren-Industrie in Böhmen. — *H. Ankert*, Mauttarife der Leitmeritzer Elbebrücke; otiskuje se kopie privilegia, kterým Ladislav 1454 vysazuje Litoměřickým mýto na první tamní most dřevěný, 1452 vystavěný, i privilej Marie Terezie o zvýšení mostního mýta 1751; dodatkem (v č. 4) podány z výsady Jiřího i Vladislava (1470, 1473, 1497). — *J. Helbig*, Bürgerrechtserwerbungen in Friedland (z l. 1583—1800). — *A. Kirschner*, Gedenkjahre der Industrie; ein Beitrag zur Gesch. der deut. Industrie Böhmens bis zum J. 1860. (Začínají se rokem 950, kdy »rýžování zlata již v Čechách průmyslem«.) — *A. Paudler*, Wasserzins in Nieder-Koblitz. — Die Gründung der Leipaer Klosterpfarrei; actenmässige Darstellung im Klostergedenkbuche. *E.*

Zeitschrift des Vereines f. Gesch. Mährens u. Schlesiens. R. 1900: *Ottokar Stoklaska*, Alte Brünner Testamente; zpráva o knihách, založených r. 1391, s opisy testamentů ze středověku. — *J. Loserth*, Die Stände Mährens und die protestantishen Stände Oesterreichs ob und unter der Enus in der 2. Hälfte d. J. 1608, mit einigen noch ungedr. Briefen Carls von Zierotin; dějiny unie mezi stavy uher., mor. a rak. k svržení Rudolfa II. a pozdvižení Matiáše na trůn. — *Emil Soffé*, Peter Rit. von Chlumecký als Geschichtsschreiber; životopis i posouzení literární činnosti tohoto historika mor., jenž napsal cenné dějiny doby K. ze Žerotína a též více spisů právní historie se dotýkajících. — Drobnější články: *J. Kux*, Der Erbschaftsprocess nach dem Littauer Fürstenrichter Stephan Münnich. — Preisenhammer Luxusverbote; usnešení měst. rady Novo-Jičínské z 1654. — *B. Bretholz*, Einige Brünner Rechtssprüche für Heinrichs Bitesch aus dem 15. Jht. — **R. 1901:** Drobnější články: *W. Feltschik sen*, Die Gründung von Klein Kunewald; kolonisace na Kravařsku, dotýká se též poměrů poddanských. — *A. Raab*, Archivalien in Mauerspinden; registruje se více nalezených důležitých listin pro právní dějiny moravské. — *B. Bretholz*, Mocran et Mocran (článek týž jako v M. J. ö. G., Ergänz. VI., v. t.). *D.*

Zeitschrift f. Gesch. u. Alterthum Schlesiens. Sv. 34. (1900): *Schulz*, Der Kampf der schles. Kaufmannschaft gegen das Triester Magazin (1729 39). — *K. Wutke*, Die Vitriolgewinnung im Bisthumlande Neisse. — *W. Schulte*, Beiträge zur Gesch. der ältesten deut. Besiedlung in Schlesien: I. Löwenberg; líčí první sporadické pokusy něm. kolonisace za vév. Jindřicha I. v župě Boboranův a sice začíná městem Löwenbergem jako středem něm. kolonisace v této župě. — **Sv. 35.** (1901): *O. Beyer*, Schuldenwesen der Stadt Breslau im 14. u. 15. Jht. mit bes. Berücksichtigung der Verschuldung durch Rentenverkauf. — *H. Wendt*, Die Verpfändung der Johannitercommende Corpus Christi; líčí zastavení řečené kommendy Ferd. I. městu Vratislavi a snahu tohoto o úplné její získání, dotýkaje se též různých poměrů právních v 16. a 17. stol. — *K. Wutke*, Der Ausgang der Bergregalität des Fürstbischofs von Breslau unter der preuss. Herrschaft; líčí spor mezi pruskou vládou a kníž. bisk. Vratislavským o horní regál v knížectví nisském na konci 18. stol. u srovnání s právy ostatních údělných knížat slezských. — Dr. *Chrząscz*, Geschichte der Toster Burg und der Herrschaft Tost-Preiskretscham in Oberschlesien währ. d. XVI. Jht.; II. díl, dotýká se též právních a poddanských poměrů. — *H. Fechner*, Friedrichs des Grossen und seiner beiden Nachfolger Garnhandelpolitik in Schlesien 1741—1806. — *K. Wutke*, Eine archiv Forschungsreise durch den Kreis Ohlau (October bis December 1897), registruje též četné prameny právní. *D.*

Neues Lausitzisches Magazin. Sv. 76. (1900) obsahuje rejstřík všech svazků (1822—1899). Z něho vyznačujeme zde pojednání: *Boetticher*, Bautzener Marktzeichen (69, 49); *K. Knothe*, Grundlagen zu einer Rechtsgeschichte der Oberlausitz von ältester Zeit bis Mitte des 16 Jhts. (sv. 53, 161—406); *L. Grosse*,

Entwickelung der Verfassung und des öffentlichen Rechtes der Niederlausitz seit d. J. 1635 (55, 1—232); *Neumann*, Magdeburger Schöppenssprüche im Rathsarchiv in Görlitz (28. 105); *Schönwälder*, Das Lausitzer Fehmgericht (56, 359); *Knothe*, Das Fehmgericht in der Oberlausitz (53, 252). *Seeliger*, Das Fehmgericht (72, 8); *Boetticher*, Die Rügengerichte in Görlitz u. Löbau (73, 202); *Korschelt*, Die Strafen der Vorzeit in der Oberlausitz (63, 306); *Jentsch*, Die altgubener Justiz (58, 418); *Neumann*, Das alte Landding in Niederlausitz (38, 166); *Edelmann*, Alte Zins-, Renten- und Geldwirtschaft in der Oberlausitz (50, 179); *Knothe*, Die Stellung der Gutsunterthanen in der Oberlausitz (61, 159); *Böhmer*, Das Duell, eine wissensch. Kritik (39, 352); *Costa*, Die Ehre (38, 232); *Schubert*, Von Begründung des Civileigenthums an den Allodialgrundstücken in der sächs. Oberlausitz (20, 384); *Pfeiffer*, Das Verhältniss der Oberlausitz zur Krone Böhmen (50, 77); *Peschek*, Gesch. der Industrie und des Handels in der Oberlausitz (27, 169; 28, 1; 29, 1); *Boetticher*, Die wend. Obedienzdörfer (70, 172). *T.* — **Sv. 77.** 1901): *R. Jecht*, Der älteste liber vocationum der Stadt Görlitz von etwa 1390—1414; zpráva o městské knize v bibliothece Hornolužické společnosti věd ve Zhořelci, jež obsahuje především zápisy předvolání obžalovaných pro různé zločiny, ale i krátké poznámky o dalším průběhu dotyčného processu před příseżným soudem Zhořeleckým na konci 14. a poč. 15. stol. — *P. Arras*, Regestenbeiträge zur Gesch. des Bundes der Sechsstädte der Oberlausitz von 1531—50 z listin archivu Budišínského). — *Th. Stock*, Fünfzehn Schöppenbücher aus dem Kreise Rothenburg in der Oberlausitz (soustavný výtah z knih, obsahujících zápisy trhových smluv). — *J. Helbig*, Regesten-Nachtrag zur Gesch. des Lehensadels und der Herrschaften Friedland u. Seidenberg (regesta hlavně ze starších knih Fridlandských z l. 1493—1606). — *Paul Arras*, Die Bekenntnisse des J. 1430 (výpisky příznání obviněných před měst. trestním soudem Budišínským). — *W. v. Boetticher*, Recess v. J. 1601 zw. d. Kloster Marienstern u den Unterthanen des Eigenschen Kreises wegen der Hufengelder *D.*

Mittheilungen des hist. Vereines für Steiermark, 18. Heft (1900): *F. Bischoff*, Zur Lebensgeschichte des Grafen Carlo della Torre, ein Beitrag zur Gesch. des Adels und der Rechtspflege im 17. Jht. — *A. Gubo*, Pettauer Schützenordnung (z l. 1692—1713). *D.*

Mittheilungen des Musealvereines für Krain, 1900: *Lukas Pintar*, Eine alte »Fede« aus dem 16. Jahrh. (otištěn zdravotní pas z doby moru v r. 1555, osvědčující, že cestující přichází z kraje morem nestíženého). — *Fr. Kommatar*, Ein Copialbuch des Klosters Freudenthal (75 regest listin z 13. a 14. stol., z nichž mnohé dotýkají se právních poměrů). — *Th. Elze*, Die Abstammung der Gotschever. — **R. 1901:** *K. Črnogolar*, Zwei Pest Erlässe vom J. 1713 (výnos zem. vicedomátu Kraňského). — *F. Kommatar*, Ein Cartular der Karthause Pletriach (92 regest listin z 14. a 15. stol., z nichž mnohé důležity pro právní poměry kláštera). *D.*

Carinthia, 1901: *A. Jaksch*, Prinz Eugen von Savoyen und die Kärntner Landstandschaft (o udělení práva stavovského princi Eug. Savojskému stavy korutanskými r. 1717). — *R. Dürnwirth*, Johann Reinhard, Magister sanitatis und die Pest im Oberlavantthale im J. 1680; líčí průběh moru v hor. údolí Labudském i policejní opatření proti němu. — *A. Starzer*, Das Versatzamt in Klagenfurt; líčí zřízení první zastavárny a půjčovní banky v Korutanech r. 1768, její stanovy a další osudy až do jejího pozemštění r. 1883. *D.*

(Dokončení příště.)

Z časopisů slovanských r. 1901. Podává *Jos. Čermák.*

Kwartalnik historyczny, XV., 1901. *Kariejew*, O studyach z zakresu zachodniej Evropy w Rosyi Slovutný sociolog ruský podává kritický přehled ruských prací z dějin západní Evropy. Zejména vytýká pro dobu feudalismu práce

Guerrierovy, Vinogradovy, Kowalewského, pro dobu theokratismu práce *Guerrierovy, Trubieckého*. Reformací zabýval se *Osokin*, humanismem *Korelin*. Historie velké franc. revoluce a sociálních poměrů ji předcházejících týkají se práce *Guerrierovy, Karějevovy, Kowalewského*. Sociálními a politickými proudy XIX. st. zabývají se práce *Ťanžulovy, Čičerinovy, Tugon-Baranovského*. Pozornost ruských historiků obrácena hlavně k dějinám německým, anglickým, francouzským, ze slovanských zejména k českým (*Jasinskij*, Паденіе земскаго строя въ Чехіи a j.).

Ateneum, 1901. *Kochanowski*, Stosław Łaguna jako historyk.

Przegląd prawa i administracyi, XXVI., 1901. Dr. *St. Kutrzeba*, Studya do historie sądownictwa w Polsce. Autor, od něhož 1901 vyšla v Rozprawach Akademie umiejętności v Krakově práce: Sądy ziemskie i grodzkie w wiekach średnich, I. Województwo Krakowskie (1374—1501), podává několik dalších studií k historii soudnictví polského: ostatni wiek wieców krakowskich (jich rozvoj a zánik 1511—78), o reformě soudů ve vévodství Krakovském v l. 1765—96) o soudní organisaci v knížectví severském ve středověku (pod vládou biskupů krakovských), o geografii soudů zemských od XVI. do XVIII. st., o soudnictví nad židy ve vévodství krakovském (ve směru tom uveřejnil autor též v *Przewodniku nauk. i liter.* 1901 práci: Stanowisko prawne żydów w Polsce w wiekach średnich).

Университ. Извѣстія, Kijev, 1901. Soukr. docent *A. K. Mitjukov* podává svou úvodní přednášku ke čtením konaným r. 1900 o rodinném a dědickém právu římském: Общность имущества въ семьѣ какъ историческая основа наслѣдованія; právně-srovnávací studie, dotýkající se práva římského, řeckého, germanského a ruského; je příspěvkem k otázce zádružné. — Soukr. doc. *V. K. Piskorskij*, Крѣпостное право въ Каталоніи въ средніе вѣка; líčí vznik, rozklad a zánik nevolnického práva v Katalonii a to od dob francských do konce XV. st. — *M V. Dovnar-Zapoljskij*, Государственое хозяиство Литовской Руси при Ягеллонахъ.

Журналъ минист. народнаго просвѣщенія, 1901. Přináší kritický přehled po novější literatuře sociální historie anglické doby Tudorovské. *Kločkov*, Къ вопросу о складникахъ; příspěvek k této otázce ruského práva (skladničestvo); jíž zabývali se již Jefimenková, Lučickij, Lappo-Danilevskij, Vladimirskij-Budanov a j.

Ученыя записки имп. казаньскаго университета, Kazaň, 1901. *Chvostov*, Хозяйственый переворотъ въ древней Спартѣ. — *J. Firsov*, Правительство и общество въ ихъ отношеніяхъ къ внѣшней торговлѣ Россіи въ царствованіе Екатерины II. Dosud vyšla první část, jednající o obchodních poměrech ruských v době Kateřiny II. a příčinách jich úpadku.

Сборникъ матеріаловъ для описанія мѣстностей и племенъ Кавказа, 1901. Příspěvky k ethnologické jurisprudenci obsahují články *V. V. Vasiljkova*, Очеркъ быта темиргоевцевъ. Líčí právní zvyky tohoto plemene kavkazského: ataličestvo, mléčné příbuzenství, mimo to jiné svazky »klatvenoje bratstvo«, obyčejové právo při rozdělování majetku, krugovaja pomoc. — Podobný článek *G Gubanova*, Очеркъ жизни Калмыковъ на Терекѣ.

Периодическо списаніе на българского книжовно дружство, Sofie, LXII. 1901. Obšírný a věcný referát *S. S. Bobčeva* o spise doc. *G. T. Danailova*, Единъ паметникъ на старото българско право (Законъ соуднѣій люди); referát sám příspěvkem k srovnávací jurisprudenci, všímá si práva slovanského vůbec (referent cituje Jirečka, Hubeho, Maciejowského a j.).

Бранич 1901, r. VIII. přináší z právní historie od *Č. Markoviće*, О проблему обште историје развића права и обичаја, překlad práce dra. R. Hildebranda; mimo to různá materialia pro právní historii srbskou (novější).

Právo občanské.

Přehled literatury rakouského všeobecného práva občanského za rok 1901.

Z prací týkajících se celku vytknouti sluší především první díl *Stubenrauchova* kommentáře k občanskému zákonníku, jejž v osmém vydání vydali *M. Schuster* a *Schreiber* a k němuž přispěli *Seiller*, *Bloch*, *Krapf*, *Wehli*, *G. Schuster*, *Ohmeyer* a *Cramer;* o něm referuje *Till* v Přeglądě prawa i admin. str. 964. — V řeči polské vycházelo pokračování kommentáře *Jaworského* k občanskému zákonníku; zprávu podává *Till* v Přeglądě str. 64 (§§ 5—38) a str. 387 (§§ 33—43). — Ve sbírce katechismů vydal *Joklík* katechismus občanského práva rakouského.

K materialiím všeobecného občanského zákonníka sděluje *Stupecký* ve Sborníku věd právních a státních I. str. 465 a v Zt. f. Notariat str. 322 dva poradní protokoly ze dne 4. a dne 22. ledna 1810, jež považovány byly za ztracené; zprávu podává o tom *A. Ehrenzweig* v Zt. f. Not. str. 314.

Nový polský překlad občanského zákonníka vydali *Wacyk*, *Szuchiewicz* a *Czermak*; referát o něm obsahuje Reforma sądowa str. 60.

O novém směru (hospodářském) v nauce soukromého práva píše *Hošovskij* v rusínském časopise právn. a ekonom. I. str. 1—12.

Sbírky rozhodnutí nejvyššího soudu, vydávané *Pfaffem*, *Scheyem* a *Krupským* vyšel svazek 36 nové řady 2), obsahující rozhodnutí z r. 1899 a svazek 34 (staré řady), obsahující rozhodnutí z r. 1896 a 1897; sbírky rozhodnutí nejvyššího soudu, vydávané týmž soudem a tvořící přílohy k věstníku ministerstva spravedlnosti vyšel svazek první nové řady, jenž obsahuje rozhodnutí z let 1898—1900.

Styky práva občanského s jinými obory práva jsou předmětem několika prací. *Steinbach* přednášel o zastoupení zájmu veřejného v oboru práva soukromého (obhájce svazku manželského, souhlas katastru s knihou pozemkovou, ochrana majitelů dílčích úpisů, ochrana známek, vzorků); referáty o této přednášce přinášejí Ger.-Zt. str. 400 a Ger.-Halle 102. — *Tilschův* spis o vlivu nových zákonů processních na právo hmotné vyšel v druhém rozmnoženém vydání; referáty o tom podávají *Randa* v Sborníku věd pr. a st. II. str. 177, *Pavlíček* v GZ. str. 271, *Till* v Přeglądě pr. i adm. str. 63, 720, *Petschek* v Jur. V.-J.-S. str. 197, *Ohmeyer* v Jur. Bl. str. 427, *Schneider* v Kirchenheim's Centralblatt XX. str. 342, ... *t* v Čas. Č. Adv. II. str. 47, *anon.* v Zpr. pr. jedn. mor. str. 143, *Hémard* v Bull. de la Soc. de Lég. comp. XXXIII. str. 119, polský překlad u výtahu od *Rosenthala* vychází v Reformě sądowé str. 76 násl. — *Jos. Růžička* v hovorně Právníka str. 58 uveřejnil stať: Zákon patentový a právo občanské a processní. — *Sternberg* jedná v GH. str. 89 o soukromoprávní stránce nové daně na jízdní lístky, o čemž píše i *H. Schreiber* v Ö. Eisenb.-Zt. XXIV. č. 23.

I. Díl všeobecný.

O mezinárodním právě soukromém v zákonníku rakouském píše *Jaworski* v Przeglądě pr. i adm. str. 249 (výňatek z komentáře svrchu dotčeného). — *Walkerova* přednáška, uveřejněná v Zt. f. Not. str. 98. pojednává o fikci všeobecné znalosti práva a jejích následcích sociálních. — *Menoušek* uveřejnil v Právníku str. 477 úvahu k § 19 obč. zák. pod titulem: Moc a právo. — Nauky o osobách dotýkají se články *Horten-ův* o processní způsobilosti v Gell. C.-Bl. str. 961 a *Pinskerův* o várečných měšťanstvech v Právníku str. 297.

Randa ve Sborníku I. str. 1 píše o otázce, stačí-li obvyklé roztřídění soukromých práv dle jich obsahu (vzhledem k ochraně statků immateriálních), referát o tomto článku přináší Mjesečnik chorvatský str. 264.

II. Právo věcné.

O Demeliově Věcném právu referuje v Kirchenheimově Centr.-Bl. XX. str. 152 *Brunner*. — Různých otázek práva věcného dotýká se *Kastner* v článku o materiálním právu exekuce v Ger.-Zt. str. 152, zejm. o nabývání věcných práv v exekuci.

O držení ve světle theorie Wróblewského píše *Chlamtacz* v Przeglądě pr. i adm. str. 401. — O držení zástavy jak movité tak nemovité pojednává *Reinhold* v G.-Halle str. 534. — Referát *Pfersche-ův* o spise Schey-ově o bezelstném a nepoctivém držiteli obsahuje Krit. V.-J.-S. str. 401. — Kritiku prozatimní zápovědi stavby dle § 340 obč. zák. podává *Juster* v GH. str. 97, pojednávaje zároveň o poměru této zápovědi k mezitimním opatřením dle § 458 c. ř. s. a § 381 ex. ř.

Referáty o Randově Právu vlastnickém napsali *Zoll* ml. v Czasopismu krakovském str. 254 a *Tilsch* v Přeglądu pr. i adm. str. 218. — Úvahu o díle Pinińského: Pojem a hranice práva vlastnického dle práva římského podává *Randa* v Právníku str. 37, dotýkaje se i otázek práva rakouského, zejména v příčině obtěžování sousedů kouřem, hlomozem atd.; o témž díle referují *Chlamtacz* v Přeglądě str. 123 a *I. D.* v rusínském Časopise právn. II. str. 5 ref. — Nauky o spoluvlastnictví dotýká se článek *Ohmeyerův* o exekuci na práva dílčí v GZ str. 169. — O právní povaze pozemku, jenž jest ve spoluvlastnictví jakožto výkupné za služebnosti přináležející dříve více usedlostem, píše *Mohorič* v Slovenském právníku str. 289. — O právu vyvlastnění pro stavby vodních drah a upravení řek pojednává vzhledem k zákonu ze dne 11. června 1901 č. 66 ř. z. *Krasny* v GZ. str. 363. — O žalobách v případech vyvlastnění zejména pro účely železniční píše *Junghans* v GH. str. 145, *týž* v GH. str. 375 obírá se odhadem předmětu vyvlastněného. — Kapitalisační míra úroková při odhadu nemovitostí jest předmětem článku *Boubelova* v Zpr. Pr. jedn. mor. str. 97.

O otázce, kterak nabývá ve vlastnictví nemovité věci exekučně prodané, jedná *Randa* v Právníku str. 657 (příklepem bez ohledu na poctivost vydražitelovu). — O poměru vydražitele nemovitosti v knihách pozemkových zapsané k neknihovním věcným právům osob třetích dle nového řádu exekučního, píše *Flieder* v Právníku str. 585. — Titulus acquirendi při vlastnické žalobě o nemovitost jest předmětem článku *Horvatova* v chorvatském Měsíčníku. — O povaze nároku prvního kupce na movitou věc ponechanou u prodavače, tímto však dále zcizenou a odevzdanou, jedná *Vacek* v Právníku str. 658. — Studii o § 371 obč. zák. (o vlastnické žalobě na vydání věcí nerozeznatelných, zejm peněz) na základě judikatury podává *Zoll* ml. v Czasopismu prawn. i ekonom. str. 170. — Otázkou, kdy přechází na adressáta vlastnictví zboží zabývá se *S. M.* v Gazz. d. Trib. str. 84.

Spis o zákoně knihovním v praktickém užití vydal *Bartsch* ve Vídni. — O ústavě knih pozemkových v Rakousku a o zemských deskách píše *Offenhuber* v Zt. f. Not. str. 170 a 283. — Chorvatského práva knihovního, jež však spočívá na občanském zákonníku rakouském, týká se článek *Košutićův* o principu publicity v chorvatském Měsíčníku str. 625. — K otázce náležitosti ověření podpisů přispívá *Pikl* v GH. str. 182. — Nesrovnalostem, jež vyskytají se při stejných jmenech osobních v knihách pozemkových, chce čeliti *Berger* v Ger.-Zt. str. 317. — Historický článek *Stiebrův* o počátcích prenotace v Sborníku II. str. 38 obsahuje i příspěvek k vývoji náležitosti, by obsažen byl v listině právní důvod. — Několik slov o otázce, kterak jest postupovati, má-li býti zcizen a do knih pozemkových zapsán statek veřejný, obci náležitý, podává *Jos. Dvořák* v Právníku str. 145. — O vyhledávání pozemků železničních a o knihách železničních s vzorci vydal *Krušina* zvláštní spis v Praze, oznámený v Právníku str. 140; *týž* pojednává i v GH str. 285 o některých pochybných otázkách v řízení o vyhledávání pozemků železničních. — O kmenových statcích v Tyrolsku dle nové úpravy zákonné (zák. ze dne 12 června 1900 č. 47 z. z.) píše *Fiedler* ve Sborníku I. str. 395.

O některých otázkách práva vodního a právomoci ve věcech vodních jedná článek *Králův* v Gellerově Centr.-Bl. str. 538. — O promlčení práv vodních pojednání *Turnwald* z J. Bl. str. 377. — V Grünhut. časop. str. 405 uveřejnil *Král* pojednává o honitbě v Rakousku s hlediska vědy právní a národohospodářské, které vyšlo i v samostatném otisku ve Vídni (o tom *L.* ve Zprávách právn. jedn. mor. str. 196). — O soukromoprávné povaze smlouvy o dobývání nafty podány byly ve Lvovském tovaryšstvu právnickém dva referáty: *Dziedzice* a *Hofmokla*, kteréž otištěny jsou v Przeglądu prawa i administr. str 280, 770. — Reformy v zákonodárství naftovém navrhuje *Caro* v Czasopismě krakovském str. 44. — O právech autorském a patentním podán jest referát na jiném místě.

V příčině práva hypotekárního mnoho přetřásány byly otázky týkající se významu postoupení přednosti. V Právníku str. 28 dodává *Lošan* k loňským článkům svému a V. Fryce ještě několik slov o tom, jaký význam má postoupení knihovního pořadu, zvláště před výměnkem a na str. 468 *týž* dodává »ještě dvě slova« o postoupení knihovního pořadu, pojednávaje tu o těchto dvou otázkách: Vrací se pohledávka ustouplá pro případ pozdějšího zániku pohledávky předstouplé na své původní místo? a Poznamenána-li přednost před výměnkem, má výměnkář neb dědic jeho nárok nějaký na uhražovací kapitál?; *týž* v Právníku str. 616 zastává větu, že uhražovací kapitál za výměnek nelze vykázati k placení věřiteli předstupujícímu ani pro ten případ, když pohledávka předstouplá bezprostředně za výměnkem jest zjištěna. — Naproti tomu *Flieder* hájí v Právníku str. 651 náhled, že knihovní přednost propůjčená pohledávce před výměnkem a služebností bytu má pro případ nucené dražby úplnou záměnu knihovního pořadí v zápětí, když v době postupu knihovní přednosti neb aspoň v době rozpočtu mezi předstupující pohledávkou a výměnkem neb služebností bytu nebylo jiných věřitelů a oprávněných. K tomu odpovídá opět *Lošan* v Právníku str. 686. — Poznámky k postoupení přednosti vzhledem k § 218 ex. ř. podává i *Kenner* v Jur. Bl. str. 241. — O účinku postoupení přednosti před výměnkem píšou dále *Ziffer* v Ger.-H. str. 133 a *Apfelbaum* tamtéž str. 321. — O exekuci na zaniklou ale ještě nevymazanou pohledávku hypotekární pojednali *Em. Adler* v G.-Z. str. 181 (dodatek str. 245) a *Weisskopf* v Gellerově Centr.-Bl. str. 115. — O tom, může-li zástavní dlužník nevymazanou hypoteku postoupiti novému věřiteli na témž místě, kde původně jest zapsána, uvažuje *Dolenc* v Slovenském Právníku str. 173. — O otázce odpírání hypothekám pozdějšími věřiteli hypotekárními přednášel *Fischer-Colbrie*, přednáška ta uveřejněna jest v G.-Z. str. 241, o ní referuje *A. K.* v Jur. Bl. str. 99. — O hypothekách simultáních při rozpočtu a materiálním základě nároku dle § 222 ex. ř. jedná *Scheib* v Zt. f. Not. str. 36. — O témže nároku píše dále *Bordolo* v Jur Bl str. 423. — O užití cit. § 222 ex. ř. na zákonná práva zástavní fisku pojednává *Fux* v Jur. Bl. str. 13. — Příspěvek k § 237 ex. ř. a § 111 knih. zák. (o výmazu simultáních pohledávek) podává *Z.* v Právníku str. 507. — V Zt. f. Not. jedná *K. P.* o otázce, kdy lhůta k spravení záznamu práva zástavního jest důležitou a kdy tedy má býti povolena. — O přednosti zástavního práva za příspěvky do úrazoven a nemocenských pokladen píše *Hueber* v G. Centr. Bl. str 894. — O zvláštních předpisech v příčině výmazu práva zástavního vloženého pro majitele dílčích úpisů pojednává *M.* v Jur. Bl. str. 221. — V Praze vyšel koncem roku též spis *Worlův*: Výměnek v exekuci. — Exekucí více s národohospodářského stanoviska obírá se článek *Dresdnerův*: Úvěr a exekuce na nemovitosti v Grünhutově časopise str. 687. — O hypotece meliorační píše *Em. Adler* v Jur. V.-J.-S. XXXIII. str. 149. — Zda-li a jak třeba změniti zákon o zápůjčkách melioračních, jest otázka, o které přednášel *Lošťák* v Právnické jednotě dne 28. list. a 5. pros. 1901 (Právník str 845).

Mobilárního práva zástavního týká se článek *M. Fryce* o tom, je-li chráněn pachtýř usedlosti před mobilární exekucí, vedenou na jeho fundus instructus, v Právníku str. 405. — Otázky zaniknutí exekučního práva zástav-

ního na movitostech po roce dotýká se *Seidl* v Čas. č. adv. II., str. 93. — S otázkou zániku zástavního práva exekučního souvisí i spisek *Joklíkův:* Zastavení exekuce dle ex. ř. a související s tím instituce, vydaný v Praze, oznámení o něm má Čas. č. adv. II., str. 104.

V Ger.-Halle XLVI. str. 3. béře *Reinhold* opětně v pochybnost, zda pohledávky mohou vůbec býti zastaveny. — O exekučním zástavním právu na pohledávkách jedná *Petschek* ve spise: Exekuce na pohledávky, vydaném ve Vídni, o tom referují *Ohmeyer* v G.-Z. str. 380 a *Tilsch* ve Sborníku II., str. 205. — Objem exekučního práva zástavního při exekuci na pohledávky přesahující jest předmětem článku *Weisskopfova* v Grünhutově časopise str. 290; o tomto článku, jenž vyšel i o sobě, podává referát *M. St.* v Ger.-H. str. 315. — O exekuci na mzdu jedná článek *Pickův* v Grünhutově časopise XXVIII., str. 1; o separátním vydání obsahuje referát G.-Z. str. 301. — O užití předpisů o vyloučení z exekuce na platy diurnistů ve veřejných úřadech pojednává *Dostal* v Ger.-H. 399. — O zabavitelnosti diét a cestovného poslanců píše *Langrod* v Ger.-H. 125. — V článku o exekuci na právo patentní v G.-Z. str. 25 pojednává *Šuman* vůbec o přípustnosti práva zástavního na právo patentní v širším smyslu, totiž na právo z ohlášení patentu. — O exekuci na podniky živnostenské píše *Sternberg* v G.-H. str. 253.

III. Právo obligační.

Rak práva obligačního díl všeobecný obsahuje článek *Dněstrjanského* v rusínském Časopise II. str. 1—92. — Ve sbírce prostonárodních výkladů z oboru věd právních vyšel jako číslo XI. spis *Bohuslavův:* Věřitel a dlužník. — O povaze soudního smíru píše *Strobach* v Ger. H. str. 113. — O tom, zda cessus jest povinen plniti na pouhé vyzvání cessionářovo obsahující oznámení cesse, uvažuje *F. S.* v Zt. f. Not str. 348 — Referát o spise *Schrutkově* Pravost pohledávky jakožto náležitost kompensace obsahuje Reforma sądowa str. 55. — O námitce kompensace dle nového processu píše *Urban* v Jur. V.-J.-S. XXXIV. str. 1. — Též materiální stránky složení k soudu dotýká se článek *Coulonův* o formálním postupování při složení k soudu v Zt. f. Not. str. 4.

a) Smlouvy.

O některých otázkách nauky o smlouvách pojednává *Geller* ve svém Centr.-Bl. str. 97, zejména o uzavření smlouvy úřadem, jenž se usnáší kollegiálně, o nedostatcích formálních listiny notářské, o omylu při smlouvách, o odvolání přijetí. — Naukou o offertě a přijetí zabývá se i *Till* v článku o právním významu automatů v Przeglądě pr. i adm. str. 1; referáty o této práci, jež vyšla i o sobě, přinášejí: rusínský Časopis I., str. 18 od *Djakova*, Sborník v. pr. i st. II., str. 18 od *Tilsche* a Reforma sądowa str. 55. — Všeobecné nauky o smlouvách týká se i přednáška *Hellerova* a článek jeho o rakouském právu telefonním v Právníku str. 134, 225, v němž vykládá mimo poměr podnikatele k užívateli i poměr mezi několika užívateli (upravování právních poměrů rozhovorem telefonním). — O smlouvách jednostranně nemravných píše *Grabscheid* v Ger.-Z. str. 31, replikuje Ofnerovi, jenž tamtéž v č. 52 r. 1900 reagoval na Grabscheidův článek o nedovolených jednáních právních v č. 45—46 r. 1900. — Může-li býti zcizení advokátní kanceláře předmětem smlouvy, uvažuje anonym v Ger.-H. str. 343. — O vykonatelnosti nezažalovaných úroků (úroků z prodlení z přisouzené sumy) píše *Mohorič* v Slovenském Právníku str. 135.

O darováních s fideikomisární substitucí pojednává *Némethy* v Ger.-Zt. str. 125. — V Not. Zt. str. 236 zkoumá *Roztočil*, zda tak zvaná darování nemovitostí snoubencům jsou platná bez formy notářské. — Smluv trhových jež v řízení exekučním se uzavírají, týkají se články *Ohmeyerův* o převzetí dle § 271 ex. ř. v Jur. Bl. str. 447 a *Ciciův* o relicitaci v Gazz. d. Trib. str. 44. — *St.* referuje v Ger.-H. str. 315 o spisu *Janischově:* Práva a povinnosti z nájmu a pachtu, jenž vyšel 1900 v Č. Lípě. — O prohlídce najatých a zpachtovaných

předmětů vedle čl. XI. č. 1 u. z. k s. ř. píše *Dolenský* v Zprávách práv. jedn. mor. str. 145. — Reformu v řízení nájemním při nájmech na krátkou dobu navrhuje *Diamand* v Ger.-H str. 67. — Některé otázky z řízení ve věcech nájemních řeší *Škerlj* v Slovenském právníku str. 6. — K výkladu § 1101 obč. z. (zák. právo zástavní pronajímatelovo) přispívá *Fischböck* v Jur. Bl. str. 617. — V Jur. Bl. str. 487 referuje *Ohmeyer* o spise Pappafavově (vydaném 1900) o rozličných otázkách, týkajících se poměru kolonatního, zejména o tom, zda-li po skončení poměru kolonovi přísluší náhrada za náklady vyčistění půdy. — Systematický výklad čeledního řádu jako zvláštního druhu smlouvy námezdní vydal *Čadek*, o tom referuje —*š* v Právníku str. 397. — V Ger. H. str. 136 pojednává *Sternberg* o osnově zákona v příčině doplnění předpisů o smlouvě služební týkající se ošetřování nemocných, vyučování, vychování a jiných vyšších domácích a osobních služeb. — O pojmu a právním významu změny nebezpečí při smlouvě pojišťovací píše *Herrmann* v Grünhutově časopise str. 569, podávaje zároveň návrh de lege ferenda. — V Berlíně vyšel spis *Hauenschildův* o pojištění na život dle rakouského práva soukromého, referují o tom —*g* v Ger.-H. str. 106 a *Stross* v Jur. Bl. str. 545. — O pojištění ve prospěch dědiců pojednává *Král* v Jur. Bl. str. 27. — O konfliktu mezi zájmy pojištěného a věřiteli pozůstalostními v příčině summy pojištěné na případ smrti přednášel *Brecher*, obsah přednášky té přinášejí Jur. Bl. str. 606 a Ger.-H. str. 138. — V Právníku str. 290 píše *Skácel* na základě praktického případu o otázce, je-li pojišťovatel povinen vyplatiti náhradu škody, ačkoli pojistka ani vydána ani premie pojišťovací zaplacena nebyla. — O nároku na vrácení úhrady při obchodech differenčních jednají *Hammerschlag* v Jur. Bl. str. 553 a *A. Růžička* tamtéž str. 592. — O differenčních obchodech bursovních píše *Steiner* v Zt. f. Not. str. 397. — V Zt. f. Not. píše Anonym o osnově zákona v příčině nevybraných sum ze slosovaných papírů.

b) Závazky ex lege.

O Wellspacherově spisu Versio in rem, jenž vyšel r. 1900, referují *C....n* v Ger.-Z. str. 342, *Ehrenzweig* v Krit. V.-J.-S. str. 409 a *Brunner* v Kirchenheim's Centr.-Bl. str. 17. V Ger.-Zt. str. 275 píše *Max Pollak* o nároku dle § 1042 obč. z. na náhradu za výživu nemanželského dítěte, ovšem hlavně s ohledem na kompetenční předpis § 49 č. 2 jur. n.; italský překlad přináší Gazz. d. Trib str. 82. — V hovorně Právníku str. 648 jedná *B.* o upravení hranic. — Též otázek materiálního práva dotýká se spis *Worlův* De editione documentorum, vydaný v Praze, o němž přinášejí referát Zprávy právn. jedn. mor. str. 142.

c) Náhrada škody.

O ručení advokáta za nedopatření koncipientovo píše *Deutsch* v Ger.-H. str. 29, o zodpovědnosti advokáta vůbec dle disciplinárních předpisů a občanského práva pojednává *Roztočil* v Z. f. Not. str. 60. — *Žolger* přednášel o ručení státu, země, obce za škody spůsobené veřejnými nepokoji, uveřejněno ve Slovenském Právníku str. 129 a v Jur. Bl str. 77. — O určení bolestného přednášel *Neumann-Ettenreich*, otištěna jest přednáška ta v Ger. Zt. str. 417, referáty přinášejí Jur. Bl. str. 591 a Ger.-H. str. 127.

Co sluší rozuměti událostí u provozování ve smyslu zákona o povinném ručení železnic za úrazy na těle vykládá *T. A.* v Ger.-Zt. str. 224. — O ručení železnic za pohmoždění prstů píše *F.* v Jur. Bl. str. 17, k tomu dodává poznámky *R. L.* tamtéž str. 65 a k téže otázce vztahuje se i článek *L. Katze*: K praxi zákona o povinném ručení železnic v Jur. Bl. str. 225. — *Ohmeyer* podává v Jur. Bl. str. 261 zprávu o osnově v příčině rozšíření zákona o povinném ručení na železnice jiné než parou hnané. — Tamtéž str. 603 pojednává *Schneller* o nebezpečí vrchního vedení elektrického na základě rozhodnutí nejvyššího soudu. — Ve Sborníku II. str. 52 píše *Tilsch* o ručení dopravních podniků nenáležejících k železnicím parou hnaným, za úrazy na těle. — Ve Zprávách Právn. jedn. mor. str. 154 píše *Löffler* o ručení železnic za poškození věcí mimo smlouvu.

IV. Právo dědické.

O Andersově nástině práva dědického referuje *S. Š.* v rusínském časopise I. str. 21. — Nedostatky testamentu holografního vyličuje *Roztočil* v Zt. f. Not. str. 5. — *Rosin* uveřejňuje v Grünhutově časopise, str. 341 příspěvky k nauce o pořádku parentelním a počítání příbuzenství dle německého, rakouského, židovského a církevního práva. — O právním významu nároků příslušících manželu dle § 757 obč. z. píše K. W. v Slovenském Právníku XVI. č. 11. — Povinný díl a darování jest předmětem pojednání *Krčmářova* v Právníku str. 822. — Příspěvek k tomu, kdy lze mluviti o porušení dílu povinného, podává *Worel* v Právníku str. 362. — *Breuer* vydal ve Vídni spis: Kollace včítatelných dávek a pouhých darování a vliv její na určení povinného dílu; referaty podávají Arn. *Ehrenzweig* v Zt. f. Not. str. 239 a *P.* v G.-H. str. 457. — V Grünhutově časopise str. 161 pojednává *Landauer* o odúmrtí a hranicích dědického práva příbuzných, pojednání vyšlo i o sobě a referují o něm *Dub* v rusínském časopise II. str. 11 a nejmenovaný v Ger. Zt. str. 231. — K otázce vydání kaduka již incamerovaného zákonným dědicům píše *Král* v Ger.-Zt. str. 404. — Práva materialního dotýkají se článek *Glückův* o nynější praxi ve věcech pozůstalostních v kvartalníku krakovského spolku kandidatů notářství 1901 (referat o tom od *Roztočila* v Zt. f. Not. str. 71.) a článek *Groagův* o právní ochraně právnických osob cizozemských dle § 159 pat. v Ger.-H. str. 1. — O successi do fideikommissu Netolického vydal Pinsker spis, oznámený v Právníku str. 180.

V. Právo rodinné.

O Tillově rakouském právu manželském referují *Geller* ve svém Centr.-Bl. str. 127, *Jaworski* v Czasopismu krakovském str. 248 a *Tilsch* ve Sborníku I., str. 412. — *Kucharzewski* vydal polsky Počátky práva manželského, o nichž referát má Halban v Przeglądu pr. i adm. str. 701. — Anonym v Zt. f. Not. str. 353 navrhuje reformy v rak. právu manželském (k §§ 63, 64 obč. z.) — O dispensacích píše *Illasiewicz* v Gellerově Centr.-Bl. str. 782. — V Zt. f. Not. str. 161 píše nejmenovaný o nepřípustnosti rozloučení katolického manželství rakouského příslušníka v Německu. — Anonym tamtéž str. 164 pojednává o zápisu knihovním práva ze společenství statků mezi manžely dle § 1236 obč. z.

O povinnosti otce k výživě dětí pojednáno anonymně v Gazz. d. Trib. str. 94. — *Sternberg* píše v Zt. f. Not. str. 114 o právním poměru děda a báby k vnukům. — Několik slov k otázce, jakým spůsobem lze manželu prokázati nemanželský původ dítěte od jeho manželky v zákonné době zrozeného, podává *A. Černý* v Právníku str. 434. — O postavení matky dítěte ve sporu paternitním píše *Paupie* v Ger.-H. str. 331. — O zlém nakládání dětmi a ochraně jich pojednává *Eisler* v Ger.-Zt. str. 233. — V Zt. f. Not. str. 267 podává *Janisch* zprávu o tom, jak v jednotlivých obcích okresu Bastianperského osvědčila se instituce zvláštní obecní rady sirotčí. — Za příčinou ochrany dětí podává též nejmenovaný v Zt. f. Not str. 177 návrh na reformu poručenství. — Potioris nominatio v rakouském právu poručenském jest předmětem pojednání *L. Pfaffa* v Zt. f. Not. str. 369. — V Ger. Zt. str. 205 přimlouvá se *Wehli* za připouštění žen k úřadu poručnickému. — O adopci a legitimaci, hlavně s ohledem na nové předpisy kompetenční jednají *Lahr* v Ger. Zt. str. 19 a *A. Černý* v Právníku str. 101 — O zákonodárství v příčině chorých na duchu píše *Brunner* v Ger.-Zt. str. 197. — O opatrovnictví nad duševně chorými v Evropě v XIX. století jedná *Rychliński* v polském Ateneu.

Ochrany práv majitelů dílčích úpisů týkají se legislativní úvahy a návrhy *Randovy*, uveřejněné v Právníku str. 766, téže otázky dotýká se referat *J. P.* o návrhu Grünhutově. *Tilsch.*

Hlídka v oboru práv autorských za r. 1900 a 1901.

I. Principielní otázky společné všem oborům práv autorských č. původových v širším smyslu[1]) týká se úvaha dvor. rady prof. dra ryt. *Randy* »Stačí-li obvyklé roztřídění soukromých práv dle jich obsahu«, (kterouž první ročník »Sborníku« byl zahájen), kdež pojednává autor o povaze práv zmíněných a klassifikaci jich v soustavě soukromoprávní. Práva ta zahrnuje — ještě spolu s některými jinými absolutními právy směřujícími k ovládání objektů nehmotných — ve zvláštní třídu práv immaterialních či individualních, jež liší se podstatně od věcných práv tím, že předmětem jich není věc hmotná, od práv obligačních tím, že není tu zvláštního zavazujícího důvodu, kterým by určitá osoba k jistému plnění neb opominutí byla zavázána, od práv osobních tím, že neposkytují právní moci ani nad cizí ani nad vlastní osobou. Podstatně přiznává jim ráz majetkový; »jen právo autorovo (scil. v užším smyslu), majíc též ryze osobní stránku, může majetkového interessu postrádati; do jisté míry uznává moderní právo i při právu patentovém a známkovém ráz osobní, připouštějíc při osobním ublížení přisouzení pokuty.«

II. Domácí činnosti literární v oboru práva autorského v užším pojetí, totiž práva k dílům literárním, uměleckým a fotografickým, byla do jisté míry soustředivým bodem otázka přistoupení říše naší k mezinárodní konvenci Bernské, jež v živý pohyb přivedena anketou koncem r. 1899 se strany vlády zahájenou. Až posud zůstala otázka tato nerozřešenou, naproti tomu dostalo se positivní úpravy mezinárodnímu poměru s hlediska autorské ochrany pro říši naši nejdůležitějšímu, totiž poměru k říši Německé, a to státní smlouvou ze dne 30. prosince 1899, vyhlášenou v říšském zákoníku z r. 1901 pod čís. 50, jež účinkovati počala dnem 24. května 1901 a zaručuje dílům v jednom státě »domácím« (einheimisch) autorskou ochranu i ve státě druhém, pokud tam »domácími« nejsou; vzájemné takovéto ochrany se podle práva dřívějšího nedostávalo stran fotografií vůbec, strany děl literárních a uměleckých pak jen s jistým, nikterak přiměřeným obmezením.[2])

[1]) Širší pojetí názvu »autorské právo« (něm. Urheberrecht) zahrnuje právo k dílům literárním, uměleckým a fotografickým, právo patentní, právo ku vzorkům a modelům, jakož i — ač tu moment ochrany autorství již v pozadí ustupuje — též právo ochranných známek. (Srv. na př. *Daudeho* Lehrb. des Urheberrechts, kdež poslední tři obory shrnuje v titul »gewerbliches Urheberrecht«). — Co do českého názvosloví užívá úřední překlad v říš. zák. za německé »Urh.-R.« obratu »právo původské«. Dr. *K. V. Adámek* (O právu autorském 1898 str. 18 pozn. 2) zavrhuje obrat ten jako nesprávný a duchu jazyka se příčící, užívaje místo něho slova »právo původcovské«. Máme za to, že možno zcela správně za slovo »autorský« voliti odvozeninu od slova »původ«, jehožto užívá se nejen k označení objektivního vztahu příčinného, nýbrž též osobně k označení toho, »kdo něco sám od sebe začíná a dělá, auctor.« (Viz Jungmannův Slovník a příklady tam uvedené.) Arci však dáváme již pro libozvuk přednost formě »původový« na místě tvaru »původský« v úředním překladě užitého.

[2]) Dřívější německý zákon z 11. června 1870 o ochraně děl literárních a hudebních (jenž byl v platnosti až do 1. ledna r. 1902), podobně jako posud platný zák. z 9. ledna 1876 o ochraně uměl. děl výtvarných, chrání totiž (za

Výsledek ankety o připojení se říše naší ku konvenci Bernské sdělen byl ministrem spravedlnosti ve schůzi sněmovny poslanecké dne 29. března r. 1901 při jednání o dotčené právě státní smlouvě rakousko(uhersko)-německé; dle sdělení toho podáno bylo 50 dobrých zdání od akademií věd, vědeckých korporací, zvláště ve Vídni, v Praze a Lvově, dále od uměleckých ústavů a zástupců interessentů obchodu knihkupeckého a uměleckého; asi třetina z nich vyslovila se rozhodně pro připojení bez ohledu na platné právo, druhá třetina stejně rozhodně proti účasti v konvenci, ostatní pak přimlouvají se za přistoupení ku konvenci za podmínky modifikace tuzemského zákonodárství. Z diskusse konané za této příležitosti ve sněmovně poslanecké uvésti jest ještě, že s české strany posl. *Hořica* vřelou řečí přimlouval se za úpravu mezinárodní ochrany autorské a doporučoval přijetí resoluce (navržené a odůvodněné zpravodajem prof. drem Skedlem), by vláda otázku přistoupení ku Bernské úmluvě se zřetele nepouštěla.

Z dobrých zdání o otázce té tiskem uveřejněných předem dlužno uvésti vyjádření podané Českou Akademií cís. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění a Král. českou Společností nauk, vypracované dvor. radou prof. Drem *Ottem*, jež uveřejněno ve Věstníku České Akademie (R. IX. str. 307 sl.) Dobré zdání poukazuje k nesrovnalosti mezi pokročilou úpravou autorsko-právních poměrů tuzemských a nedostatečností platného u nás mezinárodního práva autorského, ve kterémžto směru od zásady vzájemnosti v patentu z r. 1846 (§ 39.) vyslovené upuštěno a — s výjimkou poměru k říši Německé — úprava vztahů těch zůstavena zvláštním smlouvám státním. Odůvodnění stanoviska toho ve vládní předloze (nesnadností na jisto postavení reciprocity) nelze pokládati za závažné, zejm. vzhledem k zásadě §u 33 obč. z. platné pro celé mezinárodní právo soukromé, jakož i k §u 271 c. ř. s. usnadňujícímu důkaz práva cizího. Litovati jest posavadního nepřistoupení k úmluvě Bernské; arci by však připojení to vyžadovalo přiměřených změn v zákoně našem, aby vyvarováno se bylo nestejného nakládání s tuzemci a cizozemci. Podrobnou úvahou přihlédá dále dobré zdání postupně k jednotlivým momentům, kdež jeví se různosti mezi normami rakouského práva autorského a ustanoveními úmluvy Bernské: tak zejména co do rozsahu právní ochrany autorské stran chráněných předmětů, co do autorova monopolu překladatelského, co do ochrany literárních plodů v denních listech uveřejněných, co do zákazu dramatisace románů a naopak romanisace dramat, jakož i posléze co do za-

dalších ještě podmínek) vyšlá díla cizinců, jen vyšla-li v území bývalého německého spolku; obdobné obmezení nastávalo následkem toho vzhledem k § 2. našeho zák. arci též v příčině rakouské ochrany literárních a uměleckých děl v Německu vyšlých. Nový německý zákon o právu původovém k dílům literárním a hudebním ze dne 19. června 1901 (s působností od 1. ledna 1902) neobsahuje vůbec ustanovení o ochraně výtvorů duševních v cizině vyšlých resp. výtvorů nevyšlých od autora-cizince pocházejících; nebýti výše uvedené státní smlouvy, by se tudíž nyní vůbec nedostávalo vzájemné ochrany stran literárních a hudebních děl, podobně jak tomu bylo dříve stran fotografií. (Zákon něm. o ochraně fotografií z 10. ledna 1876 totiž rovněž nemá v tom směru předpisu.) Nelze arci zatajiti, že ustanovení zmíněné státní smlouvy dávají podnět k četným pochybnostem a činí vzájemnou autorskou ochranu mezi oběma státy značně komplikovanou.

bavení neprávem rozmnožených výtisků, — a oceňuje dosah růzností těchto resp. vliv odchylných norem ve smlouvě obsažených na zájmy domácích autorů, nakladatelů i obecenstva. Jako výslednici jednotlivých těchto vývodů vytýká, že připojením se říše naší k Bernské smlouvě ani duševní a umělecká tvorba, ani spotřeba výrobků toho druhu poškození nemusí se obávati, dovozuje pak posléze ještě, že ani s veřejnoprávního stanoviska není námitek proti připojení takovému.

Se strany »Právnické jednoty Moravské« v Brně předloženy vládě dva posudky (Zprávy Právn. jednoty Mor., 1900, r. IX. str. 109 sl.; upozorněno tu také na stati uveřejněné v č. 83. a násl. »Mor. Orlice« z r. 1900), a sice jednak referát adv. dra *Jos. Růžičky* v Brně, jenž doporučí připojení se ku konvenci, ovšem za současné materielní opravy hlavních zásad nynějšího zákona resp. s opravou stylisace jeho a dále pro případ potřeby s náležitými opatřeními pro přechodní stadium za účelem odvrácení možných škod, — jednak posudek rady v. z. s. *Jar. Lisce*, jenž hájí stanovisko, že jest v zájmu rakouském, setrvati při platném zákoně, nepřistoupiti k Bernské unii a upravovati i na dále ochranu práv autorských zvláštními smlouvami státními. V odůvodnění dovozuje, že by přistoupení k úmluvě bylo sice pro autory s prospěchem — třeba ne valným — spojeno, rovněž nebylo by ke škodě nakladatelům, naproti tomu by však zhoubně působilo na duševní vývoj hlavně neněmeckých a neitalských národů naší říše.

Rovněž odmítavě vyslovuje se v příčině té adv. Dr. *A. Rudolf* (v Hradci Kr.) ve článku »Ochrana umění v Rakousku« v Časopisu českých advokátů 1901. č. 3. a 4., docházeje výkladem svým k závěrku, že by přistoupení k unii sice autorům bylo do jisté míry s prospěchem, nikoli však nakladatelům a obecenstvu.

Stanovisko s právě uvedenými do jisté míry shodné zaujímá hledící sem projev se strany polské, totiž ve »Przeglądu prawa i administracyi« XXV. (1900) str. 346 sl., 418 sl. uveřejněný referát dvor. rady a fin. prokuratora Dra *Wiktora Korna*, podaný ve Lvovském »Towarzystwie prawniczem«, kterýž po obšírném rozboru dotčených otázek se zvláštním zřetelem též na poměry polské, dochází k výsledku (str. 428), že by ze přistoupení ku konvenci Bernské domácím autorům poměrně jen neznačný — ne-li žádný — prospěch vzešel, spíše že by mělo za následek obtížení domácích konsumentů ve prospěch zahraničných autorů, jakož i že by v určitých případech autoři naši vydáni byli částečné ztrátě co do trvání ochrany autorské jim zákonodárstvím naším zaručené. — Referát tento stal se též předmětem živé diskusse ve jmenované korporaci, při čemž část řečníků hájila též stanovisko Bernské unii příznivé. V rozpravě této sděleno též, že také rusínská Ševčenkova nauková společnosť podala (Drem *Dniestrańskim*) v příčině té odmítavé dobré zdání. Bližší zmínku o tom jakož i o hledícím sem pojednání *Dniestrańskiho* v orgánu jmenované právě společnosti (»Časopis pravniča«) srv. ve Sborníku v. pr. a st. l. str. 438. — Nepříznivě hledí k otázce přistoupení také ještě další literární projev polský, totiž článek Dr. *Stan. Wróblewskiho* ve Krakovském sborníku »Czasopismo prawnicze i ekonomyczne« I. (1900) str. 460 sl. uveřejněný pod titulem »Austrya a berneńska umowa o między-

narodowej ochranie prav twórców«, v němž sdělen referát podaný krakovské Akademii věd a projednávaný též v krakovském právnickém tovaryšstvu; dovozuje v něm, že obávati jest se ze přistoupení k unii více méně závažných škodlivých účinků, nevyvážených prospěchem rázu, jak soudí, jen theoretického. — Naproti tomu důrazný přímluvný hlas z řad polských ozval se v tom směru — jak z citátu na uved. m. str. 471. pozn. 1. seznáváme — článkem *M. Rostworowskiho* ve feuilletonu »Czasu« č. 135.–137. r. 1900; rovněž příznivě vyznívá vůbec co do rozšíření unie na státy dosud nesúčastněné výklad Dra *R. Langroda* o Bernské konvenci a Pařížské aktě uveřejněný v »Prawniku« 1901. č. 1. a násl. pod titulem »Obecny stan międzynarodowej ochrany prav autorskich«.

Celkem naprosto příznivé stanovisko v otázce této zaujímají korporace a interessované kruhy rakousko-německé. Nejobsáhlejším projevem literárním jest tu spis *K. Junkera* (Die Berner Convention z. Schutze d. Werke d. Litt. u. Kunst und Österreich-Ungarn, Wien 1900), zvláštní to rozšířený otisk článků uveřejněných v orgánu Spolku rak.-uherských knihkupců (»Ö.-u. Buchhändler-Correspondenz«); spis rozdělen jest ve tři oddíly, z nichžto první věnován jest vylíčení vzniku konvence, obsahu a významu jejího, druhý platnému autorskému právu v Rakousku a Uhrách, zejména se zřetelem ku vztahům mezinárodním, a třetí posléze otázce připojení s oceněním důvodů pro i contra a vylíčením posavadních snah připojovacích. — Z počtu se strany německé uveřejněných jednotlivých dobrých zdání a vyjádření zvláštní pozornosti zasluhuje referát dvor. rady prof. Dra *H. Krasnopolskiho*, podaný jako dobré zdání pražské »Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen«, v němž po podrobném výkladu dochází k výsledku, že přistoupení ku konvenci jest kulturní povinností říše naší a v zájmu rakouských autorů, nakladatelů i rakouských národů, kdežto prostředek uzavírání smluv s jednotlivými státy není způsobilým poskytnouti autorům rakouským žádoucí ochrany ve styku mezinárodním. — V téže schůzi jmenované společnosti (16./III. 1900) přijata též podobně přímluvná zpráva prof. Dra *H. M. Schustera*, od let již horlivého zastance této myšlenky. — Stejně vyznívá též článek prof Drem *O. Franklem* v jednom z pražských něm. veřejných listů (»Boh.« z 19./VI. 1900) uveřejněný.

Bedlivým pozorovatelem hnutí unionistického v Rakousku jest zejména časopis »Le droit d'auteur«, úřední to orgán unie Bernské, v Bernu vydávaný, kdež v častých zprávách a článcích propaguje se myšlenka rozšíření svazku na státy posud k unii nepřistouplé (z evropských států vedle naší říše zejm. Rusko a Turecko; mimo to zejm. též Spojené státy severoamerické.)

Půda mezinárodního práva autorského poutala pracovatele též ještě další, arci blízkou otázkou, totiž uzavřením výše již zmíněné smlouvy státní mezi Německem a Rakousko-Uherskem ze dne 30. prosince 1899. (Referát o obsahu smlouvy té přinesl »Právník« 1901, strana 474 sl.) — Náleží sem v popředí přednáška prof. *Schustera* konaná v pražském německém spolku právníků, jež uveřejněna jakožto pojednání v »Zeitschrift f. Notariat u. freiwillige Gerichtsbarkeit« 1901 č. 17. a 18. s doslovem autora týkajícím se zvláště též otázky přistoupení k unii; dále článek adv. Dra svob. p. ze

Seillerů v »Allg. österr. Gerichtszeitung« 1901 č. 31., kdež stručně vyložen právní stav smlouvou cit. nastávající, spolu se zřetelem též již k novému zákonodárství německému, a posléze objemné pojednání adj. Dra *Arn. Bettelheima* v »Jurist. Bl.« 1901 č. 45—49, provádějící zejména též srovnání norem autorského práva německého s právem rakouským vzhledem k použití jich při mezinárodní ochraně smlouvou zaručené. Též jest tu upozorniti na referát o smlouvě této uveřejněný v časopise »Le droit d' auteur« 1901. č. 6.

Z prací týkajících se interního našeho práva původového uvádíme předem Drem *L. Katzem* v »Jur. Bl.« 1900 č. 34. (pod titulem »Ein Beitrag z. Lehre von d. Urheberrechte an Werken der Architektur«) sdělené dobré zdání pražského sboru znaleckého v záležitostech autorského práva (odboru umění výtvarných) pocházející od člena sboru toho prof. Dra *J. Stupeckého*, kteréž významno jest jak po stránce dogmatické, tak i praktickým dosahem důsledků v něm dovozovaných. Zodpovídajíc otázku právní ochrany architektonických plánů proti nepovolanému použití jich při stavbě, podává rozbor zákonných pojmů »napodobení« (Nachbildung) a »násobení«, (rozmnožení, Vervielfältigung), dovozuje, že pod pojem prvnější spadá při plánu architektonickém i jeho provedení prostorové (stavba), odmítá subsumpci použití takového pod výjimky §u 39. č. 2. a 3. aut. zák. (upozorniti jest tu zejm. na stanovení významu výjimky §u 39. č. 2. prostředkem pronikavého výkladu logického), a dochází posléze výsledku, že náš zákon autorský, přes zdánlivě tomu se příčící doslov, chrání autora plánů architektonických nejen proti násobení — jako zákon německý z r. 1870 (§ 43.) — nýbrž i proti provedení stavbou, na kteréžto případ výjimka §u 39. č. 2. nedopadá. Při posudku dovolenosti částečného použití cizích plánů při stavbě rozhodnou tu bude meze vytčená v §u 39. č. 1. (dovolenosť volného použití výtvarného díla při vytvoření díla nového).

V objemném pojednání pod titulem »Die Übertragbarkeit des Urheberrechtes nach d. ö. Ges.« v Grünhutově časopise 1900 str. 71—182. uveřejněném — zvláště v prvních svých částech vědecky prohloubeném — pojednává Dr. *Arnošt Rabel* o významu dosahem svým záhadných ustanovení §§ů 14—16. aut. zák. v příčině převoditelnosti práva autorského. Pojednání své dělí ve tři oddíly: V prvním jedná vůbec o přípustnosti dobrovolného převodu práva autorského, podávaje při tom přehled theorií v tom směru vyslovených, jakož i přihlédaje zvláště k dogmatickému významu nauky, že podstatu práva autorského nelze převésti, načež zkoumá otázku převoditelnosti při určitých jednotlivých oprávněních autorskoprávních, jež tvoří »substanci« práva aut. ve smyslu vytčeném. Dochází při tom výsledku, že uznati jest převoditelnosť aut. práva ve mnohem širším dosahu, než tomu jest dle nauky běžné, a to i co do oprávnění rázu ideálného. Druhý oddíl věnuje úvaze o přípustnosti exekuce stran práva autorského, ve třetím pak používá dovozených jím zásad k zodpovědění jednotlivých zvláštních otázek, tak stran zavadění, vydržení práva autorského, posloupnosti dědické, společenství statků, konkursu autora, odpíracího práva autorových věřitelů, expropriace, a ztráty práva aut. jeho nevýkonem.

Nelze dále pominouti mlčením krátkou sice jen — ale stanoviskem jí hájeným pozoruhodnou — stať v »Jurist. Bl.« 1900. čís. 39. v rubrice »Wochenschau«. Pisatel obrací se tu rozhodně proti tendenci moderních zákonodárství rozšířiti obor resp. obsah práv ku statkům intellektualním, vytýkaje zejména připravovanému tehdá německému zákonu o ochraně děl literárních a hudebních příliš rozsáhlé uznání výhradního práva překladacího.

Zmíněný právě něm. říšský zákon o právu původovém k dílům literárním a hudebním ze dne 19. června 1901, (o osnově zákona toho podán referát v »Právníku« 1900 str. 221 sl.) jakož i zákon stejného dáta o právu nakladatelském, rovněž 1. lednem 1902 v platnosť vešlý, byly v říši německé, jak pochopitelno, hlavním předmětem zájmu na autorskoprávním poli literárním. Vedle většího počtu menších úvah a pojednání zejména časopiseckých nesoucích se k zákonům těm resp. osnovám jich buď v celku buď co do jednotlivých otázek, zvláště obrátiti jest zřetel ku komentárním jich zpracováním většího rozsahu. Předem uvádíme tu výklad k oběma zákonům vydaný Drem. *Arn. Müllerem* pod tit. »d. deutsche Urheber- u. Verlagsrecht« (1. sv., Mnichov 1901.; 2. sv. obsahovati má normy o uměleckém a fotografickém právu původovém, jakož i zákon o vzorcích vkusových, kdežto ve přítomném svazku prvním obsaženy jsou též předpisy upravující mezinárodní autorské právo říše Německé. Autor, jenž byl účasten zákonodárných prací přípravných, předesílá vlastní komentární části přehledný výklad historický a úvahu o právní povaze literárního práva původového vůbec. — Další objemný komentář k oběma zákonům vydal Dr. *L. Kuhlenbeck* (»D. Urh.-R. an Werken d. Litt. u. Tonkunst u. d. Verlagsrecht«, Lipsko 1901) pojav v něj jako obsáhlý poměrně úvod (str. 1—64.) zejm. vylíčení hist. rozvoje zmíněných práv a výklad »o právně-filosofických a dogmaticko-historických podmínkách práva autorského« Třetí — v popředí pro kruhy knihkupecké resp. nakladatelské určený — komentář vydán byl v Lipské »Jurist. Handbibliotek« od *R. Voigtländera*, vhodný k rychlé orientaci, jakož i zvláště k seznání praktické stránky těch kterých ustanovení.

Z prací jinakým naukám autorsko-právním věnovaných má též pro naše právo nepřímý význam delší pojednání Dr. *L. Egera* v Arch. f. bürgerl. R. 1900. pod názvem »Phonograph u. Urh.-R.« uveřejněné, jímž autor dochází k výsledku, že přenos chráněného díla na fonograf a šíření jeho v této podobě jest rušením autorského práva; fonografy nepokládá za mechanické hudební přístroje po rozumu §u 21. něm osnovy (§ 22. zák.; srv. k tomu § 36. našeho z.); posléze přihlédá blíže též k otázce, jak dalece porušuje se fonografickou reprodukcí výhradné právo provozovací.

Též na XXV. sjezdu německých právníků (Deutscher Juristentag) v Bamberce od 11—13. září 1900 konaném byly předmětem jednání otázky autorsko- resp. individualně-právní, a to: 1. Pokud dlužno stanoviti právní újmy jako následky uveřejnění dopisů beze svolení původce resp. jeho dědiců? (Posudky podali Mitteis a Wildhagen.) 2. Má-li býti nakladatel oprávněn právo nakladatelské beze svolení autora na jiného přenésti? (Posudky od Alexander-Katze a Osterrietha.) 3. Doporučuje se obmeziti trestní stíhání na případ vědomého porušení práva autorského po vzoru zák. rakouského? (Posudek

Daudeho.) — Stran odpovědí k otázce 1. a 3. srv. Sborník I. str. 275. V příčině otázky 2. usneseno, že autorova svolení má býti potřebí; autor však povinen jest je uděliti, leč že by dle toho kterého případu nebylo lze nadíti se svolení jeho, zvláště vzhledem k pověsti a majetkovým poměrům nabyvatele; změna ustanovení tohoto, kterou obmezují anebo vylučují se práva autorova, státi se může jen výslovně, a to písemní úmluvou.

Zvláštní pozornosti zasluhují také jednání kongressu pořádaného od 7. do 13. srpna 1901. ve Vevey od »L'Association littéraire et artistique internationale«.[1]) Na kongressu tom uvažováno předem o návrhu stran revise Bernské konvence, podán přehled o hnutí zákonodárném v oboru práva původového, resp. též o unionistických snahách v zemích mimo unii jsoucích, zvláště též v říši naší, dále pak jednáno o více zajímavých jednotlivých otázkách a návrzích: tak o právu signatury umělcovy, o smlouvě nakladatelské, o vlastnictví uměleckodivadelním, o ustavení mezinárodního tribunálu, jakož i posléze o pořízení mezinárodního repertoria terminologického pro obor původového práva literárního a uměleckého.

Z časopiseckých recensí a referátů o spisech z oboru našeho uvádíme z Goldschmidtova Z. f. d. gesammte H.-R. Wolffovy referáty o spisech: *Birkmeyerově* (d. Schutz der editio princeps) ve sv. 49, str. 605 sl (krátký referát též v Grünhutově časopisu sv. 27 str. 782) a *Calkerově* (Kritische Bemerkungen zu d. Entwurf e. Ges. betr. d. Urh.-R. (ve sv. 50, str. 267 sl, jakož i Heinrici-ho referát o spisu *Manesově* (d. R. des Pseudonyms unter bes. Berücksichtigung des. b. G.-B. u. ausländ. R.), aspoň z části v náš obor náležejícím, ve sv. 51 str. 297 sl.

Zakončujíce hlídku v tomto oboru práv původových odkazujeme též ještě ku článkům z práva autorského uveřejněným ve slovinském »Pravniku« 1900, jež vytčeny již ve Sborníku I. str. 441.

III. Domácí produkce literární v oboru práva patentního vykazuje v době, k níž hledíme, dva samostatně vydané spisy, totiž jednak monografii adj. Dra. *Arn. Bettelheima*, d. Recht des Erfinders in Ö. nach d. Ges. v 11./I. 1897 (Vídeň, 1901.), jednak kommentář k rak. zákonu patentnímu, vydaný od adv. Dra *L. Munka*, autora to v oboru práva pat. spisem »Die patentrechtliche Licenz« (1897) již známého (»d. ö. Patentgesetz«, Berlin, 1901.). K oběma těmto spisům hodláme se vrátiti ve Sborníku zvláštními referáty.

Z časopiseckých prací k rakouskému právu hledících daleko nejvýznamnějším jest objemné pojednání Dra. *Em. Adlera* uveřejněné v Grünhutově časopise sv. 27 (1900) str. 513–696 pod titulem »Civilrechtliche Erörterungen zum Patentregister nach d. Ges. v. 11/I. 1897.« Autor podává tu řadu podrobných úvah o valném počtu dogmaticky pochybných a zajímavých otázek práva patentního. Přihlédnuv v úvodu k rejstříku privilejnímu dle zákona z 15./VIII. 1852, a právnímu jeho významu, vykládá sub. II. podstatu rejstříku

[1]) Jest to světové sdružení k účelu obhájení a šíření zásad literárního a uměleckého »vlastnictví«, založené v Paříži r. 1878., z něhož vzešel též podnět ku vzniku konvence Bernské.

patentního a archivu rejstříkového, zabývá se sub. III. otázkou, co jest v patentněprávním obchodu jednotkou, tělesem (v podobném pojetí j. ve právu knihovním), a v souvislosti s tím též obšírně otázkou dělitelnosti práva patentního a patentem dodatkovým; sub IV. přistupuje dále ke způsobům zápisů v rejstřík a k výkladu o pořadí, načež (sub. V.) zabývá se řízením k povolení a provedení zápisu vedoucím. V obsáhlé kap. VI. docházejí bližšího rozboru též právo t. zv. předchozího uživatele (Vorbenützer), patenty odvislé a instituce patentních licencí. Kap. VII. věnována jest otázce držby v právu patentním a to případům tzv. držby vynálezu, držby patentu a držby patentně-rejstříkové. Pod č. VIII—XII. rozbírá autor otázku zániku práv k patentu, případy poznámek v patentní rejstřík. otázku exekuce v patenty, právní ochranu důvěry v patentní rejstřík a posléze zásadu publicity v právu patentním. — Referát o práci té obsažen v Z. f. Not. u. freiwill. G. sv. 25. str. 198 (Coulon) a v Goldschmidtově Z. f. d. ges. HR. sv. 51, str. 266. (Damme.)

Z ostatních prací časopiseckých uvésti jest předem řadu článků z rakouského listu patentního (»Österr. Patentblatt«) ročníku 1901. Tak uveřejňují v čís. 6. Dr. *Schanze* článek »Erstreckt sich der Patentschutz patentirter Erzeugnisse über deren Verarbeitung hinaus?«. v čís. 15. Dr. *J. Šuman* »Die Accrescenz im Patentrecht«, v čís. 20. Dr. *Em. Adler* »D. Verzicht des Patentinhabers auf sein belastetes Patent«, v čís. 73 Dr. *H. Benies* »Zur Frage d. Acrescenz im Patentrecht.« Dále napsal Dr. *E. Bettelheim* v »Ger. Halle« 1900. č. 17. stať o povaze patentních poplatků (Die Bedeutung des Erfindungsschutzes für die Staatswirtschaft) a Dr. *J. Šuman* o exekuci v práva patentní (Die Execution auf Patentrechte) v »Gerichtszeitung« 1901 č. 4. — Podotknouti jest, že časopis »Gerichtshalle« přináší od počátku ročníku 46. (1901/2) ve příloze (neukončený posud) výklad na zákon patentní od autora právě jmenovaného.

V příčině patentního práva německého poutá hlavní arci pozornosť na poli literárním soustavné dílo prof. Dra. *J. Kohlera* »Handbuch des deutschen Patentrechts«, nákladem Bensheimera v Mannheimu v odděleních vydávané. Drobnější časopisecké práce z oboru pat. práva německého soustřeďují se zejména v časopise »Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht« v Berlíně v Heymannově nákladu vycházejícím.

Zaznamenati jest dále pro poslední dvouletí též čilou sjezdovou činnost v oboru právní ochrany průmyslové, jež dotýkala se vedle otázek ochrany vzorků a známek jakož i otázek nekalé soutěže, v popředí také i práva patentního. Náleží sem zvláště mezinárodní kongressy pro průmyslové vlastnictví (propriété industrielle) v Paříži (v červenci 1900) a v Brusselu (v prosinci 1900), jakož i sjezdy pro právní ochranu živnostenskou (»für gewerblichen Rechtsschutz«) konané ve Frankfurtu n. M. (v květnu 1900) a v Kolíně n. R. (o rok později). Zvláště významným byl zmíněný kongress Bruselský pořádaný Mezinárodní unií k ochraně průmyslového vlastnictví (v Paříži r. 1883. založenou, sledující obdobné cíle, jako unie Bernská v oboru původového práva literárního a uměleckého); súčastnil se ho též delegát rakouský (odb. chef a předseda patentního úřadu Dr. Beck ryt. z Mannagetty), jenž prohlásil, že lze se nadíti též přistoupení naší říše k unii, a že vláda přikročí k vypracování potřebné

osnovy zákonné. Podobně prohlásili se též delegát uherský a zástupce říše německé.

IV. Ústav ochrany vzorkové jest co do zákonodárné své úpravy u nás jakoby zanedbaným zákoutím oboru práv původových; platí tu totiž ještě cís. pat. z 7. prosince 1858. č. 273 ř. z., kterýž arciť již moderním požadavkům pokročilého průmyslu nevyhovuje. Poslední léta však učiněn také tu alespoň přípravný krok k reformě, a to vládní osnovou nového zákona o ochraně vzorků, jež r. 1900. uveřejněna a obchodním komorám dána k vyjádření. (O obsahu jejím podán bližší referát v »Právníku« 1901. str. 32 sl., 68. sl.) — Rak. list patentní z r. 1901. přinesl o osnově dobré zdání prof. Dra. *Kohlera* (v č. 5.) a Dra. *Th. Schuloffa* (v č. 9., přednáška z Vídeňské Jurist. Gesellschaft); mimo to obsaženy v témže svazku podrobné zprávy o poradách, jež konány o osnově té v různých odborných společnostech a korporacích.

Vzhledem k tomu, že osnova pojímá oproti právu posavadnímu v ochranu právní nejen vzorky t. zv. vkusové (Geschmacksmuster), nýbrž i užitné (Gebrauchsmuster), nabývá ovšem i pro naše poměry nemalého významu problem přesného ohraničení pojmu jednak vzorku užitného, jednak vynálezu. Otázce této — arci s hlediska práva německého — venován jest obšírný článek *Schanzeho* (Gebrauchsmuster und Erfindung) v. Archiv f. bürgerl. R. 18. sv. (1900) str. 291—341; výkladem oplývajícím citáty z materialií a literatury dochází autor k výsledku, že k patentování způsobilé jsou »bedeutende Schöpfungen von oder an Erzeugnissen oder Verfahren«, kdežto pod ochranu užitných vzorků spadají »einfache Schöpfungen von oder an gestaltlichen Erzeugnissen«, — výsledek to, jemuž *Kohler* ve stručném hned připojeném doslovu odpírá.

Strany práva ochranných známek obmeziti jest se nám na vytčení článku Dra. *Kazim. Łacheckiho* v Przeglądu prava i administracyi, 1900, seš. 10. (»Kolizya marky ochronnej słovnej i figuralnej«), kdež u příležitosti rozboru praktického případu přihlédá ku vzájemnému vztahu známek tvarových ve kresbě své určité slovo obsahujících ku známkám slovným novelou z 30./VII. 1895. č. 108. připuštěným.

V příčině menších prací z německého práva vzorkového též tuto lze odkázati k výše již cit. časopisu »Gewerbl. Rechtsschutz u. Urheberrecht.«

Že se kongresy r. 1900. a 1901. stran ochrany »průmyslového vlastnictví« konané zabývaly specielně též otázkami práva vzorků a známek, vytčeno bylo již výše. *K. Herrmann.*

Právo trestní.

JUDr. *Josef Sládeček, Tiskové právo živnostenské a řízení tiskové*, srovnávací studie. Svazek druhý. S osnovou tiskového zákona a motivy. Tiskem a nákladem Dra Ed. Grégra v Praze (1901?).

Ke svému spisu »Tiskové právo trestní a policejní,« [1]) kteréž vyšlo jako v sebe uzavřený celek r. 1899, spisovatel vydal nyní jakožto svazek druhý »Tiskové právo živnostenské a řízení tiskové«. Mají tedy podle úmyslu spisovatelova, jakkoliv to na prvním z obou spisů nikterak nebylo naznačeno, obě díla býti pokládána za jednotný celek. To také ve »svazku druhém« došlo i zevního výrazu tím, že stránkování jak v předmluvě (str. XXXI.—L.), tak v textu samém (str. 427—562) navázáno jest přímo na dodatečně tak pojmenovaný svazek »první«.

V úvodě podává se, místy dosti břitká, v celku však oprávněná kritika posavadního tiskového práva rakouského, opřená co do praxe konfiskační o data statistická z let 1855—1891 a 1893—1896. Při tom prohlašuje se právem za hlavní kořen zla zastaralý nynější zákon trestní se svými kaučukovými §§ (zejména § 300), za jehož platnosti by i nejdokonalejším zákonem tiskovým nemnoho bylo získáno. K vlastnímu výkladu živnostenského práva tiskového (str. 427—461) a řízení tiskového (— 518) pojí se osnova tiskového zákona o 45 §§, k níž přidány jsou »motivy« k jednotlivým z těchto §§ se vztahující (str. 532—559). Poněkud hubený »věcný ukazatel« (k oběma svazkům na třech stránkách) zakončuje dílo.

Co jsme o rázu a povšechných přednostech i slabinách prvního svazku svým časem byli uvedli, platí v celku také o svazku druhém. Zřejmý pokrok však jeví se v tom, že v druhém svazku dílo jest značně jednotnější a soustředěnější, ježto spisovatel nerozptyloval svých úvah po věcech k vlastnímu jeho předmětu nenáležejících a nevyplňoval celých stránek spisu citáty z děl cizích. Toliko co do hojných nesprávností jazykových [2]) a co do nepřesnosti a nepečlivosti vyjadřování, jež zvláště v jeho osnově se vážně pociťuje, spisovatel zůstal sobě věren. V této poslední příčině zvláště vytýkáme z osnovy:

§ 6. »Nakladatelem jest, kdo maje zájem na tiskopisu, obstará jeho vytištění a rozšíření.« Právem byla tomuto ustanovení již jinde vytčena naprostá téměř neurčitost obsahu, ježto se nepraví, jaký zájem jest tu míněn, zdali materielný či morální, či obojí. [3])

§ 9., odst. 1. »V tom okamžiku, kdy počíná se rozšiřovati periodický tiskopis, budiž jeden povinný výtisk odevzdán příslušnému státnímu zástupci toho místa, kde se tiskopis rozšiřuje, aneb, není-li toho (čeho?), zeměpanskému úřadu (jakému?) . . .«

Podle § 12. redaktor, jenž se nedůvodně zdráhá uveřejniti opravu, dopouští se přestupku, »který se k žalobě soukromého opravovatele (sic!) trestá peněžitou pokutou . . .« Tu, zdá se, zcela zapomenuto, že předchozí § 10. dává právo žádati za uveřejnění opravy nejen osobám soukromým. nýbrž i »veřejným úřadům.« Nemůžeme si mysliti, že by snad byla zamýšlena bývala monstrosnost, že by veřejný úřad měl domáhati se splnění příslušné povinnosti na redaktoru také »žalobou soukromou«.

[1]) Viz referát o tomto díle ve Sborníku I. 1901, str. 267 dd.

[2]) Redakční rubrika známého humoristického časopisu přibijející na pranýř kazimluvy české literatury mohla by bohužel také z některých spisů naší právnické literatury čerpati hojné obohacení.

[3]) V Rozhledech XII. 1901, str. 338.

V § 20. mluví se o trestném činu, »který práva volebního v obci odnímá«.

§ 27. »Není dovoleno pomocí tisku (sic!) sbírati příspěvky, aby příjem jich hradil náklady trestu přeměněného v peněžitou pokutu, aneb peněžité pokuty, na které bylo z důvodu jakéhokoli trestného činu uznáno.« Co mají znamenati »náklady trestu« a k tomu ještě trestu »přeměněného v peněžitou pokutu,« nemůžeme se domysliti. Rovněž ne, k jakému účelu činí se rozdíl mezi peněžitou pokutou, v níž jiný trest byl přeměněn, a takovou, na níž (hned původně) »bylo uznáno.« Motivy na str. 549 nepodávají v té příčině žádného vysvětlení, mluví však o tom, když někdo byl odsouzen »buď k peněžnímu trestu, buď (— o čemž však v § 27. není řeči —) k náhradě nějaké,« a předpokládají v úplném odporu s § 27. a věcně také nesprávně, že odsouzení to stalo se »z důvodu spáchaného tiskového deliktu.« Ostatně označení »peněžitá pokuta« užívá se v pozdějších §§ 41 a 42 ve smyslu německé »Geldbusse« a contr. »Geldstrafe«, kteréhož rozdílu bylo by záhodno také v českém jazyce šetřiti.

V § 28. užívá se slova listina místo spis.

V § 29. zapomenuto dodati, že míní se tu jen uveřejňování tiskem.

V § 35. zavádí se název »soukromý účastník« pro pojem podstatně rozdílný od toho, pro nějž ho užívá trestní řád.

Z těchto ukázek viděti, že osnově Sládečkově nepodařilo se ukázati nedůvodnost stesku Savignyho na »nezpůsobilost naší doby k zákonodárství«.

Spisovatel vysvětluje snahu nynějšího zákonodárství tiskového směřující k největšímu co možná obmezení tisku a živnosti tiskařské ze základního jeho názoru o nebezpečnosti tisku. Jako charakteristické uvádí v tom směru — a to zajisté právem — ustanovení živnostenského řádu, podle kterého propůjčování koncesse tiskařské nepřísluší, jako při jiných živnostech, politickému úřadu první stolice, nýbrž místodržitelství a v některých případech dokonce přímo ministerstvu vnitra. Výjimečnost tohoto ustanovení bije zajisté do očí, zvláště srovnáme-li to s právem francouzským a německým, jež obojí prohlašují živnost tiskařskou za úplně volnou. Méně nepochybnými jsou v tomto směru vývody spisovatelovy, pokud proti systému koncessnímu dovolává se čl. 13. zákl. zák. stát. o všeob. pr. stát. občanů. Praví totiž (str. 429): »Tím dnem, kdy prohlášen byl ale zákon o svobodě projevu myšlenky řečí a tiskem, pozbyla zásada o udílení koncesse živnosti tiskařské jakéhokoli právního podkladu.« Při tom se zapomíná, že citovaný zákon »toliko zabraňuje, aby nebyla koncessí vázána literární produkce jako taková vůbec a vydávání periodických tiskopisů zvláště,« čímž však nikterak »není vyloučeno, aby koncessí bylo vázáno provozování živnosti tiskařské.« [1]) Nemůžeme proto souhlasiti ani s výtkou, kterou spisovatel (str. 429) činí živnostenské novelle z r. 1883, tvrdě, že ani při ní »na tento vnitřní odpor nebylo dbáno.« Ostatně spisovatel, který ve svých theoretických výkladech řídí se v celku názory velmi liberálními, v osnově navrhuje ustanovení, která jsou patrně diktována týmže předsudkem o »nebezpečnosti

[1]) Pražák, Rak. právo ústavní III. 1897, str. 120.

tisku,« ano obsahují pro tisk obmezení nynějšímu právu neznámé. Míníme § 17., odst. 1. osnovy, podle něhož »tiskopis periodický vydávati lze toliko v místě, kde sídlí státní zástupce nebo zeměpanské (t. j., jak vysvětlují motivy na str. 541 politické) úřady.« [1])

Naproti tomu osnova *Sládečkova* obsahuje co do práva tiskového policejního a živnostenského mnohé nepopíratelné zlepšení. Uvádíme zvláště §§ 10—12. osn. o tiskových opravách a §§ 18. a 19. o kolportáži a plakatování.

Co do systému tiskové odpovědnosti spisovatel činí rozdíl mezi tiskopisy neperiodickými a periodickými. Při oněch přijímá systém obecného práva trestního (§ 24., odst. 1 osn.) t. j. že podřizuje delikty tiskové povšechným ustanovením práva trestního. S tím sluší zajisté souhlasiti a uznati v tom zlepšení práva posavadního, které při trestném obsahu spisu tištěného trestá pro zanedbání povinné péče nakladatele, tiskaře a rozšiřovatele (čl. III., č. 2. a 3. zák. ze dne 15. říj. 1868). Tím vážnější pochybnosti se nám naskytují co do tiskopisů periodických, o nichž stanoví § 24., odst. 2., že při nich »považuje se zodpovědný redaktor za pachatele, spolupachatele aneb pomocníka potud, pokud nedokáže, že zvláštními okolnostmi v dotčeném případě jeho pachatelství, spolupachatelství, pomoc jest vyloučena.« To přece jest jenom, jak ostatně spisovatel sám na str. 546 vykládá, domněnka stanovená v neprospěch redaktorův a s obecnými podmínkami viny a trestnosti naprosto nesrovnatelná. Ovšem dovoluje cit. § redaktoru dokázati okolnosti, které jeho vinu vylučují; avšak to zase není ve shodě se zásadou pravdy materialné a se zásadou officiálnosti řízení trestního, které vyhledávají, aby soud k takovým okolnostem měl zření sám od sebe, třebas strany se jich nedovolávaly. Že povaha deliktů tiskových činila tuto výjimku ze stěžejných zásad práva i řízení trestního nezbytnou, spisovateli nepodařilo se dokázati. Motivy (str. 546) dovolávají se jen »přirozeného běhu věcí«, podle něhož redaktor »věděl aneb aspoň věděti měl o trestním skutku«. To však může býti jen důvodem, aby redaktor byl trestán pro zanedbání zvláštních povinností jemu jakožto redaktoru uložených, nikoliv pro (dolosní) delikt tiskový. V návrhu nemůžeme než spatřovati systém německého zákona tiskového (§ 20., odst. 2.) podstatně však zhoršený tím, že se redaktoru samému ukládá, aby dokazoval svoji nevinu.

Co do řízení tiskového vytýkáme, že *Sládeček* chce obmeziti příslušnost soudů porotních, ponechávaje jim z přečinů proti bezpečnosti cti jenom ty, které jsou rázu politického (§§ 39. a 40.), při čemž však žádného kriteria deliktu politického nepodává. Proto také návrh, aby tato otázka byla napřed rozhodnuta soudem, na jehož rozhodnutí by strany měly právo si

[1]) Referent Rozhledů l. c. nemohl pominouti této příležitosti, aby nedal pocíti české universitě resp. právnické její fakultě svojí nepřízně. Má totiž pro »konservativnost« p. spisovatelovu pohotově vysvětlení, že »jest všeobecně známo, na právnické fakultě české university ještě nikdo se nenaučil smýšení liberálnímu a pokrokovému.« K tomu podotýkáme, že p. Dr. Sládeček není doktorem *české* university Pražské a ssál patrně mléko »konservativního« svého smýšlení někde jinde než u této »Alma mater«.

stěžovati ke druhé stolici, pokládáme za prakticky bezcenný. Novotou jest také instituce peněžité pokuty, k níž soud trestní může odsouditi, shledal-li, že obsahem tiskopisu byl spáchán přečin proti bezpečnosti cti nebo delikt proti veřejné mravopočestnosti. Příslušné návrhy (§§ 41. a 42.) nejsou nikterak jasně promyšleny a lze proti nim činiti mnohé námitky. Připomínáme tu jen tolik: V § 41. osn., t. j. při deliktech proti cti, pokuta má povahu »náhrady« a to, jak v motivech str. 556 a 557 se vykládá, náhrady za škodu nejen hmotnou, nýbrž i ideálnou, jež urážkou soukromému žalobci byla způsobena. Kterak se hodí toto pojetí na případy § 42., kdež běží o delikty proti veřejné mravopočestnosti?

Výklad, jejž *Sládeček* podává o platném právu, jest v celku správný, a můžeme většinou přisvědčiti i k rozhodnutí různých otázek sporných nebo pochybných. Vytýkáme v tom směru zvláště, co uvedeno na str. 475 o tom, že v řízení porotním třeba dáti porotcům o přestupku zanedbání péče otázku eventuálnou; na str. 484 a 485, že nelze užiti § 153. tr. ř. ve prospěch redaktora, aby odepřené svědectví mohl ospravedlniti prostě jen »redakčním tajemstvím«; nebo co na str. 493 uvádí se o tom, do které míry soud při potvrzování konfiskace jest vázán návrhy žalobcovými; na str. 504 a 505 o tom, kdy obsah spisu tištěného lze považovati za trestný v tom smyslu, aby to mohlo býti důvodem k vydání objektivného nálezu. I tam, kde odchyluje se od mínění námi zastávaného, uznáváme, že uvedl proto důvody, o nichž možno uvažovati (str. 498 dole, 506 pozn. 4, 508 pozn. 8, 509 pozn. 2).

Naproti tomu nelze nezmíniti se o různých patrných nesprávnostech v jeho výkladu. Zejména konstrukce, kterou podává o »vlastnickém právu k názvu časopisu« (str. 443—445) pokládaje to za skutečné vlastnictví ve smyslu občanského zákonníka, jest právnicky nemožnou. Či bylo by na př. uznati při tom i způsoby nabývací práva vlastnického, jako tradici, snad i okkupaci, vydržení, promlčení a t. d.?

Někde nesprávnost byla zaviněna neprozřetelným přijímáním některých věcí z druhé ruky nebo nedostatkem potřebné péče co do vyjadřování myšlenek. V prvém směru jest charakteristické citování řady §§ tr. zák. na str. 434, kteréž vzato jest z *Liszta*, Lehrb. des österr. Pr. R., str. 112, pozn. 3. Při tom však p. spisovatel cituje také §§ 403, 405, 408, 467 tr. z., nevzpomněv patrně, že od dob vydání knihy *Lisztovy* (1878) byly nahrazeny pozdějšími zákony danými dne 16. ledna 1896 (o porušování potravin) a 26. prosince 1895 (o právu auktorském). V druhém směru podává ukázku str. 510 pozn. 2, kdež odůvodňuje se (správné zajisté) mínění, že návrh na zavedení řízení objektivního nelze učiniti, jde-li o čin trestný soukromožalobný, takto: »Že tento názor jest správným, tomu nasvědčuje též okolnost, že státnímu zástupci, pokud zastupuje soukromého žalobce dle § 46. odst. 4 tr. ř., jen tehdy podobné právo přísluší, když se uvázal na místě subsidiárního žalobce jako žalobce veřejný dle § 49. odst. 1. tr. ř.« Není-li to nějaká nedopatřením způsobená zkomolenina věty, máme tu činiti s neuvěřitelným změtením pojmů soukromého žalobce a podporného žalobce — či snad s nesprávně podaným excerptem z *Liszta* l. c. str. 372 a 373? *Storch.*

Zeitschrift für die gesammte Strafrechtswissenschaft, svaz. XXI., seš. 2—6. Z obsahu vyjímáme: *Kriminal-Aetiologie*, od profes. *G. A. van Hamela* v Amsterodamě. Článek tento známého spoluzakladatele mezinárodní jednoty kriminalistické je duchaplnou a rozvážnou kritikou veřejné přednášky docenta Dr. *Aletrino* »o nepříčetnosti«. Názory starého stoupence nových směrů v právu trestním postaveny jsou proti názorům krajního determinismu zastávaným Dr. Aletrinem. Rozdíl nespočívá v podstatě věci, nýbrž toliko v názorech vývojových. Kdežto Aletrino věří v náhlý převrat v právu trestním, je van Hamel toho názoru, že nové směry uplatní se v zákonodárství i praxi toliko pozvolna, nepozorovaně. Stanovisko zákonodárcovo i praxe oproti osobám mladistvým jsou mu toho nejlepším dokladem; zde nová učení téměř již úplně pole opanovala, a základní dříve pojmy práva trestního »příčetnost, vina a trest« ustoupily do pozadí, byvše nahrazeny otázkou, jaké opatření proti mladistvým v zájmu společnosti bylo by nejvhodnějším. Že postupem času právu trestnímu bude se rozloučiti s dnešním pojmem příčetnosti jako neudržitelným, uznává i van Hamel otevřeně. — Zajímavý je také název článku »kriminální aetiologie«, jímž spisovatel označuje veškeré systematické bádání o příčinách zločinnosti.

Spornou dosud v praxi otázkou zabývá se studie Dra *Richarda Katzensteina* »*Der agent provocateur vom Standpunkt des R.-St.-G.-Bs.*« Spisovatel snaží se se stanoviska něm. zákona trest. rozluštiti, zda vůbec resp. v kterých případech činnost agenta provocateura je zločinnou; zkoumá pak odděleně, zda činnost ta může býti: 1. návodem, 2. nepřímým pachatelstvím neb 3. delictum sui generis. Rovněž dotýká se otázky, zda policejní úředník, z jehož příkazu agent provocateur jedná, případně trestně zodpovědným býti může, a zodpovídá tuto poslední negativně.

Kriminalisticky velice cenným je článek vrchního lékaře Dr. *Jiřího Ilberga* »*Die strafrechtliche Bedeutung der Epilepsie*«. Účelem tohoto odborného pojednání je poučiti soudce i soudní lékaře o zvláštnostech uvedené, tak často se vyskytující choroby nervové. Spisovatel snaží se ukázati, ku kterým zločinům epileptikové chorobou svojí nejvíce jsou disponováni. — To, co kriminalistu předem musí zajímati, není epilepsie sama, nýbrž choroba duševní ve většině případů s ní spojená (toliko malá část epileptiků je duševně normální), jež dle názoru psychiatrie jeví se zvláštním, epileptikům vlastním šílenstvím: »šílenství epileptické«. Zvláštním jeho druhem je šílenství praeepileptické (psychická aura), jež záchvatům předchází, a v němž nemocný různých objektivně trestných činů dopustiti se může, na př. žhářství, krádeže, odkrývání genitalií ve společnosti atd. Toto praeepileptické šílenství je pravidlem krátkodobé, může však i celé dny trvati. Mimo to nutno si uvědomiti, máme-li význam epilepsie pro právo trestní dostatečně oceniti, že choroba nervová často oku neodborníkovu úplně skrytou zůstává; záchvaty křečovité vůbec se nevyskytují a toliko se setkáváme s potlačením sil duševních (potlačené neb zkalené vědomí).

Pozornosti kriminalisty zasluhují zejména zvláštní stavy »zatemnění vědomí« (Dämmerzustände), jež sice způsobilost jednati nikterak nevylučují, přes to však činy, jež do určitého stupně správnými býti se zdají, v nijaké nejsou souvislosti s oněmi, jež vyrůstají z obsahu myšlenkového v době zdraví. Tyto stavy mohou býti akcessorními při epilepsia gravis neb mitis, neb vyskytují se též jako samostatný psychický aequivalent záchvatu epileptického. Čím lehčí jsou stavy zatemnění, tím větší je důležitost jejich pro právo trestní.

Jinou formou akutního epileptického šílenství je epileptické delirium. Také ono — Ilberg nazývá je nejstrašnějším obrazem choroby duševní — může vystoupiti jako samostatný aequivalent nervového záchvatu, jsouc provázeno strašnými halucinacemi veliké určitosti. Zoufalství nemocného může tu vésti k okamžitým činům násilným: vraždě, sebevraždě atd.

Neméně důležitými jsou u epileptiků periodicky se dostavující záchvaty duševní depresse, na něž nemocní ovšem dobře se pamatují, při nichž však přes to obsah vědomí v různých směrech chorobně je změněn. Také v těchto případech dochází často k rozmanitým činům trestným, za než pachatel nemůže trestně býti zodpovědným, poněvadž nedostává se mu způsobilosti abnormálním, chorobným popudům čeliti. Zajímavý je vztah těchto stavů depresse k požitku alkoholu; po dobu jejich trvání je totiž alkohol nemocnému vítaným, však velice nebezpečným požitkem. Epileptik v úzkosti své obrací se k němu jako prostředku zapomnění a ulehčení, však již po malých dávkách dochází k epileptickému opojení, alkohol tu rozvíjí »ďábelskou svoji moc«. Neodolatelnou silou puzen pije tu epileptik po prvním doušku tak dlouho, až buď ho zavrou, nebo násilím píti mu zabrání. Že nejrozmanitější zločiny jsou tu výsledkem strašné, mučivé choroby, je patrno. Pozornosti zasluhuje po stránce lékařské vzájemný vztah mezi alkoholismem a epilepsií vůbec, zejména pak příčinná souvislost mezi nimi (t. j. epilepsie přivoděná alkoholismem neb naopak alkoholismus přivoděný epilepsií). Na konec nutno se zmíniti o konečném osudu většiny epileptiků o epileptické degeneraci, trvalém to stavu omezenosti duševní (stupidnost, omezenost, zapomenutost, těžkopádnost, ochablost).

Článek *Löfflerův* »*Unrecht und Notwehr*« přesvědčil nás opětně, že v Löfflerovi nutno spatřovati jednoho z nejnadanějších mladých kriminalistů rakouských; ač v mnohém nelze s ním úplně souhlasiti, upírati mu nelze opravdovost a šťastnou iniciativu v práci vědecké. Podstatný obsah článku je: Právo může se proti bezpráví, byť i jen objektivnímu, brániti; útraty boje nese bezpráví. Toliko výminečně nutno bráti zřetel na cenu statků právních (ohroženého a ohrožujícího), leč tu proměňuje se ustupující právo v nárok na náhradu škody. Jeden nedostatek však nutno přece práci vytknouti: naprosto nedostatečné všímání si pohnutky činů trestních jež v pojednání o »nutné obraně« velice je citelné.

Z dalších pojednání uvádíme: *Sichart*: »Ein Beitrag zur Revision des Strafgesetzbuches für das Deutsche Reich«. — Prof. *Mittermaier*: »Gutachten über § 300 R.-St.-G.-B.« — *Adolf Arndt*: »Über den Rechtsgrund der Strafen«. — Dr. *August Brunner*: »Die Rechtsprechung des k. k. obersten Gerichts des Kassationshofes in Wien.« — Dr. *Vilém Honemann*: »Auftraglose Stellvertretung bei der Anzeigepflicht nach dem Personenstandsgesetze und dem Reichs seuchengesetze«. — *B. Doehn*: »Der Begriff der Majestätsbeleidigung und ihr Verhältnis zur gewöhnlichen Beleidigung nach dem Reichsstrafgesetzbuch«. — Dr. *Karl Birkmeyer*: »Das Strafrecht des deutschen Urhebergesetz-Entwurfes, verglichen mit dem österreichischen Gesetz vom 26. December 1895.« — Dr. *Martin Isaac*: »Zwangsstrafrecht und Zwangssstrafverfahren«. — Dr. *Sello*: »Zeugnis und Einzelbekundung«. — Dr. *Kaarlo Ignatius*: »Die bedingte Verurtheilung in England.« — Dr. *Paul Herr*: »Der Begriff des Zuhälters«. — Dr. *Quderian*: »Kriminelles und polizeiliches Unrecht.« *Pk.*

Archiv für Kriminal-Anthropologie und Kriminalistik, sv. V. seš. 3 a 4, sv. VI. seš. 1—4. — Dr. *Hugo Hoegel* uveřejňuje tu zajímavou studii z oboru trestní statistiky, »*Die Straffälligkeit des Weibes.*« Nás zajímá předem statistika rakouská, v níž bohužel toliko při zločinu a přečinu osobní poměry povšimnutí docházejí, nejširší však zločinnost přestupková nedopouští kritického rozboru pro svoji neúplnost. Na první pohled je patrna rovnoměrnost při účastenství ženy ve zločinu; v pětiletích 1866/73 — 14, 6, 1880/83 — 14, 7, 1884/88 — 14, 6, 1889 93 — 14, 9, 1894 a 1895 — 14, 4 ze sta. Zajímavý je však poměr ten dle jednotlivých království a zemí na říšské radě zastoupených. Země koruny svatováclavské vykazují tu nejvyšší procento, Krajina, Přímoří, Dalmacie nejmenší; v poslední době přistupují k našim zemím Solnohrady a Rakousy. Nepoměr tento lze zajisté vysvětliti nerovnou účastí ženy v životě hospodářském (srov. Havelock Ellis: Zločinec a zločin, Kurellův

překlad str. 234 a násl.); celkem však nutno přiznati, že kriminality ženy v našich zemích čím dále tím více ubývá, že žena novým poměrům hospodářským s prospěchem se přizpůsobuje. Pokud se týče celkového poměru mužův a žen v účastenství na zločinu, byl v Rakousku v šestnáctiletí 1880—1895 tento: 409.867 mužů, 70.648 žen (roční průměr 25.616 m. — 4415 ž.)

Různost opatření statistických jednotlivých států nedopouští přesného srovnání, nízká kriminalita ženy ve Francii a Rakousku dle výkazů statistických bude asi toliko zdánlivou. — Velice zajímavý však je výkaz ten při jednotlivých zločinech tu ihned je patrno, že pole zločinnosti u ženy mnohem je užší než u muže. Nepřihlížeje ku zvláštním zločinům žen, je fysiologicky odůvodněno, že žena předem k lehčím zločincům se obrací; toliko nejtěžší zločin vražda činí tu výjimku, vražda manžela hraje tu důležitou roli. Celkem lze uvésti tuto stupnici (1880—1895): vražda dítěte (98%), vyhnání plodu (76·6%), odložení dítěte (96%), vražda (24·5%), nadržování (29·8%), podvod (20·7%), krádež (20·0%), žhářství (17·4%). Ženy mladistvé (mladší 20 let) silně pak jsou na zločinech těchto súčastněny.

Ku konci zajímavé a rozsáhlé studie své přichází spisovatel k tomuto závěru: Byť i žena při jednotlivých zločinech více než muž je obtížena, tož přece v celku obtížena je daleko méně než muž. Avšak právě tam, kde zločinnost ženy je největší, přechází ještě část viny na muže. Do jaké míry tato menší zločinnost ženy podmíněna je její nesmělostí, bázní a slabostí, neb pokud chvalitebná zdrželivost její tu působí, nelze ani statisticky ani psychologicky dokázati.

Pozornosti soudců a zejména mladých soudních lékařů nutno doporučiti pojednání krakovského professora Dr. *Rosenblatta:* »*Mord oder Selbstmord*«. Účelem jeho je předvedením praktického případu k tomu poukázati, jak často velice nespolehlivými jsou vědecká dobrá zdání mladých nezkušených lékařů. Lékař sepsavší posudek, v němž apodikticky vylučuje sebevraždu, uznává při hlavním přelíčení možnost omylu a proti námitkám zkušeného professora dovolává se nedostatečných svých zkušeností praktických. Inkvisit nalézal se šest měsíců ve vazbě vyšetřovací; případ stal se v Haliči.

Známý berlínský proces dočkal je jakéhosi vědeckého spracování ve stati justičního rady *Martina:* »*Zum Process Sternberg.*« Spisovatel dospívá tu k těmto dle našeho názoru zcela správným důsledkům: 1. Ustanovení § 176. n. tr. z. »káznicí až do deseti let trestá se kdo — 3. s osobami mladšími 14 let nemravných činů se dopustí, neb ku konání neb snášení neslušných činů je svádí« — vyžaduje nezbytně opravy. Tam kde osoba ženská mladší 14 let již úplně mravně poklesla, živnosti nemravné se oddala, je ustanovení takové nesměrně kruté, je prostředkem vyděračství, dohání často muže jinak řádné ku sebevraždě a přivádí celé rodiny v záhubu. Obzvláště však neměla by se praxe soudní při rozhodování otázky viny dolem eventuálním spokojovati. — 2. Druhá otázka pak je ta, zda osobám smilstvem se živícím, zejména při zločinech proti mravopočestnosti, v řízení trestním víra jako jiným svědkům přikládati se má, zejména jsou-li prostitutky v těchto případech způsobilými ku přísaze svědecké. I zde dochází spisovatel po podrobnější úvaze k odpovědi záporné.

První sešit 6. svazku vyplněn je *encyklopaedií kriminalistiky od prof. Hannse Grossa*; účelem práce té, jež také samostatně byla vydána, je pojednati přehledně v pořádku abecedním o nejdůležitějších otázkách kriminalistiky. — V dalším svazku uveřejňuje týž autor zajímavý poučný článek: »*Über die Aufgaben des Untersuchungsrichters,*« v němž ukazuje, jak nebezpečný je dnešní směr v řízení trestním, co nejvíce omeziti činnost soudce vyšetřujícího a přenésti ji na orgány policejní.

Ernst Lohsing v pojednání svém: »*Zur Kriminalpsychologie der Gemüthsdepression*« ukazuje k důležitému faktu depressí duševních, a odůvodňuje vývody své známým u nás případem horníka Františka Jelínka z Pcher.

Článek Dr. *Näcke-ho* »*Drei kriminalanthropologische Themen*« zabývá se těmito pro kriminalistu důležitými otázkami: 1. Patří kriminální antropologie více k antropologii neb k soudní psychiatrii? 2 Existují praktické prostředky a cesty, jež umožňují nám intelekt, sféru afektovou a mravnost měřiti? 3. Jak nejlépe opatřiti zločince duševně choré? — Odpověď: ad 1. Metodikou a vyšetřováním patří kriminální antropologie k antropologii, hlavním svým účelem však k soudní psychiatrii. — ad 2. Naše hrubá metoda zjišťovací stačí snad v nejobyčejnějších případech, v případech obtížnějších nedovede nás však uspokojiti; příčina spočívá v tom, že pojmy intelekt, sféra afektová a mrav ost jsou dosud mnohovýznamné, a přísné definice se nám nedostává. — ad 3. Nejvhodnějšími jsou adnexe na větší trestnice, pro vyléčitelné a všeobecně nebezpečné choré zločince, rovněž i pro ty, již toliko k pozorování do ústavu pro choromyslné se odevzdávají. Jen nevyléčitelné, nenebezpečné a mravně ne příliš zasažené zločince lze do obyčejných ústavů odevzdati.

Další články: *Traut*: »Ein Beitrag zur Kriminalphysiologie des Aberglaubens«, — *Amschel*: »Die Scheu vor dem Arbeitshause«, — *Kautzner*: »Verschiedene Fälle aus der gerichtsärztlichen Praxis«, — *Goldfeld*: »Die forensische Bedeutung der Röntgenstrahlen«, — *Seifert*: »Zur Frage der Untersuchung des Gehirns«, — *Kornfeld*: »Gerichts-Ärzte«, — *Krügel*: Kriminell-chemische Notizen über Arsen«, — *Schwabe*: »Ein Raubmörder«, — *Nemanitsch*: »Ein fataler Indicienbeweis«, — *Goebel*: »Rekognition durch Zeugen«, — *Lelewer*: »Selbsttäuschung einer Verletzten über den Zeitpunkt einer erlittenen schweren Verwundung und die Person des Thäters«, — *Lehmann*: »Die Kriminalpolizei im Dienste der Strafrechtspflege«, — *Nessel*: »Einige interessante Fälle«, — *Uhlenhuth*: »Ueber meine neue forensische Methode zum Nachweis von Menschenblut«, — *Martin*: »Leibzeichen«. *Pk.*

Allg. öst. Gerichts-Zeitung. Roč. 52. (1901.) V článku »*Behandlung des Selbstmordes im österr. Strafrechte*« (v čís. 1. a 2.) pojednává *Högel* o otázce, zdaž návod a pomáhání ku sebevraždě jsou dle našeho práva trestny, navazuje na pojednání *Rittnerovo* ve »Schweiz. Zeitschr. f. Strafr.« o témž předmětu. Högel podává nejprve historické vylíčení předpisů rak. zákonodárství trestního o sebevraždě, počínaje maleficním řádem Maximiliana I. pro Tyrolsko (1499), z nichž dovozuje, že příslušná ustanovení týkala se jednak sebevraždy vůbec, jednak sebevraždy zločinců ze strachu před trestem zvláště a že tresty v té příčině normované dílem měly povahu trestů symbolických na mrtvole, dílem obracely se proti majetku sebevrahovu, majíce v tom směru patrný ráz opatření fiskálních, poněvadž buď směřovaly k zajištění náhrady útrat trestního řízení, aneb měly býti jaksi surrogátem trestu konfiskace jmění. jemuž zločinec sebevraždou se vyhnul. O vlastních trestech kriminálních může býti řeč ovšem jen, zůstala-li sebevražda nedokonána, pro kterýž případ skutečně také nacházíme trestní ustanovení jak v Theresianě 1768, tak i v tr. zákoně Josefinském 1787 a západohaličském 1796. Tr. zákon z r. 1803 řadí v §§ 90. a 92. pokus sebevraždy mezi těžké přestupky policejní, náležející k příslušnosti úřadů politických. Tato ustanovení tr. zákona 1803 byla však zrušena cís. patentem ze 17. ledna 1850 č. 24 ř. z., a nynější tr. zákon o sebevraždě se více nezmiňuje, tak že ovšem ani pokusu sebevraždy již trestati nelze. Pokud však jde o návod a pomáhání sebevraždě, hájí Högel (v souhlasu s Kudlerem, Herbstem, Lammaschem a judikaturou nejvyššího soudu) oproti názoru Rittnerovu mínění, že de lege lata užiti lze předpisu § 335. event. § 431. tr. z. De lege ferenda shodují se Högel i Rittner v tom, že žádoucím je vydání nových zvláštních ustanovení o trestání návodu a pomáhání ku sebevraždě.

O přípravném řízení proti nedospělým nedosáhším ještě 14 roku uvažuje (č. 15, 16, 18 a 19) Dr. *Julius Makarewicz*. Naznačiv v úvodu povahu a rozdíly přípravného vyhledávání a přípravného vyšetřování, jakož i zatímného

ujištění a vazby vyšetřovací dle práva rak., dovozuje, že skutky spáchané nedospělými od 10. do 14. roku, které by jinak byly zločiny, nejen jako přestupky se trestají, nýbrž skutečně p o u h ý m i p ř e s t u p k y j s o u, čehož je dokladem, že zejména také předpisův o promlčení přestupkův a ustanovení o soudní příslušnosti ku stíhání přestupků na skutky takové užíti sluší. Naproti tomu nelze pro skutky toho druhu zavésti přípravné vyšetřování, a není tudíž vyšetřovací vazbou v § 451 čís. 3. tr. ř. dle názoru p. spisovatele mínněna vazba vyšetřovací v technickém smyslu, nýbrž zatimné ujištění, z něhož vyručení přístupným není.

V časově zajímavém článku »*Das Interpellationsrecht in seiner Anwendung auf Druckschriften, die mit Beschlag belegt wurden*« uvažuje (č. 17.) nejmenovaný bývalý soudce o nesrovnalostech vznikajících ze zjevu nyní přečastého, že obsah zabavených tiskopisů pojímá se do poslaneckých interpellací a tím republikaci jeho oproti zákazu § 24. tisk. zák. zaručuje se immunita § 28 téhož zákona. Spisovatel dovozuje, že interpellace takové, byť i z pravidla proti státnímu zástupci byly namířeny, směřují vlastně proti zákazu soudcovskému, jenž o konfiskaci již vydán byl nebo snad vydán bude, a že tudíž obsahují zasahování do judikatury soudů, jehož každý parlament co nejúzkostlivěji by se vystříhati měl a k němuž také naše říšská rada dle ducha i výslovných ustanovení státních základních zákonů (zvl. § 21. č. 141 a § 6. č. 144) oprávněna není. Hledě k tomu, vyslovuje p. spisovatel mínění, že z podobných interpellací censurou předsedou sněmovny bez výminky by měla býti vyloučena reprodukce zabavených tiskopisů, pokud konfiskace není zrušena.

Liszt, Das Tramwaypersonale und der § 312 St.-G.-B. (č. 10.) hájí náhled, že personál pouličních drah koňských nenáleží k osobám v § 68. tr. z. naznačeným a že nepoužívá tudíž ani ochrany § 312. tr. z. Opáčné mínění odůvodňuje *Högel* (č. 12.). — V pokračování svých »*Juristische Briefe*« uvažuje *Benedikt* o alkoholismu (č. 3.) a o perversitě pohlavní (č. 10.) se stanoviska práva trestního.

Pod nadpisem »*Strafunrecht*« rozbírá *Högel* (č. 20.) otázku, zdaž moderní zákonodárství nalezlo správnou hranici mezi bezpravím civilním i policejním se strany druhé. Hranice ta nedá se dle mínění p. spisovatele určiti cestou spekulativné dedukce, nýbrž jest věcí zkušenosti praktické a moudré politiky trestní. Nemá-li život hospodářský vážně trpěti, sluší sáhnouti k ochraně trestní jen, žádají-li toho nutně hrubé poruchy hospodářského řádu, a dají-li se skutkové povahy přesně vymeziti tak, aby vládla naprostá právní jistota. Je-li však trestní stíhání z důvodů veřejného zájmu nutno, pak nemělo by se, jak často se děje (u nás na př. při poruchách práva původcovského, známkového a j.) svěřovati obžalobě s o u k r o m é, poněvadž tu trestní řízení klesá na pouhou službu nároku soukromého. Pokud jde o bezpráví p o l i c e j n í, má Högel za to, že zcela zbytečně se stíhají četné pouhé nepřístojnosti soudními tresty. Nějakých prospěšných účinků toho nevidí; ovšem ale má to za následek úžasné stoupání kriminality přestupkové, což demonstrováno doklady z trestní statistiky Rakouska, Německa, Anglie, Francie a Italie. Ve věcech policejních měly by k uvalování pořádkových pokut pro neposlušnosť vůči úředním nařízením povolány býti z pravidla ony úřady správní, o jichž nařízení právě jde, tedy zejména také úřady policejní, pokud jde o vlastní jich obor příslušnosti (na př. policii silniční a j.).

O časově zajímavé otázce ochrany dítek proti týrání pojednává auskultant *Eisler* v článku »*Kindermisshandlung und Kinderschutz*« (č. 29—32). Vypočítav nejprvé ustanovení platného práva rakouského k ochraně dítek proti týrání, a to jak zákona obč. tak i zákonů trestních i řádu živnostenského a poukázav dále k výnosům ministerstva spravedlnosti této věci se týkajícím, ze dne 3. prosince 1899 č. 49 věstníku a ze dne 17. května 1901 č. 13 věstníku, dovozuje z dat čerpaných z úřední statistiky, že počet trestných týrání dítek každým rokem u nás stoupá a rovněž že se zvýšilo pro-

cento mladistvých zločinců, což spisovatel přičítá zanedbanému vychování s týráním zpravidla spojenému. Hledě k tomu vítá co nejvřeleji do r. 1900 spadající vznik vídeňského spolku pro ochranu a záchranu dítek, jehož účel i působení podrobněji vysvětluje. Vylíčiv dále poměry podobných velkých associací anglických a francouzských, jakož i ustanovení francouzského a německého novodobého zákonodárství k ochraně dítek, vytýká ku konci zásady, na nichž reforma našeho práva jak trestního tak i občanského v tomto směru by měla spočívati.

V článku »*Verfahren in Privat-Presssachen*« (č. 35) hájí *Amschl*, státní zástupce ve Št. Hradci, mínění, že soukromému žalobci, ani jde-li o přečin spáchaný tiskem, nepřísluší dle našeho tr. řádu právo žádati, aby o jeho trestním oznámení se konalo přípravné vyhledávání, nýbrž že náleží mu žádati hned za zavedení přípravného vyšetřování anebo podati přímo spis obžalovací. Pokud jde o otázku, který orgán soudní je příslušným k tomu, aby nařídil zabavení tiskopisu k žádosti soukromého žalobce ve smyslu § 487 odst. 2 tr. ř. zastává spisovatel náhled (hájený též *Rulfem* a Gernerthem), že jde-li o zabavení k zajištění důkazu, tedy spojené obyčejně s domovní prohlídkou, je příslušným soudce vyšetřující (§ 143 tr. ř.), má-li se však zabavením zameziti rozšiřování tiskopisu, tříčlenný senát, posl. odst. § 13 tr. ř. Proti takovému zabavení nebo jeho odepření přípustna je v tomto druhém případě dle mínění Amschlova stížnost na sborový soud druhé instance (§§ 487, 494 tr. ř.). Dotýká li se urážka ve smyslu §§ 487, 488 a 491 tr. z. (spáchaná tiskem či slovem) osoby právnické (§ 492 tr. z.), pokládá spisovatel důkaz pravdy za nepřípustný, poněvadž osoba právnická sama skutku trestného, nečestného neb nemravného dopustiti se nemůže. — Ku konci připojuje Amschl bez bližšího odůvodnění několik, jak sám praví, »volných myšlének reformních«, v nichž vyslovuje se zejména pro odstranění radní komory, zrušení objektivního řízení, obmezení konfiskačního práva státního zástupce na jisté delikty formálné i obsahové, obmezení příslušnosti soudů porotních v tiskových věcech, přibrání jednoho soudce laika (z kruhu žurnalistů) do soudů tiskových a j.

Týž spisovatel uvažuje ve článku »*Das Rechtsmittel der Berufung in Übertretungsfällen*« (č. 47 a 48) o některých zajímavých otázkách řízení odvolacího. — *O dolu při urážkách na cti* dle tr. zákona rakouského i německého pojednává soudní rada *Klissenbauer* (č. 38 a 39.) — Příspěvek k nauce o jedné z nejzáhadnějších a ovšem i nejspornějších materií našeho platného hmotného práva trestního podává prof. *Stooss* ve čl. »*Die Fälle des dolus indirectus*« (č. 45); shledává náležitosti dolu indirektního v našem trestním zákoně pouze při zločinu zabití a těžkého poškození na těle, vylučuje jej však v ostatních případech jinými (zvl. *Lammaschem*) sem počítaných, jmenovitě pokud jde o odehnání cizího plodu § 147, žhářství na vlastní věci § 169, utrhání na cti § 209 a zlomyslné poškození cizí majetnosti § 85 b) c) tr. z.

Ve článku »*Der Verweis als Strafe im öst. Strafgesetze*« hájí *Zatschek*, náměstek státního zástupce v Brně, mínění, že důtku ve smyslu § 414–419 tr. z. sluší pokládati za hlavní trest, že tudíž náleží na důtku uznati rozsudkem a teprve po právní moci rozsudku důtku písemně neb ústně uděliti. Z důvodů vhodnosti sluší ústnímu udělení důtky přednost dáti.

Zajímavou, však více v theorii než v praxi spornou otázkou poměru státního zástupce a soudce vyšetřujícího v přípravném vyhledávání zabývá se *Makarewicz*, soudní adjunkt a univ docent v Krakově, v pojednání nadepsaném »*Zur Pathologie der Vorerhebungen im Strafprocesse*« (č. 40 a 41). Vývody jeho vrcholí ve thesi, že obvyklé v praxi všeobecné návrhy státních zástupců na zavedení přípravného vyhledávání bez počatého označení speciálního úředního výkonu, jehož si státní zástupce přeje, příčí se duchu našeho trestního řádu, jsou nepřípustny a mají soudem a limine býti zamítány, jakož i v další thesi, že pokud jde o návrhy státního zástupce na vyhledávání v naznačeném smyslu řádně konkretisované, přísluší soudci vyšetřujícímu

zkoumati pouze svou příslušnost a zákonnou přípustnost navrhovaného úředního výkonu, nikoli též jeho účelnost.

Ve známé kontroversi, jak soudce přestupkový počínati si má, jestliže soukromý žalobce ku hlavnímu přelíčení se nedostavil, hájí *Hoegel* (č. 44) mínění, že přípustna je obojí forma tu možná, totiž zastavení řízení i rozsudek sprošťující, první forma že však je praktičtější. Zmínky zasluhují dále poznámky téhož spisovatele k naší trestní statistice z r. 1896 (č. 49). *M.*

Juristische Blätter, XXX (1901) přináší srovnavací studii *Winklerovu* o pojmu smilstva proti přirozenosti a podobných deliktů proti mravnosti vedle nejdůležitějších trestních zákonodárství kontinentálních. *Högel* podává zajímavé podrobnosti o ústavu pro choromyslné zločince ve Broadmooru v Anglii (č. 2. a 3.); pak o trestání opilství dle policejního řádu Ferdinanda I. pro Dolní i Horní Rakousy, Štýrsko, Korutany, Krajinu a hrabství Gorické z r. 1552. (č. 10.). O otázce, do jaké míry lze užiti různých ustanovení našeho tr. zákona, zejména § 87, na výtržnosti proti jiným národnostem neb vyznáním, uvažuje *Suess*, zvláště pokud jde o označování domů, obývaných příslušníky pronásledovaného národa neb vyznání, zvláštními znameními určenými pro výtržníky (č. 9). Zmínky zasluhuje dále příspěvek k nauce o exceptio rei judicatae dle tr. řízení našeho, jejž podává (č. 19.) *Exsinger*, hledě ku případu, kde týmž výrokem bylo uraženo několik osob, z nichž pouze jedna trestní obžalobu podala. Spisovatel hájí náhled, že nastává konsumce žalobního práva ostatních uražených nejen v tom případě, když vyšel o oné obžalobě rozsudek odsuzující (jak rozhodl nejvyšší soud, nýbrž i tehdy, skončilo-li trestní řízení o dotčené obžalobě osvobozením, neb bylo-li dle § 46 odst. 3 tr. ř. zastaveno. Konečně budiž připomenut příspěvek dr. Gust *Scheue* k výkladu § 503 tr. z. rak. pod názvem »Eine Gefährdung der Freiheit der Eheschliessung.« *M.*

Przegląd prawa i administracyi 1901 přináší studii Dra *Juliusze Makarewicza* z oboru řízení trestního, v níž na otázku: »Czy sędzia powiatowy może przedsięwziąć v toku rozprawy karnej postępowanie dowodowe w obrębie innego sądu powiatowego?« t. j. zdali soudce okresní může během řízení trestního předsevziti vedení důkazu v obvodu jiného soudu okresního, odpovídá kladně. — *Spasowicz* Włodimierz, O stawianiu pytań sędziom przysięgłym i o wygłaszaniu ich werdyktu. Práce ta o kladení otázek porotcům a vyhlašování jich verdiktu týká se trest. procesu ruského, v první části však autor přihlíží dosti obšírně k legislaci jiné (anglické, francouzské, rakouské a německé).

Czasopismo prawnicze i ekonomiczne II., 1901. Dr. *Jul. Makarewicz* pokračuje ve svých studiích z oboru procesu trestního z roč. I. a to prací: Stosunek sędziego śledczego do wniosków prokuratora państwa w dochodzeniach przygotowawczych, kdež probírá zejména otázku, »czy sędzia śledczy ma prawo w dochodzeniach przygotowawczych sprzeciwiać się wnioskom prokuratoryi państwa?« — Prof. dr. *J. Rosenblatt* (O skutkach karnosądowego zasądzenia w prawie austr.) zabývá se otázkou již po mnohá léta kriminalisty zabývající, jež v rakouském právu dosud není jasně a s duchem času srovnale upravena, totiž s následky trestního odsouzení.

Prawnik 1901. Dr. *Jasiński*, Sprawedliwość w ideji a rzeczywitości. — *Gargas* Dr. Z. Związky społeczne a prawo karne. — *Týž*, Alkoholism a przestępność.

Ateneum 1901. *A. Mogilnicki*, Obrońca kryminalny a opinia publiczna.

Часопись правнича і економична II. 1901, přináší práci Dra *J. Olesnického* Слобода волї в наукї карного права. Autor podává první část svého pojednání o svobodě vůle v nauce práva trestního; zabývá se nejprvé pojmem

svobody vůle vůbec, zamítá indeterminismus, přiznává velikou váhu determinismu, sám však kráčí cestou prostřední (poukazuje v té příčině na Fouillée-ovy »les idées-forces). — Redakcí prof. Dnistrjanského počala loni též vycházet při Часопись též **Правничa бібліотека.** První dílo tvoří práce prof. dra *P. Stebelského*, komentář rak. řízení trestního, dosud incl. § 83 (překvapuje autorova neznalost českého díla Storchova).

Slovenski pravnik 1901 přináší: *W.*, Kedaj neha kaznivost prestopka po § 17 tisk. z. (Kdy přestává trestnost přestupku § 17 tisk. z.) — Dr. *J. Robida*, ředitel zemského blázince v Studenci: O presodnosti normalnega človeka. — *K. W.*, Kako pridemo pri pravosodstvu o prestopkih kazenskega zakonika do višje dovršenosti? — S autorem polemisuje Dr. *Fr. M.* v článku Rok za pritožbe zoper odmero stroškov v slučajih prestopkov. — V témž ročníku jsou stručné výtahy z referátů VIII. vídeňského sjezdu antialkoholistického (Dra Löfflera, prof. Fritsche, Dra Strosse, Dra Fuldy). — *Janko Polec*, Nove kriminalistične šole, rozebírá školu anthropologickou a sociologickou. — *K. W.*, K patologii poizvedeb v kazenskem postopanji, podává referát o práci doc. krakovské university Dra *J. Makarewicze* Ger.-Z. 1901. — *-č*, K uporabi § 399 kaz. zak.

Mjesečnik pravničkoga družtva u Zagrebu, XXVII. 1901. Dr. *Stj. Posilović* (Ubrojivost po kaznenom pravu i sloboda volje) rozbírá otázku příčetnosti a svobody vůle. — *Milan Rojc*, Nešto o dvim institucijama modernih kaznenih zakonika (nojetno izrečenje kazne i progon samo na zahtjev povredjenika) — ter predlog kako bi se kod nas uvele. O otázce podmíněného odsouzení a stíhání pouze k žádosti poškozeného a o návrhu na uzákonění jich v Chorvatsku konaly se rozpravy ve schůzi právnického spolku v Záhřebu, jež se uveřejňují. — Dr. *St. Posilović*, Crtice iz kaznenog prava; autor pojednává o dolus eventualis, o pokusu předsevzatém na předmětu nezpůsobilém resp. prostředkem nezpůsobilým. — Dr. *J. Šilović*, Anarkizam i kazneno pravo, rozbírá theorie anarchistické a chování se zákonodárstev v této otázce (uvádí různé zákony o třaskavinách).

Бранич VIII. 1901. Dr. *M. Miljković*, Бело робље, sociologicko-kriminalistická rozprava o prostituci. — *Gojko Pavlović*, Наше најновије војно кривично законодарство, překlad *Stanojeviče M.* z *L. Trepo* О условној осуди. — Dr. *St. Maksimović*, Касационе судије одговорне су кривично и грађански за своје незаконе поступке.

J. Čermák.

Civilní řízení.

Ott Dr. Emil, c. k. dvor. rada, univ. prof. a ř. člen České Akademie: *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního.* Díl I. Část všeobecná, str. 384. Díl II. Část zvláštní, oddělení I.: řízení v I. instanci, str. 321; oddělení II.: opravné prostředky, mimořádné pomůcky právní, zvláštní řízení, str. 322. — Nákladem České Akademie cís. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1897 až 1901.

Nadpis výtečného díla nikterak nepodává pojmu o tom, co v něm obsaženo. Neboť autor nepodal zde pouhý »soustavný úvod ve studium«, nýbrž spracoval celé pole občanského řádu v nejvyšší formě, jaké užívá vědecké bádání: ve formě systému v pravém slova smyslu.

Co jest charakteristickým znakem »systému« ve smyslu právní vědy a kterak díla pojednávající o rakouském neb německém soudním řádu poža-

davkům těm zadost činí? — Systémem občanského řádu soudního dle mého náhledu důvodně nazývá se jedině ono dílo, v němž autor dovedl vyličiti, kterak i nejzazší a nejnepatrnější rozvětvení celé soudní praxe nutností logickou vyplývá z kořene theoretických vět, jež byl zevrubně svým pořadem sám vyložil.

Jen vladyka v říši vědy právnické může úkol takový provésti; neboť kdo podjal se sepsání »systému« soudního řádu, ovládati musí rozsáhlý, nejen na soudní řád, nýbrž i na právo civilní, trestní a veřejné se vztahující material tak, aby ta která ustanovení v příhodném okamžiku srovnaná měl nad prahem vědomí; musí znáti všecky ony okolnosti, jež teprve na jevo vycházejí prováděním soudního řádu v praxi, okolnosti, jež sice samy o sobě jeví se býti malichernými, manuelními přívěsky, avšak na provádění zákonných předpisů mají nemalý vliv; musí konečně dovésti utvářeti ve svých rukách látku tak, aby ona výše uvedená účinná spojitost mezi theorií a praxí čtenáři se vyjevila.

Těmto požadavkům soustavného vylíčení jen zřídka bývá zadost činěno; často však spisovatelé nazývají systemem nového soudního řádu každé vylíčení látky, jež neřídí se pořadím paragrafů zákona, při čemž theoretický obsah jeho podávají jen v obrysech, obyčejně týmiž slovy jako zákon. Taková vylíčení mohou býti užitečnou pomůckou pro prvé prostudování zákona — mám tu na paměti záslužné v tom směru dílo *Schusterovo* (Österreichisches Civilprocessrecht, 3. vyd. 1897) i *Neumannovo* (Die Executionsordnung, 1900), jimž, podobně jako v německé říši dílu *Fittingovu* (Der Reichscivilprocess, 8. vyd. 1894) v jeho prvních vydáních, připadla úloha prací přípravných: jména »systemu« rak. soudního řádu knihy jmenované nezasluhují; ještě méně pak dílo *Trutterovo* (Das österreichische Civilprocessrecht, 1897). Zdali *Skedl* ve svém díle »Der österreichische Civilprocess« průběhem vylíčení splní to, co výše vyznačeno jako charakteristikon »systemu«, zdali zvláště vylíčí, kterak z vět theoretických, jím arci důkladně a obsáhle vyložených, vyplývá odpověď na tu kterou otázku praxí kladenou, nemožno sice dnes posouditi, ježto vyšel pouze první svazek jeho díla, leč dlužno poznamenati, že tato část Skedlova díla nebéře žádného skoro ohledu na praxi. Utěšenější jsou poměry v říši německé, kdež nade všecky vyniká známé všem právníkům, pohříchu nedokonané posud dílo *Wachovo*, potom dílo 80-letého *Plancka*, jež na rozsáhlých podkladech historických byl zbudoval; z nejnovější doby pak jmenovati sluší knihu *Richarda Schmidta*, jež tak jako díla právě jmenovaná osvědčuje se býti systémem ve smyslu výše uvedeném.

Dle přehledu právě podaného nový soudní řád rakouský postrádal až do vyjití díla Ottova spracování opravdu soustavného, jakého uvedenými díly dostalo se procesu v říši německé. Ottův »soustavný úvod« byl — jak dle času vydání prvního dílu, tak i dle času ukončení díla — první »systém« rakouského nového řádu občanského v naznačeném smyslu. Dílo Ottovo znamená pro civilní řád rakouský právě tolik, kolik svého času systém *Ungerův* znamenal pro právo civilní, ježto v obou případech poprvé ujala se

vůdcovství ruka v theorii i praxi stejně obeznalá, udávajíc nyní směr, kterým dále kráčeti třeba.

Uspořádání látky v díle Ottově následuje celkem způsobu obvyklého v soustavných vylíčeních soudního řádu, za příkladem známých spisů obecnoprávních *Martina* (Lehrbuch des deutschen bürgerl. Processes, 13. vyd. 1862) a *Bayera* (Vorträge über den deutschen Civilprocess, 10. vyd. 1869), než rozlišuje se od něho tím, že nestává kapitoly o historickém vývoji. Známo, že autor díla »Beiträge zur Receptionsgeschichte des römisch-canonischen Processes in den böhm. Ländern« nad jiné byl by býval povolán, rozepsati se o historickém vývoji řízení soudního. Zanechal toho však důvodně; ježto náš nový soudní řád, který zakládá se na zásadě projednávání pořádkem arbitrárním, ústnosti, na volném uvažování výsledků průvodních a na zásadě officiální, nikterak nejeví se býti letorostem obecnoprávního kmenu řádu Josefinského, založeného na zásadě projednávání pořadem legálním, písemnosti, na legální theorii důkazní a na zásadě projednavací. Naproti tomu při výkladu jednotlivých zařízení poukazováno často ku právům cizím, zvláště německému a francouzskému, i k vývoji toho kterého zařízení z práva kanonického a obecného. Nemálo zamlouvá se čtenáři díla Ottova, že důkladný znatel písemnictva soudního řádu německého i francouzského neobtížil svůj výklad citáty z něho, a že upustil od způsobu obvyklého v literatuře německé (a ještě více francouzské), nezaznamenávaje všech mínění odchylných. Naproti tomu co největší péče věnována tomu, aby mínění spisovatelovo v té které otázce bylo jasně a zároveň úsečně vytknuto. Tímto způsobem bylo možno vetkati ve výklad nesčetné množství podrobností, které svou důležitostí pro právníky praktické vynikají; pročež lze očekávati, že znamenité dílo to v brzku nezbytnou bude pomůckou nejen studujícím, ale i všem praktickým právníkům českého jazyka znalým.

Jelikož referent nezamýšlel jiného, než pokusiti se o to, aby vylíčil, jaké postavení zaujímá dílo Ottovo v právnickém písemnictví, tož tu o detailech tohoto výtečného díla zprávy nepodává.

V Linci, v únoru 1902.

Dr. *Berthold Pick*,
tajemník c. k. fin. prokuratury.

Dr. *G. Neumann, Die Executionsordnung.* (K posudku Dr. *Vážného* ve Sborníku II., 208 sl.)

Pokusím se obhájiti některá z mínění spisovatelových panem referentem za nesprávná aneb aspoň pochybná naznačených.

1. Proti mínění spisovatelovu v § 3 odst. posledním (str. 6) vyslovenému, že v řízení exekučním strany bez ohledu k výši pohledávky i v místech, kde dvé nebo více advokátů jest, zastupovány býti mohou i neadvokátem, namítá pan referent (str. 213), že, jelikož § 52 ex. ř. v tomto směru ničeho nenařizuje, dle § 78 ex. ř. předpis § 29 s. ř. rozhodným býti má. S tím souhlasiti nelze. Ustanovuje § 52 ex. ř. výslovně: »Zastoupení advokáty v řízení exekučním není přikázáno ani před soudy okresními, ani před sborovými soudy instance první.« Poukazuji v této věci také k materialiím, sv. II. str. 19

a zejm. str. 639. Výjimku ovšem činí spory tak zv. exekuční (které průběhem řízení exekučního a z podnětu exekuce povstávají), jakož i rekursy (§ 78 ex. ř., 520 s. ř.).

2. Neprávem vytýká posudek hned v následujícím odstavci pouhé theoretisování výkladům v § 5 na str. 13, kde spisovatel, pojednávaje o stížnosti v řízení exekučním, na prvním místě s důrazem zcela přiměřeným k tomu poukazuje, že řízení bagatelní co takové právoplatným rozsudkem se ukončuje, a že v exekuci na to vedené svůj zvláštní ráz více nezachovává, že tedy v exekuci nelze více činiti rozdíl mezi rozsudky vydanými na základě řízení bagatelního a mezi rozsudky ostatními. Že výklady ty nejsou rázu pouze theoretického, tomu nasvědčuje nejlépe okolnost, že praxe svedena zněním § 78 ex. ř. vedle něhož pro exekuční řízení platiti mají všeobecné předpisy soudního řádu o stížnosti, pokud v zákonu exekučním není ustanoveno něco jiného, vracela z počátku (dle § 523 s. ř. opírajíc se o ustanovení § 517 odst. 2. s. ř.) co nepřípustné stížnosti revisní v případech, kde titulem exekuce byl rozsudek bagatelní. Správného poučení v té věci dostalo se teprve plenárním rozhodnutím nejv. soudu ze dne 20. prosince 1898 č. 16.034 ve sbírce civ rozh. I. č. 44 (str. 84) a judikátem č. 146 (v téže sbírce I. č. 192. str. 369, též v Právníku 1900 na str. 462 a v Jur. Blätter 1900 č. 38).

3. K nauce o opětovné dražbě (§ 87 spisu, str. 303) připomíná pan referent, že by zajímavým bylo dotknouti se otázky, kterak vysvětliti lze, že dle § 154 ex. ř. odst. posl. o dražbě opětovné vyrozumívají se též osoby oprávněné ku koupi zpáteční, kdežto přece právo jejich dle § 133 posl. odst. v době tam naznačené zaniklo. Vysvětluji to tím, že osoby ku koupi zpáteční oprávněné, jež dle § 154 posl. odst. o novém dražebním stání zpraviti jest, jsou rozdílné od osob totéž právo majících v § 133 naznačených. Nesmí totiž býti přehlédnuto, že nastalou právomocí usnesení opětnou dražbu povolující, cího první dražba účinnosti pozbývá (§ 154 odst. 2), že tu jde o dražbu novou, a že § 154 v odstavci posledním výslovně praví: »O novém dražebním stání buďte zpraveny také ty osoby, pro které teprve po tom, co první dražba byla nařízena . . . . . zapsána byla práva ke koupi zpáteční nebo práva předkupní.«

4. Hned v následujícím poznačuje pan referent za nesprávnou větu na str. 304 spisu posuzovaného: »Die Anberaumung des Wiederversteigerungsverfahrens ist im öffentlichen Buche bei der zu versteigernden Liegenschaft anzumerken« a tvrdí, že knihovní poznámka tato nejsouc exekučním řádem výslovně nařízena dle § 20 lit. *b* knih. zák. nepřípustnou jest. Naproti tomu dovoluji sobě na to upozorniti, že — jak již uvedeno v odstavci předešlém — právomocí povolení opětné dražby první dražba účinnosti pozbývá, že nastává dražba nová, o níž § 154 v odst. třetím nařizuje: »Dražba opětná budiž provedena s přiměřeným šetřením předpisů pro první dražbu platných.« — Proč by tu tedy nemělo šetřeno býti předpisu § 134 odst. 2., poznámku o zahájeném řízení dražebním nařizujícího?

5. Jestliže pan referent přidávaje se k mínění JUDr. Arnošta Buma, projevenému v článku: Bemerkungen zur Praxis der Executionsordnung v Juristische Blätter 1898 č. 39 str. 458, za povážlivý prohlašuje náhled spiso-

vatelem hájený v § 108 na str. 392, že totiž předpokladem přípustnosti přísahy vyjevovací jest pouze bezvýslednost exekuce mobilární, třebas by i reální exekuce výsledek zabezpečovala, dlužno naproti tomu uvážiti, že jedním z hlavních úmyslů zákona jest šetřiti hospodářské existence. Pomysleme pouze na tento praktický případ: Věřitel pro pohledávku 120 K provedl bezvýsledně exekuci na movité jmění rolníka a dozví se, že dlužník u příbuzného svého skrývá skvosty neb cenné papíry. Má býti v tomto případě nucen, aby exekucí zasáhl jmění nemovité, aneb bude spíše šetřením hospodářské existence dlužníka, aby tohoto cestou § 47 odst. 2 ex. ř. přiměl k tomu, by učinil exekuci přístupným onen majetek skrývaný? Ostatně poukazuji v té příčině k §§ 14, 27, 263 ex. ř. Také nejvyšší soud rozhodnutím ze dne 15. června 1900 č. 8616 (v Právníku 1901 str. 26) nalezl, že »věcmi« ve smyslu § 47 odst. 2 ex. ř. rozuměti dlužno pouze věci movité.

6. V pojednání o obmezení exekuce (§ 118 str. 428 posuzovaného spisu) praví spisovatel na konci druhého odstavce: »Die Einschränkung der Execution kann auch nicht in der Weise erfolgen, dass die Anmerkung der Vollstreckbarkeit bei den freiwillig eingeräumten Pfandrechten gelöscht wird.« Toto nicht přehlédl asi pan referent, praví-li na str. 218 odst. 2, že spisovatel k § 96 ex. ř. na str. 428 odst. 2 posl. věta poznamenává, že obmezení exekuce státi se může též tím způsobem, že u dobrovolně zřízených práv zástavních vymaže se poznámka vykonatelnosti.

7. Konečně dovolena budiž ještě jedna zmínka, ač vlastně nesleduje cíl těmto řádkům na počátku vytknutý. K výkladům o tom, jak při rozpočtu nejvyššího podání za realitu naložiti jest s hypotékami simultanními (§ 92 str. 339 a násl. spisu posuzovaného), navazuje pan referent na str. 217 poznámku, že neprodávají-li se veškeré simultanně zavazené nemovitosti, de lege ferenda důslednějším by bylo, bráti za základ výpočtu dle § 222 ex. ř. ohledně nemovitostí prodávaných nejvyšší podání a ohledně nemovitostí neprodaných cenu odhadní. K tomu dlužno uvážiti: Vyžadovati odhad realit neprodaných znamenalo by porušiti vůdčí zásadu zákonodárnou, zásadu účelnosti. Kdo měl by nésti ty značné náklady odhadu realit neprodaných a kdo zodpovídati obtěžování majitelů jich, jimž přece není lhostejno, jestliže realita jejich z čista jasna se odhadnouti má?

Však ani tenkráte nebylo by lze schváliti náhled pana referenta, kdyby berní hodnoty odhadní tuto na mysli měl, jak to také původní návrh vládní v § 226 (nynějším § 222) upraviti chtěl. (— Wenn jedoch die mitverhafteten Liegenschaften oder einzelne derselben nicht zur Versteigerung gelangt sind, so ist der Berechnung der den einzelnen nachstehenden Gläubigern gebührenden Schadloshaltung an Stelle des Meistbotes der Steuerschätzwerth der betreffenden Liegenschaft zu Grunde zu legen.) Poznámky vládní předlohy (Materialien I. str. 548) připomínají k tomu: Es wird vom Entwurfe vorgeschlagen, in einem solchen Falle den Steuerschätzwerth der nicht veräusserten Liegenschaft neben das Meistbot der versteigerten zu stellen. Das Verhältniss ist dann allerdings nicht ein durchaus gleiches, aber was die nachstehenden Gläubiger durch die Ungleichheit der einzelnen Verhältnissfactoren etwa verlieren, kommt neben dem kaum in Betracht, was ihnen auf-

gebürdet würde, wenn etwa eine Individualschätzung der simultan verhafteten, nicht versteigerten Liegenschaften zu diesem Zwecke begehrt würde. (Viz dále Materialien II. str. 50, 157, 158, 779, 780).

V tom tedy právě spatřovati jest tu stinnou stránku. Nelze přece rovnici složiti z členů různorodých, nerovných, a takovými jsou na jedné straně výtěžek dražební a na druhé berní hodnota odhadní. Zkušenost učí, kterak obě od sebe se rozcházejí a proto dlužno dáti přednost způsobu v § 222 odst. 4 zvolenému.

Soudní sekretář *A. Menoušek.*

Přehled literatury v r. 1901.

Úkol, meze a rozvrh článku tohoto zůstaly i letos týmiž jako loni s tou jedinou odchylkou, že jednak přihlíženo dle možnosti k literatuře polské, a obsáhlejší kritiky aspoň citovány, jednak k části prvé připojeny články, zabývající se zákony o organisaci soudní a o soudech živnostenských, pak řádem advokátním.

Jakožto literární pomůcky budtež uvedeny: *Sperlova* »Übersicht über die Literatur und Praxis des österr. Civilprocess- und Executionsrechtes im 2. Halbj. 1900« (G. Z.[1]) č. 14, 15, 25, 26, 28), *Fierichův* ve velkém rozměru založený »Przegląd literatury z ostatniego trzechlecia (1898—1900) ze zakresu austriackiego prawa procesowego cywilnego« (Cz. II. str. 433), z něhož vydán I. díl, zahrnující literaturu o soudech, konečně pro právo německé roční přehled, letos naposled *Kleinfellerem* podávaný, v Z. f. C. P. (sv. 29. str. 279).

I. Kdežto pro právo rakouské dokončen letos pouze kommentář, jejž *E. Demelius* uveřejňoval též co přílohu k G. H., a otištěna ukázka z kommentáře *Hortenem* připravovaného (Centralbl. f. d. jur. Praxis seš. 11 a 12), mohla literatura německá těšiti se z 8. vydání oblíbeného kommentáře *Struckmanna* a *Kocha*, pak z dokončení 4. vydání kommentáře *Petersen-Angerova*, kdežto při kommentáři *Gauppovu*, nyní spracovaném *Steinem*, objevila se potřeba, před dokončením vydání 4. započíti s vydáním 5. Též *Lothar-Seuffert* pracuje na novém 8. vydání svého všeobecně ceněného kommentáře, z něhož vyšly seš. 1 a 2.

Mezi díly systematickými budiž s obzvláštní radostí uvítáno dokončení učebnice *Ottovy*, o níž viz zvláštní zprávu.[2]) Mimo to vydáno systematické zpracování *Cansteinovo*[3]) a *Fierich*[4]) dokončil první díl společně s *Bálasitsem* vydávané učebnice, v němž projednává nauku o soudech, o němž co nejdříve bude podána zvláštní zpráva. (V. též kritiku Godlewského v Przeglądu pr.

---

[1]) Citované časopisy označeny těmito zkratkami: *Cz.:* Czasopismo prawnicze i ekonomiczne. — *D. Z.:* Deutsche Juristenzeitung — *G. H.:* Gerichtshalle. (Časopis tento skončil ročník 45. počatý dnem 1. ledna 1901 již v říjnu, od které doby vyšlo 13 čísel ročníku 46; proto čísla samotná vztahují se na ročník 45., kdežto u čísel ročníku 46. týž zvláště vyznačen.) — *Gr.:* Gruchotovy Beiträge zur Erläuterung des Deutschen Rechtes. — *Grünh.:* Grünhutův Zeitschrift f. Privat- und öffentliches Recht. — *G. Z.:* Allgemeine österreichische Gerichtszeitung. — *Ž Bl.:* Juristische Blätter. — *Not.:* Zeitschrift für Notariat und ausserstreitige Gerichtsbarkeit. — *P.:* Právník. — *Z. f. C. P.:* Zeitschrift für Deutschen Civilprocess und freiwillige Gerichtsbarkeit.

[2]) Soustavný úvod v studium nového řízení soudního, díl III., Praha 1901, nákladem Akademie císaře Františka Josefa.

[3]) Das neue Civilprocessrecht, v sborníku Leske-Löwenfeld. Die Rechtsverfolgung im internationalen Verkehr. Berlin 1901.

[4]) *Bálasits* a *Fierich*, Nauka o sądach cywilnych i procedura cywilna, Lwow, 1901.

i adm. str. 615.) Zmínky zasluhují zde též referáty podané letos o loni vyšlých pracích *D. Ullmanna* (*Friedländer*, Z. f. C. P. sv. 29, str. 267, *Godlewski*, Przegl. str. 141, *Vážný*, Sborník I. str. 452) a *Skedla* (*Brunner*, Centralbl. f. Rechtswiss. sv. 20, str. 87, *Worel*, Sborník II, 218). Pro právo německé jmenovati jest kratší zpracování *F. Steina*[1]) a dokončení rozsáhlého díla *A. Engelmanna*.[2])

Dosti četné jsou spisy, sloužící praktické potřebě, a pomůcky studijní, vztahující se ovšem vesměs k právu německému. K skupině prvé náleží příruční knihy *Friedrichse*[3]) a *F. Wagnera*,[4]) pak sbírka formulářů od *Weizsäckera*,[5]) k poslednějším »Übungsbuch für das deutsche Civilprocessrecht« *L. Jakobiho*, *Daubenspeckův* »Der juristische Vorbereitungsdienst in Preussen« (Berlin 1900), recensovaný od *Rassowa* (Gr. sv. 45) a *Fidlera* (Z. f. C. P. sv. 28, str. 363), »Civilprocesspraktikum« *K. Hellwiga* (Tübingen 1900, 2. vydání) a »Rechtsfälle« *K. Dickela* (Berlin 1901, 2. vyd.). O loni jmenované »Schulung für die civilistische Praxis« referuje obšírným způsobem *Dickel* (Jur. Literaturbl. str. 15), kdežto *Lenel* (D. J. č. 3) obrací se proti článku *Frommholda* »Juristische Kliniken«, poukazuje k tomu, že by se ústavy takové ani netěšily důvěře a oblibě obecenstva, ani nesplnily naděje v jich paedagogickou prospěšnost kladené.

V souvislosti se spisy, pojednávajícími o celku procesního řízení, budiž poukázáno též na spis *C. Ranziho*[6]) o řízení před civilními soudy turecké říše (referát v G. Z. 19), na četné recense návrhu civilního procesu uherského (*Max Pollak*, Zeitschr. f. intern. Priv.- und Strafrecht sv. 11. str. 185, *J. Worel*, P. str. 324, G. Z. č. 28, G H. č. 15), *J. Worla* srovnání procesního řádu německého a rakouského (P. str. 151, 195) a na referát *Pickův* o *Kleinových* »Vorlesungen« (Grünh. sv. 28, str. 228).

Základními zásadami řízení sporného zabývají se *B. Mieck* ve spisu »Das civilprocessuelle Concentrationsprincip«[7]) a *A. S. Schultze* (Grünh. sv. 28, str. 513), jenž s povděkem vítá, že novella z r. 1898 nenásledovala příkladu práva rakouského a zachovala princip disposiční neztenčený, zejména nenahradila formální přísahu stran jich přísežným výslechem za svědky, jenž jakožto málo spolehlivý prostředek důkazní není s to zastoupiti disposiční úkony stran, záležející v ukládání a vracení přísah. *J. Kohler* (Z. f. C. P. sv. 29, str. 1) poukazuje k tomu, že některá soukromo-právní jednání mohou se objeviti v rouše jednání procesních, čímž se ohledně podmínek jich jsoucnosti a platnosti podrobují zásadám řízení, kdežto pro jich civilní následky zůstává právo materielní směrodatným. Sem spadají jednak právní jednání procesní v mnohém ohledu zvláštní postavení zaujímající: žaloba (v. § 226 c. ř. s.), uznání (v. § 394 c. ř s.) i vzdání se nároku (v. § 395 c. ř. s.) a smír (v. § 204 c. ř. s.), jednak procesní činy právní (Rechtshandlungen): vznesení obrany, ohlášení nároku v konkursu, opovědění rozepře, návrhy na zavedení exekuce a na pojištění důkazů. *A. Bálasits* (Cz. sv. II. str. 261) uvažuje zevrubně o povaze a zjevech svévole a šikány ve sporu. Pokládá ji za zneužití práva k processuální činnosti, jehož se tudíž dopustiti mohou jen osoby k ní oprávněné, a kteréž může jim přičítáno býti jakožto delikt kommissivní jen při za-

---

[1]) Civilprocessrecht, *Birkmeyer*, Encyclopädie der Rechtswissenschaften, Berlin, 1901, Häring.

[2]) Der Civilprocess, Geschichte und System, III., der deutsche Civilprocess, systematisch dargestellt, Breslau, 1901, Marcus.

[3]) Handbuch der Processpraxis, Berlin, 1900/1901, Heymann.

[4]) Bureaubuch des Rechtsanwaltes und Notars, Berlin, 1900, Heymann.

[5]) Formularbuch zu den deutschen Processordnungen 1. Abth., Formulare zur Civilprocessordnung und Konkursordnung, Berlin, 1901, Kühn.

[6]) Das Verfahren vor den Civilgerichten des türkischen Reiches, Wien, 1900, Manz.

[7]) Berlin, 1901, Gose und Tetzlaff.

vinění, ovšem zákonem ne vždy v stejné míře vyžadovaném. Svévole taková může se jeviti již v podání žaloby (v. § 45 c. ř. s.), ve vědomém pokračování v řízení zmatečném (v. § 51 c. ř. s.), v opozdeném uplatnění odůvodněných námitek (v. § 44 c ř. s.) neb tvrzení jich nepravdivém (v. § 408 c. ř. s.), ve svévolném popírání pravosti listiny (v. § 313 c. ř. s.), konečně v zlovolném použití právních prostředků (v. § 512, 528 c. ř. s.). Z povahy svévole jakožto zneužití zákonních oprávnění vyplývá, že lze ji potírati skoro výlučně prostředky repressivními (hrazení nákladů, tresty pořádkové, vyloučení procesního materiálu) a že pouhý pokus jen výminečně bude stíhán, kdežto v některých případech nastávající zakročení soudu ex officio přemění řízení o takovém zavinění, zvlášť pokud se bude jednati o nějakého zástupce, v jednostranné, protivníka ve sporu se netýkající.

Co se tkne **jurisdikční normy** přetřásána v německé literatuře (*Salomon* D. J. č. 2, *Boeningk* D. J. č. 4, *F. Katz* D. J. č. 20) živě otázka, zda-li by se doporučovalo rozšíření soudů laických neb smíšených, zvláště pro spory obchodních zřízenců z jich služebního poměru a při porušení práv živnostenských. Vylíčení působnosti laiků v civilním soudnictví jak v Rakousku, tak v čelných státech Evropy podává *J. Worel* (P. str. 793), jenž referuje též o názorech v tom ohledu při uherské enketě o civilním řízení a v německé literatuře vyslovených.

K *článku* **IV.** úvodního zákona poukázáno budiž na článek *Ar. Frause* (G. Z. č. 13—15), jenž pojednává o soudnictví konsulárních úřadů ve věcech manželských. Již co se týče otázky příslušnosti, panovala a panuje velká různost mínění, neboť mnohé konsuláty pokládaly buď tuzemské soudy aneb lokální úřady duchovní za kompetentní, což skoro všeobecně přijímáno, když se jednalo o platnost neb rozvod manželství; jakožto práva hmotného používáno občanského zákonníka pro všechny poddané říše bez rozdíiu jich zemské příslušnosti. Tento stav ponechalo též cís. nařízení ze dne 29. ledna 1855, č. 23 ř. z. a prováděcí nařízení ze dne 31. března 1855, č. 59 ř. z.; a rovněž uzavření a zrušení konkordátu, usnesení konference judex-kuriální a zavedení dualismu nejevila nijakých účinků. De lege lata ospravedlnilo ovšem citované cís. nařízení používání ustanovení občanského zákonníka i oproti poddaným uherské koruny, což stvrzeno ujednáním uzavřeným mezi ministerstvem zahraničních záležitostí a oběma ministerstvy spravedlnosti v l. 1868 a 1869. Zákon o úpravě konsulárního soudnictví z 30. srpna 1891, č. 136 ř. z. dosud v tomto směru změny nevyvolal, poněvadž uherské ministerstvo nepoužilo svého zmocnění (§ 10 cit. z.), nařídití užívání uherských zákonů. Platným právem jest tudíž občanský zákonník a výlučná příslušnost konsulárních soudův i co do otázky neplatnosti a rozvodu, které se však, jak shora naznačeno, neprovádí. Ježto od činnosti vrchního soudu konsulárního nápravy čekati nelze, navrhuje F. uspořádání cestou zákona.

§ 1. *Schultzenstein* (D. J. č. 18) vyšetřuje, pokud útraty výchovy mládeže dle něm. zák. ze dne 2. července 1900 (Fürsorgeerziehungsgesetz) lze vydobývati pořadem práva. *V. Schmidt* (G. Z č. 5) hledí pomocí § 10 j. ř. dokázati, že samosoudci dle **§ 7** odst. 3 při soudu sborovém ustanovenému přísluší vyřizování exekučních záležitostí vůbec. nejen návrhu na povolení exekuce, a že ani není oprávněn, vyžádati si v obtížných případech rozhodnutí senátu, kdežto naopak, nebyl-li takový samosoudce jmenován, i dražba nemovitosti mnsila by býti vykonána před senátem.

§ 19. *E. Josef* (Z. f. C. P. sv. 29, str. 188) podává přehled ustanovení německého zákona o dobrovolném soudnictví ohledně vyloučení soudců a soudních písařů, uvažuje též o následcích jich nešetření.

§ 41 viz **§ 54**. *F. Lošan* pojednává o pojmech nepříslušnosti soudní a nepřípustnosti pořadu práva ve smyslu **§ 42.** Rozuměje pořadem práva jen jurisdikci řádných a mimořádných soudů v sporných záležitostech soukromých, subsumuje nepřípustnost jeho pod pojem absolutní, totiž vůlí stran neodstranitelné nepříslušnosti. J. N. vůbec mluví jen o nepříslušnosti, kdežto c. ř. s.

tímto slovem míní nepříslušnost v užším slova smyslu a liší ji od nepřípustnosti pořadu práva, což odůvodněno tím, že jak možnost tyto vady uplatniti, tak jednání o nich a kompetence k rozhodování jsou různě upraveny. Při vyřizování žaloby (§ 230 c. ř. s.) přísluší rozhodnutí o nepříslušnosti v nejširším slova smyslu senátu, jenž k nepříslušnosti absolutní i po ustanovení prvního roku bez návrhu strany přihlížeti může. Při odbývání prvního roku má soudce z příkazu činný rozhodnouti jen o zřejmé nepřípustnosti pořadu práva a nezhojitelné nepříslušnosti soudu, kdežto o dotyčných navrzích stran a pochybných případech má si vyžádati usnesení senátu. Po prvním roku lze již jen k absolutní nepříslušnosti přihlížeti, ovšem ve všech instancích, i v pádu vznesení žaloby pro zmatečnost neb o obnovu, třeba bez návrhu stran, čemuž tak není, když neprávem vyřknuta nepříslušnost soudu neb nepřípustnost pořadu práva. Zrušení v moc práva vzešlých rozhodnutí soudních pro absolutní nepříslušnost může v základě § 42 odst. 2 a 4 nastati, když v řízení sporném rozhodnuta věc nepodléhající právomoci tuzemské aneb aspoň řádným soudům, rovněž když záležitost sporná projednána v řízení nesporném, nikoli však když cestou procesní uznáno o předmětu spadajícím do řízení nesporného neb exekučního, třeba by tu také byla nezhojitelná nepříslušnost.

M. Pollack (G. Z. č. 34) vyvozuje z dějin **§ 49** č. 2, že úmyslem zákonodárce bylo, dítěti, pokud se týče matce, poskytnouti výhodu při vymáhání nároků jim v této jich vlastnosti příslušejících. Náleží sem rozepře o otcovství, k nimž počítati sluší i zápornou žalobu určovací domnělého otce, spory o povinnosti nemanželského otce oproti matce dle § 1328 vš. o. z. a § 506 tr. z., a žaloby ze závazků jeho oproti dítěti dle § 166—171 vš. o. z. Kompetence dle § 49 č. 2 má též místa, má-li takový nárok uplatněn býti na základě smíru, oproti dědici neb assignatovi dle § 1401 vš. o. z., neb byl-li postoupen a v zákonných mezích exekučně zabaven, pak při žalobě otce na uznání, že stanovená povinnost alimentační neodpovídá jeho nynějším majetkovým poměrům. Nárok o náhradu matkou neb třetím poskytované výživy nelze však nikdy pokládati za nárok alimentační dle § 1423 vš. o. z. přešlý, nýbrž jest to zřejmý nárok ex negotiorum gestione, jemuž kompetenční výhoda § 49 č. 2 nepřísluší.

O. Frankl (G. Z. č. 18) hájí oproti praxi nejvyššího soudu názor, že spory o náhradu za škody provozováním hor na pozemcích způsobené náleží před horní senáty, ježto jsou to poměry upravené v horních zákonech, týkající se poměru báňských podnikatelů k držitelům jiných nemovitých statků (**§ 53** odst. 2 č. 7), dále to jsou rozepře, týkající se hornictví (§ 53 odst. 1), kde jen od horních senátů správného rozhodnutí nadíti se lze. *Dr. Sp.* tvrdí ohledně výpočtu hodnoty předmětu sporu, že nejen při úředním šetření dle § 41 j. n. a § 280 c. ř. s. nýbrž i při rozhodování o námitce nepříslušnosti sluší bráti údaje žaloby za základ, nemá-li se obcházeti ustanovení **§ 54. § 55** viz **§ 11** c. ř. s.

Růžička (G. H. r. 46, č. 12) poukazuje k tomu, že **§ 65** nevylučuje platnost soudu obecného také při soudě kausálním, pročež i společníky v rozepři dle § 11 č. 1 c. ř. s. před soudem kausálním žalovati lze. *E. Benda* (J. B. č. 36) obrací se proti překvapujícímu výkladu, jehož se dostalo **§ 95** judikátem č. 149, vytýkaje, že § tento vůbec nemínil rozhodnouti otázku, který soud dle § 81 j. n. pro žalobu o zástavní právo jest příslušným.

§§ 109, 113. *K. Lahr* (G. Z. 3, 11) pokládá §§ 257, 259 a 262 nesp. ř. za derogované novým právem, tak že soudu sborovému nepřísluší více adopci potvrditi, potřebné svolení uděliti a dotyčnou listinu schovati, nýbrž pravidlo tvoří kompetence okresního soudu, kdežto soudu sborovému zbylo jen potvrzení a udělení svolení ohledně osob, stojících pod jeho přímým vrchním poručenstvím, pak schválení dotyčných usnesení okresních soudů jako úřadů vrchnoporučenských. *A. Černý* (P. str. 101), jenž podává přehled právního vývoje od vydání obč. z., má za to, že §em 109 (o § 113 se vůbec nezmiňuje) nastala změna ve prospěch příslušnosti okresního soudu, jedná-li se o adopci

nezletilce, otce nemajícího, kdežto v ostatních případech § 259 nesp. ř. platí i nadále. Oproti tomu hájí nejmenovaný v G. Z. č. 19 názor, že zákonodárce nemínil § 259 nesp. ř. vůbec měniti a v § 113 chtěl jen upraviti kompetenci místní. *F. Schneider* (G. Z. č. 35) dovozuje, že ačkoliv doslovné znění **§ 117** v omyl uvádí, záležitosti reální stran bání nepřikázány soudům okresním, poněvadž čl. XVII. úvodního z. k j. n. zachoval v platnosti § 66 j. n. z r. 1852, dle něhož jsou v těchto případech horní senáty příslušny.

§ 121. *E. Dorner* (Z f. C. P. sv. 28 str. 241) pojednává o příslušnosti soudů a notářů v říši německé při zřizování listin, jakož i o následcích vykročení z jich úředního okrsku.

K **čl. XXVIII**. úv. z. k c. ř. s. odvozuje *E. Hellmer* (G. H. č. 10) zavazující moc upomínacího rozkazu, vydaného od nepříslušného soudu, proti němuž však nebyl podán odpor, z prorogace dle analogie § 104 j. n., dodávaje, že při objevení této nepříslušnosti v řízení exekučním sluší výkon dle § 4 č. 1 správně povolené exekuce přikázati příslušnému soudu okresnímu, oproti čemuž *M. Pollack* (G. H. č. 11) poukazuje k tomu, že závaznost takového rozkazu zakládá se na jeho vzejití v moc práva, nikoli na zde úplně nemožné prorogaci, a že i nepříslušný soud dle § 425 c. ř. s. jest usnesením svým vázán, jakmile bylo aspoň veřiteli doručeno. *P. Klemperer* (G Z. č. 46) má za to, že při žalobě dle **čl. XLII**. žalovaný i tenkráte ponese útraty, když při prvním roku projevil ochotu k složení přísahy, poněvadž této cestou mimospornou vůbec dosíci nelze, a otázka, jest-li zavdal žalobci podnět k jeho žádosti, aspoň v tomto sporu rozřešena býti nemůže.

C. ř. s. § 1. V německé literatuře živě se přetřásá otázka, pokud manželce dle nového občanského práva přísluší způsobilost procesní. *Aronius* (Gr. sv. 45 str. 253) zastává mínění, že manželka nejen ohledně svého jmění volného, nýbrž i o majetek a pohledávky do manželství vnesené může sama žalovati a žalována býti, aniž by ovšem v posledním případě rozsudek byl vzhledem k § 1400 odst. 2 obč. z. proti choti účinným, pak-li nedal své svolení k žalobě aneb nebylo dle § 739 c. ř. s proti němu dobyto zvláštního exekučního titulu. *Ullmann*[1]) a *Rosin* (D. J. č. 23) zabývají se specielně pochybností, je-li soudce povinen legitimaci manželky k věci z moci úřadu zkoumati. Rosin odpovídá kladně, kdežto Ullmann vytýká, že legitimace k věci nepatří k základu žaloby, nýbrž jen k všeobecným podmínkám nároku na právní ochranu, jež se předpokládají, dokud protivník nepoukazuje k tomu, že jich není, a že není též žádné domněnky ani ohledně majetkového práva manželského, dle kteréhož dotyční manželé žijou, ani stran toho, že příslušejí jednotlivé předměty k jmění společnému. *A. S. Schulze* (Grünh. sv. 28 str. 518) promlouvá o passivní způsobilosti býti stranou, udělené § 50 odst. 2 něm. c. ř. s. spolkům právní osobnosti nepožívajícím, domnívaje se, že správná praxe překoná i obtíže z této právnicky naprosto nezdařilé a jen politickým kompromisem vysvětlitelné konstrukce, pak-li bude klásti váhu jen na zásadu v tomto paragrafu vyslovenou, že právní způsobilost procesní na civilní jest úplně nezávislou. Theoretické vysvětlení procesní způsobilosti právnických osob usnadnilo nové právo občanské tím, že pojem způsobilosti k jednání (Handlungsfähigkeit) nahradilo pojmem způsobilosti k jednáním právním (Geschäftsfähigkeit), o kteréž při zmíněných subjektech již dosud pochybováno nebylo. *J. Kohn* (G H. č. 16) vyvozuje z **§ 4** odst. 2, že každé zmocnění zákonního zástupce k vedení rozepře podléhá obmezením § 32 a že soudce z moci úřadu má dle **§ 6** nařídíti, aby vyžádáno bylo zvláštní schválení příslušného úřadu, jde-li o vzdání se nároku neb uzavření vyrovnání.

G. Neumann (G H. č. 15) jedná o rozdílech v upravení společenství v rozepři dle procesních zákonů z r. 1895 a dle starého všeob. řádu soudního. Tvrdí zejmena, že odchylně od j. n. z roku 1852 nyní § 93 j. n. zakládá pro společníky rozepře dle **§ 11** jen společnou místní příslušnost, kdežto

[1]) Archiv für civil. Praxis. sv. 92, str. 228.

věcné pro každého společníka již po rukou býti musí, a že není více rozhodnou hodnota celkového předmětu sporu, jak ještě ve svém kommentáři se domníval, nýbrž cena nároku jednotlivého společníka; že proto vzhledem k § 227 c. ř. s. a § 55 j. n. vyloučeno spojení nároků obnos 1000 K převyšujících s takovými pod 1000 K, ano též spojení více nároků dohromady větší částku než 1000 K tvořících, ano že i při spojení nároků přes a pod 100 K ohledně těchto musí býti vydán zvláštní rozsudek. Vůbec stálo staré řízení na stanovisku úplné jednotnosti celého sporu, kdežto platné právo mimo jednotné určení lhůt a společného zmocněnce k doručování připouští podávání samostatných přípravných spisů, oddělené projednání, vynesení rozsudku dílčího neb pro zmeškání, konečně i zvláštní vyhotovení jednotně vyneseného rozsudku jednotlivým společníkům.

E. Paupie (G. H. 29, 31) uvažuje o případech společenství v rozepři o jednotné straně sporné, povinnosti důkazní mezi společníky, o postavení vedlejšího intervenienta a ukončení společenství oddělením žalob dle § 188 c. ř. s. vzhledem k tomu případu, kde matka nemanželského dítěte spojila se žalobou paternitní a alimentní svůj nárok o náklady slehnutí a poskytovanou výživu, obraceje se proti jejímu považování za stranu a vykazuje jí postavení svědkyně, což jest důležito v případu, že nechce přísahati.

§ 26. Podávaje zprávu o spisu *R. Hupky* [1]) zabývá se *K. Hellwig* (Z. f. c. P. sv. 29 str. 520) podrobně podstatou plné moci a zmocnění ve smyslu práva procesního.

§ 41. Dr. O. U. (G.-Z č. 31) žádá přisouzení plných útrat žalobních i v případu, že několik žalob směnečních protitěm že zavázaným bylo současně podáno, ježto nelze vhodnost kumulace při vydávání platebního rozkazu posouditi a musí žalovanému býti ponecháno, domáhati se zmírnění útrat podáním námitek, — čemuž odpírá nejmenovaný soudce (G.-Z. č. 32) s poukazem, že dle zkušenosti právě u směnečních žalob kumulace se odporučuje a tudíž nepřiřknutí útrat za zvláštní žaloby odůvodněno jest.

Ohledně procesní svévole stíhané **§ 44** dovozuje *A. Bálasits* (Cz. II. r., str. 323), že k této se vyžaduje opozděné uvedení nových skutkových okolností neb důkazních prostředků dosud nevyloučených, kterými bylo přivoděno aspoň odložení přelíčení neb rozhodnutí. O přičítání takového opozdění nemůže býti řeči při návrzích, které zákon sám, když nastaly toho podmínky, kdykoliv připouští, a lze je stíhati jen tenkráte, když soud bez zvláštního řízení a dokazování nabude přesvědčení o vině strany, pro niž ovšem stačí culpa levis. Trest může stihnouti jen stranu vítěznou a může vzhledem k míře svévole i přesahovati náklady průtahem způsobené, kdežto by zástupci v případu hrubého zavinění jen povinnost k náhradě těchto mohla býti uložena. Obšírně zabývá se *A. Bálasits* (Cz. r. II., str. 280) ustanovením **§ 45**, jímž zákon mínil zabrániti svévolným a zlomyslným žalobám. Jakožto takovou lze pokládati výlučně onu, ku které žalovaný nezavdal podnětu a proti níž vynesený nárok bez prodlení uznal. Chce-li kořistiti z výhody § 45, jest mu uznati nárok hlavní i se všemi vedlejšími závazky a ihned, čemuž ovšem nevadí, když si dobyl navrácení v dřívější stav proti zmeškání prvého roku aneb když týž byl odložen, aniž žalovaný mohl se prohlásiti. Ovšem nesmí vznésti ani formální námitky, vyjma důvody zmatečnosti, k nimž z moci úřadu přihlížeti sluší. Podáním námitek v řízení rozkazním, směnečném, nájemním neb syndikátním práva svého nepozbývá. Též není třeba, aby byl k splnění žalobního nároku pohotov aneb jemu již vyhověl, ačkoli by projevený úmysl neplniti podrobení se činil nedokonalým. Co se týče další podmínky, že žalovaný nesměl dáti příčiny k podání žaloby, není třeba jí se zabývati ve všech případech, kde žaloba se jeví dle práva civilního nepodstatnou. Oproti tomu bude při důvodných žalobách o plnění pravidelně již tím vina žalovaného dokázána, ačkoliv i tu lze sobě případy mysliti, kde žalovatelnost nastala bez

[1]) Die Vollmacht, Leipzig, 1901, Duncker und Humblot.

jakéhokoliv spolupůsobení jeho, kde pak otázka, mohl-li žalobce i mimosoudně dojíti uspokojení, bude pravidelně zodpovídána vzhledem k bona neb mala fides žalovaného. Při žalobách o opomenutí bude rozhodnutí nepochybně vyplývati již z civilní odůvodněnosti neb neodůvodněnosti žaloby, kdežto při žalobách určovacích obdobně jak při oněch o plnění bude mnohdy hleděti k bezelstnosti žalovaného. Tuto sluší posuzovati dle práva hmotného, tedy ji předpokládati, dokud opak prokázán není. Povinnost náhrady útrat podléhajícímu protivníkovi stíhá jen stranu hlavní, nikoli vedlejšího intervenienta a též případ hrubého zavinění zástupce sotva zde mysliti se dá. Rozhodnutí vynese soudce první rok odbývající, ovšem jen k návrhu strany, proti čemuž má rekurs dle § 55. místa. Případně nutné důkazy o mala fides žalovaného mohou při prvém roku provedeny býti, ovšem jen průvodními prostředky pohotovými dle analogie § 274 *H. Sturm* (G.-Z. č. 4.) dokazuje, že excisní, žalobou stíhaný věřitel zástavní jest dobrodiní § 45. jen účastným, když se ihned po doručení žaloby všech nároků k vybavovaným předmětům vzdal, nikoli když teprve při stání návrhu žalobnímu se podrobil. O použití **§ 51.** může, jak *A. Balasits* (Cz. r. II. str. 316) dokazuje, se jednati jen tenkráte, když nejen rozsudek, nýbrž aspoň i část řízení byla během právní rozepře a v pořadu instancí, ne snad teprve k žalobě pro zmatečnost aneb dle § 42. j. n. zrušena. Kdežto soud a zástupce ručí jen za hrubé provinění, stačí u strany culpa levis, pozůstávající v passivním zachování se oproti jí známému neb zaviněně neznámému důvodu zmatečnosti, neb i v činném přivodění téhož. Z důvodů § 477. c. ř. s. může jen procesní nezpůsobilost vlastní i odpůrcova, pak zástupců objeviti se jakožto jednou neb druhou stranou zaviněná, mimo to důvody č. 2, 3, 6 též přičtěny býti žalobci, pak-li soud svými udaji uvedl v omyl. Pochybným jest, zda-li soud o zmatečnosti rozhodující může též vyšetřiti povinnost strany, aby nesla náklady, z moci úřední, aneb zda-li jest mu vyčkati návrh oprávněného.

§ 55. nemá dle názoru *M. Winklera* (J. Bl. č. 28) místa, když rozsudek následkem uspokojení žalobce neb ztenčení nároku vynesen je o útratách, nýbrž sluší v takovém případu nastoupiti odvoláním a revisí, poněvadž se jedná též o zkoumání správnosti názorů prvního soudu co do rozhodnutí ve věci samé, kterémuž úkolu rekurs vyhověti nemůže. Pro podobný případ dokazuje *Loewy* (D. J. č. 8, že dle § 99. něm. c. ř. s. tenkráte, když o části nároku rozhodnuto rozsudkem na základě uznání, a rozsudkem konečným pro vzdání se nároku jen o útratách, lze výroku o těchto ohledně části prvé odporovati odvoláním ohledně poslednější stížnosti. Ačkoli analogie v našem zákonu se nedostává, není i pro rakouského právníka nezajímavým vylíčení, jež *Nöldeke* podá (v Z. f. c. P. sv. 28 str. 430) o obtížích, které vyvolalo poskytnutí ihned přípustné stížnosti proti rozsudkům jen o útratách vydaným, ano odporuje celé soustavě německého c. ř. s.

§ 63. Nöldeke (D. J. č 7) žádá opatření proti zneužívání práva chudých k svévolným žalobám, za kterým účelem navrhuje obligatorní slyšení odpůrce a udělení mu práva stížnosti proti povolení výhody této.

Vítanou příležitost k obhájení přísných zásad **§ 134.** poskytla rakouským spisovatelům (A. E. v G.-Z. č. 41, *M. Pollack* v J. Bl. č. 29) kniha *K. Schneidera* [1]), ačkoli návrhy jeho v Německu samém nenalezly mnoho souhlasu (*Neukamp* v Z. f. c. P. sv. 29 str. 255).

§ 145. viz § 398. c. ř. s. — **§ 146.** *Grabscheid* (G.-Z. č 36) dokazuje, že v řízení o navrácení k stavu předešlému nemůže nastati klid, poněvadž zákonodárce vůbec poskytuje stranám jen volnou disposici s hmotnými nároky, nikoli ohledně postupu jednání, a právě jen z ohledu na ony ústav klidu řízení stanovil. V řízení o navrácení v předešlý stav nejde však vůbec o právo materielní, a sluší tudíž v případu nedostavení se obou stran žádost

[1]) Der Missstand der überreichlichen Terminsvereitelungen bei den deutschen Kollegialgerichten und seine Beseitigung, München, 1901, Beck.

o restituci pokládati za odvolanou a na základě toho prozatimní opatření, snad dle § 147. odst. 2. a § 152 učiněná, pravidelně zrušiti. Zde též upozorněno budiž na referát *G. Petschek-a* [1]) o článcích *Strossa* a *R. Pollacka* loni uvedených.

§ 168. viz § 146. c. ř. s.

§ 176. Jak loni *R. Pollack* (G.-Z. 1900 č. 32 a 36) uvažoval o časových mezích sbírání látky processní, tak letos (G.-Z. č. 48, 49) zabývá se otázkou, jakým způsobem nový řád soudní povinnost k sbírání řečené látky upravil. I ředmětem jeho jsou nejen zásady právní a skutkové okolnosti, nýbrž i úsudky ze zkušenosti, které spolu s větami právními tvoří návěsť hořejší, z niž pomocí skutkové povahy jakožto návěšti dolejší podává se v rozsudku vyslovený závěrek. Nejen ohledně zásad práva tuzemského a obyčejového, privilegií, statut a úsudků ze zkušenosti ukládá § 271. c. ř. s. při správném výkladu soudu povinnosť vyhledání. Zodpovědnosť za nedostatky v tomto směru nese vždy soud, a ony také vždy zakládají důvod odvolací a revisní, pročež uvedení skutkových okolností je opodstatňujících nemůže býti nedovolenou novotou. Oproti tomu strana nese zodpovědnost za úplnost skutkového podkladu, vyjma ony málo četné okolnosti, k nimž se přihlíží z moci úřadu; strana ovšem nemá nyní již jen právo, nýbrž též povinnosť k jeho opatření, a soudce má jen možnost jí při tom býti nápomocen a výsledky její činnosti doplňovati. Jen pokud tomuto svému závazku nedostál, může neúplnost faktického materiálu tvořiti důvod odvolací. Toto rozdělení zodpovědnosti platí pak též pro provádění důkazu, při němž ohledně skutkových okolností, na něž se nebere ex officio zřetele, jest soudce vázán návrhy stran, a může k odstranění nedostatků působiti jen dotazy, ačkoliv nic nevadí použití případných výsledků důkazních, mimo meze návrhů stran spadajících. Odvolání tvrzených a dosud rozhodných skutkových okolností pokládá P. za vyloučené, nikoli však odvolání důkazních návrhů, což ovšem není na prospěch intencím zákona.

§ 204. Podstatu smíru ve sporu shledává *J. Kohler* (Z. f. c. P. sv. 29, str. 39) v tom, že při tomto procesním jednání právním skončí se řízení smlouvou stran před soudem uzavřenou. Není proto třeba ani subjektivní ani objektivní nejistoty ohledně jsoucnosti neb uskutečnění nároku. Ačkoli smír jakožto jednání procesní podléhá zásadám řízení, jeví přece v první řadě účinek soukromoprávní, následkem čehož hmotné právo rozhoduje o jeho obsahu, přípustnosti a účincích. Společným jest smíru s uznáním a vzdáním se nároku, že mu jen cestou sporu odporovati lze, a sice vyzváním k pokračování v řízení buď za současného uplatnění neúčinnosti smíru aneb po právoplatném vyřknutí této na základě žaloby dle § 35. ex. ř., případně žaloby určovací.

§ 224. *Beisser* (G.-Z. č. 38) poukazuje k tomu, že stávající praxe ohledně prázdnin soudních zákonu neodpovídá; neboť proti úmyslu sledovanému jich zavedením feriální senáty vyřizují i věci neferiální, pokud ústního jednání nevyžadují. V G.-H. r. 46, č. 2 nejmenovaný odpovídá kladně k otázce, lze-li si stěžovati na odepřené prohlášení věci za feriální, a sice vyžádáním rozhodnutí senátu, pak dále rekursem.

§ 226. Dle názoru *J. Kohler-a* (Z. f. c. P. sv. 29, str. 4), beroucího ovšem výlučně německé právo občanské za základ, může každá žaloba o nárok (Anspruchsklage) t. j. žaloba směřující k uskutečnění práva civilního, míti účinky v oboru práva hmotného. Žaloba o plnění účinkuje přímo, neb zvyšuje zodpovědnosť žalovaného a přetrhuje promlčení, ovšem jen po dobu, kdy se řádně v sporu pokračuje, kdežto žaloby určovací a některé žaloby o plnění, na př. žaloba opposiční (§ 35. ex ř.), žaloba provádějící odpor proti rozvrhu nejvyššího podání (§ 231 ex. ř.), žaloba excisní (§ 37. ex. ř.) a žaloba prokazovací v konkursu stanoví podmínku aby jinou příčinou vyvolané účinky v oboru práva hmotného nerušeně nastati mohly. Důsledkem tohoto

[1]) Juristische Vierteljahrschrift, sv. 33 str. 104.

svého názoru neuznává K. vůbec žalob konstitutivních a prohlašuje i žalobu o neplatnost manželství, o prohlášení výroku rozhodců za bezúčinný, o rozsudek stran vykonatelnosti (Vollstreckungsurteil) a o doložce vykonatelnosti — za pouhé žaloby určovací s účinkem shora vytknutým. Též lze v jistých případech kompensaci, odpor jak účastníka právního poměru, o který jde, tak i třetích osob, výpověď a odstoupení od smlouvy provésti též aneb výlučně žalobou. Neprávem počítají se k žalobám odpůrčím žaloby zastupující funkci opravního prostředku a směřující k dosažení opětného soudního rozhodnutí, jako na př. žaloba pro zmatečnost a o obnovu, aneb v něm. c. ř. s. předepsané žaloby v řízení o odejmutí svéprávnosti a amortisaci listin. Rovněž vycházeje od německého práva občanského obírá se *Hölder* (Z. f. c. l'. sv. 29, str. 50) u příležitosti referátu o stejnojmenné knize *K. Hellwig-a* [1]) s pojmy nároku a práva žalobního (Anspruch und Klagerecht), přihlížeje též k pojmům odporu i obrany, a k různým kategoriím práv. Právo žalobní, procesualistu v jeho výkladech především zajímající, definuje jakožto možnost uplatniti jistý vztah právní žalobou, a stotožňuje je s nárokem na právní ochranu (Rechtsschutzanspruch) ve smyslu Wachově. Toto právo žalobní jest immanentní nároku ve smyslu něm o. z., totiž právu žádati od jiného podmětu právního jistá činění neb opomenutí, na která naléháme žalobou o plnění, stejně jak právě nyní účinnému právu žalobce na dosažení jistého výsledku, které uplatňuje se žalobou o rozsudek konstitutivní (Bewirkungsklage), aneb právu k odporu proti platnému právnímu stavu, uskutečňujícímu se žalobou odpůrčí. Takové pojmové nerozlučnosti není při žalobách určovacích, sloužících budoucímu zachování jistého stavu, kde tudíž právo žalobní zakládá se na zvláštním předpisu řádu právního a podmíněno jest právním zájmem na brzkém soudním rozhodnutí. Zvláštní odrůda tohoto práva žalobního jeví se tam, kde žalobce domáhá se i přítomného práva i zabezpečení budoucího zachování stavu právního, jako na př. při žalobách věcných. Jelikož však soudy poskytují právní pomoc, právem hmotným dotyčnému právnímu vztahu buď ipso facto buď za zvláštních podmínek přislíbenou, jen dle předpisů práva procesního jejich činnost upravujících, a jen, pokud nárok na ochranu i dle těchto se jeví existentním, nelze tento čistě soukromoprávní nárok stotožniti s nárokem na příznivý rozsudek.

§ 227. viz § 11. c. ř. s.

§ 228. *A. S. Schulze* (Grünh. sv. 28, str. 529) zabývá se žalobami nově upravenými §y 254, 255, 257–259 něm. c. ř. s., pokládaje tato ustanovení za zbytečná, poněvadž jsou již zahrnuta v předpisech o změně žaloby a žalobě určovací.

§ 230. viz § 42. a 54. j. n.

Odedávna spornou otázku po následcích zcizení žalobního nároku a věci ve spor uvedené přetřásá *K. Weidlich* (Gr. sv. 45, str. 277), jenž vykládá německé právo, s naším **§em 234.** v zásadě souhlasící, v ten smysl, že účinky takového zcizení zákonem jsou odloženy pro dobu trvání sporu, a ukazuje, že tato interpretace vyhovuje nejen doslovu a duchu dotyčných předpisů, nýbrž i praktické potřebě, usnadňujíc i theoretickou konstrukci. K vyloučení všech pochybností žádá, aby toto odložení účinků bylo zákonem jasně vytknuto, aby v případech neúčinnosti rozsudku proti právnímu nástupci zcizujícího žalobce připuštěna byla námitka scházející legitimace k věci, konečně aby v případu nuceného zcizení poskytnuto bylo nabývajícímu právo, případně uložena i povinnost nastoupiti v spor.

A. S. Schultze (Grünh. sv. 28, str. 528) pojímá jakožto důvod žalobní jen souhrn skutkových okolností, o které žalobce svůj nárok opírá, a jichž význam teprve během řízení může se objeviti, pročež sluší schvalovati našemu **§ 235.** odpovídající, nově do něm. c. ř. s. umístěný § 264, jenž při-

[1]) Anspruch und Klagerecht, Jena, 1901, Fischer.

pouští i proti vůli odpůrce změnu žaloby, pak-li se jí obhájení podstatně nestěžuje.

§ 240. viz § 42. j. n.

Brunner (G.-Z. č. 43) má za to, že i při odděleném projednání námitek **§u 243.** odst. 2. sluší podati zodpovědění žaloby, pak-li lhůta k této končí dříve než rozhodnutí námitce vyhovující vešlo v moc práva, oproti čemuž v. *Boschan* (G.-Z. č. 46) správně vytýká, že dotyčným usnesením jak žaloba tak i příkaz k jejímu zodpovědění jsou odbyty a teprve v případu odchylného názoru vyšší instance lhůta odpovědní znovu by mohla započíti.

Neumann-Ettenreich (G.-Z. č. 9) dovozuje v polemice proti Dr. *Br.* (G.-Z. č 7), jenž tvrdí, že nařízení předsedy dle **§ 257.** odst. 2. zamítající návrhy v přípravném spisu učiněné sluší odůvodniti, že toho třeba není, poněvadž zde rozhodují četné ohledy vnitřní služby, a předsedovi jest se vyvarovati každého nebezpečí preokupace soudu.

§ 266. Živé pozornosti těšily se v literatuře uplynulého roku základy práva důkazního. Rozdělením břemene průvodního zabývá se mimo knihu *L. Rosenberg-a* [1]), dekanátní program *A. Wach-ův* [2]), otištěný též v Z. f. c. P. sv. 29 str. 359, o nichž podal zprávu *Oertmann* (Arch. f. bürg. R. sv. 20, str. 109). Vycházeje z názoru, že o břemenu průvodním lze jen mluviti, kde straně uložen důkaz jistých skutkových okolností za účelem dosažení příznivého rozsudku, obrací se Wach proti různění materielního a procesuálního břemene průvodního, poněvadž obč. právo uznává své pravotvorné skutečnosti za specificky práva zakládající neb jich vzniku bránící právě jen vzhledem k budoucímu sporu, tak že o jiném než procesuálním břemenu průvodním vůbec mluviti nelze. Vzhledem k důležitosti břemene průkazního pro uplatnění práv vůbec, vyžaduje rozdělení jeho pečlivého upravení positivním právem a nelze snad rozřešení ponechati vědě neb logice. Sluší proto litovati, že články návrhu něm. obč. z. tuto otázku všeobecně upravující, byly škrtnuty. Ačkoli pokusy, z výrazů obč. z. soustavně používaných odvoditi pevná interpretační pravidla, nelze pokládati za zdařilé, přece vyplývá z jednotlivých ustanovení zásada, že kdo tvrdí nějaké právo (nikoli určitý stav), dokazuje jen vznik, ne trvání jeho, kdežto protivníkovi připadá důkaz o zániku neb neúčinnosti jeho. K tomu přistupuje věta všeobecnější, platící ode dávna na základě práva obyčejového, že strana uplatňující nějaké právo dokazuje jen specificky pravotvorné okolnosti skutkové (causa efficiens), odpůrce negativu všeobecných podmínek jich účinnosti. Z těchto principů podává se pak these, že žalobce dokazuje důvod žalobní a repliky, žalovaný obrany a dupliky, kterouž thesi objasňuje W. ještě pro některé obtížnější případy se zvláštním vzhledem k přísahám stran. Se stejným zřetelem uvažuje o rozdělení břemene původního: *Eccius* (Gr. sv. 45, str. 268) obírající se jeho upravením v jednotlivém případě, a *A. Stölzel* (Z. f. c. P. sv. 29, str. 339), jenž k tomu poukazuje, že předmětem dokazování jsou jednotlivé od stran tvrzené okolnosti skutkové, nikoli z nich odvozený právní závěrek, že tudíž soudce porušuje svou povinnost, když ukládá přísahu o této konklusi, aby si uspořil právnické ocenění skutkového podkladu. Obraceje se proti názorům *O. Bülowa*, vysloveným v knize »Geständnisrecht« (o kteréž viz referát *Rassow-a* v Gr. sv. 28, str. 228), dovozuje *E. Hölder* (Z. f. c. P. sv. 28, str. 389, sv. 29, str. 96), že sice doznání nějaké skutkové okolnosti v denním životě bývá stvrzením její pravdivosti, nikoli však v procesu, kde jest jen prohlášením, že se její dokázání nežádá a připouští, aby soudce ji pokládal za pravdivou. Ať doznávající ví, že okolnosti té nestává, o její existenci pochybuje anebo vůbec ničeho neví, nemůže toto jeho počínání nikdy býti materielním důkazem

[1]) Die Beweislast nach der Civilprocessordnung und dem bürgerlichen Gesetzbuch, Berlin, 1901, Liebmann.

[2]) Die Beweislast nach dem bürg. Gesetzbuch, Dekanats-Programm, Leipzig, 1901, Edelmann.

pravdivosti doznaného fakta. Toto doznáním pro reální život nikdy jsoucnosti nenabývá, kdežto uznáním nároku týž založen býti může. Doznání jeví se podstatně jakožto výslovné vzdání se práva na důkaz, které se může státi i mlčky nepopíráním dotyčné okolnosti. Ono jest v tomto smyslu neodvolatelné, neodnímá však samo sebou doznávajícímu možnost dotyčné faktum popříti a jeho nepravdivosť dokázati, pročež ustanovení § 266., odst. 2. našeho c. ř. s. jest přiměřenější než předpis § 290. něm. s. ř., který účinnost protidůkazu činí závislou na důkazu, že doznávajícímu tato nepravdivosť byla neznámou. Konečně navrhuje H. různění právních činů (Rechtsakte), totiž právně relevatních prohlášení jisté vůle, od právních jednání, jimiž rozumí projevy vůle svým obsahem práva zakládající, měnící neb rušící. Pojem právních činů sloužil by i právu veřejnému, zvláště procesnímu, kde by pod něj subsumovány byly uznání nároku a doznání jakožto právní činy, neupravující přímo stav právní, nýbrž jen působící na rozsudek tuto úpravu provádějící. *H. Meyer* (Z. f. c. P. sv. 28, str. 254) uvažuje též otázku sem spadající, pokud lze přihlížeti k okolnostem skutkovým sice prokázaným ale od stran netvrzeným, kterou zodpovídá v ten smysl, že nelze zřetel bráti na taková fakta, slouží li útoku neb obraně, ovšem však tenkráte, když jsou významná pro posudek, zda-li se důkaz tvrzené skutečnosti podařil čili nic. **§ 274.** O prostředku osvědčení našemu právu úplně cizím, totiž místopřísežením ujištění, pojednávají *Böhner* (D. J. č. 13) a *Schlockermann* (D. J. č. 23)

§ 303 Edici listin věnoval zvláštní spis *J. Worel*[1]), o němž podána bude zvláštní zpráva.

§ 313. Ve svém již opětně citovaném článku zabývá se *A. Bálasits* (Cz. r. II. str. 333) též případy procesní svévole, stíhanými tresty za svévoli, totiž svévolným popíráním pravosti listiny, a revisí i rekursem podanými svévolně neb k protažení řízení. Zákon vyžaduje v posledním případě jen culpa levis, při svévoli ovšem dolus neb culpa lata; a trestá subjekt, který dotyčný úkon předsevzal, totiž stranu, intervenienta, vzhledem k čistě právnické povaze těchto skutků obzvláště advokáta. Uložení trestu tohoto nastane vždy jen z moci úřední bez nějakého zvláštního řízení.

§ 394, 395. *J. Kohler* (Z. f. c. P. sv. 29, str. 39) počítá uznání a vzdání se nároku k procesuálním právním jednáním spor ukončujícím, ačkoli doznává, že formálně tomu tak není, poněvadž se vzhledem k jich jednostranné povaze vyžaduje ještě rozsudek deklaratorní. Civilní účinek jejich jeví se tím, že vytvořují jednostranně úplně nový základ soudního rozhodnutí, bez ohledu k tomu, nežádali v tom kterém případu hmotné právo smlouvu dvoustrannou, kdežto jejich příslušnost k řízení má za následek, že podléhají formálním předpisům o řízení, závisíce od platnosti jeho všeobecných podmínek, a že je lze bráti v odpor výlučně prostředky procesními.

§ 396. Nejmenovaný dokazuje v G.-H. r. 46 č. 9. že, dostaví-li se k prvnímu roku jen žalovaný a nárok žalobní uzná, přece pro nedostatek návrhu nelze vynésti ani rozsudek na základě uznání ani pro zmeškání, nýbrž nastane klid řízení.

K otázce následků nepodání odpovědi k žalobě ve vytknuté lhůtě upozorňuje *H. Sperl* (G.-Z. č. 21) na to, že sluší lišiti pojmy »prodlení« a »zmeškání«, neb prvé jest porušením práva civilního, toto jen nepoužitím práv procesuálních, a c. ř. s. stanovenými jeho následky zabezpečuje výhradně nerušené pokračování řízení, nemíní však nikterak nedbalou stranu pro neposlušnost trestati. Při stání nařízeném dle **§ 398.** má tudíž žalovaný nepopíratelný nárok, býti slyšen se svými právními výklady, a rovněž může v případě odložení zmeškaného roku ve smyslu **§ 399.** při dalším líčení uvésti nové skutkové okolnosti. Oproti tomu nelze zmeškanou odpověď žalobní podati, dokud žalobce nenavrhl rok k vynesení rozsudku, poněvadž

[1]) De editione documentorum, v Praze 1901.

jest toho třeba jen pro positivní výsledek rozsudku pro zmeškání, kdežto účinek negativní, že odpověď více podati nelze, nastane již uplynutím lhůty.

Za podmínky nároku na odškodné dle **§ 408.** považuje *A. Bálasits* (Cz. r. II., str. 329) vznesení žaloby, hmotným právem neodůvodněné neb žalobci povědomými obranami vyvrácené, na straně žalovaného odpírání nároku naprosto nezpodstatnými námitkami, pakli jim lze léž přičítati dolus neb culpa lata. Trestem jest, že se vymáhání soukromoprávního nároku na odškodnění, jenž by jinak musil býti uplatněn samostatnou žalobou, velmi ulehčuje, an soud má celý skutkový podklad po ruce, i obtíže ohledně vyměření odstraňuje použití § 273. c. ř. s. Proto bude málo praktickou podmínka, že se rozhodnutím o návrhu, jejž lze podati až do skončení ústního přelíčení, zdržeti nesmí skončení věci hlavní. Zahrnouti lze do žádaného obnosu nejen útraty procesní pravidelně odpůrcem nehrazené, nýbrž i jinakou škodu sporem působenou a ušlý zisk, obé dle zvláštní obliby ceněné. Nárok tento přísluší jen straně úplně zvítězivší a prosté každé výtky procesní šikány, i obrací se jen proti podlehlému odpůrci, nikdy proti vedlejšímu intervenientu neb zástupci.

§ 411. Hranicemi právní moci rozsudku zabývají se díla *Mendelssohn-Bartholdy-ho* [1]) a *K. Hellwig-a* [2]), o nichž referuje *Oertmann* (Arch. f. bürg. Recht sv. 20, str. 111), kdežto *J. Kohler* (Z. f. c. P. sv. 29, str. 29) pojednává o kompensaci jakožto nejdůležitějším civilním účinku obrany. Kompensaci během sporu pokládá za pouhé jednání procesní, k němuž tudíž zmocňuje plná moc, a které s kompensaci civilní nemá nic společného. Proto účinnost její jest nerozlučně spojena s účinností celého řízení, a připouští se i kompensace podmíněná. Názor opáčný nelze opírati poukazem na účinky a povahu zaplacení mezi sporem nastalého, neboť toto právě skoro nikdy nemá povahy procesního jednání, nýbrž předpokládá i během řízení smlouvu stran.

H. svob. p. Falke (G.-Z. č. 32) dovozuje, že soudci při poučování žalobce dle **§ 435.** jest se obmeziti na formalisaci žaloby odpovídající c. ř. s., že však chce-li si zachovati nestrannosť pro nastávající spor, nesmí se pouštěti do její instrukce meritorní, s kterýmžto názorem souhlasí *M. Sternberg* (G.-H. č. 37) a anonymus v Not. č. 37, kdežto *Dr. M. v. J.* (G.-Z. č. 35) ukládá soudci úplné vypracování žaloby pomocí listin strany i soudu, případně i odjinud vyžádaných, ano i ohledání sporného předmětu.

§§ 456, 458. Pozoruje rozdíly mezi zákazem stavby dle § 341. o. z. a všeobecnými zásadami prozatímních opatření vůbec, pak opatřeními § 458. c. ř. s. a § 381. č. 2 ex. ř. zvlášť, dochází *H. Juster* (G.-H. č. 9, 10) k úsudku, že ony, nehledíc k vyloučení soudcovského uvážení při vydání zápovědi dle § 341. o. z., úplně souhlasí, a že se tato zápověď s prostředky § 458. a § 381. č. 2 ex. ř. vzájemně doplňuje. Působnost opatření dle těchto §ů jest širší než ona zákazu § 341. o. z., neb § 458. zahrnuje i opatření přípustná z moci úřední jiného obsahu než zákaz stavby; a § 381. č. 2 ex. ř. lze se dovolati též před podáním žaloby, aneb v případu její nepřípustnosti dle § 454. c. ř. s. neb čl. XXXVII. úv. z. k c. ř. s., rovněž k ochraně čistě osobních nároků. De lege ferenda doporučovalo by se ovšem spojení těchto prostředků a sjednocení řízení o nich.

§ 461. Málo zájmu vzbuzuje u rakouského právníka kontroversa vyvolaná formálními předpisy něm. c. ř. s. mezi *G. Wernerem* a *Skonietzkim* (Gr. sv. 45, str. 585 a 591), kdežto tím větší pozornost věnovati sluší článku *E. Ott-a* o úkolu odvolání. (Sborník I. str. 6).

§ 465. *O. Pisko* (Not. č. 46, 47) živě líčí obtíže soudcovského úkolu při protokolování odvolání, poněvadž při nesrozumitelnosti dotyčných předpisů zvláště pojmu odvolacího důvodu, soudce pro laika v podstatě celé odvolání vypracuje, kde se též snadně může přihoditi, že ono čelí proti jeho vlastnímu rozsudku a on pak případný důvod odvolací přehledne.

---

[1]) Grenzen der Rechtskraft, Leipzig, 1900, Duncker und Humblot.

[2]) Wesen und subjective Grenzen der Rechtskraft, Leipzig, 1901, Deichert.

§ 467. Pojmy odvolacího důvodu a návrhu zabývá se monografie *A. Rintelen-a* [1]), o níž viz zprávu *Schauer-a* (G.-Z. č. 45); kdežto spis *V. Pappafavy* [2]) podává přehled názorů dosud vyslovených ve sporu o jus novorum **(§ 482).**

Otázku již loni živě přetřásanou, jak odpomoci nepopíratelným nesrovnalostem vznikajícím z odejmutí zastavující moci revisi contra binas conformes **(§ 505. odst. 3.)**, podrobuje *W. Godlewski* (Przegląd prawa i administracyi str. 440, 530, 585) opětnému zkoumání. Vš. ř. s. znal vskutku mimořádnou revisi, neb při zásadně všeobecné přípustnosti její stanovil pro případ, když se obracela proti dvěma souhlasným rozsudkům, zvláštní podmínky tak ji obmezující, že změna rozhodnutí v třetí instanci náležela skutečně k zjevům velmi řídkým. C. ř. s. přes opáčný názor výboru poslanecké sněmovny mimořádné revise nezná, neb podmínky její jsou ve všech případech, kde se vůbec připouští, tytéž. Ježto revisní důvody § 503. č. 2—4 poskytují značnou volnost subjektivnímu názoru soudců, jest jen důsledné, že vítězství contra binas conformes jest zjevem dosti častým. Tím více pociťují se nemilé následky exekuce povolené před nastoupením právní moci rozsudku, neb již placené částky třeba zpět dobývati v novém procesu a v případech, kde šlo o jiné než peněžité plnění, o trpění neb opomenutí, nelze ani toho se domáhati, neřku-li aby se nahradila škoda, pravidelně exekuci provázející. Po podrobném rozboru návrhů zaznamenaných v loňském přehledu, jak by se de lege lata dalo odpomoci, dochází G. k úsudku, že diskutované prostředky vesměs zákon porušují. Doporučuje připustiti novellou stavení exekuce, když byla vznesena revise contra binas conformes, tedy myšlénku Sperlovu; za ještě vhodnější by však pokládal, povoliti na základě dvou srovnalých rozsudků pouze exekuci k zajištění bez osvědčení nebezpečí, kterou by ovšem bylo též zavésti ohledně jiných než peněžitých nároků.

§ 512. viz § 313. c. ř. s.

§ 516. viz § 224. c. ř. s.

Schwalb (J. Bl. č. 44) poukazuje k tomu, že lze usnesení **§ 522.** odst. 1. i bez návrhu strany z moci úřadu změniti; že není důvodu, činiti rozdíl mezi opatřeními důležitějšími neb méně závažnými, a že jakožto usnesení, vztahující se jen k řízení sporu, pokládati sluší ona, kterými se řízení zahajuje a provádí bez ohledu k tomu, zda-li jsou odůvodněna právem procesním neb hmotným.

§ 528. viz § 313. c. ř. s.

§ 535. *L. Adler* (G.-Z. č. 47) dovozuje, že, přísluší-li žaloba o obnovu před soud odvolací, nelze ani nařídit první rok ani žádati zodpovědění žaloby, že rozsudek podléhá jen revisi, a že jej stranám má doručiti procesní soud prvé instance.

Dv. dekr. ze dne 23./VIII. 1819, č. 1595 sb. z. s. viz čl. IV. úv. z. k j n.

Z. org. sd. § 12. Krátké kompendium pro zkoušku soudcovskou vydal *L. Elsner* [3]), o němž referoval *Ohmayer* (G.-Z. č. 48). **§ 54.** *A. Stengelberger* stěžuje si na to, že listovní byli bez příčiny uraženi zařaděním jich mezi nekvalifikované úředníky kancelářské; kdežto *Fürst* (Not. č. 11) dokazuje, že **§ 56.** nezměnil nař. min. sprav. ze dne 7. květ. 1860, č. 120 ř. z., imperativně předpisující pro sídla sborových soudů ustanovení notářů za soudní komisaře v záležitostech pozůstalostních

Hönigsmann (J. Bl. č. 22) obrací se proti přítomnosti orgánů justiční správy, zejména presidentů vrchních soudů zemských při poradách o výsledcích ústního líčení, poněvadž právo k tomu nelze odvozovati ani z **§ 76.**, ani z **§ 409—411. j. ř.**

---

[1]) Berufungsgrund und Berufungsantrag nach d. neuen österr. Civilprozessrechte, Wien, 1901, Manz.

[2]) Der Streit um das jus novorum im Berufungsverfahren nach der österr. Civilprozessordnung, Innsbruck 1901, Wegner.

[3]) Zur Richteramtsprüfung, Wien, 1901, Manz.

Z. o sd. živ. § 1. *F. Lošan* (P. str. 399) porovnává příslušnost živnostenských soudů dle zákona ze dne 14. květ. 1869, č. 13 ř. z. s příslušností dle platného práva, vytýkaje zejména různost pořadu stolic a pojmu dělníka, pak výlučnost kompetence, následkem kteréž zřízením soudu živnostenského pozbývají účinnosti § 51. č. 2 j. n. a § 49. č. 6 j. n. ohledně osob živ. soudu podrobených. S názorem tímto souhlasí *S. Grünberg* (G.-Z. č. 33–35), dle něhož v případě tom okresní soudy pozbývají vůbec jurisdice dle § č. 6 j. n. nad dělníky ve smyslu § 5, kdežto příslušnost soudů obchodních obmezuje se na pomocné síly, ustanovené v živnostech výrobních i obchodních k vyšším živnostenským službám, a na veškeré obchodní pomocníky živností výrobních. Pojem dělníka dle § 5. nikterak se nekryje s pomocníkem § 73. ž. ř., kdežto pro slova: »im gewerblichen Betriebe« v § 5. lit. b. i pojem pomocníka jest nižší než onen § 73. ž. ř. Jen pro pomocné síly ve smyslu § 5. b. platí předpis § 37. Vady tohoto pojmu dělníka leží v citovaných slovech, kterýmiž se i nižší obchodní příručí výrobních živností poukazují před řádné soudy, a v příliš širokém ustanovení § 5. lit. d, podrobujícím při obchodních živnostech veškeré pomocné síly kupecké soudům živnostenským, z čehož také snadně povstávají pochybnosti kompetenční, když v podniku jsou soustředěny živnost výrobní i obchodní, aneb pomocník v obou jest zaměstnán. Proto doporučuje G. de lege ferenda, aby za dělníky byly prohlášeny a) osoby v provozování živnostenských podniků ustanovené k službám živnostenským neb kupeckým, b) doma zaměstnané osoby ve smyslu nynější lit. c), kdežto lit. a) i d) by úplně odpadly a v novém odstavci stanovilo by se, že živnostenské i obchodní pomocné síly nepodléhají soudu živnostenskému, jsou-li ustanoveny pro vyšší služby a roční jejich důchod obnáší více než 2400 K. Pak by též bez obtíží v § 37. slovo »pomocník« mohlo býti nahraženo výrazem »dělník«. **§§ 23, 24.** *F. Lošan* (P. str. 252) upozorňuje na to, že pro místní kompetenci živ. soudu rozhodným jest místo zaměstnání, ne sídlo podniku, že o prorogaci při živ. soudu řeči býti nemůže, a že nároky spadající v jeho právomoc vymykají se jí, když postoupením neb universální sukcessí změní svou povahu. Rovněž není soud živ. příslušným ve sporech dělníků různých podniků, téže osobě náležejících. Konflikty, s řádnými soudy o příslušnost povstalé, řeší se dle § 24. z. o sd. živ. a § 47. j. n., nikoli říšským soudem. Není též závady, aby ministerstvo spravedlnosti dle § 42. j. n. žádalo zrušení rozsudku vyneseného řádným soudem ve věci před soud živ. náležející.

§ 25. *F. Kern* (G. Z. č. 4) pojednává o pojmu příbuzných, obchodvedoucích, zaměstnaných neb soudruhů v povolání, kteří se k zastupování připouštějí. Zastoupení advokáty pokládá, pokud nejsou příbuznými strany, za dovolené jen před soudem odvolacím.

J. Lisec (G. Z. č. 30) uvažuje o zvláštnostech stížnosti pro zmatečnost dle **§ 30** a odvolání dle **§ 31.** Důvody zmatečnosti jsou širší než v řízení b gatelním, poněvadž lze použíti i ustanovení § 477 č. 8 a 9, kdežto úkolem odvolání není jen přezkoumání ve smyslu c. ř. s., nýbrž nové projednání a rozhodnutí věci. Ovšem sluší vzhledem k intencím zákonodárce pokládati řízení v obou stolicích za jeden celek, a tudíž před soudem odvolacím připustiti sice nové skutkové okolnosti a důkazy, nikoli však nové obrany aneb odvolání v první instanci učiněných prohlášení a doznání, rovněž ne odčinění zmeškání tam nastalého. První rok při odvolání nemá místa, nýbrž podá se pouze členem senátu zpráva o výsledcích dřívějšího řízení.

§ 37 viz § 5

Adv. ř. *M. Ettinger*[1]) líčí postavení advokáta v moderním obchodu, kdežto *J. Stranz* (D. J. č. 16, 17) poskytuje přehled vývoje německé advokatury v stol. 19. a jakožto reformy žádoucí pro 20. stol. označuje uzákonění neslučitelnosti její s notářstvím, obchodními podniky, ano i placenými veřej-

[1]) Die Advokatur im modernen Verkehre, Wien, 1900, Manz.

nými úřady. pak udržování přísné kázně čestnými soudy utvořenými výlučně ze soudruhů. Že již nyní v ohledu tomto používá se dosti přísného měřítka, dokazuje *Wildhagen-em* (D. J. č. 16, 17) dle rozhodnutí nejvyšší instance sestavený »Ehrenkodex der deutschen Rechtsanwälte«.

E. Bum (J. Bl. č. 35) odůvodňuje svůj názor, že zavedení tarifu doporučuje se jen pro sporné věci náležející před soudy okresní, kde by pak při zachování tříd místních mohl pozůstávati z paušální sazby pro věci kontradiktorní a pro věci běžné (kontumace a smíry), že však v ostatních případech bylo by zachování nynějšího stavu výhodnější. Nebude snad nezajímavo přirovnati k tomu *Willenbücher-ův* [1]) kommentář k německému zákonodárství ohledně stanovení soudních útrat a poplatků právních zástupců, o němž referuje Schultzenstein (Z. f. C. P. sv. 28 str. 372).

§ 21. *Frantz* (D. J. č. 16, 17) žádá povolení volného stěhování advokátů v celé německé říši, poněvadž důvod pro stávající omezení zavedením jednotného občanského práva pomíjí, *H. Stern* pak tamtéž doporučuje zařadění dočasné suspense mezi tresty disciplinární, ovšem tím způsobem, že by se obmezovala na jisté území, na př. obvod vrchního soudu zemského, a tím podobala přesazení soudce vyřknutému jakožto trest.

(Dokončení příště.) Dr. *Lud. Popel.*

Ústavní a správní právo.

Herrnritt (Dr. Rudolf Herrmann von): *Die Staatsform als Gegenstand der Verfassungsgesetzgebung und Verfassungsänderung.* V Tubinkách a v Lipsku 1901, str. 59.

Zajímavé toto pojednání krajana našeho, v literatuře rakouského práva veřejného chvalně známého, vyšlo jakožto sešit 3. svazku třetího Vídeňských státovědeckých studií, Bernatzikem a Philippovichem vydávaných, a obírá se předmětem, jenž náleží mezi nejzáhadnější problémy všeobecného práva státního, dotýkaje se základních nauk discipliny řečené.

Jedná se o to, kterak možno odůvodniti předpisy ústavy, jichž účelem jest ztížiti a pro případ nemožnými učiniti změny ústavy samé, a jaký jest právní význam obmezení dotčeného, s nímž se v mnohých ústavách setkáváme. Spisovatel probírá za tím účelem ústavy jednotlivých států, kdež podobná obmezení platí, a konstatuje, že právě republikánská forma státní nejčastěji podobným spůsobem bývá ochráněna, což snadno se vysvětluje tím, že zde odpadá garancie stálosti forem ústavních, jakou poskytuje v monarchii vynikající postavení vladařovo. Co však týče se právního významu výhrad řečených, má spisovatel za to, že dle názorů nyní v theorii panujících stát sebe sama po právu co do budoucí úpravy organisace své vázati nemůže, že tedy právní překážky budoucí změny ústavy navzdor ustanovením druhu dotčeného nikdy býti nemůže. On spíše spatřuje ve výhradách takových pokus, sesíliti domněnku, že skutečně na snadě jsou poměry faktické moci, které ústavou došly právního uznání, a zároveň snahy nemožnými učiniti lehkovážné útoky na základní formy

[1]) Das Kostenfestsetzungsverfahren, die deutsche Gebührenordnung für Rechtsanwälte und die landesgesetzlichen Vorschriften über die Gebühren der Rechtsanwälte, 5. Auflage, Berlin, 1900, H. W. Müller.

státu. Jich význam jest tedy spíše deklaratorní; prohlašuje se jimi, že ústavní forma státu se srovnává se skutečnými poměry moci a že má tudíž povahu definitivní. Objeví-li se prohlášení to býti mylným, nezastaví se jím přece nikdy změna ústavy. Ovšem jsou ustanovení druhu dotčeného zároveň přiznáním chatrnosti budovy ústavní a tudíž ceny více jak problematické.

K výsledkům, podstatně s výklady spisovatelovými se srovnávajícím, dospěl jsem sám na základě úvah jiných (Základní rysy všeobecného práva státního str. XII.) a mohu zde tedy obmeziti se na stručné vytčení toho, v čem se uchylují od názorů, v oznámeném spisu vyslovených. Mám za to, že sluší rozeznávati mezi takovými předpisy, které pozdější změnu ústavy naprosto vylučují, a mezi předpisy, které změnu takovou pouze ztěžují (na př. požadavkem určité kvalifikované majority). Onyno považují se právem za naprosto nezávazné a bezúčinné, jak již trefně *Eisele* (ve spisu »Unverbindlicher Gesetzesinhalt«) dokázal, neb jest to vnitřní odpor, prohlašuje li se nějaký zákon za nezměnitelný, jsa sám toliko výsledkem faktorů, té doby v životě státním rozhodujících. Při tom neklademe váhu na formu, ve kteréž domnělá nezměnitelnost jest vyslovena; zajisté nebude žádný právník o tom pochybovati, že ustanovení francouzského zákona ze dne 14. srpna 1884, jenž vylučuje návrhy na změnu republikánské formy státní (»La forme républicaine du gouvernement ne peut faire l'objet d'une proposition de révision«) má právě tak málo účinku, jako předpis vylučující přímo změnu dotčenou

Za mnohem nesnadnější mám otázku naši v tom případě, když jde o předpisy, změnu ústavy neb některých základních zákonů státních toliko stěžující. Tu nedá se po mém soudě hájiti náhled o naprosté právní bezúčinnosti výhrad dotčených, nýbrž sluší vždy zkoumati, zda splnění žádaných podmínek za daných poměrů vůbec se jeví býti možným. Tomu li tak, nemohou sebe větší potíže dispensovati od šetření předpisů zákona; není-li tomu tak, rovná se případ náš případu, když změna ústavy vůbec jest vyloučena. Z toho vyplývá, že při budování hrází na ochranu ústavy jest počínati si s náležitou opatrností a že přílišná horlivost v tomto směru stabilitě ústavy spíše může škoditi než prospěti. *Pražák.*

Lukas (Dr. Josef), *Die rechtliche Stellung des Parlaments* in der Gesetzgebung Österreichs und der constitutionellen Monarchien des deutschen Reiches. V Štýrském Hradci, 1901, str. 243.

Účelem obsáhlého spisu tohoto jest, dokázati, že v konstituční monarchii jednak vladař, jednak zastupitelstvo lidu jsou dva úplně rovnoprávné faktory, za jichžto spolupůsobení zákony k místu přicházejí. Za touto příčinou probírá spisovatel kriticky náhledy jednotlivých spisovatelů o předmětu dotčeném; zvláště důkladným pak jest ocenění, jehož se dostává panující nyní doktrině, která rozeznává mezi určením obsahu zákona s jedné a vydáním rozkazu zákonného s druhé strany, vindikujíc toto výhradně vladaři, kdežto ono jest výsledkem dohody mezi vladařem a zastupitelstvem lidu. Jednotlivé důvody, ve prospěch převahy vladařovy při konání funkcí zákonodárných uváděné (že zákonodárné sbory teprv později z volného usnesení se vladařova k spolupůsobení byly povolány, že co do času jest vladařova akce poslední, že vladař má aspoň z pravidla úplnou volnost co do publikace schváleného zákona a jiné), snaží se sám spisovatel dle

možnosti vyvrátiti, při čemž však po našem soudě zapomněl na námitku nejdůležitější, totiž na to, že v jistých případech má vladař právo, vydávati t. zv. nařízení z nouze (u nás dle známého § 14.) a že ústavy z pravidla ani nevytýkají přesných hranic mezi funkcí zákonodárnou a výkonnou, což bychom sobě naprosto nemohli vysvětliti, kdyby názor spisovatelův byl správným. Též zdá se nám, že při této práci problemu obyčejového práva věnováno bylo mnohem méně pozornosti, než jaké by vyžadoval úzký vztah této otázky k předmětu spisu.

Studium spisu, který bez podstatné škody mohl býti redukován na jednu desítinu objemu svého, zanechalo nám dojem, že se tu jedná pouze o spor slovní, nikoliv o skutečný problem státoprávní. Že z pravidla zákon může přijíti k místu toliko za spolupůsobení obou faktorů svrchu zmíněných, není nikým popřeno, a zdá se býti celkem lhostejno, cení-li někdo funkce toho neb onoho z nich výše než funkce druhého. Skutečně také neodvozuje pan spisovatel z theorie své nižádných důsledností praktických.

Pražák.

Meyer (Georg), *Das parlamentarische Wahlrecht.* Po smrti spisovatelově vydal Jiří *Jellinek.* V Berlíně 1901, str. 736.

Obšírný tento spis obsahuje hojnost materiálu s nevšední pílí sebraného. Velký rozsah díla, jakož i okolnost, že jde o publikaci posmrtnou, ovšem to přinášejí samy s sebou, že nemohla všechna sdělená dáta býti doplněna do nejnovější doby, že tedy spis v tom aneb onom směru již v čas svého vydání jest zastaralý. Tomu však vůbec naprosto vyhnouti se není lze při předmětu zasahujícím měrou tak rozsáhlou v proud života denního.

Spis skládá se z dvou knih, z nichž první líčí historicky dějiny vývoje parlamentárního volebního práva ve státech Evropských a ve Spojených státech Severní Ameriky. Pokud se týče Rakouska, sběhly se některé omyly, tak n. př. není správno, tvrdí-li se na str. 208, že ústava ze dne 25. dubna 1848 nevztahovala se na Halič a Dalmatsko, nýbrž týkala se pouze zemí, k t. zv. německému spolku států náležejících; na str. 276 tvrdí se omylem, že k volebnímu právu do sněmů z pravidla se vyhledává svéprávnosti a mužského pohlaví; na str. 284 přehlíží se, že pluralitní soustava platí i vůči páté kurii, což ostatně na stránce 447 správně se uvádí. Některé jiné nepřesnosti nutně zavinila nezbytná stručnost a nelze je tedy vytknouti spisovateli, jenž sebral potřebná data s velkou svědomitostí a snažil se podati co možná celistvý obraz o předmětu pojednávaném.

Druhá kniha spracovává získaná dáta systematicky s hlediska jednotlivých problémů, při jichž řešení se užívá methody srovnávací. Takovým způsobem zvláště se pojednává o aktivném a passivném právu volebním, o dietách poslaneckých, o volení přímém a nepřímém, o formě hlasování, vymezení okresů volebních, o tom má-li se vyhledávati majority absolutné neb relativní, o zastoupení minorit, o povinnosti, dostaviti se k volbě a přijati volbu, období volebním a mnohých otázkách řízení volebního. Výklady spisovatelovy jsou jasny a vyhýbají se vší jednostrannosti, ku které předmět spisu tak snadno zavdati může podnět.

Pražák.

S. Geyerhahn: Das Problem der verhältnissmässigen Vertretung. Wiener staatswiss. Studien, 1902, 50 str.

Vycházeje z předpokladu, že v moderních státech v dohledné době zavedeno bude, pokud se tak již nestalo, všeobecné a rovné právo hlasovací do zastupitelstev všech korporací veřejnoprávných, autor upozorňuje, že všude za nedlouho se pozná, že zastupitelstvo vlastně není složeno tak, jak by právému smýšlení obyvatelstva odpovídalo. Nejen že není v něm patřičně zastoupena minorita, nýbrž obraz bývá ještě více skreslen tím, že majorita v zastupitelstvu jest v pravidelných případech nahodilá a umělá. Tento fakt již dávno ovšem jest uznán; a z poznání jeho vyplynuly různé pokusy o odstra-

nění této kardinální vady všeobecného práva hlasovacího, směřující k tomu, aby zastupitelstvo (ať již obecní, okresní, zemské nebo říšské) bylo jakýmsi mikrokosmem, v němž obrážel by se celý život příslušné korporace. Ale všechny dosavadní pokusy v tom směru vycházely na plano pro svou neobyčejnou složitost a tím i neproveditelnost. Brošura shora jmenovaná na rozdíl od svých předchůdců vyznamenává se poměrnou jednoduchostí a proveditelností. Návrh Geyerhahnův jest následující:

Říše — autor demonstruje svůj návrh na říši jakožto největším celku, ale mutatis mutandis dá se ho použiti i u celků menších — budiž rozdělena na volební okresy, jichž počet rovná se polovici mandátů, jež mají býti zadány. Každý z těchto okresů volí jednoho poslance a sice absolutní většinou. Volen může býti jenom ten, kdo byl officielně kandidován určitým počtem voličů svého okresu (počet ten nesměl by býti příliš veliký, aby i kandidatury menších stran byly umožněny) — ať již na firmu nějaké strany nebo jako »divoký«. Po provedené takto první volbě sečtou se hlasy v celé říši odevzdané a sice dle stran, jež v zápas volební zasáhly. Z úhrnného tohoto počtu jest vidno, kolik ta či ona strana má stoupenců v celé říši. Pak se vypočte, na kolik hlasů připadá jeden poslanec, a dále kolik by ta která strana dle počtu hlasů celkem pro ni odevzdaných měla míti poslanců. Nyní druhá polovička mandátů rozdělí se mezi strany tak, aby celkový počet poslanců každé strany odpovídal počtu hlasů odevzdaných v celé říši pro tu stranu. Kdyby se nějakou zvláštní náhodou stalo, že by některá strana hned při první volbě dosáhla většího počtu mandátů, než jí poměrně připadá, tedy by se jí přebývající mandáty odňaly. Když jest vypočítáno, kolik mandátů z druhé jich polovice má která strana dostati, pak se vyhledají v každé straně ti, kteří dosáhli v ní největšího počtu hlasů, a ti až do počtu připadajícího dotyčné straně jsou jmenováni poslanci. Poněvadž pak má zastupitelstvo poskytovati obraz smýšlení obyvatelstva v době voleb, mají zároveň býti voleni náhradníci, kteří by nastoupili na místo poslanců, kdyby tito ať z jakéhokoli důvodu přestali býti poslanci. Tito náhradníci by také nastoupili v tom případě, kdyby strana byla vůbec postavila méně kandidátů, než jí má připadnouti mandátův. Ovšem případy takové zřídka by se vyskytly.

Aby pak hned první volby neposkytovaly obraz falešný působením volební geometrie, budtež po každé volbě volební okresy revidovány a nové rozdělení buď provedeno, když by okres měl více než dvakrát tolik voličů, jako průměr, anebo o polovici méně voličů, než jest průměr.

Všude tam, kde vyžaduje se officielní kandidátní listiny strannické, vyskytly se obavy, že se veliká moc poskytuje stranám jako takovým, a že veřejný život bude ještě více otráven strannickými boji. Toho se autor neobává maje za to, že horší poměry, než jsou nyní, zavedeny nebudou. — Naproti tomu plynuly by z provedení jeho návrhu větší výhody. Účastenství při volbách bylo by větší než dosud, poněvadž by nikdo nemohl tvrditi, že na jeho hlasu nezáleží, když tě se hlasy z celé říše sčítají. Tak by rostl zájem nejširších vrstev na životě veřejném. A mimo to nedocházelo by ke kompromissům, poněvadž by jich nebylo třeba.

Ovšem nezbytným předpokladem poměrného zastoupení jest všeobecné právo hlasovací, které by takto připouštělo také zastoupení zájmů, jež v nové době vždycky se dovedou organisovati ve formě politických stran. — Není pochybnosti o tom, že zvláště u nás jest podobné uvažování jenom theoretické, poněvadž není u nás onen nezbytný předpoklad poměrného zastoupení proveden; ale k otázce samé jest spisek Geyerhahnův příspěvek originelní a zajímavý.

Dr. *Lev Winter.*

Steinitz (Dr. Julius), *Dispensationsbegriff und Dispensationsgewalt auf dem Gebiete des deutschen Staatsrechts.* Ve Vratislavi 1901, str. 88.

Zajímavý spisek tento skládá se z dvou částí. V první z nich vyvozuje se pojem dispensace za hojného použití starší a novější literatury, najmě

práva církevního v ten smysl, že dispensace jest akt správy státní, jímž se vylučuje užití určité zásady právní v konkretním, individuelně označeném případě, který by jinak dotčenému pravidlu bylo podrobiti. Spisovatel neshledává podstatného rozdílu mezi dispensací a privilejem; tento jedině tím se vyznamenává, že zakládá subjektivní právo tomu, kdo jím byl obdařen, kdežto pojem dispensace jest ryze negativní. Též udělení milosti neliší se prý od dispensace, nýbrž jest toliko určitým její druhem. Konečně i prominutí berních dávek není dle názoru spisovatelova než dispensací a má dle pravidel pro tuto platných býti posuzováno.

V druhé části jedná spisovatel o moci dispensační. Dle jeho náhledu vyplývá moc dotčená z moci zákonodárné a dlužno tedy pro výkon práva dispensačního zásadně žádati formu zákona, pokud se nestala výslovná delegace ve prospěch zeměpána neb některého úřadu. Tento názor srovnává se s náhledem od Gerberovy epochální publikace v německé literatuře panujícím a jest proveden spisovatelem do všech důsledností, tudíž i co do náležitosti vyhlášky, kteráž se obyčejně při dispensacích v praxi nevyhledává.

Hájili jsme se se stanoviska rakouského práva (Rak. právo ústavní díl III. § 228) v podstatě tytéž názory, ke kterým dochází spisovatel na základě práva v Německu platného a můžeme se tudíž obmeziti na pouhé registrování právě naznačeného obsahu. Pokud se týče sporu, jenž též pro nás nepostrádá zajímavosti, zdali totiž může říšská moc německá dispensovati od pravidel práva zemského a naopak, hájí spisovatel názor, že právo dispensační přísluší výhradně oné moci státní, kteráž oprávněna jest vytknouti pravidla, z nichž se má dispensovati. Toto stanovisko zajisté jest jedině důsledné a správné! *Pražák.*

Spiegel (Prof. Dr. Ludwig): *Das Budgetrecht der Obstructionsära.* Zvláštní otisk z Grünhutova časopisu sv. 29. V Praze 1902. Str. 30.

Považuje se vůbec za pochybno, mohou-li tak zv. formální zákony vydány býti ve formě provisorních zákonů ve smyslu našeho čl. 14. zákl. zákona státního o zastupitelstvu říše. Neb jest zajisté v tom jakýsi odpor, chce-li se abstrahovati od formy zákona při aktu, který jest v podstatě úkonem správním a právě toliko formou svou stává se zákonem. S druhé strany však jest uvážiti, že cit. čl. 14. v té příčině nerozeznává a že naopak právě rozpočet a jiné neodkladné nutnosti státní zavdávají příčinu k vydání provisorních zákonů, duchu této instituce naprosto přiměřených. Z té příčiny souhlasíme s názorem spisovatelovým, jenž neshledává závady, pro kterou by nemohl býti vydán t. zv. finanční zákon jako zákon provisorní.

Však u nás neodhodlala se vláda v době obstrukční ke kroku tomuto, nýbrž vypomáhala si rozpočtovým provisoriem několikráte do roka opakovaným a vždy dle § 14 vydaným. Až ke konci roku vyhlášen byl — ovšem opět ve formě § 14 — praeliminář (vlastně postliminář) příjmů a výdajů státních jakožto »norma pro sdělání účetní závěrky«. Finanční zákon proměněn takto v zákon účetní a nastává otázka po právním významu aktu takového. Spisovatel dává k ní odpověď, po mém soudě zcela správnou, že nelze s právním účinkem sdělati rozpočet za období již uplynulé, že o schválení neb neschválení rozpočtu takového nelze pak více mluviti. Tak zv. »účetní zákon« není tedy než konstatováním skutečnosti, že se v období, o které jde, hospodařilo vůbec bez rozpočtu. *Pražák.*

Dr. *Jos. Redlich: Englische Lokalverwaltung.* Darstellung der inneren Verwaltung Englands in ihrer geschichtlichen Entwickelung und in ihrer gegenwärtigen Gestalt. S. XXII. a 835. V Lipsku 1901.

Po Gneistových pracích nejlepší soustavné vylíčení anglické vnitřní správy. Dle autorova pojetí je veškera vnitřní správa v Anglii jedině správou místní, ježto státní činnost na udržování pořádku, na ochranu a podporu

zájmů národního celku jest obstarávána místními svazky občanů sdružených na určitém území. Vývoj správních zřízení pak rozděluje se na tři periody.

V části historické jsou přehledně vystiženy příčiny, které převládající vliv pozemkové aristokratie starého selfgovernmentu přivedly k pádu, a stopuje se vznik politického radikalismu anglického i vliv státovědeckých nauk francouzských XVIII. stol. Tu po zásluze oceněn jest podíl myšlének filosofa Jeremiáše *Benthama*, otce principu demokratické správy v Anglii, na pozdějším utváření se správních zřízení, kteréž bylo z valné části uskutečňováním zásad jeho politické filosofie; též ukázáno je, jak na reformy správy působily mohutné změny hospodářské za přechodu od státu agrárního ve stát průmyslový a za postupujícího kapitalismu. Moc politická pak v následujícím období (1832—1867) přechází do rukou středních tříd, až v poslední čtvrtině 19. stol. proniká idea representativní demokracie, jako princip ovládající celý řád státní; tu pak vnitřní správa z pouhé správy policejní stává se praktickou sociální politikou. Politickým filosofem demokracie v tomto období je *Mill* a hlavním pramenem politické theorie jeho »Úvahy o vládě ústavní«. Rozvoj místní správy na dále byl postupným rozšiřováním zásad stanovených pro města municipalní aktou z roku 1835 na veškeru ostatní místní správu; když zákonem z roku 1888 odvážně se sáhlo i na starobylé základy zřízení hrabského, a když zákon z roku 1894 zavedl farnostní i okrskové rady ve správě obcí venkovských, je nyní zásada representativní demokracie stanovena bezvýminečně pro celou správní organisaci v městech i na venkově a vnitřní správa přišla v ruce svazků složených na základě rozšířeného práva volebního.

Obraz nynější obecní ústavy a správy (v hl. II.) podává mnoho zajímavého. Náš domácí názor na samosprávu, uvyklý viděti ji pouze v tak zv. samostatném oboru působnosti samosprávných korporací a po případě hledati v jeho rozšíření oporu proti centralismu, nevystačí pro samosprávu v Anglii. Tamní městské obce (municipia) jsou ovšem autonomní, oprávněny jakožto orgány místní správy vydávati v oboru své působnosti obecně závazná nařízení, která uvnitř území městského jako zákon platí a obecné trestní sankce požívají. Jejich městská výsost je plnou veřejnou mocí v místních mezích; ony, jakožto korporace místní správy, mají co do organisace své vnitřní správy obsáhlou moc nařizovací, nepodléhající ústřednímu vlivu. Rovněž dle obecní ústavy nestává administrativního dozoru na ustavení se zastupitelských korporací obecních: při volbě svých zástupců jsou plně autonomní, není tu vládní ingerence a vláda také nemá práva k rozpuštění zastupitelstva. Toliko řádnému soudu přísluší zasahovati ve správu obecní rozhodováním o zákonnosti jednotlivých jejích aktů. V městských obcích vedou správu bezprostředně komitéty, zvláštní výbory pro každý obor vnitřní správy trvale zřízené; organisační ta forma představuje decentralisaci všech obecních administrativních činností, ale definitivní rozhodování zůstává plenu městské rady.

De lege ferenda jsou pro nás poučna ustanovení, jimiž volební řád hledí zabezpečiti čistotu voleb. Za nezákonná jednání při volbě pokládá se jakékoli pohostění voličstva a poskytnutí povozův, též vědomé rozšiřování nepravdivých zpráv o vzdání se kandidatury, stane-li se s vědomím a vůlí jiného kandidáta. Ovšem pojmy deliktův, kterými se provádí vliv na průběh a výsledek volby, zůstávají uvážení soudcovu, ježto jsou vymezeny neurčitě a (jako v jiných oborech anglické jurisdikce) je tu přílišná kasuistika, i zvláštní zastaralé ustanovení, že stěžovatelům je dáti jistotu za vzniklé výlohy soudní. O volebních stížnostech rozhodují samostatní soudcové (nikoli úřady správní), ročně jmenovaní vrchním soudem (High Court) z advokátů nejméně 15 let praxi provozujících. Řízení je kontradiktorní. Aby se předešlo přílišným volebním výlohám kandidátů, musí každý kandidát do 28 dnů po dnu volby dodati radě městské přísežně stvrzený seznam svých výloh, které nesmí přesahovati zákonem určenou hranici; udání nepravdivé je zločinem křivé přísahy a těžkým volebním deliktem.

Ve vnitřní organisaci správy městské imponuje postavení obecních úředníků jako bezprostředných výkonných orgánů městské rady: hmotné jejich postavení a tím zajištěná kvalifikace jsou pro naši samosprávu nedostižným vzorem. Dle našich měřítek jeví se správa městská neobyčejně nákladnou; k tomu přispívají ještě placené čestné úřady, jako skvěle honorovaný úřad anglického mayora, více representačního hodnostáře, než hlavy městské správy, jakými jsou pruský purkmistr nebo náš starosta; nemáť mayor v radě městské větší působnosti než ostatní městští radové. V některých oborech obecní správy není pochyby, že nás anglické obce daleko předstihly, tak zvláště v plnění úkolů politiky komunalní a socialní, k čemuž jsou jim po ruce rozsáhlé finanční prostředky; nelze však také upříti, že v některých oborech jsou za naší neb německou správou, jak je to zřejmo v těžkopádné správě policejní, kde právomoc soudců mírových snadně stává se bezúčinnou pro odpor policejního komitétu městské rady, v němž zasedají často interessenti, policejním krokům se vzpírající. Tam, kde v otázkách správy přijde na čestnost a právní uvědomění jednotlivcovo, ani demokratické zřízení nepomohlo vady odstraniti. Těžko také lze se spokojiti s nejednotným vykonáváním pravomoci a různou organisací soudův, pochopitelnou pouze ve státě, kde veškeré právo je snůškou po 800 let roztroušených zákonných ustanovení a soudních praejudicií, starého práva zvykového a smluv králů s lidem a parlamentem. V nové době již aspoň mírový soudce musil zanechati svého dvojího postavení, jako soudce a orgánu správního. (Oddělení funkcí soudcovských od správních po zák. z r. 1888.)

Organisací rad hrabských ve smyslu demokratickém (1888) byl sice uskutečněn jeden z požadavků radikalismu; avšak složení těchto okresových zástupčích sborů se nedemokratisovalo. Jako anglický parlament i po zavedení všeobecného práva hlasovacího zůstal nadále zastoupením některých tříd společenských, tak též hrabské rady jsou výrazem správy třídní; převaha v nich připadla živlům majetkově silnějším, majitelům pozemkových komplexův a obchodníkům, jakož i členům jiných svobodných zaměstnání, kteří tentokráte již jako mandatáři všeobecného práva hlasovacího mají čest a břímě hrabské správy, žádající mimo obět osobní též nenepatrných obětí peněžních. Proto dělnictvo zemědělské vyloučeno je tímto faktickým (nikoli zákonným) monopolem tříd hospodářsky silnějších. Redlich sám, jenž z počátku při úvaze o vývoji místní správy byl příliš apostrofoval demokratisaci správy, musí při výkladu zřízení obecného a hrabského střízlivě uvažovati, jak málo se změnilo na převaze aristokratické a střední třídy při účastenství v politické moci. Vzácnou předností však je to, že politicky strannické boje ani v obecní ani v hrabské správě nemají váhy, a že seskupení stran děje se zde dle čistě věcných, zájmových otázek města a okresu.

V anglické správě místní není stopy po onom dualismu, jaký ještě pod vlivem přirozenoprávních názorův o volném sebeurčení obcí přešel v naše zřízení obecní; není tam přeneseného a samostatného oboru působnosti. Kdežto naše samosprávné svazky jsou v samostatném oboru korporacemi rovnoprávnými se stejným okruhem činností, ať na jich provedení stačí čili nic, místní správa anglická je účastenstvím občanů na úkolech obecné správy státní, tedy v provádění zákonů státních, kteréž všem komunalním svazkům nepřidělily stejně vymezený obor povinností. Vrchní moc a dozor nad útvary místní správy vykonává státní úřad centrální — local government board, »ministerstvo samosprávy« s působností asi našeho ministerstva vnitra a s rozsáhlou přímou mocí v provádění různých úkolů místní správy. Ovšem Anglie je zemí s vládou centralistickou[1]): celá země je řízena jednotným právem, jež vyhlašuje vláda ústřední. Vnitřní správa však byla vždy decentralisována: provádění práva, positivní činnost při plnění státních a místních úkolů připadá místním svazkům občanů, arci pod kontrolou admi-

[1]) *F. J. W. Burgess:* Political Science and Comp. Const. Law, pag. 34.

nistrativní, parlamentní a soudcovskou. Ústřední kontrola administrativní, zavedená nejprve zákony chudinskými a zdravotními, je útvarem správní činnosti státní, když pojímání úkolů státních změnilo se po industrialisaci státu vývojem problémů sociálních. Administrativní kontrolu nevykonává pouze local gov. board, jehož chef je členem kabinetu, nýbrž nejvyšší a úplnou kontrolu správy vede parlament, suverenní v oboru moci zákonodárné. Parlamentní akta je pravidelnou formou, v níž vycházejí veškery všeobecně závazné normy, jež upravují positivní činnost státu naproti společnosti poddaných, tedy i pro všeobecné zákony správní. Mimo to však parlamentní akta je též formou pro správní právo svazků místních v případech, kde jde jen o vyhovění místním společným potřebám a upravení styků mezi jednotlivci a místní veřejnou mocí, tvoříc vlastně zákon specialný (Private Bill Legislation). Specialní zákony spočívají na žádostech podaných od nositelů místní správy (měst, hrabských rad) za usnesení se na správních nařízeních, na jejichž základě místní správa má býti vedena, resp. za povolení nejrůznějších správních opatření místních orgánův, k nimž jim obecným zákonem dosud zmocnění dáno nebylo. Veškera správní činnost veřejné moci musí spočívati na zvláštním správním zmocnění a vnitřní správa je jen prováděním zákonův; parlament je tudíž nositelem vlastní tvůrčí správy vnitřní, která ve státech kontinentu projevuje se nařízeními úřadů státních i samosprávných dle jich volného uvážení; v Anglii i předpisy místní správy požívají garancie zákonné.

Nad místní správou bdí ještě orgán, jemuž v ústavním životě anglickém se dostalo neobyčejné moci a vážnosti. řádný soudce. V Anglii ani národ, ani právníci a soudcové nepřijali justinianského práva římského; dělení v ius publicum a privatum nedoznalo porozumění: veškeré právo, ať upravuje soukromé vzájemné vztahy občanův, ať veřejnoprávné vztahy jejich k moci státní je jednotné a rovnocenné, majíc za pramen Common Law. Každý akt veřejné moci musí vycházeti z tohoto zákonného podkladu a jeho zákonnost může býti přezkoumána před řádným soudem v řádném soudním řízení. Představám anglického soudce je správní právo a správní soudnictví pojmem cizím; jakýkoli akt veřejné moci, od zatykače až do daňový předpis a policejní zákaz, může býti podroben témuž řízení, jako kterákoli otázka soukromého práva — rozhodnutí soudem ve všech instancích. Správní soudnictví dle francouzských, německých a našich učení jako ochrana subjektivných nároků z veřejného práva plynoucích, bylo by anglickému soudci protiústavním. Formy, jimiž se přezkoumání zákonnosti aktů veřejné moci dožaduje, jsou starobylé žaloby: Writs of Mandamus, — of Certiorari, — of Prohibition, — of Habeas Corpus. Takto nejvyšší instance soudní jsou nejvyššími instancemi pro kontrolu správy, pokud v jednotlivém případu právo jednotlivcovo bylo porušeno, a akty správní mohou býti zrušeny nálezem soudním. Jako místní správa, pokud jde o právní formulaci správních norem, prakticky je centralisována v parlamentu, tak nad jejím prováděním stojí suverenita soudu, jednota práva.

Názory na samosprávu resp. místní správu anglickou byly v literatuře kontinentalní dosud ovládány autoritou ducha *Gneistova*. Vylíčiv systematicky jednotlivé obory místní správy, zřízení městských obcí, hrabství a farností, R. podrobuje názory Gneistovy pronikavé kritice. Pod vlivem hegelovské filosofie Vavřince *Steina* [1]) G. odvodil všeobecnou theorii »self-governmentu«, jako organického spojení mezi státem a společností, jako positivním zákonodárstvím zřízeného organismu státního proti tendencím společnosti

»Selfgovernment« (G. užívá výrazu toho k označení organisace vnitřní správy) je »vnitřní správa krajův a místních obcí dle zemských zákonů

[1]) O poměru Gneistovu ku filosofii Steinově a o závislosti tohoto na Hegelovi cf. *Munroe Smith*: Four German Jurists (Polit. Sc. Quarterly, 1901).

osobními úřady čestnými, při čemž náklad se hradí komunalními daněmi pozemkovými.« Soustava úředníků (korunou) jmenovaných je pojítkem mezi státem a společností, kteréž vyplňuje podstatu právního státu. Vedle tohoto selfgovernmentu vystupuje na poč. 19. st. ještě samospráva hospodářská, jejíž předmětem jsou hospodářské zájmy svazu (chudinství, zdravotnictví, cesty); orgány její už nemají úředního rázu selfgovernmentu: jsou svobodně voleny a zodpovědnost připadá placeným úředníkům těchto výborův. Selfgovernment využitkoval služeb zámožných tříd v hrabské i místní správě (venkovská šlechta pozemková byla činná jako hrabští úředníci, zvláště soudcové míroví, občané pak plnili úřady farské; všechny třídy sloužily státu dle svých schopností, ježto je to jich povinností). V čestném úřadu G. vidí konečný výraz pravého vztahu mezi zámožností a službou a mezi službou a mocí. Volba dobrovolná resp. placená služba jsou jemu principy společenskými; jmenování, nucená a neplacená služba pak principy politickými. Všechny politické principy viděl uskutečněny v době starého selfgovernmentu (do r. 1832); od té doby samospráva anglická již se nevyvíjí organicky: působnost místní správy obstarávají placení, odborničtí úředníci, a správa se centralisuje, kdežto výsledkem dřívějšího vývoje byla administrativní decentralisace. V parlamentní reformě z r. 1867 vidí zřejmý úpadek Anglie a porušení její ústavy, a hrozí se toho, že stát v 19. st. má býti opanován společností, že všechny třídy společnosti pouze na to pomýšlí, učiniti stát služebným pro své zájmy.

Proti tomu Redlich okazuje, že G. v dějinách anglického vývoje chtěl za každou cenu nalézti potvrzení dogmatu Steinovy filosofie socialní. Dualistické pojetí selgovernmentu je v odporu s dějinným vývojem; G. vidí v přetvoření správy reformovaným parlamentem pouze akci společnosti proti státu, ale dialektické protivy — stát a společnost — nelze tu vědecky upotřebiti. Naopak reformní zákon umožnil účastenství tříd středních ve správě. To, co G. zove úředním rázem, je prostě charakter soudcovský, jejž historičtí nositelé selfgovernmentu, soudcové míroví, ještě dnes právě tak mají. Na místo královského správního zmocnění nastupuje po r. 1834 řada parlamentních akt jako nový právní základ; a soustava volených korporací jeví se jako jednotná organisace vnitřní správy. Právě nyní osobní činnost širokých tříd středních, i dělnictva, stala se užitečnou pro zájmy státní. Zavedení školeného úřednictva do vnitřtní správy sice odstranilo hlavní znak aristokratického selfgovernmentu; avšak výkonní orgánové tohoto jako čestní nositelé úřadů de facto bývali jen povolnými a poddanými orgány pozemkového aristokracie, v městě i na venkově vládnoucí. Vniknutí centralismu do správy místní je úplně podmíněno novým vývojem hospodářským a je pokrokem správní techniky. Teprve demokratická správní reforma znova utvořila komuny jako tvůrčí nositele vnitřní správy.

Gneist dal se v názorech svých ovládati právně-historicky konservativními spisy *Toulmina Smitha* a tudíž vystupoval proti radikalním návrhům *Millovým* na administrativní centralisaci, system placených odborných úředníkův a demokratisaci správy. Krok za krokem dokazuje R. organický vývoj angl. místní správy a pokrok, jaký nastal její reformou, tvrdě, že Gneistovy dedukce z politických dogmat, posudek vnitřního vývoje anglického v 19. st. a odsuzování administrativních oprav v demokratickém směru — nemají odůvodnění v skutečných poměrech Anglie. Neprávem G. uvedl dualismus mezi »samosprávou hospodářskou« (jako činností zájmových zastoupení) nebo-li »společenským pojmem samosprávy« a »starou samosprávou« se soustavou čestných úřadů, ježto správa anglická byla v první řadě vždy správou místní, tedy veškeru státní činnost vnitřní představuje nám činnost svazkův místních. Kdežto G. uznával za pravou samosprávu pouze historický selfgovernment XVIII. stol., naopak v Anglii od staletí parlament i správa místních svazků jsou ty ústavní formy, jimiž se vyjadřuje skutečný podíl společensky panujících tříd na státní moci, a celá myšlenka o zvláštní samosprávě skupin zájmových, namířené proti státu, není pro anglického

právníka možnou. Komunalní správa založená na všeobecném volebním právu stává se způsobilou, aby ony veliké problémy, jež vnitřní správě nastávají v oboru úkolů socialně-politických, řešil v zájmu tříd hospodářsky nejslabších.

R. stojí tu celkem na modifikovaném stanovisku politického radikalismu anglického, jež byli k dokonalosti vypracovali *Bentham*, *Mill* a *Chadwick;* myšlenka Millova o účasti nejširších tříd na vládě, jak ze samého líčení Redlichova viděti, provedena je jen v theorii. Redlichovo nadšení pro nový selfgovernment asi způsobilo, že známý socialistický spisovatel *E. Bernstein* (č 341. D. Zeit) v referátu o knize Redlichově mohl se z toho těšiti, že během posledního století nastala přeměna vnitřní správy anglické z organismu plutokratického na organism demokratický, kdežto z líčení Redlichova právě jde, jakou moc mají posud aristokracie a třídy hospodářsky silnější. Nelze ovšem upříti, že rozvoj, započatý demokratickými reformami, vedl k politickému uv domování, o jakém ve státech kontinentalních nemáme představy.[1]) že demokratická místní správa učí duchu svépomoci, svéodpovědnosti a vzájemnosti. Správa úřednická nedostačí pro neznalost konkretných poměrův životních, správa laikalní zase vyžaduje občanstva obětovného, vzdělaného a odpovědnosti vědomého. Proto v době novější zřizují se též úřady smíšené, úřady státní s přibráním laikův; v Anglii však sice správa se vykonává úředníky i laiky, avšak oddělenými dle instancí: v nižších je správa laikalní, v ústřední instanci správa úřednická. — Redlichova kniha podává bohatý material k uvažování; jeho znalost správy, organisace a literatury lze vysvětliti jen dlouholetým studiem za pobytu v Angii. Právnicky bylo by si přáti tu a tam přesných formulací; přes to však obsáhlé dílo zůstane nezbytným každému, kdo stará se o zřízení země, jež na zřízení států kontinentalních měla tak značný vliv. —*řk.*

Ústavní právo v časopisech r. 1901.*)

Výsledky za tento rok nejsou příliš povzbuzující. Vyšloť v oboru práva ústavního málo, co by zasluhovalo podrobnějšího povšímnutí; ve všeobecném právu státním a v politické filosofii jeví se i chudoba, třeba že v poslední době vyšlo několik děl o všeobecném právu státním. V časopisech, které byly k referátu přístupny, uveřejněny byly za r. 1901 tyto úvahy, články a rozpravy:

I. Všeobecné právo státní a politická filosofie. Přednáška univ. prof. v Brusselu *P. Errery*: Interdépendance des pouvoirs en Belgique (Rev. du droit publ. et d. l. science pol.) dotýká se všeobecné státovědy v otázce dělení mocí. Z positivních ustanovení belgické ústavy se dovozuje, jakou ingerenci má moc výkonná v oboru moci zákonodárné, moc soudcovská v oboru moci výkonné a naopak. Král je účastníkem moci zákonodárné, kterou vykonává společně s komorami (má právo initiativy, svolává sbory k mimořádným zasedáním, může je odročiti a obě rozpustiti), jmenuje soudce na doživotí, pouze vyšší soudce na návrh senátu. Ústava belgická z r. 1831 totiž přijala princip relativního dělení mocí, připustivši exekutivě obsáhlejší účast na moci zákonodárné, jináče však chtěla trvati při základní myšlénce vzájemné neodvislosti jednotlivých držitelů moci. Jako jinde, ani zde nebylo možno provésti theorii o dělení moci do důsledků, ježto by jinak (jak učí novější konstituční theorie), vláda parlamentarní byla nemožnou. — V témže časop. je čl. *Moreauův* o parlamentární initiativě. — Ženevský dvokát *Combothecra* polemisuje krátce s náhledy *Labandovými*, *Rehmovými* a *Jellinkovými* o suverenitě států dílčích ve státu spolkovém. Odpovídá na výtky, které byly učiněny jeho dílu o právnickém pojetí státu, a hájí stanovisko tam zaujaté, že státy vstoupivše v stát spolkový jsou pro-

[1]) *W. B. Odgers:* Local government, p. 3.

*) Přehled práva správního bude podán příště.

vinciemi, že stát spolkový je v pravdě státem jednotným, jehož různé územní svazky požívají velmi obsáhlé autonomie, různé dle dosahu jednotného státu; rozdíl mezi prostými svazky samosprávnými a státy dílčími spolkového státu je prý pouze v míře oprávnění. (Rev. gén. d. dr., d. l. legisl. et d. l. jur.) — Táž revue přinesla výtah z rozšířeného francouzského překladu *Jellinkovy* knihy o prohlášení práv člověckých, a to partii o ústavě anglické a americké. — V chorv. Mjesečniku pravn. druž. u Zagr. má článek *Živ. Perić*, Nekolko misli o promeni narodnosti u slučaju aneksije. — Anarchistickou theorií poněkud zabývá se článek *Hawelkův:* Kniže Petr Krapotkin a anarchismus; referuje o pamětech tohoto šiřitele anarchismu a o jeho poměru k Bakuninovi (Zeitsch. f. Volksw., Soc. u. Verw.). — V »Revue d'économie politique« pokračuje *M. Heins* v pojednání o pojmu státu (dosud neukončeno). — Ročník VIII. »R. du dr. publ. et de la sc. pol« přináší další stati rozpravy *M. Deslandres*-ovy, professora právn. fak. v Dijonu, o krisi vědy politické. Poslední oddíl jedná o methodě dogmatické, jejím užívání a kritice, a to se stanoviska nepříznivého (k rozpravě vrátíme se, až bude ukončena). — Článek: The economic interpretation of history (Polit. Science Quarterly) obsahuje posudek nauky o historickém materialismu. V témž čas., jejž vydává fakulta politických věd university kolumbijské v New-Yorku, vytýká prof. *Merriam* ve svém referátu, že Rehmova »Allg. Staatslehre« je více »deutsche« než »allgemeine«, a že tak jako Jellinek ve studii o státních fragmentech má velikou odvahu k tvoření terminologie pro anomalní typy polických svazkův. — Některých otázek všeob. státovědy dotýká se petrohradský docent *Challandes:* Das völkerrechtiche Rechtsverhältniss. (Arch. f. öff. R.).

II. Státy cizí.

1. *F. Schmid* pokračuje v obšírném výkladu čl. 5. říš. ústavy něm. o vykonávání říšského zákonodárství spolkovou radou a říšským sněmem něm., a o náležitostech, jichž třeba k usnesení říš. zákona (Z. f. d. ges. Staatswiss.). — *Arndt* pojednává o publikaci říšských nařízení německých, k. př. nařízení spolkové rady (D. Recht). — Od *Arndta* je v témž časopise polemický článek, vztahující se k právní povaze správních předpisův německých, řízený proti článku *Labandovu* v D. Jur.-Z. — *Buchka* jedná o návrhu centra na placení diet poslancům německého říšského sněmu, jenž sice byl odkázán komissi a odhlasován, avšak sotva s úspěchem pro odpor spolkových vlád (D. Juristenz.). — O nedostatku obecných předpisův, týkajících se schopnosti zastávati čestné úřady, a o sporné otázce, jaký vliv má konkurs na zastávání mandátu poslaneckého dle říš. zákonů něm. a pruských, píše *Bauke* (Ann. des Deut. Reich.). — Výklad čl. 54. něm. říš. ústavy podává *Kurs* v Jahrb. f. Nationalök. u. Stat. (Conrad, Loening, Lexis). — Tajný justiční rada prof. *Zorn*, z Bonnu, uvažuje (v 1. seš. X. roč. Verwaltgsarch.) o německé státní řeči, i snaží se tento politický programový požadavek vědecky zdůvodniti. Klade si otázky: Které důsledky plynou z platného ústavního práva v říši německé; dále kterými předpisy ony důsledky by mohly býti omezeny; kterých zásad je užívati při úřadování orgánů státních; a konečně, zda-li zvláště pro vyučování náboženství ve školách národních platí zásady odchylné od zásad platných obecně pro správu státní. Rozumí se, že otázky zodpovědčny jsou v neprospěch národností neněmeckých, při čemž se prof. Zorn nebojí ani takových argumentův, jako že každá velmoc byla by co nejtíže poškozena na své jednotě a síle, kdyby uznala stejné oprávnění více řečí ve státním životě a činnosti, nebo, že prý »zkušenost jasně ukázala«, že rovnoprávnost národnostní je nemožností a že předpis § 19. v rak. ústavě »přivedl stát na pokraj záhuby«. S prof. Zornem bylo na tomto místě těžko se příti; jsouť jeho důvody národnostně strannicky zabarveny: čteme-li na př., že jednací řeč úřadů je německá a kdo s úřady ve styk vstoupiti chce, že je mu této řeči užívati, tedy po případě dříve se jí

přiučiti, patrno, že autorovi ještě není jasno, jsou-li úřady pro obecenstvo nebo obecenstvo pro úřady. Mlčení pruské ústavy připouští prý jedin ý výklad: Státní řeč je německá, protož užívání něm. řeči v celém oboru působnosti úřadův i úředníkův a ve styku všech státních příslušníků s nimi — není snad pouze ius dispositivum, nýbrž ius cogens, kteréž zachováváno býti musí. Nikdo nemá práva na úřední styk v jiné řeči než německé; žádný »poctivý právník neodváží se tvrditi před sebou a jinými, že v rámci německého práva je také polská národnost«. Úřední řeč říšské pošty je německá a proto prý návrhy k německým poštovním úřadům (adressy dopisů) musí býti v této řeči; návrhy v jiné řeči jsou právně neučiněny. O vyučování náboženství platí tytéž zásady: Německá říše a Prusko jsou německé státy a jejich státní řeč je výlučná. Žurnalistické namnoze vývody Zornovy jsou jen svědectvím toho, jak i mysl vědecky intelligentní dává se strhnouti obecným proudem národnostní nevraživosti, nechtějíc si uvědomiti poměry skutečné. — V článku »Das kaiserliche Heer« stěžuje si *Bielefeld* (Arch. f. öff. R.), že státoprávní upravení vojenských poměrů německých je obrazem nesoustavného a myšlénce jednoty národní se příčícího rozdělení mocenských poměrů. Mimo některé požadavky čistě vnější žádá zrušení vojenských ministerstev jednotlivých států a s ústavního hlediska důležité podřízení říšského úřadu vojenského pravomoci říš. kancléře. Bavorsko je mu žárlivým zastancem federalistických snah při jednotě armády. — Ručením státu za škodu způsobenou státními orgány třetím osobám, zabývá se s hlediska všeobecného i dle positiv. ustanovení německých článek prof. *Stengla* z Mnichova (Ann. d. Deut. Reiches). — *Keidel*, Geburt und Aufenthalt als Anknüpfungspunkte für den Erwerb von Staatsangehörigkeit referuje o některých zákonodárných pokusech k tomu směřujících, aby byla zjednána souvislost mezi bydlištěm a státní příslušnosti (Arch. f. öff. R.)

Prof. *Laband* uvažuje (D. Jur.-Z.) o návrzích centra a socialně-demokratické strany říš. sněmu německého na zřízení státního dvoru soudního pro říši německou. Dle čl. 17. ústavy pro tuto říši potřebuji nařízení císařova k platnosti své podpisu říš. kancléře, jenž tím přejímá zodpovědnost; poslední slova jsou však pouze »lex imperfecta«, ježto nelze kancléře před forem k zodpovědnosti pohnati, říš. ústava tu potřebuje doplnění. Nicméně Laband nevidí odpomoc ve zřízení stát. dvoru soudního; naopak chová se k návrhům sněm. odmítavě, ježto praktický význam ministerských obžalob poklesl. Dříve toto právo bylo cennou, ba nepostrádatelnou zbraní zastupitelstva lidu proti přehmatům vlády; avšak nyní po vývoji správního soudnictví, po zákonném uspořádání soustavy úřadův a jejich příslušnosti, jakož i za obecné zodpovědnosti všech úředníků za zákonnost jejich úředního jednání, je význam právní zodpovědnosti ministrů zcela zvláště ztenčen velkým vývojem politické t. j. parlamentární odpovědnosti ministerské; libovůle ministrova v porušování subjektivných práv a objektivných pravidel právních v největším oboru správy je nemožna. Vliv veřejné kontrolly a kritiky v parlamentu, tisku, shromážděních a spolcích, působí více, než stará zbraň min. obžalob, kdysi sice dobrá, během doby však z potřeby vyšlá, zrezavělá. Něm. říše neutrpěla dosud nedostatkem zodpovědnosti kancléřovy nijaké újmy na svém vývoji. Kritika návrhu centra je naprosto nepříznivá, jeť neúplný a zůstal by bez valného výsledku; návrh socialně demokratický jde sice radikálně za cílem, avšak čelí jen k tomu, aby císař byl zbaven vší samostatné moci, a říšský kancléř byl úplně podroben straně v říšském sněmu panující (zodpovědnost kancléřova dle tohoto návrhu má se vztahovati na všechna jednání i opomenutí německého císaře). — O témže předmětu jedná prof. *Arndt* (D. Recht), taktéž odmítavě. Rozhodně obrací se proti návrhu centra, aby určité otázky ústavně-právní nebo povahy dynastické, na př. konflikty mezi císařem a spolkovou radou, mezi těmito a říšským sněmem, mezi říší a členy spolkového státu, spory na půdě spolkových ústav, spory o následnictví na trůn, rozhodovány byly zvláštním státním dvorem soudním. V otázce zodpovědnosti říš. kancléře nezdá se jemu,

že již přišla doba, aby zodpovědnost politická říš. kancléře byla přeměněna v právnickou. V některých případech by prý dokonce stát. s. dvůr jen škodil, kdyby rozhodoval dle názorů práva a nikoli dle požadavků politiky. — *Kulemann* replikuje proti *Arndtovi*, tvrdě, že jeho vývody znamenají v poslední instanci: Síla jde před právem. Žádá zřízení stát. s. dvoru, jak po řešení jistých sporů výše jmenovaných, tak pro zodpovědnost kancléřovu, jelikož pro právní poměry každého druhu musí býti instance, která by spory rozhodovala s právnického hlediska (D. Recht). — *Lucas* jedná o sporu mezi pruským soudním dvorem pro řešení sporů kompetenčních a německým říšským soudem. Ve třech případech totiž říšský soud neuznal cestu právní za přípustnou, ale pruský (tedy provinciální) soudní dvůr pro řešení sporů komp. zrušil tato rozhodnutí říš soudu a odkázal věc k řádnému vyřízení cestou právní. Rozhodnutím soudu pruského však říšský soud se nepodrobil a v jednom případě ani rozhodnutí onoho stranám nedodal, ve dvou ostatních pak prohlásil další jednání za nepřípustné. Spisovatel dovozuje ze zákonných ustanovení nesprávnost náhledu říšského soudu, kterýž je nejvyšší instancí processní pro záležitosti zemského soudnictví, nemůže však vykonávati jinou státní nebo soudní moc, tedy ani rozhodovati spory kompetenční (D. Juristenz.).

2. *Hatschek*, »Session, Prorogation und Dissolution des Parlaments« (Zeit. f. d. ges. Stw.) jedná o vzniku těchto pojmů v parlamentarismu anglickém. Dle dnešního práva angl. pojem rozpuštění a zasedání parlamentu shoduje se s pojmem kontinentalním; avšak »prorogation« a »adjournment« mají svůj význam zvláštní. Prorogace znamená jednak ukončení zasedání, ale mimo to zároveň případ odročení bez předchozího zasedání, když totiž parlament byl svolán na určitý den a před svým sejitím se byl odročen na jiný den (prorogation by countermanding); odročení děje se tu pravidelně korunou. »Adjournment« (adjournare) znamená pak odročení z vlastní moci parlamentu, na kterémž parlament se usnesl. Důležitý je rozdíl, že prorogace úplně přerušuje parlamentní práce, tak že veškery nevyřízené předlohy musí býti znovu podány; adjournment však práce pouze odročuje a nezrušuje jich. H. zabývá se otázkami: 1. Kdy a jak pojem prorogace odlišil se od pojmu dissoluce parlamentu, a 2. kdy a jak nastal rozdíl mezi významem prorogace a adjournmentu. Uvažuje o vzniku pojmu »sesse« jako umělého přerušení prací parlamentarních a klade jeho vznik do období mezi 1380—1577. Za doby nejstarší technika svolávání a propouštění parlamentu pro pouhou prorogaci byla táž, jako pro ukončení parlamentu; vždy znovu se vydávaly volební dopisy k sheriffům a poukázky na diety poslancům. Později však po pouhé prorogaci nebyly již vypisovány nové volby, ani neobdrželi poslanci po prorogaci ad continuandum parlamenti (to continue the parliament) hned poukázek; nýbrž to dálo se až na konci parlamentu, až totiž veškery práce poslanci vyřídili. Poslanec mohl žádati diet jen po ten čas, kdy v parlamentě seděl a hlasoval; kdo po prorogaci v parlamentu se neobjevil, nemohl žádati writ de expensis, třeba tam před prorogací byl býval. Vnější totožnost prorogace a dissoluce tím zmizela. Prorogace stala se umělým vyřízením prací a zakončením jich, neboť právnické účinky, které spojeny byly původně s vystavením writ de expensis (po vyřízení prací), zůstaly při pojmu prorogace. Z těchto skutečností vzniká pojem »sesse« jako umělého oddílu celého období parlamentarního, a adjournment omezuje se na prosté odročení bez přerušení prací. Sněmovna lordů neměla dle H. na tomto vývoji účasti, ježto v době ustálení se oněch pojmů nebyla ještě samostatným orgánem státním, nýbrž pouze pomocným sborem královým, jmenovitě pro činnost soudcovskou. Celý vývoj parlamentarismu odůvodňuje prý větu: The english constitution had not been made, but had grown.

H. Rehm (D. Recht) píše o ústavním konfliktu, jenž vznikl mezi Švédskem a Norvéžskem. Z všeobecného hlediska má sice Norvéžsko nárok, aby zahraničné úřady měly ráz společný, t. j. Švédska i Norvéžska,

avšak positivní právo je na straně švédské. Zřízení samostatných zahran. zastoupení norvéžských bez souhlasu Švédska bylo by porušením mezinárodní smlouvy — unie — a též norvéžské platné ústavy. Konfliktem švédsko-norským zabývá se též čl. prof. *Varenia* z Upsaly o významu konvence moosské r. 1814 (Grünh. Z.) — O otázce finské jednají: Prof. *Bar* (D. Recht) a professoři *Michoud* a *Lapradelle* v rozsáhlé úvaze »La question Finlandaise« (Rev. d. dr. publ. e. d. la sc. pol.); obě rozpravy jsou psány celkem příznivě pro Finsko, uznávajíce jeho samostatné a zvláštní postavení. — *W. Hamm*, A study of presidential votes, ukazuje, jak s rozvojem politického uvědomění vzrůstá účast voličstva na výkonu volebního práva při volbách presidentů ve Spoj. Státech za posledních let; ovšem není poměrná k obecnému stoupání počtu obyvatelstva (Pol. Science Quarterly).

3. *Zimmermann* (Ann. d. Deut. Reich.) zpravuje o nucení k volbě pod peněžitou pokutou, kteréž bylo nově upraveno zákonem o volení na zemský sněm brunšvický. — *Kulemann*, Eine staatsrechtliche Neubildung (Arch. f. öf. R.), referát brunšvického soudního rady o poměru regentství a zeměpána v Brunšvicku. Dochází k závěru, že vévoda Cumberlandský je sice »zeměpánem«, že však pro trvalé překážky nemůže vykonávati zeměpanských práv, nepožívaje ani passivních práv vladařských, jak toho žádá zájem státní (vlastně toliko pruský). Jednání pruské vlády, kteráž po smrti posledního vladaře vévodství brunšvického Viléma (1884) prosadila dosazení regenta a neuznala práv nejbližšího dědice, vévody Cumberlandského, omlouvá důvody politickými. Státoprávní novotvar je v tom, že má býti činěn rozdíl mezi regentstvím nastupujícím pro nespůsobilost vladařovu a mezi regentstvím v době, kdy způsobilému panovníku jiné překážky (zde politické) vadí ve výkonu práv zeměpanských. — *Braun*, Die Zurückziehung von Titeln, Orden und Ehrenzeichen nach dem Verwaltungsrecht Preussens (Arch. f. öf. R.). Otázka, může-li král pruský odníti tato vyznamenání, jichž udělení je aktem vládním, nikoli osobním čestným právem koruny, a jichž užívání pisatel pokládá za subjektivné právo veřejné ve smyslu Jellinkově, zodpověděna je kladně; jeť odnětí jich též aktem vládním, i musí se díti za spolupodpisu a zodpovědnosti ministrovy. Udělení řádův a čestných odznaků propůjčuje právo užívací. — V čl. o právu petičním (Arch f. öf. R.) probírá *Bornhak* podstatu jeho a ustanovení pruské ústavy. Právu prosby neodpovídá nikdy závazek prosbě vyhověti, i kdyby to bylo v moci žádaného; právo prosby je ius merae facultatis a v život právní vstupuje pouze tehdy, když právní řád jemu ukládá meze právní; postrádá samo charakteru právního a je jen výrazem osobní svobody vůle, podléhá tedy všem omezením jako tato a je státoprávně bez obsahu. Omezení plynou buď z trestní povahy předmětu, nebo ze zvláštního stavu petentova (petiční právo úředníkův). Obce mohou (dle rozh. pruského vrch. soudu správního) podávati petice jen v záležitostech, které mají původ ve zvláštnosti poměrů místního společenství, v jich ochraně a zlepšování; v záležitostech jdoucích přes tento okruh petiční právo uznáno není, tak na př. ne ve věcech obecně politických. — Prof. *Arndt*, Noch einiges über das selbstständige Verordnungsrecht (Arch. f öf. R.); stručná polemika, že dle ústavy pruské má koruna právo vydávati samostatná závazná nařízení v oborech zákonem neupravených (praeter legem), nikoli jen prováděcí nařízení. Srov. Sborník I. 320, II 231.

4. Z oboru samosprávy přináší Verwaltungsarchiv pokračování článku *Ebnerova* o právních poměrech městských úředníkův obecních v Prusku; zvláště jedná o jich služebném postavení a právní povaze služného. — U příležitosti nepotvrzení purkmistra berlínského německým císařem zabývá se býv. senátní předseda vrch. správ. soud. dvoru pruského *Jebens* ustanoveními pruského městského zřízení; posuzuje případ příznivě, pokud se týče jednání vrch. presidenta provincie brandenburské (D. Jurist.-Z.). — *Hatschek* (Verwltgsar.) uvažuje o anglické místní správě, její dnešní formě a významu pro prusko-

německý vývoj právní (v. Sborník II. 235). — *E. Bernstein* v článku o demokratisaci místní správy v Anglii referuje o knize *Redlichově* »Engl. Localverwaltung« se stanoviska socialně demokratického (D. Zeit.). — Bohaté rozhledy po socialní a kommunalní politice měst severoamerických jsou v řadě článků čas. chicagského: The American Journal of Sociology. — Obecní zřízení anglického municipalního města popisuje článek: The municipal activity of an English City, týkající se města a hrabství Norwichu (Pol. Sc. Quart.). Tamtéž v čl: Responsible county government, zabývá se *Sparling* theorií odpovědnosti tak, jak platí dle nynějšího zákonodárství o zřízení okresovém ve Spoj. Státech, zvláště kontrolou finanční těchto vyšších místních svazků správních. Dále ve čl. Four German Jurists v témž čas. kritisuje *M. Smith* Gneistovo učení o samosprávě, resp. o místní správě anglické.

III. Mocnářství rakousko-uherské. 1. Ústava říšská: *B. Rieger:* Ústava únorová z r. 1861 (Osvěta). — Dr. *F. Fiedler* píše o závazných společenstvech zemědělských a zákonodárné kompetenci. Z osnovy rámcového zákona patří do působnosti říšské rady předpis zaručující společenstvům úlevy poplatkové; kompetence o předpisech, jimiž se organisace prohlašuje za závaznou, je sice sporna, avšak v skutku prý byly spory podobného způsobu na základě prosincové ústavy rozhodovány ve prospěch zákonodárství říšského, aniž jsme měli moc, praxi tuto zvrátiti. Předpisy, přiznávající společenstvům ukládati daně, i předpisy povahy administrativní, jimiž je upraveno řízení, kompetence a dozor úřední, přísluší před sněmy zemské (Čes. Revue). — *Pelikan* jedná o § 19 st. z. z. o všeob. pr. st. obč. a řeči samosprávných obcí. Právo volného sebeurčování, které přísluší obcím dle říš. zák. obecního, nezaručuje prý jednotlivci toho, aby v úřadě i veřejném životě mohl svého jazyka užívati; potřebí k tomu zvláštního zákona o užívání jazyků při úřadech samosprávných (Oest. Z. f. Verw.). — Prof. *Pfersche*, Das österr. Sprachenrecht, referuje o stejnojmenné knize Alfreda Fischela (D. Zeit). — *Eglauer* jedná o zájmovém zastoupení, příspěvkem k návrhu na opravu volebního řádu do říš. rady; článek dr. *Krále* o právu interpelačním a jeho užití při zabavených tiskopisech, je replikou na článek nejmenovaného v Oesterr. Ger.-Ztg. č. 17 (Oest. Z. f. Verw.). — V Záhřebském Mjesečniku: Dr. *Badaj A.*, Dva važna slučaja nadležnostnog reciprociteta naprama Austriji i Ugarskoj.

2. Ústava zemská. Opravy volebního práva do zemského sněmu českého a zavedení přímých voleb v obcích venkovských r. 1901 týká se článek prof. *Spiegla*, při čemž podán také přehled starších řádů volebních (Oest. Z. f. Verw.). — O témž předmětu článek v »Naší Době«. — O ústavě českého státu dle uspořádání státoprávního, návrhy podává *Joklík* v »Rozhledech«. — Návrh zákona o řízení v inkompatibilních záležitostech členův uherského říš. sněmu, jak byl předložen plenu, jest otištěn v Zt. f. ung. öf. u. Privatr. — Gross-Croatien und die croatische Staatsidee (D. Zeit). — V Przeglądu prawa i administracyi prof. *St. Starzyński:* Sprawy prawno-polityczne na sesyach sejmowych 1900, 1901, podává rozhled po právně-politických otázkách, projednávaných v sezeních sněmu haličského v l. 1900, 1901 (reforma volební, reforma jednacího řádu, úřední jazyk polský).

3. Korporace samosprávné: Ve »Věstn. samospr. a národohosp.« uvažuje *B. Rieger* o vedoucích myšlenkách naší samosprávy a Dr. *Albín Bráf* o ideách a skutečnostech v samosprávě (v. Sborník II., 239). — Řadu článků z oboru samosprávy obecní a okresní přinesl »Samosprávný Obzor«; zvláště buďte uvedeny: článek Dra. *Fr. Fiedlera*, o provádění změn v území obecním, dotýká se otázek sloučení a rozloučení obcí, svazku osadního a sporův o hranice obecní a osadní; z díla prof. *Pražáka* otištěné stati: O vydržení práva domovského a Úředníci a jinací zřízeni obecní; dále některé články *Uhlířovy:* z práva domovského, o výkonné moci okresního výboru, o příslušnosti říš. rady či sněmů ve věcech přenesené působnosti obcí, o pojišťování samosprávného úřednictva a j. Přehledně podává »S. O.« též rozh. nejv. spr. dv.

soud. ve věcech samosprávy. — Mjesečnik pravničkoga družstva u Zagrebu 1901 obsahuje z práva veřejného: Dr. *M. Brezinščak*, Misli o budućem našem občinskom zakonu (o budoucím obecním zákonu). — *Müller* (Oest. Z. f. Verw.) jedná o vydržení domovského práva manželčina. — K domovskému právu vztahují se dále *Roztočilovy* články v Ger. Halle. - O nemocenském pojišťování živnostnictva a naší samosprávě jedná Dr. *Polák* (Sam. Obzor). — *Bunzel* jedná o novějším chudinském a domovském zákonodárství v Rakousku (Z. f. d. ges. Staatsw.). — O novém právu domovském článek též v Oest. Z. f. Verw. —*řk.*

Politické hospodářství.

Friedr. svob. p. *Wieser: Über die gesellschaftlichen Gewalten.* (Rektorská řeč instalační, Praha 1902, 43 str.)

»V tajemstvích života hromadného vězí tajemství státního života. Potřebujeme psychologie individua v masse a pochopení všeobecné techniky massové, než můžeme rozuměti státu«. Těmi slovy autorovými můžeme asi správně vyjadřiti úkol jeho duchaplné nastolovací přednášky. Navázal na známou rektorskou řeč *Adolfa Exnera* o politickém vzdělání, která svého času tolik oprávněné pozornosti vzbudila, nikoliv, aby jako Exner, odkrýval scestí, na něž nemístné osvojování method přírodovědeckých zavádí vědy politické, nýbrž aby nás řadou nad míru jemných analys a výrazně nastíněných karakteristik historických provedl v říši oněch mocí, které ovládají život veřejný. Váha té zajímavé studie nespočívá v novosti typických skutečností, které by zde bádavým duchem ponejprv byly odhaleny, nýbrž v bystrém sečlánkování, soudném odhadu, důmyslných obdobách a neobyčejně jasném, slohově opravdu skvělém podání. Jen kdo plně ovládá látku společenských věd i historie a v tom maje pevnou oporu, nad běžná hesla denní se dovede povznésti, ale spolu též mistrně vládne uměním podání. dovede v nevelkém objemu čtyřiceti stran podati tolik obsahu. A to platí stejně, když rozbírá poměr vůdčích hlav a vedených mass, poměr tříd vládnoucích a ovládaných, politických stran a vlád, síly zvyklostí a jejího významu pro životnosť ústav, i když rozbírá úlohu, kterou mají skutky moci a výboje jako zdroje státotvorné, když ji exemplifikuje na nejslavnějším příkladu, říši římské, a po té odhaduje dějinný význam křesťanství, jež všelidský názor vyneslo »z krvavého díla starověku jako čistý výnos světodějinný«. Ideu »společnosti« přináší teprve věk osvícenský a tu teprv vlastně končí středověk, jako stará doba křesťanstvím. V novověkém rozvoji techniky, jenž plodí moderní otázku sociální, stávají se tvůrčí podnikatelští vůdcové pro hospodářství národní tím, čím byli vojenští náčelníci a státníci v dobách výbojných pro stát. Nové tendence nadvlády nad massami, které jsou ovocem mocného přetvoření techniky, nalézají však již své meze v autoritě státní a ve vyvíjející se organisaci dělnické, v níž vzniká nové ústředí pro zabezpečení svobody mass. »Jako kdysi měšťáci ve státě, tak požadují dnes dělníci v oboru výdělečném práv volnostních a podílu u vládě. Zde jako tam je péče patriarchální, kterou dobrotivý kníže stejně jako blahovolný podnikatel pěstuje, a která přece občanstvu nepostačovala, jako nemůže postačiti

dělníkům, přechodem k neodvratnému právnímu uspořádání obojstranných nároků a povinností. Jako kdysi tam, tak dnes se nesou zde nejhlasnější přání až k republice — k dělnickým associacím pro jednotlivý závod, vylučujícím monarchického podnikatele, ba až k demokratickému státu hospodářskému; snad že bude konečným výsledkem »konstituční monarchie velkozávodů«, až bude zákonodárství dělnické doplněno pokračující účastí dělníků na podniku.« Pravý ráz spisku by sebe svědomitější výtah nepodal. Všude vězí hodný kus jeho kouzla nejenom v tom co podává, ale též jak; je prosycen myšlénkami plnými síly, výraznosti a formy opravdu klassické I vzdělaný neodborník — a pro ty je především určen — může mu porozuměti. *Bráf.*

Gustav Cohn: Die Cameralwissenschaft in zwei Jahrhunderten. Zvláštní otisk z publikací král společnosti nauk v Gottinkách.

Obsahem spisku jest přednáška, kterou Cohn měl ve schůzi Gottinské společnosti nauk. Vychází od dělení věd na přírodní a duchové — starý opak mezi vita activa a vita contemplativa. Předmětem poznání prvých jest příroda, druhých život duševní. Přírodní vědy nejsou co do pořadí přednější, ač ovšem poznatky jimi získané jsou přesnější a exaktnější. Avšak pro život praktický mají vědy duchové stejně hluboký význam, zejména proto, že předmětem jejich je stát, právo, hospodářství.

Německá kamerální věda vznikla z potřeb praktických. Praktickým smyslem oddařeni byli zejména pruští panovníci, kteří dali podnět ku zřízení kameralistických stolic na pruských universitách (král Bedřich Vilém I. žádal na příklad od berlínské akademie dobrozdání o zařízení kamen, šití košil, zlepšení malty, falšování vína atd.). S tohoto hlediska sluší posuzovati založení stolic kameralistiky na universitách v Halle a Frankfurtě n. O. Prvním profesorem nové discipliny byl v Halle dřívější vojenský a domenialní rada *Šimon Petr Gasser*, jenž vydal r. 1729 učebnici »Einleitung zu »den ökonomischen, politischen und Cameralwissenschaften,« věnovanou králi »dem grossen Oeconomus und noch grösseren Soldaten«. První profesor frankfurtský *Justus Krištof Dithmar* vydal nejen učebnici v několika vydáních, nýbrž založil též odborný časopis »Oekonomische Fama«. Jsou tam úvahy o poměrech hospodářských, policejních a kamerálních před potopou světa a po ní, o tkalcovské škole pro šlechtické slečny, o pěstování bramborů atd. Stejného rázu byl časopis »Leipziger Sammlungen von wirtschaftlichen, Policey-, Cammer- und Finanz Sachen« založený 1742 *Jiřím Jindřichem Zinckem.* Obor jeho byl co nejširší; zahrnoval i medicinu, porodnictví a prostředky proti kuřím okám.

K vyšší úrovni povznesl kameralistiku *Jan Jindřich Bohuchval Justi*, jenž podléhal již vlivu francouzských filosofů osmnáctého století. To bylo patrno na formě, stylu a jazyku. Ještě mocnější vliv na vývoj německé kameralistiky vykonával *Adam Smith.* Jeho epochální dílo o »Blahobytu národů« bylo krátce po svém vyjití a pak několikrát po sobě přeloženo do němčiny a stalo se nevyčerpatelnou studnicí německých jeho epigonů. Tím nastalo zajímavé křížení nového učení Smithova se starými tradicemi kameralistickými. Charakteristické jest zejména stálé míseni živlů národohospodářských s technologickými, což požadavkům přísně vědeckým nikterak nebylo ku prospěchu.

Počátkem devatenáctého století přibyly k starým stolicím kameralistiky nové v Heidelberku a Tubinkách, a byly rozšířeny na úplné hospodářsko-kameralistické fakulty. Kameralistická věda sama ovívána byla duchem nového století a nových ideí. Byly ty zejména přírodní vědy mezi tím k znamenité výši vyspělé a s druhé strany opět historická škola právovědecká, jež vykonávaly blahodárný vliv na vývoj kameralistiky a její vědecké pro-

hloubení. Účel vědy pošinut byl z cílů ryze praktických na pole theoretické, poznání pravdy samo o sobě stalo se předním účelem badatelským. Tím samým byla nutna ovšem dělba jednotlivých disciplin až dosud neorganních a jen z praktických důvodů v kameralistice soustředěných, zejména oddělení věd právních od národohospodářských a technologických atd., i okleštění vědy od různých pouček a regulí, jimž název samostatných věd vůbec nepřísluší. Další pokrok v tomto směru jest úkolem budoucnosti. Věda nesmí býti zbavena svého ryze poznatkového rázu a nesmí klesnouti na službu zájmů politických a třídních. Avšak svobodu učení hájiti třeba nejen směrem nahoru, nýbrž i směrem dolů, a obrana proti těmto útokům z dola při dnešním sdemokratisování společnosti jest snad ještě nutnější a žádoucnější.
C. H.

Zemědělské zákony a jiné předpisy týkající se zemědělství v království Českém. Soustavně uspořádal a výkladem opatřil J. U. Dr. *Fr. Fiedler*. Svazek *druhý*. 1902, str. 427.

Ve 2. svazku obsaženy jsou další předpisy právní, týkající se zemědělství. Část VII. zahrnuje »péči o stromoví«, již dlužno přesně lišiti od »ochrany lesů«, v VI. části 1. svazku projednávané. Veřejná opatření, směřující k šíření pěstování stromoví, týkají se jednak podpor udělovaných k zakládání ovocných školek a zalesňování pustých pozemků, jednak předpisů o tom, že silnice osázeny býti mají stromořadím. V dalších částech uvedeny jsou předpisy o myslivosti v království Českém a o právu nositi zbraň, o právu rybolovu, výkonu tohoto práva a ochraně rybářství hledíc k jinému užívání vod, a v části X. zvláště obšírně pojednáno o zemědělských melioracích. Vytknuv se zřetelem na vývoj zákonodárství o melioracích v Předlitavsku, které druhy opatření právních mezi zemědělské meliorace čítati lze, vyložil autor všeobecné předpisy vodního práva, právní a hmotné výhody pro meliorační podniky, předpisy o hrazení bystřin, o podpoře meliorací drobných, úvěru meliračním a kulturní službě technické. V následující části pojednal o daních a poplatcích zemědělství se týkajících, a seřadil soustavně platné předpisy nejen o dani pozemkové, nýbrž v potřebné míře i o dani domovní, osobní dani z příjmu, poplatcích z převodů majetkových a o poplatkových úlevách pro scelování pozemků. Část XII. obsahuje opatření k podpoře úvěru zemědělského, dotýkajíc se zejména veřejných ústavů pro úvěr zemědělský a podpory konversí hypotekárních zápůjček; další oddíl přináší veškeré předpisy právní o svépomocných družstvech v zemědělství a poslední, čtrnáctá část, dotýká se pojištění starobního, uvádějíc stanovy zemského pojišťovacího fondu císaře Františka Josefa I., jenž pojištění pro případ stáří provádí tak výhodně, že by právě malorolníci měli poskytovaných výhod co nejvíce využitkovati pro sebe, svou rodinu a po případě pro čeleď. Obvyklý výměnek bylo by pak lze tak omeziti v zájmu přejímatele statku i v zájmu jisté osobní neodvislosti výměnkáře, že by se nejevil již tou měrou tísnivým jak tomu nyní bývá. —

Jednotlivé oddíly druhého svazku jsou provázeny stručnými, instruktivními úvody i výklady, právní ustanovení dotyčná jsou soustavně seřaděna a celé uspořádání látky vykazuje tytéž přednosti, na které jsme již při 1. svazku upozornili (v. Sborník II. 243). *Schstr.*

Ad. Wagner: Die sozialen und wirthschaftlichen Gesichtspunkte, welche für einen wirksamen Schutz der deutschen *Landwirthschaft* im Bereiche der *Zollpolitik* massgebend sind.

Pod tímto názvem měl proslulý berlínský professor Ad. Wagner přednášku v Jednotě opravců berních a hospodářských, jež vydána byla též tiskem. V úvodě zmiňuje se nejprvé o svých pochybnostech, než se k této přednášce vůbec odhodlal. Pochybnosti ty byly dvojího rázu: jednak máli jakožto pouhý theoretik hovořiti o otázce čistě praktické, jednak máli jakožto muž vědy, jehož povinností jest ve všech sporných otázkách zaujati stanovisko přísné

objektivnosti, vydati se v nebezpečí, že bude obviňován z agrárního stranictví. Ale s druhé strany nelze přece upříti také theoretikovi právo, aby v oboru, jenž jest předmětem jeho studií, nepronesl vlastního svého mínění a nesmí týž postrádati také dostatečné mravní odvahy projeviti toto své přesvědčení, třeba v některých kruzích snad nebylo populární, a třeba proto různým vydán byl útokům. Wagner se táže, je-li hospodářským úkolem Německa napodobovati vývoj Anglie. Hospodářský rozvoj Anglie jest nepopíratelný. Hlavní známky jeho jsou ohromné soustředění bohatství a poměrně vysoké mzdy dělnické. Ale tato líc má i svůj rub. Nikde nenní tolik zjevné bídy, jako mezi proletářstvem velikých měst anglických, nikde není vlastní výrobě zemědělské tak podřízený úkol vymezen jako tam. Anglie uhražuje dnes tři čtvrtiny své obilní spotřeby z ciziny, což jest jistě věc povážlivá. Dovezené obilí musí býti na konec zaplaceno vývozem výrobků průmyslových. Ale tuto nadvládu vývozní udržuje Anglie dnes již vzhledem k soutěži jiných exportních států dosti těžce. V tom směru nelze si přáti, aby Německo Anglii nápodobilo, neboť jeho postavení ve směru tom bylo by ještě obtížnější. Německu se naopak bude jednati především o to, aby rolnictvo jeho zachováno bylo silno, to jest zájem nejen rolnictva samého, nýbrž i národa jakožto celku.

Často se vyskytuje výtka, že výnosnosť půdy se zvyšuje uměle, odtud že prýští krise agrární. Nezbývá prý jiného prostředku, než tuto uměle zvýšenou cenu nemovitého majetku snížiti, načež zemědělská výroba stane se opět soutěže schopnou. Ale takové všeobecné redukování cen půdy znamenalo by národní pohromu. Bylo by to nejen hospodářské poškození, snad i zničení dočasných majetníků, nýbrž mělo by to i další následky. Dnešní zadlužení vlastníci nuceni by byli usedlosti své prodávati, ale kupci by sotva byli zase zemědělci, nýbrž ponejvíce kapitalisté, již by sami výrobu zemědělskou neprovozovali, nýbrž statky své propachtovali. Na místo dřívějších rolníků přišli by tedy pachtýři, původní rolnický kmen obyvatelstva by zanikl. A přece již důvody brannosti říše žádají zachování silného stavu rolnického.

Toho docílí se však především správnou ochrannou politikou celní. Ochrana ta týká se zejména obilí, neboť toto zůstane přes všechna jiná mínění hlavní plodinou zemědělskou. Jiné plodiny zejména průmyslové, jako cukrovka, podléhají ještě většímu kolísání cen a zvýšená soutěž při jich pěstování jest ještě nebezpečnější.

Ovšem mají obilní cla i své povážlivé důsledky, poněvadž do jisté míry dojista zdražují chléb. Avšak není správno nazývati každé clo obilní chlebovou lichvou. V pojmu lichvy jest obsažen vždy zisk nepřiměřeně vysoký, kdežto cla ochranná mají za účel poskytnouti rolnictvu jen výnos přiměřený. Lichvou by bylo lze spíše nazvati obrovské zisky v oboru podnikání průmyslového, ve spekulaci se stavebními pozemky atd., nikoliv však výnos výroby zemědělské. Též námitka, že rolník zvýšených cen obilních a tedy i zvýšení výnosnosti a ceny statku využitkuje tím způsobem, že statek prodá, málo jest opodstatněna, ježto většina rolnictva takových spekulací nezná a neprovádí.

Nejtíže pocítí ovšem tlak ochranných cel obilních dělnictvo, o tom není pochybnosti. Ale i v tomto směru dala by se nalézti jistá úleva a sice tím způsobem, že výnosu daní, které tíží nejnižší vrstvu poměrně nejvíce, by mohlo býti upotřebeno opět především ve prospěch těchto vrstev, tedy na příklad výnosu cen obilních ve prospěch dělnického pojišťování. Tím by do jisté míry bylo lze docíliti souhlasu mezi požadavky dělnictva a rolnictva. A přes tyto nelze přejíti k dennímu pořádku, neboť budoucnosť Německa dle Wagnera není jen na moři, nýbrž především a hlavně na zemi. *C. H.*

A. Schaeffle, Ein Votum gegen den neuesten Zolltarifentwurf (Tubinky, 1901, str. 232).

Kniha tato jest otiskem řady souvislých článků, jež napsal autor do »Frankfurter Zeitung« po známém předčasném vyzrazení úřadní osnovy německého tarifu celního. Ač Schaeffle již přes třicet let je učitelské stolice vzdálen,

přece by kniha starého neunavného vědeckého pracovníka mohla býti přiřaděna professorským publikacím, o nichž předešle ve »Sborníku« (II., 114) byla podána zpráva souhrnná. S obdivem patříme na publicistickou svěžesť a polemický oheň sedmdesátiletého starce; nelze však, pohříchu, zapříti, že jeho spis je ve dvojím směru tendenční. Jednak jest venkoncem odsuzující, ani nepřipouští nijaké světlejší stránky a oprávněnosti stupňovaným ochranářským tendencím zemědělsko-průmyslovým v Německu, nevidí jiné možnosti účinku než zhoubné a neblahé. Jednak — což je ještě horší — popírá neprávem, že by chtěl koho podezřívat; věruť dost hmatavě podezřívá jisté kruhy z nekalých obohacovacích snah na účet druhých. Ale přes to vše zůstává ta kniha zajímavou. Především už proto, že hodná část jejích úvah se opírá o položky osnovy a že ostře rozlišuje, jakou měrou na prospěších jejich by měly účast různé skupiny německého rolnictva dle krajin (východní a ostatní Prusko, král. Saské, Jihoněmecko) a dle velikostních kategorií statkových (velké — menší). V té příčině rozlišuje zejména »agrárníky první priority«, jimiž vyrozumívá velkostatkáře východopruské, a agrárníky »druhé priority«, totiž rolníky ostatní, kteří dle něho budou míti mnohem menší, ba vlastně žádné prospěchy ze zvýšení cel. Neboť oni nemají podstatných přebytků obilní výroby pro trh, a co se týče ostatních jejich produktů, jež mohou na trh přinášeti (maso, víno, vejce, máslo, drůbež atd.), tyť naproti nezbytné potřebě obilí jsou již předměty potřeby poměrně zbytečnější a jejich konsum utrpí tím spíše, čím více zdražení nutných, t. j. obilí, jež ovšem největší měrou na trh nesou velké statky, obmezí spotřebu zbytnějších. Ano těmto hospodářům hrozí prý přímá škoda, neboť se zdražením obilí ochudí jejich odběratelstvo městské. Zajisté jest správno, že zájem rolníkův na vysokých clech obilních tím jest menší, čím menší statek jest, až přijdeme k takovým, kteří přebytků pro trh nevyrábějí a spíše i mouku a píci dobytčí přikupují. Leč Schaeffle i zde jde příliš daleko, bera n. př. v pochybnosť příznivý vliv cel na dobytek pro menší rolnictvo. Ještě větší, ano neodpustitelné chyby se ve své přílišné zaujatosti dopouští, když za předpokladu (ovšem správného), že zdražující účinek vyšších cel obilních ponese domácí konsument, celkové břímě zdražení vypočítává na základě celé německé konsumpce obilní. Vždyť se tu přece nesmí počítat ta množství, která lidé z vlastní výroby v domácnostech vlastních spotřebují. Vyšší neb nižší ceny projdou jejich domácím hospodářstvím jen jako průběžné položky. Jest to totéž naivní počítání, které jeden čas také u nás hrálo velikou úlohu. Sestavení čísel výroby jednotlivých druhů plodin polních podle různých oblastí Německa, ukazující, komu především prospěch kyne, je ostatně velmi zajímavé a má pro všecky neagrárníky zajisté značnou agitační sílu. Schäffle vůbec však popírá, že by velké statky byly v opravdové tísni; také o menších, kterým stoupající industrialisace země poskytovala možnost odbytu v příčině rozličných jiných produktů zemědělských, soudí, že není jim třeba vyšší celní ochrany, nýbrž zachování nynějších odbytových možností, kteréž budou nyní ohroženy. Často již opakovaný svůj výrok, že jest proti idei vlastnictví pozemkového, když vlastníci pozemkoví chtějí nésti jen dobré, ne však nepříznivé čáky odbytové, opakuje s novým důrazem. Snaha po vyšších clech zemědělských jest mu pouze snahou po umělém zvýšení pozemkové renty, jakmile ale tato v ceně statků bude kapitalisována, obnoví se snaha po zvýšení rentovém zase. Je-li mu agitace po vyšší celní ochraně německého zemědělství pouhým výrazem tužeb velkostatkářských, pokládá také industriální clo nové osnovy za produkt dychtění podobného a dokládá to tím, že lví podíl zvýšení připadnouti má železářství a strojnickému průmyslu, tedy zase skupině průmyslu politicky i hospodářsky nejmocnější. Tu s velkými statky spojuje zájem podobný a protože se dá jen společnou pomocí vybojovat, vystupují souhlasně. Schaeffle vysvětluje všecko jejich souhlasné úsilí z tužeb po monopolistických prospěších, které se jeví v naší době v kartelích a jiných podobných sdruženích, i ovšem také v celnopolitických námahách. Na všecky možné směry pak probírá

neblahé účinky, jež bude míti zvýšení sazeb celních na obchodně-politické poměry k cizím státům, na vnitřní sociální poměry atd. Samá pessimistická proroctví nejčernějšího rázu. Velmi rozhodně arci polemisuje s Wagnerem. Zrnka pravdy jsou v takových vývodech vždy t. j. potud, pokud vyjadřují možnosti a nebezpečí jistá. Protože se ale také jiné možnosti nedají naprosto vyloučiti, zbude nám na konci vždy dojem nedostatečné objektivnosti, omluvitelné akutností boje, v němž také opáčné snahy vystupují stejně jednostranně. Vědecká objektivnosť zůstane však povždy vodítkem cennějším. *Bráf.*

K. Wicksell: *Das Problem der Steuerinzidenz* (Conrad's Jahrb. für Nat.-Oek. u. Stat. III. 19, str. 266). Jest to referát o druhém vydání *Edw. R. A. Seligmanovy* The Shifting and Incidence of Taxation, leč referent rozebírá samostatně některé účinky, které jeví clo ochranné. Tvrzení, že »die Arbeiter als Produzenten der geschützten Waren alles das und noch mehr zurückgewinnen, was sie als Konsumenten derselben wegen der erhöhten Preise verlieren«, není rozhodně všeobecně správné; dlužno rozeznávati, zda cla ochranná jsou ve prospěchu polního hospodářství nebo průmyslu. Důsledky ochranného cla budou v obou případech: 1. celkový výnos národní produkce zmenší se zatlačením části kapitálu na výrobu bez přirozených podmínek; 2. vzejde ujma konsumentům clem stíženého zboží; 3. clo bude míti vliv na vzájemné postavení jednotlivých odvětví výroby, vzejde prospěch chráněným na útraty nechráněných, což však bude míti trvalý význam jen pro kapitál nemovitý, kdežto mzda i úrok movitých kapitálů se vzájemně vyrovná. Nastanou-li tyto účinky při ochranném cle ve prospěch rolníků, budou dělníci poškozeni ve všech směrech; nemusí tomu tak býti při ochranném cle ve prospěch výrobků průmyslových, v kterémžto případě však jistě renta pozemková aspoň relativně klesne. *Dr.*

Z dopravní politiky (1901).

Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaft (Schäffle) 1901: Dr. Hermann *Losch*, Zur württemberg. Eisenbahn- und Steuerpolitik (str. 385—418).

Archiv für Eisenbahnwesen, herausg. im kön. preuss. Ministerium der öffentl. Arbeiten, 1901: Hermann *Schumacher*, Theoretische Betrachtungen über das Binnenschiffahrtsabgabenwesen in Deutschland (str. 249—365); *Fleck*, Studien zur Geschichte des preuss. Eisenbahnwesens, VII. Die Entwicklung des preuss. Eisenbahnwesens von 1848—1854 (str. 757—781.); *Wagner*, Über die wirtschaftliche Lage der Binnenschiffahrtsunternehmungen in Grossbritannien u. Irland (str. 1212—1268, a dokončení v Archivu 1902, str. 86 až 115); *Wiedenfeld*, Der Getreideverkehr und die Eisenbahnen in der Ver. Staaten von Amerika (str. 80—123).

Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung, 1901: Prof. *A. Oelwein*, Der wirtschaftliche Wert der Wasserstrassen (str. 233—256); Dr. *G. Lippert*, Die Entwicklung der österreichischen Handelsmarine (str. 347 až 405); Dr. *Millanich*, Die österreichische Seemannsordnung (str. 406—415).

Karl Hieronymi, Die Kanalfrage, Budapest 1901 (zvl. otisk z Pester Lloydu č. 197—199 ex 1901).

Leopold Freih. von *Chlumecký*, Die österreichische Handelsmarine und ihre Ansprüche auf staatliche Unterstützung, Vídeň 1902. —

Losch (Zur württembergischen Eisenbahn- und Steuerpolitik) pojednává o zajímavém problému ujednocení železniční sítě německé, jaké zamýšlel v letech 1867—1870 kníže Hohenlohe zřízením železničního spolku, pojícího se k celní jednotě německé, a jaké navrhoval roku 1876 Bismarck převzetím železnictví německého říší. Dost podivno, že v Německu mají jednotné míry i váhy, jednotnou měnu, jednotnou politiku celní i tržební, jednotné zákonodárství živnostenské a sociální, ale vystříhají se jednotné známky poštovní, která teprv letos na zkoušku byla přijata ve Virtembersku a zamítnuta v Bavorsku, a před jednotným tarifem a lístkem železničním.

Že po celním sloučení německých států spolkových na venek v r. 1834 a po státoprávním spojení jich v říši Německou v r. 1871 nenásledovalo dosud ještě ujednocení dopravněpolitické, má dle Losche příčin několik.

Před rokem 1871 jest to nedostatek všeliké národní politiky dopravní. Pouze Virtembersko a Badensko zavedly hned od samého vzniku železnic státní výkon železniční a neopustily soustavu státních drah ani do dneška. V Bavorsku započali se státní politikou železniční, opustili ji však současně s Rakouskem v l. 1855—1874, aby po r. 1875 s velikými oběťmi soukromé železnice opět vykupovali. V Sasku počato s drahami soukromými, později následoval systém smíšený a od r. 1876 budována koupěmi jednotná síť železniční. V Prusku dovedl sice stát od počátku vyhraditi si značný vliv na soukromé podnikání železniční, ale rozběhy k vlastní státní soustavě železniční dlouho nedospívaly cíle. R. 1865 pruský stát za 13 milionů tolarů na mobilisaci proti Rakousku od železniční společnosti kolínsko-mindské zřekl se práva k postátnění této dráhy, po válce r. 1866 připadly sice Prusku státní dráhy hanoverské, hesenské a nasavské, ale liberální éra prosadila akciový zákon z 11. června 1870, kterým nesmírně bylo podporováno zřizování akciových společností. Dne 13. února 1873 Lasker v poslanecké sněmovně pruské vinil ministra Itzenplitze z lehkovážného propůjčování železničních koncesí a podezření rozmanitých nesprávností bylo vyšetřovací komisí potvrzeno. Zákonem ze dne 27. června 1873 zřízen tudíž říšský úřad železniční k vykonávání dozorčích práv říše nad všemi státními i soukromými železnicemi Německa, který zůstal však bezmocným orgánem, úřadem dle Bismarckova výroku poradným a prosícím, který velmi mnoho píše a jedná, aniž naň kdo dbá. Dne 24. března 1876 předložil Bismarck pruskému sněmu osnovu zákona, zmocňujícího vládu, aby pruské státní dráhy, které tvořily tehdy arci ještě daleko menšinu pruské sítě železniční, odstoupila říši německé. Osnova schválena, ale neprovedena, jelikož státy jihoněmecké nechtěly se vzdáti své železniční samostatnosti.

Prusko chopilo se tudíž samo energicky postátňovací politiky: r. 1879 bylo z celkové železniční sítě 18.537 *km* drah státních pouze 5.255 *km*, r. 1891 z 27.765 *km* celkové železniční sítě již 25.585 *km*, r. 1899 ze 33.570 *km* železniční sítě 30.737 *km* drah státních. Všechny důležitější severoněmecké trati dostaly se v moc státní, soukromé dráhy tvoří jen sítě menší a nesouvislé. Od r. 1896 připojily se k drahám pruským i hesensko-nasavské, čímž zjednáno přímé připojení k říšským drahám elsasko-lotrinským, a nyní počíná to, co jihoněmečtí »partikularisté« nazývají výbojností pruské správy železniční, tvoření tarifů a předpisy o instradování zboží určované z nemalé míry snahou po konkurencování a isolování drah jihoněmeckých.

Za těchto okolností zejména ve Virtembersku přetřásá se otázka ujednocení železniční sítě německé.

Máť právě ono kromě všeobecných i své zvláštní příčiny k úvahám podobným. Virtembersko je stát malý, libovůlí Napoleona I. geograficky ohraničený, ze všech stran železnicemi obejitelný, bez splavné řeky, jakou jest Badensku Rýn, a bez pobřeží. Celou zemí lze od jihu k severu projeti rychlovlakem pohodlně za 5 hodin, od západu k východu za dobu ještě kratší; obvod, který měl ještě před půl stoletím několik téměř isolovaných středisk obchodních, stal se nyní malým zlomkem národního trhu německého. Jeho železné dráhy jsou nejméně výnosnými ze všech státních drah německých a výtěžek jejich má tendenci dokonce ještě klesající. Činilať dle říšské statistiky renta (Losch str. 413)

	v r. 1896/97	1897/98	1898/99	1899/1900
pruských státních drah[1])	7·16	7·15	7·09	7·30
bavorských » »	4·17	4·25	3·72	3·70

[1]) Stoupání čistého výtěžku státních drah pruských datuje se již od r. 1891 a činil v letech 1891/96 čistý výtěžek pořadem 4·91, 5·15, 5·69, 5·67 a 6·76% zařizovacího kapitálu.

		v r. 1896/97	1897/98	1898/99	1899/1900
saských	státních drah	5·22	4·85	4·33	3·92
virtemberských	» »	3·30	3·31	3·46	3·11
badenských	» »	4·38	4·72	4·45	4·85
oldenburských	» »	3·83	5·72	6·92	5·86
meklenburských	» »	5·06	5·09	4·56	4·58

Pruský stát, který vyšel při postátňování drah z myšlenky, že dráhy jsou určeny pro službu dopravy a nikoliv financí (srv. Cohn, Zur Geschichte und Politik des Verkehrswesens, str. 373 a násl.), dosáhl ze svých státních drah provozovacích přebytků v letech 1896/97—1899/1900 postupně 503·89, 531·67, 536·63 a 563·42 milionů marek, při čemž ještě provozovací výdaje v týchž letech obnášely pořadem 595·55, 656·93, 726·81 a 776·33 milionů marek.

Podíl Hesenska, které od r. 1896 je s Pruskem železničně sdruženo, na železničních přebytcích činil za léta 1897—1899 dohromady 32·98 milionů marek a čistý zisk jeho (po odpočtení platů na tyto přebytky odkázaných) 8·20 milionů marek (Losch str. 413).

Naproti tomu státní dráhy virtemberské poskytují po odpočteném zúročení železničního dluhu státního teprv od roku 1896 čisté přebytky (v letech 1896—1899 dohromady 6·77 mil marek), kdežto v 7 letech předchozích (1889 - 1895) doplácel stát na zúrokování železničního dluhu dohromady 14·12 mil. marek. A i příznivý výsledek posledních let nastal ani ne tak zvýšením výnosnosti, jako spíše konversí 4%ního státního dluhu v 3½%ní renty (z r. 1897 na 1898) — dluhu, v kterém z celkových 486·1 mil. marek v roce 1899 bylo plných 436·9 mil. marek dluhu železničního.

Losch na statistice městského vývoje ve Virtembersku dovozuje, jak nerovnoměrné jsou prospěchy, které železnice jednotlivým krajům a zejména jich pozemkovým majitelům poskytují, a jak ani výhody ani s druhé strany znehodnocení pozemků, účinkem železnic nastalé, daňovou technikou náležitě postiženo není, kdežto nedostatečná výnosnost státní železniční sítě znamená zvýšené berní břemeno i těch, kteří jí nejméně používají nebo jí přímo poškozeni jsou.

Co konečně »železniční otázku virtemberskou« uvede v pohyb, jest dle Losche nezbytné zvýšení platů u dopravních zřízenců virtemberských, které však financemi státu virtemberského otřese nanejvýš povážlivě. I jest dle Losche otázka, nikoliv jak by se Virtembersko mělo soustředění výkonu německé železniční sítě vyhnouti, nýbrž jak je uvésti v soulad se suverenitou státu virtemberského a s oprávněnými potřebami a zvláštnostmi místními. Poněvadž následkem reservátních práv bavorských je bezprostřední přechod železnic německých v majetek a správu říše pravděnepodobný, nezbývá Virtembersku leč hledati finančně-politicky připojení k železničnímu společenství prusko-hesenskému, třebas zatímní a vypověditelné, které by mu zajišťovalo finanční výhody, neporušujíc jeho suverenitu v otázkách personálních a lokálních. Losch pak nepřímo vybízí Virtembersko, aby toto připojení k železničnímu společenství prusko-hesenskému samo hledalo, připomínaje, že podnět ku přechodu všech německých železnic na říši nebo k rozšíření pruského společenství železničního nevyjde již nikdy od Pruska, když bylo odmítnuto jeho nabídnutí z r. 1876, protože dále výnos pruské sítě připojením dalších tratí podstatně zvýšiti se nemůže a protože prý se Prusko bude střící zdání, jakoby menší, zejména jihoněmecké státy, chtělo znásilňovati.

V »Archiv für Eisenbahnwesen« pokračuje *Fleck* ve studiích k dějinám pruského železnictví (počátek učinil v roč. 1899 str. 234), líče vývoj pruského železnictví v letech 1848—1854. Převraty roku 1848 a jimi způsobené váznutí obchodu a průmyslu, nezaměstnanost dělnictva a finanční obtíže společností železničních, zejména u drah teprve ve stavbě se nalézajících, záměry finančního ministra Hansemanna — známého bystrého stoupence státní soustavy

železniční — po znenáhlém získání všech drah soukromých, zmařené arci předčasným odstoupením ministerstva a bouřemi na to vypuklými, konečně Heydtovy výkony v příčině stavby nových železnic na východě i západě říše, garantování některých a převzetí jiných drah soukromých ve správu státní a konečně zákon z 30. května 1853 o zavedení dávky z čistého výnosu železnic ve smyslu starého zákona železničního, z jejíhož výtěžku by se zakupovaly akcie drah soukromých a z jejich dividend opět jiné akcie — to vše vylíčeno se suchou důkladností pruského plukovníka mimo službu, s nimiž tak často shledáváme se v německých monografiích komunikačních, většinou na základě materialií, které v dřívějších ročnících archivu byly uveřejněny.

Velmi hojnou literaturu povzbudily v roce 1901 průplavní předlohy v Prusku, Rakousku a ve Francii. Archiv für Eisenbahnwesen přinesl vedle Schumacherových »Theoretických úvah o dávkách z vnitrozemské plavby v Německu«, které vyšly zatím i jakožto součást jeho spisu »Zur Frage der Binnenschiffahrtsabgaben« (srv. Sborník 1902 str. 244), ještě Wagnerovu studii o hospodářském stavu podniků pro vnitrozemskou plavbu ve Velké Britannii a Irsku, která teprve v lednovém sešitě Archivu jest dokončena, a Wiedenfeldovo pojednání o dopravě obilní a železnicích ve Spojených Státech Severoamerických v níž pojednává se též o konkurenci železnic s drahami vodními.

Naproti obecnému mínění, zejména o Cohnovy studie se opírajícímu, že od polovice 19. století průplavy v Anglii platí za »kus minulosti« a že toliko výjimkou mají některé jakýsi význam vedle železnic, hlavně pro dopravu uhlí, kdežto konkurencí železných drah poklesla v Anglii i pobřežní plavba námořská,[1]) dovozuje inž. Dr. *Karel Wagner*, že britské plavební dráhy vnitrozemské přes všechny obtíže vykazují výnosnost neobyčejně příznivou. Má sice vnitrozemská plavba v Anglii některé výhody, jako stejnoměrné množství srážek a mírné podnebí, které dávají sotva vzniknouti nedostatku vody a mrazu, rozvětvenou síť vodních drah, okolnost, že již před vznikem železnic utvořily se podél průplavů průmyslové podniky, že vodní cesty vedly namnoze středem měst, že jednotlivé podniky byly záhy s to, aby z vysokých příjmů splácely kapitál, konečně že směly býti na vodních drahách vybírány vysoké poplatky — ale naproti těmto přednostem, z nichž ostatně toliko obě poslední okolnosti více váží, stojí řada nepříznivých momentů, malé příčné průřezy, které nepřipouštějí velkých vozidel, a veliká jich rozmanitost, která nutí buď k častému překládání zboží nebo k užívání vozidel i pro nejmenší rozměry průplavové se hodících, nesoustavnost, s jakou v dobách průplavního nadšení z počátku 19. století zakládány vodní cesty i v krajinách s nedostatkem dopravy a vody, i jen pro zisk zakladatelský, nesjednocenost majitelů linií transitních, peněžní tíseň většiny plavebních podniků, která bránila zdokonalení technických zařízení, konečně i konkurenční zápas s železnicemi, který ze základů rozrušil finance četných podniků průplavních.

Nicméně i z dat Wagnerových vysvítá, že finanční výtěžky průplavních podniků v Anglii nejsou valné a že se ještě stále zhoršují. Platiloť

dividendu	v r. 1888	1898
žádnou	5·97	4·12% kmenového kap. akciového
až do 1%	4·69	7·34
mezi 1—2% . . .	7·88	1·65
» 2—3% . . .	24·95	17·61
» 3—4% . . .	30·74	38·34
» 4—5 (5¼)%	6·99	2·65
» 6—7½% . .	1·38	1·48
» 7½—10½%	0·57	—

[1]) Srv. Cohn, Nationalökonomie des Handels- und des Verkehrswesens str. 831, Zur Geschichte und Politik des Verkehrswesens, str. 477 a násl.

kdežto zbývajících 16·83% v roce 1888 a 27·4% v r. 1898 kmenového kapitálu neplatilo dividendy, jsouc uloženo v podnicích průplavů námořských (manchesterského a gloucesterského). Příliš černě posuzuje také Wagner přetíženost železnic anglických, které druhdy na sta mil (angl.) byly donuceny položiti třetí a čtvrté koleje, které v okolí Londýna mají i na větší vzdálenost i šestero a více kolejí, jejichž »nepřirozeným« rozmachem dopravním trpí prý i spolehlivost a přesnost vozby i samy finanční výtěžky, protože přetížení železnic způsobuje větší zvýšení výdajů provozovacích, nežli obnáší zvýšení příjmu, a které konečně za nevýnosnou dopravu hromadného zboží, průplavům odňatou, hojí se vysokými sazbami za dopravu osob a zboží kusového. Nuže, i zde nevyvrácen zůstává Cohnův dotaz (Zur Geschichte, str. 419), jak to, že při spekulativním duchu anglickém buď samy anglické železniční společnosti nechopily se ve vlastním zájmu průplavů, nechavše je raději zakrněti, když se v jejich vlastnictví dostaly, nebo že nedovedly proniknouti samostatné podniky průplavní, když by přece pokrokem stavební techniky průplavní bylo možno hromadné náklady dopravovati místo po železnici laciněji po vodě?

Ani Wagner konečně nedoufá pro vodní dráhy nic při volné soutěži jejich s železnicemi, a uchyluje se tudíž ke státu, který prý by jedině mohl technicky upraviti průplavy a snížiti dávky průplavní tak, aby dovedly působiti vydatnou soutěží ke zlevňování tarifů železničních. Ale jaké vyhlídky má postátnění vodních drah v Anglii? Je tam sice silný proud pro převzetí dopravních podniků mocí veřejnou, a anglické politice také přibývá idei demokratických, jak ukazuje demokratisování parlamentu, vývoj zákonodárství berního a dělnického, poměšťování elektráren a silničních drah — ale moc věřitelského kapitálu železničního jest v Anglii příliš silnou, v parlamentě zasedá 66 železničních ředitelů a 5 železničních podnikatelů, obavy, že by dočasně vládnoucí strana zneužívala i dopravních prostředků ku provádění své politiky tržební, jsou příliš mocné, aby bylo lze postátňovací proudy ať o vodních ať o železných drahách prozatím vážně brátí v úvahu. (Sr. ostatně, co praví o vyhlídkách státní železniční soustavy v Anglii Cohn, Zur Geschichte str. 115, 184.)

Wiedenfeld (Der Getreideverkehr und die Eisenbahnen in den Vereinigten Staaten von Amerika) stopuje vliv železnictví amerického na pěstění obilin. Města údolí mississippského a ohioského, která v první čtvrtině 19. století ovládala obilní obchod Severní Ameriky, byla zřízením průplavu Erieského spojujícího Hudson s jezerem Erieským a tím se všemi velikými jezery severoamerickými, r. 1825 elementární silou ze své převahy vytlačena Chicagem, které se v málo letech stalo střediskem všeho obchodu obilního, ceny pšenice a mouky výhradně určujícím. V území jezer, v severních státech středních, vyvinulo se rozsáhlé pěstění pšenice, které v málo desítiletích předstihlo staré výrobní obvody východu a údolí mississippského. Avšak i panství Chicaga bylo zlomeno, když v letech 60tých po skončení války občanské železnice spojily výrobní obvody na Mississippi a Missouri přímo s Novým Yorkem, a největší přebytky produkce pšeniční poskytují nyní obvody západně od těchto řek ležící. Od let 80tých pokrývá se americký severozápad železnicemi a tím i pěstěním pšenice, státy Severní a Jižní Dakota a Minnesota poskytují skoro třetinu veškeré pšeniční úrody Spojených Států (asi 160 mil. ze 550 milionů bushelů) a k nim druží se přímou produkcí též Ohio a Kansas. I kukuřice na jihu posunula se směrem západním. Rozšiřováním železniční sítě nastala částečná decentralisace na prospěch dalších přístavů atlantského pobřeží, zejm. i zálivu mexického, vedle N. Yorku vystupuje v popředí Nový Orleans a nejnověji Galveston, kterým dostalo se železničního spojení se státy severozápadními, kdežto v Kanadě soustřeďuje Montreal svým průplavním spojením s velkými jezery valnou část pšeniční produkce severozápadní. Význam železničního vývoje amerického na světový trh obilní udává Wiedenfeld těmito číslicemi o vývozu pšenice a pšeničné mouky ze Spojených Států Severoamerických (str. 119).

v průměru let	činil vývoz pšenice bushelů	pšeničné mouky barrelů
1790—1800	425.929	703.287
1801—1810	341.074	909.910
1811—1820	102.657	1,019 910
1821—1830	19.842	910.332
1831—1840	245 699	933.490
1841—1850	1,313.151	1,855.952
1851—1860	5,525.553	2,892.779
1861—1870	22,011.600	3,124.927
1871—1880	66,743.580	3,966.533
1881—1890	83,354.815	9,613.532
1891—1899	102,436.391	15,368.431

Vzmach let čtyřicátých nasvědčuje účinkům otevření průplavu erieského, léta šedesátá illustrují účinek železnic. V jednotlivých letech množství vyvezené pšenice kolísalo až o rozdíly šesteronásobné, kdežto vývoz mouky jakožto tovaru kolísal přirozeně v mezích daleko užších (rozdíly nanejvýš dvojnásobné). Hlavními příjemci jsou V. Britannie s Irskem (r. 1899 54% obilí a 55% mouky), pak Německo, Belgie a Nizozemí, kdežto Francie dováží značněji americké obilí jen v letech nedostatku (na př. 1892 a 1898).

Vývoz americké pšenice, který stlačil neobyčejně rychle a silně obilní ceny na trzích evropských, byl podporován arci ne pouze mocným technickým působením železnic, nýbrž i stálým klesáním sazeb dopravních — normální sazba z Chicaga do Nového Yorku klesla v letech 1873—1898 ve vývozní dopravě z 43 M. na 18 M. za tunu čili z necelých 3 na 1·3 pf. za tunový kilometr a činila v letě 1899 dokonce jen 11 M. čili 0·8 pf. za tunový kilometr. Jest otázka, zdali právě a jedině toto silné klesání dopravních sazeb železničních a námořních přispělo ku klesání evropských cen obilních. Jisto je, že vývoj cen nelze opírati výhradně o pohyb sazeb dopravních; spolehlivých záznamů o pohybu cen obilních uvnitř Unie není. Bedlivé vyšetření, jak asi účinkuje snížení sazeb dopravních na tvoření cen, mělo by důležitost nejen theoretickou, nýbrž i pro posouzení opatření tarifně-politických; na př. zdali by snížení německých tarifů obilních do západních krajů, zásobovaných hlavně pšenicí zámořskou, dovozem dalších kvant z Východního Pruska a dalším snížením západních cen pšeničních poškodilo zemědělství západo- a středoněmecké, či by ceny na západě zůstaly nezměněny a zlevnění dopravy způsobilo by zvýšení cen a tudíž prospěch zemědělství východopruskému? Stejně u nás, zdali by skutečné snížení obilních nákladů dopravních našimi vodními drahami snížilo o rozdíl dopravného ceny pšenice u nás, jak se obávají naši zemědělci, či by zvýšilo o týž rozdíl ceny pšenice v Uhrách, jak očekávají uherští národohospodáři (sr. Hieronymi, Die Kanalfrage, str. 24).

Oelwein (Der wirtschaftliche Wert der Wasserstrassen) toliko shrnuje stručně věci vesměs již odjinud známé, při čemž zásadně nedbá se námitek, odpůrci vodních cest činěných. Historický vývoj železnic a vodních cest, nákladní doprava po vodních cestách vnitrozemských a po železnicích ve Francii, Německu a Rakousku hlavně dle dat Sympherových a Schrommových, ale bez korektur Cohnových a Lotzových, srovnání dopravních nákladů na železnicích a vodních cestách, obsah průplavní předlohy německé a rakouské s výpočty o výlohách vodní dopravy dle motivů pruské vládní předlohy a hospodářské výhody vodních cest ve známé stilisaci jsou obsahem pojednání, nevalně kritického a o průplavních otázkách německých i rakouských toliko silně jednostranné poučení poskytujícího.

K. Hieronymi (Die Kanalfrage) nabádá ve zvláštním ještě otisku svých úvah z »Pester Lloydu« (ze 17., 18. a 20. srpna 1901) své uherské krajany, aby k využitkování průplavů jdoucích do tak velikého odbytiště uherských plodin, jakým jsou Čechy, opatřili průplavy centrum své zemědělské produkce, »dolní zemi«, sic jinak že získají pouze krajiny přímo na Dunaji a

dolní Tise ležící, Vídeň že stane se překladištěm a tím i tržištěm uherského obilí, a hospodářská superiorita Rakouska naproti Uhrám v společném celním území že se levnými dopravními cestami ještě silně zvýší.

Lippert (Die Entwicklung der österreichischen Handelsmarine) líčí vývoj námořní plavby a námořního obchodu rakouského od doby Karla VI., který prohlásiv r. 1717 Adrii, dosud za výhradné panství Benátčanů pokládanou, za volnou pro dopravu lodní, a učiniv r. 1719 Terst a Rjeku svobodnými přístavy, zjednal podmínky ke vzniku a rozvoji obchodního námořnictva rakouského. Roku posléz jmenovaného koncesoval Karel orientalní obchodní společnost rakouskou, aby udržovala plavební spojení s Portugalskem, Španělskem, Cařihradem a Levantou, zřídil r. 1722 v Terstu obchodní soud, který rozhodoval i ve věcech námořních, za Marie Terezie vydán první řád sensálský r. 1751, roku následujícího reformována služba konsulární a r. 1753 zřízena v Terstu obchodní bursa i škola pro mathematiku a nautiku. Poněvadž Terst neměl obchodu ani značného obyvatelstva, získáváni kupci levantští, resp. řečtí, námořníci osvobozováni od branné služby a od mimořádných dávek, nemajetným vdovám po námořnících ve službě zemřelých poskytovány i jisté pensijní nároky, pečováno o zavedení lodního stavitelství, r. 1774 vydán navigační edikt. Výsledkem těchto snah bylo, že vytvořilo se časem — ač neveliké — obchodní loďstvo, kdežto snahy Karlovy o soustavné vybudování námořnictva válečného se stroskotaly.

Zevrubně podává Lippert historii rakouského Lloydu, založeného r. 1833 několika pojišťovacími společnostmi původně k podávání zpráv kupcům o obchodu i plavbě hlavních tržišť evropských a změněného r. 1836 ve společnost ku provozování paroplavby Levantou a j. zeměmi, podává potom přehled velikosti a výkonnosti rakouských podniků plavebních a dopravního ruchu testského a líčí účinky zákona na podporu obchodního námořnictví ze dne 27. prosince 1893 č. 189 ř. z.

Ke článku pojí se stať *Millanichova* o rakouském řádě námořnickém, který má nahraditi starý navigační edikt z doby Marie Terezie a jehož osnova rak. poslanecké sněmovně již r. 1886 byla předložena.

Blížící se konec působnosti rakouského zákona na podporu obchodního námořnictva ze dne 27. prosince 1893 byl podnětem k spisku *Chlumeckého* »Die österreichische Handelsmarine und ihre Ansprüche auf staatliche Unterstützung«. Spis podává rovněž stručně vývoj rakouského obchodního námořnictva, odůvodňuje význam vlastního námořního loďstva obchodního v Rakousku kromě známými důvody zejm. též velikým vystěhovalectvem z Dalmacie, v které často přes polovina branců jest mimo vlast a jejíž synové dodávají vysoce schopný material, pro důstojnictvo a mužstvo lodí ruských, italských, řeckých i jihoamerických. Vypsav potom přehled státní podpory obchodního námořnictva ve Francii, Italii, Uhrách, Japanu a Sev. Americe, podává autor řadu návrhů na vybudování podpůrného zákona rakouského.

Gruber.

Etudes sur la nationalisation des chemins de fer suisses. Par *Louis Raynaud*, chancelier du consulat de France à Prague. Paris, Arthur Rousseau, 1901, stran 283.

Postátnění železničních drah švýcarských, které uskutečněno bylo zákonem z 15. října 1897 o nabytí a provozování železnic na účet spolku švýcarského, jakož i o organisaci správy železnic spolkových, je jistě zajímavým i časovým předmětem bádání hospodářskopolitického. Dráhy celkem neveliké, ale tvořící průvozní cesty mezi západem a východem, mezi Německem a mořem středozemským; převaha cizozemského kapitálu železničního v zemi, která musí na vše strany se opatřovati, aby po případě uhájila brannou mocí svoji neutralitu naproti kterémukoliv sousedovi; zákonodárství státní, které přenechávalo nejprve ingerenci železniční kantonům, scentralisovalo ji později v bundu, aby nyní vindikovalo státu samému — ať ve shodě ať v neshodě s ústavou — i majetek i výkon železnic.

Autor podrobuje přechod Švýcarska od soustavy drah soukromých k soustavě drah státních, jak byl lidem, a sice víc než dvoutřetinovou většinou — 386.634 proti 182 718 hlasům — dne 20. února 1898 přijat, zevrubné kritice. Vylíčiv vývoj železniční sítě švýcarské, vykládá nejprve ekonomické i politické důvody postátnění: nehledíc ku theoretickým a zásadním výhodám státního provozování železnic, shledává pro švýcarské poměry výhody postátnění v reformách tarifních, zejm. v ujednocení a snížení tarifů osobních i nákladních — ač-li se tomu nepostaví v cestu snaha udržeti rovnováhu finanční. — v odstranění rozepří státu a společností, které »počínaly si ve Švýcarsku, jakoby zákony a řády nebyly vydány pro ně« a pohoršovaly se, když dozorčí státní moc je vyzývala zachovávati závazky koncesní, dále v jednotném provozování naproti dosavadnímu stavu kdy kromě vlastních drah horských byla železniční síť švýcarská v rukou 5 společnpstí hlavních a 26 vedlejších, odstranění kosmopolitické finanční oligarchie, která často dávala cíiti Švýcarsku svoji moc, i ve zrychlení mobilisace vojenské. Vypsav dále poměr postátňovací akce k ústavě švýcarského spolku i rozličné možné způsoby postátnění, rozsah postátňovací akce a organisaci postátněné sítě. obírá se autor zvlášť zevrubně finanční stránkou postátňovací akce, dochází zde k závěrům, svědčícím o nedostatečné připravenosti této akce se strany státu a vyznívajícím téměř beznadějně pro finance malého tohoto státu.

Vláda švýcarská prohlašovala, že většina železných drah v cizině poskytuje přebytků postačujících k zajištění amortisace zařizovacího kapitálu tou měrou, že v prostřed 20. století nebudou dráhy tyto vyžadovati od státu leč nákladů provozovacích; budou-li v tu dobu státy sousední vlastníky železničních drah svého obvodu, bude prý Švýcarsko bez amortisovanych železnic v hospodářské budoucnosti své vážně ohroženo. Vláda tudíž navrhla postátnění drah, amortisování zařizovacího kapitálu asi v 60 letech, a neodvislou finanční správu železnic od ostatního souboru správy a financí spolkových. Autor dovozuje však číslicemi, že mimo dráhy francouzské a pruské žádná železniční síť evropského kontinentu svůj základní kapitál neumořuje, že i Francie, která asi v polovici 20. století obdrží dosavadní souhrnnou železniční síť po uplynutí koncesní doby od společností železničních bezplatně, neobdrží vůbec zpět 4 miliardy, které obětovala na zřízení železnic, a bude již ohromností svého státního dluhu asi 33 miliard donucena bráti ze svých železnic zisky co možná největší, i v Prusku konečně že výtěžky státních drah stávají se co den vážnější a nepostrádatelnější součástí obecných příjmů státních. Také švýcarská vláda se dle výpočtů autorových silně přepočítala: očekávala v r. 1903 — počátkem toho roku přibudou do vlastnictví a výkonu státního veškeré čelnější soukromé dráhy švýcarské — čistý přebytek 2·1 mil. fr., ale tento skoro jistě změní se dle autorových výpačtů v deficit 9—14 mil. franků. Provozovací schodek tento bude se skládati z menšího výnosu následkem ujednocení tarifů (4·7 mil.), z nákladů na práce obnovovací (10 mil. fr.), o kterých se spolková rada sotva zmínila a s jichž úhradou a umořením se ani nezabývala, ze zvýšeného nákladu na pokladny pro zřízence železniční (1 mil. fr.), z úroků (5.25 mil. fr.) za pravděpodobné zvýšení ceny kupní o 150 mil. fr. než s jakým počítala vláda (964 mil. fr.) — protože o ceně výkupu u většiny železnic dosud není shody a spor s vládou točí se kol 250 mil. fr. Tedy rozdíl téměř 21, a nečítáme-li poslední spornou položku vůbec asi 15·7 mil. fr., čili tedy po srážce 2·1 mil. fr. rozpočtěného přebytku provozovacího a $4^1/_2$ mil. fr. počítaných na amortisaci vládou, schodek $14^1/_4$ nebo aspoň 9 mil. fr. A další finanční účinky: »starý« dluh t. j. cena výkupu drah s materiálem provozovacím a novými zařízeními 11—1200 mil. fr., »nový« dluh z prací obnovovacích (v 60 letech domnělé doby amortisační 600—700 mil. fr.), jiný dluh za stavbu nových tratí nebo nabytí sítě podružné 130—150 mil fr. — Švýcarsko bude moci závoditi poměrně svými dluhy s Francií. Těžko se tu bude pomýšleti na snížení tarifů, zlepšené provozování dopravy a platy zřízenců, nabytí a rozvoj sítě podružné, zmenšení

dluhu státního. A největší část potřebné miliardy výkupní bude musiti Švýcarsko beztoho opatřiti za hranicemi. Horoskop tedy tak nepříznivý, že i autor pokládal za vhodno jej doložiti zkušenostmi ze švýcarského monopolu lihového, který vynesl v l. 1888—1898 jen 49·3 mil fr. kdežto vláda jej při zavádění monopolu preliminovala obnosem 79·3 mil. fr.; dle zpráv nejnověji docházejících skutečně pak správcové státního železnictví švýcarského na pravděpodobnost schodků provozovacích občanstvo švýcarské již dnes obezřetně připravují. *Gruber.*

Dr. J. Gruber, O vodních cestách a vodní dopravě námořní i vnitrozemské. (Obchodní Knihovna »Merkur« č. 14. — V Praze, 1902, 112 str.)

Neunavný národohospodářský pracovník dozajista se zavděčil všem u nás, kteří mají zájem na záležitostech národohospodářských, že v knize přítomné, pro širší vzdělané kruhy psané, v nejlepším slova smyslu populární, podal všestranné poučení o předmětě, který novými rakouskými projekty průplavovými a kanalisačními nabyl nemalé aktuálnosti. Podáváť především mnoho fakt takovým rozsahem, pokud mně známo, u nás v souvislém celku dosud nikde nepodaných. Tak především o vzniku a rozvoji všech způsobů plavby s pečlivě vybranými přehledy statistickými, zvláště pak o vývoji rakouské plavby a námořního obchodu, pak přehled o námořních průplavech, zejména o suezském a o stavu průplavních projektů středoamerických. Obšírnější část spisu zabývá se vodními cestami vnitrozemskými, kdež zase je dán pěkný přehled všech přirozených toků evropských a rakouských zvláště i výklad o technických pokrocích v úpravě vodních cest vnitrozemských. Nad jiné pak užitečným bude přehled umělých vodních cest v cizině a historická skizza říční plavby a průplavních projektů rakouských starších i těch nejnovějších, jejichž obsah se podrobně probírá. Následuje pak část úvahová, jež se opírá o hojný materiál číselný o postupném rozvoji plavby na průplavech německých, k čemuž se připojují tři zvláště závažné kapitoly: státní finance a vodní cesty vnitrozemské — sazby ve vodní dopravě vnitrozemské — rakouské průplavní a kanalisační projekty s hlediska státo- a národohospodářského. V obou prve řečených vykládá autor stanovisko své, hlouběji již uzákladněné ve spisu minulého roku vydaném (Finanční principy moderních prostředků dopravních), o němž byla již ve »Sborníku« podána úvaha (ročn. II. str. 241). I applikuje je v konečné kapitole, čímž už je řečeno, že se to děje soudným uvažováním pravděpodobností příznivých i méně příznivých. Tu právě vězí ten veliký rozdíl mezi spisy techniků, kteří měli dosud v těch otázkách hlavní slovo, a národních hospodářů (ovšem skutečných, ne pouze samozvaných). Oněm nelze arci zazlíti, když v radostném odbornickém řešení velkých takových projektů nejlepší úspěchy národohospodářské pokládají za samozřejmé a že se přes mnohou pochybnost v příčině poměru nákladnosti a výnosu optimisticky přešinou. Je úkolem národního hospodáře, aby svým odborným zakročením odlišil světlo a stín. Tomu slouží úvahy spisovatelovy a přišly v čas. *Bf.*

Dr. Heinrich Rauchberg, »Steuererklärung und Steuerauflage auf dem Gebiete der direcien Personalsteuern in Oesterreich.« Wien 1901. Manz.

Dle předmluvy autorovy mají obsahem spisu toho se stanoviska finančního práva objasněny býti příčiny, proč poslední reforma osobních daní přímých v Rakousku v mnohých částech neuspokojuje, a za takové příčiny byly hned spolu naznačeny úhlavně nedostatky při právním zbudování dvou pro rozvrhování daní závažných institucí právních, totiž přiznání k dani a předepsání daně. — Rozumováno jest krátce následovně: Přiznání k dani má býti základem právní ochrany při přidělování daní. Podati přiznání a správnost jeho zastupovati jest povinností poplatníkovou a druhou stranou jest povinností orgánů daň přidělujících, respektovati přiznání to, a neodchylovati se od něho, aniž by poplatník o pochybných snad jednotlivých položkách byl

slyšán, či aniž by během opravného řízení ukládacího (Beanstandungsverfahren) poplatníku byla dána příležitost, správnost učiněných udání doložiti a odůvodniti. — By orgány (komise) daň přidělující pravých nabyly obrazů o skutečnostech, na nichž záleží, má dále ku platnosti přiveden býti princip bezprostřednosti pro jednání mezi těmitéž orgány a poplatníkem.

Zásady tyto lze jen schvalovati, a s nimi souhlasiti, jakož i s dalšími vývody o přidělení daně ve formě platebního rozkazu, ve kterém vidí autor zakončení řízení ukládacího s právním aktem úřadu, opírajícím se o meritorní obsah usnesení komise, když této jest o výměře daně rozhodnouti.

Zvláštní odstavec věnuje autor »přiznání k dani a pokutě berní«, kde jest si stěžováno na to, že nepoměrně málo pokut jest předepisováno, při čemž spolu přivádí se ku platnosti názor, že úřadům finančním může příslušeti právo, prominouti pouze pokuty pořádkové, které mají povahu pokut disciplinárních, nikoliv ale pokuty právní.

Při pojednání o otázkách těchto jest poukazováno jak k ustanovením zákona ze dne 25. října 1896 (ř. z. č. 220 tak i k obsahu dotyčných nařízení prováděcích, při čemž jsou činěny výtky — bohužel v plném objemu oprávněné —, že prováděcí nařízení po různu nesrovnává se se zákonem, ano že se od něho odchyluje a že mnohdy zásadu zákona tak zatemní neb zapřede, že se pak zcela jinak vyjímá, dále že jmenovitě při osobní dani z příjmu když i ne celé, tak jistě největší část ukládacího řízení zbyrokratisuje, že ideální stav ustanovení zákona prováděcími nařízeními tak jest pozměněn, že sotva lze jej poznati; a hlavně jsou to ustanovení v příčině řízení ukládacího, provedení principu bezprostřednosti a upotřebení právních prostředků opravných. — Ač oprávněnost těchto výtek nijak nelze popříti, nemůžeme předce souhlasiti s tím, že by pro neúspěch naší osobní daně z příjmu p. autorem uvedené příčiny se stanoviska práva finančního, i ve spojení s příčinami svob. p. prof Dr. Wieserem ve spise »Die Ergebnisse und die Aussichten der Personaleinkommensteuer in Oesterreich« se stanoviska finanční politiky ku platnosti přivedenými, byly s to zmíněný neúspěch naší nejnovější reformy berní úplně odůvodniti. Jisto jest, že ve směru tom sluší účtovati na vrub prováděcích nařízení velmi značnou část, ač na druhé straně, jak prof. Rauchberg sám uvádí, příčinu toho sluší hledati spolu v neúplnosti a nejasnosti zákona. Dle našeho přesvědčení jest nejhlavnější příčina neúspěchu naší osobní daně z příjmu dána zákonem samým a to ustanovením od Pruského vzoru se odchylujícím, že totiž při komisích o přidělování daně rozhodujících povždy je zabezpečena majorita členům ministrem financí jmenovaným, či jinými slovy ministru financí. Ustanovení toto dá se omluviti při všeobecné dani výdělkové co dani repartiční, nikoliv ale při osobní dani z příjmu, čímž vyslovena jest zákonem samým nedůvěra oproti poplatnictvu a jeho voleným zástupcům, a když takové ustanovení schválili i zástupci lidu poplatného na radě říšské, nesmíme se příliš diviti, že v prováděcích nařízeních jest zmíněná nedůvěra přivedena ku platnosti v objemu ještě větším. Nedůvěra spočívající na předpojatosti fiskální musí zbuditi nedůvěru též na straně poplatnictva a při tomto stavu věci žádného nemohou překvapiti docílené výsledky berní

Konečně nelze nám spřáteliti se s přespřílišnou chválou, jaká udílí se všude a veskrz finančnímu zákonodárství pruskému, od kterého co »proslulých vzorů« (»berühmte Muster«) »šťastně« prý vypůjčeny jsou právní hlavní zásady pro naší osobní daň z příjmu; a pak nelze nám dobře chápati, jak (na str. 73.) zákonodárství rakouskému může pro další budoucnost s určitostí naznačována býti cesta, kterou má kráčeti, totiž — dle proslulého vzoru pruského. — Zkušenosti, jaké jsou s podobným importovaným zbožím až posud nabyty, nejsou dle vlastních stížností autorových valny.

Nehledíc k tomuto více méně osobnímu nazírání na věc, sluší práci p. Dr. Rauchberga míti za vzácný příspěvek k literatuře finančního práva rakouského vůbec a rak. osobní daně z příjmu zvlášť. *Dr. Tatíř.*

K theorii cenných papírů.

(Zároveň úvaha o spisu Dra. Heřmana Šikla: Teorie závazků skripturních. 1902. V Praze.)

Podává dvorní rada prof. Dr. *Ant.* rytíř *Randa.*

Autor této velmi zajímavé a pilné monografie, advokát Dr. *H. Šikl*, jenž našim právníkům z různých jiných spisů co důkladný právník znám jest, podává tu co nejstručněji nejprve přehled nejdůležitějších theorií (§ 1), pak úvahy o těchto doktrinách, zejména o theorii »vlastnické«, ku které v podstatě i on se hlásí (§ 2); dále rozebírá autor otázku, vzniká-li závazek skripturní smlouvou neb jednostranným slibem (§ 3), a vyličuje pak historický vývoj cenných papírů (§ 4). Podávaje na to vlastní svou theorii o právní povaze závazku skripturního (§ 5), vykládá vznik jeho, zejména závazku z akceptu (§§ 6—7), a končí vyložením pojmu skriptury a skripturní obligace (§ 8).

Při stručném přehledu různých theorií o cenných papírech (předem o povaze směnky jako prototypu všech papírů toho druhu) řídí se autor ponejvíce — ač ne vždy důsledně — historickou posloupností a dogmatickou souvislostí jejich.

Jak známo, rozstupují se spisovatelé hlavně na dva tábory. Jedni zakládají závazky skripturní na smlouvě: Slib papíru inhaerentní incertae personae daný pokládá se za offertu akceptace vyžadující. Jiní uznávají tu jednostranný závazný slib, k němuž ovšem přistoupiti musí buď detence, buď držba, buď vlastnictví osoby třetí.

Autor vyličuje nejprve ony theorie *smluvní*, při kterých uznává se vznik závazku dáním a vzetím papíru vydatelem a nabyvatelem listiny, jakož i převod práva singulární sukcessí na třetí osoby prostřednictvím prvého majitele a každého nástupce (Thöl, Goldschmidt a j.). — Pak dotýká se autor theorie smluvní těch spisovatelů, dle kterých smlouva se uzavírá přímo mezi vydatelem a každým věřitelem (Savigny, Pappenheim, Karel Herrmann: Rektapapíry, Sohm a j. — sem počítá autor i Pavlíčka). Dle náhledu

těchto spisovatelů činí se písemná offerta celé sukcessivní řadě budoucích vlastníků papíru.

Autor přikročuje pak k theoriím *jednostranného* právního jednání, jmenuje hlavně theorii emissní, dle které závazek vzniká úmyslným vydáním papíru, aniž by záleželo na vzetí jeho (Stobbe, Gierke, Gareis a j.). Pak uvádí kreační theorii Kuntzovu, dle níž písemný slib jest o sobě samostatným důvodem závazku, pročež lhostejno jest, jakým způsobem papír z ruky vydatelovy vyšel — při čemž však týž přes to nedůsledně žádá apprehensi listiny aktem jednostranným neb dvoustranným. Autor uvádí dále theorii Sieglovu, dle níž závazek vzniká pouhým písemným slibem, a detentor stane se věřitelem i bez své vůle (podobně Unger, jenž vzdal se vlastní své romanistické konstrukce, a Hasenöhrl); vykládá pak theorii Grünhutovu, že písemný slib děje se naproti neurčitému kruhu neznámých osob a činí se každému formálně legitimovanému, bezelstnému držiteli papíru; též theorii Lehmannovu (písemný slib a právní jednání, jež o sobě k přenesení vlastnictví jest způsobilým), konečně theorii Randovu (theorii kreační-vlastnickou), již sledují Canstein, Carlin, Dernburg, Affolter, Cosack, Jacobi a j., dle které závazek vzniká jednak písemným slibem listině vtěleným každému budoucímu vlastníkovi listiny daným, jednak nabytím vlastnictví papíru třetí osobou, nechť nabytí to děje se derivativním neb originárním způsobem.[1]) Vyloučení námitek z osoby indossantovy zakládá se dle té theorie v tom, že se obligační nárok z listiny vždy originárně nabývá prostřednictvím vlastnictví k listině a dle obsahu její.

Na konec dotýká se autor theorií pendenčních (Förster, Riesser a j.), dle nichž věřitelem stane se teprve poslední majitel papíru, jenž jej presentuje, kdežto dřívější majitelé papíru nestávají se věřiteli, nabývajíce toliko možnosti, státi se jimi.

Jaksi dodatkem dokládá autor theorii Brunnerovu, kterou vlastně vřaditi bylo do kathegorie theorií smluvních; také Brunner uznává vydání papíru za nutné a pokládá materielně vlastníka za věřitele; avšak důsledků ze zásady, že převod práva děje se převodem vlastnictví listiny, Brunner nevystihl; vždyť přiznává již pouhému detentorovi tak zv. »formelní věřitelství«, které, jak náš autor (str. 16) doznává, není žádným opravdovým věřitelstvím; dále zakládá B. vyloučení námitek z osob předchůdců na legislativní úvaze »veřejné víry« jistých papírů, zejména papírů na řad znějících; následkem této »víry« nabývá prý bezelstný nabývatel právo podle jeho obsahu. Že tato »veřejná víra«, jež nám zásadné normy o cenných papírech vysvětliti má, jest pravý deus ex machina, vnitřního zdůvodnění postrádající, jest na bíledni.

[1]) Spis: *Jacobi* Ernst: Die Wertpapiere im bürg. Rechte d. deutschen Reiches (1901), který Šikl neuvádí, nebyl mu patrně přístupným.

Proč — tážeme se — listina soukromá zde požívati má »veřejné víry«? Konečně nezbývá z toho odůvodnění nic — než imperativ zákona. Autor náš nedobře činil, že se jak co se týče historického vývoje, tak co se týče dogmatické konstrukce přílišně vésti dal názory Brunnerovými.

V úvaze o různých těchto theoriích klade si autor (str. 13) otázku, kdo jest věřitelem při papírech cenných, zda prostý detentor (Einert, Siegel, Gerber, Hasenöhrl a j.) neb poctivý detentor neb (Thöl, Gareis, Grünhut) držitel (Kuntze) neb vlastník (Savigny, Goldschmidt, Gierke, Lehmann, Cosack, Canstein, Randa, Pavlíček, Herrmann, Jacobi a j.). Na to odpovídá str. 14: »Slib nezní ani kvalifikované detenci, ani držbě, tím méně pak vlastnictví, nýbrž zní prostě a jasně: splněno buď detentorovi. Jemu také zásadně může a musí býti plněno, aniž by bylo lze žádati na něm prve výkazu, že jest vlastním neb cizím jménem k tomu oprávněn.« A podobně praví autor na str. 17: »Dlužník platí detentorovi . . . úplně a prostě jako takovému, neboť papír praví právě zcela určitě: zaplatím detentorovi.« Srv. též str. 48: »Listina . . . praví určitě a přesně: že zaplatí se detentorovi.«

Avšak toto tvrzení spisovatelovo jest omylné a nemohu si je srovnati s tím, co autor sám na str. 64 sl. vykládá. Při směnce a jiných na určité jméno znějících indossovatelných papírech nezní přec slib »detentorovi«, nýbrž určité jmenované osobě; tato jest předem věřitelem, nikoliv detentor; kdo jiný jest věřitelem jen potud, pokud nepřetrženou řadou převodů (indossací) neb jinakým způsobem (ku př. dědictvím) jako dočasný vlastník listiny se prokáže. Čl. 36 sm. ř. »als Eigenthümer des Wechsels«, čl. 305 obch. z. Detentor o sobě nikdy věřitelem není. Že platící trassát nemusí zkoumati pravost indossace, jest jen (podobně jako norma § 367 obč. z.) positivní úchylkou v zájmu bezpečnosti obchodu nařízenou; však práva zkoumati pravost indossací nepochybně trassát má. Srv. čl. 182—183 obch. z. Že zejména jen vlastník (legitimovaný držitel) věřitelem jest, jenž jediné placení žádati může, plyne jasně z porovnání čl. 36, 39, 73, 74 (srv. též nápis: »Erfüllung der Wechselverbindlichkeit; Zahlung«) se čl. 17 a 18: Incasso-mandatář nenabývá vlastnictví směnky (čl. 17); přijetí směnky může sice žádati každý detentor (čl. 18), netoliko vlastník, však placení jen ten, kdož nepřetrženou řadou indossací (neb dle obč. z.) jako vlastník jest legitimován, neb jeho mandatářem býti se prokázal; čl. 17, 36. — Ani při papírech au porteur a papírech in bianco indossovaných nelze detentora jakož takového pokládati za věřitele, nýbrž jen vlastníka; ovšem pokládá se detentor za vlastníka, pokud opak toho dokázán nebyl (čl. 36 ohledně blancoindosací a dv. dek. ze dne 28. března 1803 č. 599, zák. ze dne 28. dubna 1889 č. 94 o skladních listech — další doklady v Právníku 1889, st. 4, p. 6). To i autor sám na

str. 20 doznává, kde dovolávaje se mého díla o vlastnictví (Eig. [2] str. 283, p. 6) oproti Grünhutovi praví: »Zásada, že vlastnictví papíru a věřitelství se kryjí, jest tedy úplně správna.« K tomu srv. str. 21, kde dovolává se autor se mnou výroku *Zeillerova* v protokolech k obč. z. k § 1393 obč. z. uvedeného: »Auch diese (Inhaberpapiere) müssen von dem rechtmässigen Inhaber dem jetzigen Besitzer überlassen worden sein, dadurch, dass er sie findet oder entwendet, kann er doch nicht Eigenthümer geworden sein.« Srv. též *můj* článek v Ger.-Zeitung 1897, str 166. Nesrovnalosti spisu na str. 14, 20, 21 nedovedeme sobě vysvětliti a to tím méně, an autor str. 18 dobře potírá náhled *Grünhuta*, že může býti rozporu mezi vlastnictvím směnky a věřitelstvím směnky. (Srv. též můj článek G. Z. 1899 č. 21.)

Ovšem namítá Šikl, str. 21 proti vlastnické theorii, ku které se jinak často sám hlásí (str. 20, 65), že úmysl stran nevztahuje se pouze ke kusu papíru a teprv nepřímo k pohledávce naň vázané, nýbrž ihned, přímo a výhradně (?) k obligač. nároku, jejž papír representuje; také prý zákon nemluví o vlastnickém právu k pouhé látce papíru, nýbrž má na mysli pohledávku (str. 22). Však hledě k tomu, že vlastnictví *k* papíru a právo *z* papíru (pohledávka), jak Šikl sám (str. 20, 22, 64) uznává, nerozlučně jest spojeno a nedílnou právní a hospodářskou jednotu tvoří, jest výtka ta bezpodstatnou, nehledě ani k tomu, že zákon v celé řadě článků (čl. 10: Rechte aus dem Wechsel, čl. 17, 21, 36, 74 sm ř., čl. 182, 183, 303: Rechte aus dem Papier, 306, 307 obch. z., §§ 371, 1393 obč. z.) předem na mysli má listinu (»der Wechsel, aus dem Wechsel, auf dem Wechsel, Papier etc.) jakož cenný hmotný objekt. To plyne zejména z toho, že zákon ohledně těchto papírů přímo užívá předpisů o nabytí a pozbytí vlastnictví, jakož i předpisů o vindikaci věcí hmotných. Vždy tu prostřednictvím vlastnictví *k* papíru soudí a rozhoduje se o právu *z* papíru (o pohledávce). Praví-li autor, str. 22: »Vlastnictví k papíru jakož vlastnictví k pouhé hmotě, na níž závislo jest teprve právo obligační, jest pouhou umělou theoretickou konstrukcí, jež přes veškerou svou důmyslnost nevykládá poměr papíru a práva z papíru«, sluší připomenouti, že tu nejde o pouhou hmotu papíru, nýbrž o hmotu právním slibem opatřenou či o skripturu hmotě vtělenou, jakož jednotný celek, a že výtka domnělé »umělosti« stihla by i autora sama, jenž přes vše hlásí se podstatně k theorii vlastnické. Naopak — i naši odpůrci (Gareis a j.) nepopírají té theorii přednost jednoduchosti a prostoty (eine Theorie »von verblüffender Einfachkeit«).

Přikročíme nyní k vlastní koncepci autorově, kterouž míní zbaviti theorii tuto domnělé vady. Pravdu vidí v tom (str. 22 sl.), »že obligační nárok představen jest papírem jakožto hmotným

symbolem za tím účelem, aby nabyv tímto způsobem reální existence, stal se způsobilým předmětem právního obchodu v té míře, jako jiná movitá věc hmotná.« Co tím má býti řečeno? K reální existenci pohledávky přec není potřebí papíru? Způsobilým předmětem obchodu jest pohledávka i tehdy, když není tu skriptury. Dodává-li autor dále: »v té míře jako jiná movitá věc hmotná«, vrací se k názoru vlastnické theorie, že zvláštnost té pohledávky záleží v tom, že nerozlučně spojena jest s papírem k jednotnému celku; protož i název »skripturní obligace«, »cenný papír«. Vložená slova, »že nárok představen jest »papírem jakožto hmotným symbolem«, jsou dle našeho náhledu netoliko — nejméně řečeno — zbytečná, nýbrž i považlivá; neboť svádějí k mylné představě. »Symbol« totiž znamená »obraz« něčeho jiného, co jen představeno býti má. »Klíče« dobyté pevnosti na př. odevzdávají se na znamení podrobení se vítězi; vítěz moc již má, odevzdání klíčů jest jen obrazem poddání se přemožených. Však papír v případě našem není pouhým »obrazem« pohledávky, kterou toliko představiti má — nýbrž papíru (hmotě) vtělí se spisem (písemným slibem) obligace a to dle obsahu spisu tím způsobem, že vlastník papíru (dle Šikla detentor) a toliko tento stane se věřitelem. Obligace stala se aktivně a passivně inhaerentním kusem hmoty (papíru). (Neprávem odmítá autor právnickou analogii reálních práv a reálních břemen. Že po hospodářské stránce poměry se rozlišují, milerádi autorovi připouštíme.)

Výklad Š.-ův nenabývá jasnosti podrobnější exkursí na str. 43: »že nárok odděluje se od osoby věřitelovy jakož samostatný, papírem-symbolem representovaný, . . . nomen, jež stoji vedle (?) osoby oprávněného právě tak jako vedle vlastníka věc hmotná.« Popírá-li přes to autor dle *Brunnera*, »že nárok není tu tedy papírem ztělesněn« (verkörpert), nevím věru, jak si máme tuto »samostatnou« existenci pohledávky vedle osoby představiti; — neboť »beztělesně« nemůže přec pohledávka vedle osoby státi *tak, jako* věc hmotná! Přes to stále vrací se autoru myšlenka vlastnické theorie, třeba ne vždy ve formě příhodné; tak na str. 43: »Právo k tomuto . . . obligačnímu nároku lze nazvati zcela správně vlastnictvím. (Cit. čl. 17, 36, 73 sm. ř. mají, jak shora dokázáno, na mysli papír — ne nárok.) Aneb: »Hmota papíru stává se jako symbol pouhým prostředkem, . . . pozbývajíc tím své samostatné právní existence jako hmota.« (?)

Na náhled Šiklův patrně působily tu osudným způsobem vlivy historického vývoje jistých skriptur v právu germanském, o kterém dle Brunnera jedná v § 4. Jest naprosto mylné, tvrdí-li autor, str. 32, že v tomto dávno odumřelém právu hledati dlužno základ pro vystižení právního postavení detentorova při dnešní skriptuře. Vždyť již dávno odpadly i nedostatky materielního práva

a processu germanského, jež ve středověku zavdaly příčinu k obvyklému vydávání listin s doložkou majiteli svědčící (Stellvertretungsclausel). Ostatek původ a vývoj směnečného práva, toho prototypu moderních skripturních obligací, nespočívá v právu germanském, nýbrž má kořeny své v právu romanském, hlavně v půdě italské. (Tak sám Šikl str. 35 sl., jinak zase str. 40.)

Podrobněji, str. 24 sl., dobře vykládá sice autor, že moderní právo zakládá závaznost skriptur na jednostranném slibu, že vystavitel ručí třetím bezelstným nabyvatelům papíru, i když tento jím vydán nebyl, nýbrž bez jeho vůle v oběhu se octnul (jinak ovšem Goldschmidt, Brunner, Regelsberger, Jacobi etc.), čímž padají veškeré theorie, které žádají emissi (úmyslné vydání) papíru. Však autor hned na to oddává se pochybnostem, zdali písemný slib jest o sobě perfektním právním jednáním (str. 24). Tu dle našeho zdání nedobře činí autor, že tuto otázku — pouze theoretickou (akademickou) — stotožňuje s otázkou jinou — materielní: zdali písemný slib o sobě dostačí ku vzniku závazku (jak Hasenöhrl, Löwy-Volkmar, do jisté míry i Kuntze tvrdí)? I když se sepsání listiny pokládá za perfektní právní jednání,[2]) neplyne z toho ještě, že stačí k vzniku obligace naproti třetí osobě. Sám sobě nechce a nemůže býti vydatel práv; již znění listiny předpokládá, že listina dostane se do rukou osoby třetí. (Tak i Šikl str. 25.) A nyní dí autor, str. 26: »Jest-li správno, že právním jednáním jest čin, vykonaný v úmyslu vyvolati jistý právní účinek, tedy zde dáti vznik závazku, pak zajisté není právním jednáním pouhé napsání slibu, ... pokud nepřistoupí vydání jeho v úmyslu, zavázati se podle jeho obsahu z jistého právně platného právního důvodu.« Toto tvrzení nedobře srovnati lze s tím, co autor dí na str. 24, kde emissi (vydání) papíru pokládá za nepodstatnou okolnost.[3]) Však nedosti na tom.

Z čista jasna vytasil se autor těmito slovy s názorem, jenž s vlastnickou theorií, jím zásadně hájenou, ano ani s dnešní obvyklou smluvní theorií srovnati se nedá: »Nestačí«, praví dále

[2]) Náhled ten nelze prostě odmítnouti; také testament, offerta, mandát etc. jest právním jednáním, třeba jisté obmýšlené účinky teprve pod jistými podmínkami vznikaly. Neodvolatelnost není podmínkou právního jednání. (Jinak Šikl str. 25, 26.)

[3]) Činí-li autor na str. 27 vlastnické theorii, pak Grünhutovi, Herrmannovi etc. výtky z toho, že i na »výjimečné« případy pomýšlejí, kde listina bez vůle vydatelovy dostala se do oběhu, přehlíží, že tu jde o pouhé konsekvence theorie vlastnické, která i v těchto prakticky řídkých případech se osvědčuje. Správnost toho názoru výslovně uznává německý obč. zák., § 794: »Der Aussteller wird aus einer Schuldverschreibung auf den Inhaber auch dann verpflichtet, wenn sie ihm gestohlen worden oder verloren gegangen oder wenn sie sonst ohne seinem Willen in den Verkehr gelangt ist. Auf die Wirksamkeit einer Schuldverschreibung auf den Inhaber ist es ohne Einfluss, wenn die Urkunde ausgegeben wird, nachdem der Aussteller gestorben oder geschäftsunfähig geworden ist.

(str. 28), »ani písemný slib ani formalní emisse bez ohledu k důvodu jejímu, ani konečně nabyti vlastnictví papíru, nýbrž vzniká závazek jedině smlouvou, obsahující vydání papíru v úmyslu zavázati se podle jeho . . . znění, z jistého právního důvodu. Smlouvu tuto nelze rozštěpovati v pouhý formální skripturní akt a podklad tvořící přípravnou smlouvu, což (prý) již z toho vysvítá, že jsou naproti súčastněné osobě přípustny veškeré obecnoprávní námitky (čl. 82 sm. ř., 303 obch. z.) . . . Jest tu tedy (?) jednotné právní jednání, k jehož obsahu náleží skripturní akt jakožto část téhož celku.«

Tímto tvrzením vrací se autor (pokud se týče poměru mezi vydatelem a remittentem) zase k smluvní theorii, a vyžaduje dokonce (ani směnky nevyjímaje) jistého právního důvodu smlouvy — a to předem proto, že mezi prvotně súčastněnými stranami průchodu mají i námitky obecnoprávní (čl. 82). Však postulátem právního důvodu a nerozeznáváním samostatného skripturního slibu od obvyklé obecnoprávní smlouvy přípravné ku př. ujednávky, že na trhový dluh vydá se směnka, vzdává se autor nejvzácnější vymoženosti moderní doktriny o cenných papírech, bez níž dnešnímu právu směnečnému a souvislému obchodnímu (čl. 301—305, 307) rozuměti nelze.

Uvedený předpis čl. 82 sm. ř. autora zaraziv̌ší vysvětluje se i dle naší theorie prostě po samém obč. právu tím, že vydatel slibu proti nároku z papíru samozřejmě namítati může osobám při založení závazku súčastněným vady právního důvodu daného slibu, zejména že platí zásady obč. z. o kondikcích (§ 1431 sl., 1173 a j.), o omylu a podvodu (§ 871 sl.) atd.

Nikoli toto normální ustanovení vyžaduje vysvětlení, nýbrž anomální, občanskému právu se příčící další ustanovení čl. 82 sm. ř. (čl. 303 obch. z.): že takové obecnoprávní námitky proti třetím osobám, pokud sami se nedopouštějí podvodu (doli) etc., naprosto jsou vyloučeny. Dle zásad o cessi byly by přípustné! My vysvětlujeme normu tu tím, že každý indossatář nabývá práva z papíru (Rechte aus d. Wechsel, aus dem Papier čl. 82 sm. ř., čl. 303 obch. z.) originárně proto a jedině proto, že stal se vlastníkem papíru; o sukcessi v obligační právo tu tedy řeči býti nemůže; důsledkem toho odpadají tudíž námitky ex persona indossantis a zbývají toliko námitky buďsi z obsahu listiny plynoucí, buďsi přímo (bezprostředně) proti právě žalujícímu věřiteli odůvodněné.

A kterak odůvodňuje autor ustanovení čl. 82 sm. ř. (303 obch. z.)? Praví na str. 28, že předem slib není právním jednáním, pak že znění slibu svědčí »pouhému detentorovi, tedy naproti pouhému faktu« (?). »Nikoli . . . právní jednání stojí zde naproti třetím osobám, ovšem ale stojí proti nim pouhý obl. nárok, papírem jakožto symbolem representovaný, jehož konkretní způsob a důvod

vzniku jest vůči nim naprosto lhostejným (?).[4]) Poněvadž papíry ty určeny jsou cirkulaci, odstraňuje za účelem bezpečnosti obchodu positivní právo při formalní existenci písemného slibu . . . nedostatky původního právního jednání . . . pomocí fikce uvalujíc takto nebezpečí tím vzniklé . . . jedině na vystavitele papíru.«

Proti té argumentaci předem dlužno připomenouti, že směnky, kupecké bony a poukázky nelze bez okolků počítatí k papírům cirkulaci určeným, třeba k cirkulaci se hodily. Rozeznáváme totiž cenné papíry, které realisují se pravidelně vybíráním (Einlösungspapiere; — ovšem že i zpeněžení prodejem papíru vyloučeno není, ano často se děje); sem náležejí i směnky etc. Papíry toho druhu na mysli má § 296 exek. ř., nařizující exekuci přikázáním pohledávky (Überweisung der Forderung). Za to máme cenné papíry, jež v obchodu pravidelně jen prodejem se zpeněží, nikoli přikázáním neb vybíráním, to jsou t. zv. »effekty«; při těchto nařizuje se exekuce prodejem (§ 268 ex. ř.).[5]) K tomu srv. *můj* článek v Ger. Z. 1899 č. 21. Nelze tedy z předu říci, že »směnky určeny jsou k cirkulaci.« Velmi často zůstávají směnky v portefeuillu věřitele. Tento domnělý legislativní motiv nehodí se tudíž k vysvětlení čl. 82 sm. ř. (čl. 303 obch. z.). Však nehledě k tomu není tvrzení zákonné »fikce« (jaké?) ničím zdůvodněno. Co zákon tu »finguje«? Fikce jest didaktická pomůcka k snadnějšímu porozumění jisté zákonné úpravy; zákon sám nefinguje, nýbrž poroučí neb zakazuje. (Srv. k tomu *Unger*, Erbrecht, § 7.)

Pokus autora, vysvětliti vznik skripturního závazku zejména směnečného jednak kausalní smlouvou, jednak — pokud se třetích osob týče — theorií vlastnickou, nemohu tedy nikterak schvalovati. K takovému rozlišování neposkytuje jednolité právo cenných papírů, zejména právo směnečné, žádné opory. Směnečné právo není jiným v rukou remittenta a jiným v rukou indossatáře. Že námitky dlužníka oproti třetím osobám (indossatářům) jsou obmezeny, vysvětluje se důsledným způsobem shora námi vytčeným — totiž neexistencí sukcesse při převodu skripturní pohledávky. Theorii tu v podstatě přijali a hláší Carlin, v. Canstein, Cosack (od 4. vyd. Obch. Pr.), Pollitzer, Bausenwein, Affolter, Dernburg, Oertmann (aniž by mne tito tři jmenovali), Jacobi, ohledně effekt též K. Adler. *Cosack*, Handelsrecht (Stuttgart 1898) 4. vyd. st. 275 p. 13: »die besondere Wendung, welche

[4]) Naprosto lhostejným nikoliv; třetí osoba, jež vědomosti má o podvodu při vydání směnky spáchaném, musí si dáti líbiti exceptionem doli. § 876 obč. z., § 82 sm. ř.

[5]) K effektům náležejí: státní dlužní úpisy, zástavní listy; komunální, železniční, městské dlužní úpisy, akcie, prioritní obligace, losy etc. Sr. min. nař. z 16. března 1901 č. 28.

ich der Kreationstheorie gegeben, ist zuerst von *Randa,* Eigenthumsrecht (1. Aufl. 1884, 2. Aufl. 1893, § 12) und dann von *Carlin,* Zeitsch. P. O. S. 6 (1889) entwickelt.« Podobně: *Canstein*: Check, Wechsel (1890): »Vor Carlin und mir hat übrigens schon *Randa* 1874 . . diese Theorie aufgestellt, . . er erscheint deshalb als Begründer der Kreations-Eigenthumstheorie«. Podobně *Grünhut*, Wechselrecht I. st. 288 p. 30. Uvádím tyto hlasy, ježto v Německu stalo se v novější době zvykem, ignorovati rakouskou literaturu, ačkoliv se tato s německou legislací a literaturou svědomitě zabývá.

I nový německý obč. zák. v tomto oboru na týchž zásadách spočívá. Tak uznává zejména *Oertmann*, Recht der Schuldverhältnisse (Kommentar z. bürg. G. B.) k § 793 st. 521. (Jinak ještě první osnova.) Že něm. z. nepřijal theorii smluvní, plyne jasně z § 794, viz pozn. 3. Zákonník ten upravuje nabytí a pozbytí práva z takových papírů s hlediště nabytí vlastnictví k papíru a v logické souvislosti s předpisy o nabytí a pozbytí vlastnictví k movitým věcem. Dle §§ 932 a 935 něm. o. z. nabývá se totiž vlastnictví k movitostem tradicí i od osoby neoprávněné, pokud příjemce v příčině vlastnictví auktorova byl bona fide, předpokládaje, že věci nebyly vlastníku ukradeny neb ztraceny (verloren oder sonst abhanden gekommen). Toto poslednější obmezení nemá však místa při papírech majiteli svědčících (srv. čl. 307 naš. obch. z.); tu nabývá se tedy vlastnické právo od bezelstného příjemce prostě tradicí papíru. (Srv. též § 367 a § 797 něm. obch. z.) Držba movitých věcí, zejména papírů au porteur zakládá presumci vlastnictví. (§ 1006 něm. o. z.) Ohledně legitimace držitele papírů indossovatelných odkazuje § 365 něm. o. z. na čl. 36 a 74 směn. ř., dle kterých, jak shora ukázáno, vlastnictví k papíru jest rozhodným. (K tomu srv. souhlasné domněnky §§ 1381 a 1646 něm. o. z. v příčině vlastnického práva k movitostem.) — Dle § 793 něm. z. může majitel papíru au porteur plnění dle obsahu listiny jen tehdy žádati, když jest oprávněn, nakládati listinou (»zur Verfügung über die Urkunde berechtigt«). Ovšem dodává týž § 793 něm. z., že dlužník osvobozuje se i plněním majiteli, jenž k disposici není oprávněn; však tím chtěl zákonník chrániti toliko bonam fidem plátcovu; znal-li týž nedostatek práva majitele papíru a platil-li přes to, zůstává v závazku. (To vše srovnává se s čl. 36, 74 sm. ř. a s §§ 371, 1393 obč. z., čl. 307 obch. z.) Tak i *Oertmann* str. 521: »Gläubiger ist . . . nach der schon bisher als allein richtigen und in das B. G. B. aufgenommenen Theorie immer der jeweilige Eigenthümer des Papiers als solcher, nicht auch, wie der Entwurf I. (s. Mot. S. 694) wollte, jeder selbst unredliche Inhaber . . . Es sind also die Rechte aus dem Papier in eine Abhängigkeit gebracht von dem Erwerb der Rechte an dem Papier . . . der blosse Inhaber als solcher ist dagegen nicht aus demselben berechtigt. Allein dasselbe übt

auch in seiner Hand wenigstens die Wirkung eines Legitimationspapiers, d. h. der Schuldner wird durch Leistung auch an ihn befreit, § 793, 2, etwa analog wie nach § 407 durch gutgläubige Leistung an den materiell auch nicht mehr berechtigten Cedenten.« — Rovněž uznává *Oertmann* str. 523, že § 794 (viz pozn. 3) něm. obč. zák. zavrhl theorii smluvní a theorii emissní a přijal theorii »kreační« (recte »vlastnickou«, neboť dle Kuntzovy theorie kreační nebylo by ani potřebí, aby papír se dostal do cizího vlastnictví; Oertmann si patrně nevšiml mého výkladu: Eigenthum I. str. 283, p. 6). Dobře pak soudí *Oertmann* str. 524: »dass trotz § 794 der Aussteller . . . demjenigen gegenüber, der durch den das Papier in Verkehr bringenden Akt nicht Eigenthümer geworden ist, nicht verpflichtet wird, ist zweifellos.« —

Úplně v souhlasu s naší theorií shora vytčenou ustanovuje pak § 796 něm. o. z.: Der Aussteller kann dem Inhaber der Schuldverschreibung nur solche Einwendungen entgegensetzen, welche (1) die Gültigkeit der Ausstellung betreffen oder (2) sich aus der Urkunde ergeben oder (3) dem Aussteller unmittelbar gegen den Inhaber zustehen. (Srv. čl. 82 sm. ř., 303 r. obch. z.) Neboť nabývá pohledávku samostatně (nezávisle na právu předchůdcovu) vlastnictvím papíru. Kathegorie námitek zdánlivě nová »betreff. die Gültigkeit der Ausstellung«, ku př. námitka, že vydatel při vydání (Ausstellung) nebyl svéprávným neb rozumu svého mocen, náleží vlastně do kathegorie třetí (obecnoprávní námitky proti každému působící) a uznává se ovšem též dle čl. 82 sm. ř. a 303 obch. z. jako taková proti každému majiteli listiny působivá. — S povahou skriptury souvisí předpis § 797, že dlužník povinen jest platiti toliko, když se mu vydá papír. (Cf. čl. 39 sm. ř.) Zajímavý jest dodatek § 797: »Mit der Aushändigung erwirbt er das Eigenthum an der Urkunde, auch wenn der Inhaber zur Verfügung über sie nicht berechtigt war.« Uznává se tím jen důsledek zásady, že vlastnictví papíru nabývá se bezelstným příjemcem tradicí, třeba tradent vlastníkem nebyl (čl. 307 obch. z. a souhlasný § 932 něm. o. z.) To jest i proto důležito, ježto majitel-plátce papír opětně dáti může do oběhu. Tak dobře též *Oertmann* str. 527 (proti Strohalovi a Planckovi, již na b. f. nekladou důraz). — S Oertmannem úplně souhlasí *Dernburg*, Die Schuldverhältnisse (1899) §§ 146, 149.[6]) Zajímavo jest, že autor nejnovější monografie, Ernst *Jacobi*: Die Wertpapiere im bürg. Recht des deutsch. Reiches (1901) jež Berlínským práv. spolkem cenou vyznamenána byla, vychází na str. 384 sl. z podobného hlediště, jako Šikl. *Jacobi* hlásí se k theorii vlastnické, sr. §§ 9 str. 32 sl., 10 str.

[6]) Rovněž G. *Planck*, Bürg. G.-B. II. st. 545 proti J. *Cordesovi*, Begriff u. Arten d. Werthpapiere (1898), jenž st. 58 sl. přes § 794 hájiti chce theorii smluvní.

41 sl., §§ 32, 33 str. 169 (cituje jen Carlina a Lehmanna); však zásadu, že vlastník stane se *věřitelem*, uznává jen ohledně třetích majitelů papíru. Ohledně prvního majitele však tvrdí, že týž nabyti může vlastnictví a věřitelství jen(?) s volí vydatele listiny (st. 177). Důvodů právnických neudává. Praví: »Wer ein von ihm ausgestelltes Papier wissentlich wegwirft, wird dem Occupanten nicht verpflichtet sein.« (Ovšem že ne, pokud tento ví, že vydatel slib zničiti chtěl!) »Sofern unmögliche Consequenzen vermieden werden sollen (jaké?), müssen daher zur Entstehung einer Inhaber-Sch.-V. in der Hand des ersten Nehmers ausser... dem Eigenthumserwerbe am Papier durch eine vom Aussteller verschiedene Person noch alle Thatsachen, die zur Entstehung einer r. geschäftlichen Obligation nöthig sind, hinzukommen.« Však i praktické obavy Jacobiho jsou bezpodstatné! Původní nabytí papíru k. p. okkupací, kterého se hrozí, nemá praktického významu, leč by okkupant jednal bona fide; při odvozeném nabytí však trvají námitky ze vzniku nabývacího aktu k. p. z podvodu, z vadné causae etc. mezi kontrahenty; neboť jen z osoby předchůdcovy jsou námitky toho druhu vyloučeny a předchůdců — první nabývatel nemá! — Za to *Schuster*, Krit. V. J. Schr. f. Ges. XLIII. (1901) st. 308 sl. bezvýminečně hlásí se k theorii vlastnické (sr. st. 311 sl.), ano pokládá s Affoltrem, Ztsch. f. H. R. 37 st. 469 za to, že vydatel papíru před vydáním jeho zároveň jest věřitelem a dlužníkem, — konstrukce, již ovšem schvalovati nelze. Podobně již prve *Siegel*, Das Versprechen st. 110, *Stein*, Inhaberpapiere (1871), *Hasenöhrl* II. st. 40 sl., *Loewy-Volkmar*, Wechselrecht st. XII., *Bekker* a jiní.

Připomínám v stručnosti ještě ostatní základní rysy své vlastnické theorie, kterouž jsem již r. 1874 ve spisu: Zweifelhafte Fragen etc., později v něm. Eigenthum I. str. 283 a v obšírném pojednání v Právníku r. 1889 str. 1 sl. uveřejnil.

Zvláštní povaha skripturních obligací, předem závazku směnečného, záleží v následujících bodech:

1. Jest tu z pravidla abstraktní (formální) slib, jenž má samostatnou, na causa debendi, zejména na přípravné smlouvě naprosto nezávislou existenci. Účinnost toho závazku lze v mezích čl. 82 sm. ř. (čl. 303 obch. z.) žalobou neb námitkou odčiniti dle zásad občansk. zák. o bezdůvodném obohacení, o vlivu omylu a podvodu, donucení etc. To se však samostatnosti skripturního závazku nikterak nedotýká. — I když skripturní závazek udává causam promittendi, ku př. při skladním neb nakládacím listu, jest poměr skripturní obligace k přípravné smlouvě (o vydání papíru) podstatně tentýž.

2. Závazek lpí na listině; bez podpisu na listině není tu skripturní obligace (čl. 4, 96 sm. ř., 301 sl., 415 obch. z.). Vy-

tištění podpisu (místo vlastnoručního) stačí dle obch. práva jen potud, pokud usancí jest v obchodu obvyklé (čl. 279 obch. z.).

3. Však i právo (nárok) lpí na papíru! Takto jest tedy aktivní a passivní stránka obligace připoutána k listině. Při směnce a papírech čl. 301, 302, 415 obch. z. právo i závazek vzniká, převádí se, zaniká a vykonává se jedině listinou. — Za ztrátu neb zničení papíru poskytuje se z pravidla (někdy jen částečná) náhrada amortisačním dekretem (čl. 74 sm. ř., 305 obch. z.). (Při peněžních poukázkách rak.-uh. banky amortisace místa nemá.) — Při jistých cenných papírech ku př. akciích vznik a zánik práva na listině nezávisí, ovšem však převod a výkon (čl. 182—183 obch. z.).

4. Skripturní závazek vzniká teprve, když listina dostane se do vlastnictví osoby jiné, nechť se vlastnictví nabývá derivativně neb originarně, ku př. okkupací odhozeného papíru.[7]) Současně se skripturou nabývá se vlastnictví látky i tehdy, když tato prve nenáležela vydateli skriptury (čl. 36, 74 sm. ř., 306, 307 obch. z., § 371 obč. z.); neboť skripturní pohledávka tvoří s látkou nedílný celek.

5. Převod skripturního nároku děje se jedině prostředkem převodu vlastnictví *k* listině; pohledávka *z* vlastnictví papíru plynoucí nabývá se vždy — jak shora již uvedeno — původním způsobem.

Končím, vzdávaje autorovi přes všechny difference názorů našich za pilnou, svědomitou a v mnohém směru i poučnou jeho práci zaslouženou chválu.

V Opatiji, dne 7. dubna 1902.

Jaký má význam res judicata v právu správním.

Sepsal prof. Dr. *Jiří Pražák* v Praze.

Na str. 375 ročníku I. časopisu tohoto poukázal jsem k tomu, že navrhovaná mnou oprava řízení správního, záležející v přizvání zástupců veřejného zájmu k řízení tomuto, měla by

[7]) Od advokáta Dra. P. slyšel jsem případ násl.: Známý bankéř O. obdržel před lety od svého advokáta v přítomnosti sluhy nepředvídanou zprávu, že jeho směn. dlužník N. ohlásil konkurs a že z konkursní podstaty dopadne sotva 5%. Rozzloben hodil O. směnku as na 200 zl. znějící do koše, řka, že nechce více o té bídné věci slyšeti. Opatrný sluha vybral a osvojil si odhozenou směnku in bianco indossovanou, tázaje se prve, smí-li tak činiti. Kdo by upíral okkupantovi právo směnečné — okkupací papíru nabyté? — Podobné případy přihodily se po velkém bursovním úpadku 1873, když akcie stozlatové klesly náhle na 10% a 5% nominální ceny! Lidé někdy vztekem odhazovali papír!

značný význam i v tom směru, že by se jí sesílila stabilita právních poměrů, upravených již rozhodnutím příslušných úřadů správních. Co tam pronesl jsem de lege ferenda, chci nyní doplniti stručným výkladem platného práva našeho, pokud se týče velesporné nauky o významu, jaký přičísti sluší při rozsouzené v právu správním, doufaje takto přispěti k objasnění jedné z největších záhad našeho práva veřejného.

Především jest patrno, že nelze ve směru právě dotčeném přihlédnouti stejným způsobem ke všem emanacím správních orgánů, nýbrž že dlužno při uvažování o naší otázce jednotlivé úkony správní přesně rozlišovati. Chci tedy úvaze své předeslati stať, pojednávající o povaze úkonů správních, načež teprve lze bude rozebírati, které z nich vůbec toho schopny jsou, by vzešly v moc práva. Po té pak pokusím se o to, vystihnouti význam rei judicatae v právu správním, a to jednak ve směru subjektivném, pokud jde o osoby, pravoplatným rozhodnutím správním vázané, jednak ve směru objektivném, pokud totiž jde o to, které právní a pokud se týče skutkové poměry sluší pokládati rozhodnutím takovým za trvale upravené.

I.

Uvažujícím o právní povaze jednotlivých úkonů správních jest nám předkem na zřeteli míti podstatný rozdíl, který mezi činností správní a funkcí soudcovskou vytkl již *Stahl* trefně v ten smysl, že soudci, konajícímu spravedlnost, jest výhradně applikovati právo objektivné na konkretný případ, o kterém jemu jest souditi, kdežto orgánové správní sice taktéž vázáni jsou zákonem, avšak toliko v té spůsobě, že právo objektivné pro ně tvoří meze nejkrajnější, uvnitř kterých oni volně mohou se pohybovati, majíce na zřeteli ohledy prospěšnosti a obecného dobra. Správní úřad tudíž pravidelně nesoudí, nýbrž jedná, spravuje záležitosti státu neb některé veřejné korporace a opatřuje vše, což k nerušenému a účinnému působení dotčených svazků veřejných jeví se býti potřebným neb užitečným.

Takto rozpadají se nám ihned z předu úkony správních úřadů na dvě velké skupiny:

1. První z těchto skupin tvoří úkony správní v užším slova smyslu, státem neb veřejnými korporacemi za účelem uskutečnění jich zájmů předsevzaté, při kterých nejde nijak o osvědčení nějaké moci veřejné, nýbrž o vykonávání běžných funkcí správních. Tyto úkony připouštějí analogii s úkony, jednotlivci a soukromými korporacemi (spolky) při obstarávání jich vlastních záležitostí předse-

vzatými, od nichž liší se nikoliv věcně, nýbrž toliko co do subjektu, jenž akt béře před se.

Jako jednotlivec opatřuje svou bezpečnost, vzdělává se duševně i mravně, spravuje své jmění a pečuje o hmotné prostředky své existenční, tak činiti jest i státu, zemi, obci atd. v zájmu společenských kruhů, které tvoří středisko dotčených korporací veřejných. Za tím účelem sbírá stát vojsko, střeží své hranice, chová důležité skutečnosti v evidenci, zřizuje učiliště a jiné všeužitečné ústavy, určuje směr národohospodářské politiky, spravuje vlastní statky, kupuje potřebné a prodává přebytečné předměty majetkové, dělá dluhy atd., aniž by buď vůbec neb aspoň v první řadě pomýšlel na to, vykonávati v příčině té nějakého donucení proti komukoliv. Zcela jasně vystupuje soukromý ráz této činnosti veřejných korporací v oboru t. zv. správy hospodářské, pokud tato se neobrací proti účastníkům vlastního svazku, žádajíc na nich příspěvky pro účely společné, nýbrž proti osobám, které buď vůbec nejsou účastníky svazku dotčeného neb u nichž aspoň ve směru, o který právě jde, účastenství toto jest momentem zcela nahodilým a bezpodstatným. Poukázal jsem již na různých jiných místech [1]) k tomu, kteraká toho jest potřeba přesně odděliti hospodářskou působnost veřejných korporací od působnosti jich v oboru veřejné správy a že ze splichtění těchto dvou podstatně rozdílných funkcí povstávají někdy zmatky ty nejpovážlivější. Činí-li pak stát neb veřejná korporace v oboru této hospodářské správy nějaké prohlášení, nemá toto nijak rázu autoritativního, nýbrž značí toliko stanovisko, kteréž správce jmění státního, zemského, obecního atd. v určité záležitosti, jež týká se majetkoprávných vztahů dotčené korporace, hodlá zaujati a před příslušnými k tomu instancemi (pravidelně před soudy) hájiti. Taková prohlášení učiněná zástupci veřejných korporací jako stran (Parteierklärungen) též z pravidla vůbec není posuzovati s hlediska práva veřejného, nýbrž s hlediska práva soukromého. Z tohoto pravidla jest potud výjimka, že zřízením zvláštních tribunálů veřejného práva zatlačeni byli též někdy správcové jmění veřejných korporací též mimo obor práva soukromého v úkol stran, tak že leckteré emanace správních orgánů, kteréž dříve měly ráz autoritativních rozhodnutí, na dále jeví se býti prostými prohlášeními súčastněné strany, která postrádají závaznosti oproti subjektům jiným. To zvláště platí o prohlášeních zástupců státu neb zemí o nárocích vznesených proti státu neb některé zemi, nehodících se na pořad práva soukromého, o nichž rozhodovati ná-

[1]) Mé »Spory o příslušnost mezi soudy a úřady správními« sv. I. § 23 str. 183 a násl., sv. II. § 47. str. 181. a násl., pak »Rakouské právo ústavní« sv. I. (vyd. 2.) § 76 str. 342.

leží soudu říšskému ve smyslu čl. 3 písm. *a)* zákl. zákona státního ze dne 21. pros. 1867, č. 143 ř. z.[2])

2. Protivu k těmto aktům povahy soukromé tvoří úkony správních úřadů, jimiž osvědčují tito moc sobě náležející jakožto orgány veřejné správy. Tyto jeví se nám pak v rozličných formách, z nichž nejdůležitější jsou tyto:

a) Nařízení (Verordnungen) t. j. povšechné normy na úpravu poměrů životních příslušnými k tomu úřady na základě zákonů vydaná,[3])

b) Dobrozdání (Gutachten) t. j. posouzení otázek skutkových neb právních se strany veřejných orgánů, kteráž dle úmyslu vlastních jich původců postrádají závaznosti, jsouce určena toliko k informaci úřadů jiných,

c) Osvědčení (Beurkundungen) t. j. autoritativná potvrzení skutečností úřadu známých ve formě veřejných listin průvodní mocí opatřených,

d) Akty konstitutivní, jimiž se mocí úřadu k tomu povolaného zakládá nový poměr právní, jehož tu dříve nebylo. Nejdůležitějšími z nich jsou propůjčení (Verleihungen), jimiž se zřizuje oněm osobám, v jichž prospěch zní, nové právo subjektivné. Někdy užívá se k označení úkonů druhu naznačeného též výrazu »opatření« (Verfügungen); tento výraz byl sice recipován naším zákonodárstvím (sr. čl. 15, odst. 2. zákl. zákona stát. o moci soudcovské ze dne 21. pros. 1867 č. 144 ř. z.), není však nijak přesný, aniž ustálený, pokud jde o označení pojmu zde dotčeného.[4])

e) Akty deklaratorní, jimiž se autoritativním způsobem upravují konkretní poměry životní podrobením jich určitému pravidlu právnímu. Tyto akty nazýváme rozhodnutími (Entscheidungen); ony korrespondují v oboru ústavního a správ-

---

[2]) O poměru příslušných nálezů říšského soudu k předcházejícím rozhodnutím (nyní vlastně prohlášením) správních úřadů o nárocích, kompetenci říšského soudu dle cit. čl. 3. písm. *a)* vyhrazených rozepsal jsem se obšírněji ve svém »Rak. právu ústavním« sv. III. § 240.

[3]) O vymezení moci nařizovací oproti moci zákonodárné, pak o zkoumání platnosti nařízení soudem srv. mé »Rak. právo ústavní« sv. III. §§ 229 a 233.

[4]) Slovem opatření (Verfügung) označovaly se dříve pravidelně úkony správní vůbec, tudíž také hospodářské akty, nařízení a rozhodnutí, vůbec všechny úkony, v textu pod číslem 1. a 2. písm. *a)* až *e)* zmíněné. Když zákonodárce r. 1867 stanovil, že k správnímu dvoru soudnímu lze sobě stěžovati do »rozhodnutí neb opatření« úřadů správních, můžeme z toho pro zákonnou terminologii jen tolik souditi, že slovo opatření nezahrnuje rozhodnutí, poněvadž by jinak bylo bývalo zbytečno, o rozhodnutích se zmiňovati zvláště, nikoliv ale, že by výraz opatření hodil se toliko na akty povahy konstitutivní Jest ostatně známo, že ústavní zákony z roku 1867 nijak nevynikají přesnou terminologií a že obsahují i mnohé pleonasmy.

ního práva nálezům, které vynášejí řádní soudové v oboru práva civilního a trestního.[5])

Není vždy věcí snadnou zařaditi jednotlivé úkony správní do té neb oné z uvedených kategorií, neb nehledíc ani k tomu, že se často kumulují úkony rozličné povahy v jediné emanaci úřední,[6]) není sobě ani úřad, jenž ten který akt vydal, vždy vědom vlastní jeho povahy.[7])

Největší potíž působí právníku rozeznávání úkonů právě pod č. 2, pod písm. *d)* a *e)* zmíněných. Lišení toto nelze provésti s hlediska povšechného, nýbrž třeba k tomu konci probrati jednotlivé partie práva veřejného a řešiti otázku naši od případu k případu. Názory se tu snadno mohou rozcházeti[8]) a docházíme namnoze podrobným zkoumáním k přesvědčení, že úkony, na oko sobě velmi podobné, přec mají v naznačeném směru povahu zcela různou.[9]) Zvláště objevuje se býti mylným názor často šířený, jakoby rozeznávání, o které tu běží, mělo nutnou souvislost

---

[5]) Arciť má někdy i výrok řádného soudce význam konstitutivní, totiž při rozdělení věci společné, kde možno zříditi služebnost (§ 842 ob. zák. obč.), pak nyní při zřízení cesty nezbytné ve smyslu zákona ze dne 7. července r. 1896 č. 140 ř. z. Avšak tyto případy jsou naprosto výjimečné a jedná tu soudce spíše jako orgán správní. Srv. i mé »Rak. právo ústavní« sv. III. § 230 pozn. 4.

[6]) Kumulaci takové někdy ani nelze se vyhnouti a jest pro jisté případy na př. jde-li o schválení provozovárny živnostenské, neb díla vodního, výslovně předepsáno, že současně s udělením povolení mají též vyřízeny býti všechny námitky, s hlediska právního proti podniku vznesené.

[7]) K jakým zmatkům vede namnoze nejasnost o právní povaze toho kterého opatření, ukazuje nejlépe rozháranost naší praxe, pokud jde o t. zv. »prohlášení věci za statek veřejný«, o čemž srv. mé »Spory o příslušnost« sv. II. § 47.

[8]) Stačí tu na př. poukázati jen k velké různosti názoru, pokud jde o povahu konsensu stavebního. Kdežto starší pokládali právo stavěti za důslednost práva vlastnického a dle toho přikládali konsensu stavebnímu tolik významu, že se jím prohlašuje, že zamýšlené stavbě ničehož po právu nepřekáží, dospěli jsme nyní téměř všeobecně k názoru, že povolení k stavbě má význam konstitutivní, že se jím propůjčuje stavebníku nové právo, jehož dříve neměl. Podobné pochybnosti vzcházejí v právu horním, pokud jde o povahu propůjčení měr dolových, v právu živnostenském a patentním, pokud jde o posouzení povahy jednotlivých oprávnění a mn. j.

[9]) Tak má dle pravého náhledu povolení k zvláštnímu užívání vod soukromých povahu toliko deklaratorní, kdežto koncesse k užívání vod veřejných mají význam konstitutivní. Spolky ve smyslu starého spolkového zákona z roku 1852 existují teprv na základě výslovného povolení, kdežto na vyřízení žádosti za zřízení spolku ve smyslu zákona z roku 1867 existence spolku nijak není závislou. Podobný rozdíl jeví se nám v právu živnostenském, hledíme-li k nastoupení živností koncessních s jedné a k nastoupení živností volných a řemeslných s druhé strany. Kdežto nález expropriační po rozumu § 365 ob. z. obč. má povždy význam konstitutivní (jiného náhledu ovšem nejnověji *Layer*, Principien des Enteignungsrechtes, 1902 str. 329) jest konstatování zákonného obmezení práva vlastnického ve smyslu § 364 ob. z. obč. úřadem správním ryze deklaratorním.

s naukou o subjektivních právech veřejných a s organisací správního soudnictví třeba na konstrukci těchto práv zbudovanou. Mámeť bez odporu subjektivní práva veřejná, která se nezakládají na zvláštním propůjčení úřadu a konstitutivní povaze nějakého úkonu správního není to na závadu, když třeba ten, kdo jeho se domáhá, má právní nárok k tomu směřující.[10]) Deklaratorní akt ovšem vždy předpokládá existenci právního poměru, který jím má dojíti uznání; z toho však nijak nevyplývá, že by konstitutivní akty musily vždy býti emanacemi t. zv. volné správy a že by při nich nikdy nemohlo jíti o řešení otázek právních.

II.

Ochrana poměrů pravoplatným rozhodnutím upravených vyslovena jest v rakouském právu, jak známo, toliko nepřímo; odvozujeť se a contrario z § 12. ob. zák. občanského, jenž praví, že nemají moci zákona opatření v té neb oné případnosti učiněná a rozsudky od soudů ve zvláštních rozepřích právních vynesené, pročež nemohou tyto k jiným případnostem neb k jiným osobám vztahovány býti. V tomto předpisu právem se spatřuje potvrzení pravidla, již z všeobecných zásad materialního a hmotného práva odvozovaného »res judicata jus facit inter partes« a jde toliko o to, vystihnouti platnost i dosah pravidla tohoto pro právo správní.

Že není platnost zásady naší obmezena na právo soukromé nepodléhá hrubě pochybnostem. Vždyť i citovaný § 12. obč. zák. nalézá se v úvodě, nadepsaném »O občanských zákonech vůbec«, jenž přijat byl z Josefinského zákonníka občanského, kdež nápis jeho zněl: »O zákonech vůbec« (von den Gesetzen überhaupt); obsah jeho statí dotčenou modifikací nápisu změny nedoznal. Vskutku pak není dostatečného důvodu upírati pravidlům tam obsaženým platnost i pro obor práva veřejného, kterak jsem již za příčinou pojednání o platnosti obyčeje jakožto pramene právního v právu veřejném (Rak. pr. ústavní I. § 7.) vyložiti se pokusil.

Ostatně jest pozdějším zákonodárstvím materielní právomoc rozhodnutí správních výslovně uznána (§ 21. odst. 1. a § 49. zák.

[10]) Vždyť i nárok na propůjčení jistého oprávnění jest bez odporu nárokem právním právě tak dobře jak v právu soukromém netoliko právo věcné nýbrž i právo osobní jest skutečným právem subjektivním. Nejmarkantnějším příkladem druhu tohoto jest nárok na udělení práva domovského ve smyslu novely ze dne 5. pros. 1896 č. 222 ř. z. Není žádné pochybnosti o tom, že udělení práva domovského i ve smyslu této novely má povahu konstitutivní a přec nebude nikdo popírati, že uchazeč, při němž jsou podmínky novely, má právní nárok na přijetí do svazku obecního.

ze dne 22. října 1875 č. 36. ř. z. pro rok 1876) a nemůže tedy v příčině té vzejíti nižádná zásadná pochybnost.[11])

Obtíž působí však již předem okolnost, že zajisté ne všechny emanace úřadů správních, o nichž právě v stati I. byla řeč, toho jsou schopny, by tvořily trvalé právo mezi stranami. Pravomoc formalnou, vylučující uchopení se dalších opravných prostředků, můžeme sobě ovšem mysliti při kterékoliv z nich; tím však ničehož jsme nezískali pro otázku právomoci materielní, o níž nám tu jde.

Co předkem se týče vykonávání běžných funkcí správních, najmě hospodářských, svrchu pod č. 1 zmíněných, jest ihned patrno, že je při úvaze své vůbec pustiti musíme mimo úvahu. Funkci, při kteréž nejde o osvědčení nějaké moci veřejné, kterou bráti může před se právě tak dobře jednotlivec jako stát neb jiná korporace veřejná, nemohu nikdy přičísti toho významu, že by se jí vůbec upravil závazně nějaký poměr pravní, neřku-li upravil trvale. To, k čemu jsem se neodhodlal dnes, mohu zajisté předsebrati zítra neb kdykoliv později, aniž by proto kdo z dřívější mé nečinnosti mohl odvozovati nějaké důslednosti. Mohu-li s účinkem odvolati dřívější hospodářské úkony své a prohlášení, jež jsem jako strana učinil, nedá se sice z povšechného stanoviska zodpověděti, zajisté však není příčinou eventuálné nemožnosti takového odvolání nikdy okolnost, že dřívější mé jednání nabylo moci právní, nýbrž nanejvýše utváření se nových poměrů právních jimž úkon můj byl základem.

Že nelze o res judicata mluviti při nařízeních (svrchu č. 2. písm. *a*), nebude as také nikým popíráno. Toliko úprava konkrétných poměrů právních spadá pod hledisko, kteréž při naší otázce jest rozhodným, nikoli úprava všeobecná zákonem neb nařízením. Ani úsudek, který sobě soudce utvořil o platnosti neb neplatnosti některého nařízení po rozumu čl. 7. zákl. zák. stát. o mocí soudcovské ze dne 21. pros. 1867 č. 144. ř. z. není překážkou, by v jiném případě jiným soudcem tatáž praejudicialní otázka rozřešena byla třeba ve smysl opačný.[12])

Dobrozdání (čl. 2. písm. *b*) nemohou již dle povahy své pro naší otázku přijíti v úvahu. Vždyť dobrozdáním nijak se ne-

[11]) Posud také nikým nebylo správnosti zásady naší pro právo správní vůbec odpíráno a jedná se vždy toliko o dosah její v oboru správním. Poznámka v nálezu říšského soudu ze dne 23./1. 1878. *Hye* č. 147 ledabyle pronesená, že dle »povahy věci res judicata může býti konstatována toliko soudním výrokem, a nikoliv nálezem administrativním, týkala se pouze poměru výroku správního o sporném nároku ku judikatuře říšského soudu a nepadá tudíž nijak na váhu.

[12]) Při tom nelze ani činiti rozdílu, jde-li o tutéž stranu neb o strany rozličné. I ten, kdo sám vydobyl sobě se strany soudce uznání neplatnosti nařízení nějakého, může v jiném případě a třeba i před tímtéž soudcem podlehnouti, popíraje platnost téhož nařízení. Téhož náhledu *Stein*, Die Lehre von der vollziehenden Gewalt (1865) str. 120. Srv. též mé Rak. právo ústavní, díl III. § 233.

upravuje konkretný poměr a rovněž tak, jak názory o ceně a správnosti dobrozdání mohou se rozcházeti, není nijak vyloučeno, by tentýž úřad, který dobrozdání podal, později třeba za naprosto nezměněných poměrů nedošel k úsudku odchylnému.

Mnohem větší podobnost s nálezy mají osvědčení, o nichž svrchu pod č. 2. písm. *c*) byla řeč. Ona mají, rovněž jako nálezy, povahu deklaratorní, liší se však od nich podstatně tím, že se týkají výhradně otázky skutkové, nikoliv právní. Poměry právní nedoznávají jimi žádné úpravy, nýbrž potvrzují se toliko jisté, úřadu známé skutečnosti. Osvědčení nemůže tudíž nikdy tvořiti právo, nýbrž toliko průvod, při čemž i vyvráceni jeho odvodem nijak není zásadně vyloučeno.

Spor o význam rei judicatae v právu správním soustřeďuje se tedy téměř výhradně kol otázky, mohou-li právní moci nabýti toliko úkony povahy deklaratorní (č. 2. písm. *e*), neb zdali možno mluviti o res judicata též při úkonech povahy konstitutivní (č. 2. písm. *d*). O tom také v novější literatuře dosti se uvažuje.[15])

Z podstaty nálezu zdá se vyplývati, že nemůže býti než povahy deklaratorní a proto soudíme, že nemožné jest, přičísti význam pře rozsouzené úkonu, jímž se právo nikoliv uznává, nýbrž znovu tvoří. Tím netvrdíme nikterak, že by konstitutivné akty lze bylo kdykoliv odvolati; naopak máme za to, že tyto proti pozdějším pokusům v zmaření jich jeví mnohem větší resistenci než právoplatné nálezy povahy deklaratorní, poněvadž při nich nezáleží na stranách, v řízení súčastněných, jak ihned zevrubnější bude vyloženo. Avšak nezměnitelnost konstitutivních aktů nijak nemůžeme odůvodniti zásadami, jež platí o res judicata, nýbrž věc tuto sluší posouditi dle pravidel zcela jiných, totiž dle pravidel, která platí v příčině ochrany práv nabytých.

Dle § 365. ob. zák. občanského a čl. 5. zákl. zák. státního o všeobecných právech občanů státních může vlastnictví odejmuto

---

[15]) Základní spis *Bernatzik-ův:* Rechtssprechung und materielle Rechtskraft (ve Vídni 1886) zavdal podnět k dalším úvahám, z nichž uvésti sluší: *Tezner*, Handbuch des österr. Administrativverfahrens (1896) str. 295 a násl. *Löning*, »Die Rechtskraft verwaltungsgerichtlicher Urtheile« v Heymannově Verwaltungsarchiv sv. 7. (1898) str. 1 až 90; *Stein* »Über die bindende Kraft der richterlichen Entscheidungen« v Allg. öst. Ger.-Zeitung 1897 (též v separ. otisku); *Menzel-ův* článek »Verwaltungsverfahren« v Öster. Staatswörterbuch II. str. 1438; *Tezner*, »Die deutschen Theorien der Verwaltungspflege« v Heymannově Verwaltungs-Archiv sv. 9 (1900) str. 159 a násl. a *O. Mayer-ovu* recensi spisu tohoto v Arch. f. öffentl. Recht, sv. XVII. (1902) str. 141—149, *Lemayer* Apologetische Studien zur Verwaltungsgerichtsbarkeit 1895. *Stengel* ve svém »Wörterbuch des deutschen Verwaltungsrechts« sv. II. str. 792—794. *O. Müller*, Die Begriffe der Verwaltungsgerichtspflege und des Verwaltungsstreitverfahrens nach preuss. Recht (1895) str. 190 a násl. *Halbey*, Das Gemeindeverfassungs- und Verwaltungsrecht der sieben östlichen Prov. Preussens (1896) sv. I. str. 366 a násl.

neb obmezeno býti toliko proti náhradě a v těch případech, kde toho zákon připouští. Též policejní obmezení ve smyslu § 364. ob. zák. obč. předpokládají vždy zákon neb nařízeni po zákonu vydané a nemohou býti ukládány, pokud nemají základu v platném právu. Totéž platí o nabytých právech vůbec, a to bez rozdílu, zdali jde o práva veřejná neb soukromá. Z toho vyplývá, že všechny předpisy správní, na jichžto základě mohou oprávnění, konstitutivními akty nabytá, býti obmezena neb odejmuta,[14]) jsou povahy vyjímečné a že mimo tyto případy odejmutí neb ztenčení práv dotčených lze provésti toliko cestou expropriace.[15])

Však tato ochrana práv nabytých nemá s naukou o významu rei judicatae souvislosti. Nabytá práva sluší chrániti bez ohledu na to, stala-li se již předmětem nějakého úředního rozhodnutí čili nic. Na úkon ryze konstitutivní naprosto se nehodí, mluví-li se o tom, že »vzešel v moc práva«, neb on má — předpokládaje platnost jeho — účinky absolutní na formálné právomoci nezávislé.

Naproti tomu stávají se úkony povahy deklaratorní materielně nezměnitelnými jenom tenkráte, vzešly-li formálně v moc práva. Toliko při nich můžeme mluviti o res judicata, neb tato předpokládá nutně judicium.[16])

Tomu arciť nelze rozuměti tak, že by ochrana pře rozsouzené předpokládala vždy skutečnou rozepři a provedené řízení kontradiktorní.[17]) V řízení soudním není pochybnosti o tom, že i kontumační rozsudek tvoří rem judicatam, byl-li vynesen soudem příslušným a nebylo-li si do něho stranami v zákonné lhůtě stěžo-

[14]) Srv. na př. co do odnětí koncessí živnostenských § 57 živn. řádu, co do pominutí schválení provozování živnostenských § 33 tamtéž; co do pominutí povolení k stavbě § 42 pražského stavebního řádu ze dne 10./4. 1886 č. 40 z. z. a § 49 stav. řádu pro venkov český ze dne 8/1. 1889 č. 5 z. z.; co do odvolání neb pozdější modifikace povolení k užívání vod udělených §§ 19—22 vodního zákona českého ze dne 28./8. 1870 č. 71. z. z.; co do annullování dekretů, jimiž dosazeni byli zřízenci státní neb zřízenci podniků, z prostředků státních podporovaných § 16 zákona ze dne 19./4. 1872 č. 60 ř. z.; co do zpět vzetí, annullování a odeřknutí patentů §§ 27 až 29 zák. pat. ze dne 11/1. 1897 č. 30 ř. z.

[15]) Možno též právem tázati se, proč by odejmutí takových oprávnění v určitých případech bylo zákonem zřejmě připuštěno, kdyby tak lze bylo činiti i v případech jiných. Církevní právo velmi zevrubně vypracovalo nauku o odvolání privilejí a dispensí najmě pro vyloudění jich a není lze i tam oprávnění odejmouti leč v případech, kde to právem jest připuštěno.

[16]) To správně postřehl *Bernatzik* n. u. m. str. 11. Jemu jest nucen přisvědčiti i *Lemayer* n. u. m. str. 127, třeba připouští, že prakticky následkem praekluse i jiné správní úkony tentýž mohou míti účinek. Dobře praví *Stengel* n. u. m. str. 793 »Von einer Rechtskraft der Verfügung kann ebensowenig gesprochen werden, als man von der Rechtskraft eines Vertrages spricht, aus welchem Jemand ein Recht ableitet«. Jinak *Tezner*, Handbuch des A. V. str. 340, *Menzel* n. u. m. str. 1483. *Löning* n. u. m. str. 75.

[17]) Srv. *Bernatzik* n. u. m. str. 54 a násl. *Löning* n. u. m. str. 31.

váno. I v právu správním jest tomu tak; zde nastává právomoc deklaratornich aktů i v takových případech, kde se nález (jak na př. pravidelně při vyměřování berní a poplatků) vynáší, aniž by vůbec dříve slyšena byla strana, jejímž právům má býti praejudikováno. Tím méně tudiž možno nám přisvědčiti náhledu namnoze hájenému, jakoby toliko úkony soudnictví správního byly způsobilými vejíti v moc práva.[18])

III.

Dosah rei judicatae v právu správním po stránce objektivné jest stručně označen pravidlem: »Res judicata jus facit inter partes.«

Toliko stranám, v dotčeném řízení správním súčastněným, může tudíž praejudikovati rozhodnutí orgánu správního.

Kdo jest však stranou v řízení správním? Naše předpisy nezmiňují se sice — vyjímajíc zákon o zřízení správního dvoru soudního — ex professo o této otázce, kladou však jako protivy proti sobě jednak čisté záležitosti stran (Parteiangelegenheiten), jednak záležitosti, v nichž súčastněn jest zájem veřejný (Angelegenheiten des öffentlichen Interesses),[19]) čímž jasně jest naznačeno, že se veřejný zájem za súčastněnou v řízení správním stranu nepokládá.[20]) Vskutku také nemáme v řízení, před správními

[18]) Záleží při ocenění tohoto výroku arciť vše na tom co vyrozumíváme »soudnictvím správním«. Nazývají-li se vedle výroků správních soudů též všechny deklaratorní akty správní úkony správního soudnictví, neměli bychom proti tomu co namítati. Kdo však za to má, že toliko rozhodnutí správních soudů právomoci jsou přístupna, jest rozhodně na omylu. Předmětem výroku správních soudů jsou někdy též akty povahy konstitutivné (jak na př. v Prusku dle krajského řádu z roku 1872); s druhé strany však zůstaly i po zavedení správního soudnictví leckde správním úřadům některá rozhodnutí povahy ryze deklaratorní. Zvláště u nás sotva kdo bude moci tvrditi, že nálezy správního dvoru soudního a říšského soudu jsou jedinými rozhodnutími správními, jež vejíti mohou v moc práva. V mylném kruhu konečně otáčejí se ti, kdož spatřují právě ve vynášení právoplatných rozhodnutí charakteristický příznak soudnictví správního. Z té příčiny nemám za plodný prudký spor vzniklý nejnověji v příčině té mezi *O. Mayerem* a *Teznerem;* onen obmezuje pravomoc na výroky soudnictví správního, kdežto tento přimlouvá se za to, by legislace zvláště označila ony správní akty, které mají býti toho schopny, vejíti v moc práva. *Lemayer* žádá (n. u. m. str. 129 pozn. 98) aspoň vyslyšení strany, jíž se týče, má-li býti řeči o pravomoci úkonu správního.

[19]) K tomuto rozeznávání pojí se namnoze též důležité praktické důslednosti, jako na př. strany suspensivní moci prostředků opravných dle § 93 instr. pro polit. úřady ze dne 17./5. 1855 č. 52 ř. z.

[20]) Mluvíce tu o veřejném zájmu, rozumíme tím netoliko veřejný zájem v užším a pravém slova smyslu, nýbrž i hospodářský zájem té korporace (státu, země, okresu a obce), jejíž orgán o té které záležitosti rozhoduje, najmě tedy také zájem fiskální.

úřady prováděném, žádného zvláštního zástupce zájmu veřejného a i některé výjimky, které v dotčeném směru možno konstatovati, nemají nijak rázu zásadného.[21]) Naproti tomu arciť v řízení před správním dvorem soudním a před říšským soudem jest veřejný zájem zastoupen úřady, kterým zůstaveno jest, objasniti spornou věc protispisem a účastenstvím ve veřejném řízení ústním.[22])

V obyčejném řízení správním má zájem veřejný hájiti z povinnosti úřední onen orgán, jenž o věci rozhoduje a který jest tudíž v tomto směru stranou a soudcem v jedné osobě. Z toho soudí někteří spisovatelé rakouští, že nastává rozhodnutím správním praejudicium též zájmu veřejnému, jelikož tento byl neb aspoň měl býti rozhodujícím úřadem samým zastoupen.[23])

Není však těžko dokázati, že názor ten zakládá se na omylu a že jest v odporu s některými zásadnými předpisy správními. Jest již předem nesrovnalostí, chtíti vindikovati postavení strany úřadu, jenž rozhodovati má přec dle všeobecných zásad nestranně. Právem namítati může úřad, proti němuž pravoplatnost dřívějšího rozhodnutí chtěla býti přivedena k platnosti na úkor zájmu veřejnému, že on dobře si byl vědom toho, že opatření, jež učinil, není v obecném prospěchu, že však nemohl jednati jinak, nechtěje porušiti práva stran.[24])

Mimo to jest otázka naše v některých zvláštních případech výslovně rozřešena ve smysl opačný.

Tak praví § 3 zákona ze dne 18. března 1878 č. 31 ř. z., že možno v případě, když dávka berní vyměřena byla nesprávným způsobem příliš skrovně, do dvou a při kolcích a přímých poplat-

[21]) Poukázal jsem k nim již ve svém článku »Slovo k reformě řízení správního« v I. svazku »Sborníku« na str. 376. K nim ještě připojiti sluší poukaz k odvolacímu právu obce, proti jejímuž dobrozdání udělena byla koncesse hostinská (§ 18 živn. řádu), a k řízení, kteréž branným zákonem jest předepsáno, jde-li o posouzení výhod při konání branné povinnosti, kdy propůjčeno jest zástupci zájmu branné moci postavení strany oproti tomu, kdo vytčených výhod se domáhá. (§§ 47, 51, 53, 58 nař. vyk. k brannému zákonu ze dne 15./4. 1889 č. 45 ř. z.)

[22]) §§ 21—25. zákona o zřízení říšského soudu ze dne 18./4. 1869 č. 44. ř. z.; §§ 22 a 30. zákona o zřízení správního dvoru soudního ze dne 22./10. r. 1875 č. 36. ř. z. pro r. 1876.

[23]) *Bernatzik* n. u. m. str. 118. *Löning* n. u. m. str. 37, 83 a 87. Jinak *Tezner* Handbuch str. 305, V. A. sv. 9 str. 182. *Lemayer* n. u. m. str. 132. Sprostředkující náhled hájí *Menzel* n. u. m. str. 1484, jenž vykládá, že ohled na veřejné zájmy může odůvodniti odstranění nálezů formálně právoplatných, zakládají-li se tyto na nesprávných faktických podkladech neb na mylném výkladu předpisů právních.

[24]) Odkázání strany na stížnost k vyššímu úřadu neb k správnímu dvoru soudnímu zajisté opačnému postupu by nemohlo býti dostatečnou omluvou. Za nápravu de lege ferenda ve směru samostatného zastoupení zájmů veřejných přimlouvá se též *Steinbach:* Vertretung der öffentl. Interessen auf dem Gebiete des Privatrechts (sep. otisk. z. Ger. Ztg 1902).

cích do tří let dodatečné vyměření předsevzíti. Dle §§ 48 č. 4, 54 č. 4 a 59 č. 5 vyk. nař. k brannému zákonu ze dne 15. dubna 1889 č. 45 ř. z. může v případě omylného přiznání dotčených tam výhod u konání povinnosti branné omyl takový dodatečným rozhodnutím býti odstraněn. Revisi nálezů za vyšetřením kongruy katolických správců duchovních vynesených na úkor strany a ve prospěch fondu náboženského připouští z povinnosti úřední kdykoliv § 11 min. nař. ze dne 2. čce. 1885 č. 99 ř. z. Dle § 57 živn. řádu může při živnostech volných a řemeslných [25]) list živnostenský býti odňat, když dodatečně vyjde na jevo nedostatek zákonných náležitostí provozování živnosti. [26]) Tato ustanovení n e j s o u, jak někdy se domníváno, [27]) v ý j i m k a m i, nýbrž prostými d ů s l e d n o s t m i zásady, že veřejným zájmům deklaratorními úkony správními nesmí býti praejudikováno, kdežto při úkonech konstitutivních jsme dospěli k důslednosti opačné, byť i z příčiny zcela jiné. [28])

S tím v plném jest souhlasu, že odst. 2, čl. 15. zákl. zákona státního o moci soudcovské a prováděcí jej zákon ze dne 22. října 1875 dovoluje si stěžovati k správnímu dvoru soudnímu toliko stranám soukromým, nikdy úřadům a že § 21 posléze dotčeného zákona mluví o obraně pře rozsouzené toliko oproti stížnosti takové s t r a n y. Ú ř a d u není možno ani třeba podati stížnost k správnímu dvoru soudnímu, by zvrátil vlastní své rozhodnutí, o němž později nabyl přesvědčení, že příčí se zákonu na úkor zájmu veřejnému. Vždyť dle zásady vyslovené v min. nař. ze dne 30. srpna 1868 č. 124 ř. z.[29]) může dokonce i k stížnosti soukromé strany úřad změniti vlastní své rozhodnutí, pokud z něho nevzešlo ještě právo některé straně jiné; obmezení posléze dotčené patrně vztahuje se na akty konstitutivní a nemůže tedy proti náhledu našemu býti uváděno.

---

[25]) Tentýž § jedná sice též o živnostech koncessních; v příčině těch však zde nepřichází v úvahu, poněvadž při koncessních živnostech propůjčení má povahu úkonu konstitutivního.

[26]) Zde ovšem v zájmu slušnosti zásada naše zmírněna jest v ten smysl, že činiti lze tak toliko tenkráte, když nedostatek dotčený t r v á ještě v čas, kdy se o odvolání jedná.

[27]) Srv. *Bernatzik* n. u. m. str. 189.

[28]) Zde prohlásili jsme naopak případy dodatečného odnětí propůjčených práv (srv. svrch. pozn. 14) za výjimky; zde stojí však také věc zcela jinak, poněvadž tu nejde již o to, odvolati u z n á n í práv, jež stalo se rozhodnutím správním, nýbrž tu jde o o d n ě t í p r á v, úkonem správním z a l o ž e n ý c h. Nápadno jest, že *Bernatzik*, jenž zcela správně uznává, že zásad o res judicata v příčině konstitutivních aktů (jím »opatření« nazvamých) užiti nelze, při těchto možnost jich pozdější kassace z povinnosti úřední hájí v míře mnohem rozsáhlejší, než při rozhodnutích; kdežto při těchto připouští zrušení toliko pro vady f o r m a l n í, chce opatření (Verfügungen) zrušiti i pro m a t e r i e l n í j i c h n e z á k o n n o s t (n. u. m. str. 284).

[29]) O ústavních námitkách proti přípustnosti úpravy tohoto předmětu cestou nařizovací srv. m ů j článek v »Sborníku« I. str. 56.

Názor tento osvojila sobě i praxe, která netoliko připouští rušiti z úřední povinnosti v zájmu veřejném rozhodnutí, jež proti stranám dávno právní moci nabyla,[30]) nýbrž také změniti za tímtéž zájmem rozhodnutí nižších instancí na úkor strany, kteráž sobě sama vedla stížnost (reformatio in pejus).[31]) Proti stranám soukromým však uznává se vůbec závaznost administrativních rozhodnutí, do nichž sobě dotčenou stranou v zákonné lhůtě nebylo stěžováno.[32])

Ani v těch případech, kde se připouští výjimečně jakési hájení zájmů veřejných v řízení správním, nelze připustiti modifikaci zásad právě vyložených, poněvadž tu nejde o soustavné zastoupení veřejného zájmu, nýbrž toliko o sporadické jeho hájení v určitých směrech.[33]) Naproti tomu sluší tvrditi, že nálezy správního dvoru soudního a říšského soudu tvoří rem judicatam též oproti zájmům veřejným, poněvadž úřady, zájem ten zastupující jsou řádnými stranami v řízení, před těmito tribunály provedeném a poněvadž by v tom byl zřejmý odpor, kdyby úřad správní, jehož nález jako nezákonný zrušen byl správním dvorem soudním, sice při novém rozhodnutí svém přímo po kassaci následujícím, vázán byl právním názorem, jímž veden byl správní soud při rozhodnutí svém, když by však rozhodnutí to kdykoliv pozdějším odporujícím jemu rozhodnutím úřadu správního mohlo býti učiněno illusorním. Nezměnitelnost správních rozhodnutí, podrobených judikatuře tribunálů práva veřejného, též oproti zájmům veřejným a fiskalním jest tudíž nikoliv nejmenší z výhod, plynoucích ze zavedení správního soudnictví v Předlitavsku.

Aby nález v řízení správním vynesený proti straně té které měl účinek praejudicialní, vyhledává se ovšem kromě formalné jeho platnosti,[34]) by nabyl právní moci oproti straně do-

[30]) Srv. kromě četných jiných nálezů u věcech finančních nál. spr. dv. soudního ze dne 29./4 1884, *Budw.* č. 2106; v příčině ochrany finančních zájmů obce co do užívání statku obecního nál. téhož soudu ze dne 9./1. r. 1885 *Budw.* č. 2358; v příčině ochrany označení pramenů léčebních nál. téhož soudu ze dne 27./6. 1888, *Budw.* č. 4190; pokud jde o prohlášení, zda ten který podnik podléhá pravidlům o pojišťování dělníků proti úrazu nál. téhož soudu ze dne 28./1. 1892, *Budw* č. 6640; co do úpravy poměrů honebních nál. ze dne 24./1. 1899, *Budw.* č. 12421.

[31]) Srv. kromě jiných zvláště u věcech finančních nál. spr. dv. soudn. ze dne 19./2. 1889 a ze dne 8./10. 1889, *Budw.* č. 4516 a 4865.

[32]) Srv. na př. nález spr. dv. soudního ze dne 20./3. 1884, *Budw.* č. 2064 a jiné, jež uvádí *Alter*, Judicatenbuch I. str. 482—485, II. str. 221 a 222, III. str. 272 až 273.

[33]) Tak připouští se změna v neprospěch strany navzdor tomu, že zástupce branné moci má možnost odvolati se, v řízení o přisouzení výhod u konání povinnosti branné ve smyslu předpisů svrchu v pozn. 21 dovolaných.

[34]) Formální platnost žádá se ostatně i při úkonech povahy konstitutivné, mají-li míti právní působnost. Zvláště nezbytnou podmínkou této formálné platnosti jest, by rozhodnutí, o které jde, vydáno bylo orgánem k tomu

tčené, by tudíž strana ta v předchozím řízení potud měla účastenství, že jí byla poskytnuta příležitost k náležitému hájení její práv. To platí též o nálezech správního dvoru soudního, při čemž arciť velkou závadou jest okolnost, že §§ 19 a 27 zákona ze dne 22. října 1875 č. 36 ř. z. pro rok 1876 nikterak neukládá stěžujícímu povinnost, by pojmenoval třetí osoby, proti nimž stížnost čelí, nýbrž ponechává to správnímu dvoru soudnímu samému, by z povinnosti úřadu tyto účastníky k řízení pozval.[35])

S tím souvisí jiná, dosti nesnadná otázka, jak dalece působí právoplatnost správních rozhodnutí proti osobám, které sice nebyly přímo stranami v jednání súčastněnými, které však v tom neb onom směru možno pokládati za nástupce v práva té neb oné ze stran súčastněných. Kdežto konstitutivní akty — arciť předpokládajíc vždy formalnou platnost jejich — působí absolutně,[36]) nelze naší otázku pro akty deklaratorní s všeobecného stanoviska zodpověděti. Nepopřeno arciť jest, že při sukcessi universální působí nález i proti nástupci;[37]) naproti tomu bude při sukcessi singulární pečlivě rozeznávati a připustiti praejudicialní účinek proti nástupci toliko tenkráte, týká-li se praejudicium vlastníka neb požívatele nějaké věci jako takového, v kterémžto případě jim vázáni jsou i ti, kdož své právo k téže věci od něho odvozují.[38])

příslušným. Nikdy nemůže tedy účinky rei judicatae míti nález, jenž vydán byl úřadem nepříslušným. Opačný náhled projevil však říšský soud v nálezu svém ze dne 27./7. 1878, *Hye* č. 164, odmítnuv přezkoumati disciplinarní nález, proti úředníku vynesený (jehož se v rozepři o výši požitků jako praejudicialního bylo dovoláváno) též co do příslušnosti kommisse, která nález byla vynesla. Tentýž názor prosvítá i z důvodů nálezu téhož soudu ze dne 22./1. 1879, *Hye* č. 178, jímž odmítnuto bylo zkoumati, zda-li úřad správní, jenž povolil zřízenci státnímu kvinkvenálku přes míru, zákonem připuštěnou, k tomuto povolení byl příslušným. Proti zásadě těmto rozhodnutím v základ položené ozval se již *Bidermann* v Jur. Bl. 1879 č. 7. str. 84. Srv. i mé »Spory o příslušnost mezi soudy a úřady spravními« I. str. 145 a 146, pak nálezy správního dvoru soudního ze dne 13./6. 1884 a 8./3. 1888, *Budw.* č. 2167 a 3977.

[35]) K tomu poukázal jsem již v Hartmannově »Zeitschr. für Gesetzgebung und Praxis« I. (1870) str. 126. Srv. i *Bernatzik* n. u. m. str. 212.

[36]) Nález expropriační, konsens stavební působí též proti každému nástupci v držení věci dotčené, výhradná oprávnění živnostenská obmezují i ty, kdož třeba teprv později původním způsobem živnostenských práv nabyli. Srv. i *Stengel* n. u. m str. 793 a *Löning*, jenž n. u. m. str. 63 právem touží na to, že nauka o nastoupení ve veřejná práva a veřejné povinnosti doposud nebyla s dostatek spracována.

[37]) Zásada v § 347 ob. zák. obč. vyslovená týká se, jak vůbec uznáno, též poměrů veřejnoprávných, jichž zůstavitel byl účastníkem.

[38]) Tak působí zajisté klassifikace pozemků při úpravě pozemkové daně i proti pozdějším držitelům těchto pozemků: nález o užívání statku obecního působí i proti pozdějšímu držiteli oprávněné nemovitosti, ač nejde-li o osobní práva užívací (sr. nál. správn. dv. soudn. ze dne 23./11. 1885, *Budw.*, Erkennt nach § 6 č. 287); výrok o realní povaze oprávnění živnostenského působí i proti nástupcům v držení súčastněných realit (tak nál. spr. dv. soudn. ze dne 29./4.

IV.

Ve směru objektivném naznačuje se obyčejně účinek pře rozsouzené v ten smysl, že vyloučena jest jinaká úprava tétéž věci, které se týkal nález dřívější. S hlediska povšechného nelze o tom mnoho pověděti, poněvadž vše záleží na utváření poměru konkrétného, zda vskutku se jedná o záležitost jednu a tutéž. Toliko negativně možno říci, že změna zákonných předpisů, jimiž ten který poměr jest ovládán, o sobě nikdy nemůže zavdati podnět k opětnému uvažování o konkrétní úpravě téhož předmětu, poněvadž se nový zákon netýká práv nabytých, aniž právoplatně upravených poměrů, leč by opak toho byl v něm výslovně stanoven. Je-li však tomu tak a domahá-li se kdo nové úpravy na základě takové výhrady zpětného účinku nového zákona, jde právě o věc novou, které se dřívější nález netýkal a nemožno pak ovšem takové žádosti odporovati námitkou pře rozsouzené.

Mnohem větší nesnáze působí pozdější změna skutkových poměrů, které rozhodnutí jsou resp. byly základem neb aspoň možnost jinakého nazírání na tyto poměry následkem objevení se nových průvodů. V posléze dotčeném směru souvisí naše otázka úzce s otázkou jinou, zákonodárstvím rakouským neupravenou, totiž s tím, zdali a za jakých podmínek jest v právu správním možnou restituce ob noviter reperta. Naše praxe přisvědčuje bez rozpaků k této otázce, při čemž v plném souhlasu s inkvisitorní povahou řízení správního považuje za zcela nerozhodnou okolnost, zda nově přivedené průvody neb skutkové okolnosti byly tou kterou stranou v dřívějším řízení třeba úmyslně zamlčeny čili nic. Věc komplikována ještě tím, že se pravidelně ani neprovádí samostatné judicium rescindens, ačkoliv by již otázka příslušnosti jednotlivých instancí k takovému rozlišování měla zavdati podnět.[39]) Tak stává se, že se prostě při nastalých změnách druhu zde dotčeného táž věc znovu na úřad vznáší a že tento pak vzhledem k zásadě volného uvažování průvodů, prý v řízení správním platnosti docházející, volně se usnáší, lze-li vzhledem k změněnému podkladu skutkovému dřívější rozhodnutí ještě za závazné pokládati[40]).

r. 1887, *Budw.* č. 3849 a ze dne 30./12. 1892, *Budw.* č. 6977). Naproti tomu nepůsobí nález v záležitosti osvobození od mýta silničného vynesený proti novému nájemci mýta, jenž v dřívějším řízení neměl účastenství. (Srv. nál. sp. dv. soudn. ze dne 24./2. 1891, *Budw.* č. 5771). Srv. o této nauce i *Bernatzik* n. u. m. str. 168 a násl. *Tezner* Handbuch str. 343 a násl.

[39]) Neb judicium rescindens náleží dle povahy věci oné instanci, která vynesla nález, o jehož zmaření se jedná, kdežto judicium rescissorium náleží povždy zahájiti při instanci první.

[40]) Srv. mimo jiné nálezy správního dvoru soudního ze dne 3./4. 1884, 7./11. 1885, *Budw.* č. 2082 a 2281, pak ze dne 11./5. 1885, *Budw.* Erkennt. nach § 6. č. 271.

Při úkonech povahy konstitutivné, na které se, jak jsme seznali, zásady o významu rei judicatae vůbec nehodí, není ovšem nižádné závady, by petit, úřadem právoplatně zamítnutý kdykoliv byl obnoven, třeba se v mezičasí skutkové poměry ani za mák nezměnily.[41])

Na konec chceme ještě dotknouti se otázky, též v literatuře civilního práva velesporné, zda totiž rem judicatam tvoří toliko enunciat správního nálezu, neb zdali stejný význam přičísti jest též důvodům, nálezu třeba připojeným? Soudní řád ze dne 1. srpna 1895 rozhodl ve svém § 411. tuto kontroversi ve smyslu prv zmíněném[42]) a neshledáváme dostatečných příčin hájiti pro správní právo náhled opačný[43]).

Arciť působí zde nesnáze okolnost, že jednak v řízení správním není ani obligátorně předepsáno, připojovati nálezům důvody rozhodovací, a že dále, kde se tak děje, rozdělení látky mezi enunciat a důvody neděje se vždy správně a dle určité vodící zásady. Tu nezbývá, než přičísti význam rei judicatae toliko úpravě věci samé, tudiž nikoliv zodpovědění otázek praejudicialních[44]), při čemž na zevnějším zařadění příslušných vět (zdali v záhlaví neb do odstavců, odůvodnění obsahujících) nijak nezáleží.

Byl-li spojen v jediný výrok akt konstitutivní s rozhodnutím, právomocí schopným n. př. koncesse stavební neb udělení nějaké koncesse se zamítnutím námitek třeba proti přípustnosti povolení s právního hlediska vznesených, možno ovšem

---

[41]) Srv. však o záležitosti zřízení nové školy vynesený nález správního dv. soudn. ze dne 19./12. 1886, *Budw.* Erkennt. nach § 6, č. 320. Jen značnými kolkovými neb kommissními poplatky dalo by se zameziti zbytečné obtěžování úřadů opětným podáváním odmítnutých žádostí druhu řečeného.

[42]) Modifikace této zásady (když žádáno bylo za praejudicialní nález o sporném poměru právním v průběhu rozepře, pak když jde o námitku kompensace, žalovaným vznesenou) nemají pro řízení správní významu.

[43]) V ten smysl srv. i nálezy spr. dv. soudn. ze dne 28./2. 1885, *Budw.* č. 2429 (odmítnuto vejíti ve stížnost, pokud se obrací toliko proti důvodům nařízeného rozhodnutí); 15./5 1885, *Budw.* č. 2563 (zamítnuta stížnost, dovolávající se dřívějšího praejudikatu, poněvadž nové rozhodnutí odporovalo sice důvodům, nikoliv ale enunciátu dřívějšího rozhodnutí) a ze dne 12./6. 1885, *Budw.* č. 2607 (vyslovena zásada, že při administrativním rozhodnutí, jež přesně odděluje tenor a důvody, toliko onen pro otázku rei judicatae jest rozhodující). Jiného náhledu *Bernatzik* n. u. m. str. 166. Nedosti jasně *Tezner* Handbuch str. 356, *Stengel* n. u. m. str. 794 a *Stein* n. u. m. str. 27. Správný náhled hájí *Löning* n. u. m. str. 3, 54—59.

[44]) Při tom nelze ani činiti rozdílu, nenáležejí-li praejudicialní otázky jinému oboru, o němž by, kdyby ex professo dospěly k rozhodnutí, rozhodující úřad nalezati nebyl ani příslušným. Že zodpovědění takových praejudicialních otázek (k nimž mimo zvláštní zákonnou výhradu rozhodující úřad též jest oprávněn) nemůže míti účinky pře rozsouzené, rozumí se samo sebou, poněvadž praejudicium předpokládá vždy kompetenci úřadu, který je vynesl. To uznává i *Bernatzik* n. u. m. str. 231 shledávaje v tomto případě neprávem výjimku z domnělého pravidla pravoplatnosti praejudicialních výroků vůbec.

účinky rei judicatae přičísti toliko výroku posléze zmíněnému, poněvadž takové nahodilé spojení na podstatě věci ničehož nemění.

Další komplikace nastávají v otázce právomoci důvodů rozhodovacích ze zvláštní úpravy předlitavského soudnictví správního. Bylo-li totiž nějaké rozhodnuti zrušeno správním dvorem soudním, jest dle § 7. odst. 2. zákona ze dne 22. října 1875 č. 36 ř. z. pro rok 1876 úřad správní, jemuž pak náleží u věci další opatření činiti, vázán právním názorem, kterým veden byl správní dvůr soudní při rozhodnutí svém. Totéž platí však dle správného názoru i vzhledem k rozhodnutím říšského soudu, vyneseným o stížnostech vedených do porušení politických práv ústavou zaručených[45]). Jelikož však dotčený právní názor není patrný z enunciatu rozsudku správního dvoru soudního resp. říšského soudu, nýbrž toliko z důvodů nálezu připojených, nezbývá arciť než přičísti v tomto případě význam rei judicatae též důvodům rozhodovacím potud, pokud se týkají úpravy věci, o kterou při nálezu šlo, a nikoliv snad toliko otázek praejudiciálních, které s touto úpravou souvisejí toliko jako článek v řetězu logických konklusí, vedoucích k výroku meritálnímu.

Nejednotnost úrazového pojištění.*)

Podává Dr. *Lev Winter.*

Rakouský zákon o pojišťování dělnictva pro případ úrazu ze dne 28. prosince 1887. č. 1. ř. z. na rok 1888 spracován byl celkem dle původního zákona o úrazovém pojišťování dělnictva v říši německé ze dne 6. července 1884. Plným právem však náš zákon úrazový odchýlil se od svého německého vzoru hlavně ve dvou směrech, ve dvou zásadních otázkách: Jednak v tom, že nepřijal německý system rozvrhovací, nýbrž že hradí potřebu úrazových pojišťoven systemem kapitálovým, uhražovacím, jenž jednak poskytuje větší záruku pro to, že úrazové pojišťovny budou moci dostáti svým povinnostem, jednak udržuje příspěvky pojistné stále na stejné výši, a nesvaluje břemeno pojistné s dneška na pokolení budoucí. Za druhé uchýlil se náš zákon od německého zákona úrazového, přijav na místo německého pojišťování společenstevního pojištění na podkladě territoriálním.

[45]) Srv. mé Rak. právo ústavní sv. III. § 242.

*) Za laskavé opatření materiálu k této studii děkuji obč. *V. Černému*, členu představenstva úrazové pojišťovny dělnické pro království české v Praze, *J. Roušarovi*, sekretáři Odborového sdružení československého v Praze, *A. Míčkovi* a *V. Halíkovi*, obvodním důvěrníkům Odborového sdružení na Kladně resp. v Plzni a *J. Karpasovi*, redaktoru časopisu »Železniční zřízenec« na Žižkově.

Uzákonění této druhé úchylky od zákona německého bylo odůvodněno různými závažnými momenty a sice jak rázu ryze hospodářského, tak rázu politického. Musilo se totiž přihlížeti k okolnosti, že různé obory našeho průmyslu nejsou ještě s dostatek vyvinuty; že v nich není zaměstnán tak veliký počet dělnictva, aby mohlo býti při něm pomýšleno na pojišťování na vzájemnosti se zakládající a předpokládající veliké množství pojištěnců; leda že by se na odboru tom vyžadovaly větší oběti finanční než na odborech jiných, čímž odbory průmyslové samy sebou již slabé, měly by v cestě o jednu překážku svého rozvoje více. Neméně vážně bylo nutno všimnouti si obtíží, jaké by byly spojeny s pojištěním společenstevním, při němž by v každém odboru anebo aspoň v odborech příbuzných bylo nutno zahrnouti celou říši, kdyžtě musilo by se dbáti naší veliké různosti jazykové, které v Německu neznají. A v tomto případě z otázky jazykové velice snadno mohla by se vyvinouti otázka třídní.

Bylo tedy na základě § 9. zák. úr. a vyhlášky ministerstva vnitra ze dne 22. ledna 1889. č. 11. ř. z. po vyslechnutí poradního sboru pojišťovacího, dle § 49. úr. zák. zřízeného, a po vyslechnutí dobrého zdání výborů zemských, zřízeno sedm territoriálních úrazových pojišťoven dělnických a sice: v Praze pro Čechy, v Brně pro Moravu a Slezsko, ve Lvově pro Halič a Bukovinu, ve Vídni pro Dolní Rakousy, v Salzburku pro Horní Rakousy, Salzburk, Tyroly a Vorarlberk, ve Štýrském Hradci pro Štýrsko a Korutany a v Terstu pro Krajinu, Přímoří a Dalmacii.

Tato jednotnost úrazového pojištění založená na principu teritoriálním není však do důsledku provedena. Zákon o úrazovém pojištění sám do zásady té učinil několik průlomů, které jsou mnohdy značné důležitosti, a které mají dalekosáhlejší účinky, než snad na první pohled se zdá.

I.

Dokud u nás nebylo nuceného pojištění dělnictva pro případ úrazu, jakož i dosud v těch oborech, na které zákon o pojišťování úrazovém se nevztahuje, byl resp. jest dělník proti škodám, jež mu jsou způsobeny úrazem, chráněn jedině všeobecnými předpisy zákona občanského o závazcích k náhradě škody z činů nedovolených. Výjimkou v tom ohledu lépe postaveni byli zřízenci železniční, kteří aspoň do jisté míry chráněni byli zákonem ze dne 5. března 1869. č. 27. ř. z. o ručení podniků železničních za poranění osoby nebo usmrcení vzniklé nehodou na železnici. Obecné předpisy o náhradě škody jsou ovšem dělníkovi jen velmi málo na prospěch, což jest zcela přirozeno, poněvadž byly vypracovány za zcela jiné doby a pro zcela jiné poměry. Na základě § 1295. všeob. zák. obč. jest téměř nemožností, aby dělník domohl se na svém zaměstnavateli náhrady škody způsobené úrazem. Úrazy při práci v továrně, v dílně stanou se přece pravidelně jenom náhodou, tak že není možno někomu dokázati nějaké zavinění, a — casum sentit dominus (§ 1311.

všeob. zák. obč.). Nicméně přirozenoprávní cit, probouzející se v dělnictvu v přímém poměru se stoupáním jeho uvědomění třídního, nemohl pochopiti, že zaměstnavatel, jenž třebas po dlouhou řadu let užíval dělníkovy síly pracovní, byl by jenom tenkrát povinen postarati se nějakým způsobem o dělníka v závodě jeho úrazem při práci zmrzačeného a výdělku zbaveného, když bylo by možno dokázati mu vinu, anebo aspoň culpam in eligendo, aby potud ručil také za své zřízence (§ 1315. všeob. zák. obč.). Tento přirozenoprávní cit mas lidových, neznající spletenou síť klausulí zákonných, spoléhající však s nezlomnou věrou v nějakou vysněnou ideální spravedlnost, hnal při každém vážnějším úrazu, zvláště však při úrazech, jež měly za následek smrt anebo trvalou nebo aspoň delší dobu trvající neschopnost ku práci, poraněného resp. jeho pozůstalé k žalobě proti zaměstnavateli o náhradu škody a placení bolestného. Bylo to tím přirozenější, čím pevněji bylo dělnictvo přesvědčeno, že zaměstnavatel nedbal oněch opatření, jichž zavedení ukládaly mu předpisy vydané na ochranu bezpečnosti těla a zdraví dělníkův. Ovšem výsledek v pravidelných případech byl téměř vždy týž: žaloba dělníkova byla zamítnuta.

Pro zaměstnavatele však každé vítězství v takovém sporu bylo vítězstvím Pyrrhovým. Dle starého řádu soudního spor o náhradu škody mohl se vléci hezky dlouho, a stál zaměstnavatele mnoho peněz. Na nějakou náhradu nákladů soudních od dělníka ve sporu podlehnuvšího nebylo ovšem ani pomyšlení. Dělník pak požívající práva chudých nemusil se obavou před velikými výlohami procesními dáti zastrašiti; dělník byl vlastně ke sporu tomu přímo donucován, když‌tě úspěch v něm byl poslední jeho nadějí. Dle statistiky v letech osmdesátých v Německu sestavené bylo 88% všech žalob podaných dělníky proti zaměstnavatelům o náhradu škody způsobené úrazem, zamítnuto. Ale jednak zbývajících 12%, jednak škody, zaměstnavatelům i při příznivém pro ně výsledku sporu vznikající, nutily zaměstnavatele ohlédnouti se po prostředku, pomocí kterého by se škodám těmto vyhnuli. Prostředkem tím bylo soukromé pojišťování dělnictva. Někdy to bylo vlastně jenom pojištění zaměstnavatele, neboť podobný pojišťovací ústav vyplatil důchod poraněnému dělníkovi, resp. jeho pozůstalým pouze tenkráte, když by byl měl zaměstnavatel sám jej platiti, tedy pravidelně po řádně provedeném procesu. Ale již zde bylo postavení dělníkovo poněkud aspoň usnadněno, poněvadž zaměstnavatel, když nešla náhrada škody z jeho vlastní kapsy, snáze přiznal nějaké svoje zavinění anebo i culpam in eligendo, než kdyby byl měl platiti sám. (Podobnou smlouvu mají na př. elektrické podniky král. hlav. města Prahy s jedním pojišťovacím ústavem v Praze.) Různí zaměstnavatelé však, v jichž závodech úrazy byly častější, pojišťovali svoje dělníky u podobných ústavův i pro případ úrazu nikým nezaviněného, a obyčejně aspoň z části sami také přispívali ku premiím pojistným.

Když tedy počalo se u nás jednati o zavedení obligatorního pojišťování pro případ úrazu, bylo se obávati, že by zaměstnavatelé, očekávajíce

brzké jeho uzákonění, nechtěli již podobné smlouvy s pojišťovacími ústavy uzavírati, a že dělnictvo až do uzákonění úrazového pojištění opět bude úplně bez ochrany. Aby tedy zaměstnavatelé, kteří dosud svoje dělníky pojišťovali, od toho neupustili, a aby zaměstnavatelé smluvami podobnými vázaní ještě na delší dobu neutrpěli škody eventuelním dvojím pojištěním, bylo pojato do § 61. zák. úr. ustanovení přechodní, že úrazová pojišťovna zřízená na základě § 9. nebo § 58. úr. zák. vstoupí v podobné smlouvy uzavřené před 1. březnem 1886, pokud ještě neuplynula doba, na kterou byly uzavřeny, tím způsobem, že úrazová pojišťovna sama bude platiti premie místo zaměstnavatele, na druhé straně však že pojišťovací ústav bude vypláceti úrazové pojišťovně ty obnosy, které by měl platiti pojištěnci na základě smlouvy pojišťovací následkem nastalých úrazů podnikových. Totéž ustanovení obsahuje článek IV. zák. ze dne 20. července 1894 č. 168. ř. z. o rozšíření úrazového pojištění, který dobu uzavření smlouvy stanoví na den 1. listopadu 1893. Ovšem platí tato výjimečná ustanovení jenom tenkrát, když dotyčný zaměstnavatel oznámil takovou smlouvu pojišťovací příslušnému úřadu politickému a předložil mu pojistku ve třech měsících potom, co zákony citované vstoupily v platnost. Obsahuje-li však podobná pojišťovací smlouva klausuli, že má býti pokládána za mlčky obnovenu, nebyla-li vypověděna v době určité před uplynutím času, na který byla uzavřena, tedy jest tato obnovená pojišťovací smlouva smluvou novou, a úrazová pojišťovna může vstoupení v takovou smlouvu odepříti (nález správního dvoru soudního ze dne 27. listopadu 1891. č. 6271. sbírky Budwińského a j.).

Celkem však dnes má přechodné ono ustanovení již význam nepatrný, poněvadž — jsou-li vůbec ještě jaké podobné smlouvy pojišťovací v platnosti — bude jich již velmi málo a v nejbližší době musí vymizeti. Také dělník není na nich přímo interessován, neboť — třebas o tom v zákoně úrazovém není nic výslovně ustanoveno — dělník se svým nárokem obrátiti se může vždy přímo na úrazovou pojišťovnu, a bylo resp. jest její věcí, aby se hojila na pojišťovacím ústavě, jsou-li tu potřebné k tomu dle smlouvy podmínky.

II.

Daleko důležitější však než přechodné ustanovení § 61. úr. zák., jest ustanovení § 58. úr. zák., které naprosto nemá významu přechodného. Ačkoliv přijal náš zákon zásadu territoriálního pojištění, přece ponechal principu společenstevního pojištění široká zadní dvířka.

Mohl-li tehdejší ministeriální rada Dr. Steinbach, který jako zástupce vládní zastával osnovu zákona úrazového v poslanecké sněmovně, prohlásiti o § 1. úr. zák., že jest výsledkem kompromisu nejrůznějších zájmův, možno s týmž právem říci o § 58. úr. zák., že jest výsledkem kompromisu nejrůznějších politických stran. V původní osnově vládní bylo totiž pomýšleno na zřízení úrazové pojišťovny pro každý obvod obchodní a živnostenské komory. Většině výboru živnostenského, kterému

osnova ta po prvním čtení dne 7. prosince 1883. byla přikázána, zdál se obvod ten příliš malý. Vedle toho minorita výboru — německá levice, tehdy v oposici se nacházející — chtěla, aby úrazové pojištění u nás bylo i ve vnější organisaci přizpůsobeno úrazovému pojištění v Německu, i vyžadovala pojištění společenstevní. V minoritní zprávě podané poslanecké sněmovně dne 24. února 1885. poukazuje se zejména k tomu, že Štýrsko, Korutany, Krajina, Přímoří, Tyroly, Vorarlberk a Dalmacie dohromady mají jenom 1109 podniků, podléhajících dle § 1. osnovy vládní úrazovému pojištění, se 63.449 dělníky, jež bude nutno pojistiti — tedy že všechny ty země dohromady neposkytly by tolik členstva úrazové pojišťovně territoriální, tolik by jí mohl poskytnouti jediný průmysl bavlnický v Rakousku. A vyjme-li se z toho počtu Štýrsko, zbude dokonce jenom 628 podniků s 39.804 dělníky. Podobně Halič a Bukovina měly dle výpočtu minority jenom 1098 podniků s 16.866 dělníky podléhajícími úrazovému pojištění. Minorita dále uváděla pro svůj návrh, že v territoriálních úrazových pojišťovnách vyvine se záhy duch bureaukratický, který vzbudí nedůvěru lidu k ústavům těm. A jak ani jinak nebylo možno: otázka ta dostala i nátěr politický, když většina výboru živnostenského změnila osnovu vládní v tom smyslu, že učinila podkladem organisace pojišťoven nikoli obvody obchodních a živnostenských komor, nýbrž obvody zemí.

Aby však princip majoritou přijatý byl v zákoně vysloven, a aby i minoritě bylo vyhověno, byl do osnovy vládní vsunut § 58. následujícího znění:

»Spojí-li se větší počet podnikatelů závodů pojišťování podléhajících, ať již náležejí obvodu jedné úrazové pojišťovny či obvodům několika pojišťoven, aby úrazové pojištění v tomto zákoně předepsané zřízením zvláštní úrazové pojišťovny sami předsevzali, může ministrem vnitra po vyslechnutí dotčených úrazových pojišťoven, jakož i pojišťovací rady v § 49. úr. zák. uvedené, dáno býti k tomu svolení za následujících podmínek:

1. když předložený návrh stanov obsahuje ustanovení, že osoby v oněch závodech zaměstnané, pokud podléhají úrazovému pojištění, jsou proti následkům úrazu aspoň v té míře pojištěny jako v tomto zákoně, a že se na nich nevyžadují větší příspěvky než podle tohoto zákona jest to dovoleno;

2. když vyloučením závodů žadatelův ze svazku dotčených úrazových pojišťoven není ohrožena trvalá schopnost těchto dostáti všem závazkům;

3. když nová pojišťovna, již žadatelé míní zříditi, v každém směru dá očekávati plnou jistotu, že bude moci splniti všechny povinnosti naproti pojištěným.«

Živnostenský výbor původně mluvil v první větě o »závodech stejnorodých nebo hospodářsky příbuzných«; slova ta však později vypadla, takže pouze z nadpisu §§ 57.—59. úr. zák. dovídáme se, že tu

jde o úrazové pojišťovny společenstevní, kteréhož názvu text zákona nikde neužívá.

Poněvadž však majorita těmto na ní vlastně vylákaným pojišťovnám společenstevním valně nevěřila, dala hned v § 59. úr. zák. ministrovi vnitra moc, aby společenstevní úrazovou pojišťovnu zrušil, nebude-li poskytovati žádané jistoty. Mimo to však přikázala, že společenstevní úrazová pojišťovna, jakmile stanovila stabilní rentu poraněnému nebo jeho pozůstalým, musí ji ihned kapitalisovati, a kapitál zaslati territoriální úrazové pojišťovně, v jejíž obvodě se nachází. Tato pak sama rentu pojištěnci vyplácí. Jest zcela snadno pochopitelno, že s ustanovením tím nebyly valně spokojeny úrazové pojišťovny territoriální, neboť v jejich rozvahách kapitál jim odevzdaný tvořil jenom průběžnou položku; ony měly sice práci s vyplácením renty, ale neměly z toho nijakého užitku. I žádaly, aby ustanovení to bylo zrušeno. Těmto přáním bylo vyhověno článkem IX. zákona ze dne 20. července 1894. č. 168. ř. z. aspoň ohledně těch společenstevních úrazových pojišťoven, které mají více než 50.000 členův.

Výjimka tato měla úplně osamostatniti společenstevní úrazovou pojišťovnu rakouských železných drah ve Vídni.

Zřízenci železniční ovšem byli jenom ve skrovné míře pojištěni pro případ úrazu. Vztahovaloť se pojištění to dle § 2. úr. zák. na železniční závody jenom tenkrát, byly-li integrující částí nějakého podniku pojištění podléhajícího, a jako taková výhradně tomuto podniku věnovány. Jinak byli pro případ úrazu pojištění jenom ti zřízenci železniční, na které se vzhledem k jich zaměstnání mimo vozbu nevztahoval zákon ze dne 5. března 1869. o ručení. Vláda ovšem musila uznati oprávněnost námitek proti tomuto stanovisku pronášených a dokazujících, že o nějakém ekvivalentu úrazového pojištění při zákonu o ručení nemůže býti ani řeči, když-tě jednak vždy téměř nutno vymáhati rentu dlouho trvajícím, nákladným a pochybným procesem, jednak nejsou pojištěny případy neodvratitelné moci vnější, zavinění osoby třetí anebo zavinění poraněného samotna. Ale chtějíc míti uzákoněnu aspoň osnovu, vláda prohlašovala, že pokládá celou osnovu jenom za zkušební kámen, že proto sáhla nejprve tam, kde pomoci bylo nejvíce zapotřebí, a že záhy na základě zkušeností, jichž se při tomto zákoně nabude, přikročí k rozšíření zákona úrazového.

Za takových okolností uzákoněn byl § 2. zák. úr.

Zákon sotva ustoupil v platnost, a již železné dráhy použily § 58. úr. zák. Podáním ze dne 27. září 1888. č. 9410. c. k. generální ředitelství rakouských státních drah zažádalo u c. k. ministerstva vnitra za povolení ku zřízení zvláštní úrazové pojišťovny a předložilo její stanovy. Pojišťovací rada byvši požádána o dobrozdání, souhlasila. Úrazové pojišťovny v Praze, v Brně a v Terstu ničeho nenamítaly; ostatní však namítaly, že by vyloučením celé řady pojištěnců značně utrpěly, i žádaly, aby ministerstvo žádaného povolení neudělilo.

Výnosem ze dne 18. září 1889. č. 16.992. ministerstvo vnitra však ku zřízení společenstevní úrazové pojišťovny železných drah svolilo, když v předběžných poradách železné dráhy slíbily, že zřídí pro nepojištěné své zřízence zvláštní pensijní ústav během jednoho roku. Tomuto závazku dráhy železné dostály aspoň potud, že předložily do roka stanovy takového ústavu; zároveň však projevily názor, že bylo by lépe, aby zákonem jim bylo dovoleno, přistoupiti k některé úrazové pojišťovně se všemi zřízenci dobrovolně. Nebyl tedy pensijní ústav původně zamýšlený zřízen, a vláda pojala do osnovy zákona o rozšíření úrazového pojištění, kterou dne 3. listopadu 1891. předložila sněmovně poslanecké, ustanovení, kterým umožněno jest dobrovolně všechny zřízence pojistiti, i jmenovala při tom výslovně železné dráhy.

Sněmovna však šla dále a podrobila železné dráhy pojištění povinnému v čl. I. odst. 1. zák. o rozšíření. Poněvadž nyní zákon nému pojištění podléhá daleko největší část personálu drah, nebylo by to již stálo za to, pro malý počet zbývajících osob zřizovati zvláštní ústav. Železné dráhy přijaly tedy i tyto své zřízence, kteří zákonnému pojištění nepodléhají, za členy společenstevní úrazové pojišťovny (§ 2. lit. B odst. 2. a § 3. odst. 2. stanov. společ. úr. pojišť.). Ovšem stalo se tak s důležitou výhradou. Tyto osoby mohou býti totiž dle § 17. stanov z pojištění vyloučeny, usnese-li se na tom při valné hromadě dvoutřetinová většina v kurii delegátův, jmenovaných podniky železničními, a representují-li delegáti při hlasování přítomní aspoň tři čtvrtiny všech delegátův, kteří v této kurii mají právo hlasovací. O návrhu na tuto změnu stanov delegáti pojištěnců návrhem tím dotčených práva hlasovacího nemají. Železné dráhy mohou tedy takto, kdykoliv jim libo, zrušiti slib ministrovi nezávazně daný.

Jak se ani u dítka kompromisu nedá jinak mysliti, jest § 58. úr. zák. polovičatý. Nepřikázal totiž, že když jednou již ku zřízení společenstevní úrazové pojišťovny dojde, má býti členství v ní pro všechny závody dotyčného oboru závazno. A možno li uváděti proti tomuto poněkud šablonovitému vyřízení věci různé námitky u jiných oborův, jistě nemohou býti proneseny proti požadavku obligatorního členství při společenstevní úrazové pojišťovně železných drah. Vždyť vláda opírala se při projednávání původního zákona úrazového rozšíření úrazového pojištění na železniční zřízence z toho důvodu, že není možno vtěsnati do territoriálních úrazových pojišťoven podniky železniční rozložené v území různých pojišťoven; že jest obtížno v territoriální úrazové pojišťovně pojistiti lidi, jichž působnost není nijak místně obmezena; a obtíže tyto se ještě zvětšily, když zákon rozšiřovací některým druhům železničních zřízenců vyměřil rentu zcela jinak než zákon původní. Všechno tedy mluvilo pro obligatorní členství železných drah ve zvláštní úrazové pojišťovně, odpovídající individualitě tohoto odboru; i příslušný iniciativní návrh byl podán. Přes to k tomu nedošlo.

A tak dnes můžeme konstatovati, že členy společenstevní úrazové pojišťovny jest 40 podniků železných drah a 273.856 zřízenců želez-

ničních. Poněvadž však u všech železných drah v Rakousku bylo zaměstnáno r. 1899. 282.992 pojištěných osob, tedy plyne z toho, že 9136 osob u železných drah zaměstnaných a úrazovému pojišťování podléhajících nebylo pojištěno u společenstevní úrazové pojišťovny železných drah. Pro tyto dělníky vznikají z toho různé stinné stránky. Není nejmenší vadou nejednotnosti našeho úrazového pojištění ta okolnost, že dělník neví, kam má se obrátiti, přihodí-li se mu úraz. Zde však padá hlavně na váhu, že dělníci u společenstevní úrazové pojišťovny nepojištění, ač u železných drah zaměstnaní, nepožívají těch výhod, kterých požívají členové tohoto ústavu. Výhody ty jsou dvojího druhu: jednak vliv na správu, jednak v některých případech vyšší procento renty. Že pak vliv na správu úrazové pojišťovny není nijakým statkem abstraktně ideálním, nýbrž že promítá se ve zcela konkretní přiznávání či odepírání důchodu atd., leží na bíle dni.

Stanovy společenstevní úrazové pojišťovny, podléhajíce státnímu schválení, musí se celkem shodovati s ustanoveními zákona úrazového. Ale § 58. úr. zák. opravňuje ministerstvo vnitra k povolení odchylek od předpisů zákonných, pokud zvláštními poměry jsou odůvodněny. Ve stanovách úrazové pojišťovny železných drah povolil pak ministr vnitra následující podstatné úchylky.

Kdežto dle § 12. zák. úr. (§ 10. stanov pražské úrazové pojišťovny) představenstvo úrazové pojišťovny skládá se ze stejného počtu zástupců zaměstnavatelův, zástupců dělnictva a osob jmenovaných ministrem vnitra po vyslyšení dotyčného výboru zemského — představenstvo úrazové pojišťovny železných drah jest tohoto vlivu vlády zcela prosto. Dle § 20. stanov schválených výnosem ministerstva vnitra ze dne 11. prosince 1894. č. 31.618 představenstvo ústavu skládá se z 18 členů, z nichž po 9 volí zástupci zaměstnavatelstva a zástupci zřízencův. Volba jest omezena poněkud tím, že všichni členové představenstva musí bydleti ve Vídni nebo v policejním rayonu vídeňském; dále pak tím, že samostatné lokální dráhy, jakož i každá dráha, jejíž pojištění členové měli roční příjem větší než 10 milionů korun, musí míti v představenstvu aspoň po 2 zástupcích, z nichž aspoň jednoho volí zřízenci, druhého dráha. Dle § 23. stanov jest představenstvo schopno usnášeti se, jest-li přítomno aspoň 10 členův; dle § 24. stanov jest k usnesení zapotřebí absolutní většiny všech přítomných. Když tedy zástupci dělnictva řádně docházejí do schůzí představenstva, a jsou-li solidární, nemůže se představenstvo proti vůli jejich na ničem usnésti. Rovněž mohou zástupci dělnictva zmařiti jakékoliv usnesení, kdyby všichni ze schůze představenstva se vzdálili. Ku změně stanov ústavu jest dle § 17. stanov třeba většiny valné hromady kvalifikované a sice tak, že musí býti přítomny v každé kurii nejméně tři čtvrtiny všech delegátů té kurie, a s návrhem na změnu stanov musí souhlasiti aspoň dvě třetiny přítomných. Tedy proti vůli solidárních zástupců dělnictva nemůže býti předsevzata žádná změna stanov.

Kdežto tedy v territoriálních úrazových pojišťovnách zástupci dělnictva jsou vždy v menšině, hlasují-li členové představenstva vládou jmenovaní se zástupci zaměstnavatelův, v úrazové pojišťovně železných drah není možno mluviti o přehlasování: tam nutno se dorozumět, přesvědčit.

Již tento vliv dělnictva nezůstává bez účinku na výši přiznávaných rent a na přiznání renty vůbec. Mimo to však zákon některým kategoriím železničních zřízencův poskytuje zvláštní výhody naproti ostatnímu dělnictvu.

Čl. VII. zákona rozšiřujícího sprostil všechny železniční zřízence povinnosti platiti příspěvky pojistné, když dráhy samy o to žádaly; mimo to zrušil obmezení § 6. zák. úr., dle kterého roční výdělek dělníka nebo úředníka závodního, jenž bere se za podklad výpočtu náhrady škody, obmezoval se na třistanásobný průměrný výdělek denní a na obnos 2400 K. Železniční zřízenci mají býti pojištěni s celým svým ročním výdělkem zahrnujíc v to i nestálé důchody (mílové atd.).

Poněvadž pak zrušen byl pro železniční zřízence zákon z roku 1869. o ručení — vyjímaje ty případy, že zaměstnavatelem úmyslně (§ 46. úr. zák.) nebo zřízenci jeho úmyslně nebo zaviněně (§ 47. úr. zák.) úraz byl způsoben — udělil zákon na podnět panské sněmovny těm železničním zřízencům, kteří by byli mohli činiti nárok na náhradu škody dle zákona o ručení, rentu o polovici vyšší, při trvalém chřadnutí dokonce až do 120% plného ročního výdělku, pozůstalým pak rentu o dvě třetiny vyšší, než jak ji stanoví § 7. úr. zák.

Společenstevní úrazová pojišťovna rakouských železných drah jest jediný ústav, který v Rakousku na základě § 58. úr. zák. byl uveden v život. A sotva asi k jinému podobnému ústavu dojde, když úrazové pojišťovny territoriální tak se již vžily, že není třeba na společenstevní úrazovny pomýšleti, a když mimo to zaměstnavatelům sotva napadne, aby chtěli ručiti za povinnosti zvláštní úrazové pojišťovny jako rukojmí a plátci (§ 59. úr. z.).

Možno tedy celkem tuto výjimku z jednotné zásady territoriálního pojištění pro případ úrazu prohlásiti za výhodu pro dělnictvo, aspoň dle zkušeností dosud nabytých, a dlužno jenom litovati, že společenstevní úrazová pojišťovna železných drah není s to, aby přinutila všechny železné dráhy k přistoupení.

III.

Zcela jiný obraz se nám však naskytne, přihlédneme-li k další výjimce, obsažené v § 57. úr. zák., který zní: »Existuje-li při některém podniku, podléhajícím pojištění, ústav, dle jehož stanov státem schválených osoby v podniku zaměstnané v § 1. naznačené, jsou pojištěny proti následkům úrazů při podniku aspoň v té míře, jako dle ustanovení tohoto zákona, a přispívá-li podnikatel k tomuto ústavu aspoň v té míře, jako by měl přispívati dle tohoto zákona k účelům úrazového pojištění,

jest podnikatel oprávněn žádati, aby podnik jeho nebyl pojat do pojišťovny, jež dle § 9. se zřídí. O žádosti té rozhodne ministr vnitra prozkoumav dotyčný ústav. Žádost ta má býti zamítnuta, když stav jmění anebo rozvaha ústavu neposkytují plnou jistotu pro splnění všech povinností naproti pojištěncům.« Nedůvěřuje však ani těmto ústavům, zákon vyžaduje, aby ihned po určení stabilní renty kapitál její odvedly territoriální úrazové pojišťovně, v jejíž obvodě se nacházejí (§ 59. úr. zák., § 49. stanov pražské úraz. pojišť.).

Úmysl zákonodárce jest zcela jasný. Zákonem úrazovým, který nepřišel bořit, nýbrž tvořit, neměly býti zničeny ústavy již stávající, na jichž zřízení a vžití se byla jistě vynaložena značná péče, pokud při jich stavu majetkovém nebylo se obávati ujmy pojištěncův. Doslov zákona nepřipouští vůbec o tomto úmyslu pochybnosti. Živnostenský výbor poslanecké sněmovny nahradil znění osnovy vládní: »Jest-li s podnikem úrazovému pojištění podléhajícím spojen ústav . . .« přesnějším zněním: »Existuje-li při podniku . . .« I doslov první věty § 57. » . . . aby podnik jeho nebyl pojat do pojišťovny, jež dle § 9. se zřídí«, mluví zcela jasně, že zákonodárce neměl na mysli zakládání nějakých ústavů nových snad ještě po zřízení úrazové pojišťovny territoriální. Proto také § 8. vzorných stanov pro úrazové pojišťovny vydaných ministerstvem vnitra ve shodě s ministerstvy obchodu a financí výnosem ze dne 24. ledna 1889. č. 13. ř. z. mezi těmi případy, kdy podnik podléhající pojištění v territoriální úrazové pojišťovně přestává býti členem této pojišťovny, uvádí sice sub a) 3. případ, když podnik ten zařaděn jest do úrazové pojišťovny utvořené na základě § 58. úr. zák., neuvádí však nikde, že by některý člen úrazové pojišťovny territoriální mohl se dáti pojistiti u ústavu dle § 57. úr. zák. zřízeného. Přes to bylo nutno zakročení správního dvoru soudního, a připomenutí jeho, že § 57. úr. zák., jsa ustanovením výjimečným, musí býti přísně interpretován, a že nesmí býti povoleno zřizování ústavů pojišťovacích, pro něž není v doslovu zákona podmínek (nález ze dne 30. září 1892. č. 6777.).

Vláda sama příliš rigorosně v té věci si nevedla. Tak na př. výnosem ministerstva vnitra ze dne 5. dubna 1890. č. 20.986./89., tedy již v době, kdy zákon úrazový byl v platnosti, schválila zřízení »ústavu pro úrazové pojišťování dělníků, zaměstnaných v závodech podrobených pojištění na knížecích Schwarzenberských statcích v jižních Čechách« se sídlem v Krumlově a analogického ústavu Schwarzenberského v severních Čechách se sídlem v Postoloprtech. Jsou to jediné dva ústavy, zřízené na základě § 57. úr. zák. v obvodě úrazové pojišťovny dělnické pro království České v Praze. Stanovy ústavů těch přesně liší nároky, které poraněný člen ústavu může činiti na základě zákona úrazového, a které na základě smlouvy pracovní resp. řádu služebního. Kdežto dle 11. stanov vyměřuje se zraněnému resp. jeho pozůstalým renta ve shodě s §§ 6. a 7. úr. zák.: § 13. stanov výslovně poskytuje dělníkovi v případě úplné neschopnosti ku práci aspoň 75% jeho výdělku (místo 60% dle

zákona úrazového), při částečné neschopnosti ku práci rentu přiměřeně nižší; vdově nebo vdovci rentu 20%, manželskému dítěti, které nemá jednoho z rodičů 20%, nemá-li oba rodiče, 25% (dle zákona úrazového 15% resp. 20%); nemanželskému dítěti 10%; důchod vdovy a sirotků dohromady nesmí převyšovati 60% důchodu zraněného živitele rodiny (dle zákona úrazového 50%). Mimo to kníže může povoliti zraněnému nebo jeho pozůstalým další podporu (§ 14. stanov). Poněvadž dle § 59. zák. úr. ústav dle § 57. zák. úr. zřízený, musí po konstatování stabilní renty kapitál této zaslati territoriální pojišťovně úrazové, tedy poraněný dostává důchod úrazový, jenž mu přísluší na základě zákona úrazového, od territoriální pojišťovny úrazové v Praze; důchod pak, jenž mu přísluší na základě řádu služebního, dostává od knížecí pokladny toho panství, v jehož obvodě úraz se přihodil (§ 20. stanov). Všechny příspěvky pojistné platí kníže ze svého (§ 7. stanov). Pokladna knížecí vyplácí vdově náhradní příspěvek, i když se znovu provdá (§ 23. stanov); vystěhuje-li se někdo, kdo renty požívá, za hranice Rakouska, dostane za své nároky na náhradní příspěvek z pokladny knížecí jednou pro vždy odbytné, jehož výši určí kníže (§ 24. stanov).

Na první pohled mohlo by se zdáti, že ze Schwarzenberského ústavu pojišťovacího vyplývají pro dělnictvo samé výhody. Čertovo kopýtko těchto ústavů spočívá však v jich správě, která vlastně o nárocích členstva na renty rozhoduje. § 29. stanov dává ovšem pojištěncům ve správě podobné zastoupení, jaké jim poskytuje i § 17. zákona o bratrských pokladnách, totiž zastoupení dvoutřetinové. Správní výbor skládá se totiž ze ředitele panství Krumlovského resp Postoloprtského jako starosty, z důchodního panství jako účetního a ze zvolených členů místního výboru Krumlovského resp. Postoloprtského. Místní výbor pak může býti zřízen v každém závodě, kde zaměstnáno jest aspoň 50 osob, a skládá se vždy z ředitele podniku nebo panství jako starosty a 4 členů zvolených členstvem (§ 34. stanov) relativní většinou při tajném hlasování (§ 36. stanov). Skládá se tedy správní výbor ústavu ze 4 osob volených pojištěnci a ze 2 úředníků panství.

Jest-li však v nejvyšší míře oprávněn stesk hornictva, že volby do představenstev pokladen bratrských nejsou svobodny, a že dělničtí členové představenstva jsou úplně závislí na zaměstnavatelích, oč větší jest tato závislost dělnictva v ústavech Schwarzenberských, dělnictva zemědělského, které nepožívá ochrany, jaké dělnictvu hornickému poskytuje zákon horní, které nepožívá ochrany, jakou ostatní dělnictvo má v živnostenském řádě, které naopak jest stále ještě svíráno těsnými pouty řádu čeledního! Správa ústavu jest úplně bez kontroly veřejnosti, která vůbec všude blahodárně působí, nejvíce však tam, kde jedná se o možný konflikt dvou svářících se zájmů nestejné síly.

Postavení dělnictva v bratrských pokladnách a v těchto ústavech Schwarzenberských do jisté míry jest si podobno: v obou těchto institucích jsou zaměstnavatelé v nejvyšší míře přímo sami hmotně na tom interessováni, aby bylo přiznáváno rent co nej-

méně ve výši co nejmenší. Dělnictvo u ústavů Schwarzenberských jest pak na tom ještě hůře než členové bratrských pokladen. Neboť tito platí aspoň polovici příspěvků, přispívají polovicí také ku krytí rozpočtového deficitu — v ústavu Schwarzenberkově však zaměstnavatel všechno platí sám, jsa zodpověden jako rukojmí a plátce (§ 59. úr. zák., § 16. stanov) za všechny povinnosti ústavu. Ký div, že se cítí býti stranou. Ký div, že úředníci jeho, zastávajíce zájem pána svého, hledí ho zbaviti povinnosti vypláceti přes tu chvíli kapitál za zraněného dělníka territoriální úrazové pojišťovně. Ký div, že proto nárok dělníkův snadno zamítnou, a že dělničtí členové představenstva, kteří mohou každé chvíle býti vypovědění z práce a zbaveni výdělku a výživy, nedovedou se vůli úředníků náležitě vzepříti! Ovšem má poraněný právo z každého nálezu správního výboru odvolati se k rozhodčímu soudu, do kterého volí své dva důvěrníky proti dvěma důvěrníkům výboru; i má naději, že zde bude nárok jeho uznán a renta mu vyplacena následkem nálezu rozhodčího soudu. Ale stačí, aby oba důvěrníci výboru byli proti němu, a aby jeden z nich buď volbou nebo losem byl určen za předsedu rozhodčího soudu — k zamítnutí žaloby.

Tak se stalo, že stabilní renty byly oběma pojišťovacími ústavy Schwarzenberskými přiřknuty roku 1897. v 6 případech, roku 1898. a roku 1899. vždy v 11 případech,[1]) ačkoliv podniky, jež v ústavech oněch jsou zahrnuty, pro svoji zvláštní nebezpečnost jsou klasifikovány průměrným procentem nebezpečí 48 a výše, a jsou zařaděny do VIII. až XII. třídy nebezpečenské.

IV.

Výjimky z jednotnosti úrazového pojištění, o kterých až dosud jsme se zmínili, jsou buď takové, že týkají se jenom poměrně nepatrné části dělnictva, které pak ovšem jsou na škodu; anebo vztahují se sice na veliký počet dělnictva a sice na kategorii velice důležitou, které jsou však na prospěch. Ani to, ani ono není bohužel možno říci o nejdalekosáhlejší výjimce, kterou sankcionoval neblahý »kompromis nejrůznějších zájmův« v § 1. odst. 5. úr. zák. Zahrnuje totiž v platnost úrazového zákona pouze doly na nerosty nevyhražené, citovaný předpis slibuje, že pojištění dělníkův a úředníků zaměstnaných v dolech na vyhražené nerosty a v závodech k nim patřících proti následkům úrazu podnikového bude upraveno zvláštním zákonem. Vyhraženými nerosty jsou pak ve smyslu § 3. všeobecného zákona horního ze dne 23. května r. 1854. č. 146. ř. z. nerosty, kterých jest možno použiti pro jich obsah kovů, síry, ledku, skalice a kuchyňské soli, dále cementové vody, tuha a pryskyřice, a konečně všechny druhy černého a hnědého uhlí.

Tato výjimka jest přímo klasickým dokladem neurčitosti sociální politiky v Rakousku. Původní osnovou úrazového zákona, kterou dne

[1]) Viz zprávy úrazové pojišťovny dělnické pro království České v Praze za příslušná léta.

7. prosince 1883. ministr dr. *Pražák* jako správce ministerstva spravedlnosti předložil sněmovně poslanecké, byly úrazovému pojištění podrobeny všechny doly bez rozdílu. Stanovisko to bylo tak samozřejmé, že výbor živnostenský zplna je akceptoval. Jenom co do způsobu pojištění uchýlil se již tenkrát § 13. osnovy vládní, přijatý jako § 58. v návrhu výboru živnostenského od jednotného pojištění territoriálního, připustiv následující výjimku: »Doly na vyhražené nerosty a závody na základě § 131. zákona horního k nim patřící, při kterých dle předpisů zákona horního zřízeny jsou bratrské pokladny, nemají býti pojaty do úrazových pojišťoven. Pokud však stanovami bratrské pokladny osoby v takovém podniku zaměstnané proti následkům úrazu podnikového nejsou aspoň v té míře pojištěny, jako dle předpisů tohoto zákona, a pokud podnikatel k této bratrské pokladně nepřispívá aspoň takovými příspěvky, jakými by k účelu pojištění dle tohoto zákona měl přispívati, musí dotyčné podpory bratrských pokladen resp. příspěvky podnikatelů nejdéle do jednoho roku po tom, co tento zákon vstoupí v platnost, přiměřenou změnou stanov býti zvýšeny až k naznačeným minimálním obnosům. Kdyby pokladna tuto změnu stanov v uvedené lhůtě neprovedla, anebo vyjde-li na jevo při kontrole bratrské pokladny, kterou má příslušný úřad dozorčí předsevzíti, že stav anebo správa jmění neposkytují jistoty plné pro splnění povinností pokladny naproti pojištěným, pak jest ministr vnitra oprávněn, dorozuměv se s ministrem orby, a pokud jde o doly solné a závody k nim patřící, i s ministrem financí, nařídit pojetí dotyčného podniku do úrazové pojišťovny toho obvodu.«

Vláda dávala tím majitelům dolů do rukou značnou moc; měliť tito nyní na vůli, buď přizpůsobiti bratrskou pokladnu úrazové pojišťovně, anebo když by vzhledem k § 15. osnovy vládní, o němž ihned se zmíníme, viděli v tom pro sebe nebezpečí hmotné škody, dáti pojati bratrskou pokladnu do úrazové pojišťovny territoriální.

Vláda odůvodňovala toto svoje počínání v motivech osnovy následujícím způsobem: »Mohla by se zde vyskytnouti otázka, zdali by vzhledem k § 210. horn. zák., dle kterého k podporování pomoci potřebných horníkův jakož i jich vdov a sirotků mají býti zřízeny pokladny bratrské, a dle kterého každý majitel dolu jest povinen, buď postarati se o zřízení samostatné podobné pokladny u svého závodu, anebo aspoň se svolením horního úřadu spojiti se s jinými majiteli dolů, zdali by také tyto doly a závody dle § 131. zák. hor. k nim patřící neměly býti vyňaty z úrazového pojištění. Vláda však domnívala se, že podobnou výjimku do svého návrhu pojati nemá, poněvadž nynější podpory pokladen bratrských v případě úrazu daleko zůstávají za navrhovanými rozměry úrazového pojištění, a bylo by ve vysoké míře nespravedlivo (unbillig), jednati s horníky ohledně úrazového pojištění jinak, než s ostatními dělníky, ačkoli horníci pravidelně daleko více jsou ohroženi úrazem. V § 13. bylo však vysloveno, že pravidelně má býti úrazové pojišťování horníků prováděno stávajícími pokladnami bratrskými, a jenom tam, kde tyto to odmítnou,

anebo kde by se jim to s ohledem na jistotu pojištěných nemohlo svěřiti, mají býti také doly a závody k nim patřící podřízeny territoriálním úrazovým pojišťovnám. Pak jest možno spojiti jistotu pro pojištěné se zachováním stávajících institucí.«

Z přirozené nedůvěry osnova vládní v § 15., jenž jako § 61. přešel pak do návrhu výboru živnostenského, nařizovala bratrským pokladnám, aby po stanovení stabilní renty vyplatily kapitál její territoriální úrazové pojišťovně, která pak měla rentu vypláceti.

Vláda neměla ovšem s dostatek volné ruce, jsouc do značné míry vázána minulostí, neboť to, co v motivech projevovala, nebylo ani v Rakousku už dávno nijak novinkou. Již roku 1872. vláda uveřejnila »zásady úpravy podpor dělníků hornických,« chtějíc přivoditi nápravu. V návrhu pak nového zákona horního z roku 1876. shrnula vady bratrských pokladen v následujících šest bodův:

»1. že příspěvky a podpory jsou libovolně nebo nanejvýš empiricky stanoveny,

2. že nejrůznější druhy pojištění jsou zahrnuty v jednu instituci,

3. že při přerušení poměru pracovního dělník pozbývá všech práv k bratrské pokladně,

4. že jednotlivé bratrské pokladny nemají dostatečného počtu členstva,

5. že zastoupení dělnictva ve správě jest nedostatečné a podléhá vlivu majitele dolů,

6. že jmění pokladny není dosti přesně odděleno od jmění závodu, tak že na mnohých dolech není dostatečně zajištěno.«

Všem těmto vadám mělo býti odpomoženo pojetím horníků do vlivu zákona o pojištění úrazovém.

Bohužel však přišla vláda záhy k jinému přesvědčení. Předkládajíc podruhé osnovu úrazového zákona, v níž byli horníci již odkázáni na vydání nějakého zákona příštího — »gewissermassen Zukunftsmusik,« vyjádřil se přímo tehdejší zástupce vlády Dr. *Steinbach.* — vláda prohlašovala: »Poněvadž jest blízko předložení osnovy zákona o úpravě poměrů bratrských pokladen, jak již v trůnní řeči bylo naznačeno, a poněvadž to dle názorů vlády usnadní jednání, když současně s úpravou pokladen bratrských vůbec také úrazové pojištění osob v dolech zaměstnaných bude projednáno, tedy vláda pojištění horníků přenechává budoucímu zákonu.« Ve skutečnosti však parlament, nacházející se té doby přímo v jakési horečce pracovní, a stojící pod dojmem mohutnícího hnutí dělnického, byl by při projednávání této otázky jistě dělal malé překážky. Šlyť tenkráte jak ve výboru živnostenském tak i v plenu sněmovny všechny práce neobyčejně hladce, a jednalo se neobyčejně věcně. Ba kdo dnes probírá se protokoly poslanecké sněmovny, a sleduje tyto debaty, ztěží uvěří, že v rakouském parlamentě mohlo kdy dojíti k tak vážnému a věcnému rokování. Bylo-li tedy vládou mluveno o »usnadnění jednání,« pak nemohla se fráse ta týkati jednání sborů zákonodárných, nýbrž jedině »jednání« zákulisního.

Ovšem dlužno říci, že vláda hleděla aspoň do jisté míry dostáti danému slovu a uvésti pojištění horníků pro případ úrazu v široký rámec pojištění dělnictva vůbec. Dne 28. ledna 1887. předložila sněmovně poslanecké osnovu zákona o pokladnách bratrských, ve které jako přední zásadu vytkla nutnost zachování pokladen bratrských, poněvadž prý »vykonávají blahodárný ethický vliv na hornictvo, jehož stavovské vědomí udržují a pozdvihují,« a poněvadž prý dělnictvo bude více důvěřovati bratrským pokladnám, jichž vedení a správu bude míti stále na očích, nežli velikým pojišťovnám, do jichž správy by nevidělo. Pokud však jde o pojištění pro případ úrazu, poskytoval § 6. osnovy vládní horníkům úrazem stíženým tytéž výhody, jaké ostatnímu dělnictvu poskytovaly §§ 6. a 7. zák. úr. Dělníci sice mohli býti dle § 17. osnovy přidržáni ku placení dvou třetin příspěvkův; leč přihlížíme-li k okolnosti, že z bratrských pokladen poskytovati se měla nejen podpora pro případ úrazu, nýbrž i podpora nemocenská a invalidní, nebylo by bývalo dělnictvo hornické proti ostatnímu dělnictvu valně v nevýhodě. Jednak však vzhledem k nedostatečnému zřízení technickému, jednak k polovičatému stanovisku, jaké osnova zaujímala k sanování pokladen passivních, užil v prvním čtení dne 1. února 1887. posl. *Baernreither* o osnově těchto charakteristických slov: »Německý filosof *Lange* praví někde, že některé problemy společenské možno překonati pouze myšlenkami a obětmi. Osnova vládní není však bohata na myšlenky, a hrozí se každé oběti.« S oč větší oprávněností mohl těchto slov užiti naproti potomnímu zákonu!

Náhoda tomu chtěla, že ve výboru živnostenském právě posl. Baernreither byl zvolen zpravodajem o této osnově. Přikloniv se k návrhu nového zákona horního z r. 1876, o němž shora jsme se zmínili, referent osnovu vládní úplně přepracoval. Ve své osnově oddělil pokladnu nemocenskou od pokladny provisní; pokladnu nemocenskou ponechal při každém závodě; pro všechny závody pak v celém revíru měla býti zřízena jediná revírní pokladna provisní, a všechny tyto revírní pokladny měly býti sloučeny ve svaz, který měl v případě potřeby jednotlivé pokladny podporovati. Jinak však podpory měly zůstati tytéž jako dle osnovy vládní (§§ 12. a 13. osnovy referentovy); podobně i výše příspěvkův (§ 27. osnovy referentovy).

Výbor živnostenský však zásady referentovy neschválil, a Baernreither referátu se vzdal. Referát převzal po něm Biliński. Ten sice uznal sám také názory Baernreithrovy za správny, ale — „nemohl je schváliti, poněvadž trvá na názoru, že starodávnými, jednotnými organisacemi pokladen bratrských nesmí býti otřásáno, a poněvadž — (last not least) — zaměstnavatelé vyslovili se proti tomu.«

Po dlouhých debatách, které měly za následek svolání ankety v březnu až květnu 1888, přijata konečně osnova Bilińského se změnami podřízeného významu, osnova, která bila přímo ve tvář všemu tomu, co do té doby proti bratrským pokladnám bylo i s míst nejkompetentnějších uváděno, a co všeobecně bylo uznáváno za správno.

Ačkoli na veřejnost bylo rozhlašováno, že bratrské pokladny mají vstoupiti jako doplňující článek do organismu pojišťování dělnictva, a že tudíž bratrské pokladny mají členům svým, pojištěným pro případ nemoci anebo úrazu, poskytnouti aspoň ty výhody, které jim poskytují zákony o nemocenském a úrazovém pojištění — přece uzákoněn byl, »s krvácejícím srdcem« ovšem, § 4. osnovy Bilińského, dle kterého pokladna provisní má vypláceti členovi trvale ku práci neschopnému bez ohledu na to, zdali neschopnost ku práci povstala úrazem nebo nemocí nebo stářím, provisi aspoň 200 K pro muže a 100 K pro ženu ročně; — uzákoněn byl § 5., dle kterého vdovy mají dostávati jednu třetinu provise manželovy; sirotci pak bez obou rodičů rovněž jednu třetinu, sirotci bez jednoho z rodičů jednu šestinu provise otcovy resp. matčiny; — uzákoněn byl i § 40., dle kterého provise tyto mohou býti sníženy až na polovici, kteréž snížení může nastati i u hubených provisí již likvidních; — a uzákoněn i § 29., dle něhož dělnictvo na všechny tyto výhody jest nuceno platiti plnou polovici všech příspěvků.

A na všechny tyto křiklavé nevýhody hornictva naproti ostatnímu dělnictvu pojištěnému v úrazových pojišťovnách territoriálních, slyšíme v odpověď jediné ceterum censeo, všechny jsou přehlušovány jednotvárnou melodií fádní písně: »Bratrské pokladny tak se vžily, že tvoří podstatný živel sjednocující; nutno je tudíž udržeti stůj co stůj; že udržení to vyžaduje na dělnictvu značné oběti, jest úplně ospravedlněno tím, že bratrské pokladny jdou dále, než pojišťovny úrazové, zahrnujíce také pojištění invalidní, pojištění vdov a sirotků; i poslouží se takto horníkům ku práci neschopným lépe než absolutní rovností v jednom oboru pojišťovacím, jež by měla za následek zanedbání ostatních odborův; dělník má míti nejenom po dobu práce, nýbrž i v době nezaviněné bezvýdělečnosti pro sebe a svoji rodinu dostatečné zaopatření!«

Zákon o bratrských pokladnách, který vydán byl dne 28. července r. 1889. pod číslem 127. ř. z., doplněn a pozměněn byl dodatečnými zákony ze dne 17. ledna 1890. č. 14. ř. z., ze dne 30. prosince 1891. č. 3. ř. z. na rok 1892. a ze dne 17. září 1892. č. 178. ř. z.

Již z tohoto počtu zákonů brzy po sobě následovavších, jest zřejmo, kterak vláda i sborové zákonodární, pustivše uzdu nedůslednosti v nazírání na pojištění dělnictva pro případ úrazu, octli se vlastně na mělčině. Této nejistotě v zákonodárství odpovídala ovšem ještě větší nejistota v provádění zákona, tak že zpráva, kterou ministr orby předložil sněmovně poslanecké, o stavu bratrských pokladen za rok 1898, dne 1. ledna 1902. s uspokojením (!) prohlašuje, že počátkem roku 1901. (tedy po více než 11 letech po vydání prvního zákona) ze 247 pokladen bratrských, které podaly zprávu, již jenom (!) 22 (t. j. 9%) se 4% členstva všech pokladen není organisováno na základě zákonů shora citovaných!

Vymyká se ovšem z úzkého rámce této úvahy zevrubný důkaz, jak zákon o bratrských pokladnách opustil téměř všechny ony správné zá-

sady, opovrhl téměř všemi správnými pokyny, které obsaženy byly v návrhu nového zákona horního z roku 1876.

Budiž mi dovoleno, abych jenom několik dat uvedl:

Jako jedna z hlavních vad starých pokladen bratrských byl vytýkán nedosti značný počet členstva, jenž úplně odporuje pojišťovací zásadě velikého čísla. Co však vidíme dnes? Ze 188 (70) [1]) provisních pokladen bratrských, k nimž citovaná zpráva ministerstva orby přihlíží, patřilo do

		pokladen		s členy plnoprávnými		
kateg.	členů	r. 1897.	r. 1898.	r. 1897.	r. 1898.	
I.	(až do 200)	108	99 (39)	5.710	5.907	(1.880)
II.	(200—500)	38	30 (10)	11.815	8.965	(3.181)
III.	(500—1000)	20	26 (8)	14.241	18.094	(5.785)
IV.	(1000—3000)	24	23 (10)	35.306	36.526	(17.229)
V.	(přes 3000)	10	10 (3)	69.892	72.892	(32.525) [2])

Z provisních pokladen bratrských I. kategorie mělo

	roku 1897.	roku 1898.
méně než 10 členů	25 pokladen	25 pokladen
11— 25 členů	21 »	18 »
26— 50 »	17 »	14 »
51—100 »	24 »	15 »
101—200 »	21 »	27 »

§ 22. zákona o bratrských pokladnách dává sice hornímu hejtmanství právo, nařídit sloučení jednotlivých pokladen bratrských, když mají tak málo členů, že neposkytují jistoty pro plnění svých povinností; ale horní hejtmanství mají s bratrskými pokladnami tolik nevděčné práce, že se nijak nedivíme, že pokládají 25 bratrských pokladen s méně než 10 členy za dostatečně pevné záruky pro plnění jich povinností!

Uvedli jsme již — ovšem jenom mimochodem — jak zákon o bratrských pokladnách úplně opustil zásadu, kterou stále vláda zastávala, že má býti hornictvu pro případ úrazu poskytnuta aspoň taková podpora jako z úrazové pojišťovny territoriální dělnictvu ostatnímu, které není snad nikde vydáno takovému nebezpečí jako právě dělnictvo zaměstnané v dolech. Při jednání o tomto zákoně uvádělo se pro nynější znění jeho jednak, že by to mezi horníky působilo zlou krev, kdyby horník třeba mladý, v případě úrazu obdržel rentu úrazovou značně větší, než horník, který po celý svůj život v dolech pracoval a pracovní sílu svoji znenáhla stravoval. »Ostatně« — říkalo se — »zákon

[1]) Číslice v závorce uvedené vztahují se na horní hejtmanství pražské, zahrnující obvod království Českého.

[2]) Z tohoto počtu připadá na jedinou mosteckou pokladnu samotnou 24.810 členů.

stanoví jenom minimální míru provise; celá řada bratrských pokladen bude jistě vypláceti provisi větší.«

Podívejme se však, jak v tomto ohledu utvářela se skutečnost: Dle hořejší zprávy ministerstva orby obnášela roku 1898. průměrná provise roční

v horním hejtmanství pražském	pro člena	plně oprávněného	217 K 40 h
	» »	méně oprávněného	202 » 36 »
» » » vídeňském	» »	plně oprávněného	227 » 92 »
	» »	méně oprávněného	217 » 66 »
» » » celoveckém	» »	plně oprávněného	213 » 38 »
	» »	méně oprávněného	197 » 74 » (!)
» » » krakovském	» »	plně oprávněného	182 » (!) »
	» »	méně oprávněného	185 » 50 » (!)
v celém Rakousku	» »	plně oprávněného	218 » 46 »
	» »	méně oprávněného	200 » 68 »
» » »	pro vdovu po členu	plně oprávněném	92 » 68 »
» » »	» » » »	méně oprávněném	77 » 12 »
» » »	» sirotka » »	plně oprávněném	32 » 38 »
» » »	» » » »	méně oprávněném	19 » 90 »

Přihlížíme-li pak k jednotlivým kategoriím bratrských pokladen dle počtu členstva, shledáme, že obnášela průměrná roční provise ku práci neschopného plně oprávněného člena

v I.	kategorii	t. j.	v 99	pokladnách	bratrských	160 K	04 h
v II.	»	»	» 30	»	»	193 »	78 »
v III.	»	»	» 26	»	»	186 »	40 »
v IV.	»	»	» 23	»	»	249 »	86 »
v V.	»	»	» 10	»	»	231 »	64 «

Tedy ve 155 ze 188 vyšetřených pokladen bratrských klesla roční provise daleko i pod nízkou úroveň zákonnou, a provise ta nedosáhla minimální výše zákonné v celém obvodu horního hejtmanství krakovského a pro méně oprávněné členy v horním hejtmanství celovském! Zpráva ministrova ovšem suše konstatuje, že stalo se tak proto, že »celá řada bratrských pokladen použila článku I. § 41. zákona ze 17. září 1892. č. 178. ř. z., dle kterého ku zjednání pojistnotechnické rovnováhy provisních pokladen podpory pro členy podrobené přechodním ustanovením po případě až na 50% minimální výše naznačené v §§ 4. a 5. zák. ze dne 28. července 1889. č. 127. ř. z. mohou býti sníženy.«

Že v některých horních hejtmanstvích, jakož i v celé říši průměrná provise převyšuje o nějakou maličkost zákonnou sazbu minimální, vysvětluje se tím, že v jednotlivých bratrských pokladnách jest sice ustanoven za minimální provisi obnos 200 K, že však provise ta stoupá s počtem let členství v bratrské pokladně. Vláda sice v motivech pů-

vodní osnovy o pokladnách bratrských uznávala, že na minimální potřebu člověka ku práci neschopného jest úplně beze vlivu otázka, jak dlouho byl členem bratrské pokladny; nicméně zvláště vzhledem ku projevenému přání zaměstnavatelův, kteří dle vlastního doznání žádali za to z důvodů disciplinárních, povolila, aby do stanov bratrských pokladen pojato bylo stoupání provise se stoupáním doby členství v bratrské pokladně.

Toto povolení vedlo však k neobyčejné spletitosti stanov bratrských pokladen, do níž prostý horník jenom s velikým namáháním může vniknouti.

Obtíž ta jest tím větší, když v každé bratrské pokladně jest celá řada různých druhů členstva. Tak dle článku I. § 40. zák. ze dne 17. září. 1892 jest činiti rozdíl mezi členy, kteří byli již členy v čas schválení nových stanov, spracovaných na základě nových zákonův o bratrských pokladnách, a členy, kteří přistoupí do bratrské pokladny po schválení nových stanov. — § 10. zák. ze dne 28. července 1889. liší opět členy plně oprávněné, t. j. dělníky při provozování podniku důlního dle § 131. zákona horního zaměstnané, kteří v obou odděleních pokladny a ve všech oborech pojištěni býti musí, od členů méně oprávněných, kteří jsouce zaměstnáni jenom určitou dočasnou s podnikem důlním bezprostředně nesouvisící prací, musí býti pojištěni jenom pro případ nemoci a úrazu. — § 11. cit. zák. pak opět odlišuje členy, kteří jsou povinni býti členy pokladny bratrské, od členů, kteří na základě svého usnesení a svolení bratrské pokladny mohou k ní přistoupiti. — A aby míra růzností byla dovršena, vytvářejí stanovy samy celou řadu kategorií ve členstvu samotném.

K illustraci dovolím si uvésti několik příkladů z poměrů domácích:

Podle § 77. stanov »Bratrské pokladny Mirošovsko-Libušínsko-Svatoňovické kamenouhelné horní akciové společnosti,« schválených výměrem c. k. horního hejtmanství v Praze ze dne 17. října 1897 č. j. 5557. obdrží dosavadní členové roční provisi po 5letém členství 204 K; za každých dalších 5 let členství pak o 12 K více až do nejvyššího obnosu 288 K; případ úrazu počítá se za 5leté členství. — Ostatní členové dělí se dle § 23. stanov na dvě kategorie: do prvé patří všichni dělníci mužského pohlaví, kteří obdrží roční provise vždy 200 K; do druhé patří všichni dozorci a úředníci, jichž provise obnáší 240 K resp. po 10letém členství 280 K. —

Stanovy »Bratrské pokladny kamenouhelných dolů privilegované rakousko-uherské společnosti státní dráhy v Brandýsku« schválené výměrem c. k. horního hejtmanství v Praze ze dne 29. dubna 1899 č. j 1344. sníživše v § 82. provise již likvidní (vyjímajíc provise sirotků) o $33^1/_3\,\%$, aby pokladna byla »sanována,« přiznávají v § 79. starým členům bratrské pokladny po dokonaném jednoročním členství pro případ neschopnosti ku práci $22^1/_2\,\%$ průměrné mzdy, za každý pak další rok o $1^1/_2\,\%$ více až do nejvyššího obnosu

$52\frac{1}{2}\%$; nejmenší provise starého člena ku práci neschopného obnáší 100 K. V případě úrazu před dokonaným 10. rokem přihlíží se ku zraněnému tak, jako kdyby byl 10 let členem. Vdova má nárok na $\frac{4}{9}$ provise manželovy v nejmenší výměře $33\frac{1}{3}\%$ K. — Nové členy rozděluje pak § 24. stanov na tři skupiny: plně oprávněné muže, plně oprávněné ženy, a méně oprávněné členy. Plně oprávnění muži dělí se pak opět na tři kategorie: do první patří všichni dělníci a ti služebníci, kteří mají nejvýš 72 K měsíční mzdy; do druhé patří služebníci s měsíční mzdou 72 až 102 K, a do třetí všichni ostatní. Provise příslušníků první kategorie obnáší až do dokonaného patnáctiletého členství 200 K; pak provise stoupá o 4 K ročně až do 65. roku, takže nejvyšší provise této kategorie obnáší 400 K. Členové druhé kategorie mají provisi o polovici vyšší, členové třetí kategorie pak mají provisi dvakrát tak velikou jako členové první kategorie. — Provise všech plně oprávněných žen obnáší polovici provise plně oprávněných mužů první kategorie. — Méně oprávnění muži obdrží 200 K, méně oprávněné ženy 100 K ročně. —

§ 23. stanov »Bratrské pokladny pražsko-železářské průmyslové společnosti na Kladně,« schválených výměrem c. k. horního hejtmanství v Praze ze dne 11. dubna 1896. č. j 1739., rozděluje členy na ty, kteří přistoupili ku bratrské pokladně před 1. lednem 1882, a ty, kteří tak učinili později. Oněm vyměřuje provisi v poměru k učiněným vkladům, těmto dle pevných sazeb. Provise oněch pak obnáší dle § 24. stanov 24% úhrnných příspěvků zaplacených před 1. červencem 1887. a 18·6% příspěvkův odvedených po 1. červenci r. 1887. do pokladny provisní; minimální výše jest však 200 K. Poněvadž pak tato pokladna bratrská pohltila pokladnu Vojtěšských hutí, poskytuje těm členům této bývalé pokladny, kteří byli již před 1. lednem 1882. oprávněni ku provisi, ročně 284 K. Vdovy po všech těchto členech obdrží polovici provise manželovy. — Všichni ostatní členové dostanou provise 200 K resp. ženy 100 K ročně, vdovy těchto členů $\frac{1}{3}$ tohoto obnosu, sirotci $\frac{1}{3}$ resp. $\frac{1}{6}$. Při tom jest také zajímavo, že důchod vdovy a sirotků po těch, kteří byli již před 1. lednem 1882. členy této bratrské pokladny anebo bratrské pokladny Vojtěšských hutí, nesmí převyšovati úhrnnou sumu provise manželů resp. rodičův; kdežto úhrnná suma provise vdov a sirotků po členech ostatních nesmí býti vyšší dvou třetin provise manželů resp. rodičův, ačkoli § 5. odst. 2. zák. o brat. pokl. připouští rentu tuto až do tří čtvrtin provise manželů resp. rodičův. —

Vzorem komplikovaných stanov jsou stanovy »Bratrské pokladny kamenouhelných dolů Sulkovských západočeského horního akciového spolku«, schválené výměrem c. k. horního hejtmanství v Praze ze dne 22. června 1900. č. j. 3849. Jejich § 23. rozděluje členy na následující třídy:

1. dělníky se stálou mzdou měsíční,
2. havíře, řemeslníky a ostatní dělníky, kteří nepatří do třídy třetí,

3. běhače, směnaře, nádenníky, zavážeče, vysýpače, vrtače a dělníky a řemeslníky s denní mzdou 1 K 60 h — 2 K 60 h,

4. učně, volontery a praktikanty, dělníky na haldě, vytlačovače a ostatní dělníky s denní mzdou nižší 1 K 60 h.

Každá z těchto tříd jest opět rozdělena na 8 tříd provisních, i jest doba členství s výší provise ve vztahu následujícím:

Provisní třída	Doba členství	Provise roční ve třídě			
		1.	2.	3.	4.
		stálé roční mzdy [1])	K	K	K
I.	5—10 let	0·21%	200	200	200
II.	10—15 »	0·24%	240	220	210
III.	15—20 »	0·28%	280	240	220
IV.	20—25 »	0·35%	320	260	230
V.	25—30 »	0·42%	360	280	240
VI.	30—35 »	0·49%	400	300	250
VII.	35—40 »	0·56%	440	320	280
VIII.	přes 40 »	0·63%	480	340	310

Již svým složením podmiňuje komplikované stanovy zajímavá »Ústřední bratrská pokladna pro severozápadní Čechy,« schválené výměrem c. k. horního hejtmanství v Praze ze dne 21. února r. 1895. č. j. 370. Tato ústřední pokladna zahrnula v sobě následující pokladny: spojenou bratrskou pokladnu revírní pro obvod Mostecký, Duchcovský a Hornolitvínovský, bratrskou pokladnu horních závodů knížete Lobkovice v Bílině, bratrskou pokladnu Viklickou horních závodů Mostecké uhelné společnosti horní, bratrskou pokladnu horních závodů knížete Clary-Aldringena, bratrskou pokladnu horního závodu »Saxonia« v Chabařovicích, revírní bratrskou pokladnu v Teplicích, bratrskou pokladnu horních závodů Chabařovických a Herbických, revírní bratrskou pokladnu v Chomutově, bratrskou pokladnu horních závodů »Úvěrního ústavu pro průmysl a obchod v Drážďanech« v Modlanech, bratrskou pokladnu horního závodu »Austria« v Chabařovicích, a bratrskou pokladnu horního závodu »Schlossberg« v Teplicích. Ohromná tato bratrská pokladna má sice v § 24. stanov rozdělení členstva jenom na dvě kategorie, z nichž první tvoří všichni dělníci mužští, kteří jsou plně oprávněnými členy pokladny, a druhou dozorci; ale provise s výměrou měsíční vyplácí dle osmi provisních tříd následujícím způsobem:

Třída provisní	Doba členství	Výše provise měsíčně v korunách pro I. kategorii	pro II. kategorii
1.	až do 10 let	17	25 50
2.	10—15 »	18	27
3.	15—20 »	19	28·50
4.	20 - 25 »	20	30

[1]) Za minimum roční mzdy vzat obnos 840 K.

Třída provisní	Doba členství	Výše provise měsíčně v korunách pro I. kategorii	pro II. kategorii
5.	25—30 »	21	31·50
6.	30—35 »	22	33
7.	35—40 »	23	34·50
8.	přes 40 »	24	36

Ženy v každé třídě obdrží polovici. —

Kdo ovšem přihlíží jenom k tomu, že před zákonem o bratrských pokladnách byly provise daleko nižší; kdo chce poukazovati k tomu, že na př. ze 213 bratrských pokladen roku 1881. vyšetřovaných, více než polovice vyplácela minimální roční provisi v obnosu 60 K, že jenom u 34 bratrských pokladen minimální provise roční převýšila 100 K; že u více než polovice bratrských pokladen maximální provise nedosahovala 200 K, a jenom u 38 pokladen převyšovala 400 K; že dokonce u 21 bratrských pokladen maximum provise nedosáhlo ani 40 K ročně, a minimum ani 20 K ročně — ten ovšem v zákoně z roku 1889. shledá ohromný pokrok ve prospěch horníkův. — Kdo však nezapomene, že v té době již ostatní dělnictvo požívalo výhod zákonného pojištění pro případ úrazu a pro případ nemoci, ten bude asi o zákonu o bratrských pokladnách a o celé této instituci vůbec souditi mnohem střízlivěji. Ten nepovšimne si jenom vůbec daleko nižších úrazových rent dělníkův pojištěných u bratrské pokladny naproti dělníkům pojištěným u úrazové pojišťovny, ten si všimne také, že § 5. odst. 1. č. 2. přiznává rentu sirotčí jenom descendentům manželským, kdežto § 7. zák. úr. přiznává dítěti nemanželskému aspoň dvě třetiny důchodu dítěte manželského, nechtěje tak křiklavě trestati nevinné dítě za »hříchy« rodičův. — Pozorný pozorovatel všimne si dále, že totéž ustanovení zákonné přiznává dětem rentu jedině do 14. roku, kdežto § 7. úr. zák. mu ji dává až do 15. roku. — Nepřehlédne také, že zákon o bratrských pokladnách přiznává rentu vdově jenom do znovu provdání se, kdežto zákon úrazový, chtěje vdově nový sňatek ulehčiti, dává jí odbytné ve vyši trojnásobného ročního důchodu. Vláda brzy poznala, že vlastně se pokladně ulehčí, když odbytné poskytne, a proto pojala dotyčné ustanovení do § 33. vzorných stanov vydaných výnosem ministerstva orby ze dne 14. listopadu 1890. č. 16906. Ustanovení to přešlo do stanov některých prozíravějších pokladen, z nichž některé (na př. Mirošovsko-Libušínsko-Svatoňovická a pokladna pražsko-železářské průmyslové společnosti na Kladně) poskytují vdově odbytné ve výši dvojnásobné, jiné (na př. ústřední pro severozápadní Čechy a pokladna rakousko-uherské společnosti státní dráhy v Brandýsku) ve výši trojnásobné roční provise. — Bedlivému pozorovateli padne také do očí, že § 29. zák. o brat. pokl. nečiní rozdílu mezi členy plně oprávněnými a méně oprávněnými, nýbrž že všem ukládá za povinnost platiti polovici všech příspěvků ku bratrské pokladně; a spočítá-li, že i dělník, který do bratrské pokladny platí jenom jako do pokladny nemocenské

a do pojišťovny úrazové pouze pro tyto druhy pojištění, musí platiti polovici příspěvků, shledá, že dělník ten platí skoro o jednu třetinu větší příspěvky, než by platil do oněch ústavů, z nichž by měl neskonale větší prospěch. — Kdo pak poněkud blíže si všimne tohoto nešťastného zákona, ten nemůže přehlédnouti, že jeho § 4. přiznává dělníkovi rentu jenom v případě trvalé neschopnosti ku práci, kdežto § 5. zák. úr. nahražuje každou škodu, vzniklou zraněním nebo smrtí pojištěnce. § 29. vzorných stanov bratrských pokladen vykládá sice tuto trvalou neschopnost ku práci za neschopnost převyšující dobu, po kterou dotyčný člen má právní nárok na nemocenskou podporu. Ale tento strašně kroucený a nesprávný výklad nemusí žádná bratrská pokladna pojati do svých stanov, anebo učinila-li tak, může jej kdykoliv opět vyloučiti. Nejpodařenější jest však officielní výklad k § 29. vzorných stanov. Zcela contra legem se tam vykládá, že podle zákona o bratrských pokladnách má býti jenom tenkrát vyplácena provise, když dotyčný člen jest nejen trvale, nýbrž i **úplně** ku práci neschopen, poněvadž prý by jinak pokladnám bratrským byla uložena příliš veliká břemena. Nedivíme se ovšem nijak, že bratrské pokladny s velikou chutí akceptovaly tento zcela nesprávný officielní výklad § 4. zák. o brat. pokl., a že ho vydatně používají — ale nápadno jest. že z kruhů na věci interessovaných nevyšel ještě s dostatek silný popud k odstranění této úzkoprsé interpretace zákona sociálně-politického.

Při tom všem pomíjíme úplně mlčením onu bolestnou kapitolu v rakouském zákonodárství sociálně politickém, která officielně byla nazvána »sanováním bratrských pokladen.«

Přejdeme raději k několika slovům o správě pokladen bratrských. I v tom směru můžeme konstatovati pokrok naproti dřívějšku. Kdežto dříve zaměstnavatel nemusil do bratrské pokladny ničím přispívati a přece vedl sám úplně správu pokladny, nyní, ač přispívá polovicí příspěvků, má v představenstvu pokladny dle § 17. zák. o brat. pokl. nejvýše jednu třetinu hlasův. Myslili-li však kruhové rozhodující, že ustanovením tímto odstraněna bude vada nedostatečného vlivu dělnictva na správu bratrské pokladny a odvislosti od zaměstnavatele, jak návrh horního zákona z roku 1876 vytýkal, pak velice se zmýlili. »Starobylá, všem súčastněným kruhům dělnictva k srdci přirostlá instituce« (tak se vyjadřoval o bratrských pokladnách referát Bilińského) byla sice zachována, ale dělnictvo nenabylo v ni daleko takové důvěry jako v úrazové pojišťovny, ačkoliv do správy těchto nevidí. Ono totiž nevidí ani do správy bratrské pokladny, anebo aspoň velice málo. To, co jsme řekli již shora o správě soukromých úrazových pojišťoven a o odvislosti členů představenstva dělnictvem volených od podnikatelův a jich úředníkův, platí v nejvyšší míře i zde. Na Kladensku od různých osob, s nimiž jsem mluvil o poměrech v bratrských pokladnách v tamějším obvodě, byla mi vypravována o představenstvu jedné bratrské pokladny tato charakteristická anekdota: Předseda bratrské pokladny jest ředitel závodu, který buď neumí anebo nechce uměti česky, což jest také jednou

z význačných vlastností úředníků důlních. Když přijde do schůze představenstva, nabídne druhým členům představenstva, zaměstnavatelem jmenovaným, doutník, a položí potom před každého dělnického člena představenstva doutník se slovy: »Tu máš a — k u š!« Pan ředitel jako kovaný Němec si to může dovoliti předně všem dělníkům tykati, a za druhé zkroutiti slovo »kuř« ve slovo jemu pohodlnější, jehož smysl jest mu ovšem velice dobře znám. — Ostatně byly již nesčíslněkrát pranýřovány případy, že dělničtí členové představenstva byli z práce propuštěni, a byli-li přijati do práce zpět, stalo se tak jenom s podmínkou, že se nedají již do představenstva voliti.

Není tudíž divu, že bratrské pokladny hrají velikou úlohu na seznamu požadavků hornictva při každé stávce.

Před uzavřením této kapitoly jest nám však zmíniti se ještě o jedné velice důležité okolnosti. Mezi oněmi 175.185 členy bratrských pokladen roku 1899.[1]) (v Čechách 78.273) a 45.693 provisionisty (v Čechách 22.123) jest totiž celá řada členů, kteří dostali se ku členství pokladen bratrských skutečně jako Pilát do Creda. Podle § 1. zák. úr. a § 10. zák. o brat. pokl. jsou podrobeni pojištění u bratrských pokladen nejenom skuteční horníci, nýbrž vůbec všichni dělníci zaměstnaní v závodech k dolům patřících. Dalekosáhlost tohoto ustanovení vystoupne náležitě do popředí teprve tenkrát, uvědomíme-li si, které závody ex lege patří k dolům. V tom směru podává nám odpověď § 131. zákona horního, jenž v § 10. zák. o brat. pokl. jest citován:

»Povolení kutací opravňuje majitele současně . . .

b) k vyrábění, dobývání, upravování a zhutění nerostů, k vedení vzduchu k dýchání vhodného a k odvodňování dolů zříditi zařízení, stroje a dílny všeho druhu, zvláště mlýny na rudu, mačkadla, tlukárny, tavné pece, rtuťovací mlýny, pražírny na rudu, koksovny, hloubení do lužníku, dílny krystallisační a kovárny;

c) ku provozování závodů pod b) uvedených zřizovati rybníky, jezy a vodovody;

d) stavěti cesty, lávky, mosty a ž e l e z n é d r á h y pro lidi i zvířata a pro přivážení potřeb důlních a odvážení výrobkův; zakládati haldy pro vykopané nerosty;

e) na ochranu dolů, strojů, materiálu a výrobků, jakož i jako přístřeší pro dělníky, dozorce a správce závodů budovati stavení za šetření stávajících předpisův a zákonův;

f) zhotovovati vlastními dělníky ve svých dílnách nástroje k dolování potřebné.«

§ 80. prováděcího nařízení k zákonu hornímu ze dne 25. září 1854. nařizoval ovšem horním úřadům, aby při posuzování nutnosti toho kte-

[1]) Statistická zpráva ministerstva orby roku 1901. vydaná přihlíží jenom ke 238 provisním pokladnám bratrským, z nichž 102 nacházely se v obvodu horního hejtmanství pražského.

rého závodu přihlížely bedlivě k podstatě, národohospodářské důležitosti a technickému rozsahu dolův, aby pod záminkou nepatrného dolu nebyly zakládány podniky průmyslové, kterých má býti využitkováno k účelům jiným, a které s doly nejsou v nijaké přiměřené souvislosti.

Ale všechna tato ustanovení nejsou, jak jest zřejmo, s dostatek jasna, a nezjednalo nápravy ani ustanovení § 4. zákona ze dne 21. července 1871. č. 77. ř. z. o zařízení a oboru působnosti úřadů horních, dle něhož horní hejtmanství má rozhodovati o rozsahu a provádění práv s propůjčením práva kutacího spojených.

Dokud ovšem šlo jenom o to, zdali k založení takového podniku jest třeba povolení úřadu živnostenského, či zdali kompetentní jest úřad horní, otázka ta nebyla přirozeně nikterak akutní. Ale akutní stala se ihned, jakmile počaly dělníky v těchto závodech zaměstnané vindikovati pro sebe s jedné strany úrazové pojišťovny, s druhé strany bratrské pokladny. Když na př. ku bratrské pokladně »Horníkův a hutníkův při dolech a minerálních dílnách pánů dědiců po Janu Davidu šl. ze Starcku v kraji Plzeňském« přináleželi i dělníci zaměstnaní v dílnách na oleum, sirnou a solnou kyselku v obci Hornostupenské; nebo když stanovy bratrské pokladny firmy Jan Dav. Starck v Kazňově rozšiřovaly členství v bratrské pokladně i na dělníky téže firmy, zaměstnané v továrně v Kazňově, ve sklárně v Třemošné, ve sklárně v Břasech, v chemické továrně a v továrně na barvy v Břasech — a když podobné zjevy vyskytovaly se v obvodu každé territoriální úrazové pojišťovny: pak není divu, že různé úrazové pojišťovny obracely se na vládu s dotazy, jak mají se k oněm dělníkům zachovati. Na dotazy ty odpovědělo ministerstvo orby dohodnuvší se s ministerstvem vnitra výnosem ze dne 29. října 1890. č. 18.510, v němž za nejvyšší zásadu při zodpovědění oné otázky prohlašuje šetření a zachování poměrů stávajících. V důsledcích toho mají oni dělníci, kteří té doby jsou jako členové bratrské pokladny pojištěni u ní pro případ nemoci a úrazu, i na dále býti vyloučeni z působnosti zákona úrazového; ti dělníci pak, kteří dosud nejsou nikde pojištěni pro případ úrazu, mají býti prozatím pojati do úrazových pojišťoven. Na příště však má býti se strany horních hejtmanství bedlivě přihlíženo, zdali dotyčný závod jest ve spojení s doly, a sice v první řadě ve spojení příčinném, a teprve ve druhé řadě ve spojení místním, aby nebyl pomocí zákona o bratrských pokladnách obcházen zákon o úrazovém pojištění. — Jak dalece sahá tato horečná snaha po zachování stavu stávajícího, možno nejlépe posouditi z nálezu správního dvoru soudního ze dne 27. dubna 1895. č. 8613., kterému jest zcela lhostejno, zdali průmyslové závody, v nichž zaměstnáni jsou dělníci pojištění pro případ úrazu podléhající, jsou v užším či vzdálenějším spojení s doly, ba zdali dnes vůbec ještě trvá nějaké spojení jich s doly čili nic! — To řekl týž soud, který zcela správně rozhodl nálezem ze dne 13. ledna 1892. č. 6360. Budw., že ustanovení § 1. odst. 5. úr. zák. jako ustanovení výjimečné nedá se vztahovati na dělníky, kteří sice jsou pojištěni u ně-

které bratrské pokladny, kteří však nejsou zaměstnáni v závodě k dolům patřícím.

Tato nejistota jest vlastně zaviněna §em 11. zák. o bratr. pokl., který dovoluje, aby stanovami bylo určeno, za jakých podmínek mohou býti korporativně pojati za členy bratrské pokladny dělníci zaměstnaní v závodech k dolům sice patřících, ale nepodléhajících dozoru úřadů horních. A aby zmatek byl dovršen, pojat byl zákonem ze dne 17. září 1892. č. 178. ř. z. do § 11. dodatek, jímž opět činěn rozdíl mezi pokladnami novými a starými, a dovoleno těmto, aby při změně svých stanov se svolením úřadu horního dosavadní členy zaměstnané v takových závodech, které nepodléhají dozoru horního úřadu, z pokladny vyloučily, když tito výslovně prohlásili, že na pokladně bratrské nemají již ničeho požadovati — a aby dále takové dělníky nepřijímaly.

Následkem toho vládne mezi dělnictvem zaměstnaným v závodech majitelů dolů naprostá nejistota, kde jsou pojištěni a jak jsou pojištěni — naprostá neznalost práv, jaká jim z pojištění vyplývají.

V.

K vůli úplnosti jest nám obraz o nejednotnosti pojištění dělnictva pro případ úrazu doplniti ještě několika stručnými poznámkami.

Podle § 4. zák. úr. nevztahuje se zákon ten na zřízence zaměstnané v podniku státu, země, obce nebo nějakého veřejného fondu, pokud jim a jich rodině pro případ úrazu podnikového přísluší nárok na pensi aspoň ve výši renty úrazové. Podobné ustanovení obsahuje také § 12. zák. o bratr. pokl. Ustanovení ta jsou do jisté míry analogická s § 57. úr. zák. —

Osoby, které dle § 16. zákona zemského ze dne 7. dubna 1866. o řádu čeledním pro království české jsou společníky domácnosti hospodářovy a pod zvláštním dozorem jeho, mají dle § 20. tohoto zákona práva, žádati na hospodáři, aby pečoval o ošetřování a léčení jich v případě neschopnosti ku práci — tedy v našem případě i při nastalém úrazu — po dobu čtyr neděl. —

Pokud dělníci nepodléhající pojištění dle zákona úrazového, jsou pojištěni dle §§ 1. a 3. zákona ze dne 30. března 1888. č. 33. ř. z. o pojišťování nemocenském, potud možno říci, že dělníci ti jsouce stíženi úrazem podnikovým požívají podpory nemocenské aspoň po dobu léčení, pokud tato nepřesahuje dobu stanovami určenou, ale aspoň 20 neděl trvající (§§ 4. a 6. cit. zák. nem.).

Není-li o dělníka ani takovým způsobem postaráno, pak mu nezbývá — nemá-li sám prostředků k výživě po dobu neschopnosti ku práci, nebo nemůže-li si vymoci tyto prostředky na základě §§ 91., 141., 143. a 154. a j. všeob. zákoníka občanského na členech své rodiny — než aby použil »dobrodiní« § 1. zák. ze dne 6. prosince 1863 č. 105.

ř. z. o právu domovském, aby žádal zaopatření na své domovské obci.

* * *

Nevýhody, které vyplývají pro dělnictvo z nejednotnosti pojištění pro případ úrazu, byly na příslušných místech uvedeny. Viděli jsme, jak zejména v pokladnách bratrských dělník úrazem stížený jest naproti ostatnímu dělnictvu již ex lege značně na výši podpor zkrácen; jak ve všech téměř institucích jest vliv, jaký zákon poskytuje dělnictvu na správu ústavu, přímo illusorní. Upozornili jsme také na to, že v dělnictvu vzniká nejistota, kam mají se se svým nárokem obrátiti, čímž snadno může se státi, že nárok na ten který ústav se promlčí. Připomeneme-li konečně, že celá řada bratrských pokladen vydává svoje usnesení v řeči veliké části členstva nesrozumitelné — ostatně jedná tak i společenstevní úrazová pojišťovna rakouských železných drah, která by potřebovala v tom směru radikální nápravy — a že u mnohých ústavů lhůta ku podání žaloby na rozhodčí soud, šem 38. zák. úr. na jeden rok ode dne doručení výměru v odpor vzatého ustanovená, zkrácena jest až i na — 14 dní, ve kteréž době dělníkovi úrazem postiženému, po případě na lože připoutanému není vůbec možno opatřiti si ani překlad ani výklad nesrozumitelné listiny — pak jsme, doufám, dovodili oprávněnost požadavku, které činí dělnictvo zcela ve shodě s territoriálními úrazovými pojišťovnami:

Buďtež zrušeny § 1. odst. 5. a § 57. zák. úr., budiž obmezen § 58. zák. úr. a buďtež z § 1. odst. 1. úr. zák. vynechána slova »na nerosty nevyhražené«.

Literatura.

Oddíl všeobecný.

Časopisy sociologické. Referuje dr. *Jos. Trakal.*

1. *Annales de l'Institut international de sociologie* (red. *R. Worms*) V., 1898, 509 str.; VI., 1899, 321 str.; VII., 1900, 319 str. (Paris, Giard-Brière, 1899—1901).

V ročnici V. pokračuje *J. Novicow*, La théorie organique des sociétés, défense de l'organicisme, v diskussi o organické theorii sociologické (srv. referát o IV. ročnici ve Sborníku 1902, str. 139. násl.). Probrav znovu hlavní námitky odpůrců theorie této, podrobuje N. břitké kritice různé theorie antiorganicistické (historické, psychologické, historicko-ekonomické), jimž vytýká nedostatky methodologické a shrnuje výhody organicismu pro vědu sociologickou. Tento jedině podává dle N sociologii předem plodnou methodu a klassifikaci sociálních jevů, jednotu základních poznatků,

výklad jistých dosud metafysikou zatemněných poměrů sociálních, a možnost formulování všeobecných zákonů sociologických. »La sociologie sera organiciste ou elle ne sera pas«.

G. de Azcarate (Madrid), Plan de la sociologie, uveřejňuje soustavný kostrovitý přehled obsahu sociologie (dle výkladů, konaných na Athenaeu v Madridě), kterouž třídí ve »philosophie sociale« (principy, povaha společnosti vůbec, orgány a funkce) a ve »biologie sociale ou philosophie de l'histoire sociale« (zákony sociologické).

K methodologickým úvahám *R. Wormse* ve IV. ročnici obsaženým (srv. Sborník 1902, str. 141), řadí se stať téhož spisov., L'induction en sociologie et les lois sociologiques, v níž zabývá se zvlášť otázkou o povaze všeobecných zákonů sociologických. Jakkoliv indukce v sociologii způsobuje zvláštní obtíže následkem složitosti, měnlivosti sociálních jevů a téměř neodčinitelné předpojatosti pozorovatele, sluší přiznati možnost všeobecných zákonů takových.

O nynějším stavu a o směrech budoucího vývoje trestního práva pojednává *P. Dorado* (Salamanca), Du droit pénal répressif au droit pénal préventif. Vlivem Beccariovým a Code pénal z r. 1791 nastal v trestním právu sice jistý pokrok, pokud jde o humanisaci trestu a o větší šetření interessů trestného individua, nikoliv v soustavě, v pojímání trestního činu a trestu. Vývojem tímto však právě repressivní právo trestní spatřující v trestu více méně odplatu za spůsobené zlo, odumírá stále více a více, ježto humanisace trestů a praxe trestnická, rostoucí převaha trestů dočasných, rozšiřování oboru přečinů a přestupků na újmu oboru zločinů, a ne méně moderní trestní process s přepychem institucí na prospěch individua s celou řadou jiných příčin sociálních seslabuje, ba ničí postupně trestnost. D. vykládá zajímavým spůsobem nynější úpadek klassické školy kriminalistické po této stránce, naproti němuž a vedle něhož jest na postupu očividně preventivní soustava trestní, připravovaná relativními theoriemi trestními, učením korrekcionalistů Röder), shledávajícím v trestním činu známku jakés duševní anomalie, mravního porušení a v trestu léčivý prostředek. Obecně šíří se poznání, že zločin ukazuje k jistým příčinám a že zločinec, jsa jen do jisté míry nástrojem těchto činitelů (determinism), zasluhuje soucitu a péče; že dlužno spáchané zlo pokud možno napraviti; že třeba studovati příčiny zločinnosti a brániti jich vlivu (zvlášť pokud jde o příčiny sociální), nahražovati zodpovědnost subjektivní a individuální zodpovědností objektivní a kollektivní, snižovati obor trestů repressivních opatřeními preventivními. Budoucí právo trestní, soudí D., bude »fondamentalement correctionaliste ou préventif«. Tam směřuje též dosavadní mezinárodní hnutí trestní, reformy trestní v příčině mladistvých zločinců, tuláků a j., instituce podmíněného odsouzení, po případě propouštění. V nové soustavě trestní bude interess obžalovaného solidárním s interessy společnosti. S krutostí trestní italské školy anthropologické D. nesouhlasí.

K sociologii trestního práva odnáší se též studie *R. de la Grasserie* (Rennes), De la vengeance privée au point de vue sociologique, ve kteréž obrací pozornost k četným způsobům soukromého svépomocného provádění trestní spravedlnosti, jež individuální i sociální svědomí v moderní společnosti schvaluje neb aspoň omlouvá. Různé nové formy souboje a vendetty v přítomné době za seslabené neb nedostatečné trestní soustavy repressivní soutěží se sociální (státní) spravedlností za souhlasu veřejného mínění Spisov. probírá s tohoto hlediska některé otázky opravy práva trestního a soukromého, jimiž by bylo lze soukromou mstu potlačiti na míru nejmenší

C. N. Starcke (Kodaň), La personalité libre et l'individualisme de notre temps, vykládá a posuzuje anarchism, socialism a feminism jakožto nauky individualistické čelící k většímu vývoji svobodné osobnosti individuelní; *A. Jaffé* (Hamburk), Sur le droit de coalition, při-

mlouvá se za větší opravdovost koaličního práva v Německu pomocí rozhodčích výborů; *F. Puglia* (Messina), v stručné stati: L'adaptation est elle la loi dernière de l'évolution humaine, dovozuje, že adaptace jest sice všeobecným zákonem bytostí živoucích, pro člověka že však platí ještě jiný zákon vyšší, zákon zdokonalování (»tendence á l'amélioration«); *Ch. M. Limousin* (Paříž), De la formation et de l'évolution du langage au point de vue sociologique, podává příspěvek k theoriím arickým po stránce jazykozpytně sociologické. —

V. ročnici VI. *M. Kovalewsky* (Brussel), Le problème du droit comparé, rozepisuje se o významu sociologie pro srovnávací vědu právní a o úkolech i methodě této vědy. Ani therie práva přirozeného, ani všeobecná nauka právo positivního nejsou s to podati právní vědě ono vodítko k rozlišování různých postupných fasí právního vývoje, jakéž jí poskytuje sociologie. K. nepřeceňuje význam jazykozpytného srovnávání k výkladu podobných neb stejných právních institucí u různých národů. Podobnosť taková pochází namnoze z obdoby poměrů a vysvětluje se procházením stejnými fasemi sociálního vývoje, ač může býti též následkem společného dědictví neb přímé výpůjčky (recepce). Linguistická methoda sama o sobě k výkladu nestačí, i třeba přibrati k ní též ověření daty archeologickými, ethnologickými, ethnografickými, topografickými a mythologickými, jakož i methody jevů latentních (theorie přežitků, důsledky zjištěných sociologických zákonů koexistence jevů právních atd.) K. poukazuje m. j. zvlášť k bohatému materialu, jenž srovnávací vědě právní skytá Rusko.

Významem srovnávacího jazykozpytu pro rekonstrukci předhistorického stavu a vývoje sociálního zejména evropských národů kulturních zabývá se též *A. Loria* (Padua): La sociologie glottologique, přiznávaje rovněž na snadě ležící nebezpečné stránky této methody.

A. Groppali (Ferrara), La nouvelle direction de la sociologie americaine contemporaine, přehlíží novější sociologické směry v americké literatuře (Ward, Giddings, Patten, Sherwood), jichž společné znaky shledává v teleologickém a v psychologickém výkladu jevů sociálních. Kdežto Ward požaduje výklad ten od psychologie individuální, obrací se Giddings k psychologii kollektivní (národů a ras). Za nejbystřejšího theoretika sociologicko-psychologického směru amerického pokládá G. Sherwooda, podřizujícího sociologii národnímu hospodářství, s nímž ona sdílí i úkoly i methodu.

Souhrnný úryvek ze svého r. 1897 vydaného spisu: Gemeinschaft und Gesellschaft (Lipsko, Reisland) podává *F. Toennies* (Kiel), Notions fondamentales de la sociologie pure. O povšechných úkolech sociologie (klassifikaci sociálních jevů, vyhledávání a rozlišení jich příčin, vystižení různé důležitosti různých sociálních postupů) v krátké črtě pojednává *F. Puglia* (Messina), Le mouvement de l'humanité.

R. Garofalo (Řím), Nietsche et l'individualisme, popírá, že by Nietscheova známá filosofie nadčlověka byla právě individualistickou, jak mnozí za to mají, ač dojista jest dle jeho mínění nepřátelskou proti socialismu.

Spornou základní otázkou: Je-li společnost účelem pro individuum či naopak, přetřásá *R. Worms* (Paříž), L'individu et la collectivité dans la science sociale et dans l'art social, pokoušeje se o vyrovnání mezi theoriemi v té příčině protichůdnými (Tarde-Durkheim). Mnohem obtížnější ovšem jest řešení otázky této po stránce praktické, kde jedná se o to, má-li individuu příslušeti co možná největší míra svobody, či má-li rozšířena býti co nejvíce intervence státu. Zde tkví problémy autoritativismí, v politice, dogmatismu v náboženství, socialismu v hospodářství. W. mínu že při odpovědi, kteráž může býti toliko relativní, dlužno přihlížeti ku zvláštním poměrům toho či onoho národa, kloní se však sám k liberálnímu individualismu, jehož zneužívání bylo by lze zabrániti zvýšením a rozšířením intellektuálního a mravního vzdělání.

R. de la Grasserie (Rennes), De la théocratie, zakončuje své studie z oboru politické sociologie o státních formách (srv. Sborník, 1901, str. 178, 1902, str. 138, 141). Theokracie není k monarchii, demokracii a aristokracii formou souřadnou, nýbrž nadřadnou, která může každou z oněch forem státních více méně pronikati, neb i zplna absorbovati. Vývojová stadia v poměru světské a náboženskoduchovní moci naznačuje a líčí G. pořadem následujícím: neodvislost obou mocí (prvotný stav), theokracie (převaha duchovní moci nad světskou), anthropokracie (převaha světské moci nad duchovní, sekularisace a nacionalisace církve), vzájemná odvislost (shoda konkordátní) a konečně opět neodvislost obou (svobodná církev ve svobodném státě). Theokracie zůstavila ovšem po sobě přežitky (klerikalism), však s druhé strany jeví se silný vliv individualistického náboženství na současnou společnost.

O úkolech malého obchodu v národním hospodářství, o poměru státu k němu, o velkých skladištích a svépomocných společenstvech pojednává *A. Jaffé* (Hamburk), Le rouage du petit commerce, des grandes magasins, des sociétés coopératives de consommation dans l'économie politique. —

R. 1900 odbýval institut sociologický opět valný sjezd v Paříži, jehož práce obsahuje ročnice VII. Na sjezdu rokováno bylo též obšírně o otázce historického či národohospodářského materialismu. Uveřejnění této rozpravy bylo však odloženo pro ročnici VIII.

Z obsahu ročnice VII. zasluhují předem zmínky články *M. Kovalewského:* La gens et le clan a *R. de la Grasserie:* La famille artificielle.

Přes veškeré dosavadní obsáhlé studie o povaze a původu rodové formy gentilské pokládá *Kovalewsky* otázku tuto za nerozřešenou, názory vykládající »gens« jakožto seskupení příbuzenské osob pocházejících od jedněch prarodičů (Philipps, Rogge, H. S. Maine, F. de Coulanges, Mohl a j.) za mylné. Spíše jsou gens a clan národů arických a semitických totožny neb velice příbuzny s totemickými skupinami Indianů. Společné znaky těchto útvarů namnoze umělých (fiktivních), buď matriarchálních neb patriarchálních jsou solidarita, pokud jde o kult mrtvých a divinisovaných předků, o mstu neb o pokuty za zločiny naproti skupinám jiným, s vyloučením soukromého majetku a braní žen (exogamie) uvnitř skupiny samé, a konečně společné jméno. Jsou to tudíž společenské skupiny uvnitř pacifikované. Neméně než tento rozbor zajímavy jsou další výklady spisov. o původu skupiny gentilské, o exogamii a o jich pozdějším vývoji v době trvalých usídlení.

R. de la Grasserie shledává, že prvotní rodina byla vůbec více umělou než přirozenou (na krevním svazku založenou), s fiktivními ascendenty (totemism) neb i descendenty (adopce, levirát, couvade a j.). Též clan čítá G. k umělým útvarům (kollektivního totemismu) a probírá jeho různé formy u různých národů i jeho znaky, jež podobně jako Kovalewsky spatřuje v totemismu, exogamii, nedělením vlastnictví, ve vojenské a trestní solidaritě.

O všeobecných otázkách sociologie pojednává americký sociolog *L. F. Ward* (Washington), La mécanique sociale. Jsa přesvědčen, že v sociologii lze užiti týchž exaktních method jako v jiných vědách a že jevy sociální jsou výsledky sociálních sil psychické, affektivní povahy), pojímá sociologii jakožto sociální mechaniku, kterouž roztřiďuje pak ve statiku (rovnováha sociálních sil, theorie sociálních funkcí, organisace sociálního řádu) a dynamiku změny typů v sociální organisaci dle principu největší výhody, odpovídajícího biologickému principu přirozeného výběru). Kdežto sociální statika jest vědou sociálního řádu, jest sociální dynamika vědou sociálního pokroku.

Názory W.-ovy podrobeny byly v zahájené rozpravě (Limousin, O. d'Araujo, A. Coste, Z. Winiarski, M. Kovalewsky, R. Worms) kritice s jiných

stanovisek sociologických. L. Winiarski zejména hájil naproti W.-ovi prioritu svého názoru sociologicko-mathematického.

Různými předsudky ovládajícími namnoze názory naše ve věcech sociálních, zvláště pak antisemitismem a přepjatým významem národnosti a rasy v sociologii obírá se *E. de Roberty* (Brussel), Préjugés de la sociologie contemporaine.

Ročnici zakončuje stať *A. Jaffé-ova*: Les associations et la solution pacifique de grèves, o organisaci zaměstnavatelů a dělnictva k zamezení stávek (obligatorní výbory rozhodčí).

2. *L'année sociologique* (dir. *E. Durkheim*; IV. 1899—1900, Paris Alcan, 1901, str. 628).

Dle plánu dřívějších ročnic (Sborník str. 142) obsahuje též tento svazek jednak několik pojednání (str. 1—105), jednak soustavně uspořádané literární rozbory a oznámení ze všech oborů sociologických (str. 106—628).

Na předním místě pojednává *C. Bouglé*, Remarques sur le régime des castes, o otázce, jsou-li kasty zvláštností kultury indické, či jevem všeobecným a pokud jsou příbuznými obdobným útvarům gild, clanů, tříd. Shrnuv hlavní sociologické výsledky dosavadních odborných ethnologických a filologických bádání o indických kastách, jichž příznaky jsou vzájemná odpudivost, hierarchismus a specialisace dědičná, popírá B. existenci kast v tomto smyslu v historii evropské vzdělanosti (ano též v starém Egyptě), a odmítá theorie odvozující kasty (obdobně jako gildy středověké) z poměrů hospodářských (Senart, Nesfield), neb z organisace rodinné (Senart). V kastovním zřízení vystupuje spíše v popředí činitel náboženský, jakožto přední činitel kulturní a sociální (a contr. hospodářského).

Podobný základní názor prokmitá z úvahy *E. Durkheima*, Deux lois de l'évolution pénale. Změny, jimiž probíhá historický vývoj trestu jsou jednak kvantitativní, jednak kvalitativní. Zákon kvantitativních změn těchto formuluje D. v ten smysl: »intensivnost trestu jest tím větší, čím nižší jest typ společnosti a čím absolutnější (neomezenější) jest ústřední moc«, kdežto zákon kvalitativních změn zní: »tresty na svobodě, dočasné dle dosahu zločinů, stávají se stále více a více normálním typem represse.« V nižších společnostech trest tento se nevyskytuje, později objevuje se jakožto prostředek preventivní, vlivem křesťanství stává se trestem.

Oba zákony, jež D. blíže vykládá, se doplňují vzájemně. V té příčině rozlišuje D. zločinnost náboženskou v š. sm. (zločiny proti institucím kollektivním) a zločinnost lidskou proti individuím (krádeže, vraždy, podvody a násilí všeho druhu. Na vyšších stupních sociálního vývoje nabývají jevy zločinnosti posledního druhu převahy a tím zároveň zmírňuje se krutost a přísnost trestů. Příčiny humanisace trestů leží tudíž ve vývoji sociálním.

Ve stručném článku zabývá se na posledním místě této ročnice *M. Charmont*, Note sur les causes d'extinction de la propriété corporative, příčinami rozpadávání se a zániku společného vlastnictví. Mezi těmi uvádí spisov. zejména: význam individuálního vlastnictví pro bažení lidské po blahu a štěstí, čili zánik užitečnosti při vlastnictví společném, rozdělení mezi společníky a konečně zabrání associací mohutnější (státem, výbojným národem). —

Ateneum 1901: Stecki Jan, Socyologia uduchowiona. — *Krytyka 1901: Kulczycki L.*, Obecny stan socyologii. *Gumplowicz L.* Dr., Suggestya spoleczna. Dr. *D. G. Z.*, Alkoholism jako objaw wspólczesnej kultury. — *Przegląd polski* 1901 t. 139.: *Ochenkowski W.* Dr., Kilka uwag o socyologii Augusta Comtea. — *Przegląd filosoficzny* 1901 t. 4.: *Balicki Z.* Dr. Pierwiastki indiwidualne w fenomenalizmie socyologicznem. *Kranz K.*, Kongres socyologiczny. — *Унив. Извѣстія* Kijev 1901: *Bokadorov*, Очеркъ критическихъ сужденій о Руссо (kritický přehled úsudků o Rousseauovi). *F. Č.*

Právo církevní.

Z literatury r. 1901.

Podrobný přehled literatury církevního práva pravidelně podává známý lipský kanonista *E. Friedberg* ve stálé rubrice »Literaturübersicht« časopisu »Deutsche Zeitschrift für Kirchenrecht«, redigovaného jím a *Sehlingem*: přehledy tyto jsou více rázu statistického, jen při některých literárních zjevech samostatně vydaných připojuje se krátký kritický referát, ponejvíce od *Friedberga* pocházející. K těmto přehledům, pro svou detailnost velice cenným a pak k přehledům podobným, však jen druhdy se objevujícím v »Archiv für kath. Kr.« jakož i ku známým Theologische Jahresberichte poukazujeme ty, kdož se o církevní právo blíže interesují, nebo literární pomůcky k jednotlivým otázkám hledají. V následujících řádcích chceme jen k některým málo novinkám z r. 1901 poukázati, ať již vyšly samostatně, ať v časopisech.

Systematické zpracovaní církevního práva pochází hlavně od theologů a má v první řadě na mysli potřeby theologů, nikoli právníků; jim jest církevní právo celek sám o sobě, nikoli článkem u vývoje práva vůbec. Friburgského theologického profesora *Frt. Heinera* Kath. Kirchenrecht vyšlo třetí vydání o dvou svazcích, zásadně se v ničem nelišící od vydání předchozích. Svými velikými rozměry imponuje Jus Decretalium, jež sepisuje *František Wernz*, původem Němec, člen řádu Jesuitského, konsultor římských kongregací a profesor Řehořovy vysoké školy v Římě. Dílo rozpočteno na 6 svazků, z nichž 3. vyšel v Římě r. 1901. Svazek 1. (r. 1898, 444 str.) obsahuje úvod do práva církevního, a sice základní zásady církevní, poměr k církvím jiným a ke státům, postavení církevního práva, hmotné a formálné prameny právní, literární dějiny; svazek II. (r. 1899, str. 1128) šíří se o ústavě církevní, tedy o hierarchii ordinis a hierarchii iurisdictionis; svazek III. (r. 1901, str. 903) pojednává o správním právu církevním, a sice de administratione magisterii et regiminis a pak de administratione cultus divini atque sacramentorum et sacramentalium, v kteréžto části pojednává též o církevních tovaryšstvech, ježto uskutečňování evangelických rad pokládá za zvláštní způsob cultus divini. Svazek 4. obsahovati má právo manželské, sv. 5 církevní proces, sv. 6 právo trestní. Dále poukazujeme na poznámky učiněné v tomto časopisu II str. 152, k nimž dodati sluší, že r. 1902 vyšla II. část *Sägmüllerovy* učebnice (str. 145—400) obsahující ústavu církve a to nauku o kléru, o církevních úřadech všeobecně a zvláště i o synodách, a pak že vyšel též 2. díl Institucí, jež sepsal de Luca; kdežto první díl jedná o církvi a o konkordátech, šíří se díl 2. o nositelích církevní moci. Ač všechny vytknuté spisy, zaujímající stanovisko kurialní, jsou plodem úsilovné práce, přece neznamenají pro systematiku církevního práva zásadně nic nového, pohybujíť se na cestách směrem svým známých, kteroužto poznámkou cena spisů těch nikterakž nemá býti snížena.

Dobrou praktickou pomůcku vydali *Fritsch* a *Hartig* svou sbírkou rozhodnutí vydaných rak. říšským soudem, správním a nejvyšším soudním dvorem ve věcech kultu se týkajících, jíž následovati mají rozhodnutí ve věcech školních a nadačních (Judicate des Reichsgerichtes etc. I. Teil: Cultus). Rozhodnutí jsou systematicky seřaděna a podána pouze ve výtahu s udáním, odkud jsou vzata.

V Archiv für kathol. Kirchenrecht (81. svazek) otiskuje a popisuje *Wahrmund* ve článku Der »Parvus ordinarius« (str. 3—37, 195—212) ku středověké populární literatury procesní, známé pod označením shora udaným a začínající slovy: »Quia causarum decisio«, i pronáší domněnku, že práce tato (jako i Summula: »Antequam dicatur de processu iudicii«) základ svůj má v přednáškách učitele z doby glossatorské o procesu římskokanonickém, a to asi z 2. desítiletí 13. stol., které scholary různých národností byly psány

pak některým z nich byly přineseny do Německa, jiným zase do Francie, kde pak doznaly praktického užívání, doplňování, přepracování, čímž by se vysvětlilo, že během času za vlády různých vnějších vlivů povstaly různé populární spisy procesní z pramene jediného. — Tamže (str. 38—63) vypisuje *A. Bellesheim* ve článku »Plenarkonzil der Bischöfe des lateinischen Amerika in Rom 1899«, co k tomuto sboru vedlo, jak byl svolán a odbýván a na čem se byl usnesl; ze 16 titulů s 998 dekrety zvláště vytčeno, co americké poměry objasňuje, v čem se jeví odchylky od obecného práva a v čem se odmítají moderní proudy mimocírkevní. — Nové prozkoumání otázky, kdy a jak povstaly knihy kajicné, vyvolá článek *Bruny Alberse* (tamže 393—420): Wann sind die Beda-Egbertschen Bussbücher verfasst worden, und wer ist ihr Verfasser? Oproti *Schmitzovi* tvrdí, že v 1. polovici osmého století v Anglosasku shotoveno bylo poenitentiale, jehožto původ obecně se připisuje Bedovi a Egbertovi, což historicky prokázáno ještě není; na nějakou kompilaci z 2. polovice 9. století nelze mysliti. Rozdíl v datování obnáší oproti *Schmitzovi* tedy 150 let nazpět. Otištěno jest pak dílo: De remediis peccatorum dle kodexu v Bibliotheca Barberiniana — Protestantského práva dotýká se (dosud nedokončený) článek *Jiřího Arndta* Die Kirchenordnung des Schwedenkönigs Gustav Adolf für die Stifter Magdeburg u. Halberstadt v. J. 1632 v Deutsche Zeitschrift für Kirchenrecht str. 247—276, 393—472.

Vydávání soudních akt konsistoře Pražské *Ferdinandem Tadrou* jest 7. svazkem (až do r. 1424) dokončeno. — V Sitzungsberichte Mnichovské akademie kritisuje *Friedrich*, Die Unächtheit der canones v. Sardica, kanony synody v Sardice r. 344 odbývané a dochází k úsudku, že jsou v 5. stol. v Římě padělány.

Pro poměr mezi státem a církví důležitý jest 4. svazek *Brückovy* Geschichte der Katholischen Kirche in Deutschland im 19. Jh., obsahující v 1. oddělení dějiny koncilu Vatikanského a kulturní boj v Prusku až do doby vyjednávání s Římem; spisovatel (nyní biskup v Mohuči) líčí se stanoviska katolického. — Kapitolami jednajícími o církevně politických poměrech patří sem též *Isidora Silbernagla*: Die kirchenpolitischen und religiösen Zustände im 19. Jh. Pro poměr mezi státem a církví v době římských císařů podává nové příspěvky *Karl Johannes Neumann*, profesor dějin v Strassburgu ve spisu Hippolitus von Rom (dosud jen 1. oddělení), používaje k tomu vydání spisů Hippolitových, obstarané Berlínskou akademií; druhé oddělení má obsahovati exkursy k poměru mezi státem a církví v době římského císařství. — S prvními dobami křesťanskými po stránce historickoprávní zabývá se též *Josef Tumpach* ve vydaných svých lidových přednáškách o významu a důležitosti starokřesťanských památek a pomníků pro vědu a náboženství, a sice v kapitole I., kde líčí, jak pomáhají vysvětliti právní poměr křesťanů v říši římské za dob pronásledování (str. 12—28) a v kapitole III., kde vyličuje, jak dávají nám nahlédnouti do života církve a do života věřících (str. 45—60). Přednášky tyto pojednávají vzhledem k auditoriu, pro které určeny byly ve formě přístupnější o některých z věcí, o nichž jedná formou vědeckou *Jos. Bilczewski* v Archaeologii křesťanské *Tumpachem* r. 1898 do češtiny převedené.

Pro poměr církve v Uhersku přináší mnoho důležitého *A. Günther* v pokračování článků r. 1900 započatých v Archiv f. k. Kr. (str. 64—85, 243—292, 491—514, 663—684) a věnuje zejména pozornost majetkovému právu i vyvrací tvrzení, že církevní majetek pochází z jmění národního, stopuje otázku jmění účelového a právního podmětu majetkového, otázku mrtvé ruky a boni vacantis. Obhajování autonomie církve katolické vede autora k porovnání s postavením protestantů, při čemž vykládá 26. článek zákonů z r. 1790—1791, který pokládán za Magna Charta jejich v Uhersku; pak vrací se k autonomní správě církevního majetku katolického i podává vývoj správy t. zv. Cassa Parochorum a náboženské matice. Na konec svých ještě nedokončených článků obrací se *Günther* k otázkám školním.

Co se organisace a správy církevní tkne, budiž poukázáno předem k anonymní knize českých biskupství se týkající: Zur Frage deutscher Bistümer in Böhmen. Ein Wort zur Aufklärung und Beruhigung aus der Mitte des deutschen Klerus Böhmens (str. 106), která v Praze u Calveho vyšla koncem r. 1901 v prvním a začátkem roku 1902 v druhém vydání; po historickém úvodě zabývá se známou otázkou palčivou i žádá v Čechách biskupství nová, pro Čechy česká, pro Němce německá. — Dne 6. února r. 1901 schválil papež Lev XIII. nový regulativ pro apoštolskou datarii, který otištěn v Archiv f. K. R. str. 691—712.

V citovaném Archivu (str. 86—112) pokračuje *Hilling* ve svém článku Die bischöfliche Banngewalt, der Archipresbyterat u. der Archidiakonat in den sächsischen Bistümern, an prozkoumává poměr arcijahnů k arcipryštům, kdežto poměr jejich k venkovským děkanům (decani rurales) pro obsáhlost materialu odkazuje na zvláštní pozdější publikaci. *Gillmann* ukončuje tamže (433—460) své historickodogmatické vývody o resignaci na beneficia vylíčením resignací cum reservatione pensionis, regressus, ingressus et accessus. Články tyto vyšly též samostatně. *Stiegler* vydal I. svazek díla: Dispensation, Dispensationswesen u. Dispensationsrecht im Kirchenrecht (většinou uveřejněný dříve v Archiv f. K. R. sv. 77. a 78.) obsahující vývoj dispense až ku Gratianu; II. svazek obsahovati má vývoj pozdější a dogmatické propracování, III. sv. pak dispensaci u protestantův a orientálův.

Innsbrucký profesor *Wretschko* napsal do Deutsche Zeitschrift f. Kr. (str. 321—392) článek: Die Electio communis bei den kirchlichen Wahlen im Mittelalter, ve kterém hledá vnitřní souvislost mezi právem německým a církevním v určitých dobách vzhledem ku společným středověkým názorům. *Wretschko* hleděl již v 20. svazku Zeitschrift für Rechtsgeschichte, german. Abt., str. 164 sl. článkem »Der Einfluss der fremden Rechte auf die Deutsche Königswahl« dokázati, že středověká nauka o korporacích nezůstala bez účinků na volbu německých králův, a že electio communis poprvé r. 1257 se ukázavší jest převzata jak co do formy, tak co do podstaty z církevních zvyků. V čem tyto zvyky se zakládaly, jest předmětem článku nynějšího. Oproti *Bresslauovi* (Zur Geschichte der Deutschen Königswahlen v Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, N. F. 2. Jhg.), jenž myslí, že electio communis měla jen úkol, vyjadřovati formálně jednomyslnou volbu v době, kdy jednomyslnosti k platnosti volby již třeba nebylo, že to tedy byla pouhá historická reminiscence, hájí *Wretschko* ve smyslu Gierkově názor, že electio communis, generalis neb in communi, druhdy též electio per unum, jest odleskem středověkého názoru o jednotné podstatě hromadných osob, že jest tudíž elector representantem právnické osoby.

Kirsch, Die Reservatio in petto bei der Kardinalskreation (Archiv, 421—432) hájí oproti *Pastorovi* názor, že nelze různiti Cardinales creati, sed non promulgati a Cardinales reservati in petto, naopak že jest to jedna a táž instituce, která z důvodův oportuních zavedena byla Martinem V. roku 1423.

V Časopisu katolického duchovenstva pokračuje *J. Doubrava* o otázce patronátní v Čechách; články dosud nejsou ukončeny, i mají vyjíti pak o sobě, načež se k nim vrátíme.

Četné spisy vyvolány byly novým uzákoněním církevní censury tiskové konstitucí Lva XIII. »Officiorum ac munerum« ze dne 25. ledna 1897, jíž z předchozích ustanovení jedině konstituce Benedikta XIV. »Sollicita ac provida« z r. 1753 v platnosti ponechána byla. Novým tímto církevním zákonem tiskovým zabývají se četné kommentáře, jež sepsali *Hollweck*, *Aug. Arndt*, *Schneider*, *Dilgskron*, *Pennacchi*, *Péries*, *Planchard*, *Desjardin*, *Boudinhon a Vermeersch* (De prohibitione et censura librorum), jehož práce vyšla r. 1901 již v 3. vydání. Otázky sem příslušné zůstanou tím více na denním pořádku, ježto r. 1900 vydán byl z rozkazu papeže Lva XIII. nový authentický Index librorum prohibitorum, který vzhledem k novému upravení tiskovému se-

stavila kongregace indicis. Mylné by bylo mínění, že jen ty knihy jsou zapovězeny, které stojí v tomto sice jinak authentickém indexu, jenž oproti svému předchůdci vykazuje počet zapovězených knih víc než o polovici menší; ale naopak nový index a nové censurní zákony Lvem XIII. vydané na vzájem se doplňují. Popis indexu přináší příkladem r. 1901 Archiv für k. Kr. z péra *Schneidrova* (str. 291—302) a shora zmíněné 3. vydání knihy *Vermeerschovy*.

Laurentius (v Archiv f. Kr. 273 nsl.) hájí článkem Anwendbarkeit der Lehre von den Privilegien im kirchlichen Recht názory starší literaturou zastávané, že ius singulare v dnešním smyslu kvalitativně se nerůzní od privilegia a pak, že fakulty jsou též privilegiemi.

Co do interkonfessijních poměrův upozorniti sluší na *Pecháčkovo* Řešení případů v příčině náboženského vyznání dítek, jež kasuisticky se probírá vzhledem k judikatuře správního soudního dvoru v této otázce ovšem nikterak vždy důsledně si počínajícího; spis jest zvláštním otiskem článků v Časopisu kat. duchovenstva (1901) uveřejňovaných pod názvem »Perstemus in custodia.« *Illasiewicz* vydal samostatně články z Österr. Z. f. Verwaltung pod titulem: Das Religionsbekentniss der Kinder nach österr. R. — Velmi zajímavý, historickým vývojem doložený výklad ku článku 9. mezikonfessijního zákona podává *Max von Hussarek* v Grünhutově časopisu XXIX. sv. str. 447—490 (též o sobě u Höldera, 1902) čelící v tom, že slovům »wenn die Verpflichtung zu solchen Leistungen auf privatrechtlichen, durch Urkunden nachweisbaren Gründen beruht« rozuměti sluší tak, že běží o zvláštní důvod zavazující (a contrario všeobecně zavazující normy) k dávce jinak veřejnoprávní, který musí dle positivného předpisu zákonného býti list nami dokazatelný.

Co do práva manželského vytýkáme *Tumpachovy* články uveřejněné v Časopisu katolického duchovenstva i vydané samostatně pod názvem: Manželství ve světle nejstarších památek a pomníků křesťanských, které oceňují význam a důležitost archaeologie křesťanské, poukazujíce k tomu, jak staré památky v mnohých věcech objasňují a potvrzují, co z pramenů psaných je známo a jak prameny tyto mnohdy doplňují. — V Německu soustřeďuje se nyní přirozeně pozornost k manželskému právu nového občanského zákonníku, k němuž někdy připojuje se porovnání s ustanoveními práva církevního. Sem patří příkladem *Dittenberger*, Verlöbnisrecht im B. G. B, f. d. Deutsche Reich; *Hellmann*, Das Verlöbnis nach dem B. G. B (Deutsche Juristen-Zeitung, str. 217 nsl.) a *Goldmann*, Zur Rechtsnatur des Verlöbnisses (tamže, str. 432); *Süssheim*, Die bösliche Verlassung des Ehegatten u ihre Rechtsfolgen (v Archiv für civ. Praxis, str. 406); *Schön*. Beziehungen zwischen Staat u. Kirche auf dem Gebiet des Eherechts (ve Festschrift für Regelsberger); *Hölder*, Die Anfechtung der Ehe wegen Irrtums in der Person (v Iherings Jahrbücher).

Pro kanonické právo důležito jest *Sehlingovo* historické pojednání Zur Lehre von den Willensmängeln, *Rosinovy* Beiträge zur Lehre von der Parentelenordnung und Verwandtschaftsberechnung nach deutschem u. österr, jüdischem u. kanonischem R. (z Grünhutova časopisu) a pak zejména: Formulae apostolicae Datariae pro matrimonialibus dispensationibus iussu Cardinalis Pro-Datarii Caietani Aloisi-Masella reformatae.

V majetkovém právu sluší poukázati na II. svazek *Meurerova* spisu Bayerisches Kirchenvermögensrecht jednající o právu obročním, ježto zde brán zřetel též k základním otázkám práva obecného, n. př. k právní povaze řečeného práva a k historickému vzniku jeho. — *Lohmann* dokončuje článek Die Staatsgenehmigung zur Errichtung von Kirchengebäuden in Preussen v Deutsche Zeitschrift f. Kr. str. 62—115, an probírá positivná ustanovení platná v různých territoriích příslušejících ku království Pruskému, které v této příčině nemá jednotného upravení. — *A. Jirák* vyličuje ekvivalent poplatkový v pokračování článků: Daně, přirážky a poplatky církevním

ústavům a osobám v Rak. ukládané (Čas. kat. duchovenstva str. 6 nsl.) vzhledem k tomu, že 1. lednem 1901 začlo nové desítileté období pro jeho vyměření a že přiznání za tímto účelem předepsaná měla do konce dubna 1901 býti předložena. *Prof. Henner.*

Právní dějiny.

Lectures on Slavonic Law. By Feodor Sigel (Зигель). V Londýně 1902, stran 152 v malé 8ce.

Professor práv na universitě Varšavské Feodor Zigel byl pozván r. 1900 do Anglie, aby v universitě Oxfordské měl několik přednášek o slovanském právě. O čestné toto pozvání přičinil se Oxfordský professor W. R. Morfill, horlivý přítel Slovanův mezi Angličany; též postaral se, aby Oxfordské přednášky Zigelovy, jichž bylo pět, vyšly na světlo tiskem. Účelem Zigelovým bylo, seznámiti anglické obecenstvo s prameny práva slovanského, jež hledí krátkými slovy popsati, charakterisovati i oceniti; v poznámkách jmenuje publikace, v nichž jsou tištěny hlavní listiny a sbírky práv slovanských, též vyčítá čelné spisy nových spisovatelů, kteří se zabývali historií práv slovanských. Všude předesílá náčrtek vývoje státního a společenského, v němž prameny práva slovanského vznikaly.

Kniha obsahuje dvě částky všeobecné, úvod (na stranách 1 – 15) a závěrek (149—152), jež týkají se všech slovanských národů a jich práv společně; tam srovnávají se osudy slovanských národů a práv mezi sebou, dílem i s národy a právy neslovanskými v Evropě. Tyto částky knihy jsou plodem velké náchylnosti i spůsobilosti spisovatelovy k systematičnosti; ale zároveň jest viděti, s jakými nesnázemi snaha po systematice musí zápasiti při látce tak rozmanité a spletité, jakou skytá historie národů a práv slovanských. Krom toho obmezený čas a místo nedovolovaly autorovi, aby k vysvětlení výslednice všímal si všech důležitějších složek; on vytknul obyčejně jen některé, a úsudek pak vypadá jako generalisace, proti které lze leccos namítati. Politický nádech má úvaha, kterou připojil ke zmínce o slovanských státech zaniklých a nově vznikajících (3); míní, že staré tradice mívají účinek až i škodlivý, ježto národům nově oživujícím znesnadňují vpraviti se do nových okolností. Není to poprvé, co takové mínění ozývá se z Rus; kdyby bylo pravdivé, musilo by se vésti Slovincům, Slovákům a Rusínům, kteří nikdy nebyli samostatnými, lépe, než Čechům a Polákům; a ježto Polákům, ač mají všude upomínky stejné, vede se jinak v říši Rakouské, jinak v Ruské a jinak v Pruské: jest naopak viděti, že Slovanům, kteří ušli záhubě, škodí hlavně něco jiného, než staré upomínky na bývalou samostatnost. Sporův, které v posledních letech vzešly o zádruhu, Zigel nedotýká se výslovně, ale na které straně v nich stojí, jest viděti z toho, že dle jeho mínění společný majetek pozemkový (village community) byl přinešen na půlostrov Balkanský od Slovanů (6); netvrdí toho však s jistotou, ba naopak, všecky poučky o bytě a právě slovanském před 10. věkem pokládá jen za hypothetické (10). Rozdíl státního a právního vývoje u Slovanů pravoslavných, kde církev srostla se státem a jemu se podřídila, a u Slovanů katolických, kde stát nebyl vše-

mohoucím, vykládá autor v přítomném spise (11) tak, jak učinil již jinde jmenovitě také v Památníku Palackého (str. 509—513); avšak co vypravuje o státě Bulharském, Srbském, Litevském i Moskevském (zvláště str. 35—36), z toho vysvítá, že byzantinský typ státu neujal se u všech Slovanů pravoslavných, a nikde netrvá od prvopočátku, nýbrž byl uveden do knížetství Moskevského teprv pode jhem mongolským, jakožto útočiště proti tomu jhu, a pak pokračoval v carství Moskevském a v imperii Ruské. Zmíněné rozdělení států slovanských má tedy své slabé stránky, jako každá jednoduchá formule obracená na rozmanitost života.

Kromě úvodu a závěrku kniha pojednává o právě každého slovanského národa zvlášť. Právu českému věnováno 37 stran, tolik jako ruskému; o právu polském mluví se na 36 stranách; právům ostatních někdejších států slovanských, bulharského, srbského a charvátského, dostalo se jen 5, 6 a 12 stran. Zastavíme se toliko u částky, která se týče práva českého; autor jest nakloněn postaviti jeho prameny nejvýš mezi právy slovanskými. Ale i zde se opakuje, co postřehli jsme při úvahách o slovanském právě vůbec. I zde se ukazuje, jak nesnadno jest slovy tak krátkými vystihnouti proměny státu a jich povahu i objasniti vznik památek právních; ku př. jest to zjevná nadsázka, že by české panstvo ku konci první doby, jejž Zigel klade s Palackým do r. 1253, bylo se úplně poněmčilo (69); názorný důkaz proti tomu vězí již v tom, že autor sám vypravuje o hlavních pramenech práva českého, jež byly psány po česku a po latinsku, ale ne po německu. Že by výboje krále Přemysla II. byly příčinou ke zřízení soudu zemského v Čechách, nikterak nevysvítá (72), rovněž tak jako že by úspěch jednoty panské proti králi Václavovi IV. byl způsobil trvalou nespokojenost v lidu obecném, a že by tato nespokojenost byla jednou z příčin války husitské (75). Naproti tomu pěkné a zdařilé jsou ty částky, které zakládají se na autorově vlastním studiu pramenů právních, zejmena co vykládá o knize Rožmberské, o Řádu práva zemského, o právních knihách Ondřeje z Dubé, Všehrda a Ctibora Tovačovského. O knize Rožmberské vyslovuje názory (76), dosti srovnalé s míněním Čelakovského, že jest to sbírka českých obyčejů právních, složená pro pána z Rožmberka neznámou soukromou osobou z několika právních pamětí a z popisů právních obyčejů, sepsaných v časích rozličných; z neobyčejné skouposti na slova, kterou se vyznamenává kapitola 8., Ziegel soudí, že ta hlava musí pocházeti z časů starších, nežli hlavy jiné, a klade její vznik do první polovice 13. věku (70). Tímto výkladem názor Brandlův, že kniha Rožmberská vznikla za Přemysla II., mohl by se sblížiti s názorem starším, že sepsána byla za krále Jana I. Však potřebí jest o tom studií hlubších, jež musejí přihlížeti k obsahu i k jazyku té památky právní.

Staročeskou literaturu právní Zigel cení velmi vysoko. O spisovatelích právních knih výše dotčených praví, že jsou oslavou našeho království (97). Srovnávaje právní knihy národů západoevropských v době 1253—1434, shledává největší podobnost mezi právní literaturou českou a anglickou, a to v tom: v jižních zemích hleděli právo římské přispůsobiti k poměrům domácím, na severu pak toliko popisovali domácí obyčeje právní, a »jenom v Anglii a v Čechách znamenáme horlivé studium předchozích nálezův

i užívaní vědeckých method, vypracovaných glossatory a kommentatory (práva římského), obracených na právo domácí« (81). Také v slovanském právě vůbec a v právě anglickém shledává tu podobu, že oboje jest méně závislé na právě římském, nežli práva jiných zemí evropských, kdež skoro všude domácí právo bylo znenáhla pohlceno právem římským (150).

Srovnavací způsob Zigelův dodává jeho spisu obzvláštní zajímavosti a přitažlivosti. Nepochybuji, že zpytatelé slovanského práva najdou v jeho pěkné knížce, ač si příliš hledí stručnosti, nejen poukazy na mnohé úkoly, ale i vítané pokusy k jich řešení, i pokyny a pobudky k dalšímu badání,

J. Kalousek.

Gustav Friedrich, O zakládací listině kapituly Litoměřické (Prolegomena k české diplomatice I). Rozpravy České Akademie cís. Frant. Josefa I., třída I., ročník IX., čís. 2.

Předmětem pilné studie jsou tři texty zakládací listiny Litoměřické, z nichž první *A* dle výzkumů Friedrichových vznikl buď současně se založením Litoměřické kapituly (dle tradice r. 1057) neb o málo později, druhý text *B*, obsažený v potvrzovacím privileji krále Přemysla z r. 1218, ve stol. XII. (Palacký kladl jej do stol. XI.), kdežto třetí text *C* v domnělém originále t. j. v listině, jež se sama za originál vydává, jest padělkem ze stol. XIV. (dle Palackého ze stol. XIII.). Pro právní dějiny jest zajímavým výsledek bádání Friedrichova, dle něhož text *A* jest nejstarší v bezpečném originále dochovanou listinou knížat českých, tak že nejstarší formou české listiny knížecí jest tak zvaný akt, t. j. nepověřený, objektivně (ve třetí osobě) složený záznam, jenž sám o sobě ani nemá moci právotvorné (jako tak zv. carta), ani samostatné moci průvodní (jako tak zv. notitia); nýbrž má pouze zachovati paměť toho kterého právního jednání, po případě i jména svědků, tím pak také pro budoucnost usnadniti důkaz o té které právní skutečnosti. Stojí tedy česká listina knížecí té doby na téže výši jako tehdejší soukromá listina v okolních krajinách říše německé, a liší se podstatně od současné německé listiny královské, která celkem má povahu t. zv. notitiae. Jsa nejstarší listinnou památkou českého původu, podává text *A* řadu současných zpráv o hospodářských a právních poměrech českých v druhé polovici XI. století. Vznik textu *C* ve stol. XIV. pak ukazuje, že v té době formou knížecí listiny byla t. zv. notitia, takže listina pečetí ověřená měla již samostatnou moc průvodní. — Proti výsledkům studie Friedrichovy vystoupil polemicky *A. L. Krejčík* v Čes. čas. hist. XVIII. (1902, str. 158 – 166), snaže se dokázati, že text *A* jest stará paměť některého kanovníka, ne však o založení, nýbrž o majetku kapituly Litoměřické, a nikoli ze století XI., nýbrž XII.; že text *B* jest falsum provedené na jméno Přemysla Otakara I. v l. 1219 až 1225, a že text *C* pochybné falsum 14. stol. a sice let 1319—1341; avšak dle našeho náhledu podařilo se *G. Friedrichovi* námitky na témž místě (str. 166—173) přesvědčivě vyvrátiti. *Dr. J. Demel.*

Archiv Český čili *staré písemné památky české i moravské.* Nákladem zemským vydává kommise k tomu zřízená při Kr. České Společnosti Nauk. Redaktor *Josef Kalousek.* Díl XIX. 1901 stran 707 ve kvartu.

V prvním ročníku tohoto Sborníka str. 205 podal jsem stručnou zprávu o 18 svazcích Archivu Českého. Díl 19. naplněn jest vesměs písemnostmi, jež k tisku upravil professor Čelakovský. Největším dílem jsou to registra soudu komorního z let 1511—1519. Snahou vydavatele jest, vydati na světlo všechna registra tohoto soudu královského, která se zachovala z těch let. Obsah jich, totiž předmět půhonův, svědomí a nálezův, jest velice rozmanitý, a jest v něm v 16. věku valnější počet věcí důležitých a zajímavých, nežli se nachází v registrech z druhé polovice 15. věku. Upozorňuji jen na dva nálezy

z 15. listopadu 1511 na str. 15—17, kterými povaha Rendlova a vůbec schátralost tehdejší správy zemské nabývá nového pronikavého světla. Vědělo se vždy, že Albrecht Rendl z Oušavy na konci roku 1509 stal se nejvyšším písařem, a že po dvou měsících na konci února 1510 král Vladislav na sněmě Kutnohorském opět mu ten úřad odňal. Starý letopisec při té příležitosti vylíčil povahu Rendlovu velmi na černo, také že prý si písařství koupil za 2000 kop grošů míš. od dřívějšího písaře Mikuláše Hořického. Palacký i J. Jireček nechtěli tomu věřiti, že by Rendl byl člověk tolik ošemetný. Dva nálezy nyní otištěné činí konec všem pochybnostem o tom. Vychází z nich na jevo zcela bezpečně, že Rendl připověděl za postoupení úřadu písařského platiti Hořickému každoročně 100 kop gr. českých až do smrti Hořického, a nejvyšší komorník pan Ladislav ze Šternberka slíbil neboli zaručil se za Rendla, že se to vyplní. Nad to Rendl měl Hořickému půjčiti 500 kop gr. č. na čtyři leta bez úroku, t. j. měl Hořickému vyplatiti slíbený úplatek za pět let napřed najednou. Musilo však tuze brzo nastati nedorozumění mezi tržebníky o nejvyšší písařství, neboť Rendl vytýkal Hořickému, že právě on jej zase o ten úřad připravil. Nepochybně Hořický chtěl míti peníze hned, jistě pak Rendl neplatil, a Šternberk také za něho neplnil. Pročež byli soudem komorním oba odsouzeni: Šternberk aby platil Hořickému po stu kopách za Rendla, a Rendl aby půjčil Hořickému 500 kop bez úroku na čtyři leta. Hořický vyznával na soudě bez obalu, že to vše byla smluvená odměna za postoupení úřadu; Rendl i Šternberk znali se k svým slibům, jenom nechtěli nic o tom věděti, že by to byl úplatek za úřad. Krásný kavent Ladislav ze Šternberka při tom byl a zůstal nejvyšším kancléřem, a Rendl náležel potom k nejdůvěrnějším rádcům krále Vladislava. Ty dva nálezy mluví hlasitě, ba křičí o špatnosti tehdejší správy veřejné v Čechách.

Na stranách 476—651 vytištěny jsou dvě sbírky nálezů soudu zemského a komorního, kteréž byly pořízeny k úřední potřebě a doplňovány v první polovici 16. věku, ještě před shořením desk zemských 1541. Podobají se sbírce Albrechta Ojíře z Očedělic, kterou vytiskl H. Jireček, a jiné, jež tištěna byla 1861 v Právníku. Prof. Čelakovský v úvodě podal zprávu o rukopisích, v nichž ty sbírky se nacházejí, též o tom, kterak jimi doplňují se vědomosti o deskách shořelých. Nynějšího vydavatele stála úprava těch nálezů velkou práci. *Josef Kalousek.*

Frant. Kameníček, Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání obnoveného zřízení zemského (1526—1628). V Brně. Díl I. 1900, str. V. + 562; díl II. 1902, str. II. + 800. Nákladem zem. výboru markr. Moravského.

Po mnoholetém pilném bádání v protokolech sněmovních, zachovaných od r. 1518, odhodlal se spisovatel podati obraz zřízení zemského v době největšího vývoje, rozvrhnuv práci svoji ve tři oddělení, a to o zemském sněmu a sjezdech, o soudnictví zemském a konečně o stavích a o poměrech náboženských. Z toho vyplněny jsou již dvě skupiny. Oba objemné svazky jsou bez odporu prací velmi cennou. Podán zde material přehojný z pramene dosud ladem ležícího, pramene to první třídy. Neujímáme ceny dílu i tenkráte, přidáme-li hned, že jak rozsáhlost tohoto pramene tak i rozsáhlost a nesnadnost předmětu způsobily mnohý nelad, nejasnost, mezeru v obraze. Jak jinak možno, když díla toho druhu píší se pravidelně, když již prameny dávno tištěné klidně studovány byly po leta, kdežto zde bylo spisovateli činiti si s pílí nevyrovnatelnou poznámky a výpisky ze spoust protokolárních spisů, kde nemohl z počátku věděti, co se mu objeví důležitým ku konci studia. Dílo Kameníčkovo jest spolehlivým průvodcem v těchto archivaliích a podává řadu velecenných zpráv, jimiž naše vědomosti o zemském zřízení moravském nadobyčejně jsou osvětleny. Stručnou zprávu o tom podávají následující řádky:

Sněm moravský pokládal za nejpřednější právo své přijímání pána země, neb nestačilo, aby panovník přijal holdování v Čechách. Do

příjezdu panovníkova na Moravu spravoval statky královské zemský hejtman, byl-li stavy po dobu mezivládí potvrzen. Po přísaze panovníkem na Moravě složené a po přísaze poslušnosti ze strany stavů obsazovány byly znova úřady zemské. Při volbě r. 1526 viděla se Morava zkrácena, nejsouc zvána k volení krále, a sněm z 28. října také neuznal této volby, nýbrž přiznal královně Anně právo dědické a tím přijal i Ferdinanda za pána; do Prahy ku korunovaci vysláni byli poslové až po mnohém jednání. Dne 7. dubna 1527 potvrdil Ferd. v Brně svobody zemské a po třech dnech postoupila jemu královna Anna markrabství; kdyby neměl dědiců, mělo připadnouti zase jí nápadní právo. Rudolf II. první to byl, který neuznal potřebu, býti stavy přijat, »ježto volbou a korunováním v Praze stal se také markrabím moravským«. Vzrušení proto na Moravě povstalé se brzy utišilo a král osobně v Olomouci 24. června 1577 přijal holdování. Přijetí Matiášovo předcházela vzpoura stavů proti Rudolfu, které dostala se ratihabice smlouvou libeňskou; stavové mor. vymínili si dokonce i právo k volbě jiného zeměpána, kdyby Matiáš zemřel před Rudolfem. Naposledy přijali stavové »ze svobodné vůle« Ferdinanda Štýrského jako vnuka královny Anny, bez ohledu na Čechy, a pod podmínkou, nenarodí-li se Matiáši mužský potomek.

Sněmu moravskému příslušela zákonodárná moc do r. 1526 naprosto i bez potvrzení panovníkova. Souhlas svůj kladl teprve Ferdinand za podmínku. V první řadě byly to lantfrydy, které zde nabyly většího významu než jinde. Obsahovaly základní pravidla zemské správy na dobu až 15 i víceletou. Panovníci jich nepotvrzovali, nýbrž jako členové k nim přistupovali. Do r. 1526 bylo jich vydáno 10. Ferdinand k prvnímu lantfrydu r 1529 přivěsil po opravě svoji pečeť a když stavové trvali při původním textu, i k tomuto. Poslední lantfryd jest z r. 1608. Lantfrydy jsou nejpřednějším pramenem sbírek zřízení zemských, které byly pořádány buď nahodile neb soustavně od 15. st. Práci tu konaly komise zvolené sněmem. V 16. stol. zřízení vydávána i tiskem. První z r. 1516 jest velmi stručná a čerpá látku svou z usnesení brněnského sněmu r. 1505, olomouckého r. 1511 a lantfrydu r. 1516. Doplňky učiněny r. 1518, 1520, 1523 a 24. Sněm r. 1531 jednal výhradně o článcích náležitých k zemskému soudu, při čemž Ferdinand vyhražoval si svůj souhlas. Když mělo býti tištěno zřízení r. 1535, uklizen byl tento spor jedině vynecháním místa o napravování zřízení zem. Nová komise k dalším dodatkům volena byla v letech 1537—44, kdy hledány byly hlavně doklady pro svobody stavů proti králi. Vydání z r. 1545 jest velmi výhodné pro stavy, kteří použili nesnází války šmalkaldské. Zvítěziv tu žádal Ferdinand za odstranění tohoto zřízení a nové uznání textu z r. 1535, což po dlouhém jednání se i stalo, tak že nařízen r. 1562 nový otisk. Nový návrh předložen Rudolfovi r. 1598, však bez úspěchu. Stavové mor. — tvrdil král — nejsou oprávněni opravovati o své újmě zř. z.; ať tedy stavové všecky nové články zvlášť sepíší a odevzdají do české kanceláře pro potvrzení. Teprve když se tomu podvolili, potvrdil král 1602 novou redakci (tisk jest z. 1604); v ní potlačeno bylo kanceláří vše, co by bylo na úkor moci panovnické. Naděje ve větší samosprávu vzbuzena za Matiáše, zničena byla odbojem proti Ferdinandu II.

Zajímavé jsou zprávy o zemském archivu moravském. Privilegia zemská schována byla ve sklepě radnice olomoucké; klíč měla spolehlivá osoba stavu panského, od r. 1538 druhý klíč i jeden z rytířů. Bez svolení všech 4 stavů nebylo dovoleno sklep otevříti R. 1607 bylo nařízeno, aby opatřeny byly dvéře a okenice železné. Inventářů jest zachováno několik, poslední z r. 1619.

Důležitým předmětem jednání sněmovního bylo dále rozvrhování berně na stavy a podané a to tak, že stanoveno, kolik má kdo platiti z 1000 kop gr. jmění svého, které bylo přiznáno přiznávacími listy pod pe-

[1]) V druhé polovici 16. a s počátku 17. st. dělo se vybírání i dle zbrojných koní (giltpferdů), znamenajících hodnotu asi 20.000 zl.

četí a na svědomí vydavatele. Zároveň byly voleny osoby výběrčí. Poněvadž berně se scházela obyčejně liknavě, uzavírali stavové nejdříve půjčky a platili je pak berní. Stanoviti berni i výši její bylo právem sněmu. Kdežto bylo v prvních letech 16. st. sneseno, že Morava má platiti $^1/_4$ neb $^1/_3$ berně české, žádávali králové obyčejně polovici. Z počátku 17. st. dohodly se země české se zeměmi rakouskými o určitý klíč pro povolování pomocí válečných; země české měly platiti $^2/_3$ a země rakouské $^1/_3$. Berně byla vybírána 1) při přijímání krále za pána na výlohu na cestu do Moravy, 2) při sňatku panovníkově a při provdání dcer, někdy i synů královských, 3) posudné a pobečovné pro dům královský od r. 1546 (z každého prodaného sudu piva pšeničného neb ječného po 1—5 gr.), 4) válečná pomoc povolovaná od případu k případu (měsíčné, šefflgelt od r. 1540 z každého zboží) platil prodávající i kupující po polovici; třicátý peníz od r. 1550 od kupců dobytka, daň z masa v posledních desítiletích 16. stol. od těch, kdo zabíjeli dobytek na prodej, dvadcátý groš (kolem r. 1600) musil platiti každý poddaný, sbírka k zemi, v druhé polovici 16, a v počátku 17 st. (asi z 1000 kop gr. č. po dvou kopách), skopné (z kopy obilí jarého i ozimového po půl groši bílém). K vůli berni bylo jmění obyvatelů odhadnouti. Odhad tento děl se tak, že každý statek byl oceněn bez ohledu na dluhy a jiná břemena; vyjmuti byli jen pohořelí neb nepřítelem zloupení. Páni, preláti, rytíři a měšťané měst královských odhadovali jmění své sami listy přiznávacími.

Sněm moravský tvořili biskup olomoucký, nejvyšší zemští úředníci, páni, rytířstvo a konečně několik duchovních prelátů. Poprvé se 4 stavové jmenují r. 1440. Plný sněm shromažďoval se v zasedací síni stavu panského pod předsednictvím zem. hejtmana neb nejv. zem. komorníka. Porady děly se v stavovských kuriích o sobě. Stavu panskému a rytířskému předlohy a artikule sněmovní podávány byly písemně, o poradách kurií vedeny protokoly, v plném sněmu bývaly odevzdávány hlasy se zvláštním písemním vyjádřením. Stavu duchovnímu a městskému oznamovány předlohy ústně, oba stavové radili se společně a hlas odevzdáván ústně. Většina tří hlasů rozhodovala, následující sněm mohl však předchozí snesení změniti nebo zrušiti. O předlohách královských jednáno až na výminky nejdříve. Jazyk jednání byl v této době téměř výhradně český, předlohy královské v 16. stol. pouze české; z kanceláře císařské stavové nechtěli přijímati německé listy a r. 1582 přímo si to zakázali.

Svolávání sněmu dělo se dříve dle potřeby od zemského hejtmana, a stavů se svolením krále. Ferdinand I ovšem i tu osoboval si výhradnou iniciativu a to s úspěchem; celkem panovníci čeští neradi svolávali sněmy a hleděli překaziti jednání veškerá o věcech zemských. Svolávány byly sněmy nejčastěji do Brna neb Olomouce, řídčeji do jiných měst. Po r. 1514 nesměl nikdo přijíti na sněm se zbraní. Rozepsání sněmu hejtmanem dělo se písemně každému zvláště. Města vysílala ovšem jen zástupce. Neomluvená nepřítomnost byla trestána. V určitý den počínal se sněm dopoledne o 10. neb 11. hodině; v neděli a svátek nebylo schůzí. Po zasedání byla snesení sepsána osobami přísežnými, revidována, zapsána do knih sněmovních a po schválení královském vytištěna. Předlohy královské se netiskly, než jen odpovědi stavů a obecné artykule. Na každém exempláři musel býti vlastnoruční podpis nejv. písaře neb místopísaře. Rozhlašování snesení sněmovních dělo se posly zem. hejtmana ústně po zemi vrchnostem a tyto na trzích a shromážděních lidu.

Sněmy zemí českých sestupovaly se delegacemi svými někdy v sněm generální, jehož význam stále se různil a který byl pojítkem pouze dobrovolným. Až do počátku 16. st. konán byl zřídka a jednal o otázkách vzájemného poměru státoprávního jednotlivých zemí koruny, byl oprávněn k volbě panovníků nových dynastií a zabýval se otázkami zemských zřízení. Za 16. st. sněmy tyto sevšedněly tím, že konány byly pouze za účelem pomocí proti Turku. Pravidelně svolávali je panovníci, aby snáze dosáhli vyplnění svých postulátů. Koncem periody klesly sněmy tyto tak, že považovány byly za břímě. Obnovené zřízení o nich nemluví.

Správu zemskou vedli nejvyšší úředníci a soudcové zemští a to zem. hejtman, nejv. komorník, nejv. sudí zemský, dvorský sudí, podkomoří a nejv. písař. zem., kteří jmenováni byli panovníkem za souhlasu stavů. Měli to býti rodilí Čechové, pokud možno Moravané a od r. 1538 první tři úředníci stavu panského, ostatní rytířského. K ruce měli úředníky menší (místokomorníka, místosudí a místopísař), které sami si jmenovali (tedy jinak než v Čechách). Úředník zemský přísahal panovníkovi i zemi. R. 1611 udělil Matiáš nejv. úředníkům název královských rad. Zemský hejtman byl i zástupcem královským i náčelníkem stavu panského a předsedou panské kurie, z čeho často vznikly kollise povinnosti. Jemu podřízeni byli hejtmané krajští, volení na sněmu po dvou pro každý kraj. Úřady nejv. písaře a sudího souvisí více se soudem zemským.

Soud zemský větší osazovali až do druhé polovice 15. st. vyznační členové (hospodáři) rodin panských, jichž bylo ke konci tohoto období 15, pak nejv. úředníci zemští, kníže Opavský a biskup olomoucký (byl-li cizincem, z »milosti«). Všichni museli býti rodilí Moravané a míti statky v zemi. Na soudě seděli dle stáří, znamenitější po pravé straně. První, bezvýsledný pokus stavu rytířského dosíci účasti stal se za krále Jiřího; teprve r. 1492 přiznáno jim dle příkladu v Čechách místo a zasedalo nadále 14 členů stavu panského a 6 osob (po třech z Olomoucka a Brněnska) z rytířstva. Tito seděli za pány. Přísedící volilo panstvo samo ze sebe a oznamovalo výsledek králi. Volba z rytířstva byla pánům k schválení oznámena. Panovník práva svého, přísedící soudu jmenovati, užíval jen velice zřídka. Teprv r. 1580 a i později opětovně žádal král, aby volba děla se jen s jeho vůlí a vědomím, v čemž stavové r. 1587 povolili, takže posílány králi zapečetěná vota, z nichž tento si vybíral. Matiáš r. 1613 ani vot nedbal. — Kompetentním byl zemský s. v. ve příčh o statky zemské v D. Z. zapsané (i spory mezní), v nichž běželo o víc než o 10 kop gr. č. Otázka, smí-li král i králová býti pohnáni, bylo po vzpírání Ferdinanda I. rozhodnuto tím, že přesně bylo vytčeno, z kterých věcí panovník může býti pohnán. (List 14—15 zř. z. z r. 1535.) Osoby panské jen zde mohly býti souzeny a to bez ohledu na výši sumy sporné. Praeláti a kněží ve příčh o statky zemské, desátky, zboží soukromě nabytá (nikoli praebendy), města královská se statky pozemskými a poddaní při stížnostech na vrchnost. Teritorialně patřila k soudu Morava, Opavsko a Trnovsko. Za starších dob byl též místem appelačním pro rozsudky práv menších, v 16. st. dával ale tu jen poučení. Zasedal v Olomouci a v Brně a to na prvém místě v starších dobách o Třech králích a o sv. Janě Kř., v Brně obyčejně vždy v měsíci potom, od roku ale 1495 v neděli po sv. Kunhutě (10. září) a v druhou neděli postní. Do r. 1519 zasedaly zároveň sněmy, od toho času hleděno, aby nekollidovaly. Na čas (1576—1583) byly ustanoveny jiné termíny. Dle nařízení krále Jiřího z r. 1464 zasedal pokaždé soud dvě neděle. Z důležitých příčin bylo možno jej odložiti na příští lhůtu neb na jiný čas; také olom. mohl býti přeložen k brněnskému soudu a naopak. Usnesení o odkladu bylo předkládáno králi ke schválení a rozhlašováno po zemi. I král mohl soud odložiti. Soud provoláván byl tři týdny před přijímáním půhonů v městech i městečkách o trzích třikrát po tři týdny. Po třetím provolání v nejbližší pátek menší úředníci přijímali půhony v Olomouci a následující pátek v Brně a seděli na obou místech po tři pátky. O svou věc měl každý pohánětí sám, za lidi poddané jejich páni a naopak. Pohánějící napsal svou žalobu na listek, kteří ji zapisovali slovně do register půhonných. Též pohnaný odpovídal osobně. Kdo zmeškal termín podati půhon, mohl tak i potom za slunce ještě následující soboty učiniti (půhon slunečný). Půhon proti osobám nemajícím stálého bytu, ani pozemského jmění, vyhlašován byl na trhu (trhový), což v 16. století se více nedělo. Proti cizincům v zemi neusedlým neb na cizích statcích žijícím (tkáče) vydáván půhon zatkyně; opravňoval k zavázání slibem, že přijde k soudu (objevuje se i v Obn. Zř. z.). Soud zahajoval se jménem krále, zemských úředníků i všech pánů. Nejv. sudí řídil líčení za přítomnosti nejméně 10 přísedících. Jazyk výhradně byl český a to jmenovitě, ježto jednáno

bylo ústně (do r. 1628). Mluviti musilo se z patra, dovoleno však dáti si ze zadu napovídati. Nejdříve byly čteny vklady učiněné o posledním soudu do D. Z. Na to »volavčí«, od 16. st. písař zemský četl půhony dle času, jak došly. Přednost měly půhony rukojemské, za zastavení zvodu, od r. 1615 o lichvu. O ostatních určeno bylo, kdy které půhony budou souzeny, aby lidé nemuseli zbytečně čekati. Pře paní, panen, vdov a sirotků měly obyčejně též přednost. Vdovy, které nemohly dosíci svého věna, mohly býti slyšány i bez půhonu. Z vážné příčiny na žádost strany bylo možno líčení odročiti a pokud nález nebyl vynesen, bylo lze užíti nových průvodů Obě strany měly býti přítomny již prvního dne a prohlásiti se, že k soudu stojí (vysvědčování půhonů). Strana nepřítomná, která nemohla se omluviti, ztratila při právem stanným, pohánějící mohl ještě býti trestán. Při tom od r. 1519 čekáno po celou dobu, dokud půhony čteny. Každému pohnanému dovoleno bylo mluviti třikráte (od r. 1550 jen jednou) k půhonu; byla-li soudem obrana uznána, nemusel půhonu odpovídati. Svědomí přikládala se již při půhonech a při soudě se jen čtly. Svědkem mohl býti každý svobodný i poddaný a to i jen písemně listem (cizozemci jen osobně). Kdo svědky vedl, ten jim také platil. Vítěz pře mohl žádati náhradu za tento náklad. Kdo potřeboval svědkův a o ně pohnal, měl oznámiti pohnanému, že je má postaviti před úředníky menší aneb aby v čas svědomí listovní dodal. Nechtěl-li by někdo ani svědky postaviti ani listem vědomí vydati a původ proto přišel ke škodě, mohl pohnati jej z této škody. Kdo měl postaviti svědky před úředníky, přinesl seznam otázek, které jim soudcem měly býti dány, a potom měl odejíti, nechav svědky a úředníky o samotě. Rovněž každý svědek, když vypověděl odešel a nesměl s druhými svědky mluviti. Do r. 1587 nesměly dávati svědectví ženy za života svých mužů. O důkazu znalci pan spisovatel nemluví. Zajisté asi per analogiam užíván byl v té formě, že znalci vypovídali jako svědkové. Obvyklá byla přísaha pohnaného. Přísahalo se jen ve všední den z rána za přítomnosti purkrabí a menších úředníků zemských. Muži přísahali beze zbraně, bez pokrývky hlavy, bosi, v košili bez pasu stojíce proti slunci se zdviženými dvěma prsty pravé ruky; ženy buď přeložily ruce křížem na prsa nebo položily dva prsty pravé ruky na levý prs. Přísaha »bez klésky« byla přísahajícímu předčítána a on ji doslovně opakoval, při čemž nesměl zaměniti ani jediného slova. Přísahu »s kléskou« konala se v ambitě před oltářem a přísahající položil dva prsty na nohy Ukřižovaného mezi kolenem a nártem a nesměl jich odstraniti, pokud mu purkrabí neporučil. Při tom mu byla přísaha předčítána. Vykonal-li přísahající vše řádně, směl vstáti, chybil-li buď držením prstů nebo v přísaze, byl napomenut slovy »oprav se« a čtěna mu přísaha po druhé a potom event. i po třetí, jinak prohrál při. Nebyla-li pře veliká a běželo-li o osoby zachovalé, ukládána bývala tak zv. přísaha rytířská bez klésky. Přísahal-li kdo falešně, nejen že ztratil při, nýbrž nadto byly mu uťaty dva prsty, jimiž přísahal, neb mohl dokonce býti sťat. — O nálezu radili se nejprve dva neb tři relatoři o jichž návrzích rokovali soudcové, odešedše k poradě. Uradivše se, vynesli nález dvěma pány a jedním rytířem, které k tomu určili. Nález vyhlašován byl povýšeným hlasem jménem soudců, často ale i na poručení JMtiKé. Nález musel býti uznán od obou stran, odvolání nebylo dovoleno. Bylo třeba rozhodnouti o věci nové, soudcové mohli se usnésti o všeobecné zásadě pro takové případy a dáti ji zapsati do register zem. práva nebo dokonce do zřízení zemských jako zákon. — Po rozeznání všech pří hejtman zemský »vzdal« soud a písař zemský zapisoval práva stanná, t. j. prohlašoval, kdo ztratil při, že nepřišel. Konečně byly přineseny D. Z. a zapsáno do knih, co uznáno bylo o zemských statcích za právo. — Konání (plnění), ke kterému byla strana odsouzena, dálo se na »posudcích«, které se po soudu konaly; nestalo-li se tak, byl původ zveden v majetek strany druhé (zvod) a následovaly ostatní stupně exekuce. — Pro stížnosti poddaných na vrchnosti vyhraženy byly vždy zvláštní dva soudní dni (roky lidí selských), což r. 1612 rozšířeno na celý druhý týden.

V menším soudě zemském zasedali menší úředníci zemští s několika přísedícími stavu zemského povolanými oněmi úředníky, mimo to purkrabí olomoucký a zemský písař. Byl kompetentním, kde běželo o méně než 10 kop gr. č. a jen pro zemany. Půhony zapisovány byly v téže době jako při soudu větším a pohnaný musil přijíti do 2 neděl od pátku, kdy půhon se stal. Odvolání nebylo, pouze v případech obtížných vyžadováno poučení.

Jak patrno, hleděli Moravané, aby z jich země nebylo odvolání a obyvatelé voláni nebyli k jiným soudům mimo zemi Výminkou byly rozepře o čest, tvořící obor kompetence soudu zem hejtmana; tu nebylo namítáno, když panovník volal strany tam, kde nejv. písař sídlel. Byl-li obyvatel moravský vězněn mimo zemi, žádáno bylo o jeho vydání, že bude souzen tam. kam patří. Uprchlíci ze zemí sousedních na Moravu nebo naopak bývali někdy vydáváni úřadům, odkud utekli. Stavové mor. jednali tak, jak se chovaly jiné země. Sami však uručovali se vždy provinilými osobami z jiných zemí. Pokud se týkalo svědectví u soudů cizích, ustálilo se pravidlo, že povolení k tomu může dáti zem. hejtman.

Soud manský markrabský rozhodoval nad zeměpanskými lenníky. Předsedal mu dvorský sudí od r. 1538 stavu rytířského, který sám si jmenoval přísedící. Soud tento ztrácel stále svůj význam ubýváním lén královských.

Soud maršálka českého (dědičný v rodě z Lipého) kompetentním byl pro pře o stupně šlechtické a o čest. Soud konal se obyčejně v Praze. Manové pak maršálkovi měli zvláštní svůj soud v Moravském Krumlově.

Důležitý byl manský soud biskupů olomuckých v Kroměříži pod předsednictvím dvorského sudí biskupského neb hejtmana bisk., přísedícími byli manové stavu rytířského neb vladyckého. Před r. 1529 nebylo určitých terminů zasedání, od tohoto času dělo se tak v pondělí po Nanebevstoupení Páně a r. 1531 stanoveno, že zasedati se má dvakráte ročně (podruhé v pondělí po první neděli adventní) Od r. 1529 bylo jednání české. Kompetentním byl soud pro všechny bisk. many i pro biskupa samého s právem odvolání ku králi.

Zemský hejtman (neb maršálek) soudil spory o čest. Tu nedávány půhony, nýbrž jen roky a jako přísedící volal si hejtman koho chtěl. Kompetentní byl soud pouze pro šlechtice. Odvolání šlo k panovníkovi.

Části o soudě městském podávají dle pramenů svých pouze kusý materiál. Zajímavé jest, co na jiném místě jest uvedeno (II. str. 152): Svobodné dvory dědičné pánů i rytířův, které nebyly v deskách zemských, náležely v dávkách dědičných do právomoci města a místa, v jehož obvodě ležely. Páni takových dvorů náleželi osobně k soudu zemskému, dvory ale k purkrechtu

Ze stati o právu dědickém, poručenství a o právu odúmrtním na statcích svobodných, ve které podány mnohé aforismatické věty bez souvislosti a bez ocenění, vyjímáme jak r. 1484 nalezeno bylo sněmem, že otec smí poručiti statek svůj, »aby jmění od rodu neodešlo« příbuzným, i má-li dcery; ale dědic měl jim vyplatiti vše, co jim bylo otcem věnem slíbeno. Nebylo dovoleno poručiti statek pikartům a r. 1608 bylo zakázáno stanoviti vyznání jako podmínku nabývání dědictví. O majetkových poměrech manželů víme toho již více a lépe, než co p. spisovatel podává. Zletilost dosažena bývala (doklady?) při sirotcích stavu panského v 16. neb 14., stavu rytířského v 18. neb 15., jinak u ostatních v 18 neb 16 letech dle pohlaví. O právu odúmrtném vzhledem k práci Kalouskově nepodáno nic nového, z rozpravy o spolcích vytknouti jest, že udělovati je mohl mimo krále též zemský hejtman a dle zdání p. spis. před r. 1614 i nejv. komorník mor. Zajímavé jest, že (dle knihy Tovač. i Drnovské) za let válečných neb nebylo-li panovníka ani zem. hejtmana, bylo lze činiti kšafty i bez mocných listů královských, byly-li přivěšeny pečeti dvou neb tří dobrých lidí a králem dodatečně schváleny. R. 1535 žádali stavové, aby všecky závěti zhotovené na pergameně se sedmi pečeťmi visutými byly platny i bez mocného listu, ježto dle svobod

zemských statky dědí se na Moravě v příbuzenství až do šestého kolena, než Ferdinand svolil až r. 1542 zatím na 10 let, a r 1549 přidal, že kdo měl mocný list královský, může prostým lidem i bez řádné závěti odkázati jmění své, komu chce. Z toho ale povstala taková nejistota co do forem žádaných, že stavové viděli se nuceni r. 1590 vydati poučení, v němž stanoví se, že poručenství na mocný list královský má býti na pergameně se 7 pečetmi visutými (6 svědků), má míti patřičný název a datování ovšem pozdější než mocného listu.

K tomuto obrazu veřejného života přidány jsou kapitoly o míře úrokové a o vymahání soukromých dluhů z práva soukromého. Jako úvod k důkladným studiím o účastenství Moravy ve válkách tureckých — pro právníky však jen podřízeného významu — předeslány některé zprávy o vojenství.

Vojsko moravské bylo stavovské, z členů vyšších stavů a jich poddaných dle určitého odhadu majetkového, a žoldnéřské najaté na útraty zemské, vše dle určení a vůle sněmu zemského, který též volil vůdce a polní hejtmany a komisaře, kterým svěřena byla starost finanční. Sněmu též sklá dalo vojsko slib poslušnosti. V příčině vojenství rozdělena byla Morava od r. 1529 na kraje: jičínský, olomucký, brněnský a hradištský a v každém dva hejtmané pečovali o bezpečnost, sbírali na rozkaz zem. hejtmana vojsko, byli veliteli, konali vojenské přehlídky. Vytrhl-li do pole panovník neb zem. hejtman, byl každý pán a rytíř povinen osobně se výpravy súčastniti aneb vystrojiti za sebe osobu jinou téhož stavu, s určitým počtem vojska; doma směli zůstati jen ti, jež zem. hejtman sám propustil ze závazku.

Co sděluje se dále o měrách a vahách neb o minci a horách, nepodává mnoho nového. Velmi cenné jsou ovšem přílohy a to dokumenty od r. 1510—1621. Vděčni jsme panu spisovateli za podrobný rejstřík jmen i věcí. Chystaný díl třetí zajisté ještě mnoho přinese doplňků do prvních dílů.

J. Teige.

F. Kameníček, Moravští stavové a lid v 16. a na poč. 17. století (v cyklu přednášek »O Moravě« pořádaném Moravsko-Slezskou Besedou v květnu 1900). Přednáška tato, majíc dle slov přednášejícího několika rysy načrtnouti život stavů moravských a zvláště potom život lidový, zajímavě dotýká se zejména tehdejšího roztřídění a poměrů jednotlivých stavů mezi sebou, některých poměrů tehdejšího práva obligačního, tržních řádů městských, poměrů poddanských, právních poměrů židů, práva policejního a válečného, i konečně vytýká značný význam jazyka českého v tehdejším životě veřejném, v úřadě a ve sněmu, jako jediného jazyka zemského (i v městech převahou německých aspoň jeden češtiny znalý písař; šlechta moravská v 16. stol. vlastenečtější než šlechta z království; zeměstí úředníci musili uměti všickni česky). *D.*

Otto Hintze, Der österr. u. preuss. Beamtenstaat im 17. und 18. Jahrh. Eine vergleichende Betrachtung (Sybel's Hist. Zeitsch. Bd. 86, S. 401—444).

Úkolem nevelkého, ale obsažného pojednání, jež podává dobrý znalec ústavní a správní historie pruské (opíraje se při líčení rakouské správy o známé učebnice rak. říšských dějin, Hubrovu, Bachmannovu a zejména Luschinovu), — jest ukázati rozdíly ve vývoji státní centralisace a tvorbě moderního velkostátu v Rakousku a Prusku během 17. a 18. století. Pozoruje tu stálé stoupání snah centralistických a absolutistických, i vytýká v Rakousku tři typické postavy: Ferdinanda II., jehož činnost podobá se činnosti Velkého kurfirsta, Marii Theresii, jejíž dobu lze srovnati s epochou Bedřicha Viléma I., a Josefa II., jehož reformy podobají se opravným snahám Pruským před r. 1806 a po něm.

Co se týče vývoje rak. státního ústrojí od r. 1526 až do Marie Theresie, uvádí spisovatel hlavně tyto rozdíly: 1. V Rakousku stavové až do Marie Theresie, ano i potom podrželi moc i své úřady hlavně v oboru

oekonomické správy země, přímých daní a povolování rekrutů; v Prusku však stavovské orgány zanikly nečinností již za Bedř. Viléma I. a veškerá správa přímých daní dána do rukou orgánů státních. Kdežto totiž v Rakousku jádrem konfliktu mezi stavy a mocí monarchickou byla otázka konfessionelní, až odbojní, protestantští stavové v 17. stol. byli nahraženi povolnějšími, katolickými, takže pak orgány stavovské v jednotlivých zemích organicky připojeny k systému monarchických úřadů, naopak v Prusku byl konflikt po přednosti administrativní a stavové byli od veřejného života docela odstraněni. Arciť byla v Rakousku vedle finanční správy stavovské také zeměpanská, jež neobmezovala se, jako s počátku pruská, pouze na statky státní a regalie, ježto prý daně nepřímé (zejména z piva, vína, mouky a masa) nezávisely od povolání a správy stavův. 2. V Rakousku viděti centralisaci úřadů zeměpanských (pokusy o centralisaci orgánů stavovských v 17. stol. se ztroskotaly) podobně jako v Prusku, jenže rakouská centralisace vycházela od jiných úřadů než pruská: *a*) Tam byla hlavním východištěm centralisace dvorská kancelář (až do Marie Terie: čes., rak. a uher.). v Prusku pak tajná rada, obdobná rak. dvorské radě. *b*) Dvor. komora pruská byla sice zřízena dle vzoru rakouské, i také další osudy obou úřadů byly stejny; avšak rak. specialitou v 18. stol. byla tak zv. »universální bankalita«, zřízená r. 1715 ku povznešení stát. úvěru, jež byla gen. pokladnou, správou stát. dluhu a depositní bankou zároveň, kdežto Prusku byl podobný ústav neznám, ano již od r. 1713 zásadně nesaháno ke státnímu úvěru, všechny dluhy domaniální a veřejných korporací úplně umořeny a dokonce tvořen státní poklad pro mimořádné, zejména válečné potřeby. *c*) Rak. dvorské radě válečné odpovídala sice v Prusku v 17. a ještě na poč. 18. stol. tajná rada válečná, avšak již r. 1723 úplně zmizela, ježto panovníci sami osobně převzali velení vojska. 3. Hintze dotýká se i rozdílné organisace rakouských úřadů zemských i pruských provinciálních, podotýkaje, že v Rakousku předtereziánském nebylo žádných úřadů provinciálních, nýbrž jen úřady skupin zemských (Ländergruppen) a jednotlivých zemí. V zemských skupinách alpských (hornorakouské a dolnorakouské) i v Sedmihradsku byly dva vrchní úřady: vlády a komory (v Sedmihradsku gubernium a thesaurität), mezi něž vrchní správa každé zemské skupiny (resp. Sedm.) byla rozdělena tak, že vlády repraesentovaly panovníka v celém objemu jeho výsostných práv, komory pak pouze spravovaly zeměpanské finance, — kdežto v Prusku ve století 18. vrchní správa provinciální byla fakticky úplně soustředěna v rukách jediných úřadů komissariátních (později Kriegs- und Domänenkammern), na něž po delším zápasu přešly všechny funkce vlád, jež v Prusku v 18. stol. jenom dle jména stály v čele správy provinciální. Ještě značnější rozdíl oproti pruské organisaci provinciální jevil se v zemské organisaci zemí koruny české a Uher (též komory pro správu zeměp. financí, ale místo vlád původně stavovské orgány v čele jednotl. zemí).

Autor pak přichází k reformám theresiánským a josefinským, jejichž hlavní podnět hledá v potřebě rozmnožení armády, zvýšení daní a přísnější správy finanční, ztenčení vlivu stavovského ve správě, i v potřebě zlepšení sociálních poměrů selských. Znakem jejich jest territoriální centralisace a věcná decentralisace úředního organismu v zemích neuherských, čemuž ve střední instanci odpovídá odstranění starého administrativního rozdílu mezi zeměmi a skupinami zemskými, zároveň s úplným potlačením vlivu stavů ve správě a přetvořením správy zemské ve skutečnou správu provinciální, spočívající na zásadě odloučení správy a justice. Zásada ta byla již za Marie Terezie mnohem dokonaleji provedena, než v Prusku za Bedř. Viléma I. a Bedř. II. Vel. (ač ještě byly při guberniích justiční senáty, jež teprve cís. Josef II. odstranil); v Prusku podobný pokus Coccejiho v l. 1746—56 skončil s nezdarem, a teprve na konci 18. stol. při reformách Stein-Hardenbergovských adm. justice v Prusku v podstatě zmizela. Těžký úkol, provésti důkladná rozčlenění úřadů soudních ve 3 sobě nadřaděné stolice, tak aby byla zaručena jednota konání spravedlnosti jedinou nejvyšší, centrální stolicí,

který Cocceji v Prusku provedl, uskutečněn v Rak. teprve za Josefa II., jenž vůbec dílo své matky dovršil.

Podstatný rozdíl jeví se v té době mezi pruskou a rakouskou soustavou berní. Kdežto v Prusku od velikých klassifikací za Bedř. Viléma I. a jeho nástupce platila zásada stability v oboru kontribucí, takže nesaháno k jich zvyšování ani v nejtěžší době válečné, v Rakousku lze pozorovati stálé zvyšování přímých daní, čehož příčina byla nejen v nepříznivé finanční situaci, ale i v povaze rak. přímých daní, které měly větší samostatnost a pohyblivost, pro kterouž právě v Rak. stavovské orgány v jakési, byť podřízené působnosti ohledně kontribucí ponechány. Naproti tomu také v Rak. stavové již po 7leté válce byli vytlačeni z účastenství při správě vojenské zavedením t. zv. konskripce duší z r. 1763. A jako v Prusku tak také v Rakousku bezprostřední styk státu s obyvatelstvem venkovským, k branné službě povinným, vedl ku reformám agrárně sociálním; jevily se za Marie Terezie v úlevách v postavení sel. obyvatelstva, a za Josefa II. i ve zrušení osobního poddanství, kdežto v Prusku následkem ohledů na »junkry«, kteří armádu zaopatřovali důstojníky, ještě za Bedřicha II. Vel. a jeho nástupců až do r. 1807 dospělo se pouze k úlevám v poddanství sedláků. Naproti tomu břitkost pruského úřednického státu obracela se proti městům, která od dob Bedř. Viléma I. téměř vší samosprávy pozbyla, kdežto v Rak., kde města již z dob dřívějších daleko menší samosprávu si přinesla, začalo se proti nim postupovati později a mnohem mírnějším způsobem, ač výsledek tohoto postupu v obou státech byl v podstatě stejný. Jedním z hlavních rozdílů v organisaci úřadů obou států bylo, že v Rak. schází tak břitký bureaukratický repraesentant státní moci jako pruský berní rada. V Prusku totiž rozpoluje se dozorčí úřad státní na nejnižším stupni ve zvl. venkovský, tak zvaného kraj. radu (Landrath), jenž je zároveň vyvolencem kraj. stavů a král. úředníkem, však více šlechticem než úředníkem, a ve zvl. úřad městský, tak zv. berního radu (Steuerrath), jenž je pravzorem čistě bureaukratického úředníka. Naproti tomu v Rak. jest v nejnižší stolici pouze jediný úřad státní pro venkov i města, totiž od M. T. zřízený krajský úřad, který z Čech přešel do záp. Rakouska.

Konečný resultát, k němuž spisovatel přichází, jest: Za Marie Terezie stal se z Rakouska závoděním s Pruskem teprve moderní stát vojenský a úřednický. V Rakousku ze všech evropských států stal se největší a nejenergičtější pokus reformy před revolucí, ale ovšem ve velmi jednostranném smyslu, takže cís. Josef II. se jeví jako předchůdce franc. revoluce. Ale v Rak. prý scházely nutné podmínky, aby překážky stavící se přirozeně tak radikálnímu provedení státní omnipotence byly překonány, totiž nutnost a enthusiasmus: kdežto při prus. reformách Stein-Hardenberských r. 1807 spolupůsobili duševní velikáni Kant, Fichte, Humboldt, Schleiermacher a Stein, při reformách Josefinských pracoval bez spolupůsobení nějakých mravních sil pouze jednostranný racionalismus osvícené despocie, který individualitu i národnost stejně znásilňoval. Idey moderního života státního, konstitucionalismus a národní idea, které jinde státní zřízení upevňovaly, v Rakousku musily stát vésti v nebezpečí rozkladu. — Jako další vadu spisovatel vytýká, že pro přílišný autokratismus cís. Josefa nedospělo se ke zřízení kollegiálního stát. ministerstva, kdežto Prusko r. 1807 zabočilo na dráhy jakéhosi úřednického konstitucionalismu. Přední chybou josefinských reforem bylo prý však to, že centralisační pokusy neobmezovaly se na část monarchie, ve které předchozí vládou a celou minulostí byla půda dostatečně připravena, totiž na česko-rak. země, které snad tenkráte bylo by ještě možným bývalo, spojiti skutečně v jednotný stát; místo toho Josef II. pokusil se vnucováním jazyka něm. a kolonisací utvořiti jednotnou rak.-uher. národnost za vlády něm. živlu, čímž jen vyvolal probuzení národního vědomí neněmeckých národů, — rak. stát úřednický tedy ve svém centralistickém přepjetí sám vyvolal síly, které od té doby ohrožují jeho existenci —

Se všemi úsudky spisovatelovými nelze souhlasiti, jakož zejména pochybujeme, že by se v zemích neuherských bylo tak snadně podařilo utvořiti jednolitý stát centralistický s něm. nátěrem, nebo že by konstitucionalismus a národní myšlénka musily Rak. stát přiváděti v nebezpečí rozkladu, ač ovšem při různosti rak. národů nesnášejí se dobře s tuhým centralistickým zřízení státním. Také co do líčení hist. vývoje rak. ústavy a správy daly by se vytknouti některé nedostatky; ku př finanční hospodářství stavovské v zemích čes. před Marií Terezií vztahovalo se ne pouze na daně přímé, ale i na různé nepřímé, ačkoli již od Leop. I. počínala inkamerace některých, atd Než přes to autor podal parallelu zajímavou i poučnou pro rak. dějiny říšské. Dr. *Jaroslav Demel.*

H. Taylor: The origin and growth of the English Constitution. Boston & New-York, 1899. S. 588.

Autor býval velvyslancem Spoj. Států na dvoře španělském. Dosud vyšel I. díl o původu ústavy. Uvodní stať, nadepsaná »o anglickém původu federativní republiky Spoj. S.«, klade důraz na faktum, že ústavní dějiny anglické a Spoj. S. představují nepřetržitý a přirozený vývoj, jenž může býti pochopen pouze jako jednolitý celek. S tohoto stanoviska jedná se zde o ústavním vývoji anglických kolonií severoamerických a pozdějších států Unie. Užito je značného historického aparátu, zvláště též četné americké literatury o významu spolkové konvence z 14. květ. 1787. Dále v odd. I. knihy líčena je (zbytečně) obšírně stará doba germanská v Anglii a heptarchické království, v kn. II. doba normanských výbojův a normanského panování, v kn. III. vzrůst a úpadek parlamentu až do Jindřicha VII. (1485). Všude je probrán také vývoj jednotlivých institucí práva veřejného, soudnictví, bernictví, práva trestního a zvláště důležitý vznik jednotlivých práv parlamentu anglického. Historické části na př. pro dějiny práva něm. mají obsažnou látku. Pokud autor sledoval snad politické cíle velkoanglické a pokud se jemu poučku v úvodu ohlášenou podařilo dokázati, nelze ze spousty historických fakt snadno posouditi. *řk.*

Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. XXII Bd. Germanistische Abtheilung. Weimar 1901. XXII. a 465 str.[1])

V přítomném svazku podává především *Brunner*, od r. 1895 předseda nadace Savigny-ho, zprávu o nadaci této od r. 1880, zejména o oněch pracích v oboru dějin římského i německého práva, kteréž podle základní listiny od akademií Vídeňské, Mnichovské i Berlínské buď cenami jsou poctěny, aneb k jejichž podniknutí úroků nadace té jest použito. V další řadě líčí *E. Mayer* vědecké působení *J. V. šl. Planck-a* († 14. září 1900), předního to znalce processualního práva německého.

Z vlastního obsahu svazku přítomného budí především pozornost naši příspěvek *V. z Brünneck-ů* k dějinám práva t. zv. paniců (Zur Geschichte des Hagestolzenrechts — str. 1—48), t. j. osob, jež neuzavřely žádného sňatku manželského a po jejichž smrti movitá jejich pozůstalost na pozemkovou jejich vrchnost spadala. *Br.* ukazuje nejdříve, že zásady tohoto t. zv. juris hagastaltiatus, beze vší pochybnosti již v X. stol. se vyvinuvší, koncem XI., zejmena však ve XIII. stol. častěji jsou sepisovány, jakož i, že pojem panice ve stol. XIV. se ustálil v ten smysl, že za hagastalta pokládána ona osoba ať mužského, neb ženského pohlaví, kteráž, po oddělení se od sourozenců svých i nabytí podílu svého z pozůstalosti otce neb matky své, zůstala do smrti své »svobodnou« a jako taková samostatného domu i dvoru neměla. Kdežto však starší spisovatelé (*Ludevig, Wigand*) za to měli, že právo toto se týkalo pouze lidí poddaných, dokazuje *Br.*, že i měšťané témuž právu podléhati mohli, jakož i, že zejm. v XVI. stol. za hagastalta pokládána pouze

[1]) Viz Sborník I., str. 197. sl.

osoba »svobodná«, přes 50 let stará. Právo odúmrti, k pozůstalosti osob takových vrchnosti pozemkové, městu neb zeměpánu příslušející, doznávalo však v XVI. i XVII. stol. začasté různého obmezení, buďto stran směru, že se vztahovalo pouze na statky nově nabyté, aneb že dovolováno jest opatření pro případ smrti, tak že pouze tenkráte odúmrť nastupovala, zemřel-li hagastaltus, neučiniv závěti. Vylíčením, jak v různých částech Německa jus hagastaltiatus buď výslovně jest zrušeno, aneb mlčky odstraněno, zejm. ve stol. XVIII. i počátkem stol. XIX., zakončuje zajímavý článek tento.

V pojednání *Th. Knappa*, »Die Grundherrschaft im südöstlichen Deutschland vom Ausgang des Mittelalters bis zu der Bauernbefreiung das 19. Jahrhunderts« (str. 48—108) vyličuje sp. především různé formy, v jakýchž vrchnosti pozemkové statky propůjčovaly. Ač útvary, v ohledu tom se vyskytující, nevykazují žádných zvláštností, přece jest tato část pojednání uv. tím zajímavou, že uvádí četné podrobnosti o dávkách, kterýmiž lid selský byl vrchnostem svým povinen, i nárocích jeho proti vrchnosti pozemkové; tak ku př. řád t. zv. třetinkářů, po různu i v zemích českých se vyskytovavší, byl ve Vürtembersku zcela obvyklým. Dále pojednává se tu o poměrech soudních na statcích činžovních, zejm. se uvádí případy, i jinde dosti často se vyskytující, že soudní právomoc nepříslušela vždy vrchnosti pozemkové, nýbrž zvláštní vrchnosti soudní, tak že právomoc soudní s pozemkovou začasté různým způsobem se křižovala. V novověku uskutečňuje se — jako v jiných územích říše Německé — i v jihozápadních jejích částech proměna v poměrech lidu, na statcích vrchnostenských usedlého, jednak v tom směru, že statky nápadní vždy častěji se mění v dědičné, jednak v tom, že dávky, jež držitelé vrchnosti pozemkové platiti měli, se druhdy dosti značně zmírňují, Nejdůležitější změna však v tom pozůstávala, že dovolovalo se, statky činžovní děliti, dávky pak v případu tom buďto též se dělily, aneb zůstali držitelé podílů v jakési zádruze a jeden z nich zastupoval je vůči vrchnosti i ručil v první řadě za správné odvádění dávek; jednotlivým podílníkům pak příslušelo navzájem právo retrakční. Dělba zejmena tam se často vyskytuje, kde právomoc soudní i pozemková v různých rukou se nalezala a tím právě se vysvětluje, že až do dob nejnovějších v některých končinách staré dvory selské zůstaly uzavřenými, jinde že převládá jejich parcellování. Druhdy i přesvědčení o nepříznivých následcích dělby vedlo k zachování uzavřenosti dvorů, čímž i zabráněno tomu, že statky selské — tak jako namnoze v Čechách se stalo — jsou v stol. 17. i 18. od vrchností pozemkových zabrány.

Zajímavý dále příspěvek k dějinám německého práva čekaneckého i t. zv. rodinného práva retrakčního poskytuje *Boden* ve článku: »Das altnorwegische Stammgüterrecht« (str. 109—154). Vycházeje z výkladu n. ódal, jako jmění kmenového, kterémužto výkladu ref. bezpodmínečně nemůže přistoupiti — dovozuje sp., že podle práva norvežského statek rodový původně bez souhlasu mužských, později i ženských společníků ódalu zcizen býti nesměl. Jako takový ódal že jevil se pozemek, který alespoň po tři generace v téže rodině se zachoval; chtěl-li pak jeho držitel jej zciziti, že ho měl nejdříve svým čekancům nabídnouti, jinak že ho mohli tito proti zaplacení odhadné (?) ceny jeho na se potáhnouti; a totéž právo že jim příslušelo proti nabyvateli ódal-u, třeba ani před zcizením jeho nepoužili příslušejícího jim práva t. zv. nabídky (bjóda). V obou případech pak náleželo jim pouze, provésti důkaz, že statek, o kterýž šlo, jest ódal. Že řád tento jest zůstatkem z oněch dob, ve kterýchž vlastnictví pozemků nikoliv jednotlivci, nýbrž celému rodu náleželo, jakož i, že se v něm zrací přechod z vlastnictví kollektivného k individuelnímu, dovozuje sp. důvody velice přesvědčivými.

A. Zycha podává ve článku »Zur Auslegung des Titels 37 der *Lex Salica* »De vestigio minando« (str. 155—180) pozoruhodný příspěvek k výkladu — doposud daleko ne ustálenému — tohoto, pro nejstarší dějiny německého práva vlastnického k movitostem veledůležiteho článku práva salického. Sp. dokazuje, že článek tento nevztahuje se k případu, kdy vlastníku dobytčete toto jest ukradeno, aneb jinak proti jeho vůli odcizeno, nýbrž

pouze k tomu, když se jemu dobytče někam zaběhlo a omylem od někoho jiného jako dobytče vlastní se drží. Postup, který v čl. uv. se vyličuje, není prý jakýmsi druhem řízení soudního, nýbrž jednání zcela mimosoudní, kteréž se musí průběhem lhůty třínoční nepřetržitě vykonati. Vzdor duchaplným jinak vývodům sp. zdá se ref., že výklad uv. čl. legis Sal. není naprosto přesvědčivým, neboť ponechává nerozluštěnou tu záhadu, jak celý tento řád právní tak pojednou vymizel, kdežto výklady starší, zejmena výklad *Sohm-a* přirozeněji se pojí k oněm ustanovením pozdějších středověkých práv. něm., kteréž právě pojednávají o odcizení vědomém cizí věci movité.

Obšírně jedná dále *Rietschel* o zvláštním útvaru něm. práva ve článku »Die Entstehung der freien Erbleihe« (str. 181—244). Jest to zvláštní druh udílení statků v dědičné držení za povinnost k jistým dávkám, jakýž se od 12. stol. počínaje zejmena ve městech, porůznu však i na venkově vyskytuje. Ač řád tento často již pozornost na se obracel a i různé názory o jeho vzniku i podstatě vyslovovány (*Arnold*, *Gobbers*, *Lamprecht* a j.), přece základy, na nichž se byl vyvinul, obzvláště poměr jeho k starším formám pozemkové držby náležitě objasněn není. Sp. rozeznává dva druhy takového rozdělení statků, jednak onen, který byl obvyklým při zakládání nových měst, bez ohledu na to, zdali město zakládal světský aneb duchovní zeměpán, při němž pro všechny osadníky tytéž podmínky panovaly, osadníci pak vůči zeměpánu i v poměry veřejnoprávní vstupovali, zejmena v ohledu jurisdikčním, jednak čistě soukromoprávní způsob udílení pozemků městských od jejich majitele v svobodné dědičné držení za povinnost k dávkám. Onen prvý způsob vztahoval se výhradně k pozemkům, kdežto domy na nich zbudované zůstaly svobodným vlastnictvím onoho, kdož je vystavěl: způsob druhý však mohl se týkati pozemků, budov, ano i jistých práv. Kdežto dále zcizení pozemků prvého druhu bylo volným, požadováno při statcích druhého druhu souhlasu původního jejich udělovatele, kterýž požadavek pouze pozvolna vymizel. Sp. zabývá se pouze otázkou o vzniku útvaru posléz jmenovaného. Na základě velmi bohatého listinného materiálu, v první řadě listin kláštera sv. Štěpána ve Würzburku, dovozuje sp., že soukromé ono dědičné udílení nalezá základ svůj ve starším útvaru t. zv. prekarií, již v Karolinžských dobách ve vyskytujících. V dodatku k pojednání svému — jednajícím o t. zv. svobodných statcích činžovních města Erfurtu — dokazuje sp. duchaplným výkladem listin, k tohoto druhu statkům se vztahujících, že tyto statky činžovní s dědičnými oněmi statky, po právu soukromém udělenými, nikterak nesouvisí.

V obsáhlém pojednání pod názvem »Die Frage der Freibauern« (str. 245 až 353) uvažuje *Wittich* o socialním roztřídění národa německého v starogermanské i ranní karolinžské době. Sp. vyslovil již v r. 1896 ve svém spisu o vrchnostech pozemkových v severozáp. Německu názor, že svobodní Germáné doby Tacitovy nebyli — jakož všeobecně se pokládalo — samostatní svobodní zemědělci, nýbrž vlastníci pozemků, kteří žili v podstatě od dávek svých, na jejich pozemcích osazených sluhů. Názor tento, všeobecně zamítnutý, snaží se nyní sp. — arciť pouze zvláštním výkladem místa zejm. Tacitovy Germanie — opětně přijatelným učiniti, aniž by se mu však podařilo, jemu jiného významu, než pouhé hypothese poskytnouti. Též ony vývody sp., které se týkají poměrů zemědělských Sasů v dobách Karlovců a z nichž pak jich generalisováním vyvozuje podstatnost názoru sh. uv., nelze nazvati přesvědčivými, tím více, že sp. sám musí uznati, že i adalingi u Sasů i Frizů skutečně byli sami zemědělci a to, co o těchto platilo, zajisté tím více o prostě svobodných přiznati sluší. Sp. musí konečně sám přiznati, že u kmenů mimosaských v době Karlovců se vyskytuje četná třída plně svobodných vlastníků selských statků; domněnka, že třída tato netvořila jádro obyvatelstva svobodného, dle ref. náhledu nikterak dokázanou není.

Vedle těchto, hlavní část obsahu jeho tvořících pojednání nalezáme v uv. svazku časopisu Savigny-ovy nadace ještě leckteré, pod názvem »Miscellen« uveřejněné poznámky o různých otázkách právních dějin němě-

ckých, jakož i četné referáty i recenze nejnovějších spisů, téhož oboru se týkajících, a konečně pod společným titulem: »Germanistische Chronik« životopisy čelnějších, v poslední době zemřevších germanistů, zprávu o jednání ústředního ředitelství díla: »Monumenta Germaniae historica«, zprávu kommisse o sborníku německé mluvy právnické za r. 1900 i vypsání právnické fakulty vídenské o dvou cenách z oboru právních dějin rakouských. *Hanel.*

Hlídka časopisů z roku 1900 a 1901. (Konec.)

Historische Zeitschrift, N. F. 50 Bd. (86 Bd., 1900—1901): *G. v. Below*, Über Theorien der wirtsch. Entwickelung der Völker mit bes. Rücksicht auf die Stadtwirthschaft des deutsch. Mittelalters. — *H. Gelzer*, Das Verhältnis von Staat und Kirche in Byzanz; o dozoru byz. císařů na východní církev až do konce 11. stol., kterýmž poměrům prý úplně odpovídá poměr ruského státu k církvi pravoslavné. — *O. Hintze*, Der österr. und preussische Beamtenstaat im 17. und 18. Jht. (v. zvláštní zprávu) — **51. Bd.** (87, 1901): *F. Hirsch*, Die Wahl Johann Sobieski's zum König von Polen, líčí diplomatické intriky při této volbě, avšak zároveň dává zevrubně nahlížeti do ústavy volební monarchie polské, zejména do jednacího řádu sněmu konvokačního a volebního v 2. pol. 17. stol. — *E. Sackur*, Ein römischer Majestätsprocess und die Kaiserordnung Karl's des Grossen, dokazuje dosti přesvědčivě, že korunovace Karla Vel. za císaře řím. měla za účel, aby se (po pominutí moci městských prefektů) právomoc trestní v Římě mohla vykonávati, zvlášť aby na základě Arkadiova zákona o uražení veličenství z r. 397 mohl se potrestati útok učiněný na život pap. Lva III., takže podstatný význam karolinského císařství naproti franskému patriciátu záleží ve vykonávání trest. soudnictví v Římě. *D.*

Historisches Jahrbuch (im Auftrage der Görres-Gesellschaft) **Bd. 21.** (1900): *J. Mühsam*, Aus der Urzeit der modernen Post 1425—1562, líčí na základě dvou děl opata Girolama Figiniho z Bergama první počátky zřízení poštovního v 15. a 16. stol., kdy regál poštovní byl propůjčen v léno pánům z Taxisu. — **Bd. 22.** (1901): *A. Schulte*, Über Staatenbildung in der Alpenwelt (přednáška líčí krátce genesi švýcarské republiky). — *W. Schulte*, Die Gründung des Bisthums Prag, rozborem známého cís. diplomu z 29./4. 1086 u Kosmy uvedeného, kterým pražskému bisk. Jaromírovi spojení dioecese olom. s pražskou se stvrzuje, přichází k tomuto výsledku: Biskupství pražské bylo založeno r. 973 cís. Otou I., obmezovalo se však původně pouze na Čechy, teprve za biskupa sv. Vojtěcha a cís. Oty II. rozšířeno po smrti moravského biskupa Vracena i na Moravu. Zprávě Kosmově dlužno tak rozuměti, že biskup Jaromír na synodě v Mohuči r. 1086 odbývané dvě listiny předložil, zakládací listinu biskupství pražského z r. 973, ze které pochází popis hranic listiny Kosmovy z r. 1086, a spojovací dekrét cís. Oty II.; z obou povstala listina z r. 1086, ve které sjednocení obou biskupství položeno hned do doby založení pražského biskupství a popis hranic přiměřeně předělán. — *H. Grauert*, Konrads von Wegenberg Chronik und sein Planctus ecclesiae in Germaniam, rozebírá a podává zevrubný obsah spisu z 1. pol. 14. století dotýkajícího se sporu mezi papežem Benediktem XII. a králem německým Ludvíkem VII. Bavorem, kterýž spis, ač od kněze sepsán, stojí na straně Ludvíkově. — *A. Gottlob*, Zur Gesellschaftsliste der Buonsignori von Siena (příspěvek k dějinám obch. společností 13. stol. v Italii). *D.*

Historische Vierteljahresschrift. Roč. III. (1900): *R. Davidssohn.* Über die Entstehung des Konsulats in Toskana. — *B. Hilliger*, Studien zu mittelalterlichen Maasen und Gewichten: I. Kölner Mark und Karolingerpfund. — *E. Guglia*, Eine ungedruckte Denkschrift von Gentz aus dem J. 1822; otiskuje se z Víd. státního archivu pojednání Gentzovo »Über die zum Schutze der Ordnung und Ruhe in der Bundesversammlung liegenden Mittel«, které sloužilo za základ poradám v Mnichově a ve Vídni o reformě

něm. spolku. — Z »Kl. Mittheilungen« vyjímáme: *F. Keutgen*, Die Überlieferung des ältesten Strassburger Stadtrechtes. *H. Kaiser*, Der kurze Brief des Johanns von Gellnhausen. — **Roč. IV.** (1901): *A. Götze*, Die Artikel der Bauern 1525, stížnosti a přání, jež sedláci v selské revoluci švábské r. 1525 pánům předložili. — *E. Brandeburg*, Zur Entstehung des landesherrl. Kirchenregiments im albertinischen Sachsen; (dodatky ke spisu E. Sehlinga, Die Kirchengesetzgebung unter Moritz von Sachsen 1544 bis 1549 und Georg von Anhalt (Leipzig 1899), na základě nového archivního materiálu. *D.*

Deutsche Geschichtsblätter, I. Bd. (Oct. 1899—Sept. 1900): *K. Breysig*, Territorialgeschichte, rozbírá veliký význam territoriálních a lokálních dějin pro souborné dějiny národa vůbec, zejména ústavní a správní. — *G. Liebe*, Das Kriegswesen der mittelalterlichen Städte; zde se nejdříve vyvinuly všeobecné přímé zdanění a všeobecná branná povinnost, ale jen pokud jde o obranu; organisace výpadu podléhala změnám: až do 14. stol. spočívalo těžiště v těžké jízdě — patriciích, od poč. 14. stol. počala s demokratisací ústavy též demokratisace vojenské moci. od té doby i massa občanstva cechovního účastnila se offensivy. — *A. Tille*, Stadtrechnungen, probírá jejich význam pro dějiny finančních poměrů měst, uvádí pak publikace starých účtů jednotlivých měst něm. až hluboko do středověku sáhajících. — *O. Redlich*, Über Traditionsbücher, jedná o významu a povaze těchto knih, do nichž se ve středověku zapisovaly listiny darovací a směnné (Srov. Šusta. Über Urbarialaufzeichnungen, v M. J. Ö. G) — **II. Bd.** (1900—1901): *G. Sello*, Zur Literatur der Rolands-Bildsäulen, registruje posavadní názory o původu t. zv. soch Rolandových, mezi nimi náhled Schröderův, že to byly známky trhového práva městům příslušejícího. — *A. Köberlin*, Deutsche Wirtschafts- und Münzgeschichte, rozebírá stručně význam a úkoly dějin mincovnictví, a v jaké periody je lze děliti. — *B. Klaus*, Die Juden im deutsch. Mittelalter líčí mezi jiným přehledně právní postavení židů v Něm. říši od r. 1103 až do poč. novověku, na základě obsáhlé literatury, jež se na konci cituje (srv. Sborník I., 428 a násl.). — *H. v. Voltelini*, Die österr. Reichsgeschichte, ihre Aufgaben und Ziele; vycházeje od dobrozdání Luschinova vládě podaného, vykládá známý pojem řečené discipliny, která zákonem z r. 1893 stala se obligátním předmětem studia právnického. Míní, že vědecky jest dcerou říš. a právních dějin něm., jakož prý až do r. 1866 rak. právo státní bylo pouze jediným z territoriálních práv římské říše něm. jazyka; v Německu prý podobně k právu státnímu záhy připojovaly se něm. říšské dějiny (dějiny území a veř. práva), jež pak později rozšířily se i na dějiny soukromého a trest. práva i processu. Dále schvaluje obmezení disciplíny na dějiny veř. práva, jelikož dějiny rak. soukr. práva byly by pro přílišný partikularismus velmi obtížné, a také prý by vedle dějin něm. soukromého práva byly zbytečné, což odůvodňuje nesprávnou thesí, že slovanské právo na nynější soukromé právo rak. nemělo žádného vlivu. Promluviv pak ještě o známých časových a místních mezích říšských děj. rak., pojednává o důležitosti jejich pro právníka, jenž bez nich nemůže hlouběji vniknouti do práva státního, i pro historika, jemuž bez právních dějin zůstávají mnohé události zevního vývoje nesrozumitelny. — *A. Tille*, Verkehrsgeschichte, pojednává o důležitosti dějin dopravních, a ukazuje jak tyto mají býti psány, rozborem důkladného díla Aloyse Schulteho: Geschichte des mittelalterlichen Handels und Verkehrs zwischen Westdeutschland und Italien mit Ausschluss von Venedig (Lipsko 1900). — *A. Kapper*, Der Werdegang des histor. Atlases der oesterr. Alpenländer, podává historický přehled pokusů o historický atlas zemí alpských v 2. pol. 19. stol. a zabývá se obšírněji pojednáním Mellovým v M. I. Ö. G. XXI. (v. Sborník I. 219). *D.*

Zeitschrift für Kulturgeschichte (Berlin) **VII.** Bd. (1900): *K. Breysig*, Die Entwickelung der europäischen Völkergesellschaft und die Entstehung des modernen Nationalismus, III. Das späte Mittelalter, líčí vývoj mezinárod-

ních styků evropských států a vývoj tvoření se větších národních států evropských v pozdním středověku. — *R. Goette*, Die süddeutschen Bauern im spätern Mittelalter. — *G. Liebe*, Zur Vorgeschichte des Landstreicherwesens (úryvky z 15. a 16. století). — *E. Einert*, Gewerbestreitigkeiten im 18. Jahrhundert. — **VIII.** (1901): *Max Laux*, Der Ursprung der Landsknechte, snaží se blíže dokázati všeobecně přijatý názor, že lancknechti jsou věrným napodobením švýcarského válečnictva; ukazuje, že přechod švýcarské taktiky do něm. válečnictví stal se v 1. pol. 15. stol., dávno před cís. Maximilianem I, který se nazývá »otcem lancknechtů«, ne že by byl jich zakladatelem, ale že byl jich dobrodincem. — *E. Otto*, Neue archivalische Beiträge zur Kenntnis der deutschen Agrarverhältnisse im 16. und 17. Jahrh.: 1) Ordnungen des Burgerdings zu Babenhausen in der Grafschaft Hanau (1522), 2) Dorfordnung in Jnsingen z r. 1620 (podobá se úplně sub. 1.) otištěnému řádu městskému). Srov. Zeitschr. für Soc. und Wirtschaftsgesch. 1899—1900. — *K. Brinz*, Apologetische Versuche in der Geschichtsschreibung der Hexenprocesse, rozebírá nejnovější P. B. Duhrem sepsanou a Görresovou společností r. 1900 vydanou apologii činnosti Jesuitů při processech s čarodějnicemi, ukazuje nedostatečnost obrany té. — Ergänzungsheft 3: *A. Kopp*, Eisenbart im Leben und Liede, část 2.: Hannibal ante portas oder Eisenbart vor den Thoren des Reichskammergerichtes, obsahuje zajímavý příspěvek k dějinám něm. říš. komorního soudu. *D.*

Neues Archiv für ältere deutsche Geschichtskunde, 26. Bd. 1. Heft (1900), 2. (1901): *E. Seckel*, Studien zu Benedictus Levita I., jedná o poměru ku Canones Namnetenses u Rhegina. — *K. Zeuner*, Geschichte der westgothischen Gesetzgebung, IV. (pokračování) obsahuje ustanovení práva visigotského o rodinném a intestátním právu dědickém v historickém vývoji. *W. Ernst*, Über das Verhältnis des Vetus auctor de beneficiis zum lehensrechtlichen Theile des Sachsenspiegels, dokazuje, že V. auct. de ben. je zpracování, ano částečně doslovný překlad něm. textu saského zrcadla a sice nikoli původního, nýbrž odvozeného, na jednotl. místech rozšířeného neb zkaženého. — *H. Otto*, Zu den Formularien aus der Kanzlei Rudolfs von Habsburg (dodatky k bádáním Osv. Redlicha o t. zv. »Wiener Briefsammlung« nalezené Starzerem ve knihovně Vatikánské). — **27. Bd.** 1. Heft (1901): *P. Scheffer-Boichorst*, Urkunden und Forschungen zu den Regesten der Staufischen Periode. — Z »Miscellen« vyjímáme: *C. Köhne*, Zur sog. Reformation Kaiser Sigmunds, jedná o novém textu tak zv. reformace cís. Sigmunda z r. 1438, nalezeném v kantonské knihovně Luzernské, která nařizovala různé opravy v duchovenstvu i světských stavích říše řím. něm., a zejména též týkala se tehdejších obchod. společností v městech něm., o nichž autor obšírněji jedná, polemisuje s *Frensdorfovým* článkem: Das Reich und die Hansenstädte (Z. d. Savigny-Stift., Germ. Abth. XI, 134). *D.*

Neues Archiv für sächs. Geschichte und Alterthumskunde. 22 Bd. (1901): Aus dem Rathsarchiv der Stadt Crimitschau; výňatky ze sbírky statutů městských z r. 1575, s krátkým vývojem města a jeho zřízení až do r. 1575. — *H. Ermisch*, Die Dohnasche Fehde, líčí dějiny bojů o purkrabství Donínské, zároveň zápasy o hranice mezi markou Míšenskou a Čechy. *D.*

Anzeiger für schweizerische Geschichte. 1900: *A. Bernouilli*, Eine Urkunde von 1329 über die Juden in Basel. — Zürisches Burgrecht mit Bischof Johann und den Gotteshausleuten von Chur; otiskuje se listina z roku 1419, kterou biskup Jan Churský, jeho kapitola i celé město Chur se všemi svými měšťany byli přijati za měšťany Curyšské na 51 rok, a kterou podstupují všechny závazky, pod nimiž se tak stalo. — *M. Valer*, Die Beziehungen des Tiroler Hofkanzlers Biener zu Graubündten, dotýká se též právních poměrů tyrolských a hlavně vorarlberských. — Jahrg. 1901: *F. Jecklin*, Friedensvertrag zwischen dem Grafen von Werdenberg und den Thälern Bergell, Engadin und Oberhalbstein wegen Vaz und Schams, Chur v. 29./11. 1427. *D.*

Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins, N. F. Bd. 15. (1900): *J. A. Zehnter*, Zur Geschichte der Juden in der Markgrafschaft Baden-Durlach (pokračování). — *H. Bloch* und *W. Wittich*. Die jura curiae in Munchvilare; rozbírá se obsah nedávno objeveného »Weisthum des klösterl. Dinghofes in Münchweier«, jehož původ dle Blocha dlužno klásti do 1. polovice 12. stol., kdežto nálezce E. Gotheim kladl je do r. 926. — **Bd. 16.** (1901): *J. Schmidlin*, Die Augrafschaft, die letzte elsäsische Markgenossenschaft, líčí zevrubně vývoj a právní poměry elsaského panství »Augrafschaft«, jež dle jeho výzkumu jest původem svým Markgenossenschaft (= občina, pozemky obecní), která až do pol. 19. stol. v neztenčeném poměru se zachovala a jejíž původcem dle náhledu autorova byl cís. Jindř. II. — *P. P. Albert*, Die Geschichtsschreibung der Stadt Freiburg in alter und neuer Zeit. — *Rolf Kern*, Die Betheiligung Georgs II. von Wertheim und seiner Grafschaft am Bauernkrieg (pokračování líčí zevrubně process proti hraběti Jiřímu Wertheimskému před říšským komorním soudem r. 1525). *D.*

Zeitschrift für die Gesch. des Protestantismus in Oesterreich. Roč. XXI. (1900): *Bothe*, Die Rechtmässigkeit des Königthums Ferdinands II. von Böhmen; spisovatel za účelem obhájení dědického práva Ferdinanda II. (ostatně nepochybného) označuje volbu Jiřího z Poděbrad jako bezprávnou úchylku, nepřihlíže k jejímu obecnému uznání, i hájí pak náhled, že Vladislav II. Jagailovec, Anna i Ferdinand I. měli dědický nárok na českou korunu. — *G. Trautenberger*, Im Josephinischen Jahrzehent, líčí zevrubně, jak došlo k tolerančnímu patentu cís. Josefa II., a jaké měl týž účinky. — **Roč. XXII.** (1901): Pokračování článku Trautenbergrova. — *H. Barge*, Kirchliche Stimmungen in Böhmen um die Mitte des XVI. Jahrh., uveřejňuje vyličení církevních poměrů v Čechách, které nejmenovaný probošt pražského kláštera koncem r. 1553 neb poč. r. 1554 poslal Naumburskému biskupu Pflegrovi (dopis doprovázející se ztratil), i dopis tohoto biskupa naznačující, jak by reformami v církvi katolické se dalo zabrániti vzrůstu kacířství. — *W. A. Schmidt*, Der letzte Gegenreformationspatent Ferdinands II. für Innerösterreich vom 1./8. 1628 (text). *D.*

Z rak. školních programů.

Rok 1899—1900: Z. r. a v. gymn. Sv. Hypolit: Dr. *Aug. Hermann* Das Archiv der Stadt St. Pölten (str. 3—30), pokračování z r. 1896—1897 a 1897—1898; v regestech, po příp. zkrácených opisech listin a privilegií z l. 1638—1795 podávají se příspěvky k dějinám správy policejní a finanční, majetku pozemkového, práva živnostenského, předpisů tržních, cechovních a mýtních. — St. v. g. Kadaň: *Heinr. Michler*, Urkunden zur Gesch. der Stadt Kaaden (1—20), šest listin z l. 1322—1763 (ze stát. archivu drážďanského), týkajících se práva zástavního, poměrů politických a policie zdravotní, s poznámkami vydavatelovými. — St. g. Brzežany: *Władysław Kucharski*, Zlota bulla z r. 1212 (str. 3—36). Stručně vylíčiv udalosti v Německu od smrti Jindřicha VI. (1197) až do zvolení Bedřicha II. za krále německého, podává nástin známého významu zlaté bully z r. 1212 pro země České, i okolností, za kterých byla vydána; při tom vychází z hlediska naprosté politické i církevní závislosti Čech od říše německé, a z náhledu, že knížata čeští byli prostými vasaly. Vytknuv změny poměrů, které bullou nepopíratelně nastaly, dochází na konec k mínění, že »zlatá bulla není alfou a omegou pro Čechy, jak tvrdí někteří historikové čeští ze školy Palackého«; získaly sice samostatnost církevní (ač ani to ne úplně, nestavše se arcibiskupstvím, jež zůstává v Mohuči), avšak musí uznávati i pak ještě nadvládu i supremát císaře. — V. g. Místek: *Frant. Linhart*, Starič-Fryčovice. Jde o dvě stezky z Moravy do Polska, hlavní opavskou, vedlejší Jičín-Příbor-Těšínskou, zejména pak o tuto a dva důležité body její, osady Starič a Fryčovice. První zdá se již starou osadou slovanskou, a přeměněna biskupem Brunonem na osadu na právě německém, v 15. stol. pak stává se lénem biskupským; založení

druhé (též Brunonem) zakončeno 1270. Zakládací pak listiny okolních měst (n. př. Brušperka), jimž obě osady v některých záležitostech (n. př. hrdelních) se podřizují, i jiné zprávy o osadách těch podávají příspěvek také ku poznání praxe kolonisační a povahy majetku pozemkového. — St. v. g. Slané: *Jan Vrabec*, Slovanské Polabí, I. za posledních Merovaeovců, II. za Karla Velikého jako krále franského, III. za Karla Velikého jako císaře římského. Podává zároveň přehled vývoje marky na slovanských hranicích. — G. Vyškov: *Frant. Tepl*ý, Pomerium. Je to příspěvek k římskému státnímu právu; uvádí nejprve definice rozličných příruček, pak etymologii a prameny, konečně novější výklady věci. Rozděluje je ve tři skupiny (pomerium po obou stranách hradeb; pruh půdy mimo město; pruh půdy uvnitř města); autor sám však přidává se k mínění A. Nissenovu, že p. jest původu etruského, a že jest onen pruh země, na »kterém mělo státi po vymezení agri effati (vyoráním brázdy) opevnění příštího města, tak široký, aby příkop a skutečná zeď nejen tam mohly býti zbudovány, ale též býti chráněny«; označováno s obou stran kameny, zvanými »cippi«, aby nemohlo býti změněno (s náčrtkem plánu). — Akademie hrab. Straky a její soukr. g., Praha: Závěť zakladatele akademie Jana Petra hraběte Straky, úvodem a poznámkami opatřil Dr. *Josef Trakal*; otiskuje listinu nadační. — G. S. J. Kalksburg: Dr. *Leo König*, Pius VII. und die Säcularisation (3—66, první část, hlavně dle pramenů z archivů apošt. nunc) — St. g. Uh. Hradiště: *Joh. Nevěřil.* Die Gründung und Auflösung der Erzdiöcese des hl. Methodius, des Glaubensapostels der Slaven (3—22, pokračování z r. 1896—1897 a 1898—1899). — R. a v. g. Nový Bydžov: *Dr. Jos. Kašpar*, Paměti o věcech duchovních v král. věnném městě Novém Bydžově nad C. od nejstarších dob až do r. 1550 (str. 2—34).

Rok 1900—1901. R. g. Jablonec n. N.: *Dr. Friedr. Titz*, Casiodors Stellung zu Theodorich (str. 3—57); zabývá se Casiodorovým úředním, politickým, náboženským a literárním postavením vůči Theodorichovi z části dle Mommsenovy předmluvy ke Casiodorovým Variím, nejdůležitějším zde pramenem. Variarum libri XII., sbírka to nejrozmanitějších písemností jeho kanceláře, dekretů, výnosů i právních rozhodnutí, poskytují pohled do právního života za vlády Th. Zprávy Casiodorovy o nařízeních Theodorichových týkajících se slev daní a pachtů těm, kdož byli nepřáteli poškozeni, státních podpor, náhrady škod způsobených vojskem Th., vyměřování daně dle výnosnosti půdy, vysoušení bažin, povznesení správy finanční, a některých podrobností justiční organisace — podány jsou Casiodorem pomocí různých vložek jako panegyricus na lidumilnost Th., což vedlo i k domněnce nevěrohodnosti C. Autor však, kritisuje materiál Casiodorův, hájí jej proti Mommsenově výtce nízkého lichotnictví, a dospívá k názoru, že podání Casiodorovo, i když část jeho bohaté chvály si odmyslíme, aspoň v hlavních rysech je zajištěno. — St. r. Kladno: *Emil Bundil*, Poplatnost Čech říši německé (str. 3—25). Panovník český byl vasalem říše německé, ač závislost do jisté míry jevila ráz spíše osobní než věcný. Počátek poplatnosti Čech říši spadá do doby Karla Vel. (805) — dle zprávy Einhardovy; Palacký prý chybil, stupňovav skepsi o zprávě té až k úplnému popření její, jelikož lze ji doložiti nepřímo z pramenů a přímo z tradice. Kdežto však za Karla poplatek ten týkal se jen části Čech (ježto vojska franská přešla pouze třetinu země) a nebyl tak veliký, jak jej udává později Kosmas (120 volů a 500 hřiven stříbra), ježto tehdejší národohospodářský stav Čech neodpovídal takovému poplatku, plyne z listiny Otty III. r. 991 (v Merseburku), že toho roku odváděn poplatek z celých Čech ve věcech velkých (poplatek Kosmou uvedený) i malých (med, vosk a j. přírodní dávky) a každoročně. Odtud poplatek odváděn nepřetržitě až do r. 1039 a po krátké přestávce zase; pro konec jeho přijímá autor domněnku Palackého, že 4000 hř. stř., jako pomoc Vratislavova císaři do Italie, bylo vykoupením z něho. — R. v. g., Příbram: *Frant. Klíma*, Český kníže Břetislav I. (část I. čistě historická, 3—13); práce dle předmluvy směřuje k tomu, aby osoba Břetislavova v našich učebnicích

okázala se v jiném světle, poněvadž jest třeba, aby ve starších partiích dějin českých byl pozměněn názor o poměru zemí českých k říši německé. »Snaha českých badatelů, snížiti poměr ten na minimum — osobní závazek panovníkův a roční tribut, stejně neobstojí, jako opačný náhled německých spisovatelů,« že poměr zemí českých k říši byl právě takový jako ostatních německých lén; pravda prý leží asi uprostřed. — G. Innsbruck: *Max Hechfellner*, Geschichte des Schlosses Thaur, v obsahu jinak historickém zmiňuje se o počátcích dolování soli v okruhu tyrolského Hallu od prvních listinných stop (740)! o převodech majetkových darováním, postupem a směnou solných pánví a podílů (s následujícím rozdrobením solného pramene na mnoho dílů), o dalším vývoji po zlepšení výroby a koncentraci majetku koncem 12. stol.; — dějiny zmíněného hradu dotýkají se Čech potud, že Jindřich, na čas král Český, zastavil jej s jinými statky manželce Anně v 15.000 marek za dar svatební a jitřní. — R., Budějovice: *Dr. Valentin Schmidt*, Handelswege und Handelscentren in Südböhmen (3—39); podává stručný přehled počátků a rozvoje starých obchodních cest a stezek v jižních Čechách, jak se sbíhaly k jednotlivým centrům, obchodním skladištím. Rozděluje je v zájmovou sféru: 1. Prachatickou, 2. spornou (Dolní Vltava, Krumlov, Netolice), 3. Budějovickou, která měla k disposici i cesty vodní po Vltavě a Malši, a konečně 4. ve vnitřní (centra Vodňany, Písek a ostatní); doprovází každý oddíl daty o založení cest a zřízení těch kterých skladišť, resp. udělení práva k vybírání mýt, cel a ungeltů. Ježto hlavním předmětem dovozu byla sůl, podán zejména obraz o vývoji solného obchodu v Čechách. — G, Trident: *Desiderio Reich*, Una congiura a Caldaro (1322) dotýká se trochu poměrů sociálních údolí Non na poč. st. XIV., jakož i poměrů národnostních sousedního pravého břehu Adiže. Informuje o spiknutí některých pánů a šlechticů v údolí Non (r. 1322) proti Jindřichu z Rottenburgu, majordomovi hraběte Tyrolského, vév. Jindřicha Korutanského, protože »pokládali za lepší, kdyby ovládáni byli Italy.« — G. S. J., Kalksburg: Dr. *Leo König*, Pius VII. und das Reichskonkordat (str. 3—111, jako druhá část pojednání z min. roku, jedná o konferencích vídeňských r. 1803 a 1804 a jednotlivých návrzích pro konkordát činěných). — V. r., Prostějov: Dr. *Koželuha*, Paměti a věcech náboženských v Prostějově od nejstarší doby až do r. 1620 (str. 3—104). — R. g., Korneuburg: Dr. *Gustav Strakosch-Grassmann*, Bibliographie zur Gesch. des öst. Unterrichtswesens (1 - 64, 1. část s 1067 čísly; velmi dobrá pomůcka). *J. E.*

Právo občanské.

Iherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechtes sv. 43. (1901).

Schultze Prof. Dr., *Treuhänder im geltenden bürgerlichen Recht* (také separátně u Gustava Fischera v Jeně), pojednává o fiduciárních jednáních v právu moderním. Fiduciáře charakterisuje jako osobu, které právo nějaké v cizím interesse přísluší, a sice tak, že právo to na ni převedeno bylo s tím určením, aby ho ve vlastním interesse neužívala. (Tu má ovšem na mysli t. zv. ryzí fiducii [reine Treuhändschaft], a ta tvoří výhradně předmět jeho pojednání, na rozdíl od fiducie smíšené [gemischte Treuhändschaft], kdy právo nějaké na osobu jistou převedeno bylo netoliko v interesse zcizitelově, nýbrž i nabyvatelově — fiducia cum creditore contracta pignoris iure). Na to přechází k vytčení rozdílu mezi fiducií v právu římském a germánském. Rozdíl ten vidí v různosti právní moci fiduciáři náležející. Římský fiduciář nabývá plného práva (na př. při mancipatio fiduciae causa, neomezeného vlastnictví) a jen obligačně ex pacto fiduciae v právu tom je omezen. Germánský fiduciář nabývá práva omezeného věcně (tedy na př. vlastnictví resolutivně podmíněného neb časem omezeného). Důvod rozdílu tohoto shle-

dává v předpisech o nabývání vlastnictví; v germánském právu existuje materielní princip publicity, v římském nikoli a bylo by tudíž v tomto posledním věcné právo resolutivně podmíněné a časem omezené pro další, třeba bezelstné, nabyvatele zhoubným. (K tomu *Ihering*, Geist des römischen Rechtes III. 1.)

Dle platného práva německého liší pak následující skupiny oprávnění fiduciárních: I. Fiduciář je plně oprávněn (je vlastníkem), ale tak, že právo jeho resolutivně je podmíněno, resp. časem omezeno. Sem počítá 1) tzv. fiduciární nadaci, t. j. ony případy, kdy existentní již osobě (subjektu právnímu) odevzdává se majetek nějaký za tím účelem, aby ona ho určitým způsobem vynakládala; 2) tzv. obchody sběrné (Sammelgeschäfte, Sammlung von Beiträgen), jmenovitě sbírky pořádané všelikými komitéty. Konstrukci tuto sluší zajisté schvalovati naprosto, a jest toliko podotknouti, že *Schultzem* vylíčená různost mezi fiducií římskou a germánskou bude tu velmi zřídka významnou. Dále sem čítá 3) incassoindossament, a curatelu nascitura resp. fideicommissárních substitutů dosud nezrozených. II. Fiduciář má ius in re aliena; sem klade normální typus vykonavatele poslední vůle dle §§-ů 2203 a nn. obč. zák. pro říši německou. III. Fiduciář má pouze obligační právo obsahu omezeného; do této skupiny náleží vykonavatel poslední vůle dle §-u 2208 odst. 2. eod., t. j. vykonavatel pouze dohled vykonávající, pak osoby, které mají právo vymáhati splnění modu mortis causa daného.

Nelze zajisté namítati mnoho proti tomu, shrnují-li se oprávnění osobám právě vypočteným přináležející pod jediný princip právní, princip věrné ruky, poněvadž skutečně doznati jest, že osoby ty vesměs jsou nositely práv v cizím interesse, avšak předmět stává se spojením veškerých typů *Schultzem* uvedených v jediné pojednání příliš různorodým, ježto není pochybnosti, že na př. i vnucený správce jest nositelem práva v cizím interesse, (ačkoli není zástupcem). Rovněž v jednotlivostech nelze konstrukci *Schultzeově* vždy přisvědčiti, jmenovitě potud, jakoby executoru testamenti příslušelo věcné, vlastnictví podobné, právo k pozůstalosti. Právě přirovnání s vnuceným správcem vede zajisté k náhledu, že nemusí každá právní moc v cizím interesse komusi náležející býti právem soukromým, jaké *Schultze* jmenovitě vykonavateli posledního pořízení připisuje. *K.*

Archiv für die civilistische Praxis sv. 92., seš. 1. a 2. (1901).

Wendt Prof. Dr., *Unterlassungen und Versäumnisse im bürgerlichen Recht* (str. 1—287) pojednává ve třech obsáhlých kapitolách o opominutí v právu civilním. Kapitola prvá týká se opominutí jako předmětu závazku, obligace. Tu jedná o jednotlivých zásadách práva obligačního, které namnoze vydány jsou se zřetelem ku závazkům v konání pozůstávajícím, a applikuje je pořadem na obligationes ad ommittendum. Tak zmiňuje se o obj. nemožnosti splnění (Unmöglichkeit der Leistung), a subj. nedostatečnosti dlužníkově (Unvermögen des Schuldners) [§ 5]. o prodlení a provinění [§ 6], o obsahu obligace ad ommittendum [§ 8], o břemenu průvodním [§ 9] a o počátku promlčení [§ 10]. Zvláštní zmínky zasluhují výklady o předmětu obligace [§§ 1—4, jmenovitě poslední §] a o konkurrenci více subjektů na straně aktivní neb passivní [§ 7]. V prvém směru přidává se i *Wendt* na stranu těch, kdo nežádají, by věřitel měl majetkového interessu na splnění obligace. Jen ona konání resp. opominutí nepokládá za způsobilé předměty obligace, kdy dává si slibovati kdos závazným způsobem (rechtsgeschäftlich) něco, co dle příkazů morálky a slušnosti jen na základě volného rozhodnutí slibujícího vykonáno neb opominuto býti má. Ovšem ani německý zákoník nesplnil tužby těch, kdo uznávají platnost závazků ku konání neb opominutí, na jehož splnění věřitel majetkového interese nemá Satisfakční význam peněz vedle aequivalentního (*Ihering*), ani v německém zákoníku uznán není, a donucovací apparát ve většině případů selže. — V druhém směru podařilo se zajisté *Wendtovi* prokázati, že předpisy práva obligačního upravující poměr mezi stranami v případech těch, když jest více subjektů

oprávněných neb zavázaných, na opominutí vůbec se nevztahují. Zaváže-li se kdo více osobám k stejnému opominutí, nebo zaváže-li se tak více osob jediné, je tu vždy tolik jednotlivých právních poměrů, kolik subjektů na straně oprávněné neb zavázané. — D r u h á kapitola zabývá se opominutím jako důvodem jistých účinků právních, a sice promlouvá se tu jednak o otázce, jakým způsobem opominutí založiti může povinnost k náhradě škody, jednak o otázce, jakým způsobem opominutí osobě, která něco opominula, přímo újmu způsobuje (o zmeškáních — Versäumnisse). O otázce prvé příliš se nešíří a odkazuje po té stránce na pojednání *Rümelinovo* v témž časopisu sv. 90. seš. 2 uveřejněné. Pokud se týče otázky druhé, toť, promluviv o pojmu zmeškání, staví proti sobě právo římské a právo občanského zákonníka pro říši německou; ono zná systém restitucí in integrum, toto nikoli; ale ovšem ony okolnosti, které byly dle práva římského důvodem restituce, jsou nyní namnoze příčinou, že lhůta k předsevzetí konání ustanovená neubíhá. — V následujících §§ech (15—18) snaží se prokázati mylnost stanoviska občanského zák. něm., pokud jde o promlčení s jedné a omezení žalob časem s druhé strany. Prohlašuje především, že úprava téhož jest vzhledem k recepci učení *Windscheidova* o nárocích (Ansprüche) příliš spletitou: toliko nároky podrobeny jsou promlčení (Verjährung), žaloby pak, kterými jiná práva než nároky se uplatňují, jsou omezeny časem (sind befristet), kterážto poslední úprava pak opět i ohledně některých nároků má místo. Dále uvádí, že není civilně politicky odůvodněno lišiti mezi oběma ústavy (promlčením a omezením žalob časem) a že naopak jisté rozdíly, které de lege lata mezi nimi existují — (při lhůtách preklusivních vyloučeno je stavení [Hemmung]; k uplynutí lhůty preklusivní má se hleděti ex officio, k uplynutí lhůty promlčecí jen po námitce strany; uplynutí prvé zrušuje nárok, právo naprosto, uplynutí druhé opatřuje posici protistrany jen námitkou) — de lege ferenda nikterak nejsou odůvodněny, alespoň ne v té míře, jak zákonník činí. — K tomuto pojednání připojuje se v § 19. výklad o s m l u v e n ý c h lhůtách k žalobě, zbývající dva §§y zabývají se lhůtami k projevu (Erklärungsfristen) a lhůtami položenými k předsevzetí jistého konání (Fristen zu Thätigkeiten). — Třetí a poslední kapitola podrobuje pozorování ony případy opominutí, kdy právo vzdor tomu, že projev nějaký se nestal, hledí k věci tak, jakoby on se byl stal, a to projev buď obsahu kladného nebo záporného. Hlavní případ § 1943 obč. zák. něm.: Dědic má prohlásiti se do určité doby o tom, přijímá-li dědictví čili nic. Neučiní-li tak, hledí se k věci tak, jakoby dědictví byl přijal. — Tu projevuje náhled, že lišiti jest vždy mezi opominutím takovým, které jest pokládati za projev vůle, t. j. vědomým (die Erklärung ist nicht ohne den Willen und nicht wider den Willen der Person unterblieben), a opominutím jinakým. V prvém případě jest všeobecné předpisy právních jednání se dotýkající (zásady o omylu, donucení atd.) i na opominutí vztáhnouti, v druhém případě nikoliv. — Ostatně obsahuje tato kapitola úvodem zevrubný rozbor t. zv. fingovaných projevů vůle. *K.*

Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart. sv. 28. (1901).

Rosin, Prof. *S.*, *Beiträge zur Lehre von der Parentelenordnung und Verwandtschaftsberechnung* (341—404). Studie dotýká se předchůdců občanského zákonníka pro říši německou, pokud se týče zákonné posloupnosti dědické, která jest posloupností parentelární, ryze linealní, jsouc aspoň ve třech prvních liniích provedena do týchž konsequencí jako v rakouském občanském zákoníku, kdežto v dalších liniích, čtvrtou počínajíc toto konsequentní stanovisko se opouští (arg. § 1928 něm. zák. obč.)

Na základě obsáhlého historického materiálu dovozuje, že pořad parentelární jest již národním dědickým systémem Židů a talmudu; dále uvádí, že šlechtická posloupnost na prvorozenství se zakládající (primogenitura), jak v Němcích platila, je toliko modifikovanou ryze parentelární soustavou

dědickou (kdežto posloupnost lenní je posloupností lineálně graduální), konečně, že *Horten* přivodil v Rakousku uzákonění parentelární posloupnosti v plné ryzosti a ve všech konsequencích, již dávno před vydáním spisů oněch, kteří lineální posloupnost za národní majetek starých Germanů prohlásili (*Biener*, *Danz*, *Mayer*). Vzdor doznání tohoto fakta, vzdor nepokryté chvále, jaká se tu *Hortenovi* vzdává a vzdor správnému výkladu o původu návrhu *Hortenova* (an totiž klade se původ ten ve spekulaci *Hortenovu*, třeba připravenou studiem lenních řádů), nesetkáváme se ani u *Rosina* s doznáním pravdy, že občanský zákonník rakouský podstatnou měrou spolupůsobil při kodifikaci obč. zák. pro říši německou, naopak i *Rosin* pokládá za hlavní základ tohoto řády germánské. *K.*

Právo trestní.

Vorschläge zur Umgestaltung des österreichischen Pressrechtes, sowie des Rechtsschutzes in Beleidigungssachen. Erstattet in Form eines Gesetzentwurfes mit Begründung von Dr. *Otto Friedmann*, ord. Prof. der Rechte an der deutschen Universität in Prag. Lipsko, Duncker & Humblot, 1902. Str. XIV a 242.

Spisovatel, který po nedlouhé svojí působnosti při německé universitě pražské tak neočekávaně zemřel, publikoval krátce před svojí smrtí dvě velmi cenné práce, jež obě jsou studiemi k reformě platného práva, a to mimo práci v nápise naznačenou ještě drobnější studii z oboru urážek na cti (viz níže).

Reformy spisovatelem navrhované týkají se jen tiskového práva trestního a řízení tiskového. Opravu tiskového práva policejního a živnostenského nepokládá tou měrou za naléhavou, jakkoliv návrhy jeho týkají se některých ustanovení v tento obor zasahujících. Na druhé straně však Friedmann rozšiřuje svůj úkol ve dvojím směru Nejprve pokládá za nezbytno z části změniti, z části doplniti ustanovení §§ 487 a 488 zák. tr. o urážkách na cti a činí v tom smyslu svoje návrhy. Mimo to pak rozšiřuje návrhy, jež týkají se zabavení spisů tištěných a přístrojů rozmnožovacích, také na zabavení ve věcech práva auktorského, známkového a patentního, jež zamýšlí upraviti v tomto směru jednotně a srovnale s právem tiskovým. Pro svoji studii Friedmann zvolil formu osnovy zákona s odůvodněním. Část prvá (str. 1—109) obsahuje všeobecné motivy, potom (str. 110—150) podává osnovu zákona o 14 článcích se dvěma přídavky. Prvý z obou přídavků zavírá v sobě v §§ 28—39 novou úpravu ustanovení obsažených v třetím oddíle zákona tiskového s nápisem: »Ustanovení o deliktech tiskových«. Druhý přídavek pak obsahuje v §§ 483—526 pod nápisem: »O řízení ve věcech tiskových a o řízení, jímž má býti dosaženo objektivných právních účinků a objektivných nálezů«, změnu a náhrady nynějších §§ 483—494 ř. tr. Konec knihy (str. 151—242) vyplňuje zvláštní odůvodnění táhnoucí se k jednotlivým ustanovením osnovy.

V mezích, jež sobě *Friedmann* byl vytkl, dílo jeho svědčí o hlubokých a mnohostranných studiích, návrhy jeho, mezi nimiž nejeden obsahuje uvážení hodné, zcela nové a původní myšlenky, vyznačují se jasností a určitostí, z odůvodnění pak jim připojeného vyzírá, že spisovatel má bystrý talent

pozorovací, smysl pro potřeby skutečného života a nestranný úsudek. Návrhy samy nemají nikterak tendence překotné, nýbrž opírají se o posavadní základy právní, majíce účelem, aby trvající zařízení právní znenáhla byla zlepšena a zdokonalena. Ano, spisovatel neváhá, kde k tomu shledává příčiny, uznati i přednosti a dobré stránky práva posavadního (sr. str. 10, 24, 25, 37, 39 pozn. 2, 200), alespoň pak nikdy bez vážných důvodů zařízení jeho nezavrhuje (str. 4 a 66 o řízení objektivném).

Zvláště sympatickým zjevem u Friedmanna jest jeho spravedlivý, stranickou vášní nezkalený úsudek. Co se jiní, i vynikající spisovatelé němečtí (*Geyer*), naostouzeli českých porotců z let 1869 a 1870 stavíce je za příklad odstrašující. (Viz o tom moje Říz. tr. rak. I. 1887, str. 27 dd., pozn. 12.) F. jest spravedlivější již v tom, že neshledává příčiny vytýkati něco českým porotám zvláště, nýbrž mluví o nesprávných výrocích porotních ve věcech tiskových vůbec. Nad to však snaží se tyto, o sobě dojista politování hodné zjevy ne sice ospravedlniti, avšak vysvětliti. Částečné alespoň vysvětlení spatřuje zajisté právem (str. 31) v tom, že ustanovení našeho hmotného práva trestního jsou příliš krutá a zastaralá, pokládaje nápravu teprve tehdy za možnou, »až konečně nepřesná, nejasná a přísná zákonná ustanovení o deliktech politických značně budou obmezena, určena a zmírněna, tím pak zbližena veřejnému vědomí právnímu.« F. proto nenavrhuje ani pro budoucnost, aby snad soudnictví o deliktech tiskových porotám bylo odnímáno, pokládaje poroty — ve shodě se střízlivým názorem, jejž i my jsme projevili (Říz. tr. rak. I. str. 34 dd.) — za instituci žádoucí a potřebnou potud, pokud nebude lze podstatně zvýšiti záruky nezávislosti při soudcích z povolání. Ano, F. se nepřipojuje ani k těm heslům v nynější době dosti populárním (viz napřed str. 387), která žádají, aby porotám bylo odňato soudnictví o tiskových urážkách na cti. Jen potud pokládá obmezení v příslušnosti soudů porotních za důvodné, že jim přikazuje jenom ty urážky na cti, při kterých propuštěn jest důkaz pravdy (t. j utrhačné uražení na cti). Při tom však zároveň navrhuje, aby co do důkazu pravdy rozeznávaly se toliko dvě skupiny urážek na cti: 1. ty, při nichž vyhledává se nejen důkazu pravdy objektivné, nýbrž i zároveň subjektivného přesvědčení obviňovatelova o tom, že příslušné okolnosti jsou pravdivé (utrhačné uražení na cti) a 2. ty, při nichž podle platného práva všeliký důkaz pravdy úplně jest vyloučen. Tím pozbyla by platnosti ta ustanovení trestního zákona, podle kterých stačí k beztrestnosti již sám důkaz pravdy objektivné aneb i prosté pravděpodobnosti. Příslušnost soudů porotních byla by pak vyloučena jen při kategorii čís. 2, kamž náležejí případy týkající se života soukromého a rodinného. S tímto obmezením lze zajisté souhlasiti.

Nejzávažnější jest způsob, jak F. upravuje způsob tiskové odpovědnosti (str. 23 dd.). Právem nejprve dokazuje, že všecky známé systémy zakládají se na nedůvodných fikcích a domněnkách viny a svalují na příslušné osoby »odpovědnost za vinu cizí bez viny vlastní«. Způsobem skutečně důmyslným a původním podařilo se Friedmannovi dospěti výsledků theoreticky i prakticky uspokojujících. Za základ vzal totiž (rakouský) systém trestů pořádkových neboli systém tiskové nedbalosti,

očistiv jej zároveň těch nedostatků, jež nejsou ve shodě se základnými zásadami práva trestního o vině a odpovědnosti. Toho pak dosáhl novou úpravou postavení a působnosti odpovědného redaktora při (tuzemských) tiskopisech periodických. Východiskem jest mu při tom tato myšlenka: možno-li dáti redaktoru takové postavení, aby nejen mohl znáti obsah časopisu a jemu rozuměti, nýbrž aby také výhradně on svým »imprimatur« po způsobu starých censorů rozhodoval o tom, co do časopisu má býti pojato, a co ne: potom jest možno takovéhoto redaktora podle všeobecných zásad právních činiti odpovědným a netřeba se utíkati k fikcím a právním domněnkám. To pak F. pokládá skutečně za možné a navrhuje řadu ustanovení k tomu směřujících. Za redaktora budiž pokládán nikoli již ten, kdo takto na listě jest označen, nýbrž kdo skutečně má onu způsobilost a moc. Takového redaktora vydavatel jest povinen zříditi, jinak odpovídá i z toho, že tak neučinil, i ze závadného obsahu časopisu. Jemu, potom »majetníku časopisu«, redakčním kollegům i tiskaři ukládá se pak zvláštní povinnost, aby dotčené moci redaktorovy šetřili a pod trestem do časopisu ničeho nepřijímali bez jeho svolení. Tím má býti dosaženo toho, aby nejen redaktor, nýbrž i ostatní jmenované osoby ručily výhradně za vinu vlastní. Ve shodě s tím dávají se ustanovení o »nastrčeném« redaktoru, o změně a osobě redaktorově, o poměru několika redaktorů mezi sebou atd. Při časopisech cizozemských a tiskopisech neperiodických vystačiti lze v celku systémem obecné odpovědnosti podle práva trestního; nanejvýše náleželo uložiti zvláštní odpovědnost vydavateli a podporně nakladateli resp. tiskaři a rozšiřovateli.

I pro řízení tiskové spisovatel navrhuje řadu změn a novot (str. 46 dd.) svědčících o tom, že dobře vystihl povahu a pravé příčiny různých těch nedostatků, jež důvodně vytýkají se právu posavadnímu. Zasluhuje proto plného souhlasu, vytýká-li (str. 48) jakožto cíl opravy: »v každém řízení, při němž má k platnosti býti přivedeno věcné ručení spisů tištěných, poskytnouti tiskovým účastníkům jakožto ‚vedlejším stranám' co nejvíce processních práv obžalovaného a takto zásady platné pro nálezy trestní přiměřeně rozšířiti jak co do opravných prostředků, tak co do vynášení rozsudků i co do kontradiktorního a veřejného hlavního přelíčení, jež by mělo býti vzato za základ rozsudku, také na objektivný nález i na ryze objektivné řízení, a v témže smyslu konečně přetvořiti řízení konfiskační.« Nepouštějíce se do podrobného rozboru, vytýkáme jakožto význačné zvláštnosti v této nové úpravě řízení tiskového: připuštění »tiskových účastníků« (»vedlejších stran«, totiž osob, jež mají zákonný, materielný nebo ideálný, zájem v tom, aby nebylo zakazováno tiskopis rozšiřovati) k řízení a to nejen objektivnému, nýbrž i subjektivnému; subsidiarnost stihání ryze objektivného, v němž na místo nynějšího řízení námitkového nastoupiti má skutečné a to předchozí hlavní přelíčení s popřípadným řízením průvodním; přípustnost t. zv. zajišťovacího zabavení tiskopisů pro jich obsah vůbec jen na rozkaz soudce vyšetřujícího po zavedeném již řízení trestním, na místě čehož nastoupiti může prozatímné zabavení policejní jen v případech pilné potřeby; nová úprava povinnosti státu k náhradě škody vzešlé neoprávněným zabavením atd.

Ve všech těchto a četných jiných směrech návrhy a vývody Friedmannovy podávají tolik pozoruhodného, že při kterékoli budoucí opravě práva tiskového u nás nebude lze o nich neuvažovati. *Storch.*

Das Recht der Wahrheit und der Schutz des guten Namens vom legislativen Standpunkt. Ein Vortrag von Dr. *Otto Friedmann*, ord. Prof. der Rechte an der deutschen Univ. in Prag. Lipsko, Duncker & Humblot, 1901. Str. 49.

Tato přednáška doplňuje výklady obsažené ve spise předcházejícím, pokud jde o vedení důkazu pravdy při urážkách na cti. Friedmann shledává odpor našeho (podobně i německého) zákonodárství v tom, že se v něm sice zásadně uznává »právo pravdy«, t. j. právo pravdu pověděti, že však přes to pokládají se namnoze projevy (objektivně) urážlivé za trestné, i když ani nepravdivost obsahu ani obmyslnost jednajícího nebyla dokázána, ano že namnoze vyloučen jest i protidůkaz o jeho neobmyslnosti. Jest patrno, že toto zařízení odporuje základnímu pojmu práva trestního, pojmu viny. Nejen že nežádá se tu na žalobci, aby vinu obviněného dokázal, nýbrž alespoň při veřejném obviňování (v Německu dokonce i při neveřejném), obviněnému se ani nedovoluje, aby dokázal vlastní úplně nezaviněný omyl. Nápadný tento zjev spisovatel vysvětluje tím, že tu jde o to, aby, způsobem ovšem zcela nevhodným, bylo vyhověno potřebě jinak nepopíratelné, totiž potřebě, dáti dostiučinění žalobci, jenž byl obviňován ze skutku nečestného, všude tam, kde nebylo nad pochybnost zjištěno, že ho není hoden, že tedy výčitky mu učiněné zasloužil (str. 17). »Tak právo pravdy jest přece jen chimérou — jest illusorním a musí zůstati illusorním, není-li postaráno o to, aby poctiví a svědomití obviňovatelé byli prosti trestu« (str. 20). Za to na druhé straně nepokládá se za trestné, jestliže na př. obhájce vykonávaje podle povinnosti obranu svého svěřence, nebo osoba úřední vykonávajíc podle povinosti svoji službu, bona fide tvrdí o někom věci jeho cti se dotýkající, takto dotčený pak, poněvadž obviňovatel nemůže trestně býti stíhán, nemá prostředku, aby dosáhl očisty pošramocené svojí cti (str. 24).

Sluší tedy podle Friedmanna různiti dvě zcela různé a na sobě nezávislé věci: trestuhodnost obviňovatelovu a zájem obviněného na tom, aby dobré jméno jeho bylo očištěno. Trestuhodnost by zásadně měla nastávati jen při vlastním dolosním utrhání na cti (a mimo to jen při vynášení věcí, jež týkají se života soukromého a rodinného). Vedle toho by mělo býti uznáno samostatné, na této trestuhodnosti obviňovatelově zcela nezávislé právo uraženého, žádati za výrok soudcovský, konstatující, že obviňování jest nepravdivé, kterýžto výrok náleželo by arci učiniti nejen tam, kde nepravdivost obviňování byla dokázána, nýbrž i tam, kde pravdivost jeho dokázána nebyla (str. 25).

Jde tu tedy o zvláštní nárok určovací (Feststellungsanspruch), k němuž druží se ještě nárok další na zákaz opakování a dle okolností na uveřejnění rozsudku na náklad rozšiřovatelův, konečně pak nárok na náhradu nákladů (str. 26, 27). Výhody z tohoto zařízení plynoucí

záležely by hlavně v tom, že by dobrému jménu (nebo také dobré pověsti na př. nějakého závodu a pod.) dostávalo se zákonné ochrany i tam, kde podle posavadního práva stíhání buď vůbec aneb alespoň naproti neobmyslnému rozšiřovateli jest vyloučeno. Zejména byla by tím dána také možnost právní ochrany i naproti útokům podnikaným pod ochranou immunity nebo k obhájení vlastních »oprávněných zájmů« (§ 193 něm. tr. z.).

Jako o předešlé, tak i o této, třebas jen stručné studii Friedmannově můžeme říci, že vyznačuje se správným vystižením slabin a nedůsledností platného práva a snaží se zjednati nápravu způsobem, který vyhovuje potřebám skutečného života, zároveň pak jest s to, aby očistil právo trestní od různých šlak a přežitků, jež jsou na újmu jeho ryzosti a odporují pojmu viny. Tento právě zmíněný moment činí nám práce Friedmannovy zvláště cennými, ježto z nich všude vysvítá, že Friedmann byl vzdálen těch proudů moderních, jež chtějí z práva trestního pojmy viny a odplaty naprosto vymýtiti a strhnouti je na úroveň zařízení rázu policejního. *Storch.*

Archiv für Strafrecht, sv. 47. (1900) zahajuje tento ročník cenným a obsáhlým článkem »*Ehre und Beleidigung*« od *Kohlera* (str. 1 dd., 98 dd.). Spisovatel pojednává tu obšírně o pojmu cti, o trestných činech proti ní, o náležitostech a předmětu těchto deliktů, o důvodech vylučujících trestnost, posléz pak o soukromoprávní ochraně uraženého. Nejprve rozlišuje pojem objektivné a subjektivné cti, doličuje ethický význam a poměr k právu trestnímu. Uvádí nesprávnost výrazu »Beleidigung« v trestním právu německém a navrhuje vhodnější označení »Ehrenbeleidigung« nebo »Ehrenkränkung«. V dalším pojednává se o římské injurii, o významu a rozsahu »actionis iniuriarum« vzhledem k našemu zákonodárství. Hojnými a zajímavými doklady přivádí nás autor k názoru, že urážení na cti (v širš. smyslu slova) není materielním, nýbrž formálním deliktem, jenž však i materielní následky míti může. — Spisovatel vyslovuje se proti snaze rozšiřovati objem i trest deliktů proti cti a uvádí při té příležitosti příslušné sazby trestní z některých zákoníků trestních.

Urážení na cti jest projev, jenž může státi se slovem i skutkem; musí býti určitého myšlenkového obsahu a s tím úmyslem spojen, aby onen myšlenkový obsah druhému k vědomí se dostal. K definicím svým připojuje spisovatel řadu zajímavých případů a probírá se jich důsledky, neváhaje, kde třeba, pustiti se do polemiky s názory doby současné. Se stanoviska theoretického zajímavy jsou zásady erroris in persona a aberrationis ictus vzhledem k urážení na cti. V urážení na cti musí býti dále obsažen projev neúcty, jímž však není pouhá výtka nedostatku intellektu, aniž výtka, že jednotlivé výkony toho kterého pod niveau stojí. Při tom však hájí spisovatel volnost slova, béře v ochranu kritiku, jelikož myšlénka pravdy nesmí být poutána nízkými ohledy na okolí. Urážlivý projev může býti buď přímý neb nepřímý; v tomto případě mluví se o nepřímém urážení na cti (t. zv. zlá pomluva). — Ve stati o injurii realní vymezuje předem její hranice, odstraniv vše, co by mohlo zdánlivě na realní injurii upomínati. Zajímavé jsou případy, kdy porušení věci zahrnuje v sobě delikt proti cti, jako na př. zabití psa může býti urážkou pro jeho majitele, ublížení domácí osobě urážkou domácího pána. To jsou případy t. zv. iniuriae mediatae.

V další své úvaze seznamuje nás spisovatel zevrubně s pojmem oprávněného interesse (berechtigtes Interesse), jakožto důležitým momentem vzhledem ku trestnosti deliktů proti cti, a dovozuje, že námitka oprávněného interesse nemá místa, tvrdí-li projevovatel vědomě nepravdu. Důvod trestnost vylučující jest pravdivost učiněného projevu, ovšem jen skutečná pravdivost, nikoliv pouze víra v ni. Zajímavé jsou historické reminiscence, jež se k tomuto

bodu vztahují; seznáváme, že již staří Římané znali exceptionem veritatis, podobně i stará národní práva německá. Vyňatky skorem ze všech evropských i amerických zákonníků dávají nám příležitost seznati příslušné názory těch kterých zákonodárců. — Dle názoru spisovatele výrok pravdy může sice obsahovati těžkou indiskretnost a na základě toho vyvolati zodpovědnost, ale není trestný, zejména ne trestný jako uražení na cti. Musiloť by prý úpadkem celého kulturního života nazváno býti, kdyby nebylo dovoleno nemravnost ze tmy na světlo přiváděti. Ovšem třeba tu jistých kautel, které autor v dalším pojednání uvádí.

V odstavci sedmém seznamujeme se s objektem deliktů proti cti. Uraženo může býti dle mínění spisovatelova i dítě i choromyslný; nosíť prý v sobě potenci cti, dítě jednou dospěje a choromyslný může se uzdraviti. Rovněž bezectný jest způsobilým objektem uražení na cti, neboť i on má právo, aby se mu bez ospravedlněného důvodu nevytýkalo, že postrádá přiměřeného stupně cti. Též právnické osoby mohou býti uraženy na cti, podobně úřady, zákonodárná shromáždění, politické korporace a j. Nelze to však říci o seskupení osob, kteréž není nositelem práv ke cti, jako na př. obyvatelé města, příslušníci státu jako celek a p., ač některá práva (jako rakouské) výjimky z toho činí. Zemřelý nemá již individuality aniž práva individualního. Jest nesprávno urážku zemřelého pokládati za iniuria mediata proti pozůstalým; nikoliv individualní právo pozůstalých se porušuje, nýbrž individuální právo zemřelého převzaté od pozůstalých.

Ku konci pojednává spisovatel o soukromoprávné ochraně osobnosti proti škodlivým projevům jednotlivců a cituje tu zejména § 826 něm. obč. z., jakožto zdroj, z něhož prý ští se s dostatek ochrany osobnosti, pokud ochrana před ublížením na cti nedostačuje. Zejména na poli práva obchodního, živnostenského jest třeba ochrany proti projevům, jež směřují k poškození úvěru, dále ochrany proti snižujícím výrokům o obchodu, provozování a produktech jeho. Ochrana soukromoprávní musí nastoupiti též, jedná-li se o snižování úkonů, kteréž i jiným odvětvím povolání přináležejí. Též kdo někomu nemoc neb tajnou nějakou vadu vytýká, neuráží ho pravidelně, ale může mu uškoditi na jeho povolání, podobně výroky o náboženském vyznání, o intellektuálných vlastnostech a j. Tu všude třeba, aby poškozenému dostalo se právní reakce, nároku na opomenutí, eventuelně i nároku na odškodnění; trestní ochrana zpravidla nemá tu místa. —

Schroeder, Betrachtungen über die Colmarer Weinprozesse (str. 49 dd.), pojednává o processu, jenž svými rozměry a obsahem poutal svou dobou pozornost širší veřejnosti. Běželoť o žalobu proti 30 vinařům, jimž za vinu kladlo se falšování vína; proces skončil odsouzením většiny obžalovaných. Při té příležitosti objevila se vadnost něm. zák. o falšování vína ze dne 20. dubna 1892, kde pojem »vína« rozšiřuje se na každou tekutinu, která určité složení chemické vykazuje; dle toho víno již není naturálním produktem, nýbrž chemickým pojmem. Toto právní stanovisko vykořistili vinaři Kolmarští ve svůj prospěch, prodávajíce víno z největší části s cukrovou vodou smíšené a tak odběratele své, jimžto dodávali tuto směs jako »víno«, klamali a většinou i poškozovali. V tomto klamu konsumentů jeví se hlavní vada platného něm. zák. o víně: v dovoleném totiž zamlčení oné přísady ve víně. Dle § 7 od. 2. téhož zákona tresce se jen ten, kdo takové víno (s přísadou cukerní vody) prodává pod nepravým označením; nic více. Než přes to viděl soud v jednání delinquentů podvod a odsoudil je; rozsudek byl i revisním soudem potvrzen.

Zimmerle, Der grobe Unfug in Wort und Schrift (str. 64 dd.). § 360 č. 11 něm. tr. zák. byl v literatuře předmětem četných polemik; zejména vedl se spor o významu a rozsahu výrazu »grober Unfug«. Spisovatel snaží se přesvědčivě spor ten rozluštiti vykázáním příslušných mezí spornému článku onomu. Předem pojednává o státních garanciích ohledně svobody v řeči i v tisku, o censuře a přechází k pojmu »hrubé nepřístojnosti (neplechy)«,

definuje ji jako bezprávné, proti veřejnému pořádku směřující a obecenstvo hrubě obtěžující, jednání. Vysvětliv pojem »obecenstva«, pojednává o vlastním předmětu sporného výrazu hrubé nepřístojnosti, v nějž zahrnuje dvě hlavní kategorie, nepřístojnost v řeči a nepřístojnost v písmě. V dalším obsahu článku vykládá se obšírně o podmínkách a případech nepřístojnosti té i oné.

Rotering, Zeit- und Streitfragen. Fremdes Recht (str. 90 dd., 241 dd., 407 dd.), pokračuje v rozpravě o přechovavačství (v. Sborník I. str. 276), zabývaje se nejprve otázkou, zdaž držení věci, pocházející z trestního činu, zakládá skutkovou podstatu deliktu, nastoupila-li teprve později mala fides superveniens. Běží zde hlavně o případy § 259 něm. tr. zák. (Sachhehlerei, Partiererei, sr. § 185 rak. zák. tr.). Další úvahy týkají se výkladu výrazu »seines Vortheils wegen« v § 259 něm. tr. z. — Pod číslem II. (str. 243 dd.) spisovatel pojednává o zpronevěře (Unterschlagung). Dotýká se tu některých vyznačnějších bodů, zejména podmínek zpronevěry vzhledem ku držení a uchovávání věci u pachatele. — Velmi zajímavým jest další článek nadepsaný »Diebstahl, Gewahrsam« (str. 248), v němž pojednává se o otázce, zdaž podržuje se vlastnictví se strany pozůstalých na věcech mrtvole do hrobu daných. Podle mínění spisovatelova mrtvola není předmětem užívání ani vlastnictví, rovněž ne předmětem převodu práva vlastnického (jelikož právní předchůdce chybí), ale ani ne předmětem okkupace. Věci pak, jež se daly mrtvole do hrobu, posuzovati dlužno jako příslušenství věci hlavní; jsou vyloučeny z právního obchodu a nedotknutelnost mrtvoly přechází i na ně samy. Správa hřbitova jest ve zvláštním poměru ochranném k těmto věcem, jež nejsou v držení nikoho a v držení nějaké přejíti nesmí. — Článek čís. IV. pod názvem »Raub, Gewalt« (str. 407) jedná hlavně o pojmu násilí, jímž rozumí každé působení, které připravuje napadeného o způsobilost projeviti vůli nebo jemu nějakým mechanickým způsobem překáží projevenou vůli uskutečniti. Dle toho náleží sem i lstivé omámení chloroformem. — Další odstavec pod nadpisem Sachbeschädigung (str. 410) obsahuje rozpravu o těchto otázkách. 1. Jeví se pouhé pošpinění (Beschmutzen) věci poškozením ve smyslu zákona? 2. Jak se to má se skutkovou podstatou deliktu, byla-li věc jenom odstraněna z dosahu lidské moci, pokud stalo se to salva rei substantia? 3. Třetí otázka vyplňuje mezeru zákona, která vzniká nedostatkem norem pro výtvory doby novější; pojednáváť o deliktu »odvádění síly« (elektrické, magnetické). — Na str. 416 jedná se podvodu. Článek ten má za předmět pojednání o theorii ceny (Werttheorie), pokud cena význam má při vyměřování trestu pro podvod. — Čl. VII. nese nadpis Fraudulöse Vermögensbeschädigung. Zde stýská si spisovatel na citelnou mezeru v zákonodárství, která záleží v tom, že z větší části dosud uznává se beztrestnost podvodného poškození majetkového, pokud stalo se bez úmyslu obohacení. Vykládá o podstatě podvodu jakožto obohacení na cizí útraty. Poškození pokládá za korrelát obohacení; toto neobejde se bez onoho; škoda na straně poškozeného mění se v její opak na straně delinquentově. Tato přeměna děje se na poli práva věcného, obligačního i processního.

Goldschmidt, Aus der Lehre vom Diebstahl (str. 261 dd., 348 dd.) V zajímavé úvaze této pojednává spisovatel o otázce: Jest tu těžká krádež, vloupá-li se pachatel s úmyslem spáchati krádež potravin aneb jiných suživatelných předmětů (Mundraub), potom však následkem nového, po vloupání se učiněného rozhodnutí, dopustí se jen prosté krádeže (einfacher Diebstahl)? Spisovatel zastává se mínění, jež k otázce přisvědčuje (proti *Bindingovi* a říšskému soudu německému).

V druhém článku »*Zum Begriff des strafrechtlichen Gewahrsams*« spisovatel uvažuje poměr »držení« ve smyslu trestního práva (Gewahrsam) k »držení« práva civilního a dospívá k přesvědčení, že pokud jde o držení okradeného, pojem držení v právu trestním shoduje se s právem civilním, ježto táž «faktická moc nad věcí« vyskytuje se u obou, požadavku vůle ovládací (Herrschaftswille) však není třeba ani u toho ani u onoho. Pokud jde o držení

zlodějovo, jest tu činiti s otázkou, kdy krádež jest ukončena t. j. kdy přestalo držení okradeného a nastalo držení pro zloděje. Jedná se zde předem o to, zdali odůvodněný místní poměr zlodějův k odcizené věci bezprostředně po odcizení (ku př. když věc byla ukryta v místnostech okradeného) jest bližší než poměr vlastníkův. Co do určení bodu časového, od něhož počínajíc držení pro zloděje za odůvodněné pokládati dlužno, spisovatel uchyluje se k § 859, odst. 1. a 2. něm. zák., z něhož vyvozuje, že krádež jest ukončena, jakmile by pro poškozeného třeba bylo offensivní činnosti, aby se opětně dostal v držení odcizených věcí, čili jinak řečeno: v držení někoho stojí věc potud, pokud mu odňata býti může.

Oetker, Die prozessualen Konsequenzen des Einsichtserfordernisses nach §§ 56—58 St. G. B. (str. 321 dd.) zabývá se procesní otázkou nepříčetnosti a nedostatku pochopení trestuhodnosti (Einsicht), kteréžto momenty vyskytnouti se mohou u hluchoněmých a u osob mladistvých, působíce osvobození obžalovaného. S tím souvisí zvláště § 298 něm. tr. ř., jenž pro ten případ, že obžalovaný v době spáchání trestného skutku nedokončil ještě 18. rok aneb jest hluchoněmý, nařizuje, aby položena byla ještě vedlejší otázka, zdaliž při spáchání činu měl náležité pochopení o trestnosti jeho. Toto pochopení (Einsicht) lze pokládati buďsi 1. za požadavek příčetnosti vůbec, aneb 2. jen za zvláštní moment, jejž třeba při mladistvých a hluchoněmých osobách ještě vedle příčetnosti zjistiti. V případě prvém spatřuje spisovatel jen processualní privilegium, v případě druhém však materielní výhodu, kterážto význačně ale zcela jinak než processuální privilegium na proces působí. Potom pojednává zevrubně o jednotlivých případech rozděliv si látku na dvě hlavní části: o otázce pochopení u hluchoněmých a pak u osob mladistvých; v každé pak z těchto částí řeší se otázka ta nejprve s hlediska processualného privilegia, potom s hlediska materielní výhody. — V druhé části vykládá spisovatel podobným způsobem o situacích processualních, když jedná se o řízení trestní proti osobám mladistvým. A tu zase rozlišuje se případ, kdy pochopení trestnosti pokládati dlužno za všeobecnou podmínku příčetnosti, od toho případu, kdy zkoumati třeba pochopení trestnosti zvlášť vedle příčetnosti.

Witte, Was bringt die Wende des Jahrhunderts dem Preussischen Strafrichter und Staatsanwalt (insbesondere im früheren Gebiete des A. L. R.) Neues? (str. 193 dd.). Změny vykazuje na př. § 55. něm. tr. z., který připouští odevzdání mladistvého trestance, jemuž není ještě 12 let, do vychovatelny neb polepšovny jen tenkráte, jestliže to vrchnoporučenský úřad po zjištění trestného skutku za přípustné prohlásí. V §§ 235 a 237, tr. z. (loupež lidí a únos) jest nyní mimo rodiče a poručníka také opatrovník jmenován. Trestní řád doznal jen dvou změn a to v § 11, kde se jedná o soudní příslušnosti exterritoriálů a v § 140 od. 2., dle něhož musí nyní zákonitý zástupce každého i zletilého (dříve jen nezletilého) obžalovaného býti slyšen. — Z novot, jež zavedeny byly v řízení trestním, jmenujeme tyto. Dle § 37 tr. ř. platí nyní pro doručování soudních spisů předpisy týkající se státního zastupitelstva. Při § 51 tr. z. poukazuje se na § 827 obč. z. Dle toho není ten, kdož ve stavu bezvědomí někomu škodu způsobil, z toho zodpovědný. Při § 123 zasluhuje zmínky, že možno dle §§ 809—811 obč. z., prokáže-li se oprávněné interesse ohledně nějaké věci neb listiny, od držitele věci neb listiny domáhati se dovolení prohlédnouti si ony věci a sice na tom místě, kde se nalézají. Jen z důležitých důvodů může každá strana předložení věci na jiném místě žádati. Při § 217. (zavraždění dítěte) nutno uvésti, že jednak dle § 1717 obč. z. obrany nemanželského otce jsou obmezeny, jednak že povinnost alimentační otce nemanželského dítěte (§ 1708 obč. z.) značně se rozšiřuje. Podvod a falšování (neb zničení) listiny rozšiřuje se následkem nového ustanovení o zřizování testamentu.

Schanze, Die Modellfähigkeit als Voraussetzung des Gebrauchsmusterschutzes (str. 211 dd.). Zákon ze dne 1. června 1891 týkající se ochrany vzorku zavedl novotu na pole práva patentního, záležející v tom, že jsou

nyní soudcové povoláni, aby rozhodovali nejen o účincích udělení patentu, nýbrž též o materielních podmínkách ochrany zaneseného vzorku. Trestní úřadové, jichž činnost byla vyvolána porušením vzorku, nemají tedy pouze zkoušeti, zdali jednání obviněného neb obžalovaného involvuje padělání předmětu zapsaného do vzorkového rejstříku, nýbrž především, zdali tento předmět vůbec způsobilý jest býti modelem. O zákonu samém, o jeho podmínkách a důsledcích vykládá autor způsobem velice podrobným a zajímavým.

Kollenscher, Die Vollstreckung des Verweises (str. 270 dd.). Důtka jest dle § 57 č. 4. tr. z. něm. trestem hlavním, na nějž v případech zvláště lehkých má býti nalezeno při přečinech a přestupcích, pro něž odsouzena byla osoba sice příčetná, avšak věku mladistvého (od 12—18 r.). Spisovatel zabývá se otázkou v zákoně výslovně nerozřešenou, třeba-li při tomto trestu zvláštního výkonu, v jaké formě výkon ten má se díti, a kdo o volbě této formy má rozhodovati.

Mumm, Unzulässige Verurtheilung (str. 360 dd.). Spisovatel upozorňuje na mezeru v trestním řízení německém, jež neustanovuje, jakým způsobem mělo by se přivoditi odstranění rozsudku, jenž odporuje předpisům platného trestního práva neb řízení, a jenž v zápětí má těžké poškození odsouzeného, (jako v případě, kde soud odsoudil 17 let starého obžalovaného pro těžkou krádež k trestu káznice i ke ztrátě čestných práv občanských, kteréžto tresty dle § 57 něm. tr. z. tu jsou nemožny).

Mumm, Eröffnung des Hauptverfahrens vor der Strafkammer beim Vorliegen eines Ueberweisungsantrags der Staatsanwaltschaft (str. 274 dal.) uvažuje, kterak rozřešiti kollisi vznikající z toho, že zemský soud proti návrhu státního zastupitelství, jež pokládalo za příslušný soud přísežných, hlavní přelíčení ustanovuje před trestní komorou.

Sabarth, Freiheitsstrafe nach Jahresbruchtheilen (str. 401 dd.) Dle § 19 tr. z. něm. počítá se rok dle času kalendářního, a doba trestu, jímž se odsuzuje obžalovaný do káznice, smí jen dle plných měsíců, v případě pak jiného trestu na svobodě jen dle plných dnů býti vyměřena. I stávalo se často, že rozsudky bývaly říšským soudem zrušovány, poněvadž v nich bylo vysloveno k odsouzení $1\frac{1}{2}$ roku káznice, neb $2\frac{1}{2}$ roku vězení. Ustanovená doba totiž hledíc k onomu zlomku $\frac{1}{2}$ jest irrationální, arithmeticky nepřípustná a zákonu odporující; doba ta jest i zřejmě nejasná, ježto polovice roku jest rozdílná dle toho, je-li rok obyčejný nebo přestupný, tedy $182\frac{1}{2}$ neb 183 dnů. Vypočítávati zlomky roku na počet dní jest velice nevhodno a vedlo by k nepraktickým důsledkům. Všemu tomu lze se vyhnouti, neužijeme-li zlomku, nýbrž na místo toho určitý počet měsíců resp. dní. *K. Skála.*

Der Gerichtsaal, sv. LVIII., seš. 4—6, a LIX (1901).

Ve článku nadepsaném »Der Vorsatz« pojednává *Huther*, německý praktik známý svými pracemi o příčinnosti, o některých sporných otázkách z oboru úmyslu dle práva trestního, látky (jak známo) plné kontrovers přiostřených tím, že trestní zákon říše německé nepodává žádného určení ani dolu ani culpy. Navazuje na pojednání *Hauserovo*, ve svazku LIV. téhož časopisu obsažené, uvažuje Huther nejprvé o otázce, zdaž a pokud k úmyslu náleží vědění (znání) jednotlivých okolností náležejících ke skutkové povaze zločinu, a stačí-li zejména také, jestliže pachatel tu neb onu známku skutkové povahy pokládal pouze za pravděpodobnou neb možnou. Obraceje se ku podstatě psychologického aktu, jenž je podkladem úmyslu, kritisuje Huther některé názory o podstatě vule pronesené a líčí dále pojměr vůle a úmyslu. Spisovatel dospívá k závěru, že pojmy úmysl a nedbalosť vykládati sluší ve smyslu mluvy obecné a že tudíž úmyslem možno zváti pouze chtění účinků zamýšlených, kdežto přivodění účinků nezamýšlených náleží odkázati v každém případě do oboru nedbalosti. Celému pojednání jest poněkud na újmu, že podržuje veskrze formu polemiky se svrchu naznačeným článkem Hause-

rovým, čímž přirozeně trpí vyvinutí a odůvodnění vlastních názorů spisovatelových.

Zmínky zasluhují dále z roč. XLVIII. dvě úvahy z oboru trestního procesu německého, totiž Dra *Maxa Friedländra* o absolutní zmatečnosti trestních rozsudků a Dra *Adolfa Friedländra* o zřeknutí se prostředků opravných.

V roč. LIX. ve čl. »Aus der Praxis« probírá Dr. svob. pán *Bülow* některé porůzné sporné otázky z oboru německého práva trestního. Zejména zabývá se významem omylu trestního práva a jeho odhraničením od omylu práva občanského a práva státního. Dále vykládá význam slov »zur Wahrung berechtigter Interessen« v § 193. něm. tr. z. (urážka), jakož i slov »von denen er nach den Umständen annehmen muss« v § 259. něm. tr. z. (přechovávačství). Spisovatel horlí proti nešvaru citovati »jako platnou judikaturu« taková rozhodnutí říšského soudu, která novějšími judikáty dávno jsou reformována. Dále obrací se proti příliš laxnímu pojímání křivé přísahy *z nedbalosti* v rozsudcích odsuzujících. Konečně zabývá se pojednání naukou o pokračování ve zločinu, kteráž, jak známo, je dosti kontroversní. Nauka ta má pro německé právo trestní potud důležitý význam praktický, poněvadž na zodpovědění otázky, sluší-li více zločinných útoků v určitém případě pokládati za zločin jediný či za více zločinů samostatných, závisí dle §§ 73. a 74. tr. z. něm., je-li na místě zákonná sazba na delikt, o kterýž jde, položená či zvýšený trest celkový. Pro naše právo otázka ta vzhledem ke způsobu, kterým vícečinná konkurrence deliktů v našem tr. z. je upravena, nemá tohoto významu.

Několik příspěvků ku řešení nesrovnalostí mezi novým voj. tr. řádem a platným občanským processuálním trestním právem říše německé podává *Stenglein*. Objemné pojednání *Gerlandovo*: »Die Geldfälschungsdelikte des deutschen Strafgesetzbuchs« obsahuje podrobný systematický rozbor deliktů padělání peněz dle práva německého. Z povšechného hlediska zajímá ona část této práce, která jedná o předmětu zločinu vůbec. Ve článku »Zur Auslegung von § 360 Ziff. 8 des Reichsstrafgesetzbuchs« hájí nejmenovaný spisovatel názor, že také osobování si titulu soukromého docenta spadá pod toto trestní ustanovení. Zmínky zasluhuje též článek Dr. *H. Ortloffa* (Výmar) »Die Gerichtshängigkeit der Strafverfolgung und ihre Rechtsfolgen«, zpráva o reformě trestního řízení v Italii, o rakouské statistice kriminalistické za r. 1896 (*Högel*) a j. v. *M.*

Blätter für Gefängnisskunde, sv. 35. (1901).

Přinášejí úvodní přednášku prof. šl. *Liszta* konanou na universitě Berlínské dne 27. října 1899 o úkolech a methodě trestní vědy právní, kteráž před tím uveřejněna byla již v Zeitsch. f. die ger. Strafrechtswissenschaft. — O otázce, kterak nakládati sluší ve trestním právu s choromyslnými, uvažuje *Rauchstein*, navazuje na zprávu Barrowa, zástupce Severní Ameriky v mezinárodní komisi vězeňské. Na doklad ceny této práce (pocházející ovšem od neprávníka — p. spisovatel je farářem v Schönebergu) stůjž zde doslov odstavce pojednávajícího o stavu rak. zákonodárství o otázce naznačené: — »V Rakousku přerušuje právě tak jako u nás (scil. v Německu) odůvodněné podezření, že pachatel je nepříčetný pro choromyslnost, řízení a má v zápětí, že pachatel dopraví se do ústavu choromyslných za pozorováním. Prohlášení nepříčetnosti děje se na základě lékařského posudku úřadem správním (?!). Na otázku, nalezal-li se obžalovaný v době činu v dočasné nepřítomnosti ducha, jest soud jen v jednotlivých případech k návrhu obhajce povinen (tu schází patrně v textu slovo »einzugehen« neb pod.) a to i pak jen se svolením celého sboru soudcovského (!?!). Je-li vyšetřování pro nepříčetnosť zatím přerušeno, přestává zatím také styk toho, o něhož jde, se soudem. Úřad správní zařídí jeho dopravení do obyčejného neb je-li jeho stav nebezpečný, do zvláštního ústavu choromyslných (?).« Máme za to, že k těmto vývodům poznámek netřeba. Litovati jest jen, že p. spisovatel opominul uvésti pramen, z něhož čerpal.

Kromě toho přináší naznačený časopis zprávu o nynějším stavu vězeňství ve velkovévodství badenském (Dr. šl. Engelberg); pak překlad dekretu ze dne 8. května 1899 čís. 128. věstníku republiky francouzské, kterýmž ve Francii upraveno bylo přenechávání půdy relegovaným (Dr. Nemanitsch) a tři posudky určené pro nejbližší shromáždění spolku německých úředníků vězeňských o otázce, jaké spisy sluší zařaďovati do knihoven vězeňských.

Vládní rada *Lenhard* (Bruchsal) vykládá ve článku: »Die anthropometrischen Messungen u. Beschreibungen nach Dr. Bertillon, podrobnosti známého systému Bertillonova. Pro nás je zajímavo, že v r. 1897 konal se v Berlíně anthropometrický sjezd pořádaný tamějším král. policejním praesidiem, jehož se súčastnili také delegáti Rakouska a Rumunska. Na sjezdu tom přijata byla bertillonáže všemi spolkovými státy německými a ustanoveno král. policejní praesidium v Berlíně za centrálu pro Německo. Jak důležitým prostředkem je bertillonáže v boji proti zločinům, jak nezbytnou je zejména pokud jde o identifikaci zločinců vůbec a jich nejnebezpečnější kategorie, totiž zločinců mezinárodních, zvláště, známo každému praktikovi. Výmluvným dokladem toho je, že polic. praesidium berlínské od r. 1896, kdy bertillonáži zavedlo, do konce r. 1899 docílilo pomocí ní neméně než 288 identifikací. Jak nám známo, učiněn i v Rakousku s bertillonáží počátek, a to zejména u policejního ředitelství vídeňského a pražského a pomýšlí se prý na to, aby zejména veškeří zločinci do trestnic dodaní byli dle systému toho změřeni. Jest si jen vřele přáti, aby se to stalo co nejdříve a aby bertillonáži i u nás v brzku co nejširší podklad byl dán, neboť nemůže býti pochybnosti o tom, že čím většího nabude rozšíření a čím více se jí dostane rázu instituce mezinárodní, tím skvělejší budou její výsledky.

Ve článku »Die Tuberkulose in der Strafanstalt Görlitz« líčí lékař této trestnice Dr. *Braun* příznivé výsledky, jichž dosaženo bylo vhodnými profylaktickými opatřeními proti tuberkulose ve trestnicích pruských. Je známo, že trestnice jsou pravými pařeništi této hrozné nemoci. Nedostatek vzduchu, pohybu, částečně též nedostatek přiměřeně silné potravy a tělesná schátralost značné části vězňů již v době jich dodání do trestnice, připravují pro šíření se tuberkulosy ve trestnicích půdu co nejúrodnější. Tím více je nutno, aby veškerá ochranná opatření proti této nemoci se stanoviska lékařského možná, pokud vůbec ve trestnicích se provésti dají, také u nás byla provedena. Vždyť jde tu v první řadě zajisté jen o otázku nákladu peněžního, kterýž vzhledem k účelu nesmí zajisté příliš padati na váhu. Jeť již se stanoviska lidskosti nepřípustno, zákonný trest zostřovati flagrantním nebezpečím nákazy smrtelnou chorobou či dokonce skutečným letálním onemocněním.

Další všeobecně zajímavá pojednání týkají se knihoven trestnických (*Gerl*), nucené výchovy (*Simonson*), vlivu alkoholismu na zločinnosť a prostředků, jimiž lze jemu čeliti, pokud jde o věznč (*Schaffroth*), výkonu trestů na svobodě ve Spojených státech (*Rauchstein*), výsledků podmíněného prominutí trestu v Německu a j.

Kromě toho reprodukují se debatty zákonodárných sborů německých, pokud vězenství se týkají, a připojeny jsou četné drobné zprávy a recense spadající v týž obor jakož i v obor trestního práva vůbec. *M.*

Česká revue, roč. IV., přináší v č. 3. článek »*O trestním právu vojenském*« dle přednášky, kterouž univ. docent Dr. *A. Mířička* dne 15. list. 1900 zahájil čtení o tomto předmětu na české právnické fakultě. Týž žaluje na netečnost širších kruhů, zejména i právnických k této disciplině, jejíž důsledky jeví se zvláště v chudobě odborné literatury. Dovozuje, že mezi někdejšími vojsky žoldnéřskými a mezi armádami doby nynější, založenými na všeobecné povinnosti branné, je podstatný rozdíl obrážející se také ve změněném poměru vojenského a obecného práva trestního. Autor odůvodňuje dále důležitosť, kterouž má studium trestního práva voj. nejen pro vojenské soudce a ostatní příslušníky branné moci, nýbrž i pro osoby k vojsku nepříslušící, zejména pro soudce občanské a advokáty, dle okolností i pro širší

publikum. Hlavní důvod, proč voj. právo trestní mimo nejužší kruh právníků vojenských zůstalo skoro úplně neznámým, spatřuje autor v písemnosti a tajnosti zastaralého našeho vojenského processu trestního.

Vypočítav jeho nejhrubší nedostatky, přimlouvá se za nejrychlejší provedení reformy a dospívá k důsledku, že trestní právo vojenské může se jen tehdy udržeti na výši doby, bude-li vyhledávati co nejužší kontakt s vědou trestního práva obecného a bude-li též všeobecně zavedeno jako disciplina universitní.

Civilní řízení.

Nauka o sądach cywilnych i procedura cywilna. Tom I: nauki wstępne i rzecz o sądach cywilnych, opracował Dr. *Fr. X. Fierich.* (1898—1901. str. 446.)

V duchaplné přednášce o podmínkách životních přisluhování právem poukázal prof. *Rudolf Leonhard* k tomu, jak právo prochvívá společnost státní podobně jako když obíhá krev v těle lidském. Vylíčil, kterak názory o právních pravidlech a o žádoucí jejich změně ústy zástupců stran přednesené působí na soudy, nálezy soudní pak učencům právníkům podnětu zavdávají k přemýšlení i k přezkoumávání platného práva s hlediska vhodné jeho opravy a důsledkem toho vedou k návrhům opravným co do zákonů. Odtud nastává opáčný postup, neboť zákonodárce, přijav určité reformní myšlenky za své, zákonem řídí soudy a nauku práva podněcuje k vykládací a nové právo soustavně pronikající činnosti, která opět v nálezech soudů a vývodech zástupců stran mocného ohlasu nachází.

V nižádném oboru právním jasněji stopovati nelze proudění myšlenek opravných a rozšíření se opravy provedené po státní společnosti, obdobné přílivu krve k srdci a rozproudění se odtud po celém ústrojí těla, jako v právu procesním. Ze soudních síní Francie, s učitelských stolic universit Německa k nám nesl se příboj hnutí směřujícího k opravě řízení soudního; mocné jeho vlny opětně shroutily a roztříštily se sice na úskalích setrvačnosti praxe a vleklosti parlamentárního projednávání osnov zákonů. Konečně ale neodkladná potřeba opravy přelomila pouta forem parlamentárního postupu při usnášení se o zákonech a mohutným rozmachem provedeno bylo dílo dávno kýžené reformy řízení soudního. Vydáním nových zákonů justičních nastal rakouské nauce procesního práva, dávno umlklé, utěšený úkol, proniknouti nová pravidla upravující činnost soudů ve věcech soukromoprávních, dolíčiti dosah jejich a tím zárodky zákonem podané přivésti k plnému rozkvětu v životě právním.

Čestnou povinnost, kterou právo nové uložilo právovědě, skvělým způsobem plní obě polské sesterské university Jagělovská a Františkova. Učitelé práv, osvědčení pracovníci na poli vědeckém, *Fierich* v Krakově a *Bilasits* ve Lvově spojili se k provedení obsáhlé práce soustavného výkladu o novém právu procesním. Způsob a systém výkladů přede vším obmýšlen byl pro užitek studující mládeže, avšak měl též pamatovati na potřeby praxe, ježto nauka o soudním řízení určena jest k službám soudů a života i obchodu.

Práce rozdělena byla mezi oba pracovníky tím způsobem, že Fierich spracovati měl nauku úvodní, učení o soudech a stranách, Bálasits vyličovati celé projednání sporů při soudě.

První část díla, z níž mezi postupem práce právem vyloučena byla nauka o stranách a odkázána do druhé, aniž by však změna nastala co do osoby spisovatele, dohotovena jest a r. 1898—1901 vydána byvši ve třech sešitech plní obsáhlý svazek. Ukázky z druhé části péčí prof. Bálasitse spracované, jako zvláště podrobné a poučné pojednání o navrácení k právu předešlému (Przegląd prawa i adminystr. 1900), věští brzké zakončení důležitého podniku.

Spis Fierichův svrchovanou měrou plní, čeho vzhledem k starším prácem jeho důvodně očekávati lze bylo. Podává jasné, promyšlené vylíčení nesnadné látky zákonné soustavou průhlednou, těže plnou měrou ale též rozvahou z bohatého zdroje literatury práva procesního v Němcích a ze spisů pojednávajících o nových našich justičních zákonech jak polským, tak i českým neb německým jazykem. Bystrý úsudek a důmysl právnický autorův nikdy však nepřipouští toho, aby prostě přilnul k mínění některému, aniž by byl správnost a důvodnost jeho všestranně uvážil. Konáť tím autor zajisté první cnost na právníka náležející, nepřistupovati k cizímu tvrzení bez důkladného přesvědčení se o pravdě jeho.

Schvalovati sluší, že skladatel, čerpaje co nejsvědomitěji z písemnictví procesního, jednak zanechal nechutného lemování tresti výkladů širokou obrubou citátů, jakéž každý i sebe naivnější nápad vytištěný někde v zákoutí právnických listů pečlivě zaznamenávají z ohledů leckterých, jednak ale neohroženě avšak co nejjemnější formou názory vyvrací, s nimiž souhlas podle svého přávnického přesvědčení projeviti nemůže.

Bohatý obsah cenné práce nelze v tomto oznámení jejím vyčerpati, nýbrž jen stručně nastíniti. Vždyť plody cizího talentu a píle na poli vědeckém čtenář sám pečlivou četbou si osvojiti musí, má-li z nich míti užitku. Po úvodním rozboru o domáhání se oprávnění soukromoprávního cestou mimosoudní (pomocí vlastní neb dohodnutím se ať podle smíru ať podle výroku rozsudího) a soudní, jakož i po úvaze o procesu civilním jakožto zevně se jevícím postupování soudním, — jež však uvnitř o sobě jest právním pomčrem, vázaným nezbytnými podmínkami co do soudu, stran a předmětu sporu, — přistupují výklady k doličování poměru řízení spornčho k nesspornému, k řízením mimořádným, k právu občanskému hmotnému a k řízení trestnímu. Uvažování o tom, jak se má obor působnosti soudů k činnosti i úřadů veřejnou správu obstarávajících, odkázáno bylo do povšechných vývodů o příslušnosti soudů (str. 191 násl.) a výklady o konfliktu kompetenčním mezi správou a soudy do stati o konfliktech kompetenčních vůbec pojednávající (str. 246). Označení zřídel rakouského práva procesního spojené se stručným ale přehledným náčrtkem dějin jeho od náběhů usilujících o unifikaci řízení soudního za císařovny Marie Terezie až do vydání nových justičních zákonů, vytknutí zřídel téhož práva v druhé polovici říše a v zemích zabraných, výklad čl. I. uvoz. z. k sd. ř. a odmítnutí toho, aby právo obyčejové za zřídlo pravidel sd. ř. považováno býti smělo, připravuje výklady podrobné a rozvážné

o nesnadné otázce místních a časových mezí zákonů procesních, jež v prvnějším ohledu doplněny jsou v dodatku k sešitu třetímu poukazem k předpisům konvence Haagské ze 14. listopadu 1896, — k níž mocnářství naše (ř. zák. 1899 č. 84) přistoupilo, — co do právní pomoci, kaucí žalobní a práv chudiny. V stati o časových mezech bystrým zrakem zvláště význam čl. XLVII. č. 2. uvoz. z. k sd. ř. pokud se tkne obran sporu překážejících, podle starého práva vznesených, přesně postřehnut a dosah jeho vylíčen byl.

Všeobecnou část úvodní zakončují poznámky o výkladu zákonů procesních, při čemž důvodně poukazuje se k výstraze ministerstva práv při prohlášení odpovědí na pochybné otázky nových zák. proc. (naříz. ze dne 3. prosince 1897 č. 44 věstn.) soudům dané, aby soudy samostatně uvažovaly a rozhodovaly případy sporné, v ničem nepokládajíce se vázanými názory v »odpovědích« projevenými. Z rozhledu po literatuře následujícího s potěšením seznati lze, kterak četných pracovníků nové zákony povolaly k pěstění řízení soudního jazykem polským. Kéž by právníci naši mnohých cenných příspěvků k objasnění nového práva pobratimským jazykem podaných a zdařile zřízeného měsíčníku, posvěceného novému řízení soudnímu pod názvem Reformy sądowé co nejpilněji sobě všímali.

Nauku o soudech zahajují po vytknutí nejčelnějších zřídel zákonných výklady o soudech jakožto orgánech státních a jejich právním postavení, při čemž základní zásady o ústrojí soudů vysvětlení docházejí, k čemu se druží zevrubný nástin organisací soudů.

Pojednávání o osobách soudních (soudcích a jinakých), jejich náležitostech a povinnostech jakož i o následcích porušení těchto (o řízení disciplinárním) tvoří přechod k uvažování o soudech řádných všech instancí a jejich ústrojí, načež výklady o vykonávání soudnictví (u soudů okresních a krajských zvláště též pomocí soudců z příkazu a k dožádání činných, u vrchních zemských a u nejvyššího soudu) pak o poradě a hlasování následují.

Mimořádné případy vyloučení a odmítnutí soudců i jiných úředníků soudních podmiňují objasnění příčin toho, jakož i dosahu práva odmítacího, spůsobu, jakýmž se provádí, a účinků, jež k tomu se pojí.

Tím vším, co předsláno bylo, však již půda připravena jest k zevrubnému rozboru nauky o příslušnosti soudů vůbec a o předmětné a místní zvláště. V čelo výkladů o tom postaveno ohraničení činnosti soudů řádných od působnosti soudů mimořádných (soudu nejvyššího dvorského maršálka a soudů polabských i živnostenských, pak »v jistém smyslu« též konsulárních a patentního tribunálu), smírčích soudů přikázaných (čl. XII. uvoz. č. k sd. ř.) a úřadů veřejnou správu obstarávajících. Proti zařadění patentního tribunálu mezi soudy mimořádné pochybnosti vzcházejí, uváží-li se složení jeho převahou z nesoudců, byť by i členové všichni účastni byli po pětiletou dobu úřadování svého práv i povinností soudců (§ 4 naříz. ze dne 15. září 1898 č. 158 ř. z.). Zamlouvá se spíše jej uvésti mezi instancemi ze soudců a jinakých živlů složených, přesuzujících rozhodnutí vydaná od úřadů veřejné správy, jež na zřeteli má § 2 lit. *h)* zák. o správním tribunálu ze dne 22. října 1875 (č. 36 ř. z. roku 1876).

Ponětí předmětné i místní příslušnosti jasně jsou podána a zevrubně vyložen dosah předpisu § 28 J. N., podle něhož nejvyšším soudem určena býti má pochybná příslušnost místní soudů rakouských, bezpečně příslušných s hlediska předmětného, k čemu se pojí uvažování o tom, jak dlouho trvá příslušnost soudu, a kdy vzejde podnět k delegací, jejíž podstata a podmínky podrobně a všestranně vysvětleny jsou, jakož i o tom, kterak soud ve svém teritoriálním obvodě vlastní právomoc osvědčovati a k žádosti jiných soudů(též cizozemských, rozhodčích, mimořádných) a úřadů (zvláště ve věcech daně osobní) právní pomoci skytati má. O podmínkách skytání právní pomoci cizině pojednáno již jest při uvažování místních mezí zákonů procesních. Nezbytně vedou předpisy zákona dosud vysvětlené k tomu, aby na přetřes vzata byla otázka, na jakém základě soud posuzovati má příslušnost svou při zahájení sporu a mezi jeho projednáním, při čemž o kromobyčejném zrušování nálezů soudů právní moci nabyvších z podnětu nejvyššího úřadu veřejnou správu konajícího (§ 42 J. N.) zajímavé výklady podány jsou. Posléz dotčenému předpisu dostalo se zvláště proti různým omylným tvrzením přesného a vyčerpávajícího objasnění, které tím záslužnějším jest, čím nesnadnější byla interpretace zákonného nařízení, jež po tuhém boji proti mnohem dále směřujícím záměrům vládní osnovy ve společném sestoupení se permanenčních výborů říšských sněmoven původ svůj vzalo z kompromisu obou potýkajících se směrů.

Předpisy J. N. mající na zřeteli obmezení sporů o příslušnost a urychlení sporů na soud vznesených (§§ 45, 46), jakož i týkající se sporu o příslušnost mezi zdejšími soudy (řádnými a mimořádnými i rozhodčími), pak řádnými navzájem a mezi soudy a úřady správu veřejnou obstarávajícími a tribunálem správním, konečně mezi rakouskými a konsulárními i cizími soudy i úřady přehledným způsobem vyloženy jsou, aniž by důležitější věc byla zůstala neobjasněnou. V úvodě pojednávání o předmětné příslušnosti vychází zasloužilý autor s hlediska, že působnost soudů sborových I. instancí podle zámyslu zákonodárcova jest pravidlem, činnost okresních soudů výminkou, načež rozvinuje obor příslušnosti předmětné obou, zahrnujíc v to i právomocnost kausální, při čemž v mnohých sporných otázkách obhájeno jest mínění spisovatelovo proti odchylným názorům komentátorů J. N. způsobem případným i trefným. V otázce týkající se právomoci okresních soudů ve věcech nájemních (str. 257 pozn. 1) přidáváme se k mínění nejvyššího soudu, nemohouce přistoupiti k tomu, aby rozdíl činěn byl mezi příslušností co do žaloby o určení, že poměru nájemného není, a žaloby o zrušení nájmu, ježto neexistence nájmu zajisté záležeti může stejně v tom, že nikdy smlouvy o nájem nebylo, jako v tom, že jí býti již přestalo.

Uvažování o tom, kterak stanoví se hodnota sporného nároku, důkladným a důsledným postupem rozebírá porůzné podrobné otázky této látky se týkající co nejjasněji, k čemu přispívá doložení konkretních příkladů. Zásada oceňování hodnoty nároku žalobního žalobcem rozvedena jest až do svých výběžků a přesvědčivým způsobem vytknut dosah výjimečného přezkoumávání cenění žalobcova soudy krajskými (§ 60 J. N.).

Příhodně pojí se k předeslaným výkladům o předmětné příslušnosti soudů rozbor veledůmyslných předpisů §§ 61—68 J. N. zabraňujících potřebě

odkazování žaloby na různorodý senát vzhledem k domnělé nepříslušnosti předmětné, ať vytýkané žalovaným ať seznané z povinnosti úřadu.

Pohled na činnost kanceláře soudní, kterýmž zakončuje se část o předmětné příslušnosti soudů pojednávající, byl by asi správněji umístěn na konci vylíčení toho, kterak soudové vůbec právomoc svou vykonávají (str. 158); neboť jde o činnost pomocnou, kterou v tom osvědčuje soudní kancelář soudu.

Třetí hlava nauky o příslušnosti soudů zabývá se nutně příslušností místní. Vylíčiv význam její vůbec a soudu obecného, při čemž učení o bydlišti co nejpodrobněji se podává, dospívá spis k rozboru jednotlivých soudů zvláštních výlučných i na výběr žalobci propůjčených, sleduje celkem pořadí zákonem zvolené. Vhodně roztříděny jsou posléz dotčené na soudy doplňující soud obecný (§§ 86, 87, 97, 98, 99 J. N.), soudy propůjčené pro souvislost sporů podmětnou (§ 93) neb předmětnou (§§ 94, 96, 91), pak soud plniště (§ 88), rušení držby movité věci (§ 92), žaloby z práva zadržovacího čl. 315 obch. z. a náhrady škody podle zák. 5. března 1869 č. 27 ř. z. Nelze z bohatých podrobností výkladů k těmto důležitým předpisům J. N. se vztahujících podati zde výňatky; sluší však dotvrditi, že všechny otázky tak zv. fora specialia se týkající zevrubnému rozboru podrobeny a přečasto odchylné názory Fürstla, Demelia, Hortena a j. šťastným spůsobem vyvráceny byly. Rovněž zachoval sobě spisovatel samostatnost úsudku oproti nálezům nejvyššího soudu, šetře ovšem při tom povinné úcty k tomuto tribunálu, jakož vůbec řídké uhlazenosti v polemice. Vždyť jen pádnost důvodů, nikoli ráznost projevu požívá moci přesvědčivé.

Co do jednotlivostí pouze vytknuto budiž, že právem tvrdí autor další závaznost předpisů příslušnosti soudu se týkajících, obsažených v zákoně o obchodech splátkových (str. 235, 397). V jedné, pro praktický život důležité otázce nelze s důmyslným autorem souhlasiti, pročež se o ní zmíněno buď. Nezdá se nám, že žaloby o zaplacení činže a pachtu vznášeti lze na okresní soud rei sitae (str. 346), což prý ze spojení § 83 s § 49 č. 5 J. N. vyplývá a ovšem také v nálezech nejv. soudu tvrzeno bylo. Docházíme k mínění opačnému; neboť § 83 J. N. přikazuje foro rei sitae pouze ony spory, které v § 49 č. 5 J. N. vytknuty (bezeichnet) jsou, a předpis ten právě vyjímá z právomoci okresních soudů ratione causae žaloby o činži (sofern dieselben weder . . . noch die Bezalung des Zinses betreffen). Nelze tudiž spory tyto výslovně vyňaté za spory v § 49 č. 5 J. N. pojaté pokládati. O nepřípadnosti důvodů vhodnosti v judikatuře nejv. soudu k obhájení výšedotknutého názoru přivedených šíře pojednáno jest v mém: Soust. úvodu III. str. 202, pročež zde o tom pomlčeno buď.

Řadu zvláštních soudů uzavírá zákon podpůrným soudem pro spory ze svazku rodinného § 100 a soudem z úmluvy stran (forum prorogatum), pročež důsledně též Fierichův spis výklady o nich zakončen jest. Zvláště zevrubně a pečlivě probral skladatel ve svých vývodech podměty, předmět a podstatu dohodnutí se o projednání sporu před soudem podle zákona nepříslušným, meze, důkaz i čas uzavření takovéto úmluvy a účinky, jež k ní se pojí, jakož i spůsob těžení z ní. Objasněním tak zv. prorogatio fori tacita dovršen byl úkol, jemuž prvý díl mnohoslibného vědeckého podniku věnován jest, totiž rozbor nauky o soudech.

Stručný přehled podaný o bohaté látce práce Fierichovy nemůže označiti celou hojnou kořisť kynoucí čtenáři z bedlivého studia důkladného spisu, jenž jasným svým slohem a přehlednou soustavou za výbornou učebnici se hodí. Podle záměru spisovatelova nemá však práce tato pouze potřebám studující mládeže vyhovovati, nýbrž i praxi pomůckou býti. Po našem soudě dostojí obojímu úkolu co nejvydatněji, poskytujíc praktikovi v poznámkách přehled názorů v literatuře i judikatuře projevených a v textu odůvodněné mínění autorovo, čímž soudci a zástupci stran podán jest základ, aby sobě samostatný úsudek snadně utvořiti mohl. Umírněnost v citátech sloužících jen naprosté potřebě — s jakou setkává se čtenář ve spisu zde oznámeném, — výhodně liší se od často na odiv stavěného přepychu co do citátů, jímž z pravidla zakrývá se chudoba vlastních myšlenek.

Dílo tak bohaté co do látky, tak jasné co do soustavy a slohu, zkrátka spis tak dokonalý, vydaný v úpravě pěkné, důstojným byl darem literárním věnovaným Jagělonské universitě k jejímu jubileu. Zbývá nám těšícím se na pokračování v tak záslužném podniku literárním jen přáti jediné: vivat sequens! *Dr. E. Ott.*

Přehled literatury v r. 1901. (Konec.)

II. Řízení exekuční a konkursní.

V oboru literatury kommentární lze pro rakouské právo uvésti jen kommentář *J. šl. Kutschery* k ex. ř., v jehož uveřejňování G. H. pokračovala, pro Německo pak dílo *Fischer-Schiefera*,[1]) zabývající se zákonem o nucené dražbě a vnucené správě nemovitostí. Tamže dokončena 4. vydání dvou oblíbených kommentářů ku konkursnímu řádu, sepsaných *Sarwey Bossertem*[2]) a Petersen-Kleinfellerem,[3]) ohledně nichž srovnány budtež zprávy podané *Kleinfellerem* (Centralbl. f. Rechtswiss. sv. 20, str. 184) a *Meyerem* (Z. f. C. P. sv. 29, str. 265). — Mimo to sluší dodatečně jmenovati již loni vydané kommentáře *Th. Wolf-a*[4]) a *E. Jaegera*,[5]) jakož i potřebám praxe sloužící knihy *B. Betzingera*[6]) a *Voss-a*[7]), kdežto letos vyšly službě soudního vykonavatele věnované spisy *Schönfeld-a*[8]) a *H. Walter-a*,[9]) jakož i správou konkursní podstaty se zabývající dílo *Senst-ovo.*[10]) — Zde budiž také poukázáno na zprávu *Vážného*, podanou o systemu *Neumannově* v tomto časopise (str. 208)

[1]) Die Gesetzgebung betreffend das Zwangsvollstreckungsverfahren in das unbewegliche Vermögen im Reiche und in Preussen auf Grundlage des Kommentars von *Krech-Schiefer* bearbeitet, Berlin 1901, Guttentag.

[2]) Die Konkursordnung für das Deutsche Reich, 4. Aufl., Berlin 1901, Heymann.

[3]) Die Konkursordnung für das Deutsche Reich, 4. Aufl., bearb. von *G. Kleinfeller*, Lahr, 1901, Schauenburg.

[4]) Die Konkursordnung mit Einführungs-Gesetz, Berlin, 1900, Guttentag.

[5]) Die Konkursordnung auf Grundlage des neuen Reichsrechtes erläutert Berlin, 1900, Heine.

[6]) Die Liegenschafts-Vollstreckung nach dem R. G. vom 24. März 1897 in Aktenform an einem Rechtsfalle dargestellt, Tübingen, 1900, Mohr.

[7]) Die Vollstreckungsthätigkeit des Amtsgerichtes Berlin, 1900, Häring.

[8]) Der Preuss. Gerichtsvollzieher, 5. Aufl., Breslau, 1901, J. U. Kern.

[9]) Die Preussische Gerichtsvollzieherordnung vom 31. März 1900, Berlin, 1901, Siemenroth und Troschel.

[10]) Die Verwaltung von Konkursmassen nach der Reichskonkursordnung, 4. Aufl., Berlin 1901, Siemenroth und Troschel.

a *R. Schmidt-a* o vynikající knize L. Seufferta roku 1899 náležející [1]) (Z. f. C. P. sv. 29, str. 535).

Co se týče pojednání všeobecnějšího obsahu sem spadajících, *J. Worel* [2]) líčí ve zvláštním spisu výměnek v exekuci. *O. Kastner* (G. Z. č. 19—21) vykládá soukromoprávní význam různých úkonů exekučních, docházeje k úsudku, že, ačkoli ústavy hmotného práva se zde jeví modifikovány myšlénkou nuceného zastoupení, přece dobývaný nárok neztrácí své soukromoprávní povahy a jen vymáhání jeho z ohledu veřejného zájmu kladou se určité meze. *Grabscheid* (G. Z. č. 22) žádá zreformování konkursního řádu na základě principů ovládajících řízení a exekuci, zejména nahražení autonomie věřitelů suverenitou soudcovskou, v základě které by samosoudce z moci úřední celé řízení provedl, podporován jmenovaným od něho správcem podstaty jakožto výkonným, a výborem věřitelů jakožto poradním orgánem. Témuž soudci příslušelo by též dle analogie § 128 ex. ř. rozhodování sporů likvidačních, pokud by nešlo o sporné okolnosti skutkové, a povolení nuceného vyrovnání jakožto dobrodiní pro bezvinného kridatáře. Rozdíl mezi konkursem obecným a kupeckým by úplně pominul. Do uskutečnění této opravy doporučuje, aby konkursní komisař v základě § 70 a 74 konk. ř. rázně se opřel všem snahám hlavních věřitelů pravidelně výbor tvořících, obohatiti se na úkor ostatních, na kteréžto nešvar též Dr. L. (J. Bl. č. 4) svaluje neutěšené výsledky nynějšího konkursního řízení.

Úv. z. k ex. ř. čl. III. viz § 120 ex. ř. — **Čl. IX., č. 8.** *Kastner* (D. J. č. 24) zastává pro německé právo názor, že kolejné universitních professorů před jeho zapravením nelze zabaviti, poněvadž se zabavení platu k němu nevztahuje a ono není též pohledávkou ze stále plynoucích příjmů, na které by před jich splatností mohlo být sáhnuto. — **Čl. IX., č. 10.** *B. Pick* (Grünh. sv. 28, str. 1) v obsáhlém a obsažném pojednání, jež také o sobě vyšlo, podává po stručném naznačení historického vývoje systematické vylíčení nyní platného práva rakouského i německého vzhledem k zabavování mzdy.*) — **Čl. XXVIII.** Právem věřitele vymahajícího neb vykonatelnou pohledávkou legitimovaného, aby uplatnil nárok vlastníkův na výmaz pohledávky, jemu dle knihovního pořadí předcházející, zabývá se důkladný spis, jejž vydal *E. Fischer Colbrie.*[3])

Ex. ř. § 1. Vzhledem k daleko sahající protivě mezi prováděním exekuce z moci úřední a věřitelem vzbuzuje u rakouského právníka málo zájmu obsírné pojednání *M. Guttmanna* (Z. f. C. P. 29 sv., str. 394) o následcích výkonu započatého před doručením exekučního titulu.

F. Prenner (G. Z. č. 29) poukazuje na velký sociálně politický význam **§ 14.** vzhledem k němuž soudce nemá spolehati na údaje věřitele, nýbrž použíti všech v § 55 jemu poskytnutých prostředků, aby se o pravém stavu věci přesvědčil. Sluší litovati, že zákon nedovoluje místo navržené exekuce reální povoliti jen mobilární; pročež by se doporučovalo, aspoň nepřiřknutím útrat zdržovati věřitele od neodůvodněného sáhnutí na jmění nemovité.

S právnickou bystrostí jemu vlastní vede *G. Petschek* (J. Bl. č. 43) důkaz, že vzhledem k ustanovením § 296, 297 ex. ř. a § 99 j. n. nelze exekuční soud pro pohledávky z papírů rubopisem převoditelných stanoviti dle **§ 18** č. 3, nýbrž že takové pohledávky v tomto směru rovnají se věcem movitým a výkon exekuce přísluší okresnímu soudu, v jehož obvodu dotyčný papír se nalézá. — **§ 19** viz § 7 j. n.

Dr. K. (G. Z. č. 36) poukazuje k tomu, že **§ 74** nikterak nezahrnuje princip, že exekut nikdy nemůže žádati náhradu soudních útrat od vymáhajícího věřitele, neb zákon nemínil změniti dřívější stav právní, takový nárok uznávající, naopak uznává jej pro jednotlivý případ v § 376. odst. 2, vše-

[1]) Deutsches Konkursprozessrecht, Leipzig 1899, Duncker und Humblot.
[2]) Výměnek v exekuci, v Praze 1902, Pospíšil.
*) Zvláštní referát o tomto spise bylo nutno odložiti na příště.
[3]) Anfechtung von Hypotheken durch Nach-Hypothekare, Wien 1902, Manz.

obecně poukazem **§ 78**, i není důvodu, nepoužívati předpisů § 41 a 50 c. ř. s., když opatření věřitelem vymožená byla zrušena bez žaloby neb rekursu k pouhé žádosti povinovaného.

§ 81. *A. S. Schultze* (Grünh. sv. 28 str. 525) lituje zavedení nového § 328 č. 4 něm. c. ř., zakazujícího výkon cizozemského rozsudku, pakli se příčí účelu nějakého německého zákona, poněvadž tím jednak soudci ukládá se v každém případě zkoumání otázky právní, jednak vzhledem k všude stanovené reciprocitě vážně ohrožuje se vykonatelnost německých rozsudků v cizině.

§ 87. Zajímavé jsou výklady *E. Dresdnera* (Grünh. sv. 28. str. 687) o účincích nového ex. ř. pro úvěr reální, dospívající k úsudku, že sice nucené řízení práva zást. a řízení dražební odpovídají všem slušným požadavkům, nikoli však vnucená správa, která se osvědčila jen při městských domech, nikoli při statcích hospodářských kteréhokoli rozměru, tak že nikterak nevyhovuje svému agrárně-politickému úkolu, zmenšiti počet dražeb takovýchto realit. Rovněž s hlediska sociálně-politického obrací se *Delius* (D. J. č. 8) proti ustanovení § 866 odst. 3 něm. c. ř., dopouštějícímu nucené zřízení práva zástavního k nemovitostem jen, pokud jde o obnos vyšší 300 M. Viz též § 333.

§ 111. Otázku, pokud vnucený správce jest povinnen, splniti smlouvy uzavřené exekutem před jeho uvedením, řeší *Kempf* (Gr. sv. 45 str. 330) pro německé právo v ten smysl, že takového závazku jest prost jen potud, pokud týž překáží hospodářskému zachování statku, řádné jeho správě a zužitkování plodů, že však není nikterak v jeho libovůli postaveno, chce-li taková ujednání mimo smlouvy služební splniti čili nic.

§ 120 *R. v. Strohbach* (G. Z. č. 3) dokazuje, že příspěvkům k pokladnám nemocenským a k úrazovnám dotyčnými zákony byla udělena povaha veřejných dávek, a že váznou na nemovitém i movitém příslušenství dotyčného závodu, pročež jim přísluší privilegovaný nárok na uhrazení ihned po ostatních dávkách veřejných. V diametrální protivě zastává *A. Hueber*[1]) názor, že povaha veřejných dávek sama sebou přísluší jen nuceným příspěvkům na účely státu a samosprávných těles, a že oněm příspěvkům ani tento charakter ani zástavní privilej dotyčnými zákony udělen nebyl, pročež jim nijaká výsada v exekuci nepřísluší, k čemuž *redakce* dodává, že sice příspěvkům těmto povahu veřejných dávek upříti nelze, že však netvoří závazek na podniku samém ležící, any se vztahují jen k platům zřízenců. — § 120, 124 viz § 216 ex. ř., § 131 viz § 333 ex. ř.

§ 151. Ústavem našemu právu úplně neznámým zabývají se *Pohlmann* a *Jaeckel* (Gr. sv. 45 str. 333 a 577), totiž stanovením nejnižšího podání při dražbě nemovitostí za účelem oddělení více spoluvlastníků.

O. Kastner (J. Bl. č. 14) má za to, že vzhledem k dalekosáhlým účinkům, které pojí **§ 157** k právoplatnému povolení dražby opětné, a k úmyslu zákonodárce, změniti dřívější stav právní, nelze připustiti obživnutí prvého příklepu následkem odvolání návrhu na relicitaci neb žádosti o nevykonání této, pak-li dotyčné usnesení vešlo již v moc práva.

Nesnadnou otázku poměru vydražitele nemovitosti k držitelům neknihovních práv věcných přetřásá podrobným způsobem *K. Flieder* (P. str. 585, 621), jenž stav dle starého práva karakterisuje v ten smysl, že mimoknihovní vlastnictví mělo proti vydražiteli význam jen tenkráte, pak-li nebyl chráněn důvěrou ve veřejnou knihu, kdežto ohledně realních služebností, zakládajících se na vydržení, panovala snaha, ochranu tuto co možná nejvíce obmezovati. Ex. ř. upravil poměry tyto jen předpisem v posledním okamžiku připojeným a s ostatní soustavou zákona se špatně srovnávajícím **§ 170** č. 5 v souvislosti s § 37 ex. ř., z čehož vyplývá, že ohlášení práva musí svým obsahem odůvodniti aspoň odložení exekuce, tedy pravidelně se opírati o žalobu dotyčné právo uplatňující, a že nelze předpisů těchto použíti ohledně práv neskytajících možnost odporu proti exekuci. V případu odepřeného

[1]) Centralbl. f. die juristist. Praxis, seš. 11.

odložení slušelo by oprávněnému poskytnouti rekurs proti příklepu, ačkoli doslov § 187 ex. ř. tomu nenasvědčuje. Na reální služebnosti ustanovení § 170 č. 5 vztahovati nelze, poněvadž tyto nezakládají právo odporu dle § 37, také k ohlášení jich ani při odhadu ani dokonce při stání dražebním by hleděno býti nemohlo; pročež sluší za to míti, že zákonodárce zásadu dosud platnou a výslovně prohlášenou v zákonech o cestách z nouze a o zavedení pozemkových knih v Tyrolsku, že nucená dražba vůbec se nedotýká služebností reálních na vydržení se zakládajících, nepokládal za dotčenu ex. řádem. *A. ryt. Randa* (P. str. 657) k otázce této podotýká, že znalost neknihovního práva vlastnického stran vydražitele mohla by mu při nabytí vlastnictví příklepem jen tenkráte vaditi, kdyby byly zanedbávány předpisy o obsahu dražební vyhlášky a tato zejména vyzvání dle § 170 č. 5 neobsahovala.

K **§ 172** dovozuje *R. v. Strobach* (G. H. č. 27), že opozděně ohlášené veřejné dávky teprve po uspokojení všech vymahajících věřitelů poukázati lze, a že by eráru po zmeškání stání rozvrhového příslušel nanejvýše nárok z obohacení dle **§ 1431—7 vš. o. z.** proti vydražiteli.

Oproti hlasům domáhajícím se udělení výsadního práva uspokojovacího z podstaty dražební pro náklady vnucené správy téže nemovitosti, vede *H. Schauer* (G. Z. č. 43, 44) důkaz, že ex. ř. ničeho nezměnil na zásadách § 1041 až 1043 vš. o. z. o hrazení výloh na cizí věc učiněných, a že též doslov **§ 216** č. 1 nikterak nebrání, subsumovati pod ustanovení toto i vnucenou správu, třeba jediným věřitelem provozovanou, pak-li tato byla na prospěch udržení hodnoty věci dražbou prodané. Pokud tato výhoda útratám vnucené šprávy nepřísluší, přikážou se v pořadí práva k uspokojení, nebyla-li ovšem vedena pro tutéž pohledávku jako dražba. *C. šl. Ohmeyer* (G. Z. č. 44—46) na tento názor úplně přistupuje, připomínaje, že nelze žádati náhradu, jestli z nejvyššího podání přikázány berně pro dobu vnucené správy, aneb z výtěžku této zaplaceny pro lhůtu za dražbu spadající, poněvadž v každém případě splněn jen závazek stihající dotyčnou podstatu dle zákona. Odpovídá vůbec jen zásadě občanského práva, že zástavní právo k nemovitosti nevztahuje se samo sebou na oddělené plody její, když zákon oba kruhy majetkové přesně liší a dopouští, že v případě rozvrhu nejvyššího podání před rozdělením výtěžků vnucené správy z těchto dojde snad některý věřitel uspokojení na úkor pohledávek, odkázaných jen na nejvyšší podání.

Ve sporu o účincích postoupené přednosti, zvláště před výměnkem, i letos živě pokračováno. Co do theoretické konstrukce učinil *E. Kenner* (J. Bl. č. 21) odvážný pokus, dokázati pojmový rozdíl mezi postupem knihovní přednosti dle § 218 a § 30 k. z., kdežto *J. Dvořák* (P. str. 261), všímající si bedlivě též názorů před vydáním ex. ř. směrodatných, pokládá za to, že smlouvou o postoupení přednosti nastane skutečná výměna pořadu mezi dotyčnými právy zástavními, a sice podáním žádosti o dotyčnou poznámku pak příznivě vyřízené. Nadále neosvědčuje se více tím odbyté postoupení pořadu, nýbrž právě výhodnější zástavní právo takto nabyté. Je-li jedna z pohledávek podmíněna, uzavírá se smlouva o postoupení pro případ pominutí této nejistoty. Nastala-li však jednou výměna pořadí, jsou pozdější změny ohledně dotyčných pohledávek nastalé lhostejnými. Zástavní právo výměnkáře, ohledně něhož postoupení přednosti při správném výkladu zákona by pokládal vůbec za nepřípustné, poskytuje jen nárok na vyplacení nanejvýše po 3 leta zadržených a budoucně splatných lhůt, které místo něho pak může předstouplý věřitel bráti. Po uspokojení téhož není překážky, aby své dávky bral dále. Nárok na lhůty již splatné nelze rovnati ovšem čistě osobnímu právu z výměnku, a není tudíž závady, aby výměnkář neb jeho dědicové žádali náhradu za ně z obnosu vypadajícího na předstouplou pohledávku po uvolnění uhražovacího kapitálu, pokud zbytek této převyšuje. V tomto směru zastává *F. Lošan* (P. str. 28, 468, 616), který co do konstrukce ústavu samého setrvává při názorech již loni uvedených, mínění, že výměnkář a jeho dědicové mohou míti nárok na náhradu takovou jen z důvodu obohacení oproti

věřiteli přednosti požívajícímu, nikdy proti rozvrhové podstatě, poněvadž výměnkář na této vůbec nemá podílu, jako též jemu příslušící úroky do ní nespadají. Důsledně pak L. tvrdí, že uhražovací kapitál výměnku nemůže na předstoupilou pohledávku ani tehdy býti vyplacen, když není mezihypotekářů, kdežto *J. Ziffer* (G. H. č. 12) a *K. Flieder* (P. str. 651) takové přikázání dopouštějí, poslednější ovšem jen tehdy, když tu v čas postoupení přednosti jiných hypotekárních věřitelů nebylo. *M. Apfelbaum* (G. H. č. 28) konečně dokazuje, vycházeje z předpokládání ovšem velmi pochybného, že pohledávkám na uhražovací kapitál odkázaným běží úroky až do skutečného zaplacení, že žádnému z interesentů se neukřivdí bezodkladným vyplacením uhražovacího kapitálu, když jeho výnos jest menší než obnos splatných úroků pohledávek naň poukázaných, a že v případu, kdež jest onen větší tohoto, záviseti bude od poměru obou kapitálů, nebudeli se aspoň částka ihned moci vyplatiti.

H. Scheib (Not. č. 5) zabývá se v **§ 222** provedenou recepcí principu § 37 k. ř. ohledně regressu nestejnoměrným přihlášením simultanní pohledávky poškozených věřitelů, vytýkaje zejména, že náhradní nárok tento poskytnut jen z ohledů slušnosti, že simultanní závazek pomíjí nikoli již likvidací k rozvrhu nejvyššího podání, nýbrž teprve skutečným zapravením, že sukcesse regredientů nevztahuje se ani na původní simultanní pohledávku ani na zástavní právo pro ni zřízené, nýbrž výlučně k jejímu pořadu, že regresní nárok tento nemůže uplatniti věřitel, jenž simultanně váznoucí pohledávce postoupil přednosť, a že výhody § 222 samostatnou žalobou domáhati nelze. — *H. Fux* (J. Bl. č. 12) přimlouvá se za to, aby zásady § 222 použito bylo též ohledně simultanně váznoucích, třeba knihovně nezjištěných daní a poplatků, a aby regredientům bylo poskytnuto též výsadní pořadí fisku, což by k odstranění všech pochybností slušelo též novellou uzákoniti, kdežto *Th. v. Bordolo* (J. Bl. 36) dokazuje, že právo regressní přísluší každému věřiteli pozdějšímu, i kdyby při normalním rozdělení vyšel na prázdno. K pořadí sluší jen hleděti při sobě odporujících přihláškách, a přihlásiti lze nárok tento nejpozději při stání rozvrhovém, kde ihned o něm rozhodnuto býti má. — **§ 226** vide § 218.

M. Pietsch (G. Z. č. 44) má za to, že žaloby dle **§ 231** odst. 4. nepatří před soud exekuční, poněvadž se tu jedná jen o pravidelnou žalobu pro obohacení dle § 1435 vš. ob. z., nikoli o určení že nestává přikázaného nároku neb že není likvidním, a též nelze ji počítati k sporům za řízení exekučního a za příčinou jeho povstalým, poněvadž uplynutím lhůty k odporu každá souvislost s tímto byla přetržena. Důsledně nemůže též rozsudek o takové žalobě vydaný ve smyslu **§ 232** působiti pro i proti všem účastníkům a povinovanému.

Nejmenovaný upozorňuje v Not. č. 6. na to, že výmaz ve smyslu **§ 237** vykoná se v základě usnesení exekučního soudu, nikoli snad předložených kvitancí, pročež tyto podmínkám vkladných listin odpovídati nemusí. Dotyčné usnesení exekučního soudu nelze pokládati za tabulární, tak že rekurs se řídí dle předpisů ex. ř. — **§ 238** viz § 333.

M. Fryc (P. str. 405) dovozuje, že pachtéř proti mobilární exekuci na svůj fundus instructus chráněn není, poněvadž nelze jej pokládati za příslušenství nemovitosti ve smyslu **§ 252**, také však nespadá pod vyjmuté předměty **§ 251**, čímž postavení pachtéře zhoršilo se oproti dřívějšímu právu, kde jej při správném výkladu § 340 vš. ř. s. před takovým zabavením chránil.

§ 253. Dle názoru *W. Ch. Francke ho* (Z. f. Č. P. sv. 29 str. 86), objasněného se zvláštním zřetelem k presumcím něm. ob. z. o majetkových poměrech manželů, sluší otázku vlastnictví zabavených předmětu řešiti teprve po podání odporu, nikoli již při zavedení exekuce. K otázce, podléhají-li životní pojistky zabavení jakožto věci hmotné, odpovídá nejmenovaný v G. H. r. 46 č. 8 kladně, odvolávaje se k tomu, že jsou nositely pohledávky, nikoli jen průkazem o ní.

Ohledně převzetí zabavených věcí dle **§ 271** připomíná *C. šl. Ohmeyer* (J. Bl. č. 37, 38), že přijímatel v případě zamítnutí jeho nabídky jest povinen

nésti útraty návrhem tímto způsobené, k nimž zejména náleží náklady slyšení věřitelů, s převzetím nesouhlasících a podanou cenou nekrytých, třeba nabyli zástavního práva teprve po podání návrhu přejímacího. Rovněž sluší k útratám na vrub exekuta jdoucím, které přejímatel nésti musí, počítati útraty oněch věřitelů, kteří by v případu přijmutí vyšli na prázdno. Omešká-li se přejímatel, propadne daná jistota bez ohledu na výši škody od něho zaviněné, a lze mimo to splnění všech závazků exekučně vymáhati; bylo-li však v řízení dražebním pokračováno, lze schodek nejvyššího podání oproti nabízené ceně hraditi jen z dané kauce. De lege ferenda by se doporučovalo, dle analogie **§ 280** ponechati rozhodnutí o takové nabídce soudci a za současného zvýšení částky, o které cenu odhadní přesahovati musí, upustiti od požadavku, aby přejímatel nesl dosavadní útraty výkonu. — **§ 286** viz § 120.

§ 290. Obohacením literatury ex. ř. lze právem nazvati obsáhlou monografii *G. Petschek-a*,[1]) věnovanou exekuci na pohledávky peněžité, o které podali již zprávy *Tilsch* (Sborník II. str. 205), *Brunner*[2]) a šl. *Ohmeyer* (G. Z. č. 47). Nezabavitelnosti poslaneckých diét zastává se *R. Longard* (G. H. r. 46 č. 11), opíraje svůj názor úmysly zákonodárce při vydání zákona o dietách ze dne 7. června 1861 ř. z. č. 63, kterým i správným výkladem §§ 290, 292 a 299 ex. ř. vyhověti lze, ačkoli by se k vymezení kolísavé praxe doporučoval výslovný předpis zákonný.

§ 294. Pojednávaje o objemu exekučního práva zástavního ohledně pohledávek převyšujících obnos dobývaný, poukazuje *E. Weisskopf* (Grünh. sv. 28. str. 290) k tomu, že při tomto způsobu exekuce zásadu našeho nynějšího práva, aby hodnota zabavených předmětů majetkových odpovídala nároku vymahajícího věřitele, nelze z moci úřadu uplatniti, ponévadž ani věřitel ani soudce poměr nominální a skutečné ceny pohledávky předem určiti nemohou, tak že zůstává dlužníkovi ponecháno, vymoci si dle § 41 ex. ř. obmezení exekuce na přiměřenou částku. Zástavní právo exekventa vztahuje se k celé pohledávce, třeba vymahaný obnos převyšující, rovněž tak právo později přistoupilého věřitele, toto ovšem v pozdějším pořadí. Zabavení dílčího obnosu celé pohledávky ovšem vyloučeno není, avšak bylo by nepřípustným a také málo praktickým, stanoviti pro tuto částku nějakou přednost před zbytkem. Přikázáním místo zaplacení zástavní právo úplně pomíjí a stalo-li se takové přikázání v dílech několika věřitelům, jdou tyto samostatně svou cestou, aniž by mohlo nějaké pořadí mezi nimi býti vytčeno. V případu přikázání k vybrání zůstane zástavní právo k celé pohledávce netknuto, i když byla jen částka vymáhanému obnosu přiměřená přikázána; a právě vzhledem k možnosti, že by první věřitel byl nucen uplatniti tento svůj nárok i k zbytku pohledávky, nařizuje **§ 314** ex. ř. nucené společenství při dobývání, byla-li přikázána několika věřitelům. Tytéž zásady platí, bylo-li zabaveno několik pohledávek a jen jediná k vybrání přikázána, pročež věřitelům jen na jednu z nich exekuci vedoucím lze vybrání povoliti toliko v případě dané jistoty, kdežto zase tito mohou prvého exekventa dohánětí k rychlému vydobytí, aneb žádati ustanovení kurátora pro tento úkol.

§ 295. Jakožto pomůcku pro denní praxi vydali *P. Vittorelli*, *H. Fischböck*, a *J. Berkovits*[3]) seznam poukazujících úřadů a vyplácejících pokladen, jenž při exekuci na pohledávky oproti eráru a veřejným fondům bude konati dobré služby.

§ 296 viz § 18 ex. ř. Obsáhlou úvahu o povinnosti poddlužníka k vyjádření, zavedené **§ 301**, podává *E. Weisskopf* v G. Z. č. 11—15, 17 a 18. Povinnost tato není pouhou odrůdou všeobecné povinnosti svědecké, nýbrž samostatným ústavem, jehož účelem jest, zjednati věřiteli bezpečný podklad

[1]) Die Zwangsvollstreckung in Forderungen nach österr. Recht, 1. Theil, Wien 1901, Manz.

[2]) Centralbl. f. Rechtswiss. sv. 20, str. 304.

[3]) Zusammenstellung der anweisenden Behörden und auszahlenden Kassen im Sinne des § 295 E. O. Wien 1901, Manz.

pro další postup. Podmíněna jest soudním příkazem jen k návrhu strany vydaným, o nějž žádati lze nejdříve při zabavení pohledávky a nejdéle do započetí zpeněžení. Předmětem jejím jest stejnou měrou pohledávka peněžitá, i když se zakládá na směnce neb papíru rubopisem převoditelném, i nárok na vydání hmotných věcí. Rovněž se vztahuje na hypotekární pohledávky, a není odůvodněno obmezení **§ 302** stanovené oproti cráru a veřejným fondům. Adresátem tohoto soudního příkazu jest pravidelně poddlužník, jemuž nepřísluší právo rekursu oproti němu (§ 345 č. 2 ex. ř.), a jemuž nemůže býti dodán poštou, poněvadž má právo ihned se prohlásiti oproti orgánu doručení vykonávajícímu. V cizině by bylo třeba dovolati se pomoci tamních soudů, kdežto doručení náhradní dle povahy věci pravidelně místa nemá. Prohlášení jiného obsahu, než jak jej § 301 vypočítává, žádati nelze, a odpovědi poddlužníka nemají významu disposičních úkonů, nýbrž jen mimosoudního doznání. Negativní odpověď není povinen odůvodniti, jako se tím z druhé strany nezbaví povinnosti k žalobní odpovědi v příštím sporu. Důvod pohledávku charakterisuje, nelze proto žádati jeho opravení od dotazovaného, ovšem ale povinen jest k udání správného obnosu. »Vzájemným plněním« (§ 301 č. 2) rozumí zákon nároky na vydání neb vrácení hmotných věcí a listin, »nároky osob jiných« (§ 301 č. 3) pak veškeré poměry obmezující věřitelské právo exekuta, ať poddlužník o nich vyrozuměn byl soudně neb soukromě. Rovněž zahrnuje zástavní právo § 301 č. 4 exekuční i smluvené, a povinnost vztahuje se nejen na osobu věřitele, nýbrž i na důvod a obnos pohledávky. Zažalování jest významné vzhledem k předpisům §§ 305 a 310 ex. ř. Bylo-li několik příkazů ve smyslu § 301 vydáno během lhůty k zodpovídání prvního, lze vyjádření spojiti; rovněž jde-li o týž soud exekuční, lze se odvolati na dřívější výpověď. Opozděné prohlášení soud vrátí, ale soukromé sdělení jeho vymáhajícímu věřiteli přece ruší regressní nárok tohoto ohledně kroků exekučních nadále podniknutých. Stejně účinkuje ještě během lhůty podané opravení neb doplnění vyjádření. Nárok o náhradu útrat sluší uplatniti ihned při prohlášení a zahrnuje též útraty právního zastoupení; ani právo chudých neosvobozuje věřitele od hrazení tohoto nákladu, jejž státní pokladna ani prozatímně nenese. Povinnost náhradní obmezuje se na případy »odepření« výpovědi (o čemž mluviti nelze, když se při doručení náhradním poddlužníkovi nedostalo v čas do rukou) aneb »vědomě« nesprávných či neúplných údajů, i obsahuje vždy jen damnum emergens, které ovšem může býti velmi rozmanité a snadno dosáhnouti i výše dobývané pohledávky. Žaloba taková náleží před osobní soud poddlužníkův, a snad ji lze v konkretním případě spojiti se žalobou z dotyčné pohledávky.

§ 309. Ačkoli různost ve výkonu exekuce a rozdíly hmotného práva nedopouštějí bezprostředního použití pro naše poměry, přece nebude nezajímavým výklad *J. Flechtheim-a* (Z. f. C. P. sv. 28 str. 262) o exekuci na pohledávky ze vzájemných smluv, v němž dokazuje, že zde věřitel může uspokojení svého nároku dojíti jedině z diference cen obou plnění, již však výhodně lze jen tím způsobem realisovati, že věřitel sám závazek dlužníka splní a tím spolukontrahenta k dodržení smlouvy donutí. Náklady jeho plnění náleží pak k útratám exekuce, které z výtěžku na obdrženou protidávku v první řadě hraditi sluší.

§ 320. Dosud velice spornou otázkou, pokud lze vésti exekuci na zaplacené, avšak nevymazané pohledávky knihovní, zabývají se *E. Adler* (G. Z. č. 23, 24) a *E. Weisskopf*.[1]) Prvý stojí úplně na stanovisku civilistickém a dokazuje, že pro právo podzástavní, na takové pohledávce cestou exekuce získané, platí výlučně zásada důvěry ve veřejnou knihu, k jejímuž odstranění ex. ř. důvodu neměl, poněvadž § 301 ex. ř. působnost její nenahrazuje; vzhledem k čemuž sluší za to míti, že námitky z poměru exekuta k držiteli hypotheky připouští se jen, pokud důvěra ve veřejnou knihu tomu nevadí.

[1]) Centralbl. f. d. jurist. Praxis, str. 115.

Oproti tomu zastává W. mínění, že ex. ř. při úplně rozdílných zájmech pravidelného obchodu hypothekárního a exekuce nezamýšlel postaviti exekventa na roveň cessionáři, a že tudíž účinnost podzástavního práva dle § 320 nabytého sluší posuzovati jedině dle jeho ustanovení, nikoli dle práva knihovního. Ježto přikázání ať k vybrání ať na místě placení jest jen realisačním stadiem zástavního práva, nelze o tom pochybovati, že meze přikázání kladené účinkují již na vznik zástavního práva samostatného. Z § 308 ex. ř. vyplývá, že exekvent uplatňuje jedině právo svého dlužníka a že veškeré námitky z poměru téhož k poddlužníkovi jsou i proti němu účinnými, následkem čehož zaplacení pohledávky dosud neprávem váznoucí zabraňuje již nabytí podzástavního práva k ní, čímž pak i přikázání k placení pozbývá svého právního podkladu.

§ 330. Exekuce na práva patentní zahajuje se dle podrobného vylíčení *E. Adlera* (Grünh. sv. 27 str. 671) zabavením, které teprve zápisem v rejstřík patentní stane se i oproti třetím osobám účinným, a získá určité pořadí. Realisaci lze provésti vnucenou správou, která se osvědčovati bude hlavně v udělování licenci, jen výminečně (§ 332) nuceným prodejem, kterážto opatření v rejstříku se vyznačiti mohou, aniž by toho k platnosti bylo třeba. Při řízení dražebním doporučuje se použití ustanovení o prodeji nemovitostí, kdežto propachtování zdá se vyloučeno. Přípustným jest i zabavení patentu dosud neuděleného pro případ povolení, nikoli však práva z přihlášky. Z vynálezu dosud nepřihlášeného dalo by se těžiti tím způsobem, že po zákazu nakládání věřitel sám patentu dobude. Exekuce práva k stávajícímu patentu vykazuje zvláštnosti jen při licenci neobmezené na určitý závod, jejíž zabavení se vyznačí v rejstříku, načež by se zpeněžila nuceným prodejem neb propachtováním. Exekuce ku zjištění má místa bez obmezení, kdežto po podání žaloby poznámka spornosti činí zbytečnými opatření prozatímná; před tímto okamžikem vyžadují ku své působnosti oproti třetím osobám zápisu do rejstříku. S těmito názory souhlasí celkem článek *Ř. Šumana*, ovšem mnoho stručnější (G. Z. č. 4).

M. Sternberg (G. H. č. 22) přikazuje v případu exekuce na koncesované živnostenské podniky soudu procesnímu jen vydání zákazu nakládání dle **§ 331**, veškerá opatření ohledně užitkování soudu exekučnímu. Zákaz tento má zahrnovati i zápověď disposice s koncesí samou, která po doručení také živnostenský úřad váže. Předmětem zabavení může býti každá koncese živnostenská, poněvadž i při hostinské a kavárnické zásadně se připouští vykonávání pachtéřem neb zástupcem, tak že jest jen otázkou výkonu, jest-li pak úřad živnostenský dotyčné svolení udělí.

O úpravě, které se dostalo v **§ 333** exekuci na nároky podílní, uvažuje *C. šl. Ohmeyer* (G. Z. č. 21—23), jenž hledí k právům spolumajitele, společníka a spoludědice. Ohledně spoluvlastnictví k nemovitostem platí celkem ustanovení o exekuci immobilární vůbec (§§ 87, 131, 238 ex. ř.), poněvadž má pravidelně samostatnou hodnotu obchodní, kdežto při podílu na movitostech třeba po zákazu nakládání provésti rozdělení, načež přikázané předměty se zpeněží. Totéž platí ohledně jiných společných práv věcných. Společník dle práva vš. z. obč. má podíl na každé součástce společného jmění, tak že lze exekvovati přímo toto právo spoluvlastnické. Při společnosti obchodní donucuje čl. 119 obch. z. k provedení vyloučení společníka nebo k předcházejícímu vynucení rozejití se společnosti, čímž vypadající podíl stane se objektem exekučním. Práva z akcie, kukusu neb podílu společenstva podléhají předpisům o zužitkování věcí hmotných, zejména cenných papírů. Ohledně práv spoludědice platí po odevzdání pozůstalosti totéž co při spoluvlastnictví. Před touto dobou lze podíl na jednotlivých věcech exekvovati s obmezením § 822 vš. o. z. Zabavení nároku na vydání příslušné kvoty pozůstalosti pokládá praxe v základě dvor. dekretu ze dne 3. června 1846, č. 968 sb. z. s. za vyloučené, což O-ovi zdá se nesprávné, jelikož prý toto právo není totožné s právem dědickým. Připouští tudíž zabavení dle § 331 a uplatnění nároku na rozdělení dle § 333 ex. ř.

§§ 334, 341 viz § 331 ex. ř.

§ 370 *A. S. Schultze* (Grünh. sv. 28 str. 538) ukazuje zajímavým způsobem, jak při vydání předpisů něm. c. ř. s. o náhradě škody povstalé t. zv. prozatímní exekucí zákonodárce neprávem použil principu čistě formálního oceňování určitých činů (úplně správného pro jednání procesní) k rozhodnutí otázky náhrady škody (náležející právu hmotnému), a tím přišel namnoze do nápadné protivy s ustanoveními obč. z. tento předmět upravujícími. — **§ 379** viz § 87 ex. ř. — **§ 381** viz § 456 c. ř. s.

§ 382 *Pusch* (Gr. sv. 45 str. 314) upozorňuje na to, že nelze dle něm. c. ř. s. nikterak stotožniti vnucenou správu a sekvestraci, následkem čehož také předpisů o prvé užíti lze při poslednější jen obdobně, a mnohá ustanovení objeví se vůbec neúčinnými.

Ohledně zatčení jakožto prostředku k zajištění osoby odpůrce (**§ 386**) dovozuje *Dr. St. M.* (G. H. r. 46 č. 2), že pro povolení jeho nestačí pouhé osvědčení nároku a podezřelosti z útěku, nýbrž že okolnosti tyto sluší přesně dokázati, a že by vzhledem k pohaně s tímto opatřením spojené vždy mělo býti vyžadováno podání jistoty ve smyslu **§ 390**. —

Pokud jde o detailní otázky z konkursního řízení, uveřejnila G. H. v r. 46 č. 1 dvě anonymní sobě odporující dobrozdání o tom, zda-li jednotlivý věřitel může vésti exekuci na jmění v tuzemsku se nalézající společnosti cizozemské, na niž v cizině byl konkurs uvalen (**§ 11**).

§ 30. Předmětem, vzbuzujícím zájem rakouského právníka jen de lege ferenda, zabývá se *Könige* (Z. f. C. P. sv. 28 str. 414), totiž postavením, jež zákonem ze dne 4. prosince 1899 str. 691 něm. ř. z. vykázáno majitelům dlužních úpisů nějakého ústavu něm. ř. při konkursu vydavatele.

Se základními názory vyslovenými v citovaném již článku *Grabscheida* (II., úvod) setkáváme se i u *A. Blocha* (G. Z. č. 14, 15), dle jehož mínění **§ 70** přikázal konkursnímu komisaři rozhodující vliv na provedení řízení, jejž však soudcové nedovedli si uchovati za panství vš. ř. s. činnost jejich ochromujícího, následkem čehož komisař i výbor věřitelů stali se pouhými orgány kontrolními, a výkon přešel úplně na správce podstaty. Neuspokojivé výsledky tohoto stavu vedly pak k tomu, že vyhledávány raději i různé surogáty konkursu, podobně jako soudům rozhodčím dávána přednost před procesem. Při úplně změněném postavení, jež nové zákony o řízení soudním soudci vykázaly, jest jen povinností správy justiční toho dbáti, aby i konkursní komisař ujal se úlohy jemu příslušící, jež mu zejména ukládá rozhodnutí, ve kterých případech třeba jest usnesení výboru, řízení dotyčných porad a použití donucovacích prostředků nesp. ř proti nedbalým členům výboru.

V stejném směru pohybují se reformační návrhy *A. Ehrenzweig-a*,[1]) jenž hledá kořen neuspokojivých výsledků nynějšího konkursu v přílišných nárocích správců podstaty, a důkladnou opravu očekává jen od vyloučení právníků (advokátů i notářů) z této funkce, již přikazuje koncesovaným likvidatorům. Do uzákonění tohoto návrhu slušelo by jakožto prostředků palliativních použiti vyžádání podrobného vota výboru, jemuž i komisař samostatný návrh podati má, a vybídnutí k hojnému účastenství v shromáždění věřitelů, v němž E. zástupce, jakož i věřitele, jichž nároky náklady správy podstaty se nezkracují, nepokládá za oprávněné k hlasování. Odměna správce pak budiž stanovena obnosem paušálním po bedlivém uvážení píle a dovednosti při jednotlivých úkonech osvědčené. V málo lichotivé kritice tohoto článku dokazuje *O. Frankl*,[2]) že konkursní řád jest zbudován na zásadě úplné autonomie věřitelů, a že tudíž veškeré pokusy vyvoditi z něho suverenitu soudcovskou dle vzoru c. ř. s. nutně skončí nezdarem.

III.

Poměrně mnohem živější pozornost než loni byla v minulém roce věnována platnému právu v oboru nesporného řízení, nejen v Německu,

[1]) Jurist. Vierteljahrs-Schrift sv. 33, str. 63.
[2]) Jurist. Vierteljahrs-Schrift sv. 33, str. 140.

kde nový zákon o t. zv. dobrovolné právomoci soudní (freiwillige Gerichtsbarkeit) jest předmětem horlivého bádání, nýbrž i u nás, ovšem nejčastěji v souvislosti s návrhy opravnými. — Jakožto pomůcky pro praxi vydány pro právo německé příruční vydání *Schultze Görlitz-Oberneck-a* [1]) a sbírka formulářů *Weizsäcker-Lorenz-e* [2]) kdežto účelům studijním slouží rukověť *A. Nussbaumova.* [3])

Otázkami všeobecnější povahy zabývají se *K. Schneider* (Z. f. C. P. sv. 29 str. 96), *E. Josef* (Z. f. C. P. sv. 28 str. 300, sv. 29 str. 159) a *E. Aron* (Gr. sv. 45 str. 599), jichž články rakouskému právníku při velké různosti zákonodárství co do vedoucích zásad a upravovaných poměrů přirozeně skytají málo látky k porovnání. *Schneider* ujal se při kusosti dotyčných předpisů zákona dosti nesnadného úkolu, sestaviti pomocí c. ř. s. a o. z. jakýsi řád pro řízení ve věcech sporných z oboru práva společenského, manželského a rodinného, které nynější právo německé odkazuje na cestu mimospornou, a rozluštiti četné pochybnosti ohledně významu usnesení rozhodujícího takové spory, jež má vzejíti v moc práva. *Josef* hledí vymeziti hranice práva říšského a zemského, pokud jde o předpisy týkající se spisování listin a přibrání jistých pomocných osob, dále pak zjistiti dobu účinnosti soudcovských opatření, a případy, kdy se připouští oproti nim stížnost, jakož i legitimaci k ní; kdežto *Aron* dokazuje, že zrušení usnesení v mimosporném řízení nikdy zpět nepůsobí. Obšírné vylíčení jednotlivých případů z různých odvětví nesporné činnosti soudu, kde jest použití donucovací moci přípustným i žádoucím, a prostředků za tim účelem poskytovaných, podává *A. Nussbaum* (Z. f. C. P. sv. 29 str. 440).

Co do jednotlivostí nesp. říz. uvažuje *O. Groag* (G. H. č. 1.) ve smyslu záporném otázku, přísluší-li obzvláštní ochrana **§ 159** i cizozemským právním osobám, poněvadž výhoda poskytnuta jen vzhledem na státní opatrovnictví nad nadacemi a tím zaručenou všeobecnou prospěšnost jejich, kteryžto důvod pro ústavy cizozemské přirozeně odpadá. — **§§ 257—259** viz §§ 109, 113 j. n.

Přehled historického vývoje a platného práva civilisovaných států ohledně řízení k zjištění choromyslnosti, podává *A. Brunner* (G. Z. č. 25—27). Jsa rozhodným odpůrcem zavedení laické poroty, doporučuje, aby rozhodnutí bylo i nadále ponecháno řízení nesporněmu, avšak položeno přímo do rukou soudu sborového, aby byl obligatorně ustanoven obhájce z choromyslnosti podezřelého dle vzoru defensora matrimonii, a aby proti usnesení choromyslnost deklarujícímu místo rekursu poskytnuta byla žaloba odpůrčí dle vzoru německého práva.

Živá diskuse o nutné reformě ústavu notářského i letos neutuchla, a měla by se oprava tato, jak navrhuje L. K. v Not. č. 12, bráti tím směrem, aby s odstraněním všech obmezení a zbytečných formalií uděleno bylo notáři právo, sepisovati veškeré zákonem připuštěné listiny a osvědčení pro soukromé právo význam mající, kterýmž by pak sama sebou příslušela povaha veřejných listin a bezprostřední vykonatelnost. Přirozeno též, že se věnuje bedlivá pozornost článkům, pojednávajícím o nynějším stavu v Německu (*Kockerols*, *Weissler*, *Curlebach* v Not. č. 10, 13, 26) a o spojení advokatury s notářstvím (*Stranz* a *Skedl* v Not. č. 44). Platným právem zabývají se spis *V. Pappafavy* [4]) o hranicích obvodu notářského, příruční kniha *K. Schelly-ho* [5]) a ko-

[1]) Die Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit, Reichsgesetz vom 17.—20. Mai 1898 und preuss. Gesetz vom 21. September 1899, Berlin 1901, Heymann.

[2]) Formularbuch für die freiwillige Gerichtsbarkeit zum Gebrauche der preussischen Gerichte, Berlin 1900, Guttentag.

[3]) Die freiwillige Gerichtsbarkeit im Reiche und in Preussen, ein Leitfaden, Berlin 1900, Guttentag.

[4]) Ueber die räumliche Umgrenzung des notariellen Wirkungskreises und zwar auf dem festen Lande, dem Wasser und im Luftraume, Zara 1901.

[5]) Der notarielle Akt nach Reichs- u. Landesrecht, Strassburg 1900, Pfeffer.

mentář *Werner-Kroschelův.*[1]) V Not. č. 4 a 39 odpovídají nejmenovaný a Dr. K. W. záporně k otázce, zda-li notářský řád v § 33 zakazuje notáři vyhotovování listin a legalisaci podpisů pro obec neb společenstvo, jejímž představeným, vztažně členem představenstva on jest, kdežto *Gortany* (Not. č. 40) klade podmínku, aby tím nebyla dle okolností ohrožena důvěra v jeho nestrannost. *A. Rebenalt* (Not. 35) dovozuje, že notář nesmí s odvoláním na § 35 not. ř. odmítnouti výkon směnečního protestu po uplynutí lhůty, poněvadž dle směnky samotné nelze mu bezpečně posouditi, zda-li jest jeho k uplatnění nějakého nároku třeba čili nic.

C. Coulon (Not. č. 1—5) pojednává o žádoucí reformě formálního nakládání se soudními deposity. Při docela samostatné, s pravidelnou smlouvou schovací nic společného nemající povaze soudního složení, kde se jedná brzy o pouhé schování brzy též o správu hodnot, kde strana jest k tomu oprávněna, někdy ale též povinna, a kde i práva třetích osob mohou býti nejrozmanitějším způsobem dotčena, jest velikou vadou, že upravení otázek právních a udělení manipulačních poukazů děje se témže usnesením soudním, a že zapisují se do téže knihy, čímž výtahy z knihy depositů stávají se velmi snadno nepřehlednými. Odpomoc by poskytovalo zavedení zvláštní knihy složní, určené jen k vyznačení právních poměrů podstaty a všeobecných opatření ohledně správy. Přirozeným vzorem pro knihu tuto byla by kniha pozemková, a jednotlivé vložky by pak sestávaly z listu podstaty, kde by se vyznačovaly též pouhé poznámky listu vlastnického, listu pro věcná práva k podstatě, a dvou dalších listů pro opatření ohledně nakládání s podstatou samou a s plody. Mimo tuto reformu, cestou nařízení uskutečnitelnou, bylo by si přáti zavedení jednotné instrukce pro veškeré úřady depositní, přehlížení tahů slosovatelných cenných papírů z povinnosti úřadu, pokládání druhových papírů za depositum irregulare, což by umožnilo výměnu větších a menších kusů různých podstat, konečně použití poštovní spořitelny k výplatě menších obnosů stranám. Dále jde *R. Tennenbaum* (G. Z. č. 36, 37) jenž v dosavadní organisaci schovací služby vidí příčinu, že soud stále do běžné správy zasahovati musí, i když právní poměry podstaty dávno jsou upraveny, čemuž by bylo lze odpomoci zřízením jediného místa schovacího pro obvod celého vrchního soudu zemského, které by v stálém styku se stranou obstarávalo správu, kdežto by soud se omezil na rozhodnutí otázek právních, vydání všeobecných nařízení ohledně správy, zkoumání účetních výtahů, povolení výdajů a skončení poměru schovacího. Nejmenovaný kritik v Not. č. 38 ovšem pochybuje, že by těmito návrhy poskytlo se ulehčení soudu i stranám, shledávaje v nich zase jen pokus ztenčiti agendu advokátů a notářů. —

Pohlížejíce na konec zpět na veškerou literaturu práva procesního v minulém roce, můžeme s povděkem zjistiti, že počtem dosti četným obsahuje cenné monografie o větších částech i všeobecnějších otázkách řízení soudního, a že spisovatelé počínají mnohem střízlivěji přihlížeti k materialiím nových zákonů, pamětlivi zásady, že zákonem jest jen, co zákonodárce skutečně v doslovu vyjádřil, nikoli co snad říci mínil.

Dr. Ludvík Popel.

Ústavní a správní právo.

Dr. *Alfred Fischel, Das österreichische Sprachenrecht.* V Brně, 1901. S. LXXVIII a 259.

Záslužné sestavení pramenův, cenné pro praktického politika, podávající zákony a nařízení o právu jazykovém od r. 1526 po dobu přítomnou.

---

[1]) Das Deutsch-preussische Notariat, Kommentar zu den reichsgesetzlichen und preussischen Bestimmungen über das Notariat, Berlin 1900, Pfeffer.

V úvodě, rozděleném na čtyři období, jichž mezníky jsou roky 1620, 1740 a 1848, má býti probrán vyvoj německé »vládní a jednací řeči« v Rakousku. Pohříchu mínění zde projevená, jak po stránce historické, tak právnické, lze začasté lépe vysvětliti politickým stanoviskem, než zdůvodněným přesvědčením vědeckým. To platí mimo jiné o důkazech, jimiž autor hledí seslabiti tvrzení českých historiků, že před potlačením odboje českých stavů r. 1620 byla v Čechách českému jazyku zaručena všeobecná zákonná platnost ve všech institucích, mající původ v staré ústavě, až pak Obn. Zř. Z. uzákonilo jazykovou rovnoprávnost nejen ve styku se stranami, ale i ve vnitřním úřadování; teprv instrukce pro jednotlivý soud, čes. apelační komoru z 26. list. r. 1644, zachovávajíc na venek roznoprávnost, učinila počátek v uznávání vnitřní úřední řeči německé. Za Marie Teresie r. 1765 značí nové období v souvislosti se snahami panovnice o jednotný, centralisovaný stát, jaký později Josef II. měl za podmínku obecného dobra; byltě vydán dv. dekret, dle něhož se má pomýšleti na větší rozšíření německého jazyka, a v Čechách mají býti ustanovováni učitelé jeho znalí.[1]) S úsilím po »jediném národu ve státě« souvisela též snaha o jednotné právo, k němuž úvodem byl všeob. řád soudní z 1781. O slova »die landesübliche Sprache« v jeho § 13, nezrušeném ani novým civ. řádem soudním, opírá se též z české strany požadavek jazykové rovnoprávnosti při soudním projednávání; F.-ovi znamená »landesüblich« dle lat. překladu všeob. ř. s. tolik jako »üblich«, řeč obvyklou u soudu rozepře, tedy bez poukazu na zemi. Vůbec nutno vytknouti, jak F. pohlíží na zákonná ustanovení, jichž se politické strany dovolávají při řešení národnostních sporův. Kab. list z 8. dub 1848 je prý v části své o rovném právu jazyka českého ve všech oborech státní správy a veřejného života slohově docela nešťastným, a obsahuje jen slib pražským petentům, kterým na tehdejším právním stavu ničeho se nezměnilo; ostatně i kdyby prý zákonodárná vůle panovníkova ještě po patentu z 15. břez. 1848 byla se mohla samostatně projeviti, byl kab. list z 8 dub. zrušen § 4. ústavy Pillersdorffovy a tím padlo rovné právo národnostní. S tohoto stanoviska ani rozh. nejv. soud. dvoru z 13. pros. 1898 č. 14 934 nemělo onen kab. list uznávati za platný zákon, jelikož prý jeho forma i příčina (upokojiti žadatele o dalším rozvoji ústavy) akt zákonodárný vylučují.

Starý spor o významu § 19. st. z. z.[2]) rozhodl si F. tak, že byla uznána správní sféra individua v užívání jeho řeči; více však, než tuto svobodu v užívání mateřské řeči nemohl a nechtěl zákon zajistiti: řeč toliko nemá býti nijakou závadou v právech státoobčanských. Úmysl zákonodárcův byl slovně uzákonit oprávněnost jednotlivce užívat své řeči, a sice dle politické a kulturní váhy své národnosti. Jazyky v zemi obvyklé byly prý postaveny vedle absolutně všeobecné německé řeči jednací, s platností omezenou, jakožto relativní nebo suppletorní řeči jednací. Návrhy uzákonění německé státní a sprostředkovací řeči jsou dle F. zbytečny, protože všeobecná německá řeč jednací byla zavedena nejen dlouholetým právem zvykovým, nýbrž i positivním zákonodárstvím osvícených panovníků, a je v plné platnosti, omezena jsouc pouze ústavním právem občanským, užívati mateřského jazyka ve styku s úřady; uzákonění mělo by jen tehdy význam, kdyby přítomný rozsah státní řeči mohl právně býti rozšířen. Řečí státní je jen ona, jíž zákonodárství a státní vláda i její orgány při všech ústavních funkcích výlučně užívají, a v níž ve školách především se vychovává. V tomto smyslu mělo prý Rakousko až do 1848 státní řeč; po § 19. arci nyní chybí donucení jí se naučiti a tím odpadl nejdůležitější přívlastek státní řeči, avšak německý jazyk zůstává aspoň všeobecnou rakouskou řečí jednací a vládní, i je třeba, aby tento ráz byl jí zachován obezřetným obhájením současného stavu.

[1]) Doklady podává *B. Rieger*: Z germanisačního úsilí v 18. věku Osvěta 1887; též Kraj. Zříz. II, 43—50.

[2]) Srov. *Pražák*, Rak. právo úst, III., § 179.

Při probírání velikého počtu (440) sebraných jazykových ustanovení a nařízení, vztahujících se na jednotlivé země předlitavské, nebo dotýkajících se celého státního svazku a upravujících styky s cizinou, těžko lze se ubrániti určitému dojmu: myšlénce o stoupajícím přiostření národnostních protiv a o nepoměru sil vynaložených na upravení jazykových poměrův s dosavadními výsledky. V tomto směru spis F-ův podává hojné doklady a může prokázati platné služby, bude-li dosti porozumění, aby bylo z něho vybráno, co také věcně je správno. —*řk.*

Dr. *Alfred Fischel, Materialien zur Sprachenfrage in Österreich.* V Brně, 1902. S. VIII. a 344.

Tato sbírka je doplněním předchozí knihy, podávajíc nejdůležitější jednání, návrhy a úmluvy v jazykové otázce od r. 1848., kdy dle slov předmluvy rakouské národnostní hnutí nabylo bezprostředně nebezpečného rázu politického. Předností je opět, že se sbírka vztahuje i na ostatní země Předlitavska; avšak, jako již při spisu o jaz. otázce, většinou není udáno, odkud prameny a materialie jsou otištěny, a německý překlad českého textu leckde se neshoduje, podléhaje po případě libovolným změnám autorovým.[1]) Naše starší sbírka *Černého* (Boj za právo 1893) vyhovuje v tom mnohem lépe Úplnou sbírka F.-ova také není Ovšem měly býti uveřejněny jen »nejdůležitější« doklady; co však autor měl za nejdůležitější, a čím se řídil při výběru, lze se jen dohadovati. Z jednání slovanského sjezdu otištěna jen osnova adresy císaři; mimo to z dokumentů r. 1848 nejsou otištěny na př. petice českých šlechticů za jazykovou rovnoprávnost (u Čer. p. 75), oběžník pražské konsistoře o češtině ve školách (Č p. 35.), o němž Tomek v článku svém v Praž. Nov. č. 26 se zmiňuje, ani nařízení téže konsistoře z 14. dubna o témž předmětu (Č. p. 127); podobně schází petice česko mor.-slezské jednoty ke stavům mor. o národní (vl. jazykovou) rovnoprávnost a prohlášení stavovského výboru mor. o krocích k jejímu provedení (Č. p. 141, 149), rovněž nařízení o užívání češtiny v úřadech na Moravě (Č. p. 241) a j. v. Významný článek Palackého o centralisaci a národní rovnoprávnosti v Rakousku v Nár. Nov. z r. 1849 zapadl právě tak. Z českých snah o otázce jazykové v letech šedesátých uvedeno velmi málo, na př. neuvádí se ani Riegrovo memorandum císaři o potřebách národa českého z r. 1860, ani není zmínky o návrhu Wenzigově v zasedání sněmu českého r. 1864 na provedení rovného práva obou jazyků ve školách obecných a středních, jenž byl podnětem k t. zv. donucovacímu jaz. zákonu čes. (Srb, Politické dějiny národa čes., p. 68 sq.), ani o návrhu Dra Riegra z r. 1866, aby vláda byla vyzvána k provedení zásady rovného práva na pražské universitě (Srb, p. 111). (Deklarace poslanců českých z r. 1868. je rovněž ignorována.) Z jednání moravského sněmu nezmiňuje se autor o přistoupení sněmu k fundamentalním článkům (13. říj. 1871) a o přijetí návrhu posl. Dvořáka v témže zasedání, aby bylo provedeno rovné právo obou jazyků ve všech zemských úřadech (ib. p. 350). Pro vývoj myšlenky národnostního smíru měly býti aspoň připomenuty t. zv. konference emmersdorfské z poslední doby ministerstva Auerspergova. Za to je otištěno memorandum podané předsednictvem českého klubu císaři dne 17. list. 1879 (jež Srb uvádí jen ve stručném výtahu.) Naprosto však je zanedbán obor národního školství; z návrhův a zákonných osnov o tomto předmětu ani »lex Kvíčala« nedošel povšimnutí. Z dřívějších dob důležité nařízení ministra vyučování hr. Lva Thuna o užívání čes. jazyka ve školách z r. 1859 rovněž není připomenuto. Právě tak nenacházíme zmínky o úsilí po rovnoprávnosti na universitě (již r. 1849 čeští právníci podali žádost za jazykovou rovnoprávnost na univ. pražské). K celkovému obrazu bylo třeba také povšimnouti si poměrů slovenských; jeť zvláště zajímavo min. nařízení z r. 1851 o užívání českého jazyka jako spisovného na gymnasiích slovenských. Rovněž pominuto úsilí českých spisovatelů po

[1]) *Z. V. Tobolka*, Rak. právo jazykové (zvl. otisk z N. Doby) p. 2.

právnicko-politické a vědecké terminologii české. Slezsko pokládá autor za zemi čistě německou a proto si také nevšímá návrhů Čechů a Poláků na provedeni rovnoprávnosti. Pro úplnost mělo zajisté býti užito také význačných aktů státoprávních, adres k císaři, některých vynikajících řečí politických a rozhodnutí říšského soudu, pokud se týkají otázky jazykové. Ze skrovných ukázek viděti, že autorovi šlo především o podání dokladů k thesi o německé vládní a jednací řeči, kterou sobě položil v předmluvě k první své knize. *řk.*

Dr. *G. Kolmer, Parlament und Verfassung in Oesterreich*, I. 1848—1869. Ve Vídni a Lipsku 1902. S. XII a 403.

Pokus podati v stručných obrysech změny a převraty, jež prodělala ústava během prvních čtyř zasedání říšské rady od nastoupení cís. Frant. Jos. Autor není přízniv snahám federalistickým, zvláště českým; mezi řádky proniká tu a tam názor schmerlingovského staroliberalismu. Kabinetu »Rechberg-Goluchowski« přičítá vinu, že svým vládním programmem zahájil boj proti rakouskému jednotnému státu, mluvě o oživení starých stavovských zastupitelstev. Líčení, jež místy omezuje se na prosté uveřejnění dokumentův, adress, zahajovacích oslovení, nebo na úryvky a parafrase parlamentních řečí o jednotlivých otázkách, není vesměs věcně správné. Ku př. výroky státoprávních politiků českých jsou často zkrouceny (p. 55 výrok Dra Riegra o znaku král. českého, p. 93 řeč jeho o koruně sv. Václava proti Giskrovi); líčení českých politických poměrů je pravidelně tendenční (srov p. 252 o pouti do Moskvy, p. 395 o deklarantech a husitech); na str. 241 jako navrhovatel adressy z pros. 1866 je omylem uveden hr. Lev Thun (zpravodaj většiny) m. hrab. Clam-Martinice; rovněž není přesné líčení o spojenství klerikálů s federalisty na str. 69. Vůbec znamená autorovi federalism namnoze zpátečnictví, centralism pak hájení ústavních svobod a zájmu státu. Praví tedy, že říjnový diplom přinesl zkázu starého centralistického a velkoněmeckého Rakouska a stal se šiboletem federalistův, jejichž národnostní a státoprávní snahy byly jím již jednou povzbuzeny (snad by Rakousko přes dosavadní vývoj bez říj. diplomu bylo zůstalo uchráněno bojů národnostních). Ve vážné knize nepěkně působí, když se užívá neslušné řečnické interjekce sněmovní za argument, jako se stalo na str. 88. Kdežto význam říjnového diplomu je odbyt několika všeobecnými frasemi, prosincové ústavě nedostává se ani tolik. Porozumění ideového podkladu národnostního a státoprávního hnutí rakouských národů schází; patrno to v líčení poměrův českých a uherských, kde také postrádáme proniknutí významu staršího státu stavovského a moderní ústavy representativní; státovědecký podklad líčení je vůbec praskrovný. Jinak je pozoruhodno, že autor všímá si všech stránek státního života, jmenovitě finanční situace v různých létech, vzrůstání rozpočtův, organisace správy a vojska, i obecných poměrů hospodářských, avšak opět bez hlubšího zřetele k theorii. Zvýšenou pozornost věnuje poměrům církevním, jsa zabrán myšlénkou, že za bojů národnostních a třídních, když mizí jednotící idea státu, vládní moc utíká se úzkostlivě pod ochranu církve, a myšlénka státní zaniká v idei státního církevnictví .... Jako soustavné uspořádání dokladův ústavního života v Rakousku má kniha svou cenu; avšak theoreticky nepostačuje. *řk.*

Goblet: *La représentation proportionelle en Belgique. Bruxelles & Paris, 1900.* S 169.

Goblet d'Alviella, senátor a univ. prof., referuje o poslední zákonodárné reformě v Belgii, kterouž r. 1899 bylo zavedeno poměrné zastoupení menšin pro volby do obou zákonodárných sborů. Úvodní partie, v nichž je podána kritika principu majority, právnický základ poměrného zastoupení, námitky proti němu i soustava jeho užívání, nepřinášejí mnoho zvláštního; v literatuře německé a anglické psalo se o předmětu hlouběji. Není celkem sporno, že zastoupení voličstva říditi se má danými politickými poměry státu, že základem representace národní je rozdělení na politické strany,

a tyto mají býti v parlamentu zastoupeny dle poměru své početní síly ve sboru voličském. Známy jsou výroky *Mirabeau-ovy*, že sněmy jsou pro národ tím, čím je mapa pro své území a že každý občan má býti voličem nebo zvoleným, zastupujícím neb zastoupeným. Theoretikové poměrného zastoupení *Th. Hare* (»Volba parlamentarních a obecních zástupců« 1859) a po něm *J. S Mill* měli též na snahy belgických stranníků poměrného zastoupení přímý vliv.[1])

Pom. zastoupení může (dle G.) ospravedlniti mechanism parlamentarní vlády, pojišťujíc každé vážné skupině voličů část mandátů dle poměru její početní síly a potlačujíc fikci, že pod vládou většiny zvolení stávají se mandatáry menšiny jakožto většiny. Má zaručiti práva minorit proti přehmatům majority, ale stejně také chrániti práva většiny proti usurpacím minorit. Jakmile výsledek může záviseti od několika hlasův, ať třeba politicky nejvážnějších, ať koupených, přestává svoboda a spravedlnost; život veřejný stává se kolbištěm politikův, jimž účel světí prostředky, vždyť »je tak snadno namluviti lidem činným politicky, že zájem jejich vlasti srovnává se se zájmem jejich strany a zájem jich strany se zájmem jejich osob.« Společenství zájmů může se odvozovati buď z pobytu v téže krajině, buď z totožnosti zaměstnání, buď ze stejného politického přesvědčení; tomu prý pak odpovídají formy buď vlády majoritní nebo zastoupení zájmového a poměrného. Právo býti zastoupenu mají všichni občané, ať tvoří většinu či menšinu sboru voličského. Je tedy pom. zastoupení »substituce politických přesvědčení zájmům místním, jakožto základ voličského seskupení.«

Boj o zastoupení menšin v Belgii trval od r. 1863. První, kdo měl odvahu v parlamentu ukázati na vady majoritní soustavy byl r. 1866 *Smedt de Borman*, který navrhoval spravedlivější zastoupení dle *Harea*. Po druhé objevila se myšlenka pom. zast. v parlamentu r. 1878, když se jednalo o zákonu, jenž by zajistil tajemství hlasovací. R. 1881 byla dle vzoru ženevské společnosti univ. profesory luvaňskými *Hondtem* a *Nyssensem* založena belgická společnost pro pom. zastoupení Hnutí neutuchlo, až došlo k revisi ústavy v demokratickém duchu 1892. Ovšem došlo k ní z jiných příčin, než aby byly odstraněny vady principu majority: census byl již po více než 42 léta určen na minimum 42 fr. (dle čl. 47. ústavy), a počet poslanců dávno nebyl v poměru k počtu obyvatelstva. Voličský sbor sněmoven belgických stal se nejmenším v Evropě, maje na 6 mill. obyvatel celých 136.000 voličův; volební korrupce a úplatnost byla pravidelným zjevem; k tomu pak třeba si představiti všeobecné politické poměry země:[2])

Ústava ze dne 25. února 1831 byla dílem národního shromáždění, které se bylo sestoupilo po prohlášení neodvislosti od Hollandska a stalo se pravidelným a zákonným orgánem národa, za prozatímné vlády regentovy. Ústava z r. 1831, stojíc pod pronikavým vlivem přirozenoprávních směrů francouzských, znamenala vyrovnání mezi duchem dvou stran, katolické a liberální, kteréž od času odhlasování ústavy se střídavým štěstím o nadvládu v zemi se dělily. Takto bohatá země, jejíž ústava z čl. 3. »prohlášení práv lidských« převzala rousseauovskou theorii o suverenitě národa,[3]) země jejíž ústava jako politická charta byla vzorem jiným ústavám evropským, kde dle domácí theorie královská moc je odvozenou a kde nositelem nejvyšší státní moci je belgický parlament, octla se pod dvojí despotickou vládou stran, dle toho, jak měnila se parlamentarní většina. Tak při doplňo-

[1]) Poměrné zastoupení do zákonodárného sboru bylo nejprve zavedeno v Dánsku r. 1855. U nás *Sladkovský* již r. 1875 ve spise »Výklad voleb zástupců dle práva a spravedlnosti« požadoval pom. zast., drže se celkem T. Harea.

[2]) O tom *Vauthier*: Das Staatsrecht des Königr. Belgien (Marquardsen, Hdbch. d. öf. R. 1892, p. 16 sq.) a příslušné partie spisu: *Seignobos*, Histoire politique de l'Europe contemporaine (1814—1896), (Paris 1897).

[3]) O theorii suverenity národa srv. *Esmein*: Éléments de droit const. franç. et comparé. Paris 1889, p. 166 sq.

vacích volbách do komory poslanců zvítězili katolíci v létech 1884, 1888 a 1890, liberálové pak 1886 a 1892. [1])

Pod nátlakem veřejného mínění bylo tudíž při revisi ústavy přijato rozšířené volební právo, vyhlášené zák. ze 7. září 1893. Některým třídám voličů (jako otcům rodin přes 35 let starým, majitelům nemovitosti zemědělské neb stavební, rentiérům, diplomovaným a veř. úředníkům) bylo přiznáno votum pluralitní; a zavedeno vůbec votum obligatorní. (Závazné hlasování, pokud se voličovi nezajistí, že jeho hlas bude míti skutečný účinek, resp. nucení, aby každý volič rozhodl se mezi dvěma kandidáty, jemu stejně nemilými, nebylo arci za vlády principu majoritního odůvodněno.) Při volbách r. 1894 poprvé funkcionovalo »všeobecné« hlas. právo s votem pluralitním, ze 152 mandátů katolická strana obdržela 104, socialisté 28 a liberálové 20. Strana liberální byla všude v minoritě; skládajíc se ze tříd středního měšťanstva, živnostnictva a svobodných zaměstnání, byla na venkově v nevýhodě proti přísně katolickému obyvatelsvu zemědělskému, v okresech průmyslových pak podléhala massám socialisticky organisovaného dělnictva. Liberalní strana měla tedy nejvíce zájmu na zavedení zastoupení poměrného; ale právě u této strany setkávala se reforma s nepřátelstvím. Konečně když r. 1899 došlo ku kompromisu mezi liberály a socialisty a když ministerstvo Vandenpeereboomovo padlo, nová vláda hleděla vyrovnati rozdíly v zastoupení stran zavedením pom. zast. do obou sborů zákonodárných. Za základ vzata soustava prof. university gentské *d'Hondta*, zaručující zástupce určitému počtu hlasův. Při prvých volbách r. 1900 ze 152 míst sněmovny zůstalo katolické pravici 86 míst, 33 připadlo liberálům a 33 socialistům. Theoreticky tyto volby dle G. nejsou správny ani při pom. zast.: Katolíci totiž nabyli většiny 20 hlasů, kdežto 995.056 hl. odevzdaných od jejich stranníků je menšinou úhrnného počtu 2,052 270 hlasů; obdrželi tedy hlasů jen 48 a půl proc. a mají 56 procent míst. Favorisována je opět strana nejčetnější. — S radostí však konstatuje G., že zásada pom. zást přispěla značně k zjemnění mravů politických a zmírnění strannických vášní, ježto většiny jsou odzbrojeny, nemohouce menšinám upříti existence. Volické právo v Belgii je prý ve stadiu přechodném, pokud trvá anomalie, že voličové mají po 1, 2, 3 i 4 hl.; poměrnému zast. prorokuje G. vůbec šťastnou budoucnost, žádá odstranění pluralitního vota a chce všechny anomalie vyrovnati všeob. právem hlasovacím, o tom ovšem úsudku nepodávaje, zdali stát, který přes svá vynikající zařízení obchodní a průmyslová, přes vzornou správu justiční a známou soustavu vězeňskou nedovedl dosud vypleniti ze své sčítací statistiky zarážející procenta analfabetův, dovede zaručiti výkon onoho práva ve prospěchu celku. Politicky konečně prospělo by všeob. hl. právo opět nejčetnější straně, po případě tedy zase katolické pravici.

Když nedávno tiskem proletěly zprávy o revolučním hnutí v Belgii, nebylo dělnictvem poslední reformě příliš lichotivé vysvědčení vydáno. Neodstranila prý převahy tříd majetkově silnějších v parlamentární většině; nenapravila žádné z vad současného parlamentarismu, jež ostatně sotva lze napraviti prostředky zevnějšími, byť to bylo všeob. a rovné hlasovací právo; neuspokojila dělnictva a druhým třídám neprospěla. Hospodářské nerovnosti ovšem nebudou odstraněny zvýšenou účastí mass na právech politických, — tak tentokráte zase nadarmo tekla krev za všeob. hlasovací právo, pokládané od stran socialistických za všemocný lék proti neduhům moderního parlamentarismu a proti převaze středních tříd v representaci národa. Nicméně dlužno hnutí belgickému věnovati širší a hlubší pozornost, jelikož jako již dříve, tak zase je snadně možno, že z hlučných ulic bruselských, naplněných voláním po změně ústavy, přelijou se vlny mezi pracující třídy ostatního kontinentu, docházejíce vítané ozvěny u směru socialistického. *řk.*

[1]) Členové sněmovny poslanců jsou voleni na 4 léta; každá dvě léta polovička členů vystupuje dle řady určené volebním zákonem. Členové senátu, korporace taktéž volené, jsou voleni na 8 let.

Správní právo v časopisech r. 1901.

O reformě řízení správního uvažuje prof. *Pražák* (v. Sborník, I, 52, 369). Zodpovědnosti orgánů správních dotýká se *A. Dock*, Die Haftung des Staates aus rechtswidrigen Handlungen seiner Beamten (Arch. f. öf. R.). — Správního soudnictví týče se několik rozprav. — Verw. Arch. IX. přináší pokračování a dokončení studie *Teznerovy* o německých theoriích správního soudnictví, jež vyšla také zvláště, k níž dle možnosti se vrátíme. — *Keller* pojednává o organisaci správního soudnictví v Sasku (D. Jur. Z.). Instance jsou dvě: v I. rozhodují krajská hejtmanství v kollegialním složení jako správní soudy (kraj. hejtman a dva radové), v II. inst. pak je příslušným k rozhodování o odvoláních a stížnostech výhradně vrch. soudní dvůr správní v Drážďanech, jenž také jako I. a poslední inst. rozhoduje o nově zavedených žalobách odpůrčích, podaných proti nařízením a opatřením správních úřadův, o kterých dosud se rozhodovalo při úřadech II. správní instance definitivně. Zák. o sas. vrch. soud. dvoru správ. soublasí z většiny se zákonem pruským o témž soudu — K 25letému jubileu vrchního správního soudního dvoru v Prusku napsal rada jeho *Schultzenstein* vzpomínkovou úvahu (Verw. Arch. IX). Dne 20. list. 1875, kdy tento soud poprvé se sestoupil, měl 7 členů, kteří rozhodovali bez utvoření senátův, a mimo presidenta jen jeden z nich byl členem stálým; nyní je rozdělen v 7 senátů s 50 stálými členy a má mimo presidenta ještě 6 senátních presidentův. Správní soudnictví je nyní, když byl zřízen správní soudní dvůr pro král. saské, ve většině německých států a pomýšlí prý se již i na zřízení říšského soudu správního. — K 25letému jubileu rakouského nejv. správ. dvoru s. napsal malou úvahu *Jaeger* (Oest. Z. f. Verw.). — V »Czasopismo prawn. i ekon.« Dr. *St. Madejski*, Szkic teoryi o »uznaniu« władz administracyjnych w stosunku do orzecznictwa Trybunału Państwa, pojednává o otázce, již rozebral již r. 1900 ve »Studien zur Rechtsspr. des Reichsger. über die Verletzung der polit. Rechte«; v. Sborník I, 312. — V témže čas. Dr. *Z. Bresiewicz*, O kontraktach administracyjnych, zabývá se v části dosud vyšlé otázkou dosud málo zpracovanou, jež zejména v právu francouzském došla zvláštního propracování. Promluviv nejprvé o přípustnosti kontraktů administračních, probírá otázku, ve kterém oboru správy jest přípustna smlouva, mluví o přenášení práv veřejných, o úmluvách vzhledem k břemenům veřejným (uvěřování daní a jiných veřejných dávek, nájem práva vybírat daně, úmluvy o rozdělení břemene, jež nésti jest více osobám, úmluvy při expropriaci, kommassaci a vyvazení pozemků atd.). — *L. Marie* píše (Rev. d. dr. publ. et d. l. sc. pol.) o rekursu pro překročení úřední moci (excès de pouvoir) správního úřadu, a uvažuje o jeho sporné právní povaze. Rekurs tento, o němž rozhoduje státní rada, totiž předpokládá dle francouzské praxe a nejasných náhledů theorie o pojmu správního soudnictví tolíko tvrzení ohroženého zájmu stěžovatelova; pokud se pouhým zájmům má dostati ochrany, není ani zákonem ani theorií přesně vymezeno. Dle stavu nauky má se ochranaposkytovati obecně toliko subjektivným právům, nikoli pouhým zájmům, o nichž správní úřady rozhodují dle volného uvážení. Pokud má místo řádný rekurs (recours contentieux ordinaire), je ovšem rekurs pro excès vyloučen. — *Schultzenstein* (Verw. Arch.) jedná o žalobách správních, podaných proti opětovaným policejním opatřením dle pruského zákonodárství a judikatury správní. Běží o případy, kdy policie nařizuje totéž, co již jednou byla opatřila, a tu buď opakovaná nařízení policejní mají nastoupiti místo prvých nebo vedle nich; dle toho je různým výsledek správní žaloby. — Kvalifikace orgánů správních dotýká se *Bornhak:* Die Vorbildung der höheren Verwaltungsbeamten in Preussen (Z. f. Socialwiss., h. v. J. Wolf). O témž předmětu jedná v témže roč. Zedlitz-Neukirch. — O organisaci výkonných úřadů vlády ve Spojených Státech se stanoviska administrativního, o jejich funkcích a způsobu, jakým je vykonávají, píše v »Rev. d. dr. pub.

et d. l. sc. pol.« *W. Willoughby*; popisuje zřízení jednotlivých ministerstev a úřadů ve Washingtonu a podává návrhy na odstranění některých vad organisačních.

Vnitřní správy všeobecně dotýká se *Bornhak* (Annal. d. Deut. Reich.) v pojednání o organisaci vnitřní správy na základě srovnavací pravovědy (srovnává správu německou, franc., angl. a Spoj. Států) Probírá pojem a úlohy správy vůbec a jedná o poměru správního práva k právu státnímu. Právo správní tvoří jemu druhou stránku práva státního: první stránkou je právo ústavní. Právo správní obsahuje ony normy, dle nichž ústavní faktorové svými orgány moc státní naproti poddaným svým dávají vykonávati; orgánové tito odvozují své oprávnění z ústavního faktora státní moci a nemají vlastní ústavní existence. V monarchickém státu, jehož státní osobnost se stělesňuje v osobě vládcově, je oním ústavním faktorem, z něhož se právo ku správě odvozuje, monarchický vladař. Samočinnost tohoto faktora je — vládou, jednání prostřednictvím jiných — správou. Vnitřní správa zabírá veškeru státní činnost, která není přidělena historicky ustavenému zvláštnímu odboru správy (justice, zahran. zál., voj.) Právo k organisaci vnitřní správy je oprávnění, ustanoviti sestavení a příslušnost úřadův. Konečně mluví o vlivu práva rozpočtového na právo k organisaci. (Čl. není ukončen.) — Co do jednotlivých oborů státní správy, dotýká se správy vojenské čl. *Jos. Ullmanna* o rozpočtech rakouské branné moci pro rok 1900 se stanoviska rozpočtově-technického a statistického (Z. f. Volksw., Social. u. Ver.). — Co do správy justiční zabývá se veřejnoprávní povahou nového německého práva poručenského *Glaessing* (Arch. f. öf. R.) konstatuje, že právo poručenské dle obč. zák. něm. a dle říšských i zemských dodatkův obsahuje právo veřejné. — Justiční správy týká se též článek v »Rev. du dr. publ et d. la sc. pol.« o vzniku a vývoji státního zastupitelství (ministère public) v Anglii a Francii, a o nynějším jeho postavení k soudu. — Z práva policejního v širš. sm. a to především v oboru evidence obyvatelstva, zabývají se praxí úřadův obecních: Poznámky obecního starosty ke sčítání lidu od *Buchmüllera*; čl. *Mayrhoferův:* O výsledcích posledního sčítání lidu a *Glosovy* poznámky ku sčítání lidu (Oest. Z. f. Verw.). — Czasopismo praw. i ek.: *Czerkawski*: Wysokość ludności miejskiej w Austryi. — *Buzek* píše o problému vystěhovalectví (Z f. Volksw. Soc. u. Verw.). Sestavena tu statistika vystěhovalectví z Rakouska za posledních 50 let; jako počáteční doba velikého a stálého vystěhovalectví z naší říše do Ameriky udává se válečný rok 1866. Nejvíce vystěhovalců bylo z Čech: vystěhovalectví bylo specificky českým problémem. Nejdůležitějším jeho znakem bylo v létech 50—70tých, že vystěhovalectví, pokud se objevovalo jako hnutí massy, bylo vystěhováním se rodin, tedy trvalým přesídlením do cizí země. V létech 80tých stává se vystěhovalectví v Rakousku zjevem pravidelným. v létech 90tých pak za špatných poměrů výdělkových ztráta duší vystěhováním byla již přes půl millionu. Autor zabývá se poměry vystěhovaleckými v nové vlasti a zejména podává statistiku Čechů ve Spoj. Státech žijících dle zpráv gen. konsulátu. Přiznává, že se Němci mnohem snáze amalgamují s anglicky mluvícím obyvatelstvem, než Čechové. V dnešní době je nejvíce vystěhovalců z Haliče, mezi nimiž židé tvoří slušné procento. Na konec navrhuje zvláště některé zákonodárné opravy a jedná o politice vystěhovalecké. — Opatření zdravotní správy týče se čl. *Glaserův:* Falšování potravin a správa (D. Zeit.) — Ve příčině všeobecné agendy policie bezpečnostní podává *Fairlie* (Polit. Sc. Quarterly) úvahu o vzniku, vývoji a nynějším stavu americké i kontinentální policie v užš. sm., jakožto zřízení na udržení pořádku, k praevenci, zabránění a vypátrání trestných činův. Policii v širš. sm. vymezuje dle amerických pojmů v ten rozum, že policejní moc států amerických vztahuje se na všechny záležitosti, které jakkoli dotýkají se veřejného řádu, mravního a fysického blaha společenstva. — Policejní ředitel *Gerland* uveřejňuje článek o veřejných vyhláškách (plakátech) se stanoviska policejního dle práva pruského; zajímava jsou některá historická data. (Verw. Arch.)

— K policii mravnostní vztahuje se čl. *Opetův* (D. Jur. Z.) o mezích divadelní censury; nežádá odstranění divadelní censury jako právního ústavu, nýbrž navrhuje odstranění oněch možností zákazu, které nalézají odůvodnění v látce umělecké nebo v policejně mravních úvahách. — Z oboru správy kultu a vyučování v. čl. *Mayrhoferův* o počtu žáků jako základu nařízení na rozšíření školy (Oest. Z. f. Verw.). — *Doemming* jedná o právním postavení patronovu v oboru platnosti všeob. Landrechtu se stanoviska katolického i protestantského (Verw. Arch. roč. X.). — *Caro:* Dodatek do funduszu religijnego (Czasop. praw. i ek.). — Prof. Dr. *Roschmann-Hörburg* z Černovic uvažuje o návrhu na opravu právnických a státovědeckých studií v Rakousku (Z. f. Volksw., Sociapol. u. Verw.).

Ze správy národohospodářské, pokud se týká vlivu stát. správy na činnost hospodářskou: čl. inž. *Mazáče* o vodních družstvech průmyslových (Z. f. Oest. Verw.). Tamtéž z lesního hospodářství čl. *Stradnerův* o lesním zákonodárství na rakouském pobřeží kolem moře adriatického; zajímavy jsou historické udaje o lesních předpisech od 16. st. Dále čl. *Caspaarův* o poměru hornictví k pozemkovému vlastnictví, pokud se týká vyvlastnění a náhrady škody. — Grünhutův »Zeit. f. d. Priv. u. öf. R.« má jedinou studii z práva správního, *Králův* článek o honebním právu s hlediska právnického a hospodářského; sestaveny jsou tu též honební předpisy od Obn. Z. Z. — Od téhož autora je článek o lesním pychu a lesní krádeži v Oest. Z. f. Verw. — *Mayer*, Eisenbahn- und Wegerecht, jedná o poměru mezi železnicemi a veřejnými cestami, a probírá též nároky korporací samosprávných (obcí, okresů), jde-li o jejich veřejné cesty (Arch. f. öf. R.) — Využitkování vody na mysli má čl. *Oelweinův* o hospodářské ceně vodních cest (Z. f. Volksw., Soc. u. Verw.) s výpočty dle francouzské a německé statistiky o dopravě zboží. Uvažuje též o rak. předloze průplavové. — Právo živnostenské nalezlo řadu pěstovatelův: O pojmu živnostenských provozováren pojednává článek *Žaludův* v »Sam. Obz.« — O pojmu živnosti jedná čl. *Broschův* (Oest. Z. f. Verw.). Dle rak. práva dochází k této definici: Živnost je dovolené a samostatné zaměstnávání se výrobou statkův, provozováním obchodů nebo prováděním služeb a prací, pokud zaměstnávání toto podniká se s úmyslem výdělečným a s úmyslem trvalého vykonávání, pokud dále je provozováno za účasti na hospodářském spojení (Verkehr) a není vyňato z ustanovení živn. řádu. — V témž čas. od téhož autora čl. o hranicích mezi zemědělským hospodářstvím a živností. — O osobní koncessi živnostenské a právu dědickém dle říšského něm. živn. řádu jedná *Schultzenstein* (Verw. Arch. roč. X) — *Seidel:* Gewerbeaufsicht und Gewerbeförderung in übersichtlicher Darstellung (Z. f. d. Ges. Stswiss.) — V oboru správy obchodní: čl. *Lippertův* o rozvoji terstských skladišť (Z. f. Volksw., Soc. u. Verw.) s příspěvky k vývoji rak. obchodního loďstva a obchodu zámořského, a se srovnáním přístavu tertského s největšími přístavy evropskými. Týž referuje o rozvoji rakouského obchodního námořnictva. Dále je tu uveřejněn návrh zákona, kterým se vyhlašuje řád námořníků pro rakouské obchodní námořnictvo, tak jak byl usnesen v komissi panské sněmovny. — Obchodů splátkových a opravy § 59 živn. ř. týká se čl. *Žižkův* v Oest. Z. f. Verw. — Chekovním zařízením při rak. pošt. spořitelnách zabývá se *Leth* (Z. f. Volksw., Soc. u. Verw.). — Z oboru chudinské správy čl. *Lassotův*: O zaopatrzeniu ubogich (Przegląd prawa i adm.). — V oboru socialní správy *Frankenberg*, Rente und Armenunterstützung (Arch. f. öf. R.), uvažuje o tom, jaký vliv mají německé zákony o pojišťování starobním a invalidním na dosavadní správu chudinskou, zvláště za jakých podmínek vzchází svazům chudinským nárok na náhradu podpor chudinských, vyplacených osobám, požívajícím starobní či invalidní aneb úrazové renty, a jak se nárok ten přivádí k platnosti. — O účincích zkrácení doby pracovní článek v Oest. Z. f. Verw.; tamtéž *Caspaar* jedná o předloze zákona o pensijním pojištění soukromých zřízenců. — Šekč. chef *Schwartzenau* podává některé návrhy na změnu rak. zákonodárství o dělnických bytech (Z. f. Volksw., Soc. u. Verw.). — Tamtéž v čl.

o životním pojišťování podává *Stefan* světovou statistiku v tomto oboru. — *Hahn:* Das versicherungsrechtliche Beschäftigungsverhältniss und seine Träger (Verw. Arch.). *řk.*

Politické hospodářství.

Z obchodní politiky. Ref. *Jar. E. Salaba.*

Beiträge zur neuesten Handelspolitik Österreichs. (Schriften des Vereins für Sozialpolitik XCIII. Lipsko, Duncker & Humblot 1901, str. VIII. a 314.) Neobyčejně zajímavá tato kniha jest sborníkem desíti prací, jehož redakci provedl prof. *E. v. Philippovich.* Ph. sám napsal pouze předmluvu, v níž upozorňuje, že o rakouské obchodní politice lze mluviti jen v obmezeném smyslu. Na venek vystupuje totiž rakouskouherská říše jako celek, který však nemá žádného politického střediska pro zastupování zájmů obou polovin říše ani jednotného veřejného mínění; spíše dělá se samostatná tržební politika v Rakousku a samostatná v Uhrách, čímž přirozeně trpí všechny akce velkého slohu. Jinou zvláštností jest náš poměr k Německu. Rakousko jest jen málo zapředeno ve světový obchod, jeho obchodně-politické zájmy — nehledíme-li k Uhrám — jsou především určovány styky s Německem, které na př. r. 1899 převzalo ze všeho rak.-uherského vývozu 78·9% a obstaralo ze všeho přívozu 72·2%; tím opodstatňují se theoretické úvahy, do jaké míry bylo by užší tržebněpolitické přilnutí k Německu možno a pro národohospodářský vývoj Rakouska užitečno. Konečně jde o země balkánské; naše obchodně-politické styky s nimi jsou rozhodně schopny vývoje a zasluhují největší pozornosti vlády, kapitalistů a průmyslníků. — Sborník obsahuje tato pojednání:

Dr. *Alex. v. Matlekovits*, státní sekretář m. s.: *Die handelspolitischen Interessen Ungarns.* (Str. 1—60) Autor podává především historický přehled vlivu Uher na celní politiku rakouskouherskou od r. 1867, líče podrobně, jak Uhry dovedly vlivu toho vždy energicky k hájení svých zájmů využiti a vykořistiti: dále zabývá se snahami agrárníků uherských a jejich programem z r. 1895, jenž prohlásil tarifní smlouvy z r. 1891 za škodlivé zvláště pro zemědělce, žádal proto napříště smlouvy jen krátkodobé bez doložky největších výhod, za to však s minimálními cly pro nejdůležitější zemědělské a průmyslové výrobky, dále volal po energické ochraně domácí výroby a povznesení domácí spotřeby, a navrhoval konečně pro případ, že by nebylo lze dohodnouti se s Rakouskem nejdéle do r. 1902 o příslušném celním tarifu, zajišťujícím uherskému zemědělství větší ochranu, zrušení celního a obchodního svazku s Rakouskem od r. 1907 a samostatné upravení mezinárodních obchodních styků. Ostatní jest vlastně polemikou proti těmto agrárnickým náhledům. M. především dokazuje, opíraje se o statistiku jak říšskou, tak specielně uherskou, že obchodní smlouvy naopak přinesly uherskému obchodu ve hlavních vývozních předmětech — obilí, mouce a dobytku — značný prospěch; pokud se tu a tam setkáváme s úbytkem vývozu, zavinily to příčiny, jež nemají s obchodními smlouvami nic společného (na př. u dobytka skopového ztráta pařížského trhu od r. 1897, čehož franc. vláda docílila na prospěch přívozu skopců z Alžíru těžkými veterinárněpolicejními překážkami; u dobytka vepřového vypukl r. 1895 mor; rostoucí pasivita tržby vinné, až do r. 1891 silně aktivní, způsobena tím, že po vypuknutí celní války francouzsko-italské zakázán přívoz italských vín do Francie, a tu nezbylo Italii než zaplaviti jimi naši říši atd.). Situace jest ovšem dnes změněna. Domnívali-li se mnozí agrárníci, že uzavřením obch. smluv vrátí se léta sedmdesátá, kdy ještě Uhry byly obilní komorou Západu, musili se sklamati. Dnes nejdůležitějším konsumentem Uher je Předlitavsko, i bude ochrana proti přívozu cizího obilí a zabezpečení předlitavské spotřeby Uhrám zvýšením obilních cel mnohem důležitější než sleva cel cizozemských. Při tom dotýká se

M. i myšlénky unie s Německem. Sjednocení tak úplné, jaké dnes představuje říše německá sama, není ovšem možné pro různost daňových a monopolních poměrů; ale mírnější celněpolitické sblížení dalo by se rozhodně při dobré vůli provésti. Uhrám by jen prospělo: zemědělství by získalo a průmysl uherský, který dnes musí následkem společného rak.-uherského celního území tak jako tak snášeti bezcelnou okupaci uherského trhu nejsilnějším konkurentem, nemůže již býti více poškozen. Konec pojednání věnuje M. příští tržební politice naší říše se stanoviska Uher. Především zodpovídává si otázku, zda jest další trvání společného celního obvodu hospodářsky odůvodněno či zda by měly Uhry provozovati samostatnou obchodní a celní politiku. Není sice pochyby, že by samostatné celní území uherské mělo své výhody (možnost úpravy cel jako finančního zdroje a tím stoupnutí státních příjmů, vývoj průmyslu, chráněného před rakouskou soutěží, odstranění cel, prospívajících dnes jen rak. průmyslu a pod.). Ale tyto kombinace mohly by se ukázati zcela ilusorními, jelikož následky tak radikální změny odvěkých poměrů nelze nikdy určitě předvídati. Za to jest tu mnoho stinných stránek vnitřních (hospodářský život jak uherský, tak rakouský nesnesl by dnes tohoto otřesu; latentní krise agrární, politické zmatky rakouské a j. nedovolují tohoto experimentu) i vnějších (zámořská soutěž, stálé zlevňování námořské dopravy, politika uzavírání se u států středoevropských, nepřátelská železniční politika německá stěžují vývoz zemědělských výrobků uherských a nutí Uhry hledati bezpečné odbytiště ve společném území rakousko-uherském, jež při stálém vzrůstu obyvatelstva slibuje i stálé zvyšování odbytu). Proto jest M. pro společné celní území, — ovšem jen za těch podmínek, že jednak bude Uhrám zajištěn skutečně volný obchod v Předlitavsku, a odpadne tudíž všechno týrání, jemuž jest vydán buď z veterinárních záminek obchod s dobytkem neb z důvodů konkurenčních v jednotlivých zemích neb městech obchod s moukou, otrubami a j., jednak že bude prováděna taková říšská celní politika, která by nechránila pouze zájmů rakouských, nýbrž poskytovala stejné výhody i uherskému zemědělství. Pokud jde o příští obchodní smlouvy, bude záležeti Uhrám vzhledem k uherskému zemědělství a lesnictví hlavně na smlouvách se státy západními (s Německem, Belgií, Nizozemím, Francií, Anglií, Švýcarskem a Italií); uherský průmysl jest sice dosud nepatrně vyvinut, ale přece jen má uherské mlynářství, sladovnictví, lihovarství, cukrovarnictví, železářský a kovový průmysl, košíkářství, kartáčnictví, sedlářství, kožešnictví a koželužství značný zájem na zabezpečení cizích trhů, i půjde o to uzavříti smlouvy s největším možným počtem států; smlouvy musejí konečně býti dlouhodobé, zásada největších výhod, jejíž odstranění mohly by si dovoliti jen obrovské komplexy státní, jest vzhledem k rozměrům států středoevropských, pokud není středoevropské unie, nutností. Při smlouvě s Německem spočívá zájem Uher specielně ve slevách pro obilí, mouku, slad, dříví a jiné zemědělské výrobky a pro dobytek. Za tyto výhody mohou býti celkem — i při nejúplnějším obhájení zájmů rakouského průmyslu — sníženy, resp. stanoveny sazby dnešního autonomního tarifu až k hranici německých celních sazeb. Kdyby se ovšem Německo vrátilo k autonomní politice, nezbývalo by naší říši než buď dáti se znovu cestou autonomní politiky, o niž jsme se již v letech 1876-1891 k svému neprospěchu pokusili, nebo přerušiti beztoho již seslabené hospodářské styky s Německem úplně a hledati nová spojení v západních zemích a pokusiti se o zlomení moci Německa ve východních státech. M. ovšem doufá, že politický trojspolek osvědčí se i na poli hospodářském.

Dr. *Jos. Grunzel*, prof. při c. k. konsulární akad. ve Vídni: *Die handelspolitischen Beziehungen Deutschlands und Österreich-Ungarns.* (Str. 61-102.) Autor zabývá se tu obšírně otázkou užšího tržebněpolitického sblížení říše naší s Německem, která arciť dnes tendencemi nového celního tarifu německého pozbyla prozatím vší aktuality. Po historickém přehledu našich tržebněpolitických styků s Německem od let třicátých a rozmanitých snah o unii středoevropskou neb aspoň německorakouskou (Molinari, Matlekovits

a j.) uvědomuje si G. především velké překážky takovéto jednoty: nestejnost spotřebních daní, různost cel finančních, obtíž s nalezením klíče pro rozdělování celních příjmů, různost měny, hrozící převrat vnitřních výrobních poměrů a j., k politickým překážkám ani nehledě. Proto navrhuje G. jakýsi střed mezi úplnou celní unií a prostou obchodní smlouvou: »celní a obchodní spolek«, při němž by si každý stát ponechal úplnou politickou a hospodářskou samostatnost, smluvila by se však stejnost celního schematu a celního řízení, sdělal by se smluvní tarif za účelem největšího ulehčení vzájemného obchodu, sjednal by se společný postup při uzavírání obch. smluv s jinými státy, pronikavější úmluvy na poli železničního tarifnictví atd. (Viz i můj článek »Náš obchodněpolitický poměr k Německu«, Obchodní listy roč. IV. č. 8—11, Praha 1901).

Dr. *Karel Grünberg*, prof. nár. hosp. na univ. vídeňské: *Die handelspolitischen Beziehungen Österreich-Ungarns zu Rumänien, Serbien und Bulgarien.* (Str. 103—148.) Zeměpisná poloha a vodní dráha dunajská odkazovaly ode dávna zahraniční tržbu naší říše na blízký Východ jako přirozené odbytiště. Již v 18., tím více pak v 19. stol. dovolávali se mnozí prozíraví rakouští st.tníci energických a systematických opatření, ale téměř marně. Stavba sítě silniční a odstraňování překážek plavby na Dunaji prováděno pomalu a pozdě, kdy již soutěž mořeplaveckých národů nás předstihla. Finanční potíže, často však i krátkozraká spořivost a zakořenělá liknavost byly vinny těmito průtahy. K tomu sluší přičísti okolnosti vnitřní a zahraniční politiky a národnostněpolitické vlivy u nás a ve státech balkánských, rozpor hospod. zájmů předlitavských a uherských, nedostatky konsulární služby, především pak nedostatek pohyblivosti a čilosti oproti cizí soutěži u našeho průmyslnictva a obchodnictva a nepřizpůsobování se podmínkám, soutěží vytvořeným, — a tím vypočteni jsou všichni činitelé, působící neblaze na naše obchodněpolitické styky se zeměmi balkánskými. G. vyličuje po té u každého z uvedených tří států historický vývoj našich styků s ním a dnešní stav vývozu a přívozu. V Rumunsku nejnebezpečnějším konkurentem jest Německo, které využitkovalo naší celní války s Rumunskem a dobytou posici stále rozšiřuje; i Anglii vytlačilo z prvého místa co do přívozu textilního zboží: také v přívozu strojů a kovového zboží má dnes prvé místo. Dalším soupeřem jest Anglie; také podíl Italie na přívozu rumunském značně se zmáhá. Německo děkuje úspěchy své především velké pozornosti, s níž každý jednotlivec z interesovaných kruhů sleduje zjevy tržní, přesné znalosti tržních poměrů následkem častých cest výborných cestujících po odbytišti, přizpůsobování se přáním a vkusu zákaznictva, zdokonalené obchodní technice: — proměníme-li všechny tyto momenty v pravý opak, máme soubor vad našeho vývozu, hubících netoliko náš vývoz do Rumunska, ale i do Bulharska a Srbska. V Bulharsku postupuje vítězně soutěž německá, italská, belgická a francouzská, v Srbsku anglická, německá, francouzská a v poslední době i italská. Vzhledem k tomu, že na Balkán vyvážíme hlavně průmyslové výrobky (r. 1898 bylo jich z hodnoty celého vývozu 85·13%), jest udržení a sesílení tohoto odbytiště přímo životní otázkou leckterých odvětví průmyslových, a význam ten poroste s dalším vývojem Rakouska ve stát průmyslový. Jest proto potřebí především u vývozců našich zvýšení podnikavosti, energie a solidnosti k opětnému dobytí ztracených posic a k rozšíření posic zachovaných neb dobytých. se strany státu pak vzhledem k menší kapitálové síle a nepříznivějším dopravním poměrům oproti cizí soutěži úsilí o revisi obchodních smluv a docílení diferenčních výhod pro náš vývoz. Jak ovšem se podaří uvésti tyto zájmy v soulad se zemědělskými zájmy Uher, které volají naopak po trvalém uzavření hranic proti Balkánu za účelem zamezení přívozu živého dobytka a které v naší zahraniční politice mají hlas tak rozhodující, těžko říci. Ale každé zanedbání této životní otázky rakouského průmyslu se těžce vymstí.

Dr. *K. Allesina von Schweitzer: Die handelspolitischen Interessen der österreichischen Landwirtschaft.* (Str. 149—176.) Pojednání toto, opatřené hojně statistikou, vyniká tím, že na agrárníka jest neobyčejně mírné a věcné.

Sch. dovozuje, že se za trvání obchodních smluv rakouskouherský vývoz a přívoz zemědělských a lesních výrobků v celku jak co do hodnoty, tak co do směru málo změnil. Vývoz jde z největší části na západ, kdež se ovšem odbytiště zúžilo; přívoz jde hlavně z východu a jihovýchodu, při čemž podíl Ruska zdá se růsti; Spoj. Státy zatím jen nesměle zaklepaly na naše brány. Vývoz (až na cukr a vejce) trpí nedostatkem přirozených vodních drah (umělých dosud není) a drahotou železniční dopravy; vady tyto ovšem na druhé straně byly — aspoň až dosud — účinnou hrází proti zámořské soutěži, proti Rusku a balkánským státům tím více, že i v těchto zemích musí se díti doprava po souši a za vysokých sazeb. U jednotlivých předmětů objevila se však značná posunutí jak co do hodnoty, tak co do jednotlivých zemí původu a určení; tato však jen z části lze pojímati za bezprostřední následky obchodních smluv, z největší části jsou to následky světové konjunktury a z nepatrné části (u vína révokaz) i změněných výrobních poměrů. Zemědělství nemůže se právě, zvláště na kontinentě, buď vůbec neb aspoň ne tak rychle přizpůsobovati poměrům světového trhu jako průmysl. Veškery jeho výrobky a mnohé z jeho výrobních prostředků jsou organické povahy, a proto nelze jejich vlastnosti obratem ruky měniti aniž jejich produktivitu do nekonečna stupňovati. Přičteme-li k tomu úzkou souvislost výrobních odvětví (na př pěstování krmiva, ano i obilí k vůli slámě a chov dobytka, pěstování cukrovky a ječmene atd.), z nichž jen za neobyčejně příznivých a místně řídkých poměrů lze některé pro špatnou výnosnost úplně opominouti, obtíže půdy, podnebí a vodstva, odliv pracovních sil a kapitálů do měst a soutěž úrodnějších neb levněji vyrábějících zemí, máme souhrn příčin, které rakouskouherské zemědělství přivádějí na kraj záhuby. Má-li se mu pomoci, nesmí se myšlenka ochranných cel tak bezpodmínečně zavrhovati, jako se dnes všeobecně i s vědecké strany děje. Tak rádo se mluví zvláště o zdražování chleba dělnictvu a chudině, jako by se jim stejně na př. ochrannými cly na tkaniny nezdražoval oděv, cly na petrolej světlo a cly na železo a stroje nezbytné nástroje. Namnoze arciť bylo by lze obejíti se bez těchto státních opatření, jelikož se do jisté míry navzájem ruší. Ale když již jednou mají býti téměř veškerá výrobní odvětví chráněna, musí se poskytnouti ochrana i zemědělství, ovšem po bedlivém rozvážení, co se má chrániti; uvalí-li se clo šmahem na vše a zdraží-li se vše, nemá z toho na konec nikdo nic, jen fiskus získá. Proto na př. nutno zameziti všeliké zdražení krmiva; také vývozní clo na dříví jest nepřípustno. Na konec přimlouvá se Schw. za užší přilnutí k Německu, jehož nízké tržní ceny stlačují dnes naše ceny, a za středoevropskou unii s vysokými cly proti zámořské soutěži; proti Rusku a Balkánu, jejichž výrobnost není tak obrovská a jimž vadí i drahá doprava pozemní, stačila by jen prostřední ochrana.

Dr. *Ernst von Stein*, c. k. komerční rada: *Zur Frage einer Zollunion mit Deutschland vom Standpunkte der österreichischen Textilindustrien.* (Str. 178—198.) I toto pojednání, ač opět nečasové, jest v některých partiích velmi zajímavé (na př. hned úvodní výklady o skutečnosti, že dopravní sazby působí uvnitř celního obvodu jako cla vzdálenostní). Náš textilní průmysl jest úžasně pasivní (r. 1900 přívoz 245·5 mil. zl., vývoz 110 mil. zl.); jedinou výjimkou jest plátenictví (len a plátno bez oděvu a prádla r. 1900 přívoz 14·4 mil. zl., vývoz 18·4 mil. zl.). Hlavní úsilí musí směřovati k povznesení vývozu, zvláště co do cennějších výrobků. Odbytištěm může však býti již jen zámoří. A poněvadž Německo dnes nám opatřuje nejlepší námořní dopravu, poněvadž hlavní průmyslový okres rakouský (sev. Čechy) leží při německé hranici a v oblasti německé vodní dopravy, vítalo by plátenictví, tato jediná pravého vývozu schopná větev textilní, s nadšením celní unii s Německem, kdežto ostatní větve textilní jsou jejími nepřátely. St. představuje si spojení to jako »průmyslově-skupinovou celní unii«: vzájemná celní svoboda, jíž požívají spracované suroviny jistých průmyslů (na př. len), rozšířila by se u určitých průmyslových skupin až k celní svobodě jejich polotovarů neb i celotovarů a přepychových výrobků.

Jul. Reich, c. k. kom. r.: *Die handelspolitischen Interessen der österreichischen Glasindustrie.* (Str. 199—212.) Doby, kdy mohl Karel ze Zinzendorfu říci v rak. státní radě: »Čeští obchodníci se sklem obchodují v celém světě a nikdy nenaříkají« již dávno minuly; 19. století provedlo převrat ve sklářské technice a postavilo výrobu na nový základ. Ve výrobě dutého skla ovládl písek, jejž nutno dovážeti z Německa, při hromadných předmětech zavládla továrnicky vyrobená soda, jež je v cizině mnohom lacinější než u nás, zavedením plynového topení počalo užívání uhlí, jež má cizina v lepší jakosti a levněji k disposici, dopravní prostředky, v nichž Rakousko zůstalo pozadu, nabyly rozhodujícího významu; k tomu přistoupila ochranářská politika zvláště v Americe a Rusku, ale i ve Španělsku a jinde, dále následkem všeobecné renaissance Colbertismu vznik domácích sklářských průmyslů téměř ve všech státech, po příp. i pomocí rak. dělníků (jako v Italii, Rumusku, Srbsku, Řecku, Turecku atd.). Přes to dík dědičné téměř dovednosti našeho dělnictva a obchodnické čilosti našich rafinérů a vývozců udrželo si sklářství přední místo v rak. vývozu. Výroba representuje dnes (i s jabloneckou výrobou drobného zboží, jež zaujímá odlišné postavení, jsouc světovým průmyslem par excellence a v mnohých předmětech úplně bez soutěže, takže jí vůbec žádné ochrany netřeba) asi 100 mil. K ročně (z toho Uhry 8—10 mil.), z nichž za 60 mil. K se vyváží; dělníků zaměstnáno kolem 50.000. Ráz vývozu se ovšem změnil: někdejší chlouba českého sklářství, broušené, ryté, čisté sklo, ustoupilo do pozadí a vlastním předmětem našeho světového obchodu stalo se barevné, zlacené, malované neb jinak zdobené sklo. R. probírá pak jednotlivě evropské i jiné státy, vyličuje stav našeho vývozu do nich a dochází k těmto obchodněpolitickým požadavkům: přívoz surovin a pomocných látek z ciziny nesmí býti vysokými cly zdražován; ona odvětví, u nichž náklad materiálový jest rozhodujícím činitelem, buďtež chráněna aspoň dosavadní měrou, poněvadž přívoz ciziho skla vzrůstá; nejdůležitější věcí jest ovšem úprava obchodních styků s cizinou obchodními smlouvami: u Německa, Italie, Belgie a Švýcarska nesmí dojíti k zhoršení dnešního stavu, u Francie a Španělska bylo by žádoucím zlepšení cel, velkou důležitost má zachování dosavadní bezcelnosti u Velké Britanie a její osad, na Rumunsku, Srbsku a Bulharsku má větší zájem uherský průmysl, u Egypta stačí též dosavadní stav, ve změnu ruské celní politiky nelze bohužel doufati, Spoj. Státy konečně, kdyby zanechaly svého tuhého ochranářství (60% clo jest při tamní láci surovin a topiva a při nevysoké mzdě naprosto neodůvodněné), mohly by býti daleko vděčnějším polem vývozu; konečně je třeba řádné domácí průmyslové politiky, zbudování levných vodních drah, jež dnes německému a belgickému továrníkovi umožňují 3 až 10kráte levnější dopravu k moři než u nás, a stejná vládní péče o sklářský průmysl jako jeví vláda uherská, zejm. postavení rak. sazeb na materiál a hotové sklo na roveň uherským. Tragika rakouského průmyslu spočívá arciť v tom, že obchodněpolitické zájmy jsou vždy v nebezpečí, že budou ubity zájmy finančněpolitickými.

J. S. Die Stellung der Holzbranche zu den Holzzöllen. (Str. 213—226.) R. 1899 přivezeno do naší říše dříví za 3·46 mil. zl., vyvezeno za 115·61 mil. zl., výrobků dřev. průmyslu přivezeno za 3·09 mil. zl., vyvezeno za 25·7 mil. zl. Tyto číslice dokazují nejlépe eminentní hospodářský význam dřevařského odvětví a opravňují přání, by co do cel vyšlo se mu co nejvíce vstříc. Situace celková jest tato: Dřevařská výroba nechce překážek vývozu a usiluje pouze o snížení cel v cizině. Z dřevařského průmyslu pilaři žádají snížení cel cizích na řezané dříví (dnešní nepoměr osvětlí číslice: od nás přivezeno do Německa 151.000 vagonů kulatého a pouze 42.000 řezaného dříví, kdežto ze Švédska přivezeno do Německa 5.000 kulatého a 52.000 vag. řezaného dříví), poněvadž z každého krychl. metru řez. dříví zůstane v zemi nejméně 6 K na odměně za práci a řezání; dnes z vagonu kulatého dříví platí se v Německu cla 20 marek, z vagonu řezaného dříví 80 M., poněvadž však ze 100 vag. kulatého dříví vyrobí se průměrně 55 vag. řezaného, mělo by clo na řezané dříví místo 80 činiti pouze kolem 36 marek; v případě nesnížení

žádá se zamezení vývozu surového dříví. Podobné stanovisko zaujímají i mlýny na dřevovinu a továrny na buničinu. Ostatní obory dřevařského průmyslu a živností žádají snížení cizích cel na spracované dříví a průmyslové výrobky a zamezení vývozu dříví všeho druhu, aby si mohli potřebný materiál levněji opatřiti. Autor činí na konec tento kompromissní návrh: při jednání o obch. smlouvu s Německem, jež jest pro nás nejdůležitějším vývozním obvodem, budiž usilováno o snížení cla na řezané dříví s čtyřnásobného obnosu na trojnásobný obnos cla, placeného z dříví kulatého, čímž zamezí se aspoň zhoršení poměru mezi vývozem surového a řezaného dříví a zároveň upraví věc tak, že ji každá strana i cizina může přijati.

Jul. von Bük, tajemník rak. jednoty pro hliněný průmysl ve Vídni: *Einige Bemerkungen über die handelspolitischen Interessen der österreichischen Thonindustrie.* (Str. 227—236.) Vylíčiv stručně historický vývoj i dnešní stav keramického průmyslu v Rakousku a zejm. v Čechách, praví autor, že průmysl tento dostoupil velké technické výše a domohl se i neodvislosti vůči cizí výrobě Obchodněpolitické poměry jsou příznivy; bilance jest aktivní, vykazujíc značné plus vývozu. Některé závady může odstraniti jen nový, dnešním technickým vědám odpovídající stavební zákon, jímž by naše konservativní, šablonovité stavitelství přivedeno bylo k mnohému lepšímu stavebnímu materiálu (terrakota, majolika), na němž dnes v Německu, Francii a Anglii vydělává keramický průmysl miliony. Specielní požadavky autorovy jsou tyto: v cihlářství bude nutno odstraniti celní svobodu italskou, jež ničí výrobu cihel v Přímoří; ohnivzdorné hliněné zboží, zvlášť v Čechách vyráběné, nepotřebuje dík vynikajícím vlastnostem naší hlíny ochrany, i bylo by lépe, kdyby se u nás i v Německu clo na toto zboží vzájemně zrušilo; stavební kameninová výroba vyžaduje zvýšení dosavadního cla na ochranu domácí výroby, což platí i o dlažebném kamenu, chodníkových a mosaikových plotnách a zdobených nástěnných dlaždicích; hlavní vývozní předmět, porculán, soutěžící na světovém trhu s Německem a Francií (nyní i Spoj. Státy pospíchají se zakládáním továren na porculán), potřeboval by též vyššího cla na ochranu domácí výroby, jelikož statistika vykazuje dosti značný, ničím neodůvodněný přívoz. Konečně třeba odstraniti různé vady rakouských i německých celních úřadů, spočívající v povrchní klasifikaci hliněného zboží v starém tarifu, nemající žádného technologického podkladu, a zavésti dopravní sazby, odpovídající poměrům váhy a ceně zboží.

Dvor. rada prof. Dr. *Gust. Marchet: Internationale Veterinärkonventionen.* (Str. 237—282.) Vylíčiv podrobně dnešní stav ustanovení o pohraničním obchodě s jednotlivými staty, speciálních ustanovení a ujednání o dobytčím moru, přechází autor ku kritice. Zásadně každá úmluva veterinární znamená podstatný pokrok oproti bezesmluvnému stavu, i nutno podporovati všemožně uzavírání jich. Dnešní úmluvy nesplnily však naděje v ně kladené; nedocílily žádoucí stability obchodu s dobytkem (M. dokazuje to pomocí 20 statistických tabulek), spíše zneužíváno jich k zamezení nepříjemné soutěže. Vina spočívá v tom, že úmluvy bývají příliš neurčité a usnadňují všeliké zneužívání, mimo to obsahují různá ustanovení nedokonalá. na př. podezřelá zvířata mohou býti na hranici zadržena a poslána zpět, ale momenty, o něž se musí podezření nákazy opírati, nejsou stanoveny, a také o nějaké odpovědnosti za mylná rozhodnutí, jejichž následky nese výhradně vlastník dobytka, není řeči; zde by stačila prostě karanténa; jinde zase se praví, že v případě skutečného zavlečení nákazy má stát právo »na čas« zakázati přívoz, kteréhožto ustanovení lze i přes potřebu zneužiti oproti soutěži; proto bylo by lépe ustanoviti, že tento zákaz platí jen potud, pokud se úředně nedokáže potlačení objevivší se nákazy ve vývozní zemi, a pokud po té ještě neuplyne určitá, dle vědeckých zásad stanovená zajišťovací doba, po příp. stačí opět karanténa atd. M. vypočítává celou řadu takovýchto modifikací, jež jsou nezbytny, mají li konvence opravdu míti výsledky. Co se týče dobytčího moru sama, pokládá M za nepřímý, ale nejlepší a nejúčinnější prostředek k potlačení moru pojišťování dobytka, neboť jen tehdy, ví-li ho-

spodář, že mu bude škoda nahražena, učiní ihned při objevení nejmenších známek oznámení a potřebná opatření. Pojišťování ovšem musilo by býti co nejrozsáhlejší, nucené a za intervence státu. — Posledním pojednáním jest: Dr. *Rudolf Kobatsch: Zollverwaltung und Zollverfahren.* (Str. 283—314.) Podkladem této stati jest dobrozdání, podané v květnu 1900 dolnorakouskou průmyslovou jednotou ministerstvu obchodu. Vyličují se tu četné nedostatky našeho celního řízení, jehož základem stále ještě jest celní a monopolní nařízení z r. 1835, a vady celní správy. Základní vadu celnictví našeho spatřuje K. v tom, že mezi celní úřady a celní departement finanč. ministerstva vsunuty jsou instance, nemající žádného styku s praktickou celní službou (okr. a zem. fin. ředitelství) i navrhuje místo toho: generální celní ředitelství, ve které proměnil by se dnešní ministerský departement, v korunních zemích (v ostatních menších zemích vždy pro více zemí jedno) celní ředitelství a pod ním celní úřady; kromě toho navrhuje nový druh úředníků, celní instruktory, kteří, poznavše praktickou službu a majíce eminentní znalost zboží, podávali by úřednictvu i obecenstvu vysvětlení a poučení, čímž odpadlo by dnešní týrání, zaviňované pružností celního tarifu a každou chvíli odchylným jeho výkladem se strany orgánů celní exekutivy. Dále navrhuje autor vyprostění celního řízení z přežitých pout důchodkového trestního zákona a zřízení celního soudu, složeného z právníků, v praxi zkušených úředníků a laiků, opravu §§ 11 a 13 prováděcího předpisu k celnímu zákonu, reformu záznamného řízení při vývozu domácích vzorků zboží obchodními cestujícími, reformu řízení při zboží návratném, změnu nařízení o řízení při cessi a j. (Další část příště.)

Z oboru bankovnictví.

Julius Landmann: System der Diskontpolitik, Kiel, 1900.

Adolf Weber: Die Geldqualität der Banknote. Lipsko, 1900.

R. Rosendorff: Die Bedeutung des Erfordernisses der dritten Unterschrift für bankfähige Wechsel in Frankreich (Jahrb. f. Nat. und Stat. III, 21, 4).

Týž: Die Goldprämienpolitik der Banque de France und ihre deutschen Lobredner. (Tamtéž, III, 21, 5.)

Arnošt Heinemann: Die Berliner Banken im Jahre 1900. (Tamtéž III, 22, 5).

Ivan Žmavc: Mezinárodní převody hodnot miliardových (Obzor národohospodářský, 1901).

Směnečný diskont zaujímá mezi aktivními obchody bankovními příliš důležité místo, než aby při vyvinuté dělbě práce v dnešní národohospodářské literatuře ušel pozornosti vědeckých pracovníků. Látka poskytuje po stránce theoretické i praktické mnoho vděčných momentů, zejména národohospodářské účinky diskontní politiky v oboru jak úvěrním, tak i měnném mají značný význam pro poměry hospodářské vůbec, takže každý spis zabývající se úvěrem neb otázkami měnnými, nucen jest jim věnovati svou pozornost. V těchto důležitých bodech ovšem látka již ve spisech Wagnerových, Kniesových atd., nehledíc k starší literatuře anglické, byla důkladně probrána a dnes zbývá nejvýš soustavně ji uspořádati. To, zdá se, bylo též úmyslem *Landmannovým*, jenž nazval monografii svou »soustavou diskontní politiky«. V prvé části jedná o diskontním obchodě a diskontní sazbě, v druhé o zásadách diskontní politiky. První část jest tedy rázu theoretického, což ovšem názvu celého spisu neodpovídá. Autor pojednává nejprve o diskontním trhu a účastenství na něm bank cedulových a »soukromých«, o výši a kolísání diskontní míry úrokové, o poměru diskontní sazby tržní k sabě bankovní, o vztahu diskontní sazby k cenám zboží a k demonetisaci stříbra. K tomu dokládá některá data statistická. V druhém praktickém oddíle pojednává autor o diskontní politice vzhledem k obchodu zahraničnímu a vnitřnímu, přechází k bankovní technice diskontní politiky, k důvodům pro stanovení sazby diskontní, k diskontní politice se zřetelem na hospodářské krise a zase se vrací k diskontní politice vzhledem k poměrům měnným se zřetelem na

obchod zahraničný. Po stránce theoretické doporučovalo by se přesnějších šetření pojmových, tak zejm. pojmu peněz, »trhu peněžního« atd., neboť užívání těchto výrazů ve smyslu vulgárním jest ve vědeckém spisu nepřípustno a vede k takovým nejasnostem jako na př. jsou rčení »Die Rate stellt nicht bloss den nominellen, sondern auch den wirklichen Ausdruck des Geldpreises dar« (str. 36) aneb výrok, že směnky slouží k zaopatření kapitálu (str. 86 pozn.), neb ku větě: »Der Diskontsatz ist im gewissen Sinne der Preis des Kredits« (str. 169) a pod. Při příčinách, které určují sazbu diskontní u bank cedulových, klade spisovatel příliš velkou váhu na soukromohospodářské stanovisko. Třeba to byly banky akciové, tedy přece dividenda akcionářů a zisk bilanční vzhledem k důležitým úkolům těchto bank na poli úvěrním a měnném nesmí rozhodovati, a rozhoduje-li, pak jest právě diskontní jich politika se stanoviska národohospodářského pochybena. To také svedlo asi autora k tomu, klásti přílišný důraz na rozdíl mezi diskontní sazbou bankovní a trhovou a tvrditi, že banka cedulová vždy má se přispůsobiti sazbě tržní. To by bylo pak ovšem poněkud divné ovládání trhu a poměrů úvěrních! Podobně nedá se odůvodniti velmi příznivé stanovisko autorovo k eskontu pod oficielní sazbou, zejména pak jeho mínění, že se tím zlevňuje úvěr. Zajisté, ale jen pro určité, právě kapitálově silné kruhy. Nelze také souhlasiti s autorem v podceňování instituce nepřímého kontingentování bankovek a zavedené daně z převydaných bankovek, jejíž důležitost po stránce úvěrní autor skoro úplně ignoruje. On vůbec příliš malý klade důraz na měnný a úvěrní úkol cedulových bank a každý vliv správy státní na diskontní politiku těchto bank odbývá frází o »cizím poručníkování«. Stejně části jednající o politice diskontní při krisích hospodářských lze leccos vytknouti. Již rozdělení krisí na nadvýrobní a spekulační, pak panikové a kapitálové není šťastné. Při každé krisí jeví se nedostatek kapitálu a panika jest jen vyšším stupněm akutní krise, nikoliv zvláštním jejím druhem. Dle autora i při krisi cedulová banka nemá zaujati vlastní stanovisko diskontně politické, nýbrž pokulhávati za ostatním trhem. Před vypuknutím paniky nemá zvýšovati úrok, ale po něm ano, prý za trest za zbytečný strach! (Str. 148.) Výtkami těmito nemá býti řečeno, že spis Landmannův jest bezcenný. Naopak v mnohých částech svých jest velmi nábadný.

Weberův spis sleduje sice chvalitebný účel sjednotiti na mnoze odchylné pojmové názory theoretiků právnických a národohospodářských o bankovce a jejím poměru k penězům, ale spůsob, jakým tak činí, sotva asi povede k cíli. Proti historické části spisu co do vývoje peněz a bankovek nelze ničeho namítati, ale za to pojmové stanovisko autora jest neujasněné a to jest základní vadou spisu. Jest možno sice mluviti o penězích s hospodářského hlediska, to jest o hospodářských statcích užívaných obecně jako měřidlo hodnot, měnidlo a platidlo, a o penězích s právního hlediska, to jest zákonem stanoveném druhu peněz, tedy měně, ale dělení peněz na peníze, jež jsou zbožím (Waarengeld) a úvěrní peníze (Creditgeld) jest na újmu přesnosti pojmů a stejně tak líšení měny na měnné peníze (Währungsgeld) a obchodové peníze (Verkehrsgeld), kteréžto obchodové peníze vlastně u Webera zase se blíží konvenčnímu pojmu oněch peněz, jež dle něho jsou zbožím.[1]) Nepřesno jest, tvrdí-li autor, že peníze mající vnitřní hodnotu jsou zároveň zbožím, neboť pojem zboží jest právě pojem protikladný penězům. Nesprávno jest, že t. zv. úvěrními penězi lze měřiti také hodnotu aspoň v přenešeném spůsobu, naopak právě proto, že takové prostředky oběžné neobsahují samy vnitřní hodnoty a že jimi hodnotu tedy měřiti nelze, postrádají hlavního pojmového atributu peněz a nejsou penězi ve vlastním a správném národohospodářském smyslu, ony jsou a zůstanou vždy jen zástupci a náhražkami

[1]) Autor se takto nejasně vyslovuje: »Verkehrsgeld ist alles das, was durch unsere Verkehrsordnung (?) thatsächlich in der ordentlichen Bestimmung anerkannt ist, als allgemeines Tauschmittel und allgemeiner Wertmesser zu fungieren« (str. 30).

peněz. Toto nejasné a křivé východisko pojmové nutně svádí pak autora s pravé cesty a nepřibližuje jej k cíli, jejž si vytkl, totiž k zodpovědění otázky, jsou-li bankovky penězi čili nic. Vlastně autor tak určitě ani otázku nestaví, nýbrž mluví jen o bankovce jakožto o »druhu« peněz, o »peněžní kvalitě« bankovky atd. Při tom snaží se dokázati, že většina právníků i platné právo občanské, obchodní, trestní atd. pokládá bankovky za skutečné peníze, kdežto většina národních hospodářů nikoliv, že však jediné stanovisko právnické jest správné, že bankovky totiž penězi vskutku jsou. Pro mínění své chce získati také Ad. Smitha a Ricarda, ale onen na citovaném místě praví pouze, že papír může nahražovati kovové peníze v obchodě, o čemž přece nikdo nepochybuje, a Ricardo dí, že oběživo (nikoliv tedy peníze) může ve skutečnosti právě tak býti rozmnoženo papírem jako mincemi. Ale právě oběživo (currency) jest u Ricarda širší pojem, než kovové peníze (money), což autor jak se zdá nepostřehuje. Také dovolávání se Schmollera z toho důvodu, že týž praví »dass die Noten so ziemlich als Geld fungiren« (str. 60), jest zajisté odvážno. (Jen mimochodem: Storcha, třeba psal francouzsky, sotva lze počítati mezi národohospodáře francouzské.) Jest sice správno, co autor dále dovozuje, že jest podstatný rozdíl mezi bankovkami a jinými úvěrními papíry, zejména směnkou a chekem, ale ještě podstatnější rozdíl jest jistě i mezi bankovkou a kovovými penězi. Autor, aby dokázal onen prv jmenovaný rozdíl, šel příliš daleko. Tak není správno, že bankovka neslouží také k účelům úvěrním, vždyť lze připomenouti jen celý eskontní obchod cedulových bank, jako zase není správno, že směnka nikdy nekoná funkci platební — poukazuji opět k mezinárodním platům, jež se dějí z valné části devisami. Také to, že závazek lpí na papíru, platí přece o všech skripturních obligacích, tedy i o směnce. S druhé strany pak autor ve své horlivosti dokázati totožnosť bankovky s kovovými penězi jde tak daleko, že tvrdí, že i kovové peníze obsahují v sobě pohledávku. Autor praví: »Ist denn nicht auch im Metallgeld, um von dem Papierwährungsgelde ganz abzusehen, eine gewisse Forderung wenigstens im socialökonomischen Sinne, eingeschlossen? Darf man nicht mit vollem Fug und Recht behaupten, dass das einzelne Individuum, indem es ein Geldstück vielleicht für geleistete Arbeit in Empfang nimmt, damit zugleich eine Forderung gegen die Gesammtheit erwirbt, eine Forderung auf Grund des Gesellschaftsvertrages, der das Geld zum abstracten Mittel zur Auflösung aller Vermögensstücke in blosse Quantitäten macht?« (!) K podepření svého názoru, aby vyvrátil námitku, že bankovka postrádá vnitřní hodnoty, odvolává se konečně autor k tomu, že také »papírové peníze« nemají vnitřní hodnoty a jsou přece penězi, neb jak se autor vyjadřuje »Papierwährungsgeld«. Zde opět jeví se autorova nejasnost pojmová. Tak zvané papírové peníze — patrně má autor na mysli nesměnitelné státovky s nuceným oběhem — nejsou nikdy penězi v pravém slova smyslu, právě poněvadž postrádají vlastnosti míry hodnot, ony také nejsou měrou, aspoň žádný valutový zákon nemluví o »papírové měně«. Měna jest vždy kovová, ale ovšem jest porušena, kov mající agio vymizí z oběhu a na jeho místo nastupují znehodnocené státovky, jež vykonávají prozatím měnnou a platební funkci peněz. A tuto funkci vykonává ovšem i při spořádané měně bankovka. I ona nahražuje peníze, ale není jimi. Tak účel, který si autor vytkl, opraviti názor národohospodářský, že bankovky nejsou penězy a podříditi jej názoru právnickému — ostatně dokonce ne obecně uznávanému — že tomu tak jest, minul se cílem. Národohospodářský pojem peněz jest tak určitý, že nelze na něm ničeho měniti. Jen dodatkem ještě k osvětlení, jak ani autoři spisů, které mají přece vědecký ráz, neostýchají se užíti stylových trivialností, cituji na str. 58. výrok autorův o názoru odpůrcově, jenž se mu zdá býti ne dosti logickým: »Dieses Ergebnis kommt einem schon an sich etwas »böhmisch« vor« atd.

Pojednáním *Rosendorffovým* upříti nelze tendence. V prvním z nich jedná se mu hlavně o obhájení říšské banky německé proti útokům malovýrobních a zemědělských vrstev, jež bance té vytýkají upjatosť a přezírání

potřeb malých lidí i kladou jí za vzor banku francouzskou. Tak zejména poukazují k tomu, že tato banka svou stabilní nízkou mírou diskontní mnohem dokonaleji ukojuje úvěrní potřeby maloživnostní a rolnické, což se zračí v počtu drobných směnek pod 100 fr. od francouzské banky eskontovaných. Počet ten činil r. 1880 1,023.919 kusů a r. 1899 2,101.830 kusů, takže se ve 20 letech zdvojnásobnil, kdežto říšská banka německá měla v zásobě r. 1899 směnek pod 100 M jen 440—871 kusů. Ale přes to ani ve Francii neumlkají stesky na favorisování velkoobchodu a velkoprůmyslu bankou francouzskou, ježto jen tento zpravidla má prospěch z nízké oficielní sazby diskontní, kdežto drobnému obecenstvu přímý přístup k bance zůstává uzavřen a toto prostřednictvím soukromých eskontérů nuceno jest platiti úrok mnohem vyšší. Nutnost takového prostřednictví, které ovšem neděje se zdarma, odůvodňuje autor tím, že banka francouzská velmi přísně drží se předpisu, kterým dovoluje se přijímání jen takových směnek k eskontu, které jsou opatřeny třemi podpisy aneb jichž třetí podpis nahražen jest zástavou v cenných papírech.

Toto ustanovení, jehož důvod jest ovšem ten, aby risiko banky bylo co nejmenší, zdražuje úvěr malých lidí, kteří třetí podpis zpravidla zakoupiti si musí určitou provisí. Následkem toho eskont u banky francouzské není prý tak oblíben jako u jiných bank soukromých, které přísným pravidlem o třetím podpisu nejsou vázány. To zračí se zejména v tom, že úhrnný směnečný portefeuille velkých bank soukromých ve Francii v posledních letech přerostl portefeuille banky cedulové. Banka francouzská odkázána jest po většině jen na reeskont, čímž ovšem přímým zdrojem úvěru býti přestává. To není úkaz příznivý, jejž autor právem vytýká, a poněvadž jej především obligatornímu požadavku třetího podpisu přičítá, pokládá i tento požadavek za neprospěšný. Naproti tomu nelze i důvody stoupenců opačného mínění podceňovati, jak činí autor, hlavně ale onen důvod, že právě třetím podpisem obmezuje se risikový živel, jenž ve výši úrokové hraje tak důležitou úlohu a že se právě tím tudíž dociluje sazby levnější. Také veliký počet drobných směnek v portefeuillu banky francouzské jest významnou skutečností a vysvětlovati jej jedině větší obvyklostí užívání směnek v obchodě vůbec nepostačí, vždyť právě tato větší obvyklost může býti ve Francii následkem národohospodářsky prospěšné diskontní politiky banky francouzské.

Předmětem druhého pojednání Rosendorffova jest zajímavá prakse francouzské banky cedulové, jež na rozdíl od všech ostatních bank cedulových za účelem zachování svého kovového pokladu neužívá zvýšení diskontní míry úrokové, nýbrž vydává zlato jen za náhradu zvláštní prémie. Kruhy německých bimetallistů a agrárníků vznesly požadavek, aby také říšská banka německá tuto praksi zavedla, uvádějíce, že placení prémií za zlato jeví se býti dostatečnou závorou bránící ubývání zlata, že ve Francii dobře v tom směru se osvědčilo a že jest menším zlem, než zdražení úvěru zvýšením diskontní sazby, jež třídy výrobní těžce poškozuje. Kdežto francouzská banka užívajíc prémií zachovala prý kovovou svou zásobu při 3% diskontní sazbě neztenčenu, byla německá banka v téže době nucena zvýšiti sazbu na 6% až 7% čímž zemědělství i průmysl německý značně trpí Mimo to banka francouzská nežádá prémií vždy, nýbrž jen tehdy, vybírá-li se zlato za účelem vývozu. Lze-li předpokládati, že zlato zůstane v zemi, vydává je banka bez prémie, vědouc, že se k ní opět vrátí. Tím čelí zároveň proti umělé spekulaci arbitražové. Autor snaží se dokázati nesprávnost těchto tvrzení a požadavků. Prémiová politika banky francouzské má v tom svůj základ, že banka kovové své platy činiti může také ve stříbře, totiž v kurentních stříbrných pětifrancích, jichž ve svém pokladu chová značnou zásobu To také činí a chce-li kdo výslovně zlato, jest banka oprávněna žádati prémii. Prémie tato nesmí býti ovšem vysoká, ježto by jinak mohla způsobiti značné zhoršení měny, činí nejvýše 10‰ a vybírá se jen tehdy, pozoruje-li banka tenčení svého zlatého pokladu a uplývá-li vybírané zlato patrně do ciziny následkem vysokého kursu směnečného. Avšak autor dokazuje statistickými číslicemi

posledních let, že tato prémiová prakse banky francouzské není dostatečným prostředkem k uchování zlatého pokladu a že na konec i banka francouzská sáhnouti musila k osvědčenému prostředku zvýšení sazby diskontní. Tento statisticky prokázaný jev lze ostatně vysvětliti i cestou deduktivní. Mezi dvěma státy se zlatou měnou nemůže směnečný kurs kolísati v širším prostoru, než kolik činí náklady za dopravu, pojištění a ražení zlatých mincí. Stoupne-li směnečný kurs ve státě s passivní platební bilancí nad tuto mez, jest prospěšnější místo devis posýlati hotové zlaté peníze. Je-li však třeba za zlato platiti zvláštní prémii, jest mez pro stoupnutí kursu směnečného posunuta do výše právě o tuto prémii a měna dotyčného státu o tuto prémii jest znehodnocena. Každá prémie na zlato chová v sobě tudíž nebezpečí znehodnocení měny. Ale ubývání zlata prémie sama sebou nezabrání. Ubývání to může míti ovšem různé příčiny. Ku příkladu cizí stát přechází ku zlaté měně a potřebuje zlata k účelům mincovním. Zlato to nucen jest si opatřiti z ciziny a stanoví-li cizí banka prémii, odplývání zlata tím nezadrží, leda že dotyčnému státu spůsobí jeho přechod ku zlaté měně nákladnějším. Rovněž leží-li příčina ubývání zlata v zvýšeném dovozu, tudíž v nepříznivé tržební bilanci a vysokých kursech směnečných. I tu na konec saldo hotově zapraveno bý i musí a prémii ponesou domácí importeři, kteří ji ale zase přesunou na konsumenty.

Zhoršení valuty, jež premiová politika cedulové banky nutně má za následek, ve Francii i v zemích v latinský měnový spolek s ní spojených bylo také skutečně pozorováno, neboť anglické devisy stouply vysoko nad bod parity. Ovšem nebezpečí toto právě ve Francii jest menší než v jiných zemích, ježto Francie jest zemí kapitálově velmi bohatou a oběh peněžní jest zlatem tak dalece nasycen, že valnou část platů do ciziny lze uhraditi běžnou zásobou zlata, aniž třeba utíkati se hned k cedulové bance.

Tážeme-li se, proč přes to banka francouzská politiky prémiové se přidržuje, hledati lze vysvětlení toliko ve zvláštních poměrech francouzských. Jednou z příčin jest dle Rosendorffa značná odvislosť banky od státu. Francouzské vlády mají zájem na tom, aby diskontní politika cedulové banky byla co možno konservativní, poněvadž každá změna míry úrokové v širokých vrstvách francouzského obyvatelstva jest nepopulární. Neboť kolísání míry úrokové jednak znesnadňuje ukojování úvěru zemědělských i průmyslových tříd výrobních, jednak působí nepříznivě na kursy cenných ukládacích papírů, zejména rent ve francouzském obecenstvě značně rozšířených. Jiná příčina jest, že diskontní politika jakožto prohibitivní prostředek za účelem zámezu odplývání zlata do ciziny ve Francii neúčinkuje tak bezpečně, jako jinde, ježto, jak již uvedeno, zásoby zlata i mimo banku na volném trhu jest dostatek a importéři dlouho mohou z těchto zásob čerpati, než nuceni jsou k bance bráti útočiště. Takové odplývání zlata, jemuž by banka zvýšením diskontní míry nebyla s to zabrániti, mělo by však tím nebezpečnější účinek na poměry měnné, ježto v oběhu nalézá se ohromná zásoba znehodnoceného stříbra jakožto měna běžná, jež banka francouzská musí přijímati. Zvýšením diskontní sazby rostl by tedy sice kovový poklad banky, ale ne zlatý, nýbrž stříbrný. Naproti tomu v Německu jsou poměry zcela jiné. Kolísání valuty, jež jest nutným následkem prémiové politiky, bylo by pro Německo spojeno s následky daleko nepříjemnějšími, než jest pro Francii, poněvadž pro Německo má obchod zahraniční mnohem větší význam. Proto nutno dle autora také požadavek, aby říšská banka německá nápodobila prémiovou politiku banky francouzské, rozhodně odmítnouti.

Heinemannův přehled berlínských bank týká se vlastně jen velikých akciových bank německých, ale vzhledem k dominujícímu postavení těchto bank lze z něho utvořiti si úsudek o německých poměrech bankovních vůbec. Minulý rok byl pro německé banky kritický. Ruch podnikatelský překročil svůj vrchol a nastala reakce. To pocítily především velké banky. Dosavadní vývoj úvěrní podporoval právě vzrůst velikých ústavů, takže instituce středních a malých bankéřů, v dřívějších dobách tak významná,

v nové době pozbyla naprosto své důležitosti, a bylo možno opravdově mluviti o koncentraci bankovnictví. Ale objevilo se, že pochod tento nemůže jíti do nekonečna a že právě krise hospodářské nejtíže doléhají v následcích svých na rychle vzrostlé ústavy peněžní. Tak následovaly rychle za sebou úpadky Pomořanské hypoteční banky, Meklenburskostřelické hypoteční banky, Lipské banky sušárenské společnosti, platební nesnáze Kummerské elektrické společnosti, Drážďanského úvěrního ústavu, všeobecné německé společnosti pro místní dráhy, Rýnské banky, Berlínské dohodní banky, Heilbronnské živnostní banky, zmenšení akciového kapitálu Vratislavské diskontní banky atd. Srovnávaje loňské bilance berlínských bank klade autor otázky: jak veliký byl jich provozovací kapitál, jaké měly obraty, jaké hmotné výsledky a jak obstála jich likvidnost. Na základě statistických číslic dochází k odpovědi, že provozovací kapitál bankovní se sice zvětšil, celkový obrat že se však zmenšil a následkem toho i výtěžek byl nižší. Co do likvidnosti bank vede autor hlavní stesk do nejasnosti bilanční, kterou pěstují i ústavy jinak prvního řádu, stopujíce různé položky ku př. tantiemy v hotových výlohách a odpírajíce s předstíráním obchodního tajemství vysvětlení i vlastním akcionářům ve valných hromadách. Nápravu vidí autor v přesném odloučení všech riskantních odvětví bankovních od obchodu depositního a dále v upravení otázky revisní. Revise týkati se mají nejen položek bilančních, nýbrž i dokladů k položkám původním a mají býti prováděny revisory z povolání a nikoliv jen volenou dozorčí radou, jejíž mnozí členové jsou podobnými »čestnými« ale při tom výnosnými úřady přetíženi. Zprávy revisorů by měly býti předkládány obchodním soudům a býti podkladem civilně i trestně právního ručení představenstva i dozorčího výboru. Pokud není zvláštního dozorčího úřadu, měli by býti revisoři z povolání jmenováni obchodními komorami. Jistě jsou to požadavky, které by i v jiných zemích mimo Německo, třeba tu poměry nejevily se ve světle tak povážlivém, neměli ujíti bedlivé úvaze.

Žmavc pojednává ve své úvaze o vyrovnávání mezinárodních pohledávek, jež jak známo, z valné většiny děje se cizozemskými směnkami. V úvodě vysvětluje rozdíl t. zv. bilance tržební a platební, klade však jako již Ad. Smith důraz na to, že pro hospodářský pokrok a vzrůst není rozhodna ani ta ani ona, nýbrž bilance roční výroby a spotřeby. To jest jistě správno, nejasný pouze jest výrok autora, že »šetrné zmenšení obrovské luxusní spotřeby se strany boháčů mohlo by urychliti sociální reformu uvnitř národa«. Zajímavý způsob vyrovnání ohromných pohledávek mezinárodních směnkami demonstruje autor na pověstné pětimiliardové válečné pokutě, kterou Francie Německu v letech 1871—1873 s tak poměrnou snadností byla zaplatila. To svědčilo sice o obdivuhodné kapitálové síle Francie, nicméně sem tam v četné literatuře o tom vyskytující se názor, že sumu tuto vlastně zaplatilo Německo samo za dovoz francouzských výrobků, nelze bráti doslova. Jistě Německo z velké části válečnou náhradu obdrželo od Francie ve svých vlastních směnkách za dovezené zboží, ale na konec mělo přece směnky i zboží a Francie neměla ani jedno ani druhé. Měna francouzská přes dočasný nucený oběh a nesměnitelnost bankovek obešla se bez valných otřesů, ale kdo válečnou náhradu vlastně zaplatil, byly nemajetné vrstvy, na něž břímě nepřímých daní následkem vzrůstu státního dluhu zvýšených bylo především uvaleno. Tento sociálně nepříznivý účinek autor dobře zdůrazňuje. Také vliv pětimiliardové zátopy peněz na hospodářské poměry německé bývá v literatuře podceňován. Jistě užito jí bylo částečně k účelům nevýrobným, ale s druhé strany bez ní jistě přechod Německa k zlaté měně nebyl by nastal tak hladce, aniž by pozdější průmyslový vývoj Německa stoupal tak rychle a úspěšně, kdyby francouzské miliardy nebyly k tomu daly pevný základ. Ku konci autor pojednává stručně a jasně o theorii směnečných kursů, pomocí které ve stycích mezinárodních hospodářství peněžní nabývá skutečně povahy hospodářství úvěrního. *C. Horáček.*

BINDING SECT. JUL 23 1973

K
23
B67
roč.2

Sborník věd právních a státních

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY